v.1-2

878.9 Pl.

CONCORDIA LIBRARY
BRONXVILLE, N. Y.

From the professional library
of Dr. E. G. SIHLER,
Professor of Latin
Language and Literature,
NEW YORK UNIVERSITY
1892-1923

CONCORDIA LIBRARY
BRONXVILLE, N. Y.

E G Sohler

PT26
vol.1
Eg Sihler

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

Stacks

RECOGNOVIT ATQUE INDICIBUS INSTRUXIT

LUDOVICUS JANUS.

PA
6611
.A2
1870
vol.1

VOL. I. LIBB. I—VI.

EDITIO ALTERA DENUO RECOGNITA.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXX.

11,696

CAROLI JANI PRAEFATIO.

Ex quo pater meus dilectissimus editionis suae Plinianae volumen primum emisit tria fere abierunt lustra. Multum autem abest ut ab illo tempore quieverint Plini naturalis historiae studia, immo ad veras illius lectiones constituendas his annis profectum est plurimum. Nam vix editum erat primum illud volumen neque dum confectum alterum, cum Monëus in monasterio quodam Carinthico invenit praestantissimum illum codicem rescriptum, qui etsi nullum huius voluminis librum continet, tamen et ad corrigendos indices ex quibus liber I est compositus et ad constituendam orthographiam Plinianam universam momenti est gravissimi. Paullo post ordini philosophorum qui est Gottingae ut codicum Plinianorum fata fides auctoritas examinarentur postulanti Felsius respondit commentatione sua praemio donata de qua modo nobis plura erunt dicenda. Interdum etiam Detlefsenus Plinio operam navare instituerat, cui non solum codicum ingentem numerum in Germania Italia Gallia ut conferret, sed etiam de ratione quae inter eos intercedit ut multa recte perspiceret prospero fortunae eventu contigit. Ita quanquam primum huius operis volumen summis laudibus acceptum erat ab Urlichsio qui (*Jahrbücher für Philologie 1855, pag. 257*) illam editionem ait non modo omnium esse accuratissimam quin etiam solam iam in lectione adhibendam, sed cum maiore Silligiana neminem ea carere posse qui Plini libris operam daret, — tamen fieri non potuit quin procedente tempore multa melius cognoscerentur et haud pauca essent quae editor vellet mutari. Quae cum ita essent et bibliopola liberalissimus sumptus novae editionis facere minime recusaret, L. Janus ad textum denuo recensendum se accinxit. Iam nonnulla artis criticae adiumenta primum edita erant, veluti praeter Monei palimpsestum excerpta et Parisina (*Par.*) et Monacensia (*Fris.*) a Detlefseno vulgata, aliorum codicum cum antea pauci collati essent

12459 CONCORDIA LIBRARY
CONCORDIA COLLEGE LIBRARY

libri ut Vaticani (*D*) et *Parisini* I (*a*), iam demum omnes variae lectiones erant per eundem virum doctissimum conscriptae, alii codices antea minus accurate excussi iterum maiore diligentia ab eodem erant adhibiti, ut Lugdunensis (*A*) et Chiffletianus ille Θ diu desideratus, tandem a Detlefseno et ipse Lugduni Batavorum repertus et littera *F* signatus. His iam utendum erat adiumentis, praeterea pater collationes quas antea ipse Florentiae Romae Lutetiae fecerat Riccardiani Vaticani utriusque Parisini (*R D a d*) e bibliotheca regia Dresdensi petitas iterum consuluit, unde multas lectiones verius hic infra invenies notatas. Quibus in adhibendis auxiliis ea sequenda erat ratio, ut codicum eorum, quibus Detlefsenus aut plus iusto aut minus tribuisse videretur, nunc recta fieret aestimatio. In libro quidem I restituendo nimiam fidem olim se habuisse codicibus XIII seculi *T* et *d* iam dudum ipse pater concesserat (vol. II, pag. VII); tamen cum omnem iis derogare vellet dignitatem Detlefsenus, aliqua certe auctoritas suffragante Felsio Urlichsio Mayhoffio[1]) iis erat vindicanda. Contra lectiones manu altera additae in codicibus *R a* quas omnes genuinas ille censet ac vetustas adhibendae erant cautione ea quam ipse pater plus semel suaserat et quam consideratis iis quae Felsius hac de re disputat unusquisque probabit.[2])

Has secutus rationes iam decem libros naturalis historiae pater carissimus recognoverat, novem iam plagulas correctas idem typographo remiserat, — ut conficeret opus ei non contigit. Morbus qui iam dudum cor affecerat eum geminata vi aggressus inde a mense Martio huius anni Plinio suo studere vetuit et die 11 mensis Aprilis animam exstinxit. Ita obiit is quem Silligius iam anno 1851 (ed. maior I, pag. IV) iis adnumerandum dixit quibus Plinius deberet plurimum. Anno enim 1828 cum auctore Okenio aliisque doctis naturae rerum investigatoribus Bavarorum rex proposito suo stipendio Riccardianum et Parisinos codices excuti

---

[1]) Fels de codicum ... fatis fide atque auctoritate (Gottingae 1861) multis locis. Urlichs rhein. Museum N. F. XVIII, p. 532 s. Heidelb. Jahrbb. 1867. p. 209. Mayhoff lucubrationes Plin. p. 15. Jan, Sitzungsberichte der bayr. Academie 1862. I, p. 244. Philologus XXI, p. 115 ss.

[2]) Fels l. c. pag. 59. 61. 74. Jan, ed. I, vol. I, pag. IV. Sitzungsberichte l. c. p. 235. 239. (Jahrbb. für Phil. 1867, p. 853.)

vellet, ille adolescens 21 annorum a Thierschio dignissimus habitus est qui eo munere fungeretur. Destitutus regiis sumptibus Florentia Romam et Neapolim adiit ibi quoque Plini libros manuscriptos perscrutaturus et ex parte Vaticani codicis *D* lectionis discrepantiam exscripsit. Deinde Lutetiae quoque codicibus quantum illo temporis spatio fieri potuit excussis et collationibus omnibus Silligio ad magnam eius curandam editionem missis detexit Bambergae egregium illum Plini codicem extremorum sex librorum optimum fontem qui ipsum libri XXXVII finem antea a patre in dissertatione inaugurali requisitum solus continet. Quadraginta deinde per annos horas et matutinas et vespertinas, quas alii aut somno tribuunt aut voluptati, plurimas ille consumsit in emendando Plinio et maximo numero locorum desperatorum invenit medelam, ut Silligianum illud quin nunc omnes habeat numeros veritatis minime sit dubium.

Ego autem, cum ereptus mihi esset pater dilectissimus, quanquam antea nunquam ullo litterarum in opere eum adiuveram et a quaestionibus Plinianis etiamtum eram alienissimus, iam sanctissimum pietatis esse officium putabam ut quod infectum ille reliquisset ego perficerem. Plagulas itaque inde a 10 a typographo missas correxi, explicationem signorum confeci, discrepantiam lectionum haud semper scriptura satis distincta expressam diligenter recensui, pauca interdum uncinis rectis inclusa addidi, Riccardianas praesertim et Vaticanas lectiones cum schedulis Dresda Landsbergam arcessitis iterum contuli et accuratissime imprimendas curavi. Si tamen quid invenias minus recte observatum, veniam quaeso habeas mihi luctuosa calamitate ad hoc suscipiendum opus vocato. Equidem Autenriethio Erlangensi qui et consilio et facto omnibus in rebus amicissime ac promptissime me adiuvit pias et habeo et ago gratias.

Orthographiam si cum priore editione comparaveris, compluribus in rebus invenies mutatam. Formas quartae declinationis in *ūs* exeuntes nunc binis litteris *u* habes scriptas, sicut in codicibus *M* et *B* saepe etiam in *R* a priore manu scriptae esse solent (p. 9, 24 s. errore hoc videtur esse omissum). Littera *h* post *rr* in *M* semper posita ut in ceteris voluminibus ita hoc quoque nunc est restituta. Etiam formas *aestimare* et *existimare* iam inde ab altero volumine pater receperat, sed in superlativis et numera-

libus nunc primum *i* plerumque restituit. Paucis quidem vocabulis relinquendum erat *u*, *decumus* enim et *optumus* semper ita leguntur in *B*, nonnunquam etiam in *M* (Fels p. 86 et 6), in voce *extumus* quoque litteram *u* Plinius videtur scripsisse quam 189, 15 non mutare debui; ceteris similibus in vocabulis, praesertim in v. *proximus*, semper ponendum erat *i*, quod interdum esse omissum vehementer doleo.

Denique scias asteriscis in contextu positis lacunas notari, uncinis autem rectis verba editori suspecta.

Scripsi Landsbergae ad Vartham mense Augusto MDCCCLXIX.

Carolus Janus.

SIGNORUM EXPLICATIO.

A est codex Leidensis praestantissimus sec. IX vel X.
(**B** — Bambergensis praestantissimus sec. X vel XI.)
D — Vaticanus 3861 sec. XI vel. XII.*
F — Leidensis Lipsii 7, sec. XI, idem esse videtur ac Chiffletianus (*Θ*).*
(**M** — c. rescriptus a Moneo inventus sec. VI.)
P — Pollingensis sive Monacensis sec. XV.**
R — Riccardianus sec. XI.*
T — Toletanus sec. XIII.
(**V** — Vossianus Leidensis.* *D* qui priores et *V* qui posteriores libros continet, olim unus erat codex.)
a — Parisinus 6795 sec. IX aut ut Detl. mavult, X vel XI. Detl. sign. *E*.*
b — Parisinus 6796 *a* sec. XII. Detl. sign. *e*.
d — Parisinus 6797 sec. XIII.
(*π* — Vindobonensis 233 sec. VI.)
Fris. — Monacensis, olim Frisingensis 164 nuper a Detl. in numero recentiorum relatus (Philologus 28, p. 295).
Par. — Parisinus 4860 sec. X.

Quos uncinis inclusi, ii ad indices tantum (lib. I) in hoc volumine sunt adhibiti.

Barb. sunt Hermolai Barbari castigationes. Romae 1492.
Brot. — editio Gabr. Broteri. Paris. 1769.
Cagnat. — Marcili Cagnati observationes variae. Romae 1587.
Dalec. — Iac. Dalecampi editio. Lugduni 1587.
Detl. — editio Detlefseni. Berol. 1866.
Gel. — castigationes Sigismundi Geleni. Lugduni 1535.
Hard. — Ioann. Harduini editio. Paris. 1685.
J. — emendationes L. Jani.
Pint. — Pintiani observationes. 1544.
Rezz. — disquisitiones Plinianae auctore comite a turre Rezzonici. Parmae 1763.

---

*) DFRVa correcti sunt altera manu (D^2 sim.) cui erat fons antiquus, tamen de R^2 et a^2 cf. praefationem.

**) De dignitate codicis P cf. Sitzungsberichte der bayr. Ac. 1862 I, p. 231.

Rob. est Roberti Canuti Crikeladensis defloratio Plin. sec. XII.
Sabell. sunt Antoni Sabellici centuriae duae annotationum. Venet. 1508.
Salm. — A. Salmasi Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. Paris 1629 (Traiect. 1689).
S. — contextus editionis Silligi. Hamb. et Gothae 1851.
Sill. — commentarius eiusdem.
U. — Urlichsi vindiciae Plinianae I Gryph. 1853, II Erlangae 1866. (ad librum I. idem Jahrbücher für Philologie, 1855, p. 257 ss.)
v. — lectio vulgata.
1. — huius voluminis prior editio.

SCRIPTURAE DISCREPANTIA.

Codd. T a b d (P praef. R praef. p. 7, 4—29 et lib. 1. *A* inde a p. **10**, 18. *F* a p. **11**, 33).

Praef. pag. **3**. l. 4. *maxime* sc. imperator codd., *-mi* Detl. cum Dalec., *-mo* v. | 5. 6. *nugas .. putare* Detl. cum Haupt. Hermes 1, p. 128. *putare esse aliquid meas nugas* S 1. | 6. *obiter emolliam* Detl. cum Th. Mommsen, Herm. L c. cf. § 28. *obicere moliar* S 1. | 7. *agnoscis .. verbum* in parenthesi S 1 Detl. | *Saetabis* cf. Catull. 12, 14. *syllabis* Detl. cum Momms. Dalec. et bdP. | 11. *exeat* Schneidewin., *-ant* S codd. | 18. *in his nisi* codd. *cunctis nisi* Detl. | *tantum idem* Detl. | *posset* adT. | *ut* codd. *et* Detl. cum Dal. | 24. *tribunicia potestas* Detl. cum Momms. | 26. *famas* Detl., *amas* codd. cf. Sen. ep. 114, 19. | **4**. 24. *cum* om. Detl. | 27. *subit cura* a. *cura* tantum Detl. cum Td. | 28. *te* a. *tum* bdT. *tui* Detl. | 29. *litant* om. abT. | 32. *alioqui* Detl. | 33. *neque* bdDetl. *nec* v. | 34. *aut* v, *apud* codd. | *Sterilis materia*, Detl. e coni. | **5**. 1. *interest* codd. | 11. *sua* Durand. *suae* codd. | *omnia, nobis* Rhenan. S Detl. *unis* d^2 *omnibus* rel. | *utique* b Detl. | 18. *satis* om. bd | 19. *inquiesce* codd., *in quiete* d^2. | **6**. 1. *Vos* Td Detl. *Nos* abP

S 1. | 2. *aut fide* bd. | *Bassi* om. bd. | 3. *per acta sancitum* Detl. | *alioqui* Detl. | 4. *neque amb.* codd. meliores. | 10. *profecerit* iidem. | 14. *Tulliana* Detl. (a^2 *tuli.*), *ceciliana* codd., *Ciceroniana* v. | 16. 17. *eius discenda* codd., emend. Rhenan. | 23. *ἰωνιὰ* Sill. *iam ἴα* Hard., *iam iam* codd. | 26. 27. *grossiores Antiqu. .. Artiumque*, *facetissimi* Detl. distinxit cum Mommsen. | *Lucubrationum* Detl. | 28. *Bibaculus* v. Detl. sed cf. § 18 et 7, 167. | 29. *Sesculixe* Detl., *-xem* v. | 32. *propriae* Durand. *prae* vel *pre* codd. | 36. *pingendi fingendique* Gelen. *pingique* codd. | **7**. 5. *illud est quod* R^2, *illud quam* rel. | 29. *sivi* Detl., *sibi* S codd., *ibi* 1. *sino* edd. | *praeterfluere* R edd. Detl., *praetereo* d^2, *praeter* abd 1.

Lib. I. pag. **8**. 10. *de motu eius* Detl. | *cur mundus dicatur* om. Rbd^1. | 14. *caelesti . quando recurrant solis et lunae defectus* d edd. | 23. *faces* om. R Detl. | 26. *diurna* Detl. e coni. | 29. *et quare lap. pluat* huc transtulit Broterius coll. § 104; in codd. legitur post *de imbribus* p. 9, 1. | **9**. 7. *in is* Detl., sed cf. ind. 11. [8. scr. *catholica.*] 9. *pluvisse* R. *pluisse* v. | 9. 10. *frumento* Detl. codd. cui voci nihil respondet § 147. An vero *fremitus*? cf. § 148. | 19. *ea re* b, *are* a, *eadem re* S 1 Rd, *terra* coni. Detl. | 21. 22. *Ubi .. brevissimi* om. Ra. | 31. *se minuerint* Url. Jahrb. f. Ph. 71, p. 257. Detl. *semin averint* bd. *****verint* R, om. T. *se sorbuerint* Brot. S 1. | **10**. 11. *Paullo . Externis* Detl. coll. ind. lb. 18. *Plauto Ext.* R^2, *Platone . Ext.* R^1ad, *Externis . Platone* v. | 12. Detl. del. comma post *Nechepso.* | 14—16. *Epigene ... philosopho*, ordinem restituit Detl. cum Ra. | 19. *aut qui* AU Detl. *aut* v. | 32. *observationes CCCXXVI* b S 1. | 36. *Ateio* add. Detl. cum Ritschl. parerg. Plaut. 1, p. 374. | **11**. 5. *aut qui* Detl., item in indd. lb. 5 et 6. | 9. *Creta* U Detl. | *Euboea* U Detl. | *Cyclades* U Detl. Td, *chiclades* A. | *Sporades* U Detl. Td. *spora* A. *sporas* R. | 11. *Ponti* U Detl. AR, cf. § 76. om. v. | 13. *Britannia* Detl. | 15. *Gallico* om. Detl. Td. | 27. *Eumacho* T, om. rel. ut p. 13, 26. | 36. *Maurit.* Detl. | 38. *Chorae* codd. Detl. coll. 6, 212. 13, 42. om. v. | **12**. 1. *Idumaeae Syriae* UARa, *Idumaeae, Syr.* Detl. [dele comma]. | 3. *adiunctarum* A (R *ad .. tae*), *iunctarum* Detl. | *gentes* Rad. (Rd etiam lin. 7.). | 6. *iunctarum* Detl. | 7. *iis* Detl. | 8. *Rhodi, Coi* Detl. cf. § 134.

Codd. *DFRTa d* (*A* — **13**, 28. *M* a **21**, 35). lib. I (V

Ch odi Coi R o d i A, *Coi* om. R v. | 10. *iunctae* Detl. (A *Gala-tiae iunctae*, RT *Galatia et iniunctae*). | 24. *Pyrandio* ARd, *Pindaro* Detl. ex ω (Vindob. 234). | 30. *aut qui* R Detl. | 33. *Achaeorum gentes*, *ceterae* Detl. Ra, *Achaeorum*, *ceterae* S (Td 1 *et cet.*). | 35. *et* om. Detl. | 36. 37. *et iunctae portae* Detl., *iunctae item portae* R (R² *et iunctae*). | **13**. 2. *gentes et* v., *et* om. R Detl. | 25. *F* d, *filio* U coll. ind. lb. 5, Detl. om. v. | 30. *per inlustria* Detl. (v. *perinlustria*). | **14**. 1. *visus eximius* Detl. [4. scr. *innocentia*.] 10. *grammatica* uncis inclus. Detl. quia legitur tantum in R in ind. libro 7 praemisso, sed cf. § 133. | 11. *scal-ptura aeraria*, codd. et edd. sed aerariam scalpturam ignorat Plinius, cf. § 126. 127. et lib. 35 § 15 sqq. | 28. *Messala Rufo* Brunn. Detl., *Messala*, *Rufo* v. | **15**. 4. *Archemacho* Brunn. Detl., *Archim.* v. | 15. *uris* add. Detl. (qui habet *de septent.* ante *de bisont.* sed cf. § 38 sq. | *bonace* d (R .. *cae*), *sonac a e* FD. | 17. *propria* U Detl., *propri a e* v. | 19. *quis pr. l. domuerit* R (R¹ .. *maverit*), om. Detl. *quis pr. R. iunxerit*, *quis pr. l. do-muerit* S (T *domaverit*), cf. §§ 54. 55. | 24. Ante *de camelis* Detl. inseruit *de catulis* (FD *de c a t h o*), cf. § 66. | 30. *versi-pellis* T 1 (d .. *llio*, Ra .. *lio*), *versipellium* U Detl., sed cf. § 80. extr. | 32. .. *potamio* Detl. | 36. *de castoreo* vulgo legitur ante *de a quat.* om. R Detl. | 37. *de fibris* vulgo legitur post *de vit. mar.*, ordinem mutavit Detl. cf. §§ 109 et 111. | 37. 38. *de ran. rub.* cum codd. om. S Detl. | **16**. 4. *de* bis om. Detl. | *ire naceis* J. vide ad vol. II. p. 65, 31., *hiren* .. R. | 12. *iumen-torum . g e n e r a t i o i n h i s* S 1 Td. | 17. *De semif. animalibus* post *generibus* l. 17. R ante ipsum librum T Detl. | 17. 18. *De simiis .. animalibus* om. R. | 18. 19. *De nec .. animalibus* om. Detl. | 29. *Scopa* Detl., *A p o c a* RTad, *Agriopa* Gelen. v. cf. § 82. | 30. *Philometore rege* Detl. e codd. FDa, cf. Url. N. Jb. f. Ph. u. P. 91. p. 258, *rege* om. S 1 Rd. | **17**. 2. *epitoma* Ra, vid. ad ind. libb. 10. 14. 15. 17. 18, .. *m e n* Td v. | 16. *melan-drya* om. Ra Detl. sed cf. § 48. | 26. *Geminatis* J, *gemiat i* F (D .. *aci*), *c e m i a t i* a (R .. *a c i*), *g e n e r a t i m* Detl. *c o r a c i n i* S, om. Td v. | 32. *et effectus eius* R in marg. (U. Detl. *effectus-q u e*), *et f e l t u e c r i u s* a (R .. *a e e r i u s*), *et f a t u e c r i u s* FD, *et v e n e f i c i a eius* v. | 36. 37. Ordo ex Ra correctus. | **18**. 3. *mare* U coll. § 105. | 6. *i i s* Detl. | 17. *elud a n t u r* Ra. | 23. 24.

Quis primus vivaria ostrearum invenerit. quis primus reliquorum piscium vivaria instituerit (om. *de ostreis*) Td v. | 25. *instituerit . insignia piscinarum* Tdv. Detl. | 33. *p. seboso* R, *s sevoso* a, *Statio Seboso* Tdv, cf. § 46. | 36. *Sudine* R² Brunn. coll. § 115, *sudino* ad (R¹ .. *yno*), *Cythnio* v. | **19.** 1. *de* om. Ra Detl. | 3. *Voltur* Detl., *de voltur e* v (Ra om. *de*). | 4. *Avis sanq.* R, *sanq. av.* Dv. | 8. 9. emend. ex Ra Sill. Detl. | 10. *de avibus* RaS, *Aves* v Detl. | 14. *primus* a UDetl., *primum* v. | 24. *sturnorum .. volatus* om. RaT Detl., sed. cf. § 73. | 28. *De osc. gen. et quae mutant col. et vocem* Tdv. | **20.** 8. *qui gallinas* RTad, *quis* Hard. S1 Detl., sed cf. § 139. | *instituerint* J, .. *rit* v. | 8. 9. *quique hoc primi* Td, 1 Detl. | *consules* UDetl. | 9. *vetuerint* Sill. 1 Detl., .. *runt* Rad. An *quis primus vetuerit?* cf. § 139. | 14. *ardiolarum gen.* post *hypenemia* l. 15. RTd | *quae sint ova urina* om. a. | *urina* om. v, *urita* T. | *quae cynosura* UDetl. cf. § 166., om. Td, *quae quinosura* Ra. | 22. 23. *tactuus omnibus esse* Detl. (Ra .. *tus*, Brot. S .*tum*) cf. §§ 195. 196. | 23. *item* RaSU Detl. | 35. *Mamilio* aF. | 38. *Boetho* aFT Detl. (R *boeto*, d *beto*), *Boeo* Pint. S1. | **21.** 1. *Hyla* Tv, *illa* Ra, *illae* d. | 11. *epitoma* Ra, .. *men* v. | 19. *ratio operis* om. RaS Detl., sed cf. § 20. | 20. *iis* Detl. | 23. *reguminis* FRd, *regum in iis* Detl. | 30. *iis* Detl. | 33. *et sine* Detl. | 34. *reliq. rum* (om. *scarabaeorum*) M, fort. *reliqua eorum.* | 35. *generis* M, .. *ra* rel. | *asilus, papiliones* Td, cf. § 100., om. R, post *chrysallides* l. 36. MRa Detl., sed § 112 legitur tantum *papilio.* | 36. *iis* J, *is* M, *his* v. | 37. *nascantur* Detl. (M *nasc* tantum). | **22.** 1. .. *itus* M. | *tiniae* M (sed 13, 86. *tineas*). | 2. *ignium animal* om. M.) | *pyralilique* M. | *pyrota* J, *pyrato* R² (et 11, 119 ⊖ i. e. F, ibid. *pyroto* RTd), *pyrotos* Detl., *pyrolocum* M, *pirotae* R² ante lib. 11., *paratio* R¹a, *paratoe* Fd, *pyraustes* R 1. | 7. *quae .. habeant* F Detl. (M .. *bent*), om. v. | 14. *parte tantum sint* M, *tantum parte sint* Detl. (v om. *sint*). | *mento* M Detl. .. *tis* v. | 18. *earum* M Detl., *eorum* v. | 19. *ruminantium* MRaT Detl., *animantium* dv. an veterinorum aetas ab his? (§ 168 *veterinorum*). | *is* M. | 20. *sint ea* M. | 21. *gyla* R¹. | 29. *quibus* M, *in quibus* v. | 30. *sint* M. | *aliubi* M, *alibi* v. | 32. *iocur* M, *iecur* v. (§ 196 etiam M). | 38. *sint* M. | **23.** 2. *habent* Ra,

hab. M. | 5. *spinae* Detl. (M *ipinae*), *spina* v. | 7. *habent* MRa. | 11. *quibus .. hirti* om. v., *os* om. M, restituit Mon., *eos* Ra. | 12. *et* om. Ra. | 15. *fiant* M, *fiat* v. | 16. *differentia* M. | 20. *sit* Detl., *sac* FR, *ac* a, *sacra* Tdv, om. M. | 27. *victu* est ultima vox in M. | 32. *MMDCC* Detl., *CCCDCC* RaF, *M . CCC . DCC . alibi* $\overline{II}$ *CCLXX* d, *MMDCCLXX* v. | **24.** 1. *Philisco* F Detl., .. *cho* a, .. *to* Rd v. | 5. *Heracliense* J (T .. *si*), .. *elidensi* d, *heracliden* R (a *er.*). | 9. *Italiam* M Detl., .. *lia* v. | 12. *heb. Romae* M, *Romae heb.* v. | 14. *arbor .. ariena* post *arbores* l. 15. M sed cf. § 24. *ariera* M etiam § 24. *ariena* rel. | 15. [*formae* legendum], *formosae* R^1 Detl. (F .. *onsae*). | 16. *zinp.* M, *zimpiperi* R ante lib. 12. | 17. *lucium sive pyxachyronium* M. | 18. *machir . saccaron* M etiam § 32., *macir . sacch.* v. | *mala chan* MR, sed § 35. .. *am.* | 20. *scordasti* M Detl., .. *acti* v. | 23. *cynas* M Detl., *chyn.* v. | 24. *lintea* M Detl., *lina* v. | 25. *moribus* M^2 (M^1 *mar.*), | 30. 31. *murra* et *murrae* M, *myrrh.* v. [*quae ferunt* erat scribendum]. | 32. *storbo* J ex Mda § 74, *scorbo* M Detl., *stobolo* v. | 33. *istobrum* M etiam § 79. | 35. *caballum* M. | 38. *asphalatos sive erycis sceptro* M (§ 110. *erytrisceptrum*). | **25.** 2. *spondylion* est ultima vox in M. | 5. *DCCCCLXXIV* d v. | 7. *Flavio Procilio* Brunn. Detl., vulgo interponitur comma (Rad *Proculo*). | 9. *de medicina scripsit* R^2 Detl. | 14. *Dinone* R^2 Brunn. Detl., *Dione* DTd v. | *Adimanto* R^2 Brunn. Detl., *Ademode* RaTd, *Democle* v. | 17. *Democede* Brunn. Detl., *Demode* R ante ipsum librum, in lib. I. *Demedo*, *Democle* DFad, *Democlide* (Tv. | 19. *Eratosthene* quod vulgo additur om. RaTd Detl. | 25. *fructus* Td (Detl. .. *tuus*). | 28. *rhuus* Detl. | 31. VIIII. Td 1. | 37. *iis* Detl. | 38. *paliurus* est prima vox in M. | **26.** 2. *epicacis . erece* M. | 3. *cnestor* M § 114. (h. l. *inestor*), *enestor* Detl. ex errore typogr. prioris meae editionis II, p. VI, *cnestrum* v, *enecum* F (D *onec.*). | 5. *leon* M etiam § 119. Detl., *eon* v. | 7. *ophiostaphyle* M etiam § 127. Detl., .. *lon* v. | 9. 10. *phycos .. marinum* post *Trogodytico* MR Detl., sed cf. § 135. | 9. *grasson* Rd (§ 135 ad) Detl., *grascon* M (§ 135 *grason*), *prason* Tv. | 10. *item in* MRa, *in mari* Td 1 Detl. | 11. *in Trog.* M Detl., *Trog.* (om. *in*) v. | *Isidos* M RDetl., .. *dis* v. | 15. *Flavio Procilio* Detl. coll. ind. lib. 12., *Fabio*, *Procilio* v.,

Fabio Proculo MRad. | 15. *Trogo* om. M. | 20. *Polycrito* om. MaT. | *Nicobulo* MR Detl. (ad *Dic.*), *Cleobulo* T v. | 22. *Dinone* MR Detl., *Dione* v. | *Lagio* MRad, *Lago* T. | 23. *Aristomacho* M Detl. post *polyhistore* v. | 24. *Iuba* Mad, *Iuba rege* RT v. | 25. *scripsit* Detl. (M:·*F*·) | *Botrye item* M, *Bot. medico* Detl. *Archidemo* M. | 26. *Democede* Hard. Detl., .. *ocle* M, .. *clide* RaTd v. | 29. *frugiferae* M, *fruct.* v. | 30. *et quibus* M, *quibus* v. | *serantur* MR, *ferant* v. | 31. *cura . vitium et uvarum* M Detl., *cura vitium . earum* v. (Rad *et ear.*). | 32. *de natura vini* ante *vini salsi gen.* l. 34 MRa Detl., sed cf. § 58. | 33. *L* om. M. | *generosa transmarina* M, *transmarina* (om. *vina*) R Detl., *XXXVII* M. | 34. *passi et hepsematum* M. | 36. 37. *de vino observationes* M Detl., .. *ni* .. *one* v. | 38. *not. circa apoth.* post *transmarina XXXVII* M, insertis verbis *de vino Opimiano*, quae desiderantur in M, Ra Detl. | **27.** 2. *V. qui* M Detl., *vel quis* T, *et quis* d, *quin quis* aF, *quisquis* R. *fictici* Detl. | 3. *sive apomeli* MDT Detl. (Fad *apomelicen*, R *pomelicen*, om. v. | 4. *vino prodigiosa* M. | 5. *fas non sit* M Detl., *non sit fas* v. | *condiantur* R^2. | 6. *de aceto*, *de faece* in MRa Detl. post *vinariis* l. 7. | 10. *censore* M. | 12. *Attico Iulio* M Detl., *Iul. Att.* v. | 13. *Tergilla* om. M. | *M. Accio* MRTd. | *Fabio* M Detl., *Flavio* v. | *Dossenno* M Detl., sed p. 28, 20 M .. *eno.* | 14. *L.* MD Detl. (R^2 *laelio*, d *lelio*). | 15. *Rufino* MR Detl., *Rufo* v. | 17. *Philometore rege*, *Attalo rege* M ut lib. 15, *Att. rege*, *Phil. rege* v. | 18. *Athenieniense* M. | 20. *Botrye item* om. M Detl. | *Baxio* M. | 22. *Prienense* M. | *Dinone* M Detl., *Dione* v. | 23. *Atheniense* M. | 24. *Lysim. qui item* om. M. | 26. *epitoma* d (a *aephit.*), *epitomas* M (cf. lib. 15), *epitomen* RTv. | *Erasistrato* .. *Themisone medico* MR^2Td (R^2 *Connade* et *Icessio*, *Themisone* nomen om. dT), om. v. | 32. 33. *quae* .. *incipientis* in MRa Detl. h. l. legitur, v. ante *de oleo* l. 31, sed cf. § 4. | 32. *natura* M Detl., .. *rae* v. | 34. *faciendum sit* Td 1 Detl. | 35. *fictici* M Detl., *cicii* M, *cibi* Ra. | *cruto sive sibi* M. | 37. 38. *struthiorum genera XIIII . cotoniorum genera IIII* M. | **28.** 4. *XII* M. | 7. *mespilae* Ma Detl. (R .. *le*, T .. *li*), .. *lorum* dv. | *sorvorum* M, *sorb.* v. | 7. 8. *nuc. gen. VIIII* M Detl., sed cf. § 87 sqq. | 10. *bacarum naturae* M Detl., om. v. | 13. *et gen.* M. | 17. *Scropha* M, sed lb. 14

Codd. *FRTad* (*M*—28, 34. *D*—34, 10. *V* a 36). lib. I (XV

Scrofa. | *Trogo* M om. in lacuna. | 20. *M. Accio* MRTd. | *Fabio Doss.* MDetl., *Flavio Doss.* v. | *L. Aelio* MDetl. (a *lael.*, Rd *lel.*), *Aelio* Tv. | 20. *Vivio* M. | 21. *Rufino* MRad Detl., *Rufo* v. | 22. *Theophrasto* MDd Detl., om. v. | 24 et 26. *Athen.* M. | 27. *Atheniense* M. | 27. *Cheresto* M (a .. *sio*, R *chaeresio*). | 28. *Dinone* MDetl., *Dione* v. | 29. *Atheniense* M. | 30. *Lys. qui item* om. Td1 Detl. | 31. *epitoma* M^1 (.. *mas* M^2) cf. ind. lib. 14., .. *men* v. | **29.** 8. *cogatur* RTd1. | 16. *nullae* Ra. | 18. *figura mutetur* R^1a Detl., .. *rae* .. *entur* v. | 21. *iunipiris* J, vid. ad vol. II, p. 238, 37., .. *peris* v. [scr. igitur *iunipiris* ut p. 42, 11.]. | 27. *quaeque* DDetl., om. v, *quom.* .. *ferant* om. aF. | *folium nascatur* Ra Detl., .. *ia* .. *antur* v. | 32. *cortice* . *radicibus* (bis om. *de*) Detl. | 35. *ubique generantis* Td Detl., *et ubi generant vel* R, *aut ibi generantur vel* a. | **30.** 1. *sagittaris et scriptoris et fistulatoris* Detl. | 4. *ad ligandum* D^2 Detl., *adligando* v. | 8. *De magn. arborum. De mat. archit. De sapino* Ra Detl. | 22. *cassytas* R (a .. *it* .., Hesych. *κασύτας*), *casthas* d, *cadytas* T, Theophr. de caus. pl. 2, 17, 3. | *polypodion phaunos* om. Ra, *hyphear*, *stelis* Detl. his infra omissis, sed cf. §§ 244. 245. | 23. *visci tria genera* om. R. | *sthelin hyppear* T (d *ypear*). | 38. *nascentia* Detl. (Td1 add. *a*), nascentur R (a add. *o*). | **31.** 7. *inoculatio* post *genera ins.* Ra Detl., *inserendi* R^1a, *insitionum* R^2Td. | *de vite inserenda* post *emplastratio* Ra Detl. | 9. 10. *Quorum surc.* Ra. | 16—18. *De stercoratione. quom. circumf. castr. arborum. caprificatio. quae put. vitia* Ra Detl. Omissa est *scariphatio* § 252. | 23. *Dessio* Rad Detl. (DF *Desio*), *Dorseno* T, *Dosseno* Hard., *Dosino* codd. Barb. | 30. *Dinone* Detl. vid. ind. l. 15., *Didone* Fa (D *Diod.*), *Dione* v. | **32.** 5. *tisana* J, ut § 74 al., *tysina* R, *ptisana* v. [delendum igitur *p*]. | 7—9. *generibus. de pisturis*, *de sesima*, *de erysimo sive irione*, *de hormino*, *milio*, *panico. de fermentis* Ra Detl. | 11. *de lente. de piso.* om. Ra Detl. | 12. *faseoli* . *pisum* Ra Detl. | 13. *erbum* Detl., *herbum* Ra, *ervum* v. | 14. *cracca* om. Ra Detl. | 20. *idem arvum* DU Detl. (R *item*, a *aru*, R *arvi*) om. Td v. | 23. *notae* Detl., *noctes* v. | 24. *de papavere* in Td legitur ante *rerum*, in Ra Detl. post *oporteat.* | 32. *ab* om. Detl. | 33. *ab herbis*. *a cibis* om. Ra Detl. | **33.** 7. 8. *Apoll. Lemn. Aristoph. Miles.* Detl. |

16. *Conone* Dd Brunn. Detl., *Oenone* aF, *Zenone* v, om. R. | 28. *terra enasc.* J. Detl., *terrae; nasc.* v. | 31. *quom. quaeque serantur. quoto* TdS. | 32. *natura . quom. quaeq. serentur* a Detl., vide supra et cf. § 120 sqq. | 34. *natura .. historiae* om. Detl. | *ad condimenta* idem recepit ex RaDF. | 35. *lacrima nascentis* sc. *olusatri* cf. § 162. (d .. *mae nascentes*), *lacrimas nascuntur* R (U .. *ma*, an .. *ma sua*, a .. *cantur*), *lacrima nascentia* DF Detl., om. v. | 38. *urucas* aT, *erucas* Rdv. | **34.** 4. *M. Accio* RTd, *Mauccicio* a. | 7. *Birrio* RadDF Detl., *Hirtio* v. | *Rufino* ad Detl., *Rufo* RT v, sed cf. lb. 14. 15. 21. | *Potito* DF Detl., *Pitio* Rd, *Petreio* a, *Petricho* Hard. v. | 14. *sive sompho* U Detl.. | 16. *raphanis* (om. *sativo*) Tdv. Verum erat (12) *Raphano silvestri sive armoracia* I, (13) *sativo* XLIII. | 17. 18. *sive plist. sive mol. ag.* Detl. | 20. *caepa* Detl., *cepae* RaT, *cepis* dv, an *cepe*? | 24. *ambubaia* F (Ra *ambob.*) Detl. Rigalt. | 29. *asp. sat. XVII* Detl. | 30. *sive orm. sive Lib.* Detl. | 32. *orthoselino* S (R *ort.*, aTd *hort.*). | *helio selino* (i. e. ἑλειοσέλ.) TdS, (*hios.* Ra, *heleos.* v.). | **35.** 3. *origano Her.* RaS Detl., sed cf. § 177. | 11. *silvestri* om. Ra Detl., sed cf. § 207. | 16. *canterino* Detl. | 32. *Ophione* Brunn. Detl., *Ophlone* vel *Oplone* codd., *Ophelione* Hard. v. | 38. *Miccione* vel *Mict.* codd., *Mictone* Hard v. | **36.** 11. cum Detl. ex RaT addendum erat post XXIII: *Lacrima nascens.* | 17. *baccar* R, ut § 29 RV, *bacchar* v. | *cobretun* R etiam § 30. | 18. *De asaro* om. RVa. | 22. 23. *qui — occidente* RVTd (a *habet*, Detl. *qui flos .. sole occidente*), om. v. Td praemittunt *genera V.* | 27. *melothrum* Detl. | 29. *sive melit. .. med. XIII.* om. av. | 31. *Myoph.* om. R. | **37.** 3. Post *melanthium* Rav *medicinae XI.* huc translata e seqq.; nam nullae leguntur in hoc libro. | 6. *vicapervica* R cf. § 68., *vincapervinca* v. | 8. *florum vita* Tdv. | 9. *apum* VTd. | 12. *alvariis* V^1Td, .. *eariis* v. | 18. 19. *de cichorio* om. RaV Detl., sed cf. § 88. | 21. *arachidna* Hard. v., *archenide* RaVd. | 21. *caucaris*, *alibi caucalis* RVaTd. | 22. Ante *eadem* vide ne exciderit *come*, cf. § 89. | 23. *sive peleuchion* Ra, *pelleution* Td. | *sive muralis* V (Td *domur.*), om. Ra. | 25. *calitha* Td, *calliada* Hard., *calittis* R^2, om. R^1aV. | *manicon* Hard., *mar.* VTd, om. Ra. | *perithon* RTad (V *par.*). | 26. *molym* Td, *molin* Ra. |

27. *acynopis* R (d .. *nops*), *piretron* Ra. | 30. *anonis* RaVT *ononis* dv. | 32. ante *acorna* ex § 94 Harduinus add. *carduus* | 33. *onophycos* Td (Ra .. *phrycos*, V .. *phigos*), *onopyxos* Hard. ex Theophr. h. pl. VI, 4, 3. S 1 Detl. | *helsine* R (§ 94 Vd. ibid. R *els.*), *helxine* v. | *petralis* Rad, *petrus* V. | 34. *ternico* (ut *tisana* pro *ptis.*) J, *tenica* RVad (T fen.), *pternica* v. | **38.** 2. *staniobs* RVd (a .. *tobs*). | 3. *thryallis* Hard. cum Barb. § 101., *pyrallis* VTd (R *par.*.., a .. *alis*). | 6. *lasine* Rad (V *lasme* etiam § 105. | 6. *cyndrylla* Ra, *chryndilla* Td (V *crind.*). | *pigris* codd. | *floreant* RVa. | 8. *floreat* a, cf. § 106., .. *eant* v. | 10. post *albucum* add. in R *amuletum*, in a *amuletum asian.* in VTd *amul. asian alibi cispant.* | 11. *Olyschenos* RVTd (a *olis chenos*). | 14. *phun* J e codd. 12, 45 et 21, 136, *phin* Tad (V *fin*), *phyri* R, *phu* v. e Dioscor. I, 10. | 20. *Rufino* codd., *Rufo* v. | 28. *Ophione* Detl. coll. ind. l. 20., *Opione* F (Fa *Hop.*), *Hopinione* V, *Ophelione* v. | 34. *Miccione* R Detl. (Fa *Mict.*), om. F, *Mictone* v. | 36. 37. *pigmento de* Detl. .. *ta . de* codd. | 37. *chortino* RaVF Detl. coll. 15, 20. add. Res deest in l. 22. | *sanguinibus* codd. | **39.** 4. *adipso* codd. | 5. *ceos* codd. | 5. *hippopes* codd. | 8. *phymos* Ra (Vd *phim.* *ischas* ad (R .. *ar*), *escas* V (§ 40. *iscada* R, *schada* Vd) *ischias* v. | 8. *hersine* Ra, vide p. 47, 38. | 9. *perdicio sive* *Parthenio* R Detl. | *siderite* V Detl., *derithe* Rad, in Steph. Thes. „Σιδηρίτη βοτάνη gl. pro — ἴτις. Perverse Suidas Σιδηρίτης εἶδος βοτάνης· σιδηρῖτις δὲ θηλυκῶς λίθος.“ (§ 41 *sideriten* T (Vd *.. tem*, *sideritis* v). | 10. *de* add. J, *chamaeleone* Detl., .. *leon* v | *ixia* RV Detl. (a .. *ea*), *ixion* Td, *ixias* v. | 11. *ulophyto* Detl. .. *ton* v. | *cynozolo* Detl. (a *tyn.*, RaV .. *zalo*), *cynozolon* v | 12. *coronopode* RaV Detl., .. *pus* Tdv. | 13. *de* add. S. | 14 *cuius* .. *mutent* om. v, sed cf. § 51. (Td *quae col.*, Ra *radi* *cem*). | 21. post *XXVIII* ex RVad inserenda erant: *frutex sine* *radice*, cf. § 63. | 24. *enthrysco* V (R .. *yrisco*), cf. Hesych. s. h. v. Theophr. de c. pl. 7. 7. 1., *enthriscum* Td (a *inthi* *risco*), *anthrisco* v. | *iasine* T (Vd *las.*, Ra *cas.*), cf. U. vind. ad § 82, *iasione* v. | 25. *syllibo* V (a *sill.*, Ra .. *tho*), *silybo* v | 25. 26. *scolibo* RaV. | 26. *sonco* Rad (V .. *ca*), U ad § 88 *soncho* v (T .. *chum*). | 27. *condrio* Detl., cf. § 91. (T .. *ion*) *chondrion* d, *hariscondro* RV (a .. *sch.*). | 32. *mulso* .. *me*

litite Detl. | 35. *autera* V, *ateras* Ra, *sive athera* Tdv. | **40.** 1. *tisana* d (T *tips.*, RaV .. *sina*), *ptisana* v. | 3. *taco epitheimaton* R (a *Thaco*), *foco epitetton* V, *de faco epiteton* d (T *sphaco*), emend. Salmas. | *elelisphaco* cet. emend. Hard. (*sive helisphaco sive sphac* Ra, *sive eletesphaco* d). | 5. *erione* Va (R *ery.*). | 7. *orobache* R (Va .. *cche*, Td .. *chen*). | 8. 9. *et cervesia* Td, om. Detl. | 14. *et pampinis* om. RVa, *VII, pampinis VII* Detl., *et pampino* v. | 18. *sive astaphis* RaVTd. | 19. *staphide sive taminia* T Detl., *sive labrusca* Va, om. Rd. | 20. *sive ampelo agria* (om. *uva taminia*) Detl. | *salicaster* Ra (V .. *ste*). | 21. *vite alba sive ampelo leuce* Detl. | *sive psilothro* om. Tad. | 23. *gynaecacanthe* J, *cinachante* Rd, *cynechante* Va, *ginacanthe* T, *gynacanthe* v. (§ 27. *gynaecanthen*). | 24. 25. *Fal. VI*, *Alb. II*, *Surr. III* RVa Detl. | 35. *laureo* RaV ut 20, 137, *laurino* Tdv ut § 86. | **41.** 9. *Punico silv.* om. RVa Detl. | 18. *cornu* RaVd (d .. *nus*), § 151 *cornu arboris* Vd, *corno* v. | 19. *myrto silv. sive* om. RaV Detl. | *oxymyrra* R (Va .. *mira*). | 20. *rusco* V, .. *cum* RaTd. | 28. *Ophione* Detl., vid. ind. lib. 19. *Opione* F, *Oplone* a. | 30. post *Tarentino* Detl. add. *Praxagora.* | 34. *Mictione* a, *Mictone* v. | **42.** 5. *et larice* om. RaV Detl., sed cf. § 28. | 11. *sabuco* J Detl. cf. l. 13, § 122. *samb.* v. | *iunipiro* J, vid. ad p. 29, 21. | 13. *brya* (Ra *bryca*) post *virga sang.* RaV Detl. | 16. *clem. III* Detl., *clem. XVIII* v. | 17. *pap. I*, *charta II* J, *papyro*, *charta III* Detl. (v *II*). | 18. *rhus* cod. Salm. Detl. (R *Rh//uscen*), *rhu* v. | 20. *peocino* V (Ra *reoc.*). | 21. *IIII* J, *VI* Detl., om. v. | 22. *samalo* R, *samoso* Td, ut § 104 codd. omnes. | 23. *Aegyptia sive* om. Detl. | 24. 25. *syrisceptro* RaVTd. | 25. *sive diaxylo* Sill. e Diosc. Detl. (RaV *diazyro*, et similia § 112.), *Syridiaziron* T (d *synd.*), ut § 112. | 26. *aquifolio* Ra (V *acrif.*). | 27. *de moris* om. RaVS Detl., sed cf. § 120. | 33. *farfarfugio* Td. | 35. *zopyrontio* Detl., cf. § 137. | 36. *clematide* S Detl., cf. § 138. | *aetite* Detl., cf. § 139. | **43.** 3. *Magica de herbis* V (Td De *magicis h.*), om. RaS. | 4. *VI* post *aproxi* del. Detl. (Ra *apro VI*). | *Pythagoria* Detl. (RaV .. *ra*), *de pithagora* Td. | 8. *potamaugide* Detl., cf. § 164. | 11. *onothuride* V (Ra .. *thor.*, Td .. *thuri*). | 14. *in flum.* VTd. | 17. *pectine* RaVTd, .. *ten* Hard. S Detl. | *exedo I* V, om. Ra, *exedum sive* Td. | 18. *phil-*

anthropo V, Ra .. *pos*, Td .. *pon.* | 18. *yraeon* V, *iracon* R (d *tr.*). | 28. *Ophione* Detl., cf. ind. libb. 20. 21. 23., *Opione* aF, *Ophelione* v. | 34. *Miccione* aF Detl., cf. ind. libb. 20. 21. 23., *Mictone* v. | 38. *De Graecis .. pinxerunt* om. RVaS Detl., sed cf. § 8. | **44.** 4. *de f. stomac.* om. RVaS Detl., sed cf. § 20. [uncinos pone rectos]. | 6. *sive pent.* Detl. | 9. *Centaurion sive Pharnacion* Detl. ut § 33. | 10. *De amp. Chir.* om. RaVS Detl. | 14. *Heraclium* Detl. | *aut scopa* Ra. | 15. *hermione* RaV Detl., *hermioneo* T (d *hem.*), § 45 codd. *hermioneon*, vel .. *con.* | 19. 20. *quibus non dandum . observat. ... LXXXVIII* RVa Detl. | 21. 22. *phylaterion* RaV. | 24. *libadeon* Td, codd. § 68. (V . *liv.*, Ra *lev.*), *libadion* v. | 31. *calcha* U vind. ad § 82, *calchan* T (d .. *can*), *calciam* V, *calcion* Ra, *cachlam* Hard. (S Detl. .. *chla*). | 33. *phycrotropon* RV (a *pychr.*, d *pycr.*), *psychotrophon* Barb. v. | *serratura* codd. (.. *la* § 84. a solus). | 36. *condris* RaTd (§ 92 etiam RV, V .... *dryssum*). | **45.** 4. *aristereon* codd. (*perist.* § 105 V solus). | 8. *theronarca* J coll. ind. 24. (102.), (Ra *cheron.*, V *ceron.*, *therionarca* v. | *persollata* J vid. ad vol. IIII, p. 88, 22, *persolata* Vv (Ra .. *lita*, Td .. *lidata*). | 9. Post *XII* in Td legitur *de amuleo* i. e. *de amuleto*, cf. § 115. | 11. 12. *polemonia* Td, *philoque* V, om. Ra Detl. | 12. 13. *phlomis sive lychnitis* Detl. (V *lycinos*, R *phlomissi vel chegnios*), *sive lyhcnios* a, *plomis sive lycnitis* d. | 13. *gryallis* V (aTd *griall.*, R . *grall.*), similia codd. § 121, sed cf. Diosc. 4, 102. | *thelygonon* RaV, similia § 122, vid. l. 27 (2); Theophr. 9, 18, 2., *thelyphonos* Td. | 14. *poterion* Hard., *potirecton* T (d *poterv.*, *poterrae lecton* R, *terre iecton* a), *potireton* RV § 123. in ind. l. 27 (97) et 27, § 122 codd., sed cf. Diosc. 3, 15. | 15. *alema* Ra, *aclina* V, *alcima* Td. | 15. *pyron* Ra (V *pyrr.*). | *paranarrinon* R, *panarinon* a, *perarinon* Td, *anarrinon* v, vid. ad vol. IIII, p. 91, 4. | 19. *leantice* Td (Ra .. *tlide*, V .. *tilia*). | 21. *cynois* Ra (§ 140 codd. casu accus. *cynoida*), *cynoides* Vv (Td .. *ida*). | *crystallion* S. | 22. *XVI. thryselinon I* Detl., cf. § 141, (V .. *ellion*), XVI *rhysellium* Td, a om., R om. cum seqq. | 23. *acoron* aVTd (§ 144 U e codd., R *aca.*, *corchoron* v e Diosc. 2, 209. | 23. *felis* Detl., *fetis* Ra, *fellis* T, *felix* Vd, U § 145. | 24. *Circeion* J, *Circelon* Rd (a *tirc.*, V *cysc.*),

Circeon T. | 25. *hippophlomi* RaTd. | 26. *crethmos* Tv Galen. de fac. simpl. med. 7, p. 196 (Diosc. 2, 156 *κρίθμος*), *cremnos* ceteri codd. et h. l. et § 155. | 27. *trunca* J, vid. ad vol. IIII, p. 95, 28. Detl., *truna* T (d *trima*), *pruna* V, *prima* Rav. | 28. *acorion* V Salm. Detl., *acrion* RaT, *agrion* dv. | 30. *hypogeson* S, cf. § 160. *hespegeton* v (Ra *speg.*), *speieccon* Td. | 32. *eritheles* V (RaTd .. *talis*). | 33. *pritheles* codd. | *erysithales* codd., similia etiam § 160, *chrysothales* v. | 33. *issetes* a (V *ips.*, RTd .. *etis*). | 35. *acethis* V, *achamantis* Rad. | **46.** 5. *Fabiano* om. RaTd. | 9. *Ophione* Detl., cf. ind. lib. 24., *Ophelione* v. | 16. *Miccione* Detl., *Mictone* v. | 22. *Lichen, genera II. med. V* Detl. | 24. *archion* codd. (§ 30 a.). | 26. *mabasis* V (Rd .. *assis*, a .. *arsis*). | 29. *thoecas* V, *tocchas* Ra, *theocas* dT (§ 42 Vad), sed cf. 27, § 131. et ind. 27 (107). | 31. *oborothrum* T, *obotum* Vd (om. *sive*), *est utero potum* Ra. | 33. *lycoron* R (a *lych.*), *clyceron* Vd. | 34. *dorypetron* RaVd. | *thorypetron* RaV. | 35. *hippotheos* a (V .. *on*), *hippoteos* d (R *hyp.*). | **47.** 4. *apios isscia* V, *aptos scyllas* R (a .. *toscy.*), *napiosischa* Td (ut codd. § 72. | *chretamon* Ra (V add. *sive creton*), *cretem* d. | 5. *canthillion* et *canthillis* codd. etiam § 84. | 9. *arcemo* RaV, *argemonio* T (cf. codd. § 92. | 12. *gen. III quod f. m.* Ra Detl. | *med. V* VR, om. v. | 27. *ophione* Detl., vid. ad p. 35, 32., *Ophelione* v. | 31. *Sosimene* add. Detl. ex aF. | 33. *Miccione* Detl., vid. ad p. 35, 38, *Mictone* v. | 35. 36. *cammaron* legitur § 9. (V *camar.*), *pammaron* a (d *pamar.*, R .. *anon*), *cammoron* v. | 37. *heraton* ad, *eratho* R (§ 13 Vad *eraton*). | **48.** 3. *acopon* Diosc. 3, 157, *acoton* codd. etiam § 30. | 5. *arcturon* Detl. (§ 16. a, V *castur.*), *arctyron* R (a *art.*), *arcturum* dTv. | *asplenos* RaV, .. *non* dTv. | 8. *alectoros lophos*, ut § 40, Detl. | 11. *seriphum* Detl. codd. § 53, *seryphymis* R (a .. *riphin.*, V *scysphym.*), in *is* fortasse latet numerus, *Seriphium* dTv. | 12. *ballotem* dT, *balliste* V, *callites* Ra. | *sive* (ante *porrum*) om. RadT. | 15. *caly a III.* Ra, *calsa* dT (§ 58. codd.) | 16. *Ciricea* V, *circica* a (R *ciri.*), an *Circeio*? sed § 60 nihil enotatum est. | *circeon* R (a .. *teon*), *cyrtiun* V, *circision* dT, § 61 codd. | 18. *cucullus* V Detl. (§ 68. *cuculi* a), *coacullum* a (R .. *culum*), *culicus* dTv. | 21. *drabe* S 1 Detl.,

draebe V, *dragbe* R (a .. *bae*), *dreffone* dT (RaV *draeffono* § 73 ubi legitur *dryophonon*). | 22. *quae* (om. *nostri*) dTv. | *calcifraga* codd. | *epipactis* dTv. | 24. *felicis* V (Ra *pel.*), *filicis* dTv. | *blachron* J coll. Hesych. s. h. v. et dicitur tam *βλῆχρον* quam *βλῆχνον*, *biachron* T et codd. § 78. (d .. *cron*), *blaron* Ra (V *brar.*), *blachnon* v (§ 78 *Θ*). | 25. *ptelipterim* RT (a *pter.*, d *pther.*). | *nymphaum* RadT. | *pterica* Ra, om. T. | *galempsis* T, *camempsis* Ra (V *gamemfis*). | 26. *galion* Detl. e § 78, *gallio* v. | 27. *collyrium* Detl. | 29. *gnaphalion* Detl. | 30. *holcas* RaV. | 32. *phaselion* dT, codd. § 94 (V .. *ileon*), om. Ra, *phasiolon* Pint. v. | 33. *rhaphanidion* J, *prapiadion* Ra (§ 96 idem *prapandion*, dT et codd. reliqui § 96 *prapadion*), *rhapeion* v. | 38. *Bnatris I. Nugam I.* Ra (§ 106 a *nygma*), *Nygrma I. Natrys I.* V. | **49.** 1. *onoma* codd. etiam § 110 et Paul. Aegin., *onosma* v. | 2. *ospris* dT et codd. § 111. | 3. *sive polygonos* RaV (dT *calipogonona*, § 113 RVd *pogonon*). Fortasse legendum est cum Nicand. Ther. 872. *polygunos*, aut cum Scribon. Larg. 193. *polygonion*. | *thalattas* V (Ra .. *cias*, Detl. .. *ttias*), *thalassias* v., *halattada* T et codd. § 113. (d *ball.*). | 4. *carcinothron* Detl. e codd. § 113, *caremothron* R, *carninothr.* d, *carcinethron* v. | 5. 6. *pancration* Detl. | 8. *potireton* codd., vid. ad p. 45, 14., *parynion* dT et codd. § 122, *potriem* Ra, *tetrien* V. | 9. *neurada* RaV. | *phalangitis* dT, *aetpthalagites* V, *aetphaliagitis* a (R .. *palig.*). | *leucanthemum* dT, codd. § 124. | 11. *phaleris* Detl. Galen. vol. 13, p. 239. J § 126. *phaleri* T, codd. § 126. (V *phel.*, Ra *pel.*), *phalaris* ib. v, Diosc. 3, 149, *phalerithyrsum* d. | 12. *Proserpina* RadV. | 13. *eryxo* (R *eri.*), adT et § 132 aV (R *cr.*, d .. *ixo*), Etym. M. *τρύχνος*. 15. 16. 17. in codd. varie corrupta sunt; pro *napy* d *naps*, Ra *nympha*. | 21. *C. Valgio* om. RadT. | 23. *Apollodoto* RVdT (a add. *qui item*). | 24. Pro *Orpheo* VdT habent *Aristocron.* | 27. *Ophione* Brunn. Detl., *Ophelione* v, cf. ind. l. 21. | 30. *Petr. Diod.* om. RaV. | 31. *Sosimene* add. Detl. ex aF. | 35. *Ex ... magos* in RaV leguntur post *depelli.* | **50.** 3. *hippopotamio* Detl. ut § 121 RV. | 17. 18. *Antiate*, *Verrio*, *Fabiano* Detl., sed *Fabio* legitur in RaVF. | 20. Rabirio *medico* Detl. ex a (FV .. *lio*), om. v. | *Ofilio* Detl. (a *Off.*, RFV *Oph.*), *Opilio* v. | 21. *et Mys* d Detl.

(V *myr*, F *mir*), *ethmis* a ante l. 28, *etmismi* R, *et mysini* aF, *μύρωσιν* Reines. v. | *Meleto* Sill. Detl., *Myl.* a, *Mil.* v. | *Sextilio Antaeo* v. commate distincta coniunxit Brunn. | 23. *ἰδιοφυῆ* Reines., *diophios* VdT (a *diu.*), *scripsit* add. Detl. | 27. *Hicetida* a Detl., *Icet.* v. | *Bialcone* a Detl., *Bialioni* F ante ipsum librum, *Dialchoni* aF, *Dalione* v. | 28. *Caecil. Bione* coniunxit Brunn. | 38. ∗significat numerum a me esse mutatum. | *quastitista* R (infra *stystas*). | **51.** 10: Pro *III* = *V* Detl. cum S *VI* = *VIII*, sed cf. §§ 79. 86. 109. | 12. *irenaceo* a, *iranaceo* R (R infra et V *irin.*), vide ind. vol. VI, *erin.* Detl., *herin.* v. | 15. *III* = *IV* Detl. | 19. 20. *VIII et seq. libro XXVII* = *XXXV* id. | 24. 25. *IX et s. l. XXVII* = *XXXVI* Detl., *LX et .. XXVIIII* = *LXXXVIIII* v, *IX et .. XVIIII* = *XXXVII* (sic) S. | 27. *iulo* a Detl. (F .. *lon*) consent. Hesych. Suid. et schol. ad Nicand. Th. 811. *tylo* v. | *XX* = *XXI* Detl. | 33. *gall. XXI et s. l. XXXV* = *LVI* S Detl. | 37. *I et seq. l. II* S Detl. | **52.** 2. 3. *VI et seq. lib. XI* = *XVII* Detl. | 3. *XXV* = *XXXII* Detl. | 23. *phalaphato* d (R .. *pato*), *philopatore* v. | 25. *Philippo* Detl. ex ind. lib. 30., *philosopho* v. | *Oro* Detl. ex FRV, *Horo* v. | 28. *a* om. RaVT. | 30. *in Italiam* RVd. | **53.** 3. *glire VI et pr. l. II* = *VIII* Detl. | 5. *irenaceo* R, vid. ad p. 51, 12, *erin.* v. | 11. 12. *XXVII et pr. l. VIII* = *XXXV* Detl. | 16. *XXVII et pr. l. IX* = *XXXVI* Detl. | 18. *iulo* Detl. ex F (ante ips. lb.), *piro* FRa, *tylo* v. | 25. *XXXV et pr. l. XXI* = *LVI* Detl. | 29. *II et pr. l. I* Detl. | 32. 33. *XI et pr. l. VI* = *XVII* Detl. | 34. 35. *V et pr. l. IIII* = *VIIII* Detl. | **54.** 2. 3. *pityocampis .. VI* add. Detl. ex Fa. | 14. *Horo* (post *Botrye*) del. Detl. ex Fa. | 15. *Philippo*, *Oro* add. Detl. (F *philosopho*, *Philippo*, *Oro*, F ante ips. l. *philos.*, *Oro*, d *philos. Phil.*). | 19. *quales .. prosint* add. Detl. ex a. | 26. *quae .. amarae* om. VadT. | 38. *ad quae* J Detl., *aquae* FVad, om. v. | *valitudinum* Detl. ex a, (.. *nis* FVd), om. v. | **55.** 2. 3. *possit I*, *thalass. I*, *hydromeli I* Detl. | 6. *de muria* om. RaV Detl. l. 8. post *de garo XV* ibid. legitur *de muria XV*, sed cf. § 83. | 9. 10. *medicis observationibus* RVTd (a .. *cinis et obs.*). | 16. *Polyclito* Brunn. Detl., .. *crito* v. | 24. *ubi .. edant* post *piscibus* l. 25 legitur in BRaV Detl., sed cf. §§ 16. 17. | 32. *LXVI* Ra. | **56.** 5. *pectunculi I* hic posui

propter § 70. in codd. legitur (l. 21) ante *Summa*, om. S Detl. | 9. *conchis I* non suo loco positum est. Propter §§ 110. 111. l. 16 videtur legendum esse *bryo I, conchis I.* | *siluru* B. | 10. *strombo* B. | 18. *anguilla I*, *uva marina I*, hic ordo codd. dT commendatur § 138. | 31. 32. *primi census* B, .. *mo* .. *su* rel. | 35. *ea signarentur* B, *signaretur* (om. *ea*) Ra. | 37. *aut* B, *et* v. | **57.** 1. *argentum apparuerit* B, .. *ti apparatus* rel. | 17. *medicina ex minis* B (RVadT .. *nae*), *in medicina* Detl. Ordo turbatus in B. | 30. *CCLXXXVIII* B Detl. (Vd .. *LXVII*), *CXXV* R, *MCXXV* aS. | 32. *Pisone*, *Verrio* S propter §§ 63. 111. 112. sed *Verrio* om. BVdT. | **58.** 3. 4. 5. uncis inclusa om. BFVa ante lb. 33., BRa in libro 1 etiam *Menandro de toreutis.* | 9. *De tricliniis aeratis* in B legitur post *Aeginetica* (l. 8) (Detl. ibid. *aereis*). | 13. *antiquas* .. *fuisse* legitur post *figurae* (l. 11) codd. et Detl. | 25. *iis* B, *his* RVadT Detl. | 30. *is* B (Detl. *eis*), *his* RVadT. | 33. *ferri temperatura* post *appellant* BVRad Detl., sed vid. § 145. | 38. *de argent. de stagno* BRV*a*π, sed cf. § 160. | **59.** 5. *CCLVIII* BF, *CCLVII π* Detl., *CLVIII* aS1. | 6. *XXV* om. Detl. | 22. *Ath. anathemata* T (B *de then.*, d *de Athen.*), *de Athen. anathematis* RV Detl. (a .. *te*). | *de mirabilia opera* B, *de* .. *libus* .. *ribus* Detl. | 32. 33. *quando* .. *Romae* post *proposuerint* legitur v. sed cf. § 24. | 37. *VIIII* Detl., cf. § 34. (RdT *IX*), *IIII* B, *XI* V. | **60.** 2. *20. cerussa usta* Detl., sed cf. §§ 37. 38. | 18. *de Signinis* Detl., cf. § 165, *de signis* BR (dT post *expresserit* l. 17.). | **61.** 1. *Athenien-sium* Detl., cf. ind. lib. 34., *Athenis* codd. (B om.). | 8. 9. 10. *quis* .. *Romae* ante *quis* .. *ostenderit* codd., sed cf. §§ 5—8. | 17. *naxo* BRaT. | 21. 22. *Sphinx Aeg. pyramides* codd. Detl., sed cf. §§ 75. 77. | 27. *Scyrius* Hard. S Detl., vid. U ad § 130. | 28. *chemite* BdT, *eleamite* R, *celiarnite* V, *theamede* a. | 30. *molaris* BRd (a *moralis*). An *molariis*, ut p. 62, 2 B habet *mortaris* pro *mortariis?* | **62.** 1. *Arabicus* B. | 4. *lapis specu-laris* Detl. codd. praeter B, sed cf. § 161. | 5. 6. *structuras* codd. praeter B. | 26. *C. Galba* B Brunn. Detl. [ita et J. volebat scribi], *Caecilio G.* RVad, *Caelio G.* v. | 36. *M.* et *translatae* om. B. | 37. *primum* om. B. | 38. *natura chrystalli* adT Detl. | **63.** 1. *in chrystallo* iidem. | 2. *gen. sucinorum* adT. | *med. ex his* iidem. | 3. *de adam. ancite* T (ad *sive ancite*), *de ad.*

sive anancite Detl. | *gen. adamantis* adT Detl. | 11. *sandastros sive Garamantitis sive sandacitis . sandaresus* dT Detl. (aF *ranticis*, F lb. 37. *sandasiti*, aF *sandaticis*). | 14. *molochites* B (sed § 114. .. *tis*). | 16. *De sappirio* B. | 19. *chrysolithis* B. | 22. *astolon* aF Detl., *aspolon* B (idem § 133 *astalon*). An forte *asprion* a voce ἄσπρος, candidus? nisi vero nomen corruptum est ex antecedente *astrion*. | 23. (53). *ieros* B § 138, *hieros* Detl. An *chieros* a littera *X*? | 35. *cetionides* B etiam § 156, *cepion* v. | 37. *enariste* Detl. (aF *inar.*) | **64.** 2. *synechitis* U (B .. *tes*, sed § 162. .. *tim*), *synnephitis* v. | 6. *Hatthitis* B. | *meniu sive xuthos* Detl. (aF *exhyphos*, F lb. 37. *menius sive exiptos*, om. B et h. l. et § 169). | 7. *Iovis gemma* om. codd. praeter F lb. 37. | *sive drosolithos* Detl. (B om. *sive*), *sive dropsolitas* F lb. 37., *vel aut solitis* aF. | 10. *morochthos* Detl., Diosc. 5, 151. (§ 173. B *morothos*), *morocthis* B, *morochitis* v. | 13. *onocardia* BF Detl., om. v, sed cf. § 176. | 20. *muchul* a Detl. | 26. *timiclonia* a Detl. | 27. *hammochrysos* J (B *thamo.*), *Ammoch.* v. | 27. 28. *cissitis .. pyritis* om. B. | 31. *melitis* add. Detl. ex aF. | 32. *conparatio naturae* et quae sequuntur usque ad finem om. B, qui habet tantum *pretia. Ex auctoribus pluribus.* | [34. scr. *conparatio*].

Codd. *FPTabd* (*Par.* a **66**, 32, *Fris.* a **67**, 8, *R* a **69**, 17).

Lib. II. pag. **65.** lin. 35. *haut minor* Detl., *aut mens* (*hominis*) v. | **66.** 4. *compagium* ab Detl., .. *gum* dS, .. *ginum* P edd. vett. | 5. *sublime* Detl. | **67.** [23. *Quisquis est, deus — si modo est — alius est quac. in p.* Detl. Philol. 28, 328.] | 26. *ex virtutibus vitiisque* a^2, *ex virtutibus quam ex vitiis* F^2 edd. vett. | 33. *discriptis* Detl., *descr.* codd. | 36. *et ara* Detl. cum Iunio ex Cic. nat. deor. III, 25, 63., *ara et* codd. | **68.** 19. 20. *nomenclaturam? quis .. inridendum? Agere* Detl. | 22. *profecto* Detl. | 29. *peierant* F^2 (a^2 *pererrant*) edd. vett., *periurant* dT Hard. S Detl. | 35. An *castigatur?* | **69.** 32. *vulgata iam* Detl., *vulgatam* a^2d (a^1F^1R .. *tum*). | 37. *oriuntur* (om. *orta mor.*) Detl., *orta oriuntur* R. | **70.** 3. *ut* a^2d edd. vett. Detl., om. a^1bRPS. | 4. *id lum.* PS. | 5. *intertexentibus* Detl. (F *inte///x.*). | 11. *inventoribus* Detl. cum Dalec. ex Chiffl. | 15. *ipsam ante mundo* F^1 (F^2 *undante*), *ipso mandante mundo* aS. | 30. *igne* FR Detl., .. *nea* a, .. *nei* d. | *ardens* F Fris. Detl.,

Codd. *FPRTad Par.* (*Fris.* — **81**, 13). lib. II. § 34

.. *tis* v. | 33. *Dein* a^2 in ras. d, *inde* R. | 35. *ad metas* [sic scr.] Detl. coll. § 61, *notas* v. | **71.** 20. *XXIII* Detl. coll. §§ 72. 73, *XXII* v. | 31. *falcis* JF^1 Detl., *fauces* Rad^2, *facie* F^2 Fris. (S .. *es*), om. d^1 Par. | **72.** 11. *mensum* Sill. coll. 33, 137. | 13. *eam ut rel.* PS. Videtur tale quid excidisse scriba a *fulgore* ad *rel.* aberrante, fort. *et eam et.* | 20. *adversa* RS. | 33. *in mucrone* F^2R^2. | **73.** 1. *diurnae* Rob. Detl. (Par. .. *na et*), *diuturnae* v. | 11. *oculorum argumentis* om. S Detl. cum d^1Par. propter l. 12. 13., sed *sola oculorum argumenta* opponuntur *oculorum argumentis atque coniecturae animi.* | 12. *aperietur* R (d .. *riretur*). | 20. *et quod* Detl., sed *nec quod* referas ad l. 12. *ut non sit necesse .. scrutari.* | 31. *solem superare* Par. Detl. | **74.** 1. *Perseus* Detl. ex a et edd. vett. (et sane saepius legitur *Persei* et *Perseo*, vid. ind.) *Perses* RdPS. | 6. *CLXXX* F, *CXX* RadP. | 7. *praececinit* R^2P Detl., *praecinit* ad (R^1 .. *ci . nit*), *praecinuit* v. | 12. *labe soluta* Detl., *insoluta* FR^1. | *defectibus siderum* Detl. (R^2 *stellarum*). | 13. *siderum* del. Detl. | **75.** 6. *iterum* del. Detl. cum Bullettino archeol. 1852, 92. (FR^1 *II*, a *eius*). | 22. *regrediuntur* Detl. coll. §§ 61. 69. sqq. Vitruv. 9, 1, 12. | 26. *et* ex F Fris. add. Detl. | **76.** 17. *nec* del. Detl. cum Ra. | 18. 19. *omnia — indubitata* uncis inclusit Detl. | 26. *moveri et minores videantur* et 27. *feruntur, cum vero terrae appropinquaverint, maiores esse et celerius ferri, non* Detl. ex Fris. | **77.** 7. *eum* ad Detl., *eam* FRTS. | 26. *diminuere* adFTS Fels. (R *dem.*), *diminui* codd. deterr. Detl. | 29. *subiri* Detl. cf. § 76, *subire* v. | 36. *vapore percussas* d Fris. Detl., .. *por reperc.* FRv (a .. *sus*). | **78.** 6. *qua sustulerat* Fris. Detl. *quae .. rit* v. | 11. *XXIII* Detl. coll. §§ 39. 73., *XX* v. | 12. *Sic conv.* S ex Θ, quod Detl. non videtur invenisse in F. | *tres* RS Detl., cf. § 39, om. v. | 21. *nonnumquam* Detl. | 24. *margines totidem partibus* v, dist. Detl. | **79.** 25. *contingit* F^1R, *contigit* Detl. | 28. *omnia* Rad Detl., om. v. | 30. *septemdecim* Ra Detl., *octod.* FdTS. | **80.** 1. *post radians* Detl. (d^2S *postea*), *postea diens* F^1 (Rad^1T *dies*). | 14. *vere* a Detl., *vero* F^1. | 38. *collegit* Detl. cum d Fris., *collig.* rel. | **81.** 5. *Veneris* RFTS. | *fere tantundem* a^2, om. v, *fere* om. Detl. | 6. *qua* Fris. Detl., *quo* RadFTS. | 8. *Saturni* RFa^1S. | *dimidium*

om. R^1a^1. | 9. *tonos* R edd. | 15. *non* om. RdS. | 16. *quam* P Rob. Detl., *qua* v. | *perveniant* RadS Detl., *prov.* v (P *niunt*). | 19. *et spatio* Ra, *eo sp.* rel. Detl. | 27. 28. *circulum per quem meat* cum Pint. posuit ante *orbis* (l. 27) Detl. | **82.** 21. 22. *suo nomini* a^2R^1 (R^2 .. *ne*), *nomini* a^1, *nomine* Fd, *specie nomini* Detl. | 28. *humanae faciei* Detl., .. *na diei* F^1P (ad *dei*, R *dī*). | 31. *CCCCVIII* Cagnat., *CCXCVIII* codd. | 33. *CLXXX* Muret., *LXXX* codd. | **84.** 2. 3. *et aliam* del. Detl. ut e dittographia orta. | 9. *ac nasc.* ad Detl., *nascerenturque* R e corr. S. | 10. *aliqua* a P edd. | 23. *specie et* Detl., *specie* v (Par. .. *es*). | **85.** 12. *Minucio* FRd. | 17. *Gai filio Annio* codd. | 19. *Quod* .. *nocturnos* vulgo adnectuntur antecedentibus dist. J. | 25. ***at* Detl., *ac* v. | 33. *fulgurum* a Detl. | 34. *eas* Detl. | *praenuntiae* R Detl., *nuntiae* rel. | **86.** 4. *horis* add. post *vespert.* a^2d^2 Detl., sed cf. 30, 84. | 12. *et* R^2S [dele]. | 18. *medio mundi undique* Detl., *medio mundique* R, *medium undique* Fa, *medio undique* d. | 28. *se* R^1F (R^2 .. *asse*), om. d^1, *a se* ad^2v, *aeris* Detl. | **87.** 12. *hyadas appellant* a^2 edd. Detl. | 13. *aestatis* d. | 22. *Quin in* Rob. S (Ra *qui in*). | 23. *brumaque* a, .. *aeque* Rd. | 26. *aestatis* R (d *est.*). | 33. 34. dist. Detl. | **88.** 2. *rei* F^2d Rob. (RP *serei*), *caeli* av, dist. J. | *duo* J, *in duo* v. | 3. *sunt* R^1a^1, *Haec sunt* P Rob., *Hoc sunt* R^2a^2d, *hoc est* Par. Detl. | 4. *quidem* RPS. | 7. *qui* P Sabell., *que* T (R *q.*), *quae* ad Detl., *quem* Rob. | *secuntur* Rob. Detl. | 24. *his et* RS. | 27. *ad terram* d. | 28. *sonitu* Rad. | 30. *in praeceps* RS. | 33. *nulla veniant* ratione F^2P Rob. (R^2a^2 .. *lam* .. *nem*), *nullam habeant rationem* R^1a^1 (F^1 .. *la* .. *ne*), *nullam habeant rationem aut quae nulla veniant ratione* d. | **89.** 12. *Delmatie* R^2, *Dalmatiae* aP Rob. edd. Detl., *delmatia* FR^1dS (Par. *dalm.*). | *ora* aP Rob. edd. Detl., *ore* RFdTS. | 18. *madefacta* FR^1. | 22. An *sed meri*? | 35. *ferme* Sabell., *fama* codd. | **90.** 5. *quaecunque* a^1, *quec.* R, *quocunque* a^2dF, *quodc.* Pv Detl. | *est* eras. d. | 19. *noton* R. | 23. *tracian* Ra (d .. *am*). | 26. *phoenica* Ra (d .. *cam*), *Phoenician* S ex Aristot. Meteor. 2, 6. | 27. *noton* a. | 28. *et liba et noton* a. | 33. *flatus* Detl., *elatus* a (d *us* in ras.), *elator* F^1R^1 (F^2R^2 .. *tior*). | 36. *item* FU Detl., *idem* v. | 37. *in viol.* FRdTP. | 38. *recto* FRdTP Rob. | **91.** 3. *coercitus* a^2, *circius* Ra^1d, *coer-*

cetur v. | 13. *ab adventu avium* huc transposuit U, vulgo leguntur post *brumam.* | 16. *Magias* a^2, *magi* Ra^1. | 38. *Ventorum* a^{2}d Par. Detl., *Venti* v. | **92.** 17. *ita* Detl., *aut* v. | 28. *numeri* Fd^1 Detl., .. *ris* R^2 (R^1 .. *res*), .. *ro* ad^2. | 29. *que* a Par. Detl., om. v. | *meridianus aestivis temporibus. itaque* v, dist. Detl. | 37. *caniculae* a Par. Detl., .. *lare* FR, .. *lari* dTS. | **93.** 2. *in terram* Gelen. Detl. | 3. *cuti* Ra^1. | *gelidi* FR, *calidi* Detl. | 27. *nebulae* Detl., *beluae* v. | 35. *e diverso* F^{2}P Rob. Detl. (Par. .. *sa*), *et div.* rel. codd., *et e div.* v. | **94.** 15. *catilianis* R^{1}Sad^{2}TP (d^1.. *lanis*), cf. l. 33, 34, .. *linanis* edd., .. *linariis* S Detl. | 26. *e superiore* d Detl. (F^{2}R .. *rae*), *e superiora* F, *superiorae* a. | 30. *adverso* a, .. *sa* Fd. | **95.** 3. *Oltam* Rad Detl., *voltan* T (v .. *tam*). | *et a* F^{2}R^{2}S. | 10. *veneficiis* U, *benef.* v. | 10. 11. *abrogari* Detl. | 23. *prior* del. Detl. | 24. *tonitrum* J Detl., .. *tru* R, .. *trua* v. | 31. *septentrionem* R^2, .. *nes* rel. | 34. *septentrionem* Ra, .. *nes* rel. | **96.** 12. *cremari* a^2 edd. Detl., .. *atum* a, .. *are* rel. | 21. *bellices* R, *belli Caesariani* Detl. coll. Cornel. Att. 7, *bellicis* rel. | 24. *pluvisse* Ra (infra l. 33. *pluisse*). | *Acilio* R^2, *atilio* codd. rel. | 25. *P* R, *L* codd. rel. | 30. *ferri* codd. Detl. cf. 34, 146, *fere* v. | 32. *Compsanum* Sill. coll. Vell. II, 68., *caps.* R^2, *caris.* R^{1}d, *cariss.* aF. | **97.** 2. *igni* R^2, *igne* Fd Detl., *ne* R^{1}a^1. | 17. *deductae* a^2 Detl. | 26. *fieri posse* Par. Detl., fortasse *posse fieri.* | **98.** 4. *resolutaque* a^2 Detl. | 8. *Italia ocrisia* F^2 (F^1 ///*crisia*, d .. *sie*), *italiae crisiae* a (R .. *lie* .. *sie*), an scribendum est *in Italia Crixiae* qui est vicus Liguriae? cf. Mannert. Geog. ant. IX 1, p. 294. | 30. *semina* codd. | 36. *nos* a^{2}d^2, om. v. | **99.** 5. *ferae* ad Detl. (F^{1}R^{1}T Rob. .. *re*), *fera* R^{2}v. | *attingerent* T Rob. Detl., .. *ret* R^2, .. *re* R^{1}ad. | *terrae quo* Detl. | 13. *igni* Fad, *igne* v, om. R. | 14. *et* R^{1}S (R^2 *etiam*), *nisi* a^1 (a^2 *et nisi*), *ni* .. d^1 (d^2 *nis et*), om. F, *ut* e coni. Sill. Detl. | 36. *naturae* Ra. | *cogit* codd., *cogit ratio* v. | [37. scr. *caelo.*] | **100.** 7. *caeli verticem* R^{2}a^2 Rob. S Detl. (d *vert. caeli*), *verticem* v. | 24. *ignoro* adF, .. *to* R^{1}S, *ignaros* R^2. | 25. *milium* FR^{1}d, .. *ia* R^2, *ibus* a edd. Detl. | 37. *eminente* R^{1}ad edd. | **101.** 1. *conspitia* F^1, .. *ciatur* R^2. | 29. *vestigandum* Rd^{2}S. | **102.** 5. *eremigatus* a^2, *rem.* v. | 22. *L. Afr.* Sabell., *C.* edd. vett. | 32. *decidat* F^{1}adT (F^2 *deced.*). | 36. *Adde* a^1 Rob. S

Detl., *age* Ra¹dT. | **103.** 5. *lux . vero media* J, vid. ad vol. IIII, p. 61, 36. (Ra¹dT *Lux vero media*), *lux . Media vero* v Detl. (a² *Lux media vero*). | *qua* R²S Detl., *quae* a (R¹dT *que*). | 6. *torretur* ad edd. Detl. Vide ne omittendum sit *terrarum.* | 8. *sideris* R², .. *rum* rel. codd. | 18. *ac* ad Rob. Detl., *et* R. | 20. *detrahantur . Hae* v, dist. J. | 32. *terram* F², om. rel. codd. | 36. *cum* R²a², *et* a¹FR¹, *cum et* d. | **104.** 2. *esset* a², om. rel. codd. | 29. *ita ut* Detl., *aut* FRa, ///*ut* d. | 37. *sepius* (ex corr.) *nobis* R, *serius nobis illi* Detl. | *Arbilam* J coll. 6, 41. Detl., *Arbelam* R²v, *arabiam* ceteri codd. | **105.** 1. *Vipstano* Ursinus, *vipiano* codd. (R² .. *io*). | 18. *Elin* a² Detl., om. Ra¹, *ad helin* Rob. (d in ras.), *Elim* S. | 25. *horoscopica* J Detl., *horispica* F, *orospica* ad, *oroscopia* R¹ (R² *oscop.*), *horoscopa* v. | *eidem* codd. aliquot Rezzon. | 34. *stadiorum* ad edd. Detl., sed cf. § 184. | **106.** 1. *et inde* d² Detl. | 9. *India* RS. | 18. *At in tota* a² Rob. Detl., *Ex tota* R. | 24. *dubia e re* J (F²d² Par. .. *iere*), *dubiare* d¹ (R .. *i///re*), *dubire* F¹, *dubie* av, *dubitare* Detl. | *permittunt* Detl. | 31. *Camaloduno* adS Detl. (R *cmalod.*), *camaladuno* T (Rob. *calamal.*), *Camald.* v. | 37. *Babyloni* Detl. | **107.** 2. *diffiniere* d² edd. Detl., an *definiere?* | 3. *Aegypti* Detl. | 12. *mobilitate eius hilaratas* J, *mobilitates habentes* codd. (Par. .. *atem*), *mobilitate sapientes* Detl. coll. Veget. r. mil. 1, 2. (U .. *tem*). | 15. 16. *in multas .. volucres* uncis inclusit Detl., eadem praemisso *et* transposuit post *feras* U. | 18. *omne* Da¹ (R subscripto *c*), *omnes* FdT Rob. Par. | 21. *extimescentibus* codd., emend. Barb. | 22. *pro immanitate* Barb. v. Detl. (an *immunitate?*), *pro unitate* R²dT (F² in ras.) S, *pronuntiate* R¹a (D .. *nunc.*). | 25. *qua* D¹F¹ Detl. (D² *qia*), *quae* F²d (R¹a¹ *que*), *ita* R², *et* a²v. | 31. *cum* codd. praeter D². | 35. *ibi* a edd. (D²F¹ *tibi*, in R ras.), om. D¹F²dS Detl. | **108.** 5. *tonitrum* DF Detl. (R² *thon.*). | 16. *fremente* Dalec. e codd. Chiffl., edd. | 17. *furente* Detl. (Par. .. *ene*), *fervente* Ra¹dT Chiffl. Rob. (D²a² *item ferv.*), *item fremente* edd. | 19. *umquam* D²F²R²d (D¹ *um* tantum), *nonnumquam* Detl., om. v. | **109.** 1. *nubes* Detl., *nubis* a. | 23. *invenio* AR²dT Detl., .. *ni* R¹a edd., .. *itur* F. | 31. *bella* F²R²S Detl., om. v. | 38. *ac* RS, *aut* rel. | *terrae* om. Aad edd. vett. | **110.** 5. *nec* d. | 11. *attollendum* DaF. | 15. *idem* AR²dT, *eidem* D²

edd., *eodem* D[1]aFR[1]. | 18. *Ephesi ubi* a[2], *ephesius* a[1], *ephesius ubi* R, *ephesios ubi* A (dT *eph. quondam ubi*). | 21. *Teuthraniae* Ad, *..nia* a Barb. edd. | 29. *centum XLV* A, *CXXXV* ad (DFR *XXXV*). | 32. *laelio* (*balbo*) A (R[2] *c. lelio*, a[2] *marc lelio*), *m. caelio* R[1]d (DF *marco*, D *caellio*), vide U Vind. 36. | 38. *eam* Aad, *illam* R. | **111.** 12. *Aethusam* Pint., *aechusan* F (ADR[1]a *echu.*, R[2] *echiu.*, d *eucu.*). | 15. *syriten* AF[2]. | 16. *sapphoniam* Aa[2] Detl. (d *saph.*, R *sapp.*, Da[1]F *sap.*, D *..nia*), *Sophoniam* v. | *vicinam* AdF[2]. | 22. *antipyrrhum* DF (ad *.. pyrrum*, R *.. ypirrum*). | 25. *cybotum* ad edd., *ceb.* R[2]. | 26. *Caryce* A (R *.. ice* in ras.), *Cariae* Detl., *carite* DF[1]ad, *curice* F[2], *Curite* v. | 31. *antistam* ADFR[1], *Arisbam* (*circa Methymnam*) U Vind. 37. | 34. *mortalibus* RaS Detl. | **112.** 9. *alibi* ARd edd. Detl. | 10. *alibi* Ad edd. Detl. | 13. *quae* F[2] Detl., *quos* J (F[1] *quo*, DR *uo*), om. rel. S. | 17. *alibi* Aad edd. Detl. | 22. *premunt* R, *premuntur* d (D[1]a[1] *praem.*). | 23. *gaviensi* AF[2], *grav.* d (R *v* e corr.), *Gabiensi* a edd. Detl. | 25. *fluctuant* AR (ap. Sill.), sed passivae formae favent codices 4, 66; 36, 130. | 26. *Statoniensi* R[2], *stationensi* AD[1]Fd (a *.. dion.*, D[2]R[1] *.. se*). | 31. *Saliares* Salmas., *saltares* AR[2]a[2] (R[1]a[1] *.. re*), *saltatares* d. | 33. *circumferunt* d[1] (R *f* ex corr.), *.. ierunt* Da[1]F, *.. feruntur* A[2]d[2]T Rob. | **113.** 5. *Paresino* A. | 10. *avelli* R, *evelli* AFa[2]d[2], *velli* d[1]. | 11. *in illis* J, *in ilio* A, *in illo* rel. codd., *ullo* (om. *in*) v. | 12. *motum* AdT, *motu* a[1], *motu laboratum* Ra[2]v. | 13. *Arpano* DR[2], *..vo* AFad, *aspicuo* R[1]. | 14—16. *ad aras .. extrahuntur* suum locum habent post *sisti* l. 10. | 22. *attollente* Ra Rob. v., *.. tes* vel *.. tis* rel. codd. | 24. *sub terra* Detl., sed cf. § 214 et 6, 128; 11, 133; 12, 22. | *ad* AR[1]d Detl., *in* DFa Rob., om. R[2]S. | 26. *exoriatur* R[2]v, *.. rientur* A Par., *.. riantur* rel. codd. | 27. *reflui ut* R[2]av (AF[2]d[1] Par. *refluit*, DF[1] *refuit*, d[2] *fluit*), om. R[1], *refluunt* U chrest. Detl., sed cf. § 219 et 2, 59. 160; 7, 105; 17, 3. | 27. *siderum* Aa[2] Par. Rob. Detl., *sidere* F[2] edd. (a[2] *sed.*), *sideri* rel. codd. | 27. *trahenti* J, *.. tes* A[1], *.. teque* F[2] edd., *.. tesque* A[2]R[1]adT Rob., *.. tique* cum codd. deter. S Detl., *.. dique* R[2]. | 28. *exorienti* DTS Detl., *.. te* ARad edd., *.. tes* Rob. | 30. *ab* [sic scr. pro *ob*] ARdT Rob., om. av. Cf. § 87 *tamquam plane a perpendiculo*. | 32. *eos* Dalec. Detl. |

cadunt a (F^2 in ras.) Par. edd. Detl., *cadant* AdT Rob. S (R^1 *scand.*), *cadent* R^2. | 34. *divinae* Detl. ex marg. ed. Morell., *diurnae* v. | 35. *exsurgere* Par. (A Detl. *exurg.*), *resurgere* v. | **114.** 2. *modici a* aT (R^2 om. *a*), .. *ca* DFR^1, .. *cis* Ad, .. *cus* Par. | 5. *in* A Par. Detl., om. v. | 9. *causis is* A (an *caussis*?), *causis his* ad Par. | 18. *autem* DFRa, *enim* AdT Par. | 18. *nudant* Aad Rob. Detl. (F *nund.*), *inundant* Rv. | 19. *in totum* J, *totum in* Aa^2d Par., *totum* (om. *in*) Ra^1S, *motum* Detl. | 21. *eadem* AR^1d Par. | **115.** 10. *fabula est* Detl., cf. 4, 53, .. *lae* ARdT, .. *la* av. | 13. *multis* R^2, .. *ti* A, .. *tum* v. | 26. *summam* AdT (ap. Sill.), .. *um* a^1 Rob. | *aequor* Rob. | 27. *aqua* R, .. *am* rel. | *profunda* ARadT, .. *do* Par., .. *dit* Rob. | 28. *quod* F, *quia* ARad, *quam* Par. | 29. *plurimus* F, *plurimum* Aa Par. edd. | 36. *contactu* A Par. | **116.** 12. *verbano* A, .. *anono* F, .. *antno* a^1d. | 13. *Sebinno* av (3, 131 etiam AR), *sevinno* ADF^2 (F^1d *sevino*). | 25. *Aritissa* Aa^2F^2, *Aretissa* Detl. coll. 6, 127, *aretisa* R. | 26. *Sallentino* DF (15, 20), *salent.* v. | 31. *Silero* codd., *Silaro* v. | 34. *et .. enascuntur* $F^2R^2a^2D^3$, om. AR^1a^1dT. pag. 117, l. 2 haec in margine adscripta esse videntur. | 35. *Sed* ARadT, *sed et* v. | 36. *et inter* Ad. | 37. *et in Bai.* R^2, *ut in B.* Aa^2d, *ut B.* rel. | **117.** 10. *Illyrico* R^2 Fels., .. *cis* v. | 26. *rigat* Ad edd., *inrigat* Ra Detl. | 27. *neminiae* A, .. *niea* D. | 29. *incorruptas* AdFv, .. *ta* a^2 Rob. (Da^1R *in corr.*). Quae adduntur in $DFRa^1$ *in spira* (Rob. *spira* tantum), fortasse nata sunt ex dittographia (.. *tas praest.*). | 33. *saporem* Rad Rob. (A ap. Detl.). | *dies* AR Rob., *dios* adT, *Διὸς* v. | 34. *theodosia* A Detl., *theudosie* R, *theodesia* D (F^1 *thaeo.*, F^2 *haeo.*), *Θεοδαΐσια* Welck. ad Philostr. U. | 35. *libroso* a, *beroso* F^2d^2 (A .. *sa*). | 38. *obsorbens* AR^2, *absorb.* d edd. Detl., *sorb.* R^1S. | **118.** 3. *residit* AF^1, *resedit* Ra^2, *residet* F^2a^1d. | *cydonia* ad (R^1 *cid.*, R^2 *lid.*, R^1 .. *nie*). | 4. *Sannaus* RdS Detl. (A *sonn.*), *annaus* DF^1a. | 13. *Syrium* R^2, *Scyrium* Hard. coll. 36, 130. ubi B habet *Syrium*, *tyreum* Aad Par. (F .. *aeum*), *tinereum* R^1. | 16. *dulciores* secundum Detl. codd. praeter R^2. | 23. *et cent.* a^2. | 29. *tactu et* A Par. (R^2 *ex*, *et tactu* DFa, *tactu* (om. *et*) R^2S, *tactus et* d Detl., om. R^1). | 34. *Babylonem* DF (Par. .. *byll.*, A .. *one*), .. *niam* Radv. | *Astacenis* Salmas. exerc. 171 a, *austac.* DFRa (A Par.

.. *genis*), *austrag.* d. | 36. *Media* Sill. codd. omnes, vid. ind., *Medea* v. | 38. *rapta* Rav. | **119.** 8. *et adeo* DFR. | 12. *in Cissia gente* Detl. ex Herod. 6, 119 (R^2 *cess.*), *in cestia cuti gente* a^2, *cestia in cuti gente* A, *in cuti gente* rel., *in contigente* dT. | *Sittacene* Hard. S. | 14. *Babylone* DF (R *babil.*, A .. *onae*), *Babyloniae* adv., cf. 18, 161 *Babylone bis secant.* | 15. 16. *Hesperium* a edd. S Detl., ut 5, 10 .. *rum* rel. | 16. *nitent* om. codd. praeter a^2. | 17 sqq. restitui ex mss. Münchn. Gel. Anzeigen 1852, Nr. 73. | 23. *Aeolia* om. Ra^2dTS, fort. legendum est *et Aeolia.* | 26. *torrentes* v Detl., sed cf. § 222 (*sidus*) *torrens cuncta.* | 29. *scintillis* AaF, *a scintillis* v, sed cf. 15, 10 *oleum crescere olivae carne arbitramur.* | 33. 34. *attritusque* R^2, sed Sill. monet *attritu* esse dativum. | 34. *ligna* Aa (edd. supra *attrita*). | **120.** 7. *Sallentino* DF, *salent.* v, vide ad p. 116, 26. | *Gnatia* F cum ras. ante *G.* cf. 3, 102, Horat. Sat. I, 5, 97; Pomp. Mela 2, 4, 7; It. A. 315; Tab. Peut., *natium* a, *galacia* R^2, *ignatia* DR^1a, *Egnatia* Barb. v. | 9. *diu* ARd Detl., vide ind., *dio* av. | 14. *exhortanti* d (R^2a *exort.*), *exoranti* ADF, *exornanti* R^1. | 18. *velut* Ad, .. *uti* RaS Detl. | 22. *LXXXV* AabdT, *LXXXVIII* R, $\overline{LXXX}$ Par. | *LXXVIII* ADF Par. Martian. (R .. *VIIII*), *LXVIII* aS Detl. | 23. *et XVIII* RadS. | 26. $\overline{DCCCXC}$. *D* Detl., $\overline{DCCCXC}$ *id* DFR (a $\overline{II}$*d*, d om. *id*), *DCCCXCI Id* v. | *mensurae* Rv. | 27. *eum* codd. praeter a. | 29. *LIII* R, *LV* d. | 31. *insulam* Detl., *in insulam* DF (Ad .. *la*), *insulas* v. | *Lacon . Taen.* RS. | 32. $\overline{XXIIII}$ Hard. Detl., *XXXIIII* Aa^2F^2 Par., *XXXII* a^1 (Dd add. *L*), *XXXV*. *L* R^1, *XXXDIn XXII p. L* R^2, om. F^1. | *deinde Gades* om. DF^1Ra^1d. | 32. 33. $\overline{XII}$. *L* J Detl. (v. *et quinquag.*), *duodeciens CL* S), *XLII . L* A Par., *IIII decies centena et quinquaginta milia p.* a^2, $\overline{XXXII}$. *L* F, om. rel. codd. | 33. *Eoo* Detl., *eo* v. | *LXXXII* R^1, *LXXX* Par., *XCV* R^2. | 34. *LXXVIII* a^2, $\overline{LXXIIII}$ Par. | 35. *potest* codd. praeter a^2. | $\overline{LI}$. $\overline{LXI}$. *X* A, ///$\overline{LXIX}$ F, $\overline{II}$*LXVIII* R^2, $\overline{LI}$. $\overline{XIX}$ rel. codd. | 36. *CCXLIIII* Rad Detl., (edd. vett. *C . C . M*, A ap. Detl. .. *VII*), *CCLXLIIII* D^1, *CC CXIX* Hard. S. | 37. *CCCCXCVIIII* A Detl. (rel. codd. .. *VIII*, R .. *CXLVIII*), *CCCCXV* Hard. S. | 38. *D* del. Detl. cum A, in F ras. | *Alcyonio* J Detl., *Laconico* codd. (F *lal c.*), *Lechaico* Pint. Hard. S. | **121.** 1. *CCII . D* ARad (Detl. $\overline{CII}$), *XC* Hard. S. |

2. *LXXX VI* DFa, *LXXXIII* R. | *D* Aa, *id* DRd, *Ad* F (paulo infra *id* DF, *ad* R). | 4. *ad Scing.* Hard., *ad cingomagum* A F^2 *cingoma c.*), *ad cineomachum* Rd (DF^1a *calcin.*). | *DXVIII* ad edd. vett. Detl. | 5. $\overline{CCCCLVI}$ d Detl. (Ra edd. vett. *CCCCC*), *CCCCLIII* A, *DCCCCXXV* Hard. S. | 6. *DCCCXXXII* A Detl., *CCCXXXII* DRad, *CCCXXXI* Hard. S. | 7. $|\overline{LXXXIX}|\overline{XCV}$ Detl, (A Par. .. *XLX*), .. *et XCV* R^2, $\overline{LXXX}\cdot\overline{IX}\cdot\overline{XC}$ rel., $\overline{LXXXIX}\cdot$ *XXXXV* Hard. | 8. *feri* ADd (Par. *fieri*), *fer*/// F^1, *ferme* F^2 Detl. | *minoro* A (Par. .. *re*), *Isidoro* Detl. | 9. *colligit* ADFd, *collegio* Par. | *LIIII*. $\overline{LXII}$ AR^2ad (Par. *LXI*, R^1 *LXXII*), *XLIIII*. *XC* Hard. S. | 13. *DCCV* Detl., *dXXV* A, *DCCCV* a^1dT, *DCCCCV* R. | 14. *DLXXXIII* Ad (FRa Detl. .. *IIII*), *DLXIII* Hard. S. | *LXXXVI* AFRa^1 Detl., *LXXXIII* Dd (a^2 .. *IIII*), *LXXVII* Hard. S. | 16. *XLIX* Detl. $\overline{XC}\cdot\overline{LX}$ A (rel. codd. .. $\overline{IX}$), *XLIV* Hard. S. | 18. *carambin* A edd. vett. Detl. | *Maeotis* Ad Par., .. *tidis* a, *meotidos* R^2, *memis* R^1. | 19. *CCCXVI*. *D* A. | *CCLXV* AFa, *CCLXXV* R Hard. J., $\overline{CCLXVI}$ Detl. | 20. Locum corruptum Detl. sic sanare conatus est: *potest.* $|\overline{XXI}|X$ *ab ostio Tanais Nili Canopicum dil. auc. fecere.* Sill. coniecit *nihil modi quam.* | **122.** 2. $\overline{XXV}$ DF (ad *XXV milia*). | 14. $\overline{CCLV}$ DFR^1ad. | 16. $\overline{VII}$ codd., sed cf. § 87. | 17. *XCV* Detl. (A $\overline{XC}$. *V*).

Lib. III. pag. **123.** 1. *nec* F^2 Detl. | 11. *meliaria* R, *meti.* DF^1, *mett.* a. | 18. *abilla* AR. | 29. *resistentis* RS Detl. | 35. *Murgitano* Detl. e §§ 8 et 17, *Urg.* v. | 38. *septentrionalis* codd. | **124.** 1. *lamminitano* ADR^2, *lanumini.* a^2. | 5. *latere* ARa^2, *a latere* v. | 6. *a* om. Aa^1F^2. | 12. *Astigitanus* codd. Barb. v, cf. § 12, .. *ciitanus* A, .. *cianus* F^2, om. F^1, .. *citanus* rel. | 13. *col. VII* A. | *c. R. X* A Detl. (R^2 *cui*^{3} *romano*), om. R^1, *CRL* DFa, *VIII* v. | 14. *XXIIX* R^1dT (A .. *UX*), *XXII* R^2, *XXVII* Detl. | 15. *Latino* deter. codd. Detl., *lato* A (ap. Sill. *Latiati*) dT, *latio* $DFRa^1$ (a^2 .. *iore*). | 16. *ossonova* A, *osonoba* R^1 (R^2 *onubia*), *Onoba* cum Surita S. | 17. *inter confluentes Luxiam* Detl. | 18. *Curense* codd. Barb., Detl. (R^2d *curr.*), *curenense* R^2, *Corense* A ap. Sill. | 19. *dicenda* A, .. *das* DFRdT. | 21. *Tartesus* a^2, *cartesos* F^2 (A .. *sus*), ///*artessos* F^1. | 23. *Suel* d Barb. (R^1 *sue*), *sel* A, *sell* R^2, *ser* DFad, *Selambina* Ptolem. 2, 4, 7. | 25. *murci* DR (a .. *cis*, F^1 .. *cai*). |

28. *Hiberos* R Detl. (Ad .. *ras*), lib. 37, 32, B *hiberia*, sed cf. § 21. | 31. *atque quae* J, *at quae* Av (R^2 *atque*), *aut quae* d (R^1T *autque*). | 34. *Mentesa* Detl. coll. §§ 19 et 25 et Henzen inscr. 5210, *metesa* DFa (R *montes*, *o* ex corr.), *Mentisa* v (A *mentis*). | **125.** 1. *Ossigetania* d Detl. (A *osig.*), *Ossigitania* v (R .. *gitt.*, a .. *tama*). | 4. *ebora* FRa. | 5. *Ilipula* codd. Gelen., *lypula* R^2, *lipyla* A, *lipida* F (R^1*lyp.*, Da *slip.*). | *Astici* DF^1ad. | 7. *Agla minor* J Detl., *Aglaminor* v. | 7. *pisembrium* AR^2F. | 8. *Sucaelo* Ad Detl., *suelo* R, *Succubo* v. | 11. *Latonium* ARd, *Laconicum* v. | *Ipra*, *Isturgi* Detl. ex A coll. Mommsen act. Berol. 1861, 50., *Iprasturgi* v. | 12. *Sucia* AR^2 Detl. (a^2 *sut.*), *tia* DFa^1, *tico* R^1, *Setia* S, *Sitia* v. | *XVII* A ap. Detl. (ap. Sill. *XIV*), *XIII* R, *XVI* DFadT. | 13. *obulgo* A. | *rip* AR. | 14. *Sacili* R Barb. S Detl. (a *fac.*, R^2 .. *lin*). | *Onuba* R Detl. (d *en.*). | 16. *detuma* a^2A^2 in ras., *detumo* T (R .. *mmo*), *Singilis* Aa^2 Detl., *Singulis* v, vide infra l. 24. | 17. *Axati* A Detl, *exaus* R^1 (R^2 *aex.*), om. v. | *Arva* Hard. S Detl., *arava* ADa, *avara* F^2 in ras., *ava* R. | 18. *Canama* Hard. S Detl., *camana* a, *camania* R (D *canian.*), *ciniana* A (F^2 in ras. *sacin.*). | *Evia* Av, *eva* FR (Da *aeva*). | *Ilpa* A in ras. (a^2 *ill.*, F^2 .. *pia*), *illa* $F^1R^1a^1$. | *Hispal* A, *hispali* rel. codd. | 20. *lurgentium* A in ras. a^2, *luurgentum* R^2 (F^2 *lucur.*), *iurgentum* DF^1 (R^1 *urg.*). | 20. *genti* R, *genit* rel. codd. | 21. *Orippo* F^2 (A .. *pu*), *orbippo* rel. codd. | 23. *Asta* dv. | 24. *singulis* R (DFa^1 *siong.*), vid. l. 16. | 28. *Iptuci* Detl. ex inscript. | 31. *Callicula* d Detl. (AR^1 *gall.*), *caluc.* edd., *Callecula* S ex Ptol. 2, 4, 11. (R^2 *callet.*). | 32. *Marruca* Detl., *maruca* F, *marca* a^1. | 33. *venienti* Gelen. v, *venti* codd. | 34. *olontigicaeli* A, *alontigiceli* v. | 34. *Alastigi* AF^2 (R^2 .. *gie*), *lostigi* rel., *Alostigi* v. Voss. ad Mel. 3, 1. | **126.** 5. Lacunam notavit Sill. An legendum est: *Contributa Iulia Ugultuniaco*? | 6. *Lacinimurge* F^2R (a *lacim.*, F^1 *lacinem.*, D .. *musge*, A .. *muriae*), *Laconimurgi* v. | 7. *Acinippo* R^2 (A .. *ipro*, rel. codd. .. *ibro*), *Acinipo* Broter. e nummis, Detl. | 8. *Iturobriga* scripsi propter litterarum ordinem, ut *Iturissa* est Ptolemaeo 2, 6, 67, quae Itin. Anton. p. 445 *Turissa*, *Turobriga* v. | *Salpesa* Carus antiqu. Hisp. 3, 61. S Detl., *Alpesa* v. | 11. *regiones* codd. praeter d. | *osintigi* AF^2. | 12. *lepia* AR^2F^2, om. rel. | *Ulia* v e Ptol. 2, 4, 11.

et nummis, *relia* AF², *regia* rel. | 15. *lacipro* codd. praeter AR². | *bassispro* DFRad (A *vasis*//.). | *icocio* codd. praeter A. | 16. *Brona* A Detl., *brala* R, *Brana* v. | *Lascuta* Detl. e nummis, *lascula* Ra (A *laseu.*), *liscula* DF. | 16. *Situdo Usaepo* A, *saudo usaepro* DF (R *ris.* .., a .. *porro*). | 26. 27. *Carteia Anam* AF²R², *carteianam* rel. codd., *Carteiana* v. | 28. *cum orbem* d edd. vett. Detl., *cum orbem cum* R, *orbem cum* v. | 28. *urbi* edd. vett. Detl., *orbi* codd. | 30. *eam* codd. | 35. *DCCCLXXVII* Rd. | **127.** 5. *foederatum* DFa Detl., sed cf. §§ 8 et 10. | 9. *Aurci* Detl. ex inscr. *Urci* v. | 10. *Bastitania* AD Detl. (R² .. *tana*), *mavitania* FR¹aS. | 12. *CLXXXXVII* A Detl., *CLXXXVII* v. | 20. *Udiva* AdT, *Uduba* vS Detl. | 21. *Hiberus* et 24. *Hiberiam* Detl., vid. ad p. 124, 28. | 22. *Vareia* AF² Ptolem. 2, 6, 55. (R *varelao*, rel. codd. *varei*), *Varia* vS cum Strab. 3, p. 162. | 24. *Cessetania* DF¹ Detl. (AF² *cessef.*, a *cessat.*, R¹ *cerret.*, R² *ceret.*), *Cosset.* S codd. Hard. | 26. *Laeetani* UJ Detl. Ptol. 2, 5, 6. (Strab. 3, 159 *Λεητ.*, DaF¹ *laet.*), *Lacetani* F² (A *lact.*), *Laletani* R²S. | 28. *Fitani* AJ Detl. (F² *aefit.*, R² *sit.*, DF¹a *it.*) om. R¹S. | 29. *ceret* Rd. | 29. 30. *barcinia* F², .. *ne* rel. codd. praeter A. | *betulo* AF² (DF¹a *vet.*). | 31. *blande* A, *blambae* D¹, *blanbae* rel. codd. | 33. *Ticer* A, codd. Voss. ap. Melam 2, 6, 5. J Detl., *Ticher* R¹dTS, *tucher* R², *tichis* edd. | 36. *XLII* A Detl., *XLIII* rel. codd. | 37. *Dertosani* AFR² (a² *dentos.*), *deriosani* rel. codd. | *ceretani* DFRa¹. | 38. *Edetani* Barb. coll. § 20. v, *aedet.* F²R, *ac det.* F¹ (Da .. *ded.*), *redet.* A. | 38. *Gerudenses* ADFa. | **128.** 1. *iesomenses* A. | 2. *Aesonenses* AF² Detl., *Onenses* v. | 3. *Hibero* Detl., vid. ad p. 124, 28. | 4. *salduua* R¹ (R² *sold.*), *saldubia* A (rel. codd. .. *via*). | *Sedet.* AR² Detl., *sediet.* R¹, *redet.* d, sed cf. p. 127, 38. | 5. *Belblitanos* A Detl., *bilbilit.* R², *bellit.* v. | 6. *urdaonum* AFa. | 7. *ostensis* codd. praeter A. | *vessit.* A. | 8. *Turrias.* Detl. | 9. *Tarrac.* Detl. | 10. *Andelonenses* AR² Detl. *andolog.* R¹ (rel. .. *leg.*). | 12. *cortoenses* A. | 13. *Ispallenses* Rv Detl., *spall.* A (F²a² *spal.*), *larnenses* rel. | *ilumb.* DF¹R, *ilimb.* a. | 14. *Libienses* Detl. ex act. Berol., *uib.* A, *iub.* R, *Lub.* v. | 16. *Libisos* a Detl. ex inscr. | 18. *Caesaris Venales* U Detl. | 21. *danenses* A. | 27. *Turmogidi* Aa Detl., .. *digi* v. | 28. *vennese* AR (Da .. *si*), *vennses* F¹, *vencnses* F².|

30. *Pelondones* A (F² *pellon.*), *pelleodeon.* DF, *pelledon.* R, *Pelendones* v Ptolem. 2, 6, 54. | 31. *XVII* A Detl., *XVIII* v. | 31. *palati* A. | 35. *Uxama* Av, *bixama* F², *ibix.* DF¹ rel. codd. | **129.** 3. *Gigurri* A Detl., cf. inscr. in act. Berol. 1861, p. 813. Ptolem. 2, 6, 29. (?), *cigurri* rel. | *pesici* d Detl. | 4. *M* om. Detl. | 5. *levamos* R (F¹a .. *mus*, D .. *nius*). | 8. *CCLXXXV* A Detl., *CCLXXV* ed. vett. (DFRad Hard. S *CL* ..). | 8. 9. *uiballi* DFR (Aa² *uiu.*, a¹ .. *elli*). | 9. *Equaesi* inscr. ap. Grut. p. 245. J Detl. (Hard. S *Hequ.*), *atque si* AFa², *aquissi* R, om. rel. codd. | *Limici* Hard. ex inscript. cit., Ptolem. S Detl., *lici* AFRa², om. rel. codd. | *citeriori* A Detl. | 28. *sordinum* DFR¹a (R² *sard.*). | 29. *tecum* DFav. | 30. *Eliseberae* Aa² (Da¹ *eillisaeb.*), *illisebere* R (F .. *saeb.*), *Illiberis* Barb. coll. 2, 244. v. S Detl. | 33. *Liria* AF², *libria* rel. codd. | 38. *Ararim* Rv. | **130.** 5. *Mastramela* A (ap. Sill.), cf. Steph. Byz. p. 448, *Mastrom.* R¹ Detl. (fort. DFa), *Astrom.* R²d. | 8. *Tritollorum* AR (fort. DFa) Detl., *Tricoll.* dS. | *Vocant.* A. | 10. *Za* A. | 14. *inde* Detl., cf. 4, 97, *ine* DF, *in ea* v. | 21. *Vulgientium* Aa² Detl., *vulgent.* rel. codd. | *Alebecae* DFa, *Alaebaece* A Detl. | *Raeiorum* A Detl. | 22. *Bormani* AF¹ Detl. (F² .. *niani*), .. *manni* v. | 22. *avatilia* DFR, *abat.* A. | 23. *Comani* A² Detl. (A¹ *cum.*, F² .. *anni*), *comaci* Pint. S, *Comacina* RdT. | 24. *Carbantoracte* A, *carbaniorate* rel. codd. ap. Detl., *Carpent.* codd. Barb. v. Detl. | *Caenicenses* Detl. (S *Cen.*). | 26. *Lutebani* A Detl. | 27. *Samnagenses* d Detl. (ut videtur DFa), *samnegenses* R. | 28. *Tasgoduni* Detl. (Pint. *Tascod.*, ADFR *atasg.*, a *atasgoni*), *Tasconi* v. | 28. *Taruscononienses* AR Detl., *tarumconon.* DF (a .. *cunon.*), *Tarusconienses* Hard. S. | 29. *Vocant.* A. | 33. *Acanticos* AF (rel. codd. *agant.*), *Avanticos* v. | **131.** 2. *Pudiculi* A, *Poeduc.* Detl., *Peduc.* v, cf. § 101. 102. | 3. *Paeligni* Detl. | 6. *obiter* R¹ (ap. Detl. A), *breviter* D²R²v (F *breb.*). | 15. *tam iam* AS cf. Hand. Tursell. III, p. 129, *etiam* DFR, *tam* edd. U Detl. | 18. *tota* AFdU, *tanta* R Detl. | 24. *tot maria portus*, dist. Detl. | 30. 31. *notas quasdam* R Detl., *quasdam notas* Av, *notas tantum* d. | 34. *laevo* R²S. | **132.** 4. *degredi* A Detl. | 6. *Arsiam* d²v, *arsium* DFR²d¹ (R¹ *ari.*, A *ursi.*). | 11. |$\overline{XX}$| *XLIX* Mommsen Detl., $\overline{XXI}$. *XLVII* A, $\overline{XXX}$. *LIX* RS. | 22. *exin parte* DR Detl., *in parte* Fd edd.

parte AS. | 30. *Cemenilo* Detl. ex inscr., *Κεμενέλιον* Ptol. 3, 1, 4, *gemenilo* A, *gemellino* DFRd. | 31. *Salluii* A, *salui* Rd. | *diciates* F^2 (A .. *tis*), *deceates* D (F^1 *deci//at.*), *Deciates* v. | 32. *Esturri*, *Soti* A Detl. (F .. *turi* ..), *ē . turris oti* rel. codd., *Esturis orti* v. | 32. *Magelli* RS. | *Cuburriates* A Detl. (F *euburi.*, rel. *cubur.*). | 36. *ferior* codd. praeter AF^2. | 37. *Tigullia* Rezzon. S Detl., *sigulia* A, *tigultia* R (F *dig.*, D^2 .. *ltias*, D^1 .. *rtias*). | **133.** 4. *bardecatae* F (DR^1 *bardecc.*, R^2 .. *te*). | 5. *Correa* A Detl., *Carrea* v (DFRd *carreo*). | 16. *Pelopidis* (om. *Pisisque*) Mommsen Detl. An legendum est *Pisaeisque* ex 4, 14? | 21. *pyrge* codd. praeter AF. | 22. *VII* A Detl., *IIII* D^2FR. | 23. *praegnae* F (D .. *ne*, R .. *egne*). | 26. *tritina* DF^1, *tricina* R^1 (R^2 *uric.*). | 27. *Arret. Fid.* om. A, *Fidentiores* R (DF?) Detl., .. *dentes* v. | 30. 31. *nepei* DF, *nepte* R^2 (R^1 .. *pe*). | 32. *ante* codd. | 33. *Statonenses* Detl. coll. 2, 209. (AF^2 ///*caton.*), *statones* R (DF^1 *scat.*). | 34. *esentini* ADF (R .. *tani*). | 34. *volgentani* A (F^2 .. *tini*), om. rel. | **134.** 7. 8. *XIII . p.* F^1. | 10. *clanim* A. | 17. *depugnat* DFR, cf. 21, 46, *pugnat* A Detl. | 37. *hic .. fama* quae olim addideram parenthesi, nunc [exime.] *e fama* S cum Nitzsch. ad Hom. Od. 10, 135. (Detl. *ex*). | **135.** 1. *magistratui* AF^2R, .. *tus* DF^1. | 5. *Pomtina* A Detl. | 8. *sive Amunclae* J coll. 8, 104. (A Detl. .. *yncl.*, R *amitide*). | 11. *Pirae* A Detl., *pylo* rel. | *Glanica* J Detl., *glanico* codd., *Clani quondam* U. | 13. *Campania est* DRd edd. Detl. | 14. *nobili* codd. praeter A. | 18. *Leburini* codd., *Labor.* edd. S. | 35. *discript.* Detl. | **136.** 1. *Aefulani* J (A *leful.*, F *a//fulani//*), *ua . fulania* D, *uafulanico* R, *Affilani* Hard. S Detl. Fortasse huc pertinent inscriptiones quae citantur Herm. I, p. 120, 1., *Abellani* Sill. ex inscr. Detl. (B^1 37, 56 et 81), *Avellani* codd. et edd. (A *aufell.*). | 4. *Hornetum . Cernetani* A (F^2 *orn.*), in rel. codd. est lacuna, *Hernicum Cereatini* Hard. ex Strab. S Detl. | 6. *Fabienses* Barb. vS Detl. et favet litterarum ordo, *gabienses* codd. | 10. *Lanuini* J, *lauini* codd. (R *lavinii*), *Lanivini* Detl. | 12. 13. *Ballinienses* R (d *balin.*), *Ballienses* A Detl. | 14. *Urbanates* D (M 14, 62 *Urbanam*) Detl. (F^1R *urvan.*), *Urbinates* F^2v (A *urbyn.*). | 15. *nefas* et quae sequuntur usque ad § 92 desiderantur in A. | 21. *aut* del. Detl. | 22. *quattuor* om. D^1F^1Rd Detl. | 24. Punctum post *septem* posuit

Detl. | 28. *semel numerentur* om. codd. praeter F^2R^2, an legendum est *semitae* = πυλίδες? | *porte reantur* DRd. | 32. *XX. p.* DFRdT. | **137.** 3. *tellana* R. | 3. *Caenina* Barb. v, *caecina* Fd (DR *cec.*). | 3. 4. *Crustumerium, Ameriola* Barb. v, *crustumerio*/// F^1 (F^2 .. *ria*, R .. *ri*//*a*, D .. *ridia*). | 5. *in* om. codd. praeter F^2. | 8. *Aesulani* Niebuhr. S, *Aeful.* Huebner. Hermes I, p. 120. Vid. ad 136, 1. | 10. *Longani* codd., *Longulani* Barb. v. | 10. Ante *Munienses* e codd. Gelen. vulgo inseritur *Mutucumenses.* | 11. *poletaurini* codd. (an *Politorini?*), *Polluscini* Niebuhr. h. Rom. I, p. 223. S Detl. | 12. 13. *vimitellarii* d (F .. *telarii*, D .. *telari*). | *Velienses* dv, *velli.* DFR. | *Vitellenses* dv, *vicell.* DFR. | 19. *apeolas* codd. | 21. *Surrento* R. | *Silerum* DFdT, *Silarum* Rv, cf. §§ 71. 74. | 22. *arciae* F^1a (D .. *tiae*), *arue* R^1 (R^2 .. *ie*). | 23. *Salerni* $F^2R^2a^2$, *Saluni* R^1, *salusni* F^1a^1 (D .. *iisni*). | 26. *morgentes* codd. | 27. *Lucani* D (F *l*//*uc.*), *leucani* Ra^2 (a^1 .. *nus*). | 28. *praestum* et *praestanus* codd. | 29. *Velia* F^2a^2, *vela* rel. | *columnam* F^2, *coloniam* R^2, *columniam* rel. | 32. *pyxius* a, *pyx* R. | 34. *et phocens.* codd., *Phocaens.* Solin. 2, 7. | 35. *Tempsa* F Detl. (R^2a^2 *tamp.*, D .. *pra*), *tempora* rel. codd. | 36. *Terinaeus* d, *terinus* rel. codd. | 38. *achaeruntini* F^2 (DaR *acer.*, F^1 *acar.*), *Acheront.* v. | **138.** 2. *Medma* v. cum Strab. et Steph. Byz., *medua* F^2, *meddua* rel. codd. An scripsit Plinius *Medum a*? | 2. 3. *grataeis* codd. (R .. *teis*). | 3. *columnia* Da. | 5. *Caenus* Detl., *cenus* codd., *Caenys* Barbar. v. (Strab. 6, p. 257 *Καῖνυς*). | 6. *XCIII* Detl. coll. Strab., *XLIII* codd. praeter F, qui habet in ras. *XX p.*, *XII MD pass.* Barb. v. | 7. *ab ea LI* Detl. (a^2 *ab eali*, Da^1 *ab eati*), *ab ea* FRv. | 16. *sellentinos* codd. (F *selent.*). | 23. *DCC stadia* Detl. | 29. *polentiam* codd. | *ciuium* DFa. | 31. *Labonem* codd. Detl., *Iamnonem* v. ex Mela II, 7, 20, ubi nunc (§ 124) Parthey legit *Samo.* | **139.** 1. *metma* DF, *metnia* a. | *Blascorum* R Detl. (a *brasc.*), *blasconus* rel. codd., *Blascon* v. cum Arriano. | 4. *Iturium* Detl. | *Lero* Barb. v, Strab. 4, p. 184, *rero* codd. (R *reso*). | 5. *Berconi* Da Detl. (R *berg.*), *bercoani* F^1 (F^2v *verg.*). | 13. *Planasia* Detl. coll. § 81 et Solin. 3, 2, *planana* R, .. *aria* rel. | 14. *aegilion* R (rel. .. *gyl.*), *aegilon* Solin. 3, 2. | 17. *circuitus* Rd Detl., .. *tu* v. | 19. *Astura* Barb. v, *stura* codd. | 20. *sinunia* F^1

(Da[1] .. *miae*), *sisunie* R. | 27. *XL* codd. | 31. *forsae* codd. praeter d. | 38. *aenosim* codd. praeter R. | **140.** 1. *berelidas* F[2]a[2]. | 2. *Heras lutra* Barb., *heralytra* DF, .. *litra* rel. | 3. *Balari* Barb., *salari* codd. | 4. *Vitenses* F[2]a[2] Detl. (d[2] *bitie.*), om. rel., *Bosenses* v e Ptolem. 3, 3, 7. | 5. *turrem* Detl. | 7. *Ichnusam* Solin. 4, 1, *ichnisam* R[2], *ichnytusam* F (a *ichit.*, D .. *nyty.*). | 11. *specula* Solin. 3, 2, *spectaula* a, *espectacula* R[2] (DR[1] *exp.*, F *exsp.*). | 14. *DXXVIII* Detl. coll. § 87, *DCXVIII* v. | 27. *Pelorum CLXX* F[2] in ras. v. | 27. 28. *quinque* Pint. ex Marciano 6, 647, om. codd. v. | 36. 37. *Pantagies* F[2]d, Ovid. Fast. 4, 471. (.. *gyes* R[2] codd. Virgil. Aen. 3, 689, a[2] .. *gees*), *pantacies* F[1] (DR[1]a[1] Detl. .. *cyes*). | 38. *Temenitis* Thuc. 7, 3, 3, *teminitis* F[2] (rel. codd. .. *nilis*). | 38. *Magea* Detl. | *milicie* vel. .. *ciae* codd. | **141.** 1. *ponantur* a Detl. | 3. *Hyrminum* R Detl., *Hirminium* F[2]dv (rel. codd. .. *num*). | 4. *agragas* R. | 5. *Achates* Hard. v, cf. 37, 139. (a .. *tae*), *agathe* rel. codd. | *Mazara* Hard. cf. Ptol. 3, 4, 5. Diodor. 23, 54, *mater* codd. | *Selinus oppidum*, *Sil.* v, dist. Detl., *selinius* R, .. *nus* v. | 7. *aluntinnm* Da (R *alut.*, F[2] in ras. *alyt.*). | 9. *intus autem* Detl. | *nepini* codd. praeter R[2]. | 10. *arsorini* D (a .. *niri*). | *agryni* DF (a[1] .. *ini*, a[2] .. *erini*). | 11. *Cetarini* Hard., *citatiarini* R (rel. codd. *cyt.*). | *Cacyrini* om. R Detl. | 12. *echestienses* codd. (dT *chest.*), emend. Hard. | *Entellini* F, *entenitini* R[1] (rel. codd. .. *tenet.*). *Enini* Sill., *Etini edini* codd. (F *net.*). *Egguini* R Detl., *Eng.* v. | 13. *Galacteni* a Detl., *Galatini* v. | *Halesini* F[2]R, *helas.* F[1], *lahes.* Da. | 13. 14. *hebritenses*, *herbenses* codd. | 14. *Halicuenses* Detl. | 15. *Imacarenses* Barb., *magar.* codd. | *mutrustani* F (rel. codd. .. *strani*), *Mytistratini* Sill. e Steph. Byz. | *magelini* codd. | 16. *mutic.* codd. praeter d. | *menaini* codd. praeter R. | *Noini* Detl. (Rd), *Noaeni* edd. *Noaei* S. | *petini* codd. praeter d. | 17. *Scherini* Barb. Detl., *seschterni* Fa[1] (DR *saesch.*, a[2] *saeschet.*, d *saechat.*). | 18. *Talarenses* Barb., *silar.* F[2], *hylar.* d, *lar.* rel. codd. | *Triracinenses* R (Da .. *cienses* F .. *cyenses*). | 19. *Africam* R Detl., *in Afr.* dv. | 20. *caulos* codd. praeter F[2]. | 21. *eromnisos* codd. (d *romn.*). | 23. *uscita* codd. (F[2] *osc.*). | 29. *milonginis* F (D[2] *mlong.*, (D[1] .. *nus*), *imongonis* R[1] (R[2] *melig.*). | 30. *minor VM* Detl.

(Aa^2 .. *milia*), *minorum* DFa^1. | 33. Ante *M. pass.* lacunam notavit U. | 37. 38. *Eriphusa* A, *eryth.* R, *eryph.* rel. | **142.** 7. *Sagra* Tv, *agra* ADFRad. | 10. *et Stolagium Scyllaceum* J coll. Virg. Aen. 3, 552 *et navifragum Scyllaceum.*, *et scolagium scyllaceum* a (DR *scolaghium*, A *scylaceum*, DF .. *caeum*), *et urbs Scolagium* Detl., *Scyllacius et Scyllacium* Salmas. v. | *et scyletium* AR (DFa .. *thium*). | 11. *Terinaeus* d, *taerinus* A (R^2 .. *nes*), *taennes* R^1. | 13. *XL* A (F^2 in ras.) Solin. 2, 23, *XII* D^1, *XI* rel. codd., *XX* codd. Barb. v et Marcian. 6, 649. | 15. *Carcinus* Detl. Mel. 2, 4, 8 (68), *carginus* A (rel. .. *cines*). | 16. *Thagines* AFR^2 Detl., *thargines* Da^2 (a^1 *targ.*, R^1 *thasg.*). | 19. *Tyris* A Detl., *Tiris* v. | 25. *tyri* A, *tauri* rel. | 27. *agirim* AR^2, *acrim* rel. | *Heraclia* A, .. *clea* v. | *Acalandrum* Strab. 6, p. 280., *chaland.* D (A *tal.*), *thalendrum* F^2 (rel. .. *and.* | 30. *Attinates* DFRa. | 30. *Buntini* A, *bantani* a. | 31. *Volentani* codd. praeter AR^2. | 37. *situm* codd. | **143.** 7. *baria* F^2, *varoa* R, *Uria* Mommsen Detl. | *Sarmadium* Aa^2 (R^2 *serm.*), *adium* rel., *Aletium* v. | 18. *fratruertium* DFa. | 19. *Miltopes* AF^2, .. *pe* F^1, .. *paes* rel. | *Lupia* AF^1 (F^2 *lub.*), *upia* rel. | *Balaesum* a^1 (Da^2 .. *aess.*, R .. *ess.*). | 20. *Caelia* A (R *cel.*), *caelium* F^2, .. *li* rel. | 21. *utique* R, *ut* a, *uti* rel. | 24. *Poed.* Detl., cf. § 38. | 25. *Gnatia* AR, cf. 2, 240, *Egnatia* dv. | 26. *iapigia aritan* A (DFRa *amit.*), *Iapygia*, *clari iam* Detl., an coll. § 100 *Iapygia Acra item*? | *Pattius* R (d *pati.*), *pactris* A. | 29. *Uriae* codd. praeter a. | 30. *Aggassus* A. | 33. *fertur* a, *fer* AF^2, *Frento* v. | 33. 34. *Cliterna* AF. | 38. *hippidium* DFR (a *hypp.*) | **144.** 3. *et Tricam* Sabell. v, *et aicram* R (DF *metaic.*, a *et aio.*), *et atram* A. | 5. *Auseculani* DFR (Detl. *Ausc.*), *aeculani* A (a *ecul.*). | 7. *Aeculani* J (a^2 *ecul.*, A *aeul.*), *decul.* rel. codd., *Aeclani* ex Antonini itin. S Detl. | 8. *Alitrini* Aa^2. | 9. *Attinates* Fa, *antin.* A. | *Corinenses* d, *carin.* A (F^2 *carr.*), *corrin.* rel. | 11. *Herdonienses* A, *herdor.* DFa (R *erd.*). | 11. *Irini* ADFRa Detl., *Hyrini* v. | 12. *Merinates* Hard., *metin.* AF^2, *et mates* R, *etin.* rel. | *Neretini matini* ADFRad (F *nerat. m.*, Detl. *N. Nat.*). | 13. *Turnantini* ADFRa Detl., *Turment.* v. | 14. *Aelitini* A. | *Argentini* a. | 15. *Baltonenses* codd. praeter A. | 16. *Sturnini* codd. Barb. v. | *Alentini* AF^{2}a^2. | 17. *Uzentini* Mommsen

Detl. | 20. *Hortana* codd. praeter A. | 22. *Taeacini* AF, *te ac.* rel. | *Paelignorum* A Detl. | 23. *Anaxatini* AF², *Anx.* v (R *han c s.*). | 24. *Atinates* Av (rel. codd. *A tt.*), *Antin.* Detl. cum Mommsen. | 26. *Pennenses* R Detl. (rel. codd. *penniens.*), *Pinnenses* v. | 29. *Fagifugali* codd. praeter A. | 30. *Ter cu entinates* A, *Te ventinates* R (rel. .. *tiates*). | 33. *Mutusci* AF (R .. *ti*), *mutu e sci* codd. deter. Detl. (Da .. *ti*). | 33. *sufenates* codd. praeter A. | 33. *parinates* codd. (A *par en.*), emend. Barb. | 37. *vidicin.* A, *viticin.* rel. | **145.** 2. *illos . sulpureis aquis .. petens replet* J 1, dist. Detl. | 3. *Avens* Prell. Detl. (codd. .. *es*), *labem* v. | 13. *Atterno* codd. | 15. *va tinum* cum ras. F (Da *vivat.*), *iu vatium* R. | 17. *tessuinum* a² (add. *helvinum*) A, *ter vinum* vel *ter vium* rel. | 22. *CLXXXIII* A, *CLXXXIIII* a², *CLXXX* rel. codd. | 25. *Tollentinates* Hard., *tolenses* A, .. *tinas* rel. codd. (a² .. *nias*). | 25. *Treienses* Hard., *trac.* codd., *tra i.* edd. | 27. *citra* A CF Herm. Detl., *cir ca* v. | 38. *dolates* A, *do iates* D (a .. *actes*), *da iates* R. | **146.** 2. *Forodru entani* Detl. ex inscr. | 8. *tiburini* A. | 10. *Vetton.* Cluver., *metton.* A, *me tion.* rel. codd. vett. | 14. *Suriates* A edd. vett., *Cur.* rel. codd. Hard. | *Falinates* AF² (Rd *fall.*), *Fallienates* v. | *Sappinates* A (F² in ras. *sapi.*), *Apienates* vel *Apienn.* v. | *Ariates* A, *Arienates* v. | 15. *Crinivolo* A, *crinov.* v. | 20. *fluvius is* vel *iis* (A *fluviis*) codd., *fluvius hinc* edd. | 25. *fora* J, *foro* codd. Detl., *forum* v. | 28. *tunnit.* codd. vett. praeter A. | 29. *Veleiates* Rezzon., *velegi.* A, *vele la.* R, *vele ia.* codd. recc. | *veteri* Hard., *veti* vel *vet ti* codd. | 33. *ga bienn.* codd. vett. praeter A. | 37. *navigiis* F² (A Detl. .. *gis*), *naviis* D (R¹ .. *vis*), *uis* a, *nagis* R². | 38. *ubertate* codd. pr. R. | **147.** 1. *largitor* AR¹T, *largior* F²ad edd., *largitur* R² Detl. | 22. *eolane* Aa², *alane* F² Ὄλανα Polyb. II, 16. | 27. *fossiones ac* codd. vett. pr. d. | 34. *duum* A ap. Sill. [cf. numeros in § 132. 138. 142. 150. al.]. | **148.** 1. *Industriam* A Detl., .. *ia* v. | 12. *Salluis* a², *sal vis* A, *al luis* rel. codd. | 12. *Vertamocoris* A, .. *acomacoris* Rv. | 16. *Orumboviorum* DF (a *morum.*, R .. *biv.*), *oromoviorum* a² (A .. *bio.*), *Orobiorum* v. | 21. *orumbiv.* R, *Orob.* v. | 23. *caturigens* R (Da *eat.*), *careges* A. | 31. *Reatinum* R² (A²F² in ras.), *romat.* rel. | 32. *natis* A. | *turno* A, *tarro* a. | 35. *Pucinum* F² (R ex corr.), *punicum* AF¹a² (a¹ *pin.*, D *puin.*). |

149. 20. *cum* a, $\overline{CV}$ Detl. | 21. *myrsiae* codd. pr. A. | *CXXX* codd. vett. pr. A. | 23. *Cenomanorum* R in marg., *cerom.* a (D *caerom.*, F *rom.*), *com.* A. | 24. *vicentia* A. | 28. *rilienses* A. | 30. *flaminienses larn.* A^2 in ras. | *Curici* Detl. | 32. *Taruisani* A^2 (A^1 *tarus.*), *Tauris.* rel. codd. vett. | 33. *iramine* codd. vett. pr. A. | *palsacium* D (FR .. *sat.*). | 34. *segeste* codd. pr. A. | 38. *simili modo* Aa. | **150.** 1. *labrum* Aa. | 13. 14. *menoncaleni* Aa, *menoc.* v. | 19. *trumpilini* F (DR .. *plini*, Aa .. *pleni*), cf. § 136. | 20. *camunni* A Detl., .. *uni* v. | 21. *salasos* codd. pr. a. | 26. 27. *vennoneces* D (R .. *etes*). | 30. *Ceutrones* J, vid. ad vol. V, p. 33, 37., *ceutones* AaF^1 (R *cut.*, D .. *ohes*), *teutones* F^2, *Centrones* Hard. S Detl. | 30. *etturi* ADaF, *eturi* v, *Esturi* Detl. coll. § 47. | **151.** 1. *triumfilini* DFR. | 2. *caumunni* R^1, *camuni* Aav. | *vennostes* codd. pr. Aa. | *isarci* codd. pr. AR. | 3. *caenaunes* Aa^2F^2 (a^1 .. *auces*), om. rel. codd., *Genaunes* v cum Horat. carm. 4, 14, 10, Strab. 4, 6, 8. | 4. *consuanates* F (D *cos.*), *cosuanetis* Aa, *cusuanetes* R. | *irucinates* a (A .. *tis*). | 5. *allucones* DFR. | 6. *brixenetis* Aa. | *Leponti* Detl., cf. § 134. | 7. *vavagri* DF^1R. | *ucenni* A (R .. *ermi*), *Uceni* v. | 8. *sogionti* AaF^2 (F^1 *soti.*, D *sont.*, R *seont.*, *Sogiontii* v. | *Brodionti* Detl., .. *tii* v. | 9. *edemn.* DR. | *gallitre* DF (R .. *tri*). | *triulacti* DR (F *tiul.*). | 10. *Nematuri* R Detl. | 12. *XII* A ap. Sill. | 22. *budini* DF. | 26. *Stulpinos* AR^2 edd. vett. (DF^1R^1Td *stult.*), *Stlup.* Hard. | 28. *varvabrini* Aa, *barbari* rel. | 29. *currittae* AD, a .. *itae*, F^2 *curitae* in ras. | 30. *flamnona* Aa, *flamona* rel. | 30. *ortoplinia* Ad (DF^1T *orth.*, R .. *phin.*), *Ortopula* v. codd. Barb. | 33. *Absyrtium* Merula, R ap. Sill. | *arbaere.xi* D (F .. *eraexi*, R .. *erexi*). | 34. *portu nota* DF^1Rd. | *iudera* AF^2 Ptol. 2, 17, 3. | **152.** 3. *Sicum* v. Barb. | 5. *iuribus* ad. | 6. *CCCLXII* DFT. | *XXVI* DFRTd. | *deuni* A ap. Sill., *deurici* R. | 7. *Mazaei* v. codd. Hard. | *sardiates* DFRv. | 8. *Andetrium* R Strab. 7, p. 315., *Mandetrium* rel. codd. edd. vett. | *pop. Rom. proeliis* v, *p. r. aeliis* R (d *aliis*), *prolis* A ap. Sill. | 10. *Peguntium* Brot. coll. Ptol. 2, 17., *petunt in eam* Aa (F^2 .. *tinae*, F^1 .. *ti*). | *Rateoneum* A (a .. *eonum*, rel. .. *aeoneum*), *Rataneum* v. | 11. *LXXXII* A ap. Sill., *LXXV* DFR. | 12. *LXXXVIII* A. | 13. *cernaurni* DFR. | 14. *XXIIII* om. DFR. |

Duersi Aa, *Daursi* Momms. Detl., *dauciaersi* DF, *daci-meyssi* R. | *docleate* Aa, .. *tes* Rd Detl. | 15. *deraemeste* A (a .. *ineste*, rel. .. *miste*). | 16. *gunditionis* Aa. | *Melcom.* v. DFR. | 18. *vardei* AaF, .. *dae* D (R .. *de*). | 19. *Hemasini* d, *avihemasim* R (F *avii.*, DF .. *haem.*), *aviaemasim* Aa^2 (a^1 .. *mau//m*). Vide ne lateat aliud nomen. [*Cavi* Tomaschek. Detl. Philol. 28, 325.] | *asthitae* Aa. | *arinistae* ADF (a .. *te*). | 21. *rhizinum* a, *hizinium* DR. | *caruium* Aa, *agrutum* DFR. | 22. *butuamum* A^{1}a, *Butua* v. codd. Barb. | 23. *drilo* A ap. Sill., cf. § 150. | 24. *XVIIII* DFRTd. | 26. *lebeatae* D, *libeate* R. | 26. 27. *senedirudini* Aa (R *saene.*, D *senae.*, F *essaenae.*, DR .. *ruidini*). | *sasei* a^1, *sastri* DFR. | *gramb.* DF^{1}R. | 30. *parthini* DF^{1}R. | 34. *a diis* R, *adus* rel. codd. | *eas.* ADaF. | 37. *bullones* codd. | **153.** 2. *LXX* Aa. | 6. *Iuaum*, *omnia* J, *Iuvavum*, *omnia* Detl. cum Grotefend Epigr. 12 sq. (D *iuuam*, R *uiuam*, A *iuam*, a *uiani*, F *iuua*), *Vianiomina* v. | 8. 9. *scarabuntia* Aa. | 15. *haemona* A^{2}D. | 18. *serretis* A (a *sern.*). | *Serapillos* DF (R *serr.*), *sirapulos* a (A *syr.*), *Sirapillos* Detl. | *lasos* Aa. | *sandizetes* DFR. | 20. *Arviates* R (DF?), *Arivates* v (d *arin.*), *arabiates* Aa. | *amanti* AaF (DR *amm.*), sed vid. l. 27. | 20. 21. *carn.* Aa. | *latoviti* DR. | 23. *metus barbis* Aa (Detl. *metub.*). | 24. Vulgo interpungitur post *Colapis*, Detl. delevit interpunctionem. | 34. *Margus* Url. Vind. 58. Detl., .. *gis* AaF^2, *marcus* codd. rel. | 35. *asiamus* DF^{1}R (F^2 *asca.*). | 37. *Dirinum* et *Dirino* Detl. coll. § 144. | 38. *CLXXII* a (A ap. Sill.). | **154.** 1. *XIIII* DFR. | 8. *Teutria* R^2 (om. R^1), *theut.* D (F *thaeut.*), *theuth.* Aa. | 12. *pullariae* DF (R .. *rie*). | 13. *nunc absortium* DF^1 (F^2 *absirto n. a.*). | 18. *bova* DFR. | 19. *Issa* Barb., *sa* codd. | 20. *Issa* Aa, *is* DF (R *his*). | *Corcyra* v, *le corgyra* A (a .. *gira*), *leucopetra* codd. rel. | 22. *melitos* codd. | 24. *MM p.* Aa Detl., *MM prope* codd. rel., *XIIM p.* Brot. Sill.

Lib. IIII. pag. **155.** l. 3. $\overline{XIX}$. $\overline{XXV}$ Aa (R^2 in ras.), $\overline{XX}$. $\overline{XXV}$ D (F $\overline{XXVI}$). | 10. *a Cerauniis* Detl. ex codd., *Acrocer.* v. | 13. *Pilopes* Aa (DFR *pel.*), *Hellopes* Barb. | 15. *Talarus* codd. vett. Detl., *Ταλάρες*, *Μολοττικὸν φῦλον*, *τῶν περὶ τὸν Τόμαρον ἀπόσπασμα* Strab. 9, p. 434. An Plinius scripsit *Tmarus?* quod e codd. apud Solin. 7, 3 restituit Mommsen, eaque

scriptura memoratur apud Steph. Byzant. et Hesych., *Tomarus* v et § 6. | 20. *a* AaF Detl., om. DRv. | 21. *Denseletae* Detl., .. *elacte* Aa, .. *elatae* R²v (R¹ *delatae*), .. *aelate* DF. | *Threces* codd. praeter R², *Thraces* v. | 29. *XXV* A ap. Detl., *XXXII* a, *XXXV* rel. | **156.** 1. *molesorum* Aa. | 2. *Arathus* Sill., *aratus* codd. | *lacus* Detl. ex codd. praeter d. | 9. *Neretis* Detl. | 11. *diocritos* Aa, *diorectos* rel. | 18. *marages* codd. vett. praeter A. | 19. 20. *Calydon* (om. *est*) Detl., *calidum* A¹ (A² *caud.*), *calidonye* R, *caldonae* DF, *calcidone* a. | 21. *et ph//rassus* A (a *est phrass.*), *est frhassus* R, *est fhrarsus* rel. (F *est et*). | 26. *euphal.* A. | 27. *cania* Da¹F¹R. | 28. *Achaton* A, *achathon* a (D *ac.*, F *ag.*), *athon* R, *Acanthon* D Barb. v. | *maxinium* a, *machin.* rel. pr. d. | 31. *Eupolaea* J (d .. *lea*, codd. vett. .. *loea*), *Εὐπόλιον* Thuc. 3, 96. [ed. Bipont., *Εὐπάλιον* Poppo Krüg.], *Eupalia* Barb. v. | 31. 32. *Calamisus* A (R *cami.*), .. *ysus* DaF, .. *issus* dv. | 33. *IIII* codd. vet. pr. A. | 36. 37. *bull.* DaF. | 37. 38. *Tithrone* Hard., *thrichone* R, *trichonae* DF (a in ras., A .. *conem*). | 38. *Tithorea* Detl., *tricor* codd. vett., *Tritea* Barb. v. | *Ambrysus* Barb., *ymbribus* codd. vett. (A *imbus*). | *myraena* vel .. *ena* codd. vett. pr. A. | **157.** 2. *sipnis* A (rel. *gip.*). | 10. *inrump.* Detl. tacite, *erump.* v. | 15. *cheronicus* A. | *lecheae* d, *legeae* codd. vett., *roliaceae* A. | 22. *aepuae* A, *epyra* R, *epyrae* DF (a² *epir.*, a¹ *epr.*). | 25. *LXXXVIIII* codd. vett. pr. A. | 36. *Bolina* . *Panhormus* Detl., cf. Steph. Byz. Pausan. 7, 18, 5; 23, 3., *palinhormus* edd. vett., *panormus* codd. Barb. v. | **158.** 2. *olonum* DaF. | 3. *Araxus* Sill., *anrhaxus* codd. vett. (A² in ras.) | *Cyllenius* U, *cyllen* codd. vett., *cyllenes* v. | 5. *Phlium* Detl., *philium* A (rel. .. *licim*). | 7. *XIII* A, *XII* v. | 11. *Leprium* Detl. (codd. Gel. v. .. *rion*), *brepium* codd. (A *praep.*). | 13. *Cyparisso* R Detl. (A *cypapasso*), .. *ssa* v. | 13. *LXXII* A ap. Sill. | 14. *Methone* d, *motone* codd. vett. | 15. *acristas* A, *atritas* a. | 22. *XXXVIII* RdT, .. *VIIII* rel. codd. vett. | 23. *Therapne* Url., *therabne* a¹R (DF *ter.*), *theramne* Aa². | 24. *antea* A, *antiane* D (a *anx.*, F .. *nae*), *antene* R² (R¹ .. *ine*). | 26. *Gytheates* d, *cytheates* rel. (A *cyther.*). | 26. *ad* om. T Detl. | 31. *Boea* AF², *poea* rel. | *Cyphans* Detl. (A *cihp.*, dT .. *phani*), .. *phas* R, .. *phanta*

Barb. v. | 35. *Artemisius* Url., *mius* vett. | **159.** 14. *prophis* codd. (A *iboph.*). | *symphalum* vett. (A *simph.*). | 16. *Gortyna* Hard., *cartina* codd. (R *carthinna.* | *Bucolium* AF^2 (DF^1 *bcol.*), *balium* rel. | 17. *charnon* a, *crannon* A (rel. *chrann.*). | 17. *Melaeneae* Paus. 8, 3, 1; 26, 5., *Melaenae* Hard. e Steph., *melanea* Aa (DF *mael.*, R .. *nia*). | *Heraea* codd. Barb., *hereae* A, *here* R (DF *haerae*, a *haec re*). | *grae* codd. pr. R. | 17. *Epium* Barb., *phyn* A (R^2 *phin*), *pyn* DaF (R^1 *pin*). | 18. *cinaete lepre* vel .. *rae* codd. (F^2 *laepsae*); *Cynaetha*, *Lepreon* Barb. v, cf. Cic. ad Att. 6, 2, 3. | *et hydrium* codd. pr. AF^2. | 19. *Enispe* d, .. *phe* aR, .. *phae* rel. | *Lampia* AF^2, .. *padia* rel. | 20. *et Bembinadia* J, *et* om. Barb. v, *thembinadia* A (rel. *thenb.*), cf. Strab. 8 p. 377: ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ Νεμέα μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος .. καὶ ἡ Βέμβινα κώμη. | 23. *VIIII* vett. pr. A. | 26. *Alipheraei* Detl., cf. Paus. 8, 26, 3. 4., Cic. ad Att. 6, 2, 3., Liv. 28, 8, 6., .. *phiraei* v, cf. Steph., *alithrei* codd. (A *alitr.*). | *Paroreatae* Barb., *pareatae* codd. | *Paragenitae* Rv., *pharig.* A, *pareg.* rel. | 27. *Tritienses* a, *trittenses* DF (A^2 in ras.), *trittnses* R. | 29. *regium* codd. pr. A. | 32. *Pylum iam* J (Url. *Pylum*), *Phliunta* v, *fliunta* Aa^2, *fluunt* R^2, *filiunta* rel. (F .. *uta*). | **160.** 3. *Schoenos* Barb., *coen.* A, *caen.* DF, *cen.* rel. | *Sidous* Detl. ex AR^2, *sduos* D (F^2 *s̄d.*), *duas* R^1, *duo* aF^1. | 4. *Gerania* Detl. ex AF^2, *iaranea* DaF^1 (R *laran.*). | 5. *Oenoe* Detl., *oeneae* AF^2, *oneae* rel. (a .. *nee*). | 11. 12. *Thoricos* Hard., *doriscus* A, *duriscos* codd. vett. | 12. *Potamos*, *Steria* Dalec., *polypos terae* A^2(R *polip.*, A^1 *terrae*, rel. *there*, F *thaere*). | 13. *triasius* A (R .. *ssius*). | 14. *Melita* codd. Barb., *mileta* A (a^2.. *ete*, rel. .. *et*). | 21. *Epicrane* Hard. d, .. *granea* vett. | 22. *Hadylius* Hard. (A *ad.*), *hadylysus* DF^1 (F^2 .. *sos*, a .. *sius*). | 24. *Hyle Thisbe* Barb., *hyle et hyrbe* vett. (a *yle*), *hile et hisbae* A. | 25. *Copae* Barb. (A .. *phe*), *gopae* FR (a .. *pe*), *gape* D. | 26. *Medeon* Barb. (A .. *ion*), *median* a^{2}F, *medeam* a^1, .. *eant* rel. | *Acraephia* Barb., *grephys* R, *graephis* rel. | 27. *ocale et eon* A, .. *et teon* a^2, .. *et heon* F^2, .. *et* tantum rel. | *Scolos* R Barb., *schol.* A, *ychol.* rel. | 28. *ollarum* codd. | 33. *Cynus* codd. Barb. (.. *os* d), *cyn' e* R, *gynus e* A. | 34. *Laris* R. | 37. *itron.* .. A, *t//ron.* .. F^2, *tiron.* .. rel. | 38. *Alope* F^2 in ras.,

alopes A (a² *mal.*), *malope* rel. | **161.** 2. *Phalara* Barb., *..lar* R, *..larna* rel. (A *pal.*). | 3. *Sperchios* Barb., *sparthos* A (F² in ras. *spartos*, rel. *sphart.*). | *Boion* Barb., *bolon* codd. (a *..lan*). | 6. *Pelasgis et* add. Detl. cum Aa²F². | 14. *Hellas* dv, *..adis* vett. | 15. *Minyius* Barb., *mynylus* Da¹F (a² *men.*, AR *..ilus*). | 16. *Alimon* AFR², *althmon* Dad, *athmo* R¹. | *Holmon* A, *solm.* DF, *salm.* rel. | 22. 23. *Donacoessa* U, *..cesa* R, *..caesa* rel. | 24. *Cercetu* A, *cercei* vel *..ii* vel *..aei* rel. (R *..el*). | 25. *Pierius* A, *..ris* vett., *..rus* v. | 29. *Pamisus* Barb., *lammisus* codd. (F² *..os*). | 35. *sua luce viridante* codd., cf. Ael. Var. hist. 3, 1: ὡς ἐπὶ πλεῖστον τῆς ἡμέρας αὐτὴν [sc. τὴν σκιάν] προήκουσαν ἀποστέγειν τὴν ἀκτῖνα, olim coniciebam *indutis milace viridante* quia ibidem legitur πολλὴ δὲ μίλαξ... ὁρᾶται δὲ χλοάζον πᾶν, *sub luco vir.* Salm., *vero luco vir.* Pint., *valle luco vir.* Detl. Vulgo interpungitur post *viridante*, sed iungo *viridante hac* (*convalle*). | *vitreus calc.* Pint. Detl. | **162.** 4. *Iolcus* Barb., *olcus* Aa², *locus* a¹F¹R, *ocus* D, *locros* F². | *Pyrrha* d, *pira* DaF¹, *pisa* rel. | 5. *Castana* Barb., *acast.* AF², *acasi..* F¹, *casi..* rel. | 6. *Rhizus* Barb., *zrhibus* D, *rhius* A. | 7. *Homol.* Barb., *omol.* codd. | *Pelinna* A, *phelina* DaF¹, *Phalenna* S Barb. | *Thaumacie* Barb. (A *..thiae*), *taumaci* vel *..cy* rel. (a *titumaci*). | 8. *Gyrton* Barb. A, *cyrton* vett. (A *art.*). | *Dotion* Barb., *donon* R, *dorion* rel. | *Melite* A (d *..the*), *..taea* S Barb., *milithe* rel. vett. | 8. *pilace* DF¹ (F²..*aecae*), *philacoe* a, *phylaece* A. | 10. *CCXCVII* A² (F² in ras., A¹..*XVVII*). | 17. *Aegiae* S, *aeglae* (vel *egle*) codd. | 18. 19. *aegidium* (vel *..yd.*) vett. | 19. *Pydna* Hard., *phyna* A (a²F *phi.*, R² *pi.*), *pugna* rel. | 21. *thyresei* A. | 23. *Eordaea* S, *ford.* codd. | *Mieza* d, *mioza* rel. | 23. 24. *gordin.* Aa²F, *gorgidin* rel. (D *..gyd.*) | 26. *Paroraei* Barb., *paroc.* codd. (A *parcaeaei*). | 27. *Orbelus* A (F² in ras.), *orobellus* rel. | 29. *Andar.* Tomaschek Zsch. f. d. östr. Gymn. 1867, p. 701, *Audar.* Sv. | *Garresci* d (F *..sti*), *garrestyl* D (R *..tylli*), *garreti* A (a *..ty*). | 30. *Amantini* d, *mant.* rel. | 31. *Bullidenses et Dienses* A, *..sis ..sis* rel. | 31. *Scotusei* A, *..tysaei* DF, *..tisei* a¹ (a² *sat.*), *..tsei* R. | 32. *Sintica* Barb., *syntiga* A (a² *sinth.*), *symthyga* F², *scymthyca* DR (F¹ *cym.*), *cumthycha* a¹. | 33. *Aloros* Tom. coll. § 34 et Strab. 7. fr. 20. | 34. *flexus* S

(A ap. Sill.) sed cf. § 76. | 35. *CCXLV* A² in ras., *CXIII* R rel. vett. | 36. *Palinandrea* A, .. *amdera* rel. vett. (a *pad.*), *Pydna*, *Derra* S Barb. | 38. *Epytus* J (Tom. .. *tum* e Suid. et E. M., *Epitus* v. | *Hypsichorus* U. | *Algion Elaeuomne* A (a .. *ci.*, DF *alcy.*, R *halcy.*, D *eleu.*, R *leu.*, a *eleo.*, F² *aleuomnia*), *Halcyone Leoomne* Sd. | *Cissos* Tom. e Strab. fr. 21 et Hesych. | *Phrixelon* DFR, *phrinael.* a. | **163.** 1. *Pallenensi* d, *pallenses* A (R add. *in*). | 2. *Olophyxus* Hard., .. *pyxus* codd. (AF .. *pix.*). | 2. 3. *Metybernu* R. | 3. *Miscella* Holsten. et Tzschuck. (F² *mysc.*), *myc.* A, *fisc.* a, *ysc.* rel. | *Siggos*, *Telos* codd. vett., *Singos* Sv. | 6. *maria* codd. vett., cf. § 97, *mare* Sv, *mare ad XXV* Detl. | 7. *Acroathon* S ex Mel. II, 2, 10, *agrathon* A, *achroton* rel. (a *acrh.*), *Acrathoon* Detl., *Ἀκρόθωον* Herodt. 7, 22. | 8. *Palehorum* AR, *Palaeorium* S (U .. *chor.*). | *Thyrsus* ADF, *tyrs.* rel. | 9. *casera* A. | 12. *erethysa* A. | 24. *Threcia* A etiam infra et alias, *Thracia* S Detl. v. | 29. *heletos* Da (F *helae.*), *Elathos* Sv. | 30. *Adom.* codd. vett. | 31. *Carbiletis* codd. vett. (A .. *tes*), Tom., *cabyl.* Hard. S Detl. | 32. *Corpilis* AF², .. *illis* S Detl. v. | 33. *Sialetae* DF (a .. *te*) Tom. coll. Dio. Cass. 54, 34, *Stal.* AR Detl., *Telletae* S e Ptol. III, 11, 8. | *Doloncae* S Barb. | *thyli* A. | *Coeletae* S Hard. | 38. *scaudae* a, *caude* R², *Gaudae* S Hard. | *dariae* F (A .. *eae*). | **164.** 2. *Sitoni* F prob. Tom. (A .. *ne*), *Sithonii* v, *tistoni* (non om. *que*) R, *tisitoni* rel. (.. *thonie* d). | 5. *Oesyma* Barb. S Detl., *oesimna* ADF (R *es.*, a *caes.*). | *Datos* Barb. S prob. Tom. | 6. *Topiros* A (S codd. Barb. .. *ris*), *dopiros* DRd (F *doppy.*, a *dipi.*). | 11. *serium* Ad. | 13. *Stentoris* Barb., *tent.* codd. | 15. *CXII* A, *CXXII* Sv. | 18. *Melanem* Barb., *meleam* AF (adDR *meel.*, DR .. *ea*). | 19. *Iamque* Hard. S. | *tretia* R, *traeciae* A, *Thracia* Sv. | 21. *Hisdropolin* D, .. *li* A. | 22. *Callatim* RS Detl., *scall.* DFad, *c. tum* A. | *Cerbatis* Ad Detl., .. *etis* RS. | 23. *byzonen* DF (a *buz.*), *bosonien* R. | *rapta* DaR. | 24. *dyonisipolin* R, *dionysiopolim* d. | 26. *libistus* a² Detl. (A *lyb.*), *lybistos* FR (D *liby.*, rel. *libi*). | *zygere* A, *zycere* a (DF¹ *zic.*), *zicerer* Rd (F² .. *res*). | *rhocobae* A (D .. *be*), *boccobe* R, *hoccob* d. | 28. *Catizos* A, *gatizos* FRd, *gaticos* rel. | 30. *Pannysis* R (ADF *pannis.*), *panysis* d (Hard. S .. *sus*). | 34. *Panisos* A, *panisas* R (DadF *panys.*). | *Iuras* A,

riras DFRdS (a *ris.*). | 37. *DLII* Aa^2, *DLV* d Hard. S, *Dali* vel *alii* rel. | 38. *deinde* Rd. | *cherronesi* A, *ceritinest* R. | *CXXVI* AF, *CXXV* rel. | **165.** 1. *castenis* A, *casthaenes* DaF. | 2. *Chryseon Ceras* Detl., cf. 9, 50 (Solin. 10, 17 et Martian. 6, 656 *Ceros Chrys.*), *chrysoneaeras* Da (R .. *aeer.*), *Chryceras* v (F *cryso.*, A *chrisso.*). | 3. *Lygos* A (a^{2}FR^2 *lig.*), *logos* DR^1 (a^1 *long.*). | 6. *Bathynias* A (a^2 .. *thin.*, a^1 .. *tin.*), *batinia* rel. | *pidaras* A, *pydaras* rel. (a *pyrad.*), *Aduras* Tomasch. | 6. 7. *Athydas* J (A .. *id.*), *atydas* F^{2}R^2, *tydas* rel., *Athuras* Tom. | 8. *byziae arx* DF (a^2 *byt.*), *biziara* A (a^2 *byt.*), *bizi earum* R. | *trei* a, *traei* rel. (A *atra ei*). | 9. *caelica* Da^1 (Rd *cel.*). | 10. *cela* R, *cocla* A. | *Bizya* (etiam supra) Barb. S. | 19. *tristas in* A. | 21. *resisthon* A. | 32. *ghygemeros* A. *gygemoros* F^2 (a^2 *ghygem.*, Dd *cohygem.*, a^1 *coygem.*, R *cohym.*), *hygemores* d (F ///*gem.*). | 32. *Meritus* d, .. *thus* A, .. *tis* a^1, om. R. | **166.** 3. *geresto* Da^1, *gresto* Aa^2 (F *rge*). | 12. *Corcyra a Buthr.* SRd. | 17. *Othronos* U (A *otr.*, F^2 *odr.*), *othoronos* DF^{1}Rd (a^1 *athor.*, a^2 *tor.*). | 19. *tracie* R (A .. *iae*). | 20. *pticia taracia* A, *btychia taratie* R. | *Phalario* codd., .. *cro* v. | 22. *inter* R^{2}d^2, om. A, *ante* rel. | 24. *ante Leuc.* del. Detl. ut ex l. 22 desumpta. | 24. 25. *Taphias* Barb., *Carnos* U, *Oxiae* Barb., *zaphiosis arnoxia* codd. (d .. *ios isaen.*). | 25. *prinaessa* (vel .. *nessa*) codd. (R .. *nesse*). | 26. *pinara* A (F^2 .. *ria*), *pirana* Dd, *pyrana* rel. | 27. *nystrus* ADa (d .. *tus*, F^{1}R *ni.*), *nisdros* F^2, *Mystus* Sv. | 29. *X* A, *XI* rel. Sv. | 33. *a* om. Detl., *e* d. | 34. *XXXVI* AF^2, *XXXV* rel. S. | 35. *Neritus* A, *anelitus* D, *enclitus* R. | 36. non *XII*, sed *XV* Detl. | **167.** 2. *spa//hage* A, *spageta* rel., *Sphagiae et* v. | *oenusta* A (F^2 *noen.*), om. rel. | 2. 3. *thres* A, *ther* rel., R *messeneos in uther thyrides* (d *ther trides*) om. .. *nen oenussae in asi.* .. | 3. *teganissa* A^{3}d (A^1 *tegn.*, rel. *thegan.*), *Theganusa* S. | *cothnon* codd. | 6. *Arine* Aa^2, *rine* a^1, *ryne* D (R .. *nae*, F *sarynae*). | 6. 7. *Hermonium* A, *Hermion.* Hard. S., *armon.* d, *barnion.* R. | 7. *Tricarenus* Leake (A *trig.*), *riparenus* a^2, *tipar.* rel. v. | *Aperopia* Ortel. (R .. *ico*), *eperop.* A^{2}F^2, *epirop.* A^1, *eporop.* DadF$^{1\cdot}$ | 8. $\overline{L}$ AF Detl. deleto comm. post *distans*, *I* Da, *D pass.* v, om. R. | *Belbina* Barb., *bellina* codd. | 9. *baucidios* F^2 (v .. *dias*), *abaudicios* R, *baudacios* Da^{1}d (F^1 .. *tios*),

baudacidia a². | *pithonessos* F (A *py .. esos*), *sityoness.* R, *scinthioness.* a, *sithionesos* d (D .. *ssos*). | 11. *XV* A, *XVI* rel. | *XVIII* A, *XVIIII* rel. | 14. *cleusa* A, *eleus* D (d .. *sa dendros*, R .. *sa thendos*). | *Craugiae* d (A .. *ciae*), *graugiae* DFR²(R¹ *gaug.*), *grauciae* a² (a¹ .. *diae*). | *Caeciae* AR (a² *ic.*), *acacciae* Da¹ (d *ace c.*), *acaeaciae* F. | *Selacosa* A (R . *cos*, d *dur seracos*), *Selachusa* Barb. v. | 15. *Dacenchrus* A (DaF .. *ris*), *dia cenchreis* d, *Cenchreis* Rv. | *VII* codd., *uti* S, *sunt* v. | 17. *Phalas.* AF²d, *pal.* rel. | 22. *Mallotes* v, *moles* codd. | *et* add. J. | 26. *DL..* FRd, *L..* A, *DI..* D, *ID..* a. | 30. *Phalasarna* d, *pal.* rel. (Da¹R .. *arn.*). | 31. *Cydonea* A, *cidonia* R. | *inoum* R¹ (R² *min.*), *motum* d. | 32. *panormum* A (R .. *myn*). | *cytetum* codd. (a *cit.*). | 33. *hiera . pygna* A (F² *hyerapi.*), *hierapyna* D, .. *pina* rel. | 34. *gnosum* R²d (R¹ *cn.*). | *polyrh.* A, *polyr.* DFd, *polir.* a, *polis.* R. | 35. *Lycastos* Detl. | 36. *clatos* Aa². | 37. *theramne* A. | *gitisos* A (a² *gyty.*), *gylisos* d, *agyliosos* R, *gylysos* rel. | **168.** 3. *malea* A, *meleo* Rad (D .. *aeo*), *maele//* F. | 4. *LXXX* A, *LXXV* a, *LXX* rel. | *Samoneo* Rd, *Samo//neo* A, *Sammonio* v. | 6. *chorycoe* A, *corycae* DF², .. *ce* aR² (R¹ *cory*), *coriae* F¹. | 7. *laternae* Aa²F², om. rel. | 8. *Budroae* dv, *buditiae* R. | *dria* AF², *dina* a². | 9. *leucae* DaF (R .. *coe*), *lauce* A. | *Hierapytnam* R, .. *pydyam* A (ap. Detl. .. *dram*), .. *pyinam* D (a .. *pii.*), .. *pignam* F, .. *pinam* d. | 10. *crusae* A, *crisaeu* DFR (ad .. *eu*). | *buto* d, *butu* R. | *aranus* d, *aram . n°* R, *ramnus* A. | 11. *Acusagorus* Dd (F *ag.*, R *acus agorus*, a .. *guros*), *Musagorus* S (v .. *res*). | *Phocoe* d (A .. *ceo*, a¹F .. *cae*). | *Sirnides* Rd (a *syrni.*, F¹ *sirny.*), *stirn.* A, *fyrn.* D, *fern.* d. | 13. *Harm.* A (idem infra *heleus.*), *arm.* rel. | 14. *scarpia* Rd. | *Corese* A, .. *sae* DFad, *cares e* R. | *Phocasia* AF²a², *poeasia* DR, (a¹ *pe.*), *pae . asia* d, *paeasya* F, *Phocaria* Sv. | 22. *poeessa* R (Da .. *eersa*), *poessa* A. | 25. *iungantur* A, cf. 5, 41. 86. 128. 142, .. *gatur* v. | 28. *intra* AD, *infra* rel. | 29. *attice* R (d .. *cae*), om. *ab.* | 32. *urbium* Rd. | *nesso* codd. | 32. 33. *cerito* A, *corintho* F (D *coeo.*, a *caeo.*, R *coco.*). | 33. *Aedepso* Rd, .. *epro* Da¹, .. *esso* Aa². | *oca* codd. Barb., *contra* Aa², *quondam* F² in ras., om. rel. | *oecalia* Aa², *ech.* F, *uech.* DR (a¹ *ueth.*), *nech.* d. |

35. *oritario* Da. | *Arethusa* Aa^2 (F^2 in ras.), *oretano* rel. | 36. *ellop.* a, *etlop.* DF^{1}Rd, *et elop.* F^2. | **169.** 2. *asophis* codd. | 4. *Aegila* Meineke, *aegilia* d, *aeglia* DaF^1 (R *eg.*, F^2 *aheg.*), *ae///heta* A. | 7. *XXXVIII* A (rel. .. *VIIII*). | *gauron* R. | 8. *Lasiam* A, *lass.* rel. | 9. *epacim* DF^{1}d (F^2 .. *gim*, R .. *cam*). | 15. *XV* A, *XII* rel. | 16. *Cythnos* Pint. ad Mel., *citanos* DR (ad .. *osi*), *cyanos* A, *giaros* F^2 in ras. | 20. 21. *Aglaosthenes* Reines., *aegloste.* codd. (A *egl.*). | 21. 22. *cheran muidian* A, *cerani mydiam* d (Da .. *dyan*), *caeran midiam* F (R *cera nymidyam* R, *Geraniam*, *Chlamydiam* Detl. | 22. *Cynethum* Detl. (AFR .. *tum*, D .. *thym*), *cinethym* a^1 (a^2 .. *etu*), *Cynthum* Sv. | 24. *Celadinen* J coll. Hom. Il. π 183, υ 70, φ 511, *celadye* A (a^2 *cael.*, F .. *die*), *caelady* a^1 (d *chael.*, R .. *di*). | 28. $\overline{VII}D$ a (R $\overline{VI}ID$), $\overline{VII}$ A (F^2 in ras.). | 29. *Diam* A, *adian* Rd. | 34. *hellenae* A, *elline* Fd (R *aell.*), *mellene* a^2 (a^1 .. *ine*). | *Phacussa* Pint., *phocusa* codd. | *Nicasia* Hard. (A *aec.*, F^1 *uaec.*), *haecasia* rel. | 38. *Ichthyoessa* Barb., *icthysusa* a (R *hictis.*), *iecthiusia* A, *ithacusa* F^2 in ras. | **170.** 4. *Naxo* F^{2}d (A .. *xu*), om. F^1, *sanxo* rel. | 5. *XX* a^2, *XXV* F^2. | 6. *Oletandros* A, *olentrandos* rel. vett. | 7. $\overline{XV}$ Aa^2, *XXV* rel. | 9. *donysa* AaF, .. *isa* Rd. | 10. *carusse* AR (Fad .. *usae*), *Corassiae* Barb. v. | *gy///rus* A, *girus* a^2, *gerus* rel., *Lerus* Sv. | 11. *Heraclia* Barb., *cherachia* Ra (A *car.*, F *chor.*), *Hieracia* dS. | 14. *Acytan* Detl. (Barb. .. *ton*), *acita* Ra^{1}d (Aa^2 .. *tia*, F .. *da*). | 15. *Buporthmos Machia* Sill., *buportmachia* a^{2}F^2 (a^{1}F^1 .. *miachia*, A .. *mhacia*), *bup'machia* d, *postmica* R (sup. add. .. *chia*), *Post Machia* v. | 18. *automata* R. | 19. *tia* ADFa, in R ras., *eatia* d. | 20. *leua* AF^{2}a^2. | 21. *canaphe* Rd (F .. *phae*, a .. *nephe*). | *Hippuris* Hard., *hippuris hippurias* (.. *ias* in ras.) F (A *hipp. hyp.*), *hippuras* (sup. scr. *u*), *hipurtus* R, *phippurus hypurtus* a. | 22. *a Cadisto* Hard., *a sisto* codd. | 23. *camynyta* A, *chaminia* FRa (d .. *neia*). | 23. *Azibintha* A? *aiohantho* RD (a *aioa.*, d .. *nte*), om. F^1. | 24. *Lamse* d (Da .. *re*), *lanise* F^{2}Rv, om. F^1. | *atraia* F^{1}ad, *agia* D. | *Thetaedia* A, *tethed.* F (D *taethed.*, R *ethed.*), *techedia* a^{2}dv (a^1 *taech.*). | *calumna* A, *colymnia* (sic) R, *calumnia* d. | 25. *Eulimna* A, *e.ol.* R, *eol.* rel. | 34. *Euthiam* AF^{1}R^{2}d (R^1 .. *tiam*, Da .. *thyam*), *euthi-*

ciam F². | 34. *Cicynethum* Barb., *et cynetum* a (R *cin.*, DF .. *neum.* | 37. 38. *Peparethum* Barb., *per ar.* vel. *petrar.* codd. | 38. *Evoenum* d Bochart. geogr. sacr., *evonon* AFR (rel. *aevon.*). | **171.** 5. *CXV* Detl. | *Hephaestiam* d, *hebesthiam* DR (F *ebdesth.*), *ephes sitiam* A (a .. *ciam*). | 6. *umbra* Rd. | 7. *thoso* A, *hosos* R. | *Aeria* F (A *er.*), *aeraria* Da (d *erar.*), *elaria* R. | 8. *XXII. D* R. | 8. 9. *LXII. D* Da¹, *IXXII D* R, *XXD* a², *LXII* AF² in ras. | 11. *circuitur* A, in Rd lacuna. | 11. *XXXV* Detl. | 17. *Avesticos* A, *dest.* R, *desthicos* F²a² (DF¹a¹ .. *co*). | 18. *Sarnos* A, *carnos* R, *arnos* d. | *cisuros* A, *cyssyros* DFa (R *chysy.*). | 18. *chalatusa* AR. | 19. *Draconon* dv. | *Arconesus* Barb. (d .. *nes*), *arronesus* R (A *harr.*, F²(A?).. *nesos*, rel... *nes*). | *chetusa. aschapos* A. | 20. *caperis* R¹ (R²d .. *res*). | *Aeantiron* DFa, *acantiros* R. | 23. *totius* Ad, *pot.* rel. | 33. *latitudinis* Rd. | **172.** 3. *cyberium* DRad. | 5. *semel* om. R, *L* add. S Martian. 6, 662. | *veteres ut* F² in ras., .. *res semel L* d (Da .. *meii*, R .. *mei pos.*, sup. add. *ne*). | 6. *vicies novies* F²d, *semel ut* (i. e. *vel.*) *novies* rel. | *decem novem* a (F² rel. .. *cim*, R *noves* sup. add. *i.*), *DCC. VIIII* d. | 8. *XXIIII* DFRad, *XIIII* v. | *LXXVIIII* a², *alii LXXVIII* F², *LXX* DRa¹d. | 9. *determinavere* .. *milia* om. DRad, *determinavēr.* F². | *XI* a², *XI. LXXII* v. | 13 et 16. *anticap.* R (d cum ras.). | 23. *saurici* Rd. | 28. *mox ipsa Peuce* om. Rd. | *inqua* Rd Detl., qui lacunam notavit post *alveus.* | 33. *et in* Fa, *dein* Detl. | 34. *Borion* d Detl. | *Psilonstoma* S Ortel. | 37. *in* F²a², om. rel. | 38. *litori* d (F in ras.), *litoriae* D (a .. *iac*, a² .. *i ad*), *litorae* R¹ (R² .. *ra*). | **173.** 3. *et throxolani* Da² (a¹F *trox.*, d *trop.*, R *throxol.*). | 4. *hyrcin.* D (Fa *hirc.*), *hirchin.* R. | 6. *gaziges* R. | 7. *iis* R. | 8. *aversa* S (Fa² *ab.*), *averba* rel., *adversa* v | 10. *ad* om. S Martian. 6, 661. | *centum* Rd. | 12. *Vistlam* Letronnius, *vistiam* d (DFR .. *ia*, a .. *igia*). | *a desertis* F² Dicuil., *adsertis* DF¹ad, *advestis* R. | 16. *oppida* Fa²d, .. *dis* v. | *cremenisco* F², *cremensco* F¹Ra (d .. *mensc*, d² .. *nnesc*). | 20. *Asiacae* codd., *Ax.* v. | 21. *crobigni* R, .. *byzi* Sv. | *saggarus* d (a² .. *ricus*), *Sagarius* Sv. | 27. *tranversum* R, *transv.* Sv. | 31. *Enoaccadioe* DF¹a¹ (R .. *ae adioae*, F²a² .. *accadloe*), *enocchadloe* Sv, *enoetachoe* d. | 36. *recessu* F²d, *rcoesso* D, *//coesso* R¹, del. R²,

om. F^1. | **174.** 1. *Buces* Detl. coll. l 5 et 36. | *fossa... Buges* F^2v, om. rel. | 2. *Maeotis* Barb. v. | *lacuus* R^1. | 3. *hypaniam* Dd (R *hip.*, a *hysp.*). | 4. *Basiliadas* DFa, *Basilidas* dv, cf. l. 35. | 5. *buce* R^1 (R^2 .. *en.* | 6. *scythiae* a, *sc//ythie* R, *schityae* F, *stithiae* D, *Scythia* Hard. | *sendice* R, *sendica* rel. | 9. *orgo. ciri* R. | 9. 10. *Characeni* Pint., *caraeseni* DF (Rad *cares.*). | 10. *Assyrani* Detl. (R *as. sirani*, d *a* tantum), *Lagyrani* S Pint. | *Stactari* Rd Detl., *Tractari* S codd. Barb. | *Acisalitae* Rd Detl., *Arsilachitae* S Barb. | *calidiordi* d (R *or//..*). | 12. *Nea* om. SDd. | *Sataucis* d Detl. (R *sar.*), *Satarchis* S Barb. | *Carcine* Detl. (Fa ..*nae*, D ..*nei*), *carnice* d, *carcinis* R, *Carcinite* S codd. Gelen. | 13. *Tagre* codd. (F^1 *teagre*), sed cf. l. 31. | 14. *Megaricae* Da, .. *ce* Rdv. | 17. *simborum* R. | 18. *Carambico* AF^2v (cf. 4, 49 *adversum Sigeo*), .. *bicon* Rd Detl. | 19. *promunturium* R^2 Detl. | 24. *longe* om. R. | 25. *I. XXXVIIID* R. | 29. *longitudo* Detl. Pint. | post *passuum* dist. J. | *Hermisium* A, *hermes.* D (Fa^{1}d *therm.*, R *term.*). | 30. *macotem* R. | 34. *tissagetae* A, *thisagetae* Fa (D *this///*, R *this*, om. etiam *Budini*). | 35. *agarcissi* R. | 36. *Buce* ARd Detl., sed vid. supra. | 37. *Tanain* Ad Detl. (R *ad tam*). | **175.** 1. *riphaei* A p. 176, 36. | 10. *his* Rd, *iis* v. | 23. *licet* A, *libet* rel. | 23. *dubitare* A, .. *ri* F^2a^2 Rob., *habitari* DFa^1d (R .. *rit*). | 24. *Delon* RSv. | 28. *Delum* R (d *ittalum*), *Delon* Sv. | 31. *DCCXVI* A, .. *VII* rel. Sv. | **176.** 4. *quo* Rd. | 7. *macron* Rd. | 10. *carcinitis* Rd. | *Cephalonnesos*, *Spodusa* Detl. (F *caephalonesss.*, D *cepalloness.*), *cepallones rospodusa* R (a *rosph.*), *chephallonessos sponsus* A. | 17. *riphaeos* Detl. | 20. *Baunonia* AF^2a^2, *raunonia* F^1a^1d (D .. *niam*, R .. *miam*). | 23. *amalcium* A, *almachium* a. | 24. *lingua* F^2d Solin. 19, 2, Dicuil. 7, 5, 1, om. rel. | 26. *Rusbeas* ARd Detl., *rub.* Solin. Dicuil. v, *roudoas* F^2. | 32. *fanesiorum* Aad (DF .. *esto.*), in R lac., *Phan* Solin. 19, 8. | 34. *deinde* Detl. Dicuil. Rob. | 34. scr. *Ingyaeonum* coll. p. 177, l. 24, *inguaeon.* R Detl., *ingeo.* d. | 35. *inde prima Germaniae* A (RFad *prima inde*), *prima in Germania* Detl. Dicuil. | *Saevo* Detl. Dicuil. | 36. *Riphaeis* A, *rip.* R, *rup.* d. | 38. *Scatinavia* Aa^2, *scad.* DF Dicuil., *scand.* Rd. | **177.** 3. *Aeningia* A, *aepingia* F^2, *aepig.* vel *epig.* rel. | 4. *visilam* A, *insul.* F^1a^1, *vistul.* d, *visul.* R. | *scyris* a, *ciris* F^1R,

cyr. Dd. | *hyris* DFad, *hyrys* R. | 5. *Cylipenum* Ad, *cylyp.* rel. | 6. *Latrim* AF, *latri* rel. | 8. *Tastris* A (F *thast.*), *thart.* rel. (a *chart.*). | 9. *Romanis* d Detl., .. *norum* Sv. | 10. *multit.* Detl. cod. Dalec., *similit.* codd. | 11. Malim *barbaris* omisso *a.* | 23. *vandali* d (R .. *alici*). | *Burgundiones* Sd. | *varinne* Ad, .. *ine* R, .. *ini* Sv. | 24. *Gmones* Rd. | *Ingyaeones* A (F^2 .. *gyao.*, Rd .. *cyeo.*), *Inguaeones* Detl. codd. Salm., *Ingaevones* Sv. | 26. *Istyaeones* J, *Istiaeo.* Detl., *Istaevo.* Sv, *istriaones* A (F^2 in ras. .. *riones*, *sthriaones* a^2, *sthraeones* D, *sthraones* a^1, *stheones* Rd. | 26. *Sicambri* Spener., *cimbri* SA, *pars cimbri* (vel. *cym.*) rel. | 29. *Guthalus* R (A *gyth.*), *Gutt.* Sv. | 29. *vistila* A (F^2a^2 .. *ilia*), *visti* rel. (R *visci*). | *Albis* DFRd (a^1 *olb.*), *alvus* Aa^2. | 30. *Amisis* A sec. Detl., .. *ssis* rel., *Amissus* A sec. Geel. Sv. | 33. *Canninef.* Sv. | 34. *Sturiorum* AF^2, *tus.* ad, *tur.* rel. | 37. *lacuus* R, .. *cu* A. | **178.** 6. *gesoriacu* A, *geseriaco* R^2d^2 (R^1Da .. *cu*, *gesiriaco* Par. | 7. *XXXXVIII* A Par., *XXXVIII* Ra (Dd .. *VII*), *XXXVIIII* F. | 8. *LXXV* A Par., *XXV* rel. | 10. *Calidoniae* AR Par., *Caled.* Sdv, *calyd.* rel. | 15. *acmode* A (Par. *accom.*), *haecmodae* R^2 rel. | 16. *Mona Monapia* F^2 in ras., *mona mana pia* A (Par. .. *na namana.*), *mona mana apta* a^2, *monam apta* Da^1d, *moram appa* R. | 17. *Riginia* A Par., *rignea* R (Da, F^2 in ras. *ricn.*), *Ricina* Sv. | *Silumnus* A Par., *silim.* rel., *Limnus* Sv. | 17. *Sambis* A, *Samnis* Sv, *amnis* rel. (R .. *nos*). | 18. *Axanthos* A, .. *tos* rel. Sv., *anxantes* Par. | *ab adversa* A (Rd om. *ab*, Sv .. *so*). | 19. *glaesiae* F (Par. *glo.*, rel. *gle.*), *Glaesariae* Sv. | 21 et 29. *Tyle* Detl. cum A, sed cf. 2, 187. 246. | 27. *Scandias* Aa^1 (Par. .. *didas*), *scandiam* rel. v. | *uergos* A Par. | 28. *Berricen* A Par., *Uerigon* rel. (etiam Rd), *Nerigon* Sv. | 30. *Cronium* AF^2 Par. v, *scron.* rel. (a^1 *scon.*). | 31. *commone* (om. *uno*) A. | 33. *Garunnam* R Detl. (A *car.*), *garumnam* v, *garam* a^2. | 35. 36. $\overline{XVII} \cdot \overline{L}$ Aa, *XVIII* DRdv, *XVII* F. | 37. *Iuris* Rd (A Detl. .. *es*). | **179.** 1. *Exervi* DRad (F^1 .. *eri*//), *texeri* F^2 (A .. *ro*), *extera* v. | 2. *ora Marsacis* Dd (a^1 .. *sucis*, Aa^2 .. *saci*, F .. *sacii*), *oromarsacis* R (v .. *ci*). | 3. *cersi.* codd. pr. A. | 4. *Bellovaci Bassi* AF^2a^2, *bellobasi* vel *vasi* rel. | *catuslugi* codd. pr. A. | 4. *atrevates* A (R .. *rav.* | *Nervi* A, .. *vii* v. | 5. *virom.* DFRa^1. | *Ulmanectes* A (F^2 in ras.),

..netes v (D .. *nee.*). | 6. *Betasi* F[1]Ra[2], F[2] *bat.*, *betase* rel., *Baetasi* Detl. | 8. *Helveti* AR, .. *tii* v. | 9. *et Rauriaca* A (F[2] in ras. *saur.*, a[2] .. *acha*, Da[1] .. *ach.*), *aetruria ac* R (d .. *ri ac*), *et Raurica* Detl. | *autem* om. Rd. | 10. *in Ubis* Detl., *in ubi* A, (rel. *uvii*), *hinc Ubii* v. | 11. *agrippiniensis* R, .. *pienses* A. | 13. *Veliocasses* Henzen, *velloc.* DFa (A *vel occ.*), *villoc.* R. | 14. *Galletos* DFa. | *Ossismos* R[1] (Aa[2].. *mons*), *ossimos* D[2]FR[2]d (rel. *mus*). | 15. *Ligirem* AR[1], *ligerem* R[2] Detl. | 17. *Namnetis* Rd. | 18. *Carnuteni* F[2]a[2], *carnuti* Rdv, om. rel. | *Boi* R, *Boii* v. | 19. *Aulerci* d Rob. v, .. *ti* rel. | *Cenomani* Rd, .. *manni* Sv. | 20. *Parisi* R, .. *sii* Sv. | *Andicavi* a[2] (F .. *gavi*), *candic.* d, *candid.* rel., *Andec.* Sv. | 21. *Coriosultes* R. | *Rhiedones* F (d *rhiod.*), *shiedones* Da (R .. *tis . edones*, sup. scr. *i*). | 22. *Secusiavi* Henzen. (F *saec.*), *secusi alibi* rel., *Secusiani* Sv. | 24. *Bituriges liberi* a[2]v, *Bituriges* (om. *liberi*) S (d *beturi*, rel. etiam R *betur*). | 25. *sedibouiades* a[1] (DFd *sedhib.*), *sedhibovia-tes* R. | 26. *Begerri* a[2] (a[1]FR .. *erbi*), *geberbi* d, *bergebi* D[2] in ras. | *tasb.* F[1]Ra[1]d. | 28. *Monesi* F[2]a[2], *mone* rel. | *Sybill.* R Detl., *Sibyll.* dSv. | 29. *Camponi* d, .. *poi* DF[1]Ra, .. *boi* F[2]. | *Pinpedunni* DF (a .. *mni*), *pinpendunini* d, *pindedunni* RS. | *Lasunni* d (D .. *unnis*, a[1] *umnis*, a[2] .. *uini*), *Lassunni* S Detl. (F *unnis*, R .. *uri nis*). | *Suellates* J propter *s* adscriptum praecedenti nomini, *Vellates* v. | 29. 30. *Torvates* Rd Detl. | 30. *Aelus.* Da[1]. | 31. *Succasse* R[1]a, *sucassae* F[1]d (.. *se* R[2]D), *uocassae* F[2]. | *Tarusates* S Hard. | *Basabocates* Sa Hard. | *Vassaei* DF, *vassel* a, *vessei* R. | *Sennates* Fa[2], *enn.* d, *aenn.* DR, *cienn.* a[1]. | 32. *cam po letri* R[1] (R[2] .. *lettri*), *Cambolectri Agass.* Hard. S Detl. | 33. *leuouices* DF[1]R[1]a[1]d. | *Arvenni* R. | 35. *Antobroges* codd. (R *anteb.*), *Nitiobriges* S Scalig. (Detl. *broges*). | 37. Lacunam notavit J. Videtur excidisse: *inter eam et promunturium Gobaeum Lugdunensis* vel simile quid. | 38. *inter id* R (a[2] .. *terrid*, DFa[1]d .. *erri*), *inter eum* v. | *Venestorum* codd., .. *etorum* Sv. | **180.** 1. *quae et* R, *et quae* Fd, *quae* rel. | *inter aquitanicu* Rd. | 6. *fusa* F[2] in ras., codd. Gelen., *iuga* DRa[2]d, om. a[1]. | 7. *brumali* Detl. | *septentrionali* F[2], om. Rad. | 9. *situs consistit* F[2]. | 10. *Olarso* v, cf. 3, 29, *aolurso* R, *adlarso* d, *aolarso* rel. | *Vasdulorum* Ra[1]d (rel. *vasdull.*), sed cf. 3, 26. 27. | *Morogy* DFa, *orogi* R (d .. *gy*), *Morosgi*

Sv. | 14. *Orgenomescy* D (a¹ .. *nescy*, a² .. *miscy*). | 15. *vesei. asueca* a² (F² in ras. .. *iusuaga*). | *Noega* a², cf. Mel. III, 1, 9, *nega//* F, *neget* rel. (d .. *eth.*). | 17. *navia albione* codd. (F²a² .. *nes*), fort. a dupl. λ apud Ptol. II, 5, (6), 4. | *Egivarri* v (R *ec.*, D *aec.*), *aeguiarri* F² (F¹d .. *aec.*), *egtii arri* a² (a¹ *ect.*). | *adovi* R, *iodavi* d. | 18. *aroni* DF. | 20. *tres arae Sest.* F² Barb., *tressarem.* a², *trearaerest.* rel. | *Capori* S Hard. | 21. *Noeta* Detl., codd. Hard., *Noela* S Hard., *nota* a², *oeta* rel. | *Praestamarei* d, *Praesamarci* Sv. | *Cilaeni* D, *leni* ad (F *lae.*). | 22. *corticosa* R. | *Cilenis* d, .. *ensis* rel.). | 23. *Heleni* dSv. | *Grovi* a² (F² *cr.*), *cro* F¹, *gro* rel., *Gravii* Sv. | 24. *Signae* DRd, *sige* F, *insigne* a¹, *Siccae insigne* a², *Cicae ins.* v. | 26. *supra* dSv. | 27. *Pelondenibus* DRd, *pelenden.* a² (a¹ .. *deniuibus*), *pelondon.* F. | 33. *Vaga* S codd. Barb. | *opp. Tul.* a²F², om. rel. | 34. *minium* F², *eumenium* rel. | *Coniumbrica* inscript., *cinumbr.* codd. (d *cyn.*), *Conimb.* Sv. | 36. *alii* Sv, om. d. | **181.** 1. *hic* Rd. | *et* om. codd. | 9. *intellegunt* a² (F² in ras.), .. *ectum* Rd¹ (d² .. *egt.*, Da¹ .. *tu*). | 9. *limeam* DF, *lineam* ad. | *dictum* ad. | 16. *Varro tradit* a² (F² in ras.), *tura prodit rata* D (a .. *ditatra*, R .. *dit///*), *aproditrata* d. | *quo vero* Rd. | 17. *Ana* F²Rd, *agana* rel. | 18. *nobilis alat.* Rd. | 19. *Merobrica* a² (R *erob.* vel *erop.*), *mesob.* d² (F² .. *ga*), *sob.* d², *esob.* rel. | 20. *ceneus* Dad (F *caen.*). | 21. *mirti* R, *myrtili* rel., sed vid. l. 30. | 22. *Scallab.* Detl., *Scalab.* v. | 24. *Metellinenses* U, *metall.* v. | 26. *Caesarina* codd., .. *riana* v. | 27. *ea* codd. | *Scall.* AR, *sall.* F², *scal.* v. | 28. *iniulium* Rd. | 29. *olysipo* A (rel. *olis.*). | 30. *idem* Ad, *item* v. | 33. *aemienses* DF¹, *emienses* d (R .. *se*), *Ammiens.* S, *Aeminienses* Detl. coll. § 113. (AF² .. *nenses*). | .. *se sacran.* R, *eran.* d. | *Axabritenses* R (ADFa *tax.*), *Arabric.* v. | 34. *Caperenses* Aa², *caer.* vel. *cer.* rel. | *Caurienses* Detl. ex inscr. *caurenses* v (A *ceur.*). | *Colani* R. | 35. *Cilibit.* AF². | *Elbocori* Hard., *et boconi* R. | *Interamnienses* Detl. ex inscr., .. *ansenses* codd. (.. *anni.* d). | 36. *Medubrige.* A, *medubrie.* R, *mediibrige.* d. | 37. *Lancienses* DFRad, om. A Detl. coll. l. 35. 36. | 38. *Bardili* A, *barduli* rel. (a¹ .. *la*, F *pard.*). | *et iapori* A, *attopari* d, *attap.* R. | *gallitie* R. | **182.** 2. *prodit* A. | 3. *XXXVIII* F,

Codd. *DFPRad*, *A*(— pag. 188, 8) *N* (eapolitanus anni 1360). lib. III. § 118

XXXIIII R. | *XXIIII* A, *XXIII* d, *XXII* rel. | 7. *promunturium* Rd. | *VI* AF²a², *his* rel. | 8. *mox* om AF²d. | 13. *Gaditani* codd. pr. d. | 14. 15. *longa passus M* A, *M longa passus*, *M* Detl., *longa IIIM p.* v, *longa in passus* $\overline{m}$ F, *longum passus* $\overline{M}$ RDa² (a¹ *in long.*). | 16. *Philistide* Barb., *philide* A (F² in lac. *phill.*, a² *phyll.*), *pillide* Rd (a¹ *py.*, D .. *dae*). | *Erytea* A, *erithea* RF² in lac., *Erythia* v. | 17. *Potimusam* Detl., .. *ssam* ego conieceram, *potinusam* codd. | 18. *Gadir* codd. Gel., *cadir* Aa² (F .. *yr*), *dadir* Da¹d, *tadir* R. | 19. *erynthea* a² (A *erhinth.*), *erithaea* F, *Erythia* dv, *cerinthea* R. | 20. *ab origine* codd. | *eurum* AR, *earum* d. | *erytro* d, *eurythro* DF (Ra .. *rith.*, A .. *tro*), *Erythraeo* Sv. | 23. *quandam* U, *quond.* v, *cond.* R. | 27. *LXXVII* A, *XXXII* R. | 29. *XII. L* A. | 31. *per* om. codd. | *Morin.* codd. deter., *porin.* F, *borin.* rel. | 35. *XII* codd., *XV* RSv.

Lib. V. pag. **183.** lin. 2 *Aegyptio* codd. mel. | 16. *XXXV* A Detl. | 20. *dracones* Detl. cum ADa¹d¹. | **184.** 32. *CCCCLXXXXVI* A, .. *LXXXVI* F, .. *LXXXV* rel. | 34. *Sagigi* Ad, .. *ici* DF, .. *yci* a¹, .. *yti* a², .. *aci* R. | 35. *Subur* Sv. | 36. $\overline{CCXXIIII}$ Detl. | 37. *Rhysaddir* A, *risadir* F¹, *rhisardir* F² (Da *ris.*), *risardis* R. | *Autololes* S coll. § 5. | 37. 38. *Quosenum* Aa², *uosenum* DFRd (a¹ .. *nim*). | 38. *selat.* codd. pr. A (R .. *icos*). | *maratos* F², *mesat.* R. | **185.** 2. *Bracae* A, *braeacae* a (FD *bre..*, D .. *ce*), *brece* d, *braete* R¹ (R².. *aeate*). | 4. *Phar.* a², *par.* rel. | 5. *in* (ante *med.*) J, om. codd. | 6. *Darathitas* A. | *Bambotum* a, *banbothum* DFd (A *bomb.*), *botum* R. | 8. *Hesperium* a, .. *erum* rel. | 12. *Ptolom.* AR, *ptolem.* Sv. | 19. *fallacissimum* A, .. *mo* rel. | 20. *a* (pro *quia*) DFRd. | .. *tes cum* a, .. *tes* (om. *cum*) A, .. *te sicum* rel. | 27. *Salat* A, *sala* rel. | 29. *Addirim* Aad (DF *abd.*), *darim* R. | 31. *est ivor*, *ibi favo* A, *est vior*, *ibi fama* a², *e.ibe ivor* F², *ibi fama* (om. *est Ivor*) R, *ibi fabo* a¹, *ibe fabo* F¹d (D *fab.*). | 34. *transgressus* a² (A .. *sos*), *enses. Egr.* a¹ (Dd *enenses*), *enensegr.* R², *sesegr.* R¹. An *emensus*, *transgressus*? | **186.** 4. *vocatur* Aa², .. *etur* a¹DRd. | 10. *iuncta* AFR. | *gente* AF. | 11. *Ptolom.* R. | 14. *Euphorbeam* AR, .. *biam* v. | 19. *in ea* om. R. | 20. *Maurisios* A, *mauros.* DFRad. | 22. *Vaniure* A, $\overline{V}$. *a mare* F², ///*murae* F¹. | 23. *Autoteles* A Detl. coll. § 9, .. *lales* F¹, .. *les* R, .. *loles* S rel. |

24. *Vesimi* a², *nisemi* R. | 28. *amuda* A. | 29. *Laud* AF², *laut* a², *aut* rel. | 30. *Rhysaddir* A, *rus adir* d, *rursus ad dir* rel. (D .. *hir*). | 30. *Siga* A, *sica* Ra, *sicca* DFd. | 31. *siti* (sc. *oppidi*) *Syphacis* a, *sitis hii pacis* A, *siti gipagis* R, *sitis psyphagis* d, *sit/// pacis* F¹, *situs hae pacis* F², *titus syphagis* D, *situm Syph.* N Detl., *sitae Syph.* SP codd. Barb. | 36. *xenitana* a², *zenit.* R. | 37. *Arsenn.* A, *arsen.* rel. | **187.** 6. *Rusgun.* A Henzen. inscr., *Ruscon.* v. | *Rusucurium* A, .. *ucurum* R, .. *icorum* rel. | 7. *rusaius* Ad. | *gilcili* A. | 9. *Succhabar* R, *such.* A, *succ.* adv. | 10. 11. *sardaval* (a² .. *bal*) *aves nabar.* .. *flumen* AF²a², om. rel. | 11. *Usar gens* a², *isargegens* DFd (R .. *rges*), *gens* a¹. | *navaves* A. | 12. *CCCXXII* A²R (A¹ .. *XXXII*), *CCXXII* rel. | 13. *X. XXXVIII* Ra (F .. *VIIII*), *MXXXVIII* A. | 14. *CCCLXVII* DF. | 18. *chullu* DFRd. | *risice.* F, *rus. sicc.* R. | 19. *cirta* F², *circita* Aa², om. rel. | *sittia.* R, *site.* d¹. | 20. *Sicca* A, *si///ca* R, *sica* rel. | 22. *Tabraca* A (F²R .. *cha*), *tachabra* rel. | *insignei* A (Detl. *ne ei*). | 30. *rigua* DRa¹d. | 33. 34. *Carthago* .. *vestigiis* om. A. | *Maxula* a (A *et m.*), *et maxila* rel. (d .. *ilia*). | 35. *Misua* Aa², *misu* rel. | 36. *Neapolis* a (A .. *li*), *ne apollinis* rel. | 37. *Byzacium* D (A *biz.*), *bizatium* R (rel. .. *antium*). | 38. *p. circuitu* Ad, *per circuitum* rel. v. | **188.** 2. *Hadrum.* A, *adrum.* rel. v. | 8. *thenam* codd., *tenasque* R¹ (R² *tenusque*). | 18. *hiscomedis* R (Dd *isc.*). | 23. *Taphra* ad (R² *taf.*, D *thaf.*), *trafra* R¹, *thaphsa* F² in ras. | 24. *DCXXV* a²R¹, *CXXV* rel. | 29. *pallanteas* DFad (R .. *tehas*). | 31. *includit* a², *cludit* DRa¹d. | 31. *Borion* a², *byr.* a¹, *bur.* rel. | 34. *Thuburbi* F, *tub.* rel. v. | 36. *Aboriense* ad, .. *te* rel. | *canoph.* DFR. | *Chimav.* a, *chiniav.* DF, *ciniav.* Rd. | 36. 37. *Simittuense* a, .. *ituense* F², .. *itense* F¹, .. *ittemse* D, .. *itemse* d, .. *itiemse* R. | 37. *Thunusidiense* F, *tunidiense* R, *ehunuridiense* d, *Thunusidense* Dav. | *tuburn.* adv. | *Thinid.* a², *thibid.* a¹, *tibid.* rel., *Tynidr.* v. | **189.** 3. *accholl.* R, *adcholl.* ad. | *Accar.* Dd, *acchar.* a, *aggar.* R. | 3. 4. *Canop.* DFRad, *canob.* v. | 5. *Tiphic.* a, *tisic.* d, *thisic.* DF, *thisdic.* R. | *Tunis.* F (a²d *th.*, d .. *ses*), *tuni.* R (a¹ *th.*), *thunicenses* D. | *Theodense* DRad (F *thaco.*), *Theud.* v codd. Barb. | *tagest.* a². | 6. *ulusubbur.* DFd (aR .. *ubur.*), *ulusubr.* Sv. | *Siense* DRa¹d, *sigense*

Codd. *DFR a d* (*N* — p. 190, 35). lib. V, § 30

F^2 (Detl. *aliud Sig.*, sed cf. l. 5), *visense* a^2. | *Ziam.* DRa^{1}d (F *zyam.*), *zam.* a^2 Detl. | 8. *nattab.* D, *natthab.* Rd. | *Musulami* codd. Barb. inscr. (Fa .. *ani*), *mus insulami* DR (d .. *a ni*). | 8. 9. *sababares* F. | 9. *vacures* DF^1. | 10. *Marchubii* av, *marchui* F^2, *macchui* d, *machui* rel. | *nigrim* d, .. *in* Rv, .. *ym* D, .. *um* a. | 12. *cirenaice* R. | 14. *Ptolomaide* J coll. l. 20. | 17. *loeton* a. | 18. *locus* DFRd. | *Hesp.* om. Ra^{1}d. | 18. 19. *ab Lepti* a^2, *ablecci* rel. (F *al.*). | 20. *Ptolomais* a^{2}d [?] *polo.* DR [immo *pole.*]. | 21. *XL* Rad, *a. l.* D, *CCL* F^2 in ras. | *phicuus* R. | 23. *CXXV* DRad. | 26. *CCXVI* a^2, *CCVI* rel. | *Paraetoni* DRd (a^1.. *coni*, a^2.. *doni*). | 31. *litori* DRd. | *arbori* RDa^{1}d. | 33. *hasbite* R (a .. *pite*), *arbytae* F, *sarbute* d. | 34. *vivunt* Da^2, *vi non* dF^1, *ni non* a^1, *vinoni* F^2, *vint* R^1, *vi* R^2. | 34. *Amantes* R, *manentes* a^2 (a^1 *mon.*), *manantes* F^{1}d^1 (d^2 .. *nent.*), *Hammanientes* Hard. DN, *amamantes* F^2. | 35. *maioribus* a^{2}F^2, om. rel. | 37. *restantibus* Rd. | 38. *domos* a^2 (Ra^{1}d .. *mus*). | **190.** 1. *ad* om. Ra^{1}d. | 4. *super* Rd. | *Syrtim* a^{2}F, .. *tas* rel. | 4. 5. *Phazania ... urbesque* a^2 (F .. *ana*), *paganiorum urbes*, *ubi gentem phazania* rel. (D *aubi* et *phazani*, a^1 *phazini*). | 5. *cullubam* F^2. | 6. *cid.* DFR. | 7. *Ater* ad^2, *aeter* D, *aetaer* F, *eter* Rd. | 9. *mox Thelgae* DFR (D *theglae*, a^1 *helge*), *mathelge* a^2. | *dedris* FRa^1, *dederis* d. | *oppidum Garama* a^2. | 15. *maiore balbo* (om. *patruo*) R. | 17. *cid.* R. | *caramam* d (R .. *mum*). | 19. *tabidium* a. | *nitiebres* a^1 (R^2 *nic.*). | 20. *Miglis* R^2 (a^2 *nig.*), *milgis* Detl. (F^2 add. *bubeium oppida*), *nis glis* DFd (R^1 .. *glis*), om. a^1. | *gemela* D, *gemella* F^{1}Ra, om. F. | *Bubeium* F^{2}a^2, *nuptium* rel. | 21. *tuben* DFR. | 22. 23. *oppida .. Thaps.* om. R^1. | 22. *Discera* R^2. | *debris* a^2. | 23. *Tamiagi* Da^1, *tannagi* d, *taminagi* R^1, *tamgaci* R^2, *namiagi* a^2 (F *dam.*). | 24. *desibari* R. | 25. *bulluba* a^2, *bulla* a^1, *bulba* DFd. | *Alasit* R (DFd *hal.*, a .. *si*). | *Galsa* a^{1}F^2, *balsa* a^2, *galia* rel. | *maxilla* a^1, *mazalla* a^2. | *cizaniam* DR^1 (d .. *mam*). | 26. *giri* R (d .. *rim*). | 29. *ocens.* R. | 32. *athabat.* R. | 34. *patet*, *in latit.* om. R^{1}ad. | 35. *DCCC* adv. | 37. *marmarides* a (DFd *amarm.*). | *adirmacidae* R (d *admarc.* | **191.** 2. $\overline{LXII}$ *D* DF Detl. | 6. $|\overline{XXX}|$ *L* J (v *XL*), *LXXX* codd., $|\overline{XXX}|$ Detl. | 8. *LXI* F^2. | 13. *Meninx* a^2 (F^{2}R^2 .. *ix*), *metri* rel. | 15. *Thoar* F^{2}v, *troiar* a, *troar* rel. | 16. *M* DF. | 21.

Lopadusa a², *lipadusa* a¹DFd (R² *lypid.*), *lapid'.ρ* R¹. | 21. 22. *Gaulos et* Barb., *gauloe* codd. | 23. *Clupea* Fa (F .. *pae*), *glupea* DRd. | *cossira* a² ap. Detl., *cossora* rel. | 24. 25. *aegemoeree arae* F² (F¹ .. *imereae* ..), *aegimoereca Rae* D, *aegimoercca* (R¹ .. *moeraecci*, R² .. *moeraeccea*, a² *aegemoerce*) *Re* a¹, *Aegimoerae arae* Detl. | *autem* om. F² Detl. (in F¹ ras.). | 30. *leuce eth.* d (R .. *et.*), *leucaeth.* av. | 32. *iam* ad, *tam* DR¹, *etiam* R², om. F. | 33. *perossi* DR. | 34. *angil.* DR²d (R¹.. *el.*). | **192.** 2. *Taraelios* a (DR *tarr.*), *tarelyos* F². | *Oechalicas* F² (R² .. *ligeas*), *oecalicas* a (F¹ .. *ca//*), R¹ .. *licea*, D .. *luea*). | 3. *Magium . quidam* dist. Detl. | 4. 5. *Gamphasantas* F², cf. l. 13, *tampas.* F¹, *campas.* rel. | 5. *satiros* R in marg., *satur.* a², *sathos* R¹, *sachros* D, *sachos* a¹ (d .. *ios*). | 7. *inter ipsos* R²a², om. rel. | 10. *haec* DR². | 12. *exortes* R Detl. | | 18. *pharasi* a (Detl. .. *usi*). | 19. *dicuntur* a², om. DRa¹d. | | 22. *XXXVIII* RD Detl., *XXXIX* av. | *tradidit* a², .. *dit* DRa¹dv. | 25. *et Isid.* Da², om. rel. | 25. $\overline{LX}\,\overline{III}$. *DCCL* Detl. coll. 6, 209, $\overline{LXIII}$. $\overline{DCCL}$ codd., $\overline{LXIII}$. *LXXVM* Hard. v. | 26. *in qua re* Dad¹. | 30. et 35. *canob.* DR. | 35. *findit* a², *fund.* rel. | 38. *nomos* R²v, .. *us* Dad, sed vid. p. 193, 3. | *Apollonop.* Detl. Parthey, *apollop.* v. | **193.** 1. .. *monthiten* a, .. *motiten* rel. | *Thiniten* adF² (F¹ .. *nien*), *tinien* rel. | *Copliten* a, *copiten* rel. | 1. 2. *Diospol.* a, *diopol* rel. (D .. *tem*). | 3. *nomus* a¹. | *Pharbaet.* a, *parbet.* F, *parvaet.* Dd (R .. *vet.*). | 5. *ad* a², om. rel. | 5. 6. *oxyrichite* R¹D, *oxsiriciten* d. | 6. *synop.* DF (R *sin.*). | *thermop.* F², *atribiten herm.* DR. | 7. *mendestum* DR (F .. *sthum*). | *Cabasiten* Hard., .. *astiten* codd. | 8. *Panopoliten* a²d, om. DRa¹. | *busfriten* R, *brusfit.* a¹ (a² .. *sifit.*) | 9. *oniph.* DR, *onifr.* d. | *penethum* DRa¹d. | 10. *melentiten* a, *metell.* rel. | 10. 11. *regione* codd. | 13. *duae* Dd. | 16. *alias* Da¹d. | *nomus* a¹ (DR *nu.*) | 16. *et crocodilop.* a², om. Da¹. | 20. *prope* om. Detl. | 25. *famaque* a², *quae famae* D (Rd .. *me*), *quae fama* Detl., *famae* (om. *quae*) S (a¹ .. *me*). | *quae situus* [ita scr.] J coll. lib. 1. indd. 3 — 6; 3, 1; 6, 23. 141 et 6, 3. 40. 58 *quaesitus* Sa¹DR¹, .. *tu* R², .. *tu cognitus* a² (Detl. .. *ta sunt*). | 26. *omnis* DR. | 27. *inveniret* DRad, .. *erit* S, .. *ere* Detl. v. | 28. *fonte* RDa¹d¹. | 29. *Nilidem . ibi* R²a² in ras., *nilidem . Ibidem* d, *nulli ibidem* D. | 30. *inde*,

ob J, *inde ob* v Detl. | 31. *Caesarea* RDd. | 36. *masumsilum* R^1d. | **194.** 1. *sensit* DRa, .. *tit* d, .. *serit* v. | 2. *fonte ut* Fa^2 (d .. *tem*), *fontem* D, .. *ten qui* Ra^1. | *nigrim* d. | 11. *Astosapes* Rd. | 13. *gyris* Fa^1. | *ut ante* a^2. | 15. *inpactus* Fa^2, *pact.* rel. | 19. *pluere* Da (d *pluv.*). | *quaerit* J coll. 8, 214, *quaeritur* a (SRDd *quer.*), *creditur* F^2 in ras. Detl. | 22, *certis* F, *ceteris* rel. | *auctu* F, *actu* rel. | 34. *in eo* a^2, *eo* rel. | 34. *e div.* Ra^2, *div.* Da^1d. | **195.** 15. *XVIII* Fad, *XXVIII* R. | 20. *M* Dad, ∞ *M* R, $\overline{C}$ F. | 21. *Insula est* J, *insulae IIII* Fad (rel. .. *la*). | 24. *CCCC pedes* DRa (d *p.*). | 27. *aegyptii* DRa^1d. | 27. *DLXXX* a. | 28. *veniunt* d, *aeveniunt* D, .. *pia even.* R^1 (R^2 .. *pica*), ///*veneunt* F. | 32. *ammase* DR (d .. *sse*). | *praeferri* RD. | 34. *et diosp.* Dd. | **196.** 2. *Libyco Lycon* F^2a, *libicon* rel. | 6. *in* F^2ad, *est* R^2, *et* rel. | 13. *Rhacotes* Parrhas. ap. Pint., *archotes* F^2, *arhp.* F^1, *erap.* a^1, *arap.* rel. | 18. *a* d (F^2 in ras.), *ad* rel. | .. *nam* .. *partem* a. | *Canobico* Rad (R etiam l. 32). | 19. *mittitur* (om. *ex*) a. | *commercia* Detl., *cio* codd. | 20. *CCL* Pint., *CD* codd. | 28. *phatm.* F (R *phanm.*, d *phamm.*). | 29. *pharbotus* D (d .. *utus*), .. *otos* rel. | 30. *atribis* DFR. | 36. *attab.* codd. (a *atab.*). | **197.** 1. *Canchlei* a, .. *leis* d, *laeis* DF (R *calchl.*). | *Cedrei* a, .. *eis* rel. | 2. *Heroopoliticus* Barb., .. *cum* codd. | *Aelan.* R, *laelan.* rel. | 4. *laeana* DF (d *lea.*, R *laean*), *laetina* a. | 5. *gaia* F^2a^2, *zaza* rel. | 9. *plurimis* d^2 Detl. | 9. 10. *Palaestinae* Dd, .. *na* Ra. | *vocabatur* a, .. *bantur* rel. | 10. 11. *coeles et in* Dad. | 11. *et in qua* Ra^1d. | 12. *et* D, *ex* rel. | 14. *eam* FR, *etiam* rel. | 17. *seleuciae* DFR^2d. | *Pieria* F^2a, *pteria* rel. (d *ter.*). | *Zeugma* a^2, .. *mam* rel. | 24. *cassius* DR (R etiam l. 28). | 30. *rapaea* D, *rapheae* F^2 (a^2 .. *aeae*), *rapeae* R^1d (a^1 .. *aeae*, F^1 .. *aeaae*), *rafegia* R^2. | *Gaza* cf. § 65, *gaia* F^2a^2, *zaza* rel. | 31. *Azotos* a^1 (a^2 .. *us*), *azostos* rel. | 31. 32. *Iamneae* Dal. (Gr. Ἰάμνειαι), .. *niae* vel .. *nes* Barb., *amnes* R^2ad (F //*am.*), *hamnes* D, *hiomnes* R^1. | 35. *Apollonia* F^2 (F^1 .. *na*), .. *inia* R^2 (R^1 .. *nia a*, Dad .. *nis a*). | 37. *fabia* DR^1a^1d. | **198.** 1. *samariae opp.* DRd. | 2. *amamorta* DRd. | 4. *Samaritim* cf. Steph. s. v. Σεβαστή, .. *ridim* DFR^1ad, .. *riam* v. | 10. *Acrebitenam* F, *acrebitennam* DRd (a^1 *acrepit.*, a^2 *acrabat.*). | *Gophan.* Rob., *zophan.* codd. | 10. 11. *Thamniticam* F^2a^2,

thamnicam F¹a¹d, *thanicam* DR. | 11. *Betholeptephenen* J (Hard. v *Bethl.*), *betholethephenen* F² (a² *betо.*), *betolethenepenen* a¹ (D .. *letthenep.*, R .. *lē. thep.*). | 14. *Iordanis* R²ad. | 20. *genesaram* F (Dad *gentes.*), *gennesarum* R² (R¹ *gentes.*). | *XVI* ad, *XV* DF, *XXVI* R. | 22. 23. *thariceа* a², *tariacea* R, *tharac.* rel. | 27. *longitudinem* DRad. | 38. *agitut ita* a², *agitat* F² in ras. (a¹ .. *tata*), *agit. ita* DRd. | **199.** 1. 2. *fecunda illis* Fa²d (R² .. *dat*), .. *dat uis* rel. | 8. *a* F²R²a², om. rel. | 9. *epoto* J, *etopoto* codd., *ex epoto* v. | 11. 12. dist. Detl. ex Solin. 36, 1. | 14. *intercurrunt* a Detl., .. *cussant.* R. | 15. *in regna* a²v, *regno* a¹. | *paneas* Da. | *Ambila* codd., *ab.* v Joseph. | 19. *oppido* DF¹. | *crocodilon* ad, .. *dillo* rel. | 21. *ac batan ac* DR¹d, .. *at* R². | *dictum* FR²d, *totum* rel. | 22. *gelta* R. | 23. *Cendevia* F² (B² 36, 190 *cand.*), .. *bia* S Detl. (B¹ l. c. *cande.*), .. *bria* a¹, .. *beria* rel. | 24. 25. *tholomeis* R. | 28. *Utica* F²a, .. *ce* rel. | *Rom. imp.* a², om. rel. | 33. *Idaea et* Detl. (F² *idea*), *idaea* D, *ideae* R, *idea//t* F, om. av. | *sarepta* a² (R² .. *tas*), F *tarepta* (DR¹ad .. *tas*). | 35. *Zimyram* Detl. coll. § 78, *gymyr.* F, *gymir.* rel., *Simyr.* v. | 36. *Coeles Syriae* Rob., *caeles syria///* F, *celesirie* R, *coele syria* rel. | *quae .. cognom.* U transposuit post *vallem.* | 37. *antelib* DRa¹d, 200, 23 iidem. | **200.** 1. *Palaestines* DR, .. *nis* a, .. *nae* dv. | *at* del. U Detl., *ad* R, in F ras. coll. § 80 et 3, 34 sq. videntur quaedam excidisse. | 2. *autem* codd., *etiamnum* Sv. | *nagoras* FR²d (R¹ .. *onas*). | 4. *Gigarta* Barb., *zicarta* ad (D *zyc.*), *zicarda* R (F² *syc.*, F¹ *///yc.*). | 5. *quam* a, *quondam* rel. | 6. *zimyra* Rd, *zymira* rel., *Simyra* v. | 8. *ducentos passus* vD. | 9. *abargylus* Dd, *abargirus* R² (R¹ .. *ar///s*). | 12. *Balanea* a, *balenea* R (d .. *ene*), *balenaea* rel. | 13. *diospolis* a. | 18. *eodemque* Rad. | 22. *derectum* R. | 25. *oppida* DRad. | 26. *ab Syris* a, *ab asyris* DF¹ (R¹ .. *sir.*), *ab assyriis* F² (R² .. *asir.*). | 28. 29. *apamiam* a². | 29. *nazerivorum* R, .. *viorum* DFd. | 30. 31. *mabo* R, *magog* dv. | 31. *decreto* Dad. | *cyrresticae* F Detl. | 34. *Cyrrum*, *Gazatas* v, *ystica zetas* R (D .. *ie az.*), *yrtica zetas* a, *yrtiaeazaetas* F. | 34. *Gindar.* Sill., *tindar.* R, *zindar.* d (Da *zyn.*). | 34. *gabetius* R¹. | 35. *granucomatitae* F², .. *comatae* rel. v. | 35. *Hermisenos* R, *Hemis.* U, *Hemes.* Detl. coll. § 89, *ermis.* ad, *ermys.* D,

aermisenos F²(F¹..*sones*). | 36. *bethaemi* D(F *baeth.*, R..*emi*) *baethocemi* a. | *mariamit.* R. | 37. *Mammisea* Da (F .. *aea*) *mamissea* R, *manisea* d. | 38. *Penelenitas* DFad (R .. *lon*) *pinaritas* codd. Barb. v. | *Seleucias* R, .. *am* rel. | *dictas* codd | **201.** 1. *Tardyt.* Hard., *cardyt.* Dv, *cardi*/// R, *tat dic.* F (a¹ *trat.*), *trat dit.* a². | 3. *arbetus.* F, *arbethios* a¹d (a².. *this*) *arbaethyos.* D, *abetros.* R, dist. U. | 3. *Orontem* F¹Ra¹(d.. *them*) *orint.* a², *orient.* Dv. | 5. *discriptas* R. | 10. *aba* a². | 12 *Derzenen* codd., *derx.* v. | 12. 13. *Anaet.* D, *anet.* Rd, *anai* av, cf. 33, 82. | 14. *Sartonam* Rad, *sast.* D, *past.* v. | 16. *Ele geam* F² (a *euleg.*, R *eleug.*), *elegiam* DF¹v. | 17. *Elegeam* F² e rel. nihil enotat. | 18. *restilit* DFad, *resistit* Rv. | 19. *Omma* DFR²a, *omnam* R¹d, *Omiram* v. | 20. *saxuosum* Da¹ Detl. *laeva moroeon* DFR¹a² (a¹ *lasua*, R² *meroeon*, d *meroeen*) *laeva Oreon* v, *laeva Orroeon* Detl. coll. 6, 25. 117. 129. 22. *Commagenen* v, .. *nes* R, .. *non* rel. | 25. *abscissus* Dav | 32. *nobile* DR, .. *les* vad. | **202.** 3. *Rhoali* Da, *rohali* F *rohoa* d, *rohocch* R. | 5. *Suram* coni. Hard., cf. § 89, *ura* codd. | 14. ... *XXXVI* DR. | 15. *CCLII* F. | 17. *telendena* F (d *tell.*). | 18. *hierop.* R¹. | 19. *hemesa* F Detl. coll. § 81. 20. *item elatium* codd. Barb., *temel.* F, *themel.* rel. | 20. 21 *a Sura* Da, *asur* R¹, *asure* R², *assura* F. | 28. *Mothrim* (D *motht.*), *mothi* a¹ (a² .. *thum*), *othrim* R² (R¹ *otr.*). | 31 *in* om. FD. | *virginem* R² Hard., .. *ne* rel. | *e* Hard., *et* codd. *leonem* R². | 35. *Pinarus* F, *pinn.* rel. | 38. *Tarsos* Barb. *thapsos* a², *thasos* rel. | *alaci* DFd, *aleii* Ra. | **203.** 1. *Casy ponis* DF²Rd (a *casip.*), *asyp.* F¹. | *Tyros* Fa (R *tir.*), *thyno* Dv. | 1. 2. *Zephyrium* a, *zypir.* DF, *zipir.* Rd. | 2. *Anchiale* a *anchile* d, *ancile* DR² (R¹ *ac.*, F *sanc.*). | *Cydnos* F², *cydoni* a, *cydnus* rel. | 3. *Celenderitis* D (F .. *lendir.*, ad .. *lerendir.*) *celendiridis* R. | 5. *hale* F, *hele* R. | *Thebe* Da¹d (R *te.*), *tab* F, *thetabe* a², *Iotape* Hard. v. | 5. 6. *Dorion* F², *doron* a¹ *dorio* rel. | 6. *corisos* F², *corios* F¹. | 10. *Mysanda* ad (F *mis.*, DR .. *dam*). | 11. *Anazarbeni* Hard., *anazabeni* F¹ (F *anez.*), *anarzabenni* Dad (R .. *banni*). | 13. *eleusar . icon.* (D .. *sari con.*). | 13. *cali.* d, *cari.* rel. | 14. *Tracheotis* I *trachaeodis* F² (F¹ .. *caeo.*), Rd .. *ceod.*), *tracoedis* a. | 15 *lipparis* FR. | *Imbarus* a (D .. *ris*), *inbaros* R, *inbarisia* F.

19. *lalarus* R. | 20. *Anemuri e* F (D .. *rie*, ad .. *riae*), *annemuri* R. | 22. *Omanadum* d, *human.* a², *omman.* rel. | 25. *Oroanda* a, *oronda* DF, *aronda* R. | *Sagalessos* Barb. (a² *sagel.*), *agalesos* DR, *agauesos* F, *agelosos* a¹. | 28. *patent* R. | *titirienses* R². | 31. *Ide* R¹, *idee* R² (DFd .. *eae*), *Hyde* av. | 33. *arichanda* R² (F .. *candra*). | 35. *oppida Side* a² (F²a¹d *sade*), *oppisade* DR, *oppiade* F¹. | 38. *amnis* R. | 38. *cataractas* R. | **204.** 1. *lirnesus* R, *lyrsenus* d. | 4. *vastos* Sill., .. *tus* codd. | 16. *Hemodus* F² (R² *em.*), cf. 6, 56. 60. 64. *edigis* R¹ (rel. *aed.*). | 17. *Cambades* R² (a² .. *pad.*), *cambages* FR¹ (D *cham.*, a¹ .. *pag.*). | *Pariades* a² (F² *phari.*, R² *phara.*), *pariadis* DF¹a¹d (R¹ .. *rad.*). | 18. *Niphates* Barb., *nyphaetes* F², *nipetos* R (rel. *nyp.*). | 20. *gagus* R¹a, *gragus* rel. | 25. *Parihedrus* DFd (R *held.*), *pariedr.* a. | *Moschicus* a, *moscius* D (R .. *tius*), *motius* d¹ (d² .. *ticus*). | 33. *Masicitus* DRa¹ (d .. *syc.*), .. *tis* a². | *adria* R, *andriaca* a². | *Aperiae* DF (Ra¹d .. *rie*), *apyre* a²v. | 34. *Habesos* DFd (a *heb.*), *abesus* R¹, *ebosus* R². | 35. *Xanthus* F² (R² .. *tus*), *zanius* rel. | 37. *gagus* a, *gragus* rel., cf. l. 20. | 38. *pinnara* FR, *pirama* d. | *Telmesus* FR, .. *essus* rel. | **205.** 3. *Eunias* codd. pr. a², qui habet *oenium*, quod vulgo legitur. | *coma* FRd. | 4. *Ascandiandalis* Fd (R .. *cadian.*, a .. *talis*), *ascandalis* Dv. | *Tros* a², *troa* rel., *Tlos* Barb. v. | *Telendus* codd., *Telandrus* Barb. v. | 5. *caballiam* DFR. | 6. *oeniamda* a¹ (a² .. *noa.*), *enianda* d. | *Telmeso* FR, cf. § 101, .. *esso* rel. | 17. *eolis* F² (a²?), *eoris* D, *coris* rel. | *Doridi* d (R .. *id*), *dorso* rel. | 19. *Telmedium* a², *temed.* FR¹a¹, *temid.* R²d, *te///dium* D. | 23. 24. *Loryma* F² (R .. *rima* e corr.), *lorysma* rel. | 24. *Paridon* F (Dad .. *ydon*), *peridom* R. | 25. *Hydas* DFad (R *hid.*), *Hyda* v. | *scoenis* R, *scenus* d, *senus* F¹, *choenus* F². | 26. *bubasus* F¹Rd. | *acanatus* DF. | 33. *roas* F, *troas* R. | 34. *Hydrelitae* D, *hysdr.* d, *hisdr.* Ra, *histdr.* F. | 34. *Themisones* Barb. (a² .. *siones*), *thimisones* R (D .. *siones*), *thymisiones* Fa¹. | 35. *hierop.* Ra, *hierep.* d. | 35. *synnada* a², *sinade* DRd. | 36. *mudaci* F², *mdae* R¹, om. d. | 38. *cyboton* FR. | **206.** 1. *orga* a²v. | 4. *Aulocrene sita* J, *aulocrenes ita* R² (F² .. *trenes*, R¹ .. *creses*, rel. .. *treses*)., *Aulocrene . ita* Detl. coll. 16, 240. | 7. *silvianos* FR, *Cilbianos* coni. Detl. coll.

§ 115. | 8. *eutene* R^2a^2, *tene* d. | 9. *pitaium* a^2, *piatium* Fa^1 (R^2 .. *cium*), *matium* Dd, *acium* R^1. | *euctane* R. | 10. *Theangela* a, *thagela* rel. | 11. *Medmassa* D, *methn.* d, *medn.* rel. | *thelmisum* F, *telmessum* av. | 12. *iasicum* Dad. | 13. *Caryanda* a, *ary.* Dd, *ari.* FR. | *telmera* R^2. | 14. *Bargylia* a^1 (a^2.. *la*), .. *liae* DF, .. *ilie* Rd. | 19. *Orthosia* a^2, *otrusa* R, *othrusa* rel. | 21. 22. *Thebaite* Rd, *thaebante* F, *thebaide* Da. | 25. *Hynidos* D, *yndos* a, *librayndos* F^1 (d .. *rain.*, F^2.. *ryn.*), *libr///indos* R. An *Labrayndos*? cf. l. 32, 16. | 25. *Troezene* Dad, *troazene* R, *troacaenae* F. | 25. 26. *longinquioris* R Detl. | 26. *Halydienses* Dv. | 27. *Euhippini* Detl., *aeuhipp.* F^2, *saeuhipp.* F^1, *seu Hippini* rel. v | *.Hydissenses* D, *hydienses* Fd (Ra^1 *hidi.*, a^2 *hidit.*). | 29. *translicon* codd., Detl. | 29. *cum* F^2, om. rel. | 33. *Cariam* F^2R^2, *regia* rel. | 35. *ante* DR. | 36. *vitibus consitus* a^2v. | *ex eo* F^2 Detl. | 37. *tarne* av. | *amoenis* codd. | **207.** 4. *Apolloni heritae* D (a^1d .. *llinih.*, a^2.. *llonoh.*), *apherite* R. | *Mysotimolitae* Dd (R *mis.*, F .. *lyte*), *mesito* a^1, *mesotomolite* a^2. | 10. *Pityusa* D, *pitusa* F (R^1.. *tus*), *pytisa* a (d .. *tus*), *phitiusa* R^2. | 16. 17. *Eumeneticam* Dd (Ra .. *min.*, F .. *aet.*). | 17. *ac dein* d, *dein* R^2, *edein* R^1a, *aedeinde* DF. | *yrgal.* R. | 18. *plagius* DR^1. | *omnisque* R, *amnis qui* d. | 20. *Caricem iuus* a, .. *cem suus* DFd (R^1.. *ce*), .. *ce mius* R^2. | 22. *Gessus* Ra^2, *gressus* rel. | 24. *a* om. DRd. | 26. *a* om. Dd. | 27. *ab* a^2, om. DRa^1d. | 28. *Thesaloche* R (F *thae.. chae*, Dad .. *ss.. ce*). | 29. *Thyatira* v, *thyana* D (Ra *thi.*), *thyona* F (d *thi.*). | 30. *Euhippia* Fd, *euphiphia* R, *euhippa* Da. | 33. *Ortygiae* D (F^2 *ortig.*, F^1 *ostig.*, R .. *igie*), *ortygia* av. | 32. 33. dist. Detl. | 33. *est et Zmyrna* J, *et smyrna est* ad (F *symyr.*), *et smyrna* D (R *et mir.*) | 34. *tracia* a, *thraciae* Dd (F *tra.*, R .. *tie*). | *Haemonion* F (Dad *hem.*, R *em.*). | 34. *pelte* d. | *pionio* a. | 34. 35. *monte ... adluitur* om. DR^1d. | 35. *cibianis* R. | *iugis* R^2a^2, om. rel. | 36. *Pergasaeum* Fd (R .. *sacum*). | *Phyrites* Da, *pyrr.* d, *pyrrh.* F, *pirr.* R. | *iis* D, *is* R. | 37. *iam* om. a. | 38. *Callipia et* Da, *callipie* d (FR *cali.*, F .. *piae*). | **208.** 1. *Selin.* FR. | 2. *Matium* a^2, *spatium* F^2 (R^2 .. *tia*), *patium* rel. | 3. *libedos* DRad. | 4. *Cyreneum* Dad (F ///*yr.*, R *ciraen.*) | 5. *CCL* d, *CLC* F. | 6. *planitia* R^1 (R^2.. *tiam*). | 10. *cyrinaeum* Fd (R.. *neum*). |

11. *hipi* FRd. | 12. *adiecit* J coll. § 115, *adnectit* R^2a^2 (DFa^1d .. *ti*, Detl. .. *ti iussit*), *adtenti* R^1. | 13. *haermesta* R^1, *haermesia* R^2. | 15. *sole* R^1, *saloe* R^2. | 16. *colpo* FR. | 17. *ab* (*Am.*) F^2, om. rel. | 18. *merete* R. | 22. *hermus amnis* R^2 Detl. | 23. *dorylaum* DF (d .. *il.*), *adorylaum* a, *dorilacum* R^2 (R^1 .. *lata*). | 25. *et ipsos* a^2, *ipos* R, *ippos* rel. | 28. *in prom.* a, *dein prom.* DFR, *idem promuntorium* d. | 28. 29. *Ioniae Phocaea* om. R^1, *ionia* R^2. | 29. *et Aeol.* FRD. | 33. *cilbiani* a, *et cyb.* d, *cib.* rel. | 33. 34. *Mastaur.* a, *metaur.* rel. | 34. *briulitae* FR. | *hyppaepeni* F (d .. *ep.*), *hippaep.* DR (a^2.. *ep.*), *hippeni* a^1. | 35. *Mysia* a, *moesiae* DF (R .. *sie*). | 35. 36. *appellate* (om. *et*) R. | 38. *et* om. R. | **209.** 2. *Grynia* a, *grya* DF, *gria* R, *gyra* d. | *olim* J, *soli* codd. v. | 3. *moesia* codd. | 4. *oppida* DRd. | *Canaitis* Ra^2, *canaius* Dd, *canucis* Fa^1. | 5. *ciane* F^2, *came* d. | *carane* DF. | *trisphrene* R. | 5. 6. *Cocylium* a, *coccille* DR^1d (F .. *ylle*), *conchile* R^2. | 6. *Chrysa* D, *chrisa* R^2, *crisa* rel. | *gergetha* a (DFd .. *than*, R .. *phan.*). | 7. *noeandros* FR. | *pere* R. | 8. *grilios* F, *glir.* R. | *oluus* R, *oluis* F. | 10. *et* a^2, om. rel. | 11. *Ide* J, *idem* codd. | 15. *Assos* D, *sasos* d, *asos* rel. | 17. *Polymedia civ.* a^2, *pollimea* R, *polymea* rel. | 19. *colane* Rd (F .. *nae*). | 20. *Rhyndaco* ad (R^2 *rind.*), *rindico* DR^1, *rinthico* F. | 21. *ascel.* R. | 21. 22. *mandacadeni* R, *mandecand.* F. | 22. *in* codd. Barb., om. rel. | *abreteni* Dd (F .. *taeni*), *abrecteni* R, *abrettini* a. | 24. *crebenia* Fad. | 26. *naee* F^1 (F^2 *cn.*). | 31. *nunc* F^2R^2 (Detl. dist. ante *est*), *prius* rel. (R^1 *prius et prius*). | 32. *MD* a^2, *D* F^1. | **210.** 3. *iam* R^2a^2v, om. rel. | 5. *Andera* AD, *andira* R (F *amd.*), *andirae* a. | *Idale* A, *itale* FRd, *cale* Da. | 6. *Balcea* Dv. | 6. *lycidae* F, .. *idiae* A. | 8. 9. *Selinus* Aa, *silenus* rel. | 9. *Cetius* Ad^2, *citius* a^2d^1, *litius* rel. | *prindaso* Ra^1 (F .. *sa*). | 11. *ad eam* Aa^2, *eadem* rel. | 12. *hierocomitae* DFd (a .. *nitae*), *hieracomite* R^1 (R^2 .. *itte*). | *perperenni* DFd. | 13. *hieropoliensis* A. | *hermocopolitae* A, *capellitae* F (R .. *te*). | 13. 14. *VIII* A. | *Panteenses* A, *patae.* a, *patee.* rel. | 16. *trepeza* A, *trapeze* rel. | 18. *polymorum* F, *polim.* Rd. | *lelicum* A, *elegum* $DFRd^2$. | *colicanti.* R, *colycanthi.* A, *colucanty.* F. | *tryps.* Fa. | 19. *Arieneos* Ra, *aryen.* DF, *archin.* A. | *capraeatas* A [ap. Detl. *capatas*] (R^1 *capat.*, d *cam-*

p̄at.), *capretas* DR². | *Apamea* Rd, *..mia* ADa. | 23. *Canobico* et 24. *Canobo* ADRd, *canop.* a. | 29. *steganu* F (D *..nus*), *maris. Tegano* Aa² (*teganus* a¹d). | 29. *possideo* F, *postideo* ad. | 30. *ioppen* Dad, *iope*ᵉA, *ioppe* R. | 33. *facta* Detl. servato mendo meae edit. | 38. *Clidas et* Detl. coll. § 130 extr., *didas et* A, *dinaret* a, *dinas et* DR. | **211.** 1. *ad occasum* Aa, *ab occasu* rel. Detl. | 2. *cerasim* DFa¹d. | 3. *arpeliam* FRd. | *amathusam* A, *..tusam* FRad. | *Macariam* a, *macaram* AR², *macram* rel. | 4. *cripton* F (R *scri.*). | *Colinian* AR² (d²*..am*), *colonia* R¹a, *colonian* rel. (d¹*..am*). | 5. *Corinaeum* Aa², *colonaeum* Fa¹ (DRd *..neum*). | *Salamin* codd., *..mis* v Detl. | 6. *lamphetos* A, *lepethos* d. | *soboe* FRd. | *Tamasos* A, *tamaasos* DF (ad *tma.*, R *..sas*). | *Epidaurum* AR², *epidarum* rel. | *Chytri* Da, *citri* R, *cytri* rel. | 7. *Golgoe* AR, *colcae* DF (ad *..ce*). | *ibi* Da², *in* rel. | *Cinyria* Barb., *cynydia* A, *cinidia* a² (R *..ilia*), *cynia* Dd (F *oy.*), *cinia* a¹. | *Mareum* DFd, *marcum* A, *marium* Ra. | 8. *abest* R²a², om. rel. | *quo* codd., *quod* v. | 11. *neamphaum* A, *neapaum* R. | 11. 12. *Hiera et cephia* J (D *..ra et cef.*), *hiere et cefia* Rad (F *caef.*), *Hiere et Cepia* Detl. (A *chephia*), *Hierocepia* Barb. v. | 12. *Salamina* A, om. rel. | 13. *Attelebussa* a, *attelebosa* Rd (A *..aeleb.*, F *..laeb.*), *attelebesa* D. | 14. *Charaeta* a, *carelba* R¹, *caretha* v. | *deinde* ADR, *dein* d Detl. | 15. *celidoniae* R. | *his* R. | 16. *Lasia* A, *lesia* Rd (F *lae.*), *lesya* Da. | 18. *Choerogylion* A, *chirogil.* R², *chyrodylion* F (Da *chir.*), *chirodilion* R¹d. | *crambysa* A, *crambussa* a², *grambysa* DRa¹d, *grambisa* F. | 19. *roge* A, *roxe* F, *roxeg* R (D *..ge*, a *..gen*). | *daedaleum* A. | *Cryeon* Barb., *crieron* A, *cypron* rel. | 20. *trogyle* F (DR¹d *..ile*). | 21. *lagusa* Dad, *lacusa* A (R *..sam*, F *..ssa*). | 24. *est* Detl., *et* codd. | 28. *CCCCLXVIII* A, *..VIIII* rel. | *CLXXVI* A, *CLXVI* rel. | 29. *Asteria* ad (DR *..rea*), *asthere* A (F *..aere*). | 29. 30. *Corymbia* a, *combira* Ad (R¹ *..re*), *combila* R², *cobira* D, *compira* F. | 30. *Poeeessa* a, *peteessa* rel. | *Macaria* D, *macria* rel. | *holoessa* F (R *acthol.*), *oloissa* A. | 32. *Achne* Da, *acne* F, *hacne* Ad, *haone* R. | *olim nisyros* a (DR *nias.*), *aelim niasyros* F, *elimnia . syros* A. | 32. $\overline{XV}$ Detl. | 33. *cnidiumque* Aad (D *..quae*). | 35. *VIIII* DFa¹d. | *eas* A. | *circa* Aa, *chira* R², *ingirea* D (d *ingyr.*),

uigcrea R[1]. | *Cyclopis* a (A .. *ops*), *et clops* F (Dd *clop*, R *cop*). | *Diabatae* A (a .. *bet.*), *diabathe* R[2], *biabathae* DF (R[1]d .. *the*). | 37. *ciserussa* R (A .. *usa*). | 37. 38. *therion archia* A (DFRd .. *gia*, a .. *arce*). | 38. *Calydne* Aa, *galigne* DRd (F .. *nae*). | **212.** 2. *Hyetussa* Da, *hetusa* Rd (F *haet.*, A *aet.*)(| *laros* R, *hieros* A. | 3. *Coos* A, *cohos* R[2], *quos* a[2], *mos* Da[1]d, *nos* R[1]. | 7. *Hinc* om. ARd. | *carianda* A, *cartana* R. | 9. *pserima* DFa (A .. *ema*), *pherima* R, *serima* d. | 10. *crisa* DFRd. | *Pyrrhaeciusa* F (Dd .. *rrhec.*), *pirneciusa* A, *pyrretiusa* a, *pyrretosa* R. | *melanum* A. | 14. *lathe* Rd (F .. *thae*). | 15. *Camelitas* AR[2], *camedo* R[1], .. *lidas* rel. | 17. *LXXXVII. D* Da (R ., *VI*, d .. *VIII*), *DLXXXVII* A. | 20. *Parthenoarrhusam* Detl. (A .. *arhus.*, *u* in ras., F .. *arrus.*, R *pharth.* .. *arrus.*, Da[2] .. *arus.*, d .. *rarus.*, a[1] .. *arumph.*). | *stephanen* A, *ut stepanen* D (F *sthaepanes*), *castephanes* R. | 21. *Hibiethes* F (R .. *b//eth.*, D *hyb.*, A .. *etaes*), *ibettes* ad. | 27. *Macrin* a[2] (A .. *im*), *marum* a[1], *macrum* rel. | 27. 28. *pellinnaeum* A (Fad *pillin.*), *pellineum* R. | 31. *tellusa* ad, *thell.* FR. | 32. *elafides* R, .. *fudes* Fad. | *haec* R. | 33. *Anthinae* d (a .. *ime*), *antinae* R[2] (R[1] *ent.*, F .. *ne*). | 34. *dureusa* FRd. | *Poroselene* v, *pordoselene* Detl. coll. 8, 226. Vid. Strab. 13, p. 619 Steph. Hesych., *poloselene* codd. | 35. *halene* Rd (F .. *nae*). | 35. 36. *Aethre Sphaeria* J, *et rhesperia* vad (FR *resp.*). | 36. *proculsae* Fad (R .. *se*). | *Pheate* R (F *phae.*, Fad .. *tae*). | 37. *pela* a. | *Drymusa* Barb., *drem.* Fad, *drom.* R. | *sucusa* R, *sicusa* d (F *sicc.*). | **213.** 1. *LXXII* Rd. | 3. *Bacchina* Detl. (F .. *ua*, d .. *ura*), *bachina* Rav. | *Pystira* a, *pyscyra* R, *spinpiscira* d, *spnpyscyra* F. | 3. 4. *comminesos* Fad (R *cumm.*). | 5. *gethone* FR. | 6. *caele* F (R *ce.*), *coelae* adv. | 8. *et Lasia* om. R. | *Aethiopiae* ad. | 10. *alisbe* a. | 11. *ipsam* adv. | 13. *mytilenc* F, *mitilenunc* R[2], *mirtilen c* d. | 15. *lepethimnum* Fad, .. *tinnum* R. | 17. *sandalium* Rd (a *scand.*). | 18. *Cydonea* v Detl. coll. 2, 232 (a[2] *cid.*), *gignea* rel. | *fonte* a[2]v, *pote* R (a[1]d .. *to*, unde coniciebam *puteo*). | *argenussae* ad, .. *ennusae* F, .. *nuse* R. | 19. *Phellusa* adv, *felosa* F (R .. *sia*). | 23. *in mare* d (FRa om. *in*), *mari* U Detl. | 25. *traoeziam* F, *traez.* a[1]d. | 27. *pituissa* FR, *piciusa* d. | 29. *absepus* d (R *aps.*, F .. *saep.*).

Codd. *FR a d* (*D* inde a p. 217, 5). lib. V. § 141

30. *artage* FRd. | 33. *arconnesos* d, *arconensus* F (R *art.*). | 33. *dydim.* ad, *didim.* R, *dindym.* Barb. v. | 37. *maceston* a^2, *mag.* a^1d, *mai.* R. | **214.** 2. *alizonas* d, *a lix.* a. | 3. *attusa* dv, *atusa* R. | 4. *et in ora* R^2 Detl., *et* om. R^1ad. | 7. *Echeleos* J, *hech eleos* R^2 (R^1.. *leo*), *echelec.* F, *et helec.* a^1 (a^2 .. *eō*). | 9. *Cios* a, *chios* FRd. | 11. 12. *ascanies* R (d .. *nie serig.*). | 15. *Echeleum* cf. l. 7, *celeum* FRad. | *sua* ad. | 17. *Mygdoniae* (om. *que*) a^1d, .. *iae que* Detl. | 19. *Cotyaion* Barb., *cotiaion* a^2, *contion* d, *cotion* rel. | *Ceraine* R^2a^2, *cerai* FR^1a^1, *cara . i.* d. | *Midaium* a^2, *midium* rel. | 20. *tinos* codd. | 23. *maiore* Ra^1. | 24. 25. *Tolistobogi* a (d .. *bagi*), *tolostobagi* FR. | 25. *Ambitouti* Rd (a .. *itu uti*). | 26. *trogimi* codd. | 28. *toobodiaci et* R^2 (R^1 *toutob////*), *toutobiactu* a (d .. *tus*, F *t ut*). | 30. *tolistobotiorum* a^2 (a^1 *tomest.*), *tomostoboci.* d (F .. *stho.*, R .. *boti.*). | 31. *pisinuus* ad, *pisiavus* R. | *Alassenses* Ra, *alias.* d. | 32. *lystrenae* F, *listene* R. | 34. *Gabaliam* FR. | 35. *cyllanticum* a^2. | *Oroandicum* a^2, cf. § 94, *oront.* rel. | 37. *saggarium* Ra, *sagar.* d. | **215.** 1. *a chio* F^2d, *a atio* F^1. | 2. *inde* F^2R^2, *de* R^1d, *di* a, *idi* F^1. | *nicaea* FRd. | 3. *deinde Nic.* d, *dein Nicaea* R^2 (R^1 *de nic.*), *de nitia* F, *dinicia* a^2, om. a^1. | 4. *prusa* a^2. | 5. *Hypio* Hard., *hip.* Fd, *ip.* R, *hipp.* a. | *Coryphanta* codd. Barb., *cariph.* codd. | 6. *briaazon* FR. | 7. *geudos* ad (F .. *dus*). | 15. *Calchad.* Detl., *galeadon* FRd, *chalcedon* av. | 16. *grecorum* R^2 (R^1 *greg.*, F *graeg.*). | 20. *pharnatias* R, *pharnucias* Fad. | *serynis* a. | *lybeus* a. | 21. *Scopius* a^2, *scophius* Rd (F .. *yus*), *scophias* a^1. | 22. *chalchad.* FR, *chalced.* adv. | *micop.* R (Fa *myc.*), *in nyc.* d. | 23. *Amyci* codd. Gelen., *acymi* d (a .. *my*), *achimi* FR. | 25. 26. *calcad.* R^2a^1, *chalcad.* d, *chacad.* F, *cecad.* R^1, *calced.* a^2. | 26. *VIIII* R. | 27. *Phinopolis* av. | 28. *tini* R, | 29. *fine* Fad, *sinu* Rv. | 31. *CCXXXVIIII* Hard., *CLXXXVIII* a^2, *LXXXVIII* a^1d (R .. *VIIII*). | 31. *chalchaed.* F, *calced.* R, *chalced.* rel. v. | *sigidium* FRd (a *syg.*). | 32. *CCCXII* F (R *CC* .. e corr.). | 34. *in curis* Fd. | 35. *cantus* FR^2 (R^1 *tant.*). | 36. *atercaeon* Fd, *aliter con* R. | **216.** 2. *Rhodussae* Pint., *hroodiusae* a^2 (a^1d .. *iosae*), *rhoodiasoe* F, *rhocdiiosoe* R. | 3. *erebin tote* a^1d (R *her.*, a^2 .. *tuite*).

Lib. VI. pag. **216**, l. 8 *Axinus* F², *axenus* R²a², *asinus* rel. | *est* F²R²a², om. rel. | *peculiari* F²R²a², *..ris* rel. | *invidia* a², *..die* R, *..diae* rel. | 9. *aviditati* F², *..te* rel. | 11. *inmanitate* a, *iman.* d, *inan.* rel. | 12. *avolsa* R, *evolsa* a² (a¹ *..si*), *vulsa* d. | 13. *relinqueret* ad (R *..liqu.*), *reliquerit* v Detl. | 15. 16. *spatianti* R² (R¹ *..tie*). | 16. *iungant* F², *..gunt* rel. | 18. *(DCCC)LXXV* a², R *..XX*, rel. *..XXV*. | *a* Ra. | 25. 26. *chalchadone* DFa (R *..chiad.*), cf. p. 215, 15. | 27. *ponimus* ad, *..emus* Rv. | 29. *a* a², *in* d, om. rel. | 29. 30. *Rhesum* R², *phes.* rel. | 38. *a pler.* a². | **217.** 1. dist. Detl. Cf. Mela 1, 103. | 3. *Aconae* Detl. | 4. *gallicorum* Rd (ap. Detl. R² *call.*). | 4. *ab* R², *et* d. | 5. 6. *pilaemoniam* D (Rd *pilem.*, Fa *pillaem.*). | 10. *se credere* J, quamquam Solin. c. 44, 1 habet: ut Cornelius Nepos perhibet .. sunt nominati, *ea de re* Detl., *credere* codd. | *putat* codd., *postulat* codd. deter. v. Fort. delendum est *putat.* | 11. 12. *stephane* R²*, *..ni* DR¹*a¹ (a²* *stebh.*, F *staeph.*). | 13. *vel ut* (i. e. *ut ut*) codd. deter., *ut* Detl., *et ut* codd. | 16. *a Cytoro* codd. Barb. et Gelen., *a quithoro* a²*, *citeros* R, *cyteros* rel. | 17. *caturia* a¹* (a²* *..tyr.*). | 17. 18. *Zaceplum* DFRd, *lazelum* a in ras. | 18. *halis* R²*, *alis* a², *pilis* rel. | 19. *Gamge* a (d *..ger*), *gangei* R. | *amissum ib.* codd. | 20. *a* om. R (DFa *). | 21. *ut* Rd, *at* rel. | 22. *haut* Dal. Detl., *aut* codd. v. | 28. *quam* DR, *que* a¹, *quod* F. | *praefluens* R (rel. *perf.*), cf. 3, 102. 126; 4, 8; 5, 90. 126; 6, 44. 93. 167, *praeterfluit* Detl. coll. Solin. 45, 3. Videntur nonnulla excidisse ut *..adluit.* | *hilas* R, *hylas* rel. | 30. *Gazacena* Barb., *hocazacena* R (d *hoc caz.*, ad *..nat.*). | *colopoene* R (a²*..penae*), *colepene* a¹ (d *..laep.*). | 32. *Melitam* R, *metl.* rel. | *Samiramide* ad, cf. 6, 49. 92. 145, *sem.* rel. | 33. *Castabala* codd. Barb., *castaliam* R² (rel. *..lia*). | 34. *Argaeo* Barb., *archago* R (rel. *arc.*). | 34. *Mazacum* Rd, *maiz.* a, *marz.* F. | 36. *Sargaurasana* Detl. (Hard. *..garaus.*), *argaurasana* codd. | **218.** 2. *coeranus* a² (a¹ *cöecer.*), *ceranus* d (R *..m'*, i. e. *..mus*). | 3. *Chadisia* Barb., *schadisia* a* (D *..sya*), *scadisia* d (F *..ysia*), *cadyryia* R. | 7. *castellum* v, *cāstadium* R, *CCC stadium* rel. | *phanoriam* d, *..rhian* rel. | 9. *amazo-*

* i. e. ap. Detl.

nius codd. | 10. *quomara* R, *comara* rel. | *cenarum* d, *cenanarum* R, *genetarum* codd. Gelen. v. | 12. *macrochepali* R^2 (R^1 *mero.*), *maeroch.* d, *moceroch.* rel. | 14. 15. *Polemonium* d (rel. *pal.*). | 15. *lason.* d, *alason.* R, *lason.* rel. | 21. *flumen est* Detl. | *Sann.* R, *ann.* rel. | 22. *exarrun* R. | 24. *ampraeutae* Fa. | 25. *Acampseon* DRd*, *acapseon* rel. | *mogrus* v, *nogrus* R rel. (D *no///g.*). | 30. *Circaeum* Hard., *eum* F^1, *ceum* rel. | 32. *Cyaneos* codd. Hard., *cyos* R, *cyaos* rel. | 37. *abest Abs.* R^2 Detl., *Absarro* (om. *ab*) rel. | 38. *Saltie* codd., *Saloe* v. | **219.** 1. *Sanni* R^1, *sani* R^2, *samni* a (d *alias amni*). | 2. *roban* d, *rhoan* rel., *Rhoas* v. | *Sigania* R (d *sing.*). | *Thersos* codd., *Tarsuras* Barb. v. | 10. *fere* Detl. | 10. 11. *menanclaeni* (vel .. *cleni*) codd. | 15. *Thelchio* R Detl. | 17. 18. *Heracleum* Detl., cf. § 17, .. *clea* dv, *cleas* rel. | *distat a Sebast.* iungit Detl. | 19. *Cercetae* d (R^2 .. *te*), *cereeta* rel. | 20. *Pityus* Barb., *phitis* d, *pythis* rel. | 21. *Epagerritae* Detl., *epageritae* Rv (d .. *arger.*). | 24. *eas aestu* d, *aestu* R, *aeastu* rel. | 25. 26. *Icarus*, *Aci cum* Detl. (R^2 *incar.*), *incarusacesum* R^1, *icarusacaesum* rel., *Icarusa*, *cum* v. | 26. *oppido* R, .. *dum* rel. | 28. *Oretae* d, *eretae* R (a *erae.*, F *eraetaetae*), *teretae* D, *Toretae* Barb. v. | 29. *setheries* adv. | 33. *Eionem* Barb. | 34. *Bosp. primo* R^2, om. rel. | 35. *cepoe* codd. Barb., *cepe* rel. | 36. *mox Strat.* v, *monstra t.* codd. | 37. *ac parvos* d, *ac patruos* rel. | *cerverios* R^2, *cimerios* R^1, *cimmerion* rel. | **220.** 2. *hali sernis* d, *hat hernis* R, *Hali*, *Sernis* Detl. | 3. *gneapsa* R^2, *Gnissi* rel. | 6. *navaezae* F^1, *vaevazae* R^1 (R^2 *aev.*). | 6. *Cizici* d, *cizi* Fv, *zici* R. | 7. *Cetae* d (DF *cae.*, a^2 .. *te*), *zete* R, *cezete* a^1. | *Thyssag.* Sill. coll. 4, 88, *Thussag.* d (R *tussag.*). | 8. *Tyrcae* Detl., *thirce* d, *tirce* R. | 10. *Temarundam* R, .. *rinda* d, *riindam* rel. | 13. *Maeonis* R, .. *nes* v. | *panti capeenses* R^1 (R^2v .. *penses*). | 16. *Mazacas* J, *mazacacas* a, *mazacasos* R. | *cantiocas* R. | 17. *asgamatas* R. | *Rymosolos* Detl., *rim.* R^2, *irm.* d, *rom.* R^1. | 18. *Icatalas* v (d *cat.*), *itacalas* R. | *Anclacas* Ra, *Andacas* Detl. | 19. *Anthiandas* Rd, *auth.* D. | 22. *oscardaeos* F, *oscadeos* R (a *uscard.*, D *ciscard.*). | *Gegaros* d (v *Gog.*), *geratos* R. | 23. *Apartaeos* Detl. (d .. *teos*), *apatr.* Rv. | 25. *et Inap.* R, *einap.* Da, *aeinap.* F. | *flumen* om. R. | 26. *Sa-*

tharchcos R, *sartharc.* d. | 27. *Hertichcos* D (R *erthi.*, F *..chaeos*, d *..ceos*, a *..cleos*). | 27.28. *Cataeetas* DFR(a *..tis*), *catetas* dv. | 28. *Mandareos* Rdv, *Meandaraeos* Detl. | 29. *Spalaeos* Detl. | 30. *interior ... omnesque* Sill., *interior achoamnesque* codd. (F *interior ora*, d *a quo*). | 38. *plurimis* v, *fluminis* R (rel. *ni*). | **221.** 3. *et usque* P Rob., *eiusque* rel. | 7. *Incipit* d Detl. | 11. *sitae . terrae* codd. Dal., *iturae* codd. | *Orroei* Detl. coll. 5, 85, *soroci* codd. | 18. *Cyrus* v, *quibus* codd. | 18. 19. *corixicos* R^2 (R^1 .. *nix.*). | 20. *asi* R. | 21. *a* d, *dae* a, *da* rel. | 22. *Aza* d, *oza* R, *za* rel. | 23. *Arsamosata* codd. Dal., *arsamota* d (R .. *te*, rel. .. *tae*). | 23. *arguctiocerta* R, *agiathioc.* d, *argiathioc.* rel. | **222.** 1. *Per planitiem* codd., cf. § 28 *per convalles*, *Planit.* (om. *per*) v (*omnem* sc. Armeniam, an *omne* sc. confinium)? | 2. *Ocazane* DFRa, *alazone* dv. | 4. *Hermastus* J coll. § 30, *harmastis* Barb. v, *pharmasiis* DR (Fa .. *asus*). | 5. *Thriare* codd., *triare* v. | *Parihedros* Detl. coll. § 25, *partheodoros* Da (FRd *parte.*, R .. *oris*). | 8. *sucasani* DFa (d .. *cass.*). | 15. *obditae* v, *additae* F, *abditae* rel. | 20. *gurtinios* F^2, *gardinio* R (d *dimo*), *gurdinio* rel. | *suani* R. | 21. *plurima* d Detl. | 22. *sinus* R, om. v. | 31. *Thynias* Hard., *timnia* R, *tymnias* rel. | 32. *a cont.* dv. | 33. *IIII* R. | **223.** 2. *ab incola* a, *abcola* rel. | 8. *Celticae* v (d .. *cos*), *CCL . ticae* Da (F .. *tycae*, R *the*). | *lytharinis* a, *litharmis* R, *lytar.* v. | 13. *sacros* F^2 (F^1 *saer.*), *seros* rel. | 14. *accol.* F^2, *secularum* (vel *saec.*) rel. | *populis* F^2 in ras. Detl. | 15. *profugerint* d Rob., *fugerint* R, *perfug.* rel. | 16. *Georgi* Rd, *geror.* rel. | 19. *celtiberium et* codd. | 22. *oram* Rd, *coram* DF, *corum* a. | 23. *CCC* R, *CCCC* rel. | *paretiacos* R^1 (R^2 *per.*). | *Iaxartis MM* d, *iaxastirim* ∞ R, *laxartisirim* F^1 (F^2 .. *tisiim* M, Da .. *tis rim M*). | 28. *determinans* d, .. *natas* rel. | 29. *Serico* Dicuil., *perico* codd. | 30. *Scythico* R^2d, *scythicos* R^1(a .. *nycos*, rel. .. *thycos*). | *latere* codd. | 31. 32. *CCXC in lat.* R. | 38. *per* om. codd. An: *accolunt Scythae angustias et?* | **224.** 3. *tenent Udini* R, *tenentum dini* DF (ad .. *tium*, d .. *dein*). | 4. *Zasone* codd. | 4. *orti* v, *creti* PS, *cirti* d, *circi* rel. | *quos* Sill., om. codd. | 5. *est* a^2d^1, *absest* R^1, *abest* rel. | 8. *Sarmatae* v, *armatae* codd. | 11. *Albanus* dv, .. *ancus* a, .. *aneis* rel. | 12. *caso*

codd. det. (d^2 *raso*), *rasu* d^1, *casu* rel. | 13. *gargre* codd. | 19. *caspias* P, *cappasias* d, *caspasias* rel. | 30. *arbel.* Rv. | 33. *misibin* a. | 36. *armenia* A, *arteminiae* R (F .. *taem.*, Fa .. *nia*). | **225**. 3. *Phisganzaga* A, *fisc.* rel. | 13. παρ' ὁδὸν Pint., *parodon* Ad, *parad.* R, *pared.* rel. | *Citheni* R, *cithenis* a (D *cythe.*, F *cythae.*, d *chyte.*), om. A. | 18. *assatis* A. | *quondam* v, *quondam medis* A (cf. l. 17), *quodam* rel., om. Detl. | *ipsius* ADv, *ipsum* rel. | 23. *CCXXV* a (A .. *XX*), *CXXV* rel. | 26. *LXXXX* [A] Detl. | *ad Bactra* Ad, *abbaetra* Da (F .. *tera*), *abeatra* R. | 27. *Iaxartem* Barb., *irataxen* R, *xartem* A, *irataxan* rel. | 29. 30. *Apav.* A, *aparv.* rel. | 31. *Tapyri* Barb., *lupiri* A, *papiri* rel. | *Anariaci* Barb., *arieci* R, *nariae ci* d (rel. .. *rieci*). | 31. *Staures* A (Rd .. *ris*, .. *ri* v). | 33. *Straor* codd. (R *Straronia*), *Stratos* v. | 35. *amoenitatis* codd. | **226**. 4. *Crassiana* v, *crassana* Detl., *clasiana* Rd. | 7. *Orciani* A, *oceano* a, *oceani* v. | 7. *vedrige* A. | *citomare* A, *comare* a, *ce mare* Rd (DF² *caem.*), *aemare* F¹. | 8. *Comani* A, *comm.* rel. | *murasiare* A. | 8. 9. *Chindrum* A, *chidinum* F¹, *chridinum* rel. | 9. *pariani* A (rel. om. *Paricani Sarangae*). | 10. *Arasmi* Ad, om. R. | *Marotiani* ARd, *nasociani* a², *masotiani* rel. | *Gaeli* A, *legis* rel. | 11. *Matiani* A, *materni* rel. | 12. *Achaide* A, *acada* rel. | 13. *revices* A, *dribices* rel. | 14. *oxyttage* A, *oxitt.* rel. | 15. *sariastes* A. | 19. *conditum* A, *oppidum* rel. | 23. *Silim* AF², *sitim* F¹d (D *syt.*, a .. *ym*), *sintim* R. | 24. *Demodamas* Hard. Solin. 49, 5, Marcian. 6, p. 223, *demonas* DRad, *daemones* F¹ (F² .. *na*), *deviona* (vel .. *ora*) A. | 28. *Sagas* codd., *sacas* v Solin. 49, 6. | 28. *in universum* P codd. Gel., *in versum* A, *inversos* rel., *universos* Rob. | 30. *Croucasim* A*, Solin., *groucasum* a (rel. .. *sim*). | 33. *Rumnici* A, *rimn.* rel. | *Pestici* A, *perstict* rel. | 34. *Anthusiani* A, *antestani* rel. | 35. *Chroasai* A, *doroassai* R², *clinassai* R¹, *diniasai* d, *dinassai* rel. | *Oetaei* A, *otaci* rel. | **227**. 5. *Iachrum* codd. (R *iacr.*), *Bactrum* Detl. Ritter. | 6. *non amplius* v, cf. Solin. 19, 5, *unum pluris* codd. | 9. *Zazata* a, *tazata* DFd, om. R. | 10. *eum* vel *cum* codd. | 20. *lanicio* R², *latinii* R¹ (rel .. *ni*). | 22. *labos* d Detl., .. *or* v. | *rursus* R² Detl., *rursum* v. | 24. *ipsi* F², *ipsis* rel. | 25. *feris* F²R², om.

rel. | *similes* F^2, *persim.* rel. | 29. *atacorum* a, *athocarum* d. | 30. *his* Rd, *iis* v. | 32. *athocasis* R^1 (rel. .. *caris*). | *chuni* R. | 34. *Sunt* v, *huic* codd. | 35. *Ciconas* dv Solin. 51, *conas* rel. | 37. *Hemodi* R Detl., *Em.* v. | 38. *eo* codd. | **228.** 2. *quaeque* R. | *orienti est* Detl., .. *tes* a, .. *tis* rel., .. *ti* v. | 4. *dein* R^2. | *a flexu* Detl., *se flexit* R^2, om. R^1, *qua flexit* rel., *qua flectitur* dv. | *ad mer.* R. | 5. *qui* dv, *quae* a (DF *q.*, R *que*). | 9. *a lat. XXIII* R, *XII* d, *XIII* rel. | 11. *ab* dv, om. rel. | 14. *illi* d Detl., *illius* rel. | 17. *ei* F^2R^2, *et* rel. | 19. *ei* Detl., *et* DFa, om. R. | 26. *quem is* Salm., *quem his* R^2 (d *que in*), *que uemis* DF (a *quae*), *quem aemis* R^1, *quem armis* v. | 26. *subegerit* Salm., .. *rint* DFa, .. *runt* R. | 27. *Coo* J (Sab. et Barb. *Co*), cf. Strab. 15, 686, *cogi* codd. [Detl. confitetur errorem Rh. Mus. 28, p. 337]. | 32. *CCCCLI* R Solin. 52, 5, *CCCCII* rel. | 38. *Imavos* J, cf. § 214. et 7, 11, *hiamavos* R (d *hiim.*), *Imaus* v. | **229.** 1. *Hemodus* R^2 (R^1 .. *dis*) Detl., *Em.* v. | *a* d, $\bar{p}\,\bar{a}\,\bar{n}\,a$ R, *Pal. A·R a* rel. | 2. *terreno* DFa. | 7. *Prophth.* Barb., *prophith.* D, *Propithasiam* R^2d (R^1 .. *pita.*), *prophit.* Fa. | 7. 8. *Arachos.* Barb., *caracos.* Dd, *caricos.* a, *caracas.* F, *caratos.* R. | 8. *Hort.* R Detl., *Ort.* dv. | 9. *L* Rd, *I* rel. | 12. *Peucolatim* R, .. *datim* rel. | 14. $\overline{CCCLXXXX} = |\overline{XXV}|\ \overline{IIII}$ Detl. | 18. *adsydrum* PT, *absydr.* rel. | 18. *CLXVIII* v. | 20. *D* om. Ra. | *ad* dv, *et* rel. | 26. *Hemodis* R Detl., *Em.* v. | *himaus* R. | 27. *nivosum* R, *nivos* rel. | 27. *cosiruzzi* R. | *et* Rd, *ei* rel. | 28. *chirotosagi* R. | *bracm.* R. | 29. *Mactocal.* Detl. (a *act.*), *maccocal.* R, *maccol.* d. | *prinnas* R, *primas* d. | *et Cainnas* R, *ecainas* d, *eccainnas* rel. | 30. *calignae* codd. | **230.** 4. *Pertalis* Rd Detl., *Prot.* S, *parthalis* v. | 11. *celebratae* Rd, .. *ta* rel. | *illic* R, *illi* rel. | 14. *et* v, *e* R, *a* d, *ae* rel. | 21. *modressae* F, .. *resse* Da, .. *resi* Rd. | *Praeti*, *Aclissae* F^2, *Preti*, *Calissae* v, *preti caloe* R (d *pe.*), *picaloe* rel. | 21. 22. *fasulae* R (d .. *le*). | 22. *colobae* R (d^2 .. *be*), *tolebe* d^1. | *abatletha . lutae* R. | 23. *eleph. CCCC . in* R, (an *MCCCC*?). | 26. *elephantes* R. | 28. *Prasi* cf. § 70. et Solin. 52, 12, *farsi* codd. | 38. *Indi Diamasa* Bohlen, (F^2 *indii*, F^2R *dram.*), *indri damasa* DF^1a. | 38. *per Gang.* Rd. | **231.** 1. *Chrysobora* Bohlen, *charisob.* codd. | 4. 5. *praeferunt sidus* Rd, cf. 16, 59; 19, 129 al. et 6, 33;

Codd. *DFRTad* (*Par.* a p. 233, 12 — 235, 10). lib. VI. § 70

18, 335 al. Solin. 52, 14 *vim sideris prodit hominum colos*, — *praeferunt* (om. *sidus*) rel., *prae se ferunt* Detl. | 8. *Sindus* F^2, *indus* rel. | 11. *cantabram* F^2. | 12. *Hysephim* R (ad .. *sep.*, F .. *saep.*, D .. *sop.*), *Hypasim* v Detl. | 15. *alia minore* Rd. | *XL* a. | 16. *navigatur* Detl. | 20. *dandagula* a. | 23. *Patalam* d, *spat.* rel. | *DXX* R. | 24. *cesi* R, *aesi* F^1. | *Caetrib.* Detl. | 26. *asmagiti* R. | 29. *per* d, om. rel. | 32. *Malthaecorae* F (D .. *lthec.*, R *mathec.*), *maltecorae* dv (Detl. .. *taec.*). | *Maroe* R, .. *ohae* dv, *Moroae* Detl. | *Moruni* Brot. Detl., *morontes* dS, *morum* rel. | 33. *ad oc. oram* d, *oc. ora* Detl., *oc. orae* R. | 38. *Suarattar.* Rd. | **232.** 2. *odonbaeoras* F^1 (Detl. .. *raes*), .. *beores* R, .. *berores* d. | *Thorace* Detl. (R^1 & *h.*, R^2 *h.*, F .. *cae*), *arabastra et orice* d. | 6. *nobile* R. | 11. 12. *oppidis . peditum* Detl. | 12. *elephantes* Detl. codd. | *post quam* R. | 13. *darangae* Rd. | 15. *olostrae* R. | 17. *eum scandente* U, *eos cadente* codd., *evidenti* v. | 18. *mathoe* a, *athoae* R, *Amatae* v. | *ordabae* a. | 19. *Abi*, *Suri* DFa, *ab his Uri* Rdv. | 20. *exuberatis* R. | 20. *Bassuertae* R^2(R^1 *basu.*), *barsu.* Dd, *brasu.* Fa. | 22. *Umbritae Ceaeque* Detl. (a .. *teceaeq.*, DR .. *te caeeq.*, d .. *tece eq.*), *Umbrittaeque* v. | 23. *urbium* v, *urbem* codd. | 25. *Caucaso subiecti* dv, .. *sos* .. *tis* rel. | 25. 26. *soseadae* Rd. | 27. *Samarabriae* Rdv. | *andiseny* D (F .. *saeni*), *andri . seni* d, *antiseni* R. | 29. dist. Detl. | *amandae* a. | 32. *paropamisadas* dv. | 36. *inde Asp.* F^2 Detl. | **233.** 3. *quattuor vero* dv. | 4. *alio* codd. | 7. *fertilis* R Detl. 9. *XX p.* d, *XX p. latitudinem* rel. | 9. *Crocala et* DF (*Cor.* d, .. *let* Ra, .. *la* (om. *et*) dv. | 13. 14. *esse liqueret* Par., *esse* om. rel. (F^2 *liqueret et*). | 17. *Palaeogonos* Rob. cod. Salmanticensis, .. *gonis* rel., an *Palaeogenis*? | 19. *IIII* Par. | 28. *amphorum* d, *ad forum* rel. | 33. *mari* Par. dv, *mare* rel. | *nobis* F^2d, *nos* rel. | 33. 34. *diligentior* dv, .. *ter* rel. | **234.** 1. *percontandi* Rd, .. *ti* rel. v. | 2. Vulgo dist. post *Caesarem.* | *in modum* Rob., *modum* codd. | *inauditos* J, *in auditos* F^2 (R .. *tus*), *in auditis* v. | 8. *regiae* edd. vett., .. *ia* codd. | 13. *cythara* F^1, *zithara* Par. | 14. *colaicum* a, *coleacum* Par. | 15. *occurrente* Rv, *incurr.* rel. | 16. *id* v, *in* codd. Rob. | *fruticosum* Rdv, *fructic.* DFa, *fructu.* Par. Detl. | 17. *eorum* Rd. | *deterentibus* DFR, *deterr.* d, *deterc.* a, *deterg.* Detl. | 18. *vel-*

uti in T Rob. Detl. | 19. *in* F^2 Par. d, *ad* Rv, om. rel. | 25. *Hemodos* R, *Emodi* v. | 27. *sibi* dv, *ibi* Par. rel. | *Seras* Rv, *feras* rel. | 31. *ab iis non al.* R (d *ab his*). | **235.** 7. *populum et* T Detl. | 11. *interem.* R, *interim.* v. | *advers.* Rd. | 20. *Capisene* R, *cepisse nec* d. | 21. *caphisam* d, *chaphis.* R. | 23. *Erymanthus* d, cf. Sol. 54, 2, *erymadus* D (R *erim.*), *ermandus* F (a *ermad.*). | 23. 24. *Parabaestan* R (a *..ten.*), *paransbaestan* D (F *..besth.*). | 26. 27. *Tetragonis* Rdv, *tetrog.* a, *tegrog.* DF. | 29. *parapiane* a. | *Cataces* Fd (D *..zes*), *cateces* a, *catuces* R. | 31. *ora arabido* a. | 33. *toberon* F^1, *toncl.* a, *Tond.* v. | 34. *artaco . anarius* a (rel. *..amnar.*). | 36. *artacabane* R. | 37. *Dorisdorsigi* DRa (F *..sii*), *dori* a. | 38. *zarasparum* a. | *ariete* a, *ergetae* v, *Evergetae* v. | **236.** 1. 2. *Methorgum* Dd (F *meto.*, a *..cum*). | 2. *deserta* a, *..tum* R, *..tam* rel. | *manein* R (d *..ecin*). | *accutri* F, *aguthri* a. | 2. 3. *flumiorum* R, *flumen horum* a. | 3. *Urbi* av. | *romanos* DF (d *..nis*). | *Pandarum* Pint., *..dorum* codd. | 4. *apirus* R. | 6. *sed darus* a. | *parospeus* D^1, *prospus* a. | *sodinus* a. | 7. *darhintim* d, *darin.* a. | 8. $\overline{XVIII}$. $\overline{L}$ Dd, $\overline{XIIII}$ a. | 9. *sire* F, *syros* a. | *CXXXIIII* a. | 17. *enarr.* Detl. | 20. *Xylinepolis* Lassen, Lud. Dindorf. in thes. Steph. (U *..ne polis*), *xilenep.* a, *exilenep.* R (DF *..naep.*), *exylenop.* d. | 23. *prodentur* Rd. | *Arbis* Hard., *abies* DFR^1, *abhis* R^2ad. | 24. *et* om. a, *ea* dv. | *Arbim* Geier, *nabrum* a, *nabrim* rel. | 26. *Argeruus* a Detl. | 27. *Tonberum* F^2, *tormenum* a, *tonbrerum* rel. | 28. *XX* av. | 31. *hictanis* a, *hyanis* d, *hynanis* rel. | 37. *V* Reines. [Vales. Detl.], *L* codd. v. | 38. *horacla* R. | *continente* R Sill., *..ti* v. | **237.** 2. 3. *Athotadrus* d, *athrotradus* a, *athothadrus* rel., *Aradus* Salm. Detl. | 3. *chyani* a, *grani* d. | 3. 4. *syperis* a^1 (a^2 *iyp.*). | 5. *sitio gadus* a. | 6. *Phrystimus* DF (Rd *phrist.*), *phrivtimus* a. | 7. *suasine* Rd. | 8. 9. *difficilis* Rd. | 16. $\overline{XIII}$. $\overline{XXXII}$ a, $\overline{XIIII}$ *XXXV* rel. | 18. *zigerum* a. | 24. *his D* a, *hic* $\overline{DL}$ rel. | 27. *CCC*$\overline{III}$ a. | 30. *Hydrium* $\overline{XXXII}$ a. | 31. *LXXXV* Detl., *LXXXVX* a, om. rel. | 36. *deverticulo* a, *..lum* rel. | 38. *CCLVIII* a^1. | **238.** 1. *conficitur* ad, *conficit* F^2, *confit* rel. | 2. *tricesimo circiter* Detl. | 4. *ocaelim* D (F *occ.*). | 6. *maza* DFd. | 9. *ecaeli* DF. | 10. *muzirum* a. | 12. *hidrias* a. | 14.

celobotras d, *celebethonas* a. | 15. *neachyndon* F, *neacridon* a. | *baecare* D (F .. *rae*). | 17. *modusa* a. | 18. *cotionara* a. | 27. *Carmaniam* Rd. | 28. *Sabim* S, *sabi* a, *sabini* rel. | 30. *armisia* R, .. *ixia* a. | *zaetis* F, *zethis* a. | 36. *natura* a, *a nat.* rel. | **239.** 1. *XII* a. | 2. *nominatur* R (d *quod nom.*). | 3. *azzanium* DFR. | 4. *initium* Rd. | 13. *carcandrus* a. | 14. *L p.* DFR, *mille passus* a. | 15. *stoyides* R, *estotides* d, *Stoidis* Detl. | 16. *Harmazaei* DFRd, *armozaei* a, *Harmozaei* Detl. | 17. *CCCC XII* a. | 18. 19. *deinde ratinus* a. | 19. *Salsum* a, .. *sam* rel. | *Themisteas* Rd (a .. *sthaeas*), *tesmistheas* D, *thaesmisthaeas* F. | 21. *elimade* Rd. | 24. *luxu* R^2d. | 33. *has* Rd, *eas* Detl. | 34. *Ararios* a, *aborianos* rel. | *partitas* F^2. | 38. *peropum* a. | *mania* a. | **240.** 8. *sitiacenen* a, *sitac.* F, *settac.* R, *sectac.* Dd. | 10. *regia* DFd. | 11. *Ceribobus* a (F^2 *cyryb.*), *cyrybo* DF^1, *cyribo* d, *ciribo* R. | 13. *dirutam* Detl. | 15. *ad orientem* a, *ab oriente* rel. | 15. 16. *asargida* a. | 19. *cluduntur* Rd. | 23. *babylonam* a, .. *niam* Rd. | 26. *Orroei* Detl. coll. 5, 85; 6, 25. 109, *arrhoei* DFRd, *annoei* a. | *mandani* a, *avandani* d (rel. *vand.*). | 28. *Eldamari* R^1a (R^2 .. *ani*), *elmari* DFd. | 29. *Masei* Rd (a .. *eo*), *maraei* DF. | 30. *Gurdiaeis* Detl. (a .. *acus*), *condiaeis* rel. | 30. *Aloni* ad, *azoni* rel., sed cf. l. 31. | 32. *Gaugamela* Barb., *gauecam.* a, *gravecam.* rel. | *Suae* a, *Sue* dv, *suet* rel. | 32. 33. *Silicas Sitrae* Detl., *silici classitre* R, *sucidas sitrae* d, *silci classis III* a, *silciclas sitrae* rel., *Silici Classitae* v. | 33. *absitris* ad, *absithris* rel. | 34. *Azochis* ad, *achochis* rel. | 35. *Diospege* a, *diospaegea* R, *tadiospegea* Fd (D .. *paeg.*). | *Polytelia*, *Stratonicea* Detl. (a .. *gea*, R^2v .. *ce*), om. rel. | **241.** 1. *caphraena* F, *at prima* a. | 3. *fuere Thebata* R (F .. *thaeb.*, a .. *eta*). | 5. *cobaris* d^2 (d^1 *cib.*, DFR .. *res*). | 6. *esse* Detl. *eum* vd. | 7. *babylona* DF^1Rd. | 8. *armarchal* (om. *appellatum*) a. | 9. *dirivatur* a, *derivatum* rel. | *agrani* a. | *et maximum* a (Detl. del. puncto post *Persae* et posito post *caput*), *se maximis* rel. (F *sae*). | 15. 16. *utrobique* F^2, *utroque* rel. v. | 29. *fluvium* U, *fluvium Narragam* codd. v. | *Narragam* D^1F, *narrogam* rel. | *unde* DRd, *nunc de* a, *nundedi* F^1, *nunc dedit* F^2. | 30. *hyparenorum* F, *hipanen.* a, *cytharen.* D, *scytharen.* d. | *orchaeni* F, *orchani* a. | 32. *notitiae* Dd,

.. *icae* a, .. *iciae* R. | *orotophopanitae* Rd (DF .. *popan.*). | 32. 33. *et Gnesiochartae* Detl., *et gneciochanthae* a, *et graeciochartae* F^2, *a greciaecharte* Rd (DF^1 *agraec.*). | 35. *CCCCLXXX* F^2 in ras. | 35. 36. *Iuba XIID fluere* (rel. om.) Rd. | 38. *LXXXIIII* a. | *XI* a. | **242.** 9. *CCCXX* a, *CCXX* rel. | 10. *DXXIIII* a. | 11. *CLXXV* Pint. coll. 5, 67, *CXXXII* a, *CXXII* rel. | 12. *DCCCCXLIIII* a. | 18. *Elegosine* a, *elosine* Rd (F *ael.*, D .. *nae*). | *est ipsi* d, *est ipsius* a, *et ipsi*, R *et ripsi* rel. | *digito* DFR (d .. *itto*). | 20. *idque aquae* R^2. | 26. *Zoaranda* a, *zoarunda* D (F .. *de*), *zoroande* Rd. | 28. *tepitis* a. | *rursumque* R. | 29. *et* om. Rd. | 30. *archeni* a, *arthene* d. | 35. *Orrhoeos* J, cf. 5, 85. (Detl. *orroeos*), *oreos* R, *oroeos* rel. | 36. *choridiorum* a, *coridaeorum* rel., *Gurdiaeorum* Detl. coll. § 118. | 38. *CCXXV* D, *XXII* a. | **243.** 2. *flexus versus* d (R .. *xuus*). | 6. *LXII* DFRad, *LXX* v. | 8. *XXIII* a. | 13. *Dabitha* U Detl., *dabit haec* R, *dabithac* rel. | *ei* Sill., *et* FRd, om. rel. | 14. 15. *nobilis aliisque arbustis* J, *nobilis aliisque* (post *pomisque*) om. codd. | 16. *paerataeinen* D, *paraetaeine* R, *paraetcaenen* a, *cratacinen* d, *itacenen* F^2 in ras. | 18. *a Syria* DF (a *sir.*), *Assyria* Rdv. | 21. *sabdada* a. | 22. *ornadotum* a. | *apameā* R, .. *mia* dv, .. *meae* Detl. | 24. *archou* R, .. *on* (?) DF^1. | 27. *egbat.* R. | 28. *Babitace* J (codd. Solin. 54, 14 *babitae* vel *barbitae*, Steph. *Βαβυτάκη*), *babith.* R, *barbit.* d Detl., *barbithacae* DF, *barbathace* a^1 (a^2 .. *beth.*). | 29. *solis* Dalec. ex *Θ*, *soli* codd. v, del. puncto post *odio*. | *odium* R. | 31. *et Mizaeorum* a, *temyz.* DRd, *temyc.* F. | 33. *Elymaida* Barb., *elymeīda* d, *elima et ida* R, *lymaeida* a, *limaetida* D (F .. *met.*). | 36. *aphle* av. | 38. *Massabatene* Detl. coll. Strab. p. 524. 744, *massabaene* D (Rd .. *bene*, F .. *benae*), *messabene* a. | **244.** 2. *eleus* Rd. | 4. *massabatenen* Detl., *mesabat.* dv, *messobat.* F^1R (D *taen.*, F^2 .. *tan.*), *mesopotanen* a. | 4. *susarum* a, *susiarum* rel. | 7. *Hedyphon* Detl. coll. Strab. p. 744, *hedypnon* DFd (R .. *dip.*). | *praetereasylum* F^2 (a .. *sil.*). | 8. *ex Susianis* RF^2a^2, *exusanis* a^1, *exunamnis* DF^1d^1. | 12. *Sosirate* F^2a^1 (a^2 .. *sin.*), *socrate* rel. | 13. *chasiro* F^2 in ras. a, *schastro* D, *casyro* Rd. | 15. *hortacia* S. | 16. *persidā* Rd. | 19. *ea* Detl. *Θ*, om. v. | 21. *caucasio* Rd. | 30. 31. dist. Detl. | 31. *durinae* a, *durme* F.

militum Detl., .. *tibus* Rd, .. *tumque* v. | 32. 33. *pelleneum* codd. | 36. *spassiones* a, *spationi* F^2, *spatio* DF^1Rd. | *Saggodanaci* F^2 (DRd .. *nadaci*), ///*aggodadaci* F^1, *sagdodonaci* a Detl. | **245.** 1. *VI* a, om. rel., *III* v. | *primo* a Detl. | 2. *stadios* R^1 Detl., .. *ia* R^2, .. *iis* dv. | *et mar. etiam* a Detl. | *Vipsania* U, .. *anda* codd. (a *inps.*). | 6. *magis id* aF^2, *maris id* rel. (F^1 .. *ad*). | 7. *percussas* codd. pr. F^2. | *longo ingenitum* Rd^1. | 12. *introilu* F^2a (rel. *tus*), *in introitu huius* v (d .. *tus*). | 17. *e* a, *a* rel. | 22. *adein teranei* F (d *ade intera.*, D .. *anci*), *dein taranei* Rv, om. a. | 27. *nunc inde* Rd Detl. | 28. *inde* om. Detl. | 31. *incolum* a, *includunt* rel. | 33. *CXXXII* a. | *ab Gaza* R^2, cf. l. 36, *a begaza* R^1d. | 35. *q.* (ante *Syria*) a, *qui et* rel. | 36. *a* (*G.*) Rd. | 37. *Baesamnis* R, *baesamnis a* DF, *abaesamide* Detl. | **246.** 1. *Forat* a, *fora* rel. | 3. *e* a, *et* rel. | 4. *terendon* R. | 5. *flumine* Rd, *a flumine* coni. Sill. | 8. *nostri* av, om. Rd. | 14. *Caldone* Detl. | *ore* F^2a Detl. | 15. *flumen Achenum* Rd, *flumina chenum* rel. (F .. *chaen.*, a .. *chan.*). | 16. *gaulones* a. | *gazaei* R, *catei* a. | 18. *quadratis* Rad, .. *ti* rel. | 19. *tylos* a, *tilos* R^2. | 25. *XXII D* a. | 27. *omamorum* DFR^1. | 28. *et* R, *ei* DFd. | *Omanae* R^2, .. *amae* rel. | 29. *Homnae* R, *hommae* rel. | *attanae* F, *hatt.* rel. | 32. *gentes* R Detl., *gens* v. | 33. *Eblythaei* F (R .. *lithei*), *eblitaei* rel. | *Omemus* d, *omoem.* F, *omoenus* R. | 34. *taxalos* Fd, *exaxal.* R. | 34. *cadai* Fd. | 35. *Rhinnea* d, *rihnnea* DF, *hnnea* R. | 37. *thaludaei* Fd. | 38. *duatus* Rv. | **247.** 1. *cardalion* dv. | 2. *cachina* DFd. | 4. *deuuade* DFd. | 5. *amnecmethus* F (D .. *nēc.*). | *clarae* d, *Darrae* v. | 11. *acil* DF. | 12. *Amithoscatta* F, *amithoscata* d, .. *cutta* Rv. | *mihi* DF (d .. *hii*). | 13. *Drymati* Detl. | 14. *circa C.* FRd. | 18. 19. *ogenis* a. | 19. *clara Erythra* Barb., *clareryta* a, *clara erata* d, *clarae ritha* R, *clara eritha* rel. | 20. *CXXV* a, *CXX* rel. | *circumitur* Detl., .. *uitus* R, .. *uitu* v. | 21. *dioscuriodu o* R^1 (R^2 .. *sour.*, DF .. *seur.*, d .. *suer.*), *dioscynidii* a. | 23. *VIII* a. | 24. *gataphani* a. | *cebbranitae* codd. | 25. *homna* a. | 27. 28. *catamottitae* a, *cattatotitae* d, *cattamotitae* rel. | 28. *Thonabei* R (d *itona.*). | *Antiadalei* d Detl. (F *anth.*, DF .. *al a*), *antidalei* R. | 28. 29. *gerbani* DR. | 31. *conolia* a. | *Sabratha* DFR (d .. *ta*), *sabatra* a. | *narcus* a. | *Cardaba* DF. | 33. *Atra-*

mitae Barb., cf. l. 35, *archante* a, *astramitae* rel. | 34. *est* om. R. | *Mareliabata* Detl. (d .. *libata*), *arelibata* R^2 (R^1.. *lab.*), *Mariaba* Barb. v. | 34. *optinet* Rv. | *CXIIII* R. | 36. *et Aelamitae* a (D *et atlim.*, F *et adlim.*), *ad limitem* R. | 37. *iunctis* DFd, unde Detl. *iuncti sunt.* | *caculatae* d, *cagul.* a. | 38. *chodani* R, *cord.* d. *coclā.* a. | *Vadaei* a, *baraei* DFd (d .. *rei*, R .. *raci*). | **248.** 1. *Barasasa et* DF, *barasasaei* R (a *banas.*), *barasei et* d. | *sigaros* DF, *stagnos* a. | 4. *hagra* DFa. | *aelana* a, *aelala* rel. (d *el.*). | 5. *aelaniticum scripsere, alii Elaniticum* a Detl. (R^2 *alii aelenit.*), *scripsere* d, om. rel. | 5. 6. *Iuba lemiticum* R (a *lemn.*) om. Fd. | 7. *XLVII* a, |*XLVI*| Detl. | *LXV* a, *LXVI* rel. | 8. *heroheum* DR. | 9. *nam* codd., *iam* Detl., *nunc* v. | 10. *Timenaeos* D (F .. *maenae.*, R .. *moenae.*), *timaneos* d. | *tabeni* D. | *suellini* DFR (d .. *iani*). | 11. *Araceni* a (Rd *arrac.*), om. rel. | *Anageni* DFRd, *arreni* a. | 11. *omnis negotiatio eius* DRd^2, *neg. eius* Fd^1, *neg. omnis* a. | 12. *domatha* a. | *haegra* DF, *hegra* Rd, *aegratha* (om. *tamudaei*) a. | 13. *Baclanaza* a, om. rel. | *cariat tacitoali* DF^2 (d *tacito alio*, F^1 *tatitoali*), *cariati*, *achoali* R, om. a. | 14. *Phoda* a, *foda* F^2, *foth* R, *tota* DF^1d. | *ac Minaei* F^2 (F^1a .. *nei*), *caminaei* Rd (D .. *nei*). | *estimant* Rd. | 15. *charmei* F, *carmaei* Rd. | 16. *marippa* R. | *Palmalacum* Rd (DF .. *achum*), *Paramalacum* Detl. | 16. *non* om. Rd. | 17. *carnon* dv. | *rhammaei* R (d .. *ai*). | 18. *Homeritae* Barb., *hamenitae* a, *nomeritae* rel. | *hamirei* dv, *haminoei* a, *amiroei* rel. | 18. 19. *Gedran.* .. *Bachylitae* om. a. | 18. *igedr.* DF. | *Phryaei, Lysanitae* DF, *amphryei lys.* d, *amptariae* (an *amphriae*) *ilis.* R. | 19. *bachilitae* Rd. | *sannei* a. | 19. 20. *Amaitaei* .. *Sagiatta* om. a. | 19. *amathei* dv. | 20. *nossa* R. | *chennaesaeri* F, *chonneseri* R. | *zamer.* F. | *sagitta* R. | 21. *Bacaschami*, *Riphearina* FR (D .. *chamy*), *bacasarina* a, *bacascami*, *Riphearma* dv. | *oppido* a^1, .. *dum* rel. | 22. *Autaei* Detl. coll. § 167, .. *tei* Sad, .. *thaei* v. | *etravi* a (d *etb.*), *etbravi* F. | *cirei* R, *ginei* a. | *Elmataeis* DF (d .. *teis*, R .. *taceis*), om. a. | 23. *Chodae* D, qui h. l. dist., *chode* R, *codae* a (d .. *de*). | *Aiathuri in* dU (D .. *run*, F .. *rū in*), *avituri in* R, *in* a. | *XXV* a, *XX* rel. | 24. 25. *camelorum oppidum* v, dist. Detl. | 26. *chalingii* a. | *Mariba* Detl. cf. § 160, *mariua* DFRd,

in arabia a. | 27. *palon* Rd. | *murranimal* DFd. | 28. *amomi* a. | 29. 30. *Chorranitae* a, *coranitae* Rd (DF .. *ta*). | 30. *Cesani* a, *oesani* rel., *choani* a, *ciani* v. | 34. 35. *scripserant* Rd. | 35. *negramam* a, *negran* R. | *magusum* a. | *Caminacum* R, *camiaeum* d^1 (d^2 .. *ineum*). | *Labeciam* Rd (Detl. .. *aetiam*), om. a. | **249.** 1. *sesimae* d (R .. *ym.*), *sesamae* v. | 2. *Minaeis* cf. § 157, *minois* a (rel. .. *oes*). | 3. *Ceubanos* DRad (F^2 *caeub.*), *Cerbanos* Hard. Detl. | *arreus* a, *rareos* R, *trareos* DF, *traeos* d. | 4. *Chatramotitas* Barb., *catramothitas* R, *cathamotitas* ad, *catthamothithas* DF. | 11. *ut puta* a. | 17. 18. *IIII . D* a, *VII . D* Rd, *VII* rel. | 18. *XII* a, *XIII* rel. | 19. *XIIII* a, *XVI* rel. | *L* om. DF. | 20. *LXXXIIII* a, *XXXVII* rel. | 21. *XXXII* a, *XXII* rel. | 23. *XII alii XV* R, *VII ali XV* DF, *IIII alii IIIID alii XII* a. | 25. *ean* DRd, *aeant* a. | 26. *marthadas* DF, *mach.* d. | 27. *Tyron* d, *tira* a, *tyro* rel. | 31. *Ptolem.* Detl. | 32. *XL* DFRd, *XXX* Detl. (a?). | 33. *XXXVII* DFd, *XXXVI* R^2. | 37. 38. *terreno* R^2 (a .. *ndo*), *terrenis* dv, .. *nus* v. | **250.** 2. *alterum vero* Rv. | 3. *Casium* Sab., *carp.* R^1, *casp.* rel. | 5. *a gerro* a, *a cerrho* R (DF *acc.*), *a cerro* d. | *Agipsium* R^2 (F .. *gyp.*), *agipisium* R^1 (Dd^1 .. *gyp.*), *agipsum* a (d^2 .. *gyp.*). | 7. *viae omnes* dv. | 8. 9. *Ptolom.* Detl. | 10. *enum* Rd. | 11. *Phileterias* Detl. (d *pil.*), *piletrius* F^2, *pileoterias* DF^1, *philiterias* a, *piloteria* R. | *Asarri* a, *asaraei* F^2, *abasaei* (vel .. *ei*) rel. | 12. *Sarapinae* Detl., *saparinae* a. | *scytalam* d (R .. *tha.*). | 13. *Tatnos* R, *tamos* a, *statnos* DFd, *est Ainos* Detl. coll. l. 10 et § 158. | *eas* F, *eos* a. | 16. *Gebadaei* a, *zebadei* R, *zabataei* d (rel. *zeb.*). | 16. *midoen* ad, *mydoen* rel. | 17. *Michoe* R (D *my.*), *michae* d (F *my.*), *midioe* a. | *Stenae dirae* Barb., *stenetyrae* a, *stenae cyrae* R, *stenae arrae* d, *stheneayrae* rel. | 18. *hallonesis* R (d .. *llen.*). | 20. *Matreu* a, *mareu* d, *maru* DF, *marum* R. | 20. *Eratanos* a, *ranos* d, *eranos* rel. | 23. *est auro* F^2 Detl. vid. seqq., *earum* Radv, *eauru* F^1 (D .. *rum*). | 24. *nisi* Detl. tac., *nisi si* Rdv. | 27. *IIII* a, ut § 163, *VII* rel | 28. *Cytis* Rd, *citis* rel. | *topazium* dv. | 29. *silvae* d, *silliae* DR, *silvas* a (F^2 in ras.), *silvae sunt* Detl. | 38. *deprenso* R, *deprehenso* v. | **251.** 2. *concoeperit* F, *coeperit* R. | 3. *Hippalum* U, *hisp.* codd. v. | 3. 4. *colorasitis* R^1, .. *casitis* R^2a. |

5. *sace* Rd. | 7. *Ptolem.* Detl. | 8. *II* a, *V* rel. v. | 9. *hippopotamiorum* Detl. | 11. *aliaeeu* DF (R .. *eeu*). | 14. *Cutios* FR. | 16. 17. *pseudepylae* FRd, om. D. | 18. *Abalitu*, *dein* J, *abalitudine* F^2, *avalitu* a, *valitudine* rel. | 20. *Gaza* a, *zaza* rel. | *mossilites* aR^2, *monssylites* DF^2d (R^1 .. *sil.*). | 21. *sessostris* R^2, *sostris* a, *sosis* rel. | 22. *Barigaza* F^2 (a .. *rug.*), *baricaza* rel. | 23. *mosylico* d, *mosilicos* a. | 26. *vocetur* Detl., *vincitur* d. | *leptecara* a. | 27. *Exustam* Hard., .. *ta* a, .. *tae* DFd (R *exhuste*). | *Malichu* Sill., *malchu* a, *malicho* rel. | *insulas* Detl., .. *la* codd., .. *lam* v. | 28. *sceneos* R. | 31. *solis ardorem* Rv. | 33. *binos insternentes* R^2 (a *uinostern.*), *binos insternendos* v (F *vinos*). | 37. *Gangeras* DFd (R .. *or.*), *zangenas* a. | *thalibas* a, *thalibus* rel. (d *tal.*), *Chalybas* v. | *Saxinas* a, *Xox.* rel. | *Sirecas* Detl. a^2, .. *chas* DFRd. | *deremas* DF, *darenas* d. | 37. 38. *Domazames* Rd (D .. *zaines*), .. *zines* F, .. *zenes* a. | **252.** 3. *qui et* Detl. | 7. *et* om. Rd. | 9. *Thathicen* a (R^2 *thati.*), *et hicten* rel. | *Aramam* a, *arumam* DF, *aramasos* R^2, *eruniam* R^1. | *Andura* a, *sanduma* R^2, *samdana* rel. | 9. 10. *naidoma cum cum* a. | 10. *bogghiana* a, *boggia* rel. | *leupitorga* Rd (DF .. *pyt.*). | *Tautarene* a (Dd *tauth.*, D .. *aenae*), *tantharaenae* F, *tantarene* rel. | *Meae* DRa, *maeae* F, *me* d. | 11. *chiindita* a, *cindita* rel. | *goploa* a, *glopoa* Fd, *gloploa* rel. | *gistatem* DFR. | *renni* DFRd. | 12. *patiga* R^2, *paagga* a. | *bacata* DFR. | *dummana* R. | *Radata* Detl. | 13. *bonon* a, *boroni* d. | *mallos* v. | 14. *meroen* DFRv. | *prodit* Rd. | *in monte* dv, *in munto* FR (D *im.*), *imum* a. | 16. *Mirsion* Detl., *mirson* DF, *myrson* Rd. | 17. *corambim* a, *icorambin* d, *eorambin* rel. | *iuxta* R^2a, *iuocia* D (F .. *iam*), *utocra* R^1. | 18. *amodita* DFRd. | *maniad* a, *mama* Rd. | *tessatta* D^2F, *tesatta* Rd. | *gallas* DFRd. | 19. *graucomen* d, *gnauc.* a, *graoc.* DF^1, *gracc.* F^2, *gruoc.* R. | *pidisbotas* DFRd. | *aendonda cometas* DFR (d *en adond.*). | *nometas* DFRd. | 20. *cystaepen* a, *cysten* d, *cisteen* rel. | *Magada* Detl. coll. § 178. (a *inag.*), *macada* rel. | *Paroa* a, *proa* rel. | 21. *Primi* d, cf. §§ 181. 184, *prummu* a, *primii* rel. | *Dicelin* a, *dercelin* d, *decrelin* F (R^2 *der.*, rel. *detr.*). | *Patingan*, *Breves* Detl., *patin*, *ganbreves* v. | 21. 22. *segasmala* R, *egusm.* DFd. | 22. *cranda* dv, *crandala* R, .. *dene* DF. | *Cadeum*,

Mathena Detl., *cadeumathena* rel. (F .. *ne*). | *baita* a. | *Alana* DFRd. | 23. *mascoa* DFRd (d .. *cor.*). | *scammor* R. | *horam* DFRd. | *abale* Rd (a .. *ex.*). | 23. 24. *androgalim* DFRd. | 24. *Serem* a. | *agolem* DFRd. | 25. 26. *moggore* Rd, *magorae* DF. | 26. *saea* DFR. | *edos* R. | *aplenariae* DF, *plenariae* R, *planarie* d. | *pinnis* DFRd. | *magassu* F (Dd *magg.*). | *bhuma* DF. | 27. *Cyntuma* d, *linthuma* FR (D *lynth.*). | *sydop* DFRd. | *censoe* DFRd. | *pndictor* a, *pindicitora* d. | *acug* R, *achug* DF (d *ohug*). | 28. *sausa* DFR, *sasa* d. | *molum* d, *molom* DFR. | 29. *hypato* F, *hypanhon* a. | *pagoarta* DFd, *pagoarca* R. | *zmanes* DFRd. | 30. *cetum* d, *coetuma* R^1, *acetuma* R^2. | 33. *exstat certe* om. d, *et* R^1. | **253.** 1. *invenerat* a. | *spelcin* DF, *spelcim* d^2 (d^1 *pel.*), *spelgin* a, *spelem* R. | *bocchin* Dd (F *boch.*, a *bocc.*), *bochyn* R. | 2. *Cambusis* a (R *cab.*, *cabussis* DFd. | *Atteniam* DF, *atheniam* R^1 (R^2 .. *nam*), *adtenam* a. | *stadissim* Aa, *stadasim* rel. | 3. *Nepata* R^2a, *neata* rel. (d *nae.*). | 4. *DCCCLXX* a, *DCCCCLXX* rel. | 11. *et Bion* a, om. rel. | 16. $\overline{XVI}|LXXII$ a, $\overline{LXVI}|LXXV$ rel. | 17. *LXII* a, $|\overline{XII}|$ (om. *L*) Detl. | 18. *DCCCCXXXXV* Detl., $\overline{DCCCC}.LXXV$ DF, *DCCCCLXXVI* Rd, *DCCCCXXII* a. | 20. *regionem* dv. | 21. *Primi* codd., cf. § 181, *primam* v. | *LIV* R. | 22. *pittaram* DFR. | *XXV* DFRd. | *tergendum* a. | *CVI* DFRd. | 23. *eo* a, om. rel. | 25. *nataba* DFRd. | 27. *silvarum* (om. *que aliquid*) DFRd. | 32. *Candacen* a, *canagen* rel. (R .. *gem*). | *transit* Detl. | 35. 36. *elephantum* Detl. | 36. *IIII* R. | *Alere* a, *alare* DF. | 38. *Aethiopia* Rob., om. codd. | **254.** 11. *ante palud.* a. | 12. *ibi* DFR (d *ibidem sinus*). | *desimus* DFa, *desinit* R^2 in ras. | 13. *ardentibus* a, .. *tis* rel. | 14. *in itinere* Rd. | 16. *adabuli* DFd (R .. *lia*). | 17. *egabarri* DFa, *mag.* d. | 18. *adiabaras* a. | 21. *dauelli* a, *dabeli* R. | 22. *andete* R. | *Mattitae* a, *mothitae* R, *morithes* d, *mouthe* DF. | 22. 23. *Mesaches* Rd, *smesach.* F, *smeach.* D, *mesagches* a. | *Hypsodores* Detl., *hipdores* a, *ipsodore* DRd (F .. *oro*). | 25. *aladi* DF (R .. *dis*). | *syrbothae* a, *syrdote* DF, *sirdotae* Rd. | 27. *Aesar* Detl., *esar* Barb., *caesar* a, *desar* rel. | 29. *diarum* d, *dianon* a. | 30. *asserit* a, *sesar et* rel. | 33. *simbarri* R^2d, *barri* rel. | *phaliges* a, cf. § 192. | 35. 36. *Sembritarum regione* a. | 37. *enubsis* DFR (d .. *psisse*). | **255.** 1. *at* a, om.

— § 209.

rel. | *ptoenbani*, *tonenphani* a, *ptoenbani* Detl. | 2. 3. *arusbi* Rd. | 3. *archisarmis* DFR¹d. | 4. *marigerri* Rd, .. *geri* DF. | *casmari* DFRd. | 5. *sebobithi* R, *semboboti* rel. | 6. *seberritharum* DF, *sebertit.* d, *sebernit.* a. | 7. *darben* d. | *medoem* R (DF .. *eni*). | 8. 9. *garroen inde* a, *garodeinde* rel. | 9. *Nauos* DFRd. | *Madum*, *Demadatin* a, *madunde mandatim* d, *modumdem adatim* rel. | *secundum* DFRd. | 10. *collogat* a. | *nabettabet* DFRd. | *cum agro* J, *Cum*, *Agro* Detl. | *Psegipta* a, *sipse agitta* DF (d .. *tte*), *ripse agite* R. | 10. 11. *Candragori* a, .. *drogari* codd. Gelen., *canelago* DF, *andago* Rd. | 11. *summarum* a. | *siruidum* a. | 13. *nisacaethas* DFRd. | 13. *nisittos* d, *nisytos* R, *nisytis* F (D *nysi.*). | 16. *que* om. Rd. | *dalio* Rd. | 17. *vacathos* a, *vocathos* DF (Rdv .. *tos*). | 17. 18. *longomporos* DFRd. | 18. *eocalicibus* codd., cf. 5, 44. | *usibalcos* DFRd. | *isuelos* a, *isbelus* rel. (d .. *llus*). | 19. *uallios* a, *ballio* F. | *cispio* DF. | *deinde* Rv. | *fabulosius* Detl. (a .. *ossias*), *fabulosis* R², *fabulis* rel. | 20. *Nigroe* a, *nigroae* rel. | 22. *carne* Rd. | 23. *anthab.* a. | 24. 25. *hesperiae* FR¹d, .. *ria* R², *hespirica* a. | 30. *XI* DF. | *XCVII* RDF, *XCVIII* dv. | 31. *XI* DFR. | 32. *XV* DFRd. | 37. *hiberno* Detl. (Solin. 30, 14 *hieme*), *haevero* a, *hebeno* rel. | **256.** 1. *Graecis* (om. *a*) R. | 5. *Eoo* Detl., *eo* codd. v. | 7. *regi renuntiatam* a, *rege renunciat* rel. | 18. *a cont.* $\overline{X}$ R. | 20. $\overline{II}$ *dierum* Detl. tac. | *pracnavigationi* d, *pernavigationis* R. | **257.** 3. *imbribus* R, .. *ri* rel. | 7. *CXL* a, *CXIIII* rel. | 8. *meridiem* a (d add. *quoque*), .. *die quoque* rel. | 9. *DCCXXII* a. | 11. *Ombrion* a, *ondrion* rel. | 18. 19. *vocari am* a, om. rel. | 20. *ibi* a, om. rel. | 24. 25. *expuantur aestu* coni. Detl. coll. Solin. 56, 19; sed cf. 9, 93; 36, 141; 37, 42. | 25. *putresc.* R (sic M 11, 277; B 32, 68. 76. 126; 35, 189.), *putesc.* d Detl. | 30. *ad orientem recto cursu* F²R²a, d²R²a om. rel. | $\overline{XII}$. $\overline{LX}$ *D* a. | 31. *CCCCLXXV* F¹. | 32. *CCXXII* a. | 34. $\overline{XXIIII}$ DF. | 36. $\overline{XXXXIIII}$ a. | 38. $\overline{XII}$ a. | **258.** 1. *ad* av, *intra* rel. | 2. $|\overline{CLV}|$ *VIIII* Detl. coll. sqq. cum 4, 78, *CLIII* a, *CLVIIII* rel. | 9. $|\overline{LXXXI}|$. *XLVIII* a, $\overline{LXXII}$. *XI* . $\overline{XCIIII}$ DF, $\overline{LXXXII}$. $\overline{XII}$. *XCIIII* Rd. | 11. *XCVIII* a, *XCIIII* rel. | 12. *a cyr.* R. | 15. *comput.* a, *compar.* rel. | 16. 17. $|\overline{LX}|\overline{III}$. *DCCL* Detl. coll. 5, 47, $\overline{LX}$. $\overline{III}$. $\overline{DCCL}$ a, $\overline{LXIII}$. *DCCL* DF,

Codd. *DFR a d.*

LXIII. DCC R, *LXIII. DCCCL* d. | 29. *quam cuique eorum* (om. *cum*) a, *quaecunque eorum* Rob. | 31. *terraque universa* Detl. (a?), sed cf. § 219. 220. | 32. *digeretur* Detl. | 33. *autem* Rob., *haec* (i. e. *h' autem*) DFRa (d *segm. haec*). | **259.** 1. *Alexandriae* Rv, sed cf. 13, 42. | 13. *Phoenices* R. | 17. *XXXII* a. | *XXIII* a. | 19. *accedente bis* R^2 (D^2 in ras., a .. *tes*, d om. *bis*), *accedentibus* rel. | 21. *proxima* a (D^1 .. *uma*///), .. *imam* FRd, .. *imae* D^2. | *Cataoniam* D^2a, .. *niae* rel. | 23. *Pamphyliae* dv. | 24. *pataram* Rd. | 25. *Gythium* dv, *chit.* DF, *cit.* a, *scith.* R. | 26. *messaniam* R (d .. *nam*). | 27. *peloponnensis* Rd. | 28. *Gadis* R, .. *des* d Detl. v. | *cunctae* a, *cuuniciae* DF (R .. *cie*, d .. *ce*). | *LXXIIII* a. | 34. *miletos* R. | **260.** 8. *Edessa* Brot. Sill. | 16. *chalchad.* D^1F (D^2 .. *aed.*), cf. 5, 150; 6, 3; *calced.* a, *chalced.* Rdv. | *Lysimachiam* Rv. | 27. *adversa* Rd. | 30. *Pael.* Detl. | 31. *ab* om. codd. | 37. *supra* D^2a, om. rel. | **261.** 1. *continui orientur* a.

ADDENDA VEL CORRIGENDA.

Pag. 33, lin. 35: scr. *nascentes.*
„ 47 „ 12: verba *med. V* om. R lib. 1, sed exhibet in indice qui librum 26 antecedit post verba *fucus marinus.*
„ 65 „ 35: *aut in cor hominis cadere* Haupt Hermes IV, p. 145.
„ 68 „ 22: *vix probe est iudicare* id. ib.
„ 98 „ 20: *ultra brevitatem aevi* id. ib.
„ 163 „ 33: scr. *Sialetae.*
„ 167 „ 8: scr. *Calauria L pass.*
„ 189 „ 14. 20: scr. *Ptolemais.*

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

PLINIUS SECUNDUS

VESPASIANO SUO S.

Libros Naturalis Historiae, novicium Camenis Quiritium 1
tuorum opus, natos apud me proxima fetura licentiore epistula narrare constitui tibi, iucundissime imperator — sit enim haec tui praefatio, verissima, dum 'maxime' consenescit in patre — namque tu solebas nugas esse aliquid meas putare, ut obiter emolliam Catullum, conterraneum meum (agnoscis et hoc castrense verbum). ille enim, ut scis, permutatis prioribus Saetabis duriusculum se fecit quam volebat existimari a Veranniolis suis et Fabullis. simul ut 2
hac mea petulantia fiat quod proxime non fieri questus es in alia procaci epistula nostra, ut in quaedam acta exeat, sciantque omnes quam ex aequo tecum vivat imperium. Triumphalis et censorius tu sexiensque consul ac tribuniciae 3
potestatis particeps et, quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter et equestri ordini praestas, praefectus praetori eius, omniaque haec rei publicae, et nobis quidem qualis in castrensi contubernio, nec quicquam in te mutavit fortunae amplitudo, nisi ut prodesse tantundem posses ut velles. Ita- 4
que cum ceteris in venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. hanc igitur tibi inputabis, et in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci, quoniam alia via occurris ingens et longius etiam submoves ingeni fascibus. Fulgurat in nullo 5
umquam verius dicta vis eloquentiae, tribuniciae potestatis facundiae. Quanto tu ore patris laudes tonas! quanto fratris famas! quantus in poetica es! o magna fecunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitareris excogitasti. Sed 6
haec quis possit intrepidus aestimare subiturus ingeni tui iudicium, praesertim lacessitum? Neque enim similis est condicio publicantium et nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere: Quid ista legis, imperator? humili vulgo scripta

sunt, agricolarum, opificum turbae, denique studiorum otiosis. quid te iudicem facis? cum hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. maiorem te sciebam quam ut descen-
7 surum huc putarem. praeterea est quaedam publica etiam eruditorum reiectio. utitur illa et M. Tullius extra omnem ingeni aleam positus, et (quod miremur) per advocatum defenditur: nec doctissimis. Manium Persium haec legere nolo, Iunium Congum volo. quod si hoc Lucilius, qui primus condidit stili nasum, dicendum sibi putavit, Cicero mutuandum, praesertim cum de re publica scribe-
8 ret, quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimus? Sed haec ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione, quoniam plurimum refert sortiatur aliquis iudicem an eligat, multumque apparatus interest apud invitatum hospitem et oblatum.
9 Cum apud Catonem, illum ambituus hostem et repulsis tamquam honoribus inemptis gaudentem, flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc se facere quod tum pro innocentia rebus humanis summum esset profitebantur. Inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem, M. Porci, a quo rem inprobam petere nemo audet!
10 Cum tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc adtestabatur vel inimico iudici se probari posse. adeo summum quisque causae suae iudicem facit
11 quemcumque, cum eligit, unde provocatio appellatur. Te quidem in excelsissimo generis humani fastigio positum, summa eloquentia, summa eruditione praeditum, religiose adiri etiam a salutantibus scio, et ideo[subit]cura, ut quae tibi dicantur te digna sint. Verum dis lacte rustici multaeque gentes, et mola tantum salsa litant qui non habent tura, nec ulli fuit vitio
12 deos colere quoquo modo posset. Meae quidem temeritati accessit hoc quoque, quod levioris operae hos tibi dedicavi libellos. nam nec ingeni sunt capaces, quod alioquin nobis perquam mediocre erat, neque admittunt excessuus aut orationes sermonesve aut casuus mirabiles vel eventuus varios,
13 iucunda dictu aut legentibus blanda, sterili materia. Rerum natura, hoc est vita, narratur, et haec sordidissima sui parte ut plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, immo
14 barbaris, etiam cum honoris praefatione ponendis. Praeterea

iter est non trita auctoribus via nec qua peregrinari animus expetat. nemo apud nos qui idem temptaverit, nemo apud Graecos qui unus omnia ea tractaverit. magna pars studiorum amoenitates quaerimus, quae vero tractata ab aliis discuntur inmensae subtilitatis obscuris rerum tenebris premuntur. iam omnia attingenda quae Graeci τῆς ἐγκυκλοπαιδείας vocant, et tamen ignota aut incerta ingeniis facta, alia vero ita multis prodita ut in fastidium sint adducta. Res ardua vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero naturam et naturae sua omnia. nobis itaque etiam non assecutis voluisse abunde pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse qui difficultatibus victis utilitatem iuvandi praetulerunt gratiae placendi, idque iam et in aliis operibus ipse feci, et profiteor mirari T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum quas repetit ab origine urbis quodam volumine sic orsum: satis iam sibi gloriae quaesitum, et potuisse se desidere, ni animus in quiete pasceretur opere. Profecto enim populi gentium victoris et Romani nominis gloriae, non suae, conposuisse illa decuit. maius meritum esset operis amore, non animi causa, perseverasse, et hoc populo Romano praestitisse, non sibi. Viginti milia rerum dignarum cura (quoniam, ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duum milium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiae, ex exquisitis auctoribus centum inclusimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis quas aut ignoraverant priores aut postea invenerat vita. Nec dubitamus multa esse quae et nos praeterierint. homines enim sumus et occupati officiis, subsicivisque temporibus ista curamus, id est nocturnis. ne quis vestrum putet his cessatum horis. dies vobis inpendimus, cum somno valetudinem conputamus, vel hoc solo praemio contenti quod, dum ista, ut ait M. Varro, musinamur, pluribus horis vivimus. profecto enim vita vigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere hoc ipsum tu praestas quod ad te scribimus. haec fiducia operis, haec est indicatura. multa valde pretiosa ideo videntur quia sunt templis dicata.

Vos quidem omnes, patrem te fratremque, diximus opere
iusto, temporum nostrorum historiam orsi a fine Aufidi Bassi.
ubi sit ea quaeres? iam pridem peracta sancitur, et alioquin
statutum erat heredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita
iudicaretur. proinde occupantibus locum faveo, ego vero et
posteris quos scio nobiscum decertaturos sicut ipsi fecimus
cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis
quod in his voluminibus auctorum nomina praetexui. est
enim benignum, ut arbitror, et plenum ingenui pudoris fateri
per quos profeceris, non ut plerique ex iis quos attigi fece-
runt. Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a
iuratissimis et proximis veteres transscriptos ad verbum ne-
que nominatos, non illa Vergiliana virtute, ut certarent, non
Tulliana simplicitate, qui de re publica Platonis se comi-
tem profitetur, in consolatione filiae Crantorem, inquit,
sequor, item Panaetium de officiis, quae volumina edi-
scenda, non modo in manibus cotidie habenda nosti. Obnoxii
profecto animi et infelicis ingeni est deprehendi in furto
malle quam mutuum reddere, cum praesertim sors fiat ex
usura. Inscriptionis apud Graecos mira felicitas. *κηρίον* in-
scripsere, quod volebant intellegi favom, alii *κέρας Ἀμαλ-
θείας*, quod copiae cornu, ut vel lactis gallinacei sperare
possis in volumine haustum, *ἰωνιά*, *Μοῦσαι*, *πανδέκται*, *ἐγχει-
ρίδια*, *λειμών*, *πίναξ*, *σχεδίων*, inscriptiones propter quas va-
dimonium deseri possit. at cum intraveris, di deaeque, quam
nihil in medio invenies! Nostri grossiores, Antiquitatum,
Exemplorum Artiumque facetissimi, Lucubrationem puto
quia Vivaculus erat et vocabatur. paulo minus adserit Varro
in satiris suis Sesculixe et Flextabula. Apud Graecos desiit
nugari Diodorus et *βιβλιοθήκης* historiam suam inscripsit.
Apion quidem grammaticus (hic quem Tiberius Caesar cym-
balum mundi vocabat, cum propriae famae tympanum potius
videri posset) inmortalitate donari a se scripsit ad quos ali-
qua conponebat. Me non paenitet nullum festiviorem excо-
gitasse titulum. et ne in totum videar Graecos insectari, ex
illis mox velim intellegi pingendi fingendique conditoribus,
quos in libellis his invenies absoluta opera et illa quoque
quae mirando non satiamur pendenti titulo inscripsisse, ut

Apelles faciebat aut Polyclitus, tamquam inchoata semper arte et inperfecta, ut contra iudiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam velut emendaturo quidquid desideraretur, si non esset interceptus. quare plenum 27
verecundiae illud est, quod omnia opera tamquam novissima inscripsere, et tamquam singulis fato adempti. Tria non amplius, ut opinor, absolute traduntur inscripta: Ille fecit, quae suis locis reddam. quo apparuit summam artis securitatem auctori placuisse, et ob id magna invidia fuere omnia ea.
Ego plane meis adici posse multa confiteor, nec his solis, 28
sed et omnibus quos edidi, ut obiter caveam istos Homeromastigas (ita enim verius dixerim), quoniam audio et Stoicos et dialecticos, Epicureos quoque (nam de grammaticis semper expectavi) parturire adversus libellos quos de grammatica edidi, et subinde abortuus facere iam decem annis, cum
celerius etiam elephanti pariant. ceu vero nesciam adversus 29
Theophrastum, hominem in eloquentia tantum ut nomen divinum inde invenerit, scripsisse etiam feminam, et proverbium inde natum suspendio arborem eligendi. Non queo mihi tem- 30
perare quo minus ad hoc pertinentia ipsa censorii Catonis verba ponam, ut appareat etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Africano, immo vero et sub Hannibale, didicisset militare et ne Africanum quidem ferre potuisset, qui imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos qui
obtrectatione alienae scientiae famam sibi aucupantur. Quid enim? ait in eo volumine, scio ego, quae scripta sunt si palam proferantur, multos fore qui vitilitigent, sed ii potissimum qui verae laudis expertes sunt. eorum ego orationes sivi praeterfluere. Nec Plan- 31
cus inlepide, cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare quae ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset: cum mortuis non nisi larvas luctari. quo dicto sic repercussit illas, ut apud eruditos nihil inpudentius iudicetur. Ergo securi etiam contra vitilitigatores, quos Cato 32
eleganter ex vitiis et litigatoribus conposuit (quid enim illi aliud quam litigant aut litem quaerunt?), exsequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum 33
erat, quid singulis contineretur libris huic epistulae subiunxi,

summaque cura ne legendos eos haberes operam dedi. Tu per hoc et aliis praestabis ne perlegant, sed, ut quisque desiderabit aliquid, id tantum quaerat et sciat quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in litteris nostris Valerius Soranus in libris quos *ἐποπτίδων* inscripsit.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER I.

Libro II. continentur: (1) An finitus mundus et an unus. (2) de forma eius. (3) de motu. cur mundus dicatur. (4) De elementis. (5) De deo. (6) De siderum errantium natura. (7) de lunae et solis defectibus. de nocte. (8) de magnitudine siderum. (9. 10) quae quis invenerit in observatione caelesti. (11) de lunae motu. (12) Errantium motus et luminum canonica. (13. 14) quare eadem altiora *alias*, alias propiora videantur. (15) catholica siderum errantium. (16) quae ratio colores eorum mutet. (17) solis motus. dierum inaequalitatis ratio. (18) Quare fulmina Iovi adsignentur. (19) Intervalla siderum. (20) de sideribus musica. (21) de mundo geometrica. (22. 23) De repentinis sideribus. de cometis. natura et situs et genera eorum. (24) Hipparchea de sideribus agnoscendis. (25) De caelestibus prodigiis per exempla historica. faces, lampades, bolides, (26) trabes caelestes, chasma caeli. (27) De caeli coloribus. de flamma caelesti. (28. 29) de coronis caelestibus. de circulis repentinis. (31) Plures soles. (32) plures lunae. (33) dierum noctibus lux. (34) clipei ardentes. 35) ostentum caeli semel notatum (36) De discursu stellarum. (37) De stellis quae Castores vocantur. (38) De aere et quare lapidibus pluat. (39—41) De statis tempestatibus (40. de caniculae ortu. 41. vis temporum anni stata). (42) De incertis tem-

pestatibus. de imbribus. (43) de tonitribus et fulgetris. (44—48) Qua ratione echo reddatur. Ventorum genera, naturae, observationes. (49) Ecnephias, typhon, (50) turbines, presteres, vortices, alia prodigiosa genera tempestatum. (51—56) De fulminibus (quibus in terris non cadant, et quare. 52. genera fulgurum et miracula. 53. Etrusca observatio in his et Romana. 54. de fulminibus evocandis. 55. catholica fulgurum. 56. quae numquam feriantur). (57) Lacte pluvisse, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis, frumento. (59) De lapidibus caelo cadentibus. Anaxagorea de his. (60) Arcus caelestis. (61) Natura grandinis, nivis, pruinae, nebulae, roris. Nubium imagines. (62) Proprietates caeli in locis. (63) Natura terrae. (64) de forma eius. (65. 66) An sint antipodes. Quomodo aqua terrae innexa. quae ratio fluminum. (67) an circumdatus terrae oceanus. (68) quae portio terrae habitetur. (69) Mediam esse mundi terram. (70) De obliquitate zonarum. (71) de inaequalitate climatum. (72) Ubi eclipsis non appareant, et quare. (73) Quae ratio diurnae lucis in terris. (74) gnomonica de ea re. (75. 76) Ubi et quando nullae umbrae, ubi bis anno. ubi in contrarium umbrae ferantur. (77) Ubi longissimi dies, ubi brevissimi. (78) De primo horologio. (79) Quomodo observentur dies. (80) Differentia gentium ad rationem mundi. (81—83) De terrae motibus. de terrae hiatibus. signa motuus futuri. (84) auxilia contra motuus futuros. (85) portenta terrarum semel tradita. (86) miracula terrae motuus. (87. 88) Quibus locis maria recesserint. Insularum enascentium ratio. (89) quae et quibus temporibus enatae sint. (90) quas terras interruperint maria. (91) quae insulae continenti adiunctae sint. (92) quae terrae in totum mari permutatae. (93) quae terrae ipsae se minuerint. (94) urbes haustae mari. (95) De spiraculis. (96) De terris semper trementibus. de insulis semper fluctuantibus. (97) Quibus locis non inpluat. (98) Acervata terrarum miracula. (99) Qua ratione aestuus maris accedant et recedant. (100) ubi aestuus extra rationem idem faciant. (101—105) Miracula maris (102. quae potentia lunae ad terrena et marina, 103. quae solis. 104. quare salsum mare. 105. ubi altissimum

mare). 106. Mirabilia fontium et fluminum. (107—110) Ignium et aquarum iuncta miracula (108. de maltha. 109. de naphtha. 110. quae loca semper ardeant). (111) Ignium per se miracula. (112) Terrae universae mensura. (113) Harmonica mundi ratio. Summa: res et historiae et observationes CCCCXVII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Sulpicio Gallo, Tito Caesare imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Cornelio Nepote, Seboso, Caelio Antipatro, Fabiano, Antiate, Muciano, Caecina qui de Etrusca disciplina, Tarquitio qui item, Iulio Aquila qui item, Sergio Paullo. Externis: Hipparcho, Timaeo, Sosigene, Petosiri, Nechepso Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro, Epigene, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione gnomonico, Euclide, Coerano philosopho, Dicaearcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut qui fuerunt (3) Baeticae, (4) Hispaniae citerioris, (5) Narbonensis provinciae, (6—10) Italiae usque Locros (9. Tiberis, Roma), (11—14) insularum LXIIII (in his 11. Baliarium, 12. Corsicae, 13. Sardiniae, 14. Siciliae), (15—20) Italiae a Locris usque Ravennam (20. de Pado), (21. 22) Italiae trans Padum, (23) Histriae, (24) Alpium et gentium Alpinarum, (25) Illyrici, Liburniae, (26) Delmatiae, (27) Noricorum, (28) Pannoniae, (29) Moesiae, (30) insularum Ionii et Hadriatici. Summa: oppida et gentes * * Summa: flumina clara * *. Summa: montes clari * *. Summa: insulae * *. Summa: quae intercidere oppida aut gentes * *. Summa: res et historiae et observationes * *.

Ex auctoribus: Turranio Gracile, Cornelio Nepote, T. Livio, Catone censorio, M. Agrippa, M. Varrone, divo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Curione patre, Caelio, Arruntio, Seboso, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, L. Ateio, *Ateio* Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, Gelliano, Valeriano. Externis: Artemidoro, Alexandro polyhistore, Thucydide, Theophrasto,

Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt (1—4) Epiri, (5—10) Achaiae, (11—13) Graeciae, (14. 15) Thessaliae, (16) Magnesiae, (17) Macedoniae, (18) Thraciae, (19—23) insularum ante eas terras (inter quas 20. Cretae, 21. Euboeae, 22. Cycladum, 23. Sporadum), (24) Hellesponti, Ponti, Maeotidis, (25. 26) Daciae, Sarmatiae, Scythiae, (27) insularum Ponti, (28. 29) Germaniae, (30) insularum in Gallico oceano XCVI, quas inter Britanniae, (31) Belgicae Galliae, (32) Lugdunensis Galliae, (33) Aquitanicae Galliae, (34) citerioris Hispaniae ab oceano Gallico, (35) Lusitaniae, (36) insularum in mari Atlantico. (37) Universae Europae mensura. Summa: oppida et gentes**. Summa: flumina clara **. Summa: montium clari**. Summa: insulae **. Summa: quae intercidere oppida aut gentes **. Summa: res, historiae et observationes **.

Ex auctoribus: Catone censorio, M. Varrone, M. Agrippa, divo Augusto, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, Ateio Capitone, Ateio philologo. Externis: Polybio, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Timosthene, Eratosthene, Ephoro, Cratete grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle. [Eumacho], Timaeo Siculo, Myrsilo, Alexandro polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menaechmo, Aglaosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Xenophonte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro V. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt (1) Mauretaniarum, (2) Numidiae, (3) Africae, (4) Syrtium, (5. 6) Cyrenaicae, (7) insularum circa Africam, (8) aversorum Africae, (9—11) Aegypti (Chorae, Thebaidis, Nili), (12) Arabiae quae est ad mare Aegyptium, (13. 14) Idu-

maeae, Syriae, Palaestines, Samariae, (15) Iudaeae, (17) Phoenices, (18. 19) Syriae Coeles, Syriae Antiochiae, (20. 21) Euphratis, (22) Ciliciae et adiunctarum gentium, (23) Isauricae, Omanadum, (24) Pisidiae, (25) Lycaoniae, (26) Pamphyliae, (27) Tauri montis. (28) Lyciae, (29) Cariae, (31) Ioniae, (32) Aeolidis, (33) Troadis et adiunctarum gentium, (34—39) insularum ante Asiam CCXII (in his 35. Cypri, 36. Rhodi, Coi, 37. Sami, 38. Chii, 39. Lesbi). (40) Hellespontus, Mysia, (41) Phrygia, (42) Galatia et adiunctae gentes. (43) Bithynia. Summa: oppida et gentes **. Summa: flumina clara **. Summa: montium clari **. Summa: insulae CXVIII. Summa: quae intercidere oppida aut gentes **. Summa: res et historiae et observationes **.

Ex auctoribus: Agrippa, Suetonio Paulino, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Caesare, Arruntio, Livio filio, Seboso, actis triumphorum. Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Dionysio, Aristotele, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panaetio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timaeo mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro polyhistore, Metrodoro, Posidonio qui *περίπλουν* aut *περιήγησιν*, Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphane, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt (1) Ponti, Mariandynorum, (2) Paphlagonum, (3 et 8) Cappadocum. (4) Themiscyrena regio et in ea gentes, Heniochi, (5) regio Colica et gentes, Achaeorum gentes, ceterae eodem tractu gentes, (6) Bosporus Cimmerius, (7) Maeotis et gentes circa Maeotim, (9) Armenia minor, Armenia maior, (10) Cyrus fluvius, Araxes fluvius, (11) Albania, Iberia et iunctae gentes, (12) portae Caucasiae, (13) insulae in Ponto, (14) gentes a Scythico oceano, (15) Caspium et Hyrcanium

mare, (16) Adiabene, (17) Media, portae Caspiae, (18) gentes circa Hyrcanium mare, (19) Scytharum gentes, (20) situus ab oceano Eoo, Seres, (21—23) Indi (22. Ganges, 23. Indus), (24) Taprobane, (25) Ariani et iunctae gentes, (26) navigationes in Indiam, (27) Carmania, (28) sinus Persicus, (29) Parthorum regna, (30. 31) Mesopotamia (31. Tigris), (32) Arabia, (33) sinus maris rubri, (34) Trogodytice, (35) Aethiopia, (36) insulae Aethiopici maris. (37) De insulis fortunatis. (38) Terrae per mensuras conparatae, (39) digestio terrarum in parallelos et umbras pares. Summa: oppida MCXCV. Summa: gentes DLXXVI. Summa: flumina clara CXV. Summa: montes clari XXXVIII. Summa: insulae CVIII. Summa: quae intercidere oppida aut gentes XCV. Summa: res et historiae et observationes MMCCXIIII.

Ex auctoribus: M. Agrippa, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Caesare, Arruntio, Seboso, Fabricio Tusco, T. Livio F., Seneca, Nigidio. Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro magno, Ephoro, Hipparcho, Panaetio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, [Eumacho], Timaeo Siculo, Alexandro polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dalione, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continentur (2) gentium mirabiles figurae. (3) prodigiosi partuus. (4) De homine generando. pariendi tempora, perinlustria exempla a mensibus VII ad XIII. (5) signa sexuus in gravidis pertinentia ante partum. (6) monstruosi partuus, (7) excisi utero. (8) qui sint vopisci. (9) de conceptu hominum, de generatione hominum. (10) similitudinum exempla, (11) numerosissimae subolis exempla. (12) Ad quos annos generatio. (13) Mensum in feminis miracula. (14) Quae ratio generandi. (15) Historica circa dentes. Historica circa infantes. (16) Magnitudinum exempla. (17) Praeproperi infantes. (18) Insignia corporum, (19)

vires eximiae, (20) velocitas praecipua, (21) visuus eximii, (22) audituus miraculum, (23) patientia corporis, (24) memoria, (25) vigor animi, (26) clementia, animi magnitudo. (27) Rerum gestarum claritas summa. (28) Tres summae virtutes in eodem, innocentia summa, (29) fortitudo summa, (30) ingenia praecipua. (31) qui sapientissimi. (32) Praecepta vitae utilissima. (33) De divinatione. (34) Vir optimus iudicatus, (35) matronae pudicissimae. (36) Summae pietatis exempla. (37—39) Artibus excellentes (astrologia, grammatica, medicina, 38. geometria, architectura, 39. pictura, scalptura marmoraria, eboraria, caelatura). (40) Pretia hominum insignia. (41) De felicitate summa. (42) raritas continuationis in familiis. (43) varietatis exempla mirabilia. bis proscriptus. (44) Honorum exempla mirabilia. (45) decem res in uno felicissimae. (46) divi Augusti adversa. (47) Quos di felicissimos iudicaverint, (48) quem viventem ut deum coli iusserint. Fulgur mirabile. (49) De spatiis vitae longissimis. (50) De varietate nascendi. (51) In morbis exempla varia. (52) De morte. (53) qui elati revixerint. (54) subitae mortis exempla. (55) de sepultura, (56) de manibus, de anima. (57) Quae quis in vita invenerit, (58) in quibus rebus primi gentium consensuus. de antiquis litteris. (59) Quando primum tonsores, (60) quando primum horologia. Summa: res et historiae et observationes DCCXLVII.

Ex auctoribus: Verrio Flacco, Gnaeo Gellio, Licinio Muciano, Masurio Sabino, Agrippina Claudi, M. Cicerone, Asinio Pollione, M. Varrone, Messala Rufo, Cornelio Nepote, Vergilio, T. Livio, Cordo, Melisso, Seboso, Cornelio Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Fabiano, Catone censorio, actis, Fabio Vestale. Externis: Herodoto, Aristea, Baetone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Phylarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Nechepso, Alexandro polyhistore,

Xenophonte, Callimacho, Democrito, Diyllo historico, Stratone qui contra Ephori *εὑρήματα* scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui *τραγῳδούμενα*, Philostephano, Hegesia, Archemacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro VIII. continentur: (1—11) De elephantis (de sensu eorum, 2. quando primum iuncti, 3. de docilitate eorum, 4. mirabilia in factis eorum. 5. de natura ferarum ad pericula sua intellegenda. 6. quando primum in Italia visi elephanti. 7. pugnae eorum. 8. quibus modis capiantur, 9. quibus domentur. 10. de partu eorum et reliqua natura. 11. ubi nascantur. discordia eorum et draconum). (12) De sollertia animalium. (13) De draconibus. (14) Mirae magnitudines serpentium. (15) De Scythicis animalibus, de bisontibus, uris. (16) de septentrionalibus, alce, achli, bonaso. (17—21) De leonibus (quomodo gignantur. 18. quae genera eorum. 19. quae propria naturae. 20. quis primus leontomachiam Romae, quis plurimos in ea leones donaverit. 21. quis primus leones domuerit, quis primus Romanorum iunxerit. mirabilia in leonum factis). (22) A dracone agnitus et servatus. (23. 24) De pantheris (24. senatusconsultum et leges de Africanis. quis primus Romae Africanas et quando, quis plurimas). (25) de tigribus. quando primum Romae visa tigris. de natura earum. (26) de camelis. genera eorum. (27) de camelopardali. quando primum Romae visa. (28) de chama. de cephis. (29) de rhinocerote. (30) de lynce et sphingibus. de crocottis. de cercopithecis. (31) Indiae terrestria animalia, (32) item Aethiopiae. bestia visu interficiens. (33) De basiliscis serpentibus. (34) De lupis. unde fabula versipellium. (35) Serpentium genera. (36) De ichneumone. (37) de crocodilo. (38) de scinco. (39) de hippopotamo. (40) quis primus ostenderit eum Romae et crocodilum. (41) Medicinae ab animalibus repertae. (42) Prognostica periculorum ex animalibus. (43) Gentes ab animalibus sublatae. (44—45) De hyaenis (45. de corocottis. de mantichoris). (46) De onagris. (47—49) De aquaticis et iisdem terrestribus (de fibris, de lutris, [48. de ranis rubetis,] 49. de vitulo marino, de stelionibus). (50)

De cervis. (51) de chamaeleonte. (52) de reliquis colorem mutantibus, tarandro, lycaone, thoe. (53) de hystrice. (54) de ursis. de fetu eorum. (55) de muribus Ponticis et Alpinis. (56) de irenaceis. (57) de leontophono. Lynces. (58) meles, sciuri. (59) De cocleis. (60) de lacertis. (61—63) Canum natura (exempla eorum circa dominos. qui proeliorum causa canes habuerint. 62. de generatione eorum. 63. contra rabiem remedia). (64—67) Equorum natura (65. de ingeniis eorum. mirabilia quadrigarum. 66. generatio equorum. 67. vento concipientes). (68) De asinis. generatio in his. (69) Mularum natura et reliquorum iumentorum. (70. 71) De bubus (generatio eorum, 71. Apis in Aegypto). (72—75) Pecorum natura (generatio eorum, 73. genera lanae et colorum, 74. genera vestium). (76) Caprarum natura et generatio, (77) suum item. (78) De feris subus. Quis primus vivaria bestiarum instituerit. (79) De semiferis animalibus. (80) De simiis. (81) De leporum generibus. (82) De nec placidis nec feris animalibus. (33) Quae quibus locis animalia non sint. (84) Ubi et quae advenis tantum noceant, ubi et quae indigenis tantum. Summa: res et historiae et observationes DCCLXXXVII.

Ex auctoribus: Muciano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cornelio Valeriano, Catone censorio, Fenestella, Trogo, actis, Columella, Vergilio, Varrone, Lucilio, Metello Scipione, Cornelio Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Mamilio Sura. Externis: Iuba rege, Polybio, Herodoto, Antipatro, Aristotele, Demetrio physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Scopa qui *Ὀλυμπιονίκας*, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Phylarcho, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Hegesia Maroneo, Menandris Prienaeo et Heracleote, Menecrate poeta, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho

qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro VIIII. continetur aquatilium natura. (1) Quare maxima in mari animalia. (2) Indici maris beluae. (3) Quae in quoque oceano maximae. (4) De Tritonum et Nereidum figuris. de elephantorum marinorum figuris. (5) de balaenis, de orcis. (6) An spirent pisces, an dormiant. (7—10) De delphinis (8. quos amaverint, 9. quibus in locis societate cum hominibus piscentur, 10. alia circa eos mira). (11) De tursionibus. (12. 13) De testudinibus (quae genera aquatilium testudinum et quomodo capiantur, 13. quis primus testudinem secare instituerit). (14) Digestio aquatilium per species. (15) De vitulis marinis sive phocis. Quae pilo careant et quomodo pariant. (16) Quot genera piscium. (17) Qui maximi pisces. (18) cordylae, pelamydes, thynni. membratim ex his salsura. [melandrya,] apolecti, cybia. (19) amiae, scombri. (20) Qui non sint pisces in Ponto, qui intrent, qui alia redeant. (21) Quare pisces extra aquam exsiliant. gladius piscis. (22) Esse auguria ex piscibus. (23) In quo genere piscium mares non sint. (24) Qui calculum in capite habeant. qui lateant hieme. qui hieme non capiantur nisi statis diebus. (25) qui aestate lateant. qui siderentur pisces. (26) De mugile, (27) de acipensere, (28) de lupo, de asello, (29) de scaro, de mustela. (30) Mullorum genera. Sargus. (31) Mirabilia piscium pretia. (32) Non ubique eadem genera placere. (33) Geminatis de branchiis. de squamis. (34) Vocales et sine branchiis pisces. (35) Qui in terram exeant. tempora capturae. (36) Digestio piscium in figuras corporis. rhomborum et passerum differentia. de longis piscibus. (37) De piscium pinnis et natandi ratione. (38) Anguillae. (39) murenae. (40) Planorum piscium genera. (41) Echeneis et effectus eius. (42) Qui pisces colorem mutent. (43) De hirundine. de pisce qui noctibus lucet. de cornuto. de dracone marino. (44) De piscibus sanguine carentibus. qui piscium molles appellentur. de saepia. (45) de loligine, de pectunculis, qui volent extra aquam. (46—48) De polypis (47. de navigatore polypo). (49) De navigatore nauplio. (50—52) Crusta in-

tecti. (de locustis, 51. cancrorum genera, de pinotere, de echinis, de cocleis, de pectinibus, 52. concharum genera.) (53) Quanta luxuriae materia mari sit. (54—59) De margaritis (quomodo nascantur et ubi. 55. quomodo inveniantur. 56. quae genera unionum. 57. quae observanda in his. quae natura eorum. 58. exempla circa eos. 59. quando primum in usum venerint Romae). (60—64) Muricum naturae (de purpuris. 61. quae nationes purpurae. 62. quomodo ex his lanae tinguantur. 63. quando purpurae usus Romae, quando lati clavi et praetextae. 64. de conchyliatis vestibus. 65. de amethysto tinguendo, de Tyrio, de hysgino, de cocco). (66) De pina et pinotere. (67) De sensu aquatilium. torpedo, pastinaca, scolopendrae, glanis. de ariete pisce. (68) De his quae tertiam naturam habent animalium et fruticum. de urticis, (69) de spongeis. quae genera earum et ubi nascantur. animal esse eas. (70) De caniculis. (71) De his quae silicea testa cluduntur. Quae sine sensu ullo in mari. De reliquis sordium animalibus. (72) De venenatis marinis. (73) De morbis piscium. (74—77) De generatione eorum (mira generationum. 75. qui intra se et ova pariant et animal. 76. quorum in partu rumpatur venter, dein coeat. 77. qui volvas habeant, qui ipsi se ineant). (78) Quae longissima vita piscium. (79. 80) quis primus vivaria piscium instituerit. de ostreis. (81) quis murenarum vivaria instituerit. (82) quis primus coclearum vivaria instituerit. (83) Pisces terreni. (84) De muribus in Nilo. (85) Quomodo capiantur anthiae pisces. (86) De stellis marinis. (87) De dactylorum miraculis. (88) De inimicitiis inter se aquatilium et amicitiis. Summa: res et historiae et observationes DCL.

Ex auctoribus: Turranio Gracile, Trogo, Maecenate, Alfio Flavo, Cornelio Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Aelio Stilone, Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Corvino, Trebio Nigro, Nigidio. Externis: Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasyllo, Hegesidemo, Sudine, Alexandro polyhistore.

Libro X. continentur volucrum naturae. (1) De strutho-

camelo. (2) [de] phoenice. (3) Aquilarum genera. (4) natura earum. (5) quando legionum signa esse coeperint. (6) de aquila quae in rogum virginis se misit. (7) Voltur. (8) Avis sanqualis, inmusulus. (9—11) Accipitres (buteo. 10. in quibus locis societate accipitres et homines aucupentur. 11. quae avis sola a suo genere interimatur. quae avis singula ova pariat). (12) Milvi. (13) Digestio avium per genera. (14) De inauspicatis avibus. cornices quibus mensibus non sint inauspicatae. (15) De corvis. (16) De bubone. (17) De avibus quarum vita aut notitia intercidit. (18) Quae a cauda nascantur. (19) De noctuis. (20) De pico Martio. (21) De his quae uncos ungues habent. (22—25) De his quae digitos habent. (22. 23) de pavonibus (23. quis primus pavonem cibi causa occiderit. quis farcire instituerit). (24. 25) de gallinaceis (25. quomodo castrentur. de gallinaceo locuto). (26—28) de ansere (27. quis primum iecur anserinum instituerit. 28. de Commageno). (29) chenalopeces, chenerotes, tetraones, otides. (30) grues. (31) de ciconiis. (32) de palmipede reliquo genere. de oloribus. (33) De avibus peregrinis quae veniunt. coturnices, glottides, cychramus, otus. (34. 35) De avibus nostris quae discedunt, et quo abeant. hirundines, turdi, merulae, sturni. De avibus quae plumas amittunt in occultatione. turtur, palumbes. [sturnorum et hirundinum volatus.] (36) Quae avium perennes, quae semestres, quae trimestres. galguli, upupae. (37) Memnonides. (38) Meleagrides. (39) Seleucides. (40) Ibis. (41) Quae quibus locis aves non sint. (42—45) Quae mutent colorem et vocem. de oscinum genere (43. de lusciniis, 44. de melancoryphis, erithacis, phoenicuris. 45. oenanthe, chlorio). (46) Tempus avium geniturae. (47) Halcyones. dies earum navigabiles. (48) De reliquo aquaticarum genere. (49—51) Sollertia avium in nidis (hirundinum opera mira. ripariae. 50. acanthyllis. 51. merops. de perdicibus). (52. 53) De columbis. opera earum mirabilia et pretia. (54. 55) Differentiae volatuus et incessuus (55. apodes sive cypseli). (56) De pastu avium. caprimulgi, platea. (57) De ingeniis avium. carduelis, taurus, anthus. (58—60) De avibus quae locuntur (psittaci,

59. picae glandares. 60. propter corvum loquentem seditio populi Romani). (61) Diomediae. (62) Quae animalia nihil discant. (63) De potu avium. de porphyrione. (64) Himantopodes. (65. 66) De pastu avium (66. onocrotali). (67. 68) De peregrinis avibus (Phalerides, Phasianae, Numidicae, 68. phoenicopteri, attagenae, phalacrocoraces, pyrrhocoraces, lagopodes). (69) De novis avibus. bibiones. (70) De fabulosis avibus. (71) Qui gallinas farcire instituerint, qui primi [censores] vetuerint. (72) quis primus aviaria instituerit. de Aesopi patina. (73—80) Generatio avium (quae praeter aves ova gignant. 74. ovorum genera et naturae. 75. vitia et remedia incubantium. 76. Augustae ex ovis augurium. 77. quales gallinae optimae. 78. morbi earum et remedia. 79. ardiolarum genera. 80. quae sint ova urina, quae cynosura, quae hypenemia. quomodo optime servantur ova). (81) Quae volucrum sola animalia pariat et lacte nutriat. (82) Quae terrestrium ova pariant. serpentium generatio. (83—87) Terrestrium omnium generatio (84. quae sit animalium in uteris positio. 85. quorum animalium origo adhuc incerta sit, 86. de salamandris. 87. quae nascantur ex non genitis. quae nata nihil gignant. in quibus neuter sexus sit). (88—90) De sensibus animalium (tactuus hominibus esse, item gustatuus, quibus visus, quibus odoratus, quibus auditus. de talpis. an ostreis auditus. 89. qui ex piscibus clarissime audiant. 90. qui ex piscibus maxime odorentur). (91—93) Diversitas animalium in pastu (92. quae venenis vivant, 93. quae terra, quae fame aut siti non intereant). (94) de diversitate potuus. (95) Quae inter se dissideant. (96) amicitiam animalium esse et affectuus animalium. exempla affectuus serpentium. (97—98) De somno animalium (98. quae somnient). Summa: res et historiae et observationes DCCXCIIII.

Ex auctoribus: Manilio, Cornelio Valeriano, actis, Umbricio Meliore, Masurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Muciano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Cornelio Celso, Horatio, Deculone, Hygino, Sasernis, Nigidio, Mamilio Sura. Externis: Homero, Phemonoe, Philemone, Boetho qui *ὀρνιθογονίαν*,

Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone rege, Philometore rege, Archyta Tarentino, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicaeense, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Iuba, Androtione qui de agricultura, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Nicandro, Onesicrito, Phylarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur insectorum animalium genera. (1) Subtilitas in his rebus naturae. (2) An spirent, an habeant sanguinem. (3) De corpore eorum. (4—23) De apibus (5. qui ordo in opere earum. 6. quid sit in eo commosis, quid sit pissoceros, quid sit propolis, 7. quid erithace sive sandaraca sive cerinthos, 8. ex quibus floribus opera fiant. 9. apium studio capti. [10. ratio operis.] 11. de fucis. 12. quae natura mellis, 13. quae optima mella, 14. quae genera mellis in singulis locis, 15. quomodo probentur. de erice sive tetralice sive sisyro. 16. quomodo apes generent. 17. quae regiminis ratio. 18. aliquando et laetum omen esse examinum. 19. genera apium. 20. de morbis apium. 21. quae inimica apibus. 22. de continendis apibus, 23. de reparandis). (24) De vespis et crabronibus. quae animalia ex alieno suum faciant. (25—27) De bombyce Assyria (26. de bombyliis, necydalis. quae prima invenerit bombycinam vestem. 27. de bombyce Coa. quomodo conficiatur Coa vestis). (28. 29) De araneis (qui ex his texant. quae materiae natura ad texendum. 29. generatio araneorum). (30) De scorpionibus. (31) de stellionibus. (32) de cicadis. sine ore esse, sine exitu cibi. (33) de pinnis insectorum. (34) de scarabaeis. lampyrides, reliqua scarabaeorum generis, asilus, papiliones. (35) de locustis. (36) de formicis. (37) Chrysallides. (38) De iis animalibus quae ex ligno aut in ligno nascuntur. (39) Sordium hominis animalia. quod animal minimum. aestatis animalia. (40) Animal cui

cibi exitus non sit. (41) Tineae, cantharides, culices. nivis animal. (42) ignium animal, pyrallis sive pyrota. (43) hemerobion. (44—97) Animalium omnium per singula membra naturae et historiae. (44) quae apices habeant, quae cristas. (45) cornuum genera. quibus mobilia. (46) de capitibus. quibus nulla. (47) de capillo. (48) de ossibus capitis. (49) de cerebro. (50) de auribus. quae aures non habeant. quae sine auribus et sine foraminibus audiant. (51) de facie, de fronte, de superciliis. (52—57) de oculis (quae sine oculis animalia. quae singulos tantum oculos habeant. 53. de diversitate oculorum. 54. quae ratio visuus. noctu videntes. 55. de natura pupillae. quae non coniveant. quibus eruti oculi renascantur. 56. de palpebris, quibus non sint, quibus ab altera parte tantum sint. 57. quibus genae non sint). (58) de malis, 59. de naribus, (60) buccis, labris, mento, maxillis, (61—64) de dentibus (quae genera eorum. quibus non utraque parte sint, quibus cavi. 62. de serpentium dentibus, de veneno earum. cui volucri dentes. 63. mirabilia dentium. 64. aetas ruminantium ab his). (65) de lingua, quae sine ea. de ranarum sono. de palato, (66) de tonsillis. uva, epiglossis, arteriae, gula, (67) cervix, collum, spina, (68) guttur, fauces, stomachus. (69—71) de corde (sanguine, animo. 70. quibus maxima corda, quibus minima, quibus bina. 71. quando in extis adspici coepta). (72) de pulmone, quibus maximus, quibus minimus. quibus nihil aliud quam pulmo intus. quae causa velocitatis animalium. (73—76) de iocinere (de capite extorum, haruspicum circa ea observationes. quibus animalibus et in quibus locis bina iocinera. 74. de felle. ubi et quibus geminum. quibus animalium non sit, quibus aliubi quam in iocinere. 75. quae vis eius. 76. quibus crescat cum luna et decrescat iocur. haruspicum circa ea observationes et prodigia mira). (77) praecordia. risuus natura. (78) de ventre, quibus nullus. quae sola vomant. (79) lactes, hillae, alvus, colon. quare quaedam insatiabilia animalia. (80) de omento, de splene, quibus animalium non sit. (81) de renibus. ubi quaterni animalibus, quibus nulli. (82) pectus, costae, (83) vesica, quibus animalibus non sit, ilia. de

membranis. (84) uterus. de locis, de volvis, de suum volva, sumine. (85) quae adipem, quae sebum habeant. de natura utriusque. quae non pinguescant. (86) de medullis, quibus non sint. (87) de ossibus et spinis. quibus nec ossa nec spinae. cartilagines. (88) de nervis. quae sine nervis. (89—92) arteriae, venae. (quae nec venas nec arterias habeant. de sanguine, de sudore. 90. quorum celerrime sanguis spissetur, quorum non coeat. quibus crassissimus, quibus tenuissimus, quibus nullus, 91. quibus certis temporibus anni nullus. 92. an in sanguine principatus). (93) de tergore. (94) de pilis et vestitu tergoris. quibus os intus et pedes subtus hirti. (95) de mammis. quae volucrum mammas habeant. notabilia animalium in uberibus. (96. 97) de lacte (quod solum animal sugat in cursu. de colostris, de caseis, ex quibus non fiant. de coagulo. genera alimenti ex lacte. 97. genera caseorum). (98—113) Differentiae membrorum hominis a reliquis animalibus. (99) de digitis, de bracchiis. (100) de simiarum similitudine. (101) de unguibus, (102) de genibus et poplitibus. (103) in quibus membris corporis humani sit religio. (104) varices. (105) de gressu, de pedibus et cruribus. (106) de ungulis. (107) volucrum pedes, (108) pedes animalium a binis ad centenos. de pumilionibus. (109. 110) de genitalibus (de hermaphroditis, 110. de testibus. trium generum semiviri). (111) de caudis. (112) de vocibus animalium. (113) de agnascentibus membris. (114) Vitalitatis et morum notae ex membris hominum. (115) De anima. de victu. (116) quae veneno pasta ipsa non pereant et gustata necent. (117) Quibus de causis homo non concoquat. de remediis cruditatum. (118) Quemadmodum corpulentia contingat, quemadmodum minuatur. (119) Quae gustu famem et sitim sedent. Summa: res et historiae et observationes MMDCC.

Ex auctoribus: M. Varrone, Hygino, Scrofa, Saserna, Celso Cornelio, Aemilio Macro, Vergilio, Columella, Iulio Aquila qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Umbricio Meliore qui item, Catone censorio, Domitio Calvino, Trogo, Melisso, Fabiano, Muciano, Nigidio, Mamilio, Oppio. Externis: Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui *μελιτουρ-*

γικά, Aristomacho qui item, Philisco qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Herophilo, Erasistrato, Asclepiade, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris Prienaeo et Heracliense, Eu- 5
phronio Athenaeo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Libro XII. continentur arborum naturae. (1. 2) Honor earum. (3—63) De peregrinis arboribus. (3—5) platanus (quando primum in Italiam et unde. 4. natura earum, 5. miracula ex iis). (6) chamaeplatani. Quis primum viridiaria 10
tondere instituerit. (7) Malum Assyrium quomodo seratur. (8—17) Indiae arbores. (9. quando primum hebenus Romae visa. quae genera eius. 10. spina Indica. 11. ficus Indica. 12. arbor pala, pomum ariera. 13. Indicarum arborum formae sine nominibus. liniferae Indorum arbores. 14. pipe- 15
ris arbores, genera piperis, bregma, zingiberi sive zimpiberi, 15. caryophyllon, lycium sive pyxacanthum Chironium, 16. machir, 17. saccaron). (18) Arbores Arianae gentis, item Gedrosiae, item Hyrcaniae, (19) item Bactriae. bdellium sive brochum sive malacham sive maldacum, scordasti. In 20
omnibus odoribus aut condimentis dicuntur adulterationes, experimenta, pretia. (20) Persidis arbores. (21) Persici maris insularum arbores. gossypinum arbor. (22) Cynas arbor. Ex quibus arboribus lintea in oriente fiant. (23) Quo in loco arborum nullis folia decidant. (24) Quibus modis 25
constent arborum fructuus. (25) De costo. (26) de nardo. differentiae eius XII. (27) Asaron. (28) amomum, amomis, (29) cardamomum. (30—32) De turifera regione (31 de arboribus quae tus ferunt. 32. quae natura turis et quae genera). (33—35) De murra (34. de arboribus que ferunt 30
eam. 35. natura et genera murrae). (36) de mastiche. (37. de ladano, storbo, (38) enhaemo. (39) bratus arbor. (40) stobrum arbor. (41) De felicitate Arabiae. (42) De cinnamo, cinnamomo, xylocinnamo. (43) casia. (44) cancamum, tarum. (45) serichatum, gabalium. (46) myrobalanus. 35
(47) phoenicobalanus. (48) De calamo odorato, de iunco odorato. (49) Hammoniacum. (50) sphagnos. (51) cypros. (52) aspalathos sive erysisceptrum. (53) maron. (54) De

balsamo, opobalsamo, xylobalsamo. (55) Styrax. (56) galbanum. (57) De panace. (58) Spondylion. (59) De malobathro. (60) de omphacio. (61) Bryon, oenanthe, massaris. (62) elate vel spathe. (63) cinnamum comacum. Summa: res et historiae et observationes CCCCLXVIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Muciano, Vergilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio Procilio, Hygino, Trogo, Claudio Caesare, Cornelio Nepote, Sextio Nigro qui Graece de medicina, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate. Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charete Mytilenaeo, Menaechmo, Dorotheo Athenaeo, Lyco, Antaeo, Ephippo, Dinone, Adimanto, Ptolemaeo Lagi, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus, Heraclide medico, Archedemo item, Dionysio item, Democede item, Euphrone item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

Libro XIII. continentur: De peregrinis arboribus. (1—5) De unguentis (quando coeperint. 2. genera eorum et compositiones XII. 3. diapasmata, magmata et probatio unguenti. 4. quanta in unguentis luxuria. 5. quando primum Romanis in usu). (6—9) De palmis (7. de natura earum. 8. quomodo serantur. 9. genera fructuum earum et insignia XVIII). (10) Syriae arbores. pistacia, cottana, Damascena, myxa. (11) Cedrus. Quae arbores trium annorum fructum pariter habeant. (12) Terebinthus. (13) rhus. (14) Aegypti arbores. ficus Alexandrina. (15) ficus Cypria. (16) siliqua ceraunia. (17) Persica arbor et quibus arboribus subnascatur fructus. (18) Cuci. (19) spina Aegyptia. (20) Cummium genera VIII, sarcocolla. (21—27) De papyro (de chartae usu. quando coeperit. 22. quomodo fiat. 23. genera eius VIIII. 24. probatio chartarum, 25. vitia chartarum. 26. de glutino chartarum. 27. de libris Numae). (28) Aethiopiae arbores. (29) Atlantica arbor. (29—31) De citri arbore (de citreis mensis. 30. quae probentur aut vituperentur in his. 31. malum citreum). (32) Lotos. (33) Cyrenaicae arbores. paliurus.

(34) Punici mali genera VIIII. balaustium. (35—47) Asiae et Graeciae arbores (epicactis, erice, granum Cnidium sive thymelaea sive chamelaea sive pyrosachne sive cnestor sive cneorum, 36. tragion, tragacantha, 37. tragos sive scorpio, myrice sive brya, ostrys, 38. euonymus, 39. leon arbor, 40. andrachle, 41. coccygia. apharce, 42. ferula, 43. Thapsia, 44. capparis sive cynosbaton sive ophiostaphyle, 45. saripha, 46. spina regia, 47. cytisus). (48. 49) Arbores et frutices in mari nostro (phycos sive grasson sive zoster, 49. bryon marinum), (50) item in rubro, (51) item in Indico, (52) item in Trogodytico. Isidos plocamos, Chariton blepharon. Summa: res et historiae et observationes CCCCLXVIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Muciano, Vergilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio Procilio, Hygino, Trogo, Claudio Caesare, Cornelio Nepote, Sextio Nigro qui Graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate. Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charete Mytilenaeo, Menaechmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antaeo, Ephippo, Dinone, Adimanto, Ptolemaeo Lagi, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye item, Archedemo item, Dionysio item, Democede item, Euphrone item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

Libro XIIII. continentur frugiferae arbores. (2. 3) De vitium natura et quibus modis serantur. de uvarum natura et cura. (4) vitium et uvarum genera XCI. (5) insignia culturae et vinearum. (6) de inventione mulsi. (7) de natura vini. (8) vina generosa L, (9) vina transmarina XXXVIII, (10) vini salsi genera VII. (11) de passo et hepsemate et dulcium generibus XVII, (12) secundarii vini genera III. (13) quam nuper coeperint vina generosa in Italia. (14) de vino observationes a Romulo rege. (15) quibus vinis usi antiqui. (16) notabilia circa apothecas. de vino Opimiano. (17) quando

primum vini quattuor genera posita. (18) ex labrusca usus V. qui frigidissimus natura sucus. (19) vini ficticii genera LXVI. (20) hydromeli sive apomeli sive melicraton, (21) oxymeli. (22) vini prodigiosi genera XII. (23) quibus vinis ad sacra uti fas non sit. (24. 25.) quibus generibus musta condiant (25. de pice, resinis). (26) de aceto, de faece. (27) de vasis vinariis, de cellis. (28) de ebrietate. (29) ex aqua et frugibus vini vim fieri. Summa: res et historiae et observationes DX.

Ex auctoribus: Cornelio Valeriano, Vergilio, Celso, Catone censorio, Sasernis patre et filio, Scrofa, M. Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Attico Iulio, Columella, Masurio Sabino, Fenestella, Tergilla, Maccio Plauto, Fabio Dosseno, Scaevola, L. Aelio, Ateio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufino. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, [Botrye item,] Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini scripsit, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. continentur naturae frugiferarum arborum. (1—8) De olea (quamdiu apud Graecos tantum fuerit. quando primum in Italia, Hispania, Africa esse coeperit. 2. de oleo. nationes et bonitates olei. 3. quae natura olivae et olei incipientis. 4. olivarum genera XV. 5. de natura olei. 6. cultura olearum. de servandis olivis. quomodo faciendum oleum. 7. olei ficticii genera XLVIII. cici arbor sive croto sive sili sive sesamon. 8. de amurca). (9—34) Pomorum omnium genera et natura (nucum pinearum genera IIII, 10. cotoneorum genera IIII, struthiorum genera IIII, 11. Persicorum

genera VII, 12. prunorum genera XII. 13. de persea. 14. malorum genera XXX. quo quaeque tempore externa poma venerint in Italiam et unde, 15. quae novissime. 16. pirorum genera XLI. 17. de insitorum varietate et fulgurum piatione. 18. de pomis servandis et uvis. 19. ficorum genera XXVIIII. 20. de ficis historica, 21. de caprificatione. 22 mespilae genera III, 23. sorvorum genera IIII, 24. nucum genera XI, 25. castanearum genera XVIII. 26. siliquae. 27. de carnosis pomis. de moris. 28. de unedone. 29. acinorum naturae. bacarum naturae. 30. cerasorum genera VIIII. 31. corna, lentisci, 32. 33. sucorum differentiae XIII). (35—38) Myrtus (36. historica de myrto. 37. genera eius XI). 39. 40) Laurus. genera eius XIII. Summa: res et historiae et observationes DXX.

Ex auctoribus: Fenestella, Fabiano, Vergilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catone censorio, Sasernis patre et filio, Scrofa, M. Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Attico Iulio, Columella, Masurio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, Maccio Plauto, Fabio Dosseno, Scaevola, L. Aelio, Ateio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufino. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini scripsit, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. continentur silvestrium arborum naturae. (1) Gentes sine arbore. (2) Miracula in septentrionali regione arborum. (3—13) De glandiferis. (de civica corona. 4. de coronarum origine. 5. qui frondea corona donati. 6. glan-

dium genera XIII. 7. de fago. 8. de reliquis glaudibus. de carbone. 9. de galla. 10—13. quam multa praeter glandem ferant eaedem arbores. 11. cachrys, 12. coccum, 13. agaricum.) (14) Quarum arborum cortices in usu. (15) De scandulis. (16) De pinu, (17) pinastro, (18) picea, abiete, (19) larice, taeda, (20) taxo. (21) Quibus modis fiat pix liquida. quomodo cedrium fiat. (22) quibus modis spissa pix fiat, quibus cogatur resina. (23) zopissa. (24—29) Quarum arborum materiae in pretio (fraxini genera IIII, 25. tiliae genera II, 26. aceris genera X, 27. bruscum, molluscum, staphylodendron, 28. buxi genera III, 29. ulmorum genera IIII). (30. 31) Arborum natura per situus (quae montanae, quae campestres, 31. quae siccaneae, quae aquaticae, quae communes). (32) Divisio generum. (33) Quibus folia non decidant. de rhododendro. quibus non omnia folia cadant. quibus in locis nulli arborum. (34.) de natura foliorum cadentium. (35) quibus foliorum varii colores. populorum genera III. quorum foliorum figura mutetur. (36) quae folia versentur omnibus annis. (37) foliorum e palmis cura et usus. (38) foliorum mirabilia. (39) Ordo naturae in satis. (40) Quae arbores numquam floreant. de iunipiris. (41) De conceptu arborum, de germinatione, de partu. (42) quo ordine floreant. (43) de cornu. quo quaeque tempore ferant. (44) anniferae, in triennium ferentes. (45) quae fructum non ferant. quae infelices existimentur. (46) quae facillime perdant fructum aut florem. (47) quae ubi non ferant. (48) quomodo quaeque ferant. (49) quibus fructus ante quam folium nascatur. (50) biferae, triferae. (51) Quae celerrime senescant, quae tardissime. praecoces fructuus, serotini. (52) In quibus plura rerum genera gignantur. crataegum. (53—56) Differentiae arborum per corpora et ramos. (lotos sive faba Graeca. 54. de ramis. 55. de cortice. 56. de radicibus.) (57) Arbores quae sponte resurrexerint. (58) Quibus modis sponte nascantur arbores. (58—60) Naturae differentiae non omnia ubique generantis (59 ubi quae non nascantur. 60. de cupressis). (61) Nasci saepe ex terra quae ante nata non sint. (62) De hedera. genera eius XX. (63) Zmilax. (64—71) De aquaticis (de calamis. harundinum genera

XXVIII. 65. de sagittariis et 64. scriptoriis et 66. fistulatoriis calamis. de Orchomenia harundine et aucupatoria et piscatoria. 67. de vinitoria harundine. de alno. 68. de salice. genera eius VII. 69. quae praeter salicem ad ligandum utilia. 70. de scirpis, candelis, cannis, tegulo. 71. de sabucis, de rubis). (72) De arborum sucis. (73) de natura materiarum. (74) De arboribus caedendis. (76) De sappino. De magnitudine arborum. (77) Igniaria e ligno. (78) Quae cariem non sentiant, quae rimam. (79) Historica de perpetuitate materiarum. (80) Teredinum genera. (81) De materiis architectonica. (82) de materiis fabrilia. (83) de glutinanda materia. (84) de lamnis sectilibus. (85—89) Arborum durantium vetustas (ab Africano priore sata. in urbe Roma D annorum arbor. 86. ab urbe condita arbores, 87. vetustiores urbe in suburbanis. 88. ab Agamemnone satae arbores. a primo anno belli Troiani arbores. ab Ili appellatione arbores apud Troiam antiquiores bello Troiano. 89. item Argis ab Hercule satae, ab Apolline satae. arbor antiquior quam Athenae). (90) Quae genera arborum minime durent. (91) Arbores ex eventu nobiles. (92) Quae sedem nascendi suam non habeant. quae in arboribus vivant et in terra nasci possint. genera earum VIIII. cassytas, polypodion, phaunos, hippophaeston, (93) visci tria genera, hyphear, stelis. de visci et similium natura. (94) de visco faciendo. Summa: res et historiae et observationes MCXXXV.

Ex auctoribus: M. Varrone, Fetiale, Nigidio, Cornelio Nepote, Hygino, Masurio, Catone, Muciano, L. Pisone, Trogo, Calpurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Cornelio Boccho, Vitruvio, Graecino. Externis: Alexandro polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timaeo mathematico.

Libro XVII. continentur sativarum arborum naturae. (1) Arborum pretia mirabilia. (2) Caeli natura ad arbores. quam partem caeli spectare vineae debeant. (3) Qualis terra optima. (4) De terra qua Graeci et Galliae laetant. genera VIII. (5) de cineris usu. (6) de fimo. (7) quae sata uberiorem terram faciant, quae urant. (8) quibus modis fimo utendum. (9—21) Quibus modis arbores serantur (10 semine nascentia. 11. quae numquam degenerent. 12. plantis nascentia,

13. avolsione nascentia, surculo. 14. de seminariis, de transferendis seminariis. 15. de ulmis serendis, 16. de scrobibus, 17. de intervallis arborum, 18. de umbra, 19. de stillicidiis. 20. quae tarde crescant, quae celeriter. 21. propagine nascentia). (22—26) de insitione (quomodo inventa sit, 23. inoculatio. 21. genera insitionum. 25. de vite inserenda. 26. emplastratio). (27) ramo nascentia. (28) quae taleis et quomodo serantur. (29. 30) Olearum cultura, (30) operum surcularium per tempora anni digestio, (31) de ablaqueandis et adcumulandis. (32) De salicto. (33) harundineta. (34) de ceteris ad perticas et palos caeduis. (35. 36) Vinearum ratio et arbustorum (36. ne uvae ab animalibus infestentur). (37) Morbi arborum. (38) prodigia ex arboribus. (39—47) Medicinae arborum (40. quomodo rigandum. 41. mirabilia de riguis. 42. castratio arborum. 43. quomodo circumfodiendum. 44. caprificatio. 45. quae putationis vitia. 46. 47. de stercoratione, arboribus medicamenta). Summa: res et historiae et observationes MCCCLXXX.

Ex auctoribus: Cornelio Nepote, Catone censorio, M. Varrone, Celso, Vergilio, Hygino, Sasernis patre et filio Scrofa, Calpurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Graecino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Mamilio Sura, Dessio Mundo, C. Epidio, L. Pisone. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Aristandro qui de portentis.

Libro XVIII. continentur naturae frugum. (1) Antiquorum studium in agricultura. (2) Quae prima Romae corona. de spicea corona. (3) De iugero. (4) Quotiens et quibus temporibus fuerit summa vilitas annonae. (5) Qui inlustres

de agricultura. (6) Quae observanda in agro parando. (7) De villarum positione. (8) Praecepta antiquorum de agro colendo. (9) Genera frugum. (10—29) Naturae per genera frumenti (11. de farre, 12 et 16. 17. 20. 21. tritico, 13—15 et 18. hordeo (14. polenta, 15. tisana), 16. trago, 17. amylo, 19 et 29. semine sive zea, arinca sive olyra, reliquis in oriente generibus, 20. siligine, similagine, 22. de sesima, de erysimo sive irione, de hormino. 23. de pisturis. 24. milio, 25. panico. 26. de fermentis. 27. panis faciendi ratio et genera. 28. quando pistorum initium Romae). (30—33. 36) De leguminibus (de faba, 31. de lente, de piso. 32. ciceris genera. 33. faseoli). (34) de rapis, (35) napis, (36) lupino. (37—43) Pabularia (vicia, 38. erbum, 39. silicia, 40. secale sive asia, 41. farrago, [cracca]. 42. de ocimo. ervilia, 43. Medica). 44. De avena. morbi frugum. (45) remedia. (46) Quid in quoque terrae generum debeat seri. (47) Diversitas gentium in sationibus. (48) Vomerum genera. (49) Ratio arandi. (50) de occando, runcando, sariendo. de cratitione. (51) De summa fertilitate soli. (52) Ratio saepius anno serendi idem arvum. (53) Stercoratio. (54) Seminum probatio. (55) Quantum ex quoque genere frumenti in iugero serendum. (56—61) De temporibus serendi (57. digestio siderum in dies et notae terrestres. (60. 61) rerum in agro agendarum. de papavere). (62—74) Quid quoque mense in agro fieri oporteat (67. de faeno. 69. causae sterilitatum. 70. remedia. 72. de messibus, 73. de frumento servando, 74. de vindemia et autumni operibus). (75) Lunaris ratio, (76) ventorum ratio. (77) Limitatio agrorum. (78—90) Prognostica (a sole, 79. a luna, 80. stellis, 81. tonitribus, 82. nubibus, 83. nebulis, 84. ignibus terrestribus, 85. aquis, 86. ab ipsis tempestatibus, 87. 88. ab animalibus (ab aquatilibus, a volucribus, 88. a quadripedibus), [89. ab herbis, 90. a cibis]). Summa: res et historiae et observationes MMLX.

Ex auctoribus: Masurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Cornelio Celso, Turranio Gracile, D. Silano, M. Varrone, Catone censorio, Scrofa, Sasernis patre et filio, Domitio Calvino, Hygino, Vergilio, Trogo, Ovidio,

Graecino, Columella, Tuberone, L. Tarutio qui Graece de astris scripsit, Caesare dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calpurnio Basso, Ateio Capitone, Mamilio Sura, Attio qui praxidica scripsit. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Calippo, Dositheo, Parmenisco, Metone, Critone, Oenopide, Conone, Euctemone, Harpalo, Hecataeo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro XVIIII. continentur: (1—6) Lini natura et miracula (2. genera eius excellentia XXVII, quomodo seratur, 3. et perficiatur. 6. quando primum in theatris vela). (7—9) De sparti natura (8. quomodo perficiatur, 9. quando primus usus eius). (10) De eriophoro bulbo. (11) Quae sine radice nascantur et vivant. quae nascantur et seri non possint. (12) misy, iton, geranion. (13) de tuberibus. (14) pezicae. (15. 16) de laserpicio et lasere (maspetum, magydaris). (17) de rubia. (18) de radicula. (19. 20) Hortorum gratia. (21. 22) Digestio terra enascentium praeter fruges et frutices. (23—43) Natura et genera et historiae nascentium in hortis rerum XX (31. de omnium earum radicibus, floribus, foliis. quibus hortensiorum folia cadant. 35. quoto quaeque die nascantur. 36. seminum natura. quomodo quaeque serantur. 37. quorum singula genera, quorum plura sint). (44—55) Natura et genera et historiae ad condimenta in horto satarum rerum XXIII. (48. lacrima enascentis). (56) Ferulacea genera quattuor. cannabis. (57) Morbi hortensiorum. (58. 59) remedia (quibus modis formicae necentur. contra urucas remedia, contra culices. quibus salsae aquae

prosint). (60) Ratio rigandi hortos. (61. 62) De sucis et saporibus hortensiorum. de piperitide et libanotide et zmyrnio. Summa: res et historiae et observationes MCXLIIII.

Ex auctoribus: Maccio Plauto, M. Varrone, D. Silano, Catone censorio, Hygino, Vergilio, Muciano, Celso, Columella, Calpurnio Basso, Mamilio Sura, Sabino Tirone, Licinio Macro, Q. Birrio, Vibio Rufino, Caesennio qui κηπουρικὰ scripsit, Castricio item, Firmo item, Potito item. Externis: Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui βιόχρηστα scripsit, Anaxilao.

Libro XX. continentur medicinae ex his quae in hortis seruntur. (2) cucumere silvestri XXVI, (3) elaterio XXVII, (4) anguino cucumere sive erratico V, (5) cucumere sativo VIIII, (6) pepone XI, (7) cucurbita sive sompho I, (8) colocynthide X, (9) rapis VIIII, (10) rapo silvestri I, (11) napis sive bunio sive buniade V, (12. 13) raphano sativo XLIII, armoracia I, (14) pastinaca V, hibisco sive plistolochia sive moloche agria XI, (15) staphylino sive pastinaca erratica XXII, (16) gingidio I, (17) sisere XI, (18) sile XII, (19) inula XI, (20) cepa XXVII, (21) porro sectivo XXXII, (22) porro capitato XXXVIIII, (23) alio LXI, (24) lactuca XLII, caprina IIII, (25) caesapo I, isati I, lactuca silvatica VII, (26) hieracia XVII, (27) beta XXIIII, (28) limonio sive neuroide III, (29) intubo, quae ambubaia, IIII, (30) cichorio sive chresto sive pancratio XII, (31) hedypnoide IIII. (32—38) seris gen. III, medicinae VII. (33. brassica LXXXVII, 35. cyma, 36. brassica silvestri XXVII, 37. lapsana I, 38. marina brassica I). (39) scilla XXIII, (40) bulbis XXX, (41) bulbine I, bulbo vomitorio, (42. 43) asparago sativo (43. corruda sive ormino sive Libyco XXIIII), (44) apio XVII, (45) apiastro sive melissophyllo, (46) olusatro sive hipposelino XI, oreoselino II, heleoselino I, (47) petroselino I, buselino I, (48) ocimo XXXV, (49) eruca XII, (50) nasturtio XLII, (51) ruta LXXXIIII, (52) mentastro XX, (53) menta XLI, (54) puleio XXV, (55) puleio silvestri XVII. (56) nepeta VIIII, (57) cumino XLVIII, cumino silvestri XXVII, (58) ami X, (59) cappari XVIII, (60) Ligustico sive panace IIII, (61) cunila bubula V, (62) cunila gallinacea

sive origano V, (63) cunilagine VIII, (64) cunila molli III, libanotide III, (65) cunila sativa III, cunila montana VII, (66) piperitide sive siliquastro V, (67) origano oniti sive prasio VI, (68) tragorigano VIIII, (69) Heraclio, gen. III, medicinae XXX, (70) lepidio III, (71) git sive melanthio XXIII, (72. 73) aneso sive aniceto LXI, (74) anetho VIIII, (75) sacopenio sive sagapeno XIII, (76) papavere albo III, papavere nigro VIII (de sopore, de opio I. contra potiones quas *ἀνωδύνους* et *ληξιπυρέτους* et *πεπτικὰς* et *κοιλιακὰς* vocant). meconio I, (77) papavere rhoea II, (78) papavere silvestri ceratiti sive glaucio sive paralio VI, (79) papavere [silvestri] Heraclio sive aphro IIII (diacodion), (80) papavere tithymalo sive paralio III. (81) porcilaca, quae et peplis, XXV, (82) coriandro XXI, (83) atriplice XIIII, (84) malva malope XIII, malva malache I, malva althaea sive plistolochia LVIIII. (85) lapatho silvestri sive oxalide sive lapatho cantherino sive rumice I, hydrolapatho II, hippolapatho VI, oxylapatho IIII, (86) lapatho sativo XXI, bulapatho I. (87) sinapi, gen. III, medicinae XLIIII, (88) adarca XLVIII, (89) marrubio sive prasio sive linostropho sive philopaede sive philochare XXVIIII. (90) serpyllo XVIII, (91) sisymbrio sive Thymbraeo XXIII, (92) lini semine XXX, (93) blito VI, (94) meo Athamantico VII, (95) feniculo XXII, (96) hippomarathro sive myrsineo V, (97) cannabi VIIII, (98) ferula VIII, (99) carduo sive scolymo VI. (100) Theriacae conpositio. Summa: res et historiae et observationes MDCVI.

Ex auctoribus: Catone censorio, M. Varrone, Pompeio Lenaeo, C. Valgio, Hygino, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Celso, Antonio Castore. Externis: Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menandro qui *βιόχρηστα* scripsit, Pythagora, Nicandro. Medicis: Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXI. continentur naturae florum et coronamentorum. (2) De strophiolis. serta. (3) Qui invenerint miscere flores. quando primum corollae appellatae et quare. (4) Quis primum coronas foliis argenteis et aureis dederit. quare corollaria dicta. De lemniscis. quis primum caelaverit eos. (5) Quantus honor coronarum apud antiquos fuerit. (6) severitas antiquorum in coronis. (7) quem floribus coronaverit populus Romanus. (8) Pactiles coronae. de sutilibus coronis, de nardinis, de Sericis. (9) Cleopatrae reginae factum in coronis. (10) De rosa, genera eius XII (73. medicinae XXXII). (11) Lili genera III (74. medicinae XXI). (12) Narcissi genera III (75. medicinae XVI). (13) Quorum semen tinguatur, ut infecta nascantur. (14—37) Quemadmodum quaeque nascantur, serantur, colantur, sub singulis generibus. Violae colores III (38. 76. medicinae XVII). luteae genera V (76. medicinae X). (15) De caltha. regius flos. (16) Baccar (77. medicinae XVII). combretum (77. medicina I). de asaro. (17) crocum (81. medicinae XX). Ubi optimi flores. qui flores Troianis temporibus in usu. (18) De natura odorum. (19) Iris (83. medicinae XLI). (20) saliunca (83. medicinae III). (21) polium sive theuthrion (84. medicinae XVIIII), qui flos alium colorem mane habeat, alium meridie, alium occidente. (22) Vestium aemulatio cum floribus. (23) Amarantus. (24) cyanos (medicinae II). holochrysos (85. medicinae III). (25) petilium, bellio. (26) chrysocome sive chrysitis (85. medicinae VI). (27) Qui frutices flore coronent, (28) qui folio. (29) Melothron, spiraea, origanum, cneorum sive casia, genera II, melissophyllum sive melittaena (86. medicinae XXI). (29. 37) melilotos, quae sertula Campana, sive melilotum (87. medicinae XIII). (30) Trifoli genera III (88. medicinae IIII). Myophonum. (31) thymi genera III (89. medicinae XXVIII). flore nascentia, non semine. (32) conyza. (33) Iovis flos. hemerocalles (90. medicinae IIII). Helenium (91. medicinae V). phlox. quae ranis et foliis odorata. (34) habrotonum (92. medicinae XXII). Adonium, genera II. ipsa se propagantia. leucanthemum (93. medicina I). (35) Amaraci genera II (93. medicinae LX). (36) Nyctegreton sive chenamyche sive nycta-

lops. (38. 39) Quo ordine temporum flores nascantur. Anemone coronaria sive phrenion (94. medicinae X), oenanthe herba (95. medicinae VI), melanthium, heliochrysos (96. medicinae XI), gladiolus, hyacinthus (97. medicinae VIII), (39) lychnis (98. medicinae VII), tiphyon, pothi genera II, orsinae genera II, vicapervica sive chamaedaphne (99. medicinae IIII), quae semper vireat herba. (40) Quam longa cuique vita florum. (41) Quae propter apes serenda inter flores. cerintha. (42. 43) de pabulo apium, de morbis earum et remediis. (44) de venenato melle et remediis eius, (45) de melle insano, (46) de melle quod muscae non attingunt. (47) de alvariis, de alvis et cura eorum. (48) si famem apes sentiant. (49) de cera facienda. quae optima eius genera. de cera Punica. (50—108) Sponte nascentium herbarum in quibuscumque gentibus usus, naturae, miracula. fraga, tamnum, ruscum (100. medicinae IIII). batis. genera II (101. medicinae II), pastinaca pratensis, lupus salictarius, (51) colocasia (102. medicinae II), (52) [de cichorio.] anthalium sive anticellium sive anthyllum (103. medicinae VI), oetum. quae radices nihil supra terram gignant. arachidna, aracos. candryala, hypochoeris, caucalis, anthriscum, scandix, eadem tragopogon, parthenium sive leucanthes sive amaracus sive perdicium sive muralis (104. medicinae VIII), trychnum sive strychnum sive halicacabum sive calitha sive dorycnion sive manicon sive peritton sive neuras sive morio sive moly (105. medicinae VIII), corchorus (106. medicinae VI), aphace, acynopos, epipetron. quae numquam floreant, quae semper. (53) cneci genera IIII (107. medicinae III). (54—58) Aculeati generis herbae (erynge, glycyrrhiza, 54 et 58. tribulus, 58. anonis, 54. pheos sive stoebe, hippophaes, 55. urticae genera IIII, lamium, scorpio, 56. acorna sive phonos, leucacanthos, chalceos, cnecos, polyacanthos, onophycos, helxine, scolymos, chamaeleon, tetralix (acanthice mastiche, 57. cactus, ternica, pappum, ascalia). (59) Herbarum genera per caules. coronopus, anchusa, anthemis, phyllanthes, crepis, lotos. (60) Differentiae herbarum per folia. quibus non cadant. quae particulatim floreant. heliotropium, adiantum, herbae quarum

medicinae sequenti libro (29. 30) dicentur. (61) Spicatarum genera. stanyops, alopecuros, stelephuros sive ortyx sive plantago, thryallis. (62) perdicium, ornithogale. (63) Post annum nascentes. a summo florentes, item ab imo. (64) Lappa herba quae intra se parit, Opuntia e folio radicem faciens. (65) Iasione, condrylla, picris quae toto anno floret. (66) Quibus flos antequam caules exeant. quibus caulis antequam flos. quae ter floreat. (67) Cypiros, medicinae VIII. Thesium. (68) Asphodelus sive hastula regia (anthericus sive albucum). (69) Iunci genera VI, medicinae IIII. (70) cyperus, medicinae XIIII, cyperis, cypira. (71) holoschoenos. (72) Medicinae ex iunco odorato sive teuchite X, (78) medicinae ex asaro VIII, (79) medicinae ex Gallico nardo VIII, (80) medicinae ex herba quam phun vocant IIII. (82) Syrium crocomagma, medicinae II, (108) pesoluta, medicina I. (109) Graecorum nominum in ponderibus et mensuris interpretatio. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCXXX.

Ex auctoribus: Catone censorio, M. Varrone, Masurio, Antiate, Caepione, Vestino, Vibio Rufino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Lenaeo, Cornelio Celso, Calpurnio Basso, C. Valgio, Licinio Macro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore. Externis: Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόχρηστα* scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. continetur auctoritas herbarum. (2) Gentes herbis formae gratia uti. (3) Herbis infici vestes, item pigmento de oleo chortino (23). De sagminibus, de verbenis et clarigatione. (4) De corona graminea. de raritate eius.

(5) qui soli corona ea donati, (6) qui solus centurio. (7) Medicinae ex reliquis coronamentis. (8. 9) Erynge, sive eryngion sive centum capita XXX. (10) acanos I, (11) glycyrrhiza sive adipsos XV. stomatice I. (12) tribuli genera II, medicinae XII. (13) stoebe sive pheos. (14) hippophaes. genera II, medicinae II. (15) urtica LXI, (16) lamium VII. (17) scorpionis genera II, medicina I. (18) leucacantha sive phyllos sive ischas sive polygonatos IIII. (19) helxine XII. (20) perdicium sive Parthenium sive siderite, quae urceolaris sive astercum, XI. (21) *de* chamaeleone sive ixia sive ulophyto sive cynozolo, genera II, medicinae XII, mastiche, (22) coronopode, (23) anchusa XIIII, (24) pseudoanchusa sive echis sive doris III. (25) *de* onochilo sive archebio sive onocheli sive rhexia sive enchrysa XXX, cuius radices colorem mutent, (26) anthemide sive leucanthemide sive leucanthemo sive chamaemelo sive melanthio, genera III, medicinae XI, (27) loto herba IIII. (28) lotometra II. (29) heliotropio sive helioscopio sive verrucaria XII, heliotropio sive tricocco sive scorpiuro XIIII, (30) adianto sive callitricho sive trichomane sive polytricho sive saxifraga. genera II, medicinae XXVIII, (31) picride I, Thesio I, (32) asphodelo LI, (33) alimo XIIII, (34) acantho sive paederote sive melamphyllo V, (35) bupleuro V, (36) bupresti I, (37) elaphobosco VIIII, (38) scandice VIIII, enthrysco II, (39) iasione IIII, (40) caucalide XII, (41) sio XI, (42) sillybo, (43) scolymo sive limonio V, (44) sonco, genera II, medicinae XV, (45) condrio sive condrille III. (46) De boletis. proprietas eorum in nascendo. (47) De fungis. notae venenatorum, medicinae ex his VIIII. (48) silphio VII, (49) laseri XXXVIIII. (50) propolis V, mellis XVI, (51. 52) aquae mulsae XVIII. quo genere ciborum mores quoque mutentur. (53) mulsum VI, (54) melitites III, (55) cera VIII. (56) Contra conpositiones medicorum. (57—76) Medicinae ex frugibus (siligine I, tritico I, palea II, farre I, furfuribus I, arinca, athera II, 58. farina per genera, medicinae XXVIIII, 59. polenta VIII, 60. polline V, pulte I, farina chartaria I, 61. alica VI, 62. milio VI, 63. panico IIII, 64. sesima VII, sesimoide III, Anticyrico III, 65. hordeo VIIII, hordeo mu-

rino, quam Graeci Phoeniciam, I, 66. tisana IIII, 67. amylo VIII, avena I, 68. pane XXI, 69. faba XVI, 70. lente XVII, *φάκῳ ἐπὶ τελμάτων* III, 71. elelisphaco sive sphaco, quae salvia, XIII, 72. cicere et cicercula XXIII, 73. ervo XX, 74. lupino XXXV, 75. irione sive erysimo, quod Galli velam, XV, 76. hormino VI). (77) lolio V, (78) miliaria herba I, (79) bromo I, (80) orobanche sive cynomorio I. (81) Contra leguminum bestiolas. (82) Spuma de zytho. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCVI.

Ex auctoribus iisdem quibus priore libro et praeter eos Chrysermo, Eratosthene, Alcaeo.

Libro XXIII. continentur medicinae ex arboribus cultis. (2) vitibus XX, (3) foliis vitium [et pampinis] VII, (4) omphacio vitium XIIII, (5) oenanthe XXI, (6) uvis recentibus, (7) uvarum servatarum generibus med. XI, (8) sarmentis uvarum I, (9) nucleis acinorum VI, (10) vinaceis VIII, (11) uva theriace IIII, (12) uva passa sive astaphide XIIII, (13) astaphide agria sive staphide sive pituitaria XII, (14) labrusca, uva taminia, quae et ampelos agria XII, (15) salicastro XII, (16) ampeloleuce sive staphyle sive melothro sive psilothro sive archezosti sive cedro sive mado XXXI, (17) vite nigra sive bryonia sive Chironia sive gynaecacanthe sive apronia XXXV, (18) musto XV, (20) Surrentino III, Albano II, Falerno VI, (21) Setino I, Statano I, Signino I, (22) ceteris vinis LXIIII. (23) Observationes circa vina LXI, (24—26) quibus aegris danda, quando danda, quomodo danda. observationes circa ea XCI. (27) aceto XXVIII, (28) aceto scillino XVI, (29) oxymelite VII, (30) sapa VII, (31) faece vini XII, (32) faece aceti XVII, (33) faece sapae IIII. (34) foliis oleae XXIII, (35) flore IIII, olea ipsa VI, (36) olivis albis IIII, olivis nigris III, (37) amurca XXI, (38) foliis oleastri XVI, (39) omphacio III, (40) oenanthino oleo XXVIII, (41) cicino XVI, (42) amygdalino XVI, (43) laureo VIIII, (44) myrteo XX, (45) chamaemyrsinae sive oxymyrsinae, cupressino, citreo, caryino, Cnidio, lentiscino, balanino, (46) cyprino et cypro ipsa XVI, gleucino I, (47) balsamino V, (48) malobathro V, (49) hyoscyamino II,

thermino I, narcissino I, raphanino V, sesamino III, lilino I, Selgitico I, Iguino I, (50) elaeomeli II, pissino II. (51) palmis VIIII. (52) palma myrobalano III, (53) palma elate XVII. (54—83) Medicinae ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, suco, ligno, radice, cinere (malorum observationes VI, cotoneorum XXII, struthiorum I, 55. dulcium malorum VI, austerorum IIII, 56. citreorum V, 57. 58. Punicorum XXVI. (58. stomatice XIIII), 59. cytino VIII, 60. balaustio XII, [61. Punico silvestri.] 62. pirorum observationes XIII, 63. ficorum CXI, 64. caprificorum XLII. 65. erineo herba III, 66. prunis IIII, 67. Persicis II, 68. prunis silvestribus II, 69. lichene arborum II, 70. 71. moris XXXVIIII (71. stomatice sive arteriace sive panchrestos IIII), 72. cerasis V, 73. mespilis II, sorvis II, 74. nucibus pineis XIII, 75. amygdalis XXVIIII, 76. nucibus Graecis I, 77. iuglandibus XXIIII, (antidoto). 78. abellanis III, pistaciis VIII, castaneis V, 79. siliquis V, cornu I, unedonibus, 80. lauris LXVIIII, 81. myrtis LX, 82. myrtidano XIII, 83. [myrto silvestri sive] oxymyrsine sive chamaemyrsine sive rusco VI). Summa: medicinae et historiae et observationes MCCCCXVIII.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano. Externis: Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόρχηστα*, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophante, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXIIII. continentur medicinae ex arboribus silvestribus. (2) loto Italica VI, (3) glandibus XIII, (4) cocco ilicis III, (5) galla XXIII, (6) visco XI, (7) pilulis glan-

diferarum I, cerro VIII, (8) subere II, 9) fago IIII, (10) cupresso XXIII, (11) cedro XIII, (12) cedride X, (13) galbano XXIII, (14) Hammoniaco XXIIII, (15) styrace X, (16) spondylio XVII, (17) sphagno sive sphaco sive bryo V, (18) terebintho VI, (19) picea [et larice] VIII, (20) chamaepity X, (21) pityusa VI, (22) resinis XXII, (23) pice XXXIIII, (24) pisselaeo sive palimpissa XVI, (25) pissasphalto II, (26) zopissa I, (27) taeda I, (28) lentisco XXII, (29) platano XXV, (30) fraxino V, (31) acere I, (32) populo VIII, (33) ulmo XVI, (34) tilia V, (35) sabuco XV, (36) iunipiro XXI, (37) salice XIIII, Amerina I, (38) vitice XXXIII, (39) erice I, (40) genista V, (41) myrice, quae et tamarica III, (42) brya XXVIIII, (43) virga sanguinea I, (44) silere III, (45) ligustro VIII, (46) alno I, (47) hederis XXXVIIII, (48) cisto V, (49) cisso erythrano II, chamaecisso II, milace III, clematide III, (50) harundine XVIII, (51) papyro, charta III, (52) hebeno V, (53) rhododendro I, (54) rhus, gen. II, medicinae VIII (stomatice), (55) rhu erythro VIIII, (56) erythrodano XI, (57) alysso II, (58) radicula sive struthio XIII, apocyno II, (59) rore marino XVIII (60) cachry IIII, (61) herba Sabina VII, (62) selagine II, (63) samolo II, (64) cummi XI, (65) spina Aegyptia sive Arabica IIII, (66) spina alba II, acanthio I, (67) acacìa XVIII, (68. 69) aspalatho sive erysisceptro sive adipsatheo sive diaxylo VIII, (70) spina appendice II, pyracantha I, (71) paliuro X, (72) aquifolia I, taxo I, (73) rubis LI ([de moris] stomatice), (74) cynosbato III, (75) Idaeo rubo, (76) rhamni gen. II, medic. V, (77) Lycio XVIII, (78) sarcocolla II, (79) oporice II, (80) trixagine sive chamaedrye sive chamaerope sive Teucria XVI, (81) chamaedaphne V, (82) chamelaea VI, (83) chamaesyce VIII, (84) chamaecisso herba I, (85) chamaeleuce sive farfaro sive farfugio I, (86) chamaepeuce V, chamaecyparisso II, ampelopraso VI, stachye I, (87) clinopodio sive cleopiceto sive zopyrontio sive ocimoide III, (88) clematide centunculo III, (89) clematide sive aetite sive lagine, (90) clematide Aegyptia sive daphnoide sive polygonoide II, (91. 92) aro XIII, (93) dracunculo II, (94)

ari III, (95) millefolio sive myriophyllo VII, (96) pseudobunio IIII, (97) myrrhide sive myrrha sive myriza VII, (98) oenobreche III. (99—102) Magica de herbis (coracesia et calicia, 100. Minyade sive Corinthia I, 101. aproxi (Pythagoria de recidivis morborum), 102. aglaophotide sive marmaritide, Achaemenide sive hippophobade, theombrotio sive semnio, adamantide, Arianide, theronarca, Aethiopide sive Meroide, ophiusa, thalassaegle sive potamaugide, theangelide, gelotophyllide, hestiateride sive protomedia sive casignete sive Dionysonymphade, helianthe sive heliocallide, hermesiade, aeschynomene, crocide, onothuride, anacampserote). (103) Eriphia, (104) herba lanaria I, lactoris I, militaris I, (105) stratiotes V, (106) herba de capite statuae I, (107) herba de fluminibus I, (108) lingua herba I, (109) herba de cribro I, (110) herba de fimetis I, (111) herba a canum urina I, (112) rodarum III, (113) inpia II, (114) Veneris pectine I, (115) exedo, notia II, (116) philanthropo I, lappa canaria II, (117) tordylon sive syraeon III, (118) gramen XVII, (119) dactylos V, (120) fenum Graecum, quae silicia, XXXI. Summa: medicinae et historiae et observationes MCLXXVI.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόχρηστα*, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXV. continentur naturae herbarum sponte nascentium. auctoritas herbarum. (1) De origine usuus earum. (2) qui Latine usuus earum scripserint. (3) quando ad Romanos ea notitia pervenerit. (4) [De Graecis auctoribus qui herbas

pinxerunt.] (5) qui primi Graecorum de his conposuerint. (6) Quare minus exerceantur ea remedia. herbae mirabiliter inventae. cynorrhodum, medicinae II, dracunculus caulis I [de fonte stomacace], Britannica V. (7) De maximo dolore. (7—39) Nobilium herbarum inventores. (8) moly III, (9) dodecatheon I, (10) Paeonia, quae pentorobos sive glycysides, I, (11) panaces Asclepion II, (12) panaces Heraclion III, (13) panaces Chironion IIII, (14) panaces Centaurion sive Pharnacion III, (15) Heraclion siderion IIII, (16) [de ampelo Chironia,] (17) hyoscyamos, quae Apollinaris sive altercum, genera II, medicinae III, (18) linozostis sive parthenion sive Hermupoa, quae Mercurialis, genera II, medicinae XXII, (19) Achillea sideritis sive panaces Heraclium, quae millefolium sive scopa regia, gen. VI, med. III, (20) Teucria sive hermione sive splenios II, (21) Melampodium sive elleborum, quod veratrum, genera III. quomodo colligatur, quomodo probetur. (22) medicinae ex nigro XXIIII. quomodo sumendum. (23) item in albo. medicinae ex eo XXIII, (24) observationes circa utrumque genus LXXXVIII, (25) quibus non dandum. (26.) Mithridatia II, (27) scordotis sive scordion IIII, (28) Polemonia sive Philetaeria sive chiliodynamus VI, (29) Eupatoria I, (30) Centaurion sive Chironion XX, (31) Centaurion lepton sive libadeon, quod fel terrae, XXII, (32) Centauris triorchis II, (33) Clymenos II, (34) Gentiana XIII, (35) Lysimachia VIII, (36) Artemisia sive parthenis sive botrys sive ambrosia V, (37) nymphaea sive Heraclion sive rhodon sive mallos, genera II, medicinae XIIII, (38) Euphorbiae genera II, medicinae IIII, (39) plantaginis genera II, medicinae XLVI, (40) buglossos III, (41) cynoglossos III, (42) buphthalmos sive calcha I. (43—49) Herbae quas gentes invenerunt (Scythice III, 44. hippace III, 45. ischaemon II, 46. cestros sive psychrotrophon, quae Vettonica sive serratula, XLVIII. 47. Cantabrica II, 48. consiligo I, 49. Iberis VII). (50—53) Herbae ab animalibus repertae (chelidonia VI, canaria I, 53. dictamnon VIII, pseudodictamnon sive chondris). (53) Quibus locis potentissimae herbae. Propter herbas in Arcadia lac potari. (54) Aristolochia sive clematitis sive

Cretica sive plistolochia sive lochia polyrrhizos, quae malum terrae, XXII. (56) argemonia IIII, (57) agaricum XXXIII, (58) echios, genera III, medicinae II, (59) hierabotane sive peristereon, quae verbenaca, genera II, medicinae X, (60) blattaria I, (61) molemonium I, (62) pentapetes sive pentaphyllon sive chamaezelon, quae quinquefolium, medicinae XXXIII, (63) sparganion I, (64) dauci genera IIII, medicinae XVIII, (65) theronarca II, (66) persollata sive arcion VIII, (67) cyclaminos, quae tuber terrae, XII, (68) cyclaminos cissanthemos IIII, (69) cyclaminos chamaecissos III, (70) peucedanum XXVIII, (71) ebulum VI, (72) polemonia I. (73) phlomos quae verbascum XV, (74) phlomides II, lychnitis sive thryallis, (75) thelyphonon sive scorpio I, (76) phrynion sive neuras sive poterion I, (77) alisma sive damasonium sive lyron XVII, (78) peristereos VI, (80) antirrhinon sive paranarrhinon sive lychnis agria III, (81) euplia I, (82) pericarpum, genera II, medicinae II, (83) nymphaea Heraclia II, (84) lingulaca I, (85) cacalia sive leontice III, (86) callithrix I, (87) hyssopum X, (88) lonchitis IIII, (89) xiphion sive phasganion IIII, (90) psyllion sive cynois sive chrysallion sive Sicelicon sive cynomyia XVI. (91—103) Remedia oculorum (92. anagallis sive acoron, quae felis oculus, genera II, medicinae III, 93. aegilops II, (94. mandragoras sive Circeion sive morion sive hippophlomon, genera II, medicinae XXIIII, 95. cicuta XIII, 96. crethmos agrios I, 97. molybdaena I, 98. capnos trunca, quae pedes gallinacei, I, 99. capnos fruticosa III, 100. acoron sive acorion XIIII, 101. cotyledon, genera II, medicinae LXI, 102. aizoum maius sive buphthalmon sive zoophthalmon sive stergethron sive hypogeson sive ambrosion sive amerimnon, quae sedum magnum aut oculus aut digitellus, medicinae XXXI, aizoum minus sive erithales sive trithales sive erysithales, quae isoetes aut sedum, medicinae XXXII, 103. andrachle agria, quae inlecebra, XXXII). (106) Erigeron sive pappos sive acanthis, quae senecio, VIII, (107) Ephemeron II, (108) labrum Venereum I, (109) batrachion, quae ranunculus sive strumos, genera IIII, me-

dicinae XIIII. (110) Stomatice, genera II. Summa: medicinae et historiae et observationes MCCXCII.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso, Fabiano. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui βιόχρηστα, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXVI. continentur reliquae per genera medicinae. (1) De novis morbis. (2) Quid sint lichenes. (3) quando primum in Italia coeperint. (4) item carbunculus, (5) item elephantiasis, (6) item colum. (7) De nova medicina. de Asclepiade medico. (8) Qua ratione medicinam veterem mutaverint. (9) Contra Magos. (10) Lichen, medicinae V, (11) Proserpinaca I, (13) bellis II, (14) condurdum I, (16) bechĭon sive arcion sive chamaeleuce, quae tussilago, III, (17) bechion, quae salvia, IIII, (19) molon sive syron, amomon III, (20) ephedra sive anabasis III, (21) geum III, (22) tripolion III, (23) gromphaena, (24) malundrum II, (25) chalcetum II, molemonium I, (26) halus sive cotonea V, (27) chamaerops I, stoechas I, (29) astragalus VI, (30) ladanum VIII, (31) chondris sive pseudodictamnum I, hypocisthis sive orobethron, genera II, medicinae VIII, (32) laver sive sion II, (33) potamogiton VIII, statice III, (34) ceratia II, leontopodion sive leuceoron sive doribethron sive thorybethron, lagopus III, (35) epithymon sive hippopheos VIII, (36) pycnocomon IIII, (37) polypodion III, (38) scammonia VIII, (39) tithymalos characias, (40) tithymalos myrtites sive caryites XXI, (41) tithymalos paralius sive tithymalis IIII, (42) tithymalos helioscopios

XVIII, (43) tithymalos cyparissias XVIII, (44) tithymalos platyphyllos sive corymbites sive amygdalites III, (45) tithymalos dendroides sive cobios sive leptophyllos XVIII, (46) apios ischas sive raphanos agria II, (50) crethmon XI, cachry, (51) anthyllion II, anthyllis II, (52) cepaea I, (53) hypericon sive chamaepitys sive corisson VIIII, (54) caros sive hypericon X, (55) callithrix I, perpressa I, chrysanthemum I, anthemis I, (56) silaus I, (57) herba Fulviana, (59) inguinalis sive argemo, (60) Chrysippeos I, (62) orchis sive Serapia V, (63) Satyrion III, satyrion Erythraicon IIII, (65) lappago sive mollugo I, asperugo I, (66) phycos, quod fucus marinus, genera III, med. V, lappa boaria, (68) geranion sive myrrhis sive myrtis, genera III, medicinae VI, (69) onothera sive onear III, (73) acte sive ebulum, chamaeacte, (83) hippuris sive ephedron sive anabasis, quae equisaetum, genera III, medicinae XVIII, (84) stephanomelis, (85) erysithales I, (88) polycnemon I, (91) arsenogonon I, thelygonon I, (92) mastos I, (93) ophrys. Summa: medicinae et historiae et observationes MCXVIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόχρηστα*, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXVII. continentur reliqua genera herbarum, medicinae ex his. (2) Aconitum sive thelyphonon sive cammaron sive pardalianches sive scorpion, medicinae IIII, (3) Aethiopis IIII, (4) ageraton IIII, (5) aloe XXVIIII, (6) alcea I, (7) alypon I, (8) alsine ad eadem quae helxine V, (9)

androsaces VI, (10) androsaemon sive ascyron VI, (11) ambrosia sive botrys sive Artemisia III, (12) anonis sive ononis V, (13) anagyros sive acopon III, (14) anonymos II, (15) aparine sive omphacocarpos sive philanthropos III, (16) arction sive arcturon V, (17) asplenos sive hemionios II, (18) Asclepias II, (19) aster sive bubonion III, (20) ascyron et ascyroides III, (21) aphaca III, (22) alcibium I, (23) alectorolophus, quae crista, II, (24) alum, quod symphyton petraeum, XIIII, (25) alga rufa I, (26) actaea I, (27) ampelos agria IIII, (28) apsinthium, genera IIII, medicinae XLVIII, (29) apsinthium marinum sive seriphum, (30) ballotes sive porrum nigrum III, (31) botrys sive ambrosia sive Artemisia I, (32) brabyla I, (33) bryon marinum V, (34) bupleuron I, (35) catanance I, cemos I, (36) calyx III, (37) calyx sive anchusa sive rhinoclia II, (38) Circaea III, (39) cirsion I, (40) crataeogonon, genera II, medicinae VIII, (41) crocodileon II, (42) cynosorchis sive orchis IIII, (43) chrysolachanum, genera II, medicinae III, coagulum terrae II, (44) cucullus sive strumus sive strychnos VI, (55) conferva II, (46) coccum Cnidium II, (47) dipsacos III, (48) dryopteris II, (49) drabe I, (50) elatine II, (51) empetros, quam nostri calcifragam, VIIII, (52) epicactis sive elleborine II, (53) epimedion III, (54) enneaphyllon III, (55) felicis genera duo, quam Graeci pterim, alii blachron, item thelypterim, nymphaeam pterim vocant, XI, (56) femur bubulum, (57) galeopsis sive galeobdolon sive galion VI, (58) glaux I, (59) glaucion III (collyrion, medicinae II), (60) glycyside sive Paeonia sive pentorobon XX, (61) gnaphalium sive chamaezelon VI, (62) gallidraga I, (63) holcus sive aristis, (64) hyoseris I, (65) holosteon III, (66) hippophaeston VIII, (67) hypoglossa I, (68) hypecoon, (69) Idaea IIII, (70) isopyron sive phaselion II, (71) lathyris II, (72) leontopetalon, alii rhaphanidion, II, (73) lycapsos II, (74) lithospermon sive exonychon sive diospyron sive Heracleos II, (75) lapidis muscus I, (76) limeum I, (77) leuce sive mesoleucium sive leucas III, (78) leucographis V, (79) medion III, (80) myosota sive myosotis III, (81) myagros I, (82) nyma I, (83) natrix I, (84) odontitis I,

(85) othonna I, (86) onoma I, (87) onopradon V, (88) osyris IIII, (89) oxys II, (90) polyanthemum sive batrachion III, (91) polygonos sive polygonatos sive thalattas sive carcinothron sive clema sive myrtopetalos, quae sanguinaria sive orios, genera IIII, medicinae XL. (92) pancratium XII, (93) peplis sive syce sive meconion sive mecon aphrodes III, (94) periclymenon V, (95) pelecinos I, (96) polygala I, (97) poterion sive phrynion sive neuras IIII, (98) phalangites sive phalangion sive leucacanthon IIII, (99) phyteuma I, (100) phyllon I, (101) phellandrion II, (102) phaleris II, (103) polyrrhizon V, (104) Proserpinaca V, (105) rhecoma XXXVI, (106) reseda II, (107) stoechas III, (108) solanum, quam Graeci strychnon, II, (109) Smyrnion XXXII, Sinon II, (110) Telephion IIII, (111) trichomanes V, (112) thalictrum I, (113) thlaspi sive Persicon napy IIII, (114) Trachinia I, (115) tragonis sive tragion I, (116) tragos sive scorpio IIII, (117) tragopogon sive come I. (118) De aetatibus herbarum. (119) Quomodo cuiusque vires efficaciores. (120) Gentium vitia diversa. Summa: medicinae et historiae et observationes DCII.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόχρηστα* scripsit, Nicandro. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXVIII. continentur medicinae ex animalibus. (2) Ex homine remedia. Contra magos. (3) An sit in medendo verborum aliqua vis. (4. 5) Ostenta et sanciri et depelli. (6—19) Ex viro medicinae et observationes CCXXVI, puero VIII, (20—23) muliere XLI, (24—32) ex peregrinis ani-

malibus (elephanto VIII, 25. leone X, 26. camelo X, 27. hyaena LXXVIIII, 28. crocodilo XVIIII, crocodilea XI, 29. chamaeleone XV, 30. scinco IIII, 31. hippopotamio VII, 32. lynce V). (33—41) Medicinae communes ex animalibus feris aut eiusdem generis placidis (lactis usuus et observationes LIIII, 34. de caseis XII, 35. butyro XXV, 36. oxygala I, 37. adipis usuus et observationes LII, 38. de sebo, 39. de medulla, 40. de felle, 41. de sanguine). (42—80) Privatae ex animalibus medicinae digestae in morbos, ex apro XII, sue LX, cervo III, lupo XXVII, urso XXIIII, onagro XII, asino LXXVI, polea III, equifero XI, eculei coagulo I, equo XLII, hippace I, bubus feris II, bove LXXXI, tauro LIII, vitulo LVIIII, lepore LXIIII, volpe XX, mele II, fele V, capra CXVI, hirco XXXI, hoedo XXI. (71) De glutino taurino probando, et medicinae ex eo VII. Summa: medicinae et historiae et observationes MDCLXXXII.

Ex auctoribus: M. Varrone, L. Pisone, Antiate, Fabio, Verrio, Fabiano, Catone censorio, Servio Sulpicio, Licinio Macro, Celso, Masurio, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Bytho Durracheno, Rabirio medico, Ofilio medico, Granio medico. Externis: Democrito, Apollonio qui et Mys, Meleto, Artemone, Sextilio Antaeo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui *ἰδιοφυῆ*, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo Thebano, Iolla, Andrea, Marcione Zmyrnaeo, Aeschine medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro Scepsio, Hicetida medico, Apelle medico, Hesiodo, Bialcone, Caecilio Bione qui *περὶ δυνάμεων*, Anaxilao, Iuba rege.

Libro XXVIIII. continentur medicinae ex animalibus. (1) De origine medicinae. (2) De Hippocrate. Quando primum clinice, quando primum iatraliptice. (3) De Chrysippo medico, de Erasistrato. (4) De empirice. (5) De Herophilo. De reliquis inlustribus medicis. Quotiens ratio medicinae mutata sit. (6) Quis primus Romae medicus et quando. (7) Quid de medicis antiquis Romani iudicaverint. (8) Vitia medicinae. (9) Remedia ex lanis XXXV et sequenti libro XXV =LX, (10) oesypo XXXII, sequenti libro XX=LII, (11) ovis XXII, sequenti libro *XLIII=LXV. Quae sitista ova,

quomodo fiant tota lutea. (12) De serpentium ovis. (13) De Commageno conficiendo. medicinae ex eo IIII et sequenti libro V=VIIII. (14—40) Remedia ex animalibus quae placida non sint aut fera (ariete V et sequenti libro VII=XII, pecude *II et sequenti libro *XV=*XVII, mulis I et sequenti libro V=VI, caballis I et sequenti libro III=IIII, cane XVI et sequenti libro XLI=LVII, cane rabioso III et sequenti libro II=V, ichneumone I, mure XIIII et sequenti libro XXVIII=XLII, mure araneo IIII et sequenti libro I=V, glire II et sequenti libro VI=VIII, sorice I et sequenti libro II=III, mustela XVIIII et sequenti libro XXV=XLIIII, stelione IIII et sequenti libro XII=XVI, irenaceo VI et sequenti libro XIII=XVIIII, hystrice I et sequenti libro II=III, lacerta XIII et sequenti libro XXX=XLIII, salamandra I et sequenti libro *III=*IIII, coclea XXVII et sequenti libro *XVIIII=*XLVI, aspide I et sequenti libro III=IIII, basilisco IIII, dracone *IIII et sequenti libro *VI=*X, vipera XIIII et sequenti libro XXI=XXXV (21 et 38. de viperino sale theriace. 38. echeon), angue *IIII et sequenti libro XXVII=XXXV, hydro I, bova IIII et sequenti libro III=VII, enhydride I et sequenti libro II=III, serpentibus ceteris VIII et sequenti libro VII=XV, scorpione IIII et sequenti libro II=VI, araneorum et phalangiorum genera XII, medicinae ex his IX et sequenti libro XXVII=XXXVI, gryllo sive tauro I et sequenti libro VII=VIII, scolopendra sive multipeda sive millepeda sive centipeda sive onisco sive iulo I et sequenti libro *XX=*XXI, (17. admiratio naturae nihil sine usu gignentis.) limace I et sequenti libro III=IIII, uruca I et sequenti libro II=III, verme terreno II et sequenti libro *XX=*XXII, verme ex arboribus I et sequenti libro IIII=V, ex volucribus aquila IIII et sequenti libro III=VII, vulture *VIIII et sequenti libro *VII=*XVI, gallinaceo *XXI et sequenti libro *XXXV=*LVI, gallina X et sequenti libroXXII=XXXII, **ansere VII et sequenti libro XV=XXII, cygno I et sequenti libro V=VI, (13. de adipe avium conficiendo.) corvo II et sequenti libro IIII=VI, cornice I et sequenti libro II= III, accipitre II et sequenti libro II=*IIII, milvo II et sequenti libro VI=

VIII, cenchride II, ciconia II et sequenti libro I=III, anate II et sequenti libro IIII=VI, perdice VII et sequenti libro X=XVII, columba VII et sequenti libro XXV=XXII, palumbe II et sequenti libro XIIII=XVI, pico Martio I, turture IIII et sequenti libro V=VIIII hirundine VIIII et sequenti libro XXIIII=*XXXIII, noctua IIII et sequenti libro V=VIIII, ulula I et sequenti libro I=*II, bubone II et sequenti libro V=VII, vespertilione IIII et sequenti libro *VIIII=XIII, apibus V et sequenti libro VII=XII, bupresti III et sequenti libro III=VI, pityocampe II et sequenti libro IIII=VI, (17. naturae benignitatem etiam foedis animalibus inseruisse magna remedia.) scarabaeo I et sequenti libro VII=VIII, blatta IIII et sequenti libro XIII=XVII. 30. de genere cantharidum. medicinae ex his V et sequenti libro XI =XVI, cimice *VIIII et sequenti libro V=XIIII, musca VII et sequenti libro V=XII, locustis IIII et sequenti libro III= VII, attelebis I, formicis III et sequenti libro V=VIII). Summa: medicinae et historiae et observationes DCXXI.

Ex auctoribus: M. Varrone, L. Pisone, Flacco Verrio, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Caecilio medico, Metello Scipione, Ovidio poeta, Licinio Macro. Externis: Palaephato, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao. Medicis: Botrye, Apollodoro, Archedemo, Aristogene, Xenocrate, Democrate, Diodoro, Chrysippo, Philippo, Oro, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXX. continentur medicinae ex animalibus reliquae prioribus libris. (1) De origine magices. (2) quando et a quo coeperit. a quibus celebrata sit. (3) an exercuerit eam Italia. quando primum senatus vetuerit hominem immolari. (4) de Galliarum Druidis. (5. 6) de generibus magices. (7) opinio magorum de talpis. medicinae V. (8—53) Reliquae medicinae per morbos digestae in animalibus quorum genera non sunt placida aut fera (pecude *XV et priore libro *II =*XVII, ariete VII et priore libro V=XII, lana XXV et priore libro XXXV=LX, oesypo XX et priore libro XXXII =LII, mulis V et priore libro I=VI, caballis III et priore libro I=IIII, cane XLI et priore libro XVI=LVII, cane

rabioso II et priore libro III=V, viverra I, mure XXVIII et priore libro XIIII=XLII, mure araneo I et priore libro IIII=V, glire *III et priore libro *II=V, sorice II et priore libro I=III, mustela XXV et priore libro XVIIII=XLIIII, stelione XII et priore libro IIII=XVI, irenaceo XIII et priore libro V=XVIII, hystrice *II et priore libro *I=III, lacerta XXX et priore libro XIII=XLIII, salamandra III et priore libro I=IIII, coclea XVIIII et priore libro XXVII=XLVI (43. ageraton medicamentum), aspide III et priore libro I=IIII, dracone VI et priore libro IIII=X, vipera XXI et priore libro XIIII=XXXV, angue XXVII et priore libro VIII=XXXV, bova III et priore libro IIII=VII, enhydride II et priore libro I=III, amphisbaena III, serpentibus ceteris VII et priore libro VIII=XV, scorpione II et priore libro IIII=VI, araneorum et phalangiorum genera *XII, medicinae XXVII. et priore libro *VIIII=*XXXVI, troxalide III, phryganione I, **scolopendra sive multipeda sive millipeda, sive centipeda sive onisco sive iulo XX et priore libro I=XXI, (admiratio naturae nihil sine usu gignentis.) limace III et priore libro I=IIII, uruca II et priore libro I=III, verme terreno XX et priore libro II=XXII, verme ex arboribus IIII et priore libro I=V, verme ex herba VIII, herpete I, ricino III, ex volucribus aquila III et priore libro IIII=VII, vulture *VII et priore libro VIIII=XVI, ossifrago VI, gallinaceo *XXXV et priore libro XXI=LVI, gallina *XXII et priore libro X=XXXII, ovis XLIII et priore libro XXII=LXV, Commageno V et priore libro *IIII=*VIIII, cygno V et priore libro I=VI, otide II, corvo IIII et priore libro II=VI, cornice II et priore libro I=III, accipitre II et priore libro II=IIII, milvo VI et priore libro II=VIII, grue I, ciconia I et priore libro II=III, ibide IIII, ardiola I, anate IIII et priore libro II=VI, mergo II, perdice X et priore libro VII=XVII, **palumbe XIIII et priore libro *II=XVI, galerita IIII, cuculo I, pico Martio I, turture V et priore libro IIII=VIIII, turdis III, merula I, hirundine XXIIII et priore libro VIIII=XXXIII, noctua V et priore libro IIII=VIIII, ulula I et priore libro I=II, upupa I, bubone V et priore libro II=VII, passere V, galgulo II, vespertilione VIIII et

priore libro IIII=XIII, cicadis I, apibus VII et priore libro V=XII, vespis II, bupresti III et priore libro III=VI, pityocampis IIII et priore libro II=VI (naturae benignitatem et foedis animalibus magna inseruisse remedia). scarabaeo VII et priore libro VIIII=XVI, blatta XIII et priore libro IIII=XVII. de genere cantharidum. medicinae ex his XI et priore libro V=XVI, cimice V et priore libro VIIII=XIIII, musca V et priore libro *VII=XII, locustis III et priore libro IIII=VII, formicis V et priore libro III=VIII). Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCLIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Licinio Macro. Externis: Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao. Medicis: Botrye, Apollodoro, Menandro, Archedemo, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Philippo, Oro, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXXI. continentur medicinae ex aquatilibus. (1) Aquarum mirabilia, (2) aquarum differentiae, (3—16) medicinae, observationes CCLXVI (3. quales oculis aquae prosint. 4. quales fecunditatem faciant, quales insaniae medeantur, 5. quales calculosis, 6. quales vulneribus, 7. quales partum custodiant, 8. quales vitiliginem tollant, 9. quae colorem lanis faciant, 10. quae hominibus, 11. quae memoriam, quae oblivionem, 12. quae sensuus subtilitatem, quae tarditatem, quae canoram vocem, 13. quae vini taedium, quae inebrient, 14. quae olei vicem praestent, 15. quae salsae et amarae. 16. saxa egerentes, risum aut ploratum facientes. quae amorem sanare dicantur). (17) Per triduum calentes haustuus. (18—20) Aquarum miracula (in quibus omnia mergantur, in quibus nihil. 19. aquae necantes, pisces venenati. 20. quae lapideae fiant aut lapidem faciant). (21) De salubritate aquarum. (22) de vitiis aquarum. (23) probatio aquarum. (24) De aqua Marcia, (25) de aqua Virgine. (26) Aquas inveniendi ratio. (27) signa aquarum. (28) Differentiae aquarum per genera terrae, (29) ratio aquarum per tempora anni. (30) Aquarum subito nascentium aut desinentium observatio historica. (31) Ratio aquae ducendae. (32) Quomodo medicatis utendum et ad quae genera valitudinum. (33) item

marinis XXVIIII. quid prosit navigatio, V. (34) Quomodo marina aqua in mediterraneo fieri possit, (35) quomodo thalassomeli, (36) quomodo hydromeli. (37) Remedium contra peregrinas aquas. (38) Ex musco medicinae VI. Medicinae ex harenis. (39—45) De salis generibus et confecturis et medicinis observationes CCIIII (40. de muria. 41. de salis auctoritate historica CXX. 42. flos salis XX, salsugo II. 43. de garo XV. 44. de alece VIII. 45. de natura salis. de spuma salis). (46) De nitri generibus et confecturis et medicinis observationibus CCXXI. (47) De spongeis medicinae et observationes XCII. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCXXIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Muciano, Caelio, Celso, Trogo, Ovidio, Polybio, Sornatio. Externis: Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclito, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllo, Nicandro, Menandro comoedo, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro XXXII. continentur medicinae ex aquatilibus. (1) Summa naturae vis in antipathia. de echeneide II, (2) de torpedine VII, (3) de lepore marino V. (4) Mirabilia Rubri maris. (5—9) De ingeniis piscium. proprietates piscium mirabiles (7. ubi ex manu edant, 8. ubi responsa dentur ex piscibus, ubi vocem agnoscant, 9. ubi amari sint, ubi salsi, ubi dulces, ubi non muti. esse et locorum sympathiam et antipathiam). (10) Quando marini pisces in usu P. R. esse coeperint. Numae regis constitutio de piscibus (11) De curalio medicinae et observationes XLIII. (12) De discordia inter se marinorum, pastinaca VIIII, galeo, mullo XV. (13. 14) De iis quibus in aqua et in terra victus est. de castoreis medicinae et observationes LVI, (14) de testudine medicinae et observationes LXVI, (16) aurata IIII, stella marina VII, (17) dracone marino III, salsamento XXV, sardis I. cybia. (18) Rana marina VI, fluviatiles LII, rana rubeta. observationes circa eas XXXII. (19) enhydris VI, cancri fluviatiles XIIII, cancri marini VII, cocleae fluviatiles VII, coracini IIII, porco pisce II, (20) vitulo marino X, murena

I, hippocampo VIIII, echinis XI. (21) Ostreorum genera et observationes et medicinae LVIIII, purpura VIIII, (22) alga marina II, (23) mus marinus II, scorpio marinus XII, sanguisugae VI, murices XIII, conchylia V, (24) piscium adips II, callionymi III, coracini fel I, pectunculi I, sepiae XXIIII, ichthyocolla V, (25) batia I, bacchus sive myxon II, marini pedunculi II, (26) canicula IIII, cetum I, (27) delphinus VIIII, coluthia sive coryphia III, alcyoneum VII, thynnus V, (28) menae XIII, scolopendra II, saurus I, [conchis I,] silurus XV, (30) strombus sive concha longa VI, tethea V, (31) holus marinum I, myaces XXV, mituli VIII, pelorides I, seriphum II, erythinis II, (32) solea pisce I, rhombo I, blendia I, urtica marina VII, pulmo marinus VI, onyches IIII. ex colubra aquatica I, ex hydro I, mugile I, ex pelamyde IIII, (34) sciaena I, perca IIII, ex squatina III, zmarides III, (35) ophidio I, (36) ex fibro IIII. bryon I. (38) ex asello pisce I, phagro I, ex balaena I, (42) polypo I. (45) ex glano I, (46) glaucisco I, (49) rubellio I, anguilla I, uva marina I, (50) hippopotamio I, crocodilo I, (52) adarca sive calamochnus III, calamo VIII. (53) Animalium omnium in mari viventium nomina CLXXVI. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCXC.

Ex auctoribus: Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Ovidio poeta, Cassio Hemina, Maecenate, Iaccho, Sornatio. Externis: Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle, Thrasyllo, Nicandro.

Libro XXXIII. continentur metallorum naturae. (2—25) De auro (3. quae prima commendatio eius. 4. de anulorum aureorum origine. 5. de modo auri apud antiquos. 6—9. de equestri ordine, de iure anulorum aureorum, 7. de decuriis iudicum. 9. quotiens nomen equestris ordinis mutatum. 10. de donis militaribus aureis et argenteis. 11. quando primum corona aurea data. 12. de reliquo usu auri, feminarum. 13. de nummo aureo. quando primum signatum aes, argentum, aurum. antequam ea signarentur, quis mos in aere. quae maxima pecunia primi censuus. quotiens et quibus temporibus aucta sit aeris aut nummi signati aestimatio. 14. de cupiditate auri. 15. qui plurimum auri et argenti possederint. 16.

quando primum argentum apparuerit in harena, quando in scaena. 17. quibus temporibus plurimum in aerario populi Romani auri et argenti fuerit. 18. quando primum lacunaria inaurata. 19. quibus de causis praecipua auctoritas auro. 20. ratio inaurandi. 21. de inveniendo auro. 22. de auripigmento. 23. de electro. 24. primae aureae statuae. 25. medicinae ex auro VIII). (26—29) De chrysocolla (27. ratio eius in picturis. 28. medicinae ex chrysocolla VII, 29. de aurificum chrysocolla sive santerna). (30) Mirabilia naturae glutinandis inter se et perficiendis metallicis rebus. (31) De argento. (32) De argento vivo. (33) De stimi sive stibi sive alabastro sive larbasi sive platyophthalmo. (34) medicinae ex eo VII. (35) De scoria argenti. medicinae ex ea VI. De spuma argenti. medicinae ex ea VII. (36—41) De minio (quam reli-giosum apud antiquos fuerit. 37. de inventione eius et origine. 38. 39. de cinnabari, ratio eius in medicina et in picturis. 40. genera mini, ratio eius in picturis. 41. medicina ex minio. de hydrargyro). (42) de argento inaurando. (43) De coticulis aurariis. (44—55) Argenti genera et experimenta (45. de speculis. 46. de Aegyptio argento. 47. de inmodica pecunia. quorum maximae opes fuerint. 48. quando primum populus Romanus stipem sparserit. 49. de luxuria in vasis argenteis. 50. frugalitatis antiquae in argento exempla. 51. quando primum lectis argentum additum. 52. quando lances inmodicae factae. quando repositoriis argentum additum. quando tympana facta. 53. inmodica argenti pretia. 54. de statuis argenteis. 55. nobilitates operum et artificum in argento). (56) De sile. qui primi sile pinxerint et qua ratione. (57. 58) De caeruleo. medicinae ex eo II. Summa: medicinae et historiae et observationes CCLXXXVIII.

Ex auctoribus: Domitiano Caesare, Iunio Gracchano, L. Pisone, M. Varrone, Corvino, Attico Pomponio, Calvo Licinio, Cornelio Nepote, Muciano, Boccho, Fetiale, Fenestella, Valerio Maximo, Iulio Basso qui de medicina Graece scripsit, Sextio Nigro qui item. Externis: Theophrasto, Democrito, Iuba, Timaeo historico qui de medicina metallica scripsit, Heraclide, Andrea, Diagora, Botrye, Archedemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Attalo medico, Xe-

nocrate item, Theomnesto, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Antigono qui de toreutice scripsit, Menaechmo qui item,[Xenocrate qui item, Duride qui item,] Menandro qui de toreutis, [Heliodoro qui de Atheniensium anathematis scripsit, Metrodoro Scepsio.]

Libro XXXIIII. continentur: (1—38) Aeris metalla. (2—5. genera aeris. 3. quae Corinthia, 4. quae Deliaca, 5. quae Aeginetica. 6. de candelabris. 7. de templorum ornamentis ex aere. 8. de tricliniis aeratis. 9. quod primum dei simulacrum Romae ex aere factum. de origine statuarum et honore. 10. statuarum genera et figurae. 11. quae primae statuae Romae, quibus primum publice positae, quibus primum in columna. quando rostra. antiquas statuas togatas sine tunicis fuisse. 12. quibus externis Romae publice positae, 13. quibus Romae mulieribus in publico positae, quae prima Romae statua equestris publice posita, 14. quando omnes privatim positae statuae ex publico sublatae, 15. quae prima ab externis publice posita. 16. fuisse antiquitus et in Italia statuarios. 17. de pretiis signorum inmodicis. 18. de colossis in urbe celeberrimis. 19. nobilitates ex aere operum et artificum CCCLXVI. 20. differentiae aeris et mixturae. de pyropo, de Campano aere. 21. de servando aere. 22. de cadmia. 23. medicinae ex ea XV. aeris usti effectuus in medicina X. 24. 25. de scoria aeris, de flore aeris, squama aeris, stomomate aeris. medicinae ex iis XLVII. 26. aerugo. medicinae ex ea XVIII. 27. hieracium. 28. scolex aeris. medicinae ex eo XVIII. 29. de chalcitide. medicinae ex ea VII. psoricon. 30. sory. medicinae ex eo III. 31. misy. medicinae ex eo XIIII. 32. chalcanthum sive atramentum sutorium. medicinae ex eo XVI. 33. 34. pompholyx, spodium, medicinae ex iis VI. 35. antispodi genera XV. 36. smegma. 37. de diphryge. 38. de triente Servilio). (39—46) De ferri metallis (40. simulacra ex ferro. caelaturae ex ferro. 41. differentiae ferri et temperatura. 42. de ferro quod vivum appellant. 43. robiginis remedia. 44. medicinae ex ferro VII, 45. medicinae ex robigine XIIII, 46. medicinae ex squama ferri XVII, hygremplastrum). (47—56) De plumbi metallis (de plumbo albo, 48. de stagno, de argentario, 49. de plumbo ni-

gro. 50. medicinae ex plumbo XV. 51. medicinae ex scoria plumbi XV. 52. spodium ex plumbo. 53. de molybdaena. medicinae ex ea XV. 54. psimythium sive cerussa, medicinae ex ea VI. 55. sandaraca, medicinae ex ea XI. 56. arrhenïcum). Summa: medicinae CCLVIII. Ex iis ad canis morsuus, ad caput, alopecias, oculos XXV, aures, nares, oris vitia, lepras, gingivas, dentes, uvam, pituitam, fauces, tonsillas, anginam, tussim, vomitiones, pectus, stomachum, suspiria, lateris dolores, splenem, ventrem, tenesmum, dysenteriam, sedem, verenda, sanguinem sistendum, podagras, hydropicos, ulcera, vulnera XXVI, suppurata, ossa, paronychia, ignem sacrum, haemorrhoidas, fistulas, callum, pusulas, scabiem, cicatrices, infantes, muliebria vitia, psilotrum, Venerem inhibendam, ad vocem, contra lymphationes. Summa: res et historiae et observationes DCCCCXV.

Ex auctoribus: L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Rufo, Marso poeta, Boccho, Iulio Basso, qui de medicina Graece scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale. Externis: Democrito, Metrodoro Scepsio, Menaechmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensium anathemata scripsit, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Timaeo qui de medicina metallica scripsit, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora, Botrye, Archedemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro XXXV. continentur: (1) Honos picturae, (2) honos imaginum. (3) quando primum clupei imagines instituti. quando primum in publico positi, (4) quando in domibus. (5) de picturae initiis, de monochromatis picturis, de primis pictoribus. (6) antiquitas picturarum in Italia. (7) de pictoribus Romanis. (8) quando primum externis picturis dignitas Romae. (9) quando primum dignitas picturae et quibus ex causis Romae. (10) qui victorias suas pictas proposuerint. (11) Ratio pingendi. (12—30) De pigmentis praeter metallica. de coloribus ficticiis (13. de Sinopide. medicinae ex ea XI. 14. de rubrica. de terra Lemnia. medicinae ex ea VIIII. 15. de Aegyptia terra. 16. de ochra. medicinae ex rubrica III.

17. leucophorum. 18. Paraetonium. 19. Melinum. medicinae ex eo VI. cerussa. 20. usta. 21. Eretria terra. medicinae ex ea VI. 22. sandaraca. 23. sandyx. 24. Syricum. 25. atramentum. 26. purpurissum. 27. Indicum. medicinae ex eo IIII. 28. Armenium, medicina ex eo I, 29. viride Appianum. 30. anulare). (31) Qui colores udo non inducantur. (32) Quibus coloribus antiqui pinxerint. (33) Quando primum gladiatorum pugnae pictae et propositae sint. (34—41) De aetate picturae. operum et artificum in pictura nobilitates CCCCV (35. picturae primum certamen. 36. 37. qui penicillo pinxerint. 38. de avium cantu conpescendo. 39. 40. 41. qui encausto aut ceris vel cestro vel penicillo pinxerint. quae quis primus invenerit in pictura. quid difficillimum in pictura. de generibus picturae. quis primus lacunaria pinxerit, quando primum camarae pictae. pretia mirabilia picturarum. de talento). (43) Plastices primi inventores. (44) quis primus ex facie imaginem expresserit. (45) nobilitates artificum in plastice XIIII. (46) De figlinis operibus. de Signinis. (47—58) Terrae varietates (de pulvere Puteolano et aliis terrae generibus quae in lapidem vertuntur. 48. de parietibus formaceis, 49. de latericiis et de laterum ratione. 50. de sulpure et generibus eius, medicinae XIIII. 51. de bitumine et generibus eius, medicinae XXVII. 52. de alumine et generibus eius, medicinae ex eo XXXVIII. 53. de terra Samia, medicinae ex ea III. 54. Eretriae terrae genera. 55. de terra ad medicinam lavanda. 56. de Chia terra, medicinae ex ea III. de Selinusia, medicinae ex ea III. de pnigitide, medicinae ex ea VIIII. de ampelitide, medicinae ex ea IIII. 57. cretae ad vestium usuus. Cimolia, medicinae ex ea VIIII, Sarda, Umbrica, saxum. 58. argentaria. qui et quorum liberti praepotentes. 59. terra ex Galata, terra Clupea, terra Baliarica, terra Ebusitana, medicinae ex eis IIII). Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCLVI.

Ex auctoribus: Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, M. Varrone, Verrio, Nepote Cornelio, Decu-lone, Muciano, Melisso, Vitruvio, Cassio Severo, Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit. Externis: Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Heliodoro

qui *ἀναθήματα* Atheniensium scripsit, Metrodoro qui de architectonice, Democrito, Theophrasto, Apione grammatico qui de metallica medicina scripsit, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora, Botrye, Archedemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro XXXVI. continentur naturae lapidum. (1—11) Luxuria in marmoribus (2. quis primus in publicis operibus ostenderit. 3. quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romae. 4. qui primi laudati in marmore scalpendo et quibus temporibus (9. de Mausoleo Cariae). nobilitates operum et artificum in marmore CCXXV. 5. quando primum marmorum in aedificiis usus. 6. qui primi marmora secuerint et quando. 7. quis primus Romae crustaverit parietes. 8. quibus aetatibus quaeque marmora in usum venerint Romae. 9. ratio secandi marmora. de harenis quibus secantur. 10. de Naxio, de Armenio. 11. de Alexandrinis marmoribus). (12) de onyche, de alabastrite. medicinae ex eis VI. (13) de lygdino, corallitico, Alabandico, Thebaico, Syenite. (14. 15) de obeliscis (de eo qui pro gnomone in campo Martio est). (16—23) Opera mirabilia in terris (pyramides. 17. Sphinx Aegyptia, 18. Pharos, 19. labyrinthi, 20. pensiles horti, pensile oppidum, 21. de templo Ephesiae Dianae, 22. aliorum templorum admirabilia, 23. de lapide fugitivo, echo septiens resonans, sine clavo aedificia). (24) Romae miracula operum XVIII. (25) De magnete lapide. medicinae ex eo III. (26) Syrius lapis. (27) de sarcophago sive Assio. medicinae ex eo X. (28) de chernite, de poro. (29) de lapidibus osseis, de palmatis, de Taenariis, de Coranis, de nigris marmoribus. (30) de molaribus lapidibus. pyrites, medicinae ex eo VII. (31) ostracites, medicinae ex eo IIII. amiantus, medicinae ex eo II. (32) geodes, medicinae ex eo III. (33) melitinus, medicinae ex eo VI. (34) gagates, medicinae ex eo VI. (35) spongites, medicinae ex eo II. (36) Phrygius. (37) haematites, medicinae ex eo V. schistos, medicinae ex eo VII. (38) androdamas, medicinae ex eo II. Arabicus, miltites sive hepatites, anthracites, (39) aetites, Taphiusius, callimus. (40) Samius, medicinae ex eo VIII.

(41) Arabus, medicinae ex eo VI. (42) de pumice, medicinae ex eo VIIII. (43) de mortariis medicinalibus et aliis. Etesius lapis, chalazius, (44) Siphnius, lapides molles, (45) lapides speculares, (46) phengites. (47) De cotibus, (48) de tophis, (49. 50) de silicum natura, de reliquis ad structuram lapidibus. (51) Genera structurae. (52) de cisternis. (53) de calce. (54) harenae genera, harenae et calcis mixturae. (55) vitia structurae. de tectoriis. (56) De columnis, genera columnarum. (57) Medicinae ex calce V. (58) De maltha, (59) de gypso. (60—64) De pavimentis (asarotos oecos. 61. quod primum pavimentum Romae. 62. de subdialibus pavimentis. 63. Graecanica pavimenta. 64. quando primum lithostrotum). Quando primum camarae vitreae. (65) origo vitri, (66) genera eius et ratio faciendi. (67) de Obsianis. (68) Miracula ignium, (69) medicinae ex igni et cinere III, (70) prodigia foci. Summa: medicinae ex his LXXXVIIII, ad serpentes III, bestiarum morsuus, ad venena, caput, oculos, epinyctidas, dentes, dentifricia, fauces, strumas, stomachum, iocinera, pituitam, testes, vesicam, calculos, panos, haemorrhoidas, podagras, sanguini sistendo, sanguinem reicientibus, luxata, phreneticos, lethargicos, comitiales, melancholicos, vertigines, ulcera, volnera urenda, secanda, convolsa, contusa, maculas, usta, phthisin, mammas, muliebria vitia, carbunculos, pestilentia. Summa omnis: res et historiae CCCCXXXIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Galba, Cincio, Muciano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Q. Tuberone, Fabio Vestale, Annio Fetiale, Fabiano, Seneca, Catone censorio, Vitruvio. Externis: Theophrasto, Pasitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro polyhistore, Apione Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Butorida, Antisthene, Demetrio, Demotele, Lycea.

Libro XXXVII. continentur: (1) Origo gemmarum. (2) de Polycratis tyranni gemma. (3) de Pyrrhi gemma. (4) qui scalptores optimi. nobilitates scalpturae. (5) quae prima Romae dactyliothece. (6) gemmae in Pompei M. triumpho translatae. (7) Quando primum myrrhina invecta. luxuria circa ea. (8) natura eorum. (9. 10) De crystallo (medicina

ex eo, 10. luxuria in eo). (11. 12) de sucino (quae de eo mendacia, 12. genera eius, medicinae ex eo). (13) lyngurium. medicinae II. (15) de adamante, genera eius VI, medicinae II. (16—19) de zmaragdis, (17. genera eorum XII, 18. vitia eorum. 19. tanos gemma, chalcozmaragdos). (20) de berullis. genera eorum VIII, vitia eorum. (21. 22) de opalis (genera eorum VII, 22. vitia eorum, experimenta eorum). (23) de sardonyche. genera eius, vitia eius. (24) de onyche. genera eius. (25. 26) de carbunculis (genera eorum XII, 26. vitia eorum et experimenta). (27) anthracitis. (28) de sandastro, sandareso. (29) lychnis, genera eius IIII. (30) Carchedonia. (31) Sarda, genera eius V. (32) de topazo, genera eius II. (33) de callaina. (34) de prasio, genera eius III. (35) Nilion. (36) Molochitis. (37) de iaspide, genera eius XIIII, vitia eorum. (38) de cyano, genera eius. (39) de sappiro, (40) amethysto, genera eius IIII. socondion, sapenos, pharanitis, Aphrodites blepharon sive anteros sive paederos. (41) hyacinthus. (42—45) de chrysolitho (genera eius VII. 43. de chryselectro. 44. leucochrysos, genera eius IIII, 45. melichrysi, xuthi). (46) paederos sive sangenos sive tenites. (47) asteria, (48) astrion, (49) astriotes, (50) astolon. (51) ceraunia, genera eius IIII. baetylos. (52) Iris. (53) leros. (54) achatae, genera eorum. acopos, medicinae ex ea. alabastritis, medicinae ex ea. alectoriae, androdamas, argyrodamas, antipathes, Arabica, aromatitis, asbestos, aspisatis, atizoe, augitis, amphidanes sive chrysocolla, Aphrodisiaca, apsyctos, Aegyptilla, (55) balanitae, batrachitis, baptes, Beli oculus, Belus, baroptenus sive baripe, botryitis, bostrychitis, bucardia, brontea, boloe, (56) cadmitis, callais, capnitis, Cappadocia, callaica, catochitis, catoptritis, cepitis sive cepolatitis, ceramitis, cinaediae, ceritis, circos, corsoides, coralloachates, corallis, crateritis, crocallis, cyitis, chalcophonos, chelidoniae, cheloniae, chelonitis, chloritis, Choaspitis, chrysolampis, chrysopis, cetionides, (57) Daphnea, diadochos, diphyes, Dionysias, dracontitis, (58) encardia sive ariste, enorchis, exhebenus, erythallis, erotylos sive amphicomos sive hieromnemon, eumeces, eumithres, eupe-

talos, eureos, eurotias, eusebes, epimelas, (59) galaxias, galactitis sive leucogaea sive leucographitis sive synechitis, gallaica, gassinnade, glossopetra, Gorgonia, goniaea, (60) heliotropion, Hephaestitis, Hermuaedoeon, hexecontalithos, hieracitis, hammitis, Hammonis cornu, hormiscion, hyaeniae, haematitis, menui sive xuthos. (61) Idaei dactyli, icterias, Iovis gemma sive drosolithos, Indica, Ion, (62) lepidotis, Lesbias, leucophthalmos, leucopoecilos, libanochrus, limoniatis, liparea, lysimachos, leucochrysos, (63) Memnonia, Media, meconitis, mithrax, morochthos, mormorion sive promnium sive Alexandrinum, myrrhitis, myrmecias, myrsinitis, mesoleucos, mesomelas, (64) Nasamonitis, nebritis, Nipparena, (65) oica, ombria sive notia, onocardia, oritis sive sideritis, ostracias sive ostracitis, ostritis, ophicardelos, Obsiana, (66) panchrus, pangonus, paneros sive panerastos, Ponticae genera IIII, phloginos sive chrysitis, phoenicitis, phycitis, perileucos, Paeanitis sive gaeanis, (67) solis gemma, sagda, Samothracia, sauritis, sarcitis, selenitis, sideritis, sideropoecilos, spongitis, synodontitis, Syrtitis, syringitis, (68) trichrus, thelyrrhizos, thelycardios sive mulc, Thracia, genera III, tephritis, tecolithos, (69) Veneris crines, Veientana, (70) zathene, zmilampis, zoraniscaea. (71) Hepatitis, steatitis. Adadu nephros, Adadu ophthalmos, Adadu dactylos, triophthalmos. (72) carcinias, echitis, scorpitis, scaritis, triglitis, aegophthalmos, hyophthalmos, geranitis, aetitis, myrmecitis, cantharias, lycophthalmos, taos, timictonia. (73) hammochrysos, cenchritis, dryitis, cissitis, narcissitis, cyamias, pyren, phoenicitis, chalazias, pyritis, polyzonos, astrapaea, phlogitis, anthracitis, enygros, polytrichos, leontios, pardalios, drosolithos, melichrus, melichloros, polias, spartopolia, rhoditis, melitis, chalcitis, sycitis, bostrychitis, chernitis, anancitis, synochitis, dendritis. (74) cochlides. (75) De figura gemmarum. (76) ratio probandi. (77) Conparatio naturae per terras. conparatia rerum per pretia. laus Italiae et Hispaniae. Summa: res et historiae et observationes MCCC.

Ex auctoribus: M. Varrone, actis triumphorum, Maecenate, Iaccho, Cornelio Boccho. Externis: Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nican-

dro, Satyro, Theophrasto, Charete, Philemone, Demostrato, Zenothemi, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timaeo Siculo, Nicia, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro polyhistore, Apione, Oro, Zoroastre, Zachalia.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER II.

Cap. 1. (Sect. 1.) Mundum et hoc quodcumque nomine alio caelum appellare libuit, cuius circumflexu degunt cuncta, numen esse credi par est, aeternum, inmensum, neque genitum neque interiturum umquam. Huius extera indagare nec interest hominum, nec capit humanae coniectura mentis. Sacer est, aeternus, inmensus, totus in toto, immo vero ipse totum, infinitus ac finito similis, omnium rerum certus et similis incerto, extra intra cuncta conplexus in se, idemque rerum naturae opus et rerum ipsa natura. Furor est mensuram eius animo quosdam agitasse atque prodere ausos, alios rursus occasione hinc sumpta aut his data innumerabiles tradidisse mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret, aut, si una omnes incubarent, totidem tamen soles totidemque lunas et cetera etiam in uno et inmensa et innumerabilia sidera, quasi non eadem quaestione semper in termino cogitationis occursura desiderio finis alicuius aut, si haec infinitas naturae omnium artifici possit adsignari, non idem illud in uno facilius sit intellegi, tanto praesertim opere. furor est, profecto furor, egredi ex eo et, tamquam interna eius cuncta plane iam nota sint, ita scrutari extera, quasi vero mensuram ullius rei possit agere qui sui nesciat aut (miror!) homines videre quae mundus ipse non capiat. 1 2 3 4

2. (2.) Formam eius in speciem orbis absoluti globatam esse nomen in primis et consensus in eo mortalium orbem 5

appellantium, sed et argumenta rerum docent, non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese ac sibi ipsa toleranda est seque includit et continet nullarum egens conpagium nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens, nec quia ad motum, quo subinde verti mox adparebit, talis aptissima est, sed oculorum quoque probatione, quod convexus mediusque quacumque cernatur, cum id accidere in alia non possit figura.

6 3. (3.) Hanc ergo formam eius aeterno et inrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quattuor horarum spatio circumagi solis exortuus et occasuus haut dubium reliquere. An sit inmensus et ideo sensum aurium excedens tantae molis rotatae vertigine adsidua sonitus non equidem facile dixerim, non, Hercule, magis quam circumactorum simul tinnitus siderum suosque volventium orbes an dulcis quidam et incredibili suavitate concentus. nobis qui intus agimus iuxta 7 diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerumque cunctarum inpressas nec, ut in volucrum notamus ovis, levitate continua lubricum corpus, quod clarissimi auctores dixere, rerum argumentis indicatur, quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus innumerae, in mari praecipue, ac plerumque confusis monstrificae gignantur effigies, praeterea visuus probatione, alibi ursi, tauri alibi, alibi litterae figura, candidiore medio per 8 verticem circulo. 4. Equidem et consensu gentium moveor. nam quem *κόσμον* Graeci nomine ornamenti appellavere eum et nos a perfecta absolutaque elegantia mundum. caelum quidem haut dubie caelati argumento diximus, ut interpreta- 9 tur M. Varro. Adiuvat rerum ordo descripto circulo qui signifer vocatur in duodecim animalium effigies et per illas solis cursuus congruens tot saeculis ratio.

10 5. (4.) Nec de elementis video dubitari quattuor esse ea. ignium summum, inde tot stellarum illos conlucentium oculos, proxumum spirituus, quem Graeci nostrique eodem vocabulo aera appellant, vitalem hunc et per cuncta rerum meabilem totoque consertum. huius vi suspensam cum quarto aquarum 11 elemento librari medio spati tellurem. Ita mutuo conplexu diversitatis effici nexum et levia ponderibus inhiberi quo

minus evolent, contraque gravia ne ruant suspendi levibus in sublime tendentibus. sic pari in diversa nisu in suo quaeque consistere inrequieto mundi ipsius constricta circuitu, quo semper in se currente imam atque mediam in toto terram, eandemque universo cardinem stare pendentem, librantem per quae pendeat, ita solam inmobilem circa eam volubili universitate, eandemque ex omnibus necti eidemque omnia inniti. 6. Inter hanc caelumque eodem spiritu pendent certis 12 discreta spatiis septem sidera quae ab incessu vocamus errantia, cum errent nulla minus illis. Eorum medius sol fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarumque sed siderum etiam ipsorum caelique rector. Hunc esse mundi totius animum ac planius mentem, hunc 13 principale naturae regimen ac numen credere decet opera eius aestimantes. hic lucem rebus ministrat aufertque tenebras, hic reliqua sidera occultat inlustrat, hic vices temporum annumque semper renascentem ex usu naturae temperat, hic caeli tristitiam discutit atque etiam humani nubila animi serenat, hic suum lumen ceteris quoque sideribus fenerat, praeclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi litterarum Homero placuisse in uno eo video.

7. (5.) Quapropter effigiem dei formamque quaerere in- 14 becillitatis humanae reor. Quisquis est deus, si modo est alius, et quacumque in parte, totus est sensuus, totus visuus, totus audituus, totus animae, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere atque etiam ex vitiis hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Poenam et Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis et labo- 15 riosa mortalitas in partes ista digessit infirmitatis suae memor, ut portionibus coleret quisque quo maxime indigeret. itaque nomina alia aliis gentibus et numina in iisdem innumerabilia invenimus, inferis quoque in genera discriptis, morbisque et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus.. ideoque etiam publice Febris fanum in Palatio dica- 16 tum est, Orbonae ad aedem Larum et ara Malae Fortunae Esquiliis. quamobrem maior caelitum populus etiam quam hominum intellegi potest, cum singuli quoque ex semetipsis

totidem deos faciant Iunones Geniosque adoptando sibi, gentes vero quaedam animalia et aliqua etiam obscena pro dis habeant ac multa dictu magis pudenda, per fetidas cepas,
17 alia et similia iurantes. Matrimonia quidem inter deos credi tantoque aevo ex his neminem nasci, et alios esse grandaevos semper canosque, alios iuvenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ovo editos et alternis diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est. sed super omnem inpudentiam adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia et
18 odia, atque etiam furtorum esse et scelerum numina. Deus est mortali iuvare mortalem, et haec ad aeternam gloriam via. hac proceres iere Romani, hac nunc caelesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis aevi rector Vespasianus
19 Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi bene merentibus gratiam mos, ut tales numinibus ad-
12 scribant. quippe et aliorum nomina deorum et quae supra retuli siderum ex hominum nata sunt meritis. Iovem quidem aut Mercurium aliterve alios inter se vocari et esse caele-
20 stem nomenclaturam quis non interpretatione naturae fateatur inridendum? agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum? anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus? dubitemusne? Vix prope est iudicare, utrum magis conducat generi humano, quando aliis nullus
21 est deorum respectus aliis pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant, monstra quoque colunt, damnant et excogitant cibos, imperia dira in ipsos ne somno quidem quieto inrogant. non matrimonia, non liberos, non denique quicquam aliud nisi iuvantibus sacris delegunt. alii in Capitolio fallunt ac fulminantem peierant Iovem, et hos iuvant
22 scelera, illos sacra sua poenis agunt. Invenit tamen inter has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de deo coniectatio esset. toto quippe mundo et omnibus locis omnibusque horis omnium vocibus Fortuna sola invocatur ac nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur. et cum conviciis colitur, volubilis, a plerisque vero et caeca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, et in tota ratione mor-

talium sola utramque paginam facit, adeoque obnoxiae sumus sortis, ut sors ipsa pro deo sit, qua deus probatur incertus. Pars alia et hanc pellit astroque suo eventuus adsignat na- 23
scendi legibus, semelque in omnes futuros umquam deo decretum, in reliquum vero otium datur. Sedere coepit sententia haec, pariterque et eruditum vulgus et rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monituus, oraculorum praescita, 24
haruspicum praedicta, atque etiam parva dictu in auguriis, sternumenta et offensiones pedum. divus Augustus prodidit laevum sibi calceum praepostere inductum quo die seditione militari prope adflictus est. Quae singula inprovidam morta- 25
litatem involvunt, solum ut inter ista vel certum sit nihil esse certi nec quicquam miserius homine aut superbius. Ceteris quippe animantium sola victuus cura est, in quo sponte naturae benignitas sufficit, uno quidem vel praeferenda cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte non cogitant. Verum in his deos agere curam rerum 26
humanarum credi ex usu vitae est, poenasque maleficiis aliquando seras occupato deo in tanta mole, numquam autem inritas esse, nec ideo proximum illi genitum hominem ut vilitate iuxta beluas esset. Inperfectae vero in homine naturae 27
praecipua solatia, ne deum quidem posse omnia, — namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitae poenis, nec mortales aeternitate donare aut revocare defunctos, nec facere ut qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, — nullumque habere in praeterita ius praeterquam oblivionis, atque (ut facetis quoque argumentis societas haec cum deo copuletur) ut bis dena viginti non sint aut multa similiter efficere non posse, per quae declaratur haut dubie naturae potentia, idque esse quod deum vocemus. In haec divertisse non fuerit alienum, vulgata propter adsiduam quaestionem de deo.

8. (6.) Hinc redeamus ad reliqua naturae. Sidera, quae 28
adfixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singu- 7-9
lis attributa nobis, et clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia adnumerata mortalibus, nec cum suo quaeque homine orta moriuntur nec aliquem exstingui decidua significant. Non tanta caelo so- 29

cietas nobiscum est ut nostro fato mortalis sit ibi quoque siderum fulgor. illa nimio alimento tracti umoris ignea vi abundantiam reddunt, cum decidere creduntur, ut apud nos quoque luminibus accensis liquore olei notamus accidere.
30 Ceterum aeterna caelestibus est natura intexentibus mundum intextuque concretis, potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens, quae propter effectuus claritatemque et
18, 210 sqq. magnitudinem in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque caeli ratio in ter-
6, 211 sqq. rae mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet,
31 signiferi modo inventionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus Olympiade quinquagesima octava, signa deinde in eo Cleostratus, et prima arietis ac sagittari, sphaeram ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius
32 corpore reliqua inter caelum terrasque tractentur. Summum esse quod vocant Saturni sidus ideoque minimum videri et maximo ambire circulo ac tricesimo anno ad brevissima sedis suae principia regredi certum est, omnium autem errantium siderum meatuus, interque ea solis et lunae, contrarium mundo agere cursum, id est laevum, illo semper in dextram prae-
33 cipiti. Et quamvis adsidua conversione inmensae celeritatis attollantur ab eo rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quaeque passuus. ita fieri ne convolutus aer eandem in partem aeterna mundi vertigine ignavo globo torpeat, sed fundatur adverso siderum verbere discretus et
34 digestus. Saturni autem sidus gelidae ac rigentis esse naturae, multumque ex eo inferiorem Iovis circulum et ideo motu celeriore duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, igne ardens solis vicinitate binis fere annis converti, ideoque huius ardore nimio et rigore Saturni interiectum ambobus ex utroque temperari Iovem sa-
35 lutaremque fieri. Dein solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta, sed ut observatio umbrarum eius redeat ad metas quinos annis dies adici superque quartam partem diei. quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies
36 additur, ut temporum ratio solis itineri congruat. Infra solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum

ipsisque cognominibus aemulum solis ac lunae. praeveniens quippe et ante matutinum exoriens luciferi nomen accipit ut sol alter diemque maturans, contra ab occasu refulgens nuncupatur vesper ut prorogans lucem vicemque lunae reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit 37
Olympiade circiter XLII, qui fuit urbis Romae annus CXLII. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est, claritatis quidem tantae ut unius huius stellae radiis umbrae reddantur. itaque et in magno nominum ambitu est. alii enim Iunonis, alii Isidis, alii Matris Deum appellavere. Huius natura cuncta 38
generantur in terris. namque in alterutro exortu genitali rore conspergens non terrae modo conceptuus inplet, verum animantium quoque omnium stimulat. signiferi autem ambitum peragit trecenis et duodequinquagenis diebus, a sole numquam absistens partibus sex atque quadraginta longius, ut Timaeo placet. Simili ratione, sed nequaquam magnitudine 39
aut vi, proximum illi Mercuri sidus, a quibusdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur novem diebus ociore ambitu, modo ante solis exortum modo post occasum splendens, numquam ab eo viginti tribus partibus remotior, ut Cidenas et Sosigenes docent. Ideo et peculiaris horum siderum ratio est neque communis cum supra dictis. nam ea et quarta parte 40
caeli a sole abesse et tertia, et adversa soli saepe cernuntur, maioresque alios habent cuncta plenae conversionis ambituus in magni anni ratione dicendos. 10, 5

9. Sed omnium admirationem vincit novissimum sidus, 41
terris familiarissimum et in tenebrarum remedium ab natura repertum lunae. Multiformis haec ambage torsit ingenia contemplantium et proximum ignorari maxime sidus indignantium, crescens semper aut senescens et modo curvata in cor- 42
nua falcis, modo aequa portione divisa, modo sinuata in orbem, maculosa eademque subito praenitens, inmensa orbe pleno ac repente nulla, alias pernox alias sera et parte diei solis lucem adiuvans, deficiens et in defectu tamen conspicua, quae mensis exitu latet, cum laborare non creditur. iam vero 43
humilis excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota caelo alias contigua montibus, nunc in aquilonem elata nunc in austros deiecta, quae singula in ea deprehendit hominum

primus Endymion, ob id amore eius captus fama traditus. Non sumus profecto grati erga eos qui labore curaque lucem nobis aperuere in hac luce, miraque humani ingeni peste sanguinem et caedes condere annalibus iuvat, ut scelera ho-
44 minum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo car-
dini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque et tertia diei parte, peragit spatia eadem quae Saturni sidus
32 altissimum triginta, ut dictum est, annis. dein morata in coitu solis biduo, cum tardissime, a tricesima luce rursus ad easdem vices exit, haut scio an omnium quae in caelo pernosci potuerunt magistra, in duodecim mensium spatia oportere dividi annum, quando ipsum totiens solem redeuntem ad prin-
45 cipia consequitur. solis fulgore * * reliqua siderum regi, siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquae volitare conspicimus. ideo molliore et inperfecta vi solvere tantum umorem atque etiam augere, quem solis radii absumant, ideo et inaequali lumine adspici, quia ex adverso demum plena reliquis diebus tantum ex se terris ostendat quantum ex sole ipsa concipiat. in coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis aversa illo rege-
46 rat unde acceperit. sidera vero haut dubie umore terreno pasci, quia dimidio orbe nonnumquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultra iusta vi, maculas enim non aliud esse quam terrae raptas cum umore
47 sordes. 10. defectuus autem suos et solis, rem in tota contemplatione naturae maxime miram et ostento similem, magnitudinum umbraeque indices exsistere. (7) quippe manifestum est solem interventu lunae occultari lunamque terrae obiectu, ac vices reddi eosdem solis radios luna interpositu suo auferente terrae terraque lunae. hac subeunte repentinas obduci tenebras rursumque illius umbra sidus hebetari, neque aliud esse noctem quam terrae umbram, figuram autem umbrae similem metae ac turbini inverso, quando mucrone tantum ingruat neque lunae excedat altitudinem, quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur et talis figura
48 semper mucrone deficiat. Spatio quidem consumi umbras indicio sunt volucrum praealti volatuus. ergo confinium illis est aeris terminus initiumque aetheris. supra lunam pura

omnia ac diurnae lucis plena. a nobis autem per noctem cernuntur sidera ut reliqua lumina e tenebris, et propter has causas nocturno tempore deficit luna. stati autem atque menstrui non sunt utrique defectuus propter obliquitatem signi- 43
feri lunaeque multivagos, ut dictum est, flexuus, non semper in scripulis partium congruente siderum motu.

11. (8.) Haec ratio mortales animos subducit in caelum, 49
ac velut inde contemplantibus trium maximarum rerum naturae partium magnitudinem detegit. non posset quippe totus sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quam luna. tertia ex utroque vastitas solis oculorum argumentis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis atque coniectura animi scrutari: inmensum esse, 50
quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum milia umbras paribus iaciat intervallis tamquam toto spatio medius, et quia per aequinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus simul fiat a vertice, item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad septentrionem umbrae cadant, ortu vero ad occasum, quae fieri nullo modo possent nisi multo quam terra maior esset, nec quod montem Idam exoriens latitudine exsuperet, dextra laevaque large amplectens, praesertim tanto discretus intervallo. Defectus lunae 51
magnitudinem eius haut dubia ratione declarat, sicut terrae parvitatem ipse deficiens. namque cum sint tres umbrarum figurae, constetque, si par lumini sit materia quae iaciat, umbram columnae effigie iaci nec habere finem, si vero maior materia quam lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum et simili modo infinita longitudo, si minor materia quam lux, metae exsistere effigiem in cacuminis finem desinentem, talemque cerni umbram deficiente luna, palam fit, (ut nulla 52
amplius relinquatur dubitatio,) superari magnitudinem terrae, id quidem et tacitis naturae ipsius indiciis. cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit aut noctium opacitate terras reficit? exusturus haut dubie, et sic quoque exurens quadam in parte. tanta magnitudo est.

12. (9.) Et rationem quidem defectuus utriusque primus 53
Romani generis in vulgum extulit Sulpicius Gallus, qui consul cum M. Marcello fuit, sed tum tribunus militum, sollicitudine

exercitu liberato, pridie quam Perseus rex superatus a Paulo est, in concionem ab imperatore productus ad praedicendam eclipsim, mox et conposito volumine. apud Graecos autem investigavit primus omnium Thales Milesius Olympiadis XLVIII anno quarto praedicto solis defectu qui Alyatte rege factus est urbis conditae anno CLXX. post eos utriusque sideris cursum in sexcentos annos praececinit Hipparchus, menses gentium diesque et horas ac situus locorum et visuus populorum conplexus, aevo teste haut alio modo quam consilio-
54 rum naturae particeps. Viri ingentes, supraque mortalium naturam tantorum numinum lege deprehensa et misera hominum mente absoluta in defectibus scelera aut mortem aliquam siderum pavente, quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatum sublimia ora palam est deliquio solis, at in luna veneficia arguente mortalitate et ob id crepitu dissono auxiliante, quo pavore ignarus causae Nicias Atheniensium imperator veritus classem portu educere opes eorum adflixit, macti ingenio este, caeli interpretes rerumque naturae capaces,
55 argumenti repertores quo deos hominesque vicistis! Quis enim haec cernens et statos siderum quoniam ita appellare placuit labores non suae necessitati mortales genitos ignoscat? Nunc confessa de iisdem breviter atque capitulatim attingam ratione admodum necessariis locis strictimque reddita, nam neque instituti operis talis argumentatio est, neque omnium rerum adferri posse causas minus mirum est quam constare in aliquis.

56 13. (10.) Defectuus CCXXIII mensibus redire in suos orbes certum est, solis defectuus non nisi novissima primave fieri luna, quod vocant coitum, lunae autem non nisi plena, semperque citra quam proxime fuerint. omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectuus statis diebus horisque sub terra, nec tamen, cum superne fiant, ubique cerni, aliquando propter nubila, saepius globo terrae obstante convexitatibus
57 mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate conpertum est et lunae defectum aliquando quinto mense a priore fieri, solis vero septimo. eundem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis hoc cerni, quaeque sunt in hoc miraculo maxime mira, cum conveniat umbra terrae lunam

hebetari, nunc ab occasuus parte hoc ei accidere, nunc ab exortuus, quanam ratione, cum solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit ut in occasu luna deficeret utroque super terram conspicuo sidere. nam ut XV diebus utrumque sidus quaereretur et nostro aevo accidit imperatoribus Vespasianis patre III. filio iterum consulibus.

14. (11.) Lunam semper aversis a sole cornibus, si crescat, ortuus spectare, si minuatur, occasuus, haut dubium est. lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adicientem usque ad plenum orbem detrahentemque in deminutionem, intra quattuordecim autem partes solis semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum quam lunae magnitudo colligitur, quando illae et a septenis interdum partibus emergant. sed altitudo cogit minores videri, sicut adfixas caelo solis fulgore interdiu non cerni, cum aeque ac noctu luceant, idque manifestum fiat defectu solis et praealtis puteis. 58

15. (12.) Errantium autem tres, quas supra solem dixi- 59
mus sitas, occultantur meantes cum eo, exoriuntur vero ma- 32 qq.
tutino discedentes partibus numquam amplius undenis. postea radiorum eius contactu reguntur, et in triquetro a partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quae et primae vocantur, mox in adverso a partibus centum octoginta exortuus vespertinos, iterumque in centum viginti ab alio latere adpropinquantes stationes vespertinas, quas et secundas vocant, donec adsecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasuus appellantur. Martis stella ut propior etiam 60
ex quadrato sentit radios, a nonaginta partibus, unde et nomen accepit motus primus et secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. eadem stationalis senis mensibus conmoratur in signis, alioqui bimestris, cum ceterae utraque stratione quaternos menses non inpleant. Inferiores autem 61
duae occultantur in coitu vespertino simili modo, relictaeque a sole totidem in partibus faciuut exortuus matutinos, ad quos a longissimis distantiae suae metis solem insecuntur, adeptaeque occasu matutino conduntur ac praetereunt. mox eodem intervallo vespere exoriuntur usque ad quos diximus ss

terminos. ab hisce retrogradiuntur ad solem et occasu vespertino delitescunt. Veneris stella et stationes duas, matutinam vespertinamque, ab utroque exortu facit a longissimis distantiae suae finibus. Mercuri stationes breviore momento quam ut deprehendi possint.

62 (13.) Haec est luminum occultationumque ratio, perplexior motu multisque involuta miraculis. siquidem magnitudines suas et colores mutant, et eaedem ad septentrionem accedunt abeuntque ad austrum, terrisque propiores aut caelo repente cernuntur. in quibus aliter multa quam priores tradituri fatemur ea quoque illorum esse muneris qui primi quaerendi vias demonstraverint, modo ne quis desperet saecula
63 proficere semper. Pluribus de causis haec omnia accidunt. prima circulorum quos Graeci ἀψῖδας in stellis vocant (etenim Graecis utendum erit vocabulis). sunt autem hi sui cuique earum, aliique quam mundo, quoniam terra a verticibus duobus quos appellaverunt polos centrum caeli nec non et signiferi est oblique inter eos siti. omnia autem haec constant ratione circini semper indubitata. ergo ab alio cuique centro apsides suae exsurgunt, ideoque diversos habent orbes motuusque dissimiles, quoniam interiores apsidas necesse est
64 breviores esse. 16. Igitur a terrae centro apsides altissimae sunt Saturno in scorpione, Iovi in virgine, Marti in leone, soli in geminis, Veneri in sagittario, Mercurio in capricorno, mediis omnium partibus, et e contrario ad terrae centrum humillimae atque proximae. Sic fit ut tardius moveri videantur, cum altissimo ambitu feruntur, non quia adcelerent tardentve naturales motuus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summa apside lineas coartari ad centrum necesse est sicut in rotis radios, idemque motus alias maior
65 alias minor centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatium causa, quoniam a suo centro apsidas altissimas habent in aliis signis, Saturnus in librae parte vicesima, Iuppiter cancri quinta decima, Mars capricorni vicesima octava, sol arietis vicesima nona, Venus piscium septima decima, Mercurius virginis quinta decima, luna tauri quarta. Tertia altitudinum ratio caeli mensura, non circuli, intellegitur, subire eas aut
66 descendere per profundum aeris oculis aestimantibus. Huic

conexa latitudinum signiferi obliquitatisque causa est. Per hunc stellae quas diximus feruntur, nec aliud habitatur in terris quam quod illi subiacet, reliqua a polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus, quae causa intellegitur efficere ut quaedam animalia et in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercuri stella laxissime, ut tamen e duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has aequaliter, sed duas medio eius et supra quattuor infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inaequalis, Martis stella quattuor mediis, Iovis media et super eam duabus, Saturni duabus ut sol. Haec erit latitudinum ratio ad austrum descendentium aut ad aquilonem subeuntium. hac constare et tertiam illam a terra subeuntium in caelum, et pariter scandi eam quoque existimavere plerique falso. qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas inmensa et omnes eas conplexa causas. Convenit stellas in occasu vespertino proximas esse terrae et altitudine et latitudine, exortuusque matutinos in initio cuiusque fieri, stationes in mediis latitudinum articulis, quae vocant ecliptica. Perinde confessum est motum augeri quamdiu in vicino sint terrae, cum abscedant in altitudinem, minui. quae ratio lunae maxime sublimitatibus adprobatur. Aeque non est dubium in exortibus matutinis etiamnum augeri atque a stationibus primis tres superiores diminuere usque ad stationes secundas. Quae cum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi, quoniam in eo primum habitu incipiat parcius adici motus, in stationibus vero primis et altitudinem subiri, quoniam tum primum incipiant detrahi numeri stellaeque retroire. cuius rei ratio privatim reddenda est. Percussae in qua diximus parte et triangulo solis radio inhibentur rectum agere cursum, et ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intellegi potest visu nostro, ideoque existimantur stare, unde et nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radi violentia, et retroire cogit vapore percussas. Multo id magis in vespertino earum exortu, toto sole adverso cum in summas apsidas expelluntur, minimaeque cernuntur, quoniam altissime absunt, et minimo

sq. 67 68 69 70

feruntur motu, tanto minores, cum hoc in altissimis apsidum
71 evenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur parcius iam se minuente motu, non tamen ante stationes secundas augente, cum et altitudo descenditur, superveniente ab alio latere radio eademque vi rursus ad terras deprimente qua sustulerat in caelum e priore triquetro. tantum interest, subeant radii an superveniant, multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Haec est superiorum stellarum ratio, difficilior reliquarum et a nullo ante nos reddita.

72 17. (14.) Primum igitur dicatur, cur Veneris stella numquam longius XLVI portibus, Mercuri XXIII ab sole abscedant, saepe citra eas ad solem reciprocent. Conversas habent utraeque apsidas ut infra solem sitae, tantumque circulis earum sub terra est quantum superne praedictarum, et ideo non possunt abesse amplius, quoniam curvatura apsidum ibi non habet longitudinem maiorem. ergo utrique simili ratione modum statuunt apsidum suarum margines ac spatia longitu-
73 dinis latitudinum evagatione pensant. At enim cur non semper ad quadraginta sex et ad partes viginti tres perveniunt? mmo vero, sed ratio canonicos fallit. namque adparet apsidas quoque earum moveri, quod numquam transeant solem. itaque cum in partem ipsam eius incidere margines alterutro latere, tum et stellae ad longissima sua intervalla pervenire intelleguntur. cum citra fuere margines, totidem partibus et ipsae ocius redire creduntur, cum sit illa semper utrique
74 extremitas summa. Hinc et ratio motuum conversa intellegitur. superiores enim celerrime feruntur in occasu vespertino, hae tardissime. illae a terra altissime absunt, cum tardissime moventur, hae, cum ocissime. Quia sicut in illis propinquitas centri adcelerat ita in his extremitas circuli, illae ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hae vero augere. illae retro cursum agunt a statione matutina usque ad vespertinam, Veneris a vespertina usque ad matutinam.
75 Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem vero ac solem insequi a statione matutina, ocissima in occasu matutino et altissima, degredi autem latitudine motumque minuere ab exortu vespertino, retro quidem ire simulque altitudine degredi a statione vespertina. Mercuri

rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino, degredi vero latitudine a vespertino, consecutoque sole ad quindecim partium intervallum consistit quatriduo prope inmobilis. mox ab altitudine descendit retroque graditur ab 76 occasu vespertino usque ad exortum matutinum, tantumque haec et luna totidem diebus quot subiere descendunt. Veneris quindecies pluribus subit, rursus Saturni et Iovis duplicato degrediuntur, Martis etiam quadruplicato. tanta est naturae varietas, sed ratio evidens. nam quae in vaporem solis nitun- tur etiam descendunt aegre.

(15.) Multa promi amplius circa haec possunt secreta 77 naturae legesque quibus ipsa serviat. exempli gratia in Martis sidere, cuius est maxime inobservabilis cursus, numquam id stationem facere Iovis sidere triquetro, raro admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas, nec exortuus nisi in duobus signis tantum, cancri et leonis, simul edere. Mercuri vero sidus exortuus vespertinos in piscibus raros facere, creberrimos in virgine, in libra matutinos, item matutinos in aquario, rarissimos in leone, retrogradum in tauro et in geminis non fieri, in cancro vero non citra vicesimam quintam partem. lunam bis coitum 78 cum sole in nullo alio signo facere quam geminis, non coire aliquando in sagittario tantum, novissimam vero primamque eadem die vel nocte nullo alio in signo quam ariete conspici. (id quoque paucis mortalium contigit, et inde fama cernendi Lynceo). non conparere in caelo Saturni sidus et Martis, cum plurimum, diebus centum septuaginta, Iovis triginta sex aut, cum minimum, denis detractis diebus omnia, Veneris sexaginta novem aut, cum minimum, quinquaginta duobus, Mercuri tredecim aut, cum plurimum, septemdecim.

18. (16.) Colores ratio altitudinum temperat, siquidem 79 earum similitudinem trahunt in quarum aera venere subeundo, tinguitque adpropinquantes utralibet alieni meatuus circulus, frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem, sol atque conmissurae apsidum extremaeque orbitae atram in obscuritatem. suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Iovi clarus, Marti igneus, lucifero candens, vesperi refulgens, Mercurio radians, lunae blandus, soli, cum oritur.

ardens, post radians, his causis conexo visu et earum quae
80 caelo continentur. namque modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes lunae, placida nocte leniter inlustrante eas, modo raritas, ut fugisse miremur, plenilunio abscondente aut cum solis suprave dictarum radii visuus perstrinxere nostros. et ipsa autem luna ingruentium solis radiorum haut dubie differentias sentit, hebetante cetero inflexos mundi convexitate eos praeterquam ubi recti angulorum conpetant ictuus. itaque in quadrato solis dividua est, in triquetro seminani ambitur orbe, inpletur autem in adverso, rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione qua supra solem tria sidera.

81 19. (17.) Sol autem ipse quattuor differentias habet, bis aequata nocte diei, verno et autumno, in centrum incidens terrae octavis in partibus arietis ac librae, bis permutatis spatiis, in auctum diei bruma, octava in parte capricorni, noctis vero solstitio, totidem in partibus cancri. Inaequalitatis causa obliquitas signiferi, cum pars aequa mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. sed quae recta in exortu suo consurgunt signa longiore tractu tenent lucem, quae vero obliqua ociore transeunt spatio.

82 20. (18.) Latet plerosque magna caeli adsectatione conpertum a principibus doctrinae viris superiorum trium siderum ignes esse qui decidui ad terras fulminum nomen habeant, sed maxime ex his medio loco siti, fortassis quoniam contagium nimii umoris ex superiori circulo atque ardoris ex subiecto per hunc modum egerat, ideoque dictum Iovem fulmina iaculari. ergo ut e flagrante ligno carbo cum crepitu, sic a sidere caelestis ignis exspuitur praescita secum adferens, ne abdicata quidem sui parte in divinis cessante operibus. idque maxime turbato fit aere, quia collectus umor abundantiam stimulat aut quia turbatur quodam ceu gravidi sideris partu.

83 21. (19.) Intervalla quoque siderum a terra multi indagare temptarunt, et solem abesse a luna undeviginti partes quantam lunam ipsam a terra prodiderunt. Pythagoras vero, vir sagacis animi, a terra ad lunam centum viginti sex milia stadiorum esse collegit, ad solem ab ea duplum, inde ad duo-

decim signa triplicatum, in qua sententia et Gallus Sulpicius fuit noster.

22. (20.) Sed Pythagoras interdum ex musica ratione ap- 84
pellat tonum quantum absit a terra luna, ab ea ad Mercurium dimidium eius spati, et ab eo ad Venerem fere tantundem, a qua ad solem sescuplum, a sole ad Martem tonum, id est quantum ad lunam a terra, ab eo ad Iovem dimidium, et ab eo ad Saturnum dimidium, et inde sescuplum ad signiferum. ita septem tonis effici quam diapason harmoniam vocant, hoc est universitatem concentuus. in ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Iovem Phrygio, et in reliquis similia, iucunda magis quam necessaria subtilitate.

23. (21.) Stadium centum viginti quinque nostros efficit 85
passuus, hoc est pedes sexcentos viginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum a terra altitudinem esse in quam nubila ac venti nubesque perveniant, inde purum liquidumque et inperturbatae lucis aera, sed a turbido ad lunam viciens centum milia stadiorum, inde ad solem quinquiens miliens, et spatio fieri ut tam inmensa eius magnitudo non exurat terras. plures autem nubes nongentis in altitudinem subire prodiderunt. inconperta haec et inextricabilia, sed prodenda, quia sunt prodita, in quis tamen una ratio geometricae collectionis numquam fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi, nec ut mensura (id enim velle paene dementis oti est), sed ut tantum aestimatio coniectandi constet animo. Nam cum trecentis sexaginta et fere 86
sex partibus orbis solis ex circuitu eius patere appareat circulum per quem meat, semperque dimetiens tertiam partem ambituus et tertiae paulo minus septimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interveniat) sextam fere partem huius inmensi spati quod circa terram circuli solaris animo conprehenditur inesse altitudinis spatio, lunae vero duodecimam, quoniam tanto breviore quam sol ambitu currit. ita fieri eam in medio solis ac terrae. Mirum 87
quo procedat improbitas cordis humani parvolo aliquo invitata successu, sicut in supra dictis occasionem inpudentiae ratio largitur. ausique divinare solis ad terram spatia eadem ad caelum agunt, quoniam sit medius sol, ut protinus mundi

quoque ipsius mensura veniat ad digitos. quantas enim dimetiens habeat septimas, tantas habere circulum duo et vicesimas, tamquam plane a perpendiculo mensura caeli constet.
88 Aegyptia ratio, quam Petosiris et Nechepsos ostendere, sin-
44 gulas partes in lunari circulo, ut dictum est, minimo triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit, in Saturni amplis-
35 simo duplum, in solis, quem medium esse diximus, utriusque mensurae dimidium. quae conputatio plurimum habet pudoris, quoniam ad Saturni circulum addito signiferi ipsius intervallo nec numerabilis multiplicatio efficitur.

89 24. (22.) Restant pauca de mundo. namque et in ipso caelo stellae repente nascuntur. Plura earum genera. 25. Cometas Graeci vocant, nostri crinitas, horrentis crine sanguineo et comarum modo in verticem hispidas. iidem pogonias quibus inferiore ex parte in speciem barbae longae promittitur iuba. Acontiae iaculi modo vibrantur. ocissimo significatu haec fuit de qua quinto consulatu suo Titus imperator Caesar praeclaro carmine perscripsit, ad hunc diem novissime visa. Easdem breviores et in mucronem fastigatas xiphias vocavere, quae sunt omnium pallidissimae et quodam gladi nitore ac sine ullis radiis, quos et disceus, suo nomini similis, colore autem electro, raros e margine emittit.
90 Pitheus doliorum cernitur figura in concavo fumidae lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Graecia apud Salamina depugnavit. Lampadias ardentes imitatur faces, hippeus equinas iubas, celerrimi motuus atque in orbem circa se euntes. Fit et candidus cometes argenteo crine ita refulgens ut vix contueri liceat, specieque humanae faciei effigiem in se ostendens. fiunt et hirti villorum specie et nube aliqua circumdati. semel adhuc iubae effigies mutata in hastam est, Olympiade CVIII, urbis anno CCCCVIII. Brevissimum quo cernerentur spatium VII dierum adnotatum est, longissimum CLXXX.

91 (23.) Moventur autem aliae errantium modo, aliae inmobiles haerent, omnes ferme sub ipso septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida quae lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit et simul plures cerni, nemini conpertum alteri, quod equidem sciam, ventos autem

ab his graves aestuusve significari. Fiunt et hibernis mensibus et in austrino polo, sed ibi citra ullum iubar. diraque conperta Aethiopum et Aegypti populis, cui nomen aevi eius rex dedit Typhon, ignea specie ac spirae modo intorta, visu quoque torvo, nec stella verius quam quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando et errantibus stellis ceterisque crines. 92 sed cometes numquam in occasura parte caeli est, terrificum magna ex parte sidus atque non leviter piatum, ut civili motu Octavio consule iterumque Pompei et Caesaris bello, in nostro vero aevo circa veneficium quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Neroni ac deinde principatu eius adsiduum prope ac saevum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur aut cuius stellae vires accipiat, quasque similitudines reddat et quibus in locis emicet. Tibiarum specie musi- 93 cae arti portendere, obscenis autem moribus in verendis partibus signorum, ingeniis et eruditioni, si triquetram figuram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situus edant, venena fundere in capitc septentrionalis austrinaeve serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum faustus divo Augusto iudicatus ab ipso, qui incipiente eo apparuit ludis quos faciebat Veneri Genetrici non multo post obitum patris Caesaris in collegio ab eo instituto. namque his verbis in gaudium prodit: 94 Iis ipsis ludorum meorum diebus sidus crinitum per septem dies in regione caeli quae sub septentrionibus est conspectum. id oriebatur circa undecimam horam diei clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. eo sidere significari volgus credidit Caesaris animam inter deorum inmortalium numina receptam, quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecravimus, adiectum est. haec ille in publicum. interiore gaudio sibi illum natum seque in eo nasci interpretatus est, et, si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui et haec sidera perpetua esse credant, suoque ambitu ire, sed non nisi relicta a sole cerni, alii vero qui nasci umore fortuito et ignea vi, ideoque solvi. 57

26. (24.) Idem Hipparchus numquam satis laudatus, ut 95

quo nemo magis adprobaverit cognationem cum homine siderum animasque nostras partem esse caeli, novam stellam et aliam in aevo suo genitam deprehendit, eiusque motu qua die fulsit ad dubitationem est adductus, anne hoc saepius fieret moverenturque et eae quas putamus adfixas. ideoque ausus rem etiam deo inprobam, adnumerare posteris stellas ac sidera ad nomen expungere organis excogitatis per quae singularum loca atque magnitudines signaret, ut facile discerni posset ex eo, non modo an obirent ac nascerentur, sed an omnino aliquae transirent moverenturque, item an crescerent minuerenturque, caelo in hereditate cunctis relicto, si quisquam qui cretionem eam caperet inventus esset.

96 (25.) Emicant et faces non nisi cum decidunt visae, qualis Germanico Caesare gladiatorum spectaculum edente praeter ora populi meridiano transcucurrit. Duo genera earum. lampadas vocant plane faces. alterum bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. distant quod faces vestigia longa faciunt priore ardente parte, bolis vero perpetua ardens longiorem trahit limitem.

(26.) Emicant et trabes simili modo, quas δοκοὺς vocant, qualis cum Lacedaemonii classe victi imperium Graeciae amisere. Fit et caeli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

97 27. (27.) Fit et sanguinea specie et, quo nihil terribilius mortalium timori est, incendium ad terras cadens inde, sicut Olympiadis CVII. anno tertio, quum rex Philippus Graeciam quateret. Atque ego haec statis temporibus naturae ut cetera arbitror existere, non, ut plerique, variis de causis quas ingeniorum acumen excogitat. quippe ingentium malorum fuere praenuntia, sed ea accidisse non quia haec facta sunt arbitror, verum haec ideo facta quia incasura erant illa. raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non sicut exortuus supra dictos defectuusque et multa alia nosci.

98 28. (28.) Cernuntur et stellae cum sole totis diebus, plerumque et circa solis orbem ceu spiceae coronae et versicolores circuli, qualiter Augusto Caesare in prima iuventa urbem intrante post obitum patris ad nomen ingens capessendum. 29. Existunt eaedem coronae circa lunam et circa nobilia astra caeloque inhaerentia.

(29.) Circa solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio, orbis L. Porcio M'. Acilio, circulus rubri coloris L. Iulio P. Rutilio coss.

30. (30.) Fiunt prodigiosi et longiores solis defectuus, qualis occiso dictatore Caesare et Antoniano bello totius paene anni pallore continuo.

31. (31.) Et rursus soles plures simul cernuntur, nec 99
supra ipsum nec infra, sed ex obliquo, numquam iuxta nec contra terram nec noctu, sed aut oriente aut occidente. semel et meridie conspecti in Bosporo produntur, qui ab matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos soles antiqui saepius videre, sicut Sp. Postumio Q. Mucio et Q. Marcio M. Porcio et M. Antonio P. Dolabella et M. Lepido L. Planco coss., et nostra aetas vidit divo Claudio principe, consulatu eius Cornelio Orfito collega. plures quam tres simul visi ad hoc aevi numquam produntur.

32. (32.) Lunae quoque trinae, ut Cn. Domitio C. Fannio consulibus, apparuere.

33. (33.) Quod plerique appellaverunt soles nocturnos, 100
lumen de caelo noctu visum est C. Caecilio Cn. Papirio consulibus et saepe alias, ut diei species nocte luceret.

34. (34.) Clipeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcucurrit solis occasu L. Valerio C. Mario consulibus.

35. (35.) Scintillam e stella cadere et augeri terrae ad- propinquantem** at postquam lunae magnitudine facta sit, inluxisse ceu nubilo die, dein, cum in caelum se reciperet, lampadem factam semel umquam proditur Cn. Octavio C. Scribonio consulibus. vidit id Silanus proconsul cum comitatu suo.

36. (36.) Fieri videntur et discursuus stellarum numquam temere, ut non ex ea parte truces venti cooriantur.

37. (37.) Existunt stellae et in mari terrisque. Vidi no- 101
cturnis militum vigiliis inhaerere pilis pro vallo fulgorem effigie ea, et antemnis navigantium aliisque navium partibus ceu vocali quodam sono insistunt ut volucres sedem ex sede mutantes, graves, cum solitariae venere, mergentesque navigia et, si in carinae ima deciderint, exurentes, geminae autem salutares et prosperi cursuus prae nuntiae, quarum adventu

fugari diram illam ac minacem appellatamque Helenam ferunt, et ob id Polluci et Castori id numen adsignant, eosque in mari deos invocant. Hominum quoque capita vespertinis magno praesagio circumfulgent. omnia incerta ratione et in naturae maiestate abdita.

102 38. (38.) Hactenus de mundo ipso sideribusque. nunc reliqua caeli memorabilia. namque et hoc caelum appellavere maiores quod alio nomine aera, omne quod inani simile vitalem hunc spiritum fundit. Infra lunam haec sedes, multoque inferior, ut animadverto propemodum constare, infinitum ex superiore natura aeris, infinitum et terreni halituus miscens utraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua et alia fulmina, hinc grandines, pruinae, imbres, procellae, turbines, hinc plurima mortalium mala et rerum naturae pugna
103 secum. Terrena in caelum tendentia deprimit siderum vis, eademque quae sponte non subeant ad se trahit. decidunt imbres, nebulae subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radii et terram in medio mundi undique inpellunt, iidem infracti resiliunt et quae potuere auferunt secum. vapor ex alto cadit rursumque in altum redit. venti ingruunt inanes, iidemque cum rapina remeant. tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit, at ille contra nititur, tellusque ut inani
104 caelo spiritum fundit. Sic ultro citro conmeante natura ut tormento aliquo mundi celeritate discordia accenditur. nec stare pugnae licet, sed adsidue rapta convolvitur et circa terram inmenso rerum causas globo ostendit, subinde per nubes caelum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. itaque praecipua eorum natura ibi et ferme reliquas conplexa se causas, quoniam et tonitruum et fulminum iactuus horum violentiae plerique adsignant, quin et ideo lapidibus pluere interim, quia vento sint rapti, et multa similiter. quam ob rem simul plura dicenda sunt.

105 39. (39.) Tempestatum rerumque quasdam statas esse causas, quasdam vero fortuitas aut adhuc rationis inconpertae, manifestum est. quis enim aestates et hiemes quaeque in temporibus annua vice intelleguntur siderum motu fieri dubitet? Ut solis ergo natura temperando intellegitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis et

ad suam cuique naturam fertilis. alia sunt in liquorem soluti umoris fecunda, alia concreti in pruinas aut coacti in nives aut glaciati. in grandines, alia flatuus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. nec vero haec tanta debent existimari quanta cernuntur, cum esse eorum nullum minus luna tam inmensae altitudinis ratio declaret. Igitur in suo 106 quaeque motu naturam suam exercent, quod manifestum Saturni maxime transituus imbribus faciunt. nec meantium modo siderum haec vis est sed multorum etiam adhaerentium caelo, quotiens errantium accessu inpulsa aut coniectu radiorum exstimulata sunt, qualiter in suculis sentimus accidere, quas Graeci ob id pluvio nomine appellant. quin et sua sponte quaedam statisque temporibus, ut haedorum exortus. arcturi vero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

40. (40.) Nam caniculae exortu accendi solis vapores 107 quis ignorat, cuius sideris effectuus amplissimi in terra sentiuntur? fervent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur stagna. orygem appellat Aegyptus feram quam in exortu eius contra stare et contueri tradit ac velut adorare, cum sternuerit. canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi non est dubium.

41. (41.) Quin partibus quoque signorum quorundam 108 sua vis inest, ut autumnali aequinoctio brumaque, cum tempestatibus confici sidus intellegimus, nec imbribus tantum tempestatibusque sed multis et corporum et ruris experimentis. adflantur alii sidere, alii conmoventur statis temporibus alvo, nervis, capite, mente, olea et populus alba et salices solstitio folia circumagunt, floret ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulei, rumpuntur intentae spiritu membranae. miretur hoc qui non observet cotidiano 109 experimento herbam unam, quae vocatur heliotropium, abeuntem solem intueri semper omnibusque horis cum eo verti vel nubilo obumbrante. iam quidem lunari potestate ostrearum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui, quin et soricum fibras respondere numero lunae exquisivere diligentiores, minimumque animal, formicam, sentire vires sideris interlunio semper cessantem. Quo 110 turpior homini inscitia est fatenti praecipue iumentorum quo-

rundam in oculis morbos cum luna increscere ac minui. patrocinatur vastitas rei. inmensa discreta altitudine duo atque septuaginta signa sunt, rerum aut animantium effigies in quas digessere caelum periti. in his quidam mille sexcentas adnotavere stellas, insignes scilicet effectu visuve, exempli gratia in cauda tauri septem quas appellavere vergilias, in fronte suculas, booten qui sequitur septemtriones.

111 42. (42.) Extra has causas non negaverim existere imbres ventosque, quoniam umidam a terra, alias vero propter vaporem fumidam exhalari caliginem certum est, nubesque liquore egresso in sublime aut ex aere coacto in liquorem gigni. densitas earum corpusque haut dubio coniectatur argumento, cum solem obumbrent perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

112 43. (43.) Igitur non eam infitias posse in has et ignes superne stellarum decidere, quales sereno saepe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando et tela vibrata stridunt. cum vero in nubem perveniunt, vaporem dissonum gigni ut candente ferro in aquam demerso et fumidum vorticem volvi. hinc nasci procellas. et si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi. si erumpat ardens, fulmina, si longiore tractu nitatur, fulgetras. his findi nubem, illis perrumpi, et esse tonitrua inpactorum ignium plagas, ideoque protinus

113 coruscare igneas nubium rimas. posse et repulsu siderum depressum qui a terra meaverit spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum, dum rixetur, edito fragore, cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. posse et attritu, dum praeceps feratur, illum quisquis est spiritum accendi. posse et conflictu nubium elidi, ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. sed haec omnia esse fortuita. hinc bruta fulmina et vana, ut quae nulla veniant ratione naturae. his percuti montes, his maria, omnesque alios inritos iactuus. illa vero fatidica ex alto statisque de causis et ex suis venire sideribus.

114 (44.) Simili modo ventos vel potius flatuus posse et arido siccoque anhelitu terrae gigni non negaverim. posse et aquis

aera exspirantibus qui neque in nebulam densetur nec crassescat in nubes. posse et solis inpulsa agi, quoniam ventus haut aliud intellegatur quam fluctus aeris, pluribusque etiam modis. namque et e fluminibus ac nivibus et e mari videmus, et quidem tranquillo, et alios quos vocant altanos et e terra consurgere. qui, cum e mari redeunt, tropaei vocantur, si pergunt, apogei.

44. Montium vero flexuus crebrique vertices et conflexa 115
cubito aut fracta in numeros iuga, concavi vallium sinuus scindentes inaequalitate ideo resultantem aera (quae causa etiam voces multis in locis reciprocas facit) sine fine ventos generant. 45. iam quidam et specuus, qualis in Delmatiae ora, vasto praeceps hiatu in quem deiecto levi pondere quamvis tranquillo die turbini similis emicat procella. nomen loco est Senta. Quin et in Cyrenaica provincia rupes quaedam austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu confestim austro volvente harenas. In domibus etiam multa manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent. adeo causa non deest.

(45.) Sed plurimum interest, flatus sit an ventus. Illos 116
statos atque perspirantes, quos non tractus aliquis verum terrae sentiunt, qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt, sive adsiduo mundi incitu et contrario siderum occursu nascuntur, sive hic est ille generabilis rerum naturae spiritus huc illuc tamquam in utero aliquo vagus, sive disparili errantium siderum ictu radiorumque multiformi iactu flagellatus aer, sive a suis sideribus exeunt his propioribus sive ab illis caelo adfixis cadunt, palam est illos quoque legem naturae habere non ignotam etiamsi nondum percognitam. 46. Viginti amplius auctores Graeci 117
veteres prodidere de his observationes. quo magis miror orbe discordi et in regna, hoc est in membra, diviso tot viris curae fuisse tam ardua inventu, inter bella praesertim et infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transituus ferme tenentibus, ut hodie quaedam in suo quisque tractu ex eorum commentariis qui numquam eo accessere verius noscat quam indigenarum scientia. nunc vero pace tam festa, tam gaudente proventu rerum artiumque principe, omnino

nihil addisci nova inquisitione, immo ne veterum quidem in-
118 venta perdisci. non erant maiora praemia in multos dispersa fortunae magnitudine, et ista plures sine praemio alio quam posteros iuvandi eruerunt. mores hominum senuere, non fructuus, et inmensa multitudo aperto, quaecumque est, mari hospitalique litorum omnium adpulsu navigat, sed lucri, non scientiae gratia. nec reputat caeca mens et tantum avaritiae intenta id ipsum scientia posse tutius fieri. quapropter scrupulosius quam instituto fortassis conveniat operi tractabo ventos, tot milia navigantium cernens.

119 47. (46.) Veteres quattuor omnino servavere per totidem mundi partes, ideo nec Homerus plures nominat, hebeti, ut mox iudicatum est, ratione. secuta aetas octo addidit nimis subtili atque concisa, proximis inter utramque media placuit ad brevem ex numerosa additis quattuor. Sunt ergo bini in quattuor caeli partibus, ab oriente aequinoctiali subsolanus, ab oriente brumali volturnus, illum apelioten, hunc Graeci eurum appellant. a meridie auster et ab occasu brumali Africus, notum et Liba nominant. ab occasu aequinoctiali favonius, ab occasu solstitiali corus, zephyrum et argesten vocant. septentrionibus septentrio, interque eum et exortum solsti-
120 tialem aquilo, aparctias et boreas dicti. Numerosior ratio quattuor his interiecerat, thrascian media regione inter septentrionem et occasum solstitialem, itemque caecian media inter aquilonem et exortum aequinoctialem ab ortu solstitiali, Phoenica media regione inter ortum brumalem et meridiem, item inter Liba et notum conpositum ex utroque medium inter meridiem et hibernum occidentem Libonotum. Nec finis, alii quippe mesen nomine etiamnum addidere inter borean et caecian, et inter eurum notumque euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus sciron, paulo ab argeste deflexus, reliquae Graeciae ignotus. aliubi flatus idem
121 Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus argesten intellegi, et caecian aliqui vocant Hellespontian, et eosdem alii aliter. item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est circius, nec ullo violentia inferior, Ostiam plerumque recta Ligustico mari perferens, idem non modo in

reliquis partibus caeli ignotus est, sed ne Viennam quidem eiusdem provinciae urbem attingens, paucis ante milibus iugi modici occursu tantus ille ventus coercitus. et austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus, quo fit manifesta lex naturae ventis etiam et tempore et fine dicto.

(47.) Ver ergo aperit navigantibus maria, cuius in prin- 122
cipio favonii hibernum molliunt caelum sole aquari XXV. optinente partem. is dies sextus Februarias ante iduus. Conpetit ferme et hoc omnibus quos deinde ponam per singulas intercalationes uno die anticipantibus rursusque lustro sequenti ordinem servantibus. Favonium quidam a. d. VIII. calendas Martii chelidonian vocant ab hirundinis visu, nonnulli vero ornithian, ab adventu avium, uno et LXX. die post brumam flantem per dies novem. favonio contrarius est quem 119
subsolanum appellavimus. Dat aestatem exortus vergiliarum 123
in totidem partibus tauri sex diebus ante Maias iduus, quod tempus austrinum est, huic vento septentrione contrario. ardentissimo autem aestatis tempore exoritur caniculae sidus sole primam partem leonis ingrediente, qui dies XV. ante Augustas calendas est. huius exortum diebus octo ferme aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Post biduum 124
autem exortuus iidem aquilones constantius perflant diebus XXX, quos etesias appellant. mollire eos creditur solis vapor geminatus ardore sideris, nec ulli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus austri trequentes usque ad sidus arcturi quod exoritur undecim diebus ante aequinoctium autumni. cum hoc corus incipit, corus autumnat. huic est contrarius volturnus. Post id aequinoctium diebus fere quattuor 125
et quadraginta vergiliarum occasus hiemem inchoat, quod tempus in III. iduus Novembres incidere consuevit, hoc est aquilonis hiberni multumque aestivo illi dissimilis, cuius ex adverso est Africus. Et ante brumam autem septem diebus totidemque post eam sternitur mare alcyonum feturae, unde nomen dies traxere, reliquom tempus hiemat. nec tamen saevitia tempestatum concludit mare. piratae primum coegere mortis periculo in mortem ruere et hiberna experiri maria. nunc idem hoc avaritia cogit.

(48.) Ventorum etiam frigidissimi sunt quos a septen- 126

119 trione diximus spirare et vicinus his corus, hi et reliquos conpescunt et nubes abigunt. umidi Africus et praecipue auster Italiae. narrant et in Ponto caecian in se trahere nubes. sicci corus et vulturnus praeterquam desinentes. nivales aquilo et septentrio. grandines septentrio inportat et corus. aestuo sus auster, tepidi volturnus et favonius. iidem subsolano siccio-
127 res quam a meridie et oriente. Saluberrimus autem omnium aquilo, noxius auster et magis siccus, fortassis quia umidus frigidior est. minus esurire eo spirante creduntur animantes Etesiae noctu desinunt fere et a tertia diei hora oriuntur. in Hispania et Asia ab oriente flatus est eorum, in Ponto ab aquilone, reliquis in partibus a meridie. spirant autem et a bruma, cum vocantur ornithiae, sed leniores et paucis diebus. Permutant et duo naturam cum situ, auster Africae serenus.
128 aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte ita ut contrarius desinenti incipiat. cum proximi cadentibus surgunt, a laevo latere in dextrum ut sol ambiunt. De ratione eorum menstrua quarta maxime luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, u noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro maiores fluctuus eduntur quam aquilone, quoniam ille infernus ex imo mari spirat, hic summo. ideoque post austros noxii praecipue
129 terrae motuus. Noctu auster, interdiu aquilo vehementior, et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. septentriones inpari fere desinunt numero, quae observatio et in aliis multis rerum naturae partibus valet. mares itaque existimantur inpares numeri. Sol et auget et conprimit flatuus, auget exoriens occidensque, conprimit meridianus aestivis temporibus itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur qui aut nimio frigore aut aestu solvuntur. Et imbribus venti sopiuntur. exspectantur autem maxime unde nubes dis-
130 cussae adaperuere caelum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambituus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modo verum et reliquarum tempestatum magna ex parte. et est principium lustri eius semper intercalario anno caniculae ortu. De generalibus ventis haec.

48. (49.) Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra, ut dictum est, coorti, rursusque deiecti interim obducta nubium cute, multiformes existunt. vagi quippe et ruentes torrentium modo, ut aliquis placere ostendimus, tonitrua et fulgura edunt. maiore vero inlati pondere incursuque, si late siccam rupere nubem, procellam gignunt quae vocatur a Graecis ecnephias. sin vero depresso sinu arctius rotati effregerunt, sine igne, hoc est sine fulmine, verticem faciunt qui typhon vocatur, id est vibratus ecnephias. Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens versansque et ruinam suam illo pondere adgravans et locum ex loco mutans rapida vertigine, praecipua navigantium pestis, non antemnas modo verum ipsa navigia contorta frangens, tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. idem inlisu ipse repercussus conrepta secum in caelum refert sorbetque in excelsum. 131 111 112 133

(50.) Quod si maiore depressae nubis eruperit specu, sed minus lato quam procella nec sine fragore, turbinem vocant proxima quaeque prosternentem. idem ardentior accensusque, dum furit, prester vocatur amburens contacta pariter et proterens. 49. Non fit autem aquilonius typhon, nec nivalis aut nive iacente ecnephias. Quod si simul rupit nubem exarsitque et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. distat a prestere quo flamma ab igni. hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vertex autem remeando distat a turbine et quo stridor a fragore, procella latitudine ab utroque, disiecta nube verius quam rupta. Fit et caligo nebulae simili nube dira navigantibus. Vocatur et columna, cum spissatus umor rigensque ipse se sustinet. ex eodem genere et in longum veluti fistula nubes aquam trahit. 134

50. (51.) Hieme et aestate rara fulmina contrariis de causis, quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur, omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida quidquid accipit ignei vaporis exstinguit. quae ratio inmunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu praestat, e diverso nimius ardor Aegyptum, siquidem calidi siccique halituus terrae raro admodum tenuisque et infirmas densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utro- 135 136

que tempore aestatis hiemisque causis. qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hieme et aestate nimbosa semper quodammodo vernat vel autumnat. Italiae quoque partibus iis quae a septentrione discedunt ad teporem, qualis est urbis et Campaniae tractus, iuxta hieme et aestate fulgurat, quod non in alio situ.

137 51. (52.) Fulminum ipsorum plura genera traduntur. quae sicca veniunt non adurunt sed dissipant, quae umida non urunt sed infuscant. tertium est quod clarum vocant, mirificae maxime naturae, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis nulloque alio vestigio relicto. aurum et aes et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis ac ne confuso quidem signo cerae. Marcia princeps Romanarum icta gravida partu exanimato ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinianis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

138 52. (53.) Tuscorum litterae novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum, Iovem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis servavere, diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano, rariora sane eadem de causa frigidioris caeli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur quae infera appellat, brumali tempore facta, saeva maxime et exsecrabilia, cum sint omnia quae terrena existimant non illa generalia, nec a sideribus venientia sed ex proxima atque turbidiore natura. argumentum evidens, quod omnia superiore caelo decidentia obliquos habent ictuus,

139 haec autem quae vocant terrena rectos. sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire, quoniam ex repulsu nulla vesigia edunt, cum sit illa ratio non inferi ictuus sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant, sicut cremantia a Martis, qualiter cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quae prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata praeterquam aut primo patrimonio facta aut natali die, publica non ultra tricesimum annum praeterquam in deductione oppidi.

140 53. (54.) Exstat annalium memoria sacris quibusdam et

precationibus vel cogi fulmina vel inpetrari. Vetus fama Etruriae est inpetratum, Volsinios urbem depopulatis agris subeunte monstro quod vocavere Voltam, evocatum a Porsina suo rege. Et ante eum a Numa saepius hoc facilitatum in primo annalium suorum tradit L. Piso, gravis auctor, quod imitatum parum rite Tullium Hostilium ictum fulmine. Lucosque et aras et sacra habemus, interque Statores ac Tonantes et Feretrios Elicium quoque accepimus Iovem. Varia in hoc 141
vitae sententia et pro cuiusque animo. Imperare naturae sacra audacis est credere, nec minus hebetis veneficiis abrogare vires, quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia ut ventura alia finito die praecinat et an peremptura sint fatum aut apertura prius alia fata quae lateant, innumerabilibus in utroque publicis privatisque experimentis. quamobrem sint ista ut rerum naturae libuit, alias certa alias dubia, aliis probata aliis damnanda, nos de cetero quae sunt in his memorabilia non omittemus.

54. (55.) Fulgetrum prius cerni quam tonitrum audiri, 142
cum simul fiant, certum est, nec mirum, quoniam lux sonitu velocior. ictum autem et sonitum congruere ita modulante natura, sed sonitum profecti esse fulminis, non inlati. etiamnum spiritum ociorem fulmine, ideo quati prius omne et adflari quam percuti, nec quemquam tangi qui [prior] viderit fulmen aut tonitrum audierit. Laeva prospera existimantur, quoniam laeva parte mundi ortus est. nec tam adventus spectatur quam reditus, sive ab ictu resilit ignis sive opere confecto aut igne consumpto spiritus remeat. In sedecim 143
partes caelum in eo spectu divisere Tusci. prima est a septentrionibus ad aequinoctialem exortum, secunda ad meridiem, tertia ad aequinoctialem occasum, quarta optinet quod reliquum est ab occasu ad septentrionem. has iterum in quaternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras. ex his maxime dirae quae septentrionem ab occasu attingunt. itaque plurimum refert unde venerint fulmina et quo concesserint. optimum est in exortivas redire partes. ideo cum a prima caeli 144
parte venerint et in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Sullae dictatori ostentum datum accepi-

mus. cetera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quaedam fulgura enuntiare non putant fas nec audire, praeterquam si hospiti indicentur aut parenti. Magna huius observationis vanitas tacta Iunonis aede Romae deprehensa est Scauro consule qui mox princeps fuit. Noctu magis quam
145 interdiu sine tonitribus fulgurat. Unum animal, hominem, non semper exstinguit, cetera ilico, hunc videlicet natura tribuente honorem, cum tot beluae viribus praestent. omnia contrarias incubant partes, homo nisi convertatur in percussas non exspirat, superne icti considunt. vigilans ictus coniventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est, condi terra religio tradidit. Nullum animal nisi exanimatum fulmine accenditur. vulnera fulminatorum frigidiora sunt reliquo corpore.

146 55. (56.) Ex his quae terra gignuntur lauri fruticem non icit, nec umquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specuus tutissimos putant aut tabernacula pellibus beluarum quas vitulos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec e volucribus aquilam, quae ob hoc armigera huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam et aedem Feroniae turres belli Caesariani temporibus desiere fieri nulla non earum fulmine diruta.

147 55. (57.) Praeter haec inferiore caelo relatum in monumenta est lacte et sanguine pluvisse M'. Acilio C. Porcio coss. et saepe alias, sicut carne P. Volumnio Servio Sulpicio coss., exque ea non putruisse quod non diripuissent aves. item ferro in Lucanis anno antequam M. Crassus a Parthis interemptus est omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies quae pluit spongearum ferri similis fuit. haruspices praemonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo C. Marcello coss. lana pluit circa castellum Compsanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. eodem causam dicente lateribus coctis pluisse in acta eius anni relatum est.

148 57. (58.) Armorum crepituus et tubae sonituus auditos e caelo Cimbricis bellis accepimus, crebroque et prius et postea. tertio vero consulatu Mari ab Amerinis et Tudertibus spectata arma caelestia ab ortu occasuque inter se concur-

rentia pulsis quae ab occasu erant. Ipsum ardere caelum minime mirum est et saepius visum maiore igni nubibus conreptis.

58. (59.) Celebrant Graeci Anaxagoran Clazomenium 149
Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno praedixisse caelestium litterarum scientia quibus diebus saxum casurum esset e sole, idque factum interdiu in Thraciae parte ad Aegos flumen qui lapis etiamnunc ostenditur magnitudine vehis, colore adusto comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis praedictum credat, simul fateatur necesse est maioris miraculi divinitatem Anaxagorae fuisse, solvique rerum naturae intellectum et confundi omnia, si aut ipse sol lapis esse aut umquam lapidem in eo fuisse credatur. decidere tamen crebro non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa co- 150
litur hodieque modicus quidem sed quem in media terrarum casurum idem Anaxagoras praedixisse narratur. colitur et Cassandriae, quae Potidaea vocitata est ob id deducta. ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

59 (60.) Arcuus vocamus extra miraculum frequentes et extra ostentum, nam ne pluvios quidem aut serenos dies cum fide portendunt. Manifestum est radium solis inmissum cavae nubi repulsa acie in solem refringi, colorumque varietatem mixtura nubium, ignium, aeris fieri. certe nisi sole adverso non fiunt, nec umquam nisi dimidia circuli forma, nec noctu, quamvis Aristoteles prodat aliquando visum, quod tamen fatetur idem non nisi tricesima luna posse. Fiunt autem hieme 151
maxime ab aequinoctio autumnali die decrescente, quo rursus crescente ab aequinoctio verno non existunt, nec circa solstitium longissimis diebus, bruma vero, id est brevissimis, frequenter. iidem sublimes humili sole humilesque sublimi, et minores oriente aut occidente, sed in latitudinem demissi, meridie exiles, verum ambituus maioris. aestate autem per meridiem non cernuntur, post autumni aequinoctium quacumque hora, nec umquam plures simul quam duo.

(61.) Cetera eiusdem naturae non multis dubia esse vi- 152
deo. 60. grandinem conglaciato imbre gigni et nivem eodem umore mollius coacto, pruinam autem ex rore gelido, per hiemem nives cadere, non grandines, ipsasque grandines inter-

diu saepius quam noctu, et multo celerius resolvi quam nives, nebulas nec aestate nec maximo frigore existere, rores neque gelu neque ardoribus neque ventis nec nisi serena nocte, gelando liquorem minui, solutaque glacie non eundem inveniri modum. 61. varietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet aut vincatur.

153 62. (62.) Praeterea quasdam proprietates quibusdam locis esse, roscidas aestate Africae noctes, in Italia Locris et in lacu Velino nullo non die apparere arcuus, Rhodi et Syracusis numquam tanta nubila obduei ut non aliqua hora sol cernatur, qualia aptius suis referentur locis.. Haec sint dicta de aere.

154 63. (63.) Sequitur terra, cui uni rerum naturae partium eximia propter merita cognomen indidimus maternae venerationis. sic hominum illa, ut caelum dei, quae nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper, novissime conplexa gremio iam a reliqua natura abdicatos tum maxime ut mater operiens, nullo magis sacra merito quam quo nos quoque sacros facit, etiam monimenta ac titulos gerens nomenque prorogans nostrum et memoriam extendens contra brevitatem aevi, cuius numen ultimum iam nullis precamur irati grave, tamquam nesciamus hanc esse solam quae num-

155 quam irascatur homini. Aquae subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctuus, praecipitantur in torrentes. aer densatur nubibus, furit procellis. at haec benigna, mitis, indulgens, usuusque mortalium semper ancilla, quae coacta generat, quae sponte fundit, quos odores saporesque, quos sucos, quos tactuus: quos colores! quam bona fide creditum foenus reddit! quae nostra causa alit! pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, illi necesse est seminata excipere et genita sustinere, sed in malis generantium noxa est. illa serpentem homine percusso amplius non recipit, poenasque etiam inertium nomine exigit, illa medicas fundit herbas

156 et semper homini parturit. Quin et venena nostri miseritam instituisse credi potest, ne in taedio vitae fames, mors terrae meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret poena praepostera incluso spiritu cui quaereretur exitus, ne in profundo

quaesita morte sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. ita est, miserita genuit id cuius facillimo haustu inlibato corpore et cum toto sanguine extingueremur nullo labore, sitientibus similes, qualiter defunctos non volucris, non ferae attingerent, terraeque servaretur qui sibi ipsi perisset. Verum fateamur. terra nobis malorum remedium 157
genuit, nos illud vitae fecimus venenum. non enim et ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur? nec tamen quereremur merito, etiamsi malefici causa tulisset. adversus unam quippe naturae partem ingrati sumus. Quas non ad delicias quasque non ad contumelias servit homini? in maria iacitur, aut ut freta admittamus eroditur. aquis, ferro, ligno, igni, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus ut deliciis quam ut alimentis famuletur nostris. et tamen 158
quae summa patiatur atque extrema cute tolerabilia videantur, penetramus in viscera auri argentique venas et aeris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam et quosdam parvulos quaerimus lapides scrobibus in profundum actis. viscera eius extrahimus. ut digito gestetur, gemma petitur. quot manuus atteruntur, ut unus niteat articulus! si ulli essent inferi, iam profecto illos avaritiae atque luxuriae cuniculi refodissent! et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua? ferae enim, 159
credo, custodiunt illam arcentque sacrilegas manuus. non inter serpentes fodimus et venas auri tractamus cum veneni radicibus? placatiore tamen dea ob haec, quod omnes hi opulentiae exitiuus ad scelera caedesque et bella tendunt, quodque sanguine nostro rigamus insepultisque ossibus tegimus, quibus tamen velut exprobrato furore tandem ipsa se obducit et scelera quoque mortalium occultat. inter crimina ingrati animi et hoc duxerim quod naturam eius ignoramus.

64. (64.) Est autem figura prima de qua consensus iudi- 160
cat. Orbem certe dicimus terrae, globumque verticibus includi fatemur. neque enim absoluti orbis est forma in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie, sed cuius amplexus, si capita liniarum conprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat, id quod ipsa rerum natura cogit, non iisdem causis quas attulimus in caelo. namque in illo cava in se convexitas vergit, et cardini suo, hoc est terrae,

undique incumbit. haec ut solida atque conferta adsurgit intumescenti similis extraque protenditur. mundus in centrum vergit, at terra exit a centro inmensum eius globum in formam orbis adsidua circa eam mundi volubilitate cogente.

161 65. (65.) Ingens hic pugna litterarum contraque volgi, circumfundi terrae undique homines, conversisque inter se pedibus stare, et cunctis similem esse caeli verticem, simili modo ex quacumque parte mediam calcari, illo quaerente, cur non decidant contra siti, tamquam non ratio praesto sit ut nos non decidere mirentur illi. Intervenit sententia quamvis indocili probabilis turbae, inaequali globo, ut si sit figura pineae
162 nucis, nihilominus terram undique incoli. Sed quid hoc refert alio miraculo exoriente, pendere ipsam ac non cadere nobiscum, ceu spirituus vis, mundo praesertim inclusi, dubia sit, aut possit cadere natura repugnante et quo cadat negante. nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spirituus nisi in spiritu, ita terrae arcentibus cunctis nisi in se locus non est. Globum tamen effici mirum est in tanta planitie maris camporumque. cui sententiae adest Dicaearchus, vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion MCCL passuum ratione perpendiculi, nullam esse eam portionem universae rotunditatis colligens. mihi incerta haec videtur coniectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices longo tractu nec bre-
163 viore quinquaginta milium passuum adsurgere. Sed volgo maxima haec pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. atqui non aliud in rerum natura adspectu manifestius, namque et dependentes ubique guttae parvis globantur orbibus et pulveri inlatae frondiumque lanugini inpositae absoluta rotunditate cernuntur, et in poculis repletis media maxime tument, quae propter subtilitatem umoris mollitiamque in se residentem ratione facilius quam visu deprehenduntur. idque etiam magis mirum, in poculis repletis addito umore minimo circumfluere quod supersit, contra evenire ponderibus additis ad vicenos saepe denarios, scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attol-
164 lant, at cumulo eminenti infusa delabantur. eadem est causa propter quam e navibus terra non cernatur e navium malis

conspicua, ac procul recedente navigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur et postremo occultetur. denique oceanus, quem fatemur ultimum, quanam alia figura cohaereret atque non decideret nullo ultra margine includente? Id ipsum ad miraculum redit, quonam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. contra quod, ut sint plana maria et qua videntur figura, non posse id accidere magno suo gaudio magnaque gloria inventores Graeci subtilitate geometrica docent. namque cum e 165 sublimi in inferiora aquae ferantur, et sit haec natura earum confessa, nec quisquam dubitet in litore ullo accessisse eas quo longissime devexitas passa sit, procul dubio apparere quo quid humilius sit propius a centro esse terrae, omnesque linias quae emittantur ex eo ad proximas aquas brevio-res fieri quam quae ad extremum mare a primis aquis, ergo totas omnique ex parte aquas vergere in centrum, ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

(66.) Quod ita formasse artifex natura credi debet, 166 ut, cum terra arida et sicca constare per se ac sine umore non posset, nec rursus stare aqua nisi sustinente terra, mutuo inplexu iungerentur, hac sinuuspandente, illa vero permeante totam, intra extra supra, venis ut vinculis discurrentibus, atque etiam in summis iugis erumpente, quo spiritu acta et terrae pondere expressa siphonum modo emicat, tantumque a periculo decidendi abest, ut in summa quaeque et altissima exsiliat. qua ratione manifestum est quare tot fluminum cotidiano accessu maria non crescant. 66. Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu praecincta circumfluo mari, nec argumentis hoc investigandum, sed iam experimentis cognitum.

67. (67.) A Gadibus columnisque Herculis Hispaniae et 167 Galliarum circuitu totus hodie navigatur occidens. septentrionalis vero oceanus maiore ex parte navigatus est auspiciis divi Augusti Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promunturium et inde inmenso mari prospecto aut fama cognito Scythicam ad plagam et umore nimio rigentia. propter quod minime verisimile est illic maria deficere ubi umoris vis superet. iuxta vero ab ortu ex Indico mari sub eodem

sidere pars tota vergens in Caspium mare pernavigata est Macedonum armis Seleuco atque Antiocho regnantibus qui
168 et Seleucida et Antiochida ab ipsis appellari voluere. et circa Caspium multa oceani litora explorata parvoque brevius quam totus hinc aut illinc septentrio eremigatus, ut tamen coniecturae locum sic quoque non relinquat. ingens argumentum paludis Maeoticae, sive ea illius oceani sinus est, ut multos adverto credidisse, sive angusto discreti situ restagnatio. alio latere Gadium ab eodem occidente magna pars meridiani sinuus ambitu Mauretaniae navigatur hodie. maiorem quidem eius partem et orientis victoriae magni Alexandri lustravere usque in Arabicum sinum, in quo res gerente C. Caesare Augusti filio signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur
169 agnita. et Hanno Carthaginis potentia florente circumvectus a Gadibus ad finem Arabiae navigationem eam prodidit scripto, sicut ad extera Europae noscenda missus eodem tempore Himilco. qraeterea Nepos Cornelius auctor est Eudoxum quendam sua aetate, cum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum, multoque ante eum Caelius Antipater vidisse se qui navigasset ex Hispania
170 in Aethiopiam conmerci gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit Quinto Metello Celeri Afrani in consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India conmerci causa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique dividuo globo partem orbis auferunt nobis nec inde huc nec hinc illo pervio tractu. quae contemplatio apta detegendae mortalium vanitati poscere videtur ut totum hoc quicquid est in quo singulis nihil satis est ceu subiectum oculis quantum sit ostendam.

171 68. (68.) Iam primum in dimidio conputari videtur, tamquam nulla portio ipsi decidatur oceano, qui toto circumdatus medio et omnis ceteras fundens recipiensque aquas et quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot et tantae magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? in-
172 proba et infinita debet esse tam vastae molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit caelum. nam cum sint eius quinque partes, quas vocant zonas, infesto rigore et aeterno gelu

premitur omne quicquid est subiectum duabus extremis utrimque circa vertices, hunc qui trionum septem vocatur eumque qui adversus illi austrinus appellatur. perpetua caligo utrobique et alieno molliorum siderum adspectu maligna ac pruina tantum albicans lux. vero media terrarum, qua solis orbita est, exusta flammis et cremata comminus vapore torrentur. circa duae tantum inter exustam et rigentis temperantur, eaeque ipsae inter se non perviae propter incendium sideris. ita terrae tres partes abstulit caelum, oceani rapina in incerto 173 est, sed et relicta nobis una portio haud scio an etiam in maiore damno sit, idem siquidem oceanus infusus in multos, ut dicemus, sinuus adeo vicino accessu interna maria adlatrat lib. 3 sqq. ut centum quindecim milibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari, Caspius vero CCCLXXV milibus a Ponтico, idem interfusus intrat per tot maria quibus Africam, Europam, Asiam dispescit, quantum terrarum occupat? conpu- 174 tetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludium, addantur et lacuus, stagna, iam elata in caelum ac ardua adspectu quoque iuga, iam silvae vallesque praeruptae et solitudines et mille causis deserta. detrahantur hae tot portiones terrae, immo vero, ut plures tradidere, mundi puncto (neque enim aliud est terra in universo): haec est materia gloriae nostrae, haec sedes. hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuamur humanum genus, hic instauramus bella etiam civilia, mutuisque caedibus laxiorem facimus terram. et ut publicos gentium furores trans- 175 eam, haec in qua conterminos pellimus furtoque vicini caespitem nostro solo adfodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit ultraque famam exegerit adcolas quota terrarum parte gaudeat vel, cum ad mensuram avaritiae suae propagaverit, quam tandem portionem eius defunctus optineat!

69. (69.) Mediam esse terram mundi totius haut dubiis 176 constat argumentis, sed clarissime aequinocti paribus horis. nam nisi in medio esset, aequales dies noctesque haberi non possent. deprehendere et dioptrae, quae vel maxime id confirmant, cum aequinoctiali tempore ex eadem linia ortus occasusque cernatur, solstitiali exortus per suam liniam, bru-

mali occasus, quae accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

177 70. (70.) Tres autem circuli supra dictis zonis inplexi inaequalitates temporum distingunt, solstitialis a parte signiferi excelsissima nobis ad septentrionalem plagam versus, contraque ad alium polum brumalis, item medio ambitu signiferi orbis incedens aequinoctialis.

(71.) Reliquorum quae miramur causa in ipsius terrae figura est, quam globo similem et cum ea aquas iisdem intellegitur argumentis. sic enim fit haut dubie ut nobis septentrionalis plagae sidera numquam occidant, contra meridianae numquam oriantur, rursusque haec illis non cernantur attol-
178 lente se contra medios visuus terrarum globo. Septentriones non cernit Trogodytice et confinis Aegyptus, nec canopum Italia et quem vocant Berenices crinem, item quem sub divo Augusto cognominavere Caesaris thronon, insignes ibi stellas. adeoque manifesto adsurgens fastigium curvatur, ut canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandriae intuentibus videatur, eadem a Rhodo terram quodammodo ipsam stringere, in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septentrio. idem a Rhodo absconditur, magisque Alexandriae, in Arabia novembri mense prima vigilia occultus secunda se ostendit, in Meroe solstitio vesperi paulisper apparet paucisque ante exortum arcturi diebus pariter
179 cum die cernitur. Navigantium haec maxime cursuus deprehendunt, in alia adverso in alia prono mari, subitoque conspicuis atque ut e freto emergentibus quae in amfractu pilae latuere sideribus. neque enim, ut dixere aliqui, mundus hoc polo excelsiore se attolit, ita ut undique cernerentur haec sidera. verum haec eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eademque demersa longinquis, utque nunc sublimis in deiectu positis videtur hic vertex, sic in illam terrae devexitatem transgressis illa se attollunt residentibus quae hic excelsa fuerant, quod nisi in figura pilae accidere non posset.

180 (72.) Ideo defectuus solis ac lunae vespertinos orientis incolae non sentiunt, nec matutinos ad occasum habitantes, meridianos vero saepius. Nobili apud Arbilam magni Alexandri victoria luna defecisse noctis secunda hora est prodita,

eademque in Sicilia exoriens. solis defectum Vipstano et Fonteio coss., qui fuere ante paucos annos, factum pridie kalendas Maias Campania hora diei inter septimam et octavam sensit, Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum circuitu globi alia aliis detegente et occultante. quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesque non fierent inaequales, nam aeque aliis quam in medio sitis paria duodecim horarum intervalla cernerentur, quae nunc non in omni parte simili modo congruunt.

71. (73.) Ideo nec nox diesque, quamvis eadem, toto 181
orbe simul est, oppositu globi noctem aut ambitu diem adferente. Multis hoc cognitum experimentis, in Africa Hispaniaque turrium Hannibalis, in Asia vero propter piraticos terrores simili specularum praesidio excitato, in quis praenuntios ignes sexta hora diei accensos saepe conpertum est tertia noctis a tergo ultimis visos. eiusdem Alexandri cursor Philonides ex Sicyone Elin mille et ducenta stadia novem diei confecit horis, indeque, quamvis declivi itinere, tertia noctis hora remensus est saepius. causa, quod eunti cum sole iter erat, eundem remeans obvium contrario praetervertebat occursu. qua de causa ad occasum navigantes, quamvis brevissimo die, vincunt spatia nocturnae navigationis ut solem ipsum comitantes.

72. (74.) Vasaque horoscopica non ubique eadem sunt 182
usui, in trecenis stadiis, aut ut longissime in quingentis, mutantibus semet umbris solis. itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra in Aegypto meridiano tempore aequinocti die paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit, in urbe Roma nona pars gnomonis deest umbrae, in oppido Ancona superest quinta tricesima, in parte Italiae quae Venetia appellatur iisdem horis umbra gnomoni par fit.

73. (75.) Simili modo tradunt in Syene oppido, quod 183
est supra Alexandriam quinque milibus stadium, solstiti die medio nullam umbram iaci, puteumque eius experimenti gratia factum totum inluminari. ex quo apparere tum solem illi loco supra verticem esse, quod et in India supra flumen Hypasim fieri tempore eodem Onesicritus scribit. constatque in

Berenice urbe Trogodytarum, unde stadiis quattuor milibus DCCCXX in eadem gente Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum venatuus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus totidemque postea fieri, et per eos XC dies in meridiem umbras
181 iaci. rursus in Meroe (insula haec caputque gentis Aethiopum quinque milibus stadium a Syene in amne Nilo habitatur) bis anno absumi umbras, sole duodevicesimam tauri partem et quartamdecimam leonis tunc optinente. In Indiae gente Oretum mons est Maleus nomine iuxta quem umbrae aestate in
austrum, hieme in septentrionem iaciuntur. quindecim tantum noctibus ibi apparet septentrio. in eadem India Patalis, celeberrimo portu, sol dexter oritur, umbrae in meridiem cadunt.
185 septentrionem ibi Alexandro morante adnotatum prima tantum parte noctis adspici. Onesicritus, dux eius, scripsit quibus in locis Indiae umbrae non sint septentrionem non conspici, et ea loca appellari ascia, nec horas dinumerari ibi.

74. (76.) Et tota Trogodytice umbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

186 75. (77.) Sic fit ut vario lucis incremento in Meroe longissimus dies XII horas aequinoctiales et octo partes unius horae colligat, Alexandriae vero XIIII horas, in Italia XV, in Britannia XVII, ubi aestate lucidae noctes haut dubitare permittunt, id quod cogit ratio credi, solstiti diebus accedente sole propius verticem mundi angusto lucis ambitu subiecta terrae continuos dies habere senis mensibus, noctesque e
187 diverso ad brumam remoto. quod fieri in insula Thyle Pytheas Massiliensis scribit sex dierum navigatione in septentrionem a Britannia distante, quidam vero et in Mona, quae distat a Camaloduno Britanniae oppido circiter ducentis milibus, adfirmant.

76. (78.) Umbrarum hanc rationem et quam vocant gnomonicen invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo
31 diximus) discipulus, primusque horologium quod appellant sciothericon Lacedaemone ostendit.

188 77. (79.) Ipsum diem alii aliter observavere. Babylonii inter duos solis exortuus, Athenienses inter duos occasuus,

Umbri a meridie in meridiem, volgus omne a luce ad tenebras, sacerdotes Romani et qui diem finiere civilem, item Aegyptii et Hipparchus, a media nocte in mediam. minora autem intervalla esse lucis inter ortuus solis iuxta solstitia quam aequinoctia apparet, quia positio signiferi circa media sui obliquior est, iuxta solstitium autem rectior.

78. (80.) Contexenda sunt his caelestibus nexa causis. 189 Namque et Aethiopas vicini sideris vapore torreri adustisque similes gigni barba et capillo vibrato non est dubium, et adversa plaga mundi candida atque glaciali cute esse gentes flavis promissas crinibus, truces vero ex caeli rigore has, illas mobilitate sapientes, ipsoque crurum argumento illis in supera sucum revocari natura vaporis, his in inferas partes depelli umore deciduo, hic graves feras, illic varias effigies animalium provenire et maxime alitum in multas figuras gigni volucres, corporum autem proceritatem utrobique, illic ignium nisu, hic umoris alimento. medio vero terrae salubri utrim- 190 que mixtura fertilis ad omnia tractuus modicos corporum habituus magna et in colore temperie, rituus molles, sensuus liquidos, ingenia fecunda totiusque naturae capacia, iisdem imperia, quae numquam extimis gentibus fuerint, sicut ne illae quidem his paruerint avolsae ac pro immanitate naturae urguentis illas solitariae.

79. (81.) Babyloniorum placita et motuus terrae hiatuus- 191 que qua cetera omnia siderum vi existimant fieri, sed illorum trium quibus fulmina adsignant, fieri autem meantium cum sole aut congruentium et maxime circa quadrata mundi. praeclara quaedam et inmortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio physico, quem ferunt Lacedaemoniis praedixisse ut urbem ac tecta custodirent, instare enim motum terrae, et tum urbs tota eorum conruit et Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta cladem eam insuper ruina pressit. perhibetur et Pherecydi Pythagorae doctori alia coniectatio, sed et illa divina, haustu aquae e puteo praesensisse ac praedixisse ibi terrae motum. Quae si 192 vera sunt, quantum a deo tandem videri possunt tales distare dum vivant? Et haec quidem arbitrio cuiusque existimanda relinquantur, ventos in causa esse non dubium reor. neque

enim umquam intremiscunt terrae nisi sopito mari caeloque adeo tranquillo ut volatuus avium non pendeant subtracto omni spiritu qui vehit, nec umquam nisi post ventos, condito scilicet in venas et cava eius occulta flatu. neque aliud est in terra tremor quam in nube tonitruum, nec hiatus aliud quam cum fulmen erumpit incluso spiritu luctante et ad libertatem exire nitente.

193 80. (82.) Varie itaque quatitur, et mira eduntur opera, alibi prostratis moenibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nonnumquam etiam ignibus calidisve fontibus, aliubi averso fluminum cursu. praecedit vero comitaturque terribilis sonus, alias murmuri similis, alias mugitibus aut clamori humano armorumve pulsantium fragori, pro qualitate materiae excipientis formaque vel cavernarum vel cuniculi per quem meet, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recurvis, resultante in duris, fervente in umidis, fluctuante in stagnantibus, furente contra solida.

194 Itaque et sine motu saepe editur sonus. nec simplici modo quatitur umquam, sed tremit vibratque. hiatus vero alias remanet ostendens quae sorbuit, alias occultat ore conpresso rursusque ita inducto solo ut nulla vestigia exstent, urbibus plerumque devoratis agrorumque tractu hausto. maritima autem maxime quatiuntur, nec montuosa tali malo carent. explo-

195 ratum mihi est Alpes Appenninumque saepius tremuisse. Et autumno ac vere terrae crebrius moventur, sicut fulmina. ideo Galliae et Aegyptus minime quatiuntur, quoniam hic aestatis causa obstat, illic hiemis. item noctu saepius quam interdiu, maximi autem motuus exsistunt matutini vespertinique, sed propinqua luce crebri, interdiu autem circa meridiem. fiunt et solis lunaeque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur, praecipue vero cum sequitur imbrem aestus imbresve aestum.

196 81. (83.) Navigantes quoque sentiunt non dubia coniectura sine flatu intumescente fluctu subito aut quatiente ictu. intremunt vero et in navibus posita aeque quam in aedificiis, crepituque praenuntiant. quin et volucres non inpavidae sedent. Est et in caelo signum praeceditque motu futuro aut

interdiu aut paulo post occasum sereno tenuis ceu linia nube in longum porrecta spatium.

82. (84.) Est et in puteis turbidior aqua nec sine odoris 197 taedio, sicut in iisdem est remedium, quale et crebri specuus praebent, conceptum enim spiritum exhalant, quod in totis notatur oppidis. minus quatiuntur crebris ad eluviem cuniculis cavata, multoque sunt tutiora in iisdem illis quae pendent, sicuti Neapoli in Italia intellegitur parte eius quae solida est ad tales casuus obnoxia. tutissimi sunt aedificiorum fornices, anguli quoque parietum postesque alterno pulsu renitente. et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna diffe- 198 rentia est et in ipso genere motuus, pluribus siquidem modis quatitur. tutissimum est cum vibrat crispante aedificiorum crepitu et cum intumescit adsurgens alternoque motu residit, innoxium et cum concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. undantis inclinatio et fluctuus morequaedam volutatio infesta est, aut cum in unam partem totus se motus inpellit. Desinunt autem tremores, cum ventus emersit, sin vero duravere, non ante quadraginta dies sistuntur, plerumque et tardius, utpote cum quidam annuo et bienni spatio duraverint.

83. (85.) Factum est semel, quod equidem in Etruscae 199 disciplinae voluminibus invenio, ingens terrarum portentum L. Marcio Sex. Iulio coss. in agro Mutinensi. namque montes duo inter se concurrerunt crepitu maximo adsultantes recedentesque, inter eos flamma fumoque in caelum exeunte interdiu, spectante e via Aemilia magna equitum Romanorum familiarumque et viatorum multitudine. eo concursu villae omnes elisae, animalia permulta quae intra fuerant exanimata sunt, anno ante sociale bellum quod haud scio an funestius terrae ipsi Italiae fuerit quam bella civilia. Non minus mirum ostentum et nostra cognovit aetas anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisque intercedente publica via in contrarias sedes transgressis in agro Marrucino, praediis Vecti Marcelli equitis Romani res Neronis procurantis.

84. (86.) Fiunt simul cum terrae motu et inundationes 200 maris eodem videlicet spiritu infusi aut terrae residentis sinu

recepti. Maximus terrae memoria mortalium exstitit motus Tiberi Caesaris principatu, XII urbibus Asiae una nocte prostratis, creberrimus Punico bello intra eundem annum septiens ac quinquagiens nuntiatus Romam, quo quidem anno ad Trasimenum lacum dimicantes maximum motum neque Poeni sensere nec Romani. Nec vero simplex malum aut in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius ostento. numquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventuus alicuius id praenuntium esset.

201 85. (87.) Eadem nascentium causa terrarum est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo non valuit erumpere. nascuntur enim, nec fluminum tantum invectu, sicut Echinades insulae ab Acheloo amne congestae maiorque pars Aegypti a Nilo in quam a Pharo insula noctis et diei cursum fuisse Homero credimus, nec recessu maris, sicut idem Circeis, quod accidisse et in Ambraciae portu decem milium passuum intervallo et Atheniensium quinque milium ad Piraeeum memoratur, et Ephesi ubi quondam aedem Dianae adluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim usque ad Aethiopum montes, itemque a planis Arabiae, mare circa Ilium et tota Teuthranie quaque campos intulerit Maeander.

202 86. (88.) Nascuntur et alio modo terrae ac repente in aliquo mari emergunt velut paria secum faciente natura quaeque hauserit hiatus alio loco reddente.

87. (89.) Clarae iam pridem insulae Delos et Rhodos memoriae produntur enatae, postea minores, ultra Melon Anaphe, inter Lemnum et Hellespontum Neae, inter Lebedum et Teon Halone, inter Cycladas Olympiadis CXXXXV. anno quarto Thera et Therasia, inter easdem post annos CXXX Hiera eademque Automate, et ab ea duobus stadiis post annos CX in nostro aevo M. Iunio Silano L. Balbo coss. a. d. VIII. iduus Iulias Thia.

203 88. Ante nos et iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit MMD passuum una cum calidis fontibus, altera Olympiadis CLXIII. anno tertio in Tusco sinu, flagrans haec violento cum flatu, proditurque memoriae magna circa eam multitudine piscium fluitante confestim exspi-

rasse quibus ex his cibus fuisset. Sic et Pithecussas in Campano sinu ferunt ortas, mox in his montem Epopon, cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri aequatum planitiae. in eadem et oppidum haustum profundo, alioque motu terrae stagnum emersisse, et alio provolutis montibus insulam exstitisse Prochytam.

(90.) Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. 204
avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Boeotiae, Euboeae Atalanten et Macrian, Besbicum Bithyniae, Leucosiam Sirenum promunturio.

89. (91.) Rursus abstulit insulas mari iunxitque terris, Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnaso, Aethusan Myndo, Dromiscon et Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promunturio. Hybanda quondam insula Ioniae CC nunc a mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterraneo habet, Derasidas et Sapphoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus et Oricum insulae esse desierunt.

90. (92.) In totum abstulit terras primum omnium ubi 205
Atlanticum mare est, si Platoni credimus, inmenso spatio. mox interno, quae videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamque Propontide et Ponto. ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosporos duos.

91. (93.) Atque ut sinuus et stagna praeteream, ipsa se comest terra. devoravit Cibotum altissimum montem cum oppido Caryce, Sipylum in Magnesia et prius in eodem loco clarissimam urbem quae Tantalis vocabatur, Galenes et Galames urbium in Phoenice agros cum ipsis, Phegium Aethiopiae iugum excelsissimum, tamquam non infida grassarentur et litora.

92. (94.) Pyrrham et Antissam circa Maeotim Pontus 206
abstulit, Helicen et Buram sinus Corinthius, quarum in alto vestigia apparent. ex insula Cea amplius triginta milia passuum abrupta subito cum plurimis mortalium rapuit, et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem ac quicquid ab Italia deest, similiter in Boeotia Eleusina.

93. (95.) Motuus enim terrae sileantur et quicquid est ubi saltem busta urbium exstant, simul ut terrae miracula potius

dicamus quam scelera naturae. et, Hercule, non caelestia
207 enarratu difficiliora fuerint. metallorum opulentia tam varia, tam dives, tam fecunda, tot saeculis suboriens, cum tantum cotidie orbe toto populentur ignes, ruinae, naufragia, bella, fraudes, tantum vero luxuria et tot mortales conterant, gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculae, interque eos candor alicuius praeter lucem omnia excludens, medicatorum fontium vis, ignium tot locis emicantium perpetua tot saeculis incendia, spirituus letales aliubi aut scrobibus emissi aut ipso loci situ mortiferi, aliubi volucribus tantum, ut Soracte vicino urbi tractu, aliubi praeter hominem
208 ceteris animantibus, nonnumquam et homini, ut in Sinuessano agro et Puteolano quae spiracula vocant, alii Charonea, scrobes mortiferum spiritum exhalantes. item in Hirpinis Ampsancti ad Mephitis aedem locum quem qui intravere moriuntur, simili modo Hierapoli in Asia Matris tantum Magnae sacerdoti innoxium. aliubi fatidici specuus, quorum exhalatione temulenti futura praecinant, ut Delphis nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causae adferre mortalium quispiam quam diffusae per omne naturae subinde aliter atque aliter numen erumpens?

209 94. (96.) Quaedam vero terrae ad ingressuus tremunt, sicut in Gaviensi agro non procul urbe Roma iugera ferme ducenta equitantium cursu, similiter in Reatino.

95. Quaedam insulae semper fluctuantur, sicut in agro Caecubo et eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi, in Vadimonis lacu, ad Cutilias aquas opaca silva quae numquam die ac nocte eodem loco visitur, in Lydia quae vocantur Calaminae non ventis solum sed etiam contis quo libeat inpulsae, multorum civium Mithridatico bello salus. sunt et in Nymphaeo parvae, Saliares dictae, quoniam in symphoniae cantu ad ictuus modulantium pedum moventur. in Tarquiniensi lacu magno Italiae duae nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes nunc rotundam conplexu ventis inpellentibus, quadratam numquam.

210 96. (97.) Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aram non inpluit, item in Nea oppido Troadis

circa simulacrum Minervae. in eodem et relicta sacrificia non putrescunt.

(98.) Iuxta Harpasa oppidum Asiae cautes stat horrenda 211
uno digito mobilis, eadem, si toto corpore inpellatur, resistens. In Taurorum paeninsula in civitate Parasino terra est qua sanantur omnia vulnera. at circa Asson Troadis lapis nascitur quo consumuntur omnia corpora, sarcophagus vocatur. Duo sunt montes iuxta flumen Indum. alteri natura ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat, itaque, si sint clavi in calciamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti. Locris et Crotone pestilentiam numquam fuisse nec in illis terrae motum adnotatum est, in Lycia vero semper a terrae motu XL dies serenos esse. In agro Arpano frumentum satum non nascitur. ad aras Mucias in Veiente et apud Tusculanum et in silva Ciminia loca sunt in quibus in terram depacta non extrahuntur. in Crustumino natum faenum ibi noxium, extra salubre est.

97. (99.) Et de aquarum natura conplura dicta sunt, sed 212
aestuus maris accedere et reciprocare maxime mirum, pluribus quidem modis, verum causa in sole lunaque. bis inter duos exortuus lunae adfluunt bisque remeant vicenis quaternisque semper horis, et primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox a meridiano caeli fastigio vergente in occasum residentes, rursusque ab occasu subter ad caeli ima et meridiano contraria accedente inundantes, hinc donec iterum exoriatur se resorbentes, nec umquam eodem tempore quo 213
pridie reflui, ut ancillantes siderum avido trahenti secum haustu maria et adsidue aliunde quam pridie exorienti, paribus tamen intervallis reciproci senisque semper horis, non cuiusque diei aut noctis aut loci, sed ab aequinoctialibus, ideoque inaequales vulgarium horarum spatio, utcumque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensurae cadunt, et aequinoctio tantum pares ubique. Ingens argumentum plenumque 214
lucis ac vocis etiam divinae hebetes esse qui negent subtermeare sidera ac rursus eadem exurgere, similemque terris, immo vero naturae universae, exinde faciem in iisdem ortuus occasuusque operibus, non aliter sub terra manifesto sideris cursu aliove effectu quam cum praeter oculos nostros feratur.

215 Multiplex etiamnunc lunaris differentia, primumque septenis diebus, quippe modici a nova ad dividuam aestuus pleniores ab ea exundant plenaqae maxime fervent. inde mitescunt, pares ad septimam primis, iterumque alio latere dividua augentur. in coitu solis pares plenae. eadem in aquilonia et a terris longius recedente mitiores quam cum in austros digressa propiore nisu vim suam exercet. per octonos quoque annos ad principia motuus et paria incrementa centesimo lunae revocantur ambitu augente ea cuncta, solis annuis causis duobus aequinoctiis maxime tumentes, et autumnali amplius quam
216 verno, inanes vero bruma et magis solstitio. nec tamen in ipsis quos dixi temporum articulis, sed paucis post diebus, sicuti neque in plena aut novissima, sed postea, nec statim ut lunam mundus ostendat occultetve aut media plaga declinet, verum fere duabus horis aequinoctialibus serius, tardiore sem- per ad terras omnium quae geruntur in caelo effectu cadente
217 quam visu, sicuti fulguris et tonitruus et fulminum. Omnes autem aestuus in oceano maiora integunt spatia nudantque quam in reliquo mari, sive quia in totum universitate animosius quam parte est, sive quia magnitudo aperta sideris vim laxe grassantis efficacius sentit, eandem angustiis arcentibus. qua de causa nec lacuus nec amnes similiter moventur. octogenis cubitis supra Britanniam intumescere aestuus Pytheas Massiliensis auctor est. et interiora autem maria terris clau-
218 duntur ut portu. quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas dicioni paret, utpote cum plura exempla sint in tranquillo mari nulloque velorum pulsu tertio die ex Italia pervectorum Uticam aestu fervente. Circa litora autem magis quam in alto deprehenduntur hi motuus, quoniam et in corpore extrema pulsum venarum, id est spirituus, magis sentiunt. in plerisque tamen aestuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortuus diversi existunt aestuus tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus.

219 (100.) Et quorundam tamen privata natura est, velut Tauromenitani euripi saepius et in Euboea septiens die ac nocte reciprocantis. idem aestus triduo in mense consistit, septima octava nonaque luna. Gadibus qui est delubro Herculis proximus fons inclusus ad putei modum alias simul cum

oceano augetur minuiturque, alias utrumque contrariis temporibus. eodem in loco alter oceani motibus consentit. In ripa Baetis oppidum est cuius putei crescente aestu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum inmobiles. eadem natura Hispali oppido uni puteo, ceteris vulgaris. Et Pontus semper extra meat in Propontidem, introrsus in Pontum numquam refluo mari.

98. (101.) Omnia plenilunio maria purgantur, quaedam 220
et stato tempore. circa Messanam et Mylas fimo similia exspuuntur in litus purgamenta, unde fabula est Solis boves ibi stabulari. His addit (ut nihil quod equidem noverim praeteream) Aristoteles nullum animal nisi aestu recedente expirare. observatum id multis in Gallico oceano et dumtaxat in homine conpertum.

90. (102.) Quo vera coniectatio existit haut frustra spi- 221
rituus sidus lunam existimari, hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora inpleat, abscedens inaniat. ideo cum incremento eius augeri conchylia, et maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit, sed et sanguinem hominum etiam cum lumine eius augeri ac minui, frondes quoque ac pabula (ut $^{18,\,324}_{\text{sqq.}}$ suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

100. (103.) Itaque solis ardore siccatur liquor, et hoc 222
esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque. (104.) Sic mari late patenti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillime trahat vis ignea, omne asperius crassiusque linquatur (ideo summa aequorum aqua dulciorem profundam, hanc esse veriorem causam asperi saporis quam quod mare terrae sudor sit aeternus), aut quia plurimus ex arido misceatur illi vapor, aut quia terrae natura sicut medicatas aquas inficiat. Est in exemplis Dionysio Siciliae tyranno, cum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium ut uno die in portu dulcesceret mare.

101. E contrario ferunt lunae femineum ac molle sidus 223
atque nocturnum solvere umorem et trahere, non auferre. id manifestum esse, quod ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat, somnoque sopitis torporem contractum in caput revocet, glaciem refundat, cunctaque umifico spiritu laxet. ita pensari naturae vices semperque sufficere, aliis

siderum elementa cogentibus, aliis vero fundentibus. sed in dulcibus aquis lunae alimentum esse sicut in marinis solis.

224 102. (105.) Altissimum mare XV stadiorum Fabianus tradit. alii in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant βαθέα Ponti) trecentis fere a continenti stadiis inmensam altitudinem maris tradunt, vadis numquam repertis. 103. (106.) Mirabilius id faciunt aquae dulces iuxta mare ut fistulis emicantes. nam nec aquarum natura miraculis cessat. Dulces mari invehuntur, leviores haud dubie. ideo et marinae, quarum natura gravior, magis invecta sustinent. Quaedam vero et dulces inter se supermeant alias, ut in Fucino lacu invectus amnis, in Lario Addua, in Verbanno Ticinus, in Benaco Mincius, in Sebinno Ollius, in Lemanno Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum milium transitu hospitales suas tantum nec largiores quam intulere aquas evehentes.

225 proditum hoc et in Oronte amne Syriae multisque aliis. Quidam vero odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa, fons Syracusanus in quo redduntur iacta in Alpheum qui per Olympiam fluens Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras rursusque redduntur Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia, et quae in Aesculapi fonte Athenis mersa sunt in Phalerico redduntur, et in Atinate campo fluvius mersus post XX M pass. exit, et in Aquileiensi Tima-

226 vus. Nihil in Asphaltite Iudaeae lacu qui bitumen gignit mergi potest, nec in Armeniae maioris Aritissa. is quidem nitrosus pisces alit. In Sallentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus neque exhaustis aquis minuitur neque infusis augetur. In Ciconum flumine et in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur, et in Surio Colchidis flumine adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. similiter in flumine Silero ultra Surrentum non virgulta modo inmersa verum et folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquae. In exitu paludis Reatinae saxum crescit [et in rubro mari oleae virentesque frutices enascuntur].

227 Sed fontium plurimorum natura mira est fervore, idque etiam in iugis Alpium, ipsoque in mari, ut inter Italiam et Aenariam et in Baiano sinu, et in Liri fluvio multisque aliis. nam dulcis haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias

insulas et Aradum et in Gaditano oceano. Patavinorum aquis calidis herbae virentes innascuntur, Pisanorum ranae, ad Vetulonios in Etruria non procul a mari pisces. In Casinate fluvius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior aestate. in eo ut in Arcadiae Stymphali nascuntur aquatiles musculi. In Dodone Iovis fons cum sit gelidus et inmersas faces ex- 228
tinguat, si extinctae admoveantur, accendit. idem meridie semper deficit, qua de causa *ἀναπανόμενον* vocant. mox increscens ad medium noctis exuberat, ab eo rursus sensim deficit. In Illyricis supra fontem frigidum expansae vestes accenduntur. Iovis Hammonis stagnum interdiu frigidum noctibus fervet. In Trogodytis fons Solis appellatur dulcis et circa meridiem maxime frigidus. mox paulatim tepescens ad noctis media fervore et amaritudine infestatur. Padi fons 229
mediis diebus aestivis velut interquiescens semper aret. in Tenedo insula fons semper a tertia noctis hora in sextam ab aestivo solstitio exundat, et in Delo insula Inopus fons eodem quo Nilus modo ac pariter cum eo decrescit augeturve. contra Timavum amnem insula parva in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum aestu maris crescunt minuunturque. in agro Pitinate trans Appenninum fluvius Novanus omnibus solstitiis torrens bruma siccatur. In Falisco omnis aqua pota 230
candidos boves facit. in Boeotia amnis Melas oves nigras, Cephisus ex eodem lacu profluens albas, rursus nigras Penius, rufasque iuxta Ilium Xanthus, unde et nomen amni. In Ponto fluvius Astaces rigat campos in quibus pastae nigro lacte equae gentem alunt. In Reatino fons Neminie appellatus alio atque alio loco exoritur annonae mutationem significans. Brundisi in portu fons incorruptas praestat aquas navigantibus. Lyncestis aqua quae vocatur acidula vini modo temulentos facit. item in Paphlagonia et in agro Caleno. An- 231
dro in insula, templo Liberi patris, fontem nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mucianus ter consul credit. dies *Θεοδαισία* vocatur. Iuxta Nonacrim in Arcadia Styx nec odore differens nec colore epota ilico necat. item in Liberoso Taurorum colle tres fontes sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniae agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. in eadem gente alius aurei

coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam dif-
232 ferentes. In Comensi iuxta Larium lacum fons largus horis singulis semper intumescit ac residit. in Cydonea insula ante Lesbum fons calidus vere tantum fluit. Lacus Sannaus in Asia circa nascente absinthio inficitur. Colophone in Apollinis Clari specu lacuna est cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breviore vita. Amnes retro fluere et nostra vidit aetas Neronis principis supremis, sicut in rebus eius
233 retulimus. Iam omnes fontes aestate quam hieme gelidiores esse quem fallit? sicut illa permira naturae opera, aes et plumbum in massa mergi, dilatatum fluitare, eiusdemque ponderis alia sidere alia invehi, onera in aqua facilius moveri, Syrium lapidem quamvis grandem innatare, eundemque conminutum mergi. recentia cadavera ad vadum labi, intumescentia attolli, inania vasa haut facilius quam plena extrahi, pluvias salinis aquas utiliores esse quam reliquas, nec fieri
234 salem nisi admixtis dulcibus, marinas tardius gelare, celerius accendi, hieme mare calidius esse, autumnale salsius, omne oleo tranquillari, et ob id urinantes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam lucemque deportet, nives in alto mari non cadere, cum omnis aqua deorsum feratur, exsilire fontes, atque etiam in Aetnae radicibus flagrantis in tantum ut quinquagena, centena milia passuum harenas flammarum globo eructet.

235 (107.) Iamque et ignium, quod est naturae quartum elementum, reddamus aliqua miracula, sed primum ex aquis.

104. (108.) In urbe Commagenes Samosata stagnum est emittens limum (maltham vocant) flagrantem. cum quid attigit solidi, adhaeret, praeterea tactu, et sequitur fugientes. sic defendere muros oppugnante Lucullo, flagrabatque miles armis suis. aquis etiam accenditur, terra tantum restingui docuere experimenta.

105. (109.) Similis est natura naphthae. ita appellatur circa Babylonem et in Astacenis Parthiae profluens bituminis liquidi modo. huic magna cognatio ignium, transiliuntque in eam protinus undecumque visam. ita fertur a Media paelicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapto.

106. (110.) Verum in montium miraculis ardet Aetna no- 236
ctibus semper, tantoque aevo ignium materia sufficit, nivalis hibernis temporibus egestumque cinerem pruinis operiens. nec illo tantum natura saevit exustionem terris denuntians, flagrat in Phaselitis mons Chimaera, et quidem inmortali diebus ac noctibus flamma. ignem eius accendi aqua, extingui vero terra aut faeno Cnidius Ctesias tradit. eadem in Lycia Hephaesti montes taeda flammante tacti flagrant, adeo ut lapides quoque rivorum et harenae in ipsis aquis ardeant, aliturque ignis ille pluviis. baculo si quis ex his accenso traxerit sulcum, rivos ignium sequi narrant. flagrat in Bactris 23.
Cophanti noctibus vertex, flagrat in Medis et in Cissia gente, confinio Persidis, Susis quidem ad Turrim albam XV caminis, maximo eorum et interdiu. campus Babylone flagrat quadam veluti piscina iugeri magnitudine, Aethiopum iuxta Hesperium montem stellarum modo campi noctu nitent. similiter in Megalopolitanorum agro. nam si intermisit ille iucundus frondemque densi supra se nemoris non adurens et iuxta gelidum fontem semper ardens Nymphaei crater, dira Apollo- niatis suis portendit, ut Theopompus tradidit. augetur imbribus egeritque bitumen temperandum fonte illo ingustabili, alias omni bitumine dilutius. Sed quis haec miretur? in medio 238
mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cum ipso mari arsere per aliquot dies sociali bello, donec legatio senatuus piavit. maximo tamen ardet incendio Theon ochema dictum Aethiopum iugum, torrentisque solis ardoribus flammas egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

107. (111.) Praeterea cum sit huius unius elementi ra- 239
tio fecunda, seque ipsa pariat et minimis crescat scintillis, quid fore putandus est in tot rogis terrae? quae est illa natura quae voracitatem in toto mundo avidissimam sine damno sui pascit? addantur his sidera innumera ingensque sol, addantur humani ignes et lapidum quoque insiti naturae, attrituque inter se ligni, iam nubium et origines fulminum. excedit profecto miracula omnia ullum diem fuisse quo non cuncta conflagrarent, cum specula quoque concava adversa solis radiis facilius etiam accendant quam ullus alius ignis. Quid 240
quod innumerabiles parvi sed naturales scatent? in Nym-

phaeo exit e petra flamma quae pluviis accenditur. exit et ad aquas Scantias, haec quidem invalida, cum transit, nec longe in alia durans materia. viret aeterno hunc fontem igneum contegens fraxinus. exit in Mutinensi agro statis Volcano diebus. Reperitur apud auctores subiectis Ariciae arvis, si carbo deciderit, ardere terram, in agro Sabino et Sidicino unctum flagrare lapidem, in Sallentino oppido Gnatia inposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum protinus flammam existere. in Laciniae Iunonis ara sub diu sita cinerem inmobilem esse per-
241 flantibus undique procellis. quin et repentinos existere ignes et in aquis et in corporibus etiam humanis, Trasimenum lacum arsisse totum, Servio Tullio dormienti in pueritia ex capite flammam emicuisse. L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus contionanti et milites ad ultionem exhortanti arsisse simili modo Valerius Antias narrat. Plura mox et distinctius, nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. verum egressa mens interpretationem naturae festinat legentium animos per totum orbem veluti manu ducere.

242 108. (112.) Pars nostra terrarum, de qua memoro, am-
166 bienti (ut dictum est) oceano velut innatans longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas |LXXXV| LXXVIII mil. pass., ut Artemidoro auctori placet, ut vero Isidoro, |XCVIII| XVIII M. Artemidorus adicit amplius a Gadibus circuitu sacri promunturi ad promunturium Artabrum, quo longissime frons procur-
243 rat Hispaniae, DCCCXC M D. mensura currit duplici via, a Gange amne ostioque eius quo se in Eoum oceanum effundit per Indiam Parthyenenque ad Myriandrum urbem Syriae in Issico sinu positam |LII| XV M pass., inde proxima navigatione Cyprum insulam, Patara Lyciae, Rhodum, Astypalaeam in Carpathio mari insulam, Taenarum Laconicae, Lilybaeum Siciliae, Caralim Sardiniae |XXI| III M pass., deinde Gades |XII| L M pass., quae mensura universa ab Eoo mari efficit |LXXXV|
244 LXVIII M pass. alia via, quae certior itinere terreno maxime, patet a Gange ad Euphraten amnem |LI| LXVIIII, inde Cappadociae Mazaca CCXLIIII M, inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum CCCCXCVIIII M, ab Epheso per Aegeum pelagus Delum CC, Isthmum CCXII D. inde terra et Alcyonio mari

et Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi CCII D, Leucadem LXXXVII D, Corcyram totidem, Acroceraunia CXXXII D, Brundisium LXXXVII D, Romam CCCLX M, Alpes usque ad Scingomagum vicum DXVIIII, per Galliam ad Pyrenaeos montes Illiberim CCCCLVI, ad oceanum et Hispaniae oram DCCCXXXII, traiectu Gades VII. D, quae mensura Artemidori ratione |LXXXVIIII| XCV M efficit. Latitudo autem ter- 245
rae a meridiano situ ad septentriones dimidio fere minor colligitur, |LIIII| LXII milia, quo palam fit quantum et hinc vapor abstulerit et illinc rigor. neque enim deesse terris arbitror aut non esse globi formam, sed inhabitabilia utrimque inconperta esse. haec mensura currit a litore Aethiopici oceani, qua modo habitatur, ad Meroen DCCV, inde Alexandriam |XII| L, Rhodum DLXXXIII, Cnidum LXXXVI. D, Coum XXV milia, Samum C milia, Chium LXXXXIIII milia, Mytilenen LXV milia, Tenedum XLIX milia, Sigeum promunturium XII milia quingenti, os Ponti CCCXII milia quingenti, Carambin promunturium CCCL, os Maeotis CCCXII milia quingenti, ostium Tanais CCLXV milia, qui cursus conpendiis maris brevior fieri potest LXXXVIIII M.
ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fe- 246
cere. Artemidorus ulteriora inconperta existimavit, cum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septentriones versus. Isidorus adiecit duodeciens centena milia quinquaginta usque ad Thylen, quae coniectura divinationis est. ego non minore quam proxime dicto spatio Sarmatarum fines nosci intellego. et alioqui quantum esse debet quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? unde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagae multo esse maiorem arbitror. nam et a Germania inmensas insulas non
pridem conpertas cognitum habeo. De longitudine ac lati- 247
tudine haec sunt quae digna memoratu putem. universum autem hunc circuitum Eratosthenes in omnium quidem litterarum subtilitate et in hac utique praeter ceteros sollers, quem cunctis probari video, CCLII M stadiorum prodidit, quae mensura Romana conputatione efficit trecentiens quindeciens centena milia pass., inprobum ausum, verum ita subtili argumentatione conprehensum ut pudeat non credere

Hipparchus et in coarguendo eo et in reliqua omni diligentia mirus adicit stadiorum paulo minus XXVI M.

248 109. Alia Dionysodoro fides. neque enim subtraham exemplum vanitatis Graecae maximum Melius hic fuit geometrica scientia nobilis. senecta diem obiit in patria, funus duxere ei propinquae ad quas pertinebat hereditas. hae cum secutis diebus iusta peragerent, invenisse dicuntur in sepulchro epistulam Dionysodori nomine ad superos scriptam: pervenisse eum a sepulchro ad infimam terram. esse eo stadiorum quadraginta duo milia. nec defuere geometrae qui interpretarentur significare epistulam a medio terrarum orbe missam quo deorsum ab summo longissimum esset spatium et idem pilae medium. ex quo consecuta conputatio est ut circuitu esse CCLII M stadiorum pronuntiarent.

(113.) Harmonica ratio, quae cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensurae stadiorum XII milia, terramque nonagesimam sextam partem totius mundi facit.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER III.

---

1 Cap. 1. Hactenus de situ et miraculis terrae aquarumque et siderum ac ratione universitatis atque mensura. nunc de partibus, quamquam infinitum id quoque existimatur nec temere sine aliqua reprehensione tractatum, haut ullo in genere venia iustiore, si modo minime mirum est hominem genitum non omnia humana novisse. quapropter auctorem neminem unum sequar, sed ut quemque verissimum in quaque parte arbitrabor, quoniam commune ferme omnibus fuit ut eos quisque diligentissime situus diceret in quibus ipse prodebat.
2 Ideo nec culpabo aut coarguam quemquam. locorum nuda nomina et quanta dabitur brevitate ponentur, claritate cau-

sisque dilatis in suas partes, nunc enim sermo de toto est. quare sic accipi velim ut si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante ullas res gestas, nuncupentur, et sit quaedam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumque naturae. Terrarum orbis universus in tres dividitur partes, 3 Europam Asiam Africam. origo ab occasu solis et Gaditano freto, qua inrumpens oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. hinc intranti dextera Africa est, laeva Europa, inter has Asia. termini amnes Tanais et Nilus. Quindecim M pass. in longitudinem quas diximus fauces oceani patent, quinque M in latitudinem, a vico Mellaria Hispaniae ad promunturium Africae Album, auctore Turranio Gracile iuxta genito. T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt 4 minus VII M pass., ubi vero plurimum, X M. tam modico ore tam inmensa aequorum vastitas panditur. nec profunda altitudo miraculum minuit, frequentes quippe taeniae candicantis vadi carinas territant. qua de causa limen interni maris multi eum locum appellavere. proximis autem faucibus utrimque inpositi montes coercent claustra, Abyla Africae, Europae Calpe, laborum Herculis metae, quam ob causam indigenae columnas eius dei vocant, creduntque perfossas exclusa antea admisisse maria et rerum naturae mutasse faciem.

(Sect. 1.) Primum ergo de Europa altrice victoris om- 5 nium gentium populi longeque terrarum pulcherrima, quam plerique merito non tertiam portionem fecere verum aequam, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretum universo orbe diviso. oceanus a quo dictum est spatio Atlanticum mare infundens et avido meatu terras quaecunque venientem expavere demergens resistentes quoque flexuoso litorum amfractu lambit, Europam vel maxime recessibus crebris excavans, sed in quattuor praecipuos sinuus, quorum primus a Calpe Hispaniae extimo (ut dictum est) monte Locros, Brut- 4 tium usque promunturium, inmenso ambitu flectitur.

(2.) In eo prima Hispania terrarum est, ulterior appel- 6 lata eadem Baetica, mox a fine Murgitano citerior eademque Tarraconensis ad Pyrenaei iuga. Ulterior in duas per longitudinem provincias dividitur, siquidem Baeticae latere septentrionali praetenditur Lusitania amne Ana discreta. ortus hic

in Laminitano agro citerioris Hispaniae et modo in stagna se fundens modo in angustias resorbens aut in totum cuniculis condens et saepius nasci gaudens in Atlanticum oceanum effunditur. Tarraconensis autem adfixa Pyrenaeo totoque eius latere decurrens et simul ad Gallicum oceanum Hiberico a mari transversa se pandens Solorio monte et Oretanis iugis Carpetanisque et Asturum a Baetica atque Lusitania distinguitur.

7 (3.) Baetica a flumine eam mediam secante cognominata cunctas provinciarum diviti cultu et quodam fertili ac peculiari nitore praecedit. iuridici conventuus ei quattuor, Gaditanus Cordubensis Astigitanus Hispalensis. oppida omnia numero CLXXV. in iis coloniae VIIII, municipia c. R. X, Latio antiquitus donata XXVIII, libertate VI, foedere III, stipendiaria CXX. Ex his digna memoratu aut Latino sermone dictu facilia, a flumine Ana, litore oceani, oppidum Ossonoba, Aestuaria cognominatum, interfluentes Luxia et Urium, Hareni montes, Baetis fluvius, litus Curense inflexo sinu, cuius ex adverso Gadis inter insulas dicendae, promunturium Iunonis, portus Vaesippo, oppidum Baelo, Mellaria, fretum ex Atlantico mari, Carteia Tartesos a Graecis dicta, mons Calpe.

8 dein litore interno oppidum Barbesula cum fluvio, item Salduba, oppidum Suel, Malaca cum fluvio, foederatorum. dein Maenuba cum fluvio, Sexi Firmum cognomine Iulium, Sel, Abdara, Murgi Baeticae finis. Oram eam in universum originis Poenorum existimavit M. Agrippa. ab Ana autem Atlantico oceano obversa Bastulorum Turdulorumque est. in universam Hispaniam M. Varro pervenisse Hiberos et Persas et Phoenicas Celtasque et Poenos tradit. lusum enim Liberi patris aut lyssam cum eo bacchantium nomen dedisse Lusitaniae et Pana praefectum eius universae atque quae de Hercule ac Pyrene vel Saturno traduntur fabulosa in primis

9 arbitror. Baetis in Tarraconensis provinciae non, ut aliqui dixere, Mentesa oppido sed Tugiensi exoriens saltu (iuxta quem Tader fluvius qui Carthaginiensem agrum rigat) Ilorci refugit Scipionis rogum, versusque in occasum oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primo, sed multorum fluminum capax quibus ipse famam aquasque aufert.

Baeticae primum ab Ossigetania infusus amoeno blandus alveo crebris dextra laevaque adcolitur oppidis. Celeberrima inter hunc et oceani oram in mediterraneo Segida quae Augurina cognominatur, Iulia quae Fidentia, Urgao quae Alba, Ebura quae Cerialis, Iliberri quod Liberini, Ilipula quae Laus, Artigi quod Iulienses, Vesci quod Faventia, Singili, Ategua, Arialdunum, Agla Minor, Baebro, Castra Vinaria, Cisimbrium, Hippo Nova, Illurco, Osca, Oscua, Sucaelo, Unditanum, Tucci Vetus, omnia Bastetaniae vergentis ad mare, conventuus vero Cordubensis. circa flumen ipsum Ossigi quod cognominatur Latonitum, Illiturgi quod Forum Iulium, Ipra, Isturgi quod Triumphale, Sucia et XVII M passuum remotum in mediterraneo Obulco quod Pontificense appellatur, mox Ripa, Epora foederatorum, Sacili Martialium, Onoba et dextra Corduba colonia Patricia cognomine, inde primum navigabili Baete, oppida Carbula, Decuma, fluvius Singilis, eodem Baetis latere incidens. oppida Hispalensis conventuus Celti, Axati, Arua, 11
Canama, Evia, Ilipa cognomine [Ilpa] Italica, et a laeva Hispal colonia cognomine Romulensis, ex adverso oppidum Osset quod cognominatur Iulia Constantia, Lurgentum quod Iuli Genius, Orippo, Caura, Siarum, fluvius Maenuba Baeti et ipse a dextro latere infusus. at inter aestuaria Baetis oppidum Nebrissa cognomine Veneria et Colobana, coloniae Hasta quae Regia dicitur et in mediterraneo Asido quae Caesarina. Singilis 12
fluvius in Baetim quo dictum est ordine inrumpens, Astigita- 10
nam coloniam adluit cognomine Augustam Firmam, ab ea navigabilis. Huius conventuus sunt reliquae coloniae inmunes Tucci quae cognominatur Augusta Gemella, Ituci quae Virtus Iulia, Ucubi quae Claritas Iulia, Urso quae Genua Urbanorum, inter quae fuit Munda cum Pompeio filio rapta. oppida libera Astigi Vetus, Ostippo, stipendiaria Callet, Callicula, Castra Gemina, Ilipula Minor, Marucca, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Maenubam amnem et ipsum navigabilem haut procul adcolunt Alontigicaeli, Alastigi. quae 13
autem regio a Baete ad fluvium Anam tendit extra praedicta Baeturia appellatur in duas divisa partes totidemque gentes, Celticos qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conventuus, Turdulos qui Lusitaniam et Tarraconensem adcolunt, iura

Cordubam petunt. Celticos a Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est sacris, lingua, oppidorum vocabulis
14 quae cognominibus in Baetica distinguntur. Seriae adicitur Fama Iulia, Nertobrigae Concordia Iulia, Segidae Restituta Iulia, ** Contributa Iulia, Ugultuniacum quae et Curiga nunc est, Lacinimurgi Constantia Iulia, Teresibus Fortunales et Callensibus Aeneanici- praeter haec in Celtica Acinippo, Arunda, Arunci, Iturobriga, Lastigi, Salpesa, Saepone, Serippo. al-
13 tera Baeturia, quam diximus Turdulorum et conventuus Cordubensis, habet oppida non ignobilia Arsam, Mellariam, Mi-
15 robrigam, regionis Osintiadis Sisaponem. Gaditani conventuus civium Romanorum Regina, Latinorum Laepia, Ulia, Carisa cognomine Aurelia, Urgia cognominata Castrum Iulium item Caesaris Salutariensis. stipendiaria Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Baesippo, Callet, Cappacum, Oleastro, Ituci,
16 Brona, Lascuta, Saguntia, Situdo, Usaepo. Longitudinem universam eius prodidit M. Agrippa CCCCLXXV M passuum, latitudinem CCLVIII M, sed cum termini Carthaginem usque procederent, quae causa magnos errores conputatione mensurae saepius parit, alibi mutato provinciarum modo alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. incubuere maria tam longo aevo, alibi processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexuus. praeterea aliunde aliis exordium mensurae
17 est et alia meatus. ita fit ut nulli duo concinant. 2. Baeticae longitudo nunc a Castulonis oppidi fine Gadis CCL M et a Murgi maritima ora XXV M pass. amplior, latitudo a Carteia Anam ora CCXXXIIII M pass. Agrippam quidem in tanta viri diligentia praeterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum urbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat et cum eo divum Augustum? is namque conplexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippae a sorore eius inchoatam peregit.

18 3. (4.) Citerioris Hispaniae sicut conplurium provinciarum aliquantum vetus forma mutata est, utpote cum Pompeius Magnus tropaeis suis quae statuebat in Pyrenaeo DCCCLXXVI oppida ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in dicionem ab se redacta testatus sit. nunc universa provincia dividitur in conventuus septem, Carthaginiensem Tarraconensem Cae-

saraugustanum Cluniensem Asturum Lucensem Bracarum. accedunt insulae, quarum mentione seposita civitates provincia ipsa praeter contributas aliis CCXCIII continet oppida CLXXVIIII, in iis colonias XII, oppida civium Romanorum XIII, Latinorum veterum XVIII, foederatorum unum, stipendiaria CXXXV. Primi in ora Bastuli, post eos quo dicetur 19
ordine intus recedentes Mentesani, Oretani et ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccaei, Vettones et Celtiberi Arevaci. Oppida orae proxima Aurci, adscriptumque Baeticae Barea, regio Bastitania, mox Deitania, dein Contestania, Carthago Nova colonia, cuius a promunturio quod Saturni vocatur Caesaream Mauretaniae urbem CLXXXXVII M pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, colonia inmunis Ilici, unde Ilicitanus sinus. in eam contribuuntur Icositani. mox Latinorum 20
Lucentum, Dianium stipendiarium, Sucro fluvius et quondam oppidum, Contestaniae finis. Regio Edetania amoeno praetendente se stagno, ad Celtiberos recedens. Valentia colonia III M pass. a mari remota, flumen Turium, et tantundem a mari Saguntum civium Romanorum oppidum fide nobile, flumen Udiva. Regio Ilergaonum, Hiberus amnis navigabili commercio 21
dives, ortus in Cantabris haut procul oppido Iuliobriga, per CCCCL M pass. fluens, navium per CCLX M a Vareia oppido capax, quem propter universam Hispaniam Graeci appellavere Hiberiam. Regio Cessetania, flumen Subi, colonia Tarracon, Scipionum opus, sicut Carthago Poenorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, a quo Laeetani et Indigetes. Post eos quo dicetur ordine intus receden- 22
tes radice Pyrenaei Ausetani, Fitani, Lacetani perque Pyrenaeum Cerretani, dein Vascones. in ora autem colonia Barcino cognomine Faventia, oppida civium Romanorum Baetulo, Iluro, flumen Arnum, Blandae, flumen Alba, Emporiae, geminum hoc veterum incolarum et Graecorum qui Phocaeensium fuere suboles, flumen Ticer. ab eo Pyrenaea Venus in latere promunturi altero XL M. [1.] Nunc per singulos con- 23
ventuus reddentur insignia praeter supra dicta. Tarracone disceptant populi XLII, quorum celeberrimi civium Romanorum Dertosani, Bisgargitani, Latinorum Ausetani, Cerretani qui Iuliani cognominantur et qui Augustani, Edetani, Gerun-

denses, Gessorienses, Teari qui Iulienses, stipendiariorum
24 Aquicaldenses, Aesonenses, Baeculonenses. [2.] Caesaraugusta colonia inmunis amne Hibero adfusa ubi oppidum antea vocabatur Salduba, regionis Edetaniae, recipit populos LV, ex his civium Romanorum Beblitanos, Celsenses ex colonia, Calagurritanos qui Nasici cognominantur, Ilerdenses Surdaonum gentis iuxta quos Sicoris fluvius, Oscenses regionis Vessetaniae, Turiasonenses. Latinorum veterum Cascantenses, Ergavicenses, Graccuritanos, Leonicenses, Ossigerdenses. foederatos Tarragenses. stipendiarios Arcobrigenses, Andelonenses, Aracelitanos, Bursaonenses, Calagurritanos qui Fibularenses cognominantur, Conplutenses, Carenses, Cincienses, Cortonenses, Damanitanos, Ispallenses, Ilursenses, Iluberitanos,
25 Lacetanos, Libienses, Pompelonenses, Segienses. [3.] Carthaginem conveniunt populi LXV exceptis insularum incolis. ex colonia Accitana Gemellenses et Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus ius Italiae datum, ex colonia Salariense oppidani Lati veteris Castulonenses qui Caesarivenales appellantur, Saetabitani qui Augustani, Valerienses. stipendiariorum autem celeberrimi Alabanenses, Bastitani, Consaburrenses, Dianenses, Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani qui et Oritani, Mentesani qui et Bastuli, Oretani qui et Germani cognominantur, caputque Celtiberiae Segobrigenses, Carpetaniae Toletani Tago flumini inpositi, dein Viatienses
26 et Virgilienses. [4.] In Cluniensem conventum Varduli ducunt populos XIIII, ex quibus Alabanenses tantum nominare libeat, Turmogidi quattuor, in quibus Segisamonenses et Segisamaiulienses. in eundem conventum Carietes et Vennenses quinque civitatibus vadunt, quarum sunt Velienses. eodem Pelondones Celtiberum quattuor populis, quorum Numantini fuere clari, sicut in Vaccaeorum XVII civitatibus Intercа-
27 tienses, Palantini, Lacobrigenses, Caucenses. nam in Cantabricis VII populis Iuliobriga sola memoratur, in Autrigonum decem civitatibus Tritium et Virovesca. Arevacis nomen dedit fluvius Areva. horum sex oppida, Secontia et Uxama, quae nomina crebro aliis in locis usurpantur, praeterea Segovia et Nova Augusta, Termes ipsaque Clunia Celtiberiae finis. ad oceanum reliqua vergunt Vardulique ex praedictis

et Cantabri. [5.] Iunguntur iis Asturum XXII populi divisi in 28
Augustanos et Transmontanos, Asturica urbe magnifica. in
his sunt Gigurri, Paesici, Lancienses, Zoelae. numerus omnis
multitudinis ad CCXL M liberorum capitum. [6.] Lucensis
conventus populorum est XVI praeter Celticos et Lemavos
ignobilium ac barbarae appellationis, sed liberorum capitum
ferme CLXVI M. [7.] Simili modo Bracarum XXIIII civitates
CCLXXXV M capitum, ex quibus praeter ipsos Bracaros Bi-
balli, Coelerni, Callaeci, Equaesi, Limici, Querquerni citra
fastidium nominentur. Longitudo citerioris Hispaniae est ad 29
finem Castulonis a Pyrenaeo sexcenta septem M pass. et ora
paulo amplius, latitudo a Tarracone ad litus Olarsonis CCCVII,
e radicibus Pyrenaei, ubi cuneatur angustiis inter duo maria.
paulatim deinde se pandens, qua contingit ulteriorem Hispa-
niam, tantundem et amplius latitudini adicit. Metallis plumbi 30
ferri aeris argenti auri tota ferme Hispania scatet, citerior et
specularis lapidis, Baetica et minio. sunt et marmorum lapi-
cidinae. Universae Hispaniae Vespasianus imperator Augu-
stus iactatum procellis rei publicae Latium tribuit. Pyrenaei
montes Hispanias Galliasque disterminant promunturiis in duo
diversa maria proiectis.

4. (5.) Narbonensis provincia appellatur pars Galliarum 31
quae interno mari adluitur, Bracata antea dicta, amne Varo
ab Italia discreta Alpiumque vel saluberrimis Romano impe-
rio iugis, a reliqua vero Gallia latere septentrionali montibus
Cebenna et Iuribus, agrorum cultu, virorum morumque digna-
tione, amplitudine opum nulli provinciarum postferenda bre-
viterque Italia verius quam provincia. In ora regio Sordonum 32
intusque Consuaranorum, flumina Tetum, Vernodubrum, op-
pida Eliseberae magnae quondam urbis tenue vestigium,
Ruscino Latinorum, flumen Atax e Pyrenaeo Rubrensem per-
means lacum, Narbo Martius decumanorum colonia XII M
pass. a mari distans, flumina Araris, Liria. oppida de cetero
rara praeiacentibus stagnis. Agatha quondam Massiliensium 33
et regio Volcarum Tectosagum atque ubi Rhoda Rhodiorum
fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis
ex Alpibus se rapiens per Lemannum lacum segnemque de-
ferens Ararem nec minus se ipso torrentes Isaram et Druan-

tiam. Lybica appellantur duo eius ora modica, ex his alterum Hispaniense alterum Metapinum, tertium idemque amplissimum Massalioticum. sunt auctores et Heracleam oppidum in
34 ostio Rhodani fuisse. Ultra fossae ex Rhodano C. Mari opere et nomine insignes, stagnum Mastramela, oppidum Maritima Abaticorum, superque Campi Lapidei, Herculis proeliorum memoria, regio Anatiliorum et intus Dexuiatium Cavarumque, rursus a mari Tricorium et intus Tritollorum Vocontiorumque et Segovellaunorum, mox Allobrogum. at in ora Massilia
35 Graecorum Phocaeensium foederata, promunturium Zao, Citharista portus, regio Camactulicorum, dein Suelteri supraque Verucini. in ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Iuli octavanorum colonia quae Pacensis appellatur et Classica, amnis inde Argenteus, regio Oxubiorum Ligaunorumque, super quos Suebri, Quariates, Adunicates. at in ora oppidum Latinum Antipolis, regio Deciatium, amnis Varus
36 ex Alpium monte Caenia profusus. In mediterraneo coloniae Arelate sextanorum, Beterrae septimanorum, Arausio secundanorum, in agro Cavarum Valentia, Vienna Allobrogum. oppida Latina Aquae Sextiae Salluviorum, Avennio Cavarum, Apta Iulia Vulgientium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum, Anatilia, Aerea, Bormani, Comani, Cabellio, Carcasum Volcarum Tectosagum, Cessero, Carbantoracte Meminorum, Caenicenses, Cambolectri qui Atlantici cognominantur, Forum Voconi, Glanum Livi,
37 Lutevani qui et Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscinae, Ruteni, Samnagenses, Tolosani Tectosagum Aquitaniae contermini, Tasgoduni, Tarusconienses, Umbranici, Vocontiorum civitatis foederatae duo capita Vasio et Lucus Augusti. oppida vero ignobilia XVIIII sicut XXIIII Nemausiensibus attributa. Adiecit formulae Galba imperator ex Inalpinis Acanticos atque Bodionticos, quorum oppidum Dinia. Longitudinem provinciae Narbonensis CCCLXX M pass. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

38 5. (6.) Italia dehinc primique eius Ligures, mox Etruria, Umbria, Latium, ibi Tiberina ostia et Roma terrarum caput, XVI M pass. intervallo a mari. Volscum postea litus et Campaniae, Picentinum inde ac Lucanum Bruttiumque, quo lon-

gissime in meridiem ab Alpium paene lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Graeciae ora, mox Sallentini, Poediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Umbri, Tusci, Veneti, Carni, Iapudes, Histri, Liburni. Nec ignoro ingrati ac segnis animi existimari posse merito, 39 si obiter atque in transcursu ad hunc modum dicatur terra omnium terrarum alumna eadem et parens, numine deum electa quae caelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia rituusque molliret et tot populorum discordes feraque linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia et humanitatem homini daret, breviterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. sed quid agam? tanta nobilitas 40 omnium locorum (quos quis attigerit?), tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. urbs Roma vel sola in ea et digna tam iam festa cervice facies quo tandem narrari debet opere? qualiter Campaniae ora per se felixque illa ac beata amoenitas, ut palam sit uno in loco gaudentis opus esse naturae? iam vero tota ea vitalis ac perennis salubritas, caeli 41 temperies, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltuus, tam opaca nemora, tam munifica silvarum genera, tot montium adflatus, tanta frugum vitiumque et olearum fertilitas, tam nobilia pecudi vellera, tam opima tauris colla, tot lacuus, tot amnium fontiumque ubertas totam eam perfundens, tot maria, portus gremiumque terrarum commercio patens undique et tamquam iuvandos ad mortales ipsa avide in maria procurrens. neque ingenia rituusque ac viros et lingua manu- 42 que superatas commemoro gentes. ipsi de ea iudicavere Grai, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Graeciam magnam! nimirum id quod in caeli mentione fecimus hac quoque in parte faciendum est, ut notas quasdam et pauca sidera attingamus. legentes tantum quaeso meminerint ad singula toto orbe edissertanda festinari. Est 43 ergo folio maxime querno adsimilata, multo proceritate amplior quam latitudine, in laevam se flectens cacumine et Amazonicae figura desinens parmae, ubi a medio excursu Cocynthos vocatur, per sinuus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextra, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab Inalpino fine Praetoriae Augustae per urbem Capuamque cursu

meante Regium oppidum in umero eius situm, a quo veluti cervicis incipit flexus, deciens centena et viginti milia passuum, multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni
44 talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia est, CCCCX milium inter duo maria inferum et superum amnesque Varum atque Arsiam, media autem ferme circa urbem Romam ab ostio Aterni amnis in Hadriaticum mare influentis ad Tiberina ostia CXXXVI, et paulo minus a Castro Novo Hadriatici maris Alsium ad Tuscum aequor, haud ullo in loco CC latitudinem excedens. universae autem ambitus a Varo
45 ad Arsiam |XX|. XLVIII milia passuum efficit. Abest a circumdatis terris Histria ab Liburnia quibusdam locis centena M pass., ab Epiro et Illyrico L, ab Africa minus CC, ut auctor est M. Varro, ab Sardinia CXX M, ab Sicilia MD, a Corcyra minus LXXX, ab Issa LM. Incedit per maria caeli regione ad meridiem quidem, sed, si quis id diligenti subtilitate exigat,
46 inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum eius urbesque enumerabimus, qua in re praefari necessarium est auctorem nos divum Augustum secuturos, descriptionemque ab eo factam Italiae totius in regiones XI, sed ordine eo qui litorum tractu fiet urbium quidem vicinitates oratione utique praepropera servari non posse, itaque interiore exin parte digestionem in litteras eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata quas ille in eo prodidit numero. nec situus originesque persequi facile est Ingaunis Liguribus (ut ceteri omittantur) agro triciens dato.

47 (7.) Igitur ab amne Varo Nicaea a Massiliensibus conditum, fluvius Palo, Alpes populique Inalpini multis nominibus, sed maxime Capillati, oppido Vediantiorum civitatis Cemenilo portus Herculis Monoeci, Ligustina ora. Ligurum celeberrimi ultra Alpes Sallui, Deciates, Oxubi, citra Veneni, Esturri, Soti, Vagienni, Statielli, Binbelli, Maielli, Cuburriates, Casmonates, Velleiates et quorum oppida in ora proxime
48 dicemus. flumen Rutuba, oppidum Album Intimilium, flumen Merula, oppidum Album Ingaunum, portus Vadorum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluvius Fertor, portus Delphini, Tigullia intus, et Segesta Tigulliorum, flumen Macra, Liguriae finis. a tergo autem supra dictorum omnium Ap-

penninus mons Italiae amplissimus perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum 49
amnem Italiae ditissimum omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Iria, Vardacate, Industria, Pollentia, Correa quod Potentia cognominatur, Foro Fulvi quod Valentinum, Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Hasta, Aquis Statiellorum. Haec regio ex descriptione Augusti nona est. patet ora Liguriae inter amnes Varum et Macram CCXI M passuum.

(8.) Adnectitur septima, in qua Etruria est ab amne Ma- 50
cra, ipsa mutatis saepe nominibus. Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi, hos Lydi, a quorum rege Tyrrheni, mox a sacrifico ritu lingua Graecorum Thusci sunt cognominati. Primum Etruriae oppidum Luna portu nobile, colonia Luca a mari recedens propiorque Pisae inter amnes Auserem et Arnum ortae a Pelope Pisisque sive a Teutanis, Graeca gente. Vada Volaterrana, fluvius Caecina, Populonium, Etruscorum quondam hoc tantum in litore. hinc amnes Prile, mox Umbro 51
navigiorum capax, et ab eo tractus Umbriae portusque Telamo, Cosa Volcientium a populo Remano deducta, Graviscae, Castrum Novum, Pyrgi, Caeretanus amnis et ipsum Caere intus M passuum VII Agylla a Pelasgis conditoribus dictum, Alsium, Fregenae, Tiberis amnis a Macra CCLXXXIIII M pass. intus coloniae Falisca Argis orta (ut auctor est Cato) quae cognominatur Etruscorum, Lucus Feroniae, Rusellana, Seniensis, Sutrina. de cetero Arretini Veteres, Ar- 52
retini Fidentiores, Arretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini Novi, Clusini Veteres, Florentini praefluenti Arno adpositi, Faesulae, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Novem Pagi, Praefectura Claudia Foroclodi, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini qui antea Aurini vocabantur, Subertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani, Volcentani cognomine Etrusci, Volsinienses. in eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus.

(9.) Tiberis antea Thybris appellatus et prius Albula e 53
media fere longitudine Appennini finibus Arretinorum pro-

fluit. tenuis primo nec nisi piscinis conrivatus emissusque navigabilis, sicuti Tinia et Glanis influentes in eum, novenorum ita conceptu dierum, si non adiuvent imbres. sed Tiberis propter aspera et confragosa ne sic quidem praeterquam trabibus verius quam ratibus longe meabilis fertur, per centum quinquaginta milia passuum non procul Tiferno Perusiaque et Ocriculo, Etruriam ab Umbris ac Sabinis, mox citra sedecim milia passuum urbis Veientem agrum a Crustumino,
54 dein Fidenatem Latinumque a Vaticano dirimens, sed infra Arretinum Glanim duobus et quadraginta fluviis auctus, praecipuis autem Nare et Aniene, qui et ipse navigabilis Latium includit a tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbem perductis, et ideo quamlibet magnarum navium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus, pluribus prope solus quam ceteri in omnibus terris
55 amnes adcolitur adspiciturque villis, nullique fluviorum minus licet inclusis utrimque lateribus. nec tamen ipse depugnat, quamquam creber ac subitus incrementis et nusquam magis aquis quam in ipsa urbe stagnantibus. quin immo vates intellegitur potius ac monitor auctu semper religiosus verius
56 quam saevus. Latium antiquum a Tiberi Cerceios servatum est M pass. L longitudine. tam tenues primordio imperi fuere radices. colonis saepe mutatis tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli, et ultra Cerceios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen Lati processit ad Lirim amnem. in principio est Ostia colonia a Romano rege deducta, oppidum Laurentum, lucus Iovis Indigetis, amnis Numicius, Ardea ~~a Danae~~ Persei matre condita.
57 dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen et insula, fluvius Nymphaeus, Clostra Romana, Cercei quondam insula inmenso quidem mari circumdata, ~~ut creditur Homero~~, et nunc planitie. Mirum est quod hac de re tradere hominum notitiae possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, urbem dumtaxat a Gallis captam dixit, Clitarchus ab eo proximus legationem tantum ad
58 Alexandrum missam, hic iam plus quam et fama), Cerceiorum insulae et mensuram posuit stadia octoginta in eo volumine

quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratu, qui fuit urbis nostrae CCCCXL. anno. quicquid ergo terrarum est praeter decem milia passuum ambituus adnexum insulae post eum annum accessit Italiae. Aliud miraculum a Cerceis palus Pom- 59
ptina est, quem locum XXIIII urbium fuisse Mucianus ter consul prodidit. dein flumen Aufentum, supra quod Tarracina oppidum lingua Volscorum Anxur dictum, et ubi fuere Amyclae sive Amunclae a serpentibus deletae, dein locus Speluncae, lacus Fundanus, Caieta portus, oppidum Formiae Hormiae
dictum, ut existimavere, antiqua Laestrygonum sedes. ultra fuit oppidum Pirae, est colonia Minturnae Liri amne divisa Glanica appellata, Sinuessa, extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere vocitatam. Hinc felix illa Campania. ab 60
hoc sinu incipiunt vitiferi colles et temulentia nobilis suco
per omnes terras incluto, atque (ut veteres dixere) summum Liberi Patris cum Cerere certamen. hinc Setini et Caecubi protenduntur agri, his iunguntur Falerni, Caleni, dein consurgunt Massici, Gaurani Surrentinique montes. ibi Leburini campi sternuntur et in delicias alicae politur messis. Haec
litora fontibus calidis rigantur, praeterque cetera in toto mari conchylio et pisce nobili adnotantur. nusquam generosior oleae liquor, et hoc quoque certamen humanae voluptatis. tenuere Osci, Graeci, Umbri, Tusci, Campani. In ora Savo 61
fluvius, Volturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumae
Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus et Avernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam, dein Puteoli colonia Dicaearchea dicti, postque Phlegraei campi, Acherusia palus Cumis vicina. litore autem Neapolis 62
Chalcidensium et ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata,
Herculaneum, Pompei haud procul spectato monte Vesuvio, adluente vero Sarno amne, ager Nucerinus et novem milia passuum a mari ipsa Nuceria, Surrentum cum promunturio Minervae Sirenum quondam sede. navigatio a Cerceis duodeoctoginta milia passuum patet. Regio ea a Tiberi prima 63
Italiae servatur ex descriptione Augusti. Intus coloniae Capua ab XL M pass. campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. oppida Abellinum, Aricia, Alba Longa, Acerrani, Allifani, Atinates, Aletrinates,

Anagnini, Atellani, Aefulani, Arpinates, Auximates, Abellani, Alfaterni et qui ex agro Latino item Hernico item Labicano cognominantur, Bovellae, Calatiae, Casinum, Calenum, Capitulum Hornetum, Cernetani qui Mariani cognominantur, Corani a Dardano Troiano orti, Cubulterini, Castri-
64 monienses, Cingulani, Fabienses in monte Albano, Foropopulienses ex Falerno, Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni Veteres, Fabraterni Novi, Ficolenses, Fregellani, Forum Appi, Forentani, Gabini, Interamnates Sucasini qui et Lirenates vocantur, Ilionenses, Lanuini, Norbani, Nomentani, Praenestini urbe quondam Stephane dicta, Privernates, Setini, Signini, Suessulani, Telesini, Trebulani cognomine Ballinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Ulubren-
65 ses, Urbanates, superque Roma ipsa, cuius nomen alterum dicere arcanis caerimoniarum nefas habetur, optimaque et [illegible]tari fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox poenas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquae, ob hoc maxime silentium institutae. namque diva Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. kalend. Ianuar.,
66 ore obligato obsignatoque simulacrum habet. Urbem tres portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quattuor. moenia eius collegere ambitu imperatoribus censoribusque Vespasianis anno conditae DCCCXXVI. pass. XIII M CC, conplexa montes septem. ipsa dividitur in regiones quattuordecim, compita Larum CCLXV. eiusdem spatium mensura currente a miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quae sunt hodie numero triginta septem ita ut duodecim semel numerentur praetereanturque ex veteribus septem quae esse desierunt, efficit passuum per
67 directum XX M DCCLXV. ad extrema vero tectorum cum castris praetoriis ab eodem miliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta milia passuum. quod si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto aestimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. clauditur ab oriente aggere Tarquini Superbi inter prima opere mirabili, namque eum muris aequavit qua maxime patebat aditu plano. cetero munita erat praecelsis muris aut abruptis montibus, nisi quod

exspatiantia tecta multas addidere urbes. In prima regione 68
praeterea fuere in Latio clara oppida Satricum, Pometia,
Scaptia, Politorium, Tellena, Tifata, Caenina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullum, Corniculum, Saturnia ubi
5 nunc Roma est, Antipolis quod nunc Ianiculum in parte Romae, Antemnae, Camerium, Collatia, Amitinum, Norbe, Sulmo,
et cum iis carnem in monte Albano soliti accipere populi 69
Albenses, Albani, Aesolani, Accienses, Abolani, Bubetani,
Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretii, Horten-
10 ses, Latinienses, Longani, Manates, Macrales, Munienses,
Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Poletaurini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarii, Velienses, Venetulani, Vitellenses. Ita ex anti- 70
quo Latio LIII populi interiere sine vestigiis. in Campano
15 autem agro Stabiae oppidum fere usque ad Cn. Pompeium
et L. Catonem consules, pridie kalend. Mai, quo die L. Sulla
legatus bello sociali id delevit, quod nunc in villam abiit.
intercidit ibi et Taurania. sunt morientes Casilini reliquiae.
praeterea auctor est Antias oppidum Latinorum Apiolas ca-
20 ptum a L. Tarquinio rege, ex cuius praeda Capitolium is inchoaverit. A Surrentino ad Silerum amnem triginta milia passuum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Iunonis Argivae
ab Iasone condito insignis. intus oppidum Salerni, Picentia.

(10.) A Silero regio tertia et ager Lucanus Bruttiusque 71
25 incipit, nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eum
Pelasgi, Oenotrii, Itali, Morgetes, Siculi, Graeciae maxime
populi, novissime Lucani a Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Paestum Graecis Posidonia appellatum, sinus Paestanus, oppidum Elea quae nunc Velia, promunturium Palinu-
30 rum, a quo sinu recedente traiectus ad Columnam Regiam
centum M pass. proximum autem huic flumen Melpes, op- 72
pidum Buxentum Graeciae Pyxus, Laus amnis, fuit et oppidum eodem nomine. ab eo Bruttium litus, oppidum Blanda,
flumen Baletum, portus Parthenius Phocensium, sinus Vibo-
35 nensis, locus Clampetiae, oppidum Tempsa a Graecis Temese
dictum et Crotoniensium Terina sinusque ingens Terinaeus.
oppidum Consentia intus. in peninsula fluvius Acheron, a quo 73
oppidani Acheruntini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam

appellamus, portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, portus Orestis et Medma. oppidum Scyllaeum, Crataeis fluvius, mater (ut dixere) Scyllae. dein Columna Regia, Siculum fretum ac duo adversa promunturia, ex Italia Caenus, e Sicilia Pelorum, duodecim stadiorum intervallo,
74 unde Regium XCIII. Inde Appennini silva Sila, promunturium Leucopetra XV M pass., ab ea LI Locri cognominati a promunturio Zephyrio, absunt a Silero CCCIII M passuum, et includitur Europae sinus primus. In eo maria nuncupantur, unde inrumpit, Atlanticum, ab aliis magnum. qua intrat, Porthmos a Graecis, a nobis Gaditanum fretum. cum intravit, Hispanum quatenus Hispanias adluit ab aliis Hibericum aut Baliaricum, mox Gallicum ante Narbonensem provinciam, hinc
75 Ligusticum, ab eo ad Siciliam insulam Tuscum, quod ex Graecis alii Notium alii Tyrrhenum, e nostris plurimi inferum vocant. ultra Siciliam quod est ad Sallentinos Ausonium Polybius appellat, Eratosthenes autem inter ostium oceani et Sardiniam quicquid est Sardoum, inde ad Siciliam Tyrrhenum, ab hac Cretam usque Siculum, ab ea Creticum.

76 (11.) Insulae per haec maria primae omnium Pityussae a Graecis dictae a frutice pineo. nunc Ebusus vocatur utraque, civitate foederata, angusto freto interfluente. patent XLVI M pass., absunt a Dianio septingentis stadiis, totidem Dianium per continentem a Carthagine nova. tantundem a Pityussis in altum Baliares duae et Sucronem versus
77 Colubraria. Baliares funda bellicosas Graeci Gymnasias dixere. maior centum mil. passuum est longitudine, circuitu vero CCCCLXXV M. oppida habet civium Romanorum Palmam et Pollentiam, Latina Cinium et Tucim, et foederatum Bocchorum fuit. ab ea XXX M pass. distat minor, longitudine XL M, circuitu CL M pass. civitates habet Labonem,
78 Saniseram, Magonem. A maiore XII M pass. in altum abest Capraria insidiosa naufragiis, et e regione Palmae urbis Menariae ac Tiquadra et parva Hannibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariae parit, ideo infesta omnibus nisi Ebusitanam terram inferentibus. Graeci Ophiussam dixere. nec cu-
79 niculos Ebusus gignit populantes Baliarium messes. Sunt aliae XX ferme parvae mari vadoso, Galliae autem ora in Rhodani

ostio Metina, mox quae Blascorum vocatur, et tres Stoechades a vicinis Massiliensibus dictae propter ordinem quo sitae sunt. nomina singulis Prote, Mese quae et Pomponiana vocatur, tertia Hypaea. ab his Sturium, Phoenice, Phila, Lero et Lerina adversum Antipolim, in qua Berconi oppidi memoria.

6. (12.) In Ligustico mari est Corsica quam Graeci Cyr- 80
non appellavere, sed Tusco propior, a septentrione in meridiem proiecta, longa passuum CL milia, lata maiore ex parte quinquaginta, circuitu CCCXXV M. abest a Vadis Volaterranis LXII M pass., civitates habet XXXII et colonias Marianam a C. Mario deductam, Aleriam a dictatore Sulla. Citra est Oglasa, intra vero, et sexaginta milia passuum a Corsica, Planasia a specie dicta, aequalis freto ideoque navigiis fallax. Amplior Urgo et Capraria, quam Graeci Aegilion 81
dixere, item Igilium et Dianium quam Artemisiam, ambae contra Cosanum litus, et Barpana, Menaria, Columbaria, Venaria, Ilva cum ferri metallis, circuitus centum milia, a Populonio decem, a Graecis Aethalia dicta. ab ea Planasia XXVIII M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia et adversum Formias Pontiae. In Pu- 82
teolano autem sinu Pandateria, Prochyta, non ab Aeneae nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat, Aenaria a statione navium Aeneae, Homero Inarime dicta, Pithecusa, non a simiarum multitudine (ut aliqui existimavere), sed a figlinis doliorum. Inter Pausilypum et Neapolim Megaris, mox a Surrento octo milibus passuum distantes Tiberi principis arce nobiles Capreae circuitu XI M passuum. (13.) Leucothea, 83
extraque conspectum, pelagus Africum attingens, Sardinia minus octo milibus passuum a Corsicae extremis, etiamnum angustias eas artantibus insulis parvis quae Cunicullariae appellantur itemque Phintonis et Fossae, a quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

7. Sardinia ab oriente patens CLXXXVIII milia passuum, 84
ab occidente CLXXV milia, a meridie LXXVII milia, a septentrione CXXV, circuitu DLXV milia, abest ab Africa Caralitano promunturio ducenta milia, a Gadibus quattuordeciens centena. habet et a Gorditano promunturio duas insulas quae vocantur Herculis, a Sulcensi Enosim, a Caralitano Ficariam.

85 Quidam haut procul ab ea et Berelida ponunt et Callode et quam vocant Heras lutra. celeberrimi in ea populorum Ilienses, Balari, Corsi oppidorum XVIII, Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Vitenses, Caralitani civium Romanorum, et Norenses, colonia autem una quae vocatur ad turrem Libisonis. Sardiniam ipsam Timaeus Sandaliotim appellavit ab effigie soleae, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigi. Contra Paestanum sinum Leucasia est a Sirene ibi sepulta appellata. contra Veliam Pontia et Isacia, utraeque uno nomine Oenotrides, argumentum possessae ab Oenotriis Italiae. contra Vibonem parvae quae vocantur Ithacesiae ab Ulixis specula.

86 8. (14.) Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania a Thucydide dicta, Trinacria a pluribus aut Trinacia a triangula specie, circuitu patens, ut auctor est Agrippa, DXXVIII M pass., quondam Bruttio agro cohaerens, mox interfuso mari avolsa XV M in longitudinem freto, in latitudinem autem MD pass. iuxta Columnam Regiam. ab hoc dehiscendi argumento Rhegium Graeci nomen dedere oppido in margine Italiae sito.

87 In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare verticosum, ambo clara saevitia. Ipsius triquetrae, ut diximus, promunturium Pelorum vocatur adversus Scyllam vergens in Italiam, Pachynum in Graeciam, CCCCXL M ab eo distante Peloponneso, Lilybaeum in Africam CLXXX M intervallo a Mercuri promunturio et a Caralitano Sardiniae CXC M. inter se autem haec promunturia ac latera distant his spatiis: terreno itinere a Peloro Pachynum CLXXXVI M pass., inde

88 Lilybaeum CC M, inde Pelorum CXLII. coloniae ibi quinque, urbes ac civitates LXIII. A Peloro mare Ionium ora spectante oppidum Messana civium Romanorum qui Mamertini vocantur, promunturium Drepanum, colonia Tauromenium quae antea Naxos, flumen Asines, mons Aetna nocturnis mirus incendiis. crater eius patet ambitu stadia XX, favilla Tauromenium et Catinam usque pervenit fervens, fragor vero ad

89 Maroneum et Gemellos colles. scopuli tres Cyclopum, portus Ulixis, colonia Catina, flumina Symaethum, Terias, intus Laestrygonii campi. oppida Leontini, Megaris, amnis Pantagies, colonia Syracusae cum fonte Arethusa, quamquam et Temenitis et Archidemia et Magaea et Cyane et Milichie fontes

in Syracusano potantur agro, portus Naustathmus, flumen Elorum, promunturium Pachynum, a qua fronte Siciliae flumen Hyrminum, oppidum Camarina, fluvius Gelas, oppidum Acragas quod Agrigentum nostri dixere. Thermae colonia, 90
amnes Achates, Mazara, Hypsa, Selinuus, oppidum Lilybaeum, ab eo promunturium, Drepana, mons Eryx, oppida Panhormum, Soluus, Himera cum fluvio, Cephaloedis, Aluntium, Agathyrnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylae et unde coepimus Pelorias. intus Latinae condicionis Centuripini, Netini, Se- 91
gestani, stipendiarii Assorini, Aetnenses, Agyrini, Acestaei, Acrenses, Bidini, Cetarini, Cacyrini, Drepanitani, Ergetini, Echetlienses, Erycini, Entellini, Enini, Egguini, Gelani, Galacteni Halesini, Hennenses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacarenses, Ipanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgentini, Mutycenses, Menanini, Naxii, Noini, Petrini, Paropini, Phintienses, Semelitani, Seschterni, Selinuntii, Symaethii, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tyracinenses, Zanclaei Messeniorum in Siculo freto. Sunt insulae Afri- 92
cam versae Gaulos, Melita a Camerina LXXXVII M pass., a Lilybaeo CXIII, Cosyra, Hieronnesos, Cacne, Galata, Lepadusa, Aethusa quam alii Aegusam scripserunt, Bucion et a Solunte LXXV M Osteodes, contraque Paropinos Ustica. citra vero Siciliam ex adverso Metauri amnis XXV milibus
ferme pass. ab Italia VII Aeoliae, appellatae eaedem Liparaeorum, Hephaestiades a Graecis, a nostris Volcaniae, Aeoliae, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnavit. 9. Lipara 93
cum civium Romanorum oppido, dicta a Liparo rege qui successit Aeolo, antea Milogonis vel Meligunis vocitata, ab-
est XXV M pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo minor VM. inter hanc et Siciliam altera antea Therasia appellata, nunc Hiera, quia sacra Volcano est colle in ea nocturnas evomente flammas. tertia Strongyle a Lipara **M pass. ad exortum solis ver- 94
gens, in qua regnavit Aeolus, quae a Lipara liquidiore tantum
flamma differt, e cuius fumo quinam flaturi sint venti in triduum praedicere incolae traduntur, unde ventos Aeolo paruisse existimatum. quarta Didyme minor quam Lipara. quinta Eriphusa, sexta Phoenicusa pabulo proximarum relictae. novis-

sima eademque minima Evonymos. Hactenus de primo Europae sinu.

95 10. (15.) A Locris Italiae frons incipit Magna Graecia appellata, in tris sinuus recedens Ausonii maris, quoniam Ausones tenuere primi. patet LXXXVI M pass., ut auctor est Varro. plerique LXXV M fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna a Locris Sagra, et vestigia oppidi Caulonis, Mustiae, Consilinum castrum, Cocynthum, quod esse longissimum Italiae promunturium aliqui existimant. dein sinus et Stolagium Scyllaceum, Scylletium Atheniensibus, cum conderent, dictum, quem locum occurrens Terinaeus sinus peninsulam efficit, et in ea portus qui vocatur Castra Hannibalis, nusquam angustiore Italia. XL M passuum latitudo est. itaque Dionysius maior intercisam eo loco adicere Sici-
96 liae voluit. amnes ibi navigabiles Carcinus, Crotalus, Semirus, Arogas, Thagines, oppidum intus Petilia, mons Clibanus, promunturium Lacinium, cuius ante oram insula X M pass. a terra Dioscoron, altera Calypsus quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur, praeterea Tyris, Eranusa, Meloessa. ipsum a Caulone abesse LXX M pass. prodit Agrippa.

97 11. A Lacinio promunturio secundus Europae sinus incipit magno ambitu flexus et Acroceraunio Epiri finitus promunturio, a quo abest LXXV M pass. Oppidum Croto, amnis Neaethus, oppidum Thuri inter duos amnes Crathim et Sybarim, ubi fuit urbs eodem nomine. similiter est inter Sirim et Acirim Heraclia aliquando Siris vocitata. Flumina Acalandrum, Casuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiae
98 regio finitur. Mediterranei Bruttiorum Aprustani tantum, Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Ursentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. praeterea interisse Thebas Lucanas Cato auctor est, et Mardoniam Lucanorum urbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit.

99 (16.) Conectitur secunda regio amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam Sallentinos CCL M sinu qui Tarentinus appellatur ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, contributa eo maritima colonia quae ibi fuerat. abest CXXXVI

M pass. a Lacinio promunturio adversam ei Calabriam in peninsulam emittens. Graeci Messapiam a duce appellavere et ante Peucetiam a Peucetio Oenotri fratre in Sallentino agro. Inter promunturia C M pass. intersunt. latitudo peninsulae a Tarento Brundisium terreno itinere XXXV M pass. patet, multoque brevius a portu Sasine. oppida per continentem 100
a Tarento Varia cui cognomen Apulae, Messapia, Sarmadium, in ora vero Senum, Callipolis quae nunc est Anxa LXXV M pass. a Tarento. Inde XXXIII M promunturium quod Acran Iapygiam vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. ab eo Basta oppidum et Hydruntum decem ac novem M passuum, ad discrimen Ionii et Hadriatici maris, qua in Graeciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniatum oppidi latitudine intercurrentis freti quinquaginta M non amplius. hoc inter- 101
vallum pedestri continuare transitu pontibus iactis primum Pyrrhus Epiri rex cogitavit, post eum M. Varro, cum classibus Pompei piratico bello praeesset. utrumque aliae impedivere curae. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertium, portus Tarentinus, statio Miltopes, Lupia, Balesium, Caelia, Brundisium L M pass. ab Hydrunte in primis Italiae portu nobile ac velut certiore transitu sic utique longiore, excipiente Illyrici urbe Durrachio CCXXV M traiectu. Brun- 102
disio conterminus Poediculorum ager. VIIII adolescentes totidemque virgines ab Illyriis XVI populos genuere. Poedicu-
lorum oppida Rudiae, Gnatia, Barium, amnes Iapyx a Daedali filio rege, a quo et Iapygia, **Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium praefluens. Hinc Apulia Dauniorum 103
cognomine a duce Diomedis socero, in qua oppidum Salapia Hannibalis meretricio amore inclutum, Sipontum, Uria, amnis Cerbalus Dauniorum finis, portus Aggasus, promunturium montis Gargani a Sallentino sive Iapygio CCXXXIIII M pass. ambitu Gargani, portus Garnae, lacus Pantanus, flumen portuosum Fertor. Teanum Apulorum itemque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. inde regio Frentana. ita Apulorum ge- 104
nera tria: Teani a duce e Grais, Lucani subacti a Calchante, quae nunc loca tenent Atinates, Dauniorum praeter supra dicta coloniae Luceria, Venusia, oppida Canusium, Arpi aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argyripa

dictum. Diomedes ibi delevit gentes Monadorum Dardorumque et urbes duas quae in proverbi ludicrum vertere, Apinam
105 et Tricam. Cetera intus in secunda regione Hirpinorum colonia una Beneventum auspicatius mutato nomine quae quondam appellata Maleventum, Auseculani, Aquilonii, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini, Ligures qui cognominantur Corneliani et qui Baebiani, Vescellani. Aeculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Atinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses et nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Herdonienses, Irini, Larinates cognomine Frentani, Merinates ex Gargano, Mateolani, Neretini, Rubustini, Silvini, Strapellini, Turnantini, Vibinates, Venusini, Ulurtini. Calabrorum mediterranei Aegetini, Apamestini, Argetini, Butuntinenses, Deciani, Grumbestini, Norbanenses, Palionenses, Stulnini, Tutini. Sallentinorum Aletini, Basterbini, Neretini, Ulentini, Veretini.

106 12. (17.) Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum Italiae. In ora Frentanorum a Tiferno flumen Trinium portuosum, oppida Histonium, Buca, Hortona, Aternus amnis. intus Anxani cognomine Frentani, Caretini Supernates et Infernates, Lanuenses. Marrucinorum Teatini. Pelignorum Corfinienses, Superaequani, Sulmonenses. Marsorum Anaxatini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Marruvini. Albensium Alba ad
107 Fucinum lacum. Aequiculanorum Cliternini, Carseolani. Vestinorum Angulani, Pennenses, Peltuinates quibus iunguntur Aufinates Cismontani. Samnitium, quos Sabellos et Graeci Saunitas dixere, colonia Bovianum Vetus et alterum cognomine Undecumanorum, Aufidenates, Aesernini, Fagifulani, Ficolenses, Saepinates, Tereventinates. Sabinorum Amiternini, Curenses, Forum Deci, Forum Novum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani qui cognomi-
108 nantur Mutusci et qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Aequicolis interiere Comini, Tadiates, Caedici, Alfaterni. Gellianus auctor est lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe conditum a Marsya duce Lydorum, item Vidicinorum in Piceno deletum a Romanis Valerianus. Sabini, ut quidam existimavere, a religione et deorum cultu

Sebini appellati, Velinos adcolunt lacuus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulpureis aquis Tiberim ex his pe- 109
tens, replet e monte Fiscello Avens iuxta Vacunae nemora et Reate. in eosdem conditus, at ex alia parte, Anio in monte Trebanorum ortus lacuus tris amoenitate nobilis qui nomen dedere Sublaqueo defert in Tiberim. in agro Reatino Cutiliae lacum, in quo fluctuetur insula, Italiae umbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, a latere Picenum, a tergo Umbria, Appennini iugis Sabinos utrimque vallantibus.

13. (18.) Quinta regio Piceni est, quondam uberrimae 110
multitudinis. CCCLX milia Picentium in fidem populi Romani venere. orti sunt a Sabinis voto vere sacro. tenuere ab Aterno amne, ubi nunc ager Hadrianus et Hadria colonia a mari VI M pass. Flumen Vomanum, ager Praetutianus Palmensisque, item Castrum novum, flumen Batinum, Truentum cum amne, quod solum Liburnorum in Italia relicum est, flumen Albula, Tessuinum quo finitur Praetutiana regio et Picentium incipit. Cupra oppidum, Castellum Firmanorum, et 111
super id colonia Asculum, Piceni nobilissima. intus Novana. in ora Cluana, Potentia, Numana a Siculis condita. ab iisdem colonia Ancona adposita promunturio Cunero in ipso flectentis se orae cubito, a Gargano CLXXXIII M pass., intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Planinenses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Treienses, Urbesalvia Pollentini.

14. (19.) Iungetur his sexta regio Umbriam conplexa 112
agrumque Gallicum citra Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit Togatae Galliae cognomine. Siculi et Liburni plurima eius tractuus tenuere, in primis Palmensem, Praetutianum Hadrianumque agrum. Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli. Umbrorum gens antiquissima Italiae existimatur, ut quos Ombrios a Graecis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. Trecenta eorum oppida Tusci 113
debellasse reperiuntur. nunc in ora flumen Aesis, Senagallia, Metaurus fluvius, coloniae Fanum Fortunae, Pisaurum cum amne, et intus Hispellum, Tuder. de cetero Amerini, Attidiates, Asisinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Sallentini, Fulginiates,

Foroflaminienses, Foroiulienses cognomine Concupienses, Forobrentani, Forosempronienses, Iguini, Interamnates cognomine Nartes, Mevanates, Mevanionenses, Matilicates, Narnienses, quod oppidum Nequinum antea vocatum est, Nuce-
114 rini cognomine Favonienses et Camellani, Ocriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes et alii Mergentini, Plestini, Sentinates, Sassinates, Spoletini, Suasani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini et alii Metaurenses, Vesinicates, Urbanates cognomine Metaurenses et alii Hortenses, Vettonenses, Vindinates, Visuentani. In hoc situ interiere Feliginates, et qui Clusiolum tenuere supra Interamnam, et Sarranates cum oppidis Acerris quae Vafriae cognominabantur, Turocaelo quod Vettiolum. item Solinates, Suriates, Falinates, Sapinates. interiere et Ariates cum Crinivolo et Usidicani et Plangenses, Paesinates, Caelestini. Ameriam supra scriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIIII prodit.

115 15. (20.) Octava regio determinatur Arimino, Pado, Appennino. In ora fluvius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino et Aprusa. fluvius Rubico, quondam finis Italiae. ab eo Sapis et Vitis et Anemo, Ravenna Sabinorum oppidum cum amne Bedese, ab Ancona CV M pass. nec procul a mari Umbrorum Butrium. intus coloniae Bononia, Felsina vocitatum, cum princeps Etruriae esset, Brixillum, Mutina,
116 Parma, Placentia. oppida Caesena, Claterna, Fora Clodi, Livi, Popili, Truentinorum, Corneli, Licini. Faventini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses a Lepido, Solonates, Saltusque Galliani qui cognominantur Aquinates, Tannetani, Veleiates cognomine veteri Regiates, Urbanates. in hoc tractu interierunt Boi quorum tribus CXII fuisse auctor est Cato, item Senones qui ceperunt Romam.

117 16. Padus e gremio Vesuli montis celsissimum in cacumen Alpium elati finibus Ligurum Vagiennorum visendo fonte profluens condensque se cuniculo et in Forovibiensium agro iterum exoriens, nullo amnium claritate inferior, Graecis dictus Eridanus ac poena Phaethontis inlustratus, augetur ad canis ortuus liquatis nivibus, agris quam navigiis torrentior, nihil tamen ex rapto sibi vindicans atque ubi linquit ubertatem

largitor, trecentis M pass. a fonte addens meatu LXXXVIII, 118
nec amnes tantum Appenninos Alpinosque navigabiles capiens
sed lacuus quoque inmensos in eum sese exonerantes, omni
numero XXX flumina in mare Hadriaticum defert, celeber-
rima ex iis Appennini latere Iactum, Tanarum, Trebiam Pla-
centinum, Tarum, Inciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum.
Alpium vero Sturam, Orgum, Durias duas, Sesitem, Ticinum,
Lambrum, Adduam, Ollium, Mincium. nec alius amnium tam 119
brevi spatio maioris incrementi est. urguetur quippe aquarum
mole et in profundum agitur, gravis terrae, quamquam de-
ductus in flumina et fossas inter Ravennam Altinumque per
CXX M pass., tamen qua largius vomit septem maria dictus
facere. Augusta fossa Ravennam trahitur, ubi Padusa voca-
tur quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium
magnitudinem portuus habet qui Vatreni dicitur, qua Claudius
Caesar e Britannia triumphans praegrandi illa domo verius
quam nave intravit Hadriam. hoc ante Eridanum ostium di- 120
ctum est, ab aliis Spineticum ab urbe Spina quae fuit iuxta
praevalens, ut Delphicis creditum est thesauris, condita a
Diomede. auget ibi Padum Vatrenus amnis ex Forocorne-
liensi agro. Proximum inde ostium Caprasiae, dein Sagis,
dein Volane quod ante Olane vocabatur. omnia ea fossa Fla-
via quam primi a Sagi fecere Tusci egesto amnis impetu per
transversum in Atrianorum paludes quae Septem maria appel-
lantur, nobili portu oppidi Tuscorum Atriae a quo Atriaticum
mare ante appellabatur quod nunc Hadriaticum. Inde ostia 121
plena Carbonaria, fossiones Philistina, quod alii Tartarum
vocant, omnia ex Philistinae fossae abundatione nascentia,
accedentibus Atesi ex Tridentinis Alpibus et Togisono ex
Patavinorum agris. pars eorum et proximum portum facit
Brundulum, sicut Aedronem Meduaci duo ac fossa Clodia. His
se Padus miscet ac per haec effunditur, plerisque, ut in Ae-
gypto Nilus quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes
atque oram maris facere proditus stadiorum V M circuitu. Pu- 122
det a Graecis Italiae rationem mutuari, Metrodorus tamen Sce-
psius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales
Gallice vocentur padi, hoc nomen accepisse, Ligurum quidem
lingua amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo

carentem. cui argumento adest oppidum iuxta Industriam vetusto nomine Bodincomagum, ubi praecipua altitudo incipit.

123 17. (21.) Transpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alveo inportat. Oppida Vibi Forum, Segusio, coloniae ab Alpium radicibus Augusta Taurinorum, inde navigabili Pado, antiqua Ligurum stirpe, dein Salassorum Augusta Praetoria iuxta geminas Alpium fores, Graias atque Poeninas, — his Poenos, Grais Herculem transisse memorant, — oppidum Eporedia Sibyllinis a populo Romano conditum iussis. eporedias Galli
124 bonos equorum domitores vocant. Vercellae Libiciorum ex Salluis ortae, Novaria ex Vertamacoris, Vocontiorum hodieque pago, non, ut Cato existimat, Ligurum, ex quibus Laevi et Marici condidere Ticinum non procul a Pado, sicut Boi Transalpibus profecti Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orumboviorum stirpis esse Comum atque Bergomum et Licini Forum aliquot circa populos auctor est Cato, sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam a Graecia interpretatione etiam nominis
125 vitam in montibus degentium. In hoc situ interiit oppidum Orumboviorum Parra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quam fortunatius situm. interiere
120 et Caturiges Insubrum exsules et Spina supra dicta, item Melpum opulentia praecipuum, quod ab Insubribus et Bois et Senonibus deletum esse eo die quo Camillus Veios ceperit Nepos Cornelius tradidit.

126 18. (22.) Sequitur decima regio Italiae Hadriatico mari adposita, cuius Venetia, fluvius Silis ex montibus Tarvisanis, oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, et portus eodem nomine, colonia Concordia, flumina et portus Reatinum, Tiliaventum maius minusque, Anaxum quo Varamus defluit, Alsa, Natiso cum Turro, praefluentes Aqui-
127 leiam coloniam XV M pass. a mari sitam. Carnorum haec regio iunctaque Iapudum, amnis Timavos, castellum nobile vino Pucinum, Tergestinus sinus, colonia Tergeste, XXXIII M pass. ab Aquileia. ultra quam VI M pass. Formio amnis, ab Ravenna CLXXXVIIII M pass., anticus auctae Italiae terminus, nunc vero Histriae, quam cognominatam a flumine

Histro in Hadriam effluente e Danuvio amne eodemque Histro exadversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos etiam Padi adcola. nullus enim ex Danuvio amnis in mare Hadria- 128
ticum effunditur. deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Hadriaticum descendit non procul Tergeste, nec iam constat quo flumine. umeris travectam Alpes diligentiores tradunt, subisse autem Histro, dein Savo, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est inter Aemonam Alpesque exorienti.

19. (23.) Histria ut peninsula excurrit. Latitudinem eius 129
XL M pass., circuitum CXXV M prodidere quidam, item adhaerentis Liburniae et Flanatici sinuus, alii CCXXV, alii Liburniae CLXXX M pass. nonnulli in Flanaticum sinum Iapudiam promovere a tergo Histriae CXXX M pass., dein Liburniam CL M fecere. Tuditanus qui domuit Histros in statua sua ibi inscripsit: Ab Aquileia ad Tityum flumen stad. M. Oppida Histriae civium Romanorum Aegida, Parentium, colonia Pola quae nunc Pietas Iulia, quondam a Colchis condita. abest a Tergeste C M pass. mox oppidum Nesactium et nunc finis Italiae fluvius Arsia. Polam ab Ancona traiectus CXX M pass. est. In mediterraneo regionis decimae coloniae 130
Cremona, Brixia Cenomanorum agro, Venetorum autem Ateste et oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia. Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos auctor est Cato, Cenomanos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini et Tridentini et Beruenses, Raetica oppida, Raetorum et Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. dein, quos scrupulosius dicere non attineat, Alutrenses, Asseriates, Flamonienses Vanienses et alii cognomine Culici, Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Nedinates, Quarqueni, Tarvisani, Togienses, Varvari. In hoc situ in- 131
teriere per oram Irmene, Pellaon, Palsicium, ex Venetis Atina et Caelina, Carnis Segesta et Ocra, Tauriscis Noreia. et ab Aquileia ad duodecimum lapidem deletum oppidum etiam invito senatu a M. Claudio Marcello L. Piso auctor est. In hac regione et XI lacuus incluti sunt amnesque eorum partuus aut alumni, si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Tici-

num Verbannus, Mincium Benacus, Ollium Sebinnus, Lambrum
132 Eupilis, omnes incolas Padi. Alpis in longitudinem deciens centena milia pass. patere a supero mari ad inferum Caelius tradit, Timagenes XXV M pass. deductis, in latitudinem autem Cornelius Nepos C M, T. Livius tria M stadiorum, uterque diversis in locis. namque et C M excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submovent, nec LXX M inplent reliqua sui parte graciles, veluti naturae providentia. Latitudo Italiae subter radices earum a Varo per Vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam DCCXLV milia passuum colligit.

133 20. (24.) Incolae Alpium multi populi, sed inlustres a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catali, Menoncaleni, iuxtaque Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Raeti et Vindelici, omnes in multas civitates divisi. Raetos Tuscorum prolem arbitrantur a Gallis pulsos duce Raeto. Verso deinde Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeae gentes, quarum oppida XXXIIII enu-
134 merat Cato. Ex his Triumpilini, venalis cum agris suis populus, dein Camunni conpluresque similes finitimis adtributi municipiis. Lepontios et Salassos Tauriscae gentis idem Cato arbitratur. ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis interpretatione Graeci nominis credunt praeustis in transitu Alpium nive membris. eiusdem exercituus et Graios fuisse Graiarum Alpium incolas praestantesque genere Euganeos,
135 inde tracto nomine. caput eorum Stoenos. Raetorum Vennonenses Sarunetesque ortuus Rheni amnis adcolunt, Leponţtiorum qui Uberi vocantur fontem Rhodani eodem Alpium ractu. Sunt praeterea Latio donati incolae, ut Octodurenses et finitimi Ceutrones, Cottianae civitates, Etturi Liguribus orti, Vagienni Ligures et qui Montani vocantur, Capillatorumque plura genera ad confinium Ligustici maris. Non
136 alienum videtur hoc loco subicere inscriptionem e tropaeo Alpium, quae talis est: Imperatori Caesari divi F. Aug. pontifici maximo, imp. XIIII, tribuniciae potestatis XVII, S. P. Q. R., quod eius ductu auspiciisque gentes Alpinae omnes quae a mari supero ad inferum pertinebant sub imperium pop. Rom. sunt

redactae. Gentes Alpinae devictae Triumpilini, Camunni, Venostes, Vennonetes, Isarchi, Breuni, Caenaunes, Focunates, Vindelicorum gentes 137
quattuor, Consuanetes, Rucinates, Licates, Catenates, Ambisontes, Rugusci, Suanetes, Calucones, Brixentes, Leponti, Uberi, Nantuates, Seduni, Varagri, Salassi, Acitavones, Medulli, Ucenni, Caturiges, Brigiani, Sogionti, Brodionti, Nemaloni, Edenates, Esubiani, Veamini, Gallitae, Triulatti, Ecdini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Nerusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectae Cottianae 138
civitates XV, quae non fuerunt hostiles, item adtributae municipiis lege Pompeia. Haec est Italia diis sacra, hae gentes eius, haec oppida populorum. super haec Italia quae L. Aemilio Paulo C. Attilio Regulo consulibus nuntiato Gallico tumultu sola sine externis ullis auxiliis atque etiam tunc sine Transpadanis equitum LXXX M, peditum DCC M armavit. metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. sed interdictum id vetere consulto patrum Italiae parci iubentium.

21. (25.) Arsiae gens Liburnorum iungitur usque ad flu- 139
men Tityum. Pars eius fuere Mentores, Himani, Encheleae, Buni et quos Callimachus Peucetias appellat, nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim. populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. Conventum Scardonitanum petunt Iapudes et Liburnorum civitates XIIII, e quibus Laciniensis, Stulpinos, Burnistas, Olbonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conventu Alutae, Flanates a quibus sinus nominatur, Lopsi, Varvarini, inmunesque Asseriates, et ex insulis Fertinates, Curictae. Cetero per oram oppida a Ne- 140
sactio Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasini, flumen Tedanium quo finitur Iapudia. Insulae eius sinuus cum oppidis praeter supra significatas Absortium, Arba, Crexi, Gissa, Portunata. rursus in continente colonia Iader quae a Pola CLX M pass. abest, inde XXX M Colentum insula, XVIII ostium Tityi fluminis.

22. (26.) Liburniae finis et initium Delmatiae Scardona 141
in amne eo XII M pass. a mari. dein Tariotarum antiqua

regio et castellum Tariona, promunturium Diomedis vel, ut alii, paeninsula Hyllis circuitu C M pass., Tragurium civium Romanorum marmore notum, Siculi in quem locum divus Claudius veteranos misit, Salona colonia ab Iader CXII M
142 pass. Petunt in eam iura viribus discriptis in decurias CCCXXXXII Delmatae, XXII Deuri, CCXXXVIIII Ditiones, CCLXVIIII Maezaei, LII Sardeates. In hoc tractu sunt Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata proeliis castella. Petunt et ex insulis Issaei, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella Peguntium, Rateoneum. Narona colonia tertii conventuus a Salona LXXXV M pass., adposita cognominis sui fluvio a mari XX M pass. M Varro LXXXVIIII civitates eo
143 ventitasse auctor est. nunc soli prope noscuntur Cerauni decuriis XXIIII, Duersi XVII, Daesitiates CIII, Docleatae XXXIII, Deretini XIIII, Deraemestae XXX, Dindari XXXII, Glinditiones XLIIII, Melcumani XXIIII, Nareſii CII, Scirtari LXXII, Siculotae XXIIII, populatoresque quondam Italiae Vardaei non amplius quam XX decuriis. Praeter hos tenuere tractum eum Ozuaei, Partheni, Hemasini, Arthitae, Armistae. A Narone amne C M passuum abest Epidaurum colonia. ab
144 Epidauro sunt oppida civium Romanorum Rhizinium, Acruium, Butuanum, Olcinium quod antea Colchinium dictum est a Colchis conditum, amnis Dirino superque eum oppidum civium Romanorum Scodra a mari XVIII M pass. praeterea multorum Graeciae oppidorum deficiens memoria nec non et civitatium validarum. eo namque tractu fuere Labeatae, Endirudini, Sasaei, Grabaei propriecque dicti Illyrii et Taulantii et Pyraei. retinet nomen in ora Nymphaeum promunturium. Lissum oppidum civium Romanorum ab Epidauro C M pas-
145 suum. 23. A Lisso Macedonia provincia. gentes Partheni et a tergo eorum Dassaretae. montes Candaviae a Durrachio LXXVIII M pass., in ora vero Denda civium Romanorum, Epidamnum colonia propter inauspicatum nomen a Romanis Durrachium appellata, flumen Aous a quibusdam Aeas nominatum, Apollonia quondam Corinthiorum colonia IIII M passuum a mari recedens, cuius in finibus celebre Nymphaeum adcolunt barbari Amantes et Buliones. at in ora oppidum Oricum a Colchis conditum. Inde initium Epiri, mon-

tes Acroceraunia quibus hunc Europae determinavimus sinum. 97
Oricum a Sallentino Italiae promunturio distat LXXX M passuum.

24. (27.) A tergo Carnorum et Iapudum, qua se fert 146
magnus Hister, Raetis iunguntur Norici. oppida eorum Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Iuaum, omnia Claudia, Flavium Solvense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum. iam tamen colonia divi Claudi Sabaria et oppido Scarabantia Iulia habitantur.

25. (28.) Inde glandifera Pannoniae, qua mitescentia 147
Alpium iuga per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa molli in dextra ac laeva devexitate considunt. Quae pars ad mare Hadriaticum spectat appellatur Delmatia et Illyricum supra dictum. ad septentriones Pannonia vergit. finitur 139
inde Danuvio. In ea coloniae Aemona, Siscia. amnes clari et navigabiles in Danuvium defluunt Draus e Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior, CXX M pass. intervallo, Draus per Serretes, Serapillos, Iasos, Andizetes, Saus per Colapianos Breucosque. populorum haec capita.
praeterea Arviates, Azali Amantini, Belgites, Catari, Cor- 148
nacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani, mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. insula in Savo Metubarris, amnicarum maxima. Praeterea amnes memorandi. Colapis in Saum influens iuxta
Sisciam gemino alveo insulam ibi efficit quae Segestica appellatur, alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit, ubi civitas Sirmiensium et Amantinorum. inde XLV M pass. Taurunum, ubi Danuvio miscetur Saus. supra influunt Valdasus, Urpanus, et ipsi non ignobiles.

26. (29.) Pannoniae iungitur provincia quae Moesia ap- 149
pellatur, ad Pontum usque cum Danuvio decurrens. incipit a confluente supra dicto. in ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces Pontoque contermini Scythae. flumina clara e Dardanis Margus Pingus Timachus, ex Rhodope
Oescus, ex Haemo Utus, Asamus, Ieterus. Illyrici latitudo 150
qua maxima est CCCXXV M passuum colligit, longitudo a flumine Arsia ad flumen Drinium DCCC M, a Drinio ad promunturium Acroceraunium CLXXV M Agrippa prodidit, uni-

versum autem sinum Italiae et Illyrici ambitu [XVII] passuum.
In eo duo maria quo distinximus fine, Ionium in prima parte, interius Hadriaticum quod superum vocant.

(30.) Insulae in Ausonio mari praeter iam dictas memoratu dignae nullae, in Ionio paucae. Calabro litore ante Brundusium quarum obiectu portus efficitur, contra Apulum litus Diomedia conspicua monumento Diomedis et altera eodem nomine a quibusdam Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadoso mari aestuariisque tenui alveo intercursantibus. clarae ante ostia Timavi calidorum fontium cum aestu maris crescentium. iuxta Histrorum agrum Cissa, Pullaria et Absyrtides Grais dictae a fratre Medeae ibi interfecto Absyrto. iuxta eas Electridas vocavere in quibus proveniret sucinum quod illi electrum appellant, vanitatis Graecae certissimum documentum, adeo ut quas earum designent haut umquam constiterit. contra Iader est Lissa, et quae appellatae, contra Liburnos Crateae aliquot nec pauciores Liburnicae, Celadussae. contra Surium Bavo et capris laudata Brattia, Issa civium Romanorum et cum oppido Pharia. ab Issa Corcyra Melaena cognominata cum Cnidiorum oppido distat XXV M passuum, inter quam et Illyricum Melite, unde catulos Melitaeos appellari Callimachus auctor est. XV M passuum ab ea VII Elaphites. in Ionio autem mari ab Orico XII MM passuum Sasonis piratica statione nota.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER IIII.

(Sect. 1.) Tertius Europae sinus Acroceraunis incipit 1
montibus, finitur Hellesponto, amplectitur praeter minores
sinuus XVIIII centena XXV milia passuum. In eo Epiros,
Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laco-
nica, Argolis, Megaris, Attice, Boeotia, iterumque ab alio
mari eadem Phocis et Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia,
Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Graeciae fabulositas
sicut et litterarum claritas ex hoc primum sinu effulsit, qua-
propter paululum in eo conmorabimur. Epiros in universum 2
appellata a Ceraunis incipit montibus. in ea primi Chao-
nes a quibus Chaonia, dein Thesproti, Antigonenses, locus
Aornos et pestifera avibus exhalatio, Cestrini, Perrhaebi
quorum mons Pindus, Cassiopaei, Dryopes, Selloe, Pilopes,
Molossi apud quos Dodonaei Iovis templum oraculo inlustre,
Talarus mons centum fontibus circa radices Theopompo cele-
bratus.

Cap. 1. Epiros ipsa ad Magnesiam Macedoniamque ten- 3
dens a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, 3 143
mox feram Dardanos habet. Dardanis laevo Triballi prae-
tenduntur latere et Moesicae gentes. a fronte iunguntur Medi
ac Denseletae, quibus Threces ad Pontum usque pertinentes.
ita succincta Rhodopes mox et Haemi vallatur excelsitas. In 4
Epiri ora castellum in Acroceraunis Chimera, sub eo Aquae
regiae fons. oppida Maeandria, Cestria, flumen Thesprotiae
Thyamis, colonia Buthrotum, maximeque nobilitatus Am-
bracius sinus, D pass. faucibus spatiosum aequor accipiens,
longitudinis XXXVII M pass., latitudinis XV M. In eum de-
fertur amnis Acheron e lacu Thesprotiae Acherusia pro-
fluens XXV M pass. inde et mille pedum ponte mirabilis

omnia sua mirantibus. in sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina Aphas, Aratthus, civitas Anactoria, locus Pandosia.

5 (2.) Acarnaniae quae antea Curetis vocabatur oppida Heraclia, Echinus, et in ore ipso colonia Augusti Actium cum templo Apollinis nobili ac civitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium excipit Leucadium litus, promunturium Leucates, dein sinus ac Leucadia ipsa paeninsula quondam Neritis appellata, opere adcolarum abscisa continenti ac reddita ventorum flatu congeriem harenae adcumulantium, qui locus vocatur Dioryctos stadiorum longitudine trium. oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes Alyzia, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. amnis Achelous e Pindo fluens atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens et Artemitam insulam adsiduo terrae invectu continenti adnectens.

6 2. (3.) Aetolorum populi Athamanes, Tymphaei, Ephyri, Aenienses, Perrhaebi, Dolopes, Maraces, Atraces, a quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliae oppidum Calydon est VII M D pass. a mari iuxta Evenum amnem. dein Macynia, Molycria, cuius a tergo Chalcis mons et Taphiassus. at in ora promunturium Antirrhium, ubi ostium Corinthiaci sinuus minus M passuum latitudine influentis Aetolosque dirimentis a Peloponneso. promunturium quod contra procedit appellatur Rhion. sed in Corinthio sinu oppida Aetoliae Naupactus, Eupalimna, et in mediterraneo Pleuron, Halisarna. montes clari in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus, in Aetolia Achaton, Panaetolium, Macynium.

7 3. (4.) Proximi Aetolis Locri cognominantur Ozolae, inmunes. oppidum Oeanthe, portus Apollinis Phaestii, sinus Crisaeus. intus oppida Argyna, Eupolaea, Phaestum, Calamisus. ultra Cirrhaei Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalaeon, a quo VII M pass. introrsus liberum oppidum Delphi sub monte Parnaso clarissimi in terris oraculi Apollinis.

8 fons Castalius, amnis Cephisus praefluens Delphos, ortus in Lilaea urbe. quondam praeterea oppidum Crisa et cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphisa inmunis, Tithrone, Tithorea, Ambrysus, Mirana, quae regio Daulis appel-

latur. Deinde in intimo sinu angulus Boeotiae adluitur cum oppidis Siphis, Thebis quae Corsiae cognominatae sunt iuxta montem Heliconem. tertium ab hoc mari Boeotiae oppidum Pagae, unde Peloponnesi prosilit cervix.

4. (5.) Peloponnesus, Apia antea appellata et Pelasgia, paeninsula haut ulli terrae nobilitate postferenda, inter duo maria Aegaeum et Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessuus circuitu DLXIII M pass. colligit auctore Isidoro. eadem per sinuus paene tantundem adicit. Angustiae unde procedit Isthmos appellantur. In eo loco inrumpentia e diverso quae dicta sunt maria a septentrione et exortu eius omnem ibi latitudinem vorant, donec contrario incursu tantorum aequorum in V M pass. intervallum exesis utrimque lateribus angusta cervice Peloponnesum contineat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus, Lecheae hinc, Cenchreae illinc angustiarum termini, longo et ancipiti navium ambitu quas magnitudo plaustris transvehi prohibet, quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas temptavere Demetrius rex, dictator Caesar, Gaius princeps, Domitius Nero, nefasto, ut omnium exitu patuit, incepto. In medio hoc intervallo quod Isthmon appellavimus adplicata colli habitatur colonia Corinthus antea Ephyra dicta sexagenis ab utroque litore stadiis, e summa sua arce quae vocatur Acrocorinthos, in qua fons Pirene, diversa duo maria prospectans. LXXXVIII M pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras a Leucade. Patrae, colonia in longissimo promunturio Peloponnesi condita ex adverso Aetoliae et fluminis Eveni, minus M pass., ut dictum est, intervallo in ipsis faucibus sinum Corinthiacum LXXXV M pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt. 9 11 9 6

5. (6.) Achaiae nomen provinciae ab Isthmo incipit. antea Aegialos vocabatur propter urbes in litore per ordinem dispositas. Primae ibi quas diximus Lecheae Corinthiorum portus. mox Olyros Pellenaeorum castellum. oppida Helice, Bura in quae refugere haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegium, Erineos. intus Cleonae, Hysiae, Bolina. Panhormus portus demonstratumque iam Rhium, a quo promunturio quinque M pass. absunt Patrae quas supra memoravimus, locus Pherae. 12 10 13 6 11

In Achaia VIIII montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. ultra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promunturium Araxus, Cyllenius sinus, promunturium Chelonates, unde Cyllenen V M pass., castellum Phlius, quae regio ab Homero Araethyrea dicta est, postea
14 Asopis. Inde Eliorum ager, qui antea Epioe vocabantur. ipsa Elis in mediterraneo et a Pylo XIII M passuum intus delubrum Olympii Iovis ludorum claritate fastos Graeciae conplexum, Pisaeorum quondam oppidum, praefluente Alpheo amne. at in ora promunturium Ichthys. amnis Alpheus navigatur VI M pass. oppida Aulon, Leprium. promunturium Platanodes. om-
15 nia haec ad occasum versa. (7.) ad meridiem autem Cyparissius sinus cum urbe Cyparisso LXXV milium passuum circuitu. oppida Pylos, Methone, locus Helos, promunturium Acritas, sinus Asinaeus ab oppido Asine, Coronaeus a Corone. finiuntur Taenaro promunturio. Ibi regio Messenia XVIII montium, amnis Pamisus. intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Huius sinuus circuitus LXXX M pass., traiectus vero XXX M.

16 (8.) Dehinc a Taenaro ager Laconicus liberae gentis, et sinus circuitu CVI M, traiectu XXXVIII milium. oppida Taenarum, Amyclae, Pherae, Leuctra, et intus Sparta, Therapne, atque ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthea, locus Thyrea, Gerania. mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidum Psamathus, sinus Gytheates ab oppido ex quo ad Cretam insulam certissimus cursus. omnes autem Maleo promunturio includuntur.

17 (9.) Qui sequitur sinus ad Scyllaeum Argolicus appellatur, traiectu L M pass., idem ambitu CLXII milium. oppida Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphans portus. amnes Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cognominatum supra locum Lernen a mari MM pass. novemque additis milibus Mycenae et ubi fuisse Tiryntha tradunt et locus Mantinea. montes Artemisius, Apesantus, Asterion, Parparus aliique XI numero. fontes Niobe, Amymone, Psamathe.
18 A Scyllaeo ad Isthmum CLXXVII M pass. Oppida Hermione, Troezen, Coryphasium, appellatumque alias Inachium alias

Dipsium Argos. portus Schoenitas, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, unde nomen ita Graecia antiqua appellante quercum. in eo Epidaurum oppidum Aesculapi delubro celebre, Spiraeum promunturium, portus Anthedus et Bucephalus et quas supra dixeramus Cenchreae, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus incluto ludis. Tot sinuus Peloponnesi oram lancinant, tot maria adlatrant, siquidem a septentrione Ionium inrumpit, ab occidente Siculo pulsatur, a meridie Cretico urguetur, ab oriente brumali Aegaeo, ab oriente solstitiali Myrtoo quod a Megarico incipiens sinu totam Atticen adluit.

6. (10.) Mediterranea eius Arcadia maxime tenet undique a mari remota, initio Drymodes, mox Pelasgis appellata. Oppida eius Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium unde Palatium Romae, Megalepolis, Gortyna, Bucolium, Carnion, Parrhasie, Thelpusa, Melaeneae, Heraea, Pylae, Pallene, Agrae, Epium, Cynaethae, Leprae Arcadiae, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampia, Clitorium, Cleonae. inter quae duo oppida regio Nemea est et Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia Pholoe cum oppido, item Cyllene, Lycaeus in quo Lycaei Iovis delubrum, Maenalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris, praeterque ignobiles octo. amnes Ladon e paludibus Phenei, Erymanthus e monte eiusdem nominis in Alpheum defluens. Reliquae civitates in Achaia dicendae Alipheraei, Abeatae, Pyrgenses, Paroreatae, Paragenitae, Tortuni, Typanei, Thriusii, Tritienses. Universae Achaiae libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus in latitudinem a promunturio Maleae ad oppidum Aegium Corinthiaci sinuus CXC M pass. patet, at in transversum ab Elide Epidaurum CXXV M, ab Olympia Argos per Arcadiam LXVIII M, ab eodem loco ad Pylum iam dicta mensura est. universa autem, velut pensante aequorum incursuus natura, in montes VI atque LXX extollitur.

7. (11.) Ab Isthmi angustiis Hellas incipit nostris Graecia appellata. In ea prima Attice antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui quae appellatur Megaris a colonia Megara, e regione Pagarum. duo haec oppida excurrente

Peloponneso sita sunt, utraque ex parte velut in umeris Helladis, Pagaei et amplius Aegosthenenses contributi Megarensibus. in ora autem portus Schoenos, oppida Sidous, Cremmyon, Scironia saxa VI M longitudine, Gerania, Megara,
24 Eleusin. fuere et Oenoe et Probalinthos. nunc sunt ab Isthmo LV M pass. Piraeeus et Phalera portuus V M pass. muro recedentibus Athenis iuncti. libera haec civitas, nec indiga ullius praeconii amplius, tanta claritas superfluit. In Attica fontes Cephisia, Larine, Callirrhoe Enneacrunos, montes Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabettus, locus Ilisos. a Piraeeo XLV M pass. Sunium promunturium, Thoricos promunturium, Potamos, Steria, Brauron, quondam oppida, Rhamnus pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita et Oropus in confinio Boeotiae.

25 (12.) Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiae liberum oppidum, Lebadea, nec cedentes Athenis claritate quae cognominantur Boeotiae Thebae, duorum numinum Liberi atque Herculis, ut volunt, patria. et Musis natale in nemore Heliconis adsignant. datur et his Thebis saltus Cithaeron, amnis Ismenus. Praeterea fontes in Boeotia Oedipodia, Psamathe, Dirce, Epicrane, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. montes extra praedictos Mycalesus, Hadylius, Acontius.
26 reliqua oppida inter Megaricam et Thebas Eleutherae, Haliartus, Plataeae, Pherae, Aspledon, Hyle, Thisbe, Erythrae, Glissa, Copae, iuxta Cephisum amnem Lamiae et Anichiae, Medeon, Phlygone, Acraephia, Coronea, Chaeronea. in ora autem infra Thebas Ocalee, Heleon, Scolos, Schoenos, Peteon, Hyrie, Mycalesos, Ireseum, Pteleon, Olyarum, Tanagra liber populus, et in ipsis faucibus Euripi quem facit obiecta insula Euboea Aulis capaci nobilis portu. Boeotos Hyantas
27 antiquitus dixere. Locri deinde Epicnemidii cognominantur olim Leleges appellati, per quos amnis Cephisus defertur in mare. oppida Opus, unde et sinus Opuntius, Cynus. Phocidis in litore unum Daphnus. introrsus autem Larisa Elatea
8 et in ripa Cephisi, ut diximus, Lilaea, Delphosque versae Cnemis et Hyampolis. rursus Locrorum ora, in qua Larumna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. oppida Narycum, Alope, Scarphia. postea Maliacus

sinus ab incolis dictus, in quo oppida Halcyone, Aeconia, Phalara.

(13.) Doris deinde, in qua Sparthos, Erineon, Boion, 28
Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons Oeta est.

(14.) Sequitur mutatis saepe nominibus Haemonia, eadem Pelasgis et Pelasgicon Argos, Hellas, eadem Thessalia et Dryopis, semper a regibus cognominata. ibi genitus rex nomine Graecus a quo Graecia, ibi Hellen a quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellavit Myrmidonas et Hellenas et Achaeos. Ex his Phthiotae nominantur Dorida adcolentes. eorum oppida Echinus, in faucibus Sperchii fluminis Thermopylarum angustiae, quo argumento IIII M passuum inde Heraclea Trechin dicta est. mons ibi Callidromus, oppida celebrata Helladis Halos, Lamia, Phthia, Arne.

8. (15.) In Thessalia autem Orchomenus Minyius antea 29
dictus et oppidum Alimon, ab aliis Holmon, Atrax, Palamna, fons Hyperia, oppida Pherae, quarum a tergo Pieria ad Macedoniam protenditur, Larisa, Gomphi, Thebae Thessalae, nemus Pteleon, sinus Pagasicus, oppidum Pagasa, idem postea Demetrias dictum, Tricca, Pharsali campi cum civitate libera, Crannon, Iletia. Montes Phthiotidis Nymphaeus quondam topiario naturae opere spectabilis, Buzygaeus, Donacoessa, Bromiaeus, Daphusa, Chimarone, Athamas, Stephane. in Thessalia XXXIIII, quorum nobilissimi Cercetii, Olympus 30
Pierius, Ossa, cuius ex adverso Pindus et Othrys Lapitharum sedes, hi ad occasum vergentes, ad ortuus Pelius, omnes theatrali modo inflexi, caveatis ante eos LXXV urbibus. Flumina Thessaliae Apidanus, Phoenix, Enipeus, Onochonus, Pammisus. fons Messeis. lacus Boebeis. et ante cunctos claritate Penius ortus iuxta Gomphos interque Ossam et Olympum nemorosa convalle defluens D stadiis, dimidio eius spati navigabilis. in eo cursu Tempe vocant V milium passuum 31
longitudine et ferme sesquiiugeri latitudine ultra visum hominis attollentibus se dextra laevaque leniter convexis iugis. intus sua luce viridante hac labitur Penius viridis calculo, amoenus circa ripas gramine, canorus avium concentu. accipit amnem Horcon, nec recipit, sed olei modo supernatantem, ut dictum est Homero, brevi spatio portatum abdicat

poenalis aquas dirisque genitas argenteis suis misceri recusans.

32 9. (16.) Thessaliae adnexa Magnesia est, cuius fons Libethra, oppida Iolcus, Ormenium, Pyrrha, Methone, Olizon, promunturium Sepias, oppida Castana, Spalathra, promuntu- rium Aeantium, oppida Meliboea, Rhizus, Erymnae, ostium Penii, oppida Homolium, Orthe, Iresiae, Pelinna, Thaumacie, Gyrton, Crannon, Acharne, Dotion, Melite, Phylace, Potniae. Epiri, Achaiae, Atticae, Thessaliae in porrectum longitudo CCCCLXXXX milium pass. traditur, latitudo CCVII milium.

33 10. (17.) Macedonia postea CL populorum, duobus incluta regibus quondamque terrarum imperio, Emathia antea dicta. Haec ad Epiroticas gentes in solis occasum recedens post terga Magnesiae atque Thessaliae infestatur a Dardanis. partem eius septentrionalem Paeonia ac Pelagonia protegunt a Triballis. Oppida Aegiae, in quo sepeliri mos reges, Beroea, et in regione quae Pieria appellatur a nemore Aegi-
34 nium. in ora Heraclea, flumen Apilas, oppida Pydna, Oloros, amnis Haliacmon. intus Aloritae, Vallaei, Phylacaei, Cyrrhestae, Tyrissaei, Pella colonia, oppidum Stobi civium Romanorum. mox Antigonea, Europus ad Axium amnem, eodemque nomine per quod Rhoedias fluit, Scydra, Eordaea, Mieza, Gor-
35 dyniae. mox in ora Ichnae, fluvius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres Macedoniam adcolunt. ab hoc amne Paeoniae gentes Paroraei, Eordenses, Almopi, Pelagones, Mygdones. montes Rhodope, Scopius, Orbelus. dein praeiacente. gremio terrarum Arethusii, Antiochienses, Idomenenses, Doberi, Aestrienses, Allantenses, Andaristenses, Morylli, Garresci, Lyncestae, Othryonei et liberi Amantini atque Orestae, coloniae Bullidenses et Dienses, Xylopolitae, Scotussaei liberi,
36 Heraclea Sintica, Tymphaei, Toronaei. In ora sinuus Macedonica oppidum Chalastra et intus Pyloros, Lete, medioque litoris flexu Thessalonice liberae condicionis (ad hanc a Durrachio CCXLV milia passuum), Therme, in Thermaico sinu oppida Dicaea, Palinandrea, Scione, promunturium Canastraeum, oppida Pallene, Phlegra. Qua in regione montes Hypsizorus, Epytus, Algion, Elaeuomne, oppida Nyssos, Phry-

xelon, Mendae, et in Pallenensi isthmo quondam Potidaea, nunc Cassandrea colonia, Anthemus, Olophyxus, sinus Mecyberna, oppida Miscella, Ampelos, Torone, Siggos, Telos fretum quo montem Atho Xerxes Persarum rex continenti abscidit in longitudine passuum MD. mons ipse a planitie excurrit in maria LXXV mil. pass., ambitus radicis CL milia colligit. oppidum in cacumine fuit Acroathon, nunc sunt Uranopolis, Palaehorium, Thyssus, Cleonae, Apollonia cuius incolae Macrobii cognominantur. oppidum Cassera, faucesque alterae isthmi, Acanthus, Stagira, Sithone, Heraclea, et regio Mygdoniae subiacens in qua recedentes a mari Apollonia, Arethusa. in ora rursus Posidium et sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltae. dein Macedoniae terminus amnis Strymo ortus in Haemo. memorandum in septem lacuus eum fundi priusquam dirigat cursum. Haec est Macedonia terrarum imperio potita quondam, haec Asiam, Armeniam, Hiberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa, haec in Bactris, Medis, Persis dominata toto oriente possesso, haec etiam Indiae victrix per vestigia Liberi Patris atque Herculis vagata, haec eadem est Macedonia cuius uno die Paulus Aemilius imperator noster LXXII urbes direptas vendidit. tantam differentiam sortis praestitere duo homines. 37 38 39

11. (18.) Threcia sequitur, inter validissimas Europae gentes, in strategias L divisa. Populorum eius quos nominare non pigeat amnem Strymonem adcolunt dextro latere Denseletae et Medi ad Bisaltas usque supra dictos, laevo Digerri Bessorumque multa nomina ad Mestum amnem ima Pangaei montis ambientem inter Haletos, Diobessos, Carbilesos, inde Brysas, Sapaeos, Odomantos. Odrysarum gens fundit Hebrum adcolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Caenicis, Hypsaltis, Benis, Corpilis, Bottiaeis, Edonis. Eodem sunt in tractu Staletae, Priantae, Dolongae, Thyni, Celaletae maiores Haemo, minores Rhodopae subditi. inter quos Hebrus amnis, oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Haemi excelsitas VI mil. pass. subitur. Aversa eius et in Histrum devexa Moesi, Getae, Aodi, Scaugdae Clariaeque, et sub iis Arraei 40 41

Sarmatae, quos Areatas vocant, Scythaeque et circa Ponti
42 litora Moriseni Sitonique Orphei vatis genitores optinent. Ita
finit Hister a septentrione, ab ortu Pontus ac Propontis, a
meridie Aegaeum mare, cuius in ora a Strymone Apollonia,
Oesymna, Neapolis, Batos. intus Philippi colonia. absunt a
Dyrrhachio CCCXXV M pass. Scotussa, Topiros civitas.
Mesti amnis ostium. mons Pangaeus. Heraclea, Olynthos.
Abdera libera civitas, stagnum Bistonum et gens. oppidum
fuit Tirida Diomedis equorum stabulis dirum. nunc sunt
Dicaea, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius
43 Orthagurea dicta. mons Serrium, Zone, tum locus Doriscum
decem milium hominum capax. ita Xerxes ibi dinumeravit
exercitum. os Hebri. portus Stentoris. oppidum Aenos libe-
rum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco
incurvatur ora ad Macron tichos CXII milium pass., circa
quem locum fluvius Melas a quo sinus appellatur. oppida
Cypsela, Bisanthe Macron tichos dictum, quia a Propontide
ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus pro-
44 currentem excludit Cherronesum. Namque Threcia altero
latere a Pontico litore incipiens, ubi Hister amnis inmergitur,
vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Histropolim Mile-
siorum, Tomos Callatimque quae antea Cerbatis vocabatur.
Heracleam habuit et Bizonen terrae hiatu raptam, nunc habet
Dionysopolim Crunon antea dictam. adluit Zyras amnis. To-
tum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenuere.
eorum oppida Aphrodisias, Libistus, Zygere, Rhocobae, Eu-
menia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse
proditur. Catizos barbari vocabant, creduntque a gruibus
45 fugatos. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum, flumen
Pannysis, oppidum Tetranaulochus. Mons Haemus vasto iugo
procumbens in Pontum oppidum habuit in vertice Aristaeum.
nunc in ora Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astice
regio habuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. flumina
Panisos, Iuras, Tearus, Orosines, oppida Thynias, Halmy-
desos, Develcon cum stagno quod nunc Deultum vocatur
veteranorum, Phinopolis, iuxta quam Bosporus. Ab Histri
ostio ad os Ponti pass. DLII mil. fecere, Agrippa LX adiecit.
46 Inde ad murum supra dictum CL, ab eo Cherronesus CXXVI

mil. Sed a Bosporo sinus Casthenes, portus Senum et alter 46
qui Mulierum cognominatur. promunturium Chryseon Ceras
in quo oppidum Byzantium liberae condicionis antea Lygos
dictum. abest a Dyrrhachio septingentis undecim milibus
passuum. tantum patet longitudo terrarum inter Hadriaticum
mare et Propontidem. amnes Bathynias, Pydaras sive Athy- 47
das. oppida Selymbria, Perinthus latitudine CC pedum con-
tinenti adnexa. intus Bizye arx regum Threciae a Terei
nefasto invisa hirundinibus, regio Caenica, colonia Flavio-
polis, ubi antea Caela oppidum vocabatur. et a Bizye L milia
passuum Apros colonia, quae a Philippis abest CLXXXVIIII
mil. pass., at in ora amnis Erginus, oppidum fuit Ganos.
deseritur et Lysimachea iam in Cherroneso. alius namque 48
ibi Isthmos angustias similes eodem nomine et pari latitudine
inlustrat. duae urbes utrimque litora haut dissimili modo
tenuere, Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu, haec
ex facie loci nomine accepto, utraeque conprehensae postea
Lysimachea V milibus pass. a Longis muris. Cherronesos
a Propontide habuit Tiristasin, Crithoten, Cissam flumini
Aegos adpositam. nunc habet a colonia Apro XXII mil. pas-
suum Resiston ex adverso coloniae Parianae. Et Hellespon- 49
tus septem [ut diximus] stadiis Europam ab Asia dividens,
quattuor inter se contrarias urbes habet, in Europa Callipo-
lim et Seston et in Asia Lampsacon et Abydon. dein promun-
turium Cherronesi Mastusia adversum Sigeo, cuius in fronte
obliqua Cynos sema (ita appellatur Hecubae tumulus), statio
Achaeorum et turris, delubrum Protesilai et in extrema
Cherronesi fronte, quae vocatur Aeolium, oppidum Elaeus.
dein petenti Melana sinum portus Coelos et Panhormus et 48
supra dicta Cardia. Tertius Europae sinus ad hunc modum 50
clauditur. Montes extra praedictos Threciae Edonus, Gyge-
meros, Meritus, Melamphyllos. flumina in Hebrum cadentia
Bargus, Syrmus. Macedoniae, Threciae, Hellesponti longi-
tudo est supra dicta. quidam DCCXX milium faciunt. latitudo 46
CCCLXXXIIII milium est. Aegaeo mari nomen dedit sco- 51
pulus inter Tenum et Chium verius quam insula, Aex nomine
a specie caprae, quae ita Graecis appellatur, repente e me-
dio mari exsiliens. cernunt eum ab dextera parte Andrum

navigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegaei pars Myrtoo datur. appellatur ab insula parva quae cernitur Macedoniam a Geraesto petentibus haut procul Euboeae Carysto. Romani omnia haec maria duobus nominibus appellant, Macedonicum quacumque Macedoniam aut Threciam attingit, Graeciense qua Graeciam adluit. nam Graeci et Ionium dividunt in Siculum ac Creticum ab insulis, item Icarium quod
6 sqq. est inter Samum et Myconum. cetera nomina sinuus dedere quos diximus.

52 12. (19.) Et maria quidem gentesque in tertio Europae sinu ad hunc modum se habent, insulae autem: Ex adverso Thesprotiae a Buthroto XII milia passuum, eadem ab Acroceraunii quinquaginta mil. cum urbe eiusdem nominis, Corcyra liberae civitatis et oppido Cassiope temploque Cassi Iovis, passuum XCVII mil. in longitudinem patens, Homero dicta Scheria et Phaeacia, Callimacho etiam Drepane. circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Othronos, ad Leucadiam Pa-
53 xoe duae, V M discretae a Corcyra. nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marathe, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pythionia, Ptychia, Tarachie, et a Phalario Corcyrae promunturio scopulus in quem mutatam Ulixis navem a simili specie fabula est. ante Leucimnam Sybota, inter Leucadiam autem et Achaiam permultae, quarum Teleboides eaedemque Taphiae ab incolis. [ante Leucadiam] appellantur Taphias, Carnos, Oxiae, Prinoessa, ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara,
54 Nystrus. ante eas in alto Cephallania, Zacynthus, utraque libera, Ithaca, Dulichium, Same, Crocyle. a Paxo Cephallania quondam Melaena dicta X milibus pass. abest, circuitu patet XCIII. Same diruta a Romanis adhuc tamen oppida tria habet. inter hanc et Achaiam cum oppido magnifica et fertilitate praecipua Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephallaniae a meridiana parte XXV M abest. mons Elatus
55 ibi nobilis. ipsa circuitu colligit XXXVI M. Ab ea Ithaca XV M distat, in qua mons Neritus. tota vero circuitu patet XXV M pass. ab ea Araxum Peloponnesi promunturium XII M pass. ante hanc in alto Asteris, Prote, ante Zacynthum XXXV M pass. in eurum ventum Strophades duae, ab aliis

Plotae dictae. ante Cephallaniam Letoia. ante Pylum tres Sphageae, totidem ante Messenen Oenussae. In Asinaeo sinu 56
tres Thyrides, in Laconico Teganissa, Cothon, Cythera cum oppido, antea Porphyris appellata. haec sita est a Maleae promunturio V M pass. ancipiti propter angustias ibi navium ambitu. in Argolico Pityusa, Arine, Ephyre, contra Hermonium agrum Tricarenus, Aperopia, Colonis, Aristera, contra Troezenium Calauria D pass. distans, Plateis, Belbina, Lasia, Baucidios. contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos VI 57
milibus passuum a continente. ab hac Aegina liberae condicionis XV mil. pass., cuius XVIII M pass. praenavigatio est. eadem autem a Piraeeo Atheniensium portu XX M pass. abest, ante Oenone vocitata. Spiraeo promunturio obiacent Eleusa, Adendros, Craugiae duae, Caeciae duae, Selacosa, Dacenchrus, Aspis VII et in Megarico sinu Methurides IIII. Aegila autem XV M pass. a Cythera, eademque a Cretae Phalasarna oppido XXV mil. passuum.

(20.) Ipsa Creta altero latere ad austrum altero ad 58
septentrionem versa inter ortum occasumque porrigitur centum urbium clara fama. Dosiades eam a Crete nympha, Hesperidis filia, Anaximander a rege Curetum, Philistides Mallotes et Crates primum Aeriam dictam, deinde postea Curetim, et Macaron nonnulli a temperie caeli appellatam existimavere. Latitudine nusquam quinquaginta M passuum excedens et circa mediam sui partem maxime patens longitudinem inplet CCLXX M passuum, circuitum DLXXXVIIII, flectensque se in Creticum pelagus ab ea dictum qua longissima est ad orientem promunturium Sammonium adversum Rhodo, ad occidentem Criumetopon Cyrenas versus expellit. 59
Oppida eius insignia Phalasarna, Elaea, Cisamon, Pergamum, Cydonea, Minoium, Apteron, Pantomatrium, Amphomala, Rhithymna, Panhormum, Cytaeum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis, et in mediterraneo Gortyna, Phaestum, Gnosus, Polyrrhenum, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asium, Pyloros, Rhytion, Elatos, Pherae, Holopyxos, Lasos, Eleuthernae, Therapnae, Marathusa, Gytisos, et aliorum circiter LX oppidorum memoria extat. montes Cadistus, Idaeus, Dictynnaeus, 60

Crocus. ipsa abest promunturio suo quod vocatur Criumetopon, ut prodit Agrippa, a Cyrenarum promunturio Phycunte CXXV mil. passuum, item Cadisto a Maleo Peloponnesi LXXX, a Carpatho insula promunturio Samoneo LX mil. in favonium ventum. haec inter eam et Rhodum interiacet. Re-
61 liquae circa eam ante Peloponnesum duae Corycoe, totidem Mylae, et latere septentrionali dextra Cretam habenti contra Cydoneam Leuce et duae Budroe, contra Matium Dia, contra Itanum promunturium Onysia, Leuce, contra Hierapytnam Chrysa, Gaudos. eodem tractu Ophiussa, Butoa, Aradus, circumvectisque Criumetopon tres Acusagorus appellatae. ante Samonium promunturium Phocoe, Platiae, Sirnides, Nau-
62 lochos, Harmedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Aegaeo, Lichades, Scarphia, Corese, Phocasia conplures-que aliae ex adverso Atticae sine oppidis et ideo ignobiles. sed contra Eleusina clara Salamis, ante eam Psyttalia, a Sunio vero Helene V mil. pass. distans. dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Graeci et Hydrusam, avolsam Euboeae, D longa stadios fuit quondam, mox quattuor fere partibus quae ad Boeotiam vergebant eodem mari devoratis oppida habet reliqua Iulida, Carthaeam, intercidere Coresus, Poeeessa. ex hac profectam delicatiorem feminis vestem auctor est Varro.

63 (21.) Euboea et ipsa avolsa Boeotiae tam modico interfluente Euripo ut ponte iungantur, ad meridiem promunturiis duobus, Geraesto ad Atticam vergente et ad Hellespontum Caphereo, insignis, a septentrione Cenaeo, nusquam latitudinem ultra XL M passuum extendit, nusquam intra MM contrahit, sed in longitudinem universae Boeotiae ab Attica ad Thessaliam usque praetenta in CL mil. pass., circuitu vero
64 CCCLXV. abest ab Hellesponto parte Capherei CCXXV mil. passuum, urbibus quondam Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia, nunc Chalcide cuius ex adverso in continenti Aulis est, Geraesto, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto aquisque calidis quae Ellopiae vocantur nobilis, notior tamen marmore Carystio. antea vocitata est Chalcodontis aut Macris, ut Dionysius et Ephorus tradunt, ut Aristides Macra, ut

Callidemus Chalcis aere ibi primum reperto, ut Menaechmus Abantias, ut poctae volgo Asopis.

(22.) Extra eam in Myrtoo multae, sed maxime inlustres 65
Glauconnesos et Aegila et a promunturio Geraesto circa Delum in orbem sitae, unde et nomen traxere, Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido abest a Geraesto X mil. pass., a Ceo XXXVIII mil. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit, Callimachus Lasiam, alii Nonagriam, Hydrusam, Epagrim. patet circuitu XCIII mil. pass. ab eadem Andro passuus mille et a Delo XV mil. Tenos cum oppido in XV mil. pass. porrecta, quam propter aquarum abundantiam Aristoteles Hydrusam appellatam ait, aliqui Ophiusam. ceterae Myconus cum monte Dimasto a Delo XV 66
mil. pass., Siphnus ante Meropia et Acis appellata circuitu XXVIII mil. passuum, Seriphus XV, Prepesinthus, Cythnos, ipsaque longe clarissima et Cycladum media ac templo Apollinis et mercatu celebrata Delos, quae diu fluctuata, ut proditur, sola motum terrae non sensit ad M. Varronis aetatem. Mucianus prodidit bis concussam. hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata, Aglaosthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen igne ibi primum reperto. cingitur V mil. passuum, adsurgit Cynthio monte. Proxima ei Rhene 67
quam Anticlides Celadusam vocat, item Artemiten, Celadinen. Syros quam circuitu patere XX mil. pass. prodiderunt veteres, Mucianus CLX. Olearus, Parus cum oppido, ab Delo XXXVIII mil., marmore nobilis, quam primo Platean, postea Minoida vocarunt. Ab ea VII M D Naxus, a Delo XVIII, cum oppido, quam Strongylen, deinde Dian, mox Dionysiada a vinearum fertilitate, alii Siciliam minorem aut Callipolim appellarunt. patet circuitu LXXV mil. pass., dimidioque maior est quam Parus.

(23.) Et hactenus quidem Cycladas servant, ceteras quae 68
secuntur Sporadas. Sunt autem Helene, Phacusa, Nicasia, Schinusa, Pholegandros, et a Naxo XXXVIII mil. passuum Icaros, quae nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso, ante vocitata Doliche et Macris et Ichthyoessa. sita est ab exortu solstitiali

Deli L mil. pass., eademque a Samo XXXV mil., inter Euboeam et Andrum X mil. pass. freto, ab ea Geraestum CXII
69 M D pass. Nec deinde servari potest ordo. acervatim ergo ponentur reliquae. Scyros, Ios a Naxo XVIII mil. pass. Homeri sepulchro veneranda, longitudine XXII mil., antea Phoenice appellata, Odia, Oletandros, Gyara cum oppido, circuitu XV mil. passuum, abest ab Andro LXII mil. pass., ab ea Syrnos LXXX mil. passuum, Cynaethus, Telos unguento nobilis a Callimacho Agathusa appellata, Donusa, Patmos circuitu XXX mil. passuum, Carussae, Lebinthus, Gyrus,
70 Cinara, Sicinus quae antea Oenoe, Heraclia quae Onus, Casos quae Astrabe, Cimolus quae Echinusa, Melos cum oppido quam Aristides Mimblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphin et Acyton. haec insularum rotundissima est. Buporthmos, Machia, Hypere, quondam Patage, ut alii, Platage, nunc Amorgos, Polyaegas, Sapyle, Thera, cum primum emersit, Calliste dicta. ex ea avolsa postea Therasia, atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera, et in nostro aevo Thia iuxta easdem enata.
71 distat Ios a Thera XXV mil. pass. Secuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris. Astypalaea liberae civitatis, circuitus LXXXVIII mil. passuum, abest a Cadisto Cretae CXXV mil., ab ea Platea LX mil., unde Caminia XXXVIII mil., Azibintha, Lamse, Atragia, Pharmacusa, Thetaedia, Chalcia, Calymna in qua oppidum, Coos, Eulimna, a qua Carpathum quae nomen Carpathio mari dedit XXV mil. passuum. Inde Rhodum Africo vento L M pass., a Carpatho Casum VII M, a Caso Samonium Cretae promunturium XXX M. in Euripo autem Euboico, primo fere introitu, Petaliae quattuor insulae, et in exitu Atalante. Cyclades et Sporades ab oriente litoribus Icariis Asiae, ab occidente Myrtois Atticae, a septentrione Aegaeo mari, a meridie Cretico et Carpathio inclusae per
72 DCC M in longitudinem et per CC in latitudinem iacent. Pa-
69 gasicus sinus ante se habet Euthiam, Cicynethum, Scyrum supra dictam sed Cycladum et Sporadum extimam, Gerontiam, Scandiram, Thermaeus Iresiam, Solymniam, Eudemiam, Neam quae Minervae sacra est, Athos ante se quattuor, Peparethum cum oppido quondam Evoenum dictam VIIII M pas-

suum, Sciathum XV M, Imbrum cum oppido LXXXVIII M passuum. eadem abest a Mastusia Cherronesi XXV M pass., ipsa circuitu LXII M D passuum perfunditur amne Ilisso. Ab 73
ea Lemnos XXII M, quae ab Atho LXXXVII M passuum. circuitu patet CXII M D pass., oppida habet Hephaestiam et Myrinam in cuius forum solstitio Athos eiaculatur umbram. ab ea Thasos libera VI M passuum, olim Aeria vel Aethria dicta. inde Abdera continentis XXII M passuum, Athos LXII M D tantundem insula Samothrace libera ante Hebrum, ab Imbro XXXII M, a Lemno XXII M D, a Threciae ora XXXVIII M, circuitus XXXII M. attollitur monte Saoce X M passuum altitudinis, vel inportuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam vocat. Inter Cherronesum et Sa- 74
mothracen, utrimque fere XV M Halonesos, ultra Gethone, Lamponia, Alopeconnesus haut procul a Coelo Cherronesi portu, et quaedam ignobiles. Desertis quoque reddantur in hoc sinu quarum modo inveniri potuere nomina: Avesticos, Sarnos, Cyssiros, Charbrusa, Calathusa, Scyllia, Dialeon, Dictaea, Melanthia, Dracanon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Aeantion, Pateronnesos, Pateria, Calate, Neriphus, Pelendos.

(24.) Quartus e magnis Europae sinus ab Hellesponto 75
incipiens Maeotis ostio finitur. sed totius Ponti forma breviter conplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare praeiacens Asiae et ab Europa porrecto Cherronesi litore expulsum angusto meatu inrumpit in terras, VII stadiorum, ut dictum est, intervallo Europam auferens Asiae. 49
primas angustias Hellespontum vocant. hac Xerxes Persarum rex constrato in navibus ponte duxit exercitum. porrigitur deinde tenuis euripus LXXXVI M pass. spatio ad Priapum urbem Asiae, qua Magnus Alexander transcendit. inde 76
exspatiatur aequor rursusque in artum coit. laxitas Propontis appellatur, angustiae Thracius Bosporus, latitudine D passuum, qua Darius pater Xerxis copias ponte travexit. tota ab Hellesponto longitudo CCXXXVIIII M pass. Dein vastum mare Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras magnoque litorum flexu retro curvatus in cornua ab his utrimque porrigitur, ut sit plane arcuus Scythici

forma. Medio flexu iungitur ostio Maeotii lacuus. Cimmerius
77 Bosporus id os vocatur, MMD pass. latitudine. At inter duos Bosporos Thracium et Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, D M pass. intersunt. circuitu vero totius Ponti viciens semel, ut auctor est Varro et fere veteres. Nepos Cornelius CCCL milia adicit, Artemidorus |XXVIIII| XVIIII M facit, Agrippa |XXIII| LX mil., Mucianus |XXIIII| XXV M. Simili modo de Europae latere mensuram alii |XXIIII| LXXVIIII
78 M D determinavere, alii |XI| milia. M. Varro ad hunc modum metitur: Ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII M D pass., Callatim tantundem, ad ostium Histri CXXV, ad Borysthenen CCL. Cherronesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV M pass., ad Panticapaeum quod aliqui Bosporum vocant, extremum in Europae ora, CCXII M D, quae summa efficit |XIII| XXXVII M D. Agrippa a Byzantio ad flumen Histrum DLX, inde Panticapaeum DCXXXV. Lacus ipse Maeotis Tanaim amnem ex Ripaeis montibus defluentem accipiens, novissimum inter Europam Asiamque finem, |XIIII| VI passuum M circuitu patere traditur. ab aliis |XI| XXV M. Ab ostio eius ad Tanais ostium directo cursu CCCLXXV M pass. esse constat. ac-
44 45 colae sinuus eius in mentione Thraciae dicti sunt Histropolim
79 usque. Inde ostia Histri. Ortus hic in Germania iugis montis Abnobae ex adverso Raurici Galliae oppidi, multis ultra Alpes milibus ac per innumeras lapsus gentes Danubi nomine, immenso aquarum auctu et unde primum Illyricum adluit Hister appellatus, LX amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces, [mox ipsa Peuce] insula, a qua proximus alveus appellatus, XVIIII M pass. magna palude sorbetur. ex eodem alveo et super Histropolim lacus gignitur LXIII M pass. ambitu, Halmyrin vocant. secundum ostium Naracu stoma appellatur, tertium Calon stoma iuxta insulam Sarmaticam, quartum Pseudostomon et insula Conopon diabasis, postea Boreon stoma et Spireon stoma. singula autem ora tanta sunt ut prodatur in XL milia passuum longitudinis vinci mare dulcemque intellegi haustum.

80 (25.) Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, variae tamen litori adposita tenuere, alias Getae,

Daci Romanis dicti, alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi, alias Scythae degeneres et a servis orti aut Trogodytae, mox Alani et Rhoxolani. superiora autem inter Danuvium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti Germanorumque ibi confinium campos et plana Iazyges Sarmatae, montes vero et saltuus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem. A Maro (sive Duria 81
est a Suebis regnoque Vanniano dirimens eos) aversa Basternaei tenent aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Histro ad oceanum bis ad deciens C M pass. in longitudinem, quattuor M quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistlam a desertis Sarmatiae prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. nec aliis prisca illa duravit appellatio quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt.

(26.) Verum ab Histro oppida Cremniscos, Aepolium, 82
montes Macrocremni, clarus amnis Tyra, oppido nomen inponens ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetae. abest a Pseudostomo Histri ostio CXXX milibus passuum. Mox Asiacae cognomines flumini, ultra quos Crobiggi, flumen Rhode, sinus Saggarius, portus Ordesos. et a Tyra CXX milibus passuum flumen Borysthenes lacusque et gens eodem nomine et oppidum a mari recedens XV milibus passuum, Olbiopolis et Miletopolis antiquis no-
minibus. rursus litore portus Achaeorum. insula Achillis tu- 83
mulo eius viri clara, et ab ea CXXV milibus passuum paeninsula ad formam gladi in traversum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinem LXXX milium passuum tradidit Agrippa. Totum eum tractum tenent Sardi Scythae et Siraci. Inde silvestris regio Hylaeum mare quo adluitur cognominavit, Enoaecadioe vocantur incolae. Ultra Panticapes amnis qui Nomadas et Georgos disterminat, mox Acesinus. quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanim, tanto errore
corum qui illum in Asiae parte prodidere. Mare subit magno 84
recessu, donec V milium passuum intervallo absit a Maeotide, vasta ambiens spatia multasque gentes. sinus Carcinites appellatur. Flumen Pacyris. oppida Navarum, Carcine. a tergo

lacus Buges fossa emissus in mare. Ipse Buges a Coreto Maeotae lacuus sinu petroso discluditur dorso. recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanim, ex diverso venientes tractu. nam Gerrhus Basiliadas et Nomadas separat, Hypanis per Nomadas et Hylaeos fluit manu facto alveo in Bugen, naturali in Core-
85 tum. regio Scythiae Sindica nominatur. Sed a Carcinite Taurica incipit quondam mari circumfusa et ipsa quaque nunc campi iacent. dein vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. ex iis mediterranei XXIII, VI oppida Orgocyni, Characeni, Assyrani, Stactari, Arsilachitae, Caliordi. iugum ipsum Scythotauri tenent. cluduntur ab occidente Cherroneso Nea, ab ortu Scythis Sataucis. In ora a Carcine oppida Taphrae, in ipsis angustiis paeninsulae, mox Heraclea Cherronesus libertate a Romanis donatum. Megaricae vocabantur antea, praecipui nitoris in toto eo tractu custoditis Graeciae
86 moribus, quinque milia pass. ambiente muro. Inde Parthenium promunturium, Taurorum civitas Placia, Symbolum portus, promunturium Criumetopon adversum Carambico Asiae promunturio, per medium Euxinum procurrens CLXX M pass. intervallo, quae maxime ratio Scythici arcuus formam efficit. ab eo Taurorum portuus multi et lacuus. oppidum Theodosia a Criumetopo CXXV M pass., a Cherroneso vero CLXV M pass. Ultra fuere oppida Cytae, Zephyrium, Acrae, Nym-
87 phaeum, Dia. restat longe validissimum in ipso Bospori introitu Panticapaeum Milesiorum, a Theodosia LXXXVII M D pass., a Cimmerio vero oppido trans fretum sito MM D, ut
76 diximus, pass. Haec ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerumque pervia glaciato freto. Bospori Cimmerii latitudo XII M D passuum. oppida habet Hermisium, Myrmecium et intus insulam Alopecen. per Maeotim autem ab extremo isthmo, qui locus Taphrae vocatur, ad os Bospori
88 CCLX M pass. longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetae apud quos Hypanis oritur, Neuroe apud quos Borysthenes, Geloni, Thyssagetae, Budini, Basilidae et caeruleo capillo Agathyrsi. super eos Nomades, deinde Anthropophagi, a Buge vero super Maeotim Sauromatae et Essedones. at per oram ad Tanaim usque Maeotae, a quibus lacus nomen accepit, ultimique a tergo eorum Ari-

maspi. Mox Riphaei montes et adsiduo nivis casu pinnarum similitudine Pterophoros appellata regio, pars mundi damnata a rerum natura et densa mersa caligine, neque in alio quam rigoris opere gelidisque Aquilonis conceptaculis. Pone eos 89
montis ultraque Aquilonem gens felix (si credimus), quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi extremique siderum ambituus semenstri luce et una die solis aversi, non, ut inperiti dixere, ab aequinoctio verno in autumnum. semel in anno solstitio oriuntur his soles, brumaque semel occidunt. regio aprica, felici temperie, omni adflatu noxio carens. domuus iis nemora lucique, et deorum cultus viritim gregatimque, discordia ignota et aegritudo omnis. mors non nisi satietate vitae epulatis delibutoque senio luxu e quadam rupe in mare salientium. hoc genus sepulturae beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiae litorum posuere, non in 90
Europa, quia sunt ibi similitudine et situus Attacorum nomine. alii medios fecere eos inter utrumque solem, antipodum occasuus exorientemque nostrum, quod fieri nullo modo potest tam vasto mari interveniente. qui alibi quam in semenstri luce constituere eos, serere matutinis, meridie metere, occidente fetuus arborum decerpere, noctibus in specuus condi tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, tot 91
auctores produnt frugum primitias solitos Delum mittere Apollini quem praecipue colunt. virgines ferebant eas hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles, donec violata fide in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delum usque. mox et hoc ipsum exolevit. Sarmatiae, Scythiae, Tauricae, omnisque a Borysthene amne tractuus longitudo DCCCCLXXX M, latitudo DCCXVI M a M. Agrippa tradita est. ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror.

(27.) Verum instituto ordine reliqua huius sinuus dicantur, et maria quidem eius nuncupavimus.

13. Hellespontus insulas non habet in Europa dicendas. 92
in Ponto duae, M D pass. ab Europa, XIIII M ab ostio, Cyaneae, ab aliis Symplegades appellatae, traditaeque fabu-

lis inter se concucurrisse, quoniam parvo discretae intervallo ex adverso intrantibus geminae cernebantur paulumque deflexa acie coeuntium speciem praebebant. Citra Histrum, Apolloniatarum una LXXX M a Bosporo Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit. inter ostia Histri
79 93 quae essent diximus. Ante Borysthenen Achillea est supra
83 dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. hanc temporum horum demonstratio a Borysthene CXL M ponit, a Tyra CXX M, a Peuce insula L M. cingitur circiter X M pass. Reliquae in Carcinite sinu Cephalonnesos, Spodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digredimur a Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimavere haut inprobabili argumento, quoniam aestus semper e Ponto profluens numquam reciprocet.

94 Exeundum deinde est, ut extera Europae dicantur, transgressisque Ripaeos montes litus oceani septentrionalis in laeva, donec perveniatur Gadis, legendum. Insulae conplures sine nominibus eo situ traduntur, ex quibus ante Scythiam quae appellatur Baunonia unam abesse diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum eiciatur, Timaeus prodidit. reliqua litora incerta signata fama. septentrionalis oceanus. Amalchium eum Hecataeus appellat a Parapaniso amne, qua Scythiam adluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam a Cimbris vocari, hoc est mortuum mare, usque ad promunturium Rusbeas, ultra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus a litore Scytharum tridui navigatione insulam esse inmensae magnitudinis Balciam tradit, eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur et Oeonae in quis ovis avium et avenis incolae vivant, aliae in quibus equinis pedibus homines nascantur Hippopodes appellati. Fanesiorum aliae in quibus nuda alioqui corpora praegrandes ipsorum aures tota contegant.

96 Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Inguaeonum quae est inde prima Germaniae. Mons Sevo ibi inmensus nec Ripaeis iugis minor inmanem ad Cimbrorum usque promunturium efficit sinum, qui Codanus vocatur refertus insulis quarum clarissima est Scatinavia inconpertae magnitudinis,

portionem tantum eius quod notum sit Hillevionum gente D
incolente pagis, quae alterum orbem terrarum eam appellat.
nec minor est opinione Aeningia. Quidam haec habitari ad 97
Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris
tradunt, sinum Cylipenum vocari, et in ostio eius insulam
Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris.
Promunturium Cimbrorum excurrens in maria longe paenin-
sulam efficit quae Tastris appellatur. Tres et viginti inde
insulae Romanis armis cognitae. earum nobilissimae Burcana
Fabaria nostris dicta a frugis multitudine sponte proveni-
entis, item Glaesaria a sucino militiae appellata, a barbaris
Austeravia, praeterque Actania.

(28.) Toto autem hoc mari ad Scaldim usque fluvium 98
Germanicae accolunt gentes haut explicabili mensura. tam
inmodica prodentium discordia est. Graeci et quidam nostri
$\overline{XXV}$ M passuum oram Germaniae tradiderunt, Agrippa cum
Raetia et Norico longitudinem DCLXXXVI milia passuum,
latitudinem CXLVIII M. 14. Raetiae prope unius maiore la-
titudine, sane circa excessum eius subactae. nam Germania
multis postea annis nec tota percognita est. Si coniectare 99
permittitur, haut multum ora deerit Graecorum opinioni et
longitudini ab Agrippa proditae. Germanorum genera quin-
que: Vandili quorum pars Burgodiones, Varinnae, Charini,
Gutones. alterum genus Ingyaeones, quorum pars Cimbri,
Teutoni ac Chaucorum gentes. proximi autem Rheno Istyaeo- 100
nes, quorum Sicambri. mediterranei Hermiones, quorum
Suebi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. quinta pars Peucini,
Basternae supra dictis contermini Dacis. Amnes clari in 80
oceanum defluunt Guthalus, Visculus sive Vistla, Albis, Vi-
surgis, Amisis, Rhenus, Mosa. introrsus vero nullo inferius
nobilitate Hercynium iugum praetenditur.

15. (29.) In Rheno autem ipso, prope C M pass. in lon- 101
gitudinem, nobilissima Batavorum insula et Cannenefatium,
et aliae Frisiorum, Chaucorum, Frisiavonum, Sturiorum,
Marsaciorum quae sternuntur inter Helinium ac Flevum. ita
appellantur ostia in quae effusus Rhenus a septentrione in
lacuus, ab occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter
haec ore modicum nomini suo custodiens alveum.

102 16. (30.) Ex adverso huius situus Britannia insula clara Graecis nostrisque monimentis inter septentrionem et occidentem iacet, Germaniae, Galliae, Hispaniae, multo maximis Europae partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniae vocarentur omnes de quibus mox paulo dicemus. Haec abest a Gesoriaco Morinorum gentis litore proximo traiectu L M. circuitu patere |XXXXVIII| LXXV M Pytheas et Isidorus tradunt, triginta prope iam annis notitiam eius Romanis armis non ultra vicinitatem silvae Calidoniae propagantibus. Agrippa longitudinem DCCC M pass. esse, latitudinem CCC M credit. eandem Hiberniae, sed
103 longitudinem CC M pass. minorem. Super eam haec sita abest brevissimo transitu a Silurum gente XXX M pass. Reliquarum nulla CXXV M amplior circuitu proditur. sunt autem XL Orcades modicis inter se discretae spatiis, VII Acmodae, XXX Hebudes, et inter Hiberniam ac Britanniam Mona, Monapia, Riginia, Vectis, Silumnus, Andros, infra vero Sambis et Axanthos, et ab adversa in Germanicum mare sparsae Glaesiae quas Electridas Graeci recentiores appellavere, quod
104 ibi electrum nasceretur. Ultima omnium quae memorantur $\frac{2}{187}$ Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, cancri signum sole transeunte, nullosque contra per brumam dies. hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timaeus historicus a Britannia introrsum sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim in qua candidum plumbum proveniat. ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumsutis navigare. Sunt qui et alias prodant, Scandias, Dumnam, Bergos maximamque omnium Berricen, ex qua in Thylen navigetur. A Thyle unius diei navigatione mare concretum a nonnullis Cronium appellatur.

105 17. (31.) Gallia omnis Comata uno nomine appellata in tria populorum genera dividitur, amnibus maxime distincta. a Scalde ad Sequanam Belgica, ab eo ad Garumnam Celtica eademque Lugdunensis, inde ad Pyrenaei montis excursum Aquitanica, Aremorica ante dicta. Universam oram XVII. L M passuum Agrippa, Galliarum inter Rhenum et Pyrenaeum atque oceanum ac montes Cebennam et Iuris, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem CCCCXX M passuum,

latitudinem CCCXVIII conputavit. A Scaldi incolunt [Exervi,] 106
Texuandri pluribus nominibus, dein Menapi, Morini ora Marsacis iuncti pago qui Chersiacus vocatur, Britanni, Ambiani, Bellovaci, Bassi. introrsus Catoslugi, Atrebates, Nervi liberi, Veromandui, Suaeuconi, Suessiones liberi, Ulmanectes liberi, Tungri, Sunuci, Frisiavones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea et Lingones foederati, Remi foederati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helveti. coloniae Equestris et Rauriaca. Rhenum autem accolentes Germaniae gentium in eadem provincia Nemetes, Triboci, Vangiones, in Ubis colonia Agrippinensis, Guberni, Batavi et quos in insulis diximus Rheni. 101

18. (32.) Lugdunensis Gallia habet Lexovios, Veliocas- 107
ses, Galetos, Venetos, Abrincatuos, Ossismos, flumen clarum Ligerim, sed paeninsulam spectatiorem excurrentem in oceanum a fine Ossismorum circuitu DCXXV M pass. cervice in latitudinem CXXV M. ultra eum Namnetes, intus autem Aedui foederati, Carnuteni foederati, Boi, Senones, Aulerci qui cognominantur Eburovices et qui Cenomani, Meldi liberi, Parisi, Tricasses, Andicavi, Viducasses, Bodiocasses, Venelli, Cariosvelites, Diablinti, Rhedones, Turones, Atesui, Secusiavi liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

19. (33.) Aquitanicae sunt Ambilatri, Anagnutes, Picto- 108
nes, Santoni liberi, Bituriges liberi cognomine Vivisci, Aquitani unde nomen provinciae, Sediboviates. mox in oppidum contributi Convenae, Begerri, Tarbelli Quattuorsignani, Cocosates Sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenaeus, infraque Monesi, Oscidates montani, Sybillates, Camponi, Bercorcates, Pinpedunni, Lasunni, Suellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Oscidates campestres, Succasses, Latusates, Basaboiates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agessinates. Pictonibus iuncti autem 109
Bituriges liberi qui Cubi appellantur, dein Lemovices, Arverni liberi, Gabales. rursus Narbonensi provinciae contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amne discreti a Tolosanis Petrocori. Maria circa oram ad Rhenum septentrionalis oceanus, inter Rhenum et Sequanam Britannicus,** inter id et Pyrenaeum Gallicus. Insulae conplures Venes-

torum, quae et Veneticae appellantur, et in Aquitanico sinu Uliaros.

110 20. (34.) A Pyrenaei promunturio Hispania incipit, an-
3/29 gustior non Gallia modo verum etiam semetipsa, ut diximus, inmensum quantum hinc oceano illinc Hiberico mari conprimentibus. Ipsa Pyrenaei iuga ab exortu aequinoctiali fusa in occasum brumalem breviores latere septentrionali quam meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est eiusdemque Tarraconensis situus a Pyrenaeo per oceanum Vasconum saltus, Olarso, Vardulorum oppida, Morogi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flaviobrica colonia.

111 Civitatium VIIII regio Cantabrorum, flumen Sauga, portus Victoriae Iuliobricensium. ac eo loco fontes Hiberi XL M passuum. portus Blendium. Orgenomesci e Cantabris. portus eorum Vereasueca. regio Asturum, Noega oppidum, in paeninsula Paesici, et deinde conventus Lucensis, a flumine Navialbione Cibarci, Egivarri cognomine Namarini, Iadovi, Arroni, Arrotrebae. promunturium Celticum, amnes Florius, Nelo. Celtici cognomine Neri et super Tamarici quorum in paeninsula tres arae Sestianae Augusto dicatae, Copori, oppidum Noeta, Celtici cognomine Praestamarci, Cileni. ex

112 insulis nominandae Corticata et Aunios. A Cilenis conventus Bracarum, Helleni, Grovi, castellum Tyde, Graecorum sobolis omnia. insulae Signae, oppidum Abobrica. Minius amnis IIII M pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta, quos super Gallaecia. flumen Limia, Durius amnis ex maximis Hispaniae, ortus in Pelendonibus et iuxta Numantiam lapsus, dein per Arevacos Vaccaeosque disterminatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Gallaecis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. omnisque dicta regio a Pyrenaeo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi nigri albique.

113 21. (35.) A Durio Lusitania incipit. Turduli veteres, Paesuri, flumen Vagia, oppidum Talabrica, oppidum et flumen Aeminium, oppida Coniumbrica, Collippo, Eburobrittium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promunturium, quod aliqui Artabrum appellavere, alii Magnum, multi Olisipponense ab oppido, terras, maria, caelum discriminans. illo finitur Hispaniae latus et a circuitu eius incipit frons. 22.

Septentrio hinc oceanusque Gallicus, occasus illinc et ocea- 114
nus Atlanticus. promunturi excursum LX M prodidere, alii
XC M pass., ad Pyrenaeum inde non pauci $\overline{XII}$. L milia, et
ibi gentem Artabrum, quae numquam fuit, manifesto errore.
Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promunturium, 111
hoc in lōco posuere litteris permutatis. Erratum et in am- 115
nibus inclutis. ab Minio, quem supra diximus, CC M pass. 112
(ut auctor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam
intellegunt et Limaeam vocant, Oblivionis antiquis dictus
multumque fabulosus. ab Durio Tagus CC M passuum inter-
veniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo
CLX M pass. promunturium Sacrum e media prope Hispa-
niae fronte prosilit. $\overline{XIIII}$. M pass. inde ad Pyrenaeum medium
colligi Varro tradit, ad Anam vero, quo Lusitaniam a Bae- 116
tica discrevimus, CXXVI M passuum, a Gadibus CII M pass. 3, 6
additis. Gentes Celticae Turduli et circa Tagum Vettones.
ab Ana ad Sacrum Lusitani. oppida a Tago memorabilia in
ora Olisippo equarum e favonio vento conceptu nobile, Sa-
lacia cognominata urbs Imperatoria, Merobrica, promuntu-
rium Sacrum et alterum Cuneus, oppida Ossonoba, Balsa,
Myrtilis. Universa provincia dividitur in conventuus tris, 117
Emeritensem, Pacensem, Scallabitanum, tota populorum XLVI,
in quibus coloniae sunt quinque, municipium civium Roma-
norum unum, Lati antiqui tria, stipendiaria XXXVI. colo-
niae Augusta Emerita Anae fluvio adposita, Metellinensis,
Pacensis, Norbensis Caesarina cognomine, contributa sunt
in eam Castra Servilia, Castra Caecilia, quinta est Scallabis
quae Praesidium Iulium vocatur. municipium civium Roma-
norum Olisippo Felicitas Iulia cognominatum. oppida veteris
Lati Ebora, quod idem Liberalitas Iulia, et Myrtilis ac Sala- 118
cia, quae diximus. Stipendiariorum, quos nominare non 118
pigeat, praeter iam dictos in Baeticae cognominibus Augu- 3, 13
stobricenses, Aeminienses, Aranditani, Taxabricenses, Bal-
senses, Caesarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni,
Cibilitani, Concordienses, Elbocori, Interamnienses, Lan-
cienses, Mirobricenses qui Celtici cognominantur, Medubri-
censes qui Plumbari, Ocelenses [Lancienses], Turduli qui
Bardili, et Tapori. Lusitaniam cum Asturia et Gallaecia pa-

tere longitudine DXL M pass., latitudine DXXXVI M, Agrippa prodidit. omnes autem Hispaniae a duobus Pyrenaei promunturiis per maria, totius orae circumitu |XXVIIII| XXIIII milia colligere existimantur, ab aliis |XXVI|.

119 (36.) Ex adverso Celtiberiae conplures sunt insulae Cassiterides dictae Graecis a fertilitate plumbi, et e regione Arrotrebarum promunturi Deorum sex, quas aliqui Fortunatas appellavere. in ipso vero capite mox Baeticae ab ostio freti XXV mil. pass. Gadis, longa, ut Polybius scribit, XII mil., lata III mil. passuum. abest a continente proxima parte minus pedes DCC, reliqua plus VII mil. passuum. ipsius spatium XV M passuum est. habet oppidum civium Romanorum qui
120 appellantur Augustani urbe Iulia Gaditana. Ab eo latere quo Hispaniam spectat passibus fere C altera insula est longa M pass., M lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. vocatur ab Ephoro et Philistide Erythea, a Timaeo et Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timaeus Potimusam a puteis vocitatam ait, nostri Tarteson appellant, Poeni Gadir ita Punica lingua saepem significante. Erythea dicta est, quoniam Tyri aborigines eorum orti ab Erythro mari ferebantur. in hac Geryones habitasse a quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. sunt qui aliam esse eam et contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quandam ibi appellant.

121 23. (37.) Peracto ambitu Europae reddenda consummatio est, ne quid non in expedito sit noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus a Tanai Gadis |LXXVII| XIIII M pass. prodiderunt. Polybius latitudinem Europae ab Italia ad oceanum scripsit |XI| L M pass. esse, etiam tum in-
122 conperta magnitudine. Est autem ipsius Italiae, ut diximus, $\frac{3}{43}$ |XI| XX M ad Alpis, unde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, qua videtur mensuram agere Polybius, |XI| LXVIIII. sed certior mensura ac longior ad occasum solis aestivi ostiumque Rheni per castra legionum Germaniae ab iisdem Alpibus dirigitur, |XII| XLIII M passuum. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER V.

(Sect. 1.) Africam Graeci Libyam appellavere et mare 1
ante eam Libycum. Aegyptio finitur, nec alia pars terrarum
pauciores recipit sinus, longe ab occidente litorum obliquo
spatio. Populorum eius oppidorumque nomina vel maxume
sunt ineffabilia praeterquam ipsorum linguis, et alias castella
ferme inhabitant.

Cap. 1. Principio terrarum Mauretaniae appellantur, us- 2
que ad C. Caesarem Germanici filium regna, saevitia eius
in duas divisae provincias. Promontorium oceani extumum
Ampelusia nominatur a Graecis. Oppida fuere Lissa et Cotte
ultra columnas Herculis, nunc est Tingi quondam ab Antaeo
conditum, postea a Claudio Caesare, cum coloniam faceret,
appellatum Traducta Iulia. abest a Belone oppido Baeticae
proxumo traiectu XXX M pass. Ab eo XXV M pass. in ora
oceani colonia Augusti Iulia Constantia Zulil, regum dicioni
exempta et iura in Baeticam petere iussa. ab ea XXXII M
pass. colonia a Claudio Caesare facta Lixos vel fabulosis- 3 13
sime antiquis narrata. Ibi regia Antaei certamenque cum
Hercule et Hesperidum horti. adfunditur autem aestuarium e
mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiae instar fuisse
nunc interpretantur. amplectitur intra se insulam, quam solam
e vicino tractu aliquanto excelsiore non tamen aestus maris
inundant. exstat in ea et ara Herculis nec praeter oleastros
aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mi- 4
rentur portentosa Graeciae mendacia de iis et amne Lixo
prodita qui cogitent nostros nuperque paulo minus monstri-
fica quaedam de iisdem tradidisse, praevalidam hanc urbem
maioremque magna Carthagine, praeterea ex adverso eius
sitam et prope inmenso tractu ab Tingi, quaeque alia Cor-
nelius Nepos avidissime credidit. Ab Lixo XL M in medi- 5

terraneo altera Augusti colonia est Babba Iulia Campestris appellata, et tertia Banasa LXXV M Valentia cognominata. ab ea XXXV M passuum. Volubile oppidum tantundem a mari utroque distans. at in ora a Lixo L M amnis Sububus praeter Banasam coloniam defluens, magnificus et navigabilis. ab eo totidem M pass. oppidum Sala eiusdem nominis fluvio inpositum, iam solitudinibus vicinum elephantorumque gregibus infestum, multo tamen magis Autololum gente, per quam
6 iter est ad montem Africae vel fabulosissimum Atlantem. E mediis hunc harenis in caelum attolli prodidere, asperum squalentem qua vergat ad litora oceani cui cognomen inposuit, eundem opacum nemorosumque et scatebris fontium riguum qua spectet Africam, fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus ut numquam satias voluptatibus
7 desit. incolarum neminem interdiu cerni, silere omnia haut alio quam solitudinum horrore, subire tacitam religionem animos propius accedentium praeterque horrorem elati super nubila atque in vicina lunaris circuli. eundem noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumque lascivia inpleri, tibiarum ac fistulae cantu tympanorumque et cymbalorum sonitu strepere. Haec celebrati auctores prodidere praeter Herculi et Perseo laborata ibi. spatium ad eum
8 inmensum incertumque. Fuere et Hannonis Carthaginiensium ducis commentarii Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africae iussi, quem secuti plerique a Graecis nostrisque et alia quidem fabulosa et urbis multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla nec vesti-
9 gium exstat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente Polybius annalium conditor ab eo accepta classe scrutandi illius orbis gratia circumvectus prodidit a monte eo ad occasum versus saltuus plenos feris quas generat Africa ad flumen Anatim CCCCLXXXXVI M passuum. ab eo Lixum CCV M passuum Agrippa, Lixum a Gaditano freto CXII M passuum abesse. inde sinum qui vocetur Sagigi, oppidum in promunturio Mulelacha, flumina Sububam et Salat, portum Rutubis a Lixo CCXIII M pass., inde promunturium Solis, portum Rhysaddir, Gaetulos Autoteles, flumen Quosenum, gentes Velatitos et Masatos, flumen Masathat, flumen

Darat, in quo crocodilos gigni. dein sinum DCXVI M pass. 10
includi montis Bracae promunturio excurrente in occasum, quod appelletur Surrentium. postea flumen Salsum, ultra quod Aethiopas Perorsos, quorum a tergo Pharusios. his iungi in mediterraneo Gaetulos Daras, at in ora Aethiopas Daratitas, flumen Bambotum crocodilis et hippopotamis refertum. ab eo montes perpetuos usque ad eum quem Theon ochema dicemus. inde ad promunturium Hesperium naviga- 6, 197
tione dierum ac noctium X. in medio eo spatio Atlantem locavit ceteris omnibus in extremis Mauretaniae proditum. Romana arma primum Claudio principe in Mauretania bella- 11
vere Ptolomaeum regem a Gaio Caesare interemptum ulciscente liberto Aedemone, refugientibusque barbaris ventum constat ad montem Atlantem. nec solum consulatu perfunctis atque e senatu ducibus qui tum res gessere sed equitibus quoque Romanis qui ex eo praefuere ibi Atlantem penetrasse in gloria fuit. quinque sunt (ut diximus) Romanae 12
coloniae in ea provincia, perviumque famae videri potest. 2 sqq.
sed id plerumque fallacissimum experimento deprehenditur, quia dignitates, cum indagare vera pigeat, ignorantiae pudore mentiri non piget, haut alio fidei proniore lapsu quam ubi falsae rei gravis auctor existit. equidem minus miror inconperta quaedam esse equestris ordinis viris, iam vero et senatum inde intrantibus, quam luxuriae, cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cum ebori citro silvae exquirantur, omnes scopuli Gaetuli muricibus purpuris. Indi- 13
genae tamen tradunt in ora ab Salat CL M passuum flumen Asanam marino haustu sed portu spectabile, mox amnem quem vocant Fut, ab eo Addirim (hoc enim Atlanti nomen, et esse eorum lingua convenit) CC M passuum interveniente flumine cui nomen est Ivor. Ibi fama exstare circa vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorumque reliquias. Suetonius Paulinus, quem consulem vidimus, primus Roma- 14
norum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot milium spatio prodidit de excelsitate quidem eius quae ceteri, imas radices densis altisque repletas silvis incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frondes cupressi similes praeterquam gravitate odoris,

tenui eas obduci lanugine, quibus addita arte posse quales e bombyce vestis confici. verticem altis etiam aestate ope-
15 riri nivibus. decumis se eo pervenisse castris et ultra ad fluvium qui Ger vocetur per solitudines nigri pulveris, eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia fervore quamquam hiberno tempore experto. qui proximos inhabitent saltus refertos elephantorum ferarumque et serpentium omni genere Canarios appellari, quippe victum eius animalis promiscum his esse et dividua ferarum viscera.
16 Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolomaei pater, qui primus utrique Mauretaniae imperitavit, studiorum claritate memorabilior etiam quam regno, similia prodidit de Atlante, praeterque gigni herbam ibi euphorbiam nomine ab inventore medico suo appellatam. cuius lacteum sucum miris laudibus celebrat in claritate visus contraque serpentes et venena omnia privatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

17 2. Tingitanae provinciae longitudo CLXX M passuum est. Gentes in ea: Quondam praecipua Maurorum, unde nomen, quos plerique Maurusios dixerunt. attenuata bellis ad pau-
20 cas recidit familias. proxima illi Massaesylorum fuerat. simili modo exstincta est. Gaetulae nunc tenent gentes, Baniurae multoque validissimi Autololes et horum pars quondam Nesimi, qui avolsi his propriam fecere gentem versi ad Ae-
18 thiopas. Ipsa provincia ab oriente montuosa fert elephantos, in Abyla quoque monte et quos Septem fratres a simili altitudine appellant. freto inminent ii iuncti Abylae. Ab his ora interni maris, flumen Tamuda navigabile, quondam et oppidum, flumen Laud et ipsum navigiorum capax. Rhy-
19 saddir oppidum et portus, Malvane fluvius navigabilis. Siga oppidum ex adverso Malacae in Hispania sitae Syphacis regia, alterius iam Mauretaniae. namque diu regum nomina optinuere, ut Bogutiana appellaretur extuma, itemque Bocchi quae nunc Caesariensis. Ab ea portus Magnus a spatio appellatus, civium Romanorum oppido. amnis Mulucha, Bocchi Massaesylorumque finis. Quiza Cenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, III milibus passuum a mari.
20 Cartenna colonia Augusti. legio secunda. item colonia eius-

dem deducta cohorte praetoria Gunugu, promunturium Apollinis oppidumque ibi celeberrimum Caesarea, antea vocitatum Iol, Iubae regia a divo Claudio coloniae iure donata, eiusdem iussu deductis veteranis Oppidum Novum, et Latio dato Tipasa, itemque a Vespasiano imperatore eodem munere donatum Icosium, colonia Augusti Rusguniae, Rusucurium civitate honoratum a Claudio, Rusazus colonia Augusti, Saldae colonia eiusdem, item Igilgili, oppidum Tucca inpositum mari et flumini Ampsagae. intus colonia Augusta quae item Succhabar, item Tubusuptu, civitates Timici, Tigavae, flumina Sardaval, Aves, Nabar, gens Macurebi, flumen Usar, gens Nababes. Flumen Ampsaga abest a Caesarea CCCXXII M passuum. Utriusque Mauretaniae longitudo [X] XXXVIII M, latitudo CCCCLXVII M pass. 21

3. (2.) Ab Ampsaga Numidia est Masinissae clara nomine, Metagonitis terra a Graecis appellata, Numidae vero Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est domos, plaustris circumferentes. Oppida Cullu, Rusiccade, et ab eo XLVIII M passuum in mediterraneo colonia Cirta Sitianorum cognomine, et alia intus Sicca, liberumque oppidum Bulla Regia. at in ora Tacatua, Hippo Regius, flumen Armua, oppidum Tabraca civium Romanorum, Tusca fluvius Numidiae finis, nec praeter marmoris Numidici ferarumque proventum aliud insigne. 22

4. (3.) A Tusca Zeugitana regio et quae proprie vocetur Africa est. Tria promunturia, Candidum, mox Apollinis adversum Sardiniae, Mercuri adversum Siciliae, in altum procurrentia duo efficiunt sinuus, Hipponiensem proximum ab oppido quod Hipponem Dirutum vocant, Diarrhytum Graecis dictum propter aquarum inrigua. cui finitimum Theudalis immune oppidum, longius a litore. dein promunturium Apollinis et in altero sinu Utica civium Romanorum, Catonis morte nobilis, flumen Bagrada, locus Castra Cornelia, colonia Carthago magnae in vestigiis Carthaginis, colonia Maxula, oppida Carpi, Misua et liberum Clypea in promunturio Mercuri, item libera Curubis, Neapolis. Mox Africae ipsius alia distinctio. Libyphoenices vocantur qui Byzacium incolunt. ita appellatur regio CCL M pass. circuitu, fertilitatis eximiae, cum cen- 23 24

25 tesima fruge agricolis fenus reddente terra. Hic oppida libera Leptis, Hadrumetum, Ruspina, Thapsus. inde Thena, Aves, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiae et Africae ab Ampsaga longitudo DLXXX M pass., latitudo qua cognitum est CC M. Ea pars quam Africam appellavimus dividitur in duas provincias, veterem et novam, discretas fossa inter Africanum sequentem et reges Thenam usque perducta, quod oppidum a Car-
26 thagine abest CCXVI M pass. (4.) Tertius sinus dividitur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. ad proximam, quae minor est, a Carthagine CCC M pass. Polybius tradit, ipsam C M passuum aditu, CCC M ambitu. et terra autem siderum observatione ad eam per deserta harenis perque serpentes iter est. Excipiunt saltuus repleti ferarum multitudine, et introrsus elephantorum solitudines, mox deserta vasta ultraque Garamantes ab Augilis dierum
27 XII itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis desertis circumdatus. Augilae ipsi medio fere spatio locantur ab Aethiopia quae ad occidentem vergit et a regione quae duas Syrtis interiacet pari utrimque intervallo. Sed litore inter duas Syrtis CCL M passuum. ibi civitas Oeensis, Cinyps fluvius ac regio, oppida Neapolis, Taphra, Habrotonum, Leptis altera quae cognominatur Magna. Inde Syrtis maior circuitu DCXXV, aditu autem CCCXII M
28 passuum. inde accolit gens Cisippadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagon quos quidam Alachroas dixere, ad Philaenorum aras. ex harena sunt hae. Ab his non procul a continente palus vasta amnem Tritonem nomenque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho et citra minorem Syrtim esse dicta, a multis vero inter duas Syrtis. promunturium quod maiorem includit Borion appellatur. ultra Cyrenaica provin-
29 cia. Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos DXVI habet qui Romano pareant imperio. in his colonias VI, praeter iam dictas Uthinam, Thuburbi. oppida civium Romanorum XV, ex quibus in mediterraneo dicenda Absuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chimavense, Simittuense, Thunusidiense, Thuburnicense, Thinidrumense, Tibigense, Ucitana duo, maius et minus, Vagense. oppidum

Latinum unum Uzalitanum. oppidum stipendiarium unum Castris Corneliis. oppida libera XXX, ex quibus dicenda intus Achollitanum, Accaritanum, Avinense, Abziritanum, Canopitanum, Melizitanum, Materense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiphicense, Tunisense, Theodense, Tagesense, Sigense, Ulusubburitanum, Vagense aliud, Siense, Ziamense. Ex reliquo numero non civitates tantum sed plerique etiam nationes iure dici possunt, ut Natabudes, Capsitani, Musulami, Sabarbares, Massyli, Nicives, Vamacures, Cinithi, Musuni, Marchubii, et tota Gaetulia ad flumen Nigrim, qui Africam ab Aethiopia dirimit. 30

5. (5.) Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, inlustratur Hammonis oraculo quod a Cyrenis abest CCCC M pass., fonte Solis, urbibus maxime V, Berenice, Arsinoe, Ptolomaide, Apollonia ipsaque Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum supra dictarum, vagantibus Graeciae fabulis. Nec procul ante oppidum fluvius Leton, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. abest ab Lepti CCCLXXV M pass. Ab ea Arsinoe Teuchira vocitata XLIII M pass., et deinde Ptolomais antiquo nomine Barce XXII M passuum. mox XL M pass. promunturium Phycuus per Creticum mare excurrit, distans CCCL M pass. a Taenaro Laconicae promunturio, a Creta vero ipsa CCXXV M. post id Cyrene, a mari XI M pass., ab Phycunte Apolloniam XXIIII M pass., ad Cherronesum LXXXVIII M passuum, unde Catabathmum CCXVI M pass. Accolunt Marmaridae, a Paraetoni ferme regione ad Syrtim maiorem usque porrecti. post eos Acrauceles ac iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Grai appellavere ab argumento loci, medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager XV M passuum latitudine a litore et arboribus fertilis habetur, intus eodem spatio frugibus tantum, mox XXX M passuum latitudine et CCL M passuum longitudine lasari modo. Post Nasamonas Hasbitae et Macae vivont, ultra eos Amantes duodecim dierum itinere a Syrtibus maioribus ad occidentem et ipsi versus harenis circumdati, puteos tamen haut difficile binum ferme cubitorum altitudine inveniunt ibi restagnantibus Mauretaniae aquis. domuus sale montibus suis exciso ceu lapide construunt. Ab 31 32 33 34

his ad Trogodytas hiberni occasuus plaga dierum VII iter, cum quibus commercium gemmae tantum quam carbunculum
35 vocamus ex Aethiopia invectae. Intervenit ad solitudines Africae supra minorem Syrtim dictas versa Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbisque Alelen et Cillibam subegimus, item Cydamum e regione Sabratae. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tendit Ater nostris dictus, a na-
36 tura, adusto similis aut solis repercussu accenso. ultra eum deserta, mox Thelgae oppidum Garamantum, itemque Debris adfuso fonte a medio die ad mediam noctem aquis ferventibus totidemque horis ad medium diem rigentibus, clarissimumque Garama caput Garamantum, omnia armis Romanis superata et a Cornelio Balbo triumphata, unius omnium curru externo et Quiritium iure donato. quippe Gadibus genito civitas Romana cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, supra dicta oppida ab eo capta auctores nostros prodidisse, ipsum in triumpho praeter Cydamum et Garamam omnium aliarum gentium urbiumque nomina ac simulacra
37 duxisse, quae iere hoc ordine: Tabudium oppidum, Niteris natio, Miglis Gemella oppidum, Bubeium natio vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum, mons nomine Niger, Nitibrum Rapsa oppida, Viscera natio, Decri oppidum, flumen Nathabur, Thapsagum oppidum, Tamiagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari, mox oppida continua Baracum, Buluba, Alasit, Galia, Balla, Maxalla, Cizania, mons
38 Gyri in quo gemmas nasci titulus praecessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit latronibus gentis eius puteos (qui sunt non alte fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. proxumo bello, quod cum Oeensibus gessere initiis Vespasiani imperatoris, conpendium viae quatridui deprehensum est. hoc iter vocatur Praeter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum et vallis repente convexa. ad eum terminum Cyrenaica Africa a Syrti minore $\overline{X}$. LX M passuum in longitudinem patet, in latitudinem qua cognitum est DCCCX.

39 6. (6.) Quae sequitur regio Mareotis Libya appellatur Aegypto contermina. tenent Marmaridae, Adyrmachidae, dein Mareotae. mensura a Catabathmo Paraetonium LXXXVI

M passuum. In eo tractu intus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. ab eo Paraetonium LXII M passuum. inde Alexandriam CC M passuum. latitudo CLXVIIII est. Eratosthenes a Cyrenis Alexandriam terrestri itinere DXXV M prodit. Agrippa totius Africae a mari Atlantico cum inferiore Aegypto |XXX| L M passuum longitudinem, Polybius et Eratosthenes diligentissimi existimati ab oceano ad Carthaginem magnam |XI| M passuum, ab ea Canopum, Nili proximum ostium, |XVI| XXVIII M pass. fecerunt, Isidorus a Tingi Canopum |XXXV| XCVIIII M passuum, Artemidorus XL minus quam Isidorus. 40

7. (7.) Insulas non ita multas conplectuntur haec maria. Clarissima est Meninx, longitudine XXV M passuum, latitudine XXII, ab Eratosthene Lotophagitis appellata. oppida habet duo, Meningen ab Africae latere et altero Thoar, ipsa a dextro Syrtis minoris promunturio passibus MD sita. Ab ea C M pass. contra laevum Cercina cum urbe eiusdem nominis libera, longa XXV M pass., lata dimidium eius, ubi plurimum, at in extremo non plus V M pass. huic perparva Carthaginem versus Cercinitis ponte iungitur. Ab his L M fere passuum Lopadusa, longa VI M passuum. Mox Gaulos et Galata, cuius terra scorpiones, dirum animal Africae, necat. dicuntur et in Clupea emori, cuius ex adverso Cossyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duae Aegimoerae, Arae autem, scopuli verius quam insulae, inter Siciliam maxime et Sardiniam. auctores sunt et has quondam habitatas subsedisse. 41 42

8. (8.) Interiori autem ambitu Africae ad meridiem versus superque Gaetulos intervenientibus desertis primi omnium Libyes Aegyptii, deinde Leucoe Aethiopes habitant. Super eos Aethiopum gentes Nigritae a quo dictum est flumine, Gymnetes Pharusii, iam oceanum attingentes quos in Mauretaniae fine diximus Perorsi. Ab his omnibus vastae solitudines orientem versus usque ad Garamantas Augilasque et Trogodytas, verissima opinione eorum qui desertis Africae duas Aethiopias superponunt, et ante omnis Homeri qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientem occasumque versos. Nigri fluvio eadem natura quae Nilo. calamum ac papyrum 43 30 10 44

et easdem gignit animantes iisdemque temporibus augescit. oritur inter Tarraelios Aethiopas et Oechalicas. horum oppidum Magium. quidam solitudinibus interposuerunt, Atlantas eosque iuxta Aegipanas semiferos et Blemmyas et Gamphasantas et Satyros et Himantopodas. Atlantes degeneres sunt
45 humani rituus, si credimus. nam neque nominum ullorum inter ipsos appellatio est, et solem orientem occidentemque dira inprecatione contuentur ut exitialem ipsis agrisque, neque in somno visunt qualia reliqui mortales. Trogodytae specuus excavant. hae illis domuus, victus serpentium carnes, stridorque, non vox. adeo sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exsortes passim cum feminis degunt. Augilae inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi proelio-
46 rumque expertes nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse ore et oculis pectori adfixis. Satyris praeter figuram nihil moris humani. Aegipanum qualis vulgo pingitur forma. Himantopodes loripedes quidam quibus serpendo ingredi natura sit. Pharusii, quondam Persae, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quae memorentur occurrunt.

47 9. (9.) Adhaeret Asia, quam patere a Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes |XXVI| XXXVIII M passuum tradidit, ab ore autem Ponti ad os Maeotis Eratosthenes |XV| XLV M pass., universam vero cum Aegypto ad Tanaim Artemidorus et Isidorus |LX| III M DCCL pass. Maria eius conplura ab
48 accolis traxere nomina, quare simul indicabuntur. Proxima Africae incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec a tergo praetendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus dextera laevaque divisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco, CLXX M passuum intervallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere, ita se findente Nilo ut triquetram terrae figuram efficiat. ideoque multi Graecae litterae vocabulo Delta appellavere Aegyptum. Mensura ab unitate alvei, unde se primum findit in latera, ad Canopicum ostium CXLVI M, ad Pelusiacum CLXVI M est. summa pars contermina Ae-
49 thiopiae Thebais vocatur. Dividitur in praefecturas oppidorum quas nomos vocant: Ombiten, Apollonopoliten, Her-

monthiten, Thiniten, Phaturiten, Coptiten, Tentyriten, Diospoliten, Antaeopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quae iuxta Pelusium est regio nomos habet Pharbaethiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. reliqua autem Arabicum, Hammoniacum tendentem ad Hammonis Iovis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Athribiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebennyten, Cabasiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethum, Ptemphum, Naucratiten, Metelliten, Gynaecopoliten, Menelaiten, Alexandriae regionem, item Libyae, Mareotis. Heracleopolites est in insula 50
Nili longa passuum L M, in qua et oppidum Herculis appellatum. Arsinoitae duo sunt. hi et Memphites usque ad summum Delta perveniunt, cui sunt contermini ex Africa duo Oasitae. Quidam ex his aliqua nomina permutant et substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit circuitu CCL M passuum aut, ut Mucianus tradit, CCCCL M et altitudinis L passuum, manu factus, a rege qui fecerat Moeridis appellatus. Inde LXII M passuum prope abest Memphis, quondam arx Aegypti regum, unde ad Hammonis oraculum XII dierum iter est. ad scissuram autem Nili, quod appellavimus Delta, XV M passuum.

(10.) Nilus incertis ortus fontibus, ut per deserta et 51
ardentia et inmenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum inermi (quae situs sine bellis, quae ceteras omnis terras, inveniret) originem, ut Iuba rex potuit exquirere, in monte inferioris Mauretaniae non procul oceano habet, lacu protinus stagnante quem vocant Niliden. ibi pisces reperiuntur alabetae, coracini, siluri. crocodilus quoque inde. ob argumentum hoc Caesareae in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. praeterea observatum est, prout in Mauretania nives imbresve satiaverint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu pro- 52
fusus indignatur fluere per harenosa et squalentia, conditque se aliquot dierum itinere, mox alio lacu maiore in Caesariensis Mauretaniae gente Massaesylum erumpit et hominum coetuus veluti circumspicit, iisdem animalium argumentis. iterum harenis receptus conditur rursus XX dierum desertis

ad proximos Aethiopas, atque ubi iterum sensit hominem, prosilit fonte, ut verisimile est, illo quem Nigrum vocavere.
53 Inde Africam ab Aethiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen et beluis frequens silvarumque opifex, medios Aethiopas secat cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam e tenebris profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdamque tam vastae magnitudinis, quamquam rapida celeritate, ut tamen dierum quinque cursu non breviore travolet, circa clarissimam earum Meroen Astobores laevo alveo dictus, hoc est ramus aquae venientis e tenebris, dextra vero Astusapes, quod lateris significationem adicit, nec ante Nilus quam se totum aquis
54 rursus concordibus iunxit. sic quoque etiamnum Giris ante nominatus per aliquot milia, et in totum Homero Aegyptus aliisque Triton, subinde insulis inpactus, totidem incitatus inritamentis, postremo inclusus montibus, nec aliunde torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Aethiopum qui Catadupi vocantur novissimo catarracte inter occursantis scopulos non fluere inmenso fragore quaerit sed ruere. postea lenis et confractis aquis domitaque violentia, aliquid et spatio fessus, multis quamvis faucibus in Aegyptium mare se evomat, certis tamen diebus auctu magno per totam spa-
55 tiatus Aegyptum fecundus innatat terrae. Causas huius incrementi varias prodidere, sed maxime probabiles etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum ultra in ora acto mari, aut imbres Aethiopiae aestivos iisdem etesiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe. Timaeus mathematicus occultam protulit rationem, Phialam appellari fontem eius, mergique in cuniculos ipsum amnem vapore anhelantem fumidis cautibus ubi conditur. verum sole per eos dies commi-
nus facto extrahi ardoris vi et suspensum abundare ac ne
56 devoretur abscondi. id evenire a canis ortu per introitum solis in leonem, contra perpendiculum fontis sidere stante, cum in eo tractu absumantur umbrae, plerisque e diverso opinatis largiorem fluere ad septentriones sole discedente, quod in cancro et leone evenit, ideoque tunc minus siccari, rursus in capricornum et austrinum polum reverso sorberi et ob id parcius fluere. sed Timaeo si quis extrahi posse cre-

dat, umbrarum defectus his diebus et locis sine fine adest. Incipit crescere luna nova, quaecumque post solstitium est, sensim modiceque cancrum sole transeunte, abundantissime autem leonem, et residit in virgine iisdem quibus adcrevit modis. in totum autem revocatur intra ripas in libra, ut tradit Herodotus, centesimo die. cum crescit, reges aut praefectos navigare eo nefas iudicatum est. auctuus per puteos mensurae notis deprehenduntur. iustum incrementum est cubitorum XVI. minores aquae non omnia rigant, ampliores detinent tardius recedendo. hae serendi tempora absumunt solo madente, illae non dant sitiente. utrumque reputat provincia. in XII cubitis famem sentit, in XIII etiamnum esurit, XIIII cubita hilaritatem adferunt, XV securitatem, XVI delicias. maximum incrementum ad hoc aevi fuit cubitorum XVIII Claudio principe, minimum V Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine aversante. cum stetere aquae, apertis molibus admittuntur. ut quaeque liberata est terra, seritur. Idem amnis unus omnium nullas exspirat auras. Dicionis Aegyptiae esse incipit a fine Aethiopiae Syene. ita vocatur paeninsula M passuum ambitu in qua castra sunt latere Arabiae et ex adverso. insula est Philae DC M passuum a Nili fissura, unde appellari diximus Delta. hoc spatium edidit Artemidorus, et in eo CCL oppida fuisse, Iuba CCCC M passuum, Aristocreon ab Elephantide ad mare DCCL M passuum. Elephantis insula intra novissimum catarracten IIII M passuum et supra Syenen XVI M habitatur, navigationis Aegyptiae finis, ab Alexandria DLXXX M pass. In tantum erravere supra scripti. Ibi Aethiopicae conveniunt naves, namque eas plicatiles umeris transferunt quotiens ad catarractas ventum est. 58 59

(11.) Aegyptus super ceteram antiquitatis gloriam XX M urbium sibi Amase regnante habitata praefert, nunc quoque multis etiamsi ignobilibus frequens. celebrantur tamen Apollinis, mox Leucotheae, Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama, Coptos Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium, mox Veneris oppidum et iterum Iovis, ac Tentyris, infra quod Abydus Memnonis regia et Osiris templo inclutum, VII M D pass. in 60

61 Libyam remotum a flumine. dein Ptolemais et Panopolis ac Veneris iterum, et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. ab iis oppida Mercuri, Alabastron, Canum et supra dictum Herculis. deinde Arsinoes ac iam dicta Memphis, inter quam et Arsinoiten nomon in Libyco turres quae pyramides vocantur, labyrinthus in Moeridis lacu nullo addito ligno exaedificatus et oppidum Crialon. unum praeterea intus et Arabiae conterminum claritatis magnae, Solis oppidum.

62 10. Sed iure laudetur in litore Aegyptii maris Alexandria Magno Alexandro condita in Africae parte ab ostio Canopico XII M passuum iuxta Mareotim lacum, qui locus antea Rhacotes nominabatur. metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV M passuum laxitate insessa ad effigiem Macedonicae chlamydis orbe gyrato laciniosam, dextra laevaque anguloso procursu,

63 iam tum tamen quinta situus parte regiae dicata. Mareotis lacus a meridiana urbis parte euripo e Canopico ostio mittit ex mediterraneo conmercia, insulas quoque plures amplexus, XXX M passuum traiectu, CCL ambitu, ut tradit Claudius Caesar. alii schoenos in longitudinem patere XL faciunt, schoenumque stadia XXX, ita fieri longitudinis CL

64 M pass., tantumdem et latitudinis. Sunt in honore et intra decursuus Nili multa oppida, praecipue quae nomina ostiis dedere, non omnibus (XII enim reperiuntur, superque quattuor quae ipsi falsa ora appellant), sed celeberrimis septem, proximo Alexandriae Canopico, dein Bolbitino, Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoque Pelusiaco. praeterea Butos, Pharbaethos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis, unde ostium quidam Naucratiticum nominant quod alii Heracleoticum, Canopico cui proximum est praeferentes.

65 11. (12.) Ultra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens et odoriferam illam ac divitem et beatae cognomine inclutam. Haec Cattabanum et Esbonitarum et Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, praeterquam ubi Syriae confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes

iunguntur, ab oriente Canchlei, a meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabataeis. Heroopoliticus vocatur alterque Aelaniticus sinus Rubri maris in Aegyptum vergentis, CL M passuum intervallo inter duo oppida, Aelana et in nostro mari Gazam. Agrippa a Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum per deserta CXXV M passuum tradit. tam parvo distat ibi tanta rerum naturae diversitas.

12. (13.) Iuxta Syria litus occupat, quondam terra- 66
rum maxuma et pluribus distincta nominibus. namque Palaestine vocabatur qua contingit Arabas, et Iudaea et Coele, exin Phoenice, et qua recedit intus Damascena, ac magis etiamnum meridiana Babylonia, et eadem Mesopotamia inter Euphraten et Tigrin, quaque transit Taurum Sophene, citra vero eam Commagene, et ultra Armeniam Adiabene Assyria ante dicta, et ubi Ciliciam attingit Antiochia. Longitudo 67
eius inter Ciliciam et Arabiam CCCCLXX M passuum est, latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma CLXXV M passuum. qui subtilius dividunt circumfundi Syria Phoenicen volunt, et esse oram maritimam Syriae, cuius pars sit Idumaea et Iudaea, dein Phoenicen, dein Syriam. Id quod praeiacet mare totum Phoenicium appellatur. ipsa gens Phoenicum in magna gloria litterarum inventionis et siderum navaliumque ac bellicarum artium.

(14.) A Pelusio Chabriae castra, Casius mons, delu- 68
brum Iovis Casii, tumulus Magni Pompei. Ostracine Arabia finitur, a Pelusio LXV M passuum. 13. Mox Idumaea incipit et Palaestina ab emersu Sirbonis lacuus, quem quidam CL M passuum circuitu tradidere. Herodotus Casio monti adplicuit, nunc est palus modica. oppida Rhinocolura et intus Rhaphea, Gaza et intus Anthedon, mons Argaris. Regio per oram Samaria. oppidum Ascalo liberum, Azotos, Iamneae duae, altera intus. Iope Phoenicum, antiquior ter- 69
rarum inundatione, ut ferunt, insidet collem praeiacente saxo in quo vinculorum Andromedae vestigia ostendunt. colitur illic fabulosa Ceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Caesarea, ab Herode rege condita, nunc colonia Prima Flavia a Vespasiano imperatore deducta. finis Palaestines CLXXXVIIII mil. passuum a confinio Arabiae. dein

Phoenice. intus autem Samaria. oppida Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur, Sebaste in monte, et altiore Gamala.

70 14. (15.) Supra Idumaeam et Samaritin Iudaea longe lateque funditur. pars eius Syriae iuncta Galilaea vocatur, Arabiae vero et Aegypto proxima Peraea, asperis dispersa montibus et a ceteris Iudaeis Iordane amne discreta. reliqua Iudaea dividitur in toparchias X quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus riguam, Emmaum, Lyddam, Iopicam, Acrebitenam, Gophaniticam, Thamniticam, Betholeptephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma longe clarissima urbium orientis non Iudaeae modo, Herodium cum oppido inlustri eiusdem nominis.

71 15. Iordanes amnis oritur e fonte Paniade, qui cogno-
74 men dedit Caesareae de qua dicemus. amnis amoenus et quatenus locorum situs patitur ambitiosus accolisque se praebens velut invitus Asphaltiten lacum dirum natura petit, a quo postremo ebibitur aquasque laudatas perdit pestilentibus mixtas. ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit quem plures Genesaram vocant, XVI M passuum longitudinis, VI M latitudinis, amoenis circumsaeptum oppidis, ab oriente Iuliade et Hippo, a meridie Tarichea, quo nomine aliqui et lacum appellant, ab occidente Tiberiade aquis calidis salubri.

72 16. Asphaltites nihil praeter bitumen gignit, unde et nomen. nullum corpus animalium recipit, tauri camelique fluitant. inde fama nihil in eo mergi. longitudine excedit C M passuum, latitudine maxima LXXV inplet, minima VI. prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, a meridie Machaerus, secunda quondam arx Iudaeae ab Hierosolymis. eodem latere est calidus fons medicae salubritatis Callirrhoe aquarum gloriam ipso nomine praeferens.

73 17. Ab occidente litora Esseni fugiunt usque qua nocent, gens sola, et in toto orbe praeter ceteras mira, sine ulla femina, omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. in diem ex aequo convenarum turba renascitur large frequentantibus quos vita fessos ad mores eorum fortunae fluctibus agitat. ita per seculorum milia (incredibile

dictu) gens aeterna est, in qua nemo nascitur. tam fecunda illis aliorum vitae paenitentia est. Infra hos Engada oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate palmetorumque nemoribus, nunc alterum bustum. inde Masada castellum in rupe et ipsum haut procul Asphaltite. Et hactenus Iudaea est.

18. (16.) Iungitur ei latere Syriae Decapolitana regio 74
a numero oppidorum, in quo non omnes eadem observant, plurimum tamen Damascum epoto riguis amne Chrysorrhoa fertilem, Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia, Scythopolim, antea Nysam, a Libero Patre sepulta nutrice ibi Scythis deductis, Gadara, Hieromice praefluente, et iam dictum Hippon, Dion, Pellam aquis divitem, Galasam, 71
Canatham. Intercursant cinguntque has urbes tetrarchiae, regnorum instar singulae, et regna contribuuntur, Trachonitis, Panias in qua Caesarea cum supra dicto fonte, Ambila, 71
Arca, Ampeloessa, Gabe.

19. (17.) Hinc redeundum est ad oram atque Phoenicen. 75
Fuit oppidum Crocodilon, est flumen. memoria urbium Dorum, Sycaminum. promunturium Carmelum et in monte oppidum eodem nomine, quondam Acbatana dictum. Iuxta Getta, Geba, rivus Pacida sive Belus vitri fertilis harenas parvo litori miscens. ipse e palude Cendevia a radicibus Carmeli profluit, iuxta colonia Claudi Caesaris Ptolemais, quae quondam Acce. oppidum Ecdippa, promunturium Album. Tyros, quondam insula praealto mari DCC passibus 76
divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara urbibus genitis Lepti, Utica, et illa Romani imperii aemula terrarumque orbis avida Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. circuitus XIX M passuum est, intra Palaetyro inclusa. oppidum ipsum XXII stadia optinet. Inde Idaea et Sarepta et Ornithon oppida et Sidon artifex vitri Thebarumque Boeotiarum parens. 20. A tergo eius Li- 77
banus mons orsus MD stadiis Zimyram usque porrigitur quae Coeles Syriae cognominatur. huic par interveniente valle mons adversus Antilibanus obtenditur quondam muro coniunctus. post eum introrsus Decapolitana regio praedictaeque 74

78 cum ea tetrarchiae et Palaestines tota laxitas. at** in ora autem subiecta Libano fluvius Magoras, Berytus colonia quae Felix Iulia appellatur, Leontos oppidum, flumen Lycos, Palaebyblos, flumen Adonis, oppida Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos, Tripolis quam Tyrii et Sidonii et Aradii optinent, Orthosia, Eleutheros flumen, oppida Zimyra, Marathos contraque Arados VII stadiorum oppidum et insula CC passibus a continente distans. regio in qua supradicti desinunt montes, et interiacentibus campis Bargylus mons incipit.

79 (18.) Hinc rursus Syria, desinente Phoenice. oppida Carne, Balanea, Paltos, Gabala, promunturium in quo Laodicea libera, Dipolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

21. Dein promunturium Syriae Antiochiae. intus ipsa Antiochia libera Epidaphnes cognominata. Oronte amne dividitur. in promunturio autem Seleucia libera Pieria appellata.

80 22. Super eam mons eodem quo alius nomine, Casius.
65 cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras solem adspicit, brevi circumactu corporis diem noctemque pariter ostendens. ambitus ad cacumen XVIIII M pass. est, altitudo per directum IIII. at in ora amnis Orontes natus inter Libanum et Antilibanum iuxta Heliopolim. oppida Rhosos et a tergo Portae quae Syriae appellantur, intervallo Rhosiorum montium et Tauri. in ora oppidum Myriandros, mons Amanus in quo oppidum Bomitae. ipse ab Syris Ciliciam separat.

81 23. (19.) Nunc interiora dicantur. Coele habet Apameam Marsya amne divisam a Nazerinorum tetrarchia, Bambycen quae alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Mabog — ibi prodigiosa Atargatis, Graecis autem Derceto dicta, colitur —, Chalcidem cognominatam ad Belum, unde regio Chalcidena fertilissima Syriae. et inde Cyrrestice Cyrrum, Gazetas, Gindarenos, Gabenos, tetrarchias duas quae Granucomatitae vocantur, Hermisenos, Hylatas, Ituraeorum gentem et qui ex his Bethaemi vocantur, Mariamnitanos,
82 tetrarchiam quae Mammisea appellatur, Paradisum, Pagras,
79 Penelenitas, Seleucias praeter iam dictam duas, quae ad Eu-

phraten et quae ad Belum vocantur, Tardytenses. reliqua autem Syria habet (exceptis quae cum Euphrate dicentur) Arbethusios, Beroeenses, Epiphanenses ad Orontem, Laodicenos qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Lari- saeos, praeter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus XVII.

24. (20.) Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. oritur in praefectura Armeniae maioris Caranitide, ut prodidere ex iis qui proxime viderant Domitius Corbulo in monte Aga, Licinius Mucianus sub radicibus montis quem Capoten appellat, supra Zimaram XII M passuum, initio Pyxurates nominatus. fluit Derxenen primum, mox Anaeticam, Armeniae regiones a Cappadocia excludens. Dascusa abest a Zimara LXXV M passuum, inde navigatur Sartonam L M passuum, Melitenen Cappadociae XXIIII M passuum, Elegeam Armeniae X M passuum acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. apud Elegeam occurrit ei Taurus mons, nec restitit quamquam XII M pass. latitudine praevalens. Ommam vocant inrumpentem, mox ubi perfregit, Euphraten, ultra quoque saxosum et violentum. Arabiam inde laeva, Orrhoeon dictam regionem, trischoena mensura, dextraque Commagenen disterminat, pontis tamen etiam ubi Taurum expugnat patiens. apud Claudiopolim Cappadociae cursum ad occasum solis egit. primo hunc illic in pugna Taurus aufert, victusque et abscisus sibimet alio modo vincit ac fractum expellit in meridiem. ita naturae dimicatio illa aequatur hoc eunte quo vult, illo prohibente ire qua velit. a catarractis iterum navigatur. XL M passuum inde Commagenes caput Samosata. 83 84 85

(21.) Arabia supra dicta habet oppida Edessam quae quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen a fonte nominatam, Carrhas Crassi clade nobile. Iungitur praefectura Mesopotamiae ab Assyriis originem trahens, in qua Anthemusia et Nicophorium oppida. mox Arabes qui Praetavi vocantur. horum caput Singara. a Samosatis autem, latere Syriae, Marsyas amnis influit. Cingilla Commagenen finit, Imeneorum civitas incipit. oppida adluuntur Epiphania et Antiochia quae ad Euphraten vocantur, item Zeugma LXXII milibus passuum 86

a Samosatis, transitu Euphratis nobile. ex adverso Apameam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte iunxerat.
87 Qui cohaerent Mesopotamiae Rhoali vocantur. at in Syria oppida Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis. Arabes Scenitae. Ita fertur usque Suram locum, in quo conversus ad orientem relinquit Syriae Palmyrenas solitudines quae usque ad Petram urbem et regionem Arabiae Felicis appellatae pertinent.

88 25. Palmyra urbs nobilis situ, divitiis soli et aquis amoenis, vasto undique ambitu harenis includit agros ac velut terris exempta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa Romanorum Parthorumque, et prima in discordia semper utrimque cura, abest ab Seleucia Parthorum quae vocatur ad Tigrim CCCXXXVII mil. passuum, a proximo vero Syriae litore CCIII milibus et a Damasco XXVII propius.

89 26. Infra Palmyrae solitudines Stelendena regio est
81 dictaeque iam Hierapolis ac Beroea et Chalcis. ultra Palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid optinet Emesa, item Elatium, dimidio propior Petrae quam Damascus. a Sura autem proxime est Philiscum oppidum Parthorum ad Euphraten. ab eo Seleuciam dierum X navigatio, totidem-
90 que fere Babylonem. Scinditur Euphrates a Zeugmate DLXXXXIIII milibus passuum circa vicum Massicen, et parte laeva in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam praefluenti infusus Tigri. dexteriore autem alveo Babylonem quondam Chaldaeae caput petit, mediamque permeans, item quam Mothrim vocant, distrahitur in paludes. increscit autem et ipse Nili modo statis diebus paulum differens ac Mesopotamiam inundat sole optinente vicesimam partem cancri. minui incipit in virginem e leone transgresso, in totum vero remeat in vicesima nona parte virginis.

91 27. (22.) Sed redeamus ad oram Syriae, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portae Amani montis, flumina Androcus, Pinarus, Lycus, sinus Issicus, oppidum Issos, item Alexandria, flumen Chlorus, oppidum Aegaeae liberum, amnis Pyramus, portae Ciliciae, oppida Mallos, Magirsos et intus Tarsos. campi Alei, oppida

Casyponis, Mopsos liberum Pyramo inpositum, Tyros, Zephyrium, Anchiale. amnes Saros, Cydnus Tarsum liberam 92
urbem procul a mari secans. regio Celenderitis cum oppido, locus Nymphaeum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis, Adana, Cibyra, Pinare, Pedalie, Ale, Selinus, Arsinoe, Thebe, Dorio, iuxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum et portus et specus. mox flumen Calycadnus, promunturium Sarpedon, oppida Holmoe, Myle, promunturium et oppidum Veneris a quo proxime Cyprus insula. sed in continenti 93
oppida Mysanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquos Ciliciae Melas amnis. intus autem dicendi Anazarbeni qui nunc Caesarea, Augusta, Castabala, Epiphania quae antea Oeniandos, Eleusa, Iconium, Seleucia supra amnem Calycadnum Tracheotis cognomine, a mari relata ubi vocabatur Hermia. praeterea intus flumina Liparis, Bombos, Paradisus, mons Imbarus.

(23.) Ciliciae Pamphyliam omnes iunxere neglecta gente 94
Isaurica. oppida eius intus Isaura, Clibanus, Lalasis. decurrit autem ad mare Anemuri e regione supra dicti. simili modo 95
omnibus qui eadem conposuere ignorata est contermina illi gens Omanadum quorum intus oppidum Omana. cetera castella XLIIII inter asperas convalles latent.

(24.) Insident verticem Pisidae quondam appellati Solymi, quorum colonia Caesarea, eadem Antiochia. oppida Oroanda, Sagalessos.

(25.) Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem 95
versa, cum qua conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Tyrienses. Datur et tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiae contermina est, civitatium XIIII, urbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniae celebrantur Thebasa in Tauro, Ide in confinio Galatiae atque Cappadociae. a latere autem eius super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, Milyae, quorum Arycanda oppidum.

(26.) Pamphylia antea Mopsopia appellata est. mare 96
Pamphylium Cilicio iungitur. oppida Side et in monte Aspendum, Plantanistum, Perga. promunturium Leucolla. mons Sardemisus. amnes Eurymedon iuxta Aspendum fluens, Ca-

tarractes, iuxta quem Lyrnessus et Olbia, ultimaque eius orae Phaselis.

97 (27.) Iunctum mare Lycium est gensque Lycia, unde vastos sinuus Taurus mons ab Eois veniens litoribus Chelidonio promunturio disterminat, inmensus ipse et innumerarum gentium arbiter, dextro latere septentrionalis, ubi primum ab Indico mari exsurgit, laevo meridianus et ad occasum tendens mediamque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. resilit ergo ad septentriones, flexusque inmensum iter quaerit, velut de industria rerum natura subinde aequora opponente, hinc Phoenicium, hinc Ponticum, illinc Caspium et Hyrcanium contraque Maeotium lacum.

98 torquetur itaque conlisus inter haec claustra, et tamen victor flexuosus evadit usque ad cognata Ripaeorum montium iuga, numerosis nominibus et novis quacumque incedit insignis, Imaus prima parte dictus, mox Hemodus, Paropanisus, Circius, Cambades, Pariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus, atque ubi se quoque exsuperat Caucasus, ubi brachia emittit subinde temptanti maria similis Sarpedon,

99 Coracesius, Cragus, iterumque Taurus, etiam ubi dehiscit seque populis aperit portarum tamen nomine unitatem sibi vindicans quae aliubi Armeniae aliubi Caspiae aliubi Ciliciae vocantur. quin etiam confractus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc et illinc inplet, a dextra Hyrcanius, Caspius, a laeva Parihedrus, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus, in universum vero Graece Ceraunius.

100 (28.) In Lycia igitur a promunturio eius oppidum Simena, mons Chimaera noctibus flagrans, Hephaestium civitas et ipsa saepe flagrantibus iugis. oppidum Olympus ibi fuit, nunc sunt montana Gagae, Corydalla, Rhodiopolis. iuxta mare Limyra cum amne in quem Arycandus influit, et mons Masicitus, Andria civitas, Myra, oppida Aperiae et Antiphellos quae quondam Habesos, atque in recessu Phellos. dein Pyrrha itemque Xanthus a mari XV M passuum, flumenque eodem nomine. deinde Patara, quae prius Pataros, et

101 in monte Sidyma, promunturium Cragus. Ultra par sinus priori. ibi Pinara et quae Lyciam finit Telmesus. Lycia

LXX quondam oppida habuit, nunc XXXVI habet. ex his celeberrima praeter supra dicta Canas, Candyba, ubi laudatur Eunias nemus, Podalia, Choma praefluente Aedesa, Cyaneae, Ascandiandalis, Amelas, Noscopium, Tros, Telendus. conprehendit mediterraneis et Cabaliam, cuius tres urbes Oenianda, Balbura, Bubon. A Telmeso Asiaticum mare 102
sive Carpathium et quae proprie vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa divisit. unam inclusit ab oriente Phrygia et Lycaonia, ab occidente Aegaeo mari, a meridie Aegyptio, a septentrione Paphlagonia. huius longitudinem CCCCLXX M passuum, latitudinem CCCXX M fecit. alteram determinavit ab oriente Armenia minore, ab occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, a septentrione provincia Pontica, a meridie mari Pamphylio, longam DLXXV M passuum, latam CCCXXV M.

(29.) In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam 103
Aeolis. Caria mediae Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. in ea promunturium Pedalium, amnis Glaucus deferens Telmedium, oppida Daedala, Crya fugitivorum, flumen Axon, oppidum Calynda. 28. Amnis Indus in Cibyratarum iugis ortus recipit LX perennes fluvios, torrentes vero amplius C. oppidum Caunos liberum, dein Pyr- 104
nos. portus Cressa, a quo Rhodus insula XX M. locus Loryma, oppida Tisanusa, Paridon, Larymna, sinus Thymnias, promunturium Aphrodisias, oppidum Hydas, sinus Schoenus, regio Bubassus. oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. est in promunturio Cnidos libera, Triopia, dein Pegusa et Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. sed prius 105
terga et mediterraneas iurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyratica. ipsum oppidum Phrygiae est. conveniunt eo XXV civitates celeberrima urbe Laodicea. 29. Inposita est Lyco flumini, latera adluentibus Asopo et Capro, appellata primo Diospolis, dein Rhoas. reliqui in eo conventu quos nominare non pigeat Hydrelitae, Themisones, Hierapolitae. Alter conventus a Synnade accepit nomen. conveniunt Lycaones, Appiani, Corpeni, Dorylaei, Midaei, Iulienses, et reliqui ignobiles populi XV. Tertius Apameam 106
vadit ante appellatam Celaenas, dein Ciboton. sita est in

radice montis Signiae, circumfusa Marsya, Obrima, Orba fluminibus in Maeandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur ortus ac paulo mox conditus, ubi certavit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrene sita vocatur convallis decem M passuum ab Apamea Phrygiam petentibus. ex hoc conventu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. reliqui ignobiles VIIII.

107 Doridis in sinu Leucopolis, Hamaxitos, Eleus, Etene. dein Cariae oppida Pitaium, Eutane, Halicarnasus. sex oppida contributa ei sunt a Magno Alexandro, Theangela, Side, Medmassa, Uranium, Pedasum, Telmisum. habitatur inter duos sinuus, Ceramicum et Iasium. inde Myndos et ubi fuit Palaemyndus, Nariandos, Neapolis, Caryanda, Termera libera,

108 Bargylia et (a quo sinus Iasius) oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama praenitet. quippe ibi sunt oppida Mylasa libera, Antiochia ubi fuere Symmaethos et Cranaos oppida. nunc eam circumfluunt Maeander et Orsinus. fuit in eo tractu et Maeandropolis. est Eumenia Cludro flumini adposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum et Orthosia, Berecynthius tractus, Nysa, Trallis, eadem Euanthia et Seleucia et Antiochia dicta. adluitur Eudone amne, perfunditur The-

109 baite. quidam ibi Pygmaeos habitasse tradunt. praeterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera quae conventum eum cognominavit, Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Troezene, Phorontis. longinquiores eodem foro disceptant Orthronienses, Alidienses, Euhippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatae, Trapezopolitae, Aphrodisienses liberi. Praeter haec sunt Coscinus, Harpasa adposita fluvio Harpaso, quo et Trallicon, cum fuit, adluebatur.

110 (30.) Lydia autem perfusa flexuosis Maeandri amnis recursibus super Ioniam procedit, Phrygiae ab exortu solis vicina, ad septentrionem Mysiae, meridiana parte Cariam amplectens, Maeonia antea appellata. celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui antea Timolus appellabatur, conditis. ex quo profluente Pactolo eodemque Chrysorrhoa ac fonte Tarni a Maeoniis civitas ipsa Hyde vocitata

111 est clara stagno Gygaeo. Sardiana nunc appellatur ea iu-

risdictio, conveniuntque in eam extra praedictos Macedones Cadieni, Philadelphini, et ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini adpositi Maeonii, Tripolitani, iidem et Antoniopolitae Maeandro adluuntur, Apollonihieritae, Mysotimolitae et alii ignobiles.

(31.) Ionia ab Iasio sinu incipiens numerosiore am- 112
bitu litorum flectitur. in ea primus sinus Basilicus, Posideum promunturium et oppidum oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymaei Apollinis, a litore stadiis XX, et inde CLXXX Miletus Ioniae caput, Lelegeis antea et Pityusa et Anactoria nominata, super XC urbium per cuncta maria genetrix, nec fraudanda cive Cadmo qui primus prorsam orationem condere instituit. amnis Maeander ortus e lacu in 113
monte Aulocrene plurimisque adfusus oppidis et repletus fluminibus crebris, ita sinuosus flexibus ut saepe credatur reverti, Apamenam primum pervagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Hyrgaleticos campos, postremo Cariam, placidus omnisque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decumum a Mileto stadium lenis inlabitur mari. inde mons Latmus, oppida Heraclea montis eius cognominis, Carice, Myuus quod primo condidisse Iones narrantur Athenis profecti, Naulochum, Priene. in ora quae Troglea appellatur Gessus amnis. regio omnibus Ionibus sacra et ideo Panionia appellata. iuxta a fugitivis conditum (uti nomen indicio est) Phy- 114
gela fuit et Marathesium oppidum. supra haec Magnesia Maeandri cognomine insignis, a Thessalica Magnesia orta. abest ab Epheso XV M passuum, Trallibus eo amplius MMM. antea Thessaloche et Androlitia nominata et litori adposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus et Thyatira ad- 115
luitur Lyco, Pelopia aliquando et Euhippia cognominata. in ora autem Matium, Ephesus Amazonum opus, multis antea expetita nominibus, Alopes, cum pugnatum apud Troiam est, mox Ortygiae, Amorges. vocata est et Zmyrna cognomine Trachia, et Haemonion et Ptelea. attollitur monte Pione, adluitur Caystro in Cilbianis iugis orto multosque amnes deferente et stagnum Pegaseum quod Phyrites amnis expellit. ab his multitudo limi est qua terras propagat mediisque iam campis Syrien insulam adiecit. fons in urbe Callippia et templum

116 Dianae conplexi e diversis regionibus duo Selenuntes. Ab Epheso Matium aliud Colophoniorum et intus ipsa Colophon, Haleso adfluente. inde Apollinis Clarii fanum, Lebedos. fuit et Notium oppidum. promunturium Cyrenaeum, mons Mimas CL M passuum excurrens atque in continentibus campis residens. quo in loco Magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat VII M D passuum longitudine, ut duos sinuus
117 iungeret Erythrasque cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fuerunt oppida Pteleon, Helos, Dorion, nunc est Aleon fluvius, Corynaeum Mimantis promunturium, Clazomenae, Parthenie et Hippi, Chytrophoria appellatae, cum insulae essent. Alexander idem per duo stadia continenti adiecit. Interiere intus Daphnus et Hermesta et Sipylum quod antea Tantalis vocabatur, caput Maeoniae, ubi nunc est stagnum Sale. obiit et Archaeopolis substituta Sipylo et inde illi
118 Colpe et huic Libade. Regredientibus inde abest XII M passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Zmyrna, amne Melete gaudens non procul orto. Montes Asiae nobilissimi in hoc tractu fere explicant se. Mastusia, a tergo Zmyrnae et Termetis, Olympi radicibus iunctis in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in
119 Tauro. A Zmyrna Hermus campos facit et nomini suo adoptat. oritur iuxta Dorylaum Phrygiae civitatem, multosque colligit fluvios, inter quos Phrygem qui nomine genti dato a Caria eam disterminat, Hyllum et Cryon, et ipsos Phrygiae, Mysiae, Lydiae amnibus repletos. fuit in ore eius oppidum Temnos, nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leucae in promunturio quod insula fuit finisque Ioniae Pho-
120 caea. Zmyrnaeum conventum magna pars Aeoliae quae mox dicetur frequentat, praeterque Macedones Hyrcani cognominati et Magnetes a Sipylo. verum Ephesum alterum lumen Asiae remotiores conveniunt Caesarienses, Metropolitae, Cilbiani inferiores et superiores, Mysomacedones, Mastaurenses, Briullitae, Hypaepeni, Dioshieritae.

121 30. (32.) Aeolis proxima est, quondam Mysia appellata, et quae Hellesponto adiacet Troas. ibi a Phocaea Ascanius portus. dein fuerat Larisa, sunt Cyme, Myrina quae Sebastopolim se vocat, et intus Aegaeae, Itale, Posidea,

Neontichos, Temnos. in ora autem Titanus amnis et civitas ab eo cognominata. fuit et Grynia, nunc tantum portus, olim insula adprehensa. oppidum Elaea, et ex Mysia veniens Caicus amnis. oppidum Pitane, Canaitis amnis. Intercidere 122
Canae, Lysimachea, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocylium, Thebe, Astyre, Chrysa, Palaescepsis, Gergitha, Neandros. nunc est Perperene civitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, amnes Grylios, Ollius, regio Aphrodisias quae antea Politice Orgas. regio Scepsis, flumen Evenum, cuius in ripis intercidere Lyrnesos et Miletos. In hoc tractu Ide mons, et in ora quae sinum cognominavit et conventum Adramytteos olim Pedasus dicta. flumina Astron, Cormalos, Crianos, Alabastros, Hieros ex Ida, intus mons Gargara eodemque nomine oppidum. rursus in litore Antan- 123
dros Edonis prius vocata, dein Cimmeris, Assos, eadem Apollonia. fuit et Palamedium oppidum. promunturium Lectum disterminans Aeolida et Troada. fuit et Polymedia civitas, Chrysa et Larisa alia. Zminthium templum durat. intus 121
Colone intercidit. deportant Adramytteum negotia Apolloniatae a Rhyndaco amne, Eresi, Miletopolitae, Poemaneni, Macedones Asculacae, Polichnaei, Pionitae, Cilices Mandacandeni, in Mysia Abretteni et Hellespontii appellati et alii ignobiles.

(33.) Troadis primus locus Hamaxitus, dein Cebrenia 124
ipsaque Troas Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Romana. oppidum Nee. Scamander amnis navigabilis et in promunturio quondam Sigeum oppidum. dein portus Achaeorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus stagnumque prius faciens Palaescamander. ceteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius, vestigia non habent. Granicus diverso tractu in Propontida fluit, est tamen et nunc. Scamandria civitas parva, ac MM D pass. remotum a portu Ilium inmune, unde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt 125
Rhoetea litora Rhoeteo et Dardanio et Arisbe oppidis habitata. fuit et Achilleon oppidum iuxta tumulum Achillis conditum a Mytilenaeis et mox Atheniensibus ubi classis eius steterat in Sigeo. fuit et Aeantion a Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto, XXX stadiorum intervallo

a Sigeo, et ipso statione classis suae. Supra Aeolida et partem Troadis in mediterraneo est quae vocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitus tenuere. ibi Caicus amnis iam dictus
121 oritur. gens ampla per se, etiam cum totum Mysia appella-
126 retur. In ea Pioniae, Andera, Idale, Stabulum, Conisium, Teium, Balce, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, Cambre, Oxyopum, Lygdamum, Apollonia, longeque clarissimum Asiae Pergamum, quod intermeat Selinus, praefluit Cetius profusus Pindaso monte. abest haut
121 procul Elaea, quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractuus iurisdictio. ad eam conveniunt Thyatireni, Mossyni, Mygdones, Bregmeni, Hierocometae, Perpereni, Tiareni, Hierolophienses, Hermocapelitae, Attalenses, Pan-
127 teenses, Apollonidienses aliaeque inhonorae civitates. A Rhoeteo Dardanium oppidum parvum abest stadia LXX. inde XVIII M promunturium Trapeza, unde primum concitat se Hellespontus. Ex Asia interiisse gentes tradit Eratosthenes Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Tripsedorum. Isidorus Arieneos et Capreatas, ubi sit Apamea condita a Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam vocatam.

128 31. (34.) Insularum ante Asiam prima est in Canobico ostio Nili, a Canobo Menelai gubernatore, ut ferunt, dicta. altera iuncta ponte Alexandriae, colonia Caesaris dictatoris, Pharos, quondam diei navigatione distans ab Aegypto, nunc e turri nocturnis ignibus cursum navium regens. namque fallacibus vadis Alexandria tribus omnino aditur alveis mari, Stegano, Posideo, Tauro. in Phoenicio deinde mari est ante Iopen Paria, tota oppidum, in qua obiectam beluae Andro-
78 medam ferunt, et iam dicta Arados, inter quam et continentem L cubita alto mari, ut auctor est Mucianus, e fonte dulcis aqua tubo coriis facto usque a vado trahitur.

129 (35.) Pamphylium mare ignobiles insulas habet, Cilicium ex V maximis Cyprum ad ortum occasumque Ciliciae ac Syriae obiectam, quondam VIIII regnorum sedem. huius circuitum Timosthenes CCCCXXVII M D pass. prodidit, Isidorus CCCLXXV M. longitudinem inter duo promunturia, Clidas et Acamanta,

quod est ad occasum, Artemidorus CLXII MD, Timosthenes CCM. vocatam antea Acamantida Philonides, Cerastim Xenagoras et Aspeliam et Amathusiam et Macariam, Astynomus Crypton et Colinian. oppida in ea XV, Neapaphos, 130
Palaepaphos, Curias, Citium, Corinaeum, Salamin, Amathus, Lapethos, Soloe, Tamasos, Epidaurum, Chytri, Arsinoe, Carpasium, Golgoe. fuere et ibi Cinyria, Mareum, Idalium. abest ab Anemurio Ciliciae L M pass. Mare quo praetenditur vocant Aulona Cilicium. In eodem situ Eleusa insula est, et IIII ante promunturium ex adverso Syriae Clides, rursusque ab altero capite Stiria, contra Neampaphum Hiera et Cephia, contra Salamina Salaminiae. in Lycio autem mari 131
Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriae tres steriles et Dionysia prius Charaeta dicta. deinde contra Tauri promunturium pestiferae navigantibus Chelidoniae totidem. ab iis cum oppido Leucolla Pactyae, Lasia, Nymphais, Macris, Megista cuius civitas interiit. multae deinde ignobiles. sed contra Chimaeram Dolichiste, Choerogylion, Crambusa, Rhoge, Enagora VIII M passuum, Daedaleon duae, Cryeon tres, Strongyle, et contra Sidyma Antiochi Glaucumque versus amnem Lagussa, Macris, Didymae, Helbo, Scope, Aspis, et (in qua oppidum interiit) Telandria, proximaque Cauno Rhodussa.

(36.) Sed pulcherrima est libera Rhodos, circuitu CXXV 132
M passuum aut, si potius Isidoro credimus, CIII, habitata urbibus Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. distat ab Alexandria Aegypti DLXXXIII M, ut Isidorus tradit, ut Eratosthenes CCCCLXVIII M, ut Mucianus D, a Cypro CLXXVI. vocitata est antea Ophiussa, Asteria, Aethria, Trinacrie, Corymbia, Poeeessa, Atabyria ab rege, dein Macaria et Oloessa. Rhodiorum insulae Carpathus quae mari nomen dedit, Casos, 133
Achne olim, Nisyros distans ab Cnido XII mil. D, Porphyris antea dicta, et eodem tractu media inter Rhodum Cnidumque Syme. cingitur XXXVII mil. D. portuus benigne praebet octo. praeter has circa Rhodum Cyclopis, Teganon, Cordylussa, Diabatae IIII, Hymos, Chalce cum oppido, Seutlussa, Narthecussa, Dimastos, Progne, et a Cnido Cisserussa, Therionarcia, Calydne cum tribus oppidis Notio, Nisyro, Mende-

tero, et in Arconneso oppidum Ceramus. in Cariae ora quae vocantur Argiae numero XX, et Hyetussa, Lepsia, Leros.
134 nobilissima autem in eo sinu Coos ab Halicarnaso quindecim mil. passuum distans, circuitu C, ut plures existimant Merope vocata, Cea ut Staphylus, Meropis ut Dionysius, dein Nymphaea. mons ibi Prion, et Nisyron abruptam illi putant, quae Porphyris antea dicta est. Hinc Caryanda cum oppido. nec procul ab Halicarnaso Pidossus. in Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Pserima, Lampsa, Aemyndus, Passala, Crusa, Pyrrhaeciusa, Sepiusa, Melano, paulumque a continente distans quae vocata est Cinaedopolis probrosis ibi relictis a rege Alexandro.

135 (37.) Ioniae ora Aegeas et Corseas habet et Icaron, de
4,68 qua dictum est, Laden quae prius Late vocabatur, atque inter ignobiles aliquot duas Camelitas Mileto vicinas, Mycalae Trogilias tres, Philion, Argennon, Sandalion, Samon liberam circuitu LXXXVII M D passuum aut, ut Isidorus, C M. Partheniam primum appellatam Aristoteles tradit, postea Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adicit Melamphyllum, dein Cyparissiam, alii Parthenoarrhusam, Stephanen. amnes in ea Imbrasus, Chesius, Hibiethes, fontes Gigartho, Leucothea, mons Cercetius. adiacent insulae Rhypara, Nymphaea, Achillea.

136 (38.) Par claritate ab ea distat XCIIII M passuum cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat, Metrodorus et Cleobulus Chiam a Chione nympha, aliqui a nive, et Macrin et Pityusam. montem habet Pelinnaeum, marmor Chium. circuitu CXXV M passuum colligit, ut veteres tradidere, Isidorus VIIII M adicit. posita est inter
137 Samum et Lesbum, ex adverso maxime Erythrarum. Finitimae sunt Tellusa quam alii Daphnusam scribunt, Oenusa, Elaphitis, Euryanassa, Arginusa cum oppido. Iam hae circa Ephesum et quae Pisistrati vocantur Anthinae, Myonnesos, Diarrheusa (in utraque oppida intercidere), Poroselene cum oppido, Cerciae, Halone, Commone, Illetia, Lepria, Aethre, Sphaeria, Procusae, Bolbulae, Pheate, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pele, Drymusa, Anhydros, Scopelos, Sycussa,
138 Marathusa, Psile, Perirrheusa, multaeque ignobiles. clara

vero in alto Teos cum oppido, a Chio LXXI M D passuum, tantundem ab Erythris. Iuxta Zmyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elaeusa, Bacchina, Pystira, Crommyonnesos, Megale. ante Troada Ascaniae, Plateae tres, dein Lamiae, Plitaniae duae, Plate, Scopelos, Getone, Arthedon, Coele, Lagusae, Didymae.

(39.) Clarissima autem Lesbos, a Chio LXV M passuum, 139
Himerte et Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, novem oppidis incluta. ex his Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subversa, Antissam Methymna traxit in se, ipsa novem urbibus Asiae in XXXVII M passuum vicina. et Agamede obiit et Hiera. restant Eresos, Pyrrha et libera Mytilene annis M D potens. Tota in- 140
sula circuitur, ut Isidorus, CLXVIII M passuum, ut veteres CXCV M. montes habet Lepetymnum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. a proxima continente abest VII M D passuum. Insulae adpositae Sandalium, Leucae V. ex iis Cydonea cum fonte calido. Arginussae ab Aege IIII M passuum distant. dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum adversa Sigeo litori iacet Tenedus Leucophrys dicta et Phoenice et Lyrnesos. abest a Lesbo LVI M passuum, a Sigeo XII M D.

32. (40.) Impetum deinde sumit Hellespontus et in mare 141
incumbit, verticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europae. promunturium id appellavimus Trapezam. Ab eo 127
X M passuum Abydum oppidum, ubi angustiae VII stadiorum. deinde Percote oppidum et Lampsacum antea Pityusa dictum, Parium colonia quam Homerus Adrastiam appellavit, oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis. ita appellatur ubi se dilatat mare. flumen Granicum, Artace portus ubi oppidum fuit. ultra insula quam continenti iunxit 142
Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum antea vocitatum Arctonnesos et Dolionis et Didymis, cuius a vertice mons Didymus. mox oppida Placia, Ariace, Scylace, quorum a tergo mons Olympus Mysius dictus, civitas Olympena. amnes Horisius et Rhyndacus ante Lycus vocatus. oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim, recipit Maceston et plerosque alios, Asiam Bithyniamque disterminans. Ea appel- 143

lata est Cronia, dein Thessalis, dein Malianda et Strymonis. hos Homerus Halizonas dixit, quando praecingitur gens mari. Urbs fuit inmensa Atussa nomine, nunc sunt XII civitates, inter quas Gordiucome quae Iuliopolis vocatur, in ora Dascylos. dein flumen Gelbes, et intus Helgas oppidum quae Germanicopolis, alio nomine Booscoete, sicut Apamea quae nunc Myrlea Colophoniorum, flumen Echeleos anticus Troadis finis
144 et Mysiae initium. postea sinus in quo flumen Ascanium, oppidum Bryalion, amnes Hylas et Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul adcolentis Phrygiae a Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiae vocabatur. quapropter non aliubi aptius de ea dicatur.

145 (41.) Phrygia Troadi superiecta populisque a promunturio Lecto ad flumen Echeleum praedictis septentrionali sui parte Galatiae contermina, meridiana Lycaoniae, Pisidiae, Mygdoniae, ab oriente Cappadociam attingit. oppida ibi ce-
105 sq. leberrima praeter iam dicta Ancyra, Andria, Celaenae, Colossae, Carina, Cotyaion, Ceraine, Conium, Midaium. Sunt auctores transisse ex Europa Moesos et Brygos et Thynos, a quibus appellentur Mysi, Phryges, Bithyni.

146 (42.) Simul dicendum videtur et de Galatia, quae superposita agros maiori ex parte Phrygiae tenet caputque quondam eius Gordium. Qui partem eam insedere Gallorum Tolistobogi et Voturi et Ambitouti vocantur, qui Maeoniae et Paphlagoniae regionem Trogmi. Praetenditur Cappadocia a septentrione et solis ortu, cuius uberrimam partem occupavere Tectosages ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hae. populi vero ac tetrarchiae omnes numero CXCV. oppida Tectosagum Ancyra, Trogmorum Tavium, Tolistobogiorum
147 Pisinuus. praeter hos celebres Actalenses, Alassenses, Comenses, Didienses, Hierorenses, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Thebaseni. Attingit Galatia et Pamphyliae Cabaliam et Milyas qui circa Barim sunt et Cyllanicum et Oroandicum Pisidiae tractum, item Lycaoniae partem Obizenen. flumina sunt in ea praeter iam dicta Sangarium et Gallus, a quo nomen traxere Matris deum sacerdotes.

(43.) Nunc reliqua in ora. a Cio intus in Bithynia Prusa 148
ab Hannibale sub Olympo condita. inde Nicaeam XXV M
passuum interveniente Ascanio lacu. deinde Nicaea in ultimo
Ascanio sinu, quae prius Olbia, et Prusias. item altera sub
Hypio monte. fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta.
sunt in ora amnes Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Aesyros, Geodos qui et Chrysorrhoas, promunturium in quo
Megarice oppidum fuit. unde Craspedites sinus vocabatur,
quoniam id oppidum velut in lacinia erat. fuit et Astacum,
unde et ex eo Astacenus idem sinus. fuit et Libyssa oppidum
ubi nunc Hannibalis tantum tumulus. est in intimo sinu Nico- 149
media Bithyniae praeclara. Leucatas promunturium quo includitur Astacenus sinus a Nicomedia XXXVII M D, rursusque
coeuntibus terris angustiae pertinentes usque ad Bosporum
Thracium. in iis Calchadon libera a Nicomedia LXII D, Procerastis ante dicta, dein Colpusa, postea Caecorum oppidum,
quod locum eligere nescissent, VII stadiis distante Byzantio
tanto feliciore omnibus modis sede. ceterum intus in Bithynia
colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitae, Bithynion. flumina Syrium, Laphias, Pharnacias, Alces, Serinis, Lilaeus,
Scopius, Hieros qui Bithyniam et Galatiam disterminat. Ultra 150
Calchadona Chrysopolis fuit. dein Nicopolis, a qua nomen
ctiamnum sinus retinet in quo portus Amyci. dein Naulochum
promunturium, Estiae, templum Neptuni. Bosporus D passuum intervallo Asiam Europae iterum auferens abest a Calchadone XII M D passuum. inde fauces primae VIII M DCCL
passuum, ubi Spiropolis oppidum fuit. Tenent oram omnem
Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiae est populorumque
CCLXXXII qui ad eum locum a fine Lyciae numerantur.
Spatium Hellesponti et Propontidis ad Bosporum Thracium
esse CCXXXVIIII M pass. diximus. a Calchadone Sigeum 4,76
Isidorus CCCXXII M D pass. tradit.

(44.) Insulae in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus, 151
unde Cyzicenum marmor, eadem Neuris et Proconnesus dicta.
secuntur Ophiussa, Acanthus, Phoebe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido, Delphacie, Polydora, Artacaeon
cum oppido. est et contra Nicomediam Demonnesos, item
ultra Heracleam adversa Bithyniae Thynias quam barbari

Bithyniam vocant. est et Antiochia et contra fauces Rhyndaci Besbicos XVIII M circuitu. est Elaea et duae Rhodussae, Erebinthote, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER VI.

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Pontus Euxinus antea ab inhospitali feritate Axinus appellatus est. peculiari invidia naturae sine ulla fine indulgentis aviditati maris et ipse in Europam Asiamque funditur. non fuerat satis oceano ambisse terras et partem earum aucta inmanitate abstulisse, non inrupisse fractis montibus Calpeque Africae avolsa tanto maiora absorbuisse quam relinqueret spatia, non per Hellespontum Propontida infudisse iterum terris devoratis. a Bosporo quoque in aliam vastitatem panditur nulla satietate donec ex spatianti lacuus
2 Maeoti rapinam suam iungant. Invitis hoc accidisse terris indicio sunt tot angustiae atque tam parva naturae repugnantis intervalla, ad Hellespontum DCCCLXXV passuum, ad Bosporos duos vel bubus meabili transitu, unde nomen ambobus, et iam quaedam in dissociatione germanitas concors. alitum quippe cantuus canumque latratuus invicem audiuntur, vocis etiam humanae conmercia, inter duos orbes manente
3 conloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti. Mensuram Ponti a Bosporo ad Maeotium lacum quidam fecere |XIV| XXXVIII M D passuum, Eratosthenes CM minorem. Agrippa a Calchadone ad Phasim |X|, inde Bosporum Cimmerium CCCLX milia. nos intervalla generatim ponimus conperta in aevo nostro, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est.
4 ergo a faucibus Bospori est amnis Rebas, quem aliqui Rhesum dixerunt. dein Syris, portus Calpas, Sangaris fluvius ex inclutis. oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium et Gallum, idem Sagiarius plerisque dictus,

Coralius, a quo incipiunt Mariandyni, sinus oppidumque Heraclea Lyco flumini adpositum. abest a Ponti ore milibus CC. portus Acone veneno aconito dirus, specus Acherusia, flumina Paedopides, Callichorum, Sonautes, oppidum Tium ab Heraclea XXXVIII mil. passuum, fluvius Billis.

2. (2.) Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylaemeniam aliqui dixerunt inclusam a tergo Galatia. oppidum Mastya Milesiorum, dein Cromna, quo loco Enetos adicit Nepos Cornelius, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos se credere [putat]. Sesamon oppidum, quod nunc Amastris. mons Cytorus a Tio LXIII M passuum. oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promunturium Cerambis vasto excursu abest a Ponti ostio CCCXXV M passuum vel, ut aliis placuit, CCCL M, tantundem a Cimmerio aut, ut aliqui maluere, CCCXII M D. fuit et oppidum eodem nomine et aliud inde Armine. nunc est colonia Sinope a Cytoro CLXIIII M. flumen Varecum, gens Cappadocum, oppidum Caturia Zaceplum, amnis Halys a radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrens. oppida Gamge, Carusa, Amisum liberum a Sinope CXXX M passuum, eiusdemque nominis sinus tanti recessus, ut Asiam paene insulam faciat, CC M passuum haut amplius per continentem ad Issicum Ciliciae sinum. Quo in omni tractu proditur tres tantum gentes Graecas iure dici, Doricam Ionicam Aeolicam, ceteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria a Mithridate conditum. victo eo utrumque Pompeiopolis appellatum est.

3. (3.) Cappadocia intus habet coloniam Claudi Caesaris Archelaidem quam praefluens * Halys, oppida Comana quod Salius, Neocaesaream quod Lycus, Amasiam quod Iris in regione Gazacena. in Colopene vero Sebastiam et Sebastopolim (haec parva sed paria supra dictis), reliqua sui parte Melitam a Samiramide conditam haud procul Euphrate, Diocaesaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam et sub monte Argaeo Mazacum quae nunc Caesarea nominatur. Cappadociae pars praetenta Armeniae maiori Melitene vocatur, Commagenis Cataonia, Phrygiae Gassauritis, Sargaurasana, Cammaneni, Galatiae Morimene, ubi disterminat eos Cappadox amnis, a quo nomen traxere antea Leucosyri dicti.

8 A Neocaesarea supra dicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. est et Coeranus intus clarus. in ora autem ab Amiso oppidum et flumen Chadisia, Lycastum, a quo Themiscyrena regio.

10 (4.) Iris flumen deferens Lycum. civitas Ziela intus, nobilis clade Triari et victoria C. Caesaris. in ora amnis Thermodon ortus ad castellum quod vocant Phanorian praeterque radices Amazoni montis lapsus. fuit oppidum eodem nomine et alia quinque, Amazonium, Themiscyra, Sotira, Amasia,
11 Comana, nunc Matium. 4. Gentes Caenarum, Chalybum, oppidum Cotyorum, gentes Tibareni, Massyni notis signantes corpora, gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Chordule, gentes Bechires, Buxeri, flumen Melas, gens Machorones, Sidoni flumenque Sidenum quo adluitur oppidum Polemonium ab Amiso CXX M passuum. inde flumina Iasonium, Melanthium, et ab Amiso LXXX M passuum Pharnacea oppidum, Tripolis castellum et fluvius, item Philocalia, et sine fluvio item Liviopolis, et a Pharnacea C M passuum Trape-
12 zus liberum monte vasto clausum. ultra quod gens Armenochalybes, et maior Armenia XXX M passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites, ultra vero gens Sannorum Heniochorum. flumen Absarrum cum castello cognomine in faucibus a Trapezunte CXL M passuum. Eius loci a tergo montium Hiberia est, in ora vero Heniochi, Ampreutae, Lazi, flumina Acampseon, Isis, Mogrus, Bathys, gentes Colchorum, oppidum Matium, flumen Heracleum et promunturium eodem
13 nomine, clarissimusque Ponti Phasis. oritur in Moschis, navigatur quamlibet magnis navigiis XXXVIII M D passuum, inde minoribus longo spatio, pontibus CXX pervius. oppida in ripis habuit conplura, celeberrima Tyndarida, Circaeum, Cygnum et in faucibus Phasim. maxime autem inclaruit Aea, XV M passuum a mari, ubi Hippos et Cyaneos vasti amnes e diverso in eum confluunt. nunc habet Surium tantum, et ipsum ab amne influente ibi cognominatum usque quo magnarum navium capacem esse diximus. et alios accipit fluvios magnitudine numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. in
14 ore eius insulae sine nomine ab Absarro LXX M. Inde aliud flumen Charien, gens Saltiae antiquis Phthirophagi dicti et

alia Sanni. flumen Chobum e Caucaso per Sannos fluens. dein Rhoan, regio Cegritice, amnes Sigania, Thersos, Astelphus, Chrysorrhoas. gens Absilae, castellum Sebastopolis a Phaside centum M passuum. gens Sanicarum, oppidum Cygnus, flumen et oppidum Penius. deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

5. (5.) Subicitur Ponti regio Colica, in qua iuga Caucasi ad Ripaeos montes torquentur, ut dictum est, altero latere 5,98 in Euxinum et Maeotium devexa, altero in Caspium et Hyrcanium mare. Reliqua litora ferae nationes tenent, Melanchlaeni, Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade iuxta fluvium Anthemunta nunc deserta, quondam adeo clara ut Timosthenes in eam CCC nationes dissimilibus linguis descendere prodiderit. et postea a nostris CXXX interpretibus negotia gesta ibi. sunt qui conditam eam ab Amphito et Telchio 16 Castoris ac Pollucis aurigis putent, a quibus ortam Heniochorum gentem fere constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum * distat, a Sebastopoli LXX M passuum. Achaei, Mardi, Cercetae, post eos Serri, Cephalotomi. in intimo eo tractu Pityus oppidum opulentissimum ab Heniochis direptum est. a tergo eius Epageritae, Sarmatarum populus in Caucasi iugis, post quem Sauromatae. Ad hos profugerat Mithridates 17 Claudio principe, narravitque Thalos iis esse confines qui ab oriente Caspii maris fauces attingerent. siccari eas aestu recedente. In ora autem iuxta Cercetas flumen Icarus, Aci cum oppido Hiero et flumine, ab Heracleo CXXXVI M. inde promunturium Crunoe, a quo supercilium arduum tenent Oretae. civitas Sindica, ab Hiero LXVII M D passuum. flumen Secheries.

6. Inde ad Bospori Cimmerii introitum LXXXVIII M D pass.

(6.) Sed ipsius peninsulae inter Pontum et Maeotium 18 lacum excurrentis non amplior LXVII M D passuum longitudo est, latitudo nusquam infra duo iugera. Eonem vocant. ora ipsa Bospori utrimque ex Asia atque Europa curvatur in Maeotim. oppida in aditu Bospori primo Hermonasa, dein Cepoe Milesiorum, mox Stratoclia et Phanagoria, et paene desertum Apaturos ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur.

4,78 7. Inde Maeotis lacus in Europa dictus.

19 (7.) A Cimmerio accolunt Maeotici, Hali, Serni, Serrei, Scizi, Gnissi. dein Tanain amnem gemino ore influentem incolunt Sarmatae, Medorum (ut ferunt) suboles, et ipsi in multa genera divisi. primi Sauromatae Gynaecocratumenoe, Amazonum conubia. dein Naevazae, Coitae, Cizici Messeniani, Cotobacchi, Cetae, Zigae, Tindari, Thyssagetae, Tyrcae usque ad solitudines saltuosis convallibus asperas, ultra quas Arimphaei qui ad Ripaeos pertinent montes. Tanain ipsum Scythae Sinum vocant, Maeotim Temarundam,
20 quo significant matrem maris. oppidum in Tanais quoque ostio. Tenuere finitima primo Cares, dein Clazomenii et Maeonis, postea Panticapaeenses. sunt qui circa Maeotim ad Ceraunios montes has tradant gentis: a litore Napras, supraque Essedones Colchis iunctos, montium cacuminibus.
21 dein Camacas, Oranos, Autacas, Mazacas, Cantiocaptas, Agamathas, Picos, Rymosolos, Acascomarcos, et ad iuga Caucasi Icatalas, Imadochos, Ramos, Anclacas, Tydios, Carastaseos, Anthiandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis in quem defluat Opharus, ibi gentes Cauthadas, Opharitas, amnes Menotharum, Imityen ex montibus Cissiis, inter Agdeos, Carnas, Oscardeos, Accisos, Gabros, Gegaros, circa-
22 que fontem Imityis Imityos et Apartaeos. alii influxisse eo Scythas Auchetas, Atherneos, Asampatas, ab his Tanaitas et Inapaeos viritim deletos. aliqui flumen Ocharium labi per Canticos et Sapeos, Tanain vero transisse Satharcheos, Herticheos, Spondolicos, Synhietas, Anasos, Issos, Cataeetas, Tagoras, Caronos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Satharcheos, Spaleos.

23 8. (8.) Peracta est interior ora a Cio amne omnesque accolae, nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus, in quo multa aliter ac veteres prodituram me non eo infitias, anxia perquisita cura rebus nuper in eo situ gestis a Domitio Corbulone regibusque inde missis supplicibus aut regum liberis
24 obsidibus. ordiemur autem a Cappadocum gente. Longissime haec Ponticarum omnium introrsus recedens minorem Armeniam maioremque et Commagenen laevo suo latere transit, dextro vero omnes in Asia dictas gentes, plurimis

superfusa populis, magnoque impetu scandens ad ortum solis et Tauri iuga transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam, vadit super Antiochiae tractum, et usque ad Cyrrhesticam eius regionem parte sua quae vocatur Cataonia contendit. itaque ibi longitudo Asiae |XII| L M passuum efficit, latitudo DCXL M.

9. (9.) Armenia autem maior incipiens a Parihedris montibus Euphrate amne, ut dictum est, aufertur Cappadociae et, qua discedit Euphrates, Mesopotamiae haut minus claro amne Tigri. utrumque fundit ipsa et initium Mesopotamiae facit inter duos amnes sitae. terrae quod interest ibi tenent Arabes Orrhoei. sic finem usque in Adiabenen perfert. ab ea transversis iugis inclusa latitudinem in laeva pandit ad Cyrum amnem transversa Araxen, longitudinem vero ad minorem usque Armeniam, Absarro amne in Pontum defluente et Parihedris montibus qui fundunt Absarrum discreta ab illa. 5,83

(10.) Cyrus oritur in Heniochiis montibus quos alii Coraxicos vocavere, Araxes eodem monte quo Euphrates VI M passuum intervallo, auctusque amne Usi et ipse, ut plures existimavere, a Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore Caesarea, Aza, Nicopolis, in maiore Arsamosata Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta, in excelso autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxen Artaxata. Universae magnitudinem Aufidius |L| prodidit, Claudius Caesar longitudinem a Dascusa ad confinium Caspii maris |XIII| passuum, latitudinem dimidium eius a Tigranocerta ad Hiberiam. dividitur, quod certum est, in praefecturas, quas στρατηγίας vocant, quasdam ex his vel singula regna quondam, barbaris nominibus CXX. claudunt eam montes ab oriente, sed non statim, Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod interest spati Cepheni tenent. ab his iuga ultra Adiabeni tenent, per convalles autem proximi Armeniae sunt Menobardi et Moscheni. Adiabenen Tigris et montes invii cingunt. Ab laeva eius regio Medorum est ad prospectum Caspii maris. ex oceano hoc, ut suo loco dicemus, infunditur, totumque Caucasiis montibus cingitur. Incolae per confinium Armeniae nunc dicentur. 26 27 28 36

29 10. (11.) Per planitiem omnem a Cyro usque Albanorum gens tenet, mox Hiberum discreta ab his amne Ocazane in Cyrum Caucasiis montibus defluente. praevalent oppida Albaniae Cabalaca, Hiberiae Hermastus iuxta flumen, Neoris. regio Thasie et Thriare usque ad Parihedros montes. Ultra sunt Colchicae solitudines, quarum a latere ad Ceraunios verso Armenochalybes habitant et Moschorum tractus ad Hiberum amnem in Cyrum defluentem et infra eos Sacasani et deinde Macerones ad flumen Absarrum. Sic plana aut devexa optinentur. rursus ab Albaniae confinio tota montium fronte gentes Silvorum ferae, et infra Lupeniorum, mox Diduri et Sodii.

30 11. (12.) Ab iis sunt portae Caucasiae magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus interruptis repente, ubi fores obditae ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente citraque in rupe castello quod vocatur Cumania conmunito ad arcendas transitu gentes innumeras, ibi loci terrarum orbe portis discluso, ex adverso maxime Hermasti oppidi Hiberum. A portis Caucasiis per montes Gordynios Valli, Suavi, indomitae gentes, auri tamen metalla fodiunt. ab his ad Pontum usque Heniochorum plura genera, mox Achaeorum. Ita se habet terrarum sinus e clarissimis.

31 Aliqui inter Pontum et Caspium mare CCCLXXV M pass. non amplius interesse tradiderunt, Cornelius Nepos CCL M. tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Caesar a Cimmerio Bosporo ad Caspium mare CL M prodidit, eaque perfodere cogitasse Nicatorem Seleucum quo tempore sit a Ptolomaeo Cerauno interfectus. a portis Caucasiis ad Pontum CC M pass. esse constat fere.

32 12. (13.) Insulae in Ponto Planctae sive Cyaneae sive Symplegades. deinde Apollonia Thynias dicta, ut distingueretur ab ea quae est in Europa. distat continente passibus M, cingitur III M. et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Graeci Ariam dixerunt Martique sacram, et in ea volucres cum advenis pugnasse pinnarum ictu.

33 13. (14.) Nunc omnibus quae sunt Asiae interiora dictis Ripaeos montes transcendat animus dextraque litore oceani incedat. Tribus hic e partibus caeli adluens Asiam Scythicus

a septentrione, ab oriente Eous, a meridie Indicus vocatur, varieque per sinuus et accolas in conplura nomina dividitur. verum Asiae quoque magna portio adposita septentrioni iniuria sideris rigens vastas solitudines habet. Ab extremo 34
aquilone ad initium orientis aestivi Scythae sunt. extra eos ultraque aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primum inde noscitur promunturium Celticae Lytharmis, fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Ripaeorum montium deficiunt iuga, ibique Arimphaeos quosdam accepimus, haut dissimilem Hyperboreis gentem. sedes illis nemora, alimenta bacae, capillus iuxta 35
feminis virisque in probro existimatur, rituus clementes. itaque sacros haberi narrant inviolatosque esse etiam feris accolarum popularis, nec ipsos modo sed illos quoque qui ad eos profugerint. Ultra eos plane iam Scythae, Cimmerii, Cisianti, Georgi et Amazonum gens. Haec usque ad Caspium et Hyrcanium mare.

(15.) Nam et inrumpit e Scythico oceano in aversa Asiae 36
pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus Caspium et Hyrcanium. Non minus hoc esse quam Pontum Euxinum Clitarchus putat, Eratosthenes ponit et mensuram ab exortu et meridie per Cadusiae et Albaniae oram quinquiens mille CCCC stadia, inde per Atiacos, Amarbos, Hyrcanos ad ostium Zoni fluminis quater mille DCCCC stadia, ab eo ad ostium Iaxartis MM CCCC, quae summa efficit quindeciens centena LXXV mil. passuum. Artemidorus hinc detrahit XXV M passuum. Agrippa Caspium mare gentesque 37
quae circa sunt et cum his Armeniam determinans ab oriente oceano Serico, ab occidente Caucasi iugis, a meridie Tauri, a septentrione oceano Scythico, patere qua cognitum est CCCCLXXX M passuum in longitudinem, in latitudinem CCXC M prodidit. non desunt vero qui eius maris universum circuitum a freto viciens et quinquiens centenis M passuum tradunt. Inrumpit autem artis faucibus et in longitudinem spa- 38
tiosis, atque ubi coepit in latitudinem pandi lunatis obliquatur cornibus, velut ad Maeotium lacum ab ore descendens, sicilis, ut auctor est M. Varro, similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus. utrimque enim accolunt Scythae et per angustias

inter se conmeant hinc Nomades et Sauromatae multis nominibus, illinc Abzoae non paucioribus. ab introitu dextra mucronem ipsum faucium tenent Udini Scytharum populus. dein per oram Albani, ut ferunt, ab Iasone orti, ante quos
39 quod mare est Albanum nominatur. Haec gens superfusa montibus Caucasiis ad Cyrum amnem, Armeniae confinium
29 atque Hiberiae, descendit, ut dictum est. Supra maritima eius Udinorumque gentem Sarmatae, Utidorsi, Aroteres praeten-
35 duntur, quorum a tergo indicatae iam Amazones et Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare Casus et Albanus, dein Cambyses in Caucasiis ortus montibus, mox
26 Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnem a Caso praealtis rupibus accessu carere per CCCCXXV M pass. auctor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit. accolunt
40 Caspii. Corrigendus est in hoc loco error multorum etiam qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. namque hi Caspias appellavere portas Hiberiae quas Caucasias
30 diximus vocari, situusque depicti et inde missi hoc nomen inscriptum habent. et Neronis principis comminatio ad Caspias portas tendere dicebatur, cum peteret illas quae per Hiberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter oppositos montes aditu ad Caspium mare. sunt autem aliae Caspiis gentibus iunctae, quod dignosci non potest nisi comitatu rerum Alexandri Magni.

41 (16.) Namque Persarum regna, quae nunc Parthorum intellegimus, inter duo maria Persicum et Hyrcanium Caucasi iugis attolluntur. utrimque per devexa laterum Armeniae maiori a frontis parte quae vergit in Commagenen Cephenia, ut
28 diximus, copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium, cuius pars est Arbilitis ubi Darium Alexander debellavit proxime
42 Syriae. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominaverunt a similitudine. oppida Alexandria, item Antiochia quam Nesebin vocant. abest ab Artaxatis DCCL M passuum. fuit et Ninos inposita Tigri ad solis occasum spectans, quondam clarissima. reliqua vero fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atrapatene ab Armeniae Otene regione discreta Araxe. oppidum eius Gazae, ab Artaxatis CCCCL M passuum, totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atrapateni.

14. (17.) Ecbatana caput Mediae Seleucus rex condidit, 43
a Seleucia magna DCCL M passuum, a portis vero Caspiis
XX M. reliqua Medorum oppida Phisganzaga, Apamea
Rhagiane cognominata. Causa portarum nominis eadem quae
supra, interruptis angusto transitu iugis ita ut vix singula 30
meent plaustra, longitudine VIII M passuum, toto opere
manu facto. dextra laevaque ambustis similes inpendent
scopuli sitiente tractu per XXVIII M passuum. angustias
impedit conrivatus salis e cautibus liquor atque eadem emis-
sus. praeterea serpentium multitudo nisi hieme transitum
non sinit.

15. Adiabenis conectuntur Carduchi quondam dicti, nunc 44
Cordueni, praefluente Tigri, his Pratitae παρ' ὁδὸν appel-
lati, qui tenent Caspias portas. his a latere altero occur-
runt deserta Parthiae et Citheni iuga, mox eiusdem Parthiae
amoenissimus situs qui vocatur Choara. duae urbes ibi Par-
thorum oppositae quondam Medis, Calliope et alia in rupe
Issatis. ipsius vero Parthiae caput Hecatompylos abest a por-
tis CXXXIII M passuum. ita Parthorum quoque regna fori-
bus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens 45
Caspia ad litora usque, quae nomen portis et mari dedit.
laeva montuosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem
produntur CCXXV M passuum. ab eodem amne si subeatur
ad portas, DCC M passuum. hunc enim cardinem Alexan-
dri Magni itinerum fecere ab iis portis ad Indiae princi-
pium stadia XV M DCLXXX prodendo, ad Bactra oppidum
quod appellant Zariasta, MMM DCC, inde ad Iaxartem am-
nem V M.

16. (18.) A Caspiis ad orientem versus regio est Apa- 46
vortene dicta, et in ea fertilitatis inclutae locus Dareium.
mox gentes Tapyri, Anariaci, Staures, Hyrcani, a quorum
litoribus idem mare Hyrcanium vocari incipit a flumine Sideri.
citra id amnes Maziris, Straor, omnia ex Caucaso. Sequitur
regio Margiane apricitatis inclutae, sola in eo tractu vitifera,
undique inclusa montibus amoenis, ambitu stadiorum MD,
difficilis aditu propter harenosas solitudines per CXX M pas-
suum, et ipsa contra Parthiae tractum sita in qua Alexander
Alexandriam condiderat. qua diruta a barbaris Antiochus 47

Seleuci filius eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo qui conrivatur in Zothale. is maluerat illam Antiochiam appellari. urbis amplitudo circumitur stadiis LXX. in hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros usque gens Mardorum fera, sui iuris. sub eo tractu gentes Orciani, Commori, Berdrigae, Harmatotropi, Citomarae,
48 Comani, Murrasiarae, Mandruani. flumina Mandrum, Chindrum, ultraque Chorasmi, Gandari, Paricani, Sarangae, Arasmi, Marotiani, Arsi, Gaeli quos Graeci Cadusios appellavere, Matiani. oppidum Heraclea ab Alexandro conditum, quod deinde subversum ac restitutum Antiochus Achaida appellavit. Derbices quorum medios fines secat Oxus amnis ortus in lacu Oaxo, Syrmatae, Oxyttagae, Moci, Bateni, Saraparae, Bactri quorum oppidum Zariastes, quod postea Bactrum, a flumine appellatum est. Gens haec optinet aversa montis Paropanisi exadversus fontes Indi, includitur flumine
49 Ocho. Ultra Sogdiani, oppidum Panda et in ultimis eorum finibus Alexandria ab Alexandro Magno conditum. Arae ibi sunt ab Hercule ac Libero Patre constitutae, item Cyro et Samiramide atque Alexandro, finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silim vocant, Alexander militesque eius Tanain putavere esse. transcendit eum amnem Demodamas, Seleuci et Antiochi regum dux, quem maxime sequimur in his, arasque Apollini Didymaeo statuit.

50 17. (19.) Ultra sunt Scytharum populi. Persae illos Sagas in universum appellavere a proxima gente, antiqui Aramios. Scythae ipsi Persas Chorsaros et Caucasum montem Croucasim, hoc est nive candidum. Multitudo populorum innumera et quae cum Parthis ex aequo degat. celeberrimi eorum Sacae, Massagetae, Dahae, Essedones, Astacae, Rumnici, Pestici, Homodoti, Histi, Edones, Camae, Camacae, Euchatae, Cotieri, Anthusiani, Psacae, Arimaspi, Antacati, Chroasai, Oetaei. Ibi Napaei interisse dicuntur a Palaeis.
51 Nobilia apud eos flumina Mandragaeum et Caspasum. nec in alia parte maior auctorum inconstantia, credo propter innumeras vagasque gentes. Haustum ipsius maris dulcem

esse et Alexander Magnus prodidit et M. Varro talem perlatum Pompeio iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haut dubie influentium amnium victo sale. Adicit idem 52
Pompei ductu exploratum in Bactros VII diebus ex India perveniri ad Iachrum flumen quod in Oxum influat, et ex eo per Caspium in Cyrum subvectos, et V non amplius dierum terreno itinere ad Phasim in Pontum Indicas posse devehi merces. Insulae toto in eo mari multae, volgata una maxime Zazata.

(20.) A Caspio mari Scythicoque oceano in Eoum cursus 53
inflectitur ad orientem conversa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars a Scythico promunturio ob nives, proxima inculta saevitia gentium. Anthropophagi Scythae insident humanis corporibus vescentes. ideo iuxta vastae solitudines ferarumque multitudo haut dissimilem hominum inmanitatem obsidens. Iterum deinde Scythae iterumque deserta cum beluis, usque ad iugum incubans mari quod vocant Tabim. Nec ante dimidiam ferme longitudinem eius orae quae spectat aestivom orientem inhabitatur illa regio. Primi sunt 54
hominum qui noscantur Seres lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem, unde geminus feminis nostris labos redordiendi fila rursusque texendi. tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur ut in publico matrona traluceat. Seres mites quidem, sed et ipsi feris similes coetum reliquorum mortalium fugiunt, commercia exspectant. Primum eorum noscitur flumen Psitharas, 55
proximum Cambari, tertium Lanos, a quo promunturium Chryse, sinus Cyrnaba, flumen Atianos, sinus et gens hominum Attacorum, apricis ab omni noxio adflatu seclusa collibus. eadem qua Hyperborei degunt temperie. de his privatim condidit volumen Amometus, sicut Hecataeus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thuni et Focari, et iam Indorum Casiri introrsus ad Scythas versi humanis corporibus vescuntur, Nomades quoque Indiae vagantur. Sunt qui ab aquilone contingi ab ipsis et Ciconas dixere et Brisaros.

(21.) Sed unde plane constent gentes Hemodi montes 56
adsurgunt, Indorumque gens incipit non Eoo tantum mari

33 adiacens verum et meridiano quod Indicum appellavimus, quae pars orienti est adversa recto praetenditur spatio ad flexum et initio Indici maris |XVIII| LXXV M passuum colligit. deinde a flexu in meridiem |XXIIII| LXXV M pass., ut Eratosthenes tradit, usque ad Indum amnem qui est ab oc-
57 cidente finis Indiae. Conplures autem totam ipsius longitudinem XL dierum noctiumque velifico navium cursu determinavere, et a septentrione ad meridiem |XXVIII| L M passuum. Agrippa longitudinis |XXXIII|, latitudinis |XIII| prodidit. Posidonius ab aestivo solis ortu ad hibernum exortum metatus est eam, adversam Galliam statuens, quam ab occidente aestivo ad occidentem hibernum metabatur, totam a favonio. itaque adversam eius venti adflatu iuvari Indiam salubremque
58 fieri haut dubia ratione docuit. Alia illi caeli facies, alii siderum ortuus, binae aestates in anno, binae messes media inter illas hieme etesiarum flatu, nostra vero bruma lenes ibi aurae, mare navigabile. gentes ei urbesque innumerae, si quis omnes persequi velit. etenim patefacta est non modo Alexandri Magni armis regumque qui successere ei, circumvectis etiam in Hyrcanium mare et Caspium Seleuco et Antiocho praefectoque classis eorum Patrocle, verum et aliis auctoribus Graecis, qui cum regibus Indicis morati, sicut Megasthenes et Dionysius a Philadelpho missus, ex ea causa
59 vires quoque gentium prodidere. Non tamen est diligentiae locus, adeo diversa et incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiae quem is subegerit scripserunt V milia oppidorum fuisse, nullum Coo minus, gentium VIIII, Indiamque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sane ratione. Indi enim gentium prope soli numquam migravere finibus suis. colliguntur a Libero Patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIII, annis VI mil. CCCCLI adiciunt et men-
60 ses III. Amnium mira vastitas. proditur Alexandrum nullo die minus stadia DC navigasse in Indo nec potuisse ante menses V enavigare adiectis paucis diebus, et tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos temptata Indiae commentatione LX amnes eius prodidit, gentes CXVIII. Par labos sit montes enumerare. iunguntur inter se Imavos,

Hemodus, Paropanisus, Caucasus, a quibus tota decurrit in planitiem inmensam et Aegypto similem. Verum ut terrena 61
demonstratio intellegatur, Alexandri Magni vestigiis insistimus. Diognetus et Baeton itinerum eius mensores scripsere a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum quot diximus milia esse, inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex condidit, 41
DLXXV mil., Prophthasiam Drangarum CXCVIIII mil., Arachosiorum oppidum DLXV mil., Hortospanum CLXXV mil., inde ad Alexandri oppidum L M. In quibusdam exemplaribus 62
diversi numeri reperiuntur. hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. ab ea ad flumen Copheta et oppidum Indorum Peucolatim CCXXXVII mil., unde ad flumen Indum et oppidum Taxilla LX mil., ad Hydaspen fluvium clarum CXX mil., ad Hypasim non ignobiliorem [|XXIX|] CCCXC, qui fuit Alexandri itinerum terminus exsuperato tamen amne arisque in adversa ripa dicatis. epistulae quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt. 63
ad Sydrum CLXVIIII mil., Iomanem amnem tantundem (aliqua exemplaria adiciunt V milia passuum), inde ad Gangen CXII mil. D, ad Rhodaphan DLXVIIII mil. (alii CCCXXV mil. in hoc spatio produnt), ad Callinipaza oppidum CLXVII mil. D (alii CCLXV mil.), inde ad confluentem Iomanis amnis et Gangis DCXXV mil. (plerique adiciunt XIII mil. D), ad oppidum Palibothra CCCCXXV, ad ostium Gangis DCXXXVII mil. D pass. Gentes quas memorare non pigeat a montibus 64
Hemodis, quorum promunturium Imaus vocatur incolarum lingua nivosum significante, Isari, Cosiri, Izi, et per iuga Chirotosagis, multarumque gentium cognomen Bragmanae, quorum Mactocalingae. flumina Prinas et Cainnas, quod in Gangen influit, ambo navigabilia. gentes Calingae mari proximi, et supra Mandaei, Malli quorum mons Mallus, finisque tractuus eius Ganges.

18. (22.) Hunc alii incertis fontibus ut Nilum rigantem- 65
que vicina eodem modo, alii in Scythicis montibus nasci dixerunt. influere in eum XVIIII amnes, ex his navigabiles praeter iam dictos Crenaccam, Rhamnumbovam, Casuagum, Sonum. alii cum magno fragore ipsius statim fontes erumpere, deiectumque per scopulosa et abrupta, ubi primum molles

planities contingat, in quodam lacu hospitari, inde lenem fluere, ubi minimum, VII milium passuum latitudine, ubi modicum, stadiorum C, altitudine nusquam minore passuum XX, novissima gente Gangaridum Calingarum. regia Pertalis vocatur.

66 19. Regi LX M peditum, equites M, elephanti DCC in procinctu bellorum excubant. namque vita mitioribus populis Indorum multipertita degitur. tellurem exercent, militiam alii capessunt, merces alii suas evehunt externasque invehunt, res publicas optumi ditissimique temperant, iudicia reddunt, regibus adsident. quintum genus celebratae illic et prope in religionem versae sapientiae deditum voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo finit. unum super haec est semiferum ac plenum laboris inmensi et, quo supra dicta continentur, venandi elephantos domandique. his arant, his invehuntur, haec maxime novere pecuaria, his militant dimicantque pro finibus. delectum in bella vires et aetas at-
67 que magnitudo faciunt. Insula in Gange est magnae amplitudinis gentem continens unam, nomine Modogalingam. Ultra siti sunt Modubae, Molindae, Uberae cum oppido eiusdem nominis magnifico, Modresae, Preti, Aclissae, Sasuri, Fassulae, Colebae, Orumcolae, Abali, Thalùtae. rex horum peditum L M, equitum IIII M, elephantorum IIII M in armis habet. Validior deinde gens Andarae, plurimis vicis, XXX oppidis quae muris turribusque muniuntur, regi praebet peditum C M, equitum MM, elephantos M. fertilissimi sunt auri Dardae,
68 Setae vero et argenti. sed omnia in India prope, non modo in hoc tractu, potentia claritateque antecedunt Prasi amplissima urbe ditissimaque Palibothra, unde quidam ipsam gentem Palibothros vocant, immo vero tractum universum a Gange. regi eorum peditum DC M, equitum XXX M, elephantorum VIIII M, per omnes dies stipendiantur, unde coniectatio in-
69 gens opum est Ab his in interiore situ Monaedes et Suari, quorum mons Maleus in quo umbrae ad septentrionem cadunt hieme, aestate in austrum, per senos menses. septentriones eo tractu semel anno adparere, nec nisi XV diebus, Baeton auctor est, hoc idem pluribus locis Indiae fieri Megasthenes. austrinum polum Indi Diamasa vocant. Amnis Iomanes in

Gangen per Palibothros decurrit inter oppida Methora et Chrysobora. A Gange versa ad meridiem plaga tinguntur 70 sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti, quantum ad Indum accedunt tantum colore praeferunt sidus. Indus statim a Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmaei traduntur. Artemidorus inter duos amnes |XXI| pass. interesse tradit.

20. (23.) Indus incolis Sindus appellatus in iugo Caucasi 71 montis quod vocatur Paropanisus adversus solis ortum effusus et ipse undeviginti recipit amnes, sed clarissimos Hydaspen quattuor alios adferentem, Cantabam tris, per se vero navigabiles Acesinum et Hysephim, quadam tamen aquarum modestia nusquam latior L stadiis aut altior XV passibus, amplissimam insulam efficiens quae Prasiane nominatur et aliam minorem quae Patale. ipse per |XII| CL M pass. par- 72 cissimis auctoribus navigatus et quodam solis comitatu in occasum versus oceano infunditur. Mensuram orae ad eum ponam, ut invenio, generatim, quamquam inter se nullae congruunt. Ab ostio Gangis ad promunturium Calingon et oppidum Dandaguda DCXXV mil. passuum, ad Tropina |XII| XXV M pass., ad Perimulae promunturium, ubi est celeberrimum Indiae emporium, DCCL, ad oppidum in insula quam supra diximus Patalam DCXX M pass. Gentes montanae inter eum 73 et Iomanem Caesi, Cetriboni silvestres, deinde Megallae, quorum regi D elephanti, peditum equitumque numerus incertus, Chrysei, Parasangae, Asmagi, tigri fera scatentes. armant peditum XXX mil., elephantos CCC, equites DCCC. hos Indus includit montium corona circumdatos et solitudinibus per DCXXV M. Infra solitudines Dari, Surae, iterumque solitudines per CLXXXVII M pass. plerumque harenis ambientibus haut alio modo quam insulas mari. Infra deserta 74 haec Malthaecorae, Singae, Maroae, Rarungae, Moruni. Hi montium qui perpetuo tractu ad oceani oram pertinent incolae liberi et regum expertes multis urbibus montanos optinent colles. Nareae deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. huius incolae alio latere late auri et argenti metalla fodiunt. Ab his Oratae, quorum regi elephanti 75 quidem decem, sed amplae vires peditum, Suarataratae, et

hi sub rege elephantos non alunt fiducia equitum peditumque, Odonbaeores, Arabastrae Thorace urbe pulchra fossis palustribus munita per quas crocodili humani corporis avidissimi aditum nisi ponte non dant. et aliud apud illos laudatur oppidum Automula, inpositum litori, V amnium in unum confluente concursu, emporio nobili. regi eorum elephanti M DC, peditum CL M, equitum V M. pauperior Charmarum rex ele-
76 phantos LX parvasque reliquas vires habet. Ab his gens Pandae, sola Indorum regnata feminis. unam Herculi sexuus eius genitam ferunt ob idque gratiorem, praecipuo regno donatam. ab ea deducentes originem imperitant CCC oppidis, peditum CL M, elephantis D, post hanc CCC urbium seriem Derangae, Posingae, Butae, Gogaraei, Umbrae, Nereae, Brangosi, Nobundae, Cocondae, Nesei, Palatitae, Salobriasae, Orostrae Patalam insulam attingentes, a cuius extremo litore
77 ad Caspias portas [XVIIII] XXV M produntur. Hinc deinde accolunt Indum adversus eum scandente demonstratione Mathoae, Bolingae, Gallitalutae, Dimuri, Megari, Ardabae, Mesae, Abi, Suri, Silae, mox deserta in CCL M passuum. quibus exuperatis Organagae, Abortae, Bassuertae, et ab his solitudines prioribus pares. dein Sorofages, Arbae, Marogomatrae Umbritae Ceaeque, quorum XII nationes singulisque binae urbes, Asini trium urbium incolae. caput eorum Bucephala Alexandri regis equo cui fuerat hoc nomen ibi se-
78 pulto conditum. montani super hos Caucaso subiecti Sosaeadae, Sondrae, transgressisque Indum et cum eo decurrentibus Samarabiae, Sambraceni, Bisambritae, Orsi, Andiseni, Taxilae cum urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui universo nomen Amendae, populi quattuor, Peucolitae, Arsagalitae, Geretae, Assoi. etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiciunt quattuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropanisidas, ultimo fine Cophete fluvio, quae omnia Ariorum esse aliis placet.

79 21. Nec non et Nysam urbem plerique Indiae adscribunt montemque Merum Libero Patri sacrum, unde origo fabulae Iovis femine editum. item Aspaganos gentem vitis et lauri et buxi pomorumque omnium in Graecia nascentium fertilem. quae memoranda et prope fabulosa de fertilitate terrae et

genere frugum arborumque aut ferarum ac volucrum et aliorum animalium traduntur suis quaeque locis in reliqua parte operis conmemorabuntur, quattuor satrapiae mox paulo, ad Taprobanen insulam festinante animo. sed ante sunt aliae: 80
Patale quam significavimus in ipsis faucibus Indi, triquetra 71
figura, CCXX M passuum latitudine. extra ostium Indi Chryse et Argyre, fertiles metallis, ut credo. nam quod aliqui tradidere aureum argenteumque his solum esse haut facile crediderim. ab his XX M pass. Crocala et ab ea XII M pass.
Bibaga ostreis et conchyliis referta, dein Coralliba VIII M pass. a supra dicta, multaeque ignobiles.

22. (24.) Taprobanen alterum orbem terrarum esse diu 81
existimatum est Antichthonum appellatione. ut insulam esse liqueret Alexandri Magni aetas resque praestitere. Onesicritus classis eius praefectus elephantos ibi maiores bellicosioresque quam in India gigni scripsit, Megasthenes flumine dividi, incolasque Palaeogonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores quam Indos. Eratosthenes et mensuram prodidit, longitudinis VII M stad., latitudinis V M,
nec urbes esse sed vicos DCC. Incipit ab Eoo mari inter 82
ortum occasumque solis Indiae praetenta et quondam credita XX dierum navigatione a Prasiana gente distare, mox, quia papyraceis navibus armamentisque Nili peteretur, ad nostrarum navium cursus VII dierum intervallo taxata. Mare interest vadosum, senis non amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus ita profundum ut nullae anchorae sidant. ob id navibus utrimque prorae, ne per angustias alvei circumagi sit necesse. magnitudo ad terna milia amphorum. siderum 83
in navigando nulla observatio, septentrio non cernitur, sed
volucres secum vehunt emittentes saepius, meatumque earum terram petentium comitantur. nec plus quaternis mensibus anno navigant. cavent a solstitio maxime centum dies, tunc illo mari hiberno. Hactenus a priscis memorata. nobis dili- 84
gentior notitia Claudi principatu contigit legatis etiam ex ea
insula advectis. id accidit hoc modo. Anni Plocami, qui maris Rubri vectigal a fisco redemerat, libertus circa Arabiam navigans Aquilonibus raptus praeter Carmaniam, XV. die Hippuros portum eius invectus, hospitali regis clementia sex

mensum tempore inbutus adloquio percontandi postea narra-
85 vit. Romanos et Caesarem mirum in modum inauditos iustitia
ille suspexit, quod pares pondere denarii essent in captiva
pecunia, cum diversae imagines indicarent a pluribus factos.
et hoc maxime sollicitatus ad amicitiam legatos IIII misit
principe eorum Rachia. ex his cognitum D esse oppida, por-
tum contra meridiem adpositum oppido Palaesimundo omnium
86 ibi clarissimo ac regiae CC M plebis. stagnum intus Megisba
CCCLXXV M passuum ambitu, insulas pabuli tantum fertiles
conplexum. ex eo duos amnes erumpere, Palaesimundum
iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum III al-
veis, V stadiorum artissimo, XV amplissimo, alterum ad
septentriones Indiamque versum, Cydara nomine. proximum
esse Indiae promunturium quod vocetur Coliacum, quatridui
87 navigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. mare
id colore perviridi, praeterea fruticosum arboribus, iubas
earum gubernaculis deterentibus. Septentriones vergiliasque
apud nos veluti novo caelo mirabantur, ne lunam quidem
apud ipsos nisi ab octava in XVI. supra terram adspici fa-
tentes, Canopum lucere noctibus, sidus ingens et clarum.
sed maxime mirum iis erat umbras suas in nostrum caelum
cadere, non in suum, solemque a laeva oriri et in dextram
88 occidere potius quam e diverso. Iidem narravere latus in-
sulae quod praetenderetur Indiae X M stad. esse ab oriente
hiberno. ultra montes Hemodos Seras quoque ab ipsis ad-
spici notos etiam commercio, patrem Rachiae conmeasse eo,
advenis ibi Seras occursare. ipsos vero excedere hominum
magnitudinem, rutilis comis, caeruleis oculis, oris sono truci,
nullo commercio linguae. cetera eadem quae nostri negotia-
tores. fluminis ulteriore ripa merces positas iuxta venalia
tolli ab his, si placeat permutatio, non aliter odio iustiore
luxuriae quam si perducta mens illuc usque cogitet quid et
89 quo petatur et quare. Sed ne Taprobane quidem, quamvis
extra orbem a natura relegata, nostris vitiis caret. aurum
argentumque et ibi in pretio. marmor testudinis simile, mar-
garitae gemmaeque in honore multo, praestantiores et totius
luxuriae nostrae cumulus. Ipsorum opes maiores esse di-
cebant, sed apud nos opulentiae maiorem usum. servom ne-

mini, non in diem aut interdiu somnum, aedificia modice ab humo exstantia, annonam numquam augeri, non fora litesve esse, coli Herculem, eligi regem a populo senecta clementiaque liberos non habentem, et si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. rectores ei a populo XXX dari, 90 nec nisi plurium sententia quemquam capitis damnari. sic quoque appellationem esse ad populum. LXX iudices dari. si liberent ii reum, amplius triginta iis nullam esse dignationem, gravissimo probro. regi cultum Liberi Patris, ceteris Arabum. regem, si quid delinquat, morte multari, nullo in- 91 teremente, aversantibus cunctis et commercia etiam sermonis negantibus, festa venatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantisque constare. agros diligenter coli, vitis usum non esse, pomis abundare. esse et in piscatu voluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantium contegi, tanta reperiri magnitudine. vitam hominum C annis modicam. Haec conperta de Taprobane.

(25.) Quattuor satrapiae quas in hunc locum distulimus 92 ita se habent. 79

23. A proximis Indo gentibus montana. Capisene habuit Capisam urbem quam diruit Cyrus. Arachosia cum flumine et oppido eiusdem nominis, quod quidam Cutim dixere, a Samiramide conditum. amnis Erymanthus praefluens Parabaestan Arachosiorum. Proximos his a meridie ad partem Arachotarum faciunt Dexendrusos, a septentrione Paropanisidas, Cartana oppidum sub Caucaso, quod postea Tetragonis dictum. haec regio est ex adverso Bactrianorum, deinde cuius oppidum Alexandria a conditore dictum. Syndraci, Dangalae, Parapinae, Cataces, Mazi. ad Caucasum Cadrusi, oppidum ab Alexandro conditum. Infra haec omnia 93 ora ab Indo. Ariana regio ambusta fervoribus desertisque circumdata, multa tamen interfusa opacitate cultores congregat circa duos maxime fluvios, Tonberon et Arosapen. oppidum Artacoana, Arius amnis qui praefluit Alexandriam ab Alexandro conditam. patet oppidum stadia XXX, multoque pulchrius sicut antiquius Artacabene, iterum ab Antiocho munitum, stadia L. Dorisdorsigi gens. amnes Pharnacotis, 94 Ophradus. Prophthasia oppidum Zaraspadum, Drangae, Ari-

etae, Zarangae, Gedrusi, oppida Peucolis, Lyphorta, Methorgum deserta, amnis Manais, Acutri gens, flumen Eorum, gens Orbi, flumen navigabile Pomanus Pandarum finibus, item Cabirus Suarorum ostio portuosum, oppidum Condigramma, flumen Cophes. influunt in eum navigabilia
95 Saddaros, Parospus, Sodamus. Arianae partem esse Darrhintim aliqui volunt, mensuramque produnt utriusque longitudinem [XVIIII] L M pass., latitudinem dimidio minorem quam Indiae. alii Gedrusos et Sires posuere per CXXXVIII mil. passuum, mox Ichthyophagos Oritas propria, non Indorum lingua loquentes per CC mil. passuum. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere. deinde posuere Arbiorum gentem per CC mil. pass. ultra deserta, dein Carmania ac Persis atque Arabia.

96 (26.) Sed priusquam generatim haec persequamur indicari convenit quae prodit Onesicritus classe Alexandri circumvectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime a Iuba, deinde eam navigationem quae his annis conperta servatur hodie. Onesicriti et Nearchi navigatio nec nomina habet mansionum nec spatia, primumque Xylinepolis ab Alexandro condita, unde ceperunt exordium, iuxta quod flumen
97 aut ubi fuerit non satis explanatur. Haec tamen digna memoratu produntur: Arbis oppidum a Nearcho conditum in navigatione et flumen Arbim navium capax, contra insula distans LXX stadia, Alexandria condita a Leonnato iussu Alexandri in finibus gentis, Argenuus portu salubri, flumen Tonberum navigabile, circa quod Parirae. deinde Ichthyophagi tam longo tractu ut XXX dierum spatio praenavigaverint, insula quae Solis appellatur et eadem Nympharum cubile, rubens, in qua nullum non animal absumitur incertis
98 causis. Ori gens, flumen Carmaniae Hyctanis portuosum et auro fertile. ab eo primum septentriones apparuisse adnotavere, arcturum neque omnibus cerni noctibus nec totis umquam. Achaemenidas usque illo tenuisse. aeris et ferri metalla et arrhenici ac mini exerceri. Inde promunturium Carmaniae est, ex quo in adversam oram ad gentem Arabiae Macas traiectus distat V M passuum. insulae III, quarum Oracla tantum habitatur aquosa a continente XXV M passuum.

insulae IIII iam in sinu ante Persida. circa has hydri marini
vicenum cubitorum adnatantes terruere classem. insula Atho- 99
tadrus, item Gauratae, in quibus Gyani gens. flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum navium capax, flumen Sitioganus, quo Pasargadas septimo die navigatur, flumen navigabile Phrystimus, insula sine nomine. flumen Granis modicarum navium per Susianen fluit, dextra eius accolunt Deximontani qui bitumen perficiunt. flumen Zarotis ostio difficili nisi peritis, insulae II parvae. inde vadosa navigatio palustri similis per euripos tamen quosdam peragitur. ostium Euphratis. lacus quem faciunt Eulaeus et Tigris iuxta Cha- 100
racem. inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum invenerunt septimo mense, postquam digressus ab iis fuerat Patalis, tertio navigationis. Sic Alexandri classis navigavit. postea ab Syagro Arabiae promunturio Patalen favonio quem hippalum ibi vocant, peti certissimum videbatur |XIII| XXXII M passuum aestimatione. Secuta aetas propiorem cursum 101
tutioremque iudicavit, si ab eodem promunturio Sigerum portum Indiae peteret. diuque ita navigatum est, donec compendia invenit mercator, lucroque India admota est. quippe omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus inpositis. etenim piratae maxime infestabant. Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere nunc primum certa notitia patescente. digna res, nullo anno minus HS |DL| imperii nostri exhauriente India et merces remittente quae apud nos centuplicato veneant. Duo milia passuum ab Alexandria abest 102
oppidum Iuliopolis. inde navigant Nilo Coptum CCCVIIII mil. passuum, qui cursus etesiis flantibus peragitur XII diebus. a Copto camelis itur aquationum ratione mansionibus dispositis. prima appellatur Hydreuma XXII mil., secunda in monte diei itinere, tertia in altero Hydreumate a Copto XCV mil., deinde in monte. mox ad Hydreuma Apollinis a Copto CLXXXIIII mil. pass., rursus in monte. mox ad novum Hy- 103
dreuma a Copto CCXXX mil. pass. est et aliud Hydreuma vetus, Trogodyticum nominatur, ubi praesidium excubat, deverticulo duum milium. distat a novo Hydreumate VII mil. passuum. inde Berenice oppidum, ubi portus Rubri maris, a Copto CCLVII M passuum. sed quia maior pars itineris

conficitur noctibus propter aestuus et stativis dies absumuntur, totum a Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur.
104 Navigare incipiunt aestate media ante canis ortum aut ab exortu protinus, veniuntque circiter XXX. die Ocelim Arabiae aut Canen turiferae regionis. est et tertius portus qui vocatur Muza, quem Indica navigatio non petit, nec nisi turis odorumque Arabicorum mercatores. intus oppidum, regia eius, appellatur Sapphar, aliudque Save. Indos autem petentibus utilissimum est ab Oceli egredi. inde vento hippalo navigant diebus XL ad primum emporium Indiae Muzirim non expetendum propter vicinos piratas qui optinent locum nomine Nitrias, neque est abundans mercibus. praeterea longe a terra abest navium statio, lintribusque adferuntur onera et egeruntur. regnabat ibi, cum proderem haec, Caelobothras.
105 Alius utilior portus gentis Neacyndon, qui vocatur Becare. ibi regnabat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distante oppido quod vocatur Modura. regio autem ex qua piper monoxylis lintribus Becaren convehunt vocatur Cottonara, quae omnia gentium portuumve aut oppidorum nomina apud neminem priorum reperiuntur, quo apparet mutari locorum
106 statuus. Ex India renavigant mense Aegyptio Tybi incipiente, nostro decembri, aut utique Mechiris Aegyptii intra diem sextum, quod fit intra iduus Ianuarias nostras. ita evenit ut eodem anno remeent. navigant autem ex India vento volturno et, cum intravere Rubrum mare, Africo vel austro. Nunc revertemur ad propositum.

107 (27.) Carmaniae oram patere duodeciens L M passuum Nearchus scripsit. ab initio eius ad flumen Sabim C M passuum. inde vineas coli et arva ad flumen Ananim XXV M spatio. regio vocatur Armysia. oppida Carmaniae Zetis et Alexandria.

(28.) Inrumpit deinde et in hac parte geminum mare terras, quod Rubrum dixere nostri, Graeci Erythrum a rege Erythra, aut, ut alii, solis repercussu talem reddi existimantes colorem, alii ab harena terraque, alii tali aquae ipsius natura.

108 24. Sed in duos dividitur sinuus. is qui ab oriente est Persicus appellatur, |XXV| M passuum circuitu, ut Eratosthe-

nes tradit. ex adverso est Arabia, cuius |XV| M passuum
longitudo. rursus altero ambitur sinu Arabico nominato.
oceanum qui influit Azanium appellant. Persicum introitu V
mil. passuum latitudinis, alii IIII fecerunt. ab eo ad intimum
sinum recto cursu |XI| XXV M propemodum constat esse, et
situm eius humani capitis effigie. Onesicritus et Nearchus 109
ab Indo amne in sinum Persicum atque illinc Babylonem
Euphratis paludibus scripserunt |XVII| M passuum esse. In
Carmaniae angulo Chelonophagi, testudinum superficie casas
tegentes, carne vescentes. a flumine Arabi promunturium
ipsum inhabitant praeter capita toto corpore hirti coriisque
piscium vestiti.

25. Ab horum tractu Indiam versus Cascandrus deserta 110
insula in oceano L M passuum traditur, iuxtaque eam freto
interfluente Stoides quaestuosa margaritis. A promunturio
Carmanis iunguntur Harmazaei. quidam interponunt Arbios,
CCCCXXI milia passuum toto litore. Ibi portus Macedonum
et arae Alexandri in promunturio. amnes Siccanas, dein Dra-
tinus et Salsum. ab eo promunturium Themisteas, insula 111
Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen Oratim
quo dividitur ab Elymaide. contra Persidem insulae Psilos,
Cassandra, Aracha cum monte praealto Neptuno sacra. ipsa
Persis adversus occasum sita optinet litore DL M pass., etiam
in luxum dives, in Parthorum iam pridem tralata nomen.
Horum de imperio nunc in paucis.

(29.) Regna Parthorum XVIII sunt omnia. ita enim 112
dividunt provincias circa duo, ut diximus, maria, Rubrum 41
a meridie, Hyrcanium a septentrione. Es iis XI quae super-
iora dicuntur incipiunt a confinio Armeniae Caspiisque lito-
ribus, pertinent ad Scythas cum quibus ex aequo degunt.
reliqua VII regna inferiora appellantur. Quod Parthos attinet, 41
semper fuit Parthyaea in radicibus montium saepius dicto-
rum qui omnes has gentes praetexunt. Habet ab ortu Arios, 113
a meridie Carmaniam et Arianos, ab occasu Pratitas Medos,
a septentrione Hyrcanos, undique desertis cincta. ulteriores
Parthi Nomades appellantur. citra deserta ab occasu urbes
eorum quas diximus, Issatis et Calliope, ab oriente aestivo 44
Pyropum, ab hiberno Maria, in medio Hecatompylos, Arsace,

regio Nisiaea Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.

114 26. Necessarium est hoc in loco signare et Medorum situm terrarumque faciem circumagere ad Persicum mare, quo facilius dein reliqua noscantur. namque Media ab occasu transversa obliqua Parthiae occurrens utraque regna praecludit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios et Parthos, a meridie Sittacenen et Susianen et Persida, ab occasu Adiabenen,

115 a septentrione Armeniam. Persae Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur. regio ibi maritima Ceribobus, qua vero ipsa subit ad Medos Climax Megale appellatur locus arduo montis ascensu per graduus, introitu angusto, ad Persepolim caput regni dirutum ab Alexandro. praeterea habet in extremis finibus Laodiceam ab

116 Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi optinent Frasargida castellum, in quo Cyri sepulchrum est, et horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos et Arianos excurrunt Paraetaceni. his a gentibus et Euphrate inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a Me-

5,86 sq. sopotamia excepto mucrone eius Arabumque populis in priore dictis volumine.

117 (30.) Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa praeter Babylona et Ninum. Macedones eam in urbes congregavere propter ubertatem soli. oppida praeter iam dicta habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam, item in Arabum gente qui Orrhoei vocantur et Mardani Antiochiam quae a praefecto Mesopotamiae Nicanore condita Arabis vocatur.

118 Iunguntur his Arabes introrsus Eldamari, supra quos ad Pallacontam flumen Bura oppidum, Salmani et Masei Arabes, Gordyaeis vero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluvius in Tigrim cadit, Azonis Silices montani et Orontes, quorum ad occidentem oppidum Gaugamela, item Suae in rupibus. Supra Silicas Sitrae, per quos Lycus ex Armenia fertur, ab Sitris ad hibernum exortum Azochis oppidum, mox in campestribus

119 oppida Diospege, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In vi-

5,86 ibid. cinia Euphratis Nicephorion, quod diximus, Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. dicta est et in Zeugmate Apamea, ex qua orientem petentes excipit oppidum

Caphrena munitum, quondam stadiorum LXX amplitudine et satraparum regia appellatum, quo tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, ut fuere, Thebata et ductu 120 Pompei Magni terminus Romani imperi Ororos, a Zeugmate CCL milibus passuum. Sunt qui tradunt Euphraten Gobaris praefecti opere diductum, ubi esse diximus, findi, ne prae- 5,89 cipiti cursu Babyloniam infestaret, ab Assyriis vero universis appellatum Narmalchan, quod significat regium flumen. qua derivatur oppidum fuit Agranis e maximis, quod diruere Persae. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam cla- 121 ritatem inter urbes optinuit toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiae Assyriaeque Babylonia appellata est, LX milia passuum amplexa muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore quam nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utrobique. durat adhuc ibi Iovis Beli templum. inventor hic fuit sideralis scientiae. cetero ad solitudinem rediit exhausta vicinitate 122 Seleuciae ob id conditae a Nicatore intra nonagesimum lapidem in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris, quae tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris Macedonumque moris. ferunt ei plebis urbanae DC M esse, situm vero moenium aquilae pandentis alas, agrum totius orientis fertilissimum. invicem ad hanc exhauriendam Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput est regnorum. et postquam nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia 123 oppida Hipparenum, Chaldaeorum doctrina et hoc sicut Babylon, iuxta fluvium qui cadit in Narragam, unde civitati nomen. muros Hipparenorum Persae diruere. Orcheni quoque tertia Chaldaeorum doctrina in eodem situ locantur ad meridiem versi. ab his Notitae et Orothophanitae et Gnesiochartae. Euphrate navigari Babylonem e Persico mari 124 CCCCXII M passuum tradunt Nearchus et Onesicritus, qui vero postea scripsere ad Seleuciam CCCCXL mil., Iuba a Babylone Characem CLXXV mil. passuum. fluere aliqui ultra Babylona continuo alveo, priusquam distrahitur ad rigua, LXXXVII mil., universo autem cursu |XII| M pass. incon-

stantiam mensurae diversitas auctorum facit, cum Persae quoque schoenos et parasangas alii alia mensura determinent.
125 ubi desiit alveo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens, ultra quos Scenitae. ambitu vero Euphratis Nomades Arabiae us-
5,87 que ad deserta Syriae, unde in meridiem flecti eum diximus,
126 solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest a capite Mesopotamiae Euphraten navigantibus [XI] XXV mil. passuum, a mari Rubro, si Tigri navigetur, CCCXX M, a Zeugmate DCCXXIIII mil., Zeugma abest Seleucia Syriae ad nostrum litus CLXXV mil. passuum. Haec est ibi latitudo terrarum inter duo maria, Parthici vero regni DCCCCXVIII mil. passuum.

(31.) Est etiamnum oppidum Mesopotamiae in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam.

127 27. Sed et de Tigri ipso dixisse conveniat. oritur in regione Armeniae maioris fonte conspicuo in planitie. loco nomen Elegosine est, ipsi qua tardior fluit Diglito. unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. ita appellant Medi sagittam. influit in lacum Aretissam omnia inlata pondera sustinentem et nitrum nebulis exhalantem. unum genus ei piscium est, idque transcurrentis non miscetur alveo sicut
128 neque e Tigri pisces in lacum transnatant. fertur autem et cursu et colore dissimilis, transvectusque occurrente Tauro monte in specum mergitur subterque lapsus a latere altero eius erumpit. locus vocatur Zoaranda. eundem esse manifestum est, quod demersa perfert. alterum deinde transit lacum qui Thespites appellatur rursusque in cuniculos mergitur et post XXII mil. passuum circa Nymphaeum redditur. tam vicinum Arsaniae fluere eum in regione Archene Claudius Caesar auctor est, ut, cum intumuere, confluant nec tamen misceantur, leviorque Arsanias innatet IIII M ferme
129 spatio, mox divisus in Euphraten mergatur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris Parthenia ac Nicepho-
25 rione Arabas Orrhoeos Adiabenosque disterminans et quam diximus Mesopotamiam faciens, lustratis montibus Gordyaeorum circa Apameam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam CXXV M passuum divisus in alveos duos, altero

meridiem ac Seleuciam petit Mesenen perfundens, altero ad septentrionem flexus eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat, ubi remeavere aquae, Pasitigris appellatus. postea recipit ex Media Choaspen, atque, ut diximus, inter Seleu- 122
ciam et Ctesiphontem vectus in lacuus Chaldaicos se fundit, eosque LXII M pass. amplitudine inplet. mox vasto alveo profusus dextra Characis oppidi infertur mari Persico X mil. passuum ore. Inter duorum amnium ostia XXV M passuum fuere aut, ut alii tradunt, VII M, utroque navigabili. sed
longo tempore Euphraten praeclusere Orcheni et accolae agros rigantes, nec nisi per Tigrim defertur in mare. Pro- 131
xima Tigri regio Parapotamia appellatur. in ea dictum est de 129
Mesene. oppidum eius Dabitha, ei iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palmetis modo verum et olea pomisque nobilis aliisque arbustis. ad eam pervenit Zagrus mons ex Armenia inter Medos Adiabenosque veniens supra Paraetacenen et Persida. Chalonitis abest a Perside CCCLXXX M passuum. tantum a Caspio mari et a Syria abesse conpendio itineris aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sitta- 132
cene est, eadem Arbelitis et Palaestine dicta. oppidum eius Sittace Graecorum ab ortu, et Sabdata, ab occasu autem Antiochia inter duo flumina Tigrim et Tornadotum. item Apamea, cui nomen Antiochus matris suae inposuit, Tigris circumfunditur. haec dividitur Archoo. Infra est Susiane, in qua vetus 133
regia Persarum Susa a Dario Hystaspis filio condita. abest a Seleucia Babylonia CCCCL mil. passuum, tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem Carbantum. In septentrionali Tigris alveo oppidum est Babitace. abest a Susis CXXXV M passuum. Ibi mortalium solis aurum in odio. contrahunt
id defodiuntque, ne cui sit in usu. Susianis ad orientem versus iunguntur Oxii latrones et Mizaeorum XL populi liberae feritatis. Supra eos parent Parthis Mardi et Saitae ii qui 134
praetenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa a Persico mari absunt CCL mil. passuum. Qua subiit ad 111
eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aple, unde Susa navigatione LX M D passuum absunt. Susianis ab oriente proximi sunt Cossiaei, supra Cossiaeos ad septentrionem Massabatene sub monte Cambalido,

qui est Caucasi ramus, inde mollissimo transitu in Bactros.
135 Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulaeus ortus in Medis modicoque spatio cuniculo conditus ac rursus exortus et per Massabatenen lapsus. circumit arcem Susorum ac Dianae templum augustissimum illis gentibus, et ipse in magna caerimonia, siquidem reges non ex alio bibunt et ob id in longinqua portant. recipit amnes Hedyphon praeter Asylum Persarum venientem, Adunam ex Susianis. oppidum iuxta eum Magoa, a Charace XV mil. passuum. quidam hoc in ex-
136 trema Susiane ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulaeum Elymais est in ora iuncta Persidi, a flumine Orati ad Characem CCXL mil. passuum. oppida eius Seleucia et Sosirate
99 adposita monti Chasiro. Oram quae praeiacet minorum Syrtium vice diximus inaccessam coeno, plurimum limi deferentibus Brixa et Ortacia amnibus, madente et ipsa Elymaide in tantum ut nullus sit nisi circuitu eius ad Persidem aditus. infestatur et serpentibus quos flumina deportant. pars eius maxime invia Characene vocatur ab oppido Arabiae claudente regna ea, de quo dicemus exposita prius M. Agrippae sen-
137 tentia. namque is Mediam et Parthiam et Persidem ab oriente Indo, ab occidente Tigri, a septentrione Tauro, Caucaso, a meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem [XIII] XX mil. pass., in latitudinem DCCCXL prodidit, praeterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, a septentrione Tauro, a meridie mari Persico inclusam, lon-
138 gitudine DCCC mil. pass., latitudine CCCLX. Charax oppidum Persici sinus intimum, a quo Arabia Eudaemon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrim, laeva Eulaeum, II mil. pass. laxitate. conditum est primum ab Alexandro Magno colonis ex urbe regia Durine quae tum interiit deductis. militum inutilibus ibi relictis Alexandriam appellari iusserat, pagumque Pel-
139 laeum a patria sua quem proprie Macedonum fecerat. flumina id oppidum expugnavere. postea restituit Antiochus quintus regum et suo nomine appellavit, iterum quoque infestatum Pasines Saggodanaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, oppositis molibus restituit nomenque suum dedit emunito situ iuxta in

longitudinem VI mil. pass., in latitudinem paulo minus. prius
fuit a litore stadios X (maritimum etiam Vipsania porticus
habet), Iuba vero prodente L M pass., nunc abesse a litore
CXX M legati Arabum nostrique negotiatores qui inde venere
adfirmant. nec ulla parte plus aut celerius profecere terrae 140
fluminibus invectae. magis id mirum est, aestu longe ultra id
accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dio- 141
nysium terrarum orbis situus recentissimum auctorem, quem
ad commentanda omnia in orientem praemiserit divos Au-
gustus ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore
filio, non me praeterit, nec sum oblitus sui quemque situus
diligentissimum auctorem visum nobis in introitu operis. in 3,9
hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis Iubamque
regem ad eundem Gaium Caesarem scriptis voluminibus de
eadem expeditione Arabica.

28. (32.) Arabia gentium nullis postferenda amplitudine 142
longissima, a monte Amano, e regione Ciliciae Commagenis-
que descendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis 5,85
illo a Tigrane Magno, sponte vero ad mare nostrum litusque
Aegyptium, ut docuimus, nec non in media Syriae ad Liba- 5,68
num montem penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi,
dein Teranei, dein Patami. ipsa vero paeninsula Arabia inter 143
duo maria Rubrum Persicumque procurrens, quodam naturae
artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiae mari
circumfusa, in eandem etiam caeli partem nulla differentia
spectat, haec quoque in illo situ felix. Populos eius a nostro
mari usque ad Palmyrenae solitudines diximus, reliqua nunc
peragemus. Nomadas inde infestatoresque Chaldaeorum Sce- 5,85 86
nitae, ut diximus, cludunt, et ipsi vagi, sed a tabernaculis 125
cognominati quae ciliciis metantur ubi libuit. deinde Naba- 144
taei oppidum incolunt Petram nomine in convalle, paulo minus
duum mil. passuum amplitudinis, circumdatum montibus
inaccessis, amne interfluente. abest ab Gaza oppido litoris
nostri DC M, a sinu Persico CXXXV M. huc convenit utrum-
que bivium, eorum qui Syria Palmyram petiere et eorum qui
a Gaza venerunt. A Petra incoluere Omani ad Characen us- 145
que oppidis quondam claris ab Samiramide conditis Besamnis
et Soractia. nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum quod

Characenorum regi paret in Pasitigris ripa, Forat nomine, in quod a Petra conveniunt, Characenque inde XII M passuum secundo aestu navigant. e Parthico autem regno navigantibus vicus Teredon. infra confluentem Euphratis et Tigris laeva fluminis Chaldaei optinent, dextra Nomades Sce-
146 nitae. quidam et alia duo oppida longis intervallis Tigri praenavigari tradunt, Barbatiam, mox Dumatham, quod abesse a Petra dierum X navigatione, (nostri negotiatores dicunt Characenorum regi parere), et Apameam sitam ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. itaque molientes incursio-
147 nem Parthos operibus obiectis inundatione arceri. Nunc a Charace dicemus oram Epiphani primum exquisitam. Locus ubi Euphratis ostium fuit, flumen Salsum, promunturium Chaldone, voragini similius quam mari per L M pass. orae, flumen Achenum, deserta C M pass. usque ad insulam Barum, sinus Capeus quem accolunt Gaulopes et Gattaei, sinus Gerrhaicus, oppidum Gerrha V M pass. amplitudine turres habet
148 ex salis quadratis molibus. A litore L M passuum regio Attene. ex adverso Tyros insula totidem milibus a litore, plurimis margaritis celeberrima cum oppido eiusdem nominis, iuxtaque altera minor a promunturio eius XII M D passuum. ultra magnas adspici insulas tradunt ad quas non sit perventum, huius ambitu CXII M D passuum. a Perside longius esse, adiri uno alveo angusto. Insula Ascliae, gentes Nocheti, Zurazi, Borgodi, Catharrei, Nomades, flumen Cynos.
149 Ultra navigationem inconpertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba praetermissa mentione oppidi Omanorum Batrasavaves et Omanae, quod priores celebrem portum Carmaniae fecere, item Homnae et Attanae, quae nunc oppida maxime celebrari a Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba, mons adusto similis. gentes Epimaranitae, mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblythaei montes, insula Omoemus, portus Mochorbe,
150 insulae Etaxalos, Inchobricae, gens Cadaei. insulae sine nominibus multae, celebres vero Isura, Rhinnea et proxima in qua scriptae sunt stelae lapideae litteris incognitis, Coboea portus, Bragae insulae desertae, gens Taludaei, Dabanegoris regio, mons Orsa cum portu, sinus Duatas, insulae multae,

mons Tricoryphos, regio Chardaleon, insulae Solanades,
Cachinna, item Ichthyophagorum. dein Clari, litus Mamaeum,
ubi auri metalla, regio Canauna, gentes Apitami, Casani,
insula Devade, fons Coralis, Carphati, insulae Alaea, Am-
namethus, gens Darae. insulae Chelonitis, Ichthyophagon 151
multae, Odanda deserta, Basa, multae Sabaeorum. flumina
Thanar, Amnum, insulae Doricae. fontes Daulotos, Dora.
insulae Pteros, Labatanis, Coboris, Sambrachate et oppidum
eodem nomine in continente. a meridie insulae multae, ma-
xima Camari. flumen Musecros, portus Laupas. Scenitae
Sabaei, insulae multae, emporium eorum Acila, ex quo in
Indiam navigatur. Regio Amithoscatta, Damnia, Mizi maio- 152
res et minores, Drimati. Naumachaeorum promunturium
contra Carmaniam distat L mil. passuum. mira res ibi tra-
ditur, Numenium ab Antiocho rege Mesenae praepositum
ibi vicisse eodem die classe aestuque reverso iterum equi-
tatu contra Persas dimicantem et gemina tropaea eodem in
loco Iovi ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogy- 153
ris, clara Erythra rege ibi sepulto. distat a continente
CXXV mil. pass. circumitur CXII mil. D passuum. nec minus
altera clara in Azanio mari Dioscoridu, distans a Syagro
extumo promunturio CCLXXX mil. pass. Reliqui in conti-
nente a noto etiamnum Autaridae, in montes VII dierum trans-
itus. gentes Larendani et Catapani, Gebbanitae pluribus
oppidis, sed maximis Nagia et Thomna, templorum LXV.
haec est amplitudinis significatio. Promunturium, a quo ad 154
continentem Trogodytarum L M pass., Thoani, Actaei, Cha-
tramotitae, Tonabaei, Antiadalei et Lexianae, Agraei, Cer-
bani, Sabaei Arabum propter tura clarissimi ad utraque ma-
ria porrectis gentibus. oppida eorum in Rubro litore Merme,
Marma, Corolia, Sabratha, intus oppida Nascus, Cardava,
Carnus et quo merces odorum deferunt Thomala. pars eorum 155
Atramitae, quorum caput Sabota LX templa muris includens,
regia tamen est omnium Mareliabata. sinum optinent XCIIII
M pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterra-
nea iunguntur Minaei, mare accolunt et Aelamitae oppido
eiusdem nominis. his iuncti Chaculatae. oppidum Sibi quod
Graeci Apaten vocant, Arsi, Codani, Vadaei oppido magno

Barasasa, et Lechieni, Sygaros insula quam canes non in-
156 trant expositique circa litora errando moriuntur. Sinus in-
timus in quo Laeanitae, qui nomen ei dedere. regia eorum
Agra et in sinu Laeana vel, ut alii, Aelana. nam et ipsum
sinum nostri Aelaniticum, Artemidorus Alaeniticum, Iuba
Laeniticum. Circuitus Arabiae a Charace Laeana colligere
proditur |XLVII| LXV M, Iuba paulo minus |XL| M putat.
latissima est a septentrione inter oppida Heroeum et Cha-
157 racen. Nam et reliqua mediterranea eius dicantur. Nabataeis
Timenaeos iunxerant veteres. nunc sunt Taveni, Suelleni,
Araceni, Anageni, oppidum in quo omnis negotiatio eius
convenit. Hemnatae, Aualitae, oppida Domata, Haegra.
Tamudaei, oppidum Baclanaza, Cariati, Acitoali, oppidum
Phoda, ac Minaei a rege Cretae Minoe, ut existimant, ori-
ginem trahentes, quorum Carmei. oppidum XIIII mil. pas-
suum Maribba, Palmalacum et ipsum non spernendum, item
158 Canon. Rhadamaei (et horum origo Rhadamanthus putatur,
frater Minois), Homeritae Mesala oppido, Hamiroei, Gedra-
nitae, Phryaei, Lysanitae, Bachylitae, Samnaei, Amaitaei
oppidis Nessa et Chennesseri, Zamareni oppidis Sagiatta,
Canthace, Bacaschami, Riphearma oppidum, quo vocabulo
hordeum appellant, Autaei, Ethravi, Cyrei Elmataeis op-
pido, Chodae, Aiathuri in montibus oppido XXV mil. pas-
suum, in quo fons Aenuscabales, quod significat camelorum.
159 oppidum Ampelome, colonia Milesiorum, Athrida oppidum,
Calingii, quorum Mariba oppidum significat dominos omnium,
oppida Pallon, Murannimal iuxta flumen per quod Euphraten
emergere putant, gentes Agraei et Ammonii, oppidum Athe-
nae, Caunaravi, quod significat ditissimos armento, Chorra-
nitae, Cesani, Choani. fuerunt et Graeca oppida Arethusa,
160 Larisa, Chalcis, deleta variis bellis. Romana arma solus in
eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine.
nam C. Caesar Augusti filius prospexit tantum Arabiam.
Gallus oppida diruit non nominata auctoribus qui ante scripse-
159 runt, Negranam, Nestum, Nescam, Masugum, Caminacum,
Labeciam, et supra dictam Maribam circuitu VI mil. passuum,
161 item Caripetam, quo longissime processit. Cetera explo-
rata retulit: Nomadas lacte et ferina carne vesci, reliquos

vinum ut Indos palmis exprimere, oleum sesimae. numerosissimos esse Homeritas, Minaeis, fertiles agros palmetis arbustoque, in pecore divitias. Ceubanos et Arraeos armis praestare, maxime Chatramotitas. Carreis latissimos et fertilissimos agros. Sabaeos ditissimos silvarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceraeque proventu. de odoribus suo dicemus volumine. Arabes mitrati degunt aut intonso crine, barba abraditur praeterquam in superiore labro. aliis et haec intonsa. mirumque dictu ex innumeris populis pars aequa in conmerciis aut latrociniis degit. in universum gentes ditissimae, ut apud quas maximae opes Romanorum Parthorumque subsidant, vendentibus quae e mari aut silvis capiunt, nihil invicem redimentibus. I. 12 162

(33.) Nunc reliquam oram Arabiae contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui navigatione in longitudinem taxavit, bidui in latitudinem, angustias IIII mil. D pass., Eratosthenes ab ostio |XII| in quamque partem, Artemidorus Arabiae latere |XIIII| L mil., 29. Trogodytico vero |XI| XXXIIII M D pass. Ptolomaida usque. Agrippa |XVII| XXXII mil. passuum sine differentia laterum. plerique latitudinem CCCCLXXV prodiderunt, faucisque hiberno orienti obversas alii XII, alii XV mil. passuum patere. Situs autem ita se habet: A sinu Laeanitico alter sinus quem Arabes Aean vocant, in quo Heroon oppidum est. fuit et Cambysu inter Nelos et Marchadas deductis eo aegris exercituus. gens Tyron, Daneon portus, ex quo navigabilem alveum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit, LXII M D passuum intervallo, quod inter flumen et Rubrum mare interest, primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitavit, mox Darius Persarum, deinde Ptolomaeus sequens, qui et duxit fossam latitudine pedum C, altitudine XL, in longitudinem XXXVII M D passuum usque ad Fontes amaros. ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari conperto quam terra Aegypti. aliqui non eam adferunt causam, sed ne inmisso mari corrumperetur aqua Nili, quae sola potuus praebet. Nihilominus iter totum terreno frequentatur a mari Aegyptio, quod est triplex, unum 163 164 165 166

a Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant via
167 non reperitur subinde aura vestigia operiente. alterum II
mil. passuum ultra Casium montem, quod a LX mil. passuum
redit in Pelusiacam viam. accolunt Arabes Autaei. tertium
a Gerrho, quod Agipsium vocant, per eosdem Arabes LX
mil. passuum propius, sed asperum montibus et inops aqua-
rum. eae omnes viae Arsinoen ducunt conditam sororis no-
mine in sinu Carandra a Ptolomaeo Philadelpho, qui primus
Trogodyticen excussit, amnem qui Arsinoen praefluit Ptolo-
168 maeum appellavit. mox oppidum parvum est Aenum — alii
pro hoc Phileterias scribunt — deinde sunt Asarri ex Tro-
godytarum conubiis, Arabes feri, insulae Sarapine, Scytala,
mox deserta ad Myoshormon, ubi fons Tatnos, mons Aeas,
insula Iambe, portuus multi. Berenice, oppidum matris Phi-
103 ladelphi nomine, ad quod iter a Copto diximus. Arabes
169 Autaei et Gebadei. (34.) Trogodytice, quam prisci Midoen,
alii Michoe dixere. mons Pentedactylos, insulae Stenae dirae
aliquot, Halonnesi non pauciores, Cardamine, Topazos, quae
gemmae nomen dedit. sinus insulis refertus, ex his quae
Macreu vocantur aquosae, quae Eratanos sitientes. regum
his praefecti fuere. Introrsus Candaei, quos Ophiophagos
vocant, serpentibus vesci adsueti. neque alia regio fertilior
170 est auro. Iuba, qui videtur diligentissime persecutus haec,
omisit in hoc tractu, nisi exemplarium vitium est, Berenicen
alteram quae Panchrysos cognominata est et tertiam quae
Epidires, insignem loco. est enim sita in cervice longe pro-
currente, ubi fauces Rubri maris IIII mil. D passuum ab Ara-
171 bia distant. insula ibi Cytis, topazum ferens et ipsa. Ultra
silvae, ubi Ptolomais a Philadelpho condita ad venatuus ele-
phantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Mo-
2,183 noleum. Haec est regio secundo volumine a nobis signifi-
cata, in qua XLV diebus ante solstitium totidemque postea
hora sexta consumuntur umbrae, et in meridiem reliquis horis
cadunt, ceteris diebus in septentrionem, cum in Berenice
168 quam primam posuimus ipso die solstiti sexta hora umbrae
in totum absumantur nihilque adnotetur aliud novi, DCII mil.
passuum intervallo a Ptolomaide, res ingentis exempli locus-
que subtilitatis inmensae, mundo ibi deprenso, cum indubi-

tata ratione umbrarum Eratosthenes mensuram terrae prodere inde conceperit. Hinc Azanium mare, promunturium 172
quod aliqui Hippalum scripsere, lacus Mandalum, insula Colocasitis, et in alto multae in quibus testudo plurima. oppidum Sacae, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc servi profugi a dominis condidere. Maximum hic 173
emporium Trogodytarum, etiam Aethiopum, abest a Ptolomaide II dierum navigatione. deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, celtium testudinum, sphingia, mancipia. Supra Aethiopas Aroteras insulae quae Aliaeu vocantur, item Bacchias et Antibacchias et Stratioton. Hinc in ora Aethiopiae sinus incognitus, quod miremur, cum ulteriora mercatores scrutentur. promunturium in quo fons Cucios expetitus navigantibus. Ultra Isidis portus, X die- 174
rum remigio ab oppido Adulitarum distans. in eum Trogodytis myrrha confertur. insulae ante portum duae Pseudopylae vocantur, interiores totidem Pylae, in altera stelae lapideae litteris ignotis. Ultra sinus Abalitu, dein insula Diodori et aliae desertae, per continentem quoque deserta, oppidum Gaza, promunturium et portus Mossylites, quo cinnamum devehitur. hucusque Sesostris exercitum duxit. Ali- 175
qui unum Aethiopiae oppidum ultra ponunt in litore Barigaza. a Mossylico promunturio Atlanticum mare incipere vult Iuba praeter Mauretanias suas Gadis usque navigandum coro, cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promunturio Indorum quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu praeter Exustam et Malichu insulas |XV| mil. passuum esse, inde ad locum quem vocant Scaeneos CCXXV M, inde ad insulam Sadanum CL mil. passuum. sic fieri ad apertum mare |XVIII| LXXV mil. passuum. Reliqui 176
omnes propter ardorem solis navigari posse non putaverunt. quin et commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitae appellati, quoniam bubulos utres binos insternentes ponte piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Trogodytarum idem Iuba tradit Therothoas a venatu dictos, mirae velocitatis, sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia, Bangenos, Gangeras, Thalibas, Saxinas, Sirecas, Daremas, Domazames. quin et accolas Nili a Syene non Aethiopum 177

populos sed Arabum esse dicit usque Meroen, Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus,
5,49 Arabas conditores habere. sunt et qui ulteriorem ripam Aethiopiae auferant adnectantque Africae. ripas autem incoluere propter aquam. nos relicto cuique intellegendi arbitrio oppida quo traduntur ordine utrimque ponemus.

178 (35.) A Syene et prius Arabiae latere gens Catadupi, deinde Syenitae, oppida Tacompson quam quidam appellaverunt Thathicen, Aramam, Sesamos, Andura, Masindomacum, Arabeta et Boggiana, Leuphitorga, Tautarene, Meac Chindita, Noa, Goploa, Gistate, Megada, Lea, Remni, Nups, Direa, Patigga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur, Boron, in mediterraneo Mallo pro-
179 ximum Meroe. sic prodidit Bion. Iuba aliter: oppidum in monte Megatichos inter Aegyptum et Aethiopiam, quod Arabes Mirsion vocaverunt, dein Tacompson, Aramum, Sesamum, Pide, Mamuda, Corambim iuxta bituminis fontem, Amodata, Prosda, Parenta, Mania, Tessata, Galles, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Endondacometas, Nomadas in tabernaculis viventes, Cystaepen, Magada, Galen, Paroa, Primi, Nups, Dicelin, Patingan, Breves, Magasneos, Egasmala, Cramda, Denna, Cadeum, Mathena, Batta, Alanam, Macua, Scammos, Goram in insula, ab iis Abala, Androca-
180 lim, Seserem, Mallos, Agocen. Ex Africae latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera sive pars prioris, Mogore, Sea, Aedos, Apelenariae, Pindis, Magassa, Buma, Lintuma, Spintum, Sidopt, Gensoe, Pindicitor, Agugo, Orsum, Suara, Maumarum, Urbim, Mulon, quod oppidum Graeci Hypaton vocarunt, Pagoartas, Zamnes, unde elephanti incipiant, Mambli, Berressa, Coetum. fuit quondam et Epis oppidum contra Meroen, antequam Bion scriberet deletum.

181 Haec sunt prodita usque Meroen, ex quibus hoc tempore nullum prope utroque latere exstat. certe solitudines nuper renuntiavere principi Neroni missi ab eo milites praetoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella et Aethiopicum cogitanti. Intravere autem et eo arma Romana divi Augusti temporibus duce P. Petronio et ipso equestris ordinis praefecto Aegypti. is oppida eorum expugnavit quae sola

invenimus quo dicemus ordine: Pselcin, Primi, Bocchin, Forum Cambusis, Atteniam, Stadissim, ubi Nilus praecipitans se fragore auditum accolis aufert. diripuit et Nepata. lon- 182
gissime autem a Syene progressus est DCCCLXX mil. pas-
suum. nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt, Aegyptiorum bellis attrita est Aethiopia vicissim imperitando serviendoque, clara et potens etiam usque ad Troiana bella Memnone regnante. et Syriae imperitasse eam nostroque litori aetate regis Cephei patet Andromedae fabulis. Simili modo 183
et de mensura eius varia prodidere, primus Dalion ultra Meroen longe subvectus, mox Aristocreon et Bion et Basilis, Simonides minor etiam quinquennio in Meroe moratus, cum de Aethiopia scriberet. nam Timosthenes classium Philadelphi praefectus sine mensura dierum LX a Syene Meroen iter
prodidit, Eratosthenes DCXXV mil., Artemidorus DC mil., Sebosus ab Aegypti extremis $\overline{\text{XVI}}$ LXXII mil. passuum, unde proxime dicti $\overline{\text{XII}}$ L M. verum omnis haec finita nuper dispu- 184
tatio est, quoniam a Syene DCCCCXXXXV milia Neronis exploratores renuntiavere his modis: a Syene Hieran sycaminon LIIII mil. pass., inde Tama LXXII mil. pass. regione Evonymiton Aethiopum, Primi CXX, Acinam LXIIII mil., Pitaram XXII, Tergedum CIII milia. insulam Gagauden esse in medio eo tractu. inde primum visas aves psittacos et ab altera, quae vocatur Articula, animal sphingion, a Tergedo
cynocephalos. inde Nabata LXXX milia. oppidum id parvum inter praedicta solum. ab eo ad insulam Meroen CCCLX M. 185
herbas circa Meroen demum viridiores, silvarumque aliquid apparuisse et rhinocerotum elephantorumque vestigia. ipsum oppidum Meroen ab introitu insulae abesse LXX mil. pass.,
iuxtaque aliam insulam Tadu dextro subeuntibus alveo, quae portum faceret. aedificia oppidi pauca. regnare feminam 186
Candacen, quod nomen multis iam annis ad reginas transiit. delubrum Hammonis et ibi religiosum et toto tractu sacella. cetero cum potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnae
claritatis fuit. tradunt armatorum CCL mil. dare solitam, artificum III M alere. reges Aethiopum XLV et hodie traduntur.

30. Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde 187
Atlantia, mox a Volcani filio Aethiope Aethiopia. Animalium

hominumque monstrificas effigies circa extremitates eius gigni minime mirum artifici ad formanda corpora effigiesque caelandas mobilitate ignea. ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, aequali totius oris planitie,
188 alias superiore labro orbas, alias sine linguis. pars etiam ore concreto et naribus carens uno tantum foramine spirat, potumque calamis avenae trahit et grana eiusdem avenae sponte provenientis ad vescendum. quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est. quibusdam ante Ptolomaeum Lathyrum Aegypti regem ignotus fuit usus ignium. quidam et Pygmaeorum gentem prodiderunt inter paludes ex quibus
189 Nilus oriretur. In ora autem ubi desimus continui montes
177 ardentibus similes rubent. Trogodytis et Rubro mari a Meroe tractus omnis superponitur, a Napata tridui itinere ad Rubrum litus aqua pluvia ad usum conpluribus locis servata, fertilissima regione quae interest auri. Ulteriora Atabuli Aethiopum gens tenent. dein contra Meroen Megabarri, quos aliqui Adiabaros nominavere, oppidum habent Apollinis. pars
190 eorum Nomades, quae elephantis vescitur. Ex adverso in Africae parte Macrobii, rursus a Megabarris Memnones et Dabelli dierumque XX intervallo Critensi. ultra eos Dochi, deinde Gymnetes semper nudi, mox Anderae, Mattitae, Mesaches, Hypsodores, atri coloris tota corpora rubrica inlinunt. at ex Africae parte Medimni, dein Nomades cynocephalorum lacte viventes, Alabi, Syrbotae qui octonum cubitorum esse
191 dicuntur. Aristocreon Libyae latere a Meroe oppidum Tollen dierum V itinere tradit. inde dierum XII Aesar oppidum Aegyptiorum qui Psammetichum fugerint. in eo prodente se CCC M habitasse. contra in Arabico latere Diaron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat quod ille Aesar, et ipso nomine advenas ait significari. caput eorum in insula Sembobitin, et tertium in Arabia Sinat. inter montes autem et Nilum Simbarri sunt, Palugges, in ipsis vero montibus Asachae multis nationibus. abesse a mari dicuntur dierum
192 V itinere. vivunt elephantorum venatu. Insula in Nilo Semberritarum reginae paret. ab ea Nubei Aethiopes dierum VIII itinere. oppidum eorum Nilo inpositum Tenupsis. Sesambri, apud quos quadripedes omnes sine auribus, etiam

elephanti. at ex Africae parte Tonobari, Ptoenphae, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes, Harusbi oppido longe ab Nilo sito. postea Archisarmi, Phalliges, Marigarri, Chasamari. Bion et alia oppida in insulis tradit, 193
a Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere XX. proximae insulae oppidum Semberritarum sub regina, et aliud Asara, alterius oppidum Darden. tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Asel. quartam eodem quo oppidum nomine Garoden. inde per ripas oppida Nautis, Madum, Demadatin, Secandum, Collocat, Secande, Navectabe cum agro Psegipta, Candragori, Arabam, Summaram. Regio supra Sirbitum, ubi desi- 194
nunt montes, traditur a quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicathas, Nisitas, quod significat ternum et quaternum oculorum viros, non quia sic sint, sed quia sagittis praecipua contemplatione utantur. ab ea vero parte Nili quae supra Syrtes maiores oceanumque meridianum protenditur Dalion Vacathos esse dicit pluvia tantum aqua utentes Cisoros, Longoporos ab Oecalicibus dierum V itinere, Usibalchos, Isbelos, Perusios, Ballios, Cispios. reliqua deserta. dein fabulosius, 195
ad occidentem versus Nigroe, quorum rex unum oculum in fronte habeat, Agriophagi pantherarum et leonum maxime carnibus viventes, Pamphagi omnia mandentes, Anthropophagi humana carne vescentes, Cynamolgi caninis capitibus, Artabatitae quadripedes, ferarum modo vagi. deinde Hesperioe, Perorsi, quos in Mauretaniae confinio diximus. Pars 5,10
quaedam Aethiopum locustis tantum vivit fumo et sale duratis in annua alimenta. hi quadragesimum annum vitae non excedunt. Aethiopum terram universam cum mari Rubro pa- 196
tere in longitudinem |XXI| LXX mil. passuum, in latitudinem cum superiore Aegypto |XII| XCVII M Agrippa existimavit. quidam longitudinem ita diviserunt: a Meroe Sirbitum XII dierum navigationem, ab ea XII ad Dabellos, ab iis ad oceanum Aethiopicum VI dierum iter. in totum autem ab oceano ad Meroen DCXXV M passuum esse inter auctores fere con- 184
venit, inde Syenen quantum diximus. Sita est Aethiopia ab 197
oriente hiberno ad occidentem hibernum. meridiano cardine silvae hiberno maxime virent, a media eius parte imminens mari mons excelsus aeternis ardet ignibus, Theon ochema

dictus a Graecis. a quo navigatio quatridui, promunturium quod Hesperu ceras vocatur confine Africae iuxta Aethiopas Hesperios. quidam et in eo tractu modicos colles amoena opacitate vestitos Aegipanum Satyrorumque produnt.

198 31. (36.) Insulas toto Eoo mari et Ephorus conplures esse tradidit et Eudoxus et Timosthenes, Clitarchus vero Alexandro regi renuntiatam adeo divitem ut equos incolae talentis auri permutarent, alteram, ubi sacer mons opacus silva repertus esset, destillante arboribus odore mirae suavitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula adversa Aethiopiae, cuius neque magnitudo neque intervallum a continente constat. Aethiopas tantum populos habere pro-

199 ditur. Ephorus auctor est a Rubro mari navigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdam columnas (ita appellantur parvae insulae) provehi. Polybius in extrema Mauretania contra montem Atlantem a terra stadia VIII abesse prodidit Cernen, Nepos Cornelius ex adverso maxime Carthaginis a continente pass. M, non ampliorem circuitu MM. Traditur et alia insula contra montem Atlantem, et ipsa Atlantis appellata. ab ea V dierum praenavigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios et promunturium quod vocavimus

197 Hesperu ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte

200 in occasum ac mare Atlanticum. Contra hoc quoque promunturium Gorgades insulae narrantur, Gorgonum quondam domuus, bidui navigatione distantes a continente, ut tradit Xenophon Lampsacenus. penetravit in eas Hanno Poenorum imperator prodiditque hirta feminarum corpora, viros pernicitate evasisse, duarumque Gorgadum cutes argumenti et miraculi gratia in Iunonis templo posuit spectatas usque ad

201 Carthaginem captam. Ultra has etiamnum duae Hesperidum insulae narrantur, adeoque omnia circa hoc incerta sunt ut Statius Sebosus a Gorgonum insulis praenavigatione Atlantis dierum XL ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad Hesperu ceras unius. nec Mauretaniae insularum certior fama est. paucas modo constat esse ex adverso Autololum a Iuba repertas, in quibus Gaetulicam purpuram tinguere instituerat.

202 32. (37.) Sunt qui ultra eas Fortunatas putant esse quasdamque alias, quarum numero idem Sebosus etiam spatia

conplexus Iunoniam abesse a Gadibus DCCL mil. pass. tradit. ab ea tantundem ad occasum versus Pluvialiam Caprariamque. in Pluvialia non esse aquam nisi ex imbribus. ab iis CCL mil. pass. Fortunatas contra laevam Mauretaniae in VIII. horam solis, vocari Invallem convexitate et Planasiam a specie, Invallis circuitu CCC mil. passuum. arborum ibi proceritatem ad CXL pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita 203
inquisivit: sub meridiem positas esse prope occasum, a Purpurariis DCXXV mil. passuum, sic ut CCL supra occasum navigetur, dein per CCCLXXV mil. passuum ortus petatur. primam vocari Ombrion nullis aedificiorum vestigiis, habere in montibus stagnum, arbores similes ferulae, ex quibus aqua exprimatur, e nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. alteram insulam Iunoniam appellari, in ea aediculam esse 204
tantum lapide exstructam. ab ea in vicino eodem nomine minorem, deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. in conspectu earum esse Ninguariam, quae hoc nomen acceperit a perpetua nive, nebulosam. proximam ei Canariam vocari 205
a multitudine canum ingentis magnitudinis, ex quibus perducti sunt Iubae duo. apparent ibi vestigia aedificiorum. cum omnes autem copia pomorum et avium omnis generis abundent, hanc et palmetis caryotas ferentibus ac nuce pinea abundare. esse copiam et mellis, papyrum quoque et siluros in amnibus gigni, infestari eas beluis quae expellantur adsidue putrescentibus.

(38.) Et abunde orbe terrarum extra intra indicato colligenda in artum mensura aequorum videtur. 33. Polybius a 206
Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Maeotis |XXXIIII| XXXVII mil. D passuum prodidit, ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam |XII| L mil. passuum, Cretam CCCLXXV M passuum, Rhodum CLXXXVII M D passuum, Chelidonias tantundem, Cyprum CCXXV M passuum, inde Syriae Seleuciam Pieriam CXV mil. passuum, quae conputatio efficit |XXIII| XL M passuum. Agrippa hoc idem inter- 207
vallum a freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam |XXXIIII| XL M passuum taxat, in quo haut scio an sit error numeri, quoniam idem a Siculo freto Alexandriam cursus |XIII| L mil. passuum tradidit. universus autem cir-

cuitus per sinuus dictos ab eodem exordio colligit ad Maeotim lacum |CLV| VIIII mil. passuum, Artemidorus adicit DCCLVI mil., idem cum Maeotide |CLXXIII| XC M passuum esse tra-
208 didit. Haec est mensura inermium et pacata audacia fortunam provocantium hominum. nunc ipsarum partium magnitudo conparabitur, utcumque difficultatem adferet auctorum diversitas, aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. est ergo ad hoc praescriptum Europae magnitudo |LXXXI| XLIIII mil. passuum. Africae (ut media ex omni varietate prodentium sumatur conputatio) efficit longitudo |XXXVII| XCVIII mil., latitudo, qua colitur, nusquam CCL
209 milia passuum excedit. sed quoniam in Cyrenaica eius parte DCCCCX milium passuum eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas usque, qua noscebantur, conplectens, universa mensura quae veniet in conputationem |XLVI| VIII mil. passuum efficit. Asiae longitudo in confesso est |LX| III mil. DCCL passuum, latitudo sane conputetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, ut per Meroen et Syenen
210 mensura currat, |XVIII| LXXV mil. passuum. apparet ergo Europam paulo minus dimidia Asiae parte maiorem esse quam Asiam, eandem altero tanto et sexta parte Africae ampliorem quam Africam. quod si misceantur omnes summae, liquido patebit Europam totius terrae tertiam esse partem et octavam paulo amplius, Asiam vero quartam et quartamdecimam, Africam autem quintam et insuper sexagesimam.

211 (39.) His addemus etiamnum unam Graecae inventionis sententiam vel exquisitissimae subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarum situ, indicatisque regionibus noscatur et cum qua cuique societas sit sive cognatio dierum ac noctium, quibusque inter se pares umbrae et aequa mundi convexitas. ergo reddetur hoc etiam, terraeque universae in membra caeli digerentur.

212 34. Plura sunt autem segmenta mundi, quae nostri circulos appellavere, Graeci parallelos. Principium habet Indiae pars versa ad austrum. patet usque Arabiam et Rubri maris accolas. continentur Gedrosi, Carmani, Persae, Elymaei, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usque, Syria Coele, Pelu-

sium, Aegypti inferiora, quae Chora vocatur, Alexandria, Africae maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Hadrumetum, Clupea, Carthago, Utica, uterque Hippo, Numidia, Mauretania utraque, Atlanticum mare, columnae Herculis. In hoc caeli circumplexu aequinoctii die medio umbilicus quem gnomonem vocant VII pedes longus umbram non amplius IIII pedes longam reddit, noctis vero dieique longissima spatia XIIII horas aequinoctiales habent, brevissima ex contrario X. Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum, vadit 213 per medios Parthos, Persepolim, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudaeam, Libani montis accolas, amplectitur Babylonem, Idumaeam, Samariam, Hierosolyma, Ascalonem, Iopen, Caesaream, Phoenicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolim, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciae maritima, Cypri austrina, Cretam, Lilybaeum in Sicilia, septentrionalia Africae et Numidiae. umbilicus aequinoctio XXXV pedum umbram XXIIII pedes longam facit, dies autem noxque maxima XIIII horarum aequinoctialium est accedente bis quinta parte unius horae. Tertius circulus ab Indis Imavo proximis oritur. tendit per 214 Caspias portas, Mediae proxima, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliam, Siden, Lycaoniam, Lyciam, Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Cnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Malean, Argos, Laconicam, Elim, Olympiam, Messeniam Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniae austrina, Carteiam, Gadis. gnomonis C unciae umbram LXXVII unciarum faciunt. longissimus dies est aequinoctialium horarum XIIII atque dimidiae cum tricesima unius horae. Quarto 215 subiacent circulo quae sunt ab altero latere Imavi, Cappadociae austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Zmyrna, Sipylus, Tmolus mons, Lydia, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletus, Chios, Samos, Icarium mare, Cycladum septentrio, Athenae, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patrae, Isthmos, Epirus, septentrionalia Siciliae, Narbonensis Galliae exortiva, Hispaniae maritima a Carthagine nova et inde ad occasum. gnomoni XXI pedum respondent umbrae XVI

pedum. longissimus dies habet aequinoctiales horas XIIII et
216 tertias duas unius horae. Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris Bactri, Hiberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larisa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edesus, Beroea, Pharsalia, Carystum, Euboea Boeotum, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurii, Locri, Regium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baliares, Hispania media. gnomoni septem pedes, umbris sex. magnitudo diei summa
217 horarum aequinoctialium XV. Sexta conprehensio, qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septentrionalia Armeniae, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicaeam, Calchadonem, Byzantium, Lysimacheam, Cherronesum, Melanem sinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Bessicam, Thraciam, Maedicam, Paeoniam, Illyrios, Durrachium, Canusium, Apuliae extuma, Campaniam, Etruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolim, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraeonensem mediam et inde per Lusitaniam gnomoni pedes VIIII, umbrae VIII. longissima spatia horarum aequinoctialium XV addita nona parte unius horae aut
218 ut Nigidio placuit, quinta. Septima divisio ab altera Caspi maris ora incipit, vadit super Callatim, Bosporum, Borysthenen, Tomos, Thraciae aversa, Triballos, Illyrici reliqua Hadriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam Patavium, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam, Picenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Umbriam, Ariminum Bononiam, Placentiam, Mediolanum omniaque ab Apennino transque Alpis Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenaeum Celtiberiam. umbilico XXXV pedum umbrae XXXVI, u tamen in parte Venetiae exaequetur umbra gnomoni. am plissima dies horarum aequinoctialium XV et quintarum par
219 tium horae trium. Hactenus antiquorum exacta celebravimus sequentium diligentissimi quod superest terrarum supra tribus adsignavere segmentis: a Tanai per Maeotim lacum e

Sarmatas usque Borysthenen atque ita per Dacos partemque Germaniae, Gallias, oceani litora amplexi, quod esset horarum XVI, alterum per Hyperboreos et Britanniam horarum XVII, postremum Scythicum a Ripaeis iugis in Thylen, in 220
quo dies continuarentur, ut diximus, noctesque per vices. 4,69
Idem et ante principia quae fecimus posuere circulos duos: primum per insulam Meroen et Ptolemaidem in Rubro mari ad elephantorum venatuus conditam, ubi longissimus dies XII horarum esset, dimidia hora amplior, secundum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum XIII, idemque singulis dimidia horarum spatia usque ad ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

POST LUDOVICI IANI OBITUM

RECOGNOVIT ET SCRIPTURAE DISCREPANTIA ADIECTA

EDIDIT

CAROLUS MAYHOFF.

VOL. II. LIBRI VII—XV.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXV.

LIPSIAE, TYPIS B. G. TEUBNERI.

PRAEFATIO.

Erunt fortasse quibus iusto diutius haesisse videar in huius voluminis recensendi negotio, quippe quod mihi mandatum esse iam quattuor abhinc annos a B. G. Teubnero in ephemeridibus, quas de sua mercatura libraria edere solet, promulgatum sit. nec tamen me paenitet tam diu distulisse hominum doctorum exspectationem. poteram equidem ita praecipitare editionem, ut Plinii libros velociter percurrens quae ab Urlichsio, Felsio, Detlefseno, aliis recte emendata esse viderentur, ea in meum usum convertisse satis haberem, cum praesertim principio redemptor honestissimus id unum ageret, ut editionis stereotypae paginarum forma ac specie non mutata ea potissimum menda tollerentur, quae codicis rescripti a Moneo inventi subsidio nimis neglecto e prioris editionis textu nondum sublata essent. sed cum haec subitaria et parum accurata opera a mea studiorum ratione abhorrebat, tum ut ad communem litterarum usum pro mearum virium parte, quantulumcumque esset, aliquid conferre tentarem, efflagitare videbatur memoria atque auctoritas illius viri clarissimi, cuius in locum consentientibus filio eius Carolo et redemptore substitutus eram, Ludovici Iani, qui quidem cum per quadraginta annos constantem et indefessam industriam in opere arduo et a 'studiorum amoenitatibus' alienissimo consumpsisset et quidquid et otii habebat et ingenio valebat Plinio suo impendisset novis dotibus exornando, inter eos qui de hoc scriptore insigniter meruerunt honestum sibi locum vindicavit. est autem in rei

natura positum, ut, si quis novae recensionis operosum laborem in se receperit, nimis angustis finibus coerceri et alienis potius rationibus parere quam libero et suo arbitrio uti nolit. quare B. G. Teubnerus facile concessit, ut mihi integra omnia essent ac libera et mutata etiam forma et dispositione editionis singularum paginarum in margine scripturarum discrepantium eum delectum subicerem, quo ad recensionem recte iudicandam opus esse videretur. itaque quamquam Ianus quattuor libros iterum recognitos eorumque scripturae discrepantiam sua manu exaratam reliquerat, tamen a VII usque ad XV librum totum volumen ipse plus semel pertractavi ac textum et commentarium criticum meo iudicio constitui, ut quaecunque vel reprehendenda vel probanda sint ad me unum pertineant.*)

*) Ex iis quae Ludovicus Ianus reliquit possideo praeter libros aliquot et commentationes ad apparatum Plinianum pertinentes editionis eius voluminis alterius exemplar illud, cuius plagulas, si omnes iterum recognoscere licuisset, typothetae traditurus erat, et tredecim folia, in quibus scripturae discrepantiam sua manu exaraverat. absolvit autem recognitionem quattuor librorum et quattuor paragraphorum libri XI; ultimum folium, quod ad primam sectionem libri XI pertinet, Calendarum Martiarum a. 1869 significationem habet, quo simul apparet illum Plinio suo assiduam operam navare non desiisse ante quam luctuoso quo anima exstincta est morbo correptus est. praeterea Carolus Ianus L. f. benignissime mihi inspiciendum permisit eiusdem voluminis id exemplar, in quo adnotationes pater conscribere solebat. in his omnibus quas inveni coniecturas nonnullas recipiendas duxi, plerasque in commentario significavi, omnes denique in unum coniunctas proponere hoc loco placet. sunt autem sedecim hae: VII 54 pro *habentis* recepit *habet is*, sed dubitanter recepit, nam in scripturae discrepantia addidit: 'an *habenti suum*?' VII 62 scripsit *e Cornelia*, auctore Detlefseno qui posuerat *ex Cornelia*. VIII 44 pro *alvearia* coniecit *alvaria*, ibidem 182 *erigi*, 198 *vestitu*. *is quibus*; IX 16 *reddituros*, 67 *HS* $\overline{VIII}$, 133 *aquae* et *aequali*, 143 *praetrahens*. X 26 pro *intereaque*, quod Rhenanus coniecit, maluit *interimque*, 59 *decoro*, 75 *Elii* pro *Elei*, 156 librorum scripturam *centra* munivit citato Geoponicorum loco. XI 122 coniecit *peculiarem dotem* vel *peculiare quiddam*; XIV 96, ubi ego *sua iuventa* scripsi, Lipsius epist. quaest. I 10 coniecerat *sua memoria*, pro librorum lectione *sua in mensa* scribendum putavit *suo aevo in mensa* vel *praecipua*; XV 114 *gemina generantur*.

quae cum ita essent, hoc volumen quasi faciem induit plane novam ac valde dissimilem voluminibus reliquis, quae antequam omnia in eandem formam a me redacta erunt, haud scio an offensioni haec dissimilitudo futura sit iis qui totum opus empturi sint, sed utendi commoditatem spero potiorem iis fore quam faciei aequabilitatem.

I.

Haec nova editionis conformatio simul opportunitatem mihi dedit liberioris cuiusdam rationis criticae adhibendae. nam cum omnia quae mutavi non solum in textu obliquis litteris aliisve signis, sed etiam in commentario critico enotatis librorum discrepantiis aperte significaverim, ut facile uno conspectu in eadem pagina comprehendi possint quae in libris scripta sunt quaeque vulgo adhuc legebantur et quae ego novavi, non verendum erit ne, si cui quae scripsi displiceant, opprobrio mihi vertat quod mea pro Plinianis venditans lectores in errorem induxerim. quamquam haec non ita dicta velim, tamquam codicum auctoritatem parvi faciam et textus emendationem maxima ex parte ab arte coniecturali repetendam esse censeam. immo vero multo mihi potius est sano et circumspecto iudicio servare quam inconsulto novare et quam antehac statui muneris critici legem ac normam strenue et dedita opera secutus sum, ut, ubicumque fieri poterat, librorum manu scriptorum memoriam tuerer et, ubi ab aliis iniuria spreta esse videbatur, in integrum restituerem. cuius rei documenta aliquot in novis meis lucubrationibus Plinianis nuper proposui, alia haud pauca inveniet quem non piguerit hanc editionem cum ceteris accurate comparavisse. saepe enim ab editoribus reliquis recessi non mutatione eorum quae tradita sunt, sed alio delectu variarum lectionum aut alia verborum distinctione, et quae e codicibus adhuc inventis et collatis hauriri possunt, ea propemodum exhausisse mihi videor. sed quo diutius in Plinio elaborabam quoque accuratius et Monei codicem rescriptum cum ceteris conferebam et antiquos auctores,

e quibus Plinius sua desumpsit vel qui iisdem fontibus usi sunt vel qui eius libros postea expilaverunt, perscrutabar, eo magis intellexi in iis potissimum libris, in quibus antiquissimorum codicum subsidia nobis deessent, condicionem rei criticae eam esse, ut latissimus coniecturae campus pateret. atque hunc quidem campum inter recentiores Urlichsius primus et dixit libere ingrediendum esse et ipse feliciter admodum ingressus est; Ianus autem, quamquam illius procedendi rationem non prorsus inprobavit, tamen non eadem iudicii libertate eam secutus est, sed codicum vestigiis instare tutius putavit; Detlefsenus denique, qui de amplificando apparatu critico praeclare meritus est et in hac parte operis critici praecipuam industriam collocavit, paulo liberius pluribus locis et suas et aliorum coniecturas admisit, sed idem permultos alios tacite intactos reliquit, quos quin vitiis depravatos esse censuerit mihi non dubium est. quam emendandi cautionem atque etiam timiditatem haud scio an recte credideris inde ortam esse, quod, cum olim Plinius multorum hominum eruditorum non modo admiratione, verum etiam assiduis studiis celebratus sit, nunc eius emendatio perpaucorum diligentiae peragenda relinquitur, qui, quae est hodie difficultas libros publicandi abstrusa doctrina refertos, ne ipsi quidem omnia quae scrutando et coniciendo invenerunt in medium proferre solent. certe si plures consociatis viribus Plinio emendando operam navarent et haec studia magis exardescerent, ipsa concertatione ingeniorum fieret, id quod in aliis scriptoribus magis celebratis factum esse videmus, ut editores deposita illa verecundia, qua absurda vitia corrigere nunc prohibentur, iam confidentius artem criticam exercere auderent. itaque non solum saepius quam priores editores aliorum hominum doctorum emendationes comprobavi, sed etiam ipse coniecturis non peperci, quarum plus quam centum, quia praeter ceteras quadam veri specie commendari videbantur, in textum recepi, multo plures autem in commentario critico dubitanter adnotavi, non quo verum assecutum me esse arbitrarer, sed quia eo modo et vitii naturam et sanandi

rationem quam brevissime aptissimeque indicari putabam. causas enim addi vetabat spatii exiguitas; sed tamen argumenti instar non raro locum Plinii, Aristotelis, Theophrasti, Dioscoridis, Solini, aliorum auctorum adscripsi. ceterae coniecturae quae tali commendatione carent, quibus causis nitantur, legentes ipsi viderint, a quibus hoc unum quaeso, ut persuasum habeant non temere me nec novandi studio delectatum Plinii verba attrectavisse. haec quidem dixisse sufficiat de emendationis genere eo quod mutandis litteris syllabisve vitiose scriptis continetur; nam copiosius de eo disputare ab hoc loco alienum est, et, si opus esse videro, fortasse alio loco disputabo.

Praeterea delendo interdum orationi subvenire conatus sum, de qua emendandi ratione Pliniano operi non raro adhibenda lucubr. Plin. p. 43 sqq. exposui. cfr. Urlichsii disp. crit. de numeris et nominibus propriis in Plinii nat. hist. Wirceb. 1857 p. 18. atque hae interpolationes aut scribae cuiusdam errore oculorum olim natae sunt, ut X 68, aut vicinis litteris vel syllabis falso iteratis, ut VII 1. 82. VIII 82. IX 37. 73. XIII 5. 13. XIV 51; aliis locis additamenta in margine archetypi vel inter versus declarandi causa adnotata errore scribae in ipsum contextum illata sunt, ut IX 177. X 136. 204. 207. XV 41, interdum etiam falso loco, ut VII 210, ubi *in bibliotheca* illud qui in margine adscripsit verbis *in Palatio* adscriptum esse voluit, scriba autem ad inferiorem versum referens post *dicata* posuit hoc fere modo:

DELPHICA ANTIQUI
AERIS QUAE EST HODIE IN PALATIO in biblio
DONO PRINCIPŪ MINERUAE DICATA theca

paucis locis scriba, quod deesse aliquid arbitrabatur, sciens orationem additamento interpolavit, ut VIII 195. IX 148. X 83. XI 118. ceterum perraro suspecta verba e textu eieci, plerumque uncis quadratis inclusisse satis habui.

Paulo saepius ad contrarium remedium confugiendum erat, ut orationem Plinii mutilatam supplendo emendarem aut certe lacunam punctis positis significarem. cuius

quidem remedii non ego inventor apud Plinium exstiti, sed iam primi editores permultis locis unam pluresve voces orationi inseruerunt, saepe illi quidem praeter necessitatem, quae erat rudis atque inpolita illorum saeculorum consuetudo, sed nonnumquam tam apte, ut hodie quoque in textu vulgo retineantur. codices enim Pliniani omnes lacunis adeo laborant, ut huius generis vitiorum 'largiorem messim vix apud ullum alium scriptorem Latinum inveniri' Silligius praefationis p. XLVIII confitendum esse censuerit, et quam idem in sequentibus paginis exhibuit longam enumerationem exemplorum ex ultimis libris petitorum manifesto putavit documento esse, quam misera condicione triginta libri priores ad nos pervenissent, in quibus egregium antiquissimi codicis Bambergensis praesidium nobis deesset. cfr. Ianus nunt. litt. Monac. a. 1836 n. 164 p. 270 sqq. quod paulo post planissime confirmatum est auctoritate codicis rescripti M, qui tum singulas voces et particulas, tum minora vel ampliora sententiarum membra (cfr. Felsius p. 10) solus praebet, quae a ceteris omissa esse antea nemo suspicatus erat, iterumque confirmatum est codicibus a Detlefseno primo collatis, in in quibus correctorum maxime opera lacunas aliquot feliciter expletas esse cognovimus (cfr. nov. luc. p. 60. 61. 63. 72). movit me praeterea Aristotelis auctoritas, cuius libros, ubicumque in eadem ac Pliniani materia versantur, curiosissime pervestigavi, ex quo fonte certissimam interdum de lacunis coniecturam hauriri posse luculenter apparet — ut unum exemplum ponam — ex XI 230, quem locum, postquam Pintianus primus tentavit, Harduinus ex Aristotele supplere voluerat, sed et ipse et posteri editores mutilatum vulgaverunt, donec collato codice R intellectum est intercidisse verba *hi castratis non nascuntur*, ut prorsus nunc cum Aristotele Plinius consentiat. itaque quoniam ne optimi quidem codices lacunis vacant, sed in omnibus passim non modo singula verba, verum etiam integri versus scribae oculo propter litterarum similitudinem aberrante interciderunt, neque putandum est felici casu ubique accidisse id quod saepe accidisse videmus,

ut deteriorum librorum damna melioribus, meliorum deterioribus resarcirentur, non dubitavi equidem orationem, quotiescumque decurtata esse videbatur, insertis vocabulis quibusdam reconcinnare aut lacunae signo posito detrimentum patefacere. quamquam excepto uno loco XIII 69 id ibi tantum feci, ubi antiquissimi codicis rescripti M instrumento destituti sumus. omnibus autem locis, puto, non deerit ea probabilitas, qua quo modo vitium ortum sit apte explanetur. inserui igitur particulas *et* VII 190. VIII 89. 102. IX 76. XI 159. XII 19. 102. 122. XV 60, *ut* VII 70, *sed* XII 29, *nisi* X 47, praepositiones *in* VII 70. IX 30. XII 109. XV 82. 106, *a* VIII 207. XV 51, minora vocabula *eo* VIII 165, *his* XII 2 et XI 138, ubi necessarium est propter anaphorae figuram toto hoc libro in argumento simili frequentissimam (XI 135. 146. 208. 250. 271) et alibi quoque Plinio non inusitatam (II 13. 14. 18. 21. 22. 102. 113. 155. 174. 207. VII 167. VIII 32. 91. 111. 143. 146. IX 102. 104. X 51. 80. 81. 140. 146. XI 2. XII 1. XIII 49. 134. XV 75. 76. XVI 159. XVIII 3. XXIII 40. XXIX 19 aliis locis), *sua* VII 2, *aliae* X 111. XIII 4, *aliis* XV 50, *alibi* X 140, *uvas* XV 66, *genus* IX 66, *rostro* X 89, *bis et* VII 92. uno loco ausus sum duo verba inserere *tabe alarum* XI 120, quia propter *etiam caecitate* ex Aristotele certam esse coniecturam credidi; cfr. etiam Plinii IX 89 *pereunt autem tabe semper* cum Arist. hist. an. IX 37 p. 622 A, 15 καὶ γὰρ φύσει συντηκτικόν ἐστιν. sed ubi plura omissa esse videbantur, lacunae signum in contextu ponere malui indicatis plerumque in commentario iis quae deesse putabam, quibusdam vero in locis ne signo quidem posito suspicionem tantum significare satius visum est.

Atque hoc profecto emendationis genus, quo in scriptoris oratione ne litterula quidem mutetur, dummodo quae scriptoris quaeque editoris sint probe ac dilucide separentur, non minus lene statuo esse quam variatam verborum distinctionem, certe tutius equidem dixerim quam verborum transpositionem, quam tutissimam corrigendi rationem esse Ricardus Porson pronuntiavit. neque tamen

ab hoc fortiore remedio apud Plinium prorsus abstinendum esse homines docti iam pridem intellexerunt. sunt autem errorum tali modo corrigendorum duo genera discernenda, alterum scribarum neglegentia ortum, alterum eius culpae tribuendum, qui post Plinii inmaturam mortem naturalis historiae libros edendos curavit. ac prioris quidem generis est perfrequens illa in Latinorum potissimum scriptorum codicibus 'ordinis verborum continuorum permutatio, quae non tam oculorum errore oritur quam memoriae plura verba simul scribendi causa comprehensa non ordine servantis, interdum quod magis adsuetus scribenti alius est ordo, raro quod verba ad sententiam coniungenti falsa species occurrit' (v. Madvigii advers. crit. I p. 50). eius modi errores aliquot iam a superioribus editoribus detecti et correcti sunt, ego correxi VII 1 (cfr. X 82). IX 5. X 120. 186. XII 69, et corrigendos censui VIII 81. XI 151. 16. 265. gravius vero a scribis nonnumquam ita peccatum est, ut verba aliquot transilientibus ad inferiora oculis praetermissa, deinde in margine adnotata, postea in contextu alieno loco ponerentur, quod vitiorum genus Madvigius l. l. p. 46 sqq. accuratius illustravit. ad hanc rationem Pintianus haud paucas e coniecturis suis revocavit, ego revocari velim emendationes quas adhibui VII 69. 81. 147. X 30. XI 118 quasque adhibendas dixi X 194. XII 112. 113. XIII 18. XV 128. e quibus unum exemplum XI 118, ne violentius quam criticum decet egisse videar, argumentis additis hic breviter explanare placet. de spontanea insectorum generatione quae XI 118—120 narrantur, ea omnia apud Aristotelem hist. an. V 19 p. 552 B eodem fere ordine et paene iisdem verbis leguntur, ut dubitari non possit, quin haec quoque, quae sunt de vermiculis in nive sponte nascentibus, ex eodem auctore fideliter translata sint. sed Plinii narrationem ridiculo errore et prava structurae inconcinnitate turbatam esse facile elucet:

rursus alia genera culicum acescens natura gignit, quippe cum et in nive candidi inveniantur, et vetustiore vermiculi, in media quidem altitudine rutili — nam et ipsa nix vetustate rufescit —, hirti pilis, grandiores torpentesque.

οἱ δὲ κώνωπες ἐκ σκωλήκων οἳ γίνονται ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄξος ἰλύος· καὶ γὰρ ἐν τοῖς δοκοῦσιν ἀσηπτοτάτοις εἶναι ἐγγίγνονται ζῷα, οἷον ἐν χιόνι τῇ παλαιᾷ. γίνεται δ' ἡ παλαιὰ ἐρυθροτέρα, διὸ καὶ οἱ σκώληκες τοιοῦτοι καὶ δασεῖς· οἱ δ' ἐκ τῆς ἐν Μηδίᾳ χιόνος μεγάλοι καὶ λευκοί· δυσκίνητοι δὲ πάντες.

in his apparet μέσος et Μηδία Graeca vocabula neminem potuisse inter se confundere. itaque necesse est ad Latinum contextum redire adiectivi quod est *medius* et *Mediae* nominis absurdam confusionem, quae — etiamsi Trogi versionem Latinam expilavisse eum statuamus — Plinii neglegentiae tribui vix potest, sed ad librarium posterioris aetatis referenda est. quam depravationem tametsi iam Pintianus et postea Salmasius exerc. Plin. p. 125ª D removere tentaverant, mirum est qua patientia editores omnes tulerint. facile enim rem expedimus, si verba *in Media quidem candidi*, quae in archetypo post *hirti pilis* recte legebantur, a librario credimus omissa et deinde in margine angusto duobus versibus supra quam iustum erat adscripta esse hoc modo (fingo autem huius exemplaris quandam similitudinem fuisse cum codice rescripto M):

GIGNIT QUIPPE CUM ET IN NIUE candidi
candidi INUENIANTUR UETUSTIORE UERMICULI in media quidem
in media quidem RUTILI NAM ET IPSA NIX UETU
STATE RUFESCIT HIRTI PILIS
GRANDIORES TORPENTESQUE

postea vero cum verba falso adnotata alienis locis in textum irrepsissent, interpolator insertis vocabulis *et* atque *altitudine* orationi eam formam induit, quae adhuc vulgata est.

Alterum transpositionis genus, in quo non de paucis vocabulis agitur a sua sede remotis, sed de plurium verborum sententiis praepostero loco ita insertis, ut materiae explanatio legitimo ordine procedens praeter ex-

spectationem perturbetur, referendum est ad eum qui post Plinii mortem omnes naturalis historiae libros leviter recensuit et in unum corpus redactos edidit. multis enim indiciis probatur, Plinium, ne extremam manum ipse operi suo admoveret, subita morte impeditum esse. postquam 'electa' sua vasta et amplissima in ordinem digessit prooemiisque adiectis continua oratione coniunxit et hic illic dicendi ornamentis illustravit, omnes denique libros conscripsit, usque ad mortem videtur occupatus fuisse in opere ad finem perducto retractando et assiduo stilo expoliendo, tum librorum dispositionem immutans, tum multa emendans, tum pluribus locis ob argumenti similitudinem nova addens. quae additamenta, ubi spatium deerat, margini adscripsit, in ipsa oratione continua fortasse non distincte eum locum significans, in quo interponi ea vellet, ille vero qui opus postea edendum suscepit non intellecto scriptoris consilio adnotata proximo quoque loco, quantumvis repugnarent iusto sententiarum ordini, in orationis contextum recepit. itaque ea additamenta ab oratione continua distinguenda sunt et, si probabili coniectura fieri poterit, in aptiore loco reponenda. et hanc quidem sententiam, cum primus, nisi fallor, Bergkius exerc. Plin. I p. 1 adumbrasset, studiose amplexus Urlichsius (cfr. disp. crit. de num. et nom. p. 15. chrestom. Plin. praef. p. XIV) ad artis criticae exercendae utilitatem in primis retulit; confirmata eodem fere tempore est Henrici Brunnii egregia de auctorum indicibus Plinianis disputatione ac postea Noltenii quoque quaestionibus Plinianis, quibus nova aliquot retractationis vestigia indagavit. editores autem Ianus eumque secutus Detlefsenus transpositione rarissime usi*) plerumque contenti fuerunt eos locos, in quibus orationis continuitatem aliena sententia discissam esse apertum est, lineolarum signis a reliqua oratione separa-

*) Auctore Silligio orationis membrum transposuerunt IX 37, sed ego Aristotelis testimonio motus ordinem qui est in codicibus restitui et distinguendi ratione indicavi, qui esset sententiarum conexus.

visse. quod recte sine dubio fecerunt, ubi aptior locus aut omnino non sese offert aut tam remotus est, ut quo modo verba inde aberrare potuerint explicari vix possit. itaque ego quoque simili modo ea enuntiata, quae a Plinio quondam margini adscripta esse mihi videbantur, uncis rotundis lineolisque saepta et a ceteris seiuncta in locis consuetis retinui, sed in plerisque simul adnotavi quo quodque cum probabilitate quadam transponendum esse putarem: cfr. VII 30. 209. VIII 76. IX 84. X 63. 95. 194. XI 231. XIV 71. aliis locis, ut VIII 6. XII 113, ne signa quidem in contextu posui. transponere vero verba stellulis appictis ausus sum VII 69 (Noltenium secutus). 72. X 30. XI 194 et sententiarum ordinem rectius disposui locis his duobus XI 193—195 et XI 206, cum aliis argumentis tum lemmatum ordine qui est in indicibus et Aristotelis auctoritate commotus. nam XI 206 gravi offensioni erat primum quod verba *at in Brileto* e. q. s. non habebant quibus apte opponerentur, deinde vero quod Plinius prorsus recessisse videbatur ab eo ordine quem non sine causa constanter servavit in tota hac libri XI parte, quae sectionibus 44—97 'animalium omnium per singula membra naturas et historias' continet. ubique enim membrorum singulorum descriptionem ab iis incipit, quae omnibus vel certe plerisque animalibus communia sunt, tum singularia vel etiam mirabilia quaedam ponit, quam ob rem quod in quaque sectione membrum descripturus est, huius nomen consilio manifesto et constanti usu in principio sectionis ponit: cfr. principia sectionum 44. 45. 49. 50. 51. 52. 56. 57. 58. 60. 61. 65. 66. 67. 68. 69. 72. 73. 74. 78. 80. 82. 83. 86. 88. 90 sqq. hunc igitur ordinem eo confidentius in contextu restitui, quo magis apertum erat servatum eum esse in indice, in quo legimus: (81) *de renibus. ubi quaterni animalibus. quibus nulli.* simul hinc apparet quam recte Detlefsenus fecerit quod in indicum lemmatis adornandis non cum superioribus editoribus fallacem eorum cum librorum contextu consensum efficere studuit, sed solam codicum auctoritatem secutus est (cfr. philol. XXVIII p. 702 sqq. Leutschii

nunt. philol. III p. 131). gravius perturbata nec tam leni transpositione corrigenda erant quae XI 193—195 vulgo leguntur, de quibus cum longum sit hoc loco copiosius disserere, eos qui de ratione mea critica iudicabunt rogatos velim, ut indicis lemmatà et Aristotelis locos a me adnotatos — poterant autem etiam plures adnotari — diligenter perlustrent et cum verbis Plinianis conferant. nam in arte critica nihil aut difficilius aut praestabilius est quam in singula quaeque recte inquirere et verum iudicium facere, neque ego ad libros Plinianos eo consilio accessi, ut legem aliquam ab aliis aut a me ipso fictam, ubicumque fieri posset, adhiberem, sed quid cuique loco accommodatum esse videretur libero et incorrupto iudicio eruere conatus sum.

Et haec quidem summatim indicata praemittere mihi visum est, ne temeritatis insimularer, quod circiter quadringentis locis codicum scripturam de coniectura aut mutavi aut mutandam esse censui. quae coniecturae ut omnibus probentur ne ipse quidem fore spero, sed si quem forte impulero ut lectionem vulgatam aut vindicare aut meliore ratione emendare studeat, litteras putabo plus profecturas esse quam si suppressissem.

II.

Restat ut exponam de iis quae ad textus descriptionem et ad formam ac dispositionem commentarii pertinent. ac textus veterem illam in sectiones et capita distributionem, quantumvis perversam, quia sine incommodo omitti non potest propter pristinam locos citatos designandi consuetudinem, retinui ita ut sectiones ab Harduino factas Ianum secutus numeris uncis rotundis inclusis, capita a Nicolao Iensone in editione Veneta a. 1472 instituta (cfr. Rezzonici disqu. Plin. II p. 288) amplioribus numeris insignirem. sed in versibus continuandis aut intercidendis neglexi saepe hanc distributionem et, id quod Pliniani operis proprietati in primis convenire videtur, orationem, prout argumenti ratio flagi-

tabat, in plures et minores partes divisi. quod ut legentium commodi causa feci, ita eodem consilio auctorum a Plinio passim allatorum nomina typis latius dispositis describenda curavi, quo facilius si quis quaereret oculo paginas velociter percurrens invenire posset. in singulorum enuntiatorum principio constanti usu ubique minusculas litteras posui contra quam Ianus et Detlefsenus, qui promiscue maiusculas quoque admiserunt, qua re si forte putabant (id quod nescio) singulorum excerptorum commissuras et 'rerum et historiarum et observationum' numeros apte indicari, nego Plinii libros in illa 'viginti milia rerum dignarum cura' (v. praef. § 17) probabiliter dissui a nobis posse, nisi melius quam adhuc perspectum erit qua ratione Plinius in auctoribus excerpendis usus sit. certe quae ex Aristotele desumpta ego inveni — perpauca autem puto me praeteriisse — et ad similitudinem Mommsenianae Solini editionis in meo exemplari Pliniani textus margini adscripsi, ea ita comparata sunt, ut nulla inde pertineat commendatio ad Iani illam in maiusculis adhibendis consuetudinem. in verborum distinctione sive interpunctione administranda ante omnia id egi ut perspicuitati consulerem et orationis structuram quodam modo explanarem, id quod in Pliniana elocutione saepe illa quidem impedita et contorta vel maxime necessarium est. itaque ne inconstantiae quidem cuiusdam vituperationem fugiens in textu a Iano olim distincto commata modo posui, modo delevi, colon quoque saepius admisi neque semicolo, quod Ianus omnino reiecerat, abstinui, ubi minuta orationis membra, quae artiore sententiarum vinculo continentur, una verborum comprehensione conectenda erant.

Idem consilium secutus sum in rebus orthographicis, quae omnibus qui Latinorum scriptorum editiones hodie faciunt negotia facessere solent. sunt qui aequalitatis studiosi omnia verba verborumque formas, quantumvis codicum saepe repugnet auctoritas, ad unam et certam rationem corrigant, quam a scriptore ipso vel ab hominibus illius saeculi constanter adhibitam esse sibi persua-

serunt. velut Silligius omnem scripturam Plinianam ad eas leges conformavit, quas in ultimis libris invenerat in Bambergensi codice plerumque observatas et consentientes cum Philippi Wagneri de orthographia Vergiliana praeceptis. eodem modo Ianus in priore editione versatus est; in alterius volumine primo, quamquam multa retractavit mutavitque, ita tamen sibi constitit, ut quartae declinationis formis in *ūs* exeuntibus, de quibus cfr. Detlefsenus in symb. philol. Bonn. p. 712 sqq., geminatam vocalem *u*, quia Plinianae quondam consuetudinis fuit, etiam contra librorum memoriam ubique restitueret. quae ratio quanta habeat incommoda cum facile intellegatur, alii id unum agendum esse putant, ut optimorum codicum scriptura, quamvis variis locis varians, integra atque inmutata exprimatur, id quod in Plinio edendo Detlefsenus fecit, in cuius editione videre licet, quanta sit etiam optimorum librorum in his rebus inconstantia. ego vero medium quendam cursum tenendum duxi. Plinii enim ipsius universam rationem orthographicam, si re vera compertam haberemus, nos quoque sequi in textu constituendo sine dubio par esset, cum praesertim talibus studiis grammaticis praeter ceteros illum intentum fuisse constet. nunc vero nescimus nec ut accurate omnia sciamus fore veri simile est; singulas partes habemus et reliquias deprehendimus, quae in libris manu scriptis casu nonnullis locis servatae sunt vel apud scriptores grammaticos exstant, quas si ubique in textum intulerimus, nihil efficiemus aliud quam ut oratio facie induatur singulari et cum vulgari usu multum discrepante, neque tamen restituemus omnino Plinii ipsius genuinam manum, codicum vero scriptura saepissime nobis mutanda erit. explorare quidem huius modi res perutile est, et quo quisque plures certo exploraverit, eo magis nos gratiores habebit; exploratae autem locum habent in grammaticae Latinae historia, non pertinent ad editionem communi usui hominum eruditorum destinatam, in qua tutius videtur esse simul et codicum memoriam, quoad recte se habet, servare et pravam illam scribendi inconstantiam removere, quam probabilius est ad

culpam librariorum medii aevi quam ad ipsius scriptoris consuetudinem referendam esse. liberrime enim in hoc campo librariorum sive neglegentiam sive licentiam grassatam esse cum frequentissimis vestigiis in recentioribus codicibus, tum codicis rescripti M auctoritate coarguitur, qui quamquam ipse quoque inconstantia quadam laborat, rectiorem tamen scribendi rationem plerumque exhibet. haec igitur librariorum commenta non puto in tali editione quaerenda esse neque peculiarem Plinii de orthographia doctrinam ex ea repetendam, quod utrumque qui cognoscere volet melius aptiusque ex ipsis codicibus vel ex codicum apographis cognoscet, quale est Monei in Silligianae editionis volumine sexto. quas ob causas in universum quidem Detlefseni exemplum secutus sum, quoniam diligentissime codices excussit; certe in Iani collationibus, quibus usus sum, quae ad orthographiam pertineant perpauca adnotata sunt. sed legentium commoditati putavi dandum aliquid esse et curavi, ne ambiguis formis elocutionis Plinianae difficultates augerentur neve fortuita et absurda scribendi inaequalitate legentium oculi offenderentur. itaque Plinianae orthographiae reliquias, sicubi forte exstant in codicibus, non dubitavi corrigere, velut quartae declinationis terminationem *uus**), tertiae declinationis accusativos atque etiam nominativos pluralis in *is* exeuntes, vocalem *o* praecedente *u* in *divos, equos, vivont, volpes* ceterisque vocabulis, superlativorum terminationem *umus*, alia eius generis. sed ubicumque propter criticam difficultatem necesse erat, ne certe iudicandi facultas tolleretur, in commentario librorum scripturam discrepantem adnotavi. in aliis vocabulis scribendis amplexus sum usum communem**) vel

---

*) Detlefsenus hanc terminationem scripsit ibi tantum, ubi codicum librarii scripserunt aut in archetypo legisse videntur, idque etiam in tertiae declinationis vocabulis, ut *virtuus* VII 106, *saluus* VII 121. numeravi in libro VII locos 17, VIII 13, X 13, XI 23, XII 6 (sed § 108 *situus* contra M), IX nullum locum. in ceteris libris non numeravi.

**) Praeter necessitatem discessisse me a codicum scriptura fateor *huc* scribentem pro *hoc* X 131. XI 135. 138. XIV 140, de

in optimo codice M frequentissimum. itaque non scripsi cum Detlefseno *Ptolomaeus* VII 123. 208. IX 6. XII 56, locis aliis, quibus addere ille etiam XIV 76 poterat, ubi item in ad est *Ptolomaeo* (de qua forma cfr. Fleckeisenus ann. philol. 1866 p. 3 sqq.); nam codex M sibi constat in Graeca forma *Ptolemaeus* XII 76. XIII 70. 93, et omnino Plinius in Graecis nominibus mihi videtur genuinas formas servasse et abstinuisse a vulgari Romanorum transformatione. quare, quamquam Fleckeisenus l. l. 1869 p. 656 sqq. commendavit, IX 50. 58. 115 *Bosphoro* cum R ponere nolui, et ut XXXV 107 *mnas* iam pridem vulgatum est, ita etiam XII 62 ex M recepi *mnae*, praesertim cum XXI 185 Plinius ipse eam a Romanis *minam* vocari et 'in mensuris quoque ac ponderibus crebro Graecis nominibus utendum' esse dicat. praeterea recessi a Detlefseno XI 226, ubi ex M scripsit *crocodillis* — ita enim fortasse *camellis* quoque XII 63 ex M reponendum erat — neque XIII 83 recepi *aput*, quod eodem iure etiam XI 195. 253. 274 multisque locis aliis recipiendum erat, neque aliter se habent formae *illut, aliut, set, haut, quot,* de quibus cfr. Monei proleg. p. XXXIII, *aliquit* XI 238, *adque* pro *atque* XIII 131. XIV 2, *hau temere* XI 73, aliae multae. quare si in his exemplis Detlefsenus non obtemperavit antiquissimi codicis auctoritati, non video cur in aliis eiusdem modi magis obtemperandum sit recentioris aetatis codicibus. sed nolo exempla continuare. satis dixi de ratione mea, quam secutum esse eo minus me paenitet, quod locupletissimum mihi adesse video auctorem ac patronum Fridericum Ritschelium opusc. II p. 723 sqq.

In numerorum denique qui in textu sunt sive notis sive vocabulis scribendis eodem quo Detlefsenus modo versatus sum, qui verissime dixit, ne emendationis via pessime obscuraretur, accuratissime nobis vestigia optimorum codicum premenda esse. quare plerumque quae ille in sua editione exhibuit mihi desumenda erant, quoniam

---

qua re cfr. C. F. W. Müllerus ann. philol. 1866 p. 497 sqq. cum adnotatione Fleckeiseni.

Ianus, qui in conferendis codicibus editione Broteriana a. 1779 utebatur, eos tantum numeros, qui re ipsa et — ut ita dicam — gradu ab huius editionis numeris diversi essent, adnotavit, ceteros omisit neque quicquam pensi habuit essentne notis*) an vocabulis scripti. sed paucis tamen locis a codicibus ita recessi, ut notas pro vocabulis in textum reciperem, quia numeralia distributiva pro cardinalibus ponenda erant, id quod fugerat transcribentium librariorum neglegentiam. eandem rationem etiam aliis locis adhiberi par erat, in quibus satis habui errorem in commentario notasse.

Iam, ut de commentario critico dicam quae praemonenda videntur, adnotavi scripturas codicum eorum, quorum pars a Iano et Dübnero quondam in usum Silligii, pars a Detlefseno postea novae quam nunc habemus editionis causa excussa est. alias aut novas collationes nec feci nec faciendas curavi, quia parum probabile est inter codices nondum collatos, sed quorum aliquam notitiam habeamus, tales esse, quales sunt Moneanus vel Bambergensis vel Leidensis A, vetustate et singulari praestantia ceteros longe superantes; ex recentioribus autem vix quicquam utilitatis sperandum erit. Silligii apparatum criticum, qui post eius mortem in bibliotheca regia Dresdensi asservatur, consentaneum est diligenter a me esse examinatum, in quo Dübneri quidem collationes, quamquam identidem scrinia perscrutatus sum, non repperi, Ianianas vero perpetuo ad manum habebam, ut cum commentario Silligiano accurate conferre et errata aliquot deprehendere mihi liceret. quare ubicumque dissentio cum

*) Numerorum notandorum rationem peculiarem, quae in Plinii libris cernitur, breviter exposuit Detlefsenus in Leutschii nunt. philol. III p. 132. praeterea cfr. Friedleinii commentatio 'de notis numerorum Romanis' in *Bulletino di bibliografia e di storia delle scienze matematiche e fisiche pubblicato da B. Boncampagni I 48—50* eiusdemque liber qui inscribitur *Die Zahlzeichen und das elementare Rechnen der Griechen und Römer* (Erlangae 1869), quos libros commemoro, quamquam ipse non inspexi.

Silligio, ibi de huius errato a me correcto dubitari nolo. quamquam ne sic quidem adnotationem ab omni errore vacare persuasum habeo; Ianum enim, ut in labore diuturno et taedii pleno, infirmitati humanae nonnumquam obnoxium fuisse et alia non recte legisse, alia invitum praetermisisse neque mirum est et certis indiciis constat*). itaque, ubi erat cur de lectionis fide dubitarem, interrogationis signum parenthesi inclusum adieci. idem feci in notis eorum librorum, quorum usum nobis Detlefsenus patefecit, quotiescumque e silentio eius non certa capi poterat de lectione illorum coniectura.

De adnotatarum lectionum numero et copia legentes quaeso meminerint, non cunctas librorum discrepantias, sed selectas quasdam et gravissimas relatas esse; unius alteriusve codicis scripturas aperte falsas vel calami lapsus, qui vocantur, non retuli nisi ubi ea idonea erant ad consuetudinem librarii illustrandam aut ubi superiorum alicui editorum olim probata fuerant. quam ob rem, ubi nulla notata est varietas, non putandum est, omnes libros vitiis carere et inter se consentire, sed ubicumque vel unius libri discrepantia commemorata est, ibi cunctorum ratio ita est habita, ut e silentio de reliquis certo concludi possit**). ordinem quidem lectionum eum servare studui, ut a genuina vel certe

---

*) Detlefsenus nuper in diurn. litt. Ienens. 1874 n. 26 p. 397 speciminis causa nonnullas lectiones ex codice **d** excerptas proposuit, a Iano partim falso enotatas, partim omissas. in codicibus **a** et **c** ut locum qui est XIV 106. 107 inspiceret petenti mihi officiosissima voluntate obsecutus est Aemilius Chatelain, vir doctissimus Parisinus, cuius beneficio certior factus sum XIV 106 in **ac** non legi *pondere denariorum* et § 107 iure me dubitavisse nov. luc. p. 49 de *aspalatho*, quod in **a** scriptum esse adhuc credebatur. itaque *bitumine*, cum omnium codicum auctoritate confirmetur, genuinum esse et Plinio erranti tribuendum videtur, *aspalatho* autem Barbari coniectura e Dioscoride scite ducta, cum codice nullo commendetur, e contextu removenda est.

) Cum codex **M permultis locis desinat et exiguo intervallo denuo incipiat, eius scripturas, ne ingrata exsisteret dubitatio, fere ubique plene enotavi signo apposito.

minus depravata progressus fieret ad depravatissimam, sed cum brevitatis causa compendio scripturae uterer et pares litteras syllabasve in principio aut in fine verborum reciderem, interdum non potui ab illo ordine non recedere.

Sed una est res, cuius ut veniam mihi dent legentes rogatos velim: inaequalitatem dico quandam commentarii, quam primo aspectu facile notabit quicumque priores libros cum posterioribus comparaverit. horum enim est multo copiosior quam illorum adnotatio, quae quidem differentia nata est non solum ex accessione codicis rescripti M, cuius lectiones inde a libro XI praesto sunt et frequentissime a ceteris discrepant, verum etiam ex eo, quod in ultimis libris mutato aliqua ex parte consilio praeter codices etiam editiones superiores constanter commemoravi. mutati autem consilii haec causa fuit. initio enim, ne in nimiam amplitudinem commentarius cresceret, praeter codicum scripturas nihil adnotavi nisi emendationes in textum receptas paucasve coniecturas, quas non improbabiles, sed non recipiendas ducerem, additis, ubi fieri poterat, auctorum nominibus; quae ad certum auctorem referri non poterant, eas emendationes novissimorum editorum more apposita littera *v* significavi e vulgata quam dicunt lectione translatas esse. vulgatam autem lectionem cum Silligio (vol. I praef. p. LXIII) intellegebant eam quam Dalecampii editio exhibet; quare ne ego quidem vetustiores Dalecampiana editiones inspiciendas esse putaveram. atque ad hunc modum longe maximam partem adnotationis conscripseram, conscriptam typothetae iam mandaveram, cum in quarta plagula corrigenda VII 210 in inscriptione Graeca Nausicratis nomen emendatum a Silligio per errorem Scaligero tributum esse animadverti. iam cum emendationis auctorem requirens in bibliotheca regia editiones vetustissimas evolvissem et Nausicratis nomen (a Theodoro Gaza, ut mihi videtur, restitutum) iam in editione Veneta a. 1472 deprehendissem, et hanc Venetam et editionem Parmensem a. 1476, ubicumque a codicum scriptura discesseram, inspexi et quae in plagulis corrigenda erant ita correxi, ut litteram *v* iis tantum

emendationibus appingerem, quas iam in his vetustissimis editionibus exstare inveneram. mox vero ex iis quoque editionibus, quae post Hermolai Barbari castigationes Plinianas in lucem prodierunt, adhibui nobilissimas et quae emendationem paulatim longius progredientem et lectionem vulgatam, quam Dalecampio parum accurate tribuunt, quasi nascentem maxime declarare viderentur, editiones Alexandri Benedicti a. 1507, Basileenses Erasmi a. 1525 et Gelenii a. 1530 et 1549, Lugdunensem a. 1563, alias nonnullas commemoratu minus dignas, quarum aliae in bibliotheca regia Dresdensi asservantur, alias emendi opportunitas mihi data est. hoc apparatu instructus iam emendationibus incerti auctoris iis, quae nondum legebantur in vetustissimis illis duabus editionibus, nomen adscripsi eius editionis in qua prima eas inveneram. quo modo etsi non accuratissime origo uniuscuiusque emendationis notata est — neque enim editor eius auctor necessario putandus est et potest factum esse, ut nonnulli loci iam in superiore aliqua editione mihi incognita emendati exhiberentur —, at vetustas tamen emendationum accuratius quam adhuc factum erat indicata est, ut iam ea aetas certis terminis descripta sit, qua emendatorem non quaerendum esse sciamus.

In hoc opere dum occupatus sum, simul animadvertebam editiones vetustissimas saepe conspirare non modo cum correctoribus codicum, quos hodie habemus, sed interdum etiam cum solo codice rescripto M, cuius rei pauca documenta proponam: XI 30 [quae]*dam siderum saliva, sive purgantis se aeris sucus, utinamque* Mv. om. r. — 42 *tetradicen* M edd. ante Barb. *terra dicent* r. — XII 61 *minore* Mv. *inope* r. — 63 *Sabotam* Mv. *Sabota* r. — 85 *ipsae inferrent* Mv. *ipse inferet* r. — 86 *concentu* Mv. *conceptum* r. — XIV 87 *praeterea longe* M. *longe praeterea* edd. ante Hard. *longe propterea* r Hard. — 139 *et anhelos* M edd. ante Gel. *anhelos* r edd. Gel. — XV 38 *e strutheis* M edd. ante Gel. *strutheis* r. *a strutheis* Gel. (quibus adiungo XII 18 *Graeciaeque* Rv. *Graeciae quae* M. *quae* D^1. *que* r). haec consensio etiam magis conspicua

est in vitiis, ut XII 83 *pompae* M edd. ante Gel. *poppae* D. *puppae* a (pro *Poppaeae*, quod in d scriptum esse fertur, a Budaeo coniectum, a Gelenio receptum est), et XII 119 *e semine autem maximum et ponderosissimum* om. edd. ante Barb. *et ponderosissimum* om. M. (addo XIII 63 *Syria spina* R edd. ante Barb. *spina* r Barb.). atque e bonis lectionibus, quas editiones illae cum nullo codicum quos novimus communes habent, nonnullae ita comparatae sunt, ut de coniectura eas positas esse vix credibile sit, velut XI 135 lacunam omnibus codicibus communem explent his verbis *hoc est viscerum excelsissimum proximum*[que], quae posteriorum editorum nemo delere ausus est. haec cum considero, ego dubitaverim an confidentius quam verius Detlefsenus in Fleckeiseni annal. phil. 1867 p. 76 et philologi XXVIII p. 310 dixerit e subsidiis criticis, quae vetustis editoribus suppeditassent, vix ullum nos deficere, quod quidem nonnullius momenti esset. quae qualia fuerint accuratius describere nondum possum et, etiamsi possem, alienum tamen ab hoc loco esset; sed quo facilius aliqua ex parte cognosci posset, in ultimis libris largiorem copiam eius modi adnotationum dedi et primo lectionibus insignioribus, postremo omnibus earum editionum nomina apposui, in quibus quondam in textum receptae legebantur, ut quasi historia quaedam singulorum locorum his notis contineatur, ex qua quas quisque vicissitudines subierit et qua sollertia editores munere critico functi sint intellegi possit. haec res mihi tanti visa est, ut parum certi et constantis consilii crimen non veritus suscipiendum putarem laborem molestum editiones omnes assidue inspiciendi et multo illum quidem molestiorem in plagulis a typotheta ad me missis corrigendi vel inserendi ea quae ad hanc rationem corrigenda vel addenda erant. primae quattuor quidem plagulae iam non poterant corrigi, et in posterioribus, antequam editiones Basileenses Erasmi et Gelenii adhibendas esse scirem, interdum minus accurate Dalecampii nomen posui; hae lectiones in appendice huius voluminis, quae 'corrigenda et addenda' continet, propositae sunt.

Et de vetustis editionibus quoniam novissimorum edi-

torum nemo disseruit praeter Silligium, qui, quamquam Rezzonicus disquisitionum Plinianarum II p. 276 — 361 editiones omnes enumeravit et quae ad bibliographiam pertinent descripsit, tamen in nonnullis locis erravit, non abs re erit brevem illarum recensum instituere et quales eae sint quas ego adhibui quemque locum inter ceteras teneant exponere.

Atque editiones quidem publicatae sunt ante primam Harduini editionem numero 75, sed pauci sunt editores, quorum opera textus emendationem aliquantum provectam esse iudicandum sit. nam quotienscumque homo insigni et doctrinae copia et ingenii acie praeditus studia Plinio impenderat, insequentium editorum caterva vestigia eius premebat, ut grandis ille editionum numerus non tam ab editorum quam a typographorum industria profectus sit. tres autem quasi aetates progredientis emendationis usque ad Harduinum puto discerni posse, quarum prima, quae duodecim vidit editiones, viginti duo annos complectitur et usque ad a. 1491 pertinet. omnium enim principem a. 1469 Venetiis fecit Ioannes Spirensis typographus Germanicus, quae editio, cum non plus centum exemplaribus vulgata esse feratur, ob raritatem ab antiquitatis amatoribus in deliciis habetur, editoribus autem perpaucis nota fuit, nedum ad manum esset. Broterius eam e bibliotheca Mazarinaea commodatam in usum adhibuit, post eum Silligius exemplar, quod est bibliothecae Ienensis, 'diligenter examinavit', sed 'e codice satis vitioso' descriptam eam esse dixit (v. praef. p. LXIV), consentiens ille quidem cum Rezzonico l. l. p. 279, qui multis maximisque erroribus scatere eam iudicavit. multo emendatior esse dicitur editio Romana, quam anno insequenti adiutore Theodoro Gaza curavit Ioannes Andreas Buxius Aleriensis episcopus et Pauli II papae bibliothecae praefectus, qui iam ante Ioannem Spirensem editionis parandae causa Plinio operam navaverat. utraque usus, sed ita ut Romanam plerumque exscriberet (cfr. Rezzonicus l. l. p. 288), Venetiis a. 1472 Nicolaus Ienson typographus Gallicus *Caii Plynii Secundi naturalis historiae libros* edidit, cuius

editionis Dresdense exemplar magnificum et a rubricatore sollertissime exornatum a me collatum esse supra dixi. videtur autem Ienson typographicae potissimum elegantiae laudem quaesivisse nec eruditi hominis, qui textum emendaret, opera usus esse, ut eius editio superiorum duarum editionum loco haberi recte possit. neque enim de se suoque consilio quicquam ipse praedicavit, sed *Iohannis andreae episcopi aleriensis ad pontificem summum Paulum secundum uenetum epistolam* ad calcem voluminis subiunxit. Iensonem mox aemulatus est Stephanus Corallus Lugdunensis editione a. 1476 Parmae confecta, quae Venetae adeo similis est, ut non tantum chartae et typorum forma, sed etiam paginarum et versuum magnitudine et numero planissime inter se congruant. nihil profecto inter se differrent confundique facile possent, nisi Parmensis recognita esset a Philippo Beroaldo Bononiensi, qui Plinii naturalem historiam in gymnasio publico Parmensi eo tempore interpretabatur. in epistula ad Nicolaum Ravacaldum canonicum Parmensem data selectas aliquot coniecturas causis explicatis commendavit et triplici ratione dixit se emendationem assecutum sibi videri: *partim fidelioribus inspectis Plynianis codicibus: partim ueterum scriptorum auctoritate: partim Plynii ipsius testimonio: qui quod uno in loco breuiter et subobscure dixerat: alibi effusius narrat & apertius.* hac editione usi sunt Pintianus, Dalecampius, Harduinus, sed Barbarus eam inspexisse putari vix potest, nam ad VIII 161 nulla Beroaldi mentione facta emendationem *a Veiis* ut suam proposuit iisdem quibus ille argumentis usus, idemque aliis quoque locis factum esse vidi. reliquae primae aetatis editiones nullius momenti esse, sed Beroaldi emendationum eas, quae veri speciem prae se ferrent, repetiisse, ceteris locis vulgatum textum servasse videntur.

Secunda aetas orta est ab a. 1492, quo anno Hermolaus Barbarus Romae edidit 'castigationes Plinianas', praeclarum illud opus et incredibilis eruditionis et singularis sagacitatis plenissimum*). in quo cum 'quinque

*) Rezzonicus et cum eo Silligius Barbarum putaverunt

milia in Plinio fere vulnera librariorum sanavisset', aequalibus omnibus tantam sui admirationem iniecit, ut 'sublatam Plinium commentandi occasionem' crederent et diu vix quisquam auderet in arte critica periclitari, ne arrogantiae incusaretur, quod Barbarum magistrum incomparabilem aemulari vellet. non mirum igitur quod posteri editores in illius verba iuraverunt et in eo fere acquieverunt, ut ex uberrima quae parata erat emendationum segete qui arriderent fructus perciperent, id quod plerique in editionum inscriptionibus ipsi professi sunt. in hoc numero sunt editiones Venetae a. 1498 et 1499 recognitae a Ioanne Baptista Palmario — exemplar a. 1499, quod his ultimis mensibus ut emerem mihi contigit, uno loco XV 119 citavi —, Parisinae quattuor a. 1511—1524, Hagenoensis a. 1518, quae prima indicem habet copiosiorem a Ioanne Camerte factum, quem multi postea exscripserunt. ex editoribus unus fere Alexander Benedictus physicus Veronensis paulo liberius suum secutus iudicium Barbari coniecturas interdum reiecit vel in margine tantum adnotavit et 'collatis partim vetustis codicibus partim discussis auctoribus' textum corrigere ausus est, in iis praecipue libris qui ad medicinam pertinent. edidit naturalis historiae libros 'emendatiores redditos' Venetiae a. 1507, praefationis loco de suis curis et de Plinii origine Veronensi et de lingua eius scripsit epistulam ad cives suos Veronenses datam, subiecit variarum lectionum paginas duas. hanc editionem (Rezzonico Venetam X), ubicumque commemoravi, a typographis Ioanne Rubeo et Bernardino fratribusque Vercellensibus parum recte appellavi Vercellensem, non quo Vercellis eam impressam esse putarem, sed quia brevior erat appellatio, quam si Alexandri Benedicti vel Venetiae nomen cum anni significatione posuissem. eadem postea Venetiae repetita est annis 1510, 1513, 1516. denique huc pertinet duplex

---

textum adhibuisse Iensonis editionis Venetae. sed lemmata eius nonnumquam cum textu Iensoniano dissentientia deprehendi, et ex aliis locis recte concludi potest eum plures editiones inspexisse.

editio Coloniensis (minore et maiore forma) a. 1524 auspiciis Ioannis Caesarii adornata, qui innumera se menda correxisse de se praedicavit, sed, quamquam non infelicem eius operam Erasmus dixit, tamen, cum nullius codicis subsidio uteretur, non multum praestitisse et peculiarem potius laudem quaesivisse videtur vitiato titulo *historiae mundi* et inventa a se 'concinna ratione quadam Plinianum opus in septem pemptadas dispertiendi'.

Tertia denique aetas earum est editionum, quae proximis sex lustris Basileae ex nobili Frobenii officina prodierunt. his profecto editionibus emendatio Pliniana post Barbari studia maxima ac laetissima incrementa cepit; in his vulgatae quam dicunt lectionis ad nostrum usque saeculum solida fundamenta iacta sunt. praefuerunt enim contextus emaculandi et operis typographici castigandi negotio homines eruditissimi, qui non solum exquisitam Latinae linguae scientiam et multiplicem antiquarum litterarum lectionem eorumque quae illius aetatis viri docti apte excogitaverant accuratam cognitionem habebant, sed etiam repudiata mutandi libidine ex bonis codicibus diligentissime collatis praecipua vitiorum remedia petenda esse intellegebant. ac primam quidem a. 1525 curavit Desiderius Erasmus Roterodamus, qui, ut ipse dicit in epistula nuncupatoria, 'ex vetustissimo quodam codice, sed, ut fere sunt, depravatissime scripto non pauca restituit, quae citra subsidium exemplaris corrigi non poterant quaeque hactenus a nemine fuerant animadversa'. quod ut comprobaret, quattuor emendationis exempla (in his XII 19 *Aethiopiae forma .. allata* et XIII 131, ubi ante eum vulgatum erat *apes quoque numquam de flore cytisi pabulum contingentes*) ipse proposuit. praeterea antiquos scriptores et Graecos et Latinos accurate contulit et Barbari castigationibus sollertius quam priores usus est et Budaei de asse librum editionesque Coloniensem Caesarii et Parisinam Nicolai Beraldi (a. 1513) adhibuit. quare cum dubium esset an ex lectionibus, quas apud Erasmum primum inveni, nonnullae rectius Caesario aliisve tribuerentur, non Erasmi, sed 'editionis Basileensis' nomine eas significavi.

Unum post annum ex eadem officina Frobeniana prodierunt Beati Rhenani in Plinii praefationem et quattuordecim libros adnotationes, quas ut conscriberet adductus est 'vetusto codice bibliothecae Murbacensis' apud Frobenium collato. hoc enim exemplo rectam emendandi viam 'studiosos' docere voluit. sine codicum ope nihil corrigendum esse dixit non sine levi reprehensione Barbari, quem alioquin omnium maxime admirabatur, et in omnibus quas proposuit emendationibus ita se gessit, ut a vestigiis codicis profectus sana et circumspecta doctrina etiam ex vitiosis litteris genuinam scripturam eruere tentaret. quae in his adnotationibus ex codice Murbacensi recte restituta esse videbantur, ea in ceteris editionibus Frobenianis, quae mox insecutae sunt, in textum recepta sunt; ipse autem Beatus editionem non fecit, sed haec provincia demandata est Sigismundo Gelenio, qui studio ad mortem usque non laxato septiens (1529. 1530. 1535. 1539. 1545. 1549. 1554) Plinium ita edidit, ut orationem, quo saepius recognosceret, eo emendatiorem redderet. eandem autem, quam Beatus feliciter demonstraverat, castigandi rationem dedita opera secutus est, de qua ipse in epistula 'annotationibus' suis praemissa haec dicit: 'quid enim certius quam duo pervetusta exemplaria inter se concinentia sequi: alterum longe integerrimum, depravatius alterum, ita tamen ut sincerioris lectionis manifesta etiam nunc vestigia retineat*): maxime si phrasin quoque Plinianam diligenter observes? me certe hic oculatiorem fecit cum diuturna in ceteris Latinis scriptoribus exercitatio, tum hic ipse auctor plus minus decies non oscitanter perlustratus ac proinde iam familiarior. et in prima quidem editione [a. 1529] quaedam non exigui

*) Horum codicum alter, quem integerrimum dicit, fortasse Beati Murbacensis erat, alter idem quem Erasmus excussit et depravatissime scriptum dixit. quam boni fuerint, paucis exemplis probare placet: XIII 130 *HSMM* cod. M ed. Gel. 1549. *HMM* ed. Gel. 1530. *s* D^2. *ns* r. ibid. *ervo sed ocior* M codd. Gel. *ergo et doctior* r. XIV 133 *utique* M ed. Gel. 1549. *usque* r edd. ante Gel.

momenti restituimus, parcius tamen, quia ultro et a nemine dum demandata ea provincia: at in secunda [a. 1530] accuratius idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim dumtaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulendo. nunc postremo [a. 1535] nactus plusculum otii a capite usque ad calcem totum opus contuli: tantumque erratorum sublatum est, quantum superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem.' haec praefatus est de se suaque opera, cum 'annotationes' suas primum emisit editioni a. 1535 adnexas. in quibus quamvis multas emendationes*) proposuisset, tamen editoris officio nondum omni ex parte satisfactum esse ratus, quotiescumque postea Plinium edidit, identidem 'vetusta exemplaria consulere non gravatus est', quo factum est ut editio a. 1549, quae saepissime mihi commemoranda erat in adnotatione critica, multas emendationes exhiberet, quae in 'annotationibus' nondum indicatae erant. itaque cum superiorum de Plinio merita considero et attente inter se confero, post Hermolaum Barbarum cui plus debeatur quam Gelenio invenio neminem: ingeniosae artis coniecturalis et inmensae eruditionis laude omnium maxime floruit Barbarus, Gelenius

*) Silligius 'annotationes' tantum Gelenii excussisse videtur, editiones non assidue inspexisse; ex illis autem quascumque retulit lectiones omnes in codicibus incorruptas et genuinas scriptas fuisse ex verbis Gelenii parum recte, ut mihi videtur, conclusit. is enim in emendandi negotio suam rationem certissimam aperte distinguit ab aliorum divinatione, cui diffidendum putat. divinare dicit eos qui nullo codice adhibito in verbis scriptoris aliquid mutent, quantumvis ingeniose et cum quadam 'sinceritatis specie' excogitatum sit, non divinare eos, qui nihil sine codicibus corrigere audeant et ex litterarum ductibus quamvis depravatis veri vestigia eruere conentur. itaque ego iis lectionibus, quas ille non planis verbis significavit in codicibus suis sic scriptas esse, non codicum notam, sed solum Gelenii nomen adscripsi. praeterea Silligius nonnumquam eo peccavit quod in longioribus lemmatis a Barbaro et Gelenio allatis etiam eas lectiones, quae ab ipsis non correctae sunt, sed iam in superioribus editionibus recte vulgabantur, falso iis tribuit.

subtilissimae artis diplomaticae et eximiae dictionis Plinianae scientiae nomine palmam tulit. Barbarus in nominibus propriis omnibusque iis quae ad materiae accuratam et veram tractationem pertinent sollerter corrigendis inmortalia praestitit, Gelenius de orationis universo habitu cum fide restituendo mirifice meritus est.

Hanc editionum Gelenianarum praestantiam ab aequalibus et a posteris magni aestimatam esse quis miretur? quantum illis auctoritatis tributum sit, luculenter inde apparet, quod omnibus editionibus paulo splendidioribus, Italicis quoque et Gallicis, ornamenti causa Gelenii 'annotationes' adnexae sunt, in multis, quo magis commendaretur orationis sinceritas, textum 'e castigationibus Sigismundi Gelenii' repurgatum exhiberi ipso titulo declaratum est, nec defuerunt etiam saeculo septimo decimo in quibus ne falsa quidem inscriptio *historiae mundi* correcta esset, quam ille cum Erasmo et Beato Rhenano e Caesarii editione Coloniensi retinuerat. plus quam centum annos, quamquam non consenuerunt interim doctorum hominum Pliniana studia, editores etiam ii qui vetustorum codicum praesidio se usos esse affirmabant, orationem a Gelenio recognitam paene intactam reliquerunt. nam qui editionem Lugdunensem a. 1553 primum adornavit, Ioannes Nicolaus Victorius officio suo ita functus est, ut suas quasdam et Pintiani aliorumque 'lucubratiunculas in margine proponeret' et in contextu ne typothetarum incuria peccaretur caveret, sed nihil fere ipse mutaret: 'ea semper moderatione, inquit, usi sumus, ut ex vulgata lectione, quae hodie in manibus versatur [i. e. ex textu Geleniano], nihil temere voluerimus immutatum.' quam ob rem ex editione Lugdunensi (citavi autem eam quae prodiit a. 1563) perpauca mihi commemoranda erant et ne haec quidem omnia ad Victorium referenda esse postea cognovi*). nec multum differt contextus a Iacobo

*) His ipsis diebus, quibus haec scribebam, opportuna emptione comparare mihi licuit editionem Basileensem a. 1554, quae, cum eodem anno Gelenius obierit, ultimam eius manum

Dalecampio medico a. 1587 editus, nam cum, ut ipse de se profitetur, 'quae ad rerum cognitionem faciunt iis anteponeret quae ad ornatum et copiam orationis quaeruntur ac comparantur', id potissimum egit ut antiquos auctores qui de iisdem ac Plinius rebus scripserunt diligenter examinaret eorumque testimoniis in doctis suis adnotationibus Plinium modo illustraret modo corrigeret; praeterea in margine adiecit sex codicum, in his Chifflet iani et Cuiaciani, lectiones discrepantes et observationes coniecturasque aliquot cum suas tum Barbari, Rhenani, Budaei, Pintiani, Turnebi, aliorum. eadem fere fuit ratio Ioannis Laeti, qui codicibus quidem non excussis, sed 'collatis nuperis editionibus et multorum doctissimorum virorum observationibus adhibitis' editionem Elzevirianam a. 1635 curavit; modeste enim de sua opera ita loquitur: 'plurimum aliorum iudiciis tribui, meo perparvum: imprimis autem detuli clarissimi viri Claudii Salmasii animadversionibus, quarum non exiguum numerum in notis indicavi. pauca admodum adhuc mutavi, potius indicandum ratus, quomodo mutari commode possent'. Hackii denique fratres Lugduni Batavorum a. 1669 renovandam curaverunt editionem Dalecampianam, nisi quod commen-

---

prodit, in hac autem nonnulla leguntur eorum, quae ex editione Lugdunensi a. 1563 adnotavi. miro vero errore lapsus est Silligius, quod, cum praef. p. XXIV recte dixisset 'Gelenium cum Barbaro fundamenta lectionis vulgatae praeter ceteros iecisse censendum esse', p. LXV non sine significatione conscientiae veri tandem a se inventi pro certo affirmavit Ioannem illum Victorium, hominem obscuri alioquin nominis, 'splendida' editione Lugduni a. 1582 curata lectionem vulgatam quasi absolvisse et consummasse eiusque editionis exemplar Dalecampium typis repetendum typographo suo tradidisse. sed iam a Rezzonico discere poterat, hanc editionem non curatam esse a Victorio; sumptibus enim Petri Santandreani Lugduni Batavorum, ut putatur — nam deest loci significatio —, cum praefatione Victorii repetita est e superioribus eius editionibus, quae a. 1553. 1561. 1563 sumptibus Antonii Vincentii Lugduni prodierant. possideo utramque et Gallicam a. 1563 et Batavam a. 1582 et inter se contuli neque ullam textus discrepantiam inveni.

tarium auxerunt observationibus Scaligeri, Salmasii, Isaaci Vossii et praeclarissima exornaverunt accessione Ioannis Friderici Gronovii notarum libri singularis.

Post tertiam hanc quam constituimus aetatem primus a Geleniana recensione recessit atque novus et qui priores omnes longe superare vellet sospitator Plinii exstitit Ioannes Harduinus, homo vastae eruditionis nec mediocris ingenii. in duabus editionibus Parisiis a. 1685 et 1723 in publicum emissis vulgatum contextum Gelenii haud raro mutavit partim codicibus Parisinis, quamvis non certa ratione nec constanter, adhibitis partim coniectura usus, atque aliis quidem locis orationem re vera emendavit, aliis autem — id quod nunc intellegimus — depravavit quae iam ante eum recte restituta erant. tanta autem Harduini erat auctoritas, ut, quamquam Broterius a. 1779 Plinium denuo recognovit, illius tamen memoria in editionibus fere sola regnaret, donec nostro saeculo Silligius textum ad severiores artis criticae leges, quas hodie requirimus, adstringere conatus est. sed de his editoribus ceterisque copiosius disserere non attinet; hoc unum addo, accurate consideratis iusteque iudicatis iis quae Hermolaus Barbarus et illustrissimi homines docti, qui saeculo sexto decimo in Plinio studia sua collocaverunt, eruditionis copia, mentis acumine, veri sensu effecerunt, fieri non posse quin modestiam discamus et multum nobis elaborandum esse intellegamus, ut digni illis successores esse et tanto eorum operam superare videamur, quanto ipsi editionem principem superaverunt.

Atque haec quidem hactenus. finem autem praefandi facere non possum quin debitas gratias agam omnibus iis qui benigno me auxilio iuverunt, in primis viris clarissimis, qui bibliothecam regiam Dresdensem administrant et moderantur, et Martino Hertzio, illustrissimo professori Vratislaviensi, qui suum Silligianae editionis exemplar, cuius in margine quaecumque ab hominibus doctis in Plinium observata invenit assidua industria adnotare solet, liberalissime mihi commodavit.

Scribebam Dresdae mense Iunio MDCCCLXXV.

CONSPECTUS CODICUM.

De codicum manu scriptorum, quorum lectiones discrepantes in hoc volumine adnotatae sunt, origine, fatis, auctoritate qui accuratiorem scientiam requirent, eos, ne longus sim in singulorum enumeratione, reiecisse sufficiet ad philologi vol. XXVIII p. 284—337, ubi quae sciri adhuc possunt luculenter et subtiliter a Detlefseno exposita ceterorumque criticorum sententias indicatas invenient. duplex autem distinguitur codicum ordo et vetustiorum et recentiorum.

I. CODICUM ORDO PRIMUS VETUSTIORUM.

1) M: *codicis Monei rescripti* reliquiae, saeculi VI. codex uncialibus litteris exaratus maximam partem librorum XI—XV continet, sed in hac quoque parte foliis aliquot amissis mutilus est. quae altera manus librarii (M^2) correxit, ex ipso codicis archetypo correcta esse videntur. inventus est a Fridegario Moneo a. 1853 in bibliotheca monasterii ad S. Paulum in valle Lavantina Carinthiae eodemque auctore totus typis exscriptus et editus est Gothae a. 1855 in vol. VI editionis Silligianae. ut aetate omnium est antiquissimus, ita auctoritate principatum tenet.

Huic cognata est

2) R: *codicis Riccardiani* pars ea quae XI 216—XIII 88 complectitur exceptis XII 56—103, quae foliis aliquot amissis interierunt, et XIII 39—42. haec pars olim defuit in codice Riccardiano et ab altera manu postea suppleta est ex vetusto et bono archetypo, qui eandem atque M originem habuisse videtur.

Eandem fere auctoritatem habent

3) *correctionum* in recentioribus codicibus RDFa ab altera manu factarum eae quae non aperte a librariorum praepropero emendandi studio profectae, sed e codice manu

scripto vetustiore haustae sunt. fluxerunt autem e codicibus tribus nunc deperditis, quorum communis archetypus fingendus est. cfr. nov. luc. 54—88 et Detlefsenus diurn. litter. Ienens. 1874 n. 26 p. 395 sqq. sunt igitur aliqua ex parte

R^2: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Riccardiani* (R) manus altera libros usque ad XI 216 correxit et reliqua usque ad XIII 88 supplevit,

D^2: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Vaticani lat. 3861* (D) manus altera correxit VII 1—41. X 172—212. XI 217 usque ad finem codicis,

F^2a^2: lectiones codicis Leidensis Vossiani fol. n. IV (A) inde a VI 51 deperditi, ex quo *codicem Leidensem Lipsii n. VII* (F) manus altera correxit et *codicis Parisini lat. 6795* (a) manus altera lacunam VII 123—140 explevit, reliqua correxit usque ad XI 7.

II. CODICUM ORDO SECUNDUS

RECENTIORUM.

1) R: *codex Riccardianus*, servatus Florentiae, scriptus circa a. 1100 binis columnis litteris minusculis, continet libros VII—XI 216 a priore manu scriptos. collatus est a Iano, libri VII initium etiam a Detlefseno.

2) D: *codex Vaticanus lat. 3861*, saeculo XI maioribus litteris Gothicis scriptus, continet libros VII—XV exceptis IX 156—X 113, quae pars interiit. collatus est a Detlefseno; Ianus excerpserat libros XIV et XV.

Ex hoc codice ab altera manu nondum correcto descriptus est (cfr. Detlefsenus edit. vol. IV praef. p. V)

3) F: *codex Leidensis Lipsii n. VII* (Dalecampio codex Chiffletianus) saeculi XI, qui continet libros VII—XV. diu oblitteratum invenit Detlefsenus et contulit libros VII—X et libri XI initium. in reliquis lectiones a Dalecampio in margine adnotatas hic illic retuli.

Ex hoc si minus transcriptus est, ut putat Detlefsenus, at certe artissimo vinculo cum eo cohaeret

4) d: *codex Parisinus lat. 6797* (Harduino Regius II), saeculo XIII binis columnis scriptus, libros VII—XV continens. quae altera manus (d^2) correxit, partim ex ipso archetypo codicis petita esse videntur. collatus est totus a Iano.

5) c: *codex Parisinus lat. 6796* (Detlefseno G), binis columnis scriptus, ex duabus partibus compositus est, quarum altera saeculo X exarata librorum XIV 1—73. 79—124 et XV 1—84, altera saeculo fere recentior libri XV 84 sqq. continet. collatus est liber XIV a Iano, XV a Detlefseno.

Hi codices omnes variis gradibus, quos accurate definire difficile est, ab uno archetypo originem ducunt; ex altero archetypo oriundus est

6) a: *codex Parisinus lat. 6795* (Detlefseno E, Harduino Regius I), saeculo X vel XI litteris Gothicis binis columnis exaratus, continet libros VII—XV, sed lacuna quae fuit VII 123—140 ex vetusto archetypo (v. supra) a manu altera expleta est. collati sunt libri VII—XI a Detlefseno, XII. XIII. XV a Dübnero, XIV a Iano. quoniam hic codex magnam librorum manu scriptorum subolem edidit, plurimum valuit ad constituendam lectionem iam vetustissimis editionibus vulgatam, sed cum librarius sive ipsius codicis **a** sive eius archetypi temeraria emendandi libidine verba haud raro mutaverit, cautione utendum est; cfr. quae disputavi nov. luc. p. 88 sqq.

Praeter hos codices nonnullis locis et ita, ut e silentio nihil concludendum sit, adnotavi lectiones desumptas ex

T: *codice Toletano*, saeculo XIII binis columnis scripto eidemque familiae ac RDFdc adscribendo, qui continet libros VII—XV et collatus est in usum Silligii a duobus presbyteris Hispanis (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. X), et ex

Rob.: *Roberti Crikeladensis defloratione Pliniana* saeculo XII in Britannia facta. huius operis codicem Guelferbytanum saeculi XIV excerpta e Plinii libris II—VIII 145 continentem Silligius contulit (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. XLII).

Quo facilius intellegatur qui quoque loco codices servati et collati sint, subiciam librorum conspectum hunc:

		Collati sunt
ad librum VII	codices	**R . D . F . d . a** [= a^2 123—140].
„ „ VIII	„	**R . D . F . d . a.**
„ „ IX	„	**R . D** (—156) . **F . d . a.**
„ „ X	„	**R . D** (inde a 113) . **F . d . a.**
„ „ XI	„	**R** [= R^2 inde a 216] . **D . F** (— 9) . **d . a . M** (6—10 ‖ 26 extr.—31 init. ‖ 35—48 ‖ 56—73 ‖ 77—80 ‖ 88—92 ‖ 95 extr.—99 ‖ 102 extr.—106 ‖ 122 extr.—126 ‖ 166—178 ‖ 182—190 ‖ 195—202 ‖ 206—214 ‖ 219—227 ‖ 232—256 ‖ 261—265 ‖ 269—277 ‖ 282—284).

ad librum	XII	codices	**R** ([= R^2] — 56 ‖ 103 — 135) . **D** . **d** . **a** . **M** (4 — 8 init. ‖ 16 — 24 ‖ 31 — 38 ‖ 61 — 65 ‖ 72 — 87 init. ‖ 95 — 99 init. ‖ 103 — 121 ‖ 126 — 130).
„	„	XIII	„	**R** ([= R^2] 1 — 39 ‖ 42 — 88) . **D** . **d** . **a** . **M** (15 — 142).
„	„	XIV	„	**D** . **d** . **c** (1 — 73 ‖ 79 — 124) . **a** . **M** (1 — 9 ‖ 26 extr. — 42 ‖ 47 — 54 ‖ 58 — 66 init. ‖ 79 — 87 ‖ 96 extr. — 113 init. ‖ 130 extr. — 150).
„	„	XV	„	**D** . **d** . **c** (vetustior 1 — 84, recentior 84 — 138) . **a** . **M** (1 — 10 init. ‖ 14 — 39 ‖ 44 — 49 init. ‖ 57 — 64 ‖ 72 extr. — 77 init.).

NOTARUM EXPLICATIO.

add. = addit, addunt, addito.
coll. = collato, collatis.
coni. = coniecit.
corr. = correctura.
del. = delevi, delevit, deleto.
dist. = distinxi, distinxit.
ll. = libri RDFdca sive omnes sive quot quoque loco servati et collati sunt.
om. = omisi, omisit, omisso.
r = reliqui codices praeter eos qui quoque loco commemorati sunt.
ras. = rasura.
v = lectio inde ab editione Veneta a. 1472 vulgata.
v. = versus.
vv. = verba.

---

cod. Chiff. = codex Chiffletianus Dalecampii.
cod. Murb. = codex Murbacensis Beati Rhenani.
cod. Salmant. = codex Salmanticensis Pintiani.
vet. Dal. = 'vetus' codex Dalecampii.

---

ed. Bas. = editio Basileensis a. 1525.
ed. Gel. = editio Basileensis a. 1549.
edd. Gel. = editiones Basileenses a. 1530 et 1549.
ed. Lugd. = editio Lugdunensis a. 1563.
ed. Parm. = editio Parmensis a. 1476.
ed. Ven. = editio Veneta a. 1472.
ed. Verc. = editio Alexandri Benedicti a. 1507.
edd. vett. = editiones Veneta a. 1472 et Parmensis a. 1476.

Barb. = Hermolai Barbari castigationes Plinianae. Romae 1492. 1493.
Brot. = editio Gabr. Broterii. Parisiis 1779.
Dal. = editio Iac. Dalecampii. Lugduni (1587) 1606.
Detl. = editionis D. Detlefseni vol. II. Berolini 1867.
Felsius: de codicum antiquorum in quibus Plini naturalis historia ad nostra tempora propagata est fatis fide atque auctoritate commentatio. Gottingae 1861.
Gel. = Sig. Gelenii in Plinii nat. hist. annotationes. Basileae (1535) 1549.
Hard. = editio Io. Harduini. Parisiis (1685. 1723) 1741.
luc. = mea lucubrationum Plinianarum capita tria. Neostrelitiae 1865.

Noltenius: quaestiones Plinianae. Bonnae 1866.

nov. luc. = meae novae lucubrationes Plinianae. Lipsiae 1874.

Pint. = Fredenandi Pintiani in C. Plinii naturalis historiae libros omnes observationes. (Salmanticae 1544.) Lugduni 1593.

Rhen. = Beati Rhenani in C. Plinium annotationes. (Basileae 1525.) Lugduni 1593.

Salm. = Claudii Salmasii Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. (Parisiis 1629.) Traiecti ad Rhenum 1689.

Sill. = editionis Iulii Silligii vol. II. Hamburgi et Gothae 1852.

Turn. = Adriani Turnebi adversariorum libri XXX. Parisiis 1580.

Url. = Lud. Urlichsii vindiciae Plinianae. Gryphiswaldae 1853 et Erlangae 1866. eiusdem chrestomathia Pliniana. Berolini 1857.

---

ann. phil. = 'Jahrbücher für Philologie und Pädagogik'. Lipsiae.

diurn. litt. ant. = 'Zeitschrift für Alterthumswissenschaft'. Darmstadii, Cassellae, Marburgi 1834—1857.

diurn. gymn. Berol. = 'Zeitschrift für das Gymnasialwesen'. Berolini.

mus. Rhen. = 'Rheinisches Museum für Philologie'. Francofurti.

philol. = 'Philologus'. Gottingae.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBRI VII—XV.

CONSPECTUS CODICUM.

De codicum manu scriptorum, quorum lectiones discrepantes in hoc volumine adnotatae sunt, origine, fatis, auctoritate qui accuratiorem scientiam requirent, eos, ne longus sim in singulorum enumeratione, reiecisse sufficiet ad philologi vol. XXVIII p. 284—337, ubi quae sciri adhuc possunt luculenter et subtiliter a Detlefseno exposita ceterorumque criticorum sententias indicatas invenient. duplex autem distinguitur codicum ordo et vetustiorum et recentiorum.

I. CODICUM ORDO PRIMUS

VETUSTIORUM.

1) M: *codicis Monei rescripti* reliquiae, saeculi VI. codex uncialibus litteris exaratus maximam partem librorum XI—XV continet, sed in hac quoque parte foliis aliquot amissis mutilus est. quae altera manus librarii (M^2) correxit, ex ipso codicis archetypo correcta esse videntur. inventus est a Fridegario Moneo a. 1853 in bibliotheca monasterii ad S. Paulum in valle Lavantina Carinthiae eodemque auctore totus typis exscriptus et editus est Gothae a. 1855 in vol. VI editionis Silligianae. ut aetate omnium est antiquissimus, ita auctoritate principatum tenet.

Huic cognata est

2) R: *codicis Riccardiani* pars ea quae XI 216—XIII 88 complectitur exceptis XII 56—103, quae foliis aliquot amissis interierunt, et XIII 39—42. haec pars olim defuit in codice Riccardiano et ab altera manu postea suppleta est ex vetusto et bono archetypo, qui eandem atque M originem habuisse videtur.

Eandem fere auctoritatem habent

3) *correctionum* in recentioribus codicibus RDFa ab altera manu factarum eae quae non aperte a librariorum praepropero emendandi studio profectae, sed e codice manu

scripto vetustiore haustae sunt. fluxerunt autem e codicibus tribus nunc deperditis, quorum communis archetypus fingendus est. cfr. nov. luc. 54—88 et Detlefsenus diurn. litter. Ienens. 1874 n. 26 p. 395 sqq. sunt igitur aliqua ex parte

R^2: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Riccardiani* (R) manus altera libros usque ad XI 216 correxit et reliqua usque ad XIII 88 supplevit,

D^2: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Vaticani lat. 3861* (D) manus altera correxit VII 1—41. X 172—212. XI 217 usque ad finem codicis,

F^2a^2: lectiones codicis Leidensis Vossiani fol. n. IV (A) inde a VI 51 deperditi, ex quo *codicem Leidensem Lipsii n. VII* (F) manus altera correxit et *codicis Parisini lat. 6795* (a) manus altera lacunam VII 123—140 explevit, reliqua correxit usque ad XI 7.

II. CODICUM ORDO SECUNDUS

RECENTIORUM.

1) R: *codex Riccardianus,* servatus Florentiae, scriptus circa a. 1100 binis columnis litteris minusculis, continet libros VII—XI 216 a priore manu scriptos. collatus est a Iano, libri VII initium etiam a Detlefseno.

2) D: *codex Vaticanus lat. 3861,* saeculo XI maioribus litteris Gothicis scriptus, continet libros VII—XV exceptis IX 156—X 113, quae pars interiit. collatus est a Detlefseno; Ianus excerpserat libros XIV et XV.

Ex hoc codice ab altera manu nondum correcto descriptus est (cfr. Detlefsenus edit. vol. IV praef. p. V)

3) F: *codex Leidensis Lipsii n. VII* (Dalecampio codex Chiffletianus) saeculi XI, qui continet libros VII—XV. diu oblitteratum invenit Detlefsenus et contulit libros VII—X et libri XI initium. in reliquis lectiones a Dalecampio in margine adnotatas hic illic retuli.

Ex hoc si minus transcriptus est, ut putat Detlefsenus, at certe artissimo vinculo cum eo cohaeret

4) d: *codex Parisinus lat. 6797* (Harduino Regius II), saeculo XIII binis columnis scriptus, libros VII—XV continens. quae altera manus (d^2) correxit, partim ex ipso archetypo codicis petita esse videntur. collatus est totus a Iano.

5) c: *codex Parisinus lat. 6796* (Detlefseno G), binis columnis scriptus, ex duabus partibus compositus est, quarum altera saeculo X exarata librorum XIV 1—73. 79—124 et XV 1—84, altera saeculo fere recentior libri XV 84 sqq. continet. collatus est liber XIV a Iano, XV a Detlefseno.

Hi codices omnes variis gradibus, quos accurate definire difficile est, ab uno archetypo originem ducunt; ex altero archetypo oriundus est

6) a: *codex Parisinus lat. 6795* (Detlefseno E, Harduino Regius I), saeculo X vel XI litteris Gothicis binis columnis exaratus, continet libros VII—XV, sed lacuna quae fuit VII 123—140 ex vetusto archetypo (v. supra) a manu altera expleta est. collati sunt libri VII—XI a Detlefseno, XII. XIII. XV a Dübnero, XIV a Iano. quoniam hic codex magnam librorum manu scriptorum subolem edidit, plurimum valuit ad constituendam lectionem iam vetustissimis editionibus vulgatam, sed cum librarius sive ipsius codicis **a** sive eius archetypi temeraria emendandi libidine verba haud raro mutaverit, cautione utendum est; cfr. quae disputavi nov. luc. p. 88 sqq.

Praeter hos codices nonnullis locis et ita, ut e silentio nihil concludendum sit, adnotavi lectiones desumptas ex

T: *codice Toletano*, saeculo XIII binis columnis scripto eidemque familiae ac RDFdc adscribendo, qui continet libros VII—XV et collatus est in usum Silligii a duobus presbyteris Hispanis (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. X), et ex

Rob.: *Roberti Crikeladensis dcfloratione Pliniana* saeculo XII in Britannia facta. huius operis codicem Guelferbytanum saeculi XIV excerpta e Plinii libris II—VIII 145 continentem Silligius contulit (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. XLII).

Quo facilius intellegatur qui quoque loco codices servati et collati sint, subiciam librorum conspectum hunc:

Collati sunt

ad	librum	VII	codices	**R . D . F . d . a** [= a² 123—140].
„	„	VIII	„	**R . D . F . d . a.**
„	„	IX	„	**R . D** (—156) **. F . d . a.**
„	„	X	„	**R . D** (inde a 113) **. F . d . a.**
„	„	XI	„	**R** [= R² inde a 216] **. D . F** (— 9) **. d . a . M** (6—10 ‖ 26 extr.—31 init. ‖ 35—48 ‖ 56—73 ‖ 77—80 ‖ 88—92 ‖ 95 extr.—99 ‖ 102 extr.—106 ‖ 122 extr.—126 ‖ 166—178 ‖ 182—190 ‖ 195—202 ‖ 206—214 ‖ 219—227 ‖ 232—256 ‖ 261—265 ‖ 269—277 ‖ 282—284).

ad librum	XII	codices	**R** ([= R^2] — 56 ‖ 103 — 135) . **D** . d . **a** . **M** (4 — 8 init. ‖ 16 — 24 ‖ 31 — 38 ‖ 61 — 65 ‖ 72 — 87 init. ‖ 95 — 99 init. ‖ 103 — 121 ‖ 126 — 130).
„	„	XIII „	**R** ([= R^2] 1 — 39 ‖ 42 — 88) . **D** . d . **a** . **M** (15 — 142).
„	„	XIV „	**D** . d . c (1 — 73 ‖ 79 — 124) . **a** . **M** (1 — 9 ‖ 26 extr. — 42 ‖ 47 — 54 ‖ 58 — 66 init. ‖ 79 — 87 ‖ 96 extr. — 113 init. ‖ 130 extr. — 150).
„	„	XV „	**D** . d . c (vetustior 1 — 84, recentior 84 — 138) . **a** . **M** (1 — 10 init. ‖ 14 — 39 ‖ 44 — 49 init. ‖ 57 — 64 ‖ 72 extr. — 77 init.).

NOTARUM EXPLICATIO.

add. = addit, addunt, addito.
coll. = collato, collatis.
coni. = coniecit.
corr. = correctura.
del. = delevi, delevit, deleto.
dist. = distinxi, distinxit.
ll. = libri RDFdca sive omnes sive quot quoque loco servati et collati sunt.
om. = omisi, omisit, omisso.
r = reliqui codices praeter eos qui quoque loco commemorati sunt.
ras. = rasura.
v = lectio inde ab editione Veneta a. 1472 vulgata.
v. = versus.
vv. = verba.

---

cod. Chiff. = codex Chiffletianus Dalecampii.
cod. Murb. = codex Murbacensis Beati Rhenani.
cod. Salmant. = codex Salmanticensis Pintiani.
vet. Dal. = 'vetus' codex Dalecampii.

---

ed. Bas. = editio Basileensis a. 1525.
ed. Gel. = editio Basileensis a. 1549.
edd. Gel. = editiones Basileenses a. 1530 et 1549.
ed. Lugd. = editio Lugdunensis a. 1563.
ed. Parm. = editio Parmensis a. 1476.
ed. Ven. = editio Veneta a. 1472.
ed. Verc. = editio Alexandri Benedicti a. 1507.
edd. vett. = editiones Veneta a. 1472 et Parmensis a. 1476.

Barb. = Hermolai Barbari castigationes Plinianae. Romae 1492. 1493.
Brot. = editio Gabr. Broterii. Parisiis 1779.
Dal. = editio Iac. Dalecampii. Lugduni (1587) 1606.
Detl. = editionis D. Detlefseni vol. II. Berolini 1867.
Felsius: de codicum antiquorum in quibus Plini naturalis historia ad nostra tempora propagata est fatis fide atque auctoritate commentatio. Gottingae 1861.
Gel. = Sig. Gelenii in Plinii nat. hist. annotationes. Basileae (1535) 1549.
Hard. = editio Io. Harduini. Parisiis (1685. 1723) 1741.
luc. = mea lucubrationum Plinianarum capita tria. Neostrelitiae 1865.

Noltenius: quaestiones Plinianae. Bonnae 1866.

nov. luc. = meae novae lucubrationes Plinianae. Lipsiae 1874.

Pint. = Fredenandi Pintiani in C. Plinii naturalis historiae libros omnes observationes. (Salmanticae 1544.) Lugduni 1593.

Rhen. = Beati Rhenani in C. Plinium annotationes. (Basileae 1525.) Lugduni 1593.

Salm. = Claudii Salmasii Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. (Parisiis 1629.) Traiecti ad Rhenum 1689.

Sill. = editionis Iulii Silligii vol. II. Hamburgi et Gothae 1852.

Turn. = Adriani Turnebi adversariorum libri XXX. Parisiis 1580.

Url. = Lud. Urlichsii vindiciae Plinianae. Gryphiswaldae 1853 et Erlangae 1866. eiusdem chrestomathia Pliniana. Berolini 1857.

---

ann. phil. = 'Jahrbücher für Philologie und Pädagogik'. Lipsiae.

diurn. litt. ant. = 'Zeitschrift für Alterthumswissenschaft'. Darmstadii, Cassellae, Marburgi 1834—1857.

diurn. gymn. Berol. = 'Zeitschrift für das Gymnasialwesen'. Berolini.

mus. Rhen. = 'Rheinisches Museum für Philologie'. Francofurti.

philol. = 'Philologus'. Gottingae.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBRI VII—XV.

qua natum est. heu dementiam ab his initiis existimantium ad superbiam se genitos! prima roboris spes primumque temporis munus quadripedi similem facit. quando homini incessus! quando vox! quando firmum cibis os! quamdiu palpitans vertex, summae inter cuncta animalia inbecillitatis indicium! iam morbi tot atque medicinae tot contra mala excogitatae, et hae quoque subinde novitatibus victae! et cetera sentire naturam suam, alia pernicitatem usurpare, alia praepetes volatus, alia nare, hominem nihil scire nisi doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, breviterque non aliud naturae sponte quam flere. itaque multi exstitere qui non nasci optimum censerent aut quam ocissime aboleri. uni animantium luctus est datus, uni luxuria, et quidem innumerabilibus modis ac per singula membra, uni ambitio, uni avaritia, uni inmensa vivendi cupido, uni superstitio, uni sepulturae cura atque etiam post se de futuro. nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pavor confusior, nulli rabies acrior. denique cetera animantia in suo genere probe degunt. congregari videmus et stare contra dissimilia. leonum feritas inter se non dimicat, serpentium morsus non petit serpentes, ne maris quidem beluae ac pisces nisi in diversa genera saeviunt. at Hercule homini plurima ex homine sunt mala.

6 **1.** Et de universitate quidem generis humani magna ex parte in relatione gentium diximus. neque enim ritus moresque nunc tractabimus innumeros ac totidem paene quot sunt coetus hominum, quaedam tamen haud omittenda duco, maximeque longius ab mari degentium, in quibus prodigiosa aliqua et incredibilia multis visum iri haud dubito. quis enim Aethiopas antequam cerneret credidit? aut quid non miraculo est, cum primum in notitiam venit? quam multa fieri non posse priusquam sint facta iudicantur?

---

1 dementia **Rd**. 6 tot atque D^2. to atque R^2. toaque R^1. totque *r.* | tot D^2 *in ras., om. r.* 10 nisi **F** *in ras.* nihil si D^1. nichil si **R**. nihil sine *r. cfr. Url. vind. n. 147.* 19 prope **R**. 26 innumeros ac F^2 *in ras.* **Rd**. in numeros at D^2 (D^1 *om.* at). innumeri sunt **a**. 31 ac **R**. aut *r.* 32 sint **R** *Rob.* sunt *r. cfr. nov. luc. p. 45 n. 16.*

naturae vero rerum vis atque maiestas in omnibus mo- 7
mentis fide caret, si quis modo partes eius ac non totam
complectatur animo. ne pavones ac tigrium pantherarum-
que maculas et tot animalium picturas commemorem, par-
vum dictu sed inmensum aestimatione, tot gentium ser-
mones, tot linguae, tanta loquendi varietas, ut externus
alieno paene non sit hominis vice. iam in facie vultuque 8
nostro cum sint decem aut paulo plura membra, nullas
duas in tot milibus hominum indiscretas effigies exsistere,
quod ars nulla in paucis numero praestet adfectando. nec
tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam,
potiusque ad auctores relegabo qui dubiis reddentur om-
nibus, modo ne sit fastidio Graecos sequi tanto maiore
eorum diligentia vel cura vetustiore.

2. (2) Esse Scytharum genera, et quidem plura, quae 9
corporibus humanis vescerentur indicavimus. id ipsum in- 4,88 6,53
credibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum
ac Sicilia et Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclopas
et Laestrygonas, et nuperrime trans Alpes hominem im-
molari gentium earum more solitum, quod paulum a man-
dendo abest. sed iuxta eos qui sunt ad septentrionem 10
versi, haud procul ab ipso aquilonis exortu specuque eius
dicto, quem locum Gesclithron appellant, produntur Ari- 4,88 6,50
maspi, quos diximus, uno oculo in fronte media insignes.
quibus adsidue bellum esse circa metalla cum grypis, fe-
rarum volucri genere quale vulgo traditur eruente ex cu-
niculis aurum, mira cupiditate et feris custodientibus et
Arimaspis rapientibus, multi sed maxime illustres Hero-
dotus et Aristeas Proconnesius scribunt. super alios 11
autem Anthropophagos Scythas in quadam convalle magna
Imavi montis regio est quae vocatur Abarimon, in qua
silvestres vivunt homines aversis post crura plantis, exi-
miae velocitatis, passim cum feris vagantes. hos in alio

---

3 pavones *ll.; an* pavonum colores? 18 ac sicilia et italia a^2d *Rob.* ac sicilia quoque et italia R^2. ab italia ac sicilia D^2. ac sicilia *r.* 23 Gesclithron (γῆς κλεῖθρον) *Turnebus adv. 24, 42. cfr. Solin. 15, 20.* gesclithnon a^2. gescliton *r.* 25 grifis R^2. cypris R^1d. 31 imave R^1.

non spirare caelo ideoque ad finitimos reges non pertrahi neque ad Alexandrum Magnum pertractos Baeton itinerum
12 eius mensor prodidit. priores Anthropophagos, quos ad septentrionem esse diximus, decem dierum itinere supra Borysthenen amnem ossibus humanorum capitum bibere cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti Isigonus Nicaeensis. idem in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie a pueritia statim canos qui noctu plus quam interdiu cernant. idem itinere dierum tredecim supra Borysthenen Sauromatas tertio die cibum capere semper.

13 Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse, quos Ophiogenes vocat, serpentium ictus contactu levare solitos et manu inposita venena extrahere corpori. Varro etiamnum esse paucos ibi quorum salivae
14 contra ictus serpentium medeantur. similis et in Africa Psyllorum gens fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cuius sepulchrum in parte Syrtium maiorum est. horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus et cuius odore sopirent eas; mos vero liberos genitos protinus obiciendi saevissimis earum eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. haec gens ipsa quidem prope internicione sublata est a Nasamonibus qui nunc eas tenent sedes, genus tamen hominum ex iis qui profugerant aut cum pugnatum est afuerant hodieque re-
15 manet in paucis. simile et in Italia Marsorum genus durat, quos a Circae filio ortos ferunt et ideo inesse iis vim naturalem eam. et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum, feruntque ictus salivae ut ferventis aquae contactum fugere. quod si in fauces penetraverit, etiam mori, idque maxime humani iciuni oris.

Supra Nasamonas confinesque illis Machlyas Androgynos

---

7 nicaeensis **d**. iceensis *r*. 8 a $\mathbf{R}^2\mathbf{d}$ *Rob. om. r*. 9. 10 tresdecim $\mathbf{D}^2$. XIII **T**. decim $\mathbf{D}^1\mathbf{FR}^1$ (*excidit* III *propter* m). decem *r*. 27 gentis **R**. genus *r*. 30 feruntque $\mathbf{D}^2$ *in ras.* $\mathbf{a}^2\mathbf{Rd}$. ferunt *r*. | ictuus $\mathbf{D}^2$, *om.* $\mathbf{D}^1$. ictu **dT**. ictas *rv*. | salivae **dT**. -ve **D**. -va *rv*.

esse utriusque naturae inter se vicibus cocuntes Calliphanes tradit. Aristoteles adicit dextram mammam iis virilem, laevam muliebrem esse. in eadem Africa familias 16
quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus, quorum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. esse eiusdem generis in Triballis et Illyris adicit Isigonus, qui visu quoque effascinent interimantque quos diutius intueantur, iratis praecipue oculis, quod eorum malum facilius sentire puberes. notabilius esse quod pupillas binas in singulis habeant oculis. huius 17
generis et feminas in Scythia, quae Bitiae vocantur, prodit Apollonides. Phylarchus et in Ponto Thibiorum genus multosque alios eiusdem naturae, quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. eosdem praeterea non posse mergi, ne veste quidem degravatos. haud dissimile his genus Pharmacum in Aethiopia Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus adferat. feminas quidem omnes ubique visu nocere quae duplices 18
pupillas habeant Cicero quoque apud nos auctor est. adeo naturae, cum ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore et in quorundam oculis quoque venena placuit, ne quid usquam mali esset quod in homine non esset.

Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiae 19
sunt paucae quae vocantur Hirpi. hae sacrificio annuo quod fit ad montem Soractem Apollini super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur, et ob id perpetuo senatusconsulto militiae omniumque aliorum munerum vacationem habent. quorundam corpori partes nascuntur ad 20
aliqua mirabiles, sicut Pyrro regi pollex in dextro pede, cuius tactu lienosis medebatur. hunc cremari cum reli-

---

1 coeuntes **R**. -tibus *r*. 4 *post* Nymphodorus *habent* tradunt $\mathbf{D}^2$ *Rob., om. r.* 6. 7 et illiris $\mathbf{a}^2$. et illiricis *Rob. cfr. Gell. IX 4, 8. om. r.* 11 bitie $\mathbf{R}^2$, *om.* $\mathbf{R}^1$. uitiae *r. cfr. Solin. 1, 101. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 230.* 12 tibiorum **R**. thybiorum *r*. 16 pharnacum **R**. *cfr. Detl. l. l.* 17 prodidit Damon **d** *Rob. v.* | adferat **Rd***v*. efferat *r*. 30 aliqua $\mathbf{a}^2$. -am $\mathbf{R}^2$. aliaque $\mathbf{a}^1$. aliaquam *r*.

quo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in templo.

21 Praecipue India Aethiopumque tractus miraculis scatent. maxima in India gignuntur animalia. indicio sunt canes grandiores ceteris. arbores quidem tantae proceritatis traduntur, ut sagittis superiaci nequeant, *et* facit ubertas soli, temperies caeli, aquarum abundantia, si libeat credere, ut sub una fico turmae condantur equitum. harundines vero tantae proceritatis ut singula internodia alveo navigabili
22 ternos interdum homines ferant. multos ibi quina cubita constat longitudine excedere, non exspuere, non capitis aut dentium aut oculorum ullo dolore adfici, raro aliarum corporis partium, tam moderato solis vapore durari. philosophos eorum, quos gymnosophistas vocant, ab exortu ad occasum perstare contuentes solem inmobilibus oculis, ferventibus harenis toto die alternis pedibus insistere. in monte cui nomen est Nulo homines esse aversis plantis octonos digitos in singulis habentes auctor est Megasthenes.
23 in multis autem montibus genus hominum capitibus caninis ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu et aucupio vesci, horum supra centum viginti milia fuisse prodente se Ctesias scribit, et in quadam gente Indiae feminas semel in vita parere genitosque confestim canescere. idem hominum genus qui Monocoli vocentur singulis cruribus, mirae pernicitatis ad saltum; eosdem Sciapodas vocari, quod in maiore aestu humi iacentes resupini umbra se pedum protegant. non longe eos a Trogodytis abesse, rursusque ab his occidentem versus quosdam sine cervice oculos in umeris habentes.
24 sunt et satyri subsolanis Indorum montibus (Catarcludorum dicitur regio), pernicissimum animal, tum quadripedes, tum recte currentes humana effigie; propter velocitatem nisi

---

6 et *coni. Sill.* e **FR**. hec $\mathbf{D}^2$. haec $\mathbf{ad}^2$. *om. r.* 8 ficu **d** *Rob. v.* 15 perstare $\mathbf{a}^2\mathbf{T}$. praestare *r.* 17 nullo $\mathbf{D}^1\mathbf{F}$. 21 armacum $\mathbf{R}^1$. -mari $\mathbf{R}^2$. 22 *post* se *Detl. punctum posuit, sed v. Ctesiae reliqu. ed. Baehr. p. 252 c. 20.* 24.5 monosceli $\mathbf{R}^2$. -oculi **d**. 25 vocentur *Sill. cfr. luc. p. 117.* -arentur *ll. v.* 26 eosdemque **d***v*. 30 catharcludorum **d** *Rob. v.*

senes aut aegri non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron silvestrem, sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiae viris plantas esse cubitales, feminis adeo parvas ut Struthopodes appellentur. Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Sciritas. ad extremos fines Indiae ab oriente circa fontem Gangis Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem et odore quem naribus trahant. nullum illis cibum nullumque potum, radicum tantum florumque varios odores et silvestrium malorum, quae secum portant longiore itinere, ne desit olfactus. graviore paulo odore haud difficulter exanimari. super hos extrema in parte montium Trispithami Pygmaeique narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes, non excedentes, salubri caelo semperque vernante montibus ab aquilone oppositis, quos a gruibus infestari Homerus quoque prodidit. fama est insidentes arietum caprarumque dorsis armatos sagittis veris tempore universo agmine ad mare descendere et ova pullosque earum alitum consumere, ternis expeditionem eam mensibus confici; aliter futuris gregibus non resisti. casas eorum luto pinnisque et ovorum putaminibus construi. Aristoteles in cavernis vivere Pygmaeos tradit, cetera de his ut reliqui. Cyrnos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis vivere, item Aethiopas Macrobios et Seras existimat et qui Athon montem incolant, hos quidem, quia viperinis carnibus alantur; itaque nec capiti nec vestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus quibus locis Indiae umbrae non sint corpora hominum cubitorum quinum et binarum palmarum exsistere, et vivere annos CXXX, nec senescere sed ut medio aevo mori.

---

8 scyritas **FT**. Sciratas *coni. Url. vind. n. 150.* 15 Trispithami *Hard.* trisphitami **d**. spithami **T**. sphitami **DFa**. sphithami **R**. 26 tradit Isigonus d^2. 27 uiuere tradit D^2. 28 existimant Da^2.

Crates Pergamenus Indos qui centenos annos excedant Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his quae appelletur Pandarae, in convallibus sitam annos ducenos vivere, in iuventa candido capillo qui in senectute
29 nigrescat, contra alios quadragenos non excedere annos, iunctos Macrobiis, quorum feminae semel pariant. idque et Agatharchides tradit. praeterea locustis eos ali et esse pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus, et Megasthenes trecentos eorum vicos adnumerat. feminas septimo aetatis anno parere, senectam quadragesimo
30 accidere. Artemidorus in Taprobane insula longissimam vitam sine ullo corporis languore traduci. *D*uris Indorum quosdam cum feris coire mixtosque et semiferos esse partus. in *C*alingis eiusdem Indiae gente quinquennes concipere feminas, octavum vitae annum non excedere. — (et alibi cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiae, alios auribus totos contegi.) —

Oritas ab Indis Arabis fluvius disterminat. hi nullum alium cibum novere quam piscium, quos unguibus dissectos sole torreant atque ita panem ex his faciant, ut
31 refert Clitarchus. Trogodytas super Aethiopiam velociores equis esse Pergamenus Crates, item Aethiopas octona cubita longitùdine excedere; Syrbotas vocari gentem eam. Nomadum Aethiopum secundum flumen Astragum ad septentrionem vergentium gens Menisminorum appellata abest ab oceano dierum itinere viginti. animalium quae cynocephalos vocamus lacte vivit, quorum armenta pascit
32 maribus interemptis praeterquam subolis causa. in Africae

---

2 Gymnetas *v. cfr. Strabo 15 p. 719.* -nestos **R**^{1}. -nestas *r.* 3 pandare **DRa**^{1}. -dore **d**. -dere **Fa**^{2}. 8 mandorum *ll.* Pandarum *coni. Pint. cfr. Url. vind. n. 150.* 9 trecentos *ego. ll. addunt* que, *Detl.* quoque. 12 Duris *v.* uiros **R**^{2}. iuris *r.* 14 Calingis *Barb.* quolingis **R**. quo linguis **d**. colingis *r.* 15 *verba* et alibi — contegi *videntur transponenda esse in* § *23 post* Ctesias scribit: *cfr. Ctes. rel. ed. Baehr. p. 254. 257.* 16 pilosa **dT**. 18 Oritas *Barb.* soritas *ll.* 23 sirbotas **R**. 25 moenisminorum **R**^{1}. -ismorum **R**^{2} *ap. Detl.* maenismorum **F**^{2}. 27 quorum **R**^{2} *ap. Detl.* **d**. quarum *r.* | armata **R**^{1} *ap. Detl.* **DFa**.

solitudinibus hominum species obviae subinde fiunt momentoque evanescunt.

Haec atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. et singulis quidem quae facit in dies ac prope horas quis enumerare valeat? ad detegendam eius potentiam satis sit inter prodigia posuisse gentes. hinc ad confessa in homine pauca.

3. (3) Tergeminos nasci certum est Horatiorum Cu- 33
riatiorumque exemplo. super inter ostenta ducitur praeterquam in Aegypto, ubi fetifer potu Nilus amnis. proxime supremis divi Augusti Fausta quaedam e plebe Ostiae duos mares, totidem feminas enixa famem quae consecuta est portendit haud dubie. reperitur et in Peloponneso *qui*nos quater enixa, maioremque partem ex omni eius vixisse partu. et in Aegypto septenos uno utero simul gigni auctor est Trogus.

Gignuntur et utriusque sexus quos Hermaphroditos 34
vocamus, olim androgynos vocatos et in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis. Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas, inter quas legitur Eutychis a XX liberis rogo inlata Trallibus enixa XXX partus, Alcippe elephantum. quamquam id inter ostenta est. namque et serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla, et multiformes pluribus modis inter monstra par- 35
tus eduntur. Claudius Caesar scribit hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interisse, et nos principatu eius adlatum illi ex Aegypto in melle vidimus. est inter exemla in uterum protinus reversus infans Sagunti quo anno deleta ab Hannibale est.

---

4 ex R^1. | singula R^2d. 9 ducitur **d**. *cfr. nov. luc. p. 100.* adducitur a^2. dicitur *rv.* 12 totidemque a^2. 13 quinos *Sabell. ex Arist. h. a. VII 4 p. 584B, 34.* binos *ll.* 14 omnibus eius R^2 *ap. Detl.* omnibus $DF^1R^1a^1d$. 22 Trallibus *v.* trallis D^2R^2adT. rallis D^1. traxillis F^2 *in ras.* trallix R^1 *ap. Detl.* 23 alcippe **d**. -ilpe *r.* | *dist. Url. vind. n. 152.* 25 ancilla et F^2. -lae **Dd**. -le R^1. -la R^3. sancillae F^1. sanchilles **a**.

36 **4.** Ex feminis mutari in mares non est fabulosum. invenimus in annalibus *P.* Licinio Crasso C. Cassio Longino cos. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussuque haruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit visum a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusae fuisse, nupsisse etiam, mox barbam et virilitatem provenisse uxoremque duxisse. eiusdem sortis et Zmyrnae puerum a se visum. ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die L. Cossicium civem Thysdritanum, vivebatque cum proderem haec.

37 ..... editis geminis raram esse aut puerperae aut puerperio praeterquam alteri vitam; si vero utriusque sexus editi sint gemini, rariorem utrique salutem. feminas celerius gigni quam mares, sicuti celerius senescere. saepius in utero moveri mares, et in dextera fere geri parte, in laeva feminas.

38 **5.** (4) Ceteris animantibus statum et pariendi et partus gerendi tempus est, homo toto anno et incerto gignitur spatio, alius septimo mense, alius octavo et usque ad initium undecimi. ante septimum mensem haud umquam vitalis est. septimo non nisi pridie posterove pleniluni die
39 aut interlunio concepti nascuntur. tralaticium in Aegypto est et octavo gigni. iam quidem et in Italia tales partus esse vitales contra priscorum opiniones. variant haec pluribus modis. Vistilia Gliti ac postea Pomponi atque Orfiti clarissimorum civium coniunx ex his quattuor partus enixa septimo semper mense, genuit Suillium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem, postea Caeso-
40 niam Gai principis coniugem octavo. in quo mensum nu-

---

2 P. *v.* C *ll. om.* a² *in ras.* Q. *Gellius IX 4, 15.* 5 Arescontem *v.* aristontem *ll.* 9 cossicium **R**d. -tium *Gellius l. l.* consitium *r. Detl.* 10 vivebatque — haec *ego inserui ex Gellii l. l. cfr. Url. vind. n. 153.* 11 *lacunam ego indicavi; interierunt fortasse* Aristoteles tradit. 16 feminas constat d*v.* 20 initium **R**. -tia *rv.* | undeci **R**¹. decimi a². 25 uestilia **D**¹a². -igia d². | gliti **DF**. glici **R**. editi a² *in ras.* gluti d¹. gaii d². *cfr. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 230.* 28 corbulone **R**². -no **R**¹. -nae **F**¹. a -nae **F**². -lione a.

mero genitis intra quadragensimum diem maximus labor, gravidis autem quarto et octavo mense, letalesque in iis abortus. Masurius auctor est L. Papirium praetorem secundo herede lege agente bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se XIII mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

6. (5) A conceptu decimo die dolores capitis, oculo- 41
rum vertigines tenebraeque, fastidium in cibis, redundatio stomachi indices sunt hominis inchoati. melior color marem ferenti et facilior partus, motus in utero quadragensimo die. contraria omnia in altero sexu, ingestabile onus, crurum et inguinis levis tumor, primus autem XC die motus. sed plurimum languoris in utroque sexu capillum germi- 42
nante partu et in plenilunio, quod tempus editos quoque infantes praecipue infestat. adeoque incessus atque omne quicquid dici potest in gravida refert, ut salsioribus cibis usae carentem unguiculis partum edant, et si respiravere difficilius enitantur. oscitatio quidem in enixu letalis est, sicut sternuisse a coitu abortivum.

7. Miseret atque etiam pudet aestimantem quam sit 43
frivola animalium superbissimi origo, cum plerisque abortus causa odor a lucernarum fiat exstinctu. his principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus. tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunae munera amplexaris et te ne alumnum quidem eius existimas sed partum, tu cuius semper tinctoria 44
est mens, tu qui te deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti, atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente, aut etiam ut Anacreon poeta acino uvae passae, ut Fabius Senator praetor in lactis haustu uno pilo strangulatus. is demum profecto vitam

---

3 abortibus **Rd**. -tuus *r*. | papirium **d**. *cfr. Gellius III 16, 23*. parpurium **R**. papurium *r*. 5 se tredecim F^2a^2. se decim a^1. XVI **d** *e corr*. sed sedecim DF^1. 6 statum $F^1a^1d^1$. 14 capillo a^2. 20 sternutasse R^2. renuisse R^1. strenuisse **d**. 22 plerumque **R**. 26 inctoria D^2. uictoria **dT**. 27 tumens *Rob*. -es *ll*. 28 tanti FD^1a^2. tantine D^2. tante a^1d. ///ante R^2. *an* tanti et ante?

aequa lance pensitabit qui semper fragilitatis humanae memor fuerit.

8. (6) In pedes procidere nascentem contra naturam est, quo argumento eos appellavere Agrippas ut aegre partos, qualiter et M. Agrippam ferunt genitum, unico prope felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. quamquam is quoque adversa pedum valitudine misera iuventa, exercito aevo inter arma mortesque ac noxios accessus, infelici terris stirpe omni sed per utrasque Agrippinas maxime, quae Gaium, quae Domitium Neronem principes genuere totidem faces generis humani, praeterea brevitate aevi, quinquagensimo uno raptus anno in tormentis adulteriorum coniugis socerique praegravi servitio, luisse augurium praeposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulo ante principem et toto principatu suo hostem generis humani pedibus genitum scribit parens eius Agrippina. ritu naturae capite hominem gigni mos est, pedibus efferri. * quasdam concreto genitali gigni infausto omine Cornelia Gracchorum mater indicio est. *

9. (7) Auspicatius enecta parente gignuntur, sicut Scipio Africanus prior natus primusque Caesarum a caeso matris utero dictus, qua de causa et Caesones appellati. simili modo natus et Manilius qui Carthaginem cum exercitu intravit.

10. (8) Vopiscos appellabant e geminis qui retenti utero nascerentur altero interempto abortu. namque maxima etsi rara circa hoc miracula exsistunt.

11. (9) Praeter mulierem pauca animalia coitum novere gravida, unum quidem omnino aut alterum superfetat. exstat in monimentis et medicorum et quibus talia

---

3 procedere **F**²**R**²*v. Solin. 1, 65.* procire **R**¹ *ap. Detl.* 4 aegre **DRd** *Rob. Solin. l. l.* -ri *rv.* | partos **a**² *Rob.* -tus *rv.* 5 et *om.* **a**². 7 *dist. Salm. exerc. Plin. p. 23b A.* 8 mortemque **a**. ostesqua **R**¹ *ap. Detl.* hostesque **dT**. | ac noxios accessus *ego.* ad (ac **R**²) noxio (-ia **a**¹) accessu **DRa**². adnoxi accessu (succ- **F**²) **F**. adnoxium accessum **dT**. 18 quasdam — est *ex § 69 huc transposui cum Noltenio quaest. Plin. p. 16. cfr. Solin. 1, 67.*

consectari curae fuit uno abortu duodecim puerperia egesta. sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, utrumque perfertur, ut in Hercule et Iphicle fratre 49
eius apparuit et in ea quae gemino partu alterum marito similem alterumque adultero genuit, item in Proconnesia ancilla quae eiusdem diei coitu alterum domino similem alterum procuratori eius, et in alia quae .... iusto partu, quinque mensum alterum edidit, rursus in alia quae septem mensum edito puerperio insecutis mensibus geminos enixa est.

(10) Iam illa vulgata et varia: ex integris truncos 50
gigni, ex truncis integros eademque parte truncos, signa quaedam naevosque et cicatrices etiam regenerari, — quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur; **12.** in 51
Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo genitos accepimus — similes quidem alios avo, et ex geminis quoque alterum patri alterum matri, annoque post genitum maiori similem fuisse ut geminum; quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam feminam patri, marem sibi. indubitatum exemplum est Nicaei nobilis pyctae Byzanti geniti qui adulterio Aethiopis nata matre nihil a ceteris colore differente ipse avum regeneravit Aethiopem.

Similitudinum quidem immensa reputatio est et in qua 52
credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria haustaeque imagines sub ipso conceptu. cogitatio etiam utriuslibet animum subito transvolans effingere similitudinem aut miscere existimatur. ideoque plures in homine quam in ceteris omnibus animalibus differentiae, quoniam velocitas cogitationum animique celeritas et ingeni varietas

---

3 perfectus **a**. 7 *lacunam ego indicavi.* unum *Rob. v, sed Arist. h. a. VII 4 p. 585 A, 17* δίδυμα. geminos *coni. Pint.* 9 in mensibus **DR**^{1}**a**. III mensibus *coni. Detl.* 11 et *coni. Detl.* est **DF**^{1}**a**. ÷ **d**. *om. r.* 12 eademque **F**^{2}**a**^{2}. eadem *r. an* eademve? 13 *sq. distinxi ego.* 21 pyctae **d**. pictae *r.* 24 inmensa *Pellicerius ap. Hard.* in menta **DF**^{1}**R**^{1}**d**^{1}. in mente **F**^{2}**R**^{2}**a**. inuenta **d**^{2}**T**. 27 subito *Rob. v.* sibi *ll.*

multiformes notas inprimat, cum ceteris animantibus inmobiles sint animi et similes omnibus singulisque in suo
53 cuique genere. Antiocho regi Syriae e plebe nomine Artemo in tantum similis fuit ut Laodice coniunx regia necato iam Antiocho mimum per eum commendationis regnique successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam e plebe et Publicius etiam servitute liberatus indiscreta prope specie fuere similes, illud os probum reddentes ipsumque
54 honorem eximiae frontis. qualis causa patri quoque eius Menogenis coci sui cognomen inposuit, iam Strabonis a specie oculorum habentis vitium imitata in servo, Scipioni Serapionis, *qui* erat suarii negotiatoris vile mancipium. eiusdem familiae Scipioni post eum nomen Salvitto mimus dedit, sicut Spinther secundarum tertiarumque Pamphilus collegio Lentuli et Metelli consulum, in quo perquam inportune fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul consu-
55 lum in scaena imagines cerni. e diverso L. Plancus orator histrioni Rubrio nomen inposuit. rursus Curioni patri Burbuleius, itemque Messalae censorio Menogenes, perinde histriones. Surae quidem proconsulis etiam rictus in loquendo contractionemque linguae et sermonis tumultum, non imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Severo celebri oratori Armentari murmillonis obiecta similitudo est. modo in *Iunia* domo Gallionem *a* Castellano liberto non discernebant, nec a Sannio mimo
56 Paride cognominato Agrippinum senatorem. Toranius mango Antonio iam triumviro eximios forma pueros, alterum in

---

1 inprimae **D**. -mit **aT** *Rob.* 2 singulisque **R**. -lique $\mathbf{a}^2$. -li $\mathbf{F}^2$. -lis *r.* 11 in **d**. et in *rv.* 12 qui *ego.* in *ll.* is *Rhen. v.* 13 scipionum **R**. | salutio $\mathbf{R}^2$. -uto $\mathbf{R}^1$. 18 nomen **DFR**. cognomen *rv.* 20 rictus $\mathbf{F}^2$. ritu **d**. rictu *r.* rictum *v.* 21 contractionemque $\mathbf{F}^2\mathbf{d}^2$. intr- *r.* 24 modo — 26 senatorem *habet* $\mathbf{F}^2$ *v. 22 post* oratori*; om. r. transposuit Detl. cfr. mus. Rhen. XVIII p. 231 sq. spuria putat Mommsenus Solin. praef. p. XXIX. LXVI n.* | Iunia (*vel* Annaea) *Detl. l. l.* ea $\mathbf{F}^2$. | a *Detl. om.* $\mathbf{F}^2$. 25 discernebant *Detl.* -bat $\mathbf{F}^2$. | Sannio *Detl.* sanio $\mathbf{F}^2$. 26 Agrippinum *Url. mus. Rhen. XVIII p. 528.* agrinum *et corr.* -no $\mathbf{F}^2$. | senatorem *et corr.* -ori $\mathbf{F}^2$.

Asia genitum alterum trans Alpes, ut geminos vendidit. tanta unitas erat. postquam deinde sermone puerorum detecta fraude a furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem preti conquerente (nam ducentis erat mercatus sestertiis), respondit versutus ingeni mango id ipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero editis; diversarum quidem gentium natalis tam concordi figura reperiri super omnem esse taxationem; adeoque tempestivam admirationem intulit, ut ille proscriptor animus modo et contumelia furens non aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

13. (11) Est quaedam privatim dissociatio corporum, 57
et inter se steriles, ubi cum aliis *se* iunxere, gignunt, sicut Augustus et Livia. item alii aliaeque feminas tantum generant aut mares, plerumque et alternant, sicut Gracchorum mater duodeciens et Agrippina Germanici noviens. aliis sterilis est iuventa, aliis semel in vita datur gignere. quaedam non perferunt partus, quales, si quando medicina 58
et cura vicere, feminam fere gignunt. divus Augustus in reliqua exemplorum raritate neptis suae nepotem vidit genitum quo excessit anno M. Silanum, qui cum Asiam obtineret post consulatum Neronis principis successione, veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, 59
cum sex liberos relinqueret, XI nepotes reliquit, nurus vero generosque et omnes qui se patris appellatione salutarent XXVII. in actis temporum divi Augusti invenitur 60
duodecimo consulatu eius Lucioque Sulla collega a. d. III. idus Aprilis C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Faesulana cum liberis VIII, in quo numero filiae duae fuere, nepotibus XXVII, pronepotibus XIX, neptibus VIII, praelata pompa cum omnibus his in Capitolio immolasse.

---

4 conquerente *Rob.* conquir- *ll.* 8 reperire **R**. 13 steriles **d**. sperilis **R**. sterilis *r.* | se *Rhen. om. ll.* 14 liuia $\mathbf{F}^2$**d**. lilia **R**. iulia *r.* 18 perferunt **RF**^{2}. peperere **d**. parerť **D**. pariunt **a**. parunt $\mathbf{F}^1$. 19 tura **D**. thura **d**. 23 Q. *v.* quē *ll.* 27 Lucioque *om.* **R**. 28 crispinium **a** *Detl. cfr. mus. Rhen. XVIII p. 234.* 30 XXVIII **R**. | XIX **dT**. XII/// **R**. XIIX *r ap. Detl.* | praeluta **dT**. prolata **R**. 31 sine **R**. his in *r.*

61 **14.** (12) Mulier post quinquagensimum annum non gignit, maiorque pars XL profluvium genitale sistit. nam *in* viris Masinissam regem post LXXXVI annum generasse filium quem Metymannum appellaverit clarum est, Catonem censorium octogensimo exacto e filia Salonis clientis sui. 5
62 qua de causa aliorum eius liberum propago Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quis Uticensis fuit. nuper etiam L. Volusio Saturnino in urbis praefectura exstincto notum est *e* Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum qui fuit consul genitum post LXII annum. et usque 10
ad LXXV apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.
63 **15.** (13) Solum autem animal menstruale mulier est, inde unius utero quas appellaverunt molas. ea est caro informis, inanima, ferri ictum et aciem respuens. movetur sistitque menses, ut partus, alias letalis alias una senescens, 15
aliquando alvo citatio*r*e excidens. simile quiddam et viris in ventre gignitur, quod vocant scirron, sicut Oppio Ca-
64 pitoni praetorio viro. sed nihil facile reperiatur mulierum profluvio magis monstrificum. acescunt superventu musta, sterilescunt tactae fruges, moriuntur insita, exuruntur hor- 20
torum germina, fructus arborum quibus insidere decidunt, speculorum fulgor adspectu ipso hebetatur, acies ferri praestringitur, eboris nitor, alvi apium moriuntur, aes etiam ac ferrum robigo protinus corripit odorque dirus aëra, et in rabiem aguntur gustato eo canes atque insanabili ve- 25
65 neno morsus inficitur. quin et bituminum sequax alioquin ac lenta natura in lacu Iudaeae qui vocatur Asphaltites certo tempore anni supernatans non quit sibi avelli ad omnem contactum adhaerens praeterquam filo quo*d* tale virus infecerit. etiam formicis, animali minimo, inesse 30

---

3 in *v. om. ll.* 4 metymatnum **Da**. metimathnum **d**. mehtimannum $\mathbf{F}^2$. metimanum **R**. 5 salonis *ll. Solin. 1, 59.* -oni *v.* 7 cogn- sunt **R**. 9 e *Ianus. om. ll.* 12 est $\mathbf{Ra}^2$. si *r.* 15 ut *Sill.* et in **d**. et ut *r.* 16 citatiore *v.* -ior *ll.* | excidens $\mathbf{F}^2\mathbf{d}$. excedens *r.* 17 scirron **d** *Barb.* sciron *r.* 20 stereliscunt **F**. -iliscunt $\mathbf{a}^2$. -iliscon// $\mathbf{a}^1$. sterelis cont **D**. | iactae $\mathbf{DF}^1\mathbf{a}$. actae $\mathbf{F}^2$. 24 aera $\mathbf{F}^2$ *Rob.* aera et $\mathbf{a}^2$. aet $\mathbf{DF}^1$. et $\mathbf{Ra}^1\mathbf{d}$. 25 gustatu **DFa**. 27 Asphaltites *Rob. v.* -ides $\mathbf{F}^2$. -ites et $\mathbf{a}^2$. -ite et *r.* 29 quod *v.* quonem $\mathbf{R}^1$. quem *r.*

sensum eius ferunt, abicique gestatas fruges nec postea repeti. et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere exsistit et trimenstri spatio largius, quibusdam vero saepius mense, sicut aliquis numquam. (14) sed tales non gignunt, quando haec est generando homini materia, germine e maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur corporaturque. ergo cum gravidis fluxit, invalidi aut non vitales partus eduntur aut saniosi, ut auctor est Nigidius; — **16.** (Idem lac feminae non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur) — incipiente autem hoc statu aut desinente conceptus facillimi traduntur. fecunditatis in feminis praerogativam accipimus inunctis medicamine oculis salivam infici.

(15) Ceterum editis primores septimo mense gigni dentes, priusque in supera fere parte, haud dubium est, septimo eosdem decidere anno aliosque suffici, quosdam et cum dentibus nasci, sicut M'. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est, et Cn. Papirium Carbonem, praeclaros viros. in feminis ea res inauspicati fuit exempli regum temporibus. cum ita nata esset Valeria, exitio civitati in quam delata esset futuram responso haruspicum vaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, veridico exitu consecuto. * aliqui vice dentium continuo osse gignuntur, sicuti Prusiae regis Bithynorum filius superna parte oris. * hominem prius quam genito dente cremari mos gentium non est. * dentes autem *in* tantum invicti sunt ignibus, *ut* nec crementur cum reliquo corpore, idemque flammis indomiti cavantur tabe pituitae. candorem trahunt quodam medi-

---

1 gustatas a^2. uastatas **DF**^{1}**d**. 6 e *om.* **DRa**^{1}. ae a^2. | moribus **DF**^{1}a^1. matribus a^2. | hic **DFad**. 9 famosi **DFad**. 10 *dist. ego. cfr. Url. vind. n. 157.* 13 praerogatiuum **DFRa**. | accipimus **RdT**. accep- **DFa**. 24 *post* consecuto *ll. habent verba quae transposui in* § *46* quasdam — indicio est. 26 bithinorum **R**. bithyniorum **DFad**. | hominem — non est *ego huc transposui ex* § *72*. 28 in *ego. om. ll.* | ut *ego. om. ll.* 29 crementur **DFa**. -antur *rv*.

camine. usu attcruntur, multoque primum in aliquis deficiunt. nec cibo tantum et alimentis necessarii, quippe vocis sermonisque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguae serieque structurae atque magnitudine mutilantes mollientesve aut hebetantes verba
71 et, cum defuere, explanationem omnem adimentes. quin et augurium in hac esse creditur parte. triceni bini viris adtribuuntur excepta Turdulorum gente. quibus plures fuere longiora promitti vitae putant spatia. feminis minor numerus. quibus in dextra parte gemini superne a canibus cognominati fortunae blandimenta pollicentur, sicut in
72 Agrippina Domiti Neronis matre. contra in laeva. * sed
11,160 sqq. mox plura de hoc, cum membratim historia decurret.

Risisse eodem die quo genitus esset unum hominem accepimus Zoroastren; eidem cerebrum ita palpitasse ut inpositam repelleret manum, futurae praesagio scientiae.
73 (16) In trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram futurae certum est. in plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri propemodum observatur, rarosque patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione in cuius vices nunc vergat aevum. in Creta terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti esse arbitrabantur.
74 Orestis corpus oraculi iussu refossum VII cubitorum fuisse monimentis creditur. iam vero ante annos prope mille vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium quam prisca conqueri. Naevi Pollionis amplitudinem annales non tradunt, sed quia populi concursu paene sit interemptus, vice prodigii habitum. procerissimum hominum aetas nostra divo Claudio principe Gabbaram nomine ex Arabia advectum novem pedum et totidem un-
75 ciarum vidit. fuere sub divo Augusto semipede addito,

---

12 *post* laeva *ll. habent verba a me transposita in* § *69* hominem — non est. 13 decurret *v.* -rat **R**^{2}. -ra **R**^{1}. -rit *r.* 21 in Creta — 23 arbitrabantur **F**^{2}**a**^{2} *Rob. om. r.* | in creta **a**^{2} *Rob.* merita incrementa **F**^{2}. 23 otio **F**^{2}. osii **a**^{2} *Rob.* | arbitrabantur **F**^{2}. tradunt **a**^{2} *Rob.* 27 naeuii — 29 habitum **F**^{2}**a**^{3}. *om. r.* 30 gabborum **DF**^{1}**a**.

quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Sallustianorum adservabantur hortorum; Pusioni et Secundillae erant nomina. eodem praeside minimus homo duos pedes et palmum Conopas nomine in deliciis Iuliae neptis eius fuit, et mulier Andromeda liberta Iuliae Augustae. Manium Maximum et M. Tullium equites Romanos binum cubitorum fuisse auctor est M. Varro, et ipsi vidimus in loculis adservatos. sesquipedales gigni, quosdam longiores, in trimatu inplentes vitae cursum, haud ignotum est.

(17) Invenimus in monumentis Salamine Euthymenis 76
filium in tria cubita triennio adcrevisse, incessu tardum, sensu hebetem, puberem etiam factum, voce robusta, absumptum contractione membrorum subita triennio circumacto. ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia praeter pubertatem in filio Corneli Taciti equitis Romani Belgicae Galliae rationes procurantis. ἐκτραπέλους Graeci vocant eos, in Latio non habent nomen.

17. Quod sit homini spatium a vestigio ad verticem 77
id esse pansis manibus inter longissimos digitos observatum est, sicuti vires dextra parte maiores, quibusdam aequas utraque, aliquis laeva manu praecipuas, nec id umquam in feminis. (18) mares praestare pondere, et defuncta viventibus corpora omnium animalium, et dormientia vigilantibus, virorum cadavera supina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente natura.

18. Concretis quosdam ossibus ac sine medullis vivere 78
accipimus. signum eorum esse nec sitim sentire nec sudorem emittere, quamquam et voluntate scimus sitim victam, equitemque Romanum Iulium Viatorem e Vocontiorum gente foederata in pupillaribus annis aquae subter cutem fusae morbo prohibitum umore a medicis naturam fecisse consuetudinem atque in senecta caruisse potu. nec non et alii multa sibi imperavere.

---

2 pusioni a^2. *Solin. 1, 88.* posioni *r.* 4 maropas F^2. 11 adcreuisse R^2Fa. accr- *Rob.* ador- R^1D. adol- *dv.* 16 ectrapelos **D**. et trap- F^2. ectap- **R**. ettap- *r.* 19 *an* idem? 27 accipimus **R**. accep- *r. cfr. Fels. p. 66 n. 1.* 30 aquae F^2. qua D^1. aqua *r.* | fuse F^2 *in ras.* furae Da^1. fure R^1. fusa R^2. fuste a^2. futurae **d**. 31. 32 consuetudine F^2a^2.

79 **19.** Ferunt Crassum avum Crassi in Parthis interempti numquam risisse, ob id Agelastum vocatum, sicuti nec flesse multos. Socratem clarum sapientia eodem semper visum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato. exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam torvitatemque naturae duram et inflexibilem, affectusque humanos adimit, quales ἀπαθεῖς Graeci vocant multos eius generis experti,
80 quodque mirum sit, auctores maxime sapientiae, Diogenen Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani evectum. sed haec parva naturae insignia in multis varia cognoscuntur, ut in Antonia Drusi numquam exspuisse, in Pomponio consulari poeta non ructasse. — (Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.) —

81 **20.** (19) Corpore vesco sed eximiis viribus Tritanum in gladiatorio ludo, Samnitium armatura celebrem, filiumque eius militem Magni Pompei, et rectos et traversos cancellatim toto corpore habuisse nervos, in bracchiis etiam manibusque, auctor est Varro in prodigiosa*rum* virium relatione, atque etiam hostem ab eo ex provocatione dimicante inermi dextera * superatum et postremo correptum
82 * uno digito * in castra tralatum. at Vinnius Valens meruit in praetorio divi Augusti centurio, vehicula [cum] culleis onusta donec exinanirentur sustinere solitus, carpenta adprehensa una manu retinere, obnixus contra nitentibus iumentis, et alia mirifica facere quae insculpta monumento
83 eius spectantur. ide*m* M. Varro: Rusticeli*u*s, inquit,

---

2 sicut **Rd**. 5 animo **DFad**. 6 naturā durae **R**. | affectusque $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$ *Rob.* eff- *r*. 8 quodque **Rv**. quod *r*. 13 poeta numquam **R** (*?*). poeta non *r*. | natura *v*. -rae *ll. uncinos posui cum Url. vind. n. 158.* 15 uesco $\mathbf{F}^1\mathbf{a}^2$. uasto $\mathbf{F}^2$. utesco **R**. utescos *r*. | tritanum $\mathbf{a}^2$. -annum *Solin. 1, 75.* tributanum *r. cfr. Hübner. ephem. epigr. II 48.* 18 cancellatim **d**. -cill- *r*. 19 in **R**. *om. r*. | prodigiosarum *Ianus coll. Solin. l. l.* -osa *ll.* 20 relatione $\mathbf{F}^2\mathbf{R}^2$. elat- **adT**. selat- *r*. 21 dimicantem $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. *at v. Solin. 1, 76.* 22 uno digito *in ll. leguntur post* dextera. *ego transposui coll. Solin. l. l.* 23 *uncinos ego posui.* 27 idem *Sabell.* ideo *ll.* | Rusticelius *Detl. mus. Rhen. XVIII p. 235.* -cellus *ll.*

Hercules appellatus mulum suum tollebat, Fufius Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, et ducenaria duo umeris contra scalas ferebat. nos quoque vidimus Athanatum nomine prodigiosae ostentationis quingenario thorace plumbeo indutum cothurnisque quingentum pondo calciatum per scaenam ingredi. Milonem athletam, cum constitisset, nemo vestigio educebat; malum tenenti nemo digitum corrigebat.

(20) Cucurrisse MCXL stadia ab Athenis Lacedaemo- 84
nem biduo Philippidem magnum erat, donec Anystis cursor Lacedaemonius et Philonides Alexandri Magni a Sicyone Elim uno die MCCCV stadia cucurrerunt. nunc quidem in circo quosdam $\overline{CLX}$ passuum tolerare non ignoramus, nuperque Fonteio et Vipstano cos. annos VIII genitum a meridie ad vesperam $\overline{LXXV}$ passuum cucurrisse. cuius rei admiratio ita demum solida perveniat, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter vehiculis Tib. Neronem emensum festinantem ad Drusum fratrem aegrotum in Germaniam. ea fuerunt $\overline{CC}$ passuum.

21. (21) Oculorum acies vel maxime fidem exce- 85
dentia invenit exempla. in nuce inclusam Iliadem Homeri carmen in membrana scriptum tradit Cicero. idem fuisse qui pervideret $\overline{CXXXV}$ passuum. huic et nomen M. Varro reddit, Strabonem vocatum. solitum autem Punico bello a Lilybaco Siciliae promunturio exeunte classe e Carthaginis portu etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas et alia tam parva fecit animalia ut partes eorum a ceteris cerni non possent. Myrmecides quidem in eodem genere inclaruit quadriga ex eadem materia quam musca integeret alis fabricata et nave quam apicula pinnis absconderet.

---

1 *dist. Detl. l. l.* | fusius **d***v.* 8 nemo **F**^{2}**a**^{2}**d**^{2}. ni **d**^{1}. modo *r.* 9 MCLX **R**. CXL **F**^{1}. 12 MCCCII **T**. //CCC/// **R**. MCC **d**. mille ducenta *Solin. 1, 98.* 16 perueniet **F**^{2}. -nit **d**. 17 tib. **a**^{1}. tibi **DR**^{1}**d**. trib; **a**^{2}**F**^{2} *in ras.* tribus **R**^{2}. *cfr. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 235.* tribus Tiberium *v. defendit Url. ib. p. 531.* 21 iliada **Rd**. 28 possint **DF**^{1}**ad**. 29 quadrige **R**. -gam **d**. 30 fabricat// **R**. -catam **d**.

86 **22.** (22) Auditus unum exemplum habet mirabile, proelium quo Sybaris deleta est eo die quo gestum erat auditum Olympiae. nam . . . Cimbricae victoriae Castoresque Romani qui Persicam victoriam ipso die quo contigit nuntiavere visus et numinum fuere praesagia.

87 **23.** (23) Patientia corporis, ut est crebra sors calamitatium, innumera documenta peperit, clarissimum in feminis Leaenae meretricis, quae torta non indicavit Harmodium et Aristogitonem tyrannicidas, in viris Anaxarchi, qui simili de causa cum torqueretur praerosam dentibus linguam unamque spem indicii in tyranni os exspuit.

88 **24.** (24) Memoria necessarium maxime vitae bonum cui praecipua fuerit haud facile dictu est tam multis eius gloriam adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas Pyrri regis legatus senatui et equestri ordini Romae postero die quam advenerat. Mithridates duarum et viginti gentium rex totidem linguis iura dixit, pro contione singulas
89 sine interprete adfatus. Charmadas quidam in Graecia quae quis exeger*at* volumina in bibliothecis legentis modo repraesentavit. ars postremo eius rei facta et inventa est a Simonide melico, consummata a Metrodoro Scepsio, ut
90 nihil non iisdem verbis redderetur auditum. nec aliud est aeque fragile in homine morborum et casus iniuria, atque etiam metus sentit, alias particulatim, alias universa. ictus lapide oblitus est litteras tantum. ex praealto tecto lapsus matris et adfinium propinquorumque cepit oblivionem, alius aegrotus servorum, etiam sui vero nominis Messala Corvinus orator. itaque saepe deficere temptat ac meditatur vel quieto corpore et valido. somno quoque ser-
91 pente amputatur, ut inanis mens quaerat ubi sit loci.

25. (25) Animi vigore praestantissimum arbitror genitum Caesarem dictatorem. nec virtutem constantiamque

---

3 *lacunam ego indicavi. Ianus inseruit* nuncii. *etiam vv.* Castoresque Romani *videntur corrupta esse.* 11 tyrannos **R**d. -ni os *r.* 19 carmadas **DFRa**. 20 exegerat *edd. vett.* -rit *ll. v. cfr. luc. p. 109.* 24 iniurias **R**. 26 litteras **d**. -ris *r.* 28 *dist. ego.*

nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem quae caelo continentur, sed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. scribere aut legere, simul dictare et audire solitum accepimus, epistulas vero tantarum rerum quaternis pariter dictare librariis aut, si nihil aliud ageret, septenis. idem signis conlatis *bis et* quinquagiens 92 dimicavit, solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragiens dimicavit. nam praeter civiles victorias undeciens cen*tena* et nonaginta duo milia hominum occisa proeliis ab eo non equidem in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam, quod ita esse confessus est ipse bellorum civilium stragem non prodendo.

(26) Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI na- 93 ves piratis ademisse, Caesari proprium et peculiare sit praeter supra dicta clementiae insigne qua usque ad paenitentiam omnes superavit. idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. spectacula 94 enim edita effusasque opes aut operum magnificentiam in hac parte enumerare luxuriae faventis est. illa fuit vera et incomparabilis invicti animi sublimitas, captis apud Pharsaliam Pompei Magni scriniis epistularum iterumque apud Thapsum Scipionis concremasse ea optima fide atque non legisse.

26. (27) Verum ad decus imperii Romani, non so- 95 lum ad viri unius pertinet victoriam, Pompei Magni titulos omnes triumphosque hoc in loco nuncupari, aequato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope ac Liberi patris. igitur Sicilia recuperata, unde 96 primum Sullanus in rei publicae causa exoriens auspicatus est, Africa vero tota subacta et in dicionem redacta, Magnique nomine in spolium inde capto, eques Romanus, id quod antea nemo, curru triumphali revectus et statim

---

5 quaternis *Rob. cfr. nov. luc. p. 72 n. 29.* -nas *ll.* | dictare librariis F^2. libr- di- R^2d. libr- *om.* a(?)DR^1. di- *om.* a^1. | aut — 6 septenis $R^2F^2a^2$. *om. r.* 6 bis et *ego inserui e Solini 1, 107. om. ll.* 9 centena *v. Solin. 1, 106.* centum *ll.* 17 posset **R**. 21 pharsalia **Dad**. 25 uictoriam **Fd***v.* -ria *r. an* gloriam? *cfr.* § *99.* 29 silanus **R**. 32 est et **R**.

ad solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenaeo tropaeis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in dicionem redacta victoriae suae adscripsit et maiore animo Sertorium tacuit, belloque civili, quod omnia externa conciebat, exstincto iterum triumphales currus eques Romam induxit, totiens imperator ante quam miles.
97 postea ad tota maria et deinde solis ortus missus hos retulit patriae titulos more sacris certaminibus vincentium — neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant —, hos ergo honores urbi tribuit in delubro Minervae quod ex manubiis dicabat: Cn. Pompeius Magnus imperator bello XXX annorum confecto, fusis fugatis occisis in deditionem acceptis hominum centiens viciens semel $\overline{\text{LXXXIII}}$, depressis aut captis navibus DCC*C*XLVI, oppidis castellis MDXXXVIII in fidem receptis, terris a Maeotis ad Rubrum mare subactis, votum merito Minervae. hoc est
98 breviarium eius ab oriente. triumphi vero quem duxit a. d. III kal. Oct. M. Pisone M. Messala cos. praefatio haec fuit: Cum oram maritimam praedonibus liberasset et imperium maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudaeis, Albanis, Hiberia, insula Creta, Bastrenis et super haec de
99 rege Mithridate atque Tigrane triumphavit. summa summarum in illa gloria fuit (ut ipse in contione dixit, cum de rebus suis dissereret) Asiam ultimam provinciarum accepisse eandemque mediam patriae reddidisse. si quis e contrario simili modo velit percensere Caesaris res, qui maior illo apparuit, totum profecto terrarum orbem enumeret, quod infinitum esse conveniet.

100 **27.** (28) Ceteris virtutum generibus varie et multi fuere praestantes. Cato primus Porciae gentis tres sum-

---

1 transgressis **Rd**. 5 conciebant **R**. concutiebat **dT**. 6 totius **Rd**. 14 LXXVIII **R**. 15 DCC.XLN̄I **D**. DCCXLVI **Fa**. -XLIII **R**^{1}**dT**. -XLVII **R**^{2}. *sed v.* § *93.* | CLXXXVIII **F**^{2} *in ras.* 24 bastenis **R**. bostrenis **F**^{2}. 32 multi *om.* **R**.

mas in homine res praestitisse existimatur, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator, quae mihi omnia, etiamsi non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano videntur, dempto praeterea plurimorum odio quo Cato laboravit. itaque sit proprium Catonis quater et quadragiens causam dixisse, nec quemquam saepius postulatum et semper absolutum.

28. (29) Fortitudo in quo maxim*a* exstiterit inmensae 101
quaestionis est, utique si poetica recipiatur fabulositas. Q. Ennius T. Caecilium Teucrum fratremque eius praecipue miratus propter eos sextum decimum adiecit annalem. L. Siccius Dentatus, qui tribunus plebei fuit Sp. Tarpeio A. Aternio cos. haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet centiens viciens proeliatus, octiens ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverso corpore insignis, nulla in tergo. idem 102
spolia cepit XXXIIII, donatus hastis puris duodeviginti, phaleris viginti quinque, torquibus tribus et octoginta, armillis CLX, coronis XXVI, civicis XIIII, aureis octo, muralibus tribus, obsidionali una, fisco aeris, X captivis et viginti simul *bu*bus, imperatores novem ipsius maxime opera triumphantes secutus, praeterea (quod optimum in operibus eius reor) uno ex ducibus T. Romilio ex consulatu ad populum convicto male imperatae rei militaris.
Haud minora forent Manli Capitolini decora, ni per- 103
didisset illa exitu vitae. ante decem *et* septem annos bina ceperat spolia. primus omnium eques coronam muralem acceperat, sex civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverso corpore exceperat, P. Servilium magistrum equitum servaverat, ipse vulneratus umerum, femur. super omnia Capitolium summamque rem in eo solus a Gallis servaverat, si non regno suo servasset.

---

8 maxima *Dalec.* -me *ll.* 10 Q. **R.** qua **F.** quam **d.** quae *r.* 13 A. *Hard. om. ll.* | at no **R.** 19 coronis XXXVI $\mathbf{F^2a^2}$. | in civicis *ll.* in *delevit Url. chrest.* 21 ingenti **R.** | simul bubus *Gel.* milibus **a.** similibus *r.* 24 imperate rei $\mathbf{R^2}$. -ratis ei $\mathbf{R^1}$. -ritati rei **F.** -ritatis eius **Dd.** -ratatiseius **a.** 25 Manli **Rv.** *om. r.* 26 deces **R.** -cies **d.** | et *Detl. om. ll.*

104 Verum in his sunt quidem virtutis opera magna, sed maiora fortunae. M. Sergio, ut equidem arbitror, nemo quemquam hominum iure praetulerit, licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. secundo stipendio dextram manum perdidit, stipendiis duobus ter et viciens vulneratus est, ob id neutra manu, neutro pede satis utilis, uno tantum servo, plurimis postea stipendiis debilis miles. bis ab Hannibale captus — neque enim cum quolibet hoste res fuit —, bis vinculorum eius profugus, in viginti mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus.
105 sinistra manu sola *una die* quater pugnavit, duobus equis insidente eo suffossis. dextram sibi ferream fecit, eaque religata proeliatus Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus est, duodena castra hostium in Gallia cepit, quae omnia ex oratione eius apparent habita cum in praetura sacris arceretur a collegis ut debilis, quos hic coronarum
106 acervos constructurus hoste mutato! etenim plurimum refert, in quae cuiusque virtus tempora inciderit. quas Trebia Ticinusve aut Trasimennus civicas dedere? quae Cannis corona merita, unde fugisse virtutis summum opus fuit? ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

107 **29.** (30) Ingeniorum gloriae quis possit agere delectum per tot disciplinarum genera et tantam rerum operumque varietatem, nisi forte Homero vate Graeco nullum felicius exstitisse convenit, sive operis for*m*a sive
108 materie aestimetur? itaque Alexander Magnus — etenim insignibus iudiciis optime citraque invidiam tam superba censura peragetur — inter spolia Darii Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro margaritis gemmisque pretiosum, varios eius usus amicis demonstrantibus, quando taedebat unguenti bellatorem et militia sordidum: immo Hercule, inquit, librorum Homeri custodiae detur, ut pretiosissimum humani animi opus

---

11 una die *Mommsen. ad Solin. 1, 104. om. ll.* 20 indefesse F^2. | virtutis F^2*dv.* -tē **R.** -te *r.* 26 forma *Strack. vers. Plin. I p. X.* fortuna *ll. v.* 30 de auro **a.** o auro **D.**

quam maxime diviti opere servaretur. idem Pindari vatis 109
familiae penatibusque iussit parci, cum Thebas raperet, Aristotelis philosophi patriam condidit, tantaeque rerum claritati tam benignum testimonium miscuit. Archilochi poetae interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus moenia Lacedaemoniis, Lysandro eorum rege in quiete saepius admonito ut pateretur humari delicias suas. requisivit rex, qui supremum diem Athenis obiisse*n*t, nec difficulter ex iis quem deus significasset intellexit, pacemque funeri dedit.

30. (31) Platoni sapientiae antistiti Dionysius tyran- 110
nus alias saevitiae superbiaeque natus vittatam navem misit obviam, ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit. Aeschines Atheniensis summus orator, cum accusationem qua fuerat usus Rhodiis legisset, legit et defensionem Demosthenis qua in illud pulsus fuerat exsilium, mirantibusque tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audivissent, calamitate testis ingens factus inimici. Thu- 111
cydiden imperatorem Athenienses in exsilium egere, rerum conditorem revocavere, eloquentiam mirati cuius virtutem damnaverant. magnum et Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti et Macedoniae contigit classe et per legatos petito, maius ex ipso regiae fortunae praelata litterarum conscientia.

Perhibuere et Romani proceres etiam exteris testi- 112
monia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Posidonii sapientiae professione clari domum forem percuti de more a lictore vetuit, et fasces litterarum ia-

---

1 item **DRd***v*. 2 caperet **F**^{2}. *cfr. luc. p. 65.* 6 sepeliri **d**. -re *r*. 10 obiissent *Url. chrest.* -isset *ll.* | rex idem **dT**. ex iis *r*. 16 albis **RF**^{2}**a**^{2}*v*. agradis **DF**^{1}. agadis **a**^{1}. a gradibus **dT**. 18 depulsus **a**^{2} *Rob.* 20 calamitati **R**^{2}. | *ad v.* testis **F**^{2} *in margine addit:* Testimonium fuit huiusmodi: quodsi ipsam bestiam audiretis sua verba frementem. *cfr. nov. luc. p. 78.* 23 damnauerat **R**. 24 c̄tingit **R**^{2}. -gis **R**^{1}. 29 forem *ll.* -res *v. Rob.*

nuae submisit is cui se oriens occidensque submiserat. Cato censorius in illa nobili trium sapientiae procerum ab Athenis legatione audito Carneade quamprimum legatos eos censuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante
113 quid veri esset haud facile discerni posset. quanta morum commutatio! ille semper alioquin universos ex Italia pellendos censuit Graecos, at pronepos eius Uticensis Cato unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportavit, eandemque linguam ex duobus Catonibus in illo abegisse, in hoc importasse memorabile est.

114 Sed et nostrorum gloriam percenseamus. prior Africanus Q. Enni statuam sepulchro suo inponi iussit, clarumque illud nomen, immo vero spolium ex tertia orbis parte captum, in cinere supremo cum poetae titulo legi. divus Augustus carmina Vergili cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit, maiusque ita vati testimonium
115 contigit quam si ipse sua probavisset. M. Varronis in bibliotheca, quae prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romae est, unius viventis posita imago est, haud minore, ut equidem reor, gloria, principe oratore et cive ex illa ingeniorum quae tunc fuit multitudine uni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pom-
116 peius piratico ex bello navalem dedit. innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat, cum plures una gens in quocumque genere eximios tulerit quam ceterae terrae. sed quo te, M. Tulli, piaculo taceam, quove maxime excellentem insigni praedicem? quo potius quam universi populi [illius gentis] amplissimo testimonio, e tota
117 vita tua consulatus tantum operibus electis? te dicente legem agrariam, hoc est alimenta sua, abdicarunt tribus,

---

2 nobili **RF**^{2}. -lia **DF**^{1}. -lium **ad** *Rob.* 10 abegisse **T**. abig- **Rd**. ambig- **DF**^{1}**a**^{1}. abiec- *r Rob.* 15 captum *ego coll.* § *96.* raptum *ll.* 29 *uncos ego posui.* gentis **RF**^{2}**dv**. -ti *r.* sciscentis *Detl.* vigentis *Madvig. adv. crit. II 525.* | amplissimo **RF**^{2}**d**. -mi *r.* | e **D**. et *r.* 30 consulatus **R**. -um *r.* 31 legnariam **Da**. legariam **F**^{1}. leg c̄ naerariam **F**^{2}. legem agnatia (agrariam **d**^{2}) lignariam **d**.

te suadente Roscio theatralis auctori legis ignoverunt notatasque se discrimine sedis aequo animo tulerunt, te orante proscriptorum liberos honores petere puduit, tuum Catilina fugit ingenium, tu M. Antonium proscripsisti. salve primus omnium parens patriae appellate, primus in toga triumphum linguaeque lauream merite, et facundiae Latiarumque litterarum parens atque, ut dictator Caesar hostis quondam tuus de te scripsit, omnium triumphorum laurea maior. quanto plus est ingenii Romani terminos in tantum promovisse quam imperii.

31. Reliquis animi bonis praestitere ceteros mortales: sapientia ob id Cati, Corculi apud Romanos cognominati, apud Graecos Socrates oraculo Apollinis Pythii praelatus cunctis. **32.** (32) rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedaemonio praecepta eius Delphis consecrando aureis litteris, quae sunt haec: nosse se quemque, et nihil nimium cupere, comitemque aeris alieni atque litis esse miseriam. quin et funus eius, cum victore filio Olympiae exspirasset gaudio, tota Graecia prosecuta est.

33. (33) Divinitas et quaedam caelitum societas nobilissima ex feminis in Sibylla fuit, ex viris in Melampode apud Graecos, apud Romanos in Marcio.

34. (34) Vir optimus semel a condito aevo iudicatus est Scipio Nasica a iurato senatu, idem in toga candida bis repulsa notatus a populo. in summa ei in patria mori non licuit, non Hercule magis quam extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

35. (35) Pudicissima femina semel matronarum sententia iudicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvi Flacci, electa ex centum praeceptis quae simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret, iterum religionis experimento Claudia inducta Romam deum matre.

36. (36) Pietatis exempla infinita quidem toto orbe

---

2 se **R**. *om. r.* | discrimine *om.* **dT**. | sedes **dT**. | te *v.* et *ll.* 9 maior *Sill.* -ore **RF**^{1}**d**. -rae **D**. -rem *r.* 15 tria **a**^{2} *Rob. om. r.* 25 adiurato **F**^{2} *Rob.* 26 sua **R**^{2}. summa *r.*

exstitere, sed Romae unum cui comparari cuncta non possint. humilis in plebe et ideo ignobilis puerpera, supplicii causa carcere inclusa matre cum impetrasset aditum, a ianitore semper exquirente ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. quo miraculo matris salus donata pietati est, ambaeque perpetuis alimentis, et locus ille eidem consecratus deae, C. Quinctio M'. Acilio cos. templo Pietatis exstructo in illius carceris sede, ubi
122 nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater anguibus prehensis in domo, cum responderetur ipsum victurum alterius sexus interempto: immo vero, inquit, meum necate, Cornelia enim iuvenis est et parere adhuc potest. hoc erat uxori parcere et rei publicae consulere. idque mox consecutum est. M. Lepidus Appuleiae uxoris caritate post repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus nuntiata fratris repulsa in consulatus petitione ilico exspiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeo dilexit ut heres omnibus bonis institutus in rogum eius se iaceret.

123 **37.** (37) Variarum artium scientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus: astrologia Berosus qui ob divinas praedictiones Athenienses publice in gymnasio statuam inaurata lingua statuere, grammatica Apollodorus cui Amphictyones Graeciae honorem habuere, Hippocrates medicina, *nam* venientem ab Illyriis pestilentiam praedixit discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit, quod ob meritum honores illi quos Herculi decrevit Graecia. eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemaeus rex Megalensibus sacris donavit centum talentis
124 servato Antiocho rege. magna et Critobulo fama est ex-

---

4 exquirenti $\mathbf{R}^2$. curante **a**. excurrant $\mathbf{DR}^1\mathbf{d}$. excussa $\mathbf{F}^2$ *in ras. v. cfr. nov. luc. p. 60 n. 22.* 6 donata filiae *v* (*fortasse e Solini 1, 125, nam ll. om.* filiae). 11. 12 meonecare $\mathbf{RdT}$. *an* me necate? 13 hoc — 19 se iaceret $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. hoc — 14 consecutum est $\mathbf{R}^2$. *om. r.* | consecuta $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. 17 plotinus $\mathbf{F}^2$. filotinus $\mathbf{a}^2$. *cfr. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 236 et Url. ib. p. 528.* 22 astriga $\mathbf{R}^1\mathbf{d}$. | ob $\mathbf{d}^2$. ob id *r.* 23 grammatica — 25 habuere $\mathbf{a}^2$. grammatica apollodorus $\mathbf{R}^2$. *om. r.* 25 medicina, nam *Detl.* -cinam $\mathbf{a}^1$. -cina *rv.* 30 cyrobolo **R**.

tracta Philippi regis oculo sagitta et citra deformitatem oris curata orbitate luminis, summa autem Asclepiadi Prusiensi condita nova secta, spretis legatis et pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua vinum aegris medetur, relato e funere homine et conservato, sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si umquam invalidus ullo modo fuisset ipse. et vicit suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus.

(38) Grande et Archimedi geometricae ac machinalis 125
scientiae testimonium M. Marcelli contigit interdicto, cum Syracusae caperentur, ne violaretur unus, nisi fefellisset imperium militaris inprudentia. laudatus est et Chersiphron Gnosius aede Ephesi Dianae admirabili fabricata, Philon Athenis armamentario *CD* navium, Ctesibius pneumatica ratione et hydraulicis organis repertis, Dinochares metatus Alexandro condenti in Aegypto Alexandriam. idem hic imperator edixit ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles scalperet, quam Lysippus ex aere duceret. quae artes pluribus inclaruere exemplis.

38. (39) Aristidis Thebani pictoris unam tabulam 126
centum talentis rex Attalus licitus est, octoginta emit duas Caesar dictator, Mediam et Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genetricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris spati, [pari] rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret a parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est Gnidia- 127
que Venere praecipue vesano amore cuiusdam iuvenis insigni, *sed* et Nicomedis aestimatione regis grandi Gnidiorum aere alieno permutare eam conati. Phidiae Iuppiter Olympius cotidie testimonium perhibet, Mentori Capito-

---

5 mederetur **d** *Rob. v.* 10 interdictu **RdT**. 12. 13 cresiphron $\mathbf{R}^2$. -pron $\mathbf{R}^1$. cresimphro **d**. 14 CD *ego luc. p. 132.* mille *ll. v.* 15 repertis *om.* $\mathbf{R}^1$. 16 condenti *Ritschl. ind. lect. Bonn. 1857 p. 6.* -te *ll.* 18 sculperet **d**. 23 candaulus **DFa**^{2}**d**. 24 mediocris pati (pate *aut* patio $\mathbf{R}^2$) re pendit **R**. *uncos ego posui. cfr. XXXV 55.* 27. 28 gignendiaque $\mathbf{R}^1$**d**. 29 insigni, sed et *Sill.* insignis et *ll.*

linus et Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius vasa.

128 **39.** (40) Pretium hominis in servitio geniti maximum ad hanc diem, quod equidem compererim, fuit grammaticae artis Daphnin Attio Pisaurense vendente et M. Scauro principe civitatis IIII. $\overline{DCC}$ licente. excessere hoc in nostro aevo, nec modice, histriones redi*tu* libertatem suam mer-
129 cati, quippe cum iam apud maiores Roscius histrio III. $\overline{D}$ annua meritasse prodatur, nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tiridaten gesti dispensatorem, quem Nero III. $\overline{|CXXX|}$ manumisit. sed hoc pretium belli, non hominis, fuit tam Hercules quam libidinis, non formae, Paezontem e spadonibus Seiani III. $\overline{|D|}$ mercante Lutorio Prisco. quam quidem iniuriam lucri fecit ille mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

130 **40.** (41) Gentium in toto orbe praestantissima una omnium virtute haud dubie Romana exstitit. felicitas cui praecipua fuerit homini non est humani iudicii, cum prosperitatem ipsam alius alio modo et suopte ingenio quisque determinet. si verum facere iudicium volumus ac repudiata omni fortunae ambitione decernere, nemo mortalium est felix. abunde agitur atque indulgenter a fortuna deciditur cum eo qui iure dici non infelix potest. quippe ut alia non sint, certe ne lassescat fortuna metus est, quo
131 semel recepto solida felicitas non est. quid quod nemo mortalium omnibus horis sapit? utinamque falsum hoc et non ut a vate dictum quam plurimi iudicent! vana mortalitas et ad circumscribendam se ipsam ingeniosa computat more Thraciae gentis, quae calculos colore distinctos pro experimento cuiusque diei in urnam condit ac supremo

---

1 ephesia R^2a^2. -esi R^1Fd. epaesi **D**. 5 Daphnin Attio *Detl. mus. Rhen. XVIII p. 236.* daphni natio F^2a. dapninatio **DR**. damnin- F^1. dampn- **d**. 6 IIII *Hard.* III *ll. item infra.* | DCCC **R**. 7 histriones F^2a^2v. -ni R^1. -nis *r.* | reditu *Detl.* reddi **DRd**. seddi F^2 *in ras.* sed a^2v. 14 Lutorio *v. cfr. Lipsius ad Tac. ann. III 49.* utorio F^1. sutorio *r.* Clutorio *C. Keilius mus. Rhen. XVI p. 293.*

die separatos dinumerat atque ita de quoque pronuntiat. quid quod iste calculi candore illo laudato die originem 132
mali habuit? quam multos accepta adflixere imperia! quam multos bona perdidere et ultimis mersere suppliciis! ista nimirum bona, cum interim illa hora in gaudio fuit! ita est profecto, alius de alio iudicat dies et tamen supremus de omnibus, ideoque nullis credendum est. quid quod bona malis paria non sunt etiam pari numero, nec laetitia ulla minimo maerore pensanda? heu vana et inprudens diligentia! numerus dierum comparatur ubi quaeritur pondus!

41. (42) Una feminarum in omni aevo Lampido Lace- 133
daemonia refertur quae regis filia, regis uxor, regis mater fuerit, una Berenice quae filia, soror, mater Olympionicarum, una familia Curionum in qua tres continua serie oratores exstiterint, una Fabiorum in qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

42. (43) Cetera exempla fortunae variantis innumera 134
sunt. etenim quae facit magna gaudia nisi ex malis, aut quae mala inmensa nisi ex ingentibus gaudiis? **43.** servavit proscriptum a Sulla M. Fidustium senatorem annis XXXVI, sed iterum proscriptu*ra*. superstes Sullae vixit, sed usque ad Antonium, constatque nulla alia de causa ab eo proscriptum quam quia proscriptus fuisset. (44) trium- 135
phare P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompei duxit puerum, quamquam Masurius auctor est bis in triumpho ductum, Cicero mulionem castrensis fu*r*nariae fuisse, plurimi iuventam inopem in caliga militari tolerasse. fuit et Balbus 136
Cornelius maior consul, sed accusatus *id*que de iure virgarum in eum iudic*e* in consilium miss*o*, primus ex-

---

1 de quoque **R**^{2}. quoque **R**^{1}. 3 abuisset **R**. 5 nimirum **F**^{2}. nimium *r*. | *an* una hora*?* 6 tamen *ll.* tandem *Detl.* 9 ulla **d** *Rob.* ullo *r*. | heu *om.* **Rd**. 23 proscriptura *Sill.* -ptus *ll.* 25 proscriptum quam quia *om.* **R**. 29 furnariae *Turneb. adv. 29, 18.* fufinariae **DF**. fusinariae **dT**. fufifurie **R**. sufferranium **a**^{2}. 31 idque *ego.* atque *ll. v.* 32 iudice *ego.* -cem *ll.* -cum *codd. Barb. v.* | misso *ego.* missus *ll. v.*

ternorum atque etiam in oceano genitorum usus illo honore quem maiores Latio quoque negaverint. est et L. Fulvius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium consul, eodemque honore, cum transisset, exornatus confestim a populo Romano, qui solus eodem anno quo fuerat hostis
137 Romae triumphavit ex iis quorum consul fuerat. unus hominum ad hoc aevi Felicis sibi cognomen adseruit L. Sulla, civili nempe sanguine ac patriae oppugnatione adoptatum. sed quibus felicitatis inductus argumentis? quod proscribere tot milia civium ac trucidare potuisset. o prava interpretatio et futuro tempore infelix! non melioris sortis tunc fuere pereuntes quorum miseremur hodie, cum Sullam
138 nemo non oderit? age, non exitus vitae eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit erodente se ipso corpore et supplicia sibi gignente? quod ut dissimulaverit et supremo somnio eius, cui inmortuus quodammodo est, credamus ab uno illo invidiam gloria victam, hoc tamen nempe felicitati suae defuisse confessus est quod Capitolium non dedicavisset.

139 (45) Q. Metellus in ea oratione quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli pontificis, bis consulis, dictatoris, magistri equitum, quindecimviri agris dandis, qui plurimos elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit decem maximas res optimasque, in quibus quaerendis sapientes aetatem exigerent,
140 consummasse eum: voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere et clarissimum in civitate esse. haec contigisse ei nec ulli alii
141 post Romam conditam. longum est refellere et supervacuum abunde uno casu refutante. siquidem is Metellus

---

2 negaverint **RdT**. -runt *r*. 5 quo *v*. qui *ll*. 8. 9 adoptatum. sed *Salm. exerc. Plin. p. 39 b B*. -tatus. et *ll*. 10 posset **dT**. 12 hodie *om*. **R**. 19 quod *om*. **R**. 20 que metellus $\mathbf{R}^1$. quem met- **d**. qud (*i. e.* quod) met- $\mathbf{R}^2$, *haud scio an recte; apodosis incipiat v. 32*. 23 plurimos *Pint*. primus *ll*.

orbam luminibus exegit senectam amissis incendio, cum Palladium raperet ex aede Vestae, memorabili causa sed eventu misero. quo fit ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. tribuit ei populus Romanus quod nulli alii ab condito aevo, ut quotiens in senatum iret curru veheretur ad curiam. magnum et sublime, sed pro oculis datum.

44. Huius quoque Q. Metelli qui illa de patre dixit 142
filius inter rara felicitatis humanae exempla numeratur. nam praeter honores amplissimos cognomenque Macedonici a quattuor filiis inlatus rogo, uno praetorio, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio, quae singula quoque paucis contigere. in ipso tamen flore digna- 143
tionis suae ab C. Atinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem e senatu censor eiecerat, revertens e campo meridiano tempore, vacuo foro et Capitolio ad Tarpeium raptus ut praecipitaretur, convolante quidem tam numerosa illa cohorte quae patrem eum appellabat, sed, ut necesse erat in subito, tarde et tamquam in exsequias, cum resistendi sacroque sanctum repellendi ius non esset, virtutis suae opera et censurae periturus, aegre tribuno qui intercederet reperto a limine ipso mortis revocatus, alieno beneficio postea vixit, bonis inde etiam 144
consecratis a damnato suo, tamquam parum esset faucium certe intortarum expressique per aures sanguinis poena exacta. equidem et Africani sequentis inimicum fuisse inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico, siquidem dixit: ite filii, celebrate exsequias, numquam civis maioris funus videbitis. et hoc dicebat iam Baliaricis, Diadematis, iam Macedonicus ipse. verum ut 145
illa sola iniuria aestimetur, quis hunc iure felicem dixerit periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem,

---

5 ab *Rob. om. ll.* 6 ei et a^2 *Rob.* et *r.* 8 dixit **RdT**. -xerat *rv.* 10 Macedonici a *Detl.* -onia DF^1Rd. -oni a^1. -oniae F^2. -onie a^2. 11 praetorio *Pint. cfr. Val. Max. VII 1.* -orie R^1. -one DF^1. -ore F^2R^2ad. 12 *ante* duobus *excidit fortasse* iisque. 15 macerioni **R**. -onis *r.* 25. 26 poena exacta *Ianus.* -na F^2T. -ne DaF^1. -nae **Rd**. exacta esse **DFa**. -ta esset **RdT**.

perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores currusque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam urbem censore tracto — etenim sola haec morandi ratio fuerat, — tracto in Capitolium illo in quod triumphans ipse deorum exuviis ne captivos quidem sic
146 traxerat? maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis portaretur in rogum velut exsequiis quoque triumphans. nulla est profecto solida felicitas quam contumelia ulla vitae rupit, nedum tanta. quod superest, nescio morum gloriae an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam C. Atini audaciam semper fuisse inultam.

147 **45.** (46) In divo quoque Augusto, quem universa mortalitas in hac censura nuncupet, si diligenter aestimentur cuncta, magna sortis humanae reperiantur volumina: repulsa in magisterio equitum apud avunculum et contra petitionem eius praelatus Lepidus, * collegium in triumviratu pessimorum civium, nec aequa saltem portione, sed prae-
148 gravi Antonio, * proscriptionis invidia, * Philippensi proelio morbi, fuga et triduo in palude aegroti et (ut fatentur Agrippa ac Maecenas) aqua subter cutem fusa turgidi latebra, naufragia Sicula et alia ibi quoque in spelunca occultatio, iam in navali fuga urguente hostium manu preces Proculeio mortis admotae, cura Perusinae contentionis, sollicitudo Martis Actiaci, Pannonicis bellis ruina e turri,
149 tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis, suspecta Marcelli vota, pudenda Agrippae ablegatio, totiens petita insidiis vita, incusatae liberorum mortes luctusque non tantum orbitate tristis, adulterium filiae et consilia parricidae palam facta, contumeliosus privigni Neronis se-

---

4 illo F^2. -le *r*. -lud *v*. 7 ac **R**. *om. r*. 10 rumpit **R**. *an* ruperit (rupit)*?* 15 nuncupet R^2d^2. -pat **a**. -pit *r*. 17 auunculum **a**. -colum R^2. -colarium R^1. -culiarum *r*. 18 *post* Lepidus *ll. habent vv.* proscriptionis invidia, *quae ego transposui in v. 20*. 21 morbi *ll.v.* morbidi *Ianus*. 22 agrippae R^1. -pam R^2. | ac Maecenas *om.* **R**. aetenas **d**. 30 orbitate **d***v*. -tatem *r*.

cessus, aliud in nepte adulterium, iuncta deinde tot mala, inopia stipendi, rebellio Illyrici, servitiorum delectus, iuventutis penuria, pestilentia urbis, fames Italiae, destinatio exspirandi et quadridui inedia maior pars mortis in corpus recepta. iuxta haec Variana clades et maiestatis eius foeda 150
suggillatio, abdicatio Postumi Agrippae post adoptionem, desiderium post relegationem, inde suspicio in Fabium arcanorumque proditionem, hinc uxoris et Tiberi cogitationes, suprema eius cura. in summa deus ille caelumque nescio adeptus magis an meritus herede hostis sui filio excessit.

46. (47) Subeunt in hac reputatione Delphica ora- 151
cula velut ad castigandam hominum vanitatem a deo emissa. duo sunt haec: Pedium felicissimum, qui pro patria proxime occubuisset; iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum consulti: Aglaum Psophidium esse feliciorem. senior hic in angustissimo Arcadiae angulo parvum sed annuis victibus large sufficiens praedium colebat, numquam ex eo egressus atque, ut e vitae genere manifestum est, minima cupiditate minimum in vita mali expertus.

47. (48) Consecratus est vivus sentiensque eiusdem 152
oraculi iussu et Iovis deorum summi adstipulatu Euthymus pycta, semper Olympiae victor et semel victus. patria ei Locri in Italia. ibi imaginem eius et Olympiae alteram eodem die tactam fulmine Callimachum ut nihil aliud miratum video deumque iussisse sacrificari, quod et vivo factitatum et mortuo, nihilque de eo mirum aliud quam hoc placuisse dis.

48. (49) De spatio atque longinquitate vitae hominum 153

---

6 adoptationem **R**. 9 illum **R**. 10 hostis sui **R**. hostis suo $\mathbf{F}^2$. orti suo *r*. 12 hanc **R**. 14 pedium $\mathbf{Ra}^1\mathbf{d}$. paedium **DF**. phedium $\mathbf{a}^2$. Tellum Pediaeum *Url. vind. n. 163.* 16 Psophidium *v. cfr. Val. Max. VII 1, 2.* prophid- **R**. -phod- *r*. 17 angustissimo *v.* -mum (aug- **R**) *ll.* 23 *Noltenius quaest. Plin. thes. 5 vult* et dolo semel. | patrie et **Rd**. 24 eius ibi et **DFa**. 26 deumque *edd. vett.* ad eumque *ll. an* ad eamque *?* | sacrificari **Rd**. -care *r*. 27 de eo $\mathbf{F}^2\mathbf{T}$. adeo **Rd***v*. deo *r*. 28 hoc **FRd**. *om. r*. 29 sparatio **R**.

non locorum modo situs verum *et tempora* ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose, ut reor, multa *de* hominum aevo referens cornici novem nostras attribuit aetates, quadruplum eius cervis, id triplicatum corvis, et reliqua
154 fabulosius in phoenice ac Nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartesiorum regi CL tribuit annos, Cinyrae Cypriorum decem annis amplius, Aegimio CC, Theopompus Epimenidi Gnosio CLVII; Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis ducen*os* explere, cui adstipulatur Damastes memorans Pictoreum ex his praecipuum corpore viribusque etiam CCC vixisse, Ephorus Arcadum
155 reges tricenis annis, Alexander Cornelius Dandonem quendam in Illyrico D vixisse, Xenophon in periplo Lutmiorum insulae regem DC, atque ut parce mentitus filium eius DCCC. quae omnia inscitia temporum acciderunt. annum enim alii aestate determinabant et alterum hieme, alii quadripertitis temporibus, sicut Arcades quorum anni trimenstres fuere, quidam lunae senio ut Aegyptii. itaque apud eos aliqui et singula milia annorum vixisse
156 produntur. sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum LXXX annis regnasse prope certum est. putant quadragensimo coepisse. Masinissam LX annis regnasse indubitatum est, Gorgian Siculum CVIII vixisse. Q. Fabius Maximus LXIII annis augur fuit. M. Perpenna et nuper L. Volusius Saturninus omnium quos in consulatu sententiam rogaverant superstites fuere. Perpenna septem reli-

---

1 et tempora *Detl. coll.* § *155.* exempla *ll. v.* 3 de *v. om. ll.* 7 Arganthonio *Barb.* arguanthonio **DF**^{1}**a**d. archanth- **F**^{2}. arguatonio **R**. 9 CLVII *Detl. coll.* § *175 et Val. Max. VIII 13, ext. 5.* clui **D**^{1}. cluih **D**^{2}. duih **a**^{1}. CLIII *r.* 10 aetoliepiorum **R**^{1}. -iaephi- **R**^{2}. | ducenos *ego.* -ntos *v.* -nta **DFa**. CC **Rd**. 11 damastes *codd. Gelen.* damiates *ll.* | pictoreum **Ra**^{2}. -orum **a**^{1}. -orium *r.* Titormum *Url. vind. n. 164.* 14 periplu **D**. petriplu **ad**. petri/// **F**^{1}. perip **F**^{2}. petropu **R**. 15 Latriniorum *Url. chrest. coll. IV 97.* Latmiorum *Salm. cfr. Val. Max. l. l.* § *7.* 20 aliqui **d**. *om. r.* | singuli **d**. 21 arcanthonium **D**. archanto- **ad**. archado- **F**. arcandorium **R**. 25 LXVI **F** *in ras.*

quit ex iis quos censor legerat; vixit annos LXXXXVIII. qua in re et illud adnotare succurrit, unum omnino 157
quinquennium fuisse quo senator nullus moreretur, cum Flaccus et Albinus censores lustrum condidere, usque ad proximos censores, ab anno urbis DLXXVIIII. M. Valerius Corvinus centum annos inplevit, cuius inter primum et sextum consulatum XLVI anni fuere. idem sella curuli semel ac viciens sedit, quotiens nemo alius. aequavit eius vitae spatia Metellus pontifex.

Et ex feminis Livia Rutili LXXXXVII annos excessit, 158
Statilia Claudio principe ex nobili domo LXXXXVIIII, Terentia Ciceronis CIII, Clodia Ofili CXV, haec quidem etiam enixa quindeciens. Lucceia mima C annis in scaena pronuntiavit. Galeria Copiola emboliaria reducta est in scaenam C. Poppaeo Q. Sulpicio cos. ludis pro salute divi Augusti votivis annum CIIII agens; producta fuerat tirocinio a M. Pomponio aedile plebis C. Mario Cn. Carbone cos. ante annos XCI, a Magno Pompeio magni theatri dedicatione anus pro miraculo reducta. Sammullam quoque 159
centum decem annis vixisse auctor est Pedianus Asconius. minus miror Stephanionem, qui primus togatus saltare instituit, utrisque saecularibus ludis saltavisse, divi Augusti et quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecit, quando LXIII non amplius anni interfuere, quamquam et postea diu vixit. in Tmoli montis cacumine quod vocant Tempsin CL annis vivere Mucianus auctor est, totidem annis censum Claudi Caesaris censura T. Fullonium Bononiensem, idque collatis censibus quos ante detulerat

---

1 LXXXXVII **a**. LXXXVIII **F²**. 5 DLXXVIII **a**. 6 Corvinus *v. cfr. Val. Max. VIII 13, 1.* cornelius *ll.* 10 Rutili *v. cfr. Val. Max. l. l.* § *6.* rutilia *ll.* | XCVI **R**. 11 sattilia *ll.* 12 ofelli **F²**. 16 CIIII **F²a²**. VIIII **d**. VIII *r.* 17 pōpinio **R**. 18 XCI **a²**. XD **DRd**. X **a¹**. XV **F²** *in ras.* | Magno *v.* marco *ll.* 20 centum decem **Rd**. CX *r.* 22 saltavisse *ego.* -uitsed *ll.* -visse et *Sill.* 23 et quos Claudius **Rv**. et Claudius quos **d**. et quos CL **F²**. CL quos *r.* 24 LXXXIII **R**. 27 annis *ego.* -nos *ll. v. fortasse* annorum (annor̄); *cfr.* § *164.* | censum **F**. centum **DRd**. *om.* **a**. | claudi **Rd**. CL *r.*

vitaeque argumentis — etenim curae principi *id* erat — verum apparuit.

160 **49.** (50) Poscere videtur locus ipse sideralis scientiae sententiam. Epigenes CXII annos inpleri negavit posse, Berosus excedi CXVI. durat et ea ratio quam Petosiris ac Necepsos tradidere (tetartemorion appellant a trium signorum portione) qua posse in Italiae tractu CXXIIII annos vitae contingere apparet. negavere illi quemquam LXXXX partium exortivam mensuram (quod anaphoras vocant) transgredi, et has ipsas incidi occursu maleficorum siderum aut etiam radiis eorum solisque. Aesculapius rursus *et* Aesculapi secta quae stata vitae spatia a stellis accipi dicit, quantum plurimum tribuant incertum est.

161 rara autem esse dicunt longiora tempora quidem, cum momentis horarum insignibus lunae dierum, ut VII atque XV, quae nocte ac die observantur, ingens turba nascatur scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non fere ita genitis LIIII annum excedentibus.

162 Primum ergo ipsius artis inconstantia declarat quam incerta res sit. accedunt experimenta recentissimi census quem intra quadriennium imperatores Caesares Vespasiani pater filiusque censores egerunt. nec sunt omnia vasaria excutienda, mediae tantum partis inter Apenninum Padum-

163 que ponemus exempla: CXX annos Parmae tres edidere,

---

1 id curae **R**(*?*)*v*. | principi id *Detl.* -pio *ll.* 3 scientia **R**. 4 sententiam *om.* **DF**^{1}**d**^{1}. *an* locum sibi sideralis scientia*?* | epigenes **R** *in marg.* -genus **F**^{2}. *om.* **F**^{1}. sic *r.* | CXII **RdT**. CXV **F**^{2} *in ras.* XII *r.* 5 excedit **FRad.** | CXVII **R**. 6 et tartemarion **R**. (tradiderit) etartemarion **d**. 7. 8 *an* CXXI annos vitae*? cfr. Iul. Firm. Mat. II c. 13.* 11 Aesculapius *ego.* escol- **a**. *om.* **F**^{2}. scol- *r.* schola **T***v*. 12 et *ego inserui.* | Aesculapii **T***v*. esculapi **F**^{2}. scol- **R**. scul- *r.* | secta *edd. vett.* secuta *ll.v.* | stata uitae **F**. statuite **Da**. -uit **Rd**. | spatia uitae **R**^{2}**d**^{2}. 13 sed quantum **Rd**(*?*)*v*. | tribuant *ego.* -uat *ll.* 14 quidem, cum *ego.* quidem (quid est **DF**) q$\overline{\text{m}}$ *ll.* quandoquidem *v.* 17 appellant **d***v*. -at *r.* 18 LIII **dT**. *fortasse* LXIII. *cfr. Gell. n. A. XV 7. Censor. d. d. nat. 14, 14.* 20 experimenta **d**. exempla *add.* **DRF**^{1}**a**^{1}. et exempla *add.* **F**^{2}**a**^{2}. *cfr. nov. luc. p. 77.* 21 imperatores *v.* -orũ **R**^{2}. -or *r.* | caesares *v.* -ris *ll.* 23 meridie **Rd**.

Brixilli unus, CXXV Parmae duo, CXXX Placentiae unus, Faventiae una mulier, CXXXV Bononiae L. Terentius M. filius, Arimini vero M. Aponius CXL, Tertulla CXXXVII. citra Placentiam in collibus oppidum est Veleiatium, in quo CX annos sex detulere, quattuor vero centenos vicenos, unus CXL, M. Mucius M. F. Galeria Felix. ac ne 164
pluribus moremur in re confessa, in regione Italiae octava centenum annorum censi sunt homines LIIII, centenum denum homines XIIII, centenum vicenum quinum homines duo, centenum tricenum homines quattuor, centenum tricenum quinum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres.

Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte 165
natos Hectorem et Polydamanta tradidit, tam diversae sortis viros. C. Mario Cn. Carbone III cos. a. d. V kal. Iunias M. Caelius Rufus et C. Licinius Calvus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari eventu. hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo cotidie evenit, pariterque domini ac servi gignuntur, reges et inopes.

50. (51) Publius Cornelius Rufus, qui consul cum 166
M'. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. e diverso Pheraeus Iason deploratus a medicis vomicae morbo, cum mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram proelio commisso adversus Allobrogum Arvernorumque gentes a. d. VI idus Augustas, $\overline{\text{CXXX}}$ perduellium caesis, febri

---

1—3 *dist. Detl.* 1 Brixilli *Detl. coll. III 115.* -ili *ll.* -elli *v.* 2 muliere **R.** -ri **d.** | CXXXV *v.* CXXV *ll.* 3 M. Aponius *v.* maponia **a.** -nias *r.* | CXL *Bergk. diurn. litt. ant. 1849 p. 21.* CX et L **R.** VI et L **d.** sex et L *r.* 4 circa **R.** 5 CCX **DFa.** | vero *om.* **Rd.** 6 CXL *v.* ex (C. **Fa**) quinquaginta *ll.* | gali **Rd.** 10 centenum uicenum tricenum **a.** 11 aut $\mathbf{F^2Rad}$. au $\mathbf{F^1}$. autem **D.** | septimum $\mathbf{a^1}$. homines IIII tricenum centenum aut septimum $\mathbf{a^2}$. 16 Caelius *Colerus ad Val. Max. IV 2, 7. v.* caecilius *ll.* | C. *v.* Cornelius *ll.* 23 Pheraeus *Pint.* ualerius $\mathbf{F^2}$. phalereus *r.* | iason **R.** eacus $\mathbf{F^2}$. iacum *r.*

167 quartana liberatus est in acie. incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturae, quicquid datur nobis, malignum vero et breve etiam in his quibus largissime contigit, universum utique aevi tempus intuentibus. quid quod aestimatione nocturnae quietis dimidio quisque spatio vitae suae vivit, pars aequa morti similis exigitur aut poenae, nisi contigit quies? nec reputantur infantiae anni qui sensu carent, non senectae in poenam vivacis. tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curae, [totiens] invocata
168 morte ut nullum frequentius sit votum. natura vero nihil hominibus brevitate vitae praestitit melius. hebescunt sensus, membra torpent, praemoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta, et tamen vitae hoc tempus adnumeratur. ergo pro miraculo et id solitarium reperitur exemplum Xenophili musici, centum et quinque
169 annis vixisse sine ullo corporis incommodo. at Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes qualiter nullis aliis animalibus certis pestifer calor remeat horis aut rigor, neque horis modo sed et diebus noctibusque trinis quadrinisve, etiam anno toto. atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori. morbis quoque enim
170 quasdam leges natura posuit: quadrini circuitus febrem numquam bruma, numquam hibernis mensibus incipere, quosdam post sexagensimum vitae spatium non accedere, alios pubertate deponi, a feminis praecipue, senes minime sentire pestilentiam. namque et universis gentibus ingruunt morbi, et generatim modo servitiis modo procerum ordini aliosque per gradus. qua in re observatum a meridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semper ire, nec umquam aliter fere, non hieme, nec ut ternos ex-
171 cedat menses. **51.** (52) iam signa letalia: in furoris morbo risum, sapientiae vero aegritudine fimbriarum curam et stragulae vestis plicaturas, a somno moventium neglectum,

---

1. 2 nimirum $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. nimium *rv*. 9 *uncinos posui ego: cfr. luc. p. 90 n. 57.* 15 Xenophili musici $\mathbf{R}^2$. -li musicus $\mathbf{F}^2$. -limus *r*. | centum **Rd**. ducentum *r*. 21 sapiendam $\mathbf{DF}^1\mathbf{a}^1$. *locus adhuc corruptus est.* | enim quoque **R**. 24 accidere **Rd**. 33 monentium **d**. morient- **DFa**.

praefandi umoris e corpore effluvium, in oculorum quidem et narium aspectu indubitata maxime, atque etiam supino adsidue cubitu, venarum inaequabili aut formicante percussu, quaeque alia Hippocrati principi medicinae obser-
5 vata sunt. et cum innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt, quippe cum censorius Cato ad filium de validis quoque observationem ut ex oraculo aliquo prodiderit senilem iuventam praematurae mortis esse signum. morborum vero tam infinita est multitudo ut 172
10 Pherecydes Syrius serpentium multitudine ex corpore eius erumpente exspiraverit. quibusdam perpetua febris est, sicut C. Maecenati. eidem triennio supremo nullo horae momento contigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre et eo
15 consumptus est satis longa senecta.

52. (53) Aviola consularis in rogo revixit et, quo- 173
niam subveniri non potuerat praevalente flamma, vivus crematus est. similis causa in L. Lamia praetorio viro traditur. nam C. Aelium Tuberonem praetura functum a
20 rogo relatum Messala Rufus et plerique tradunt. haec est condicio mortalium. ad has et eiusmodi occasiones fortunae gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. reperimus inter exempla Hermotimi Clazomenii 174
animam relicto corpore errare solitam vagamque e lon-
25 ginquo multa adnuntiare quae nisi a praesente nosci non possent, corpore interim semianimi, donec cremato eo inimici qui Cantharidae vocabantur remeanti animae veluti vaginam ademerint; Aristeae etiam visam evolantem ex ore in Proconneso corvi effigie, quae magna quaeritur hac
30 fabulositate. quam equidem et in Gnosio Epimenide simili 175

---

1 profandi **DFad**. 5 sint *om.* **Rd**. 20 Messala Rufus *Dalec. cfr. Brunn. de auct. ind. Plin. p. 13.* Messala, Rufus *Hard. v.* 22 morti $\mathbf{R^3F^2a^2d^2}$. sorte $\mathbf{R^1}$. forti $\mathbf{d^1}$. forte *r*. 23 de anima reperimus **Rd**. reperimus *r*. 27. 28 ueluti uaginam $\mathbf{R^2F^2a^2}$. velut imaginem *r*. 29 effigie quae **dT**. effigie **R**. effigieq; *r*. | sequitur $\mathbf{a^2}$. quaeritur (q; ritur **R**) *rv*. | ecc $\mathbf{R^1}$. heec $\mathbf{R^2}$. hac *r*. *fortasse* quem magna prosequitur Graecia fabulositate, *nam locus adhuc corruptus est.*

modo accipio, puerum aestu et itinere fessum in specu septem et quinquaginta dormisse annis, rerum faciem mutationemque mirantem velut postero die experrectum, hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum et quinquagesimum atque centesimum vitae duraret annum. feminarum sexus huic malo videtur maxime opportunus conversione volvae, quae si corrigatur, spiritus restituitur. huc pertinet nobile apud Graecos volumen Heraclidis septem diebus feminae exanimis ad vitam re-
176 vocatae. Varro quoque auctor est XXviro se agros divi- dente Capuae quendam qui efferretur foro domum remeasse pedibus. hoc idem Aquini accidisse. Romae quoque Corfidium materterae suae maritum funere locato revixisse et
177 locatorem funeris ab eo elatum. adicit miracula quae tota indicasse conveniat: e duobus fratribus equestris ordinis Corfidis maiori accidisse ut videretur exspirasse, apertoque testamento recitatum heredem minorem funeri institisse, interim eum qui videbatur exstinctus plaudendo concivisse ministeria et narrasse a fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo, demonstratum praeterea quo in loco defodisset aurum nullo conscio, et rogasse ut iis funebribus quae comparasset efferretur. hoc eo narrante fratris domestici propere adnuntiavere exanimatum illum, et aurum
178 ubi dixerat repertum est. plena praeterea vita est his vaticiniis, sed non conferenda, cum saepius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Caesaris classium fortissimus captus a Sexto Pompeio iussu eius incisa cervice et vix cohaerente iacuit in litore toto die. deinde, cum advesperavisset, gemitu precibusque congregata multitudine petiit uti Pompeius ad se veniret aut aliquem ex arcanis mitteret, se enim ab inferis remissum
179 habere quae nuntiaret. misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit inferis dis placere Pompei causas et partes pias, proinde eventum futurum quem optaret, hoc

---

10 se agros *Rob.* se agro R^1a^2. saegro Fa^1. segro *r*. 15 e *om.* **Rd**. 16 maioris **R**. 17 fuerit R^1d. fratrem R^2. funeri *r*. | instituisse R^2. 27 classiom R^1. 29 cum gemitu *Rv*. 30 ut R^2. 32 haberetque quod **d**.

se nuntiare iussum, argumentum fore veritatis quod peractis mandatis protinus exspiraturus esset. idque ita evenit. post sepulturam quoque visorum exempla sunt, nisi quod naturae opera, non prodigia, consectamur.

53. (54) In primis autem miraculo sunt — at quae 180
frequentia! — mortes repentinae (hoc est summa vitae felicitas), quas esse naturales docebimus. plurimas prodidit Verrius, nos cum delectu modum servabimus. gaudio obiere praeter Chilonem, de quo diximus, Sophocles et Dionysius tyrannus, uterque accepto tragicae victoriae nuntio, mater illa Cannensi filio incolumi reviso contra nuntium falsum, pudore Diodorus sapientiae dialecticae professor, lusoria quaestione non protinus ad interrogationes Stilponis dissoluta. nullis evidentibus causis obiere, 181
dum calciantur matutino, duo Caesares, praetor et praetura perfunctus dictatoris Caesaris pater, hic Pisis exanimatus, ille Romae, Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie kal. Ian., in cuius locum *C.* Rebilus paucissimarum horarum consulatum petiit, item C. Volcatius Gurges senator, omnes adeo sani atque tempestivi ut de progrediendo cogitarent, Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi, C. Aufustius egressus, cum in senatum iret, offenso pede in comitio. legatus quoque 182
qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione oraverat in limine curiae protinus exspiravit progredi volens, Cn. Baebius Tamphilus praetura et ipse functus, cum a puero quaesisset horas, Aulus Pompeius in Capitolio, cum deos salutasset, M'. Iuventius Thalna consul, *d*um

---

2 itaque ita **R**. 5 at quae *ego: cfr. nov. luc. p. 87.* atque **R**a^2**d**. ad quem *r*. 6 frequenter a^2. 7 doceuimus **R**. 11 illac annensis R^2. ille annensi *cum ras.* R^1. | incolumi reviso **F**. in columine viso **DR**. incolume (in colum ne a^1) viso **ad**. 13. 14 interrogationes stilbonis F^2. -nem stilb- R^2. -ne stilb- DF^1R^1. -nes tilb- a^2**d**. -ne tilb- a^1. 16. 17 exanimatus **R**. est *add. r*. 18 C *Sill.* Rebilus *v*. orbilius D^1**F**. or///b- **R**. orab- D^2**a**. more illius **d**. 19 Gurges *v*. -us *ll*. 25 orauerat F^2 *in ras.* **R**. conauerat **D**. eruerat **d**. continauerat a^1. contionauerat a^2. 26 Tamphilus *Hard.* pampilus **R**. pamphius a^1. pamphilus *r*. 28 dum *Sillig.* cum *ll*.

sacrificat, C. Servilius Pansa, cum staret in foro ad tabernam hora diei secunda in P. fratrem innixus, Baebius iudex, dum vadimonium differri iubet, M. Terentius Corax,
183 dum tabellas scribit in foro. nec non et proximo anno, dum consulari viro in aurem dicit, eques Romanus ante Apollinem eboreum qui est in foro Augusti. super omnes C. Iulius medicus, dum inunguit, specillum per oculum trahens, A. Manlius Torquatus consularis, cum in cena placentam adpeteret, L. Tuccius medicus Valla, dum mulsi potionem haurit, Appius Saufeius, e balineo reversus cum mulsum bibisset ovumque sorberet, P. Quintius Scapula, cum apud Aquilium Gallum cenaret, Decimus Saufeius
184 scriba, cum domi suae pranderet. Cornelius Gallus praetorius et *T.* Hetereius eques Romanus in venere obiere, et quos nostra adnotavit aetas duo equestris ordinis in eodem pantomimo Mystico tum forma praecellente. operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab an-
185 tiquis traditur. comoediarum *h*istrio is, cum populo admodum placuisset natali die suo conviviumque haberet, edita cena calidam potionem in pultario poposcit, simulque personam eius diei acceptam intuens coronam e capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret.
186 Haec felicia exempla, at contra miseriarum innumera: L. Domitius clarissimae gentis apud Massiliam victus, Corfini captus ab eodem Caesare, veneno poto propter taedium

---

2 secunda **d**. ad secundam (-da **D**) *r*. 8 A. *v*. am **a**. iā $\mathbf{D}^2\mathbf{F}$. iū **R**. *om*. $\mathbf{D}^1$. *del*. $\mathbf{d}^2$.. 9 Tuccius *Hard*. tunccius **D**a. tuntius **F**. t.tutius **R**. tuscius **dT**. | ualla *ll*. Sullae *Detl*. 10 sacipeius **R**. 12 Aufeius **R** *ex corr*. 14 T. Hetereius *Halm. ad Val. Max. IX 12, 8*. V. hectierius **R**. V. heterius **dT**. V. etherius **D**. V. aetherius **F**. V. ethrius **a**. 16 pantomimu $\mathbf{R}^1$. -imō $\mathbf{R}^2$. -inu **d**. | histico $\mathbf{R}^2$. histao $\mathbf{R}^1$. 16. 17 operosissima *ll. v. an* prodigiosissima*?* 18 istri is **R**. ystriis **d**. istrio is *r*. 20 enita $\mathbf{DF}^1\mathbf{a}^1\mathbf{d}$. 21 intuens *ll. v.* induens *Georges philol. XXXII p. 690*. 23 te poscere $\mathbf{R}^2$. te postere $\mathbf{R}^1$. deposcere **d**. 24 miseriarum *ll. v. an* miserarum (*sc.* mortium)*?* *Detl*. miserorum. 25. 26 corfinii $\mathbf{F}^2$ *in ras*. cornifi $\mathbf{DR}^1\mathbf{d}^2$. cornifici *r*.

vitae, postquam biberat, omni ope ut viveret adnisus est. invenitur in actis Felice russei auriga elato in rogum eius unum e faventibus iecisse se, frivolum dictu, ne hoc gloriae artificis daretur, adversis studiis copia odorum corruptum criminantibus. cum ante non multo M. Lepidus nobilissimae stirpis, quem diverti anxietate diximus mortuum, flammae vi e rogo eiectus recondi propter ardorem non potuisset, iuxta sarmentis aliis nudus crematus est. 122

54. (55) Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti. terra condebantur. at postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum. et tamen multae familiae priscos servavere ritus, sicut in Cornelia nemo ante Sullam dictatorem traditur crematus, idque voluisse veritum talionem eruto C. Mari cadavere. [sepultus vero intellegatur quoquo modo conditus, humatus vero humo contectus]. 187

55. (56) Post sepulturam vanae manium ambages. omnibus a supremo die eadem quae ante primum, nec magis a morte sensus ullus aut corpori aut animae quam ante natalem. eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat et in mortis quoque tempora sibi vitam mentitur, alias inmortalitatem animae, alias transfigurationem, alias sensum inferis dando et manes colendo deumque faciendo qui iam etiam homo esse desierit, ceu vero ullo modo spirandi ratio ceteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur quibus nemo similem divinat inmortalitatem. quod autem corpus animae per se? quae materia? ubi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut qui tangit? quis usus eius aut quod sine his bonum? quae deinde sedes quantave multitudo tot saeculis animarum velut umbrarum? puerilium ista deliramentorum avidaeque 188 189

---

3 sese **R**. *om.* **d**. se *r*. 5 Lepidus **dv**. *om. r*. 8 potuisse **Rd**^{1}. 10 postquam **dv**. post *r*. 14 eruto **R**. obruto *r*. | sepultus — 16 contectus *uncis inclusi cum Pintiano: cfr. luc. p. 52.* 15 intellegitur **F**^{2}**a**^{2} *Rob.* 17 vanae *Detl.* variae **RdTv**. ariae **DF**^{1}**a**^{1}. aliae *r*. 18 supremo *ego luc. p. 57.* -ma *ll. v.* 21 ipsa sibi **a**^{2} *Rob.* | vitam **Rd**. vita *r*. 31 ista **RF**^{2}. sta **DF**^{1}. stat **ad**. | deliramentorum **R**^{2}. delenim- **DFR**^{1}. elenim- **a**. elem- **dT**.

numquam desinere mortalitatis commenta sunt. similis et de adservandis corporibus hominum ac reviviscendi pro-
190 misso Democriti vanitas, qui non revixit ipse. quae, malum, ista dementia est iterari vitam morte? quaeve genitis quies umquam, si in sublimi sensus animae manet, inter inferos umbrae? perdit profecto ista dulcedo credulitasque praecipuum naturae bonum, mortem, ac duplicat obituri dolorem etiam post futuri aestimatione. etenim si dulce vivere est, cui potest esse vixisse? at quanto facilius certiusque sibi quemque credere *et* specimen securitatis antegenitali sumere experimento!

191 **56.** (57) Consentaneum videtur, priusquam digrediamur a natura hominum, indicare quae cuiusque inventa sint. emere ac vendere instituit Liber pater ..... idem diadema, regium insigne, et triumphum invenit, Ceres frumenta, cum antea glande vescerentur. eadem molere et conficere in Attica, ut alii in Sicilia, ob id dea iudicata. eadem prima leges dedit, ut alii putavere Rhadamanthus.

192 Litteras semper arbitror Assyriis fuisse, sed alii apud Aegyptios a Mercurio, ut Gellius, alii apud Syros repertas volunt. utrique in Graeciam attulisse e Phoenice Cadmum sedecim numero, quibus Troiano bello Palameden adiecisse quattuor hac figura ΖΥΦΧ, totidem post eum Simoniden melicum, ΨΞΩΘ, quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles decem et octo priscas fuisse, et duas ab Epicharmo additas ΧΖ quam a Palamede mavult.

---

3 Democriti *ego luc. p. 68.* -to *ll.* | quę **R**^{1}. qud **R**^{2}. 5 genitis *v.* gentis **F**^{2}**a**^{2}. gintis **F**^{1}. genti **Rad.** ginti **D.** | sublimi **d.** -me *r.* 8 obituri *Pint.* obitusi **R.** -tu si **DF**^{2}**a**^{1}. -tui **F**^{1}. -tus si **a**^{2}. -tu sit **d**^{1}. -tus hii **d**^{2}. 10 et *ego. om. ll.* ac *v.* 14 *lacunam ego indicavi.* Mercurius *ante* emere *et* vindemiare *post* pater *inseri voluit Ianus. cfr. etiam Osann. philol. VII 394 et Url. vind. I nr. 166.* | aut **R.** ac *r.* 17 ut ali *Detl.* aut alia **R**^{1}. uialia **DF**^{1}**a**^{1}**d.** et alia **R**^{2}**a**^{2}*v.* italia **F**^{2}. 19 assyriis **R.** -rias **F**^{2}**a**^{2}**d** *Rob.* -ras **F**^{1}**D**^{2}. -nas **D**^{1}. arsypas **a**^{1}. 21 utrique **dT.** uirique **DR**^{1}**F**^{2}**a**^{1}. uiri **F**^{1}. utique **a**^{2} *Rob. v.* easque **R**^{2}. | attulisse *ll.* int- *v.* 23 ΖΥΦΧ *ego.* ΝΥΦΧ *ll.* ΖΨΦΧ *Detl.* ΗΨΦΧ *Ianus. an* ΖΥΨΞ*?* 24 ΨΞΩΘ *ego.* ΨΞΟΘ **R.** ΥΞΘΘ **D.** ΥΞΘϵ **Fad.** ΥΞΩΘ *Detl. an* ΦΧΩΘ*?* 26 ΧΖ *ego.* ΧΖ **F**^{2}. *om. r.* ΨΖ *Detl.* ΘΧ *v.*

Anticlides in Aegypto invenisse quendam nomine Menen 193
tradit, $\overline{XV}$ annorum ante Phoronea antiquissimum Graeciae
regem, idque monumentis adprobare conatur. e diverso
Epigenes apud Babylonios $\overline{DCCXX}$ annorum observationes
siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor
in primis, qui minimum, Berosus et Critodemus,
$\overline{CCCCXC}$, ex quo apparet aeternus litterarum usus. in La-
tium eas attulerunt Pelasgi.

Laterarias ac domos constituerunt primi Euryalus et 194
Hyperbius fratres Athenis. antea specus erant pro domibus.
Gellio Toxius Caeli filius lutei aedificii inventor placet,
exemplo sumpto ab hirundinum nidis. oppidum Cecrops
a se appellavit Cecropiam quae nunc est arx Athenis. ali-
qui Argos a Phoroneo rege ante conditum volunt, quidam
et Sicyonem, Aegyptii vero multo ante apud ipsos Diospolin.
tegulas invenit Cinyra Agriopae filius et metalla aeris, 195
utrumque in insula Cypro, item forcipem, martulum,
vectem, incudem; puteos Danaus ex Aegypto advectus in
Graeciam quae vocabatur Argos Dipsion; lapicidinas Cadmus
Thebis, aut ut Theophrastus in Phoenice; Thrason mu-
ros, turres ut Aristoteles Cyclopes, Tirynthii ut Theo-
phrastus; Aegyptii textilia, inficere lanas Sardibus Lydi, 196
fusos in lanificio Closter filius Arachnae, linum et retia
Arachne, fulloniam artem Nicias Megarensis, sutrinam Tychius
Boeotius. medicinam Aegyptii apud ipsos volunt repertam,
alii per Arabum Babylonis et Apollinis filium, herbariam
et medicamentariam a Chirone Saturni et Philyrae filio.
aes conflare et temperare Aristoteles Lydum Scythen 197
monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putant, aera-
riam fabricam alii Chalybas alii Cyclopas, ferrum Hesiodus
in Creta eos qui vocati sunt Dactyli Idaei. argentum in-

1 Menen *Url. vind. n. 167.* minon F^1. menon *rv.* 7 appareret **DFR**^{1}**d**^{2}. 9 domos F^2. -um *r.* 12 *an post* oppidum *excidit* primum *?* 13 est arx F^2. est art a^2. est /// R. eythar **D**. eithar **d**. euthar *r.* 16 agryope F^2. agricolae **Rad**. -rycole **DF**^{1}. 19 qua *Ungerus Sinis p. 125 n. 32. an* eam quae *?* 21 Tirynthii *codd. Gel.* typinthii **DF**. typhinthii **a**. tipintii **Rd**. 24 sutrinam Tychius *Hard.* sutrinan(-am- F^2)-tibus *ll.*

venit Erichthonius Atheniensis, ut alii Aeacus; auri metalla et flaturam Cadmus Phoenix ad Pangaeum montem, ut alii Thoas aut Aeacus in Panchaia aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinae quoque inventionem ex metallis assignat. plumbum ex Cassiteride insula primus adportavit Midacritus. 5
198 fabricam ferream invenerunt Cyclopes, figlinas Coroebus Atheniensis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii Hyperbius Corinthius. fabricam materiariam Daedalus, et in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam, normam autem et libellam et tornum et 10 clavem Theodorus Samius, mensuras et pondera Phidon Argivus, aut Palamedes ut maluit Gellius; ignem e silice Pyrodes Cilicis filius, eundem adservare ferula Prometheus;
199 vehiculum cum quattuor rotis Phryges, mercaturas Poeni, culturam vitium et arborum Eumolpus Atheniensis, vinum 15 aquae misceri Staphylus Sileni filius, oleum et trapetas Aristaeus Atheniensis, idem mella; bovem et aratrum Bu-
200 zyges Atheniensis, ut alii Triptolemus; regiam civitatem Aegyptii, popularem Attici post Theseum. tyrannus primus fuit Phalaris Agraganti. servitium invenere Lacedaemonii. 20 iudicium capitis in Areopago primum actum est.

Proelium Afri contra Aegyptios primi fecere fustibus, quos vocant phalangas. clupeos invenerunt Proetus et Acrisius inter se bellantes, sive Chalcus Athamantis filius, loricam Midias Messenius, galeam, gladium, hastam Lace- 25
201 daemonii, ocreas et cristas Cares. arcum et sagittam Scythen Iovis filium, alii sagittas Persen Persei filium invenisse dicunt, lanceas Aetolos, iaculum cum ammento Aetolum Martis filium, hastas velitares Tyrrenum *et* pilum, Penthesileam Amazonem securim, Pisaeum venabula et in 30 tormentis scorpionem, Cretas catapultam, Syrophoenicas

---

3 Aeacus *Url. ann. phil. LXXVII p. 489.* aeaclis **DF**. eaclis *r*. 4 ex metallis *Detl.* et metellus $\mathbf{R}^2$. ex mellis *r*. ex melle *v*. | assignat *Rob.* signat *ll.* 10 lythocollam $\mathbf{DF}^1\mathbf{a}^1$. -coliam $\mathbf{a}^2$. -caliam $\mathbf{F}^2$. lithocollam **d**. 12 argius **RT**. asgius **d**.

17.18 Buzyges *codd. Gel.* biziges **d**. buxiges $\mathbf{F}^2$. bityges **D**. bytiges **a**. bytyges $\mathbf{F}^1$. bitiges **R**. 24 Acrisius *v. cfr. Apollod. II 2, 2.* caritus $\mathbf{F}^2$. acritus *r*. 29 yrrenum **R**. | et *add. et verba dist. Ianus.*

ballistam et fundam, aeneam tubam Pisaeum Tyrreni, testudines Artemonem Clazomenium, equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epium ad Troiam, equo vehi Bellerophontem, frenos et strata equorum Pelethronium, pugnare ex equo Thessalos qui Centauri appellati sunt habitantes secundum Pelium montem. bigas prima iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes invenit Troiano bello, specularum significationem eodem Sinon, inducias Lycaon, foedera Theseus. 202

Auguria ex avibus Car a quo Caria appellata; adiecit ex ceteris animalibus Orpheus, aruspicia Delphus, ignispicia Amphiaraus, extispicia avium Tiresias Thebanus, interpretationem ostentorum et somniorum Amphictyon, astrologiam Atlans Libyae filius, ut alii Aegyptii, ut alii Assyrii, sphaeram in ea Milesius Anaximander, ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. musicam Amphion, fistulam et monaulum Pan Mercuri, obliquam tibiam Midas in Phrygia, geminas tibias Marsyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsyas Phryx, citharam Amphion, ut alii Orpheus, ut alii Linus. septem chordis primum cecinit III ad IIII primas additis Terpander, octavam Simonides addidit, nonam Timotheus. cithara sine voce cecinit Thamyris primus, cum cantu Amphion, ut alii Linus. citharoedica carmina composuit Terpander. cum tibiis canere voce Troezenius Ardalus instituit. saltationem armatam Curetes docuere, pyrrichen Pyrrus, utramque in Creta. versum heroum Pythio oraculo debemus. de poematum origine magna quaestio est. ante Troianum bellum probantur fuisse. prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit Cyri regis aetate, historiam Cadmus Milesius, ludos gymnicos in Ar- 203 204 205

1 tirenj R^2. tirine R^1. 3 saepium R. epeum d. 12 aruspicia *Detl.* -cam Rd*v*. aryspicam DF. -cum a. 13 amphiaraus F^2a^2v. -rus R^2. *om. r.* | extispicia F^2R^2. *om. r.* auspicia *v*. 22 primum .. primas F^2. *om. r.* 24 thamyras d. 26. 27 Ardalus *Hard. ex Plut. de mus. 5 p. 1133 A.* dardanus *ll.* 30 est Rd. *om. r.*

cadia Lycaon, funebres Acastus Iolco, post eum Theseus in Isthmo, Hercules Olympiae, athleticam Pythus, pilam lusoriam Gyges Lydus, picturam Aegyptii et in Graecia Euchir Daedali cognatus ut Aristoteli placet, ut Theophrasto Polygnotus Atheniensis.

206 Nave primus in Graeciam ex Aegypto Danaus advenit. antea ratibus navigabatur inventis in mari Rubro inter insulas a rege Erythra. reperiuntur qui Mysos et Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent adversus Thracas. etiamnunc in Britannico oceano vitiles corio circumsutae fiunt, in Nilo ex papyro et scirpo et
207 harundine. longa nave Iasonem primum navigasse Philostephanus auctor est, Hegesias Parhalum, Ctesias Samiramin, Archemachus Aegaeonem, biremem Damastes Erythraeos fecisse, triremem Thucydides Aminoclen Corinthium, quadriremem Aristoteles Carthagi-
208 nienses, quinqueremem Mnesigiton Salaminios, sex ordinum Xenagoras Syracusios, ab ea ad decemremem Mnesigiton Alexandrum Magnum, ad XII ordines Philostephanus Ptolemaeum Soterem, ad quindecim Demetrium Antigoni, ad triginta Ptolemaeum Philadelphum, ad XL Ptolemaeum Philopatorem qui Tryphon cognominatus est. onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenses, cumbam Phoenices, celetem Rhodii, cercyrum Cyprii.
209 siderum observationem in navigando Phoenices, remum Copae, latitudinem eius Plataeae, vela Icarus, malum et antennam Daedalus, hippegum Samii aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasii, antea ex prora tantum et puppi pugnabatur. rostra addidit Pisaeus Tyrreni, ancoram Eupalamus, eandem bidentem Anacharsis, harpagones et manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi

---

1 Iolco *v.* -le **R**. -leo *r.* in Iolco *Dal. an* Iolci*?* 2. 3 *dist. Url. ann. phil. LXXVII p. 489.* 2 Pythus **d**. pytus $\mathbf{F}^1$. pycus $\mathbf{F}^2$. pitus *r.* 3 aegiptie in **Rd**. | graecie **d**. 4 uehirre **Rd**. 10 uitiles **d**. utiles $\mathbf{RF}^2\mathbf{a}^2$. utilis *r.* 14 apan' myrrā **R**. apanus miramin **d**. 17 nesicthon **R**. nesicton $\mathbf{d}^2$. sicton $\mathbf{d}^1$. 24 cymbam **d**. | cescyrū $\mathbf{R}^1$. 26 Plate **d**. 29 tyrrhenus **R***(?)*.

Tiphys. classe princeps depugnavit Minos. — (Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.) —

57. (58) Gentium consensus tacitus primus omnium 210
conspiravit ut Ionum litteris uterentur. **58.** veteres Graecas fuisse easdem paene quae nunc sint Latinae indicio erit Delphica antiqui aeris, quae est hodie in Palatio dono principum, Minervae dicata [in bibliotheca] cum inscriptione tali: ΝΑΥCΙΚΡΑΤΗC ΑΝΕΘΕΤΟ ΤΑΙ ΔΙΟC ΚΟΡΑΙ ΤΑΝ ΔΕΚΑΤΑΝ . . . . . .

. **59.** (59) Sequens gentium consensus in tonsoribus 211
fuit, sed Romanis tardior. in Italiam ex Sicilia venere post Romam conditam anno CCCCLIIII adducente P. Titinio Mena, ut auctor est Varro. antea intonsi fuere. primus omnium radi cotidie instituit Africanus sequens, divus Augustus cultris semper usus est.

60. (60) Tertius consensus fuit in horarum obser- 212
vatione iam hinc ratione accedens. · quando et a quo in Graecia reperta, diximus secundo volumine. serius etiam 2,187
hoc Romae contigit. XII tabulis ortus tantum et occasus nominantur, post aliquot annos adiectus est et meridies, accenso consulum id pronuntiante, cum a curia inter Rostra et Graecostasim prospexisset solem; a columna Maenia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiavit, sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicum bellum. princeps Romanis solarium horologium statuisse ante XII 213

---

1 tipl///trasse **R**. typlicasse **d**. | animal — bovem *huc non pertinent. an ad § 202 extr.?* 4 uterentur **d**. -retur *r*. 7 *uncos ego posui.* 8 ΝΑΥCΙΚΡΑΤΗC *v (iam edit. Veneta 1472)*. ΑΔΥ- **Rad**. dΥ- **DF**. -ΚΡΑΤΝC **DFa**. | ΑΟЄЄetO **d**. | ΤΑΙ *ego*. ⅂Ν **R**. ΙΝ *r*. | ΑΙΟΙΗ ΑΙΟC **d**. | ΚΟΡΑΙ *Dal*. ΚΟΡΝ **R**. ΚΟΡ *r*. | ΤΑΝ *Welckerus mus. Rhen. 1836 p. 422*. ΤΥΝ **RDF**. ΤΥΝ **a**. ΙΗΝ **d**. 8. 9 ΔЄΚΑΤΑΝ **F**. -ΔΤΔΝ **a**. ΑЄΡΑΤΑΝ **R**. -ΚΑΙΑΝ **d**. | *in ll. sequuntur:* ΗΔΔЄΞΙΟΔ **DFa**. ΝΔΔ- **d**. ΝΑΑ- **R**. | ΔΙΟΝΟΟΝΑЄ **DFa**. ΙΟΝΟΝΑЄ **d**. ΑΤΟΝΟΝΟΝΑЄ **R**. 12 Titinio *Hard*. thinio **d**. thinnio *r*. 13 mae **D**. ne **a**. mena *r*. 18 reperta, diximus *v*. di- -tae (-te **Rd**.) *ll*. 21 a curia *Pint*. auguria *ll*. 22 prospexisse talem solem F^2. 23 carcerem *ll. v*. arcem *Url. vind. n. 168*. 25 Romanis **R**. *om. r*. | XII **Rd**. undecim **r**.

annos quam cum Pyrro bellatum est ad aedem Quirini L. Papirius Cursor, cum eam dedicaret a patre suo votam, a Fabio Vestale proditur. sed neque facti horologi rationem vel artificem significat nec unde translatum sit aut
214 apud quem scriptum id invenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit bello Punico primo a M'. Valerio Messala cos. Catina capta in Sicilia, deportatum inde post XXX annos quam de Papiriano horologio traditur, anno urbis CCCCLXXXXI. nec congruebant ad horas eius liniae, paruerunt tamen ei annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus qui cum L. Paulo fuit censor diligentius ordinatum iuxta posuit, idque munus
215 inter censoria opera gratissima acceptum est. etiamnum tamen nubilo incertae fuere horae usque ad proximum lustrum. tunc Scipio Nasica collega Laenati primus aqua divisit horas aeque noctium ac dierum, idque horologium sub tecto dicavit anno urbis DXCV. tamdiu populo Romano indiscreta lux fuit.

Nunc revertemur ad reliqua animalia primumque terrestria.

---

9 CCCCLXXXXI *Salm.* CCCLXXVII *ll.* 10 congruebat **Rd.** | ei *vet. Dal.* et *ll.* 13 gratissime **Rd.** | etiamnunc $\mathbf{R}^2$. 14 incertae **R** *Rob.* -to $\mathbf{a}^2$ *in ras.* $\mathbf{F}^2\mathbf{d}^2$. inter tot $\mathbf{Dd}^1$. intertos $\mathbf{F}^1$. 17 secto **Rd.**

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER VIII.

1. (1) Ad reliqua transeamus animalia et primum terrestria. 1

Maximum est elephans proximumque humanis sensibus, quippe intellectus illis sermonis patrii et imperiorum obedientia, officiorum quae didicere memoria [amoris] et gloriae voluptas, immo vero, quae etiam in homine rara, probitas, prudentia, aequitas, religio quoque siderum solisque ac lunae veneratio. auctores sunt in Mauretaniae 2 saltibus ad quendam amnem cui nomen est Amilo nitescente luna nova greges eorum descendere ibique se purificantes sollemniter aqua circumspergi atque ita salutato sidere in silvas reverti vitulorum fatigatos prae se ferentes. alienae 3 quoque religionis intellectu creduntur maria transituri non ante naves conscendere quam invitati rectoris iureiurando de reditu, visique sunt fessi aegritudine, quando et illas moles infestant morbi, herbas supini in caelum iacientes, veluti tellure precibus allegata. nam quod ad docilitatem attinet regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

2. (2) Romae iuncti primum subiere currum Pompei 4 Magni Africano triumpho, quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompei triumpho iunctos egredi porta. Germanici Caesaris munere gladiatorio quosdam etiam inconditos motus edidere

---

4 in priorum **R**. in piorum $\mathbf{d}^2$. in porum $\mathbf{d}^1$. 5 *uncis inclusi* amoris *ut e dittogr. syllabarum* moria *natum.* 9 amilo *ll. vv.* Audo *Url. chrest. e Ptolem. IV 2, 11.* 16 iacientes **R**. iacentes *r.* 19 notos **Rd**. 21 africo **Rd**. 24 motus $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. maeatus **R**. meatus *r.*

saltantium modo. vulgare erat per auras arma iacere non auferentibus ventis atque inter se gladiatorios congressus edere aut lasciviente pyrriche conludere. postea et per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes, plenisque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur.

6 **3.** (3) Certum est unum tardioris ingenii in accipiendis quae tradebantur saepius castigatum verberibus eundem illa meditantem noctu repertum. mirum maxime et adversis quidem funibus subire, *et* regredi, utique pronis. Mucianus III consul auctor est aliquem ex his et litterarum ductus Graecarum didicisse solitumque perscribere eius linguae verbis: Ipse ego haec scripsi et spolia Celtica dicavi, itemque se vidente Puteolis, cum advecti e nave egredi cogerentur, territos spatio pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis aestimatione fallerent, aversos retrorsus isse.

7 (4) Praedam ipsi in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quae Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior et consuetudo melius dentes. quamobrem deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. hoc solum ebur est. cetero et in his quoque qua corpus intexit vilitas ossea, quamquam nuper ossa etiam in laminas secari coepere paenuria. etenim rara amplitudo iam dentium praeterquam ex India reperitur, cetera in nostro orbe
8 cessere luxuriae. dentium candore intellegitur iuventa. circa hos beluis summa cura. alterius mucroni parcunt, ne sit proeliis hebes, alterius operario usu fodiunt radices, inpellunt moles. circumventique a venantibus primos constituunt quibus sint minimi, ne tanti proelium pute-

---

2 uentis **RF**^{2}**d**^{2}. ūtentis *r*. 5 plerisque **Rd**. 8 in **F**^{2}. pro **d**^{2}**T**. *om. r*. 9. 10 eundem **R**^{2}. eadem *r*. *cfr. luc. p. 63.* 11 et *Detl.* sed *ll. v. verba* mirum — pronis *videntur in v. 18 post* retrorsus isse *transponenda esse.* 12 IIII **Rd**. 24 ossea (osse **F**^{2}) quaquam **DFa**^{1}. osse aliquaquam **a**^{2}. | in lānas **R**^{2}**d**. alānas **R**^{1}. 31 sunt **d**. s̄s̄ **R**.

tur, postea fessi inpactos arbori frangunt praedaque se redimunt.

4. (5) Mirum in plerisque animalium scire quare petantur, sed et per cuncta quid caveant. elephans homine obvio forte in solitudine et simpliciter oberrante clemens placidusque etiam demonstrare viam traditur, idem vestigio hominis animadverso prius quam homine intremescere insidiarum metu, subsistere, ab olfactu circumspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti, simili nuntio usque ad extremum, tunc agmen circumagi et reverti aciemque dirigi. adeo omnium odori durare virus illud maiore ex parte ne nudorum quidem pedum. sic et tigris etiam feris ceteris truculenta atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia hominis viso transferre dicitur protinus catulos. quonam modo agnito, ubi ante conspecto illo quem timet? etenim tales silvas minime frequentari certum est. sane mirentur ipsam vestigii raritatem. sed unde sciunt timendi esse? immo vero cur vel ipsius conspectum paveant tanto viribus, magnitudine, velocitate praestantiores? nimirum haec est natura rerum, haec potentia eius, saevissimas ferarum maximasque numquam vidisse quod debeant timere et statim intellegere cum sit timendum. 9 10

5. Elephanti gregatim semper ingrediuntur. ducit agmen maximus natu, cogit aetate proximus. amnem transituri minimos praemittunt, ne maiorum ingressu aterente alveum crescat gurgitis altitudo. Antipater auctor est duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiam cognominibus fuisse. etenim novere ea. certe Cato, cum imperatorum nomina annalibus detraxerit, eum qui fortissime proeliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Aiax, alioqui dux agminis semper. tum 11 12

---

4 et F^2a^2 *Rob. om. r. an* sed et praesciunt? 8 moetus **R**. metu subsistere *r*. 13 sit **Rd**. 14 elephantis **a**. -tem **dT**. | vestigio **dT**. *cfr. Url. vind. n. 169.* 18 timendum F^2. 27 gurgitis F^2R^2 *Rob.* -ti *r*. 30 detruxerit d^1. destr- d^2. 33 semper tum F^2a^2. repertum *r*.

pronuntiatum eius fore principatum qui transisset, ausumque Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, et reliquo omni primatu donavit. ille qui notabatur inedia mortem ignominiae praetulit. mirus namque pudor est, victusque vocem fugit victoris, terram ac verbenas
13 porrigit. pudore numquam nisi in abdito coeunt, mas quinquennis, femina decennis. initur autem biennio quinis, ut ferunt, cuiusque anni diebus, nec amplius, sexto perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. nec adulteria novere, nullave propter feminas inter se proelia ceteris animalibus pernicialia, nec quia desit illis amoris vis, namque traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas vendentem ac, ne quis vulgariter electam putet, mire gratam Aristophani celeberrimo in arte grammatica,
14 alius Menandrum Syracusanum incipientis iuventae in exercitu Ptolemaei, desiderium eius, quotiens non videret, inedia testatus. et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. omnium amoris fuere argumenta gaudium ad conspectum blanditiaeque inconditae, stipesque quas populus dedisset servatae et in sinum effusae. nec mirum esse
15 amorem quibus sit memoria. idem namque tradit agnitum in senecta multos post annos qui rector in iuventa fuisset; idem divinationem quandam iustitiae: cum Bocchus rex triginta elephantis totidem in quos saevire instituerat stipitibus adligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici ut crudelitatis alienae ministerio fungerentur.

16 **6.** (6) Elephantos Italia primum vidit Pyrri regis bello et boves Lucas appellavit in Lucanis visos anno urbis CCCCLXXII, Roma autem in triumpho VII annis ad superiorem numerum additis, eadem plurimos anno DII victoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Poenis captos. CXLII fuere aut, ut quidam, CXL transvecti ratibus quas doliorum

---

2. 3 gaudent *v.* -ns *ll.* 5 ouistq; **R**^{1}. eu- **R**^{2}. ovisque **dT**. 12 tradidit illis **R**. 18. 19 ad conspectus **F**^{2}. a conspectu **DF**^{1}**ad**. 19 stipes **F**^{2}. stipis **d**^{2}. stirpis **DF**^{1}**ad**^{1}. 24 instituerat **RF**^{2}**d**. iustitia ere *r.* 25 obiecisset *v.* obiectis (-tos **a**^{1}) sed *ll.* 26 non **Rd**. nec *r.* 32 CLXII **R**.

consertis ordinibus inposuerat. Verrius eos pugnasse in 17
circo interfectosque iaculis tradit paenuria consilii, quoniam neque ali placuisset neque donari regibus; L. Piso inductos dumtaxat in circum atque, ut contemptus eorum increscceret, ab operariis hastas praepilatas habentibus per circum totum actos. nec quid deinde iis factum sit auctores explicant qui non putant interfectos.

7. (7) Clara est unius e Romanis dimicatio adversus 18
elephantum, cum Hannibal captivos nostros dimicare inter sese coegisset. namque unum qui supererat obiecit elephanto, et ille dimitti pactus, si interemisset, solus in harena congressus magno Poenorum dolore confecit. Hannibal, cum famam eius dimicationis contemptum adlaturam beluis intellegeret, equites misit qui abeuntem interficerent. proboscidem eorum facillime amputari Pyrri proeliorum experimentis patuit. Romae pugnasse Fenestella tradit 19
primum omnium in circo Claudi Pulchri aedilitate curuli M. Antonio A. Postumio cos. anno urbis DCLV, item post annos viginti Lucullorum aedilitate curuli adversus tauros. Pompei quoque altero consulatu, dedicatione templi Veneris 20
Victricis, viginti pugnavere in circo aut, ut quidam tradunt, XVIII, Gaetulis ex adverso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas, abrepta scuta iaciens in sublime, quae decidentia voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore beluae iacerentur. magnum et in altero miraculum fuit uno ictu occiso, pilum autem sub oculo adactum in vitalia capitis venerat. universi eruptionem temptavere, 21
non sine vexatione populi, circumdatis claustris ferreis. qua de causa Caesar dictator postea simile spectaculum editurus euripis harenam circumdedit, quos Nero princeps sustulit equiti loca addens. sed Pompeiani amissa fugae spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quaerentes sup-

---

4 indoctos **Rd**. 6 acto **R**. | pactum **Rd**. 14 obeuntem $\mathbf{R}^1\mathbf{d}^2$. euntem $\mathbf{d}^1$. 18 DCLV *v*. CLVI **R**. CLII **d**. CLV *r*. 22 XVIII *Pint. e Sen. de brev. vit. 13, 6*. XVII *ll*. 27 ictu $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. *om. r*. | adactum *om.* **R**. 29 claustris $\mathbf{a}^2$. clastris $\mathbf{F}^2$. *om. r*. | ferreis $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. *om. r*.

plicavere quadam sese lamentatione complorantes, tanto populi dolore ut oblitus imperatoris ac munificentiae honori suo exquisitae flens universus consurgeret dirasque
22 Pompeio quas ille mox luit inprecaretur. pugnavere et Caesari dictatori tertio consulatu eius viginti contra pedites D, iterumque totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus eodem quo priore numero peditum et pari equitum ex adverso dimicante, postea singuli principibus Claudio et Neroni in consummatione gladiatorum.
23 Ipsius animalis tanta narratur clementia contra minus validos ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obterat inprudens. nec nisi lacessiti nocent idque cum gregatim semper ambulent, minime ex omnibus solivagi. equitatu circumventi infirmos aut fessos vulneratosve in medium agmen recipiunt, ac velut imperio aut ratione per vices subeunt.
24 **8.** (8) Capti celerrime mitificantur hordei suco. capiuntur autem in India unum ex domitis agente rectore qui deprehensum solitarium abactumve a grege verberet ferum, quo fatigato transcendit in eum nec secus ac priorem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres
25 construunt, omnique vi conantur extrahere. ante domitandi gratia reges equitatu cogebant in vallem manu factam et longo tractu fallacem, cuius inclusos ripis fossisque fame domabant. argumentum erat ramus homine porrigente clementer acceptus. nunc dentium causa pedes eorum
26 iaculantur alioqui mollissimos. Trogodytae contermini Aethiopiae, qui hoc solo venatu aluntur, propinquas itineri eorum conscendunt arbores. inde totius agminis novissimum speculati extremas in clunes desiliunt. laeva adpre-

---

4 qua **R**. | luit penas $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. luit *r*. 8 singuli *v*. -lis *ll*. 16 subeunt *v*. -nte $\mathbf{DRa}^1$. -ntes **dT**. -nt et $\mathbf{Fa}^2$. *fortasse excidit* tela *vel tale quid*. 19 uerbere et ferum **d**. uerbere iterum **R**. 23 ui conantur $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. conantur $\mathbf{R}^2\mathbf{d}^2$. negantur *r*. 24 reges *Pint*. -gis $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. -ge^ $\mathbf{d}^1$. -gere *r*. | conuallem $\mathbf{a}^2$. 28 mollissimos **d**. -mo *r*. 30 conscenduntur **R**. 31 adprehenditur $\mathbf{F}^2$. depr- *r*.

henditur cauda, pedes stipantur in sinistro femine. ita pendens alterum poplitem dextra caedit ac praeacuta bipenni hoc crure tardato profugiens alterius poplitis nervos ferit, cuncta praeceleri pernicitate peragens. alii tutiore genere, sed magis fallaci, ingentes arcus intentos defigunt humi longius. hos praecipui viribus iuvenes continent, alii conixi pari conatu contendunt ac praetereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigia secuntur.

9. (9) Elephantorum generis feminae multo pavidiores. 27 domantur autem rabidi fame et verberibus, elephantis aliis admotis qui tumultuantem catenis coerceant. et alias circa coitus maxime efferantur et stabula Indorum dentibus sternunt. quapropter arcent eos coitu feminarumque pecuaria separant, quae haud alio modo quam armentorum habent. domiti militant et turres armatorum in hostes ferunt, magnaque ex parte orientis bella conficiunt. prosternunt acies, proterunt armatos. iidem minimo suis stridore terrentur vulneratique et territi retro semper cedunt haud minore partium suarum pernicie. Indicum Africi pavent nec contueri audent, nam et maior Indicis magnitudo est.

10. (10) Decem annis gestare in utero vulgus existi- 28 mat, Aristoteles biennio, nec amplius quam semel gignere pluresque quam singulos, vivere ducenis annis et quosdam CCC. iuventa eorum a sexagesimo incipit. gaudent amnibus maxime et circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. iidem frigoris inpatientes. maximum hoc malum inflationemque et profluvium alvi nec alia morborum genera sentiunt. olei potu tela quae corpori eorum inhaereant decidere invenio, a sudore autem facilius adhaerescere. et terram 29 edisse his tabificum est, nisi saepius mandant. devorant autem et lapides. truncos quidem gratissimo in cibatu

---

1 femere R^1. femore R^2. 7 contendant a^1. tendunt a^2. 8 vestigiis **Rd***v*. 15 ostes a^2. hortis DF^1. dorsis a^1. 17 minimo **d**. -me *r*. 22. 23 semel pluresq; q (*reliqua perierunt*) R^2 *in margine ante* singulos. gignere semel pluresque d^2 *post* singulos. *om.* **T**. *cfr. Solin. 25, 8.* 23 annis **Rd**. *om. r*. 26 possint *v*. -sunt *ll*. 27 *dist. ego.*

habent. palmas excelsiores fronte prosternunt, atque ita iacentium absumunt fructum. mandunt ore, spirant et bibunt odoranturque haud inproprie appellata manu. animalium maxime odere murem, et si pabulum in praesepio positum attingi ab eo videre, fastidiunt. cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgo coepisse appellari adverto. haec ubi in ipso animae canali se fixit, intolerando adficit dolore. durissimum dorso tergus, ventri molle, saetarum nullum tegimentum, ne in cauda quidem praesidium abigendo taedio muscarum, — namque id et tanta vastitas sentit, — sed cancellata cutis et invitans id genus animalium odore. ergo cum extenti recepere examina, artatis in rugas repente cancellis comprehensas enecant. hoc iis pro cauda, iuba, villo est. dentibus ingens pretium et deorum simulacris lautissima ex his materia. invenit luxuria commendationem et aliam expetiti in callo manus saporis, haud alia de causa, credo, quam quia ipsum ebur sibi mandere videtur. magnitudo dentium videtur quidem in templis praecipua, sed tamen in extremis Africae, qua confinis Aethiopiae est, postium vicem in domiciliis praebere, saepesque in his et pecorum stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri Polybius tradidit auctore Gulusa regulo.

11. (11) Elephantos fert Africa ultra Syrticas solitudines et in Mauretania, ferunt Aethiopes et Trogodytae, ut dictum est, sed maximos India bellantesque cum iis perpetua discordia dracones tantae magnitudinis et ipsos ut circumplexu facili ambiant nexuque nodi praestringant. commoritur ea dimicatione, victusque conruens complexum elidit pondere.

---

2 adsumunt **DFa**. 12 extenti **Ra²d²** *in ras.* exire **F²**. exirenti *r*. 13 coepere **F²**. 14 iuua ui illo **R**. iuuamen **dT**. 22 paliolis **RdT**. palis *rv*. 24 siuicas **R**. 28 ut **RF²a²d**. in *r*. | facili *cum ras.* **F²a²d²** *Rob.* faciunt *r*. facillime *coni. ego luc. p. 120*. 29 ea *om.* **R¹**. | commoritura **R²F²a²**. -rit ea **a¹**. | dimicatione *Url. vind. n. 171*. -atio ue **d²**. -atio **DFR²d¹**. addimicantes **R¹**. | uictosque **DF¹Ra¹**.

12. (12) Mira animalium pro se cuique sollertia. est 33
in his una scandendi in tantam altitudinem difficultas draconi, itaque tritum iter ad pabula speculatus ab excelsa se arbore inicit. scit ille inparem sibi luctatum contra nexus, itaque arborum aut rupium attritum quaerit. cavent hoc dracones, ob idque gressus primum alligant cauda. resolvunt illi nodos manu. at hi in ipsas nares caput condunt, pariterque spiritum praecludunt et mollissimas lancinant partes, iidem obvii deprehensi in adversos eruunt se oculosque maxime petunt. ita fit ut plerumque caeci ac fame et maeroris tabe confecti reperiantur. quam 34
quis aliam tantae discordiae causam attulerit nisi naturam spectaculum sibi ac paria componentem?

Est et alia dimicationis huius fama. elephantis frigidissimum esse sanguinem, ob id aestu torrente praecipue draconibus expeti. quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus, or*bib*usque inligata manu in aurem morsum defigere, quoniam is tantum locus defendi non possit *nisi* manu. dracones esse tantos ut totum sanguinem capiant, itaque elephantos ab his ebibi siccatosque concidere et dracones inebriatos opprimi commorique.

13. (13) Generat eos Aethiopia Indicis pares, vicenum 35
cubitorum. id modo mirum, unde cristatos Iuba crediderit. Asachaei vocantur Aethiopes apud quos maxime nascuntur, narrantque in maritimis eorum quaternos quinosque inter se cratium modo inplexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiae vehi fluctibus.

---

1 pro se cuique F^2a^2. praecipuaque a^2 *corr.* pro se cuique praecipuaque d^2. praecipuique (quae **R**) *r.* | *dist. ego.* 2 in *ego.* ut *ll.* | scandendi d^2. exscandendi a^2. arcessendi *r.* | tantum a^1. tanta **R.** | altitudine a^1R^2. 3 speculatur R^1. -antur R^2. 5 nexuos **R.** | attritum F^2. aut critum **R.** aut crituum **Dd.** aut trituum F^1. aut criptuum **a.** 9 laniant d^2 *Rob.* 12 naturam **R.** -rae **a.** -ra *r.* 13 ac F^2a^2. *om. r.* 16 a draconibus **d.** 17 orbibusque *ego.* mortusque (quae R^1) DF^1R^1. morsusque a^1. motusque d^1T. coartatosque F^2R^2. artatosque a^2d^2. -tisque *v.* 18 nisi *Pellicerius. om. ll.* 22 eos *om.* DR. | impares R^2. 26 gratiam Rd^1.

36 **14.** (14) Megasthenes scribit in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere ut solidos hauriant cervos taurosque, Metrodorus circa Rhyndacum amnem in Ponto supervolantes quamvis alte perniciterque alites *ut* haustu
37 raptas absorbeant. nota est in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo imperatore ballistis tormentisque ut oppidum aliquod expugnata serpens CXX pedum longitudinis. pellis eius maxillaeque usque ad bellum Numantinum duravere Romae in templo. faciunt his fidem in Italia appellatae bovae in tantam amplitudinem exeuntes ut divo Claudio principe occisae in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. aluntur primo bubuli lactis suco, unde nomen traxere.

38 **15.** (15) Ceterorum animalium, quae modo convecta undique Italiam contigere saepius, formas nihil attinet scrupulose referre. paucissima Scythia gignit inopia fruticum, pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes excellentique et vi et velocitate uros, quibus inperitum vulgus bubalorum nomen inponit, cum id gignat Africa vituli potius cervi-
39 que quadam similitudine. (16) septentrio fert et equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia et Africa, praeterea alcen iumento similem, ni proceritas aurium et cervicis distinguat; item natam in Scadinavia insula nec umquam visam in hac urbe, multis tamen narratam achlin haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu, ideoque non cubantem, sed acclinem arbori in somno, eaque incisa ad insidias capi, alias velocitatis memoratae. labrum ei su-

---

3 ///indacum **R**^{1}. si- **d**. indicum **R**^{2}. 4 ut *Detl. om. ll.* | alites haustu **F**^{2}**a**^{2}**d** *Rob.* alites haustus **R**^{2}. alię aut stultus **R**^{1}. aliae haustus *r*. 5 raptas **F**^{2}**a**^{2}**d**. abreptas **R**. rapta *r*. 10 boae **R**^{2}. boes **d**. 12 sit *v*. est *ll.* | primo **F**^{2}. *cfr. Solin. 2, 33.* trimo *r*. | bubali **a**. bubili **F**^{1}. 15 Italiam *Hard.* -lia *ll.* | contingere **DFa**. 18. 19 et ui et **F**^{2}**a**^{2}. ui et **Rd**. et uictu **D**. et ui/// **F**^{1}**a**^{1}. 19 uros *v. cfr. Solin. 20, 5.* uisos *ll.* 20. 21 cervique *Salm.* -ice **a**. -icae **F**^{2}. -iceque **dT**. -icequae **D**. -icaequae **F**^{1}**R**. 23 iuuento **R**^{1}. -uenco **R**^{2}. *cfr. Solin. 20, 6.* 24 stadinauia **R**. scand- **d***v*. 25 hoc urbe **D**. hoc orbe **F**^{2}**a**^{2}. 26 sed **R**. et *r*.

perius praegrande; ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. tradunt in Paeonia feram quae bonasus vocetur equina iuba, cetera tauro similem, cornibus ita in se flexis ut non sint utilia pugnae. quapropter fuga sibi auxiliari reddentem in ea fimum interdum et trium iugerum longitudine, cuius contactus sequentes ut ignis aliquis amburat.

(17) Mirum pardos, pantheras, leones et similia con- 41
dito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringantur hebetenturve, ingredi aversisque falculis currere nec nisi in adpetendo protendere. **16.** Leoni praecipua genero- 42
sitas tunc cum colla armosque vestiunt iubae. id enim aetate contingit e leone conceptis. quos vero pardi generavere semper insigni hoc carent, simili modo feminae. magna his libido coitus et ob hoc maribus ira. Africa haec maxime spectat inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. ideo multiformes ibi animalium partus varie feminis cuiusque generis mares aut vi aut voluntate miscente. unde etiam vulgare Graeciae dictum semper aliquid novi Africam adferre. odore pardi coitum 43
sentit in adultera leo totaque vi consurgit in poenam. idcirco ea culpa flumine abluitur aut longius comitatur. semel autem edi partum lacerato unguium acie utero in enixu volgum credidisse video.

Aristoteles diversa tradit, vir quem in his magna 44
secuturus ex parte praefandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot milia hominum in totius Asiae Graeciaeque tractu parere *ei* iussa, omnium quos venatus,

---

3 bona **R**. 5 reddentem *v*. -ti **d** *Rob*. -te *r*. 9 ne refringantur a^2d^2 *in marg. Rob. v*. cinere fricatur R^1. ne refricatur *r*. 10 hebetenturue F^2d^2. ue *om*. **R**. eb- a^2. euetenturue F^1. -urbe **D**. -urbem a^1. | ingrediendo R^2. ingressu d^2. 11 in a^2 *Rob. om. r*. 13 e *edd. vett.* ae a^2. ex d^2. *om. r*. 15 his F^2a^2 *Rob. om. r*. 19 uoluntate **Rd**. -uptate *rv*. 22 ea culpa F^2d *in ras.* **T**. et culpa a^2 *Rob*. ae culpa DF^1a^1. arculi a **R**. 30 ei *inserui cum Hard. om. ll.* | omnium *om. Rob.* | uentos **R**. uent/// d^1. uenatu d^2.

aucupia piscatusque alebant quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinae, aviaria in cura erant, ne quid usquam genitum ignoraretur ab eo. quos percunctando quinquaginta ferme volumina illa praeclara de animalibus condidit. quae a me collecta in artum cum iis quae ignoraverat quaeso ut legentes boni consulant, in universis rerum naturae operibus medioque clarissimi regum omnium desiderio cura nostra breviter peregrinantes. is ergo tradit leaenam primo fetu parere quinque catulos, ac per annos singulos *uno* minus, ab uno sterilescere. informes minimasque carnes magnitudine mustellarum esse initio, semenstres vix ingredi posse, nec nisi bimenstres moveri, in Europa autem inter Acheloum tantum Mestumque amnes leones esse, sed longe viribus praestantiores iis quos Africa aut Syria gignant.

46 (18) Leonum duo genera, compactile et breve crispioribus iubis. hos pavidiores esse quam longos simplicique villo. eos contemptores vulnerum. urinam mares crure sublato reddere ut canes. gravem odorem, nec minus halitum. raros in potu vesci alternis diebus, a saturitate interim triduo cibis carere. quae possint in mandendo solida devorare, nec capiente aviditatem alvo coniectis in fauces unguibus extrahere, aut si fugiendum in satietate
47 habeant. vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes in senecta hominem ab his adpeti refert, quoniam ad persequendas feras vires non suppetant. tunc obsidere Africae urbes, eaque de causa cruci fixos vidisse se cum

---

1 aucupi R^1d^1. aucupio R^2d^2. | piscatuque **d**. 2 aduaria **Rd**^{1}. alvearia *r*. 8 tradit *om.* **R**. 9 *an* quinos*?* 10 singuli **Rd**^{1}**T**. | uno *v. om. ll. cfr. Arist. h. an. VI 31 p. 579 B, 10.* 12 crede R^1. credo R^2. ingredi *rv.* 13 mestumque d^2. maest- F^2. uest- **R**. est- d^1. aest- *r*. 16 compaccile **R**. 17 longos *Dal. in margine.* -go *ll. cfr. Arist. h a. IX 44 p. 629 B, 34. Solin. 27, 13.* 18 crure $F^2a^2d^2$. scrutare d^1. crutare *r*. 22 coiectis **R**. 23 satietatem **RT**. 24 habeat **Rd**. 25 defecti F^2a^2. -fici R^2. -ficere **dT**. efficit F^1. deficit *r*. 28 africae F^2a^2. -ca *r*.

Scipione, quia ceteri metu poenae similis absterrerentur eadem noxa.

(19) Leoni tantum ex feris clementia in supplices. 48
prostratis parcit et, ubi saevit, in viros potius quam in feminas fremit, in infantes non nisi magna fame. credit Libya pervenire intellectum ad eos precum. captivam certe Gaetuliae reducem audivi multorum in silvis impetum a se mitigatum adloqui ausa *et* dicere se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi cete- risque imperitantis, indignam eius gloria praedam. varia circa hoc opinio ex ingenio cuiusque vel casu mulceri adloquiis feras, quippe *quoni*am serpentes extrahi cantu cogique in poenam verum falsumne sit non vita decreverit. leonum animi index cauda sicut et equorum aures. nam- 49
que et has notas generosissimo cuique natura tribuit. inmota ergo placido, clemens blandienti, quod rarum est, crebrior enim iracundia, cuius in principio terra verberatur, incremento terga ceu quodam incitamento flagellantur. vis summa in pectore .... ex omni vulnere sive ungue inpresso sive dente ater profluit sanguis .... iidem satiati innoxii sunt. generositas in periculis maxime deprehen- 50
ditur, non in illo tantummodo, quod spernens tela diu se terrore solo tuetur ac velut cogi testatur, cooriturque non tamquam periculo coactus, sed tamquam amentia iratus. illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum et venantium urguente vi contemptim restitansque cedit in campis et ubi spectari potest. idem ubi virgulta silvas-

---

1 metu a^2 *in ras.* F^2d^2. metu eius R^2. m ei R^1. meius DF^1. in eius d^1. 4 saeuire R^2. ubi saeuit *r.* | quam **R**. quam in *r.* 8 adloquio F^2a^2dv. | ausa et *Detl.* ausae F^2a. ausam **d**. aut se *r.* 12 quoniam *ego. cfr. XXVI 100.* ubi etiam F^2. obuiam *r.* 16 clemens *ll. v. an potius* tremens *vel* oscillans? 17 cuius **DFaT***Rob.* cinus **d**. eius **R***v.* 19 *lacunam ego indicavi. videntur intercidisse verba Solini 27, 18* firmitas in capite praecipua. *cfr. Arist. h. a. IX 44 p. 630 A, 4.* 20 ater $F^2a^2d^2$*Rob.* alter *r. at cfr. Arist. l. l. v. 6.* | profluit F^2a^2**d**. -fuit *r.* | *lacunam ego indicavi. periit sententia Arist. l. l. p. 629 B, 8:* ὁ λέων ἐν τῇ βρώσει μὲν χαλεπώτατός ἐστι. 26 ut **R**. ui *r.*

que penetravit, acerrimo cursu fertur velut abscondente turpitudinem loco. dum sequitur insilit saltu, quo in fuga
51 non utitur. vulneratus observatione mira percussorem novit et in quantalibet multitudine adpetit. eum vero qui telum quidem miserit, sed non vulneraverit, correptum rotatumque sternit nec vulnerat. cum pro catulis feta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne
52 venabula expavescat. cetero dolis carent et suspicione, nec limis intuentur oculis aspicique simili modo nolunt. creditum est a moriente humum morderi lacrimamque leto dari. atque hoc tale *et* tam saevum animal rotarum orbes circumacti currusque inanes et gallinaceorum cristae cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes. aegritudinem fastidii tantum sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente adnexarum lascivia simiarum. gustatus deinde sanguis in remedio est.

53 (20) Leonum simul plurium pugnam Romae princeps dedit Scaevola P. filius in curuli aedilitate, centum autem iubatorum primus omnium L. Sulla, qui postea dictator fuit, in praetura. post eum Pompeius Magnus in circo DC, in iis iubatorum CCCXV, Caesar dictator CCCC.

54 (21) Capere eos ardui erat quondam operis, foveisque maxime. principatu Claudi casus rationem docuit pudendam paene talis ferae nomine, pastoris Gaetuliae sago contra ingruentis impetum obiecto, quod spectaculum in harenam protinus tralatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamvis levi iniectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans. videlicet omnis

---

1 penetraverit d^2 *Rob.* | abscondentem **DFa**. abscondendi se d^2 *in ras.* 2 turpitudinem a^2d^2. -pidinem F^2. -pidi Rd^1. -pi *r.* 5 telum F^2d. telam DF^1. tela a *cum ras.* R*Rob.* | sed tamen R*v.* 11 et *inserui cum Url. vind. n. 173.* | tam a^2 *in ras.* F^2. tamque *Rob. edd. vett.* sed DF^1d. ///ec R. | saeuum a^2 *in ras.* F^2Rd. aeuum DF^1. *an* atque hoc tam saevum? 20 DC in iis F^2. acinus d. ac in iis *r.* 22 operis — 23 pudendam *om.* Rd^1. 24 paene talis F^2 *in ras.* pene talis a^2. pene///ralis d. penetralis *r.* | pastoris Rd^2. pastore F^2a^2. parthis d^1. partos ae DF^1. partus ac a^1. | e getulie d. egetuli R. e Gaetulis *coni. Sill. an* e Gaetulia? 27 in lecto **DFa**.

vis constat in oculis, quo minus mirum sit a Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. iugo 55
subdidit eos primusque Romae ad currum iunxit M. Antonius, et quidem civili bello, cum dimicatum esset in Pharsaliis campis, non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante. nam quod ita vectus est cum mima Cytheride, super monstra etiam illarum calamitatium fuit. primus autem hominum leonem manu tractare ausus et ostendere mansuefactum Hanno e clarissimis Poenorum traditur damnatusque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur, et male credi libertas ei cui in tantum cessisset etiam feritas. sunt vero et for- 56
tuitae eorum quoque clementiae exempla: Mentor Syracusanus in Syria leone obvio suppliciter volutante attonitus pavore, cum refugienti undique fera opponeret sese et vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede eius tumorem vulnusque. extracto surculo liberavit cruciatu. pictura casum hunc testatur Syracusis. simili modo 57
Elpis Samius natione in Africam delatus nave iuxta litus conspecto leone hiatu minaci arborem fuga petit Libero patre invocato, quoniam tum praecipuus votorum locus est, cum spei nullus est. neque profugienti, cum potuisset, fera institerat, et procumbens ad arborem hiatu quo terruerat miserationem quaerebat. os morsu avidiore inhaeserat dentibus cruciabatque inedia eum — poena in ipsis eius telis — suspectantem ac velut mutis precibus orantem. diu fortuitis fidens non est contra feram; multoque diutius miraculo quam metu cessatum est. degressus tandem 58
evellit praebenti et qua maxime opus esset accommodanti.

---

1 sit **Rd**. fit *r*. 5 temporum **d**. -re *r*. 6 ubi se $\mathbf{Rd}^1$. subire *r*. 13 in $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$*v*. *om. r*. | sunt uero **d**. uni uero $\mathbf{a}^2$ *in ras.* $\mathbf{F}^2$. -rso *r*. 13. 14 fortuitae *ego*. -ta $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$*v*. -unae *r*. 14 mentor $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. -tu $\mathbf{R}^1$. -tum *r*. 21 in fuga **R**. 22 tum $\mathbf{Ra}^2$. *om. r*. 26 eum *ego. cfr. nov. luc. 73 n. 30.* tum $\mathbf{F}^2$ *in ras.* **ad**. tantum $\mathbf{R}^2$. ntum *r. verba dist. ego.* 28 diu *ego*. dum *ll.v.* | fortuitis *coni. Sill.* -tus $\mathbf{DF}^1\mathbf{R}$. -tu *rv*. 30 qua **a**. qua unu $\mathbf{F}^2$ *in ras.* quam *rv*.

traduntque quamdiu navis ea in litore steterit retulisse gratiam venatus adgerendo. qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacravit, quod ab eo facto Graeci κεχηνότος Διονύσου appellavere. ne miremur postea vestigia hominum intellegi a feris, cum etiam auxilia ab uno animalium sperent. cur enim non ad alia iere, aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte vis malorum etiam feras omnia experiri cogit.

59 **17.** Aeque memorandum et de panthera tradit Demetrius physicus, iacentem in media via hominis desiderio repente apparuisse patri cuiusdam Philini adsectatoris sapientiae. illum pavore coepisse regredi, feram vero circumvolutari non dubie blandientem seseque conflictantem maerore qui etiam in panthera intellegi posset. feta erat
60 catulis procul in foveam delapsis. primum ergo miserationis fuit non expavescere, proximum et curam intendere, secutusque qua trahebat vestem unguium levi iniectu, ut causam doloris intellexit simulque salutis suae mercedem, exemit catulos, ea cum his prosequente usque extra solitudines deductus laeta atque gestiente, ut facile appareret gratiam referre et nihil in vicem inputare, quod etiam in homine rarum est.

61 (22) Haec fidem et Democrito adferunt qui Thoantem in Arcadia servatum a dracone narrat. nutrierat eum puer dilectum admodum, parensque serpentis naturam et magnitudinem metuens in solitudines tulerat, in quibus circumvento latronum insidiis agnitoque voce subvenit. nam quae de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris a lupa, magnitudini fatorum accepta ferri aequius quam ferarum naturae arbitror.

---

4 ae chenotar **R**. -nota// **d**. | dionisii **R**. | ne $\mathbf{F}^2$. *om. rv*. 6 fere **R**. ferae $\mathbf{d}^1$. iere *r*. 12 feram uero $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$ *Rob.* tamen feram **d**. tamen fero *r*. 14 posset $\mathbf{F}^2$*v*. -sit *r*. 19 ea cum his *Ianus*. cum his $\mathbf{a}^2$. eam iis $\mathbf{R}^1$. eamus **D**. eam usque $\mathbf{a}^1$**d**. eam $\mathbf{FR}^2$. ea usque cum his *Rob.* | prosequente $\mathbf{a}^2$ *Rob.* -tes *r*. | usque *om*. **d**. 30 magnitudini $\mathbf{F}^1$**d**. -ne *r*. | fatorum $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. ferarum *r*. | ferri *v*. fieri *ll*.

(23) Panthera et tigris macularum varietate prope 62
solae bestiarum spectantur, ceteris unus ac suus cuique
generi color est, leonum tantum in Syria niger. pantheris
in candido breves macularum oculi. ferunt odore earum
mire sollicitari quadripedes cunctas, sed capitis torvitate
terreri. quamobrem occultato eo reliqua dulcedine invi-
tatas corripiunt. sunt qui tradant in armo iis similem
lunae esse maculam crescentem in orbes et cavantem pari
modo cornua. nunc varias et pardos, qua mares sunt, 63
appellant in eo omni genere creberrimo in Africa Syria-
que. quidam ab his pantheras candore solo discernunt,
nec adhuc aliam differentiam inveni.

(24) Senatus consultum fuit vetus ne liceret Africanas 64
in Italiam advehere. contra hoc tulit ad populum Cn. Au-
fidius tribunus plebis, permisitque circensium gratia in-
portare. primus autem Scaurus aedilitate sua varias CL
universas misit, dein Pompeius Magnus CCCCX, divus Au-
gustus CCCCXX. (25) idem Q. Tuberone Paulo Fabio 65
Maximo cos. IIII. nonas Maias theatri Marcelli dedicatione
tigrim primus omnium Romae ostendit in cavea mansue-
factum, divus vero Claudius simul IIII.

18. Tigrim Hyrcani et Indi ferunt, animal velocitatis 66
tremendae et maxime cognitae, dum capitur totus eius
fetus, qui semper numerosus est. ab insidiante rapitur
equo quam maxime pernici, atque in recentes subinde
transfertur. at ubi vacuum cubile reperit feta, — mari-
bus enim subolis cura non est, — fertur praeceps odore
vestigans. raptor adpropinquante fremitu abicit unum ex
catulis. tollit illa morsu et pondere etiam ocior acta re-
meat iterumque consequitur ac subinde, donec in navem
regresso inrita feritas saevit in litore.

---

3 leonem d^1. leone **R**. 4 odore *Budaeus de asse p. 229. cfr. Arist. h. a. IX 6 p. 612 A, 13. Theophr. c. pl. VI 5, 2. Solin. 17, 8.* colore (-le- **R**) *ll.* 9 cornua $F^2a^2d^2$. *om. r.* | qui R^2d. quos R^3. 11 discernunt F^2a^2d. disces. Nunc *r.* 17 CCCCX F^2 *in ras.* a^2d^2. au. X. **D**. aut. X. a^1. auXX R^3. auXit R^2. auX R^1. aug"x d^1. 18 paulo *ll. om. Sill. Ianus.* 26 transfertur *Rob. v.* -runtur *ll.*

67 (26) Camelos inter armenta pascit oriens, quarum duo genera, Bactriae et Arabiae, differunt, quod illae bina habent tubera in dorso, hae singula et sub pectore alterum cui incumbant. dentium superiore ordine ut boves carent in utroque genere. omnes autem iumentorum *m*inister*i*is
68 dorso funguntur atque etiam equitatus in proeliis. velocitas *ut* equo, sed sua cuique mensura sicuti vires. nec ultra adsuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. odium adversus equos gerunt naturale. sitim et quadriduo tolerant inplenturque, cum bibendi occasio est, et in praeteritum et in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. vivunt quinquagenis annis, quaedam et centenis. ut*ri*mque rabiem et ipsae sentiunt. castrandi genus etiam feminas quae bello praeparentur inventum est: fortiores ita fiunt coitu negato.
69 (27) Harum aliqua similitudo in duo transfertur animalia. nabun Aethiopes vocant collo similem equo, pedibus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, unde appellata camelopardalis, dictatoris Caesaris circensibus ludis primum visa Romae. ex eo subinde cernitur adspectu magis quam feritate conspicua, quare etiam ovis ferae nomen invenit.
70 **19.** (28) Pompei Magni primum ludi ostenderunt chama, quem Galli rufium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. iidem ex Aethiopia quas vocant cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis et cruribus, priores manibus fuere similes. hoc animal postea Roma non vidit.
71 **20.** (29) Iisdem ludis et rhinoceros unius in nare cornus, qualis saepe visus. alter hic genitus hostis elephanto cornu ad saxa limato praeparat se pugnae, in di-

---

5 ministeriis *Salm.* in his terris *ll.* 6 equitatus $\mathbf{F}^2$ *in ras.* -tu /// **d**. -tum *r.* 7 ut equo *ego nov. luc. p. 76.* in equos **R**. in aequos $\mathbf{DF}^1$. in aequis $\mathbf{a}^1$. inter equos (aequos $\mathbf{F}^2$) *rv.* | sue utque $\mathbf{Rd}^1$. sua cuique *r.* 12 prius $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. primus *r.* 13 utrimque (*i. e.* in utroque seꝛu, *cfr. VIII 163. 187*) *ego.* utcumque *ll. v.* 16 similitudo $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. similimō $\mathbf{d}^2$. -mili *r.* 17 nabun **Rd**. -una *r.* 22 ovis *v.* oui *ll.* 24 chaum $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$*Rob.* chama *rv.* 25 cephos $\mathbf{a}^2$*Rob.* caephus **F**. caepus **R**. cephus *r.*

micatione alvum maxime petens, quam scit esse molliorem. longitudo ei par, crura multo breviora, color buxeus.

21. (30) Lyncas vulgo frequentes et sphingas, fusco 72
pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat,
multaque alia monstris similia, pinnatos equos et cornibus
armatos quos pegasos vocant, crocotas velut ex cane
lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes protinusque
devorata conficientes ventre, cercopithecos nigris capitibus,
pilo asini et dissimiles ceteris voce, Indicos boves uni-
cornes tricornesque, leucrocotam pernicissimam feram asini
feri magnitudine, clunibus cervinis, collo, cauda, pectore
leonis, capite melium, bisulca ungula, ore ad aures usque
rescisso, dentium locis osse perpetuo; — (hanc feram hu- 73
manas voces tradunt imitari. apud eosdem et quae vocatur
eale, magnitudine equi fluviatilis, cauda elephanti, colore
nigra vel fulva, maxillis apri, maiora cubitalibus cornua
habens mobilia quae alterna in pugna sistuntur *ea*que in-
festa aut obliqua, utcumque ratio monstravit) — sed atro- 74
cissimos tauros silvestres maiores agrestibus, velocitate
ante omnis, colore fulvos, oculis caeruleis, pilo in con-
trarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua
mobilia. tergori duritia silicis omne respuens vulnus.
feras omnes venantur, ipsi non aliter quam foveis capti

---

2 ei $\mathbf{R}^2$ *in ras.* $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$ *Rob.* est $\mathbf{d}^1$. et *r.* 5 monstris *ego nov. luc. p. 26.* -stri *ll.* 6 grocotas $\mathbf{R}^2\mathbf{d}$. grogatas $\mathbf{R}^1$. *(in indice l. VIII* de crocottis). 9 indicos *ll. v. sed latet fortasse in his* India *vel* Indi, *nam in indice est* (31) Indiae terrestria animalia *post* de cercopithecis, *et Solinus 52, 34—40 easdem feras quae sunt in §§ 72—76 eodem ordine enumerans in Indiam transtulit, et Ctesiam mantichoran (§ 75 = Arist. h. a. II 1 p. 501 A, 25 sq.) Indis tribuisse scimus. quamquam de toto hoc loco graviter turbato desperandum videtur.* 9. 10 unicornes $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. di cornes **R**. indiucornes *r.* 10 perniciosissimam $\mathbf{F}^2\mathbf{a}$ *Rob.* 11 fere $\mathbf{a}^2\mathbf{d}$ *v. cfr. nov. luc. p. 84.* 12 melino $\mathbf{R}^2$. 13 *et* 18 *uncos posuit Ianus.* 15 eale $\mathbf{a}^2\mathbf{F}^2$ *in ras. Solin. 52, 35.* et *r.* 17 sistuntur eaque *ego. (cfr. Solin. l. l.* moventur). sistunt uariaque (uariatque $\mathbf{F}^2$) *ll.* sistit variatque *v.* 17. 18 infesta $\mathbf{R}^2\mathbf{T}$. infestata $\mathbf{F}^2\mathbf{d}$. infestat *r.* 18 aut $\mathbf{DF}^1\mathbf{Ra}$. et $\mathbf{F}^2\mathbf{dT}$. 20 ante omnis *ll. an* volucri (ante *ex dittogr.* ate)*? cfr. VII 91 et Solin. 52, 36* volucris pernicitas.

75 feritate semper intereunt. apud eosdem nasci Ctesias scribit quam mantichoran appellat triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie et auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentem, vocis ut si misceatur fistulae et tubae concentus, velocitatis magnae, humani corporis vel
76 praecipue adpetentem. (31) in India et boves solidis ungulis, unicornes, et feram nomine axin hinulei pelle, pluribus candidioribusque maculis, sacrorum Liberi patris; — (Orsaei Indi simias candentes toto corpore venantur) — asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente. hanc feram vivam negant capi.

77 (32) Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, ut
5,52 plerique existimavere, Nili caput, ut argumenta quae diximus persuadent. iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioqui ceterisque membris iners, caput tantum praegrave aegre ferens. id deiectum semper in terram, alias internicio humani generis, omnibus qui oculos eius videre confestim exspirantibus.

78 (33) Eadem et basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula ut quodam diademate insignem. sibilo omnes fugat serpentes, nec flexu multiplici ut reliquae corpus inpellit, sed celsus et erectus in medio incedens. necat frutices, non contactos modo verum et adflatos, exurit herbas, rumpit saxa. talis vis malo. est creditum quondam ex equo occisum hasta et per eam subeunte vi non equitem modo sed equum quo-
79 que absumptum. atque huic tali monstro — saepe enim enectum concupivere reges videre — mustellarum virus

---

6 magnae F^2a^2d. -ni *r*. 7 Insidia **R**. in psidia **dT**. 8 axin F^2a^2. asin *r*. | hinnulei *v*. ///inullei F^1. inuli a^2. -lei *r*. 10 *uncos posui ego*. 16 ut **d**. *om. r*. 22 et **Fd** *Rob*. et de *r*. | basilisci F^2R^1 *Rob*. -licis F^1. -liscis *r*. | serpentibus R^2d. 26 reliquae a^2 *Rob*. -qua *r*. 28 talis F^2. alis **d**. aliis *r*. 29 malo. est *dist*. **R** *Rob*. 31 atque a^2 *Rob*. *om. r*.

exitio est. adeo naturae nihil placuit esse sine pare. iniciunt has cavernis facile cognitis soli tabe. necant illae simul odore moriunturque, et naturae pugna conficitur.

22. (34) Sed in Italia quoque creditur luporum visus 80 esse noxius, vocemque homini quem priores contemplentur adimere ad praesens. inertes hos parvosque Africa et Aegyptus gignunt, asperos trucesque frigidior plaga. homines in lupos verti rursusque restitui sibi falsum esse confidenter existimare debemus aut credere omnia quae fabulosa tot saeculis comperimus. unde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum ut in maledictis versipelles habeat indicabitur. Euanthes inter auctores Graeciae non 81 spretus tradit Arcadas scribere ex gente Anthi cuiusdam sorte familiae lectum ad stagnum quoddam regionis eius duci vestituque in quercu suspenso tranare atque abire in deserta transfigurarique in lupum et cum ceteris eiusdem generis congregari per annos VIIII. quo in tempore si homine se abstinuerit, reverti ad idem stagnum et, cum tranaverit, effigiem recipere ad pristinum habitum addito novem annorum senio. id quoque *e* fabulis, eandem recipere vestem. mirum est quo procedat Graeca credulitas! 82 nullum tam inpudens mendacium est ut teste careat. item Scopas qui Olympionicas scripsit narrat Demaenetum Parrhasium in sacrificio quod Arcades Iovi Lycaeo humana etiamtum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse et in lupum se convertisse, eundem X anno restitutum athleticae esse et in pugilatu victorem Olympia reversum. quin et caudae huius animalis creditur vulgo inesse ama- 83 torium virus exiguo in villo eumque, cum capiatur, abici

---

1. 2 iniciunt **d**. interfic- *r*. inferciunt *Solin. 27, 53*. 11 sit *v*. sunt *ll*. | ut in $\mathbf{F}^2$. ut *r*. 13 *an* scribit ... tradere*?* 19 reperire $\mathbf{a}^1$. 20 e fabulis *ego*. fabius *ll. v*. fabulosius *Pellicerius*. traditum *Url. ann. philol. 1858 p. 338 n*. fabula eius (*scriptum* fab. eius) *Mart. Hertz. de hist. Rom. reliqu. quaest. p. 14*. 20. 21 recuperare $\mathbf{R}^2$. recipere $\mathbf{DF}^2\mathbf{d}$. 22 cariat $\mathbf{F}^1\mathbf{a}^1$. -ia **D**. | item $\mathbf{F}^2$. ///a **R**. itaque **d***v*. ita *r*. 23 Scopas *coni. Ianus*. copas *ll*. 27 esse et *ego*. restituisset *ll*. (*natum ex dittogr*. restitutū esset). restitisse *edd. vett*. certasse *codd. Gel*. | victorem *ego*. uictoremque uictoria *ll. edd. vett*.

nec idem pollere nisi viventi dereptum. dies quibus cocat toto anno non amplius duodecim. eundem in fame vesci terra inter auguria; ad dexteram commeantium praeciso itinere si pleno id ore fecerit, nullum ominum praestan-
84 tius. sunt in eo genere qui cervari vocantur, qualem e
70 Gallia in Pompei Magni harena spectatum diximus. huic quamvis in fame mandenti, si respexerit, oblivionem cibi subrepere aiunt digressumque quaerere aliud.

85 **23.** (35) Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem eius plerasque terrae habere in qua occultentur. innumera esse genera. cerastis corpore eminere cornicula saepe quadrigemina, quorum motu reliquo corpore occultato sollicitent ad se aves. geminum caput amphisbaenae, hoc est et a cauda, tamquam parum esset uno ore fundi venenum. aliis squamas esse, aliis picturas, omnibus exitiale virus. iaculum ex arborum ramis vibrari, nec pedibus tantum pavendas serpentes sed et missili volare tormento. colla aspidum intumescere .... nullo ictus remedio praeterquam si confestim partes contactae ampu-
86 tentur. unus huic tam pestifero animali sensus vel potius adfectus est. coniugia ferme vagantur, nec nisi cum pari vita est. itaque alterutra interempta incredibilis ultionis alteri cura. persequitur interfectorem, unumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia nec nisi amnibus arcetur aut praeceleri fuga.

87 Non est fateri rerum natura largius mala an remedia genuerit. iam primum hebetes oculos huic malo dedit, eosque non in fronte, adversa *ut* cerneret, sed in tem-

---

1 dereptum **R**. dir- *r*. 3 *dist. ego*. 4 ominum **d**. hominum **RT**. omnium *r*. 5. 6 quale Gallia **R**. quales in Gallia **d**. 11 cerastes $\mathbf{R}^2\mathbf{d}$ *Rob*. -sti $\mathbf{R}^1$. 12. 13 occultato **R** *Rob*. -ulto *r*. 15 alis $\mathbf{R}^1$. | squamas $\mathbf{F}^2$. squamam $\mathbf{a}^2$. squam $\mathbf{R}^2$. quamam $\mathbf{a}^1$. in quam $\mathbf{d}^2$. quam *r*. 17 pavenda $\mathbf{R}^1$. -di $\mathbf{R}^2\mathbf{d}$. 18 *lacunam indicavi ego. interiit fortasse haec sententia: 'dente ictorum vulnera putrescere'; cfr. Arist. h. a. VIII 29 p. 607 A, 22.* | ictu/// **R**. 23 persequitur $\mathbf{F}^2$ *in ras. v.* ferrequitur **D**. sequitur *r*. 29 adversa ut *Ianus*. -so *ll.* | cernere **d**.

poribus, — itaque excitatur sede saepius *auditu* quam visu, — **24.** deinde internecivum bellum cum ichneumone. 88 (36) notum est animal hac gloria maxime in eadem natum Aegypto. mergit se limo saepius siccatque sole. mox ubi pluribus eodem modo se coriis loricavit, in dimicationem pergit. in ea caudam attollens ictus inritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. nec hoc contentus aliud haud mitius debellat animal.

25. (37) Crocodilum habet Nilus, quadripes malum 89 et terra pariter ac flumine infestum. unum hoc animal terrestre linguae usu caret, unum superiore mobili maxilla inprimit morsum alias terribilem pectinatim stipante se dentium serie. magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. parit ova quanta anseres, eaque extra eum locum semper incubat praedivinatione quadam ad quem summo auctu eo anno egressurus est Nilus. nec aliud animal ex minore origine in maiorem crescit magnitudinem. et unguibus autem armatus est *et* contra omnes ictus cute invicta. dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrumque ratione. hunc saturum cibo piscium et semper esculento 90 ore in litore somno datum parva avis, quae trochilos ibi vocatur, rex avium in Italia, invitat ad hiandum pabuli sui gratia, os primum eius adsultim repurgans, mox dentes et intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quam maxime hiantes, in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon per easdem fauces ut telum aliquod inmissus erodit alvum.

(38) Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, 91 est in Nilo natus scincos, contra venena praecipuus antidotis, item ad inflammandam virorum venerem.

---

1 sede *ego.* sed *ll. Rob.* | sepe///ius **a**^{1}. | auditu *Rob. edd. vett. om. ll. cfr. Solin. 27, 35.* 5 coriis **F**^{2}**a**^{2}. cophis *r.* 14 qua transare/// **R**^{1}. quae trans arenas **R**^{2}. quae transferens **dT**. 18 et *inserui ego. om. ll.v. cfr. Arist. h. a. II 10 p. 503 A, 10. Solin. 32, 24.* 22 hiantum **R**. ihatum **d**. 23 adsultim **F**^{2}. ad saltum **DR**^{2}**a**^{2} *Rob.* adsultum **R**^{1}**a**^{1}**d**. ad salutum **F**^{1}. 24 dulcedinem **d**. -ne *r.* 27 aluum **RF**^{2}**a**^{2}. -uo *r.* 30 idem **DFa**. | ad **d**. et *r.*

Verum in crocodilo maior erat pestis quam ut uno esset eius hoste natura contenta. itaque et delphini inmeantes Nilo, quorum dorso tamquam ad hunc usum cultellata inest pinna, abigentes eos praeda ac velut in suo tantum amne regnantes, alioquin inpares viribus ipsi astu interimunt. callent enim in hoc cuncta animalia, sciuntque non sua modo commoda verum et hostium adversa, norunt sua tela, norunt occasiones partesque dissidentium inbellis. in ventre mollis est tenuisque cutis crocodilo. ideo se ut territi mergunt delphini subeuntesque alvum
92 illa secant spina. quin et gens hominum est huic beluae adversa in ipso Nilo a Tentyri insula in qua habitat appellata. mensura eorum parva, sed praesentia animi in hoc tantum usu mira. terribilis haec contra fugaces be-
93 lua est, fugax contra se*que*ntes. sed adversum ire soli hi audent, qui et flumini innatant, dorsoque equitantium modo inpositi hiantibus resupino capite ad morsum addita in os clava, a dextra ac laeva tenentes extrema eius utrimque, ut frenis in terram agunt captivos, ac voce etiam sola territos cogunt evomere recentia corpora ad sepulturam. itaque uni ei insulae crocodili non adnant, olfactuque eius generis hominum, ut Psyllorum serpentes, fu-
94 gantur. hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus, quattuorque menses hiemis semper inedia tramittere in specu. quidam hoc unum quamdiu vivat crescere arbitrantur. vivit autem longo tempore.
95 (39) Maior altitudine in eodem Nilo belua hippopo-

---

3 sordo R^1d. | tamanā R. -num d. 4 pi///na R^1. spina R^2. | praeda d. -dae F^2. -dam *r*. 6 interimunt a^2 *in ras.* F^2d. inter moto *r*. 12 a Tentyri *Sill.* a tintyri DFd^1. -ro a. ad intyri R. et in tyri d^2. 13 animi F^2a^2. homini R. hominum *r*. 14 fugaces *ll.* -ientes *Sill. per errorem.* 15 sequentes *Dal.* serpentes *ll.* | sed *om.* R. 20 evomere F^2a^2d. -mes *r*. 21 uni ei a^2 *in ras.* F *Rob.* unici *r*. | adnant F^2. adnatant a^2 *Rob.* domant d. donant *r*. | olfactuque F^2a^2 *Rob.* factuque *r*. 25 transmittere a^2F^2 *in ras. Rob.* tramihi .... R^2. tramiaeter R^1. tramite heret d *in ras.* tramiaeteret *r*.
27 hippopotamius *Georges philol. XXXII p. 690. cfr. VI 173. XI 160. XXVIII 121. XXXII 139 ap. Detl.* -tami s R. -tamus *r*.

tamius editur, ungulis binis quales bubus, dorso equi et iuba et hinnitu, rostro resimo, cauda et dentibus aprorum aduncis sed minus noxiis, tergoris ad scuta galeasque inpenetrabilis, praeterquam si umore madeant. depascitur segetes destinatione ante, ut ferunt, determinatas in diem et ex agro ferentibus vestigiis, ne quae revertenti insidiae comparentur.

26. (40) Primus eum et quinque crocodilos Romae 96
aedilitatis suae ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister exstitit. adsidua namque satietate obesus exit in litus recentes harundinum caesuras speculatum atque ubi acutissimam videt stirpem inprimens corpus venam quandam in crure vulnerat atque ita profluvio sanguinis morbidum alias corpus exonerat et plagam limo rursus obducit.

27. (41) Simile quiddam et volucris in eadem Ae- 97
gypto monstravit, quae vocatur ibis, rostri aduncitate per eam partem se perluens qua reddi ciborum onera maxime salubre est. nec haec sola: multis animalibus reperta sunt usui futura et homini. dictamnum herbam extrahendis sagittis cervi monstravere percussi eo telo pastuque herbae eius electo — iidem percussi a phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili cancros edendo sibi medentur —; est et ad serpentium ictus praecipua, qua se lacerti quotiens cum his conseruere pugnam vulnerati refovent. chelidoniam visui saluberrimam hirundines 98
monstravere vexatis pullorum oculis illa medentes. testudo cunilae quam bubulam vocant pastu vires contra serpentes refovet, mustella ruta in murium venatu cum iis dimicatione conserta. ciconia origano, hedera apri in morbis sibi medentur et cancros vescendo maxime mari eiectos. anguis hiberno situ membrana corporis obducta feniculi 99

---

11 exstit F^1. existit F^2. (*v.* § *97*). 11. 12 recentes *Rob.* -ti *r.* 13 vidit **DFa**. 18 se perluens *Rob.* sē perluens **R**. semper luens *r.* | reddit F^2. 19 *dist. Url. vind. n. 180.* 22 eiecto **d***Rob.* electo *r.* 28 cunilae *v.* -iculae *ll.* | pastu F^2a^2. pari R^2. partu *r.* | uires F^2a^2. uises $DF^1R^1d^1$. uis esse a^1. uisos d^2. uice R^2. 29 uenatu F^2d. -tum *r.*

suco impedimentum illud exuit nitidusque vernat. exuit autem a capite primum, nec celerius quam uno die et nocte, replicans ut extra fiat membranae quod fuerit intus. idem hiberna latebra visu obscurato marathro herbae se adfricans oculos inunguit ac refovet, si vero squamae ob-
torpuere, spinis iuniperi se scabit. draco vernam nausiam
100 silvestris lactucae suco restinguit. pantheras perfricata carne aconito — [venenum id est] — barbari venantur. occupat ilico fauces earum angor, quare pardalianches id venenum appellavere quidam. at fera contra hoc excre-
mentis hominis sibi medetur, et alias tam avida eorum ut a pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius quam ut queat saltu attingere iaculando se appetendoque deficiat et postremo exspiret, alioqui vivacitatis adeo lentae
101 ut eiectis interaneis diu pugnet. elephans chamaeleone concolori frondi devorato occurrit oleastro huic veneno suo. ursi cum mandragorae mala gustavere, formicas lambunt. cervus herba cinare venenatis pabulis resistit. palumbes, graculi, merulae, perdices lauri folio annuum fastidium purgant, columbae, *turtures* et gallinacei herba quae vo-
catur helxine, anates, anseres ceteraeque aquaticae herba siderite, grues et similes iunco palustri. corvus occiso chamaeleone, qui etiam victori *suo* nocet, lauro infectum virus exstinguit.

102 **28.** (42) Milia praeterea, utpote cum plurimis ani-
malibus eadem natura rerum caeli quoque observationem

---

5 adafricans **R**^{1}. affri- **R**^{2}. 7 perfricata *Dal.* -tas *ll.* 8 carne *Dal.* -nes **F**^{2}**a**^{2}. cornes **R**. -ne **a**^{1}. -nea **d**. cone **DF**^{1}. | *uncos posui cum Url. vind. n. 181.* 11 sibi *Rob.* (**Fa**^{2}*?*) silui **Da**^{1}**d**. silu **R**^{1}. silua **R**^{2}. 12 in **F**^{2}**a**^{2}*Rob.* ex **d**. et *r.* 13 iaculando (-dos **Da**^{1}) ea petendoque **DF**^{2} *in ras.* **a**^{2}*Rob.* 14 deficiat *codd. Gel.* -igi **F**^{2}**a**^{2}*Rob.* -ciunt *r.* | adeo lentae **F**^{2}*Rob.* -te **a**^{2}. -t **F**^{1}. adolentur **d**. adeolenter *r.* 16 frondi **d**. -de *r.* 17 malū **Rd**. -lu **DF**^{1}. (-la *etiam Solin. 26, 8*). 19 perdices *Dal. coll. XXII 41 post* purgant *transponi voluit.* 20 turtures *Rob. v.* totes **R**. totis *r.* 21 helxine *Rob. v.* -sine *ll.* 22 iunco palustri **F**^{2}**a**^{2}*Rob.* et lustro **d**. lustro *r.* 23 suo *Rob. om. rv. cfr. Solin. 40, 24. fortasse* etiam victus victori suo. | infestum *Rob.*

et ventorum, imbrium, tempestatum praesagia alia alio modo dederit, quod persequi inmensum est, aeque scilicet quam reliquam cum singulis hominum societatem. siquidem et pericula praemonent non fibris modo extisque, circa quod magna mortalium portio haeret, sed *et* alia quadam significatione. ruinis inminentibus musculi prae- 103
migrant, aranei cum telis primi cadunt. auguria quidem artem fecere apud Romanos et sacerdotum collegium vel maxime sollemne. est inter ea locis rigentibus et volpes, animal alioqui sollertia dirum. amnes gelatos lacusque nonnisi ad eius itum reditumque transeunt. observatum eam aure ad glaciem adposita coniectare crassitudinem gelus.

29. (43) Nec minus clara exitii documenta sunt etiam 104
contemnendis animalibus. M. Varro auctor est a cuniculis suffossum in Hispania oppidum, a talpis in Thessalia, ab ranis civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa, ex Gyara Cycladum insula *incolas* a muribus fugatos, in Italia Amynclas a serpentibus deletas. citra Cynamolgos Aethiopas late deserta regio est a scorpionibus et solipugis gente sublata, et a scolopendris abactos *Rhoetienses* auctor est Theophrastus. sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

30. (44) Hyaenis utramque esse naturam et alternis 105
annis mares alternis feminas fieri, parere sine mare vulgus credit, Aristoteles negat. collum et iuba et unitate spinae porrigitur, flectique nisi circumactu totius corporis non quit. multa praeterea mira traduntur, sed maxime 106

---

1 alio F^2. -ii F^1. -iis **a**d. -is *r*. 5 et *ego. om. ll.* 6. 7 praemigrant F^2a^2. praenecant R^2. -gant *r*. 10 solertia ditu a^1. -ti auditu a^2. *edd. ante Hard.* 12 eam **d**. ea *r*. 18 insulam **a**. | incolas *Barb.* amicleos **F**. amycleos *r*. 19 amynclas F^1. amyclas F^2. minclas **d**. mynclas *r*. 20 solifugis **R** *ex corr.* 21 Rhoetienses *Hard. coll. Aeliani de n. an. XV 26.* otrerienses F^2 *in ras.* -riaeres **DRd** (*in* **d** *ante* o ras.). etruriae res **a**. 24 armis R^1**d**. | mare **d**. -ri *r*. 25 iuba **d**. aiubam a^1. iubam *r*. | unitate **Rd**. -tem **DFa**. *an* collum ei iubatum et unitate spinae perrigidum? *cfr. Solin. 27, 23.* 27 non quit F^2**d**. *Solin. l. l.* numquit **D**. numquid F^1. nequit **Ra**. *cfr. nov. luc. p. 82.*

sermonem humanum inter pastorum stabula adsimulari, nomenque alicuius addisci quem evocatum foris laceret, item vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes quos invadat. ab uno animali sepulchra erui inquisitione corporum. feminam raro capi. oculis mille esse varietates colorumque mutationes. praeterea umbrae eius contactu canes obmutescere, et quibusdam magicis artibus omne animal quod ter lustraverit in vestigio haerere.

107 (45) Huius generis coitu leaena Aethiopica parit corocottam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. acies ei perpetua in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo; ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. hominum sermones imitari et manticboran in Aethiopia auctor est Iuba.

108 (46) Hyaenae plurimae gignuntur in Africa, quae et asinorum silvestrium multitudinem fundit. mares in eo genere singuli feminarum gregibus imperitant. timent libidinis aemulos et ideo gravidas custodiunt morsuque natos mares castrant. contra gravidae latebras petunt et parere furto cupiunt gaudentque copia libidinis.

109 (47) Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri periculo urguente, ob hoc se peti gnari. castoreum id vocant medici. alias animal horrendi morsus arbores iuxta flumina ut ferro caedit. hominis parte comprehensa non ante quam fracta concrepuerint ossa morsus resolvit. cauda piscium iis, cetera species lutrae. utrumque aquaticum, utrique mollior pluma pilus.

110 **31.** (48) Ranae quoque rubetae, quarum et in terra et in umore vita, plurimis refertae medicaminibus deponere ea adsidue ac resumere pastu dicuntur, venena tantum semper sibi reservantes.

111 (49) Similis et vitulo marino victus in mari ac terra, simile fibris et ingenium. evomit fel suum ad multa me-

---

1 assimilari **dT**. adsimulare *r Rob. v.* 2 addiscere *Rob. v.* 9 in aethiopia **RT**. *cfr. Solin. 27, 26.* 9. 10 corocotiam **Rd**. crocottam *Rob.* 12 ne $\mathbf{F}^2$ *in ras.* nec *r.* 22 peti gnari $\mathbf{F}^2$ *in ras. Rob.* pectinari *r.* 30 adsidue **Rd** *Rob.* -uae *r.* quotidie *edd. ante Brot.* cotidie *Detl.*

dicamenta utile, item coagulum ad comitiales morbos, ob ea se peti prudens. Theophrastus auctor est angues modo et stelliones senectutem exuere itaque protinus devorare praeripientes comitiali morbo remedia. eosdem pestiferi in Graecia morsus innocuos esse in Sicilia.

32. (50) Cervis quoque est sua malignitas, quam- 112
quam placidissimo animalium. urguente vi canum ultro confugiunt ad hominem, et in pariendo semitas minus cavent humanis vestigiis tritas quam secreta ac feris opportuna. conceptus earum post arcturi sidus. octonis mensibus ferunt partus, interim et geminos. a conceptu separant se, at mares relicti rabie libidinis saeviunt, fodiunt scrobes. tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliqui abluant imbres. feminae autem ante partum purgantur herba quadam quae sese*lis* dicitur, faciliore ita utentes utero. a partu duas, quae tamn*us* et seselis appellantur, pastae redeunt ad fetum. illis imbui lactis primos volunt sucos quacumque de causa. editos partus exercent cursu 113
et fugam meditari docent, ad praerupta ducunt saltumque demonstrant. iam mares soluti desiderio libidinis avide petunt pabula. ubi se praepingues sensere, latebras quaerunt fatentes incommodum pondus. et alias semper in fuga adquiescunt stantesque respiciunt, cum prope ventum est, rursus fugae praesidia repetentes. hoc fit intestini dolore tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. fugiunt 114
autem latratu canum audito secunda semper aura, ut vestigia cum ipsis abeant. mulcentur fistula pastorali et cantu, cum erexere aures, acerrimi auditus, cum remisere, surdi. cetero animal simplex et omnium rerum

---

4. 5 pestiferi **R**^{2}. postiferi **R**^{1}. pesti fertur **d**. mortiferi **F**^{2}. ponti (positi **a**) ferunt *r*. 5 morsus innotuos **F**^{2} (-ocuos *edd. vett.*). mortuos **ad**. -uus *r*. 8 semitas **F**^{2}**a**^{2}*Rob.* emitam **F**^{1}. -tari **DR**^{1}. imitari *r*. 11 parturit **F**^{2}. -riunt **dT**. | interim **F**^{2}**a**^{2}. itinerim **RD**. -erum **F**^{1}**a**^{1}. enim **dT**. 15 seselis *v. coll. Cic. de nat. deor. II 50, 127.* sese *ll.* 16 duas herbas **a**^{2}*Rob.* duas *r*. | tamnus et *Sill. ex Salm.* tamen **F**^{2}. camo et **d**. tamo et *r*. | siselis **Ra**^{2}**dT***Rob.* -licis *r*. 19 praeducta **R**^{1}. -dicta **d**. 25 infirmu t **R**^{1}. -mo **R**^{2}. -mata tube ui **d**. 28 acerrimi **F**^{1}**ad***Rob.* -mis **DR**. -mi sunt **F**^{2}. | auditus **F**^{2}**d***Rob.* -tu *r*.

miraculo stupens in tantum ut equo aut bucula accedente propius hominem iuxta venantem non cernant aut, si cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. maria trameant gregatim nantes porrecto ordine et capita inponentes praecedentium clunibus vicibusque ad terga redeuntes. hoc maxime notatur a Cilicia Cyprum traicientibus. nec
115 vident terras, sed in odore earum natant. cornua mares habent, solique animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt. ideo sub ista die quam maxime invia petunt: latent amissis velut inermes. sed et hi bono suo invidentes. dextrum cornu negant inveniri ceu medicamento aliquo praeditum, idque mirabilius fatendum est, cum et in vivariis mutent omnibus annis. defodi ab iis putant. accensi autem utrius libeat odore comitiales morbi
116 deprehenduntur. indicia quoque aetatis in illis gerunt, singulos annis adicientibus ramos usque ad sexennes. ab eo tempore similia revivescunt, nec potest aetas discerni, sed dentibus senecta declaratur. aut enim paucos aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos alioqui ante
117 frontem prominere solitos iunioribus. non decidunt castratis cornua nec nascuntur. erumpunt autem renascentibus tuberibus primo aridae cuti similia. eadem teneris increscunt ferulis harundineas in paniculas molli plumata lanugine. quamdiu carent iis, noctibus procedunt ad pabula. increscentia solis vapore durant ad arbores subinde experientes; ubi placuit robur, in aperta prodeunt. captique iam sunt hedera in cornibus viridante, ex attritu arborum ut in aliquo ligno teneris, dum experiuntur, innata. fuit aliquando et candido colore, qualem fuisse tradunt Q. Sertori cervam quam esse fatidicam Hispaniae gentibus
118 persuaserat. et his cum serpente pugna. vestigant cavernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. ideo singulare abigendis serpentibus odor adusto cervino cornu,

---

3. 4 tranant *Rob. v.* transnatant **d T**. tranent *Solin. 19, 12.* 14 utrius libeat **d**. -bet *Rob.* utriusque libeat (-erat $\mathbf{F}^2$) *r.* | odore **R d**. -re et *r.* 22 cuti *ego nov. luc. p. 26.* -tis *ll.* | teneris $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. ge- *r.* 29 fiunt **d**. | et $\mathbf{F}^2$. ex *r.* 31 est cum **d**. 32 renitentes $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. retin- *r.*

contra morsus vero praecipuum remedium ex coagulo hinnulei matris in utero occisi. vita cervis in confesso 119
longa, post centum annos a quibusdam captis cum torquibus aureis quos Alexander Magnus addiderat adopertis iam cute in magna obesitate. febrium morbos non sentit hoc animal, quin et medetur huic timori. quasdam modo principes feminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas et longo aevo caruisse febribus, quod ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit.

33. Est eadem specie, barba tantum et armorum 120
villo distans, quem τραγέλαφον vocant, non alibi quam iuxta Phasim amnem nascens.

(51) Cervos Africa propemodum sola non gignit, at chamaeleonem et ipsa, quamquam frequentiorem India. figura et magnitudo erat lacerti, nisi crura essent recta et excelsiora. latera ventri iunguntur ut piscibus, et spina simili modo eminet. rostrum, ut in parvo, haud absimile 121
suillo, cauda praelonga in tenuitatem desinens, implicans se viperinis orbibus, ungues adunci, motus tardior ut testudini, corpus asperum ceu crocodilo, oculi in recessu cavo, tenui discrimine, praegrandes et corpori concolores. numquam eos operit, nec pupillae motu sed totius oculi versatione circumaspicit. ipse celsus hianti semper ore solus 122
animalium nec cibo nec potu alitur nec alio quam aëris alimento, circa caprificos fer*us*, innoxius alioqui. et coloris natura mirabilior. mutat namque eum subinde et oculis et cauda et toto corpore, redditque semper quemcumque proxime attingit praeter rubrum candidumque. defuncto pallor est. caro in capite et maxillis et ad commissuram caudae admodum exigua, nec aliubi toto cor-

---

6 timori *Rob.* -ore **a**. -or *r.* 10 barba **aF**^{2} *in ras.* **d**^{1}. barbara *r.* 14 India *Rob. edd. vett.* -ae *ll.* 15 figura et *Rob.* -rae /// **a**. -rae et *r.* 15. 16 recta et **Fa**^{2}*Rob.* -ta **d**. -tae *r.* 17 absimile *v.* -mii **F**. -mili *r.* 18 uillo **F**. | et implicans **a**^{2}*v.* 20 recessu **d***v. cfr. Solin. 40, 21.* -so *r.* 24 ueris **Rd**. 25 ferus *v.* fere **a**. ferre **d**. ferret **R**. ferrei *r.* 29 et ad **F**^{2}. ad *r. cfr. Arist. h. a. II 11 p. 503 B, 13.*

pore. sanguis in corde et circa oculos tantum, viscera sine splene. hibernis mensibus latet ut lacertae.

123 **34.** (52) Mutat colores et Scytharum tarandrus nec aliud ex iis quae pilo vestiuntur nisi in Indis lycaon, cui iubata traditur cervix. nam thoes — luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini — habitum, non

124 colorem, mutant, per hiemes hirti, aestate nudi. tarandro magnitudo quae bovi est, caput maius cervino nec absimile, cornua ramosa, ungulae bifidae, villus magnitudine ursorum, sed, cum libuit sui coloris esse, asini similis. tergori tanta duritia ut thoraces ex eo faciant. colorem omnium arborum, fruticum, florum locorumque reddit metuens in quibus latet, ideoque raro capitur. mirum esset habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius est et villo.

125 **35.** (53) Hystrices generat India et Africa spina contectas *ut in* irenaceorum genere, sed hystrici longiores aculei et, cum intendit cutem, missiles. ora urguentium figit canum et paulo longius iaculatur. hibernis autem se mensibus condit, quae natura multis et ante omnia ursis.

126 **36.** (54) Eorum coitus hiemis initio, nec vulgari quadripedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. dein secessus in specus separatim, in quibus pariunt XXX die plurimum quinos. hi sunt candida informisque caro, paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo, ungues tantum prominent. hanc lambendo paulatim figurant. nec quicquam rarius quam parientem videre ursam. ideo mares quadragenis diebus latent, feminae quaternis men-

127 sibus. specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie aedificant inpenetrabiles imbribus mollique fronde

---

2 lacertae **Rd**. -ta *r. cfr. Arist. l. l. v. 28.* 3 et $\mathbf{F}^2$*Rob. om. r.* 14 ideoque **DFd***Rob.* ideo **Ra**. 15 est *om.* **Rd**. 17 spinea **DFa**. | contectas *v.* -ta *ll.* 18 ut in *ego.* ac h **a**. ac u *r.* 19 missile ora $\mathbf{a}^1$. -libus ora $\mathbf{R}^2$. missa[ll] lesura **d**. 23 ambobus *Rob.* ambo *r.* 24 secessus $\mathbf{F}^2\mathbf{d}^2\mathbf{T}$. rec- $\mathbf{a}^2$. inc- $\mathbf{d}^1$. cessus *r.* 25 hi *om.* **R**. 31 impenetrabiles $\mathbf{F}^2$ *in ras.* $\mathbf{a}^2$*Rob.* penetralibus $\mathbf{a}^1$. -abilibus **D**. poenetrabilibus **Rd**.

constratos. primis diebus bis septenis tam gravi somno premuntur ut ne vulneribus quidem excitari queant. tunc mirum in modum veterno pinguescunt. illi sunt adipes medicaminibus apti contraque defluvium capilli tenaces. ab his diebus residunt ac priorum pedum suctu vivunt. fetus rigentes adprimendo pectori fovent non alio incubitu quam ad ova volucres. mirum dictu, credit Theophrastus per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si adserventur, increscere; cibi nulla tunc argumenta nec nisi umoris minimum in alvo inveniri, sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. procedunt vere, sed mares praepingues, cuius rei causa non prompta est, quippe ne somno quidem saginatis, praeter quattuordecim dies, ut diximus. exeuntes herbam quandam arum nomine laxandis intestinis alioquin concretis devorant, circaque surculos dentium praedomant operam. oculi eorum hebetantur, qua maxime causa favos expetunt ut convulneratum ab apibus os levet sanguine gravedinem illam. invalidissimum urso caput, quod leoni firmissimum. ideo urguente vi praecipitaturi se ex aliqua rupe manibus cooperto iaciuntur, ac saepe in harena colapho infracto exanimantur. cerebro veneficium inesse Hispaniae credunt, occisorumque in spectaculis capita cremant testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. ingrediuntur et bipedes. arborem aversi derepunt. tauros ex ore cornibusque eorum omnibus pedibus suspensi pondere fatigant. nec alteri animalium in maleficio stultitia sollertior. annalibus notatum est M. Pisone M. Messala cos. a. d. XIIII kal. Oct. Domitium Ahenobarbum aedilem

128 129 127 130 131

---

1 bis F^2a^2 *Rob. cfr. Solin. 26, 6.* uix F^1a^1. uir *r. del.* d^2. 2 ne *v.* nec *ll.* 5 suctu F^2. suetu a^2 *Rob.* situ a^1. sictu *r.* 8 idem **R.** id *r Rob.* 10 inueniri a^2 *in ras.* d. in uentre F^2. inuentri *r.* 13 ne *Sill.* nec *ll.* 15 arum **R.** carum DF^1. charum **d.** caram **a.** hamarum F^2. 16 circulos DF^2a^2. | praedomant *Ianus coll. Sen. ep. 113, 22.* -tes *ll.* 17 operam *Ianus.* horam F^1. oram F^2. hora Da^1T. ora Ra^1d. 20 firmissimum F^2. form- DF^1. fort- *rv.* 21 eo operto **R.** 25 in pedes F^2 *in ras.* | derepunt **F.** diripiunt a^2. deretunc *r.*

curulem ursos Numidicos centum et totidem venatores Aethiopas in circo dedisse. miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursum non gigni constet.

132 **37.** (55) Conduntur hieme et Pontici mures, dumtaxat albi, quorum palatum in gustu sagacissimum auctores quonam modo intellexerint miror. conduntur et Alpini, quibus magnitudo melium est, sed hi pabulo ante in specus convecto. tum quidam narrant alternos marem ac feminam subrosae complexos fascem herbae supinos, cauda mordicus adprehensa, invicem detrahi ad specum, ideoque illo tempore detrito esse dorso. sunt his pares et in Aegypto, similiterque resident in clunes et in binis pedibus gradiuntur prioribusque ut manibus utuntur.

133 (56) Praeparant hiemi et irenacei cibos ac volutati supra iacentia poma adfixa spinis, unum amplius tenentes ore, portant in cavas arbores. iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile praesagiunt. ubi vero sensere venantem, contracto et ore pedibusque ac parte omni inferiore, qua raram et innocuam habent lanuginem, convolvuntur in formam pilae, ne quid com-
134 prehendi possit praeter aculeos. in desperatione vero urinam in se reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. quamobrem exinanita prius urina venari ars est. et tum praecipua dos tergori, alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiamsi vivat subtractus fuga. ob id non nisi in novissima spe maleficio eo perfunditur, quippe et ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi terminumque supremum opperientes ut ferme ante captivitas occupet. calidae postea aquae adspersu resolvitur pila, adprehensusque pes alter e posterioribus suspendiosa fame necat. aliter non

---

5 albi a^2. alibi **F**. ///ibi **d**. aibi *r*. 8 tum *ego*. cum *ll*. | quidam F^2a. -dem *r*. | narrent F^2d. 9 complexos F^2. -xu **d**. -xo *r*. 15 latentia **R**. 19. 20 lanuginem a^2. lanaginem F^1. ianaginem **D**. ima////aginem **R**. imaginem a^1d. lanuginem imaginem F^2. 22 in se **DFaT**. ex se **d**. ex re **R**. 23 exinanita F^2 *in ras.* a^2. -nitatis a^1. -nitates **DR**. -nientes **dT**. 31 necatur **Rd**.

est occidere et tergori parcere. ipsum animal non, ut 135
remur plerique, vitae hominum supervacuum est, si non
sint illi aculei, frustra vellerum mollitia in pecude mor-
talibus data. hac cute expoliuntur vestes. magnum fraus
et ibi lucrum monopolio invenit, de nulla re crebrioribus
senatusconsultis nulloque non principe adito querimoniis
provincialibus.

38. (57) Urinae et duobus aliis animalibus ratio 136
mira. leontophonon accipimus vocari parvum nec aliubi
nascens quam ubi leo gignitur, quo gustato tanta illa vis
ut ceteris quadripedum imperitans ilico exspiret. ergo
corpus eius exustum adspergunt aliis carnibus polentae
modo insidiantes ferae, necantque etiam cinere. tam con-
traria est pestis. haud inmerito igitur odit leo visumque
frangit et citra morsum exanimat. ille contra urinam
spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem. lyncum 137
umor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescitve in
gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes,
lyncurium vocatas atque ob id sucino a plerisque ita ge-
nerari prodito. novere hoc sciuntque lynces, et invidentes
urinam terra operiunt eoque celerius solidatur illa.

(58) Alia sollertia in metu melibus. sufflatae cutis 138
distentu ictus hominum et morsus canum arcent.

Provident tempestatem et sciuri obturatisque qua spi-
raturus est ventus cavernis ex alia parte aperiunt fores.
de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento est. ergo
in hiemes aliis provisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

39. (59) Serpentium vipera sola terra dicitur condi, 139
ceterae arborum aut saxorum cavis. et alias vel annua
fame durant algore modo dempto. omnia secessus tem-

---

1. 2 ut remur ad^2. uteremur **DR**. utemur d^1. /// remur **F**. 2 esse F^2 *in ras.* est *r*. 4 cute **a**. acute **Rd**. acutae *r*. 5 lacrum DF^1. | monopolio *Barb*. -liū *ll*. 7 provincialibus *v*. -mittialibus **Rd**. pernit- **a**. permitt- *r*. 9 alibi **Rd**. 14 pestis **R**. feris d^2T. festis *r*. 19 id F^2a^2. *om. r*. | a plerisque a^2. at plerique *r*. 22 metū caelibus **R**. -tum cel- **d**. | cutis **DFd**. gutis **R**. cuti **a**. 23 distentu *codd. Gel.* -tus *ll*. 24 obturatisque $F^2a^2d^2$. tur ad hisque **DR**. torathisque F^1. tura///tisque a^1. *om.* d^1.

pore veneno orba dormiunt. simili modo et cocleae, illae quidem iterum et aestatibus adhaerentes maxime saxis aut etiam iniuria resupinatae avolsaeque, non tamen exeuntes.
140 in Baliaribus vero insulis cavaticae appellatae non prorepunt e cavis terrae neque herba vivunt, sed uvae modo inter se cohaerent. est et aliud genus minus vulgare adhaerente operculo eiusdem testae se operiens. obrutae terra semper hae et circa maritimas tantum Alpes quondam effossae coepere iam erui et in Veliterno. omnium tamen laudatissimae in Astypalaea insula.
141 (60) Lacertae, inimicissimum genus cocleis, negantur semenstrem vitam excedere. lacerti Arabiae cubitales, in Indiae vero Nyso monte XXIIII in longitudinem pedum, colore fulvi aut punicei aut caerulei.
142 **40.** (61) Ex his quoque animalibus quae nobiscum degunt multa sunt cognitu digna, fidelissimumque ante omnia homini canis atque equus. pugnasse adversus latrones canem pro domino accepimus confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres ac feras abigentem. ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini laniatuque et latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes CC ab exsilio reduxere proeliati contra re-
143 sistentes. propter bella Colophonii itemque Castabalenses cohortes canum habuere. hae primae dimicabant in acie numquam detrectantes, haec erant fidissima auxilia nec stipendiorum indiga. canes defendere Cimbris caesis domus eorum plaustris inpositas. canis Iasone Lycio interfecto cibum capere noluit inediaque consumptus est. is vero cui nomen Hyrcani reddit Duris accenso regis Lysimachi rogo iniecit se flammae, similiterque Hieronis regis.

---

2 aut *ll. v.* *an* atque? 7 obrutae *r.* -ta *ll.* 8 hae **D.** haec *r.* 9 ueliterno $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}v.$ literno *r.* 13 nisi $\mathbf{F}^1.$ niso *r.* 14 fului $\mathbf{F}^2.$ -uei *r.* 17 omnia *v.* -nes **ad***Rob.* -nis *r.* | homini $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$*Rob.* -nes **d.** -nis *r.* 19 ac **Fad.** et **DR.** 21 Garamantum *ed. Parm. cfr. Solin. 15, 9.* -tem *Rob.* -tae $\mathbf{a}^2.$ -ta *r.* 23 Colophonii *v.* -nti **d.** -nia $\mathbf{F}^2.$ -ponti **R.** -phanti *r.* 24 primae *ll. v.* *an* prima? *cfr. etiam Solin. l. l.* 26 cimbros **a.** | dominis **a.** 27 inpositas $\mathbf{F}^2\mathbf{d}.$ -tos **a.** -tus $\mathbf{R}^1.$ -tis *r.* 29 cui **d.** qui *r.* | duris $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2.$ uris *r.*

memorat et Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. 144
memoratur et Nicomedis Bithyniae regis uxore eius Consingi lacerata propter lasciviorem cum marito iocum. apud nos Vulcatium nobilem qui Cascellium ius civile docuit asturcone e suburbano redeuntem, cum advesperavisset, canis a grassatore defendit; item Caelium senatorem aegrum Placentiae ab armatis oppressum, nec prius ille vulneratus est quam cane interempto. sed super omnia in nostro 145
aevo actis p. R. testatum Appio Iunio et P. Silio cos., cum animadverteretur ex causa Neronis Germanici fili in Titium Sabinum et servitia eius, unius ex his canem nec in carcere abigi potuisse nec a corpore recessisse abiecti in gradibus gemitoriis maestos edentem ululatus magna populi Romani corona, ex qua cum quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. innatavit idem cadavere in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandam animalis fidem.

Soli dominum novere et ignotum quoque, si repente 146
veniat, intellegunt. soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. itinera quamvis longa meminere, nec ulli praeter hominem memoria maior. impetus eorum et saevitia mitigatur ab homine considente humi. plurima alia 147
in his cotidie vita invenit, sed in venatu sollertia et sagacitas praecipua est. scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens, qua visa quam silens et occulta, set quam significans demonstratio est cauda primum, deinde rostro. ergo etiam senecta fessos caecosque ac debiles sinu ferunt ventos et odorem captantes protendentesque rostra ad cubilia.

E tigribus eos Indi volunt concipi, et ob id in silvis 148
coitus tempore alligant feminas. primo et secundo fetu

---

2. 3 consingi *codd. Gel.* cos- a^2. conf- F^2. consingu **R**. cos- Da^1. eos- F^1d. 4 Cascellium *coni. Dal.* carc- *ll.* 5 asturcone F^2. atusc- **a**. astusc- *r*. 15 innutauit DF^1. | cadauer R^2d. 16 sustentare **d**. -ri *r*. 22 considente **d** *Rob.* consed- *r*. 23 quoque **d** (*?*) *Dal.* cotidie *r*. 23. 24 sagittas **Rd**. 26 occultasset **R**. -tasse **d**. 29 prodentesque **d**. 30 ob ad^2. hos d^1. os *r*.

nimis feroces putant gigni, tertio demum educant. hoc idem e lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem e canibus et ducem habent. illum in venatu comitantur, illi parent. namque inter se exercent etiam magisteria. — (Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occasionem praebeant.)

149 — Indiam petenti Alexandro Magno rex Albaniae dono dederat inusitatae magnitudinis unum, cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros et deinde damas emitti contemptu immobili iacente eo, qua segnitia tanti corporis offensus imperator generosi spiritus interimi eum iussit. nuntiavit hoc fama regi. itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in leone elephantove. duos sibi fuisse, hoc interempto praeterea
150 nullum fore. nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo laetatus. horrentibus quippe villis per totum corpus ingenti primum latratu intonuit, mox incessivit adsultans contraque membra exsurgens hinc et illinc artifici dimicatione qua maxime opus esset infestans atque evitans, donec adsidua rotatum vertigine adflixit ad casum eius tellure concussa.

151 (62) Canum generi bis anno partus. iusta ad pariendum annua aetas. gerunt uterum sexagenis diebus. gignunt caecos, et quo largiore aluntur lacte eo tardiorem visum accipiunt, non tamen umquam ultra XXI diem nec ante septimum. quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere, si gemini, decumo, itemque in singulos adici totidem tarditatis ad lucem dies, et ab ea quae sit femina ex primipara genita Faunos cerni. optimus in fetu qui

---

2 greges F^2d^2. gres *r*. 5. 6 *uncos ego posui.* 10 contemptu F^2R. -ptim a^2T. -pnenti a^1. -pti *r*. | qua *vet. Dal.* que **a**. quo *r*. 18 ingenti **d**. urgenti **a**. urguenti *r*. | moxque **Rd**. 18. 19 incessivit *ego nov. luc. p. 94.* inceruit DF^1R^1. increuit F^2d. inhorruit R^2. in ceruicem **a**. 19 membra *ll.* beluam F^2a^2v. *cfr. Solin. 15, 7.* 21 rotatum *edd. ante Hard.* -tu a^1. -ta *r*. 23 generi bis *Hard.* generibus *ll.* 26 XX **R**. 28 itemque *Sill.* idemque *ll.* 29 totidem *Sill.* -demque *ll.* 30 faunos **F**. flunos **Dd**. fluuos **R**. clunos **a**.

novissimus cernere incipit aut quem primum fert in cubile feta.

(63) Rabies canum sirio ardente homini pestifera, ut 152
diximus, ita morsis letali aquae metu. quapropter obviam 2, 107
itur per XXX eos dies, gallinaceo maxime fimo inmixto canum cibis aut, si praevenerit morbus, veratro. **41.** a morsu vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum radix silvestris rosae quae cynorrhoda appellatur. Columella auctor est, si XL die quam sit natus castre- 153
tur morsu cauda summusque eius articulus auferatur, sequi nervum; exempto nec caudam crescere nec canes rabidos fieri. canem locutum in prodigiis, quod equidem adnotaverim, accepimus et serpentem latrasse, cum pulsus est regno *Tarquinius*.

42. (64) Eidem Alexandro et equi magna raritas con- 154
tigit. Bucephalan eum vocarunt sive ab adspectu torvo sive ab insigni taurini capitis armo inpressi. XVI talentis ferunt ex Philonici Pharsalii grege emptum etiam tum puero capto eius decore. neminem hic alium quam Alexandrum regio instratu ornatus recepit in sedem, alias passim recipiens. idem in proeliis memoratae cuiusdam perhibetur operae, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus, multa praeterea eiusdem modi, propter quae rex defuncto ei duxit exsequias urbemque tumulo circumdedit nomine eius. nec Caesaris dictatoris 155
quemquam alium recepisse dorso equus traditur, idemque similis humanis pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis aedem. fecit et divus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Caesaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. equum adamatum a Samiramide usque in coitum Iuba auctor est. Scythici quidem equitatus equorum gloria 156

---

10 auferatur F^2a^2. aufesatyri **DRd**. -satur// *r*. 11 neruum F^2 *in ras.* neruo a^2 *in ras.* neruam *r*. 13 adnotauerim F^2a^2d. -nouerim *r*. 14 Tarquinius *v. om. ll. malim post* cum *inserere*. 17 impresso **R** *ex corr.* -ssit **d**. | XVI *ll.* tredecim *Budaeus de asse p. 320*. 20 ornatu **d**. ornat R^1. 27 humanis F^2R^2. hominis *r*. 30 pyramidas **Rd**.

strepunt: occiso regulo ex provocatione dimicante hostem, cum victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsuque confectum, alium detracto oculorum operimento et cognito cum matre coitu petiisse praerupta atque exanimatum. aequa ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. namque et cognationum intellectus his
157 est, atque in grege prioris anni sororem libentius etiam quam matrem equa comitatur. docilitas tanta est ut universus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniae cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur. iidem praesagiunt pugnam et amissos lugent dominos: lacrimas interdum desiderio fundunt. interfecto Nicomede rege
158 equus eius inedia vitam finivit. Phylarchus refert Centaretum e Galatis in proelio occiso Antiocho potitum equo eius conscendisse ovantem, at illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, praecipitem in abrupta isse exanimatumque una. Philistus a Dionysio relictum in caeno haerentem, ut se evellisset, secutum vestigia domini examine apium iubae inhaerente, eoque ostento tyrannidem a Dionysio occupatam.

159 (65) Ingenia eorum inenarrabilia. iaculantes obsequia experiuntur difficiles conatus corpore ipso nisuque iuvantium. [iam] tela humi collecta equiti porrigunt. nam in circo ad currus iuncti non dubie intellectum adhortationis
160 et gloriae fatentur. Claudi Caesaris saecularium ludorum circensibus excusso in carceribus auriga albati equo Corace occupavere, primatum optinuere opponentes, effundentes omniaque contra aemulos quae debuissent peritissimo auriga insistente facientes, cum puderet hominum artes ab

---

1 dimicantem **F**^{2}. 2 uictor **R**. *om. r. cfr. Solin. 45, 11.* 5 aequa eadem **a**^{2}. qua **dT**. aequa *rv.* 8 matrem **F**^{2}. -tre *r.* 11 lacrimasque **a**^{2}. 13 pylarius **R**. 16 isse **F**^{2}**ad**^{2}. ci̯ **d**^{1}. esse *r.* 18 se euellisset **a**. sese uellisset **R**. se uellisset **F**^{2}. se uellis sed **DF**^{1}. -is s; **d**. 19 eoque **F**^{2}**a**^{2}. eoque in **RdT**. eoqui in *r.* 20 occupatum **Ra**^{1}. 22. 23 iuvantium *Hard.* inuitantium *ll.* 23 *uncos posui ego: cfr. luc. p. 122.* etiam *Url. chrestom. p. 113.* 26 albati equo **F**^{2}**a**^{2}. albat hie quo **R**^{2}. albat hic quo **R**^{1}. aluat hic (his **d**^{1}) quo **Da**^{1}**d**^{1}. aluatic quo **d**^{2}. aluat//quo **F**^{1}. 29 artem **F**^{2}.

equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam stetere. maius augurium apud priscos plebeis circensibus excusso 161
auriga ita ut si staret in Capitolium cucurrisse equos aedemque ter lustrasse, maximum vero eodem pervenisse a Veis cum palma et corona effuso Ratumenna qui ibi vicerat, unde postea nomen portae est. Sarmatae longinquo acturi 162
inedia pridie praeparant eos, potum tantum exiguum impertientes, atque ita per centena milia et quinquaginta continuo cursu euntibus insident.

Vivunt annis quidam quinquagenis, feminae minore spatio. eaedem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. forma equorum qualis maxime legi oporteat pulcherrime quidem Vergilio vate absoluta est; sed et nos diximus in libro de iaculatione equestri condito, et fere inter omnes constare video. diversa autem circo ratio quaeritur. itaque cum bimi in alio subiungantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

(66) Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, 163
duodecimo gignunt. coitus verno aequinoctio bimo utrimque vulgaris, sed a trimatu firmior partus. generat mas ad annos XXXIII, utpote cum a circo post vicesimum annum mittantur ad subolem. Opunte et ad quadraginta durasse tradunt adiutum modo in attollenda priore parte corporis. sed ad generandum paucis animalium minor 164
fertilitas. qua de causa intervalla admissurae dantur, nec tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. equarum libido exstinguitur iuba tonsa. gignunt annis omnibus

---

2 maius — 3 cucurrisse *om.* R^1, *add.* R^2. *cfr. nov. luc. p. 74 n. 31.* 3 ut si a*v.* ut *r.* | in — cucurrisse *om.* d. | aedemque *Barb.* sed- F^2a^2. id- r. 4 a Veiis *Beroaldus.* ab eis $F^2R^2d^2$. habens a^2. aseis *r.* 7 tantum R^2a^2. *om. r.* 10 feminae *v.* -na *ll.* 11 eadem F^2d. | capiunt R^2a^2. -pit F^2d. -pud F^1. -put *r.* 16 subiungantur D^fdT. -iugantur $D^2RF^1a^1$. -igantur F^2a^2v. 17 accepit R. 19. 20 utrimque F^2a^2d. 22 subolem reparandam R^2. *cfr. nov. luc. p. 74 n. 31.* | opunte F^1dT. opante R^1. *del.* R^2. ut pute D. /// ponte a^1. ut pote F^2a^2. | ad quadraginta — 24 animalium *om.* R^1, *add.* R^2.

26 *post* tamen *Iessen. annal. philol. 1859 p. 75 coll. Colum. VI 27, 9* non *vult inseri; rectius fortasse* minus. 27 tonsa Fa^2d. tons D. tona a^1. tonis R^1. tonsis R^2.

ad quadragesimum. vixisse equum LXXV annos proditur.
165 in hoc genere gravida stans parit, praeterque ceteras fetum diligit. et sane equis amoris innasci veneficium hippomanes appellatum in fronte, caricae magnitudine, colore nigro, quod statim edito partu devorat feta aut partum ad ubera non admittit. si quis praereptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. amissa parente in grege armenti reliquae fetae educant orbum. terram attingere ore triduo proximo quam sit genitus negant posse. quo quis acrior in bibendo *eo* profundius nares mergit. Scythae per bella feminis uti malunt, quoniam urinam cursu non inpedito reddant.

166 (67) Constat in Lusitania circa Olisiponem oppidum et Tagum amnem equas favonio flante obversas animalem concipere spiritum, idque partum fieri et gigni pernicissimum ita, sed triennium vitae non excedere. in eadem Hispania Gallaica gens est et Asturica. equini generis his sunt quos celdones vocamus, minore forma appellatos asturcones gignunt; quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio, unde equis tolutim capere incursum traditur arte.

Equo fere qui homini morbi, praeterque vesicae conversio, sicut omnibus in genere veterino.

167 **43.** (68) Asinum $\overline{CCCC}$ nummum emptum Q. Axio senatori auctor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo. opera sine dubio generi munifica, arando quoque, sed mularum maxime progeneratione. patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. ipsum animal frigoris maxime inpatiens. ideo non generatur in Ponto, nec aequinoctio verno ut cetera

---

3 etnasci **Rd**. 6 olfactu *v*. -tum *ll*. 10 eo *ego. om. ll*. | profundius **R**. *cfr. Solin. 45, 18. om. r*. 17 Gallaica *Dal*. galliaica **DF**. gallia///ca **d**. gall///ica **R**. gallica **a**. | est et $\mathbf{RF^2a^2}$. est $\mathbf{DF^1a^1d}$. | asturicequini $\mathbf{R^1}$. | his *coni. et vv. dist. ego*. hi *ll*. 18 celdones $\mathbf{F^2}$. thield- **dT**. tield- *r*. 21 carpere $\mathbf{a^2}$. | incursum **a**. -su *r*. *an vero* tolutim incedere in cursu*?* | traditur **d**. -tū *r*. 26 munifica $\mathbf{F^2a^2}$. mirif- **Rd**. murif- *r*.

pecua admittitur, sed solstitio. mares in remissione operis 168
deteriores. partus a tricensimo mense ocissimus, sed a
trimatu legitimus, totidem quot equae et isdem mensibus
et simili modo. sed incontinens uterus urina genitale red-
dit, ni cogatur in cursum verberibus a coitu. raro ge-
minos parit. paritura lucem fugit et tenebras quaerit, ne
conspiciatur ab homine. gignit tota vita quae est ei ad
tricensimum annum. partus caritas summa, sed aquarum 169
taedium maius. per ignes ad fetus tendunt, eaedem, si
rivus minimus intersit, horrent *vel* pedes omnino tinguere.
nec nisi adsuetos potant fontes quae sunt in pecuariis at-
que ita ut sicco tramite ad potum eant. nec pontes trans-
eunt per raritatem eorum tralucentibus fluviis. mirumque
dictu, sitiunt et, si mutentur aquae, ut bibant cogendae
exorandaeve sunt. nec nisi spatiosa*m* cubitus laxitat*em*
amant. namque somno visa concipiunt ictu pedum crebro,
qui nisi per inane emicuit, repulsu durioris materiae clau-
ditatem ilico adfert. quaestus ex iis opima praedia ex- 170
superat. notum est in Celtiberia singulas quadringentena
milia nummum enixas, mularum maxime partu. aurium
referre in his et palpebrarum pilos aiunt. quamvis enim
unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores quot ibi
fuere reddit. pullos earum epulari Maecenas instituit
multum eo tempore praelatos onagris. post eum interiit
auctoritas saporis asino. moriente visu celerrime id genus
deficit.

44. (69) Ex asino et equa mula gignitur mense XIII, 171
animal viribus in labores eximium. ad tales partus equas

---

2 partuus **DF**^{1}**a**^{1}. 4 urinam genitalem **a***v*. 5 a **Da**^{2}. ac **F**^{2}. *om. r.* | raros **DRa**^{1}**d**. 8 partus **a**^{2}**F**^{2} *in ras.* partunc *r.* 9 eaedem **RF**^{2}. ea item **a**^{2}. cadunt **d**. caedem *r.* 10 horrent vel *ego*. -ti ut **a**^{1}. -t/// aut **Fd**. -ta ut **R**. -tia ut **Da**^{2}. 13 per (pro **F**^{2}) raritate **DF**. 15 spatiosam cubitus *ego*. -sa incubitus **F**^{2}. -sa incubitat **d**. -sa incubita *r.* 15. 16 laxitatem amant *ego nov. luc. p. 76*. -itas tota uaria **F**^{2}**a**^{2}. -itas uaria **R** *e corr. v*. -itas ut auari *r.* 17 inane **d**. -nem *r.* emicuerit **R**. 18. 19 exsuperant **R**. 19 *dist. Ianus.* | quadragintena **R**. -dringenta **d**^{1}. 20 partum **R**^{2}. 25 saporis **F**^{2}**a**^{2}. -ri *r.* | uisu **d**. -so *r. cfr. Iessen. annal. philol. 1859 p. 75.*

neque quadrimis minores neque decennibus maiores legunt, arcerique utrumque genus ab altero narrant nisi in infantia eius generis quod ineat lacte hausto. quapropter subreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve ceuleos admovent. gignitur autem mula *et* ex equo et asina, sed effrenis et tarditatis indomitae. lentae omnino
172 e vetulis. conceptum ex equo secutus asini coitus abortu perimit, non item asini equus. feminas a partu optime septimo die impleri observatum, mares fatigatos melius implere. quae non prius quam dentes quos pullinos appellant iaciat conceperit sterilis intellegitur, et quae non primo initu generare coeperit. equo et asina genitos mares hinnulos antiqui vocabant, contraque mulos quos
173 asini et equae generarent. observatum ex duobus diversis generibus nata tertii generis fieri et neutri parentium esse similia, eaque ipsa quae sunt ita nata non gignere in omni animalium genere, idcirco mulas non parere. est in annalibus nostris peperisse saepe, verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit, sed esse id animal ibi sui generis. mulae calcitratus
174 inhibetur vini crebriore potu. in plurium Graecorum est monumentis cum equa muli coitu natum quod vocaverint *g*innum, id est parvum mulum. generantur ex equa et onagris mansuefactis mulae veloces in cursu, duritia eximia pedum, verum strigoso corpore, indomito animo. sed generator onagro et asina genitus omnes antecellit. onagri in Phrygia et Lycaonia praecipui. pullis eorum ceu praestantibus sapore Africa gloriatur, quos lalisiones appellat.
175 mulum LXXX annis vixisse Atheniensium monimentis apparet. gavisi namque, cum templum in arce

5 admouent **F**^{2}. -ueat *r*. | et *Detl. om. ll.* 6 effrenis **d**. et fr- *r*. 6. 7 lentae omnino e *ego nov. luc. p. 98.* lenta omnia (omina **a**) esse (ēē **R**) *ll.* 7 coitus — 8 equus *om.* **R**^{1}. 8 equi **R**^{2}. -uos (= uus) *r*. 11 iaciat *v*. -ant **R**^{2}. incitat **R**^{1}. iactitat **d**. iacitat *r*. 14 e **R**. | diuersis *v*. -sum *r*. 15 natura **F**^{2}. 16 quae (*in ras.*) sunt **d**. sunt quae *r*. 23 ginnum *Pint. coll. Arist. h. an. VI 24 p. 577B, 21.* hinnum **d**. innum *r*. | paruums **D**. -uus **Fa**^{2}. | mulus **F**^{2}**a**. -los **DF**^{1}. 26 generatur **a**^{1}. -ato **R** *cum ras.* **a**^{2}. | antecellet **DF**^{1}**Rd**.

facerent, quod derelictus senecta scandentia iumenta comitatu nisuque exhortaretur, decretum fecere ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

45. (70) Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, 176
cornua in latitudinem quaternorum pedum. in nostro orbe Epiroticis laus maxima a Pyrrhi, ut ferunt, iam inde regis cura. id consecutus est non ante quadrimatum ad partus vocando. praegrandes itaque fuere et hodieque reliquiae stirpium durant. at nunc anniculae fecunditatem poscuntur, tolerantius tamen bimae, tauri generationem quadrimi. implent singuli denas eodem anno. tradunt, si a coitu in dexteram partem abeant tauri, generatos mares esse, si in laevam, feminas. conceptio uno initu peragitur, quae 177
si forte pererravit, XX post diem marem femina repetit. pariunt mense X. quicquid ante genitum inutile est. sunt auctores ipso complente decimum mensem die parere. gignunt raro geminos. coitus a delphini exortu a. d. pridie nonas Ianuarias diebus triginta, aliquis et autumno, gentibus quidem quae lacte vivunt ita dispensatus ut omni tempore anni supersit id alimentum. tauri non saepius quam bis die ineunt. boves animalium soli et retro am- 178
bulantes pascuntur, apud Garamantas quidem haud aliter. vita feminis XV annis longissima, maribus XX. robur in quinquennatu. lavatione calidae aquae traduntur pinguescere, et si quis incisa cute spiritum harundine in viscera adigat. non degeneres existimandi etiam minus 179
laudato aspectu. plurimum lactis Alpinis quibus minimum corporis, plurimum laboris capite, non cervice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiae foedi visu tubere super armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur, cetero nigri coloris candidive ad laborem dam-

1 senecta *v.* -ctas R^2d^2. -ctus R^1. *om.* d^1. -ctu *r.* | scandentia a^2. cadentia R^1d. scad- *r.* 8 fuere a^2. fere *r.* 9 duras R^1d. 11 inplent id a^2. | traduntur a. | a *Detl.* aut a^2. autem *r.* | coitum Ra. post coitum d*v.* 16 mense DF^1Rd. | die *Gel.* diem *ll.* duos *edd. vett.* 29 gigber Rd. | dorso ad. -su F^1. -sum *r.*

nantur. tauris minora quam bubus cornua tenuioraque.
180 domitura boum in trimatu, postea sera, ante praematura. optime cum domito iuvencus inbuitur. socium enim laboris agrique culturae habemus hoc animal tantae apud priores curae ut sit inter exempla damnatus a populo Romano die dicta, qui concubino procaci rure omassum edisse se negante occiderat bovem, actusque in exsilium tamquam colono suo interempto.

181 Tauris in aspectu generositas, torva fronte, auribus saetosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. sed tota comminatio prioribus in pedibus. stat ira gliscente alternos replicans spargensque in alvum harenam et solus
182 animalium eo stimulo ardescens. vidimus ex imperio dimicantes et ideo monstratos rotari, cornibus cadentes excipi iterumque regeri, modo iacentes ex humo tolli, bigarumque etiam curru citato velut aurigas insistere. Thessalorum gentis inventum est equo iuxta quadripedante cornu intorta cervice tauros necare. primus id spectaculum dedit Romae
183 Caesar dictator. hinc victimae opimae et lautissima deorum placatio. huic tantum animali omnium quibus procerior cauda non statim nato consummatae ut ceteris mensurae. crescit uni donec ad vestigia ima perveniat. quamobrem victimarum probatio in vitulo ut articulum suffraginis contingat. breviore non litant. hoc quoque notatum vitulos ad aras umeris hominis adlatos non fere litare, sicut nec claudicante nec aliena hostia deos placari nec trahente se ab aris. est frequens in prodigiis priscorum bovem locutum, quo nuntiato senatum sub diu haberi solitum.

184 **46.** (71) Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur. Apin vocant. insigne ei in dextro latere candicans macula cornibus lunae crescere incipientis, nodus sub lingua quem

---

4 tantae F^2. -ta *r.* 5 a *om.* **Rd.** 7 negante *v.* -tem *ll.* 10 in F^2a^2. *om. r.* 12 replicans orbes F^2. 14 ideo sede a^2. 15 regeri *M. Hauptius Hermae III 149.* regere a^2. rege *r.* resurgere *v. Ianus voluit* erigi. 17 quadripedante F^2 *in ras. v.* -tem *r.* 19 hinc **d.** huic **R.** hic a^2. hunc *r.* | opimae **d.** optumae *r.* | lautissima F^2a^2. laudat- *r.* 20 huic R^2d. hanc R^1. hunc *r.* 28 dio **d.** divo *v.*

cantharum appellant. non est fas eum certos vitae excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte necant quaesituri luctu alium quem substituant, et donec invenerint maerent derasis etiam capitibus. nec tamen umquam diu quaeritur. inventus deducitur Memphim a sacerdotibus C. 185 delubra ei gemina, quae vocant thalamos, auguria populorum. alterum intrasse laetum est, in altero dira portendit. responsa privatis dat e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manus aversatus est haud multo postea exstincti. cetero secretus, cum se proripuit in coetus, incedit submotu lictorum, gregesque puerorum comitantur carmen honori eius canentium. intellegere videtur et adorari velle. hi greges repente lymphati futura praecinunt. femina bos ei semel anno ostenditur, suis et 186 ipsa insignibus, quamquam aliis, semperque eodem die et inveniri eam et exstingui tradunt. Memphi est locus in Nilo quem a figura vocant Phialam omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergentes diebus quos habent natales Apis. septem hi sunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi, octavo post horam diei sextam redire beluae feritatem.

47. (72) Magna et pecori gratia vel in placamentis 187 deorum vel in usu vellerum. ut boves victum hominum excolunt ita corporum tutela pecori debetur. generatio bimis utrimque ad novenos annos, quibusdam et ad X. primiparis minores fetus. coitus omnibus ab arcturi occasu, id est a. d. III idus Maias ad aquilae occasum X kal. Augustas. gerunt partum diebus CL. postea concepti invalidi. cordos vocabant antiqui post id tempus

2 fontē **R**. 5 in templum **dT**. memphim *r*. | C $\mathbf{F}^2$ *in ras. cfr. Solin. 32, 18.* cum **Dad**. *om.* **Rv**. 8 priuatis $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. prius *r*. 9 manum **dv**. (dexteram *Solin. 32, 19*). 11 coetus $\mathbf{RF}^2\mathbf{d}$. coetur $\mathbf{DF}^1$. coitus $\mathbf{a}^2$. choetur $\mathbf{a}^1$. | submotu **d**. -to *r*. | gergesque **F**. grexque $\mathbf{a}^2$. 12 comitantur *Ianus*. -tatus $\mathbf{d}^1$. -tatur *r*. 14 procinunt **DFa**. 16 et *om*. **R**. 23 uictum $\mathbf{Ra}^2$. umtum $\mathbf{F}^1$. unt tum **D**. tum **d**. sumptum $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^1$. 26 primiparis **F**. -res *r*. | ab $\mathbf{d}^2$. ad *r*. 26. 27 occasu $\mathbf{DF}^1\mathbf{d}$. -sum *r*. 27 ad III **d**. ab III *r*. | X **Rd**. in X $\mathbf{D}^2$ *in ras*. **Fa**. id/// $\mathbf{D}^1$. 29 cordos $\mathbf{F}^2$. -dis *r*.

natos. multi hibernos agnos praeferunt vernis, quoniam magis intersit ante solstitium quam ante brumam firmos
188 esse solumque hoc animal utiliter bruma nasci. arieti naturale agnas fastidire, senectam ovium consectari, et ipse melior senecta, mutilus quoque utilior. ferocia eius cohibetur cornu iuxta aurem terebrato. dextro teste praeligato feminas generat, laevo mares. tonitrua solitariis ovibus abortus inferunt. remedium est congregare eas,
189 ut coetu inventur. aquilonis flatu mares concipi dicunt, austri feminas, atque in eo genere arietum maxime spectantur ora, quia cuius coloris sub lingua habuere venas eius et lanicium in fetu est, variumque, si plures fuere. et mutatio aquarum potusque variat.

Ovium summa genera duo, tectum et colonicum, illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cum tectum rubis
190 vescatur. operimenta ei ex Arabicis praecipua. **48.** (73) lana autem laudatissima Apula et quae in Italia Graeci pecoris appellatur, alibi Italica. tertium locum Milesiae oves optinent. Apulae breves villo nec nisi paenulis celebres; circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent, in Asia vero eodem genere Laudiceae. alba Circumpadanis nulla praefertur, nec libra centenos nummos
191 ad hoc aevi excessit ulla. oves non ubique tondentur, durat quibusdam in locis vellendi mos. colorum plura genera, quippe cum desint etiam nomina his. quas nativas appellant aliquot modis Hispania, nigri velleris praecipuas habet Pollentia iuxta Alpes, iam Asia rutili quas Erythraeas vocant, item Baetica, Canusium fulvi, Tarentum et suae pulliginis. sucidis omnibus medicata vis. Histriae

---

1 agnos a^2d. -ros *r.* | uernis F^2a^2d. ueris a^1. ueres *r.* 4 consectari d. -re *r.* 5 melior *om.* R^1d. | mutilis d. utilus R^1. utilius R^2. 11 lingua *v.* -guas *ll.* 15 deligratius DF^1R. | cum d. con *r.* 16 vexetur *coni. Brieger. ann. phil. 1859 p. 76, qui cfr. de toto hoc loco.* | eis F^2. 18 alibi d. -im a^1. albi a^2. albe F^2. alibe *r.* 21 Laodiceae *v.* -ce R. -cia d. laudicae DF^1a. laudatae F^2. 25 desint F^2. -sit *r.* | nomina his F^2 *in ras.* -na is a^2. -natis *r.* 27 iam Asia *Hard.* camasia F^1. caniasia Dd. cani, Asia *Gel.* canasia F^2. canusia a. *edd. vett.* atniasia R^1. atniuasia R^2. 28 fulvi *v.* -uis *ll.*

Liburniaeque pilo propior quam lanae, pexis aliena vestibus et quam Salacia scutulato textu commendat in Lusitania. similis circa Piscinas provinciae Narbonensis, similis et in Aegypto, ex qua vestis detrita usu pingitur rursusque aevo durat. est et hirtae pilo crasso in tapetis antiquissima gratia. iam certe iis usos Homerus auctor est. aliter haec Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. lanae 192 et per se coactae vestem faciunt et, si addatur acetum, etiam ferro resistunt, immo vero etiam ignibus novissimo sui purgamento. quippe aenis polientium extracta in tomenti usum veniunt Galliarum, ut arbitror, invento. certe Gallicis hodie nominibus discernitur, nec facile dixerim qua id aetate coeperit. antiquis enim torus e stramento 193 erat, qualiter etiam nunc in castris. gausapae patris mei memoria coepere, amphimallia nostra, sicut villosa etiam ventralia. nam tunica lati clavi in modum gausapae texi nunc primum incipit. lanarum nigrae nullum colorem bibunt. de reliquarum infectu suis locis dicemus in conchyliis maris aut herbarum natura. 9,134 sq. 21,45 sq.

(74) Lanam in colu et fuso Tanaquilis, quae eadem 194 Gaia Caecilia vocata est, in templo Sancus durasse prodente se auctor est M. Varro, factamque ab ea togam regiam undulatam in aede Fortunae, qua Ser. Tullius fuerat usus. inde factum ut nubentes virgines comitaretur colus compta et fusus cum stamine. ea prima texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tirones induuntur novaeque nuptae. undulata vestis prima e laudatissimis fuit. inde 195 sororiculata defluxit. togas rasas Phryxianasque divi Au-

---

1 propior F^2d. proprior a. prior *r.* 2 et *ll.* *an* est? *cfr. nov. luc. p. 46.* | Salacia *Hard.* salaca DRF^2d. salaa a^2 *in ras.* | scutulato a^2 *in ras.* F^2. stulato R. stulatos *r.* | commende R. -mode d. 6 certe priscos *v.* | usos F^2. usu Rd. uso *r.* 8 coactae F^2 *in ras.* -tum a^1. -tam *r.* 10 aenis *r.* enis DRd. ennis F. eius a. 14 etiam d. iam *r.* | gausapae F^2. causa *r.* 16 gausapae F^2. -prae a^1. causapae DF^1. -pa d^2. -po d^1. -sepae a^2. capsapae R^1. -pue R^2. 20 colu R. -lo *r.* 21 Sanci *Brot.* -gi *Gel.* 23 undulatam a^2. ung- F^2Rd. -tum *r.* 26 tyrones d. turonaes F^2 *in ras.* tironi *r.* 27 unde lata d. | lautissimis a^2F^2 *in ras.* 28 rasas d. raxas *r.*

gusti novissimis temporibus coepisse scribit Fenestella. crebrae papaveratae antiquiorem habent originem iam *ab* Lucilio poeta in Torquato notatae. praetextae apud Etruscos originem invenere. trabeis usos accipio reges. pictae vestes iam apud Homerum [fuisse], unde trium-
196 phales natae. acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniae appellatae sunt. aurum intexere in eadem Asia invenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. colores diversos picturae intexere Babylon maxime celebravit et nomen inposuit. plurimis vero liciis texere quae polymita appellant Alexandria instituit, scutulis dividere Gallia. Metellus Scipio tricliniaria Babylonica sestertium octingentis milibus venisse iam tunc ponit in Catonis criminibus, quae
197 Neroni principi quadragiens sestertio nuper stetere. Servi Tulli praetextae, quibus signum Fortunae ab eo dicatae coopertum erat, duravere ad Seiani exitum, mirumque fuit neque diffluxisse eas neque teredinum iniurias sensisse annis quingentis sexaginta. vidimus iam et viventium vellera purpura, cocco, conchylio, sesquipedalibus libris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria.

198 (75) In ipsa ove satis generositas ostenditur brevitate crurum, ventris vestitu. quibus nudus esset apicas vocabant damnabantque. Syriae cubitales ovium caudae, plurimumque in ea parte lanici. castrari agnos nisi quinquemenstres praematurum existimatur.

199 **49.** Est in Hispania, sed maxime Corsica, non absimile pecori genus musmonum caprino villo quam pecoris velleri propius, quorum e genere et ovibus natos prisci

---

2 ab *Bouterwek. mus. Rhen. 1866 p. 349.* sub *ll. v.* 4 etruscos quos **R**d. | *dist. ego.* 5 pictae **DR**d. -te *r.* -tas *v.* | *uncos posui ego.* fuisse *e margine falso irrepsit.* 10 uere $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$d. uice *r.* | liciis **R**. liceis $\mathbf{a}^2$d. lietis $\mathbf{a}^1$. liecis *r.* | polemita d. 14 stetere **T***v.* extitere *r.* 15 praetextae *v.* -ta *ll.* 17 defluxisse **Ra**d. 20 illa *om.* **R**. 21 generositas *ego.* -tatis *ll.* 22 vestitu *v.* -tus *ll. Ianus coni.* -tu. is quibus. 26 non *Detl.* non maxime *ll. v.* 27 musmonum (*vel* musimonum) *Barb.* -omum d. -onium *r. cfr. Schneider. ad. Varr. r. r. II 2,12.* 28 prisci umbros *v.* prisci imbros $\mathbf{a}^2$. priscumbres **DF**. prisci imbres (ymbres **R**) *r.*

umbros vocaverunt. infirmissimum pecori caput, quamobrem aversum a sole pasci cogendum. quam stultissima animalium lanata. qua timuere ingredi, unum cornu raptum sequuntur. vita longissima anni X, in Aethiopia XIII. capris eodem loco XI, in reliquo orbe plurimum octoni. utrumque genus intra quartum coitum impletur.

50. (76) Caprae pariunt et quaternos, sed raro ad- 200
modum. ferunt V mensibus, ut oves. capri pinguitudine sterilescunt. ante trimos minus utiliter generant et in senecta nec ultra quadriennium. incipiunt septimo mense et adhuc lactentes. mutilum in utroque sexu utilius. primus in die coitus non implet, sequens efficacior ac deinde. concipiunt Novembri mense ut Martio pariant turgescentibus virgultis, aliquando anniculae, semper bimae, in trimatu utiles. pariunt octonis annis. abortus frigori obnoxius. oculos suffusos capra iunci puncto sanguine 201
exonerat, caper rubi. sollertiam eius animalis Mucianus visam sibi prodidit in ponte praetenui, duabus obviis e diverso cum circumactum angustiae non caperent nec reciprocationem longitudo in exilitate caeca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse atque ita alteram proculcatae supergressam. mares quam maxime simos, 202
longis auribus infractisque, armis quam villosissimis probant. feminarum generositatis insigne laciniae corporibus e cervice binae dependentes. non omnibus cornua, sed quibus sunt, in his et indicia annorum per incrementa nodorum. mutilis lactis maior ubertas. auribus eas spirare, non naribus, nec umquam febri carere Archelaus auctor est. ideo fortassis anima his quam ovibus ardentior calidioresque concubitus. tradunt et noctu non minus 203
cernere quam interdiu: ideo, si caprinum iecur vescantur,

---

1 uocarunt **Rd**. 5 octoni $\mathbf{F}^2$. *om. r. cfr. Arist. h. a. VI 19 p. 573 B, 23.* 8 capri *Schneider. ad Colum. VII 6, 3.* -rae *ll. v.* 9 generant — 10 nec $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$ (*sed* $\mathbf{a}^2$ *om.* nec) *v. om. r.* 15 utiles *Pint. coll. Colum. VII 6, 8.* inutiles *ll.* | abortus *v.* -tis *ll.* | frigori *v.* -re **Rad**. forigore **DF**. 16 punctu *Hard.* -cto $\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. -ntos *r.* 20 caeca *ll. v. an* caecam? 25 e $\mathbf{F}^2$. ae $\mathbf{a}^2$ *in ras.* et *r edd. vett.* a *Dal.* 31 et ideo $\mathbf{a}^2$ *edd. vett.*

restitui vespertinam aciem his quos nyctalopas vocant. in Cilicia circaque Syrtes villo tonsili vestiuntur. capras in occasum declini sole in pascuis negant contueri inter sese sed aversas iacere, reliquis autem horis adversas et inter se cognationes. dependet omnium mento villus quem
204 aruncum vocant. hoc si quis adprehensam ex grege unam trahat, ceterae stupentes spectant. id etiam evenire, cum quandam herbam aliqua ex eis momorderit. morsus earum arbori est exitialis. olivam lambendo quoque sterilem faciunt, eaque ex causa Minervae non immolantur.
205 **51.** (77) Suilli pecoris admissura a favonio ad aequinoctium vernum, aetas octavo mense, quibus*dam* in locis etiam quarto, usque ad octavum annum. partus bis anno, tempus utero quattuor mensum, numerus fecunditati ad vicenos, sed educare *non* queunt tam multos. diebus X circa brumam statim dentatos nasci Nigidius tradit. implentur uno coitu, qui et geminatur propter facilitatem aboriendi. remedium, ne prima subatione neque ante flac-
206 cidas aures coitus fiat. mares non ultra trimatum generant. feminae senectute fessae cubantes coeunt. comesse fetus his non est prodigium. suis fetus sacrificio die quinto purus est, pecoris die VII, bovis XXX. Coruncanius ruminales hostias donec bidentes fierent puras negavit. suem oculo amisso putant cito exstingui, alioqui vita ad XV annos, quibusdam et vicenos. verum efferantur, et alias obnoxium genus morbis, anginae maxime et strumae.
207 index suis invalidae cruor in radice saetae dorso evolsae, caput obliquum in incessu. paenuriam lactis praepingues sentiunt, et primo fetu minus sunt numerosae. in luto volutatio generi grata. intorta cauda. id etiam notatum, facilius litare in dexterum quam in laevum detorta. pin-

2 sirtes **F**. syries $\mathbf{a}^1$. -ias $\mathbf{a}^2$*edd.vett.* | uillo $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. ull// $\mathbf{a}^1$. uilli *r.* 3 decliui **dv**. 5 se $\mathbf{a}^2$. *om. r. cfr. Schneider. ad Arist. h. a. IX 4 tom. IV p. 29.* 7 etiam **R**. *om. r.* 9 est $\mathbf{F}^2$**d**. ae **DF**^{1}. *om. r.* 12 quibusdam *v* quibus *ll.* 15 non queunt *ego nov. luc. p. 82.* nequeunt *ll.* 22 VII $\mathbf{F}^2$**R**. VI *r.* 24 sues **R** *e corr. at v. Arist. h. a. VI 18 p. 573, 14.* 31 litare *Dal.* littare $\mathbf{R}^2$. -ere $\mathbf{R}^1$. litere **D**. lat- $\mathbf{F}^2$ *in ras.* **ad**.

guescunt LX diebus, sed magis *a* tridui inedia saginatione orsa. animalium hoc maxime brutum, animamque ei pro sale datam non inlepide existimabatur. compertum agni- 208
tam vocem suarii furto abactis, mersoque navigio inclina- tione lateris unius remeasse. quin et duces in urbe forum nundinarium domosque petere discunt, et feri sapiunt vestigia palude confundere, urina fugam levare. castran- 209
tur feminae quoque, sicuti et cameli, post bidui inediam 68
suspensae pernis prioribus vulva recisa. celerius ita pin- guescunt. adhibetur et ars iecori feminarum sicut anse- rum, inventum M. Apici, fico arida saginatis, a satie necatis repente mulsi potu dato. neque alio ex animali numero- sior materia ganeae. quinquaginta prope sapores, cum ceteris singuli. hinc censoriarum legum paginae inter- dictaque cenis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, sincipita verrina, ut tamen Publi mimorum poetae cena, postquam servitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo inposito.

(78) Placuere autem et feri sues. iam Catonis cen- 210
soris orationes aprunum exprobrant callum. in tres tamen partis diviso media ponebatur, lumbus aprunus appellata. solidum aprum Romanorum primus in epulis adposuit P. Servilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in con- sulatu legem agrariam promulgavit. tam propinqua origo nunc cotidianae rei est. et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum quibus non tota quidem cena sed in principio bini ternique pariter manduntur apri.

1 a *ego. om. ll.* 4 uocem F^2. uoce *r.* | suarii F^2R^2r. uarii R^1. *om. r.* | nauigio a^2F^2 *in ras. v.* -gatio *r.* 6 sapiunt F^2v. spatiunt R^2. apat- R^1. patiunt DF^1. patiuntur **ad.** 7 uestigia F^2 *edd. ante Hard. om. r.* | urina R^2 *cum ras.* F^2 *edd. ante Hard.* -nam *r. cfr. XXVIII 212.* 8 quoque, sicuti *Dal.* sic quoque uti *ll. edd. vett.* 11 a satie *Ianus.* a saciae **Fa.** ac satiae **D.** ac sacie **R.** ac satietate **dT***v.* 13 ganeae **d.** -nae DF^2a. -ne R^1. canae F^1. cenc R^2. 17 memoretur F^2**d.** mo///retur F^1. moreretur *r.* 23 rullus Rv. ruillus **d.** *om. r.* | in F^2**dT.** i DF^1. *om. r.* 26 non tota *Hard.* notata *ll.* 27 pariter *om.* **dT.**

211 **52.** Vivaria eorum ceterarumque silvestrium primus togati generis invenit Fulvius Lippinus; in Tarquiniensi feras pascere instituit. nec diu imitatores defuere L. Lucullus et Q. Hortensius.

212 Sues ferae semel anno gignunt. maribus in coitu plurima asperitas. tunc inter se dimicant indurantes attritu arborum costas lutoque se tergorantes. feminae in partu asperiores, et fere similiter in omni genere bestiarum. apris maribus nonnisi anniculis generatio. in India cubitales dentium flexus. gemina ex rostro, totidem a fronte ceu vituli cornua exeunt. pilus aereo similis agrestibus, ceteris niger. at in Arabia suillum genus non vivit.

213 **53.** (79) In nullo genere aeque facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant ceu semiferos, ad homines quoque ut C. Antonium Ciceronis in consulatu collegam appellatione tralata. non in suibus autem tantum sed in omnibus quoque animalibus cuiuscumque generis ullum est placidum, eiusdem invenitur et
7, 9 sqq. ferum, utpote cum hominum etiam silvestrium tot genera
214 praedicta sint. caprae tamen in plurimas similitudines transfigurantur. sunt caprae, sunt rupicaprae, sunt ibices pernicitatis mirandae, quamquam onerato capite vastis cornibus gladiorum ceu vaginis. in haec se librat ut tormento aliquo rotatus in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quaerens, atque recussu pernicius quo libuerit exsultat. sunt et oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri et ad caput verso. sunt et dammae et pygargi et strepsicerotes multaque alia haud dissimilia. sed illa Alpes, haec transmarini situs mittunt.

215 **54.** (80) Simiarum quoque genera hominis figurae proxima caudis inter se distinguntur. mira sollertia. visco inungui laqueisque calciari imitatione venantium tradunt, Mucianus et latrunculis lusisse, fictas cera nuces visu

---

2 lippinus **R** *Gel.* lupinus *r. cfr. IX 173.* 10 *dist. Detl.* flexus gemini *v.* 23 ceu *Iessen. ann. philol. 1859 p. 77.* que *ll.* 25 recussu *Rhen.* -cursu *ll.* 26 libuerit **R.** -uit *r.* 27 damme **d.** dane $\mathbf{R}^1$. damne $\mathbf{R}^2$. 33 factis $\mathbf{R}^2$. | nuces uisu $\mathbf{F}^2\mathbf{R}^2$ *edd. ante Hard.* cones ius (uis/ $\mathbf{R}^1$) *r.* icones usu *Hard.*

distinguere, luna cava tristes esse quibus in eo genere cauda sit, novam exsultatione adorari. nam defectum siderum et ceterae pavent quadripedes. simiarum generi 216
praecipua erga fetum adfectio. gestant catulos quae manuefactae intra domos peperere, omnibus demonstrant tractarique gaudent, gratulationem intellegentibus similes. itaque magna ex parte complectendo necant. efferatior cynocephalis natura sicut mi*ss*ima satyris. callitriches toto paene aspectu differunt, barba est in facie, cauda late fusa primori parte. hoc animal negatur vivere in alio quam Aethiopiae quo gignitur caelo.

55. (81) Et leporum plura sunt genera. in Alpibus 217
candidi quibus hibernis mensibus pro cibatu nivem credunt esse. certe liquescente ea rutilescunt annis omnibus, et est alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. leporum generis sunt et quos Hispania cuniculos appellat, fecunditatis innumerae famemque Baliarum insulis populatis messibus adferen*tes*. fetus ventri exsectos vel uberibus ablatos non repurgatis interaneis gratissimo in cibatu habent. laurices vocant. certum est Baliaricos adversus proventum 218
eorum auxilium militare a divo Augusto petisse. magna propter venatum cum viverris gratia est. iniciunt eas in specus qui sunt multifores in terra — unde et nomen animali — atque ita eiectos superne capiunt. Archelaus auctor est quot sint corporis cavernae ad excrementa lepori, totidem annos esse aetatis. varius certe numerus reperitur. idem utramque vim singulis inesse ac sine mare aeque gignere. benigna circa hoc natura innocua 219
et esculenta animalia fecunda generavit. lepus omnium praedae nascens solus praeter dasypodem superfetat aliud educans, aliud in utero pilis vesti*tum*, aliud inplume, aliud inchoatum gerens pariter. nec non et vestes leporino pilo

---

1 distinguere F^2. -uente **Rd***v*. -ue *r*. 6 similes *Hard.* -lis **DFRa**. -liter **d** (itaque *om.* d^1). 8 mitissima *edd. ante Hard. cfr. Solin. 27, 60.* miarsima R^2. *om. r*. 15 alioqui **R**. aliquod DF^2d. aliquo F^1a. | rigori **R**. 18 adferentes *ed. Bas.* -rens *ll. an* -rentis (rētis)*?* 19 repurgatos **R**. 20 saurices *Detl. coni. coll.* § *223.* 31 vestitum *v*. -iunt *ll.*

facere temptatum est, tactu non perinde molli, ut in cute,
220 propter brevitatem pili dilabidas. **56.** (82) hi mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint, complura namque sunt nec placida nec fera, sed mediae inter utrumque naturae, ut in volucribus hirundines, apes, in mari delphini.

221 **57.** Quo in genere multi et hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. adrosis Lanuvi clipeis argenteis Marsicum portendere bellum, Carboni imperatori apud Clusium fasceis quibus in calciatu utebatur exitium. plura eorum genera in Cyrenaica regione, alii lata fronte, alii acuta, alii ire-
222 naceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor est in Gyara insula cum incolas fugaverint, ferrum quoque rosisse eos, id quod natura quadam et ad Chalybas facere in ferrariis officinis. aurariis quidem in metallis ob hoc alvos eorum excidi semperque furtum id deprehendi; tantam esse dulcedinem furandi. venisse murem CC denariis Casilinum obsidente Hannibale, eumque qui vendiderat
223 fame interisse, emptorem vixisse annales tradunt. cum candidi provenere, laetum faciunt ostentum. nam soricum occentu dirimi auspicia annales refertos habemus. saurices et ipsos hieme condi auctor est Nigidius, sicut glires, quos censoriae leges princepsque M. Scaurus in consulatu non alio modo cenis ademere *ac* conchylia aut
224 ex alio orbe convectas aves. semiferum et ipsum animal,
211 cui vivaria in doliis idem qui apris instituit. qua in re notatum non congregari nisi populares eiusdem silvae et, si misceantur alienigenae, amne vel monte discreti, inter-

---

2 dilabidas. hi **R** *Gel.* -bidasi **DF**. -bi lassi **d**. -bidammi **a**. -bi. Damae *edd. vett.* 7 domuum **d** *Dal.* -mum *r.* 9 lanuui **D**. lauini *r.* 14 fugauerunt **R**. 15 eos **Fd**. cōs. **D**. quos **R**. constat **a** *edd. vett.* | quadam *v.* quedam **R**. quaedam *r.* 17. 18 tantam **d**. -tum *r.* 18 denariis **d** (*?*) *Budaeus. om. r.* 21 uenere **R**. 22 occentu *v.* -nctu $\mathbf{F}^2$. -um $\mathbf{R}^2$. -inctu $\mathbf{F}^1$. -um $\mathbf{R}^1$**d**. -intum **Da**. 22. 23 saurices **R**. aurices *r.* 25 ademere *ll. v. an* admisere *?* | ac *Detl.* *om. ll.* quam *v.* 28 congregari **d***v.* -are *r. cfr. § 188.*

ire dimicando. genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate. senium finitur hiberna quiete. conditi enim et hi cubant. rursus aestate iuvenescunt, simili et nitellis quiete.

58. (83) Hic mirum rerum naturam non solum alia 225 aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quaedam aliquis locis negasse. in Mesia silva Italiae non nisi in parte reperiuntur hi glires. in Lycia dorcades non transeunt montes Sexis vicinos, onagri *l*imitem qui Cappadociam a Cilicia dividit. in Hellesponto in alienos fines non commeant cervi, et circa Arginusam Ela*ph*um montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. in 226 Por*d*oselene insula viam mustelae non transeunt. Boeotiae Lebadeae inlatae solum ipsum fugiunt quae iuxta in Orchomeno tota arva subruunt talpae, quarum e pellibus cubicularia vidimus stragula. adeo ne religio quidem a portentis submovet delicias. in Ithaca lepores inlati moriuntur extremis quidem in litoribus, in Ebuso cuniculi, scatent iuxta Hispania Baliaribusque. Cyrenis mutae fuere 227 ranae, inlatis e continente vocalibus durat genus earum. mutae sunt etiamnum in Seripho insula. eaedem alio tralatae canunt, quod accidere et in lacu Thessaliae Sicandro tradunt. in Italia muribus arancis venenatus est morsus, eosdem ulterior Apennino regio non habet. idem ubicumque sunt, orbitam si transiere, moriuntur. in Olympo Macedoniae monte non sunt lupi nec in Creta insula. ibi quidem nec vulpes ursive atque omnino nullum 228 maleficum animal praeter phalangium. aranei id genus $^{11,79}_{29,84}$

3 similis **DFa**. | nitellis **dT**. -eli **R**. -elis *r*. 4 quies $\mathbf{F}^2$. 5 hic $\mathbf{a}^2$. sic ni **d**. hi *r*. 7 mesia $\mathbf{F}^2$. messia *r*. 9 et his $\mathbf{R}^2$. sexis *r*. | uicinos $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. -no *r*. | limitem *Detl.* um item *ll.* montem *v*. 11 Elaphum *edd. vett. cfr. Arist. h. a. VI 29 p. 578B, 26*. -atum *ll. Barb*. 13 Pordoselene *Dal. cfr. Arist. l. l. VIII 28 p. 605B, 29*. portos- $\mathbf{a}^1$. portus- $\mathbf{a}^2$. poros- *r*. | boeotiae **F**. in boeotiae *r*. 14 quae **D**. qui *r*. 18 Ebuso *Detl.* ebuso litoribus *ll.v*. 20 uocalibus $\mathbf{F}^2$. -cabulis *r*. 22. 23 sicandro $\mathbf{F}^2$ *in ras.* sy- $\mathbf{R}^2$. sycaendo **D**. sycendo $\mathbf{R}^1\mathbf{a}$. sicendo **d***v*. 28 aranei **d**. -eis *r*.

dicemus suo loco. mirabilius in eadem insula cervos praeterquam in Cydoneatarum regione non esse, item apros et attagenas, irenaceos, in Africa autem nec apros nec cervos nec capreas nec ursos.

229 **59.** (84) Iam quaedam animalia indigenis innoxia advenas interimunt, sicut serpentes parvi in *Tirynthe*, quos terra nasci proditur. item in Syria angues circa Euphratis maxime ripas dormientes Syros non attingunt aut, etiamsi calcati momordere, non sentiuntur malefici, aliis cuiuscumque gentis infesti, avide et cum cruciatu exanimantes, quamobrem et Syri non necant eos. contra in Latmo Cariae monte Aristoteles tradit a scorpionibus hospites non laedi, indigenas interimi. sed reliquorum quoque animalium [et praeterea terrestrium] dicemus genera.

6 parui **FR**. parunt **D**. pariunt **ad**. | Tirynthe *Dal.* mirinthe **DRd**. -thae **Fa**. myrinthe *edd. vett.* Myunte *Salm.* 7. 8 Euphratis **d**(*?*)*v*. eufraten *r*. 9 malefici *ego*. -ficia *ll.v.* 12 in Latmo *Dal.* in latemo **R**. in latemo **DF**^{1}**a**. in latamo **F**^{2}. illatę mo **d**. in aletenio *edd. vett.* 14 *uncos posuit Ianus.* praeter terrestrium *coni. Detl.*

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER IX.

1. (1) Animalium quae terrestria appellavimus hominum quadam consortione degentia indicata natura est. ex reliquis minimas esse volucres convenit. quamobrem prius aequorum, amnium stagnorumque dicentur. 1 8, 1

2. Sunt autem complura in his maiora etiam terrestribus. causa evidens umoris luxuria. alia sors alitum quibus vita pendentibus. in mari autem tam late supino mollique ac fertili nutrimento, accipiente causas genitales e sublimi semperque pariente natura, pleraque etiam monstrifica reperiuntur perplexis et in semet aliter atque aliter nunc flatu nunc fluctu convolutis seminibus atque principiis, vera ut fiat vulgi opinio quicquid nascatur in parte naturae ulla, et in mari esse praeterque multa quae nusquam alibi. rerum quidem, non solum animalium, simulacra inesse licet intellegere intuentibus uvam, gladium, serras, cucumin vero et colore et odore similem, quo minus miremur equorum capita in tam parvis eminere cocleis. 2 3

3. (2) Plurima autem et maxima animalia in Indico mari, ex quibus ballaenae quaternum iugerum, pristes ducenum cubitorum, quippe ubi locustae quaterna cubita inpleant, anguillae quoque in Gange amne tricenos pedes. sed in mari beluae circa solstitia maxime visuntur. tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectae montium iugis procellae ab imo vertunt maria pulsatasque ex profundo beluas cum fluctibus volvunt, et alias tanta *thyn-* 4 5

9 e d*(?)ed. Bas. om. r.* 10 et *v.* sed a. set *r.* 15 inesse R^2a^2. esse *r.* 16 cuccumi/// R. 23 illuc a. 25 thynnorum d*(?)v.* tinnorum *r.*

norum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa fronte direxerit. aliter [sparsis] non erat evadere. non voce, non sonitu, non fragore, sed ictu terrentur nec nisi
6 ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris paeninsula ingens. huius obiectu vastus efficitur sinus XII dierum et noctium remigio enavigatus Ptolemaeo regi, quando nullius aurae recipit afflatum. huius loci quiete praecipue ad inmobilem magnitudinem beluae adolescunt. Gedrosos
7 qui Arabim amnem accolunt Alexandri Magni classium praefecti prodiderunt in domibus fores maxillis beluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenum cubitorum longitudinis reperta. exeunt et pecori similes beluae ibi in terram pastaeque radices fruticum remeant, et quaedam equorum, asinorum, taurorum capitibus quae depascuntur sata.

8 **4.** (3) Maximum animal in Indico mari pristis et ballaena est, in Gallico oceano physeter ingentis columnae modo se attollens altiorque navium velis diluviem quandam eructans, in Gaditano oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis ut ex ea causa fretum numquam intrasse credatur. apparent et rotae appellatae a similitudine, quaternis distinctae radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque claudentibus.

9 **5.** (4) Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio ob id missa visum auditumque in quodam specu concha canentem Tritonem qua noscitur forma. et Nereidum falsa non est, squamis modo hispido corpore etiam qua humanam effigiem habent. namque haec in eodem spectata litore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolae audivere longe. et divo Augusto legatus Galliae complures
10 in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. auctores habeo in equestri ordine splendentes visum ab his Gadi-

---

3 *uncos ego posui; est glossema vocis* aliter. 4 non ictu sed fragore *ll.v. verba ego transposui.* 8 recepit **a**. | afflatum $\mathbf{a}^2v$. flatum *r*. | praecipue **Fd**. -puae **DR**. -pua **a**. 17 pistrix $\mathbf{R}^2$. 24 distinctae hae *Detl.* 30 habet **Rd**. 31 gannitum **R**. cant- **a**. canit- *r*. 34 in Gaditano **d***v*.

tano oceano marinum hominem toto corpore absoluta similitudine. ascendere eum navigia nocturnis temporibus statimque degravari quas insederit partes et, si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe contra Lugdunensis provinciae litus in insula Rimu trecentas amplius beluas reciprocans destituit oceanus mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore interque reliquas elephantos et arietes candore tantum cornibus adsimulatis, Nereidas vero multas. Turranius prodidit ex- 11
pulsam beluam in Gaditano litore cuius inter duas pennas ultimae caudae cubita sedecim fuissent, dentes eiusdem CXX, maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. beluae cui dicebatur exposita fuisse Andromeda ossa Romae apportata ex oppido Iudaeae Iope ostendit inter reliqua miracula in aedilitate sua M. Scaurus longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinae crassitudine sesquipedali.

6. (5) Ballaenae et in nostra maria penetrant. in 12
Gaditano oceano non ante brumam conspici eas tradunt, condi autem statis temporibus in quodam sinu placido et capaci mire gaudentes ibi parere. hoc scire orcas, infestam his beluam et cuius imago nulla repraesentatione exprimi possit alia quam carnis inmensae dentibus truculentae. inrumpunt ergo in secreta ac vitulos earum aut fetas vel 13
etiamnum gravidas lancinant morsu, incursuque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. illae ad flexum inmobiles, ad repugnandum inertes et pondere suo oneratae, tunc quidem et utero graves pariendive poenis invalidae, solum auxilium novere in altum profugere et se toto diffundere oceano. contra orcae occurrere laborant seseque opponere et caveatas angustiis trucidare, in vada urguere, saxis inlidere.

---

2 eum *Dal.* cum *ll.* 5 in **R.** *om. r.* | rimu **R.** rime **DF.** rumu **ad.** simul *Dal.* | trecentas *v.* -tes *ll.* 8 reliquos **DFad.** 10 gaditano litore $\mathbf{R}^2$. -ana -ra *rv.* 20 estatis $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$. aest- $\mathbf{F}^2\mathbf{d}$. *cfr. nov. luc. p. 101.* 24 fetus **Ra.** 25 incursuque $\mathbf{a}^1\mathbf{d}$. -seque $\mathbf{Ra}^2$. -saeque *r.* 26 rostris $\mathbf{a}^2v$. -ros *r. Sill. coni.* rostro. 29 tote $\mathbf{R}^1$. tute $\mathbf{R}^2$. | diffundere **d.** defendere $\mathbf{a}^2v$. defund- *r. cfr. nov. luc. p. 86.* 30 caveatas **R.** -vatas **a.** incautas **d.** cavetas *r.*

spectantur ea proelia ceu mari ipsi sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque quantos
14 nulli turbines volvant. orca et in portu Ostiensi visa est oppugnata a Claudio principe. venerat tum exaedificante eo portum invitata naufragiis tergorum advectorum e Gallia, satiansque se per complures dies alveum in vado sulcaverat attumulata fluctibus in tantum ut circumagi nullo modo posset et, dum saginam persequitur in litus fluctibus propulsam, emineret dorso multum supra aquas carinae vicem
15 inversae. praetendi iussit Caesar plagas multiplices inter ora portus, profectusque ipse cum praetorianis cohortibus populo Romano spectaculum praebuit lanceas congerente milite e navigiis adsultantibus, quorum unum mergi vidimus reflatu beluae oppletum unda.

16 (6) Ora ballaenae habent in frontibus, ideoque summa aqua natantes in sublime nimbos efflant. 7. spirant autem confessione omnium et paucissima alia in mari quae internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo spirare animal nullum putatur. nec piscium branchias habentes anhelitum redd*ere* ac per vices recipere existimant quorum haec opinio est, nec multa alia genera etiam branchiis carentia, in qua sententia fuisse Aristotelem
17 video et multis persuasisse doctrina insignibus. nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo, quoniam et pulmonum vice alia possint spirabilia inesse viscera ita volente natura, sicut et pro sanguine est multis alius umor. in aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur qui etiam reddi ab his eum cernat et in terras quoque tanto spissiorem naturae partem penetrare argumento animalium quae semper defossa vivunt,
18 ceu talpae? accedunt apud me certe efficacia ut credam

---

1 ipsi **Rd**. -so **a**. -sa **DF**. 3 uoluunt **Rd**^{2}. uolant **d**^{1}. 8 sagena **R**. -nam **DFa**. 8 propulsa **Rd**. 10 uersae **R**. 20 reddere *v*. redd it **d**. redditur *r*. reddituros (*om*. ac) *coni. Ianus*. 23 doctrinam **a**. | insignibus *Url. vind. n. 189. cfr. nov. luc. p. 95*. indignibus **DF**. indigni///s **R**. indignis/// **d**. indaginibus **a***v*. 25 alia possunt **R**^{2}. possint alia **d**^{2}. alia possint (-sunt **R**^{1}) alia *r*. 26 et **a**^{2}. *om. r*. 29 partem **a**. artem *r*. 31 efficatia **a**^{2} *in ras*. effici/// **d**. efficia *r*.

etiam omnia in aquis spirare naturae suae sorte, primum saepe adnotata piscium aestivo calore quaedam anhelatio et alias tranquillo velut oscitatio, ipsorum quoque qui sunt in adversa opinione de somno piscium confessio — quis enim sine respiratione somno locus? — praeterea bullantium aquarum sufflatio lunaeque effectu concharum quoque corpora augescentia. super omnia est quod esse auditum et odoratum piscibus non erit dubium, ex aëris utrumque materia. odorem quidem non aliud quam infectum aëra intellegi possit. quamobrem de his opinetur ut cuique libitum erit. branchiae non sunt ballaenis nec 19 delphinis. haec duo genera fistula spirant quae ad pulmonem pertinet, ballaenis a fronte, delphinis a dorso. et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra. item testudines, de quibus mox plura. 35 sqq.

8. (7) Velocissimum omnium animalium, non solum 20 marinorum, est delphinus ocior volucre, acrior telo, ac nisi multum infra rostrum os illi foret medio paene in ventre, nullus piscium celeritatem eius evaderet. sed adfert moram providentia naturae, quia nisi resupini atque conversi non corripiunt, quae causa praecipue velocitatem eorum ostendit. nam cum fame conciti fugientem in vada ima persecuti piscem diutius spiritum continuere, ut arcu emissi ad respirandum emicant tantaque vi exsiliunt ut plerumque vela navium transvolent. vagantur fere coniugia, 21 pariunt catulos decimo mense aestivo tempore, interim et binos. nutriunt uberibus, sicut ballaena, atque etiam gestant fetus infantia infirmos. quin et adultos diu comitantur magna erga partum caritate. adolescunt celeriter, 22 X annis putantur ad summam magnitudinem pervenire. vivunt et tricenis, quod cognitum praecisa cauda in experimentum. abduntur tricenis diebus circa canis ortum occultanturque incognito modo, quod eo magis mirum est,

---

3 alias *Dal.* alia *ll.v.* 4 de a^2. sed *r.* | confessio *v.* -sso *ll.* 12 fistula *ego.* -lae *ll.* -lis *v.* 13 pertinet *ego.* -ent *ll.v.* 22 cum a^2 *in ras.* que *r.* 23 arcu **R***v.* -cum a^2. -ce *r.* 24 emissi **R***v.* missi *r.* | tantaque ui a. -taque R^2. -ta qui *r.* 25 uagantur R^2. ag- R^1. ///ag- d. oag- **DF**. uento aguntur a.

si spirare in aqua non queunt. solent in terram erumpere incerta de causa, nec statim tellure tacta moriuntur,
23 multoque ocius fistula clausa. lingua est iis contra naturam aquatilium mobilis, brevis atque lata, haud differens suillae. pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, *rostrum* simum. qua de causa nomen simonis omnes miro modo agnoscunt maluntque ita appellari.

24 (8) Delphinus non homini tantum amicum animal, verum et musicae arti, mulcetur symphoniae cantu, se*d* praecipue hydrauli sono. hominem non expavescit ut alienum, obviam navigiis venit, adludit exsultans, certat etiam et quam-
25 vis plena praeterit vela. divo Augusto principe Lucrinum lacum invectus pauperis cuiusdam puerum ex Baiano Puteol*o*s in ludum litterarium *i*tantem, cum meridiano *i*mmorans appellatum eum simonis nomine saepius fragmentis panis quem ob iter ferebat adlexisset, miro amore dilexit. pigeret referre, ni res Maecenatis et Fabiani et Flavi Alfi multorumque esset litteris mandata. quocumque diei tempore inclamatus a puero quamvis occultus atque additus ex imo advolabat pastusque e manu praebebat ascensuro dorsum, pennae aculeos velut vagina condens, receptumque Puteolos per magnum aequor in ludum ferebat simili modo revehens pluribus annis, donec morbo exstincto puero subinde ad consuetum locum ventitans tristis et maerenti similis ipse quoque, quod nemo dubi-
26 taret, desiderio exspiravit. alius intra hos annos Africo litore Hipponis Diar*r*uti simili modo ex hominum manu vescens praebensque se tractandum et adludens nantibus impositosque portans unguento perunctus a Flaviano proconsule Africae et sopitus, ut apparuit, odoris novitate fluctuatusque similis exanimi caruit hominum conversatione

---

1 aqua *om.* **R**. 6 rostrum *v. om. ll.* 8 homini *Gel.* -nis *ll.* 9 set **DFa**. et **Rd***v.* 11 adluit **FRa**^{1}. alluit **d**. 13 Puteolos *v.* -lis *ll.* 14 itantem *v.* stan- *ll.* 14 immorans *v.* memo- *ll.* 16 ob iter *Ianus.* obiter *ll.* ob id *v.* 17 Fabiani *Pint.* **d***(?).* flauiani *ll. cfr. Solin. 12, 8.* 26 in africo **a**^{2}*v. sed cfr.* § *63. 68.* 27 Diarrhyti *Barb.* diarutis *ll.*

ut iniuria fugatus per aliquot menses, mox reversus in eodem miraculo fuit. iniuriae potestatum in hospitales ad visendum venientium Hipponenses in necem eius compulerunt. ante haec similia de puero in Iaso urbe memo- 27
rantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avide sequitur, in harenam invectus exspiravit. puerum Alexander Magnus Babylone Neptunio sacerdotio praefecit amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. in eadem urbe Iaso Hegesidemus scribit et alium puerum Hermian nomine similiter maria perequitantem, cum repentinae procellae fluctibus exanimatus esset, relatum, delphinumque causam leti fatentem non reversum in maria atque in sicco exspirasse. hoc idem et Naupacti 28
accidisse Theophrastus tradit. nec modus exemplorum. eadem Amphilochi et Tarentini de pueris delphinisque narrant. quae faciunt ut credatur Arionem quoque citharoedicae artis, interficere nautis in mari parantibus ad intercipiendos eius quaestus, eblanditum ut prius caneret cithara congregatis cantu delphinis, cum se iecisset in mare, exceptum ab uno Taenarum in litus pervectum.

(9) Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro 29
stagnum Laterna appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit observata aestus reciprocatione. qua de causa praetendi non queunt retia neque moles ponderis ullo modo toleretur, etiamsi non sollertia insidietur tempori. simili ratione in altum protinus tendunt quod vicino gurgite efficitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. quod ubi 30
animadvertere piscantes — concurrit autem multitudo

---

2 potestatum *v.* -tem *ll.* 12 causam *v.* -sa *ll.* 13 exspirasse *v.* spir- *ll.* 15 eademque **d**. *an* eadem namque *vel* enim? | et **R**. *in* **d** *ras. om. r.* 17 in $\mathbf{R}^2$. *om. r.* 21 nemausiensi **d***v.* -se **DFa**. nemusiense **R**. 22 laterna $\mathbf{a}^2$*v.* -erra $\mathbf{d}^2$. -era *rv.* 26 neque *ego.* aeque *ll.* | moles **a**. -em *r.* | ullo *ego.* nullo *ll. v. an* namque . . nullo? | toleretur *coni. Sill.* tolletur **R**. toleratura $\mathbf{a}^2$ *in ras.* tolerent $\mathbf{d}^1$. toler $\mathbf{d}^2$. tolleretur *r.* 27 insidiaretur **dT**. 28 quo **DFa**. 29 pandendis **d**. -tis **DRa**. -tes **F**. | rebus $\mathbf{DFR}^1$.

temporis gnara et magis etiam voluptatis huius avida — totusque populus e litore quanto potest clamore conciet simonem *in* spectaculi eventum, celeriter delphini exaudiunt desideria aquilonum flatu vocem prosequente, austro tardius ex adverso referente. sed tum quoque inproviso in
31 auxilium advolant. propere apparet acies quae protinus disponitur in loco ubi coniectus est pugnae. opponunt sese ab alto trepidosque in vada urguent. tum piscatores circumdant retia furcisque sublevant. mugilum nihilominus velocitas transilit. at illos excipiunt delphini et occidisse
32 ad praesens contenti cibos in victoriam differunt. opere proelium fervet includique retibus se fortissime urguentes gaudent ac, ne id ipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia nantesve homines ita sensim elabuntur ut exitum non aperiant. saltu, quod est alias blandissimum iis, nullus conatur evadere, ni submittantur sibi retia. egressus protinus ante vallum proeliatur. ita peracta captura quos interemere diripiunt. sed enixioris operae quam in unius diei praemium conscii sibi opperiuntur in posterum, nec piscibus tantum sed et intrita panis e vino satiantur.

33 (10) Quae de eodem genere piscandi in *Iasio* sinu Mucianus tradit hoc differunt, quod ultro neque inclamati praesto sint partesque e manibus accipiant et suum quaeque cumba e delphinis socium habeat quamvis noctu et ad faces. ipsis quoque inter se publica est societas. capto a rege Cariae alligatoque in portu ingens reliquorum convenit multitudo maestitia quadam quae posset intellegi miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. quin

---

3 simone **R.** | in *ego om. ll.* ad *v. Ianus inseruit* in *post* spectaculi. 4 flatu $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. -tum *r.* | austro uero $\mathbf{a}^2 v$. 6 propere *v.* -perare **Ra.** -pararet $\mathbf{F}^1$. -perat et **dT.** -peraret $\mathbf{DF}^2$. 7 pugnae *Pellicerius. codd. Hard.(?)* -nam **dT.** -na *r.* | opponunte $\mathbf{a}^1$. -nente $\mathbf{a}^2$. 12 se retibus **R.** 14 natantesue **Rd.** 15 exitus **a.** | aperiant $\mathbf{R}^2\mathbf{T}$. apperiant $\mathbf{DFd}^2$. appareant $\mathbf{R}^1\mathbf{a}^2$. apparent $\mathbf{a}^1$. 18 quos $\mathbf{a}^2$. equo **d.** quo *r.* 22 Iasio *Barb.* lacio **d.** latio *r.* 23 ultro **d.** -tra *r.* 25 cumba $\mathbf{a}^2$. cumha **DF.** cuma $\mathbf{a}^1$. cum/// **R.** cum heę **d.** 26 ad $\mathbf{a}^2$. *om. r.* 28 posset *v.* -sit *ll.*

et parvos semper aliquis grandior comitatur ut custos, conspectique iam sunt defunctum portantes, ne laceraretur a beluis.

9. (11) Delphinorum similitudinem habent qui vocan- 34
tur thursiones. distant et tristitia quadam adspectus, abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris canicularum maleficentiae adsimulati.

10. (12) Testudines tantae magnitudinis Indicum mare 35
emittit uti singularum superficie habitabiles casas integant atque inter insulas Rubri praecipue maris his navigent cumbis. capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectae in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes, quae voluptas libere spirandi in tantum fallit oblitas sui ut solis vapore siccato cortice non queant mergi invitaeque fluitent opportunae venantium praedae. ferunt et pastum egressas 36
noctu avideque saturatas lassari atque, ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere. id prodi stertentium sonitu. tum adnatare . . . . leniterque singulis ternos. a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum inici supinae atque ita *ad* terra*m* a pluribus trahi. in Phoeniceo mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine.

Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti 37
superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. in mari conchyliis vivunt — tanta oris duritia ut lapides comminuant — in terram egressae herbis. pariunt ova avium ovis similia ad centena numero, eaque defossa extra aquas et cooperta terra pavita pectore et complanata incubant noctibus. educunt fetus annuo spatio. quidam oculis

---

5 quadam $\mathbf{R}^2$. quidam $\mathbf{R}^1$. quidem *r*. | aspectus $\mathbf{a}^2v$. -ectatus *r*. 9 ut in **R**. 16 pastu **DFad**. 19 *lacunam ego indicavi, excidit* caute *vel tale quid.* | leniterque **a**. leui- *r*. leniter *coni. Hard.* 21 ad terram *edd. ante Hard. cfr. Diodori III 21, 4* ἐπὶ τὴν χέρσον. et (e **d**) terra *ll.* 26 tanta — comminuant *Ianus et Detl. cum Sill. transposuerunt in v. 25 post* modo; *at v. Arist. h. a. VIII 2 p. 590 B, 3 sq.* 29 pavita *ego.* ac pauita *ll.v.*

spectandoque ova foveri ab his putant, feminas coitum fu-
38 gere, donec mas festucam aliquam imponat aversae. Tro-
godytae cornigeras habent ut in lyra adnexis cornibus latis
sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuvant.
celtium id vocatur, eximiae testudinis sed rarae. namque
scopuli praeacuti Chelonophagos terrent, Trogodytae autem,
quos adnant, ut sacras adorant. sunt et terrestres, quae
ob id in operibus chersinae vocantur, in Africae desertis,
qua parte maxime sitientibus harenis squalent, roscido, ut
creditur, umore viventes. neque aliud ibi animal provenit.
39 **11.** (13) Testudinem putamina secare in laminas le-
ctosque et repositoria his vestire Carvilius Pollio instituit,
prodigi et sagacis ad luxuriae instrumenta ingenii.
40 **12.** (14) Aquatilium tegumenta plura sunt. alia corio
et pilo integuntur ut vituli et hippopotami, alia corio tan-
tum ut delphini, cortice ut testudines, silicum duritia ut
ostreae et conchae, crustis ut locustae, crustis et spinis
ut echini, squamis ut pisces, aspera cute ut squatina, qua
lignum et ebora poliuntur, molli ut murenae, alia nulla
ut polypi.
41 **13.** (15) Quae pilo vestiuntur animal pariunt ut pri-
stis, ballaena, vitulus. hic parit in terra, pecudum more
secundas partus reddit. in coitu canum modo cohaeret,
parit nonnumquam geminis plures, educat mammis fetum.
non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo sub-
inde adsuefaciens. interficiuntur difficulter nisi capite eliso.
ipsis in sono mugitus, unde nomen vituli. accipiunt tamen
disciplinam voceque pariter et *nutu* populum salutant, in-
42 condito fremitu nomine vocati respondent. nullum animal
graviore somno premitur. pennis quibus in mari utuntur

---

5 celtium *ll. edd. ante Hard.* chelyon *Hard.* | eximiae **d**. -mia *r*. 7 ad quos $\mathbf{a}^2v$. | adnant **R**d. adnatant *r*. 15 pilo integuntur *Dal.* pilinteg- **FR**. pilis teg- $\mathbf{aD}^3$ *in ras. edd. vett.* pilis integ- **dT** *Brot.* 16 duritia ut $\mathbf{a}^2$**d**. duri aut *r*. 19 ut murenae **d**. mur- *r*. 23 secundas $\mathbf{a}^2$. -da *r*. | in coitu $\mathbf{R}^2$ *in ras.* hinnito **d**. inito *r*. initu *v. cfr. Arist. h. a. V 2 p. 540 A, 24.* 24 nonnumquam **R** *Pint.* numq- *r edd. vett.* 28 nutu *ego. cfr. VI 188.* uisu **R***v*. iussu *r*. risu *coni. Detl.*

humi quoque vice pedum serpunt. pelles eorum etiam detractas corpori sensum aequorum retinere tradunt semperque aestu maris recedente inhorrescere, praeterea dextrae pennae vim soporiferam inesse somnosque adlicere subditam capiti.

14. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera. 43

(16) Piscium species sunt LXXIIII praeter crustis intecta quae sunt XXX. de singulis alias dicemus. nunc enim naturae tractantur insignium. 32, 142 sqq.

15. (17) Praecipua magnitudine thynni. invenimus talenta XV pependisse, eiusdem caudae latitudinem duo cubita et palmum. fiunt et in quibusdam amnibus haud minores, silurus in Nilo, isox in Rheno, attilus in Pado inertia pinguescens ad mille aliquando libras, catenato captus hamo nec nisi boum iugis extractus. atque hunc minimus appellatus clupea venam quandam eius in faucibus mira cupidine adpetens morsu exanimat. silurus grassatur 45 ubicumque est omne animal adpetens, equos innatantes saepe demergens. praecipue in Moeno Germaniae amne protelis boum et in Danuvio marris extrahitur porculo marino simillimus. et in Borysthene memoratur praecipua magnitudo nullis ossibus spinisve intersitis, carne praedulci. in Gange Indiae platanistas vocant rostro delphini 46 et cauda, magnitudine autem XVI cubitorum. in eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo adfert vermes branchiis binis LX cubitorum, caeruleos, qui nomen a facie traxerunt. his tantas esse vires ut elephantos ad potus venientes mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.

(18) Thynni mares sub ventre non habent pinnam. 47 intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fetificant. cordyla appellatur partus qui fetas

---

6 animalia R^2d. 12 duo *ll.* quinque *Hard. ex Arist. h. a. VIII 30 p. 607 B, 33, sed est etiam varia lectio* δύο. 14 isox *coni. Hard. ex Hesychio.* esox R^2*Dal.* esos a^2 *edd. vett.* exos R^3. ixox (y- d) *r.* 21 marris *Hard.* mari *ll.* mario *Gel* 25 cauda **ad.** -dam *r.* | XV **ad.**

redeuntes in mare autumno comitatur, [limosae] vere autem e luto pelamydes incipiunt vocari et, cum annuum excessere tempus, thynni. hi membratim caesi cervice et abdomine commendantur atque clidio, recenti dumtaxat, et tum quoque gravi ructu. cetera parte plenis pulpamentis sale adservantur. melandrya vocantur quercus assulis similia. vilissima ex his quae caudae proxima, quia pingui carent, probatissima quae faucibus. at in alio pisce circa caudam exercitatissima. pelamydes in apolectos particulatimque consectae in genera cybiorum dispertiuntur.

(19) Piscium genus omne praecipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. causa multitudo amnium dulces inferentium aquas. amiam vocant cuius incrementum singulis diebus intellegitur. cum thynnis haec et pelamydes in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim suis quaeque ducibus, et primi omnium scombri, quibus est in aqua sulpureus color, extra qui ceteris. Hispaniae cetarias hi replent thynnis non commeantibus.

(20) Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos. thynni dextera ripa intrant, exeunt laeva. id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant utroque natura hebeti. est in euripo Thracii Bospori quo Propontis Euxino iungitur in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis saxum miri candoris a vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiae. huius aspectu repente territi semper adversum Byzantii promunturium ex ea causa appellatum Aurei Cornus praecipiti petunt agmine. itaque omnis captura Byzantii est magna Chalcedonis penuria, M passibus medii interfluentis euripi. opperiuntur autem aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes portum Byzantium capiuntur. bruma non

---

1 *uncos ego posui.* | vere *Pint. an* verno? vero *ll.* | autem *ego.* aut *ll. cfr. Arist. h. a. VI 17 p. 571 A, 19.* 5 ructu *v.* rupta **d**. -ptu *r.* | *an* ceterae partes? 9 apolectos *codd. Barb.* apel- *ll.* 16 est in **D**. et in *r.* 23 Thracii *v.* thracidi **F**. traciti $\mathbf{a}^2$. -cidi *r.* | bosphori **R**. § *58. 115.* 24 separantis $\mathbf{d}^2$. -ratis *r.* 30 M **R**. m **F**. in *r.* 32 portum **d**. *Lipsius ad Tac. ann. XII 63.* pontum *r.* | byzanti/// **R**.

vagantur. ubicumque deprehensi usque ad aequinoctium, ibi hibernant. iidem saepe navigia velis euntia comitantes mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et passuum milia a gubernaculis spectantur ne tridente quidem in eos saepius iacto territi. quidam eos qui hoc e thynnis faciant pompilos vocant. . . . multi in Propontide aestivant, Pontum non intrant. item soleae, cum rhombi intrent, nec saepia est, cum lolligo reperiatur. saxatilium turdus et merula desunt, sicut conchylia, cum ostreae abundent. omnia autem hibernant in Aegaeo. intrantium Pontum soli non remeant trichiae — Graecis enim in plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus —, sed hi soli in Histrum amnem subeunt et ex eo subterraneis eius venis in Hadriaticum mare defluunt, itaque et illic descendentes nec umquam subeuntes e mari visuntur. 52 53

Thynnorum captura est a vergiliarum exortu ad arcturi occasum. reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis nisi tepore aliquo evocati aut pleniluniis. pinguescunt et in tantum ut dehiscant. vita longissima his bienni.

(21) Animal est parvum scorpionis effigie, aranei magnitudine. hoc se et thynno et ei qui gladius vocatur crebro delphini magnitudinem excedenti sub pinna adfigit aculeo tantoque infestat dolore, ut *in* naves saepenumero exsiliant. quod et alias faciunt aliorum vim timentes mugiles maxime, tam praecipuae velocitatis ut transversa navigia interim superiactent. 54

16. (22) Sunt et in hac parte naturae auguria, sunt et piscibus praescita. Siculo bello ambulante in litore 55

---

6 *lacunam ego indicavi*; *videtur genetivus excidisse: cfr. Arist. h. a. VIII 13 p. 598 A, 24:* τῶν δὲ κολιῶν οἱ πολλοὶ εἰς μὲν τὸν Πόντον οὐκ ἐμβάλλουσιν, ἐν δὲ τῇ Προποντίδι θερίζουσι. | aestivant *Barb.* -tuant *ll.* 7 soleae *v.* -lum **d.** -leme *r.* 8 reperiatur **d.** -iantur *r.* 11 in *om.* **DFa.** 13 eosdem **d.** eiusdem *r.* 14 amnem a^2v. mare *r.* | et *om.* **R.** ex *om.* **d.** 19 tepore **Rd.** temp- *r.* 22 animal **ad.** -alium **R.** -alem *r.* 23 thynno *v.* thinno a^2. echino **d.** hicno *r.* 24 magnitudinem *v.* -dine *ll.* 25 in *Barb. om. ll.*

Augusto piscis e mari ad pedes eius exsilivit, quo argumento vates respondere Neptunum patrem adoptante tum sibi Sexto Pompeio — tanta erat navalis rei gloria — sub pedibus Caesaris futuros qui maria tempore illo tenerent.

56 (23) Piscium feminae maiores quam mares. in quodam genere omnino non sunt mares, sicut erythinis et channis. omnes enim ovis gravidae capiuntur. vagantur gregatim fere cuiusque generis squamosi. capiuntur ante solis ortum. tum maxime piscium fallitur visus. noctibus quies, sed inlustribus aeque quam die cernunt. aiunt et si teratur gurges interesse capturae, itaque plures secundo tractu capi quam primo. gustu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent alunturque. quippe et harundines quamvis in palude prognatae non tamen sine imbre adolescunt, et alias ubicumque pisces in eadem aqua adsidui, si non adfluat, exanimantur.

57 (24) Praegelidam hiemem omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromis, sciaena, phagri. cum asperae hiemes fuere, multi caeci capiuntur. itaque his mensibus iacent speluncis con-
8,126 sqq. diti, sicut in genere terrestrium retulimus, maxime hippurus et coracini hieme non capti praeterquam statis diebus paucis et iisdem semper, item murena et orphus, conger, percae et saxatiles omnes. terra quidem, hoc est vado maris excavato, condi per hiemes torpedinem, psettam, soleam tradunt.

58 (25) Quidam rursus aestus inpatientia mediis fervoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratae. fluvia-

---

1 exsiliuit **d**. exsil.luut **R**. exiluit *r*. 7 erythinis *v. cfr. Arist. h. a. VI 13 p. 567 A, 27.* aresthinis $\mathbf{a}^2$. arasthinis **DF**. -ashi- $\mathbf{a}^1$. -asti- **d**. erosthi- **R**. 7. 8 et channis *Sill.* ct chanis *Dal. coll. Arist. l. l.* et canis $\mathbf{a}^2$ *om. r.* et chromibus *edd. vett.* 11 et **Rd**. set *r. cfr. Arist. h. a. VIII 19 p. 602 B, 1 i.* 12 teratur **R**. iter- *r.* 19 chromis *Sill.* -es *Dal. cfr. Arist. l. l. p. 601 B, 30.* choromis **R**. -rami **a**. -ramis *r.* 20 phagri *Sill. coll. Arist. l. l.* pagri *ll.* 23 /// statis **F**. aest- **a** *edd. vett.* est- **d**. statutis **R**. aestatutis **D**. 26 psettam *Hard.* pieston **d**. pyston *r.* 28 quidam **ad**. quaed- *r.*

tilium silurus caniculae exortu sideratur, et alias semper fulgure sopitur. hoc et in mari accidere cyprino putant. et alioqui totum mare sentit exortum eius sideris, quod maxime in Bosporo apparet. alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa.

17. (26) Mugilum natura ridetur in metu capite abscondito totos se occultari credentium. iisdem tam incauta sal*a*citas ut in Phoenice et in Narbonensi provincia coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare eademque linea retractum feminae sequantur ad litus rursusque feminam mares partus tempore. 59

(27) Apud antiquos piscium nobilissimus habitus accipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra quam in nando meant, nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inventu. quidam eum elopem vocant. 60

(28) Postea praecipuam auctoritatem fuisse lupo et asellis Nepos Cornelius et Laberius poeta mimorum tradidere. luporum laudatissimi qui appellantur lanati a candore mollitiaque carnis. asellorum duo genera, coll*y*ri minores et bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo praelati prioribus. at in lupis in amne capti praeferuntur. 61

(29) Nunc principatus scaro datur, qui solus piscium dicitur ruminare herbisque vesci atque non aliis piscibus, Carpathio maxime mari frequens. promunturium Troadis Lectum numquam sponte transit. inde advectos Tiberio Claudio principe Optatus e liberti*s* *e*ius praefectus classis inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit, quinquennio fere cura adhibita ut capti redderentur mari. 62 63

---

4 bosphoro **R**. 5 omnia **R**. 7 tam intauta $\mathbf{R}^1$. tamen tanta *v*. 8 salacitas *ed. Bas. cfr. Arist. h. a. V 5 p. 551 A, 19.* facilitas *ll*. | ut in $\mathbf{a}^2$. ut *r*. | phoenicoe **a**. | et in $\mathbf{a}^2$. et **d**. et i *r*. 9 branchias *v*. brachia $\mathbf{R}^2$. brantias $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. rantias $\mathbf{DF}^1\mathbf{R}^1\mathbf{d}$. drantias $\mathbf{a}^1$. 15 meat *Salm*. 20 collyri *v*. calliri **R**. coll- *r*. 21 bacchi *v*. brachi *ll*. 24 datur principatus scaro **R**. 25 atque *om*. **Rd**. 28 e libertis eius *coni. Gel.* elibertius **R**. elipertius *r*. 30 cura **d**. cure **R**. -rae *r*. -ra est *v*.

postea frequentes inveniuntur Italiae litore, non antea ibi capti, admovetque sibi gula sapores piscibus satis et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romae parere miretur. proxima est mensa iecori dumtaxat mustelarum, quas, mirum dictu, inter Alpes quoque lacus Raetiae Brigantinus aemulas marinis generat.

64 (30) Ex reliqua nobilitate et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. septentrionalis tantum hos et proxima occidentis parte gignit oceanus. cetero genera eorum plura. nam et alga vescuntur et ostreis et limo et aliorum piscium carne, et barba gemina insigniuntur inferiori labro.

65 lutarium ex iis vilissimi generis appellant. hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, et caenum fodiente eo excitatum devorat pabulum. nec litoralibus gratia. laudatissimi conchylium sapiunt. nomen his Fenestella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. pariunt ter

66 annis. certe totiens fetura apparet. mullum exspirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari proceres gulae narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus genus ingeniosissimus in sociorum garo — nam ea quoque res cognomen invenit — necari eos praecellens putavit atque e iecore eorum alecem excogitare provocavit. id enim est facilius dixisse quam quis vicerit.

67 (31) Asinius Celer e consularibus hoc pisce prodigus *Gaio* principe unum mercatus *HS.* $\overline{VIII}$ mullum; quae re-

---

4 iecori *Hard.* pecc- **R.** pec- *r.* 6 murenis $\mathbf{R^2a^2}$. 11 non gignit $\mathbf{a^2}$. 13 barbe **R.** et barba *r.* 14 lutarium $\mathbf{F^1d}$. -tararium *r.* 16 litoralibus *v.* -ralis his $\mathbf{F^2a^2}$. ralis *r.* 18 mulleorum **R.** mollio- **a.** molleo- *r.* 22 utique **d** utri- *r.* | vitro *v.* ultro **Rad.** ultros *r.* 23 genus *inseru ego.* | ingeniosissimus *ego.* ingenium (-nioī **d**) maius *ll.* ad omnem luxum in ganea natus *coni. Ianus.* 28 *post* prodigus *habent* omnes **a.** oms **R.** omen **d.** om *r. om. v.* 29 Caio *Dal* C. *ll.* Claudio *edd. ante Dal.* | HS. $\overline{VIII}$ *Ianus.* R. VIII *ll* | mulum **R.** | reputatio $\mathbf{F^2}$. -ione r.

putatio aufert traversum animum ad contemplationem eorum qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris quam equos quiritabant. at nunc coci trium *equ*orum pretiis parantur et coquorum pisces, nullusque prope iam mortalis aestimatur pluris quam qui peritissime censum domini mergit. **18.** mullum LXXX librarum in mari Rubro 68
captum Licinius Mucianus prodidit, quanti mercatura eum luxuria suburbanis litoribus inventum?

(32) Est et haec natura ut alii alibi pisces principatum optineant, coracinus in Aegypto, zeus idem faber appellatus Gadibus, circa Ebusum salpa, obscenus alibi et qui nusquam percoqui possit nisi ferula verberatus; in Aquitania salmo fluviatilis marinis omnibus praefertur.

(33) Piscium alii branchias multiplices habent, alii 69
simplices, alii duplices. his aquam emittunt acceptam ore. senectutis indicium squamarum duritia, quae non sunt omnibus similes. duo lacus Italiae in radicibus Alpium Larius et Verbannus appellantur, in quibus pisces omnibus annis vergiliarum ortu exsistunt squamis conspicui crebris atque praeacutis, clavorum caligarium effigie, nec amplius quam circa eum mensem visuntur.

19. (34) Miratur et Arcadia suum exocoetum appel- 70
latum ab eo quod in siccum somni causa exeat. circa Clitorium vocalis hic traditur et sine branchiis, idem aliquis Adonis dictus.

(35) Exeunt in terram et qui marini mures vocantur 71
et polypi et murenae, quin et in Indiae fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit. nam in stagna et amnes transeund*i* plerisque evidens ratio est ut tutos fetus edant, quia non sint ibi qui devorent partus fluctusque minus saeviant. has intellegi ab iis causas servarique temporum vic*es* magis miretur, si quis reputet quoto cuique homi-

---

2 pluris *v.* -res *ll.* 3 queritabant **R**^{2}. qrit- **R**^{1}. | trium equorum *Reinesius var. lect. 2, 7 p. 170.* triumphorum *ll.* 11 alibi et qui *om.* **R.** 12 quam **R.** nusquam *r.* 29 transeundi *Gel.* -eunt **ad.** -eunt in **F**^{2}. -eunti *r.* 32 uices *r.* uis **a.** ius *r.*

num nosci uberrimam esse capturam sole transeunte piscium signum.

72 **20.** (36) Marinorum alii sunt plani, ut rhombi, soleae ac passeres, qui ab rhombis situ tantum corporum differunt, dexter hic resupinatis est illis, passeri laevus. alii longi, ut murena, conger.

73 (37) *Item* pinnarum quoque fiunt discrimina, quae pedum vice sunt datae piscibus, nullis supra quaternas, [quibusdam ternae,] quibusdam binae, aliquis nullae. in Fucino tantum lacu piscis est qui octonis pinnis natat. binae omnino longis *et* lubricis, ut anguillis et congris, nullae [ut] murenis, quibus nec branchiae. haec omnia flexuoso corporum inpulsu ita mari utuntur ut serpentes terra, *et* in sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. et e planis aliqua non habent pinnas, ut pastinacae — ipsa enim latitudine natant — et quae mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem praestant.

74 **21.** (38) Anguillae octonis vivunt annis. durant et sine aqua et senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus. at hiem*em* eaedem in exigua aqua non tolerant neque in turbida. ideo circa vergilias maxime capiuntur fluminibus tum praecipue turbidis. pascuntur noctibus. exanimes piscium solae non fluitant.

75 **22.** Lacus est Italiae Benacus in Veronensi agro Mincium amnem tramittens, ad cuius emersus annuo tempore, Octobri fere mense, autumnali sidere, ut palam est, hie-

---

5 resupinatis **FRa**. -tus *r*. 6 congir **a**. -geri **dT**. 7 item *ego*. ideo **DR***v*. ideop **a**. ideopro $\mathbf{F}^1$. De/// **d**. Dein **T**. *an* murenae, congri. Dein? 8 quaternas **d***(?)v*. quattuor $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$ *om. r*. 8 quibusdam ternae $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$. quasdam ternae $\mathbf{R}^1$. quidem ternae *r. om.* **d**. *uncos posui cum Hard. coll. Arist. h. a. I 5 p. 489 B, 24 sq.* | quibusdam $\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. quibus quae (que $\mathbf{Da}^1$) *r*. 11 et lubricis *Alcyon. ap. Gesner. hist. an. 4, 591.* ut lumb- (lomb- $\mathbf{R}^1$) *ll.* 12 *uncos ego posui. an potius* aliis nullae ut? *cfr. Arist. l. l.* 13 terra et *Detl.* -rae *ll.* 15 aliquando $\mathbf{R}^2$. 19 senis **d***v*. et senis *r*. *an excidit* quinis? *cfr. Arist. h. a. VIII 2 p. 592 A, 14* ἡμέρας καὶ πέντε καὶ ἕξ. 20 hiemem *v*. -eme *ll. coll. Arist. l. l. v. 16 et 19 statuendum erit aut excidisse aliqua aut pro* hieme *scribendum esse* vivere *vel tale quid.* | eaedem *v*. ead- *ll.* 21 nec **R**. | uirgilias **Rd**.

mato lacu, fluctibus glomeratae volvuntur in tantum mirabili multitudine ut in excipulis eius fluminis ob hoc ipsum fabricatis singulorum milium reperiantur globi.

23. (39) Murena quocumque mense parit, cum ceteri 76
pisces stato pariant. ova eius citissime crescunt. in sicca litora elapsas vulgus coitu serpentium inpleri putat. Aristoteles zmyrum vocat marem qui generet; discrimen esse, quod murena varia et infirma sit, zmyrus unicolor et robustus dentesque *et* extra os habeat. in Gallia septentrionali murenis omnibus dextera in maxilla septenae maculae ad formam septentrionis aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum anima exstinguuntur. invenit 77
in hoc animali documenta saevitiae Vedius Pollio eques Romanus ex amicis divi Augusti vivariis earum inmergens damnata mancipia, non tamquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. ferunt aceti gustu praecipue eas in rabiem agi. tenuissimum his tergus, contra anguillis crassius, eoque verberari solitos tradit Verrius praetextatos, et ob id multam his dici non institutum.

24. (40) Planorum piscium alterum est genus quod 78
pro spina cartilaginem habet, ut raiae, pastinacae, squatinae, torpedo et quos bovis, lamiae, aquilae, ranae nominibus Graeci appellant. quo in numero sunt squali quoque, quamvis non plani. haec Graece in universum σελάχη appellavit Aristoteles primo hoc nomine eis inposito. nos distinguere non possumus nisi si cartilaginea appellare libeat. omnia autem carnivora sunt talia et supina vescuntur, ut in delphinis diximus, et cum ceteri pisces ova 20

---

5 sicca **DR**^{1}**d**. -co *r*. 6 litora **Dd**. -re *r*. | elapsas **D**. lapsus **R**. lapsas *r*. 8 infirma **F**^{2}**a**^{2}. in forma *r*. 9 et *ego*. *om. ll. v. cfr. Arist. h. a. V 10 p. 543 A, 27* ὀδόντας ἔχει καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. 15 non tamquam **Rv**. tamq- *r*. 20 multa n **d**. multa **R**. | institutum *Hard*. -tam **R**. -ta *r*. 23 ut raiae *Barb*. trapę **d**. ut rapae *r*. 27 primo **a**^{2}. -mus *rv*. 27. 28 imposito nos **a**^{2} *in ras*. in posito nus **DF**^{1}. inpositonus **R**. (nomen) imposuit onus **dT**. 28 possum **DF**^{1}**R**. | cartilaginea *Barb*. -na *ll*.

pariant, hoc genus solum ut ea quae cete appellant ani
mal parit excepta quam ranam vocant.

79 **25.** (41) Est parvus admodum piscis adsuetus petri
echeneis appellatus. hoc carinis adhaerente naves tardiu
ire creduntur inde nomine inposito, quam ob causam ama
toriis quoque veneficiis infamis est et iudiciorum ac litium
mora, quae crimina una laude pensat fluxus gravidarum
utero sistens partusque continens ad puerperium. in ci
bos tamen non admittitur. pedes eum habere arbitrantur
80 Aristoteles ita posita pinnarum similitudine. Mucianus
muricem esse latiorem purpura, neque aspero neque ro
tundo ore neque in angulos prodeunte rostro, sed simplic
concha utroque latere sese colligente. quibus inhaerenti
bus plenam ventis stetisse navem portantem nuntios a Pe
riandro ut castrarentur nobiles pueri, conchasque qua
id praestiterint apud Cnidiorum Venerem coli. Trebiu
Niger pedalem esse et crassitudine quinque digitorum
naves morari, praeterea hanc esse vim eius adservati i
sale ut aurum quod deciderit in altissimos puteos admotu
extrahat.

81 **26.** (42) Mutant colorem candidum menae et fiun
aestate nigriores. mutat et phycis, reliquo tempore ca
dida, vere varia. eadem piscium sola nidificat ex alg
atque in nido parit.

82 (43) Volat hirundo, sane perquam similis volucri h
rundini, item miluus. **27.** subit in summa maria pisc
ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per
exserta tranquillis noctibus relucet. attollit e mari sesqu
pedanea fere cornua quae ab his nomen traxit. rursu
draco marinus captus atque inmissus in harenam caverna
sibi rostro mira celeritate excavat.

---

9 arbitratur *v. dist. Ianus coll. Arist. h. a. II 14 p. 505 B.* 10 id apposita **dT**. *latet in his fortasse* id repetit a *vel mile quid.* 12 simplice $\mathbf{R}^2$ *in marg.* $\mathbf{a}^2$. -plici $\mathbf{F}^2$. sic /// $\mathbf{R}^1$. si *r.* | 13 concha *del.* $\mathbf{F}^2$. 14 nuncios a $\mathbf{F}^2$. nunci $\mathbf{R}^2$ *om. r.* 15 quae **R**. *om. r.* 18 inaues **DFR**. 21 men **DFR**. hieme **a**. in hieme **d**. 25 hirundo $\mathbf{d}^2$*v. om. r.* 26 miluus $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$. milus $\mathbf{d}^2$ *in ras.* milis *r.* 27 ignea **a**. gnea **R**. lineam **d**. *om. r.*

28. (44) Piscium sanguine carent de quibus dicemus. 83
sunt autem tria genera: primum quae mollia appellantur, deiu contecta crustis tenuibus, postremo testis conclusa duris. mollia sunt lolligo, saepia, polypus et cetera generis eius. his caput inter pedes et ventrem, pediculi octoni omnibus. saepiae et lolligini pedes duo ex his longissimi et asperi quibus ad ora admovent cibos et in fluctu se velut anchoris stabiliunt, cetera cirri quibus venantur.

29. (45) — Lolligo etiam volitat extra aquam se ef- 84
ferens, quod et pectunculi faciunt, sagittae modo. — Saepiarum generi mares varii et nigriores constantiaeque maioris. percussae tridente feminae auxiliantur, at femina icto mare fugit. ambo autem, ubi sensere se adprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur.

(46) Polyporum multa genera. terreni maiores quam 85
pelagii. omnibus bracchiis ut pedibus ac manibus utuntur, cauda vero, quae est bisulca et acuta, in coitu. et polypis fistula in dorso qua tramittunt marc, eamque modo in dexteram partem, modo in sinistram transferunt. natant obliqui in caput, quod praedurum est sufflatione viventibus. cetero per bracchia velut acetabulis dispersis haustu quodam adhaerescunt. tenent supini ut avelli non queant. vada non adprehendunt, et grandibus minor tenacitas. soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat asperum. levitatem odore. vescuntur conchyliorum carne, quorum 86
conchas complexu crinium frangunt. itaque praeiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. et cum alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatet, in

---

2 primum **T**. pimū d^2. pmū d^1. primus a^1. in primis a^2v. primis *r*. 7 fluctibus a^2 *edd. ante Sill.* 8 anchoris a^2 *edd. vett.* ant choros R^2. -ris *r*. 9 Lolligo — 10 modo *videntur in v.* 15 *post* absconduntur *transponenda; cfr. index libri.* 17 pelagii **Dd***Gel. cfr. nov. luc. p. 85.* -gici a^2. -gi *r.* | omnes **d***v.* | branchis **DFa**. 18 est polypis **d***v.* et pol- *r. cfr. § 19.* 21 praedurum ut sufflatione *Hard. coll. Arist. h. a. IV 1 p. 524 A, 17* καθάπερ ἐμπεφυσημένην. *an* sufflati modo? 27 conplexu a^2v. -fluxu **d**. -flexu *r.* | crinium **R***v.* cminum d^1. ciminum d^2. crurum a^2. criminum *r*.

re quodammodo familiari callet. omnia in domum comportat, dein putamina erosa carne egerit adnatantesque
87 pisciculos ad ea venatur. colorem mutat ad similitudinem loci, et maxime in metu. ipsum bracchia sua rodere falsa opinio est, id enim a congris evenit ei. sed renasci sicut colotis et lacertis caudas haud falsum.
88 (47) Inter praecipua autem miracula est qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. supinus in summa aequorum pervenit ita se paulatim adsubrigens ut emissa omni per fistulam aqua velut exoneratus sentina facile naviget. postea prima duo bracchia retorquens membranam inter illa mirae tenuitatis extendit, qua velificante in aura ceteris subremigans bracchiis media se cauda ut gubernaculo regit. ita vadit alto Liburnicarum ludens imagine, si quid pavoris interveniat, hausta se mergens aqua.
89 **30.** (48) Polyporum generis est ozaena dicta a gravi capitis odore, ob hoc maxime murenis eam consectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. ultra bimatum non vivunt. pereunt autem tabe semper, feminae celerius et fere a partu.

Non sunt praetereunda et L. Lucullo proconsule Baeticae comperta de polypis quae Trebius Niger e comi-
90 tibus eius prodidit: avidissimos esse concharum, illas ad tactum comprimi praecidentes bracchia eorum ultroque escam ex praedante capere. carent conchae visu omnique sensu alio quam cibi et periculi. insidiantur ergo polypi apertis, inpositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiciatur. ita securi grassantur extrahuntque carnes. illae se contrahunt, sed frustra, discuneatae. tanta sollertia animalium
91 hebetissimis quoque est. praeterea negat ullum atrocius esse animal ad conficiendum hominem in aqua. luctatur

---

2 putamina erosa **d**. -na rosa $\mathbf{a}^2$. *edd. ante Dal.* -ne erosa $\mathbf{R}^2$. -ne rosa *r*. 6 colotis *Barb.* colcotis **Ra**. -citis *r*. | cauda **R**. 9 adsubrigens *ll.* subr- *v*. 14 ///regit **R**. serigit $\mathbf{a}^1$. seregit *r*. | ludens **R** *codd. Gel.* gaudens *r*. 16 *an* est et ozaena? | omzena **DFad**. | a $\mathbf{a}^2$. *om. r*. 27 eiciatur *ed. Bas.* -iantur *ll*. 31 aqua **a**. -am *r*. | luctatur *v*. -antur *ll*.

enim complexu et sorbet acetabulis ac numeroso suctu trahit, cum in naufragos urinantesve impetum cepit. sed si invertatur, elanguescit vis. exporrigunt enim se resupinati. cetera quae idem retulit monstro propiora possunt videri. Carteiae in cetariis adsuetus exire e mari 92 in lacus eorum apertos atque ibi salsamenta populari — mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum, qua de causa et nassis inlinuntur —, convertit in se custodum indignationem adsiduitate furti inmodici. saepes erant obiectae, sed has transcendebat per arborem, nec deprehendi potuit nisi canum sagacitate. hi redeuntem circumvasere noctu, concitique custodes expavere novitatem. primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde colos muria obliti odore diri. quis ibi polypum exspectasset aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. namque et adflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus bracchiis clavarum modo incussos, aegreque multis tridentibus con- 93 fici potuit. ostendere Lucullo caput eius dolii magnitudine amphorarum quindecim capax atque, ut ipsius Trebi verbis utar, barbas quas vix utroque bracchio complecti esset, clavarum modo torosas, longas pedum XXX, acetabulis sive caliculis urnalibus pelvium modo, dentes magnitudini respondentes. reliquiae adservatae miraculo pependere pondo DCC. saepias quoque et lolligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus illud idem auctor est. in nostro mari lolligines quinum cubitorum capiuntur, saepiae binum. neque his bimatu longior vita.

(49) Navigeram similitudinem et aliam in Propontide 94 visam sibi prodidit Mucianus: concham esse acatii modo

---

1 suctu *Ianus*. -ctudu **DFR**^{1}. -ctu diu **R**^{2}. sumptu **d**. suetudo **a**^{1}. suetudum **a**^{2}. 5 cetariis **dv**. -teris *r*. 7 mire **Ra**^{2}**d**. mille *r*. 9 immodici **R**^{2}**a**^{2}. -ca **a**^{1}. -cae (*add. in ras.* his) **d**. -cant *r*. 13 deinde in **d**. *an* dein? 14 *an* odores? 16 affletatu **R**^{1}. *an* adflictatu? 23 acetabulis **a**^{2}. acit- **R**^{2}. stabulis *r*. 24 reliquiae *v*. -quae **ad**. -que *r*. 25 DCC **D** *Detl*. DCCm **F**. 31 acatii **d** *Barb*. achati *r*.

carinatam, inflexa puppe, prora rostrata. in hac condi nauplium, animal saepiae simile, ludendi societate sola. duobus hoc fieri generibus. tranquillo enim vectorem dimissis palmulis ferire ut remis, si vero flatus invitent, easdem in usu gubernaculi porrigi pandique buccarum sinus aurae. huius voluptatem esse ut ferat, illius ut regat, simulque eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte — triste id enim constat omen navigantium — humana calamitas in causa est.

95 (50) Locustae crusta fragili muniuntur in eo genere quod caret sanguine. latent mensibus quinis. similiter cancri qui eodem tempore occultantur, et ambo veris principio senectutem anguium more exuunt renovatione tergorum. cetera in undis natant, locustae reptantium modo fluitant, si nullus ingruat metus, recto meatu, cornibus quae sunt propria rotunditate praepilata ad latera porrectis, iisdem erectis in pavore oblique in latera procedunt. cornibus inter se dimicant. unum hoc animalium, nisi vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet
96 callum. **31.** vivunt petrosis locis, cancri mollibus. hieme aprica litora sectantur, aestate in opaca gurgitum recedunt. omnia eius generis hieme laeduntur, autumno et vere pinguescunt et pleni|unio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat.

97 (51) Cancrorum genera caravi, astac*i*, m*a*eae, pa*g*uri, Heracleotici, leones et alia ignobiliora. caravi cauda a ceteris cancris distant. in Phoenice hippoe vocantur, tantae velocitatis ut consequi non sit. cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliqu*um* flexi. feminae primus pes duplex, mari simplex. praeterea bina bracchia denticulatis forficibus. superior pars in primoribus his movetur infe-

---

1 hanc a^2. 4 inuitet **Rd**. 5 baccarum F^1. conca- a^2 *edd. ante Hard. cfr. nov. luc. p. 85.* 8 *dist. Detl.* | triste *ego.* -ti *ll.* | enim **R**a^2 *in ras.* entim *r.* | omen **R** *ex corr.* omni a^1. ore a^2. omne *r.* 11 latent **D**. -tet *r.* 13 exuunt a^2**d**. exigunt *r.* 17 ereptis **DFa**. 25 astaci, maeae *Barb.* astac meae *ll.* | paguri *v.* pacuri (-cc- **d**) *ll.* 27 uocantur **d**. -atur *r.* 28 sit R^2. possint F^2**d**. sint *r.* 29 obliquum *v.* -quo *ll.* 31 forcipibus **a** *edd. ante Sill.*

riore inmobili. dexterum bracchium omnibus maius. uni- 98
versi aliquando congregantur. os Ponti evincere non valent, quamobrem egressi circumeunt apparetque tritum iter. pinotheras vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriae. huic sollertia est inanium ostrearum testis se condere et, cum accreverit, migrare in capaciores. cancri in pavore et retrorsi pari velocitate redeunt. di- 99
micant inter se ut arietes adversis cornibus incursantes. contra serpentium ictus medentur. sole cancri signum transeunte ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. ex eodem genere 100
sunt echini quibus spinae pro pedibus. ingredi est his in orbem volvi, itaque detritis saepe aculeis inveniuntur. ex his echinometrae appellantur quorum spinae longissimae, calyces minimi. nec omnibus idem vitreus colos. circa Toronen candidi nascuntur spina parva. ova omnium amara, quina numero. ora in medio corpore in terram versa. tradunt saevitiam maris praesagire eos correptisque opperiri lapillis mobilitatem pondere stabilientes. nolunt volutatione spinas atterere. quod ubi videre nautici, statim pluribus anchoris navigia infrenant.

32. In eodem genere cocleae aquatiles terrestresque 101
exserentes se domicilio binaque ceu cornua protendentes contrahentesque. oculis carent, itaque corniculis praetemptant iter.

33. Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi et ipsi magnis frigoribus ac magnis aestibus, unguesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

(52) Firmióris iam testae murices et concharum 102
genera, in quibus magna ludentis naturae varietas. tot colorum differentiae, tot figurae planis, concavis, longis, lu-

---

4 autem uocatur **R**(?). | omni **R***v*. -nium **Dad**. -niium **F**. -ni eorum *coni. Detl.* 7 *an* recedunt? 10 ipsorum *Sill.* et ips- *ll.v.* | sunt **R**. sit **d**. 14 longissimae spinae **R**(?). 16 toronen **Rd**. -nem *r*. 18 uersa $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$. -rtunt $\mathbf{R}^1\mathbf{d}$. -rtant *r*. | magis $\mathbf{DFad}^2$. *om.* $\mathbf{d}^1$. 23 cornua **d***v*. -nua qua $\mathbf{a}^1$. -nua quae $\mathbf{a}^2$. -nuque $\mathbf{R}^2$. -nuaque *r*.

natis, in orbem circumactis, dimidio orbe caesis, in dorsum elatis, levibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso,
103 intus replicato, iam distinctione virgulata, crinita, crispa, cana*li*culatim, pectinatim divisa, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum *ex*pansa, densata, porrecta, sinuata, brevi nodo ligatis, toto latere conexis, ad plausum apertis, ad bucinum recurvis. navigant ex his Veneriae praebentesque concavam sui partem et aurae opponentes per summa aequorum velificant. saliunt pectines et extra volitant seque et ipsi carinant.

104 **34.** (53) Sed quid haec tam parva commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde maior quam e concharum genere proveniat? iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quis pretia capientium pe-
105 riculo fiunt. **35.** sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite totoque corpore a feminis iuxta virisque gestarentur. quid mari cum vestibus, quid undis fluctibusque cum vellere? non recte recipit haec nos rerum natura nisi nudos. esto, sit tanta ventri cum eo societas! quid tergori? parum est, nisi qui vescimur periculis etiam vestiamur. adeo per totum corpus anima hominis quaesita maxime placent.

106 (54) Principium ergo columenque omnium rerum pretii margaritae tenent. Indicus maxime has mittit oceanus inter illas beluas tales tantasque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu e tantis solis ardoribus. atque Indis quoque in insulas petuntur et admodum paucas. fertilissima est Taprobane et *S*toidis, ut

---

5 canaliculatim *Dal.* cunic- **a**. canic- *r*. 6 obliquo **R**d^1. | expansa *v*. spansa *r*. 8 plausum *ll.v*. plaustrum *coni. Detl.* | apertis a^2d. pestis a^1. pertis *r*. 9 concauam *codd. Gel. edd. vett.* -uant **ad**. -cacant F^2. -uacant *r*. | sui *codd. Gel.* s d^1. is d^2. sibi *r. edd. vett.* 25 animae **a**. 29 e tantis *ll.v. an* et tantis? 31 Stoidis *vet. Dal.* to//dis R^1. tidis R^2. toidis *r codd. Barb.* Asthoidis *Barb.* Tyndis *Salm.*

diximus in circuitu mundi, item Perimula promunturium Indiae. praecipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri. 6,81 110

Origo atque genitura conchae est haud multum ostrearum conchis differens. has ubi genitalis anni stimularit hora, pandentes se quadam oscitatione inpleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea eniti, partumque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti. si purus influxerit, candorem conspici, si vero turbidus, et fetum sordescere. eundem pallere caelo minante conceptum. ex eo quippe constare, caeliqu*e* eis maiorem societatem esse quam maris, inde nubilum trahi colorem aut pro claritate matutina serenum. si tempestive satientur, grandescere et partus. si fulguret, comprimi conchas ac pro ieiunii modo minui. si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente compressas quae vocant physemata efficere, specie modo inani inflatas sine corpore. hos esse concharum abortus. sani quidem partus multiplici constant cute, non inproprie callum ut existimari corporis possit. itaque expurgantur a peritis. miror ipso tantum eas caelo gaudere, sole rufescere candoremque perdere ut corpus humanum. quare praecipuum custodiunt pelagiae, altius mersae quam ut penetrent radii. flavescunt tamen et illae senecta rugisque torpescunt, nec nisi in iuventa constat ille qui quaeritur vigor. crassescunt etiam in senecta conchisque adhaerescunt nec his avelli queunt nisi lima. quibus una tantum est facies et ab ea rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. cohaerentes videmus in conchis hac dote unguenta circumferentibus. cetero in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit. 107 108 109

(55) Concha ipsa, cum manum vidit, comprimit sese 110

---

5 different **DF**^{1}**a**^{1}. -tis *coni. Hard.* 6 concentu **R**. 10 minante. conceptum ex eo *dist. Detl.* 11 caelique eis *v.* -liqui & lis **R**. -li quietis *r. an* caeli cum illis? 16 specie **T**. -em *r. cfr. Url. vind. n. 193.* 17 inflatam **a**. 20 miror **a**. -ro *r.* -rum *coni. Salm.* | rufescere **R**^{2}. rubesc- **F**^{2}**a**^{2}. rufisc- *r.* 22 pelago **a**. 25 uigor *ll.v. an* uitor? 26 auelli **Rd**. euelli *r.*

operitque opes suas gnara propter illas se peti manumque, si praeveniat, acie sua abscidat nulla iustiore poena, et aliis munita suppliciis, quippe inter scopulos maior pars invenitur, sed in alto quoque comitantur marinis canibus,
111 nec tamen aures feminarum arcentur. quidam tradunt sicut apibus ita concharum examinibus singulas magnitudine et vetustate praecipuas esse veluti duces mirae ad cavendum sollertiae. has urinantium cura peti, illis captis facile ceteras palantes retibus includi, multo deinde obruī eas sale in vasis fictilibus, rosa carne omni nucleos quosdam corporum, hoc est uniones, decidere in ima.
112 (56) Usu atteri non dubium est coloremque indiligentia mutare. dos omnis in candore, magnitudine, orbe, levore, pondere, haud promptis rebus in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti, unde nomen unionum Romanae scilicet inposuere deliciae. nam id apud Graecos non est, ne apud barbaros quidem inventores eius aliud quam mar-
113 garitae. et in candore ipso magna differentia. clarior in Rubro mari repertis, Indicos specularium lapidum squama adsimulat alias magnitudine praecellentes. summa laus coloris est exaluminatos vocari. et procerioribus sua gratia est. elenchos appellant fastigata longitudine alabastrorum
114 figura in pleniorem orbem desinentes. hos digitis suspendere et binos ac ternos auribus feminarum gloria est, subeuntque luxuriae eius nomina et taedia exquisita perdito nepotatu, siquidem, cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant et collisu ipso margaritarum. cupiuntque iam et pauperes lictorem feminae in publico unionem esse dictitantes. quin et pedibus, nec crepida-

---

4 sed a^2. *om. r.* | comitantur *ll.v. an* comitantibus? 6 singulas a^2. -la *r.* 9. 10 obrui eas *Detl.* -ruta **d**. -rutas *r.* 13 mutandos a^1. -andas a^2. 14 levore *v.* -uiore **Ra**. -ri **d**. -biore *r.* | promtis a^2. -motis *r.* 17 ne **R**. nec *r.* 19 squama *codd. Hard.* -mas *ll.* 21 exaluminatos **R**. -tus *r.* 22 elenchos *Barb.* -nticos **d**. -ncos *r.* 23 pleniorem orbem *ed. Bas.* -re (-ra **F**. -ri **d**) orbe *ll.* 24 subeunt **R**. | perdito **R**. -tio *r.* 27 collisu **d**. -so *r.* | ipsi **R**. 27. 28 carpuntque *Ianus.*

rum tantum obstragulis *sed* totis socculis addunt. neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent ac per uniones etiam ambulent, satis est. in nostro mari reperiri sole- 115
bant, crebrius circa Bosporum Thracium, rufi ac parvi in conchis quas myas appellant. at in Acarnania quae vocatur pina gignit, quo apparet non uno conchae genere nasci. namque et Iuba tradit Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne grandini similem. conchae non tales ad nos adferuntur. nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes et feri colorisque marmorei. meliores circa Actium, sed et hi parvi, et in Mauretaniae maritimis. Alexander polyhistor et Sudines senescere eos putant coloremque exspirare.

(57) Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod 116
nullo lapsu franguntur. non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis, vidimusque iam in extremis etiam marginibus velut e concha exeuntes, et in quibusdam quaternos quinosque. pondus ad hoc aevi semunciae pauci singulis scripulis excessere. in Britannia parvos atque decolores nasci certum est, quoniam divus Iulius thoracem quem Veneri Genetrici in templo eius dicavit ex Britannicis margaritis factum voluerit intellegi.

(58) Lolliam Paulinam, quae fuit Gai principis ma- 117
trona, ne serio quidem aut sollemni caerimoniarum aliquo apparatu sed mediocrium etiam sponsalium cena, vidi zmaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus toto capite, crinibus, [spira,] auribus, collo, [monilibus,] digitisque — summa quadringentiens HS. colligebat —, ipsam confestim paratam mancupationem tabulis probare.

---

1 obstragulis sed *v.* -lis et **DFR**^{2}**a**. obstra et **R**^{1}. abstrahet **d**. 4 bosphoro **R**. 5 at **D**^{2}**F**^{2}**a**^{2} *in ras.* **d**. ant **a**^{1}. art **F**^{1}**R**. 7 similem **d**. -li *r.* 8 in senecta **d**. insecto *rv. expectamus potius* similiter pectini insectam. 12 paruiset **DFR**. par//ui//// **d**. 15 solidum **dv**. *om. r.* 18 velut e *Detl.* -lutae **a**. -luti **d**. -lut *r.* 20 singulis *v.* -li *ll.* 27 textu **dv**. -to *r.* 28 *uncinos posui cum Friedlaendero ind. lect. Regim. 1867 p. 4* 29 quae summa **R***v. dist. Detl.* 30 ipsam **a**. -sa *r.* | paratam **ad**. -ti **F**. -ta *r.*

nec dona prodigi principis fuerant, sed avitae opes, pro-
118 vinciarum scilicet spoliis partae. hic est rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente interdicta amicitia a *Gaio* Caesare Augusti filio venenum biberet, ut neptis eius quadringentiens HS. operta spectaretur ad lucernas. computet nunc aliquis ex altera parte quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint; imaginetur illorum fercula et ex altera parte Lolliam unam imperii mulierculam accubantem: non
119 illos curru detractos quam in hoc vicisse malit? nec haec summa luxuriae exempla sunt. duo fuere maximi uniones per omne aevum. utrumque possedit Cleopatra Aegypti reginarum novissima per manus orientis regum sibi traditos. haec, cum exquisitis cotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix lautitiam eius omnem apparatumque obtrectans, quaerente eo quid adstrui magnificentiae posset respondit
120 una se cena *centiens HS.* absumpturam. cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. ergo sponsionibus factis postero die quo iudicium agebatur magnificam alias cenam, ne dies periret, sed cotidianam, Antonio adposuit inridenti computationemque expostulanti. at illa corollarium id esse et consumpturam eam cenam taxationem confirmans solamque se centiens HS. cenaturam, inferri mensam secundam iussit. ex praecepto ministri unum tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas visque
121 in tabem margaritas resolvit. gerebat auribus tum maxime singulare illud et vere unicum naturae opus. itaque exspectante Antonio quidnam esset actura detractum alterum mersit ac liquefactum obsorbuit. iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsionis eius, eum quoque parante simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit omine rato. comitatur fama unionis eius parem capta illa tantae quaestionis victrice regina dissectum, ut esset in

---

4 Gaio *v.* gŭ **d.** ḡ *r.* 5 Augusti *v.* -to *ll.* 8 et $\mathbf{a}^2$. *om. r.* 17 posset $\mathbf{RF}^2\mathbf{d}$. -sit *r.* 18 centiens HS *v. om. ll. cfr. Macrob. Sat. III 17, 15 [II 13].* | absumpturam $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. ads- *r.* 27 tum **a**. cum *r.* 31 parante *Gesner.* -ti *ll.*

utrisque Veneris auribus Romae in Pantheo dimidia eorum cena.

(59) Non ferent hanc palmam spoliabunturque etiam 122
luxuriae gloria. prior id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres — ne triumviratu suo nimis superbiat Antonius paene histrioni comparatus —, et quidem nulla sponsione ad hoc product*us* — quo magis regium fiat —, sed ut experiretur in gloria palati quidnam saperent margaritae, atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit. Romae in promiscuum ac frequentem usum venisse Ale- 123
xandrea in dicionem redacta, primum autem coepisse circa Sullana tempora minutas et viles Fenestella tradit manifesto errore, cum Aelius Stilo Iugurthin*o* bell*o* unionum nomen inposi*t*um maxime grandibus margaritis prodat.

(60) Et hoc tamen aeternae prope possessionis est. 124
sequitur heredem, in mancipatum venit ut praedium aliquod. conchylia et purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria paene et margaritis pretia fecit.

36. Purpurae vivunt annis plurimum septenis. latent 125
sicut murices circa canis ortum tricenis diebus. congregantur verno tempore mutu*o*que attritu lentorem cuiusdam cerae salivant. simili modo et murices, sed purpurae florem illum tinguendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. liquoris hic minim*um* est in candida vena unde 126
pretiosus ille bibitur, nigrantis rosae colore sublucens. reliquum corpus sterile. vivas capere contendunt, quia

---

1 utrisque **d**. -iusque *r*. 3 ferenti **a**^{2}. fecerent **R**^{1}. -runt **R**^{2}. 6. 7 *dist. ego*. 8 productus *ego*. -to *ll*. | refugium **DFa**. 9 quidnam **d**^{2}. quid **F**^{2}**a**^{2}. quidam *r*. 10 margaritae **a**^{2}. -ta *r*. | ne **R**. *om. r*. 12 alexandria **a**^{2}. -eam **R**. -iam *r*. 13 redacta *v*. -tam *ll*. 15 Iugurthino bello *v*. -tinum (-th- **R**) -lum *ll*. 16 inpositum *v*. imponi cum **R**^{2}. -uni cum **R**^{1}. impunicum *r*. | grandibus **R**. -ius *r*. 19 ora **a**. horas *r*. 20 et **DFa**. e **d**. etiam **R**. 23 mutuoque *v*. -uumque *ll*. | attritu *v*. -to **R**^{1}. -tum *r*. 26 minimum *Url. chrest. p. 135*. -mi **Rd***v*. -me *r*.

cum vita sucum eum evomunt. et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt, minores cum te*sta* vivas
127 frangunt, ita demum eum exspuentes. Tyri praecipuus hic Asiae, Meninge Africae et Gaetulo litore oceani, in Laconica Europae. fasces *huic* securesque Romanae viam faciunt, idemque pro maiestate pueritiae est. distinguit ab equite curiam, dis advocatur placandis omnemque vestem inluminat, in triumphali miscetur auro. quapropter excusata et purpurae sit insania. sed unde conchyliis pretia, quis virus grave in fuco, color austerus in glauco et irascenti similis mari?

128 Lingua purpurae longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia. tanta duritia aculeo est. aquae dulcedine necantur et sicubi flumen inmergitur, alioqui captae et diebus quinquagenis vivunt saliva sua. conchae omnes celerrime crescunt, praecipue purpurae. anni magnitudinem inplent.

129 (61) Quod si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profecto se luxuria credat nosque indiligentiae damnet. quamobrem persequemur etiam officinas, ut, tamquam in victu frugum noscitur ratio, sic omnes qui istis gaudent
130 praemia vitae suae calleant. concharum ad purpuras et conchylia — eadem enim est materia, sed distat temperamento — duo sunt genera: bucinum minor concha ad similitudinem eius qua bucini sonus editur, unde et causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. alterum purpura vocatur can*ali*culato procurrente rostro et can*ali*culi latere introrsus tubulato, qua proferatur lingua. praeterea clavatum est ad turbinem usque aculeis in orbem septenis fere, qui non sunt bucino, sed utrisque orbes totidem

---

2 testa *Hard. cfr. Arist. V 15 p. 547 A, 22.* terra (tra **R**d) *ll.* | uiuas **R**d. uitas F^2. -tis *r.* 4 menige R^1d. minim' R^2 5 huic *Dal. del.* F^2. ut *r.* hinc fasces *edd. vett.* 13 aquae **R**a. -a *r.* 14 dulcedine ad. -cedi **R**. -ci F^2. -cidi *r.* | canitur d. 20 ut tamquam F^2a^2. uiam quam *r.* 22 praemio **FR**a. 25 et *om.* **R**d. 27 canaliculato *cod. Dal. cfr. § 103.* canic- *ll.* | canaliculi *cod. Dal.* canicula F^2 *in lac.* -li a^2 *in lac.* R^2 *in lac.* d. *om.* D. 28 proferatur F^2d. proser- *r.*

quot habeant annos. bucinum nonnisi petris adhaeret circaque scopulos legitur.

37. Purpurae nomine alio pelagiae vocantur. earum 131 genera plura pabulo et solo discreta: lutense putre limo et algense enutritum alga, vilissimum utrumque. melius taeniense in taeniis maris collectum, hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius. calculense appellatur a calculo maris mire aptum conchyliis, et longe optimum purpuris dialutense, id est vario soli genere pastum. ca- 132 piuntur autem purpurae parvulis rarisque textu veluti nassis in alto iactis. inest his esca, clusiles mordacesque conchae, ceu mitulos videmus. has semineces sed redditas mari avido hiatu reviviscentes adpetunt purpurae porrectisque linguis infestant. at illae aculeo exstimulatae claudunt sese comprimuntque mordentia. ita pendentes aviditate sua purpurae tolluntur.

38. (62) Capi eas post canis ortum aut ante vernum 133 tempus utilissimum, quoniam, cum cerificavere, fluxos habent sucos. sed id tinguentium officinae ignorant, cum summa vertatur in eo. eximitur postea vena quam diximus, cui addi salem necessarium, sextarios ferme centenas in libras; macerari triduo iustum, quippe tanto maior vis quanto recentior, fervere in plumbo, singulas aquae amphoras [centenas] atque quingentenas medicaminis libras aequali ac modico vapore torreri et ideo longinquae fornacis cuniculo. ita despumatis subinde carnibus, quas adhaesisse venis necesse est, decimo ferme die liquata cortina vellus elutriatum mergitur in experimentum et, donec spei satis fiat, uritur liquor. rubens color nigrante deterior. quinis lana potat horis rursusque mergitur car- 134 minata, donec omnem ebibat saniem. bucinum per se

---

6 taeniis *Turn. adv. 9, 5.* taenaei **DF**. tenaei **R**. -nei **a**. -nii **d**. 7 calculense *Hard.* cauculose $\mathbf{R}^2\mathbf{a}$. -sae **d**. -lese *r*. | appellatur *Hard.* -antur *ll.* 8 maris *v.* -re **d**. -ri *r*. 9 dialutense *v.* -luc- *ll.* 15 pendentis **R**. 18 fluxos *v.* -xus *ll.* 21 salem $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. -lutem *r*. 23 aquae *inseruit Ianus cum edd. vett.* -lasque *ll.* 24 centenas *del. Detl.* | atque *ll.* ad *Hard.* aquae *Detl.* 25 aequali *Ianus.* -ari *ll.v.*

damnatur, quoniam fucum remittit. pelagio admodum alligatur, nimiaeque eius nigritiae dat austeritatem illam nitoremque qui quaeritur cocci. ita permixtis viribus alterum
135 altero excitatur aut adstringitur. summa medicaminum in . . . libras vellerum bucini ducenae et e pelagio CXI. ita fit amethysti color eximius ille. at Tyrius pelagio primum satiatur inmatura viridique cortina, mox permutatur in bucino. laus ei summa in colore sanguinis concreti, nigricans aspectu idemque suspectu refulgens. unde et Homero purpureus dicitur sanguis.

136 **39.** (63) Purpurae usum Romae semper fuisse video, sed Romulo in trabea. nam toga praetexta et latiore clavo Tullum Hostilium e regibus primum usum Etruscis devic-
137 tis satis constat. Nepos Cornelius, qui divi Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina. huic successit dibapha Tyria, quae in libras denariis mille non poterat emi. hac P. Lentulus Spinther aedilis curulis primus in praetexta usus inprobabatur, qua purpura quis non iam, inquit, tricliniaria facit? Spinther aedilis fuit urbis conditae anno DC*XCI* Cicerone consule. dibapha tunc dicebatur quae bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes paene commodiores purpurae tinguuntur.

138 (64) In conchyliata veste cetera eadem sine bucino, praeterque ius temperatur aqua et pro indiviso humani potus excremento. dimidia et medicamina adduntur. sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata tantoque dilutior quanto magis vellera esuriunt.

40. Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate litorum viliora, non tamen usquam pelagii centenas libras quinquagenos nummos excedere et bucini centenos sciant qui ista mercantur inmenso.

---

5 *lacunam ego indicavi.* L *Hard.* M *Detl. om. ll.* | ducena **R.** | et e pelagio *Sill.* & e phelasio R^2. & e palatio R^1. te palatio *r.* | CXI *om.* **R.** 22 DCXCI *Pighius ann. 3, 323.* DC *ll.*

(65) Sed alia e fine initia, iuvatque ludere impendio 139
et lusus geminare miscendo iterumque et ipsa adulterare
adulteria naturae, sicut testudines tinguere, argentum auro
confundere ut electra fiant, addere his aera ut Corinthia.
41. non est satis abstulisse gemmae nomen amethystum,
rursum absolutum inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque no-
men inprobum simulque luxuria duplex, et cum confecere
conchylia, transire melius in Tyrium putant. paenitentia 140
hoc primum debet invenisse artifice mutante quod damna-
bat. inde ratio nata, votum quoque factum e vitio por-
tentosis ingeniis et gemina demonstrata via luxuriae, ut
color alius operiretur alio suavior ita fieri leniorque dictus.
quin et terrena miscere coccoque tinctum Tyrio tinguere
ut fieret hysginum. coccum Galatiae rubens gra*nu*m, ut 141
dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniae in 16, 32
maxima laude est. verum, ut simul perag*a*ntur nobilia 22, 3
pigmenta, anniculo grano languidus sucus, idem a qua-
drimo evanidus. ita nec recenti vires, neque senescenti.
abunde tractata est ratio qua se virorum iuxta feminarum-
que forma credit amplissimam fieri.

42. (66) Concharum generis et pina est. nascitur 142
in limosis subrecta semper nec umquam sine comite, quem
pinoteren vocant, alii pinophylacem, id est *squi*lla parva,
aliubi cancer dapis adsectator. pandit se pina luminibus
orbum corpus intus minutis piscibus praebens. adsultant
illi protinus et, ubi licentia audacia crevit, inplent eam.
hoc tempus speculatus index morsu levi significat. illa
compress*a* quicquid inclusit exanimat partemque socio
tribuit.

(67) Quo magis miror quosdam existimasse aquati- 144
libus nullum inesse sensum. novit torpedo vim suam
ipsa non torpens, mersaque in limo se occultat piscium

---

1 e *om.* d. | fine **R**. -nem *r*. 14 granum *anonymi apud Barb.* gra$\bar{\text{m}}$ **R**. gramen *r*. 16 peragantur *v*. -untur *ll*. 17 grano **R**. gramini *r*. 23 pinoteren *v*. *cfr. Athenaei III 38 p. 89*^{d}. -theren *ll*. | squilla *Barb.* chilla *ll*. 28 compressa *Pint. cfr. Athen. l. l.* συμμύει. -so a^{2}. comprehensio $a^{1}d$. conprehenso *r*. 32 merseque F^{1}. uersaque **R**.

qui securi supernatantes obtorpuere corripiens. — (huius iecori teneritas nulla praefertur.) — nec minor sollertia ranae quae in mari piscatrix vocatur. eminentia sub oculis cornicula turbato limo exserit, adsultantibus pisciculis
144 detrahens, donec tam prope accedant ut adsiliat. simili modo squatina et rhombus abditi pinnas exsertas movent specie vermiculorum, item quae vocantur raiae. nam pastinaca latrocinatur ex occulto transeuntes radio, quod telum est ei, figens. argumenta sollertiae huius, quod tardissimi piscium hi mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur.

145 **43.** Scolopendrae terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. at vulpes marinae simili in periculo glutiunt amplius usque ad infirma lineae qua facile praerodant. cautius qui glanis vocatur aversos mordet hamos, nec devorat sed esca spoliat.

44. Grassatur aries ut latro, et nunc grandiorum navium in salo stantium occultatus umbra si quem nandi voluptas invitet exspectat, nunc elato extra aquam capite piscantium cumbas speculatur occultusque adnatans mergit.

146 **45.** (68) Equidem et his inesse sensum arbitror quae neque animalium neque fruticum sed tertiam quandam ex utroque naturam habent, urticis dico et spongeis.

Urticae noctu vagantur *locum*que mutant. carnosae frondis his natura, et carne vescuntur. vis pruritu mordax eademque quae terrestris urticae. contrahit ergo se quam maxime rigens ac praenatante pisciculo frondem suam
147 spargit complectensque devorat. alias marcenti similis et iactari se passa fluctu algae vice, contactos piscium at-

---

5 detrahens **R**^{2}. pertr- *r*. retr- *Detl.* praetr- *coni. Ianus.* 7 itemque quae **R**. itemque *r*. | nam *ll.v.* *an* etiam? 16 quo **a**^{1}. quae **Rd**. | cautius **d**. clautius *r*. | auersos **R**. -sus *r*. 25 agantur **DF**. -untur **a**^{1}. | locumque *ego coll. Arist. h. a. I 1 p. 487 B, 13. VIII 2 p. 590 A, 32. V 16 p. 548 A, 24* ἀπολυόμεναι μεταχωροῦσι *(de part. an. IV 5 p. 681 A 35).* noctuque *ll.v.* 27 eademque quae *ll.v.* *an* eadem quae? *cfr. § 117. 144.* 29 marcenti *ego*. -tis *ll.v.* *cfr. nov. luc. p. 25.* | similis **R**^{2}**d**. -li *r*. 30 contractos **R**.

trituque petrae scalpentes pruritum invadit. eadem noctu pectines et echinos perquirit. cum admoveri sibi manum sentit, colorem mutat et contrahitur. tacta uredinem mittit, paulumque si fuit intervalli, absconditur. ora *ei* in radice esse traduntur, excrementa per summa tenui fistula reddi.

(69) Spongearum tria genera accepimus: spissum ac 148
praedurum et asperum tragos [id] vocatur, spissum et mollius manos, tenue densumque, ex quo penicilli, Achillium. nascuntur omnes in petris, aluntur conchis, pisce, limo. intellectum inesse his apparet, quia, ubi avulsorem sensere, contractae multo difficilius abstrahuntur. hoc idem fluctu pulsante faciunt. vivere esca manifesto conchae mi- 149
nutae in his repertae ostendunt. circa Toronen vesci illis avulsas etiam aiunt et ex relictis radicibus recrescere. in petris cruoris quoque inhaeret colos, Africis praecipue quae generantur in Syrtibus. maximae fiunt manoe sed mollissimae circa Lyciam, in profundo autem nec ventoso molliores. in Hellesponto asperae, et densae circa Maleam. putrescunt in apricis locis, ideo optimae in gurgitibus. viventibus idem qui madentibus nigricans colos. adhae- 150
rent nec parte nec totae. intersunt enim fistulae quaedam inanes quaternae fere aut quinae, per quas pasci existimantur. sunt et aliae, sed superne concretae. et subesse membrana quaedam radicibus earum intellegitur. vivere constat longo tempore. pessimum omnium genus est earum quae aplysiae vocantur, quia *e*lui non possunt, in quibus magnae sunt fistulae et reliqua densitas spissa.

46. (70) Canicularum maxime multitudo circa eas 151
urinantes gravi periculo infestat. ipsi ferunt et nubem quandam crassescere super capita animalium planorum piscium similem, prementem eos arcentemque a reciprocando, et ob id stilos praeacutos lineis adnexos habere

---

2 perquirit **Ra**^{2}. perquafrit *r*. 4 ei *v*. et *ll*. | radice **R**. -ces *r*. 7 *uncos ego posui et distinxi*. 20 idemque **dT** *edd. vett*. itemque *Barb*. *an* iisdemque? *cfr. Arist. h. a. V 16 p. 548B, 29*. | adhaerent *v*. -herens *ll*. 26 aplysiae *v*. -tiae **DF**. -itiae **d**. -yciae *r*. | elui *Barb*. flui **R**. fluuii *r*. 30 animalium **dT***v*. -li *r*. — animal id — *Detl. cfr. nov. luc. p. 28*.

sese, quia nisi perfossae ita non recedant, caliginis et pavoris, ut arbitror, opere. nubem enim et nebulam, cuius nomine id malum appellant, inter animalia haud ulla*m* com-
152 perit quisquam. cum caniculis atrox dimicatio. inguina et calces omnemque candorem corporum adpetunt. salus una in adversas eundi ultroque terrendi. pavet enim hominem aeque ac terret, et *s*ors aequa in gurgite. ut ad summa aquae ventum est, ibi periculum anceps adempta ratione contra eundi, dum conetur emergere, et salus omnis in sociis. funem illi religatum ab umeris eius trahunt. hunc dimicans, ut sit periculi signum, laeva quatit, dextera adprehenso stilo in pugna est. modicus alias
153 tractatus; ut prope carinam ventum est, nisi praeceleri vi repente rapiunt, absumi spectant. ac saepe iam subducti e manibus auferuntur, si non trahentium opem conglobato corpore in pilae modum ipsi adiuvere. protendunt quidem tridentes alii, sed monstro sollertia est navigium subeundi atque ita e tuto proeliandi. omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur. **47.** certissima est securitas vidisse planos pisces qui numquam sunt ubi maleficae bestiae, qua de causa urinantes sacros appellant eos.
154 (71) Silicea testa inclusis fatendum est nullum *in*esse sensum, ut ostreis. multis eadem natura quae frutici, ut holothuriis, pulmonibus, stellis. adeoque nihil non gignitur in mari ut cauponarum etiam aestiva animalia pernici molesta saltu aut quae capillus maxime celat exsistant et circumglobata escae saepe extrahantur, quae causa somnum

---

1 nisi **R**. nihil *r*. 3 ullam *v*. -la *ll*. 4 cum **R** *ex corr*. et **d**. ut *r*. 6 ultroque **d**. in utroque $\mathbf{R}^2$. utroque *r*. 7 sors *ed. Bas.* frons $\mathbf{Ra}^2$. ni fr- $\mathbf{a}^1$. in fr- *r*. 9 emergere $\mathbf{R}^2$. rem- *r*. 10 tradunt **DFa**. 11 sit $\mathbf{R}^2\mathbf{a}$. si *r*. 14 rapiūt $\mathbf{R}^2$, *ut videbatur Iano*. -piat **d**. -puit *r*. | adsumi **DFa**. | spectat **DFad**. 20 planos $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$. -no $\mathbf{R}^1$. -ne *r*. anthias *Pint. coll. Arist. h. a. IX 37 p. 620 B, 33*. 20 qui **Ra**. quia *r*. 22 inesse *ego*. esse *ll.v*. 25 cauponarum $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. canp- $\mathbf{DF}^1$. camp- *r*. 26 et $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. *om*. **R**. at *r*. 27 circumglobata $\mathbf{F}^2$. -bate **d**. -bat *r*. | escae *om*. **d**. | extrahantur **R**. -huntur *r*.

piscium in mari noctibus infestare existimatur. quibusdam vero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

48. (72) Nec venena cessant dira, ut in lepore qui 155
in Indico mari etiam tactu pestilens vomitum dissolutionemque stomachi protinus creat, in nostro offa informis colore tantum lepori similis, in Indis et magnitudine et pilo, duriore tantum. nec vivus ibi capitur. aeque pestiferum animal araneus spinae in dorso aculeo noxius. sed nullum usquam exsecrabilius quam radius super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. arbores infixus radici necat, arma ut telum perforat vi ferri et veneni malo.

49. (73) Morbos universa genera piscium, ut cetera 156
animalia etiam fera, non accipimus sentire. verum aegrotare singulos manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere praepingues alii capiantur.

50. (74) Quonam modo generent, desiderium et ad- 157
miratio hominum differri non patitur. pisces attritu ventrium coeunt tanta celeritate ut visum fallant, delphini et reliqua cete simili modo et paulo diutius. femina piscis coitus tempore marem sequitur ventrem eius rostro pulsans; sub partu mares feminas similiter ova vescentes earum. nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ovis interversando mares vitale adsperserint virus. non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine. alioqui replerentur maria et stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant.

51. Piscium ova in mari crescunt, quaedam summa 158
celeritate, ut murenarum, quaedam paulo tardius. plani piscium, quibus cauda non est .... aculeat*a*que, et testu-

---

2 innascuntur **F**^{2}. -nosc- *r.* 7 nec **R.** *om. r.* | aeque **R.** atque **ad.** adque **DF.** 12 ui **R.** ut *r.* 13 *inde a § 156 perierunt folia cod.* **D**; *integer demum est inde a X § 114.* 23 est **F**^{2}**a**^{2}**d.** et *r.* 25 replerentur **F**^{2}**a**^{2}**d.** -lentur *r.* 30 *lacunam ego indicavi. deesse videtur* crassa *vel* robusta. | aculeataque *ego.* -atique *ll.* obest aculeique *v. cfr. Arist. h. a. V 5 p. 540 B, 10. VI 10 p. 565 B, 23. V 3 p. 540 A, 31. de part. an. IV 13 p. 695 B, 7 sq. de gen. an. III 5 p. 756 B, 1.* | et *del.* **R**^{2}. ut *edd. ante Hard.*

dines in coitu superveniunt, polypi crine uno feminae naribus adnexo, saepiae et lolligines linguis, componentes inter se bracchia et in contrarium nantes. ore et pariunt. sed polypi in terram verso capite coeunt, reliqua mollium
159 tergis ut canes, item locustae et squillae, cancri ore. ranae superveniunt, prioribus pedibus alas feminae mare adprehendente, posterioribus clunes. pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantum et cauda insignes, mox pedes figurantur cauda findente se in posteriores. mirumque semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur quae fuere, naturae perinde occulta ratione, cum omnibus annis
160 id eveniat. et mituli et pectines sponte naturae in harenosis proveniunt; quae durioris testae sunt, ut murices, purpurae, salivario lentore, sicut acescente umore culices; apua spuma maris incalescente, cum admissus est imber; quae vero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo aut spuma circa navigia diutius stantia defixosque palos et lignum maxime. nuper compertum in ostreariis umorem his fetificum lactis modo effluere. anguillae atterunt se scopulis. ea strigmenta vivescunt, nec alia est
161 earum procreatio. piscium diversa genera non coeunt praeter squatinam et raiam, ex quibus nascitur priore parte raiae similis, et nomen ex utroque compositum apud
162 Graecos trahit. quaedam tempore anni gignuntur et in umore ut in terra, vere pectines, limaces, hirundines. eadem tempore evanescunt. piscium lupus et trichias bis anno parit, et saxatiles omnes. nonnulli ter, ut chalcis, cyprini sexiens, scorpaenae bis, ac sargi vere et autumno, ex planis squatina bis, sola autumno, occasu vergiliarum,

---

5 squillae *v.* schi- *ll.* 6 mari **R**. 8 gyrinos *v.* crinos **d.** chri- *r.* | insignes **a**^{2}. -ne *r.* 12 naturae *Hard.* natae *ll.* 13 et pectines **Rd.** pect- *r.* | natura **a.** natae **F**^{2}**R** *ex corr.* 15 salivario *v.* -riae *ll.* | acescente *cod. Salmant.* accre- **d.** acre- *r.* 21 se sub scopulis **R**^{2} *in marg.* 23 raiam **R.** ranam *r.* 24 rariae **a.** 26 hiru///dines **R.** 28 nonnulli *Detl.* non mulli **F**^{2}. molli **a**^{2}. mulli *r.* 29 scorpaenae *codd. Barb.* -penae *Chiff.* **T.** corpoene **R.** -pene *r.*

plurimi piscium tribus mensibus Aprili, Maio, Iunio, salpae autumno, sargi, torpedo, squali circa aequinoctium, molles vere, saepia omnibus mensibus. ova eius glutino atramenti ad speciem uvae cohaerentia masculus prosequitur adflatu, alias sterilescunt. polypi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tanta fecunditate ut multitudinem ovorum occisi non recipiant cavo capitis quo praegnantes tulere. ea excludunt L die, e quibus multa propter numerum intercidunt. locustae et reliqua tenuioris crustae ponunt ova super ova, atque ita incubant. polypus femina modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato bracchiorum inplexu claudit. saepia in terreno parit inter harundines aut sicubi enata alga, excludit quinto decimo die. lolligines in alto conserta ova edunt ut saepiae. purpurae, murices eiusdemque generis vere pariunt. echini ova pleniluniis habent hieme, et cochleae hiberno tempore nascuntur. 163 164

(75) Torpedo octogenos fetus habens invenitur, eaque intra se parit ova praemollia in alium locum uteri transferens atque ibi excludens. simili modo omnia quae cartilaginea appellavimus. ita fit ut sola piscium et animal pariant et ova concipiant. silurus mas solus omnium edita custodit ova, saepe et quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. ceterae feminae in triduo excludunt, si mas attigit. 165 78

(76) Acus sive belone unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. a partu *co*alescit vulnus, quod et in caecis serpentibus tradunt. mus marinus in terra scrobe effosso parit ova et rursus obruit terra, tricesimo die refossa aperit fetumque in aquam ducit. 166

52. (77) Erythini et channae volvas habere traduntur, qui trochos appellatur a Graecis ipse se inire. fetus omnium aquatilium inter initia visu carent.

53. (78) Aevi piscium me*mo*randum nuper exemplum 167

6 multitudinem F^2. -ne *r*. 13 quinto ac decimo **R**.
17 habens *v*. -ent F^1R^1**ad**. -et *r*. 19 cartilaginea *v*. -na *ll*.
25 belone *v*. *cfr. Arist. h. a. VI 13 p. 567 B, 23.* bellone *ll*.
26 coalescit *Gel*. qualescit **R**. quale sit *r*. callescit *edd. vett*. 28 terra *v*. -ras *ll*. 33 memorandum *v*. numer- *ll*.

accepimus. Pausilypum villa est Campaniae haud procul Neapoli. in ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem sexagensimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere etiam tunc viventibus. quae mentio piscinarum admonet ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

168 **54.** (79) Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Baiano aetate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum, nec gulae causa sed avaritiae, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenerit balineas, ita mangonicatas villas subinde vendendo. is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque
169 aliubi meliora, sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennae, murena in Sicilia, elops Rhodi, et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. nondum Britannica serviebant litora, cum Orata Lucrina nobilitabat. postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas, ac, ne lis *esset* inter duos sapores, nuper excogitatum famem longae advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.

170 (80) Eadem aetate prior Licinius Murena reliquorum piscium vivaria invenit, cuius deinde exemplum nobilitas secuta est Philippi, Hortensi. Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore inpendio quam villam exaedificaverat euripum et maria admisit, qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. ⌈XL⌋ HS. e piscina ea defuncto illo veniere pisces.

171 **55.** (81) Murenarum vivarium privatim excogitavit ante alios C. Hirrius, qui cenis triumphalibus Caesaris di-

---

8 Sergius *v.* sergi///n ✝ **R**. -ginus *r*. 12 illas **F**^{2}. 20 lis esset *Barb.* litis sed *ll.* 25 hortensi **a**^{2}. -sii **d**. ortensi **a**^{1}. -sii **F**^{2}. ostensi **F**^{1}**R**. 28 ⌈XL⌋ HS. *Detl.* XL his e **d**^{2}. XL huse **R**^{1}. XL. in sae **a**^{1}. XL. pinsae **a**^{2}. hii se **F**^{1}. his e **d**^{1}. ipse **R**^{2}. ipsi **F**^{2}. | e piscina ea *ego. cfr. nov. luc. p. 31.* ea *om.* **d**. piscinae a *rv.* 29 veniere *Barb.* -nire **FR**. -nere **d**. uiuere **a**. 31 C. Hirrius *Hard.* chyrus **d**. chirrus *r*.

ctatoris sex milia numero murenarum mutua adpendit. nam permutare quidem pretio noluit aliave merce. huius villam infra quam modicum |XL| piscinae vendiderunt. in- 172
vasit dein singulorum piscium amor. apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius orator, in qua murenam adeo dilexit ut exanimatam flesse credatur. in eadem villa Antonia Drusi murenae quam diligebat inaures addidit, cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

56. (82) Coclearum vivaria instituit Fulvius Lippinus 173
in Tarquiniensi paulo ante civile bellum quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albae quae in Reatino agro nascuntur, separatim ut Illyricae quibus magnitudo praecipua, Afri- canae quibus fecunditas, Solitanae quibus nobilitas. quin 174
et saginam earum commen*tum* eum es*se* sapa et farre aliisque generibus, ut cocleae quoque altiles ganeam inplerent, cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta sit ut LXXX quadrantes caperent singularum calices, auctor est M. Varro.

57. (83) Piscium genera etiamnum a Theophrasto 175
mira produntur. circa Babylonis rigua decedentibus fluviis in cavernis aquas habentibus remanere quosdam, inde exire ad pabula pinnulis gradientes crebro caudae motu, contra- que venantes refugere in suas cavernas et in his obversos stare, capita eorum esse ranae marinae similia, reliquas partes gobionum, branchias ut ceteris piscibus. circa 176
Heracleam et Cro*m*nam et multifaria*m* in Ponto unum genus esse quod extremas fluminum aquas sectetur caver- nasque sibi faciat in terra atque in his vivat, etiam reci-

---

2 uoluit **R**d. 3 infra *ego. cfr. XVI 123.* intra *ll.* | |XL| *Detl.* XL **Fa**. quadraginta **R**. -giens **d***(?) Dal.* 14 ut illyricae **R**. illy- *r.* 16 commentum eum esse *ego. videtur corruptum esse in* commentūtū ese, *nam* commentatū est **R**. -tatus est *r.* -mentus est *Pint.* 17 ut F^2a^2. *om. r.* 19 *dist. ego.* 27 globionum a^1. gobiorum a^2. 28 Cromnam *vet. Dal.* cronam F^2. chronū **R**. crona *r.* Cromnam et Lycum *Hard.* ad Lycum amnem, Tion et Cromnam *coni. Dal. cfr. Theophr. frgm. 171, 7. Athen. VIII p. 331*^{c}. | multifariam *Dal.* -ria *ll.*

procis amnibus siccato litore, effodi ergo motu demum
177 corporum vivere eos adprobante. circa eandem Heracleam
[eodemque] Lyco amne decedente ovis relictis in limo generari pisces qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quo fieri non indigos umoris, propter quod et anguillas diutius vivere exemptas aquis, ova autem in sicco maturari ut testudinum. eadem in Ponti regione adprehendi glacie piscium maxime gobiones non nisi patinarum
178 calore vitalem motum fatentes. est in his quidem, tametsi mirabilis est, tamen aliqua ratio. idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus in his locis, in quibus nullae restagnent aquae, miraturque et ipse gigni sine coitu, umoris quidem vim aliquam inesse quam puteis arbitratur, ceu vero in ullis reperiantur pisces. quicquid est hoc, certe minus admirabilem talparum facit vitam, subterranei animalis, nisi forte vermium terrenorum et his piscibus natura inest.

179 **58.** (84) Verum omnibus his fidem Nili inundatio adfert omnia excedente miraculo. quippe decedente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquae terraeque, iam parte corporis viventes novissima effigie etiamnum terrena.

180 **59.** (85) Nec de anthia pisce sileri convenit quae
5,131 plerosque adverto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiae scopulosi maris ante promunturium *Tauri* sitas. ibi frequens hic piscis et celeriter capitur uno genere. parvo navigio et concolori veste eademque hora per aliquot dies continuos piscator enavigat certo spatio escamque proicit.

---

2 adprobante *Ianus.* -ant *ll.* | Heracleam eandem **R***v.* 3 eodemque *inclusi ego.* 5 indigos *Pint.* -go *ll.* 9 calorem **Ra**. | tametsi $\mathbf{R^2F^2a^2}$. tamen si $\mathbf{a^1d}$. tam si $\mathbf{F^1R^1}$. 10 mirabilis/// **F**. mir- est *r.* 12 miraturque $\mathbf{F^2a^2}$. -usque *r.* 14 arbitratur ceu $\mathbf{R^2F^2a^2}$. ceu $\mathbf{R^1}$. as $\mathbf{F^1a^1}$. a **d**. *totus locus corruptus est. cfr. Theophr. frgm. 171, 11.* | in ullis *Ianus.* nullus **d**. -lis *r.* 19 decedente *coni. Dal.* degente **d**. detegente *r.* 21 etiamnum *v.* -non *ll.* 23 silere $\mathbf{F^2d}$. | quae **d***Dal.* que $\mathbf{R^1}$. ique $\mathbf{F^1}$. hiique $\mathbf{F^2}$. idque $\mathbf{R^2}$. itaque **a** *edd. vett.* 25 scopulosi maris $\mathbf{F^2}$. scopulos in mari (malis **R**. mais $\mathbf{F^1}$) *r.* | Tauri *inseruit Barb., sed post* ante. *cfr. V 131.*

quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus praedae est, cavetque, quod timuit. cum id saepe factum est, unus aliquando consuetudine invitatus anthias escam adpetit. no- 181
tatur hic intentione diligenti ut auctor spei conciliatorque capturae. neque est difficile, cum per aliquot dies solus accedere audeat. tandem et aliquos invenit, paulatimque comitatior postremo greges adducit innumeros, iam vetustissimis quibusque adsuetis piscatorem agnoscere et e manu cibum rapere. tum ille paulum ultra digitos in esca iaculatus hamum singulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens ita ne ceteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus ceteros abigat. conciliatorem nosse ad hoc 182
prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. ferunt discordem socium duci insidiatum pulchre noto cepisse malefica voluntate; agnitum in macello a socio cuius iniuria erat et damni formulam editam condemnatumque addit Mucianus aestimata lite. iidem anthiae, cum unum hamo teneri viderint, spinis quas in dorso serratas habent lineam secare traduntur eo qui teneatur extendente ut praecidi possit. at inter sargos ipse qui tenetur ad scopulos lineam terit.

60. (86) Praeter haec claros sapientia auctores video 183
mirari stellam in mari. ea figura est, parva admodum caro intus, extra duriore callo. huic tam igneum fervorem esse tradunt ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. quibus sit hoc cognitum experimentis haud facile dixerim, multoque memorabilius duxerim id cuius experiendi cotidie occasio est.

61. (87) Concharum e genere sunt dactyli ab hu- 184
manorum unguium similitudine appellati. his natura in tenebris remoto lumine alio fulgere claro, et quanto magis

---

1 ex ea **d**. | mittitur *Bas.* mutetur *ll. edd. vett.* | cavetque *cod. Dal.* -esque $\mathbf{F}^1$. -ensque *rv.* 9 *an* capere*?* | ultra $\mathbf{F}^2$. ultra ad *r.* 11 conatu rapiens *Dal.* -tur (-tu **R**) absens **FRa**. -tur abēē **d**. 16 a *om.* **Fad**. 18 aestimata lite **R**. -at aliter *r.* 28. 29 duxerim *Dal.* dix- *ll.* 30 ab *om.* **Fad**. 32 fulgere $\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. -gore $\mathbf{F}^2$. fugere *r.*

umorem habeant lucere in ore mandentium, lucere in manibus atque etiam in solo ac veste decidentibus guttis, ut procul dubio pateat suci illam naturam esse quam miraremur etiam in corpore.

185 **62.** (88) Sunt et inimicitiarum atque concordiae miracula. mugil et lupus mutuo odio flagrant, conger et murena caudam inter se praerodentes. polypum in tantum locusta pavet ut, si iuxta videat, omnino moriatur, locustam conger; rursus polypum congri lacerant. Nigidius auctor est praerodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus concordes esse. omnes autem vivere quibus
186 caudae sic amputentur. at e contrario amicitiae exempla sunt praeter illa quorum diximus societatem ballaena et musculus, quando praegravi superciliorum pondere obrutis eius oculis infestantia magnitudinem vada praenatans demonstrat oculorumque vice fungitur.

Hinc volucrum naturae dicentur.

---

1 ore **d**. ora $\mathbf{a}^1$. hora *r*. 7 caudam **R**. -as **d**. -a *r*. 8 ut si $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$. ut *r*. | uideat **R** *e corr*. uisum **d**. uidit *r*. | *dist. Sill. cfr. Arist. h. a. VIII 2 p. 590 B, 16.* 10 statis *v. cfr. nov. luc. p. 22.* estatis **R**. aest- **Fad**. 13 illos de **R**. | societate **R**. 14 quandoque $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. 16 fius uice $\mathbf{a}^1\mathbf{d}$. uice *r*. eius vice *Detl.*

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER X.

1. (1) Sequitur natura avium, quarum grandissimi et paene bestiarum generis struthocameli Africi vel Aethiopici altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt, ad hoc demum datis pinnis ut currentem adiuvent. cetero non sunt volucres, nec a terra tolluntur. ungulae his cervinis similes, quibus dimicant, bisulcae et comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. concoquendi sine dilectu devorata mira natura, sed non minus stoliditas in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverint, latere sese existimantium. praemia ex iis ova propter amplitudinem quibusdam habita pro vasis conosque bellicos et galeas adornantes pinnae. 1 2

2. (2) Aethiopes atque Indi discolores maxime et inenarrabiles ferunt aves et ante omnes nobilem Arabia phoenicem, haud scio an fabulose, unum in toto orbe nec visum magno opere. aquilae narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetero purpureus, caeruleam roseis caudam pinnis distinguentibus, cristis fauces caputque plumeo apice honestari. primus atque diligentissime togatorum de eo prodidit Manilius senator ille maximis nobilis do- 3 4

---

6 ungulae his **a**^{2}. -la eis **d**. -la eius (ei; **R**) *r*. | similis **Rd**. 8 delectu *v*. 11 praecipua **R**^{2}. *del*. **F**^{2}. praemia *rv*. praemira *Detl*. 12 quibusdam habita pro *Pint*. pro qu- hab- *ll. v*. 14 et **Rd***v*. *om*. **Fa***(?)*. 15 Arabia **R**. -iae *r*. 19 fauces *Salm*. faces **F**^{1}**ad**. facies *r*. 20 honestari *Sill*. -are **RFa** *edd. vett*. -ante **d**. 21 Manilius *Detl. coll. § 5 et indice libri*. mamillius *ll. cfr. Mommsenus mus. Rhen. XVI p. 286*.

ctrinis doctore nullo: neminem exstitisse qui viderit vescentem, sacrum in Arabia Soli esse, vivere annis DXL, senescentem casiae turisque surculis construere nidum, replere odoribus et superemori. ex ossibus deinde et medullis eius nasci primo ceu vermiculum, inde fieri pullum, principioque iusta funera priori reddere et totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem et in ara ibi deponere. cum huius alitis vita magni conversionem anni fieri prodit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti, hoc autem circa meridiem incipere quo die signum arietis sol intraverit, et fuisse eius conversionis annum prodente se P. Licinio Cn. Cornelio consulibus CCXV. Cornelius Valerianus phoenicem devolavisse in Aegyptum tradit Q. Plautio Sex. Papinio consulibus. allatus est et in urbem Claudi principis censura, anno urbis DCCC, et in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

3. (3) Ex his quas novimus aquilae maximus honos, maxima et vis. sex earum genera: melanaëtos a Graecis dicta [eadem in Valeria], minima magnitudine, viribus praecipua, colore nigricans. sola aquilarum fetus suos alit, ceterae, ut dicemus, fugant; sola sine clangore, sine murmuratione. conversatur autem in montibus, secundi generis pygargus in oppidis et in campis, albicante cauda. tertii morphnos, quam Homerus et percnum vocat, aliqui et plangum et anatariam, secunda magnitudine et vi. huic vita circa lacus. Phemonoe Apollinis dicta filia dentes ei esse prodidit mutae alias carentique lingua, eandem

---

3 cassiae F^2. -ia F^1**ad**. casia R^2. cossa R^1. 4 et F^2. *om.* **d**. e *r*. 7 panchaiam F^2. -caiam a^2. pacaiam F^1. -atam R^2 *in ras.* -atum a^1. spectatam **d**. *cfr. Solin. 33, 12. Url. chrest. p. 145 vv.* pr- Panch- *pro spuriis habet.* 9 mamilius **R**. 15 est et F^2. esset *r*. 21 *uncos posuit Detl.* eademque valeria *Dal. videtur nomen aliquod, ut* leporaria, *latere in vv.* in ualeria: *cfr. Arist. h. a. IX 32 p. 618 B, 28* μελανάετος καὶ λαγωφόνος. 25 in oppidis mansitat *v*. 26 perennum F^2**a**. 27 plangum et *Sill. coll. Arist. l. l. 23.* clangunt et R^2. clanugem **a**. clanuget **Fd**(**R**^{1}*?*).

aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. consentit et Boethus. ingenium est ei testudines raptas frangere e sublimi iaciendo, quae fors interemit poetam Aeschylum praedictam fatis, ut ferunt, ei*us* diei ruinam secura caeli fide caventem. item quarti generis est perc*no*pterus, eadem oripela*r*gus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed inbellis et degener, ut quam verberet corvus. eadem ieiunae semper aviditatis et querulae murmurationis. sola aquilarum exanima fert corpora, cetera, cum occidere, considunt. haec facit ut quintum genus γνήσιον vocetur velut verum solumque incorruptae originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. superest haliaëtus clarissima oculorum acie, librans ex alto sese visoque in mari pisce praeceps in eum ruens et discussis pectore aquis rapiens. illa quam tertiam fecimus aquaticas aves circa stagna adpetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. spectanda dimicatio, ave ad perfugia litorum tendente, maxime si condensa harundo sit, aquila inde ictu abigente alae et, cum adpetat, in lacus cadente umbramque suam nanti sub aquam a litore ostendente, rursus ave in diverso et ubi minime se credat exspectari emergente. haec causa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur respersu pinnarum hostem occaecantes. saepe et aquilae ipsae non tolerantes pondus adprehensum una merguntur. haliaëtus tantum inplumes etiamnum pullos suos percutiens subinde cogit adversos intueri solis radios et, si conniventem humectantemque animadvertit, praecipitat e nido velut

---

2 Boethus *Barb. ex ind.* -tius **R**. -thuius $\mathbf{F}^1\mathbf{a}^1\mathbf{d}$. -thuus $\mathbf{a}^2$. poeta huius $\mathbf{F}^2$. | ei **RFd**. et **a**. 3 fros $\mathbf{a}^1$. sors *v*. 4 eius *v*. ei *ll*. 5 percnopterus *Barb. cfr. Arist. l. l. 32*. percepterus **d**. -turus $\mathbf{F}^1\mathbf{a}^1$. -tirus **R**. percipit irus $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. 6 oripelargus *codd. Gel. cfr. Arist. l. l. 34*. -perlacus $\mathbf{RF}^1\mathbf{d}$. morip- **a**. narip- $\mathbf{F}^2$. 15 illa **d**. -lam *r*. *an* ut illa ... et aquaticas*?* *cfr. Arist. h. a. IX 34 p. 620 A, 5 sq.* 19 inde ictu *v*. in deiectu *ll*. | alae **d**. ala *r*. 20 lacus **d**. -tus *r*. | cadente $\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$. -tes $\mathbf{R}^1$. -antes $\mathbf{a}^1$. candente **F**. -tes $\mathbf{R}^2\mathbf{d}^1$. 21 aquam **FR**. -a *rv*. 24 hostem **R**. *om. r*. | obcecantes $\mathbf{R}^2$. oceantes $\mathbf{R}^1$. 27. 28 conniuentem $\mathbf{R}^2$. conhib- *r*.

11 adulterinum atque degenerem. illum cuius acies firma
contra stetit educat. haliaëti suum genus non habent,
sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. id quidem
quod ex his natum est in ossifragis genus habet e quibus
vultures minores progenerantur, et ex his magni qui om-
nino non generant. quidam adiciunt genus aquilae quam
barbatam vocant, Tusci vero ossifragam.

12 (4) Tribus primis et quinto aquilarum generi inae-
dificatur nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gagiten, ad
multa remedia utilis, nihil igne deperdens. est autem
lapis iste praegnans intus alio, cum quatias, velut in utero
13 sonante, sed vis illa medica non nisi nido dereptis. nidi-
ficant in petris et arboribus, pariunt et ova terna, ex-
cludunt pullos binos, visi sunt et tres aliquando. alterum
expellunt taedio nutriendi. quippe eo tempore ipsis cibum
negavit natura prospiciens ne omnium ferarum fetus ra-
perentur. ungues quoque earum invertuntur diebus his,
albescunt inedia pinnae, ut merito partus suos oderint.
sed eiectos ab his cognatum genus ossifragi excipiunt et
14 educant cum suis. verum adultos quoque persequitur
parens et longe fugat, aemulos scilicet rapinae. et alioquin
unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut
satietur, indiget. determinant ergo spatia nec in proximo
praedantur. rapta non protinus ferunt, sed primo depo-
15 nunt expertaeque pondus tunc demum abeunt. oppetunt
non senio nec aegritudine sed fame, in tantum superiore
adcrescente rostro ut aduncitas aperiri non queat. a me-
ridiano autem tempore operantur et volant, prioribus horis
diei, donec inpleantur hominum conventu fora, ignavae
sedent. aquilarum pinnae mixtas reliquarum alitum pinnas
devorant. negant umquam solam hanc alitem fulmine ex-
animatam. ideo armigeram Iovis consuetudo iudicavit.

---

4 ossifragis *v.* -gi *ll.* 8 et d^1. ÷ et d^2. est *r.* 9 aeetites
R^1. aedi- a. edi- F d. | gagaten $R^2 d$. -gite R^1 *(in marg.* gacacem*)*.
11 alio $F^2 a^2$. aluo $R^2 d^2$. auo *r.* 12 direptis $R^2 a^2 v$.
23 indiget a. -ent R^2. in die et $R^1 d$. indie F. | spatia nec $F^2 a^2$.
cfr. Arist. h. a. IX 32 p. 619 A, 31. -net F^1. -///et R. -et a^1.
-tiantur et d. 31 negat $RF^1 a$. 32 iudicauit d. ind- *r.*

4. (5) Romanis eam legionibus Gaius Marius in se- 1
cundo consulatu suo proprie dicavit. erat et antea prima
cum quattuor aliis. lupi, minotauri, equi aprique singu-
los ordines anteibant. paucis ante annis sola in aciem
portari coepta erat, reliqua in castris relinquebantur.
Marius in totum ea abdicavit. ex eo notatum non fere
legionis umquam hiberna esse castra ubi aquilarum non
sit iugum.

Primo et secundo generi non minorum tantum quadri- 17
pedum rapina sed etiam cum cervis proelia. multum pul-
verem volutatu collectum insidens cornibus excutit in
oculos, pinnis ora verberans, donec praecipitet in rupes.
nec unus hostis illi satis est. acrior cum dracone pugna
multoque magis anceps, etiamsi in aëre. ova hic con-
sectatur aquilae aviditate malefica. aquila ob hoc rapit
ubicumque visum, ille multiplici nexu alas ligat ita se
inplicans ut simul decidat.

5. (6) Est percelebris apud Seston urbem aquilae 18
gloria: esse *e*ductam a virgine, retulisse gratiam aves primo,
mox deinde venatus adgerentem, defuncta postremo in
rogum accensum eius iniecisse sese et simul conflagrasse.
quam ob causam incolae quod vocant heroum in eo loco
fecere appellatum Iovis et virginis, quoniam illi deo ales
adscribitur.

6. (7) Vulturum praevalent nigri. nidos nemo attigit. 19
ideo et fuere qui putarent illos ex adverso *o*rbe advolare.
falso. nidificant in excelsissimis rupibus. fetus quidem
saepe cernuntur, fere bini. Umbricius haruspicum in
nostro aevo peritissimus parere tradit ova tredecim, uno

---

6 ferre R^2. 7 legionis F^2d. -nes *r*. | hibernasse F^2. -nas///se R^2. 12 ora R^2a^2. *om. r*. 13 illi *v*. -le d. -lis *r*. | acrior est a^2v. 15 aquila *ego*. ab illa FRa^1. at illa a^2dv. 17. 18 decidat est percelebris a^2v. -Est -bre F^2. -Sepae celebres a^1. -saepe -bre F^1. ---bres R^1d. ---bris R^2. 18 seston F^2 *in ras*. R^2. sexto *r*. 19 gloria: esse eductam *ego*. gloria esse ductam Fa^2d. --ducam a^1. gloria ee ductam R^1. -riare eductam R^2 25 attingit Ra^1d. 26 aduerso F^2 *in ras*. -sa *r*. | orbe *v*. urbe *ll*.

ex his reliqua ova nidumque lustrare, mox abicere. triduo autem ante advolare eos ubi cadavera futura sunt.

20 **7.** (8) Sanqualem avem atque inmusulum augures Romani magn*a in* quaestione habent. inmusulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse et sanqualem ossifrag*ae*. Masurius sanqualem ossifragum esse dicit, inmusulum autem pullum aquilae, priusquam albicet cauda. quidam post Mucium augurem visos non esse Romae confirmavere, ego, quod veri similius, in desidia rerum omnium arbitror non agnitos.

21 **8.** (9) Accipitrum genera sedecim invenimus, ex his aegithum claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et pecuariae rei; triorche*m* a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoe dedit. buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. epileum Graeci vocant qui solus omni tempore apparet, ceteri hieme
22 abeunt. distinctio generum ex aviditate. alii non nisi e terra rapiunt avem, alii non nisi circa arbores volitantem, alii sedentem in sublimi, aliqui volantem in aperto. itaque et columbae novere ex iis pericula visoque considunt vel subvolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. in insula Africae Cerne in oceano accipitres totius Masaesyliae humi fetificant, nec alibi nascuntur illis adsueti gentibus.

23 (10) In Thraciae parte super Amphipolim homines et accipitres societate quadam aucupantur. hi ex silvis et harundinetis excitant aves, illi supervolantes deprimunt. rursus captas aucupes dividunt cum iis. traditum est missas in sublime sibi excipere eos, et cum sit tempus capturae, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. simile quiddam lupi ad Maeotim paludem faciunt. nam

---

1 triduo *v.* -diuo **R**^{2} *in ras.* -diuũ **R**^{3}. tria *r.* 2 ante aduolare **RF**^{1}. antea uolare **F**^{2}**a**^{1}**d** *(cum ras. ante* u*).* ante duo uolare **a**^{2} *(*duo *pertinebat ad* tria*, non ad* antea*).* ante aut biduo volare *edd. ante Hard.* 4 magna in *Ianus.* magni *ll.* quaestioni **R.** -nē **d.** 5 ossifragae **d.** -gum *r.* 13 triorchem *v* -che *ll.* 14 buteonem *v.* -ti- *ll.* 15 familia *v.* -liam *ll.* ex eo **R.** *om. r.* | cognominatam **Rd.** 25 parte **a**^{2}. -tes *r.*

nisi partem a piscantibus suam accepere, expansa eorum retia lacerant.

Accipitres avium non edunt corda. nocturnus accipiter 24
cybindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdiu minus cernens. bellum internecivum gerit cum aquila, cohaerentesque saepe prenduntur.

9. (11) Coccyx videtur ex accipitre fieri, tempore anni 25
figuram mutans, quoniam tunc non ..... apparent reliqui nisi perquam paucis diebus. ipse quoque modico tempore aestatis visus non cernitur postea. est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quam colore, ac *r*ictu columbi potius. quin et absumitur ab accipitre, si quando una apparuere, sola omnium avis a suo genere interempta. mutat autem et 26
vocem, procedit vere, occultatur caniculae ortu inter*ea*que parit in alienis nidis, maxime palumbium, maiore ex parte singula ova, quod nulla alia avis, raro bina. causa pullos subiciendi putatur, quod sciat se invisam cunctis avibus. nam minutae quoque infestant. ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit, quare nullum facit nidum, alioqui trepidum animal. educat ergo subditum adul- 27
terato feta nido. ille avidus ex natura praeripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit et nitidus in se nutricem convertit. illa gaudet eius specie miraturque sese ipsam quod talem pepererit. suos comparatione eius damnat ut alienos absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens. nulla tunc avium suavitate carnis comparatur illi.

10. (12) Milui ex eodem accipitrum genere magnitu- 28
dine differunt. notatūm in his rapacissimam et famelicam semper alitem nihil esculenti rapere umquam ex funerum

---

1 acceperint **R**^{2}. 6 prenduntur **Fa**^{2}. praed- **R**^{1}**a**^{1}. praedant- **R**^{2}**d**. 8 *lacunam indicavi ego coll. Arist. h. a. VI 7 p. 563 B, 15. excidisse videntur* apparet is cui similis est, sed nec. 12 rictu *v.* uictu **F**^{2}**R**^{2}. uistu **a**^{1}. uitu **F**^{1}**R**^{1}**d**. uisu **a**^{2}. 13 sumitur **R**. | ab **F**^{2}**a**^{2}**d**. *om r.* 15 intereaque *Rhen.* interque *ll.* semperque *v.* 19 minutae *anonymi ap. Dal. cfr. Arist. h. a. IX 29 extr.* -tas **F**^{2}. -ta *r.* 21 *an* et alioqui? 22 feto **R** *ex corr.* -tu **d**. 24 sese **F**^{2}**a**^{2}. esse *r.*

ferculis nec Olympiae ex ara ac ne ferentium quidem manibus nisi lugubri municipiorum inmolantium ostento. iidem videntur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante natura quod opus esset in profundo. milui et ipsi hibernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. traduntur autem et a solstitiis adfici podagra.

29 **11.** (13) Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. aut enim aduncos ungues habent aut digitos, aut palmipedum in genere sunt ut anseres et aquaticae fere aves. aduncos ungues habentia carne tantum vescuntur
30 ex parte magna; **12.** (14) cornices et alio pabulo, ut quae duritiam nucis rostro repugnantem volantes in altum in saxa tegulasve iaciant iterum ac saepius, donec quassatam perfringere queant. ipsa ales est inauspicatae garrulitatis, a quibusdam tamen laudata. ab arcturi sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervae lucis templisque raro, alicubi omnino non adspici, sicut Athenis; * inauspicatissima fetus tempore, hoc est post solstitium.* praeterea sola haec etiam volantes pullos aliquamdiu pascit.*
31 (15) Ceterae omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos ac volare cogunt, sicut et corvi, qui et ipsi non carne tantum aluntur. sed robustos quoque fetus suos fugant longius. itaque parvis in vicis non plus bina coniugia sunt, circa Crannonem quidem Thessaliae singula perpetuo. genitores suboli loco cedunt.

32 Diversa in hac et supradicta alite quaedam. corvi ante solstitium generant, iidem aegrescunt sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autumno. cornix ab eo tempore corripitur morbo.

---

2 mucipiorum **Fa**. 6 solisticio **R**. 13 *an* duritia . . repugnante? *structura enim vel Plinianae duritiae repugnat.* 18 auspici **Ra**. 19 inauspicatissima — solstitium *ego huc transposui. in ll.v. leguntur post* aliquamdiu pascit. 23 *dist. ego.* 24 una coniugia *Pint.* bini coniugio *Montigny quaest. in Plinii n. h. de an. libb. p. 69 coll. Arist. h. a. IX 31 init., sed Plinius Aristotelem male intellexit.* 25 cranonem **RF**^{2} /// cranomen **F**^{1}. cacra nomen **a**. cancranomen **d**. 28 egrescunt **R**^{1}. agr- **a**^{1}. nigr- **R**^{2}.

Corvi pariunt cum plurimum quinos. ore eos parere aut coire vulgus arbitratur, ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere atque in totum difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat: non Hercule magis quam in Aegypto ibim, sed illam exosculationem quae saepe cernitur qualem in columbis esse. corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere signi- 33
ficationum suarum. nam cum Medi hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt. pessima eorum significatio, cum gluttiunt vocem velut strangulati.

(16) Uncos ungues et nocturnae aves habent, ut 34
noctuae, bubo, ululae. omnium horum hebetes interdiu oculi. bubo funebris et maxime abominatus publicis praecique auspiciis deserta incolit, nec tantum desolata sed dira etiam et inaccessa, noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis sed gemitu. itaque in urbibus aut omnino in luce 35
visus dirum ostentum est. privatorum domibus insidentem plurium scio non fuisse feralem. volat numquam quo libuit, sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sexto Palpellio Histro L. Pedanio cos., propter quod nonis Martiis urbs lustrata est eo anno.

13. (17) Inauspicata est et incendiaria avis, quam 36
propter saepenumero lustratam urbem in annalibus invenimus, sicut L. Cassio C. Mario cos., quo anno et bubone viso lustratam esse. quae sit avis ea non reperitur nec traditur. quidam ita interpretantur, incendiariam esse quaecumque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. alii spinturnicem eam vocant, sed haec ipsa quae esset inter aves qui se scire diceret non inveni. **14.** cli- 37
viam quoque avem ab antiquis nominatam animadvero. ignorari. quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriamt

---

4 inferantur $\mathbf{F}^2$. -runtur *r*. 8 *post vv.* nam cum *videntur excidisse* ad Pharsalum, *cfr. Arist. h. a. l. l.* 18 plurium $\mathbf{R}^2$. plurim $\mathbf{R}^1\mathbf{F}^1$. -imum *rv*. 22. 23 quapropter $\mathbf{a}^1\mathbf{d}$. propter quam $\mathbf{a}^2$. *cfr. luc. p. 35.* 25 lustratam esse $\mathbf{a}^2$. -ta esse $\mathbf{F}^2$. -ta est **R***v*. -actu esse $\mathbf{a}^1$. -actata esse $\mathbf{F}^1\mathbf{d}$. | non **RT**. nec *rv*. 28 spiturnicem $\mathbf{RF}^1\mathbf{a}^1$.

et apud Nigidium super ... appellatur avis quae aquilarum ova frangat. **15.** sunt praeterea complura genera depicta in Etrusca disciplina saeculis non visa, quae nunc defecisse mirum est, cum abundent etiam quae gula humana populatur.

38 **16.** (18) Externorum de auguriis peritissime scripsisse Hylas nomine putatur. is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trygonem, cornicem a cauda de ovo exire, quoniam pondere capitum perversa ova posteriorem partem corporum fovendam matri adplicent.

39 **17.** (19) Noctuarum contra aves sollers dimicatio. maiore circumdatae multitudine resupinae pedibus repugnant collectaeque in artum rostro et unguibus totae teguntur. auxiliatur accipiter collegio quodam naturae bellumque partitur. noctuas sexagenis diebus hiemis cubare et novem voces habere tradit Nigidius.

40 **18.** (20) Sunt et parvae aves uncorum unguium, ut pici Martio cognomine insignes et in auspiciis magni. quo in genere arborum cavatores scandentes in subrectum felium modo, illi vero et supini percussi corticis sono pabulum subesse intellegunt. pullos in cavis educant avium soli. adactos cavernis eorum a pastore cuneos admota quadam ab his herba elabi creditur vulgo. Trebius auctor est clavum cuneumve adactum quanta libeat vi arbori in qua nidum habeat statim exsilire cum crepitu ar-
41 boris, cum insederit clavo aut cuneo. ipsi principales Latio sunt in auguriis a rege qui nomen huic avi dedit. unum eorum praescitum transire non queo. in capite praetoris urbani Aelii Tuberonis in foro iura pro tribunali reddentis sedit ita placide ut manu prehenderetur.

---

1 super a^2. supt **R**. subī [appellatam] **d**. subter *r. lacunam indicavi ego. legendum fortasse* insuper sitta appellatur: *cfr. Arist. h. a. IX 1 p. 609 B, 12* ἡ γὰρ σίττη καταγνύει τὰ ᾠὰ τοῦ ἀετοῦ. 3 seculis Fa^2 *edd. ante Hard.* setuli a^1. sed ulli *r*. 7 hylas **d**. illas a/// R^1. illasas *r*. 8 trygonem a^1. trog- a^2. trygonam **F**. trig- **Rd**. 19 subreptum F^1Rd. 24 cuneumve *Dal.* -uel *ll.* | arbori *Dal.* -ris *ll.* 25 strepitu F^2a. 26 cuneo **Fa**. cuneo elabi creditur aut uulgo **Rd**.

respondere vates exitium imperio portendi, si dimitteretur, at si exanimaretur, praetori. et ille *ali*tem protinus concerpsit nec multo post inplevit prodigium.

(21) Vescuntur et glande in hoc genere pomisque 42
multae, sed quae carne tantum, non *bib*unt, excepto miluo, quod ipsum in auguriis dirum est. **19.** uncos ungues habentes omnino non congregantur et sibi quaeque praedantur. sunt autem omnes fere altivolae praeter nocturnas, et magis maiores. omnibus alae grandes, corpus exiguum. ambulant difficulter. in petris raro consistunt curvatura unguium prohibente.

(22) Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas 43
dividitur species, oscines et alites. illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. **20.** itaque praecedent et ordine, omnesque reliquas in his pavonum genus cum forma tum intellectu eius et gloria. gemmantes laudatus expandit colores adverso maxime sole, quia sic fulgentius radiant. simul umbrae quosdam repercussus ceteris, qui et in opaco clarius micant, conchata quaerit cauda, omnesque in acervum contrahit pinnarum quos spectari gaudet oculos. idem cauda annuis vicibus amissa 44
cum foliis arborum, donec renascatur alia cum flore, pudibundus ac maerens quaerit latebram. vivit annis XXV. colores fundere incipit in trimatu. ab auctoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malivolum, sicut anser verecundum, quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

(23) Pavonem cibi gratia Romae primus occidit orator 45
Hortensius aditiali cena sacerdotii. saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco exque eo quaestu reditus HS. sexagena milia habuit.

21. (24) Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles 46

---

2 ae ille **d**. ille **F**^{2}. et ille *r*. | alitem *coni. Sill.* autem *ll.* avem *Coler. ad Val. Max. V 6, 4.* 2. 3 concerpsit **a**^{2}. correpsit *r*. 5 *dist. ego et coni.* bibunt: *cfr. nov. luc. p. 47.* uiuunt *ll.v.* 16 intellectum **Fad**. | gloria *ed. Bas.* -am *ll.* 26 anser **d***Dal.* -rum *r edd. vett.* -rem *ed. Bas.* 29 exitiali **F**^{2}. 31 quaestu **F**^{2}**d**. -us **RF**^{1}**a**. | his **R**. HS *r*.

nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit. norunt sidera et ternas distinguunt horas interdiu cantu. cum sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque revocant, nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem
47 nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu laterum. imperitant suo generi, et regnum in quacumque sunt domo exercent. dimicatione paritur hoc inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intellegentes, nec finis saepe *nisi* commorientibus. quod si palma contingit, statim in victoria canunt seque ipsi principes testantur. victus occultatur silens aegreque servitium patitur. et plebs tamen aeque superba graditur ardua cervice, cristis celsa, caelumque sola volucrum adspicit crebra, in sublimi caudam quoque falcatam erigens. itaque terori sunt etiam leonibus fera-
48 rum generosissimis. iam ex his quidam ad bella tantum et proelia adsidua nascuntur — quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum aut Tanagram; secundus est honos habitus Melicis et Chalcidicis —, ut plane dignae aliti
49 tantum honoris perhibeat Romana purpura. horum sunt tripudia solistima, hi magistratus nostros cotidie regunt domusque ipsis suas claudunt aut reserant. hi fasces Romanos inpellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices. hi maxime terrarum imperio imperant, exʃis etiam fibrisque haud aliter quam opimae victimae dis grati. habent ostenta ex se et praeposteri eorum vespertinique cantus. namque totis noctibus canendo Boeotiis nobilem illam adversus Lacedaemonios praesagivere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.
50 (25) Desinunt canere castrati, quod duobus fit modis: lumbis adustis candente ferro aut imis cruribus, mox ul-

---

1 opera F^2a^2v. -am *r*. 9 intellegentium **Fad.** | nisi *ego. om. ll. cfr. § 206 ext. et § 119. XI 95. 102.* 17 *dist. ego. cfr. Url. vind. n. 194.* 18 aut tanagram R^2T. aut an- *r. an* ac Tanagram*?* 21 magis coruus R^1. -uo d. 22 ipsi F^2a^2 *edd. vett.* 25 extis *Dal.* ex his *ll.* 26 gratis F^2. 27 ex se $R^2F^2a^2v$. *om. r. sed corrupta videntur; magis arrideat* saepe.

cere oblito figlina creta. facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur ceu gladiatorum. invenitur in annalibus in agro Ariminensi M. Lepido Q. Catulo cos. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

22. (26) Est et anseri vigil cura Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus, quam ob causam cibaria anserum censores in primis locant. quin et fama amoris *Aegii* dilecta forma pueri nomine ... Oleni et Glauces Ptolemaeo regi cithara canentis quam eodem tempore et aries amasse proditur. potest et sapientiae videri intellectus his esse. ita comes perpetuo adhaesisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balineis, non noctu, non interdiu digressus. 51

(27) Nostri sapientiores qui eos iecoris bonitate novere. fartilibus in magnam amplitudinem crescit, exemptum quoque lacte mulso augetur. nec sine causa in quaestione est quis tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir consularis an M. Seius eadem aetate eques Romanus. sed, quod constat, Messalinus Cotta, Messalae oratoris filius, palmas pedum ex his torrere atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. tribuetur enim a me culinis cuiusque palma cum fide. mirum in hac alite a Morinis usque Romam pedibus venire. fessi proferuntur ad primos, ita ceteri stipatione naturali propellunt eos. 52 53

Candidorum alterum vectigal in pluma. velluntur quibusdam locis bis anno. rursus plumigeri vestiuntur. mollior quae corpori proxima, et e Germania laudatissima. candidi ibi, verum minores, gantae vocantur. pretium plumae eorum in libras denarii quini. et inde crimina plerumque auxiliorum praefectis a vigili statione ad haec 54

---

6 est $R^2F^2a^2v$. *om. r.* 9 fama amoris F^2a^2v. -me mo- *r.* | Aegii *Hard.* argis *r. cfr. Aeliani de n. an. V 29.* | *lacunam ego indicavi; excidit nomen* Amphilochi*: cfr. Ael. l. l. Url. chrest. p. 150.* 20 Seius *Pint.* seseius *ll.* 22 palmas F^2a^2v. -ma *r.* | torrere $R^2F^2a^2v$. sorbere *r.* 31 plurae F^1. -ra **R**d. 32 auxiliorum F^2*Dal.* -lium *r.* -liarium *edd. ante Dal.*

aucupia dimissis cohortibus totis; eoque deliciae processere ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint.

55 (28) Aliud repperit Syriae pars quae Commagene vocatur, adipem eorum in vase aereo cum cinnamo nive multa obrutum ac rigore gelido maceratum ad usum praeclari medicaminis quod ab gente dicitur Commagenum.

56 (29) Anserini generis sunt chenalopeces et, quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere ansere minores. decet tetraonas suus nitor absolutaque nigritia, in superciliis cocci rubor. alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. nec ulla ales excepto struthocamelo maius corpore inplens pondus, in tantum aucta ut in terra quoque inmobilis prehendatur. gignunt eos Alpes et septentrionalis regio.

57 in aviariis saporem perdunt. moriuntur contumacia spiritu revocato. proximae his sunt quas Hispania aves tardas appellat, Graecia ὠτίδας, damnatas in cibis. emissa enim ossibus medulla odoris taedium extemplo sequitur.

58 **23.** (30) Inducias habet gens Pygmaea abscessu gruum,

7,26 ut diximus, cum iis dimicantium. inmensus est tractus quo veniunt, si quis reputet, a mari Eoo. quando proficiscantur consentiunt, volant ad prospiciendum alte, ducem quem sequantur eligunt, in extremo agmine per vices qui adclament dispositos habent et qui gregem voce contineant.

59 excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens indiligentiam coarguat. ceterae dormiunt capite subter alam condito alternis pedibus insistentes. duc erecto providet collo ac

---

3 possint *v.* -unt *ll.* 6 gelidum **Fa**. 8 anserini **d** *Dal.* -ris *r.* -rum *edd. ante Dal.* | genera a^2. 9 chenerotes **d**. cereno- *r.* | uero F^2. | anseres F^2. 10 tetraonas *Politianus misc. 57 e Suet. Cal. 22.* et trahonas **Ra**. -na **F**. -aionas **d**. | ius **a**. suus *r.* | absolutamque **Fad**. | nigritia *v.* -iam *ll.* 16 auiariis a^2. uiua- F^2. uia- *r.* 17 refocato *coni. Schaedelius diurn. gymn. Berol. 1868 p. 333. at v. § 82.* 25 adclament dispositos a^2. -entes pos- a^1. -entis pos- **F**. -antis pos- R^2. addemras pos- R^1. ad dementis pos- d^2. admentis pos- d^1. 26 habent F^2a^2. -eant **d**. -ebant *r.* 27 laxatus R^2. lassa- *r.*

praedicit. eaedem mansuefactae lasciviunt gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulae peragunt. certum est 60
Pontum transvolaturas primum omnium angustias petere inter duo promunturia Criumetopon et Carambim, mox saburra stabiliri. cum medium transierint, abici lapillos e pedibus, cum attigerint continentem, et e gutture harenam. Cornelius Nepos, qui divi Augusti principatu obiit, cum scriberet turdos paulo ante coeptos saginari, addidit ciconias magis placere quam grues, cum haec nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.

(31) Ciconiae quonam e loco veniant aut quo se refe- 61
rant inconpertum adhuc est. e longinquo venire non dubium eodem quo grues modo, illas hiemis, has aestatis advenas. abiturae congregantur in loca certa, comitataeque sic ut nulla generis sui relinquatur nisi captiva et serva ceu lege praedicta die recedunt. nemo vidit agmen discedentium, cum discessurum appareat, nec venire sed venisse cernimus. utrumque nocturnis fit temporibus, et quamvis ultra citrave pervolent, numquam tamen advenisse usquam nisi noctu existimantur. Pythonos comen vocant in Asia 62
patentibus campis ubi congregatae inter se commurmurant, eamque quae novissima advenit lacerant atque ita abeunt. notatum post idus Augustas non temere visas ibi. sunt qui ciconiis non inesse linguam confirment. honos iis serpentium exitio tantus ut in Thessalia capital fuerit occidisse eademque legibus poena quae in homicidam.

(32) Simili anseres quoque et olores ratione com- 63
meant, sed horum volatus cernitur. Liburnicarum more rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aëra quam si recta fronte inpellerent, a tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen largeque inpellenti praebetur

---

1 *post* praedicit *Noltenius quaest. Plin. p. 19 inseri vult § 63* Liburnicarum — recipiunt. 1. 2 *vv.* eaedem — peragunt *Url. chrest. p. 152 transposuit in § 60 post* attigisse. 2 decoro *voluit Ianus.* 6 tellurem **d**^{1}. continentem *r.* | guttrae **F**^{1}. gutere **Rd.** 10 ategisse **R.** tetig- **a.** 11 veniant *v.* eue- *ll.* 14 loca **F**^{2}**R**^{2}. -co *rv.* | certo **d***v.* 22 lancinant *Solin. 40,25.* 25 capitale **R***v.* 25. 26 occisisse **Fa.** -ississe **d.**

aurae. colla inponunt praecedentibus, fessos duces ad terga recipiunt. — (Ciconiae nidos eosdem repetunt, genetricum senectam invicem educant.) — olorum morte narratur flebilis cantus, falso, ut arbitror aliquot experimentis. iidem mutua carne vescuntur inter se.

64 (33) Verum haec commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque quibus est natura similis. utcumque enim supra dictas magni-
65 tudo et vires corporum invitare videri possint, coturnices ante etiam semper adveniunt quam grues, parva avis et, cum ad nos venit, terrestris potius quam sublimis. advolant et hae simili modo, non sine periculo navigantium, cum adpropinquavere terris. quippe velis saepe incidunt,
66 et hoc semper noctu, merguntque navigia. iter est his per hospitia certa. austro non volant, umido scilicet et graviore vento. aura tamen vehi volunt propter pondus corporum viresque parvas. hinc volantium illa conquestio labore expressa. aquilone ergo maxime volant ortygometra duce. primam earum terrae adpropinquantem accipiter rapit. semper hinc remeantes comitatum sollicitant, ab-
67 euntque una persuasae glottis et otus et cychramus. glottis praelongam exserit linguam, unde ei nomen. hanc initio blandita peregrinatione avide profectam paenitentia in volatu cum labore scilicet subit, reverti incomitata*m* piget et sequi, nec umquam plus uno die pergit, in proximo hospitio deserit. verum invenitur alia antecedente anno
68 relicta simili modo in singulos dies. cychramus perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras.

---

2 *uncos ego posui; transponenda verba videntur in § 62 post* visas ibi *vel post* confirment. *cfr. etiam Solin. l. l.* 4 falsos **Fa**. -sis **d**. 8. 9 *dist. Ianus diurn. litt. ant. 1834 n. 52 p. 422.* 8 enim *om.* **R**. 9 inuitari **R**. 12 hae *v.* haec *ll. ceterum cfr. § 85. 127.* 20 hinc $\mathbf{F}^2$**d**. hic *r.* 21 persuasae *cod. Murb.* -asa **Fa**. -as/// $\mathbf{R}^1$. per sua signa $\mathbf{R}^2$ *edd. ante Rhen.* peruersa **d**. | glottis et otus $\mathbf{d}^2$ *(et in ras.).* gluttisset otus **Fa**. gloti/// $\mathbf{R}^1$. glotites $\mathbf{R}^2$. | glottis **d**. gluttis **Fa**. gotis $\mathbf{R}^1$. glotites $\mathbf{R}^2$. 23 prouectam $\mathbf{a}^2$ *edd. vett.* | poenitentia **F**. -tiam (pen- **a**) *r.* 24 incomitatam *v.* -ta *ll.* 27. 28 perseuerantior d. -atior (**R** *eraso* n) *r.*

itaque noctu [is] eas excitat admonetque itineris. otus bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus, unde et nomen illi — quidam Latine axionem vocant — imitatrix alias avis ac parasita et quodam genere saltatrix. capitur haud difficulter ut noctuae, intentam in aliquem circumeunte alio. quod si ventus agmen adverso flatu coepit inhibere, ponduscullis lapidum adprehensis aut gutture harena repleto stabilitae volant. coturnicibus veneni semen gratissimus cibus, quam ob causam eas damnavere mensae, simulque comitialem propter morbum despui suetum, quem solae animalium sentiunt praeter hominem. 69

24. (34) Abeunt et hirundines hibernis mensibus, sola carne vescens avis ex iis quae aduncos ungues non habent. sed in vicina abeunt apricos secutae montium recessus, inventaeque iam sunt ibi nudae atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa saepius capta sit, nec Bizyes in Threcia propter scelera Terei. Caecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus comprehensas in urbem secum auferens victoriae nuntias amicis mittebat in eundem nidum remeantes inlito victoriae colore. tradit et Fabius Pictor in annalibus suis, cum obsideretur praesidium Romanum a Ligustinis, hirundinem a pullis ad se adlatam, ut lino ad pedem eius adligato nodis significaret quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet. 70 71

(35) Abeunt et merulae turdique et sturni simili modo in vicina. sed hi plumam non amittunt nec occultantur, visi saepe ibi quo hibernum pabulum petunt. itaque in Germania hieme maxime turdi cernuntur. verius turtur 72

---

1 *uncos ego posui; librarium fefellit* noctuis *v. 2.* 3 axionem *v.* acsi- **a**^{2}. acti- *r.* 4 parasita **a**^{2}*v.* parans ita *r.* 6 aliquo **FRd**. 8 stabilitae *v.* -itate *ll. an* stabilitatae*?* 10 prudentium mensae *Solin. 11, 23.* 15 apricos **R** *ed. Bas.* africo **Fa**^{1}. -cos **a**^{2} *edd. vett.* -cae **d**. 18 Bizyes *Salm.* bizaes **a**^{2}. -zicis *r.* | in Threcia *Ianus.* in trecia **F**. intrema **R**^{1}**d**. intrant **R**^{2}. introeat **a**. 25 significaret **d**. -re *r.* | quoto **F**^{2}**a**^{2}*v.* quo **R** (*cum ras.*) **d**. quinto *r.*

occultatur pinnasque amittit. abeunt et palumbes. quonam
73 et in his incertum. sturnorum generi proprium catervatim volare et quodam pilae orbe circumagi omnibus in medium agmen tendentibus. volucrum soli hirundini flexuosi volatus velox celeritas, quibus ex causis neque rapinae cete- 5
rarum alitum obnoxia est. ea demum sola avium nonnisi in volatu pascitur.

25. (36) Temporum magna differentia avibus: perennes, ut columbae, semenstres, ut hirundines, trimenstres, ut turdi, turtures, et quae, cum fetum eduxere, abeunt, 10
ut galguli, upupae.

74 **26.** (37) Auctores sunt omnibus annis advolare Ilium ex Aethiopia aves et confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis explo- 15
ratum sibi Cremutius tradit.

(38) Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia. Africae hoc est gallinarum genus gibberum, variis sparsum plumis. quae novissimae sunt peregrinarum avium in mensas receptae propter ingratum virus; verum Meleagri 20
tumulus nobiles eas fecit.

75 **27.** (39) Seleucides aves vocantur quarum adventum ab Iove precibus inpetrant Cadmi montis incolae fruges eorum locustis vastantibus. nec unde veniant quove abeant compertum, numquam conspectis nisi cum praesidio 25
earum indigetur.

28. (40) Invocant et Aegyptii ibis suas contra serpentium adventum, et Elei Myiacoren deum muscarum multitudine pestilentiam adferente, quae protinus intereunt quam litatum est ei deo. 30

76 **29.** (41) Sed in secessu avium et noctuae paucis diebus latere traduntur. quarum genus in Creta insula

---

1 abeunte (*om.* et) $\mathbf{F^1R}$. 2 et in his *corrupta videntur. an* est in his*?* | proprium $\mathbf{a^2}v$. pius $\mathbf{d^2}$. pus $\mathbf{d^1}$. prius *r*. 20 uirus $\mathbf{R^2F^2a^2}v$. munus $\mathbf{a^1}$. murus *r*. 23 casmi $\mathbf{F^2}$. Casii *Barb.* casini *edd. vett.* 28 elei *codd. Gel.* eliti $\mathbf{F^2}$. eu/// $\mathbf{F^1}$. eui *r*. | Myiacoren *Salm.* mysac- **Rd**. snysac- **a**. nisac- **F** *in ras.* myiagron *codd. Gel.* 30 quam **d** *edd. vett.* qua *r*.

non esse, etiam, si qua invecta sit, emori. nam haec quoque mira naturae differentia. alia aliis locis negat, tamquam genera frugum fruticumve sic et animalium. non nasci tralaticium, invecta emori mirum. quid illud est unius generis saluti adversum, quaeve ista naturae invidia, aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodos aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium 77
lacum appellat amoenum arbusto agro ad quem ciconiae non permeant, sicuti nec octavum citra lapidem ab eo immensa alioqui finitimo Insubrum tractu examina graculorum monedularum, cui soli avi furacitas argenti aurique praecipue mira est. picus Martius in Tarentino agro negatur esse. nuper et adhuc tamen rara ab Appennino ad 78
urbem versus cerni coepere picarum genera quae longa insignes cauda variae appellantur. proprium his calvescere omnibus annis, cum serantur rapa. perdices non transvolant Boeotiae fines in Attica, nec ulla avis in Ponto insula qua sepultus est Achilles sacratam ei aedem. in Fidenate agro iuxta urbem ciconiae nec pullos nec nidum faciunt. at in agrum Volaterranum palumbium vis e mari
quotannis advolat. Romae in aedem Herculis in foro 79
Boario nec muscae nec canes intrant. multa praeterea similia, quae prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens, quippe cum Theophrastus tradat invecticias esse in Asia columbas et pavones et cervos et in Cyrenaica vocales ranas.

(42) Alia admiratio circa oscines. fere mutant colo- 80
rem vocemque tempore anni ac repente fiunt aliae, quod in grandiore alitum genere grues tantum. hae enim senectute nigrescunt. merula ex nigra rufescit, canit aestate, hieme balbutit, circa solstitium muta. rostrum quoque

1 esse *ego*. est *ll.v*. 4 quid a^2. qd' d. quod *r*. 5 ista F^2a^2. his d. is *r*. 6 Rhodos *v*. rodos *ll*. 9 nec *v*. ne *ll*. 9. 10 inmensa *v*. -so *ll*. 10 tractu d. -tum *r*. 25 cervos *ll. edd. vett.* corvos *ed. Bas.* 27 *aut* mutant fere *scribendum est aut excidisse aliquid putandum. an* omnes? *cfr. Arist. h. a. IX 49*^{b} *p. 632 B, 14* τῶν δ' ὀρνέων πολλὰ μεταβάλλουσι. 28 ut tempore **Fad**.

anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. turdis color aestate circa cervicem varius, hieme concolor.

81 (43) Lusciniis diebus ac noctibus continuis XV garrulus sine intermissu cantus densante se frondium germine, non in novissimum digna miratu ave. primum tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus; deinde in una perfecta musica scientia: modulatus editur sonus et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur
82 inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur revocato, infuscatur ex inopinato, interdum et secum ipse murmurat, plenus, gravis, acutus, creber, extentus, ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. breviterque omnia tam parvulis in faucibus quae tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit, ut non sit dubium hanc suavitatem praemonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec
83 iidem omnibus, sed sui cuique. certant inter se, palamque animosa contentio est. victa morte finit saepe vitam spiritu prius deficiente quam cantu. meditantur [aliae] iuveniores versusque quos imitentur accipiunt. audit discipula intentione magna et reddit vicibusque reticent. intellegitur emendatae correptio et in docente quaedam re-
84 prehensio. ergo servorum illis pretia sunt, et quidem ampliora quam quibus olim armigeri parabantur. scio HS $\overline{VI}$ candidam alioquin, quod est prope invisitatum, venisse quae Agrippinae Claudi principis coniugi dono daretur. visum iam saepe iussas canere coepisse et cum symphonia alternasse, sicut homines repertos qui sonum earum addita in transversas harundines aqua foramen inspirantes linguaeve parva aliqua opposita mora indiscreta redderent

---

7 *dist. ego.* 9.10 promitur **R**. 13 tot *om.* **R**. 13.14 in exquisitis $\mathbf{R}^2$. 14. 15 ut non sit **Fa**. non sit ut **d**. sit non ut **R**. *an* non ut sit? *cfr. VII 1.* 17 singulis $\mathbf{F}^2v$. -li *r*. | nec $\mathbf{F}^2\mathbf{R}\mathbf{d}$ *Dal.* ut nec $\mathbf{F}^1\mathbf{a}$. et non *edd. ante Dal.* 20 aliae *om.* $\mathbf{d}^1$. *uncos ego posui.* 22 reticent $\mathbf{a}^1\mathbf{d}v$. riticen/// $\mathbf{F}^1$. reticens *r Brot.* -cet *coni. Dal.* 25 scio HS. $\overline{\text{vi}}$ *Detl.* sciotisui $\mathbf{F}^1$. socii sui **d**. scio///ui $\mathbf{F}^2\mathbf{a}$. scio sestertiis sex **R**(?). 26 inusitatum $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. 29 *an* reperti sunt? 30.31 linguaue $\mathbf{F}^2$.

similitudine. sed hae tantae tamque artifices argutiae a 85
XV diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere aut satiatas. mox aestu aucto in totum alia vox fit, nec modulata aut varia. mutatur et color. postremo hieme ipsa non cernitur. linguis earum tenuitas illa prima non est quae ceteris avibus. pariunt vere primo cum plurimum sena ova.

(44) Alia ratio ficedulis. nam formam simul colorem- 86
que mutant. hoc nomen autumno habent, postea melancoryphi vocantur. sic et erithacus hieme, idem phoenicurus aestate. mutat et upupa, ut tradit Aeschylus poeta, obscena alias pastu avis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

(45) Oenanthe quidem etiam statos latebrae dies habet. 87
exoriente sirio occultata ab occasu eiusdem prodit, quod miremur, ipsis diebus utrumque. chlorion quoque, qui totus est luteus, hieme non visus, circa solstitia procedit. **30.** merulae circa Cyllenen Arcadiae, nec usquam aliubi, candidae nascuntur. ibis circa Pelusium tantum nigra est, ceteris omnibus locis candida.

31. (46) Oscines praeter exceptas non temere fetus 88
faciunt ante aequinoctium vernum aut post autumnale, ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

32. (47) Eo maxime sunt insignes halcyones. dies 89
earum partus maria qui navigant novere. ipsa avis paulo amplior passere, colore cyanea, ex parte in*feriore* tantum purpurea, candidis admixta pinnis collo, gracili ac procero *rostro*. alterum genus earum magnitudine distinguitur et *caret* cantu. minores in harundinetis canunt. halcyonem 90

---

1 hae *v.* haec *ll. cfr. § 65. 127.* 8 *an* haud *excidit ante* alia? 9 ///habent **F**. non habent *r. cfr. Arist. h. a. IX 49*^{b} *p. 632 B, 33.* 25 qui *ego.* quique *ll.v.* quiqui *anonymus ap. Hard. Detl.* 26 cyanea *Rhen.* cyane nequa **d**. cyan neta **a**^{1}. cyaneo **RF** *in ras.* **a**^{2}. | inferiore *ego.* mtiore **F**. tenuiore **d**. maiore **Ra**^{2} *in ras.* interiore *Rhen. cfr. Arist. h. a. VIII 3 p. 593 B, 11* τὸν δὲ νῶτον .... κυανοῦν ἔχουσιν. *IX 13 p. 615 B, 29* 27 purpurea *Rhen.* -ras **d**. -reas *r.* | *dist. ego.* 28 rostro *ego coll. Arist. h. a. IX 14 init. om. ll.v.* 29 caret *Ianus. om. ll.v. cfr. Arist. h. a. VIII 3 p. 593 B, 10.*

videre rarissimum est nec nisi vergiliarum occasu et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. fetificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime. faciunt autem septem ante brumam diebus nidos et toti-
91 dem sequentibus pariunt. nidi earum admirationem habent pilae figura paulum eminenti ore perquam angusto, grandium spongearum similitudine. ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma arida maris. nec unde confingantur invenitur. putant ex spinis aculeatis, piscibus enim vivunt. subeunt et in amnes. pariunt ova quina.

(48) Gaviae in petris nidificant, mergi et in arboribus. pariunt plurimum terna, sed gaviae aestate, mergi incipiente vere.

92 **33.** (49) Halcyonum nidi figura reliquarum quoque sollertiae admonet, neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt. hirundines luto construunt, stramento roborant. si quando inopia est luti, madefactae multa aqua pinnis pulverem spargunt. ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. in fetu summa aequitate alternant cibum. notabili munditia egerunt excrementa pullorum, adultioresque circumagi docent et foris saturi-
93 tatem emittere. alterum est hirundinum genus rusticarum et agrestium quae raro in domibus diversos figura sed eadem materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in augustum, utero capaci — mirum qua peritia — et occultandis habiles pullis et substernendis molles.
94 in Aegypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio, quod humano opere perfici non posset. in eadem iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne

---

3 latebras **d***v*. -ris *r*. 4 maxime *Pint*. maxime in reliquis partibus est quidem mitius pelagus siculum utique (utrique **R**^{2}**a**^{3}. itaque **a**^{1}) tractabile *ll. edd. ante Hard.* 18 madefactae *Gel.* -ta *ll.* -tum *edd. ante Gel.* -tis *coni. Dal. cfr. Arist. h. a. IX 7 p. 612 B, 24.* 27. 28 peritia et **F**^{2}**d**. -tiae **R a**^{1}. -tia **a**^{2}. 31 eadem aegipto **F**^{2}. eadem Aegypto *edd. ante Hard.*

laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus palea et stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore ut multas in opere emori constet; eaque militia illis cum anno redit semper. tertium est earum genus .... excavant ripas atque ita in terra nidificant. — (Harum pulli ad cinerem ambusti mortifero faucium malo multisque aliis morbis humani corporis medentur.) — non faciunt hae nidos migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis attingat. 95

(50) In genere vitiparrarum est cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila ut inveniri non possit aditus. acanthyllis appellatur eadem figura ex lino intexens. picorum aliquis suspenditur surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadripes possit accedere. galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperant. iam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, camarare ab imbri, aut fronde protegere densa. in Arabia cinnamolgus avis appellatur. cinnami surculis nidificat. plumbatis eos sagittis decutiunt indigenae mercis gratia. in Scythis avis magnitudine otidis binos parit in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. picae cum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova transgerunt alio. hoc in his avibus quarum digiti non sint accommodati complectendis transferendisque ovis miro traditur modo. namque surculo super bina ova inposito 96 97 98

---

5 *lacunam ego indicavi. interiit nominis* ripariarum *mentio: cfr. index libri. ceterum totus locus videtur turbatus esse.* 6 in terra nidificant **T**. internid- *r.* | *uncos ego posui. vv.* harum—medentur *a Plinio margini adscripta puto et falso loco postea inserta. desumpta videntur e Celso IV 4, 1. cfr. etiam XXX 33.* 10 attingat $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2 v$. -ant *r.* 11 vitiparrarum *Hard.* -tae par- **a**. paruarum $\mathbf{F}^2$. uitae paru- *r.* 13 acanthyllis *Barb. coll. Arist. h. a. IX 13 p. 616 A, 5.* agatillis (-th- **d**) *ll.* | texens $\mathbf{a}^1$. extex- **F**. 14 rami **RF** *in ras.* **d**. 15 galgulos *v.* gaug- *ll.* 20 cynamolgus **Fad**. cinnamologos *Dal.* κιννάμωμον *vocant Arist. l. l. Aelianus II 34. XVII 21. Antigonus Car. c. 49. cfr. Herodotus III 111.*

ac feruminato alvi glutino subdita cervice medio aequa utrimque libra deportant alio.

99 (51) Nec vero iis minor sollertia quae cunabula in terra faciunt corporis gravitate prohibitae sublime petere. Merops vocatur genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pinnarum, superne cyaneo, primoribus rutilo. nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

100 Perdices spina et frutice sic muniunt receptaculum ut contra feram abunde vallentur. ovis stragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant. ne cui frequentior conversatio suspecta sit, transferunt alio. illae quidem et maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum ova ne incubando detineantur. tunc inter se dimicant mares desiderio femi-

101 narum. victum aiunt venerem pati. id quidem et coturnices Trogus et gallinaceos aliquando, perdices vero a domitis feros et novos aut victos iniri promiscue. capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis inlicem exeunte in proelium duce totius gregis. capto eo procedit alter ac subinde singuli. rursus circa conceptum feminae capiuntur contra aucupum feminam ex-

102 euntes ut rixando abigant eum. nec in alio animali par opus libidinis. si contra mares steterint feminae, aura ab his flante praegnantes fiunt, hiantes autem exserta lingua per id tempus aestuant. concipiunt et supervolantium adflatu, saepe voce tantum audita masculi, adeoque vincit libido etiam fetus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, cum sensit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque et ultro praebeat se libidini. rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium

103 saepe caecae impetu sedeant. si ad nidum is coepit

---

1 ac feruminato *om.* **RdT**. 6 primoribus rutilo *ego coll. Arist. l. l. p. 615 B, 29* τὰ δ' ἐπ' ἄκρων τῶν πτερυγίων ἐρυθρά. priori (primori **d**) subrutilo *ll.* 7 nidificant **Rd.** | *an* defosso? 9 feras **Rd.** 19 inlicem *Scaliger ad Varr. de re rust. III 7, 6. Pint. Turnebus adv. 24,38.* indicem *ll.* 22 eam *Dal. cfr. nov. luc. p. 15.* | neque **R.** 27 uicit **FR.** 31 impetu *Ianus.* metu **RF²a²d.** -tus **a¹.** -tuus **F¹.**

accedere, procurrit ad pedes eius feta, praegravem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit ut fracta ala aut pedibus, procurrit iterum iamiam prehensurum effugiens spemque frustrans, donec in diversum abducat a nidis. eadem in pavore libera ac materna vacans cura in sulco resupina glaeba se terrae pedibus adprehensa operit. perdicum vita ad sedecim annos durare existimatur.

34. (52) Ab *h*is columbarum maxime spectantur simili 104
ratione mores *ii*de*m*, sed pudicitia illis prima et neutri nota adulteria. coniugi fidem non violant communemque servant domum. nisi caelebs aut vidua nidum non relinquit. et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt, quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. tunc plenum querela guttur saevique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio et circa veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. amor utrique subolis aequalis. 105
saepe et ex hac causa castigatio pigrius intrante femina ad pullos. parturienti solatia et ministeria ex mare. pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt praeparantes tempestivitatem cibo. proprium generis eius et turturum, cum bibant, colla non resupinare largeque bibere iumentorum modo.

35. Vivere palumbes ad tricensimum annum, aliquas 106
et ad quadragensimum, habemus auctores, uno tantum incommodo unguium — eodem et argumento senectae —, qui citra perniciem reciduntur. cantus omnibus similis atque idem trino conficitur versu praeterque in clausula

---

1 procurrit ad F^2a^2v. ad proc- *r*. 3 ut fracta *cod. Dal. cfr. Arist. h. a. IX 8 p. 613 B, 18* ὡς ἐπίληπτος οὖσα. fr- ut **R** *Sill.* fr- aut *r edd. ante Sill.* | *an* vel pedibus*? cfr. Solin. 7, 31.* | procurrit F^2 *ed. Bas.* aut pr. *r. edd. vett.* 4 prehensurum **d**. press- R^2a. praes- *r*. | frustrans F^2d. -tras F^1. -trat R^1. -tratur R^2. -tans **a**. 6 vacans *Gel.* -ant F^2a^2. uocant *r*. -te *edd. ante Gel.* 7 et ad **F**. 9 ab is F^2. auis F^1R. aues **ad**. 10 iidem, sed *Beroaldus.* inde sed (et Td^2 *in ras.*) *ll. locum nondum sanatum puto.* 14 quisque a^2. 24 aliquas **d**. reliquas (-os **a**) *r*. 26 incommodo F^2v. -omo- a^2. commodo F^1d. quo modo *r*. | *dist. ego.* | senectae **d**. -ta *r*.

gemitu, hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat, cum ova incubet sub tecto, nominatam palumbem relin-
107 quere nidos. pariunt autem post solstitium. columbae et turtures octonis annis vivunt. **36.** contra passeri minimum vitae, cui salacitas par. mares negantur anno diutius durare argumento, quia nulla veris initio apparet nigritudo in rostro, quae ab aestate incipit. feminis lon-
108 giusculum spatium. verum columbis inest quidam et gloriae intellectus. nosse credas suos colores varietatemque dispositam. quin etiam ex volatu quaeritur: plaudere in caelo varieque sulcare. qua in ostentatione ut vinctae praebentur accipitri, inplicatis strepitu pinnis, qui non nisi ipsis alarum umeris eliditur, alioquin soluto volatu in multum velociores. speculatur occultus fronde latro
109 et gaudentem in ipsa gloria rapit. **37.** ob id cum iis habenda est avis quae tinnunculus vocatur. defendit enim illas terretque accipitres naturali potentia in tantum ut visum vocemque eius fugiant. hac de causa praecipuus columbis amor eorum, feruntque, si in quattuor angulis defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare sedem columbas — quod et auro insectis alarum articulis quaesivere aliqui non aliter innoxiis vulneribus —, multivaga alioquin ave. est enim ars illis inter se blandiri et corrumpere alias furtoque comitatiores reverti.

110 (53) Quin et internuntiae in magnis rebus fuere, epistulas adnexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum Decumo Bruto mittente. quid vallum et vigil obsidio atque etiam retia amne praetenta profuere Antonio per caelum eunte nuntio? et harum amore insaniunt multi. super tecta exaedificant turres iis, nobilitatemque singularum et origines narrant vetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompeianum

---

1 a uere **d** *Hard.* habere *r.* vere *edd. ante Hard.* 2 nominatam **d.** -ta *r.* 3 cum $\mathbf{R}^1$**d.** post *r.* | solstitio **d.** 5 par *v.* pars *ll.* 6 apparet $\mathbf{d}^2$**T.** *cfr. Arist. h. a. IX 7 p. 613 A, 30.* -reat $\mathbf{a}^2$*v.* -rent *r.* 10 quin *Rhen.* qui *ll.* 11 *dist. Ianus.* | vinctae *Barb.* uictae *ll.* 16 tinnunculus **d.** *cfr. Colum. VIII 8, 7.* tinungulis $\mathbf{F}^1$**a.** ctin $\mathbf{F}^2$. tinn- **R.** 23 aue $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$*v.* ab *r.*

denariis CCCC singulae paria venditavit, ut M. Varro tradit. quin et patriam nobilitavere in Campania grandissimae provenire existimatae.

(54) Harum volatus in reputationem ceterarum quo- 111
que volucrum inpellit. **38.** Omnibus animalibus reliquis certus et unius modi et in suo cuique genere incessus est, aves solae vario meatu feruntur et in terra et in aëre. ambulant aliquae, ut cornices, saliunt aliae, ut passeres, merulae, currunt, ut perdices, rusticulae, ante se pedes iaciunt, ut ciconiae, grues. expandunt alas pendentesque raro intervallo quatiunt *aliae*, aliae crebrius, sed et primas dumtaxat pinnas, aliae et tota latera plaudunt, 112
quaedam vero maiore ex parte compressis volant percussoque semel, aliquae et gemino ictu, aëre feruntur, velut inclusum eum prementes eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. inpingi putes aliquas aut rursus ab alto cadere has, illas salire. anates solae quaeque sunt eiusdem generis in sublime protinus sese tollunt atque e vestigio caelum petunt, et hoc etiam ex aqua. itaque in foveas quibus feras venamur delapsae solae evadunt. vultur et fere graviores nisi ex procursu 113
aut altiore cumulo inmissae non evolant, cauda reguntur. aliae circumspectant, aliae flectunt colla, nec nullae vescuntur ea quae rapuere pedibus. sine voce non volant multae, aut e contrario semper in volatu silent. subrectae, pronae, obliquae in latera, in ora, quaedam et resupinae feruntur, ut, si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

39. (55) Plurimum volant quae apodes, quia careant 114

---

4 uolatus F^2v. uel- R^1. rel- *r*. 7. 8 et aere (*om.* in) **R**. 11 aliae *ego inserui, om. ll. cfr. nov. luc. p. 82 n. 32.* 12 aliae et **ad**. alia et *r*. | plaudunt F^2d. pand- **a***v*. pland- *r*. *cfr. nov. luc. p. 81.* 15 uelut F^2a^2dv. uel F^1a^1. ut **R**. 16 pronum F^2a^2v. prob- *r*. | impingi F^2a^2v. pingui Ra^1. -gi F^1d. | putes F^2a^2v. potes *r*. 17 ab alto R^2a^2v.. ab labi *r*. 19 e R^2d. *om. r*. 21 fere **F**. ferae *r*. 22 *aptius videtur* innixae. 23 nec nullae a^2. nec ullae *r*. nonnullae *v*. 25 *an* aliae *pro* aut*?* | subrecto RF^1a^1d. 29 *inde ab hoc loco codex* **D** *incipit integer esse.* | *an* carent*?*

usu pedum, ab aliis cypseli appellantur hirundinum specie. nidificant in scopulis. hae sunt quae toto mari cernuntur, nec umquam tam longo naves tamque continuo cursu recedunt a terra ut non circumvolitent eas apodes. cetera genera residunt et insistunt, his quies nisi in nido nulla: aut pendent aut iacent.

115 (56) Et ingenia aeque varia, ad pastum maxime. **40.** caprimulgi appellantur grandioris merulae adspectu fures nocturni. interdiu enim visu carent. intrant pastorum stabula caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis, qua iniuria uber emoritur caprisque caecitas quas ita mulsere oboritur. platea nominatur advolans ad eas quae se in mari mergunt et capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. eadem cum devoratis se inplevit conchis, calore ventris coctas evomit atque ita ex iis esculenta eligit testas excernens.

116 **41.** (57) Villaribus gallinis et religio inest. inhorrescunt edito ovo, excutiuntque sese et circumactae purificant aut festuca aliqua sese et ova lustrant. **42.** minimae avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum sed pedibus et ore pro manibus. est quae boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioquin parva est. equorum quoque hinnitus anthus nomine herbae pabulo adventu eorum pulsa imitatur ad hunc modum se ulciscens.

117 (58) Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc avem mittit, siptacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice distinctam. imperatores salutat et quae accipit verba pronuntiat, in vino praecipue lasciva. capiti

---

1 hirundinem **DFR**. 5 et **Fa**^{2}. *om r*. 8 *an* qui appellantur*? cfr. Arist. h. a. IX 30 p. 618 B, 2* ὁ δὲ καλούμενος αἰγοθήλας. | grandiores **dT** *Pint.* | merula *Pint. ex Arist. l. l.* 12 platalea *Cicero de nat. deor. II 49, 124, unde haec sumpta sunt*. 15 coctas **R**^{2}**a**^{2}*v*. concis **R**^{1}. cunctas *r*. 16 aesculeant **DF**. -lent **a**. eculeant **d**. | elegit **DFa**. ligit **d**. 17 religio inest **R**^{2}**F**^{2}**a**^{2}**d**^{2}*v*. -egiones **D**. -igiones *r*. 28 siptacen **a**. septagen *r*. sittacen *Gel*.

eius duritia eadem quae rostro. hoc, cum loqui discit, ferreo verberatur radio. non sentit aliter ictus. cum devolat, rostro se excipit, illi innititur levioremque ita se pedum infirmitati facit.

(59) Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, 118
sed expressior loquacitas certo generi picarum est. adamant verba quae loquantur, nec discunt tantum sed deligunt, meditantesque intra semet cura atque cogitatione intentionem non occultant. constat emori victas difficultate verbi ac, nisi subinde eadem audiant, memoria falli quaerentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. nec vulgaris his forma, quamvis von spectanda. satis illis decoris in spe sermonis humani est. verum addiscere alias negant posse quam ex genere earum 119
quae glande vescantur, et inter eas facilius quibus quini sint digiti in pedibus, ac ne eas quidem ipsas *nisi* primis duobus vitae annis. latior his est lingua omnibusque in suo cuique genere quae sermonem imitantur humanum, quamquam id paene in omnibus contingit. Agrippina 120
Claudi Caesaris turdum habuit, quod numquam ante, imitantem sermones hominum. cum haec proderem, habebant et Caesares iuvenes sturnum, item luscinias Graeco ac Latino sermone dociles, praeterea meditantes assidue et in diem nova loquentes, longiore etiam contextu. docentur secreto et ubi nulla alia vox misceatur, adsidente qui crebro dicat ea quae condita velit ac cibis blandiente.

---

1 hoc cum $\mathbf{F}^2\mathbf{R}^2$. hae cum $\mathbf{a}^2$. hoc in ea (eo $\mathbf{a}^1$) *r*. 6 certo *om.* **R**d. 7 tantum **R***v*. *om. r*. 7. 8 sed deligunt *ego*. se dil- $\mathbf{DF}^1$. et dil- **dT**. sed dil- *rv*. sed eligunt *Detl*. 8 cura atque $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$*v*. -rā at- $\mathbf{R}^2$. corru at- $\mathbf{F}^1$. cruantque **d**. curu atque *r*. | cogitationem **R**d. 11 hilarari si $\mathbf{F}^2$*v*. -re si $\mathbf{a}^2$. -lari si $\mathbf{F}^1$. -re si $\mathbf{a}^1$. -laris $\mathbf{DR}^1$**d**. -res $\mathbf{R}^2$. 13 spe *om.* $\mathbf{R}^1$. specie **d***v*. 14 uerbum $\mathbf{R}^2$. *an* verum verba discere*?* | quam $\mathbf{F}^2$. quam quae **R***v*. quae **ad**. que *r*. 15 eas $\mathbf{F}^2$. ea *r*. | quini $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$*v*. in $\mathbf{a}^1$**d**. ni *r*. 16 nisi *v. om ll. cfr. Solin. 52, 44*. 17 latior his (is $\mathbf{a}^2$) est $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{R}$ *e corr. v*. latiores *r*. | linguae $\mathbf{DF}^1\mathbf{a}^1$**d**. -gue $\mathbf{R}^1$. 19 contingit **d**. -tigit *r*. 20 antea $\mathbf{F}^2$. 22 sturnum item **R***Dal*. it- st- *r edd. ante Dal*. 23. 24 in diem et assidue *ll.v. ego transposui*. 26 ac cibis **R***Gel*. ad ciuis (-es $\mathbf{F}^2$) $\mathbf{DFd}^1$. ad elinis $\mathbf{d}^2$. alicui **a**.

121 **43.** (60) Reddatur et corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia. Tiberio principe ex fetu supra Castorum aedem genito pullus in adpositam sutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinae domino. is mature sermoni adsuefactus, omnibus matutinis evolans in rostra in forum versus Tiberium, dein Germanicum et Drusum Caesares nominatim, mox transeuntem populum Romanum salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum adsiduo
122 officio mirus. hunc sive aemulatione vicinitatis manceps proximae sutrinae sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis eius posita calceis macula, exanimavit tanta plebei consternatione ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemptus sit funusque aliti innumeris celebratum exsequiis, constratum lectum super Aethiopum duorum umeros praecedente tibicine et coronis omnium generum ad rogum usque qui constructus dextra viae Appiae ad
123 secundum lapidem in campo Rediculi appellato fuit. adeo satis iusta causa populo Romano visa est exsequiarum ingenium avis aut supplicii de cive Romano in ea urbe in qua multorum principum nemo deduxerat funus, Scipionis vero Aemiliani post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo nemo vindicaverat mortem. hoc gestum M. Ser-
124 vilio *C.* Cestio cos. a. d. v kal. Apriles. nunc quoque erat in urbe Roma haec prodente me equitis Romani cornix e Baetica primum colore mira admodum nigro, deinde plura contexta verba exprimens et alia atque alia crebro addiscens. nec non et recens fama Crateri Monocerotis cognomine in Erizena regione Asiae corvorum opera venantis eo quod devehebat in silvas eos insidentes corniculis umerisque. illi vestigabant agebantque eo perducta consuetudine ut exeuntem sic comitarentur et feri.

---

4 oppositam **R**. 12 posita *ll. an* inspersa*?* 16 *an* corona (= multitudine)*? cfr. VIII 145.* 18 Rediculi *ed. Bas.* rid- **R** (ic *in ras.*) $\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. ridiaculi $\mathbf{a}^1$. -aeuli *r*. 20 aut *ll.v. an potius* ac*?* 24 C *v.* g. $\mathbf{R}^2$. o **Da**. ho $\mathbf{R}^1$. u''o **d**. S $\mathbf{F}^2$ *in ras.* 27 contexta $\mathbf{DF}^2$. -tu $\mathbf{F}^1\mathbf{ad}$. -tū $\mathbf{R}^2$. -xa $\mathbf{R}^1$. 28. 29 mocerotis **DFad**. 31 corniculis *Dal.* -li *ll.*

tradendum putavere memoriae quidam visum per sitim 125
lapides congerentem in situlam monimenti, in qua pluvia aqua durabat, sed quae attingi non posset. ita descendere paventem expressisse tali congerie quantum poturo sufficeret.

44. (61) Nec Diomedias praeteribo aves. Iuba cata- 126
ractas vocat et eis esse dentes oculosque igneo colore, cetero candidis, tradens. duos semper his duces, alterum ducere agmen, alterum cogere. scrobes excavare rostro, inde crate consternere et operire terra quae ante fuerit egesta. in his fetificare. fores binas omnium scrobibus. orientem spectare quibus exeant in pascua, occasum quibus redeant. alvum exoneraturas subvolare semper et contrario flatu. uno hae in loco totius orbis visuntur, 127
in insula quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque 3, 151
delubro, contra Apuliae oram, fulicarum similes. advenas barbaros clangore infestant, Graecis tantum adulantur miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes, aedemque eam cotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant, unde origo fabulae Diomedis socios in earum effigies mutatos.

45. (62) Non omittendum est, cum de ingeniis dis- 128
serimus, e volucribus hirundines indociles esse, e terrestribus mures, cum elephanti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli totque piscium genera mitescant.

46. (63) Bibunt aves suctu, ex his quibus longa 129
colla intermittentes et capite resupinato velut infundentes sibi; porphyrio solus morsu bibit. idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tinguens, deinde pede ad rostrum veluti manu adferens. laudatissimi in Commagene. rostra his et praelonga crura rubent.

47. (64) Haec quidem et *h*aematopodi multo minori, 130

---

3 aquam a^2. | durabat a^1d. dabat **R** *in ras.* a^2. drubat *r.* | posset *v.* -sit *ll.* 4 poturo R^2dv. -tui F^2. -to a^1. -tero *r.* 8 tradens *ll.v. an* tradit? 14 hae F^2d. hac F^1R^2. haec a^2. *(cfr. § 65. 85).* hoc *r.* 16 fulicarum similes *ll.v. at cfr. nov. luc. p. 29.* 18 aedemque F^2d. ead- *r.* 32 haematopodi *vet. Dal. edd. vett.* aemant- DF^1R^1d. emant- *r.* himant- *Dal.*

quamquam eadem crurum altitudine. nascitur in Aegypto. insistit ternis digitis. praecipue ei pabulum muscae. vita in Italia paucis diebus.

(65) Graviores omnes fruge vescuntur, altivolae carne tantum. inter aquaticas mergi soli *dicuntur* devorare quae ceterae reddunt.

131 (66) Olorum similitudinem onocrotali habent, nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. mox perfecta rapina sensim inde in os reddita in veram alvum ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionali proxima oceano mittit.

132 (67) In Hercynio Germaniae saltu invisitata genera alitum accipimus quarum plumae ignium modo conluceant noctibus. in ceteris nihil praeter nobilitatem longinquitate factam memorandum occurrit: **48.** phalerides in Seleucia Parthorum et in Asia, aquaticarum laudatissimae, rursus phasianae in Colchis — geminas ex pluma aures submittunt subriguntque —, Numidicae in parte Africae Numidia; omnesque iam in Italia.

133 (68) Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gurges. attagen maxime Ionius celeber et vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam existimatus inter raras aves. iam et in Gallia Hispaniaque capitur et *per* Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces, avis Baliarium insularum peculiaris, sicut Alpium pyrrhocorax luteo rostro niger et praecipua sapore lagopus. pedes leporino villo nomen hoc dedere

134 cetero candidae, columbarum magnitudine. non extra terram eam vesci facile, quando nec vita mansuescit et

---

1 eadem *v.* in eadem *ll.* 5 soli dicuntur *Ianus.* solido ut **R**. -da ue d^1. -da et d^2. -da ut *r.* | deuorauere **DFR**. 9 huc *v.* hoc *ll. cfr. XI 135. 138.* 11 in os F^2a*v.* onos **D**. onus F^1. honor **R**. in denos **d**. 12 septentrionalis **DFa**. 14 accepimus **a**. 16 *sqq. dist. ego.* 24 inter raras F^2a^2v. inter has d^2 *in ras.* in terras *r.* 25 per *ed. Bas.. om. ll. edd. vett.* 26 aues d*v.* | peculiares **Rd***v.* 27 praecipuo **R***v.* 28 pede **DFRd**. | nomen ei **d** *Dal.* ei nomen *edd. ante Dal.*

corpus ocissime marcescit. est et alia nomine eodem a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo unctu cibis gratissima. visam in Alpibus ab se peculiarem Aegypti et ibim Egnatius Calvinus praefectus earum prodidit.

49. (69) Venerunt in Italiam Bedriacencibus bellis 135
civilibus trans Padum et novae aves — ita enim adhuc vocantur — turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratae. Baliares insulae nobiliorem etiam supra dicto porphyrionem mittunt. ibi et buteo accipitrum generis in honore mensarum est, item vipiones. sic vocant minorem gruem.

(70) Pegasos equino capite volucres et gryphas aurita 136
aduncitate [rostri] fabulosos reor, illos in Scythia, hos in Aethiopia. equidem et tragopana, de qua plures adfirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phoeniceo. nec Sirenes inpetraverint fidem, adfirmet licet Dinon Clitarchi celebrati auctoris pater in India esse mulcerique earum cantu quos gravatos somno lacerent. qui credat ista, et Me- 137
lampodi profecto aures lambendo dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuat, vel quae Democritus tradit nominando aves quarum confuso sanguine serpens gignatur, quem quisquis ederit intellecturus sit alitum colloquia, quaeque de una ave galerita privatim commemorat, etiam sine his inmensa vitae ambage circa auguria. nominantur ab Homero scopes, avium genus, neque 138
harum saturicos motus, cum insidientur, plerisque memoratos facile conceperim mente, neque ipsae iam aves noscuntur, quamobrem de confessis disseruisse praestiterit.

---

1 ocissime marcescit a^2. occisi marc- (emarc- **Rd**) *r.* | est et F^2 *in ras.* est **ad**. esse *r.* 2 unctu **DRa**^{1}. tinctu (F^2 *in ras.*) *rv.* 5 venerē **R**. -re/// **d**. 7 turdorum F^2 *in ras.* a^2v. horum a^1. dorum *r.* 10 uiuiones F^2. bib- **d** *index libri.* 11 sic enim **R***v.* 13 *uncos ego posui.* rostri *glossema est ex § 196 huc illatum.* 18 cantus DF^1R. 20 aures **R***v.* augures *r.* auguri aures *Detl.* 21 abnuet F^2. | *cfr. Gellius X 12, 7.* 27 insidientur d^2 *in ras.* **T**. -dentur a^2 *in lac. Hard.* -dent *edd. ante Hard.* assidientur *r.* 28. 29 noscuntur **d**. nasc- *r.* 29 disseruisse F^2ad. deconseruisset F^1. deseruisset *r.*

139 **50.** (71) Gallinas saginare Deliaci coepere, unde pestis exorta opimas aves et suopte corpore unctas devorandi. hoc primum antiquis cenarum interdictis exceptum invenio iam lege Gai Fanni consulis undecim annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur praeter unam gallinam quae non esset altilis, quod deinde
140 caput translatum per omnes leges ambulavit. inventumque deverticulum est in fraude*m* earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis. multo ita gratiores adprobantur. feminae quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in cervice pingui cute. postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatae repositoria occupent. dedere et Parthi cocis suos mores. nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet, clune alibi, *alibi* pectore tantum laudatis.

141 (72) Aviaria primus instituit inclusis omnium generum avibus M. Laelius Strabo Brundisi equestris ordinis. ex eo coepimus carcere animalia coercere quibus rerum natura caelum adsignaverat. **51.** maxime tamen insignis est in hac memoria Clodi Aesopi tragici histrionis patina HS $\overline{C}$ taxata, in qua posuit aves cantu aliquo aut humano
142 sermone vocales, HS $\overline{VI}$ singulas coemptas, nulla alia inductus suavitate nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quaestus quidem suos reveritus illos opimos et voce meritos, dignus prorsus filio a quo devoratas diximus
9,122 margaritas. non sit tamen a*rd*uum verum facere inter duos iudicium turpitudinis, si qu*idem* minus est summas rerum naturae opes quam hominum linguas cenasse.

---

5 uolucrum **a**^{2}. 8 diuerticulum **F**^{2}**a**. | fraudem *cod. Dal.* -de *ll.* 9 madidis *codd. Gel.* maddidis **DF**^{1}**R**. -tis **F**^{2}. additis **ad**. 12 clune **DF**^{1}**a**^{1}. -nę **Rd**. 15 alibi *ego inserui.* 17 Laenius *Pint. cfr. Varro de re rust. III 5, 8.* 18 rerum **R**. rebus *r.* 18. 19 naturae **R**. 21 HS. $\overline{C}$ taxata *Sill.* in his taxata **d** (tax- *in ras.*). taxata **a**^{2}. contexa tua **F**^{2}. in ista ea ia (eua **R**) *r.* 22 HS $\overline{VI}$ *Sill.* nūmis (*in ras.*) senis **d**. his ui **a**^{2}. in his ui (VI **R**) *r.* 23 in his **F**^{2}**d**^{2}. his *r.* 26 sit **Ra**^{2}*v.* sic **F**^{2}*Detl.* si *r.* | arduum *ego nov. luc. p. 81.* auium ut **R**^{2}. ut *rv.* | uerum *ll.v. de dictione cfr. VII 130.* verear *coni. Detl.* | facere **F**^{2} *in ras.* facile **Rd**. facere ui *r.* fatear facile *v.* 27 si quidem *Detl.* si quod *ll.* nisi quod *v.* | summas **F**^{2}. -ma *r.*

52. (73) Generatio avium simplex videtur esse, cum 143
et ipsa habeat sua miracula, quoniam et quadripedes ova
gignunt, chamaeleontes, lacertae, et quae diximus .... 9, 37 et 78
item serpentes. pennatorum autem infecunda sunt quae
aduncos habent ungues. cenchris sola ex his supra qua-
terna edit ova. tribuit hoc avium generi natura ut fe-
cundiores essent fugaces earum quam fortes. plurima
pariunt struthocameli, gallinae, perdices, soli. coitus avi-
bus duobus modis, femina considente humi, ut in gallinis,
aut stante, ut in gruibus.

(74) Ovorum alia sunt candida, ut columbis, perdici- 144
bus, alia pallida, ut aquaticis, alia punctis distincta, ut
meleagridum, alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi.
intus autem omne ovum volucrum bicolor, aquaticis lutei-
plus quam albi, id ipsum magis luridum quam ceteris.
piscium unus color, in quo nihil candidi. avium ova ex 145
calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex
liquore mollia. aquatilium rotunda, reliqua fere fastigio
cacuminata. exeunt a rotundissima sui parte, dum pa-
riuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibus-
cumque emergunt portionibus. quae oblonga sint ova
gratioris saporis putat Horatius Flaccus. feminam
edunt quae rotundiora gignuntur, reliqua marem. umbili-
cus ovis a cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

53. Quaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, et 146
pariunt praeterquam duobus mensibus hiemis brumalibus.
ex iis iuvencae plura quam veteres, sed minora, et in
eodem fetu prima ac novissima. est autem tanta fecun-
ditas ut aliquae et sexagena pariant, aliquae cotidie, ali-
quae bis die, aliquae in tantum ut effetae moriantur.

---

3 *lacunam ego indicavi.* *Ianus voluit* inter aquatilia item. 4 inter **R**(?). item *r.* 5 cenchris *Barb.* generis $\mathbf{a}^2$. -ri (nulla) *edd. vett.* cancris *r.* 8 gallinae $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. ne **Rd.** nae *r.* | soli **Rad.** sali *r edd. ante Hard. Ianus voluit* oti, *magis aptum sit* otides. *sed fortasse* soli *delendum est: cfr. Arist. de gener. an. III 1 p. 749 B, 17. an* aliae? 9 considente $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2v$. -tinente *r.* 12 punctis $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}^2$ *in ras. v.* -ta *r.* 13 rubri $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2v$. probri *r.* 15 quam $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. quo *r.* | albi *v.* alibi *ll.* | idque **d***v*. 17 lenta **d.** lenia *r.* 27 et *ll.v. an* ut?

147 Hadrianis laus maxima. columbae deciens anno pariunt, quaedam et undeciens, in Aegypto vero etiam brumali mense. hirundines et merulae et palumbi et turtures bis anno pariunt, ceterae aves fere semel. turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes paene contextim, in secessu generant. a coitu decem diebus ova maturescunt in utero. vexatis autem gallinae et columbae pinna evulsa aliave simili iniuria diutius.

148 Omnibus ovis in medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes. in ovo certe gutta ea salit palpitatque. ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur. cibus eius in luteo est. omnibus intus caput maius toto corpore, oculi compressi capite maiores. increscente pullo candor in medium vertitur, luteum cir-
149 cumfunditur. vicensimo die si moveatur ovum, iam viventis intra putamen vox auditur. ab eodem tempore plumescit, ita positus ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. vitellus paulatim deficit. aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua ani-
150 malia. quaedam gallinae omnia gemina ova pariunt et geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum maiorem. aliqui negant omnino geminos excludi. plus vicena quina incubanda subici vetant. parere a bruma incipiunt. optima fetura ante vernum aequinoctium. post solstitium nata non inplent magnitudinem iustam, tantoque minus quanto serius provenere.

151 **54.** (75) Ova incubari intra decem dies edita utilissimum. vetera aut recentiora infecunda. subici inpari numero debent. quarto die postquam coepere incubari, si contra lumen cacumine ovorum adprehenso una manu purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur

---

6 decem diebus **d**. 7 aliaue $\mathbf{F}^2v$. -aeue *r*. 8 diutius *v*. -inus *ll*. 9 in medio **d**. in *om. rv*. | uituli **DFa**. 11 gigni **F** *in ras.* **a**$\mathbf{d}v$. -nunt *r*. 13 luteo $\mathbf{a}^2v$. -to *r*. 16 si $\mathbf{F}^2\mathbf{R}^2v$. *om. r*. | mouetur **d**. 21 omnia gemina $\mathbf{F}^2\mathbf{R}^2\mathbf{d}v$. gemina $\mathbf{a}^2$. omnia *r*. *cfr. Arist. h. a. VI 3 p. 562 A, 28* πάντα δίδυμα τίκτουσι. 25 a $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}v$. *om. r*. 31 una $\mathbf{F}^2$. ima *r*.

esse proque eis alia substituenda. et in aqua est experimentum. inane fluitat, itaque sidentia, hoc est plena, subici volunt. concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. incubationi datur 152
initium .... post novam lunam, quia prius inchoata non proveniant. celerius excluduntur calidis diebus. ideo aestate undevicensimo educent fetum, hieme XXV. si incubitu tonuit, ova pereunt, et accipitris audita voce vitiantur. remedium contra tonitrus clavus ferreus sub stramine ovorum positus aut terra ex aratro. quaedam 153
autem et citra incubitum sponte natura gignit, ut in Aegypti fimetis. scitum de quodam potore reperitur Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra fetum ederent ova.

55. (76) Quin et ab homine perficiuntur. Iulia 154
Augusta prima sua iuventa Tib. Caesare ex Nerone gravida, cum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo atque, cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. nec falso augurata proditur. nuper inde fortassis inventum ut ova calido in loco inposita paleis igne modico foverentur homine versante, pariterque et stato die illinc erumperet fetus. traditur quaedam ars 155
gallinarii cuiusdam dicentis quod ex quaque esset. narrantur et mortua gallina mariti earum visi succedentes in vicem, et reliqua fetae more facientes abstinentesque se cantu. super omnia est anatum ovis subditis atque exclusis admiratio prima non plane agnoscentis fetum, mox incerti singultus sollicite convocantis, postremo lamenta circa piscinae stagna mergentibus se pullis natura duce.

---

5 *lacunam ego indicavi coll. Colum. VIII 5, 9* luna crescente a decima usque ad quintam decimam. 7 educunt **d***v*. 10 stramine **d***v*. -na *r*. | eretro **DF**^{1}**R**^{1}. cretro **a**^{1}. ereto **d**. 11 gignit **R**. -nunt *r*. 13 potore **F**^{2}**a**^{2} *Dal.* vini po- *edd. ante Dal. om. Hard. cfr. Arist. VI 2 p. 559 B, 2* φιλοπότης τις. 14 ederent *v*. -re *ll*. 16 t bus **F**. tibus *r*. tiberio **d**(*?*)*v*. 18 fouendum **DFR**. 23 illinc **F**^{2}**a**^{2}*v*. -lic **R**^{2}. milium *r*. 24 esset *v*. -sent **R**^{2}**a**^{2}. -se *r*. 29 incerti singultus *Pint*. -ti -cultuus **DF**. -ti -cultus **a**^{2}. -tis incultus **d**. -tis incubitus **Ra**^{1}.

156 **56.** (77) Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interim et gemina, pennis nigris, ore rubicundo, digitis inparibus, aliquando et super IV digitos traverso uno. ad rem divinam luteo rostro pedibusque purae non videntur, ad opertanea sacra nigrae. est et pumilionum genus non sterile in his, quod non in alio genere alitum, sed quibus centra, fecunditas rara et incubatio ovis noxia.

157 **57.** (78) Inimicissima autem omnium generi pituita, maximeque inter messis ac vindemiae tempus. medicina in fame et cubitus in fumo, utique si e lauru aut herba sabina fiat, penna per traversas inserta nares et per omnes dies mota, cibus alium cum farre aut aqua perfusus in qua maduerit noctua aut cum semine vitis albae coctus ac quaedam alia.

158 **58.** (79) Columbae proprio ritu osculantur ante coitum. pariunt fere bina ova . . . ., ita natura moderante ut aliis crebrior sit fetus, aliis numerosior. palumbus et turtur plurimum terna nec plus quam bis vere pariunt, atque ita, si prior fetus corruptus est; et quamvis tria pepererint, numquam plus duobus educunt. tertium quod inritum est urinum vocant. palumbis incubat femina post
159 meridiana in matutinum, cetero mas. columbae marem semper et feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. excludunt XX die, pariunt a coitu V. aestate

1 crista F^2d. -te DF^1R^2a. Xpe R^1. | erecta R^2d*v* recta DF^2R^1a. -te F^1. 3 IV *ego.* quattuor *ll.vv. nonne* quaternos? 7 contra **ad.** certa *v. Ianus contulit Geopon. XIV 7, 17* αἱ κέντρα ἔχουσαι ὄρνεις ἐοικότα τοῖς ἀλεκτρυόνων τρυπῶσι τὰ ᾠά. 9 messis ac *Sill.* -sis et F^2d. -ses ac F^1a. -ses ae **DR**. 12 mota F^2 *in ras.* a^2*v*. emota **T**. et mota *r*. 13 aut F^2 *in ras.* **Rd** *Dal.* aui **D**. auis **a** *edd. ante Dal.* 16 *lacunam ego indicavi; interierunt* sed toto anno *vel* sed deciens anno: *cfr. Arist. de gen. an. III 1 p. 749 B, 18* πολλὰ μὲν οὖ, πολλάκις δέ. *h. a. VI 1 p. 558 B, 23* διτοκοῦσι μέν, ἀλλὰ . . καὶ δεκάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτουσιν. *ib. 4 init.* πᾶσαν ὥραν. 17 palumbus **ad.** -bes R^2*v*. -bis *r*. 18 turturi F^2. -res R^2*v*. | fere F^2 19 ita, ut si *Detl. sed cfr. Arist. h. a. VI 4 init.* 20 educant **DFa** *Detl.* | quod $R^2F^2a^2$*v*. *om r*.

quidem interdum binis mensibus terna educunt paria. namque XVIII die excludunt statimque concipiunt. quare inter pullos saepe ova inveniuntur et alii provolant, alii erumpunt. ipsi deinde pulli quinquemenstres fetificant. et ipsae autem inter se, si mas non sit, feminae aeque 160
saliunt, pariuntque ova inrita ex quibus nihil gignitur, quae hypenemia Graeci vocant.

59. Pavo a trimatu parit. primo anno unum aut 161
alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non amplius, intermittens binos dies ternosve parit, et ter anno, si gallinis subiciantur incubanda. mares ea frangunt desiderio incubantium. quapropter noctu et in latebris pariunt aut in excelso cubantes, et nisi molli strato excepta franguntur. mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. cum singulae aut binae fuere, corrumpitur salacitate fecunditas. partus excluditur diebus ter novenis aut tardius tricensimo.

Anseres in aqua coeunt, pariunt vere aut, si bruma 162
coiere, post solstitium, XL prope, bis anno, si priorem fetum gallinae excludant, alias plurima ova sedecim, paucissima septem. si qui subripiat, pariunt donec rumpantur. aliena non excludunt. incubanda subici utilissimum novem 163
aut undecim. incubant feminae tantum tricenis diebus, si vero tepidiores sint, XXV. pullis eorum urtica contactu mortifera, nec minus aviditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi, quando adprehensa radice morsu saepe conantes avellere ante colla sua abrumpunt. contra urticam remedium est stramento ab incubitu subdita radix earum.

60. Ardiolarum tria genera: leucon, asterias, pellos. 164
hi in coitu anguntur. mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. nec minus aegre pariunt gravidae. aquila tricenis diebus incubat, et fere 165
maiores alites, minores vicenis, ut miluus et accipiter.

---

1 educant F^2R *e corr.* 3 saepe *v.* sepe F^2a^2. *om. r.* 20 alias *v.* -io F^2. -ia *r.* 24 tepidiores d *v.* -ris *r.* 25 nec F^2R^2ad *v.* ne *r.* 30 asterias, pellos *v.* suasperia pelion *ll.*

singulos fere parit, numquam plus ternos, is qui aegolios vocatur et quaternos, corvus aliquando et quinos. incubant totidem diebus. cornicem incubantem mas pascit. pica novenos, melancoryphus supra XX parit, semper numero inpari, nec alia plures. tanto fecunditas maior parvis. hirundini caeci primo pulli et fere omnibus quibus numerosior fetus.

166 (80) Inrita ova, quae hypenemia diximus, aut mutua
160 feminae inter se libidinis imaginatione concipiunt aut pulvere, nec columbae tantum, sed et gallinae, perdices, pavones, anseres, chenalopeces. sunt autem sterilia et minora ac minus iucundi saporis et magis umida. quidam et vento putant ea generari, qua de causa etiam zephyria appellantur. urina autem vere tantum fiunt incubatione
167 derelicta, quae alii cynosura dixere. ova aceto macerata in tantum emolliuntur ut per anulos transeant. servari ea in lomento aut hieme in paleis, aestate in furfuribus utilissimum. sale exinaniri creduntur.

168 **61.** (81) Volucrum animal parit vespertilio tantum, cui et membranaceae pinnae uni. eadem sola volucrum lacte nutrit ubera admovens. parens geminos volitat amplexa infantes secumque portat. eidem coxendix una traditur, et in cibatu culices gratissimi.

169 **62.** (82) Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes, de quibus nondum dictum est. coeunt complexu, adeo circumvolutae sibi ipsae ut una existimari biceps possit. viperae mas caput inserit in os, quod illa abrodit vo-
170 luptatis dulcedine. terrestrium eadem sola intra se parit

---

1 is — 2 quaternos *om.* **DF**^{1}**Rad** (d^1 *etiam* corvus). 1 aegolios *v.* -onos **R**^{2}. -ornos **F**^{2}. egonus **dT**. *Arist. h. a. VI 6 p. 563 A, 31* ὁ δ' αἰτώλιος, *sed* ὁ δὲ γώλιος *cod. P*, ὁ δ' αἰγώλιος *Bussemaker et Pikkolos.* 5 inequalia **a** *edd. vett.* nec alia *r.* plures *codd. Gel.* in pluris **a**. in -es *r.* | tanta **F**^{2}**a**^{2}. 6 pullis **DF**^{1}**a**^{1}. -li sunt **F**^{2}. 14 urina **F**^{2}**R**^{2}. haec **a** *edd. ante Sill.* n **d**. in *r.* | urina fiunt *edd. ante Hard.* 17 in furfuribus **R***v.* furf- *r.* 19 tantum **F**^{2}*v.* in tant- *r.* 20 membranaceae **F**^{2}**Rd**. -cae **DF**^{1}**a**^{1}. -na ceu **a**^{2}. | pennae **a**^{2}**d**. pemne **Da**^{1}. | um **a**^{1}. uni *r. cfr. nov. luc. p. 85.* 21 admouens **R** *e corr.* **a**^{2}. -uet **d**. -uit *r.* 22 coxendix *v.* -dis *ll.* 25 est *ed. Bas.* sit *ll.*

ova unius coloris et mollia ut pisces. tertia die intra uterum catulos excludit, dein singulis diebus singulos parit, XX fere numero. itaque ceteri tarditatis inpatientes perrumpunt latera occisa parente. ceterae serpentes contexta ova in terra incubant et fetum sequente excludunt anno. crocodili vicibus incubant, mas et femina. sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

63. (83) Bipedum solus homo animal gignit. homini 171
tantum primi coitus paenitentia, augurium scilicet vitae a paenitenda origine. ceteris animalibus stati per tempora anni concubitus, homini, ut dictum est, omnibus horis 7, 38
dierum noctiumque. ceteris satias in coitu, homini prope 172
nulla. Messalina Claudi Caesaris coniunx regalem hanc existimans palmam elegit in id certamen nobilissimam e prostitutis ancillam mercenariae stipis eamque nocte ac die superavit quinto atque vicensimo concubitu. in hominum genere maribus deverticula veneris excogitata, omnia scelere naturae, feminis vero abortus. quantum in hac parte multo nocentiores quam ferae sumus! viros avidiores veneris hieme, feminas aestate Hesiodus prodidit.

Coitus aversis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, 173
rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus aversa genitalia. cameli etiam solitudines aut secreta certe petunt, neque intervenire datur sine pernicie. coitus tota die, et his tantum ex omnibus quibus solida ungula. in quadripedum genere mares olfactus accendit. avertuntur et canes, phocae, lupi in medio coitu invitique etiam cohaerent. supra dictorum plerumque feminae priores super- 174
veniuntur, in reliquis mares. ursi autem, ut dictum est, 8, 126
humanitus strati, irenacei stantes ambo inter se complexi, feles mare stante, femina subiacente, vulpes in latera proiectae maremque femina amplexa. taurorum cervorum-

---

13 hanc F^2 *edd. ante Dal.* hoc *Dal. om. r Hard.* 17 maribus D^2v. -nibus *r*. 18 scelerae D^1F. -ra **R**. 24 tota die F^2a^2 *in ras.* R^2v. tote *r*. 26 accendit **d**. anteed- **Fa**. anteced- *r*. 27 medio *ego e Strackii et Littraei versionibus.* medioque *ll.v.* 28. 29 superueniunt **Fd**. 32 amplexa F^2v. comp- **d**. amplexe **R**. -xae *r*.

que feminae vim non tolerant, ea de causa ingrediuntur in conceptu. cervi vicissim ad alias transeunt et ad priores redeunt. lacertae ut ea quae sine pedibus sunt circumflexu venerem novere.

175 Omnia animalia quo maiore corpore hoc minus fecunda. singulos gignunt elephanti, cameli, equi. acanthis duodenos, avis minima. ocissime pariunt quae plurimos gignunt. quo maius est animal, tanto diutius formatur in utero. diutius gestantur quibus longiora sunt vitae spatia,

176 neque crescentium tempestiva ad generandum aetas. quae solidas habent ungulas singulos, quae bisulcas et geminos pariunt. quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea numerosiora in fetu. sed superiora omnia perfectos edunt partus, haec inchoatos, in quo sunt genere leaenae, ursae, et vulpes informe etiam magis quam supradicta parit, rarumque est videre parientem. postea lambendo calefaciunt fetus omnia ea et figurant. pariunt plurimum

177 quaternos. caecos autem gignunt canes, lupi, pantherae, thoes.

Canum plura genera. Laconicae octavo mense utrimque generant. ferunt sexaginta diebus et plurimum tribus. ceterae canes et semenstres coitum patiuntur. inplentur omnes uno coitu. quae ante iustum tempus concepere diutius caecos habent catulos, *nec* omnes totidem diebus. existimantur in urina attollere crus fere semenstres. id est signum consummati virium roboris. feminae hoc idem

178 sidentes. partus duodeni quibus numerosissimi, cetero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant, sicut omnes mares aut omnes feminas gigni. primos quosque mares pariunt, in ceteris alternant. ineuntur a partu sexto mense. octonos Laconicae pariunt. propria in eo genere maribus labore salacitas. vivunt Laconici annis denis, feminae duodenis, cetera genera XV annos,

---

1 feminae **R***v*. minime **d**. minae r. 12 ea *Dal. del.* **F**^{2}. e *r*. eo *edd. vett.* 15 informa **DFa**. -mia **d***c*. *an* informes*?* 20. 21 utrimque *v*. -rumque *ll*. 24 catulos nec *v*. -lis **R**. -li se *r*. 30 quosque *Ianus*. quoque *ll.v*. 32 labore *Brot.* -res *ll*. -ris (alacritas) *edd. ante Brot.* 33 XV annis **d**.

aliquando et XX, nec tota sua aetate generant fere a duodecimo desinentes.

Felium et ichneumonum reliqua ut canum. vivunt 179
annis senis. dasypodes omni mense pariunt et superfetant, sicut lepores. a partu statim inplentur. concipiunt quamvis ubera siccante fetu. pariunt *autem* caecos. ele- 175,28
phanti, ut diximus, pariunt singulos magnitudine vituli trimenstris. cameli duodecim mensibus ferunt, a trimatu pariunt vere iterumque post annum inplentur a partu. equas autem post tertium dem*um* aut post unum ab enixu 180
utiliter admitti putant coguntque invitas. *asinas* et septimo die concipere facillime creditur. equarum iubas tondere praecipiunt, ut asinorum coitum patiantur humilitate; comantes enim gloria superbire. a coitu solae animalium currunt exadvers*us* aquilonem austrumve, prout marem aut feminam concepere. colorem ilico mutant rubriore pilo vel quicumque sit pleniore. hoc argumento desinunt admittere, etiam *v*olentes. nec inpedit partus quasdam ab opere falluntque gravidae. vicisse Olympia praegnantem Echecratidis Thessali invenimus. equos et canes et sues 181
initum matutinum adpetere, feminas autem post meridiem blandiri diligentiores tradunt. equas domitas LX diebus equire ante quam gregales, sues tantum coitu spumam ore fundere, verrem subantis audita voce, ni admittatur, cibum non capere usque in maciem, feminas autem in tantum efferari ut hominem lancinent, candida maxime veste indutum. rabies ea aceto mitigatur naturae adsperso. aviditas coitus putatur et cibis fieri, sicut viro eruca, pe- 182
cori caepa. quae ex feris mitigentur non concipere, ut

---

1 XX **T**. uicenos **d***(?)*. uiginti *r*. 6 autem *Ianus*. ñ **Rd**. non *r edd. ante Hard*. vero *Hard*. 8 a $\mathbf{R^2F^2a^2}v$. u $\mathbf{DF^1}$. ut $\mathbf{a^1}$. in **d**. e $\mathbf{R^1}$. 10 demum *Ianus*. diem *ll. v. cfr. Arist. h. a. VI 22 p. 576 B, 30* 11 asinas *inserui cum Url. vind. n. 197*. | et *ego*. et muliter (*pro* utiliter) $\mathbf{a^1}$. et mulier *rv. cfr. nov. luc. p. 98*. 15 exadversus *coni. Sill*. -sos **D**. -so *rv*. 18 volentes *edd. ante Hard. cfr. § 182 extr*. nol- *ll. Hard*. 21 initium **FR**. hinnitum **d**. 22 LX **Rd***(?)* sexaginta **DFa**. 26 efferari **d***v*. -erri *r*. | lancinent $\mathbf{R^2}$. lac- $\mathbf{D^1R^1Fd}$. lacerent *rv*.

anseres, apros vero tarde et cervos nec nisi ab infantia educatos mirum est. quadripedum praegnantes venerem arcent praeter equam et suem. sed superfetant dasypus et lepus tantum.

183 **64.** (84) Quaecumque animal pariunt in capita gignunt circumacto fetu sub enixum, alias in utero porrecto. quadripedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus et alvum suam adplicatis, homo in semet conglobatus inter 184 duo genua naribus sitis. molas, de quibus ante diximus, 7,63 gigni putant ubi mulier non ex mare, verum ex semet ipsa tantum conceperit. ideo nec animari, quia non sit ex duobus, altricemque habere per se vitam illam quae satis arboribusque contingat. **65.** ex omnibus, quae perfectos fetus, sues tantum et numerosos edunt, nam plures contra naturam solidipedum aut bisulcorum.

185 (85) Super cuncta est murium fetus, haud sine cunctatione dicendus, quamquam sub auctore Aristotele et Alexandri Magni militibus. generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur. ex una genitos CXX tradiderunt, apud Persas vero praegnantes in ventre parentis repertas. et salis gustatu fieri praegnantes opinantur. 618 itaque desinit mirum esse unde vis tanta messes populetur murium agrestium, in quibus illud adhuc quoque latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. nam nec exanimes reperiuntur neque exstat qui murem hieme in agro effoderit. plurimi ita ad Troada proveniunt, et iam inde fugaverunt incolas. proventus eorum siccitatibus. tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis

---

6 fetu *om.* **R**d. | alias *Barb.(?)* -ia *ll. cfr. Arist. h. a. VII 8 p. 586 B, 6 et A, 35.* antea *Detl.* | porrecto *Barb.(?)* -ta *ll.* 7 extentis **R**. 10 ex semet **Fa**^{2}**d**. a s- **R**. ea s- *r.* 14 sues tantum *Gel.* sue tantus **R**. uetantus **DF**^{1}. -tos *r.* | numeros **F**^{1}. in humerosos **a**^{2}. | nam *ego.* item *ll.v. sententia est*: nam plures [fetus edere est] contra naturam *cet. cfr. § 176 et Arist. de gen. an. IV 6 init.* 20 praegnantes in *Barb.* in -antis (-atis **R**) *ll.* | utero *edd. ante Hard.* | parentis *Barb.* -rientis *ll. cfr. Arist. h. a. VI 37 p. 580 B, 30* 23 adhuc quoque *ego.* quoque adhuc *ll.v.* 26 itaque **a** *edd. ante Dal.* 28 capite **F**^{2}**d**. coitu **a**. cante *r.* | aegyptiis **F**^{2}**a**^{2}*v*. -ti **d**. -tii *r.*

muribus durus pilus sicut irenaceis. iidem bipedes ambulant ceu Alpini quoque.

Cum diversi generis coiere animalia, ita demum gene- 187
rant, si tempus nascendi par habent.

Quadripedum ova gignentium lacertas ore parere, ut creditur vulgo, Aristoteles negat. neque incubant eaedem, oblitae quo sint in loco enixae, quoniam huic animali nulla memoria. itaque per se catuli erumpunt.

66. (86) Anguem ex medulla hominis spinae gigni 188
accipimus a multis. pleraque enim occulta et caeca origine proveniunt, etiam in quadripedum genere, **67.** sicut salamandrae, animal lacertae figura, stellatum, numquam nisi magnis imbribus proveniens et serenitate desinens. huic tantus rigor ut ignem tactu restinguat non alio modo quam glacies. eiusdem sanie, quae lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani contacta toti defluunt pili, idque quod contactum est colorem in vitiliginem mutat.

68. (87) Quaedam ergo gignuntur ex non genitis et 189
sine ulla simili origine, ut supra dicta et quaecumque 188
aestas aut ver statumque tempus anni generant. ex his quaedam nihil gignunt ut salamandrae, neque est in his masculum femininumve, sicut neque in anguillis omnibusque quae nec animal nec ovum ex sese generant. neutrum est et ostreis genus et ceteris adhaerentibus vado vel saxo. quae autem per se generantur, si in mares et 190
feminas discripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed inperfectum ac dissimile et ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscae. id magis declaravit natura eorum quae insecta dicuntur, arduae explanationis omnia et pri-

6. 7. eaedem *v.* eod- *ll.* 14 tactus **F**[1]**a.** | restinguat **F**[2]. rex tinguat **D.** ext- *rv.* 19 uero **Rd***v.* ergo *r.* 21 aestas aut **a**[2]*v. om. r.* | uer statumque **a**[2]**R**[2]*v. om. r. dubitari possit de vv.* aestas aut *propter Arist. h. a. V 8 p. 542 A, 22 et V 19 p. 551 A, 2.* | generat **d***v.* 23 genus masculum **Rd***v. cfr. Arist. h. a. IV 11 init.* 23. 24 omnibusque **d***v.* que *om. r.* 24 ex sese **Fa**[2]**d.** et sese **Da**[1]. *om.* **R.** 27 discripta **a**[1]. desc- *rv.* 29 earum **FRad.** 30 dicuntur *v.* ducu- **Ra**[2]**d.** duca- *r.*

vatim dicato opere narranda. quapropter ingenium praedictorum et reliqua subtexetur edissertatio.

191 **69.** (88) Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein gustatus. reliquis superatur a multis. aquilae clarius cernunt, vultures sagacius odorantur, liquidius audiunt talpae. obrutae terra, tam denso atque surdo naturae elemento, praeterea voce omni in sublime tendente, sermonem exaudiunt et, si de iis loquare, intellegere etiam
192 dicuntur et profugere. auditus cui hominum primo negatus est, huic et sermonis usus ablatus, nec sunt naturaliter surdi ut non iidem sint et muti. in marinis ostreis auditum esse non est verisimile, sed ad sonum mergere se dicuntur solenes. ideo et silentium in mari piscantibus.

193 **70.** (89) Pisces quidem auditus nec membra habent nec foramina, audire tamen eos palam est, utpote cum plausu congregari feros ad cibum adsuetudine in quibusdam vivariis spectetur, et in piscinis Caesaris genera piscium ad nomen venire, quosdamque singulos. itaque produntur etiam clarissime audire mugil, lupus, salpa, chromis, et ideo in vado vivere.

194 (90) Olfactum iis esse manifeste patet, quippe non omnes eadem esca capiuntur et prius quam adpetant odorantur. quosdam et speluncis latentes salsamento inlitis faucibus scopuli piscator expellit velut sui cadaveris agnitionem fugientes, conveniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, ut saepiam ustam et polypum, quae ideo coiciuntur in nassas. sentinae quidem navium odorem procul
195 fugiunt, maxime tamen piscium sanguinem. non potest petris avelli polypus; idem cunila admota ab odore pro-

---

13 solenes *Hard. ex Arist. h. a. IV 8 p. 535 A, 14* σωλῆνες. -nere **F**^{2}. -nent **F**^{1}. -nt *r*. 16 utpote *Dal.* ut pute **F**^{2}. ut pate **DF**^{1}. ut patet *r edd. ante Dal.* 25 velut — 26 fugientes *videntur in v. 29 post* sanguinem *transponenda, nisi vero Plinius male intellexit Arist. l. l. p. 534 A, 19. cfr. ib. B, 2.* 27. 28 coiciuntur **F**^{2}. coiguntur **DF**^{1}. cog- *r*. 30 petris *ll. rr. sed Arist. l. l. p. 534 B, 27 escam intellegit. an* escis? | cunila d *Barb.* cunicula (un- **R**) *r*. κόνυζαν *Arist. l. l.*

tinus resilit. purpurae quoque faetidis capiuntur. nam de reliquo animalium genere quis dubitet? cornus cervini odore serpentes fugantur, sed maxime styracis; origani aut calcis aut sulpuris formicae necantur. culices acida petunt, ad dulcia non advolant.

71. Tactus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius. nam et ostreis et terrestrium vermibus quoque.

(91) Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse. cur enim alios alia sapores adpetant? in quo vel praecipua naturae artificis vis. alia dentibus praedantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine eruunt, alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent. 196

72. (92) Venenis capreae et coturnices, ut diximus, pinguescunt, placidissima animalia, at serpentes ovis, spectanda quidem draconum arte. aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quae deinde in semet convoluti frangunt intus atque ita putamina extussiunt, aut si tenerior est catulis adhuc aetas, orbe adprehensa spirae ita sensim vehementerque praestringunt, ut amputata parte ceu ferro e reliqua quae amplexu tenetur sorbeant. simili modo avibus devoratis solidis contentione plumam et ossa revomunt. 197 69

(93) Scorpiones terra viuunt. serpentes, cum occasio est, vinum praecipue adpetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. eaedem minimo et paene nullo cibo, cum 198

2. 3 ceruini *ll.v.* *intercidisse videtur* usti *vel* incensi: *cfr. VIII 118. XXVIII 149. XII 81.* 3 *pro* serpentes *Pint. voluit* insecta *coll. Arist. l. l. v. 24, qui formicas dicit et τὰ πλεῖστα τῶν τοιούτων.* 10 artificis vis *ego nov. luc. p. 58 n. 20.* arcitae et hio is (fibis **d**. uiuis **T**) **DF**^{1}**dT**. arcitae ////his **a**^{1}. artae ethiois **F**^{2}. architectio his **R** *e corr.* -ctiq; Ex his **a**^{2}. -ctique vis *edd. ante Dal.* -ctio *Dal.* -ctae (-ti *Ianus*) vis *Hard.* artificia *Detl.* 12 ruunt *v. cfr. XI 159.* 17 ouis **d**. oua *r.* 21 cst **F**^{2}**a**^{2}**d**. et *r.* 24 contritione *codd. Barb.* | et ossa **F**^{2}**a**^{2} *Dal. sed haud scio an falsum sit.* et cita (-tha **R**) *r.* excitam *Hard.* plurima et cetera ossa *edd. vett.*

adservantur inclusae, sicuti aranei quoque, alioqui suctu viventes. ideo nullum interit fame aut siti venenatum. nam neque calor his nec sanguis nec sudor, quae aviditatem naturali sale augent. in quo genere omnia magis
199 exitialia, si suum genus edere antequam noceant. condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum et satyrorum genus. mox inde sensim ad mandendum manibus expromit, et quod formicis in annum sollemne est his in dies vel horas. **73.** unum animal digitos habentium herba alitur, lepus; sed et fruge solidipedes et e bisulcis sues omni cibatu et radicibus. solidipedum volutatio propria. serratorum dentium carnivora sunt omnia. ursi et fruge, fronde, vindemia, pomis vivunt et apibus, cancris etiam
200 ac formicis. lupi, ut diximus, et terra in fame. pecus
8, 83 potu pinguescit, ideo sal illis aptissimus. item veterina, quamquam et fruge et herba. sed ut bibere sic edunt. ruminant praeter iam dicta silvestrium cervi, cum a nobis aluntur, omnia autem iacentia potius quam stantia, et hieme magis quam aestate, septenis fere mensibus. pontici quoque mures simili modo remandunt.
201 (94) In potu autem quibus serrati dentes lambunt, et mures hi vulgares quamvis ex alio genere sint. quibus continui dentes sorbent, ut equi, boves. neutrum ursi, sed aquam quoque morsu vorant. in Africa maior pars ferarum aestate non bibunt inopia imbrium, quam ob causam capti mures Libyci, si bibere, moriuntur. orygem perpetuo sitientia Africae generant ex natura loci potu carentem, et mirabili modo ad remedia sitientium. namque Gaetuli latrones eo durant auxilio repertis in corpore
202 eorum saluberrimi liquoris vesicis. insidunt in eadem Africa pardi condensa arbore, occultatique earum ramis in praetereuntia desiliunt atque e volucrum sede grassantur.

---

1 suctu F^2d*v*. ru- *r*. 3 his **d**. is *r*. | sanguis **d**. -inis *r*. 6 sphingiorum *Barb*. spi- **DR**. spo- **d**. spingionum *r*. 7.8 expromit *ed. Bas*. -primit *ll*. 10 sues R^2d*v*. suis *r*. 16 ut bibere F^2a^2v. uiuere *r*. 21 potu **T**. -tum F^1a^2. pontum *r*. 27 africae **d**. -ca *r*. | naturi loco a^1. -rali loco a^2. 28 carentem **R**. -te *r*. 29 in *v*. pro in F^2a^2. pro *r*.

feles quidem quo silentio, quam levibus vestigiis obrepunt avibus! quam occulte speculatae in musculos exsiliunt! excrementa sua effossa obruunt terra intellegentes odorem illum indicem sui esse.

74. (95) Ergo et alios quosdam sensus esse quam 203
supra dictos haud difficulter apparet. sunt enim quaedam his bella amicitiaeque, unde et adfectus, praeter illa quae de quibusque eorum suis diximus locis. dissident olores et aquilae, corvus et ch*l*oreus noctu invicem ova exquirentes, simili modo corvus et miluus, illo praeripiente huic cibos, cornices atque noctua, aquila et trochilus, si credimus, quoniam rex appellatur avium, noctua et ceterae 204
minores aves, [rursus cum terrestribus] .... mustela et cornix, turtur et pyrallis, ichneumones vespae et phalangia aranei, aquaticae *brenth*os et gavia *et* harpe, ... et triorchis accipiter, sorices et ardiolae invicem fetibus insidiantes. aegithus avis minima cum asino; spinetis enim se scabendi causa atterens nidos eius dissipat, quod adeo pavet ut voce omnino rudentis audita ova eiciat, pulli ipsi metu cadant; igitur advolans ulcera eius rostro excavat. vulpes et nisi, angues et mustelae et sues. aesalon 205
vocatur parva avis ova corvi frangens, cuius pulli infestantur a vulpibus. invicem haec catulos eius ipsamque vellit. quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur velut adversus communem hostem. et acanthis in spinis vivit. idcirco asinos et ipsa odit flores spinae devorantes. aegithum vero anthus in tantum ut sanguinem eorum credant non

---

9 chloreus *Turnebus adv. 18, 16.* clo- *edd. vett.* cho- *ll. sed Arist. h. a. IX 1 p. 609 A, 7* πίπρα καὶ χλωρεύς. 11 aquila *ego.* -lae *ll.v.* 12 noctua *ego.* -ae *ll.v.* 13 *uncos ego posui et lacunam indicavi. exspectamus* trochilus et mustela et cornix, *cfr. Arist. l. l. v. 17.* 15 aquatica/// **F**. | brenthos *Detl. coll. Arist. l. l. v. 23.* uentos $\mathbf{F}^2$. *om. r.* anates *v.* | et *om.* $\mathbf{Da}^2$. | gavia et *Detl.* -iae $\mathbf{DRa}^1$. -ia $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2$. -i $\mathbf{F}^1\mathbf{d}$. | *lacunam ego indicavi. desunt* rubeta et anguis, *cfr. Arist. l. l. v. 24* τριόρχης δὲ καὶ φρῦνος καὶ ὄφις. 21 nisi (= κίρκοι *ap. Arist. l. l. B, 3*) *Turnebus.* mili $\mathbf{F}^2$. nili *ll. Dal.* milui *edd. ante Dal. Detl.* | et *ante* mustelae *om.* **R**. 26 flores $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}$. -rē **R** *e corr.* -ra *r.* 27 anthus **d***v. om. r. cfr. Arist. l. l. p. 610 A, 7.*

206 coire multisque ob id veneficiis infament. dissident thoes ac leones, et minima aeque ac maxima. formicosam arborem urucae cavent. librat araneus se filo in caput serpentis porrectae sub umbra arboris suae tantaque vi morsu cerebrum adprehendit, ut stridens subinde et vertigine rotata ne filum quidem pendentis rumpere, adeo non fugere queat. nec finis ante mortem est.

207 (96) Rursus amici pavones et columbae, turtures et psittaci, merulae et turtures, cornix et ardiolae contra vulpium genus communibus inimicitiis, harpe et miluus contra triorchin. quid, non et adfectus indicia sunt etiam

8,61 in serpentibus, inmitissimo animalium genere? dicta sunt quae Arcadia narrat de domino [a dracone] servato et

208 agnito voce draconi. de aspide miraculum Phylarcho reddatur. is enim auctor est, cum ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto aleretur adsidue enixa catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum, illam reversam ad consuetudinem cibi intellexisse culpam et necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam.

209 **77.** (97) Somni quaestio non obscuram coniectationem habet. in terrestribus omnia quae coniveant dormire manifestum est. aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen existimant, non oculorum argumento, quia non habent genas, verum ipsa quiete cernuntur placida ceu soporata, neque aliud quam caudas moventia et ad tumultum aliquem expavescentia.

210 de thynnis confidentius adfirmatur. iuxta ripas enim aut petras dormiunt, plani autem piscium in vado, ut manu saepe tollantur. nam delphini ballaenaeque stertentes etiam audiuntur. insecta quoque dormire silentio apparet, quae ne luminibus quidem admotis excitentur.

211 (98) Homo genitus premitur somno per aliquot men

---

1 ob id **R**. id *r*. | thoes *v. cfr. Arist. l. l. v. 14.* thopes **d**. iho- **Da**. hio- $\mathbf{F}^2$. ho- $\mathbf{F}^1$. io- **R**. 3 erucae $\mathbf{F}^2\mathbf{R}^2$. murice **d**. 13 *uncinos ego posui.* 14 agnita **R** *e corr.* | draconis **DFa**. 21 coniueant (-nn- $\mathbf{R}^2\mathbf{d}$) $\mathbf{F}^2\mathbf{R}^2\mathbf{d}$. -iuant $\mathbf{F}^2$. -tuant **Da**. -tinuant $\mathbf{R}^1$. 24 qui **R**. quia *rv*. 25 alia $\mathbf{DF}^1\mathbf{ad}$. 26 caudis **DFad**. 31 qua **Fa**.

ses, dein longior in dies vigilia. somniat statim infans. nam et pavore expergiscitur et suctum imitatur. quidam vero numquam, quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium invenimus exempla. magnus hic invitat locus et diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua praescita animi quiescentis qua*que* fiant ratione, an fortuita res sit ut pleraque. si exemplis agatur, profecto paria fiant. a v*i*no et a cibis proxima atque in redormitione vana esse visa prope convenit. est autem somnus nihil aliud quam animi in medium sese recessus. praeter hominem somniare equos, canes, boves, pecora, 212 capras palam est. ob hoc creditur et in omnibus quae animal pariant. de iis quae ova gignunt incertum est, sed dormire ea certum.

Verum et ad insecta transeamus.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XI.

(1) Restant inmensae subtilitatis animalia, quando 1 aliqui ea neque spirare et sanguine etiam carere prodiderunt. **1.** multa haec et multigenera, terrestrium volucrumque vita: alia pinnata, ut apes, alia utroque modo, ut formicae, aliqua et pinnis et pedibus carentia, ut ..., iure omnia insecta appellata ab incisuris quae nunc cervicium loco, nunc pectorum atque alvi, praecincta separant

---

1 somniai **D**. -ia **RF**^{1}**a**^{1}. 5 refertus **F**^{2}**d**. -tur *r*. 6 quaque *coni. Sill.* qua *ll.v.* 8 a uino *v*. autumno *ll.* 15 et *om.* **R**. | *post* transeamus *addunt ll.v.* haec namque restant inmensae subtilitatis animalia. 22 *post* vita *videtur membrum intercidisse* alia pinnis carentia ut scolopendrae, *cfr. Arist. h. a. IV 1 p. 523 B, 17.* 23 *lacunam ego indicavi; nomen insecti deest.* ut **F**^{2}**R** *e corr.* et **ad**. e **D**. *om.* **F**^{1}*v*. 24 iuri **F**^{1}**R**^{1}**D**. 24. 25 ceruitium **d**. -icum **R***v*.

membra, tenui modo fistula cohaerentia. aliquis vero non tota incisura, eam ambiente ruga, sed in alvo aut superne tantum imbricatis flexilibus vertebris, nusquam alibi spe-
2 ctatiore naturae rerum artificio. **2.** in magnis siquidem corporibus aut certe maioribus facilis officina sequaci materia fuit. in his tam parvis atque tam nullis quae ratio, quanta vis, *qu*am inextricabilis perfectio! ubi tot sensus collocavit in culice? — et sunt alia dictu minora — sed ubi visum in eo praetendit? ubi gustatum adplicavit? ubi odoratum inseruit? ubi vero truculentam illam et portione
3 maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pinnas adne*xu*it, praelongavit pedum crura, disposuit ieiunam caveam uti alvum avidam, sanguinis et potissimum humani sitim accendit! telum vero perfodiendo tergori quo spiculavit ingenio, atque ut in capaci, cum cerni non possit exilitas, reciproca generavit arte ut fodiendo acuminatum pariter sorbendoque fistulosum esset! quos teredini ad
4 perforanda robora cum sono teste dentes adfixit, potissimumque e ligno cibatum fecit! sed turrigeros elephantorum miramur umeros taurorumque colla et truces in sublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, cum rerum natura nusquam magis quam in minimis tota sit. quapropter quaeso, ne legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiam relàta fastidio damnent, cum *in* contemplatione naturae nihil possit videri supervacuum.
5 **3.** (2) Insecta multi negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quoniam viscera interiora nexus spirabilis non inesse*nt*. itaque vivere ut fruges arboresque, sed plurimum interesse spiret aliquid an vivat. eadem de causa nec sanguinem his esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore. sic nec spirare ea quibus pulmo

---

2 ruga F^2. -am R^2. roga R^1d. -as *r*. 3 flexilibus F^2R^2. -li *r*. 6 *an* atque etiam? 7 quam *ed. Bas.* tam *ll.* 11. 12 adnexuit *v.* -ectit *ll.* 12. 13 caueam *codd. Barb.* -uam *ll.* 13 *dist. ego.* | potissimam DF^1Rd. 16 genera uitare **R**. 24 in *v. om. ll.* 27 inter et ora *Detl. deleri vult Georges philol. XXXII p. 690.* 28 inessent *Ianus cum Url. vind. n. 198.* -set *ll.v.* 29 aliquid F^2v. -is *r*.

desit. unde numerosa quaestionum series exoritur. iidem 6
enim et vocem esse his negant in tanto murmure apium,
cicadarum sono, et alia quae suis aestimabuntur locis.
nam mihi contuenti semper suasit rerum natura nihil in-
credibile existimare de ea. nec video, cur magis possint
non trahere animam talia et vivere quam spirare sine
visceribus, quod etiam in marinis docuimus quamvis ar- 9, 16 sqq.
cente spiritum densitate et altitudine umoris. volare qui- 7
dem aliqua et animatu carere in ipso spiritu viventia,
habere sensum victus, generationis, operis atque etiam
de futuro curam, et quamvis non sint membra quae velut
carina sensus invehant, esse tamen iis auditum, olfactum,
gustatum, eximia praeterea naturae dona, sollertiam, ani-
mum, artem, quis facile crediderit? sanguinem non esse 8
iis fateor, sicut terrestribus quidem, cunctis inter se si-
milem. verum ut saepiae in mari sanguinis vires atra-
mentum optinet, purpurarum generi infector ille sucus,
sic et insectis quisquis est vitalis umor, hic erit sanguis.
denique existimatio sua cuique sit: nobis propositum est
naturas rerum manifestas indicare, non causas indagare
dubias.

4. (3) Insecta, ut intellegi possit, non videntur habere 9
nervos, nec ossa nec spinas nec cartilaginem nec pinguia
nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quaedam ma-
rina, nec quae iure dicatur cutis, sed mediae cuiusdam
inter omnia haec naturae corpus arenti simile, nervo

---

3 aliis quae *v.* quae alia *coni. Sill. sed cfr. nov. luc. p. 20.* 4 semper suasit **dT** *edd. vett.* se persu- *r. cfr. luc. p. 106.* 8 spiritum **MF**^{2} *edd. ante Hard.* -rat- *r Hard. cfr. luc. p. 71.* 15 sicut **M**. sicut nec **F**^{2}. sicut ne *rv. cfr. Felsius p. 11. luc. p. 23. 24.* 15. 16 similem uerum **M**. -lem qui demum **D**^{1}. uerum simile (-lem **d**) quidem **Rd**. similem quidem *r edd. ante Barb.* verum simile quiddam *Barb.* 17 optinet *ed. Bas.* -neant **Md**^{1}. obtineat (-ten- **D**) *r.* 18 insectis **Mv**. infectus *r.* 19 denique **M**. donec *r.* | ne sua **M**. sua *rv. cfr. Sauppius ap. Felsium p. 11 n. 2.* 20 naturae **M**. -ra **R**. *an* naturae rerum (causas) manifestas*?* *ceterum cfr. luc. p. 73.* | indagare **MdT**. -dicare *r.* iudicare *v.* 25 nec quae **Md**. nec quē **R**^{2}. neque *r.* 26 neruo *ll. v.* in alvo *coni. Ianus.*

mollius, in reliquis partibus tutius vere quam durius. et hoc solum iis est, nec praeterea aliud. nihil intus nisi admodum paucis intestinum inplicatum. itaque divulsis praecipua vivacitas et partium singularum palpitatio, quia quaecumque est ratio vitalis illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite, solumque non movetur nisi cum pectore avulsum. in nullo genere plures sunt pedes, et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. habent autem oculos praeterque e sensibus tactum atque gustatum, aliqua et odoratum, pauca et auditum.

11 **5.** (4) Sed inter omnia ea principatus apibus et iure praecipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. mella contrahunt, sucumque dulcissimum atque subtilissimum ac saluberrimum. favos confingunt et ceras mille ad usus vitae, laborem tolerant, opera conficiunt, *rem publicam* habent, consilia privatim ac duces gregatim,
12 et, quod maxime mirum sit, mores habent. praeterea, cum sint neque mansueti generis neque feri, tan*ta* est natura rerum ut prope ex umbra minima animalis incomparabile effecerit quiddam. quos efficaciae industriaeque tan*tae* comparemus nervos, quas vires? quos ration*i* medius fidius viros? hoc certe praestantioribus, quo*d* nihil novere nisi commune. non sit de anima quaestio, constet et de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest? aestimemus postea ingenium.

13 **6.** (5) Hieme conduntur — unde enim ad pruinas nivesque et aquilonum flatus perfer*endos* vires? — sane et insecta omnia, sed minus diu quae parietibus nostris

---

1 tutius **R**^{2}. totius **MF**^{2}. istius *r*. tostius *coni. Felsius p. 60. inde ab hoc loco* **F** *non amplius collatus est.* 3 itaque inplicatum **M**. 10 e *edd. Gel. om. ll.* | tactum **d**. et actum *r*. 14 *an* sucum *omisso* que? 15. 16 ceras mille **Rd**. cetera simile **Da**. 17 rem publicam *v*. semper *ll.* | privatimque **Da**. | ac **dv**. ad *r*. 19 tanta *v*. -tum *ll.* 22 tantae *v*. -tos *ll.* | rationi *ed. Gel.* -nem **R**^{2}. -ne *r*. 23 praestantioris *cum ras.* **d**. -res **T**. | quod *ego*. quo *ll.v*. 24 non *ll.v*. *nonne potius* ne? 28 perferendos *v*. -ferre *ll.*

occultata mature tepefiunt. circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. conduntur a vergiliarum occasu et latent ultra exortum, adeo non ad veris initium, ut dixere, nec quisquam in Italia de alvis existimat ante fabas florentes. exeunt ad opera et 14 labores, nullusque, cum per caelum licuit, otio perit dies. primum favos construunt, ceram fingunt, hoc est domos cellasque faciunt, dein subolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem e lacrimis arborum, quae glutinum pariunt, salicis, ulmi, harundinis suco, cummi, resina. his 15 primum alvum ipsam intus tot*a*m ut quodam tectorio inlinunt, et aliis amarioribus sucis contra aliarum bestiolarum aviditates, id se facturas consciae quod concupisci possit. his dein fores quoque latiores circumstruunt.

7. (6) Prima fundamenta commosin vocant periti, se- 16 cunda *p*issoceron, tertia propolin, inter coria cerasque, magni ad medicamina usus. commosis crusta est prima saporis amari. *p*issoceros super eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. e vitium populorumque mitiore cummi propolis crassioris iam materiae, additis floribus, nondum tamen cera, sed favorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriae aditus obstruuntur, odore et ipsa etiamnunc gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.

(7) Praeter haec convehitur erithace, quam aliqui san- 17 daracam, alii cerinthum vocant. hic erit apium dum operantur cibus, qui saepe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, et ipse amari saporis. gignitur autem rore verno et arborum suco cummium modo, cap*r*ifici

---

3 et **R**^{2}**dT**. se *r*. sed *v*. 4 nec **D***v*. ne *r*. | *dist. Ianus. sed exspectaveris* tum *vel tale quid ante* exeunt. 9 e **Rd**. a **Da**. 10 suco *v*. -cos *ll*. 11 totam *coni. Sill*. -tum *llv*. 14 quodque **Da**. 15 commosin *Gel*. como- *Barb*. cmossin **R**^{2}. conmosisin **a**^{2}. cmissin **R**^{1}. conmissi in **Da**^{1}. cmisin **d**. κόνιcιν *Arist. IX 40 p. 623 B, 31*. metyn *edd. vett*. 16 pissoceron *v*. *cfr. Arist. l. l. p. 624 A, 17*. dis- *ll*. 18 pissoceros *v*. dis- *ll*. 23 etiamnunc *transponendum videtur post* ut qua. 24 prae **DRa**. 27 amaris **R**. -oris **Da**. 28 caprifici *ego coll. XV 82 et Varronis de re r. III 16, 26*. capiti fici **a**. -ta fici *r*. capitur africi *coni. Sill*. africi *v*.

minor — austri flatu nigrior, aquilonibus melior et rubens — plurimus in Graecis nucibus. Menecrates florem esse dicit, sed nemo praeter eum.

18 **8.** (8) Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt excepta rumice et echinopode. herbarum haec genera. falso excipitur et spartum, quippe cum in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. falso et oleas excipi arbitror, quippe olivae proventu plurima examina gigni certum est. fructibus nullis nocetur. mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus, in-
19 sidunt. operantur intra LX passus et subinde consumptis in proximo floribus speculatores ad pabula ulteriora mittunt. noctu deprehensae in expeditione excubant supinae, ut alas a rore protegant.

9. (9) Ne quis miretur amore earum captos Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse, *Ph*iliscum vero Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum. qui ambo scripsere de his.

20 **10.** (10) [Ratio operis:] Interdiu statio ad portas more castrorum. quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo ut bucino aliquo. tunc universae provolant, si dies mitis futurus est. praedivinant enim ventos imbresque, et si se continent tectis id*que* temperie caeli, *t*um hoc inter praescita habent. cum agmen ad opera processit, aliae flores adgerunt pedibus,
21 aliae aquam ore guttasque lanugine totius corporis. quibus est earum adulescentia, ad opera exeunt et supradicta convehunt, seniores intus operantur. quae flores comportant, prioribus pedibus femina onerant propter id na-

---

1 *sqq. dist. ego.* 3 florem̄ **R.** | esse *v.* sē **R.** ensem *r.* | dicit *ll.* dicit (ait *edd. vett.*) futurae messis indicium *edd. ante Hard.* 11 passus **Rd***(?).* p. *r.* | et *om.* **R.** 17 Philiscum *Barb. (ex indice libri).* illiscum *ll.* 19 *uncinos posui cum Url. vind. n. 199 et coll. indice.* 20 excitet **dv.** -tet et **D.** -te et **a.** -tę et **R.** 23 et si se *ego.* et si **R**^{1}. et se **Rd.** in se **Da.** | idque *ego.* itaque *ll.v. cfr. VII 3 (p. 1, 19), 179 (p. 45, 2).* 24 temperie *v.* -ies *ll.* | *dist. ego.* | tum *ego.* cum **d.** eū *r. cfr. Arist. h. a. IX 40 p. 627 B, 12. Verg. georg. IV 190. Quintil. declam. 13, 17.* 27 et *om.* **R.** 29 onerantur **Da.**

tura scabra, pedes priores rostro, totaeque onustae remeant sarcina pandatae. excipiunt eas ternae quaternae quae exonerant. sunt enim intus quoque officia divisa. aliae struunt, aliae poliunt, aliae suggerunt, aliae cibum 22 comparant ex eo quod adlatum est. neque enim separatim vescuntur, ne inaequalitas operis et cibi fiat et temporis. struunt orsae a concamaratione alvi textumque velut a summa tela deducunt, limitibus binis circa singulos actus, ut aliis intrent, aliis exeant. favi superiore 23 parte adfixi, et paulum etiam lateribus simul haerent et pendent ima. alvum non contingunt, *tunc* obliqui, tunc rotundi, qualiter poposcit alvus, aliquando et duorum generum, cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerivis a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. primi 24 fere tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod invitet furantem. novissimi maxime inplentur melle. ideo aversa alvo favi eximuntur. gerulae secundos flatus captant. si cooriatur procella, adprehensi ponduscullo lapilli se librant. quidam in umeros eum inponi tradunt. iuxta vero terram volant in adverso flatu vepribus evitatis. mira 25 observatio operis: cessantium inertiam notant, castigant, mox et puniunt morte. mira munditia: amoliuntur omnia *e* medio, nullaeque inter opera spurcitiae iacent; quin et excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum turbidis diebus et operis otio egerunt. cum advesperascit, in alvo strepunt minus ac 26 minus, donec una circumvolet eodem quo excitavit bombo ceu quietem capere imperans, et hoc castrorum more. tunc repente omnes conticescunt. **11.** domos primum plebei exaedificant, deinde regibus. si speratur largior

---

7 rursusae **a**. | concameratione *v.* -ava rat- *ll.* 8 uelut **R** *Hard.* uelst **D**. ulst **d**. uelist **a**. vel usque *edd. ante Hard.* 11 ima *ll.* una *v.* imam (alvum) *Detl.* | tunc *Detl. om. ll.* nunc *v.* | tunc **Dad**. nunc **R***(?)v.* 19 apprehensi *Gel.* -sis *ll.* | lapilli se *Gel.* -lis *ll. cfr. Quintil. l. l.* 21 euitatis **R**. euacuatis $\mathbf{a}^2\mathbf{d}\,\mathbf{T}$. euauatis $\mathbf{Da}^1$. 24 e *v. om. ll.* 29 imperans **d** *in ras. v.* impetratis (in- **D**) *r.* inperitans iis *Sill.*

proventus, adiciuntur contubernia et fucis. hae cellarum minimae, sed ipsi maiores apibus.

27 (11) Sunt autem fuci sine aculeo, velut inperfectae apes novissimaeque a fessis aut iam emeritis inchoatae, serotinus fetus et quasi servitia verarum apium, quamobrem imperant iis primosque expellunt in opera, tardantes sine clementia puniunt. neque in opere tantum, sed in fetu quoque adiuvant eas multum ad calorem conferente 28 turba. certe quo maior eorum fuit multitudo, hoc maior fit examinum proventus. cum mella coeperunt maturescere, abigunt eos, multaeque singulos adgressae trucidant. nec id genus nisi vere conspicitur. fucus ademptis alis in alvum reiectus ipse ceteris adimit.

29 (12) Regias imperatoribus futuris in ima parte alvi exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes. quod si exprimatur, non gignuntur [suboles]. sexangulae omnes cellae a singulorum pedum opere. nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. 30 melle uno alterove summum die cellas replent. **12.** venit hoc ex aëre et maxime siderum exortu, praecipueque ipso sirio exsplendescente, nec omnino prius vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur, ac si qui matutino sub diu fuere, unctas liquore vestes capillumque concretum sentiunt, sive ille est caeli sudor, sive quaedam siderum saliva, sive purgantis se aëris sucus; utinamque esset purus ac liquidus et suae naturae, qualis defluit 31 primo. nunc vero e tanta cadens altitudine multumque, dum venit, sordescens et obvio terrae halitu infectus, praeterea e fronde ac pabulis potus et in utriculo congestus apium — ore enim eum vomunt —, ad hoc suco florum

---

4 *dist. ego.* | aut **M**. et *rv.* 10 fit **M**. fiet *rv.* 13 inatum **M**. in alveum *v.* 16 *uncinos ego posui. cfr. luc. p. 25.* suboles **Rd***v.* -le **Da**. *om.* **M**. 20 ex *om.* **Rd**. 21 exsplendescente **M**. -scit *r.* -scente fit *v.* 25 dam siderum — 26 utinamque **M***v (sed* sive aquae *edd. vett. pro* utinamque*). om. r.* 27 esset **M** *ed. Bas.* est et *r edd. vett.* | purus *om.* **M**. 30 e **Da** *ed. Bas. om.* **Rd**. a *edd. vett.*

corruptus et in alvis maceratus totiensque mutatus, magnam tamen caelestis naturae voluptatem adfert.

13. (13) Ibi optimus semper ubi optimorum doliolis 32
florum conditur. Atticae regionis hoc et Siculae, Hymetto et Hybla a locis, mox Calydna insula. est autem initio mel ut aqua dilutum, et primis diebus fervet ut musta seque purgat, vicensimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana quae fervoris ipsius spuma concrescit. sorbetur optimum et minime fronde infectum e quercus, tiliae, harundinum foliis.

14. (14) Summa quidem bonitatis natione constat, 33
ut supra diximus, pluribus modis. aliubi enim favi cera 32
spectabiles gignuntur, ut in Sicilia, Paelignis, aliubi copia mellis, ut in Creta, Cypro, Africa, aliubi magnitudine, ut in septentrionalibus, viso iam in Germania octo pedum longitudinis favo in cav*a* parte nigr*o*. in quocumque 34
tamen tractu terna sunt genera mellis. vernum ex floribus constructo favo, quod ideo vocatur anthinum. hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat suboles. alli ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas magnorum siderum exortu, praeterea solstitio, cum thymum et uva florere incipiunt, praecipua cellarum materia. est autem in eximendis favis 35
necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant moriunturque aut diffugiunt, contra copia ignaviam adfert, ac iam melle, non erithace, pascuntur. ergo diligentiores ex hac vindemia XV partem apibus relinquunt. dies status inchoandae, ut quadam lege naturae, si scire aut observare homines vellent, tricensimus ab educto examine, fereque Maio mense includitur haec vindemia.

Alterum genus est mellis aestivi, quod ideo vocatur 36
horaeon a tempestivitate praecipua, ipso sirio exsplendescente post solstitium diebus XXX fere. inmensa circa

---

1 in alvis *Detl.* aluinis **D**ad. -uis **R**. -veis *v.* 4 et Siculae *v.* est sic- *ll.* 5 a **R**d. ab **D**a*v.* 6 mel ut **DR**a*v.* uelut d^1T, *fortasse recte.* d^2 *add.* mel. 10 tiliae d*v.* filio et R^2. filiae *r.* 16 cava *v.* -uae **d**. -ue *r.* | nigro *v.* -ra *ll.* 22 solstitio d*v.* soliti *r.* 29 uellent **M**. uelint *rv.*

hoc subtilitas naturae mortalibus patefacta est, nisi fraus
37 hominum cuncta pernicie corrumperet. namque ab exortu
sideris cuiuscumque, sed nobilium maxime, aut caelestis
arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis
radiis, medicamenta, non mella gignuntur, oculis, ulceribus
internisque visceribus dona caelestia. quod si servetur
hoc sirio exoriente casuque congruat in eundem diem, ut
saepe, Veneris aut Iovis Mercurive exortus, non alia sua-
vitas visque mortalium malis a morte revocandis quam
divini nectaris fiat.

38 **15.** (15) Mel plenilunio uberius capitur, sereno die
pinguius. in omni melle quod per se fluxit, ut mustum
oleumque, appellatur acetum. maxime laudabile est aestivum, omne rutilum, ut siccioribus confectum diebus.
album mel non fit ubi thymum est, sed oculis et ulceribus aptissimum existimatur. e thymo coloris aurei, saporis gratissimi, quo fit palam; *e* .... doliolis pingue, e
39 marino rore spissum. quod concrescit autem minime
laudatur. thymosum non coit et tactu praetenuia fila
mittit, quod primum bonitatis argumentum est. abrumpi
statim et resilire guttas vilitatis indicium habetur. sequens
probatio ut sit odoratum et ex dulci acre, glutinosum,
40 perlucidum. aestiva mellatione X partem Cassio Dionysio apibus relinqui placet, si plenae fuerint alvi; si
minus, pro rata portione aut, si inanes, omnino non attingi. huic vindemiae Attici signum dedere initium caprifici, alii diem Volcano sacrum.

41 **16.** Tertium genus mellis minime probatum silvestre,

---

8. 9 suauitas uisque **M***Gel.* -tas suisque **R**d^2. -tatis suisque *r.* 11 uberius d*v.* -ibus **M**. uerius *r.* 12 *et sqq. dist. ego. cfr. nov. luc. p. 34.* 13 tacitum **M** *edd. ante Barb.* 13. 14 aestiuum **M***v.* est- **R**^{2}d. estiu **R**^{1}. -ium **D**. -iam **a**. 14 confectum — 15. 16 ulceribus **M**. *om. rv.* 16 existimatus **R**. -amus **d**. 17 quo fit **MD**. quo sit **R**. cofit **a**. quod fit d*Gel.* | e *ego. om. ll.v* | *lacunam ego indicavi: cfr. nov. luc. p. 35.* | pingue **Da**d*v.* -ui **MR**. | o **MR**. *om. r.* 18 rore **M***v.* res **D**. re **Ra**. *om.* **d**. | concrescit **M***v.* cogr- **R**. eogr- **D**. eo cr- **ad**. 20 bonitatis **M**. grauit- *rv.* 22 acre **M***Gel.* re *r edd. ante Gel.* 23 ex aestiva *coni. Ianus coll. § 42.*

quod ericaeum vocant. convehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in silvis, ob id harenoso simile. gignit id maxime arcturi exortus ex a. d. pridie idus Septembres. quidam aestivam mellationem ad arcturi exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumni ab eo supersint dies XIIII, et ab aequinoctio ad vergiliarum occasum diebus XXXXVIII plurima sit erice. Athenienses 42
eam tetradicen appellant, Euboea sisyrum, putantque apibus esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia sit copia. haec ergo mellatio fine vindemiae et vergiliarum occasu idibus Novembribus fere includitur. relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, et semper eas partes favorum quae habeant erithacen. a bruma ad arcturi exortum 43
diebus LX somno aluntur sine ullo cibo. ab arcturi exortu ad aequinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant, sed etiamnum alvo se continent servatosque in id tempus cibos repetunt. in Italia vero hoc idem a vergiliarum exortu faciunt et in eum dormiunt. alvos quidam in eximendo 44
melle expendunt, ita diribentes quantum relinquant. aequitas quidem etiam in iis obstringitur, feruntque societate fraudata alvos mori. in primis ergo praecipitur lauti ut purique eximant mella. et furem mulierumque menses odere. cum eximantur mella, apes abigi fumo utilissimum, 45
ne irascantur aut ipsae avide vorent. fumo crebriore et ignavia earum excitatur ad opera, nam nisi incubavere, favos lividos faciunt. rursus fumo nimio inficiuntur, quando iniuriam celerrime sentiunt mella vel minimo contactu roris acescentia. et ob id inter genera servatur quod acapnum vocant.

---

1 ericaeum **Rd***v*. erig- **M**. eriteum **a**. iriceum **D**. 2 erice **M***v*. myrice **Rd**. in africe **D**. in africa **a**. 3 exortus ex *Sill.* -tu sex **d**. -tuus ex **DR**. -tuus et **M**. -tu ex **a**. 3. 4 a. d. pridie idus *Ianus.* d. *om.* **d**. ad. pr. id. **M**. aprit **R**. aprīl **D**. aprīli **a**. 8 eam *cod. Chiff.* iam **M**. tam **DR**. tum **a**. *om.* **d***v*. | tetradicen **M** *edd. ante Barb.* -alicem *cod. Chiff. index libri.* teradicen// **d**^{2}. terra dicent *r*. 13 habeant **Md**^{2} *in ras. v*. haecant **Da**. haec int **R**. 17 a *om.* **M**. 18 et **M***v*. *om. r*. 19 diribentes **MD** *edd. Gel.* -pentes **R**. -pientes **d**. -mentes **a** *edd. ante Gel.* 21 lauti ut **M**. ut lauti *rv*. 26 quando **M**. quarum *rv*.

46 (16) Fetus quonam modo progenerarent magna inter eruditos et subtilis fuit quaestio. apium enim coitus visus est numquam. plures existimavere ore confingi floribus compositos apte atque utiliter, aliqui coitu unius, qui rex in quoque appelletur examine. hunc esse solum marem, praecipua magnitudine, ne fatiscat. ideo fetum sine eo non edi, apesque reliquas tamquam marem feminas comitari, non tamquam ducem. quam probabilem alias sententiam fucorum proventus coarguit. quae enim ratio ut
47 idem coitus inperfectos generet alios? propior vero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. quippe nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores quae ceteras fugant. oestrus vocatur hoc malum,
48 quonam modo nascens, si ipsae fingunt? quod certum est, gallinarum modo incubant. id quod exclusum est primo vermiculus videtur candidus, iacens transversus adhaerensque ita ut pars cerae videatur. rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, sed statim pinniger. cetera turba cum formam capere coepit, nymphae vocantur, ut fuci serenes aut ce-
49 phenes. si quis alterutris capita demat prius quam pinnas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. tempore procedente instillant cibos atque incubant, tum maxime murmurantes, caloris, ut putant, faciendi gratia necessarii excludendis pullis, donec ruptis membranis quae singulos cingunt ovorum modo universum agmen emergat. spectatum hoc Romae consularis cuiusdam suburbano alvis cornu
50 lanternae tralucido factis. fetus intra XLV diem peragitur. fit in favis quibusdam qui vocatur clavus, amarae duritia cerae, cum fetum inde non eduxere, morbo aut

---

3 ore confingi **M**. oportere confici *rv*. 4 compositas **M**. -tis *rv*. *cfr. nov. luc. p. 35. 36.* | apte atque **R**. atque apte **M**. atque *r*. 5 appellatur **Rd**. 10 *post* coitus *edd. ante Sill. habent* alios perfectos (*cum* **R***?*). *om. ll*. 20 feneres **d**. serenes *r*. si- *v. dist. ego. cfr. nov. luc. p. 12*. 23 procedente *v*. -tes *ll*. 24 ut **R***v*. ve **Dd**. sue a^1. sui a^2. | necessarii *v*. -is *ll*. 29 clavus *ll*. clerus *edd. ante Hard*. clarus *Detl*. *sed v. nov. luc. p. 13. 14.*

ignavia aut infecunditate naturali. hic est abortus apium. protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus, regemque iuvenem aequalis turba comitatur. reges plures inchoantur, ne desint. postea ex his suboles 51
cum adulta esse coepit, concorde suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. duo autem genera eorum, melior *rufus*, *deterior* niger variusque. omnibus forma semper egregia et duplo quam ceteris maior, pinnae breviores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. multum etiam nitore a vulgo differunt.

17. (17) Quaerat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit 52
et quot Liberi patres et reliqua vetustatis situ obruta! ecce in re parva villisque nostris adnexa, cuius adsidua copia est, non constat inter auctores, rex nullumne solus habeat aculeum maiestate tantum armatus, an dederit quidem eum natura, sed usum eius illi tantum negaverit. illud constat, imperatorem aculeo non uti. mira plebei circa eum obedientia. cum procedit, una est totum exa- 53
men circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. reliquo tempore, cum populus in labore est, ipse opera intus circumit, similis exhortanti, solus inmunis. circa eum satellites quidam lictoresque adsidui custodes auctoritatis. procedit foras non nisi migraturo examine. 54
id multo intellegitur ante, aliquot diebus murmure intus strepente, adparatus indice diem tempestivum eligentium. si quis alam ei detruncet, non fugiat examen. cum processere, se qu*ae*que proximam illi cupit esse et in officio conspici gaudet. fessum umeris sublevant, validius fatigatum ex toto portant. si qua lassata defecit aut forte

---

4 ne desint *Barb.* nec desunt *ll.* 7 rufus, deterior *Ianus coll. § 59 et Arist. h. a. IX 40 p. 624 B, 22. V 21 p. 553 A, 24. om. ll. v.* 13 quod **Da.** | patris **a.** | uetustatis **d***v.* uenu- *r.* 14 assidua **d***v.* -uae **DR.** -ue **a.** 17 eius $\mathbf{R}^2\mathbf{d}^2$. mestis $\mathbf{d}^1$. estis $\mathbf{DR}^1$. esse **a.** | illi// tantum $\mathbf{d}^2$. illis tantum **Da.** illi statum $\mathbf{R}^1$. ille (-li **d**) statutum $\mathbf{R}^2\mathbf{d}^1$. 23 assidui **d***Gel.* adsidua *r.* 24 auctoritates **D.** -te **ad.** | foràs $\mathbf{a}^2\mathbf{d}v$. -ris $\mathbf{a}^1$. -res *r.* | migraturo **d***v.* -tur *r.* 28 quaeque *v.* q; $\mathbf{d}^1$. quoque *r.* | et **ad***v. om. r.*

aberravit, odore persequitur. ubicumque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt.

55 (18) Tunc ostenta faciunt privata ac publica, uva dependente in domibus templisque, saepe expiata magnis eventibus. sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suavitatem illam praedulcis eloquii portendentes. sedere in castris Drusi imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua haruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper.

56 duce prenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur migratque ad alios. esse utique sine rege non possunt. invitae autem interemunt eos, cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si proventus desperatur. tunc et

57 fucos abigunt. quamquam et de his video dubitari propriumque iis genus esse aliquos existimare, sicut furibus, grandissimis inter illos, sed nigris lataque alvo, ita appellatis, quia furtim devorent mella. certum est ab apibus fucos interfici. utique regem non habent. *et* quo modo sine aculeo nascantur in quaestione est.

58 Umido vere melior fetus, sicco mel copiosius, quod si defecit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinae proposito. at illae contra dirigunt aciem, et, si custos adsit, alterutra pars, quae sibi favere sensit, non adpetit eum. ex aliis quoque saepe dimicant causis duasque acies contrarias duosque imperatores instruunt, maxime rixa in convehendis floribus exserta et suos quibusque evocantibus, quae dimicatio iniectu pulveris aut fumo tota discutitur. reconciliantur vero lacte vel aqua mulsa.

59 **18.** (19) Apes sunt et rusticae silvestresque, horridae aspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore praestantes. urbanarum duo genera: optimae breves variaeque et in rotunditatem compactiles, deteriores longae et

---

1 consedit **d***v.* conc- *r.* 18 et quo *ego.* quo **M.** ęquo **d.** equo *r.* sed quo *v.* 20 melior **M***v. om. r.* 21 deficit **R.** 22 derigunt **M.** | et **M***v. om.* **d.** ei *r.* 24. 25 duasque **M.** easque *rv.* 25 duosque **M.** duo *rv.* 26 exserta **M d**^{2}. inserta **d**^{1}. exerta **Da.** exorta **R***(?)v.* 28 reconciliantur *edd. ante Hard.* -atur *ll. Hard.*

quibus similitudo vesparum, etiamnum deterrimae ex iis pilosae. in Ponto sunt quaedam albae, quae bis in mense mella faciunt, circa Thermodontem autem fluvium duo genera, aliarum quae in arboribus mellificant, aliarum quae sub terra triplici cerarum ordine, uberrimi proventus. aculeum apibus dedit natura ventri consertum. ad unum 60
ictum hoc infixo quidam eas statim emori putant, aliqui non nisi in tantum adacto ut intestini quippiam sequatur, sed fucos postea esse nec mella facere velut castratis viribus pariterque et nocere et prodesse desinere. est in 61
exemplis equus ab iis occisus. odere foedos odores proculque fugiunt, sed et fictos; itaque unguenta redolentes infestant. ipsae plurimorum animalium iniuriis obnoxiae. inpugnant eas naturae eiusdem degeneres vespae atque crabrones, etiam e culicum genere qui vocantur muliones, populantur hirundines et quaedam aliae aves. insidiantur aquantibus ranae, quae maxima earum est operatio tum cum subolem faciunt. nec hae tantum quae stagna rivos- 62
que obsident, verum et rubetae veniunt ultro adrepentesque foribus portas sufflant. ad hoc statio provolat confestimque abripitur. nec sentire ictus apium ranae traduntur. inimicae et oves difficile se e lanis earum explicantibus. cancrorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur.

(20) Quin et morbos suapte natura sentiunt. index 63
eorum tristitia torpens et cum ante fores in teporem solis promotis aliae cibos ministrant, cum defunctas progerunt funerantiumque more comitantur exsequias. rege 64
ea peste consumpto maeret plebes ignavo dolore, non cibos convehens, non procedens. tristi tantum murmure

---

1 deterrimae **d***v.* -minae **MD**. -mine **R**. teterrimae **a**. 7 confixo **M**. 9 facere **Md***v.* -ciunt *r.* | uelut **M***v.* sed ut *r.* 11 equus *ego.* equos (= equus) *ll.v.* | occisus **M**. -sos *rv. cfr. nov. luc. p. 31 et VII 35 extr. VIII 180.* 17 eorum **M**. 20 portas **M**. pertas **DR**^{1}. per eas **a** *ed. Gel.* repertas **R**^{2}. aperta **d**. *cfr. nov. luc. p. 93.* | statio *Ianus coll. § 20.* spatio *ll. edd. ante Dal. om. Dal.* 22 e **M***v. om. r.* 25 morbos **M***v.* mortuos **D**^{1}**R**^{2}**a**. -tuus *r.* | suae apte **a**. suraptae **D**.

glomeratur circa corpus eius. subtrahitur itaque diductae multitudini. alias spectantes exanimem luctum non minuunt. tunc quoque, ni subveniatur, fame moriuntur. hilaritate igitur et nitore sanitas aestimatur. **19.** sunt et operis morbi. cum favos non explent, claron vocant. item blapsigonian, si fetum non peragant.

65 (21) Inimica et echo est resultanti sono, qui pavidas alterno pulset ictu. inimica et nebula. aranei quoque vel maxime hostiles. cum praevaluere ut intexant, enecant alvos. papilio etiam, hic ignavus et inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. nam et ipse ceras depascitur et relinquit excrementa, e quibus teredines gignuntur. fila etiam araneosa, quacumque
66 incessit, alarum maxime e lanugine obtexit. nascuntur et in ipso ligno teredines quae ceras praecipue adpetunt. infestat et aviditas pastus, nimia florum satietate verno maxime tempore alvo cita. oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, praecipue si capite
67 uncto in sole ponantur. aliquando et ipsae contrahunt mortis sibi causas, cum sensere eximi mella, avide vorantes, cetero praeparcae et quae alioqui prodigas atque edaces non secus ac pigras et ignavas proturbent. nocent et sua mella ipsis inlitaeque ab aversa parte moriuntur. tot hostibus, tot casibus — et quotam portionem eorum commemoro? — tam munificum animal expositum est. remedia dicemus suis locis; nunc enim sermo de natura est.

68 **20.** (22) Gaudent plausu atque tinnitu aeris eoque convocantur. quo manifestum est auditus quoque inesse sensum. effecto opere, educto fetu, functae munere omni exercitationem tamen sollemnem habent, spatiataeque in

---

1 diductae **Dd**. -te **R**. -ta **a**. deducte **M**. 2 multitudini **Md**^{2}. -ne *r*. 5 non *om*. **Dad**^{1}. 6 peragunt **Ra**. 8 pulset **R** *e corr. v*. -se **Da**. -sę **d**. sulset **M**. | ictu **MRv**. situ **Da**. sit **d**. 10 hic **M**. *om. rv*. 12 et crementa **M**. | e **M**. *om. rv*. 14 e **M**. *om. rv*. | languine **D**. -gine **R**^{1}. -guidae **a**. 22 et **Md**^{2}. *om*. **d**^{1}. atque *rv*. 23 aduersa **DRd**. 30 functae **M**. -to *rv*. | muneri **DR**^{1}**ad**.

aperto et in altum elatae, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. vita his longissima, ut prospere in- 69
imica ac fortuita cedant, septenis annis. universas alvos numquam ultra decem annos durasse proditur. sunt qui mortuas, si intra tectum hieme serventur, dein sole verno torreantur ac ficulneo cinere tepido foveantur, putent revivescere; (23) in totum vero amissas reparari ven- 70
tribus bubulis recentibus cum fimo obrutis, Vergilius iuvencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabaeos, mutante natura ex aliis quaedam in alia. sed horum omnium coitus cernuntur. et tamen in fetu eadem prope natura quae apibus.

21. (24) Vespae in sublimi e luto nidos faciunt, in 71
his ceras, crabrones cavernis aut sub terra. et horum omnium sexangulae cellae, cerae autem e cortice, araneosae. fetus ipse inaequalis ut barbaris, alius evolat, alius in nympha est, alius in vermiculo, et autumno, non vere, omnia ea. plenilunio maxime crescunt. vespae quae 72
ichneumones vocantur — sunt autem minores quam aliae — unum genus ex araneis peremunt, phalangium appellatum, et in nidos suos ferunt, deinde inlinunt et ex iis incubando suum genus procreant. praeterea omnes carne vescuntur contra quam apes quae nullum corpus attingunt. sed vespae muscas grandiores venantur amputatoque iis capite reliquum corpus auferunt. crabronum silvestres 73
in arborum cavernis degunt, hieme ut cetera insecta con-

---

1 elatae **M**. datae *rv.* | egyris **Dd**^{2}. egiris **Ra**. | editis *v.* -ti **M**. -tus *r.* 2 his **M**. est *r.* eis *v.* | ut **Mdv**. aut r. 3 *dist. Detl.* | universas alvos *Madvigius adv. crit. II p. 525.* -sa saluos **M**. -sa aluos *rv.* 6 ac — foueantur **Mdv**. *om. r.* | tepido *coni. Moneus.* t.pido **M**. totidem tepide *cod. Chiff.* toto die *v.* 10 scarabaeos **M***v*. -orum *r.* 11 ex aliis — cernuntur *om.* **R**. ex aliis — 12 in fetu *om.* **d**^{1}. 16 cerae **M**. -ra *r Hard.* | e **M***ed. Bas. om. r.* | corticea **d** *Hard.* | araneus effetus **R**. et araneosa fetus **d** *Hard.* 17 ut barbaris **M**. -rus *edd. vett.* et -rus *r Barb.* et varius *Detl. ceterum cfr. Arist. h. a. V 23 p. 555 A, 1.* 18 uere **M**. uerno *rv.* 25 amputatoque **M**. -to *rv.* 26 crabrones **R** *e corr.*

duntur, vita bimatum non transit. ictus eorum haud temere sine febri est. auctores sunt ter novenis punctis interfici hominem. aliorum qui mitiores videntur duo genera: opifices, minores corpore, qui *mo*riuntur hieme,
74 matres quae biennio durant. hi et clementes. nidos vere faciunt fere quadrifores, in quibus opifices generentur. his eductis alios deinde maiores nidos fingunt, in quibus matres futuras producant. iam tum opifices funguntur munere et pascunt eas. latior matrum species, dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. et *his* sui fuci. quidam opinantur omnibus his ad hiemem decidere aculeos. nec crabronum autem nec vesparum generi reges aut examina, sed subinde renovatur multitudo subole.

75 **22.** (25) Quartum inter haec genus est bombycum, in Assyria proveniens, maius quam supra dicta. nidos luto fingunt salis specie, adplicatos lapidi, tanta duritia ut spiculis perforari vix possint. in his ceras largius quam apes faciunt, dein maiorem vermiculum.

76 (26) Et alia horum origo. ex grandiore vermiculo gemina protendens sui generis cornuum urica fit, dein quod vocatur bombylis, ex ea necydallus, ex hoc in sex mensibus bombyx. telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quae bombycina appellatur. prima eas redordiri rursusque texere invenit in Coo mulier Pamphile, Platae filia, non fraudanda gloria excogitatae rationis ut denudet feminas vestis.

77 **23.** (27) Bombycas et in Coo insula nasci tradunt,

---

1 hau **M**. 2 temeres **R**. emeres **d**. | sine **M***v*. sin **D**. in *r*. 4 moriuntur *v ex Arist. h. a. IX 41 p. 628 A, 4.* ori- *ll.* 5 *an* hae et? *cfr. Arist. l. l. v. 3.* 6 generantur **R** *e corr.* **d**. 10 his *v*. in *ll*. 11 suo **a**. | fuci **d***v*. foci **DR**. foti **a**. 15 quartum **d***v*. -rum *r*. 17 lapidi *v*. -de **d**^{2}. latide *r*. 18 in his **Rd**. ut us **D**. ut **a**. | largius *ll.v, sed Arist. h. a. V 24 p. 555 A 18* ὠχρότερος. 20 ex **d**. ea *r edd. vett.* e *Barb*. 21 suis **DR**. | urica *coni. Hard.* -cas *ll.* eruca *v*. | fi **R**. 22 incydalis **d**. 25 redordori **D**^{1}. retorderi **d**. -rqueri **a**. 26 Platae *cod. Chiff.* Πλάτεω *Arist. h. a. V 19 p. 551 B, 16.* plateae *rv*. 28 tradunt *edd. Gel.* -tur *ll.*

cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terrae halitu animante. fieri autem primo papiliones parvos nudosque, mox frigorum inpatientia villis inhorrescere et adversus hiemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem. in vellera hanc ab iis cogi subigique unguium carminatione, mox trahi in tramas, tenuari ceu pectine, postea adprehensam corpori involvi nido volubili. tum ab homine tolli 78
fictilibusque vasis tepore et furfurum esca nutriri, atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. quae vero capta sint lanifica umore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. nec puduit has vestes usurpare etiam viros levitatem propter aestivam. in tantum a lorica gerenda discessere mores ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

24. (28) Araneorum his non absurde iungatur natura 79
digna vel praecipua admiratione. plura autem sunt genera nec dictu necessaria in tanta notitia. phalangia ex iis appellantur quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, adsultim ingredientium. altera eorum species nigri prioribus cruribus longissimis. omnibus internodia terna in cruribus. luporum minimi non texunt. maiores 80
in terra, et cavernis exigua vestibula praepandunt. tertium eorundem genus erudita operatione conspicuum. orditur telas tantique operis materiae uterus ipsius sufficit, sive

---

1 florem **M***v*. -re *r*. 2 halitu **M***v*. -tum *r*. 2. 3 papiliones paruos **Md***v*. -nis -uo *r*. 5 lanuginem **MR***v*. -ne *r*. | in **M** *edd. ante Hard. om. r. dist. Url. vind. n. 201.* 6 cogi subigique **M** *edd. ante Hard.* cogique **d**. -quae **R**. coique **D**. quoqui **a**. 7 in tramas *Ianus coll. § 81.* in terram **a d**. inter ramos **M***rv*. 9 nutriri **Md***v*. nutri *r*. | c& quae **R**. 10 alia **M***v*. -as *r*. 11 pensa (-sas **d**) dimitti **Md***v*. pensandi mitti (dim- **R**) *r*. | carpta *Detl.* | sint **Md***v*. sit *r*. | lanifica **M**. -ificia **Ra***v*. -eficia **d**. -ifacia **D**. lanicia *coni. Ianus.* | umorem **Da**. -re/// **d**. 12 iunceo **Md**^{2}*v*. tunceo *r*. | fuso **M***v*. fuco *r*. 13 leuitate propterea **Dad**. 18 praecipua **M** *ed. Bas.* -uae **D**. -ue *r*. 21 specie **M**. 22 longissimis — 23 cruribus *om.* **Rd**. 24 in terra **M** *edd. ante Hard. cfr. Arist. h. a. IX 39 p. 623 A, 3.* interna *r Hard.* | cavernis **M** *ed. Gel.* -nā *r*.

ita corrupta alvi natura stato tempore, ut Democrito placet, sive est quaedam intus lanigera fertilitas, tam moderato ungue, tam tereti filo et tam aequali deducit sta-
81 mina, ipso se pondere usus. texere a medio incipit circinato orbe subtemina adnectens, maculasque paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus ex angusto dilatans indissolubili nodo inplicat. quanta arte celat pedicas a scutulato rete grassantes! quam non ad hoc videtur pertinere crebratae pexitas telae et quadam politurae arte ipsa per se tenax ratio tramae! quam laxus ad flatus
82 ac non respuenda quae veniant sinus! derelicta lasso praetendi summa parte arbitrere licia. at illa difficile cernuntur atque ut in plagis lineae offensae praecipitant in sinum. specus ipse qua concamaratur architectura! et contra frigora quanto villosior! quam remotus a medio aliudque agenti similis, inclusus vero sic ut sit necne intus aliquis cerni non possit! age firmitas, quando rum-
83 pentibus ventis! qua pulverum mole degravante! latitudo telae saepe inter duas arbores, cum exercet artem et discit texere, longitudo fili a culmine ac rursus a terra, per illud ipsum velox reciprocatio, subitque pariter ac fila deducit. cum vero captura incidit, quam vigilans et paratus accursus! licet extrema haereat plaga, semper in medium currit, quia sic maxime totum concutiendo in-
84 plicat. scissa protinus reficit ad polituram sarciens. namque et lacertarum catulos venantur os primum tela involventes et tunc demum labra utraque morsu adprehendentes, amphitheatrali spectaculo, cum contigit. sunt ex eo et auguria. quippe incremento amnium futuro telas suas

---

2 intus *ll. (praeter* **M** *qui hic deficit) v. an* in cute? *cfr. Arist. l. l. v. 32* 3 et tam *v.* etiam *ll.* 8 a **R** *Brot. om. r.* | gresantes **Dad.** 9 quadam *v.* quaed- *ll.* 10 laxus *v.* lux- *ll.* 12 licia at *Hard.* licea at **DRd.** liceat **a** *edd. vett.* 15 quanto **d** *v.* -ndo *r.* 16 agenti *edd. ante Hard. cfr. nov. luc. p. 25.* -tis *cod. Chiff. Hard.* genti **a.** -tis *r.* | necne *v.* necte *ll.* 17 possit *v.* potest *ll.* | age *v.* ager *ll.* 20 discit *v.* -cet *ll.* | filo **Rd.** | a culmine *v.* acumine *ll.* 22 accursus **R.** acu- **D.** ac rursus **d.** ad cursum **a** *v.* 24 quia **d** *ed. Gel.* ex (et $\mathbf{R}^2$) quia **DR.** ex qua **a.** ex quo *edd. ante Gel.*

altius tollunt. iidem sereno *non* texunt, nubilo texunt, ideoque multa aranea imbrium signa sunt. feminam putant esse quae texat, marem qui venetur. ita paria fieri merita coniugio.

(29) Aranei conveniunt clunibus, pariunt vermiculos 85 ovis similes. nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est. pariunt autem omnia in tela, sed pars a .... que saliunt atque *fila* emittunt. phalangia tantum in ipso specu incubant magnum numerum qui, ut emersit, matrem consumit, saepe et patrem. adiuvat enim incubare. pariunt autem et trecenos, ceterae pauciores. et incubant triduo. consummantur aranei quater septenis diebus.

25. (30) Similiter his et scorpiones terrestres vermi- 86 culos ovorum specie pariunt similiterque pereunt, pestis inportuna, veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu et feminis fere in totum, viris autem matutino, exeuntes cavernis priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant venenum. semper cauda in ictu est nulloque 87 momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. ferit et obliquo ictu et inflexo. venenum ab his candidum fundi Apollodorus auctor est in novem genera discriptis per colores maxime, supervacuo, quoniam non est scire quos minime exitiales praedixerit. geminos quibusdam aculeos esse, maresque saevissimos — nam coitum iis tribuit —, intellegi autem gracilitate et longitudine. ve- 88 nenum omnibus medio die, cum incanduere solis ardori-

---

1 non texunt *v.* texunt **R**. -xit *r.* 3 venetur *Hard.* -natur *ll.* 7 vix ulla *v.* uia uix $\mathbf{R}^2$. uiae ulla **a**. uiacula **d**. -lla *r.* 8 tela sed *Sill.* -as et *ll.* -as sed *Pint.* | pars a ... que saliunt *ego coll. Arist. h. a. V 27 p. 555 B, 1 sqq. periisse videntur:* (a)liqua tantum ex parte circumdata tela, pars in sinu orbiculato. non omnes pulli simul nascuntur statim(que). sparsa quas aliud (aliunt **d**) *ll.* sparsa (expansa *edd. ante Gel.*) quia saliunt *v.* 9 fila *ego coll. Arist. l. l.* in **DRa**. m̄ **d**. ita *v.* 12 trecenos *codd. Brot.* -ntos *Barb. ex Arist. l. l. v. 15.* tric- *ll. v.* 14 scorpionibus **Dad**. 21 ne **d***v.* nec *r.* 22 inflexo *ed. Gel.* -xu *ll.* 24 supervacuo *Pint.* -uos *ll. edd. ante Hard.*

bus, itemque, cum sitiunt, inexplebiles potus. constat et septena caudae internodia saeviora esse. pluribus enim sena sunt. hoc malum Africae volucre etiam austri faciunt pandentibus bracchia ut remigia sublevantes Apollodorus idem plane quibusdam inesse pinnas tradit.
89 saepe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quasi quaestus sui causa peregrinis malis implevere Italiam, hos quoque importare conati sunt, sed vivere intra Siculi caeli regionem non potuere. visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multisque aliis in locis ut
90 circa Pharum in Aegypto. in Scythia interemunt etiam sues alioquin vivaciores contra venena talia, nigras quidem celerius, si in aquam se inmerserint. homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in vino. magnam adversitatem oleo mersis et stellionibus putant esse, innocuis dumtaxat iis qui et ipsi carent sanguine, lacertarum figura; aeque scorpiones in totum nulli nocere quibus non
91 sit sanguis. quidam et ab ipsis fetum devorari arbitrantur. unum modo relinqui sollertissimum et qui se ipsius matris clunibus inponendo tutus et a cauda et a morsu loco fiat. hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores superne conficiat. pariuntur autem undeni.

26. (31) Chamaeleonum stelliones hi quodammodo naturam habent, rore tantum viventes praeterque araneis.
92 (32) Similis cicadis vita, quarum duo genera: minores quae primae proveniunt et novissimae pereunt, sunt autem mutae. sequens est volatura .... quae canunt, vocantur achetae et, quae minores ex his sunt, tettigonia. sed illae magis canorae. mares canunt in utroque genere, feminae

---

1 inexplebiles (expl- **M**.) *v*. -li **dT**. -le *r*. | potuus **MRDa**. -tu **d***v*. 7 quasi **M**. *om. rv*. 13 inmerserint **M***v*. -it *r*. 15 et **M** *ed. Gel.* sed *r*. 17 aeque *ego noc. luc. p. 34 n. 12* atque *ll. v*. 24 araneis **M***v*. -ei *r*. 27 mutae **d** *ed. Gel.* multae *r*. | uolatur aquae $\mathbf{R}^1$. -tur ea quae $\mathbf{R}^2$. -tura ea quae **d**. -tu rara; quae *ed. Gel. sed v. Schneiderum ad Colum. VIII 9, 1.* | *lacunam ego indicavi coll. Arist. h. a. V 30 init. periisse videntur:* grandiorum et ocius pereuntium. *in codd. Romanis Barbarus legebat:* item maiores quae canunt. 28 tettigonia *Sill. cfr. Arist. l. l.* -iae *codd. Barb.* tetogoniae $\mathbf{a}^2$. -ia *r*.

silent. gentes vescuntur his ad orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. ante coitum mares praeferunt, a coitu feminas, ovis earum corrupti, quae sunt candida. coitus supinis. asperitas praeacuta in dorso, qua ex- 93
cavant feturae locum in terra. fit primo vermiculus, deinde ex eo quae vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia evolant, noctu semper, primo nigrae atque durae. unum hoc ex iis quae vivunt et sine ore est. pro eo quiddam aculeatorum linguis simile, et hoc in pectore, quo rorem lambunt. pectus ipsum fistulosum. hoc canunt achetae, ut dicemus. de cetero in ventre nihil est. ex- 94
citatae cum subvolant, umorem reddunt, quod solum argu- 266
mentum est rore eas ali. iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. oculis tam hebetes ut, si quis digitum contrahens ac remittens adpropinquet *iis*, transeant. quidam duo alia genera faciunt earum, surcullariam quae sit grandior, frumentariam quam alii avenariam vocant. apparet enim simul cum frumentis arescentibus. **27.** ci- 95
cadae non nascuntur in raritate arborum — idcirco non sunt Cyrenis *nisi* circa oppidum — nec in campis nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. est quaedam et iis locorum differentia. *in* Milesia regione paucis sunt locis, sed in Cepha*lla*nia amnis quidam paenuriam earum et copiam dirimit. at in Regino agro silent omnes, ultra flumen in Locrensi canunt. pinnarum illis natura quae apibus, sed pro corpore amplior.

28. (33) Insectorum autem quaedam binas gerunt 96

---

3 oua a^2. | corrupta a^2. -tis **d**. 6 corrupto **R**. 9 aculeatorum *coni. Dal. ex Arist. h. a. IV 7 p. 532 B, 12.* -tarum *ll. Hard.* -tum *edd. ante Hard.* 11 dicemus *Detl. coll. § 266.* -imus *ll.* diximus *v. cfr. Noltenius quaest. Plin. p. 23.* 15 adpropinquet iis *Ianus.* -quens DR^1. -ques R^2. -quans **a**d. | transeat **Da**. -eant velut folia *edd. vett.* -eant velut in folia *Barb. edd. ante Sill. (ex Arist. h. a. V 30 extr.)* 20 nisi *Schlengerus philol. XII p. 301. cfr. Arist. h. a. V 30 p. 566 A, 22. 23. om. ll. v.* 22 differentia. in Milesia *v. cfr. Arist. h. a. VIII 28 p. 605 B, 26.* mil- differ- *ll.* | pauci sunt loci **Dad**. 23 Cephallania *Sill. coll. XXXII 18 et Arist. l. l.* -alenia *v.* cephania *ll.* 26 pro **MRd***v.* quae *r*.

pinnas, ut muscae, quaedam quaternas, ut apes. membranis et cicadae volant. quaternas habent quae aculeis in alvo armantur. nullum cui telum in ore pluribus quam binis advolat pinnis. illis enim ultionis causa datum est, his aviditatis. nullis eorum pinnae revivescunt avulsae. nullum cui aculeus in alvo bipenne est.

97 (34) Quibusdam pinnarum tutelae crusta supervenit, ut scarabaeis, quorum tenuior fragiliorque pinna. his negatus aculeus, sed in quodam genere eorum grandi cornua praelonga, bisulcis dentata forficibus in cacumine, cum libuit, ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur, lucavos vocat hos Nigidius.

98 aliud rursus eorum genus qui e fimo ingentes pilas aversi pedibus volutant parvosque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fetus sui nidulantur. volitant alii magno cum murmure aut mugitu, alii focos et *s*trata crebris foraminibus excavant nocturno stridore vocales. lucent ignium modo noctu laterum et clunium colore lampyrides, nunc pinnarum hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratae, non ante matura pabula aut post desecta con-

99 spicuae. e contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt in balineis maxime umido vapore prognatae. fodiunt ex eodem genere rutili atque praegrandes scarabaei tellurem aridam favosque parvae et fistulosae modo spongiae medicato melle fingunt. in Threcia iuxta Olynthum locus est parvus in quo unum hoc animal ex-

100 animatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. pinnae insectis omnibus sine scissura. nulli cauda nisi scorpioni. hic eorum solus et bracchia habet et in cauda spiculum. reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet, item culici et quibusdam muscis, omni-

---

4 est **M** *edd. Gel.* et *r.* 5 reuiuescunt **M***v.* -scere *r.* 7 crusta **R***v.* crista **M***r.* 12 lucanos **a***v.* 16 strata *M. Hauptius Hermae III p. 149 coll. Vitruvii X 19.* prata *ll.v.* parietes *Detl.* 21 blattis **Md** *edd. Gel.* blatus *r.* blatta.is *Detl.* 22 balineis **R.** -eas **Md.** ualineas **D.** balneas **a.** 27 ob hoc **Da.** ob hic $\mathbf{R}^1$. ubi **d.** ob id $\mathbf{R}^2\mathbf{T}$. 28 nisi **a***v.* sine *r.* | scorpioni **d***v.* -ne *r.* 30 ut **R***v. om. r.*

bus autem his in ore et pro lingua. sunt hi aculei quibusdam hebetes neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. nec sunt talibus dentes. aliis cornicula ante oculos praetenduntur ignava, ut papilionibus. quaedam insecta carent pinnis, ut scolopendra.

29. (35) Insectorum pedes quibus sunt in obliquum 101
moventur. quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locustis.

Hae pariunt in terram demisso spinae caule ova condensa autumni tempore. ea durant hieme. e terra subsequenti anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes et sine cruribus pinnisque reptantes. itaque vernis aquis intereunt ova, sicco vere maior proventus. alii duplicem 102
earum fetum geminumque exitium tradunt, vergiliarum exortu parere, deinde ad canis ortum obire et alias renasci. quidam arcturi occasu renasci. mori matres, cum pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascente qui eas strangulat. eodem tempore mares obeunt. tam frivola ratione morientes serpentem, cum libuit, necant singulae, faucibus eius adprehensis mordicus. non nascuntur *nisi* rimosis locis. in India ternum pedum 103
longitudinis esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum praebere, cum inaruerint. est et alius earum obitus. gregatim sublatae vento in maria aut stagna decidunt. forte hoc casuque evenit, non, ut prisci existimavere, madefactis nocturno umore alis. iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri continuata plurium dierum — quod maxime miremur — fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. deorum irae pestis ea in- 104

---

1 *dist. ego.* | lingue R^2d. -gu R^1. 5 ignaota R^1. | aut **Da**. 8 longiores R^2d. -ris *r*. 10 dimisso **Da**. 11 *dist. Ianus.* | e *om.* **d**. sub *v*. 19 obeunt *v*. -tes *ll*. 20 friuula a. -bula **DR**. | cum **d***v*. curri *r*. 22 nisi rimosis *Hard.* in prim- d^2T. in rim- **M***r*. nisi in planis et rimosis *edd. ante Hard. cfr. Arist. h. a. V 28 p. 556 A, 5.* 23 serrarum **M***v*. sed rarum *r*. 24 est et **Md***v*. esset *r*. 28 ignari **Md***v*. in mari *r*. 31 deorum irae **M** *cod. Chiff. v*. dierum mire (-rae R^1d. imbre R^2) *r*.

tellegitur. namque et grandiores cernuntur et tanto volant pinnarum stridore, ut [aliae] alites credantur, solemque obumbrant sollicitis suspectantibus populis, ne suas operiant terras. sufficiunt quippe vires et, tamquam parum sit maria transisse, inmensos tractus permeant diraque messibus nube contegunt, multa contactu adurentes, omnia vero morsu erodentes et fores quoque tectorum.

105 Italiam ex Africa maxime coortae infestant, saepe populo Romano ad Sibyllina coacta remedia confugere inopiae metu. in Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo ova obterendo, dein fetum, postremo 106 adultas, desertoris poena in eum qui cessaverit. et in Lemno insula certa mensura praefinita est quam singuli enecatarum ad magistratus referant. graculos quoque ob id colunt adverso volatu occurrentes earum exitio. necare et in Syria militari imperio coguntur. tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis et hae in cibo gratae.

107 Vox earum proficisci ab occipitio videtur. eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo maxime aequinoctia, sicut cicadae circa solstitium. coitus locustarum qui et insectorum omnium quae coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudae reflexo tardoque digressu. minores autem in omni hoc genere feminis mares.

108 **30.** (36) Plurima insectorum vermiculum gignunt, nam et formicae similem ovis vere. et hae communicant laborem, ut apes, sed illae faciunt cibos, hae condunt. ac si quis comparet onera corporibus earum, fateatur

---

2 *uncos posui cum Detl.* 3 obumbrant *ed. Gel.* -antes **dT**. -ans **M***r*. -rent *edd. vett.* 5 diraque **Md***v*. -ram- *r*. 6 nubem **ad**. 7 moru **D**. in orbe **a**. | rodentes **a**. 8. 9 populo Romano *Ianus*. PR· **M**. populo *rv*. 9 coacto **M***v*. -arto *r*. 11 obterendo **M***v*. obce- **D**. opce- **R**. obicere **a**. deterendo **dT**. 12 poena in *v*. -nam **R**^{2}. -narum **R**^{1}. -nam in **M***r*. 19 existimantes **Da**. 20 terendo *v*. -dos *ll*. 26. 27 *dist. ego*. 27 hae *v*. haec *ll. cfr. X 85*. | communicant *ego*. -tes *ll. cfr. v. 3* (obumbrant) *et p. 233, 19* (obeunt). 28 ut apes sed illae **R**^{2} *ed. Gel.* sed apes utiles (-lae **D**. uti ille **R**^{1}) *rv*.

nullis portione vires esse maiores. gerunt ea morsu. maiora aversae postremis pedibus moliuntur umeris obnixae. et iis rei publicae ratio, memoria, cura. semina 109
adrosa condunt, ne rursus in frugem exeant e terra, maiora ad introitum dividunt, madefacta imbre proferunt atque siccant. operantur et noctu plena luna, eaedem interlunio cessant. iam in opere qui labor, quae sedulitas! et quoniam ex diverso convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. quae tunc earum concursatio, quam diligens cum 110
obviis quaedam conlocutio atque percontatio! silices itinere earum attritos videmus et opere semitam factam, ne quis dubitet et qualibet in re quid possit quantulacumque adsiduitas. sepeliunt inter se viventium solae praeter hominem. non sunt in Sicilia pinnatae.

31. Indicae formicae cornua Erythris in aede Her- 111
culis fixa miraculo fuere. aurum hae cavernis egerunt terrae in regione septentrionalium Indorum qui Dardae vocantur. ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum. erutum hoc ab iis tempore hiberno Indi furantur aestivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis, quae tamen odore sollicitatae provolant crebroque lacerant quamvis praevelocibus camelis fugientes. tanta pernicitas feritasque est cum amore auri.

32. (37) Multa autem insecta et aliter nascuntur, at- 112
que in primis ex rore. insident hic raphani folio primo vere et spissatus sole in magnitudinem milii cogitur. inde porrigitur vermiculus parvus et triduo mox uruca, quae adiectis diebus accrescit, inmobilis, duro cortice. ad tactum tantum movetur, araneo accreta quam chrysallidem appellant. rupto deinde eo cortice volat papilio.

---

1 portatione **R**^{2}. 6 eadem **Dad.** 9 dies *ll.v.* indices *Detl.* 17 hae **D.** hee **d.** he **D.** e **a.** ex *v.* | egerunt **R**^{2}*v.* ger- *r.* 18 terrae *v.* -ra *ll.* 19 fedium **d.** faed- **Da.** 26 ex rore *v.* rore **R**^{2}. ex ore *r.* 27 uere et **R**^{2}*v.* uereatur **d**^{1}. -satur **d**^{2}. uerset *r.* 28 porrigitur **R**^{2}**a***Gel.* corr- **D.** rigitur **R**^{1}. oritur **d** *edd. ante Gel.* 30 accreta **d***Hard.* -to **R.** occreta **D.** hoc creta **a.** Haec eruca *edd. ante Hard.* 31 eo *om.* **R.**

113 **33.** (38) Sic quaedam ex imbri generantur in terra, quaedam et in ligno. nec enim cossi tantum in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur et alia ubicumque umor est nimius. (39) sicut intra hominem taeniae tricenum pe-
114 dum, aliquando et plurium longitudine. iam in carne exanima et viventium quoque hominum capillo, qua foeditate et Sulla dictator et Alcman ex clarissimis Graeciae poetis obiere. hoc quidem et aves infestat, phasianas
115 vero interemit nisi pulverantes sese. pilos habentium asinum tantum inmunem hoc malo credunt et oves. gignuntur autem et vestis genere, praecipue lanicio interemptarum a lupis ovium. aquas quoque quasdam quibus lavemur fertiliores eius generis invenio apud auctores, quippe cum etiam cerae id gignant quod animali*um* minimum existimatur. alia rursus generantur sordibus a radi*is* solis, posteriorum lascivia crurum petauris*tae*. alia pulvere umido in cavernis volucria.

116 **34.** (40) Est animal eiusdem temporis, infixo semper sanguini capite vivens atque ita intumescens, unum animalium cui cibi non sit exitus. dehiscit cum nimia satietate, alimento ipso moriens. numquam hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. in ovibus et capris hoc solum. aeque mira sanguinis et hirudinum in palustri aqua sitis. namque et hae toto capite conduntur. est volucre canibus peculiare suum malum, aures maxime lancinans quae defendi morsu non queant.

117 **35.** (41) Idem pulvis in lanis et veste tineas creat, praecipue si araneus una includatur. sitit enim et omnem umorem absorbens ariditatem ampliat. hoc et in chartis

---

1 inde **a**. imbri *r*. 3 alia **d***v*. ali **Da**. *om*. **R**. 6 exanima $\mathbf{R}^2$. -im *r*. 9 sese *v*. ese $\mathbf{R}^2$. esse *r*. 14 animalium *v*. -al id *ll*. 15 rursus — 16 petauristae *om*. **R**. *addita erant in margine, sed perierunt praeter ultimum* ris. 15 a radiis *cod. Dal*. -di **D**. -dio **a** *Hard*. aridi (soli) **d** *edd. ante Hard*. 16 petauristae *Hard*. -ristarum *Barb*. -ris *ll*. 19 sanguini **d***v*. -ne *r*. 20 cum **d***v*. cui *r*. 21 nonnumquam *coni. Pint*. 23 e mira **Da**. est mira *edd. ante Hard*. 27 queant **d**. -unt *rv*. 29 sitit *v*. sititur *ll*.

nascitur. est earum genus tunicas suas trahentium quo cocleae modo. sed harum pedes cernuntur. spoliatae *exspirant*. si accrevere, faciunt chrysallidem. ficarios cu- 118
lices caprificus generat, cantharidas vermiculi ficorum et piri et peuces et cynacanthae et rosae. venenum hoc remedia secum habet. alae medentur, quibus demptis letale est. rursus alia genera culicum acescens natura gignit, quippe cum et in nive * inveniantur vetustiore vermiculi * rutili — nam et ipsa nix vetustate rufescit — hirti pilis, * in Media quidem candidi *, grandiores torpentesque.

36. (42) Gignit aliqua e*t* contrarium naturae elemen- 119
tum. siquidem in Cypri aerariis fornacibus et medio igni maioris muscae magnitudinis volat pinnatum quadrupes. appellatur pyrallis, a quibusdam pyrot*a*. quamdiu est in igni, vivit. cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.

(43) Hypanis fluvius in Ponto circa solstitium defert 120
acinorum effigie tenues membranas quibus erumpit volucre quadruped*is* supra dicti modo, nec ultra unum diem vivit, unde hemerobion vocatur. reliquis talium ab initio ad finem septenarii sunt numeri, culici et vermiculi*s* ter. septeni, corpus parientibus quater septeni. mutationes et in alias figuras transitus trinis aut quadrinis diebus. cetera ex his pinnata autumno fere moriuntur *tabe alarum*, tabani quidem etiam caecitate. muscis umore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

37. (44) Nunc per singulas corporum partes praeter 121
iam dicta membratim tractetur historia.

---

2. 3 exspirant *v.* adsp- *ll.* 5 hoc *om.* **d**. 6 remedia — alae *om.* **R**^{1}**d** *Hard.* | medentur **D a**. ///me///dentur **R**. remediantur **d**. alae medicantur *Hard.* 8 candidi inueniantur (reperiantur *edd. ante Hard.*) et *ll. v.* et *del. ego.* 9 in media quidem altitudine rutili *ll. v.* altitudine *del. ego.* | rufetit **R**. 10 in Media quidem candidi *huc transposui coll. Arist. h. a. V 19 p. 552 B, 9.* 11 aliqua et *v.* -quae **D**. -qua **R**^{2}. -que **R**^{1}**a**. -qd' **d**. 14 pyrota *Ianus.* -to *ll.* pyrausta *v ex Arist. h. a. VIII 27 init., quae huc non pertinent.* 15 igni **R d**. -ne *r.* 17 uolucre **d** *ed. Gel.* -cres *r.* 18 quadrupedis *ego.* -pedes *ll.* -pes *v.* 20 vermiculis *Ianus.* -li *ll.* -lo *v.* 23 tabe alarum (*vel* pinnarum) *ego coll. Arist. h. a. V 20* τῶν πτερῶν cυcπωμένων. *om. ll. v.* 25 uita **R**^{2} *in ras. v.* ita *r.*

Caput habent cuncta quae sanguinem. in capite paucis animalium nec nisi volucribus apices, diversi quidem generis, phoenici plumarum serie e medio eo exeunte alio, pavonibus crinitis arbusculis, stymphalidi cirro, phasianae corniculis, praeterea parvae avi quae ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni
122 nomen dederat alaudae. diximus et cui plicatilem cristam
10, 82 dedisset natura. per medium caput a rostro residentem et fulicarum generi dedit, cirros pico quoque Martio et grui Balearicae, sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum, nec carnem id esse nec cartilaginem nec callum iure dixerimus, verum peculiare datum. draconum enim cristas qui viderit non reperitur.

123 (45) Cornua multis quidem et aquatilium et marinorum et serpentium variis data sunt modis, sed quae iure cornua intellegantur quadripedum tantum generi. Actaeonem enim et Cipum etiam in Latia historia fabulosos reor. nec alibi maior naturae lascivia. lusit animalium armis, sparsit haec in ramos, ut cervorum, aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis, aliorum fudit in palmas digitosque emisit ex iis, unde platycerotas
124 vocant. dedit ramosa capreis, sed parva, nec fecit decidua, convoluta in anfractum arietum generi, ceu caestus daret, infesta tauris — in hoc quidem genere et feminis tribuit, in multis tantum maribus —, rupicapris in dorsum adunca, dammis in adversum, erecta autem rugarumque ambitu contorta et in leve fastigium exacuta, ut lyras decerent, strepsiceroti, quem addacem Africa appellat,
125 mobilia eadem, ut aures, Phrygiae armentis, Trogodytarum

---

4 stymphalidi *cod. Dal.* -de *ll.* 5 aui **R***Hard.* aut *r.* 7 cui **Rd***v.* eui *r.* 10 gruibalearicae $\mathbf{R}^2$ (ale *in ras.*) *Barb.* gruibus (-uui- **D**) aricae *r.* 11 nem $\mathbf{R}^1$. nec carnem *r.* | id esse *v.* ita (rite $\mathbf{R}^2$) esse *r.* 12 nec callum *v.* ne callum $\mathbf{R}^2$. nec gallum **d.** negallum *r.* | peculiare **M***v.* -rum **R.** -rem *r.* | datum **M.** *om. rv. Ianus coni.* -arem dotem. 17 ne **Da.** 18 alibi **Md***v.* albi *r.* nec albi maior *del.* $\mathbf{R}^2$. 19 ramos $\mathbf{MR}^2$ *ed. Bas.* -mis *r.* 19. 20 et in **DRa.** 21 fudit $\mathbf{MR}^2$ (d *in ras.*). fugit **Da.** figit **d.** finxit *v.* | platycerontas $\mathbf{R}^2$. -gerontas $\mathbf{R}^1$**d.** 26 dammis *om.* **M.** 28 admodacem $\mathbf{M}^1$.

in terram derecta, qua de causa obliqua cervice pascuntur, aliis singula, et haec medio capite aut naribus, ut diximus. iam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum, aliis aduncа, aliis reduncа, aliis ad iactum pluribus modis, supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. in quodam genere pro manibus ad scabendum corpus, cocleis ad praetemptandum iter, corporea haec, sicut cerastis. aliquando et singula, cocleis semper bina et ut protendantur ac resiliant. 8,71. 76

Urorum cornibus barbari septentrionales potant urnisque bina capitis unius cornua inplent. alii praefixa hastilia cuspidant. apud nos in lamnas secta tralucent atque etiam lumen inclusum latius fundunt multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quae cestrota picturae genere dicuntur. — (Omnibus autem cava et in mucrone demum concreta sunt, cervis tantum tota solida et omnibus annis decidua.) — boum attritis ungulis cornua unguendo arvina medentur agricolae, adeoque sequax natura est ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera flectantur atque incisa nascentium in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. 126 127

Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore multis ovium nulla, nec cervorum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli excepto asino Indico qui uno armatus est cornu. bisulcis bina *natura* tribuit, nulli superne primores habenti dentes. qui putant eos in cornua absumi facile coarguuntur cervarum natura, quae nec dentes habent (ut neque mares) nec tamen cornua. ceterorum ossibus adhaerent, cervorum tantum cutibus enascuntur. 128

---

3 quidem **T***Hard.* qd' **d**. quid **R**. quod **M***r*. 6 migrantia **d***v*. ni- **M***r*. 8 et singula cochleis **d***v*. cocleis singula **M***r*. 9 resistant **M**. 10 barbaris septentrionalibus **Rd**. 11 uina **M**. 12 tralucent *v*. -ducunt **d**. -ducent *r*. 13 alia **D**^{2}**ad**. 15 omnibus — 17 decidua *huc non pertinere videntur*. 15 in **d***v*. *om. r*. 16 mucrone *v*. -nem *ll*. 21 ut **ad***v*. in *r*. | partibus **R**^{2}. | fiant **d***v*. -unt *r*. 25 natura *Sill., iam Brot. post* tribuit *inseruerat; om. ll.v. sed fortasse haec verba a suo loco aberraverunt*. 26 habenti *edd. Gel.* -ent *ll*. 27 neque dentes **R**.

129 (46) Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. ostrearum generi nulla nec spongeis nec aliis fere quibus solus ex sensibus tactus est. quibusdam indiscretum caput, ut cancris.

130 (47) In capite animalium cunctorum homini plurimus pilus, iam quidem promiscue maribus ac feminis, apud intonsas utique gentes. atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, Galliae Comatae, ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. quippe Myconii carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. et quaedam animalium naturaliter calvent, sicut struthocameli et corvi

131 aquatici, quibus apud Graecos nomen inde. defluvium eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in ullo ante veneris usum, nec infra cerebrum aut infra verticem aut circa tempora atque aures. calvitium uni tantum animalium homini praeterquam innatum. canities homini tantum et equo, sed homini semper a priore parte capitis, tum deinde ab aversa. vertices bini hominum tantum aliquis.

132 (48) Capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa compagibus. perfracta non queunt solidari, sed excepta modice non sunt letalia in vicem eorum succedente corporea cicatrice. infirmissima esse ursis, 8, 130 10, 117 durissima psittacis suo diximus loco.

133 (49) Cerebrum omnia habent animalia quae sanguinem, 9, 83 etiam in mari quae mollia appellavimus, quamvis careant sanguine, ut polypus. sed homo portione maximum et umidissimum omniumque viscerum frigidissimum, duabus supra subterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. cetero viri quam feminae maius.

134 hominibus hoc sine sanguine, sine venis. et reliquis sine

---

10 lienosi **d***Barb.* lent- **R**^{2}. leni- *r*. 14 ullo **Rd***v*. nullo *r*.
17 equo **R**. aequos **D**. equis **ad***v*. 18 vertices — 19 aliquis *ego traxi ad § 131 coll. indice libri et Arist. h. a. I 7 extr.*
23 corpora **Da**. 26 etiam **R***v*. equam **Da**. eque **d**.
27 polipus **R**. *cfr. Arist. de part. an. II 7 p. 652 B, 25.* polypi **Dda**^{2}*v*. -ipi **a**^{1}. 29 alterutrā **R**^{2}. alterū **R**^{1}. alt$^{||}$am **d**. altertra **Da**. 30 abrumpi **R**. 31 *dist. ego.* (et = etiam) *cfr. Arist. l. l. p. 652 A, 29. B, 1. h. a. III 17 p. 520 A, 27.*

pingui. aliud esse quam medullam eruditi docent, quoniam coquendo durescat. omnium cerebro medio insunt ossicula parva. uni homini in infantia palpitat nec corroboratur ante primum sermonis exordium. *hoc est viscerum* 135
excelsissimum proximumque caelo, capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. hanc habent sensus arcem, huc venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit, hoc columen altissimum, hic mentis est regimen. omnibus autem animalium in priora pronum, quia et sensus ante nos tendunt. ab eo proficiscitur somnus, hinc capitis nutatio. quae cerebrum non habent non dormiunt.

— (Cervis in capite inesse vermiculi sub linguae inanitate et circa articulum qua caput iungitur numero XX produntur.) —

(50) Aures homini tantum inmobiles. ab iis Flac- 136
corum cognomina. nec in alia parte feminis maius inpendium margaritis dependentibus. in Oriente quidem et viris aurum eo loci gestare decus existimatur. animalium aliis maiores aliis minores, cervis tantum scissae ac velut divisae, sorici pilosae, sed aliquae omnibus animal dumtaxat generantibus excepto vitulo marino atque delphino 9, 78
et quae cartilaginea appellavimus et viperis. haec cavernas 137
tantum habent aurium loco praeter cartilaginea et delphinum, quem tamen audire manifestum est. nam et cantu mulcentur et capiuntur attoniti sono. quanam audiant mirum. iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissime. pinnatorum animalium buboni tantum et oto plumae velut aures, ceteris cavernae ad audi-

---

1 erudito **Da**. 3 homini in **d***v*. -inum *r*. | palpitat **R**^{2}**d***v*. -ant *r*. 3. 4 corroboratur *ed. Gel*. -antur **R** (corro *e corr*.) **a**. conbor- **D**. combur- **d**. 4 hoc — 5 proximum *v. om. ll*. 6 habent **R***v*. h^{ii}t **d**. habet *r*. | huc *v*. hoc *ll. cfr. X 131. an* in hoc*?* 7. 8 columen **R**. culmen *rv*. 9 ante os **a**. 12—14 *uncos ego posui*. 18 loco **d**. 20 soricis **R**^{2}. | aliq; **R** *edd. vett*. -qua **d**. auriculae *ed. Bas*. 22 cartilaginea *v*. -na **D**^{1}**a**. -nā **d**. castilagina **D**^{2}**R**. | hae **Da**. 23 habet **DRa**. | cartilaginea *v*. -nā **d**. -na *r*. 25 attoniti **R** *e corr. v*. et coniti *r*. 27 animalium **d***v*. -lia im **Da**. -lia lm **R**^{2}. -lia lmme **R**^{1}. 28 aures **d***v*. -ris *r*.

tum. simili modo squamigeris atque serpentibus. in equis et omnium iumentorum genere indicia animi praeferunt, marcidae fessis, micantes pavidis, subrectae furentibus, resolutae aegris.

138 (51) Facies homini tantum, ceteris os aut rostra. frons et aliis, sed homini tantum tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis index. in assensu eius supercilia homini et pariter et alterna mobilia. et in his pars animi, *his* negamus, annuimus, haec maxime indicant fastum. superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. in corde nascitur, h*u*c subit, hic pendet. nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore ubi solitaria esset.

139 (52) Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima et quae lucis usu vitam distinguat a morte. non omnibus animalium hi. ostreis nulli, quibusdam concharum dubii. pectines enim, si quis digitos adversum hiantes eos moveat, contrahunt *se ut* videntes, et solenes fugiunt admota ferramenta. quadripedum talpis visus non est, oculorum effigies inest, si quis praetentam detrahat membranam.

140 et inter aves ardiolarum genere quos leucos vocant altero oculo carere tradunt, optimi augurii, cum ad austrum volent septentrionemve, solvi enim pericula et metus narrant. Nigidius nec locustis *nec* cicadis esse dicit. cocleis oculorum vicem cornicula bina praetemptatu inplent. nec lumbricis ulli sunt vermiumve generi.

141 (53) Oculi homini tantum diverso colore, ceteris in suo cuique genere similes. et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimae varietatis atque differentiae, grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant, conditi, quos clarissime cernere, sicut in colore caprinos.

---

2 genere **d***v.* -ra *r.* 7 in assensu **dT** *edd. ante Gel.* in ans- **DR**. in asc- *ed. Gel.* in anima (-mo *Hard.*) sensus **a***Hard* 8 *dist. ego.* 9 his *ego. om. ll.v.* | annuimus **Dd**. an ann- *rv.* | fastum *ed. Gel.* -us *edd. ante Gel.* factum *ll.* 10 superbia **d**. -biam $\mathbf{R}^2$**a**. -uiam $\mathbf{DR}^1$. 11 huc *v.* hoc *ll. cfr § 135.* 14 qui **Da**. | uita **Da**. 17 contrahunt se ut *ego coll. IX 90.* -hunc et **R**. -hunt et *r.* -huntur ut *v.* 23 nec *v. om. ll.* 26 ceteris **Rd***v.* ceris **D**. ceruis **a**.

(54) Praeterea alii contuentur longinqua, alii nisi 142
prope admota non cernunt. multorum visus fulgore solis
constat nubilo die non cernentium, nec post occasus. alii
interdiu hebetiores, noctu praeter ceteros cernunt. de
geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis dixi- 7, 16
mus. caesii in tenebris clariores. ferunt Ti. Caesari, 143
nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam ut expergefactus noctu paulisper haud alio modo quam luce clara contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. divo Augusto equorum modo glauci fuere superque hominem albicantis magnitudinis, quam ob causam diligentius spectari eos iracunde ferebat; Claudio Caesari ab angulis 144
candore carnoso sanguineis venis subinde suffusi, Gaio principi rigentes, Neroni, nisi cum coniveret, ad prope admota hebetes. $\overline{XX}$ gladiatorum in Gai principis ludo fuere, in his duo omnino qui contra comminationem aliquam non coniverent, et ob id invicti. tantae hoc difficultatis est homini. plerisque vero naturale ut nictari non cessent, quos pavidiores accepimus. oculus unicolor 145
nulli; cum candore omnibus medius colos differens. neque ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maxime, id est moderationis, clementiae, misericordiae, odii, amoris, tristitiae, laetitiae. contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. profecto in oculis animus habitat. ardent, intenduntur, umectant, conivent. hinc illa miseri- 146
cordiae lacrima, hos cum exosculamur, animum ipsum videmur attingere, hinc fletus et rigantes ora rivi. quis ille est umor in dolore tam fecundus et paratus, aut ubi

---

6 caesii **d** *ed. Gel.* -sis **Da.** cesis $\mathbf{R}^1$. cesiis *aut* cesii $\mathbf{R}^2$. | Tiberio *v.* Li. **Da.** L **Rd.** 7 nec *ed. Gel.* ne **Rd.** nae *r.* | ut **d***v. om. r.* 9 sese **d***v.* esse *r.* 11 albicantis $\mathbf{R}^2$**d.** abdic- *r.* 13 perfusi **dT.** 14 nisi *v.* anisi (-ifi **d**) *ll.* | coniueret $\mathbf{R}^2$*v.* -rec **D.** -re **ad.** -ro $\mathbf{R}^1$. 15 $\overline{XX}$ *Detl. cfr. Url. chrest. p. 166.* XX **Da.** uiginti **Rd***(?).* | gladiatorum paria *v.* 19 *an* accipimus (**T**)*?* | oculus *codd. Gel.* -los *ll.* | unicolor **R** *codd. Gel.* -re **Da.** -res **dT.** 22 maxime **d***v.* -mi *r.* 26 hinc *v.* hic *ll.* 28 hinc *v.* hic *ll.* | rigantes **d***v.* -tis *r.*

reliquo tempore? animo autem videmus, animo cernimus. oculi ceu vasa quaedam visibilem eius partem accipiunt atque tramittunt. sic magna cogitatio occaecat abducto intus visu. sic in morbo comitiali animo caligante aperti
147 nihil cernunt. quin et patentibus dormiunt lepores multique hominum, quos κορυβαντιᾶν Graeci dicunt. tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo tunicis, quas subinde purificat lacrimationum salivis, lubricos propter incursantia et mobiles.

148 (55) Media eorum cornua fenestravit pupilla, cuius angustiae non sinunt vagari incertam aciem ac velut canali dirigunt obiterque incidentia facile declinant, aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis, ut habili mixtura et accipiatur circumiecto candore lux et *tempe*rato repercussu non obstrepat. adeoque his absoluta vis speculi ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. ea causa est ut pleraeque alitum e manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes velut ad cognata desideria sua ten-
149 dunt. veterina tantum quaedam ad incrementa lunae morbos sentiunt. sed homo solus emisso umore caecitate liberatur. post vicensimum annum multis restitutus est visus, quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum vitio, multis repente ablatus simili modo nulla praecedente iniuria. venas ab his pertinere ad cerebrum peritissimi auctores tradunt. ego et ad stomachum crediderim.
150 certe nulli sine redundatione eius eruitur oculus. morientibus illos operire rursusque in rogo patefacere Quiritium magno ritu sacrum est, ita more condito ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit et caelo non ostendi nefas. uni animalium homini depravantur, unde cogno-

---

6 corybantian *edd. vett.* -tia **R**. -tiare *r*. | gredicunt **D**d. -diunt **a**. 14 raui $\mathbf{R}^2$*Hard.* araui $\mathbf{DR}^1$d. ac raui **a**. | aliis **R***v*. talis *r*. 16 et temperato *v*. extempereto *ll*. 18 pleraeque d*v*. -rique *r*. 21 incrementa $\mathbf{R}^2$ *edd. ante Hard.* crem- *r*. 26 uenas **R** *ed. Gel.* -na **D**. -nam **a**d *edd. ante Gel.* 30 magno $\mathbf{R}^2$ *edd. ante Hard. om. r*. 32 *an* unde apud priscos?

mina Strabonum et Paetorum. ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur Coclites vocabantur, qui parvis utrisque Ocellae, Luscini iniuriae cognomen habuerunt. nocturnorum animalium veluti felium in tenebris fulgent 151
radiantque oculi, ut contueri non sit, et caprae lupoque splendent lucemque iaculantur. vituli marini et hyaenae in mille colores transeunt subinde. quin et in tenebris multorum piscium refulgent aridi sicut robusti caudices vetustate putres. non conivere diximus quae *non* obli- s, 107
quis oculis, sed circumacto capite cernerent. chamaeleonis 152
oculos ipsos circumagi totos tradunt. cancri in oblicum adspiciunt crusta fragili inclusos gerentes. locustis, squillis magna ex parte sub eodem munimento praeduri eminent. quorum duri sunt minus cernunt quam quorum umidi.
serpentium catulis et hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. insectorum omnium et testacei operi- 153
menti oculi moventur sicut quadripedum aures. quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. omnia talia et pisces et insecta non habent genas nec integunt oculos. omnibus membrana vitri modo tralucida obtenditur.

(56) Palpebrae in genis homini utrimque, mulieribus 154
vero etiam infectae cotidiano; tanta est decoris adfectatio ut tinguantur oculi quoque. alia de causa hoc natura dederat ceu vallum quoddam visus et prominens munimentum contra occursantia animalia aut alia fortuito incidentia. defluere eas haud inmerito venere abundantibus tradunt. ex ceteris nulli sunt nisi quibus et in reliquo cor- 155
pore pili, sed quadripedibus in superiore tantum gena, volucribus in inferiore, et quibus molle tergus, ut serpentibus, et quadripedum quae ova pariunt, ut lacertae. struthocamelus alitum sola ut homo utrimque palpebras habet.

(57) Ne genae quidem omnibus, ideo neque nictationes 156

---

9 putres *ed. Gel.* -esque *ll. edd. ante Gel.* | non *v. om. ll.* | *an* diximus *et* tradunt (*v.* 11) *sedem mutaverunt? cfr. VIII 81 (p. 75, 13). de chamaeleonis oculis v. VIII 121 extr.* 12 squillisque **d***v.* 15 et **d***v.* ex *r.* | eruat *v.* seruat **Ra.** serbat **D.** sorbeat **d.** 16 testacei *cod. Cliff.* -taei **DRa.** testei **d.** 25 fortuitu $\mathbf{R}^1\mathbf{d}v$. 32 ne **D.** nec *rv.*

iis quae animal generant. graviores alitum inferiore gena conivent, eaedem nictantur ab angulis membrana obeunte. columbae et similia utraque conivent. at quadripedes quae ova pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum, sine
157 ulla nictatione propter praeduros oculos. extremum ambitum genae superioris antiqui cilium vocavere, unde et supercilia. hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, *ut* in paucis humani corporis membris.

(58) Infra oculos malae homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis vetantes. pudoris haec sedes. ibi maxime ostenditur rubor.
158 (59) Intra eas hilaritatem risumque indicantes buccae et altior homini tantum, quem novi mores subdolae inrisioni dicavere, nasus. non alii animalium nares eminent. avibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus sine naribus, et hinc cognomina Simorum, Silonum. septimo mense genitis saepenumero foramina aurium et narium defuere.

159 (60) Labra, a quibus Brocchi, Labeones dicti, et os probum duriusve animal generantibus. pro iis cornea et acuta volucribus rostra, eadem rapto viventibus aduncа, collecto recta, herbas ruentibus limumque lata, uti *et* suum generi. iumentis vice manus ad colligenda pabula ora, apertiora laniatu viventibus.

Mentum nulli praeter hominem, nec malae. maxillas crocodilus tantum superiores movet, terrestres quadrupedes eodem quo cetera more praeterque in oblicum.

160 (61) Dentium tria genera, serrati aut continui aut exserti: serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus; continui, ut

---

7 ut *ed. Lugd. om. ll.* an est id? 10 feminis **R***v.* femus **Dd**. fetus **a**. 14 alii **R**^{2}**d**. alia *r*. 19 brocchi **R**^{2}. bocchi **DR**^{1}. bochi **ad**. | os **R***v.* hos **Da**. his **d**. 22 eruentibus **d** *ed. Bas.* rodentibus *cod. Dal.* | lata **R**^{2} *edd. Gel.* sata **d**^{1}. rata *r*. | et *ego. om. ll.v. cfr. Arist. de part. an. III 1 p. 662 B, 13* ὥσπερ καὶ τῶν τετραπόδων τὸ τῆς ὑός. 22. 23 usum **R**^{1}**d**. 25 mentum—malae *om.* **R**^{1}. 26 quadrupedes **R**^{2}*v. om. r*. 29 pectinatim **d***v.* -antim **R**^{2}. -antes **R**^{1}**a**. pictinantes **D**.

homini, equo; exserti, ut apro, hippopotamio, elephanto. continuorum qui digerunt cibum lati et acuti, qui conficiunt duplices, qui discriminant eos canini appellantur. hi sunt serratis longissimi. continui aut utraque parte 161 oris sunt, ut equo, aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus omnibusque quae ruminant. caprae superiores non sunt praeter primores geminos. nulli exserti quibus serrati, raro feminae, et tamen sine usu. itaque cum apri percutiant, feminae sues mordent. nulli cui 162 cornua exserti, sed omnibus concavi, ceteris dentes solidi. piscium omnibus serrati praeter scarum, huic uni aquatilium plani. cetero multis eorum in lingua et toto ore, ut turba vulnerum molliant quae attritu subigere non queunt. multis et in palato, atque etiam in cauda. praeterea in os vergentes, ne excidant cibi nullum habentibus retinendi adminiculum.

(62) Similes aspidi et serpentibus, sed duo in supera 163 parte, dextra laevaque longissimi, tenui fistula perforati, ut scorpionum aculei, venenum infundentes. non aliud hoc esse quam fel serpentium, et inde venas sub spina ad os pervenire diligentissimi auctores scribunt, quidam unum esse eum et, quia sit aduncus, resupinari, cum momorderit, aliqui tum decidere eum rursusque recrescere facilem decussu, et sine eo esse quas tractari cernamus. scorpionis caudae inesse eum et plerisque ternos. viperis 164 dentes gingiva conduntur. haec eodem praegnans veneno inpresso dentium repulsu virus fundit in morsus. volucrum nulli dentes praeter vespertilionem. camelus una

---

1 exerti ut **R**^{2} *ed. Gel.* -rti **R**^{1} *edd. ante Gel.* -rt *r.* | apro **Dad***v.* pro **R**^{1}. *del.* **R**^{2}. | hippopotamo **Rd***v. cfr. VIII 95.* 5 oris *v.* ori *ll.* 6 omnibusque *om.* **R**^{1}. 7 geminos **d***v.* genuinis *r.* 10 exserti *v.* exertis *ll.* 12 plani *v.* pleni *ll.* 14 atque etiam in cauda *videntur interpolatoris esse, qui Arist. de part. an. III 1 p. 662 A, 7* πολλοὶ δ' ἔχουσι καὶ ἐν ταῖς γλώτταις ὀδόντας καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς *invenit vitiatam lectionem* ἐν ταῖς οὐραῖς. *nisi forte Plinius ipse in suo exemplari utramque lectionem, et veram et falsam, invenit.* 19 scorpionum **d***v.* -pioni **a**. -poni **DR**. 26 gingiua **R**^{2}. -uas **R**^{1}**d**. -inas **a**, gigniuas **D**.

ex iis quae non sunt cornigera in superiore maxilla primores non habet. cornua habentium nulli serrati. et cocleae dentes habent. indicio est a minimis earum de-
165 rosa vicia. at in marinis crustata et cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse unde intellegi potuerit miror. dentium vice aculeus insectis. simiae dentes ut homini. elephanto intus ad mandendum quattuor, praeterque eos qui prominent masculis reflexi, feminis recti atque proni. musculus marinus, qui ballaenam antecedit, nullos habet, sed pro his saetis intus os hirtum et linguam etiam ac palatum. terrestrium minutis quadripedibus primores bini utrimque longissimi.

166 (63) Ceteris cum ipsis nascuntur, homini postquam natus est septimo mense. reliquis perpetui manent, mutantur homini, leoni, iumento, cani et ruminantibus, sed leoni et cani non nisi canini appellati. lupi dexter caninus in magnis habetur operibus. maxillares, qui sunt a caninis, nullum animal mutat. homini novissimi qui genuini vocantur circiter vicensimum annum gignuntur, multis et octogensimo, feminis quoque, sed quibus in iuventa
167 non fuere nati. decidere in senecta et mox renasci certum est. Zoclen Samothracem, cui renati essent post CIIII annos, Mucianus visum a se prodidit. cetero maribus plures quam feminis in homine, pecude, capra, sue. Timarchus Nicoclis filius Paphi duos ordines habuit maxillarium; frater eius non mutavit primores ideoque praetrivit. est exemplum dentis homini et in palato geniti.

---

1 maxillam **Da**. 1. 2 priores **DR**. pio- d^2. po- d^1. 2 habent **DRd**. 3 a minimis *v*. tam in animis *ll*. 4 uicia R^2. uitia d^2. -tis *v*. uicta *r*. | cartilaginea *dv*. -na *ll*. | primos **Da**. 6 aculeus R^2. -ei *rv*. 7 *an* quaterni in parte utraque? *cfr. Arist. h. a. II 5 init.* 7. 8 praeter **d**. 8 qui *om*. **Da**. 9 musculus R^2v. masc- *r*. 10 habent DR^1a. | entus **Da**. 11 appellatum **Da**. -tam **d** *edd. ante Gel.* | in mutis **Da**. 13 ipsis *v*. -si *ll*. 15 summantibus **Da**. 22 Samothracem *Detl*. -cen Md^1. -ceni (-tr- **Da**) **DRa**. -cenum d^2v. 24 capra **MdT**. -re **DR**. -ri **a**. -ris *Pint. Hard*. (caprisve *edd. ante Hard.*) 25. 26 maxillarium **M** *edd. vett*. -rum *r ed. Bas.* 26. 27 praetriuit **M** *edd. Gel*. -teriuit *r edd. ante Barb.*

a caninis amissi casu aliquo numquam renascuntur. ceteris senecta rufescunt, equo tantum candidiores fiunt.

(64) Aetas veterinorum dentibus iudicatur. equo sunt 168
numero XL. amittit tricensimo mense primores utrimque binos, sequente anno totidem proximos, cum subeunt dicti columellares. quinto anno incipiente amittit binos qui sexto anno renascuntur. septimo omnes habet et renatos et inmutabiles. equo castrato prius non decidunt dentes. 169
asinorum genus tricensimo mense similiter amittit, dein senis mensibus. quod si non prius peperere quam decidant postremi, sterilitas certa. boves bimi mutant. subus non decidunt umquam. absumpta hac observatione senectus in equis et ceteris veterinis intellegitur dentium brocchitate, superciliorum canitia et circa ea lacunis, cum fere XVI annorum existimantur. hominum dentibus quod- 170
dam inest virus. namque et speculi nitorem ex adverso nudati hebetant et columbarum fetus inplumes necant. reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. erum- 7, 68 sqq.
pentibus morbi corpora infantium accipiunt. reliqua animalia quae serratos habent saevissime dentiunt.

(65) Linguae non omnibus eodem modo. tenuissima 171
serpentibus et trisulca, vibrans, atri coloris et, si extrahas, praelonga, lacertis bifida et pilosa, vitulis quoque marinis duplex, sed supra dictis capillamenti tenuitate, ceteris ad circumlambenda ora; piscibus paulo minus quam tota adhaerens, crocodilis tota; sed in gustatu linguae vice carnosum aquatilibus palatum. leonibus, pardis omnibusque 172
generis eius, etiam felibus, imbricatae asperitatis ac limae similis attenuansque lambendo cutem hominis, quae causa etiam mansuefacta, ubi ad vicinum sanguinem pervenit

---

1 a caninis **M***r*. at canini *v*. *an* e caninis? 3 iudicatur **M** *cod. Chiff*. ind- *rv*. 11 bimi **R** *codd. Gel*. bini **M**. bi **Da**. bis **d** *edd. vett*. 12 non **M** *cod. Chiff*. *om*. *rv*. | nunquam $\mathbf{R}^2v$. 17 hebetant et $\mathbf{MR}^2v$. -tantes *r*. | inplumes necant **MR***v*. -mescunt *r*. 19 morbi **M** *edd. ante Sill*. -bis *r*. | infantiam **Da**. | a...piunt **M**. afficiunt *Detl*. 20 dentium $\mathbf{R}^2\mathbf{d}$. 29. 30 causam hominis (*om*. etiam) **R**. 30 mansuefacta **M***v*. -tū **d**. -tam *r*. | ubi *om*. **M**.

9,128 saliva, invitat ad rabiem. de purpurarum linguis diximus. ranis prima cohaeret, intima absoluta a gutture, qua vocem
173 mittunt mares, cum vocantur ololygones. stato id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. tum siquidem inferiore labro demisso ad libramentum aquae modice receptae in fauces palpitante ibi lingua ululatus eliditur. tunc et extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. quibus in posteriore parte aculei, his et dentes et lingua, apibus etiam praelonga, eminens et cicadis. quibus aculeus in ore fistulosus, his nec lingua nec dentes. quibusdam insectis intus lingua, ut formicis.
174 ceterum lata elephanto praecipue. reliquis in suo genere semper absoluta, homini tantum ita saepe constricta venis ut intercidi eas necesse sit. Metellum pontificem adeo inexplanatae fuisse accipimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda aede Opi opiferae dicere. ceteris septimo ferme anno sermonem exprimit. multis vero talis ars eius contingit, ut avium et animalium vocis indiscreta edatur imitatio. intellectus saporum ceteris in prima lingua, homini et in palato.
175 (66) Tonsillae in homine, in sue glandulae. quod inter eas uvae nomine ultimo dependet palato homini tantum est. sub ea minor lingua nulli ova generantium. opera eius gemina duabus interpositae fistulis. interior earum appellatur arteria ad pulmonem atque cor per-
176 tinens. hanc operit in epulando spiritu et voce illa me-

---

5 modice **M**. -cae *rv*. 6 eliditur **M**. edilitur $\mathbf{R}^2$. elitur *r*. elicitur *v*. 7 tunc et **M**. tunc ad $\mathbf{R}^2$. tunc $\mathbf{R}^1 v$. ///no **D**. no **ad**. | extenti $\mathbf{MR}^2 dv$. exenti $\mathbf{D}^2\mathbf{R}^1 a$. -nte $\mathbf{D}^1$. 8 perpulsi **Ma** *edd. ante Hard.* pelpulsi **D**. repulsi **d**. pulsi **R**. perculsi *vet. Dal.* propulsi *Hard. cfr. nov. luc. p. 52.* | et his et **Da**. et **d**. 10 aculeis **Dad**. 12 *Pint. voluit* veterinis lata, elephanto perexigua. *probabilius est* ceterum latet elephanto perexigua: *cfr. Arist. h. a. II, 6* γλῶτταν δὲ ἔχει μικράν τε, σφόδρα καὶ ἐντός, ὥστε ἔργον εἶναι ἰδεῖν. *cfr. de part. an. II 17 fin.* 15 tortus **M***v*. tornus *r*. 16 Opi *Iordanus ephem. epigr. I (1872) p. 229 sqq.* opifaerae **M**. *om r*. | opiferae **M** *edd. ante Hard.* -re $\mathbf{DRa}^2\mathbf{d}$. ope fere $\mathbf{a}^1$. 18 ars $\mathbf{R}^2 v$. ar **M**. *om. r*. | eius *om*. $\mathbf{R}^1$. 19 indiscreta **M**. -te *v*. discretaea **D**. -tea **a**. -te **Rd**. 24 interpositae **MR** *Barb*. -ta *r edd. vett.*

ante, ne, si potus cibusve in alienum deerraverit tramitem, torqueat. altera exterior appelletur sane gula, qua cibus atque potus devolant. tendit haec ad stomachum, is ad ventrem. hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut vox commeat, ne restagnatio intempestiva alvi obstrepat. ex cartilagine et carne arteria, gula e nervo et carne constat.

(67) Cervix nulli nisi quibus utraque haec. ceteris 177
collum, quibus tantum gula. sed quibus cervix, e multis
vertebratisque orbiculatim ossibus flexilis ad circumspectum
articulorum nodis iungitur, leoni tantum et lupo et hy-
aenae singulis rectisque ossibus rigens. cetero spinae ad- 178
nectitur, spina lumbis, ossea sed tereti structura, per
media foramina a cerebro medulla descendente. eandem
esse ei naturam quam cerebro colligunt, quoniam prae-
tenui eius membrana modo incisa statim exspiretur. qui-
bus longa crura, iis longa et colla, item aquaticis quamvis
brevia crura habentibus, simili modo uncos ungues.

(68) Guttur homini tantum et subus intumescit aqua- 179
rum quae potantur plerumque vitio. summum gulae fauces
vocantur, extremum stomachus. hoc nomine est sub ar-
teria iam carnosa inanitas adnexa spinae, *ad* latitudinem
ac longitudinem la*g*onae modo fusa. quibus fauces non 180
sunt ne stomachus quidem est, nec colla nec guttur, ut
piscibus, et ora ventribus iunguntur. testudini marinae
lingua nulla nec dentes, rostri acie comminuit omnia.
postea arteria et stomachus denticulatus callo in mo-
dum rubi ad conficiendos cibos decrescentibus renis

---

1 ne si **M** *edd. vett.* nisi *r.* 2 appelletur *ed. Gel.* appella-
tur appelletur **M**. appellatur *r.* *cfr. nov. luc. p. 23 n. 9.*
3 deuolant **M** *cod. Chiff.* -lat **Dd**. -latur **R**. -orat **a**. -oratur *v.*
6 gula e neruo **Da** *cod. Chiff.* -lę neruo **Rd**. gyla et uero
M. e *om. v.* 12 ex singulis *ed. Bas.* 21 extremum **Rd** *ed.*
Gel. stremum **D**. postremum **a** *edd. vett.* 22 ad *edd. ante Dal.*
et *ll.* 23 lagenae *edd. ante Hard.* lacunae *ll.* 26 linguae **d**.
| nulla **R***v*. -lae **Dad**. 27 denticulatus $\mathbf{R}^2v$. -lus $\mathbf{R}^1$. -lis **d**.
-los **Da**. 28 deterentibus *vel* dispescentibus *anonymi ap. Dal.*
| renis *ll. Brot.* crenis *edd. ante Brot.* genis *Dal.* taeniis *Ianus.*
sed totus locus corruptus est.

quicquid adpropinquat ventri. novissima asperitas ut scobina fabri.

181 (69) Cor animalibus ceteris medio pectore est, homini tantum infra laevam papillam turbinato mucrone in priora eminens. piscibus solis ad os spectat. hoc primum nascentibus formari in utero tradunt, deinde cerebrum, sicut tardissime oculos, sed hos primum emori, cor novissime. huic praecipuus calor. palpitat certe et quasi alterum movetur intra animal praemolli firmoque opertum membranae involucro, munitum costarum et pectoris muro, ut
182 pariat praecipuam vitae causam et originem. prima domicilia intra se animo et sanguini praebet sinuoso specu et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. ibi mens habitat. ex hoc fonte duae grandes venae in priora et terga discurrunt, sparsaque ramorum serie per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitae trahit laesumque mortem ilico adfert. ceteris conruptis vitalitas in corde durat.

183 (70) Bruta existimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus parvum est, pavida quibus praegrande. maximum autem est portione muribus, lepori, asino, cervo, pantherae, mustelis, hyaenis et omnibus timidis aut propter metum maleficis. in Paphlagonia bina perdicibus corda. in equorum corde et boum ossa reperiuntur interdum.
184 augeri id per singulos annos in homine et binas drachmas ponderis ad quinquagensimum annum accedere, ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centensimum annum defectu cordis Aegyptii existimant,

---

1 quicquid *ll. v.* quo magis *vet. Dal.* quacumque *coni. Hard. an* usque qua *(cfr. V 73) vel* usque quo *(cfr. XVII 175)?* | adpropinquet **Dad.** 1. 2 sobina **Dad.** 2 fabri *v.* -ris *ll.* -rilis *Url. vind. n. 209.* 4 in **Rd***v.* m **D.** *om.* **a.** 9 animal *Barb. cfr. Arist. de part. an. III 4 p. 666 A, 21. B, 17.* -alia *ll.* 11 primam **D** *cod. Chiff. Detl. at cfr. Arist. l. l. p. 666 A, 8* ἀρχὴ καὶ πηγὴ τοῦ αἵματος ἡ ὑποδοχὴ πρώτη. 12 sanguini *v.* -nis *ll.* 15 priora **Rd***v.* prorsa **Da.** | et terga (temga **Dd**) discurrunt **RDd***v.* et item grandes currunt **a.** 27 annum **M** *edd. ante Hard. om. r.*

quibus mos est cadavera adservare medicata. hirto corde 185
gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse
industriae, sicut Aristomenen Messenium, qui trecentos
occidit Lacedaemonios. ipse convulneratus captus semel
per cavernam lautumiarum evasit angustias vulpium aditus
secutus. iterum captus sopitis custodibus somno ad ignem
advolutus lora cum corpore exussit. tertium capto Lace-
daemonii pectus dissecuere viventi, hirsutumque cor re-
pertum est.

(71) In corde summo pinguitudo quaedam est laetis 186
extis. non semper autem in parte extorum habitum est.
L. Postumio L. *f.* Albino rege sacrorum post CXXVI Olym-
piadem, cum rex Pyrrhus ex Italia decessisset, cor in
extis haruspices inspicere coeperunt. Caesari dictatori,
quo die primum veste purpurea processit atque in sella
aurea sedit, sacrificanti bovis in extis defuit. unde quae-
stio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine
illo viscere hostia vivere an ad tempus amiserit. negatur 187
cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierint, negatur
et veneno interemptis. certe exstat oratio Vitelli qua
Gnaeum Pisonem eius sceleris coarguit hoc usus argu-
mento palamque testatus non potuisse ob venenum cor
Germanici Caesaris cremari. contra genere morbi defen-
sus est Piso.

(72) Sub eo pulmo est spirandique officina attrahens 188
ac reddens animam, idcirco spongeosus ac fistulis inanibus
cavus. pauca eum, ut dictum est, habent aquatilia, ce- 9,16
tera ova parientia exiguum spumosumque nec sanguineum.

---

2 fortioris **M**^{1}. -ori **M**^{2}. -ores *rv.* 3 industriae **M**^{2}. in-
d. rustriae **M**^{1}. industria et **DRad**^{1}. -ria **d**^{2}*v.* 5 cauerna **Da.**
-nas **d.** | angustias **MR**^{2} *edd. vett.* -tiae **DR**^{1}**ad**^{2}. -te **d**^{1}.
6 custodibus *ll.v.* pastoribus **M.** 7 tertium capto **M.** -tio
captum **DR.** -tio -to **ad***v.* 12 L. f. Albino *coni. Sill.* l. li-
bino **M.** l. albino *r.* Laevino *Url. chrest. p. 169.* 16 sacri-
ficanti bovis *Url. l. l.* -antis **M.** -antibus *r.* -anti bis *v.* 18
illo **R***v.* ullo **M***r.* | amiserit **M***v.* om- *r.* | negatur **MR**^{2}**d***v.*
-antur *r.* 19 negatur **M***v.* -antur *r.* 21 Gnaeum *Ianus.*
gneum **M.** re uim **D.** reum *rv.* 27. 28 cetera **M.** a cet- **a**^{1}.
ac cet- *r edd. ante Hard.* at cet- *coni. Dal.* 28 spumosum-
que **M.** que *om. rv.*

ideo non sitiunt. eadem est causa quare sub aqua diu ranae et phocae urinentur. testudo quoque, quamvis praegrandem et sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. quanto minor hic corporibus, tanto velocitas maior. chamaeleonti portione maximus et nihil aliud intus.

189 (73) Iecur in dextera parte est, in eo quod caput extorum vocant magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum periit ab Hannibale, defuit in extis. sequenti deinde die geminum repertum est. defuit et C. Mario, cum immolaret Uticae, item Gaio principi kal. Ian., cum iniret consulatum quo anno interfectus est, Claudio suc-

190 cessori eius quo mense interemptus est veneno. divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die sex victimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt, responsumque duplicaturum intra annum imperium. caput extorum tristis ostenti caesum quoque est, praeterquam in sollicitudine ac metu. tunc enim peremit curas. bina iocinera leporibus circa Briletum et Tharnem et in Cherroneso ad Propontidem, mirumque, translatis alio interit alterum.

191 (74) In eodem est fel non omnibus datum animalibus. in Euboeae Chalcide nullum pecori, in Naxo praegrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenae. * carent eo quae apsinthio vescuntur in Ponto. * equi, muli, asini, cervi, capreae, apri, cameli, delphini non habent. murium aliqui habent. hominum paucis non est, quorum valitudo

192 firmior et vita longior. sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in alvo putent et cervo in cauda aut intestinis, ideo tantam amaritudinem ut a canibus non

---

5 chamaeleonti **M**. *cfr. luc. p. 77.* -oni *rv.* 8 extis **Rd***v*. exestis **M**. extii **D**. exitu **a**. 14 fimbria **M**. fibram **a**^{1}. fabra **D**^{1}. 18 curas *v*. coras **DRd**. corac **a**. | lepori **Dad**. Briletum *v. cfr. § 206.* prilietum *ll. cfr. Gellius XVI 15.* 22 euboeae **d***v*. -oea *r*. 23 utrimque **Da** *edd. vett.* | carent — 24 Ponto *ex § 194 (p. 255, 5 ante* Sed renibus) *huc transposui coll. indice libri et XXVII 45.* carent — apsinthio *om.* **R**^{1}. 25 capreae *Pint. coll. Arist. h. a. II 15 p. 506 A, 22.* -rae **Dad**. -ri **R**^{2}. -ti **R**^{1}. | apri **Rd***v*. capri *r*. 27 firmior **R***v*. -ma *r*.

attingantur. est autem nihil aliud quam purgamentum, pessimumque sanguinis est ideo in materia eius. certe iecur nulli est nisi sanguinem habentibus. accipit hoc a corde, cui iungitur, funditque in venas.

* Sed renibus et parte tantum altera intestino iungitur 194
in corvis, coturnicibus, phasianis, quibusdam intestino tantum, ut in columbis, accipitre, murenis. paucis avium in iecore, serpentibus portione maxime copiosum. et 195
piscibus autem est toto plerisque intestino ... sicut accipitri, miluo. praeterea et in pectore est et ceteris avibus. *

(75) Sed in felle nigro insaniae causa homini mors- 193
que toto reddito. hinc et in mores crimen bilis nomine. adeo magnum est in hac parte virus, cum se fundit in animum. quin et toto vagum corpore colorem oculis quoque aufert, illud quidem redditum etiam aënis, nigrescuntque contacta eo, ne quis miretur id venenum esse 163
serpentium. * vitulis quidem marinis ad multa quoque 195
nobile. taurorum felle aureus ducitur color. haruspices id Neptuno et umoris potentiae dicavere, geminumque fuit divo Augusto quo die apud Actium vicit.

(76) Murium iocusculis fibrae ad numerum lunae in 196
mense congruere dicuntur totidemque inveniri quotum lumen eius sit, praeterea bruma increscere. cuniculorum exta in Baetica gemina saepe reperiuntur. ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur propter

---

1 *dist. ego coll. Arist. de part. an. IV 2 p. 677 A, 29* ἀποκάθαρμά ἐστιν. 2 est *ego.* et *ll.v.* | in maria **a**^{1}. | eius *ll. del.* **d**^{2}. eius est *edd. ante Hard.* 5 sed renibus — 11 avibus *huc transposui ex v. 18 coll. indice libri.* 5 renibus *corruptum est: cfr. § 206 et Arist. h. a. II 16 init., de part. an. III 9 init.* | totum alteri **R**. 7 ut (*om.* in) **a**. 8 iecore **R** *ed. Gel.* pec- **D**. pect- **a d** *edd. vett.* 9 *dist. ego. Sill.* avibus *ante* autem est *inseruit:* est autem *v. conici potuerit etiam* avium est, *sed totum locum foedissime turbatum esse elucet ex Arist. h. a. II 15, de part. an. IV 2* 10 pectore **R a** *cod. Chiff. edd. ante Gel.* pecore **D d**. ..core **M**. iecore *ed. Gel. hoc quoque mendosum est.* 10.11 et cetis omnibus *Dal.* 16 enis **R**^{1}. jnnis **R**^{2}. 17 contacto **R**^{2}. -teto **R**^{1}. 25 saeper **D**. semper **R**.

venenum, ut arbitrantur. iecur maxime vetustatis patiens centenis durare annis obsidionum exempla prodidere.

197 (77) Exta serpentibus et lacertis longa. Caecinae Volaterrano dracones emicuisse de extis laeto prodigio traditur, et profecto nihil incredibile sit aestimantibus Pyrrho regi quo die periit praecisa hostiarum capita repsisse sanguinem suum lambentia. exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membrana, quam praecordia appellant, quia a corde praetenditur quod Graeci appellaverunt φρένας.

198 omnia quidem principalia viscera membranis propriis ac velut vaginis inclusit providens natura. in hac fuit et peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo supprimeretur animus. huic certe refertur accepta subtilitas mentis, ideo nulla est ei caro, sed nervosa exilitas. in eadem praecipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intellegitur alarum, ad quas subit, non aliubi tenuiore humana cute ideoque scabendi dulcedine ibi proxima. ob hoc in praeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu traiecta praecordia attulerunt.

199 (78) Subest venter stomachum habentibus, ceteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. intestinum enim ab ore incipiens quibusdam eodem reflectitur, ut saepiae et polypo. in homine adnexus infimo stomacho similis canino. his solis animalium inferiore parte angustior, itaque et sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus, quod accidere non potest iis quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit.

200 (79) Ab hoc ventriculo lactes in ove et homine, per quas labitur cibus, in ceteris hillae, a quibus capaciora intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. idcirco magis avidi ciborum quibus ab alvo longius spatium.

---

2 opsidionum **M***v*. obsodion **D**. odionum **R**. obsidione **a**. hoc sirion **a**. *cfr. nov. luc. p. 90 n. 35.* | exempla **MR***v*. cum explenda *r*. *an* Posidonii exempla probavere? 8 quam **MR**^{2}. quae **DR**^{1}**d***v*. que **a**. 9 quia **a** **D**a**d**. quia **R***v*. quam **a** **M** | cordi **a***v*. 17 ideo **R***v*. 22 intestinum **M** *coni. Dal.* -nus *r*. | incipiens **M** *edd. ante Hard.* -ent **DRd**. -et **a**. | quidam **D**a**d**^{1}. 25 itaque **R**^{2}**d***v*. linque **M**. liqui **D**. liqu **a**. liquida **R**^{1}.

item minus sollertes quibus obesissimus venter. aves quoque geminos sinus habent quaedam, unum quo mergunt recentia, ut guttur, alterum in quem ex eo dimittunt concoctione maturata, ut gallinae, palumbes, columbae, perdices. ceterae fere carent eo, sed gula patentiore utun- 201
tur, ut graculi, corvi, cornices. quaedam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus praelonga colla et angusta, ut porphyrioni. venter solidipedum asper et durus. terrestrium aliis denticulatae asperitatis, aliis can-
cellatim mordacis. quibus neque dentes utrimque nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. media haec umbilico adnexa omnibus, in homine suillae 202
infima parte similis, a Graecis appellatur colon, ubi dolorum magna causa. angustissima canibus, qua de causa
vehementi nisu nec sine cruciata levant eam. insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis et inter aves mergis. ventres 203
elephanto quattuor, cetera subus similia, pulmo quadruplo maior bubulo. avibus venter carnosus callosusque. in
ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. et in iuvencarum secundo ventre pilae rotunditate nigricans tophus, nullo pondere, singulare, ut putant, remedium aegre parientibus, si tellurem non attigerit.

(80) Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento 204
integuntur praeterquam ova gignentibus. huic adnectitur lien in sinistra parte adversus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. quidam eum putant inesse ova parientibus, item serpentibus admodum exiguum.
ita certe apparet in testudine et crocodilo et lacertis et

---

1 item *Url. vind. n. 210.* iidem **Rd**(*?*)*v*. idem **M***r*. 2 quo *om.* **M**. 2. 3 mergunt **M**. -tur *rv*. 3 ut **Md***v*. aut *r*. ad *Detl.* 5 ceterae **Md***v*. -ra *r*. 8 ut **Mad***v*. et *r*. 11 hinc **M***v*. hic *r*. 17 uentres **d**. -tres et *r edd. ante Gel.* 19 maior **R***v*. -oribus *r*. | busbulo **R**. 21 magicis $\mathbf{R}^2\mathbf{d}v$. magis *r*. 25 omento $\mathbf{a}^2\mathbf{d}$ *index libri v*. iom- $\mathbf{Da}^1$. ium- $\mathbf{R}^1$. indum- $\mathbf{R}^2$. 28 quidam *v*. -dem *ll*. 30 certe *v*. certe (exerta **d**) admodum *ll*.

ranis. aegocephalo avi non inesse constat neque iis quae
205 careant sanguine. peculiare cursus inpedimentum aliquando in eo, quamobrem minuitur cursorum laborantibus. et per vulnus etiam exempto vivere animalia tradunt. sunt qui putent adimi simul risum homini intemperantiamque eius constare lienis magnitudine. Asiae regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, et inde ad lienem invecta remedia.

206 (81) * Renes habent omnia quadripedum quae animal generant, ova parientium testudo sola, quae et alia omnia viscera, sed ut homo bubulis similes velut e multis renibus compositos. * at in Brileto et Tharne quaterni renes cervis, contra pinnatis squamosisque nulli. de cetero summis adhaerent lumbis. dexter omnibus elatior et minus pinguis sicciorque. utrique autem pinguitudo e medio exit praeterquam in vitulo marino. animalia in renibus pinguissima, oves quidem letaliter circum eos concreto pingui. aliquando in iis inveniuntur lapilli. *

207 (82) Pectus, hoc est ossa, praecordiis et vitalibus natura circumdedit, at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. nulli animalium circa ventrem ossa. pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucribus magis et inter eas aquaticis maxime. costae homini octonae, subus denae, cornigeris XIII, serpentibus XXX.

208 (83) Infra alvum est a priore parte vesica, quae nulli ova gignentium, praeter testudinem, nulli nisi sanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. inter eam et alvum arteriae ad pubem tendentes quae ilia appellantur.

---

1 aegocephalo **R**^{2}*Barb.* equo ce- **d**. ecgoepalo **a**. egoepalo *r*. 3 minuitur *Ianus coll. XXVI 132.* inuritur *ll.v.* 6 eius **Rd**. cios *r*. ioci *edd. ante Gel.* 8 inuecta **R**^{2}**d** *cod. Chiff.* inuenta **a***v*. inueta *r*. 9 Renes — 12 compositos *huc transposui ex v. 18 coll. indice libri.* 9. 10 animalia gerant **M**. 11 similis similes **M**. 17 pinguissima *v*. -mus **R**. -mis *r*. | concreto **M**d*v*. -tos *r*. 19 est ossa **MR***v*. e costa **d**. est orta **Da**. 23 homini tantum **R**^{2}*v*. 24 subus **Md**^{2}. suibus **R***v*. subitus **Dd**^{1}. -tos **a**. | tredecim *et* triginta **Rd**(*?*)*v*. *sed numeralia distributiva ponenda erant: cfr. § 165. VIII 45. X 156.* 27 ea **M**. 28 ilia **Rd***v*. illa **MDa**^{1}. ila **a**^{2}.

in vesica lupi lapillus qui syrites vocatur, sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi et saetarum capillamenta. vesica membrana constat quae vulnerata cicatrice non solidescit, nec qua cerebrum aut cor involvitur, plura enim membranarum genera.

(84) Feminis eadem omnia praeterque vesicae iunctus 209
utriculus, unde dictus uterus. quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam. haec viperae et intra se parientibus duplex, ova generantium adnexa praecordiis, et in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet, funebris, quotiens versa spiritum inclusit. boves gravidas negant praeterquam dextero vulvae sinu 210
ferre, etiam cum geminos ferunt. vulva eiecto partu melior quam edito. eiecticia vocatur illa, haec porcaria. primiparae suis optima, contra effetis. a partu, praeterquam eodem die suis occisae, livida ac macra. nec novel- 211
larum suum praeter primiparas probatur, potiusque veterum, dum ne effetarum, nec biduo ante partum aut post partum aut quo eiecerint die. proxima ab eiecticia est occisae uno die post partum. huius et sumen optimum, si modo fetum non hauserit. ciecticiae deterrimum. antiqui abdomen vocabant priusquam calleret, incientes occidere non adsueti.

(85) Cornigera una parte dentata et quae in pedibus 212
talos habent sebo pinguescunt, bisulca scissisve in digitos pedibus et non cornigera adipe. concretus hic et, cum refrixit, fragilis, semperque in fine carnis. contra pingue inter carnem cutemque suco liquidum. quaedam non pinguescunt, ut lepus, perdix. steriliora cuncta pinguia

---

4 nec qua **MR²**. neque *r*. neque qua *v*. | rubrum **R¹**. 6 iunctus **MR²dv**. et uictu **R¹**. tunctus **Da**. 7 melocos **R²**. *om.* **R¹**. lucos **d**. 9 intraue **M**. *an* intra se ova*? cfr. Arist. h. a. III 1 p. 511 A, 3. 4 et 16* ᾠοτοκήσας ἐν αὑτῷ. 11 funebris **MR²dv**. -eris *r*. 13 eiecto *G. Merula*. electo **M**. iecto **R²**. icto **R¹**. etecto *r*. enecto *edd. vett.* 14 electicia **M**. eiectitia **a**. etiec- **R**. 15 qui primiparae **M**. | effetis **Rv**. -tus **M**. -ectus *r*. 17 probantur **Da**. 18 effectarum **Dad¹**. 19 ab eiecticia *Sill.* ab..ecti..a **M**. abiectitia **a**. -icia **Dd**. hab- **R**. 20 fetum **M**. -us *rv*. 21 electiliciae **M**. eiectitiae **a**. 22 calleret *v*. caleret **Ra**. calaret **Mr**. | inoccientes **d**.

et in maribus et in feminis, senescunt quoque celerius
213 praepinguia. omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. adips cunctis sine sensu, quia nec arterias habet nec venas. plerisque animalium et pinguitudo sine sensu, quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt adrosos. quin et L. Aproni consularis viri filio detractos adipes levatumque corpus inmobili onere.

214 (86) Medulla ex eodem videtur esse, in iuventa rubens, in senecta albescens. non nisi cavis haec ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum, quare fracta non feruminantur, quod defluente evenit medulla. est autem pinguis iis quibus adips, sebosa cornigeris, nervosa et in spina tantum dorsi ossa non habentibus, ut piscium generi, ursis nulla, leoni in feminum et bracchiorum ossibus paucis exigua admodum, cetera tanta duritia ut ignis elidatur velut e silice.

215 (87) Et his dura quae non pinguescunt, asinorum ad tibias canora. delphinis ossa, non spinae, animal enim pariunt. serpentibus spinae. aquatilium mollibus nulla, sed corpus circulis carnis vinctum, ut saepiae atque lolligini. et insectis negatur aeque esse ulla. cartilaginea aquatilium habent medullam in spina, vituli marini car-
216 tilaginem, non ossa. item omnium auriculae ac nares quae modo eminent flexili mollitia, naturae providentia ne frangerentur. cartilago rupta non solidescit, nec praecisa

---

1 in maribus — 2 praepinguia **MR***v. om. r.* 1 quoque **M**. que **R***Brot. om. edd. ante Brot.* 4 et **Ma**. est *rv.* 5 spirantes **R***v.* spiritantes **M**. *cfr. luc. 94 n. 58.* spirantur *r.* 8 medulla **M**. et med- *rv.* | in **d** *ed. Bas. om. r.* a *edd. vett.* | iuventa **Rd***v.* -ae **D**. -ac **a**. iumentae **M**. 9 in **MRd**. et in **Da**(*?*). 11 defluente **Rd***v.* defru- **M**. eflu- **Da**. 12 iis **R***v.* is **D**. his **ad**. in **M**. 15 cetera **Rd** (sunt *add. cod. Chiff.?*). ceta sit **D**. cetus in **a**. ceteris enim est *edd. ante Gel.* | tantū **R**. | duritia **a**(*?*)**d***v.* aduriciae **D**(*?*). aeduritiae **R**. *fortasse* ceteris tanta duritia *(abl. abs.). an* ceteris tantum est duritiae*?* | ut **Rd***v.* u **D**. et **a**. | elidantur **R**. 16 e *om.* **a**. 16. 17 silice. Et **R**. -icet **Dd**. -ice **a**. 18 tibias *ed. Bas. cfr. XVI 172.* tubas *ll. edd. vett.* 21 negantur **R**. regatur **a**. | aeque **R***v.* adque **D**. atque **ad**. | cartilaginea *v.* -gina **Da**. -go $\mathbf{R}^3$**d**. animalia $\mathbf{R}^1$. -līū $\mathbf{R}^2$. 23 oriculae **Da**.

ossa recrescunt praeterquam veterinis ab ungula ad suffraginem. homo *crescit* in longitudinem usque ad ter septenos annos, tum deinde ad plenitudinem. maxime autem pubescens nodum quendam solvere, et praecipue aegritudine, sentitur.

(88) Nervi orsi a corde bubuloque etiam circumvoluti similem naturam et causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus nodosque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes, hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio. nec hi solidantur incisi, mirumque vulneratis summus dolor, praesectis nullus. sine nervis sunt quaedam animalia, ut pisces, arteriis enim constant, sed neque his molles piscium generis. ubi sunt nervi, interiores conducunt membra, superiores revocant.

(89) Inter hos latent arteriae, id est spiritus semitae; his innatant venae, id est sanguinis rivi. arteriarum pulsus in cacumine maxime membrorum evidens, index fere morborum, in modulos certos legesque metricas per aetates — stabilis aut citatus aut tardus — discriptus ab Herophilo medicinae vate miranda arte. nimiam propter suptilitatem desertus observatione tamen crebri aut languidi ictus gubernacula vitae temperat. arteriae carent sensu, nam et sanguine. nec omnes vitalem continent spiritum, praecisisque torpescit tantum pars ea corporis. aves nec venas nec arterias habent, item serpentes, testudines, lacertae, minimumque sanguinis.

Venae in praetenues postremo fimbrias supter totam

---

1. 2 suffraginem *ed. Bas.* -na *ll. edd. vett.* 2 crescit *v. om. ll.* | usque—3 plenitudinem *om.* **R**^{1}. 2 usque ad ter **R**^{2}. ad annos usque ter *v.* utqui ad ter **d**. utqui (-ue **a**) ater *r.* 3 annos **R**^{2}**D**. *om.* **ad***v.* 10 ut in unoquoque **d***v.* ut quoque **Da**. et hubique que **R**. 11 nec hi **D**^{1}**R**. ne hi **a**. ne/// **d**. neci hi **D**^{2}. neque ii *v.* | solidantur **R***v.* sali- **D**^{1}. salli- **D**^{2}**a**. alli- **d**. 17 natant **Ra**. 18 membsarum **R**. 19 morborum **Rd***v.* membrorum **MDa**. | mere tricas **Ma**. 20 stabilis **Rd***v.* tantis **M**. *in* **Da** *lacuna.* 20. 21 *dist. ego coll. XXIX 6.* 23 temperat **MDd***v.* -rant **R**. -ret **a**. 28 in *om.* **Rd**. | fimbrias **MD**^{1}. -ras **R**. fibras **D**^{2}**a** *in ras.* **d***v.*

cutem dispersae adeo in angustam suptilitatem tenuantur ut penetrare sanguis non possit aliudve quam excitus umor ab illo qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. venarum in umbilico nodus ac coitus.

221 **38.** (90) Sanguis quibus multus et pinguis iracundi. maribus quam feminis nigrior et iuventae quam senio, et inferiore parte pinguior. magna et in eo vitalitatis portio. emissus spiritum secum trahit, tactum tamen non sentit. animalium fortiora quibus crassior sanguis, sapientiora
222 quibus tenuior, timidiora quibus minimus aut nullus. taurorum celerrime coit atque durescit — ideo pestifer potu —, proxime aprorum, *at* cervorum caprearumque et bubalorum omni*no* non spissatur. pinguissimus asinis, homini tenuissimus. iis quibus plus quaterni pedes nullus.
223 obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. profluvium eius uni fit in maribus homini, aliis nare alterutra vel utraque, quibusdam per inferna, multis per ora stato tempore, ut nuper Macrino Visco praetorio viro et omnibus annis Volusio Saturnino urbis praefecto, qui nonagensimum annum etiam excessit. solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum, siquidem hostiae abundantiorem fundunt, si prius bibere.

224 (91) Quae animalium latere certis temporibus diximus
8. 122. 128 non habent tunc sanguinem praeter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturae, sicut in homine vim eius ad minima momenta mutari, non modo tactu minore materia suffusi, verum ad singulos animi habitus,

---

2 excitus *ego nov. luc. p. 37.* exitus **M.** exilis *rv.* 5 iracundi **MD.** -ia **a**d *edd. vett.* -dus **R.** -da *ed. Bas.* 7 uitalitatis **M***v.* util- **Da**d. uil- **R.** | tertie portio **M.** 11 *dist. ego et locum ex Arist. restitui nov. luc. p. 32.* 12 proxum e **R.** .....me **M.** maxime *rv.* | at *ego.* ad **MR.** a **D**[1]**a.** ac *rv.* 13 omnino non *ego.* omnim onos **R.** omnium non **M***rv.* 16 maribus **Md.** ma//nibus **R.** naribus *rv. cfr. Madvigius adv. crit. II p. 526 et nov. luc. p. 32.* 17 uel utraque **M.** que *r.* aliis utraque *v.* 18 uico **Da.** 20 etiam excessit annum **DRad***v.* 26. 27 tactu minore *ego nov. luc. p. 62 n. 23.* tanto minore **MD**[2] *edd. Gel.* tanto in ore **D**[1]**ad.** (felis **R**) tantum in ore **R** *edd. ante Gel.* 27 suffusi **MR** *edd. Gel.* -sus **Dd.** -sa **a** *edd. ante Gel.*

pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris: alius enim irae est, alius verecundiae. nam in metu re- 225
fugere et nusquam esse certum est, multisque non profluere transfossis, quod homini tantum evenit. nam quae 8, 122 9, 87
mutare diximus colorem alienum accipiunt quodam repercussu, homo solus in se mutat. morbi omnes morsque sanguinem absumunt.

39. (92) Sunt qui suptilitatem animi constare non 226
tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, ut ostreas et testudines. boum terga, saetas suum obstare tenuitati immeantis spiritus, nec purum liquidumque tramitti. sic et in homine, cum crassior callosiorve excludat cutis, ceu vero non crocodilis et duritia tergoris tribuatur et sollertia.

(93) Hippopotami corio crassitudo talis ut inde tornen- 227
tur hastae, et tamen quaedam ingenio medica diligentia. elephantorum quoque tergora inpenetrabiles cetras habent, 8, 96
cum tamen omnium quadripedum suptilitas animi praecipua perhibeatur illis. ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite. ubicumque per se ac sine carne est, vulnerata non coit, ut in bucca cilioque.

(94) Quae animal pariunt pilos habent, quae ova pin- 228
nas aut squamas aut corticem ut testudines, aut cutem puram ut serpentes. pinnarum caules omnium cavi. praecisae non crescunt, evulsae renascuntur. membranis volant fragilibus insecta, umentibus hirundines in mari, siccis

---

1 palloris **Md** *ed. Verc.* -res **R**. -ribus **Da** *edd. vett.* 2 est *Detl.* et **MDa***dv. om.* **R**. 3 nusquam esse *ll. v. an exciderunt* scimus nisi intestinis, sed et dormientibus sub cute minorem esse*? cfr. Arist. h. a. III 19 p. 521 A, 15 sqq.* | non *om.* **a**. *in* D^1 *ras.* 3. 4 profluere **M**. prefl- **R**. transfl- **d***v*. transfuere **D**. -fugere **a**. 5. 6 repercussus **d**. percurro **R**. 10 tuta **R**. 13 ceu **MD**^{2}**Rd**. ce D^1. quae **a** *edd. ante Gel.* 17 cetras **d** *edd. Gel.* caetras **Ma**^{1}. scaetras **Da**^{2}. cer///tras **R**. 19 perhibeatur *v*. -betus **R**. -betur **M***r*. 23. 24 cutem puram **ad***v*. -ra **D**. purpuram cutem **R**. *Arist. h. a. II 17 p. 508 A, 11 et aliis locis multis* φολιδωτὸν *dicit: inde conieceris* furfurosam cutem*: cfr. XII 125 et XX 224. XXI 126. XXII 64. XXIII 55. 144. XXIV 31. 185. 187 al.* 24 caui **Dd**. caues **R**. auium **a**.

inter tecta vespertilio. horum alae quoque articulos habent.

229 Pili e cute exeunt crassa hirti, feminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni, dasypodi et in buccis intus et sub pedibus, quae utraque Trogus et in lepore tradidit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos
230 colligens. villosissimus animalium lepus. pubescit homo solus, quod nisi contingit, sterilis in gignendo est, seu mas seu femina. pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. hi castratis non nascuntur, congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magno opere. inventae tamen quaedam defluvio capitis invalidae, ut et lanugines oris, cum menstrui cursus stetere. quibusdam post geniti viris sponte non gignuntur. quadripedibus
231 pilum cadere atque subnasci annuum est. viris crescunt maxime in capillo, mox in barba. recisi non ut herbae ac cetera ab incisura augentur, sed ab radice exeunt. crescunt et in quibusdam morbis, maxime *phthi*si, et in senecta, defunctis quoque corporibus. libidinosis congeniti maturius defluunt, agnati celerius crescunt. quadripedibus senectute crassescunt lanaeque rarescunt. quadri-

---

1 uespertilio horum **Da***v.* -liorum **R**. -lionum **d**. 3 pili e **D**^{2}**a**. -liae **D**^{1}. -lpe **R**. -li a **d***v.* | crassa **Rd***v.* -se **a**. grassae **D**^{1}. grossi **D**^{2}. | feminis *ll.v. an* hominis? *cfr. infra v. 6 et Arist. h. a. III 10 p. 517 B, 8—10 et 27.* | equi **Da**. 5 sub **R**. in *rv cfr. index libri et Arist. l. l. 12 p. 519 A, 23.* 8 contingit **R**. -at **d** *edd. ante Hard.* -tigit *r.* 9 mas **R**. mās **D**. mar- **d**. masculus **a***v.* 10 hi — nascuntur **R**. *om. rv. cfr. Arist. l. l. 11 p. 518 A, 31. IX 50 p. 632 A, 3. 4. de gen. an. V 3 p. 784 A, 6 sqq.* | castratis *Sill.* castris **R**. 12 ut et **Dad**. uelut **R** *edd. ante Gel.* 13 lanugines *codd. Barb. Gel.* -ine **Dad**. languini **R**. lanuginosi *Sill. cfr. Arist. h. a. III 11 p. 518 A, 34.* 14 geniti *Beroaldus.* -tis *ll.* | uiris *ll.v. sed aut glossema est aut legendum* viris et feminis: *cfr. Ar. l. l. p. 518 B, 2.* 17 ac *Sill.* hac **R**. aut **dT**. ab *rv.* | cetera ab **R**. cetera *r edd. vett.* ipsa *ed. Bas. cfr. Arist. h. a. III 12 p. 519 A, 25.* 18 phthisi *ed. Bas. cfr. Arist. l. l. p. 518 B, 21.* tussi *ll. edd. vett.* 19 defunctis **R**. -tum *r.* -torum *v.* 20 crescunt *Hard.* recr- **R** *edd. ante Hard.* decr- *r.* excr- *coni. Dal.* 21 lanaeque rarescunt *ll.v. sed exspectamus potius* pili lanaeque, sed rarescunt: *cfr. Arist. l. l. p. 518 B, 31.*

pedum dorsa pilosa, ventres glabri. — (Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque praecipuum.) —

(95) Mammas homo solus e maribus habet, cetera 232
animalia mammarum notas tantum. sed ne feminae quidem in pectore nisi quae possunt partus suos attollere. ova gignentium nulli. nec lact nisi animal parienti. volucrum vespertilioni tantum. fabulosum enim arbitror de strigibus ubera eas infantium labris inmulgere. esse in maledictis iam antiquis strigem convenit, sed quae sit avium constare non arbitror.

40. Asinis a fetu dolent, ideo sexto mense arcent 233
partus, cum equae anno prope toto praebeant. quibus solida ungula nec supra geminos fetus, haec omnia binas habent mammas, nec aliubi quam in feminibus. eodem loci bisulca et cornigera, boves quaternas, oves et caprae binas. quae numeroso fecunda partu et quibus digiti in pedibus, haec plures habent et toto ventre duplici ordine, ut sues, generosae duodenas, vulgares binis minus. similiter canes. alia ventre medio quaternas, ut pantherae, alia binas, ut leaenae. elephans tantum sub armis duas, nec in pectore, sed citra in alis occultas. nulli in femi- 234
nibus digitos habentium. primis genitis in quoque partu sues primas praebent, eae sunt faucibus proximae, et suam quisque novit in fetu quo genitus est ordine, eaque alitur, nec alia. detracto illa alumno suo sterilescit ilico ac resilit, uno vero ex omni turba relicto sola munifex quae

---

1. 2. *uncos ego posui.* 6 lact **M**. *cfr. § 236. 237.* lac **RD**^{2}**d** *in ras.* laetis **D**^{1}**a**. 7 uespertilioni **a** *ed. Gel.* -lio **M***r edd. ante Gel.* 15 loci **MDa**^{2} *in ras.* **d**. loco **R***v. cfr. § 136. luc. p. 75.* | et caprae **MR**. caprae **Da** *edd. vett.* capraeque **d** *ed. Bas.* 17 et toto **MR**. toto *rv.* 19 alias **Ra**. 20 alias **Da**. et alia **R**. | leenae **d**^{2}. lanae **D**^{1}. lamiae **a**. 21 citra *rv.* utra **M**. *sed cfr. Arist. h. a. II 1 p. 498 A, 1* οὐκ ἐν τῷ στήθει, ἀλλὰ πρὸς τῷ στήθει. *p. 500 A, 19. de part. an. IV 10 p. 688 B, 5. an* iuxta? | alis **d***v. om.* **R**. aliis **M***r*. | nullis **Dad**. 22 ingenitis **Dad**. | quoquo **R**. quaque **a**^{2} *edd. ante Gel.* 22. 23 partu sues *Gel.* -tuus uel **M**. -tus (-te **D**^{2} *edd. ante Gel.*) sues **Dd**. -tus sue **a**. -tu et **R**. 23 praebent **MR** *Gel.* praement **Da**. premente **d**. -munt *edd. ante Gel. Hard.* 26 relicta **D**^{1}**a**.

235 genito fuerat attributa dependet. ursae mammas quaternas gerunt, delphini binas in ima alvo papillas tantum, nec evidentes et paulum in oblicum porrectas. neque aliud animal in cursu lambitur. et ballaenae autem vituli-que *marini* mammis nutriunt fetus.

236 **41.** (96) Mulieri ante septimum mensem profusum lact inutile, ab eo mense, quo vitales partus, salubre. plerisque autem totis mammis atque etiam alarum sinu fluit. cameli lact habent donec iterum gravescant. suavissimum id existimatur ad unam mensuram tribus aquae additis. bos ante partum non habet, et primo semper a partu colostrae fiunt, ni admisceatur aqua, in pumicis modum coeunte duritia. asinae praegnates continuo lactescunt. pullos earum, ubi pingue pabulum, biduo a partu maternum lact gustasse letale est. genus mali vocatur colostratio.

237 Caseus non fit ex utrimque dentatis, quoniam eorum lact non coit. tenuissimum camelis, mox equis, crassissi-
238 mum asinae, ut quo coaguli vice utantur. conferre aliquid et candori in mulierum cute existimatur. Poppaea certe Domiti Neronis coniunx quingentas per omnia secum fetas trahens balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. omne autem igne spissatur, umore fervescit. bubulum caseo fertilius quam caprinum, ex eadem mensura paene altero tanto. quae plures quaternis mammas habent caseo inutilia, et meliora quae binas.

---

1 dependet **R**. -dent **M**. -dat $\mathbf{a}^2$. defendat **Dd**. -nsa $\mathbf{a}^1$. descendit *v*. 4 lambitur **M***v*. lab- **R**. amb- *r*. 5 marini *coni. Dal. cfr. Arist. h. a. III 20 p. 521 B, 24. om. ll. v.* 6 profusum **M***v*. praf- **R**. fusum *r*. 7 eo **MRD**^{2}*v*. eius *r*. | equo **R**. quod $\mathbf{D}^1\mathbf{a}$. 9 lact (lac **R**) habent **MR***Barb*. lac taben *r*. 10 id **MR**. hic *r*. hoc *v*. 11 bos **MRD**^{2}*v*. bis *r*. | habet et **MR**. habeant (-ent $\mathbf{a}^1$) ex $\mathbf{Da}^2\mathbf{d}$. habet. Ex *v*. 12 partu $\mathbf{MD}^2\mathbf{d}$*v*. -tum $\mathbf{D}^1$. par **R**. pertum **a**. | pumicis *ll. v.* spumae *Detl. coll. § 239. at v. nov. luc. p. 11.* 13 coeunt **Da**. 20 et candori **MR***v*. ex candore *r*. *in* **R** *iteratione peccatum est hoc modo:* aliquod et candor ferre aliquid et candori. 23 quorumque **R**. 24 umore feruescit (ferb- **Dd**) *ll. edd. vett.* frigore serescit *Barb. coll. Arist h. a. III 20 p. 521, 34.*

Coagulum hinnulei, leporis, haedi laudatum, prae- 239
cipuum tamen dasypodis, quod et profluvio alvi medetur, unius utrimque dentatorum. mirum barbaras gentes quae lacte vivant ignorare aut spernere tot saeculis casei dotem, densantes id alioqui in acorem iucundum et pingue butyrum. spuma id est lacte concretior lentiorque quam quod serum vocatur. non omittendum in eo olei vim esse et barbaros omnes infantesque nostros ita ungui.

42. (97) Laus caseo Romae, ubi omnium gentium 240
bona comminus iudicantur, e provinciis Nemausensi praecipua, Lesure Gabalicoque pagis, sed brevis ac musteo tantum commendatio. duobus Alpes generibus pabula sua adprobant: Delmaticae Docleatem mittunt, Ceutronicae Vatusicum. numerosior Appennino: Coebanum hic e Liguria 241
mittit, ovium maxime lacte Sassinatem ex Umbria, mixtoque Etruriae atque Liguriae confinio Luniensem magnitudine conspicuum, quippe et ad singula milia pondo premitur, proximum autem urbi Vestinum, eumque e Caedicio campo laudatissimum. et caprarum gregibus sua laus est, in recenti maxime au*g*ente gratiam fumo, qualis in ipsa urbe conficitur cunctis praeferendus. nam Galliarum sapor medicamenti vim optinet, trans maria vero Bithynus fere in gloria est. inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, 242
ita maxime intellegitur, omni in salem caseo senescente, quales redire in musteum saporem aceto et thymo ma-

---

1 hinnulei **M**. -llis **R**. inutilei **D**^{1}. -ile *r edd. ante Barb.* 6 concretior **M**. -orque *r*. | lentiorque **MR**. *om. rv*. 7 serum *v*. seru **D**^{2}. ser **R**. cerum **d**. ceru **M***r*. 11 lesur **R**. -rae **d***v*. | Gabalicoque *Detl*. -li quoque **M**. -licique **Dad***v*. geba- **R**. | pagis **M** *edd. ante Hard*. pacis **R**. pauis **Da**. pagi **d***Hard*. 13 Docleatem *edd. ante Brot*. -te **M**. -tam **Da**. dodeatam **d**. diocleatē **R**. | ceutronicae **MRad** *edd. ante Brot*. centr- **D** *coni. Hard. cfr. Felsius p. 50*. 14 cebanum **Rd**. 15 lacte **MR**. -ti *r*. e lacte *Ianus*. | Sassinatem *Url. ann. phil. LXXIII p. 69*. saes- **R**. sasinn- **M***r*. Aesinatem *Barb*. 18 e ceditio **R***v*. eo editio **d**. 20 in recenti **M** *edd. vett*. inregenti **R**. ingenti **d**. ingraegenti **Da**. Agrigenti *G. Merula. ed. Bas. Hard*. | augente *v*. aquente **Md**. -emte **Da**. hcauente **R**. acuente *Sill*. | gratia **MR**. 21 saper **MD**^{1}. semper **d**^{1}. 23 detur **Md***v*. uidetur *r. cfr. nov. luc. p. 52*. 24 ita **M***rv*. maior **R**. | sale **Dad**.

ceratos certum est. tradunt Zoroastren in desertis caseo vixisse annis XX ita temperato ut vetustatem non sentiret.
243 **43.** (98) Terrestrium solus homo bipes. uni iuguli, umeri, ceteris armi, uni ulnae. quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosae, extra nervis et cute constant.
244 (99) Digiti quibusdam in manibus seni. M. Corani ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas accipimus appellatas, et Volcatium Sedigitum inlustrem in poetica. hominis digiti ternos articulos habent, pollex binos et digitis adversus universis flectitur, per se vero in oblicum porrigitur, crassior ceteris. huic minimus mensura par, ac duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. quibus ex rapina victus quadripedum, quini digiti
245 in prioribus pedibus, in reliquis quaterni. leones, lupi, canes et pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente, reliqua, quae sunt minora, et digitos quinos.

Bracchia non omnibus paria secum. studioso Threci in C. Caesaris ludo notum est dexteram fuisse proceriorem.

Animalium quaedam ut manibus utuntur priorum ministerio pedum sedentque ad os illis admoventia cibos, ut
246 sciuri. **44.** (100) nam simiarum genera perfectam hominis imitationem continent facie, naribus, auribus, palpebris, quas solae quadripedum et in inferiore habent gena, iam mammas in pectore et bracchia et crura in contrarium similiter flexa, in manibus ungues, digitos longioremque medium. pedibus paulum differunt. sunt enim ut manus praelongae, sed vestigium palmae simile faciunt.

---

3 iuguli **MDdv.** ung- **a.** iugulum **R.** -la *coni. Dal.* 6 m. corani **M.** coram **R.** m. coraci *r.* C. Oratii *edd. ante Gel.* M. Curiatii *ed. Gel.* C. Horatii *Hard.* 9 ternos articulos (oculos **R**) habent **MD²R.** articulos (aperti- **a**) habent **D¹a.** articulos habent ternos **dv.** | et *om.* **M.** 10 iniuersis **M.** 14 *an* sed leones? 15 et pauca *ll.v. an* et pardi *vel* pantherae? *cfr. Arist. de part. an. IV 10 p. 688 A, 6.* 18 piria **D¹.** pria **R.** propria **a.** 22 perfecta **Da.** 23 imitationem **MR** *ed. Gel.* simila- **Dd.** simula- **a** *edd. ante Gel.* 24 quae **a** *edd. ante Bas.* 28 praelongae **MR.** -ges **Da¹.** -ge **a².** -gi **dv.** *cfr. Arist. h. a. II 8 p. 502 B, 5* οἷον χεῖρες μεγάλαι.

pollex quoque iis et articuli ut homini, ac praeter genitale — et hoc in maribus tantum — viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

45. (101) Ungues clausulae nervorum summae existi- 247
mantur. omnibus hi quibus et digiti. sed simiae imbricati, hominibus lati — et defuncto crescunt —, rapacibus unci, ceteris recti, ut canibus, praeter eum qui a crure plerisque dependet. omnia digitos habent quae pedes excepto 248
elephanto. huic enim informes, numero quidem quinque, sed indivisi ac leviter discreti ungulisque, non unguibus, similes, et pedes maiores priores, in posterioribus articuli breves. idem poplites intus flectit hominis modo, cetera animalia in diversum posterioribus pedibus quam prioribus. nam quae animal generant genua ante se flectunt et suffraginum artus in aversum.

(102) Homini genua et cubita contraria, item ursis 249
et simiarum generi, ob id minime pernicibus. ova parientibus quadripedum, crocodilo, lacertis, priora genua post curvantur, posteriora in priorem partem. sunt autem crura his obliqua humani pollicis modo. sic et multipedibus praeterquam novissima salientibus. aves ut quadripedes alas in priora curvant, suffraginem in posteriora.

(103) Hominis genibus quaedam et religio inest ob- 250
servatione gentium. haec supplices attingunt, ad haec manus tendunt, haec ut aras adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. namque in ipsa genus utriusque commissura, dextra laevaque, a priore parte gemina quaedam buccarum inanitas inest, qua perfossa ceu iugulo spiritus fluit. inest et aliis partibus quaedam religio, sicut in dextera: osculis aversa adpetitur, in fide porrigitur. antiquis Graeciae in 251
supplicando mentum attingere mos erat. est in aure ima

---

1 articulis **a**. -lus **D**^{1}. 2. 3 interiora **M***rv*. extrema **R**. 3 exemplarium **R**. 5 sed *om*. **R**. 5. 6 imbricati **R***v*. -tae **M**. inbricti **D**^{2}. -tae *r*. 11 articulis **Dad**. 13 pedibus **MR**. articuli pedibus *rv*. 17 oua **MR***v*. qua **Da**^{1}**d**. quia **a**^{2}. 28 iugulo **MRd**^{2}*Gel*. ////gul// **d**^{1}. iungulo **D**^{1}. ungulos **a**. -las **D**^{2}. -la **D**^{3}. uinculis *edd. ante Gel*. | fluit **MRD**^{2}. fuit **D**^{1}**a**. fugit **d***v*. 29 in **M**. *om. rv. cfr. Felsius p. 27. luc. p. 20.* 30 aduersa **M**. 31 metu **Da**.

memoriae locus, quem tangentes antestamur; est post aurem aeque dexteram Nemeseos, quae dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit, quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum veniam sermonis a diis ibi recondentes.

252 (104) Varices in cruribus viro tantum, mulieri raro. C. Marium, qui VII consul fuit, stanti sibi extrahi passum unum hominum Oppius auctor est.

253 (105) Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. reliqua ut libitum est gradiuntur, leo tantum et camelus pedatim, hoc est ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. surae homini tantum et crura carnosa. reperitur apud auctores quendam in Aegypto non habuisse suras. vola homini tantum exceptis
254 quibusdam. namque et hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Pansae, Scauri, sicut a cruribus Vari, Vatiae, Vatini, quae vitia et in quadripedibus. solidas habent ungulas quae non sunt cornigera, igitur pro his telum ungulae ictus est illis. nec talos habent eadem, at quae bisulca sunt habent. iidem digitos habentibus non sunt, neque in prioribus omnino pedibus ulli. camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. est enim bisulcum discrimine exiguo, pes in vestigio carnosus ut ursi, qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

255 **46.** (106) Ungulae veterino tantum generi renascuntur. sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. cor-

---

1 antestamur *Lipsius epist. quaest. IV 26.* att- **MR**d*v.* adt- **D.** attestantur **a.** 4 a minimo *v.* a *om.* **M.** an mi- **Dad.** animi mo **R.** | a diis *rv.* ab iis **M.** | ibi **MR.** sibi *r. om. edd. ante Gel.* 7 C. Marium *v.* martium **R.** c. mario **MD.** c. mari **ad.** | VIII **d.** | stantis **R.** -te **d.** -tem *v.* | extrahi **M***v.* int- **R.** extra *r.* 9. 10 sinistris **Ra**^{2}*v.* -ras **M***r.* 11 pes **M***rv.* pedum **R.** 14 carnosae **Da.** | quaedam **Da** *edd. ante Gel.* quedd. 20 ungulae ictus *Ianus.* ung- intus **M.** enuncule hictus **R.** (in **D**) ungula eius *r.* ungula *v.* 23 bisulcus **D**^{2}**d.** *cfr. nov. luc. p. 67.* 24 pedes in **d**^{2}. pessimus **a** *edd. vett.* pes imus *Barb.* | carnosus **M.** -sis **D**^{2}. -nasis **R.** -nosi **D**^{1}**a**^{1}**d.** -sa **a**^{2}. -so *v.* | ursi **Dad***v.* -is **R.** uasi **M.**

nigera fere bisulca. solida ungula et bicorne nullum, unicorne asinus tantum Indicus, unicorne et bisulcum oryx. talos asinus Indicus unus solidipedum habet, nam sues ex utroque genere existimantur, ideo foedi earum. hominem qui existimarunt habere facile convicti. lynx tantum digitos habentium simile quiddam talo habet, leo etiamnum tortuosius. talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens concavo, in vertebra ligatus.

47. (107) Avium aliae digitatae, aliae palmipedes, 256 aliae inter utrumque divisis digitis adiecta latitudine. sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. hic deest quibusdam longa crura habentibus. iynx sola utrimque binos habet. eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit, collum circumagit in aversam se. ungues ei grandes ceu graculis. avium qui- 257 busdam gravioribus in cruribus additi radii, nulli uncos habentium ungues. longipedes porrectis ad caudam cruribus volant, quibus breves, contractis ad medium. qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere et ocen et drepanin, quae ex his rarissime apparet.

Visae iam et serpentes anserinis pedibus.

48. (108) Insectorum pedes primi longiores duros 258 habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muscis. quae ex his novissimos habent longos, saliunt, ut locustae. omnibus autem his seni pedes. araneis quibusdam praelongi accedunt bini. internodia singulis terna. octonos et marinis esse diximus, polypis, sae- 9, 83 piis, lolligini, cancris, qui bracchia in contrarium movent,

---

9 auibus **Dad**^{2} *in ras.* 12 iynx **Md** *Barb.* lynx **D** *edd. vett.* linx **a**. eux **R**. 15 auersam **Dd**. -sum **a** *ed. Bas.* auer... **M**. aduersam **R**. -sum *edd. vett.* 16 nonnulli **a**^{2}. 18 breues **Dad***v.* pedes **R** *(sub finem huius libri perquam vitiose scriptus).* 20 et ocen **R** *edd. ante Barb. Gel.* -cem **d**. ctocen **D**. rectorem **a**. *cfr. nov. luc. p. 94.* | drepanim quae ex his **R**. -nim eisque **D**. -ni in eis quae **ad***v.* 29 lolligini *ll.* -nibus *edd. ante Sill. Detl.* 29 — p. 272, 1 movent ac pedes, in orbem, haud (ad **R**) in oblicum *scribendum videtur coll. Arist. de part. an. IV 8 p. 683 B, 34.*

pedes in orbem aut in oblicum. isdem solis animalium
259 rotundi. cetera binos pedes duces habent, cancri tantum quaternos. quae hunc numerum pedum excessere terrestria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua vero et centenos. numerus pedum inpar nulli est.
260 Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura, postea exporrigentia se verius quam crescentia. itaque in infantia scabunt aures posterioribus pedibus, quod addita aetate non queunt, quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. hac de causa inter initia pasci nisi submissis genibus non possunt, nec usque dum cervix ad iusta incrementa perveniat.

49. Pumilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres.

261 (109) Genitalia maribus quibus essent retrorsa dixi-
10, 173 mus. ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viverris, unde etiam calculo humano remedia praecipua. urso quoque simul atque exspiraverit cornescere aiunt. camelino arcus intendere orientis populis fidissimum. nec non aliqua gentium quoque in hoc discrimina et sacrorum etiam, citra
262 perniciem amputantibus Matris deum Gallis. contra mulierum paucis prodigiosa adsimilatio, sicut hermaphroditis utriusque sexus, quod etiam quadripedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. ostentabat certe hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treverico Galliae agro repertas, ceu plane visenda res esset principem terrarum insidere portentis.

---

1 iisdem solis *coni. Dal.* idem soli *ll.* 8 pedibus **R**. *om. rv.* 9 superficie **d**. 10 sola **a**. *an* superficie corporum sola ampliatur*? cfr. Arist. l. l. 10 p. 686 B, 13. h. a. II 1 p. 501 A, 5.* 12 crementa **R**. 13 pumilionum **R**. pop- *r.* pom- *edd. ante Gel.* 16 viverris unde *edd. Gel.* uniuersis unde **R**. uiuere (-rrę **d**) sunt die *r.* -errae sunt iis *edd. ante Gel.* 19 fidissimum **M***rv*. it dissimum **R**. *sed cfr. Arist. h. a. V 2 p. 540 A, 19. fortasse ante* orientis *exciderunt aliqua de spadonibus in oriente regnantibus (cfr. XIII 41) dicta, quibus apte adnectebantur sequentia, quae ad Iudaeos et Arabes pertinent.* 21 amputatibus **M**. -tantis **d**. -tatis *edd. ante Gel.* 22 adsimilatio **M**. assimul- (ads- **D**) *rv.* 25 triuerico **M**. trinuer- **d**. 26 repertas *om.* **R**. |. ceti **R**.

(110) Testes pecori armentoque ad crura decidui, 263
subus adnexi. delphino praelongi ultima conduntur alvo, et elephanto occulti. ova parientium lumbis intus adhaerent, qualia ocissima in venere. piscibus serpentibusque nulli, sed eorum vice binae ad genitalia a renibus venae. buteonibus terni. homini tantum iniuria aut sponte naturae franguntur, idque tertium ab hermaphroditis et spadonibus semiviri genus habent.

Mares in omni genere fortiores sunt praeterquam pantheris et ursis.

50. (111) Caudae praeter hominem ac simias omni- 264
bus fere et animal et ova gignentibus pro desiderio corporum, nudae hirtis, ut apris, parvae villosis, ut ursis, praelongis saetosae, ut equis. amputatae lacertis et serpentibus renascuntur. piscium meatus gubernaculi modo regunt, atque etiam in dexteram ac laevam motae, ut remigio quodam inpellunt. lacertis inveniuntur et geminae. boum caudis longissimus caulis atque in ima parte 265
hirtus. idem asinis longior quam equis, sed saetosus veterinis. leoni infima parte, ut bubus et sorici, pantheris non item, vulpibus et lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. sues intorquent, canum degeneres sub alvum reflectunt.

51. (112) Vocem non habere nisi quae pulmonem 266
et arterias habeant, hoc est nisi quae spirent, Aristoteles putat. idcirco et insectis sonum esse, non vocem, intus inmeante spiritu et incluso sonante, alia murmur edere, ut apes, alia cum tractu stridorem, ut cicadas,

---

5 binae *om.* **Da.** 9 sunt **M**. *om. rv.* 12 et animal et **M**. an- et **R** *Hard.* -mali **D**^{1}. -malibus *r edd. ante Hard.* 14 setosis praelongis **R**. 18 caulis **MRD**^{2}*v*. -dis **D**^{1}. *om.* **ad.** 20 leoni **D**^{2}**d***v*. -nis **D**^{1}**a**. -num **R**. *om.* **M**. | infima **d***v*. in prima **MR**. in trima **a**. in tria **D**. *locus nondum sanatus est. fortasse transponendum est:* veterinis et in prima parte; leoni ut bubus. *vulgata lectio dilucidior fiat scribendo:* saetosus totus veterinis. 24 pulmonem — 25 nisi quae **RD**^{2} *edd. ante Hard. om. r.* 25 habeant *Url. vind. n. 212.* -ent **RD**^{2}. | spirant **a**. 28 cum tractu *ll.v.* contractu *Detl.* attritu *Pint. at stridor non explicatur, sed describitur. Arist. h. a. V 9 p. 535 B, 6* τὰ δ' ᾄδειν λέγεται, οἷον οἱ τέττιγες. *an* ceu cantum?

receptum enim duobus sub pectore cavis spiritum, mobili occursante membrana intus, attritu eius sonare. muscas, apes, cetera similia cum volatu et incipere audiri et desinere, sonum enim attritu et interiore aura, non anima,
267 reddi, locustas pinnarum et feminum attritu sonare. credatur sane item aquatilium pectines stridere, cum volant, mollia et crusta intecta nec vocem nec sonum ullum habere. sed ceteri pisces, quamvis pulmone et arteria careant, non in totum sine ullo sunt sono. stridorem eum dentibus fieri cavillantur. et is qui caper vocatur in Acheloo amne grunnitum habet et alii de quibus diximus.
9, 70 ova parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. ranis *sonus* sui generis, ut dictum est — nisi si
172 sqq. et in his ferenda dubitatio est —, quia vox in ore concipitur, non in pectore. multum tamen in his refert et locorum natura. mutae in Macedonia traduntur, muti et
268 apri. avium loquaciores quae minores et circa coitus maxime. aliis in pugna vox, ut coturnicibus, aliis ante pugnam, ut perdicibus, aliis cum vicere, ut gallinaceis. iisdem sua maribus, aliis eadem et feminis, ut lusciniarum generi. quaedam toto anno canunt, quaedam certis tem-
269 poribus, ut in singulis dictum est. elephans citra nares ore ipso sternumento similem elidit sonum, per nares autem tubarum raucitati. bubus tantum feminis vox gravior, in alio omni genere exilior quam maribus, in homine
270 etiam castratis. infantis in nascendo nulla auditur ante quam totus emergat utero. primus sermo anniculo. sed semenstris locutus est Croesi filius et in crepundiis pro-

---

1 duobus **R**. ut duobus *rv*. | sub pectore *om*. **R**. | cauis **D**d*v*. cauid **R**. canis **a**^{1}. cannis **a**^{2}. 5 et feminum *v*. et fum- **R**. et sem- **D**^{2}. et em- **D**^{1}. esse minimum **a**. minimum **d**. | *dist. Detl.* 5. 6 credatur **R**. *cfr. § 176.* -ditur *r*. 7 nec uocem **R**d*v*. in uocem *r*. 9 sunt sonu **R**. sono sunt **Da***v*. sunt **d**. 10 caper *ll. edd. vett.* aper *codd. Barb. coll. Arist. h. a. IV 9 p. 535 B, 18* ὁ κάπρος ὁ ἐν τῷ Ἀχελῴῳ. 11 alii **RD**^{2}*v*. de alii **D**^{1}. de haliis **a**^{1}. de aliis **a**^{2}**d**. 13 sonus sui *v*. suis **R**. sui *r*. 14 quia uox **R**. qui mox *rv*. 20 et feminis **R**. ut fem- *rv*. 27 primus **Ma***v*. -mo *r Sill.* 27. 28 sed semenstris *Ianus*. set semenstri **M**. et sem- **a**. et senestri **R**. esse Menstris **D**^{2}. -stri **D**^{1}**d**. est. Semestris *v*.

digio quo totum id concidit regnum. qui celerius fari coepere tardius ingredi incipiunt. vox roboratur a XIIII annis. eadem in senecta exilior, neque in alio animalium saepius mutatur.

Mira praeterea sunt de voce digna dictu: theatrorum in orchestris scobe aut harena superiacta devoratur et in rudi parietum circumiectu doliis etiam inanibus. currit eadem recto vel conchato parietum spatio, quamvis levi sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inaequalitas impediat. vox in homine magnam vultus habet 271 partem. adgnoscimus ea prius quam cernamus non aliter quam oculis, totidemque sunt hae quot in rerum natura mortales, et sua cuique sicut facies. hinc illa gentium totque linguarum toto orbe diversitas, hinc tot cantus et moduli flexionesque, sed ante omnia explanatio animi, quae nos distinxit a feris, et inter ipsos quoque homines discrimen alterum aeque grande quam a beluis fecit.

52. (113) Membra animalibus adgnata inutilia sunt, 272 sicut sextus homini semper digitus. placuit in Aegypto nutrire portentum, binis et in aversa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem.

(114) Miror equidem, Aristotelem non modo credi- 273 disse praescita vitae esse aliqua in corporibus ipsis, verum etiam prodidisse. quae quamquam vana existimo nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque ea auguria anxie quaerat, attingam tamen, quia tantus vir in doctrinis non sprevit. igitur vitae brevis signa ponit raros dentes, prae- 274 longos digitos, plumbeum colorem pluresque in manu incisuras nec perpetuas. contra longae esse vitae incurvos umeris et in manu unam aut duas incisuras longas habentes et plures quam XXXII dentes, auribus amplis. nec universa haec, ut arbitror, sed singula observat, fri-

---

1 quo totum **MDad.** quod tunc **R.** 6. 7 in rudi **MRv.** in ruri **d.** in nuri D^1. muri D^2. in muri **a.** 7 circumiectu —8 parietum *om.* **R.** | conchato $M^2D^1a^1d$. conhato M^1. chon-cauo D^2. concauo a^2v. 11 ea **R** *(cfr. VIII 61. X 207).* eam **Mrv.** 16 et **MR.** *om. rv.* 20 parte **MR**D^2**dv.** recte D^1**a.** 26 tingam R^1. tan- R^2. | quae D^2dv. *sed cfr. II 85.* 30 una aut MR^1. una et **d.**

vola, ut reor, et vulgo tamen narrata. addidit morum quoque spectus simili modo apud nos Trogus et ipse
275 auctor e severissimis, quos verbis eius subiciam: Frons ubi est magna segnem animum subesse significat, quibus parva mobilem, quibus rotunda iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. supercilia quibus porriguntur in rectum molles significant, quibus iuxta nasum flexa sunt austeros, quibus iuxta tempora inflexa derisores, quibus
276 in totum demissa malivolos et invidos. oculi quibuscumque sunt longi malificos moribus esse indicant. qui carnosos a naribus angulos habent malitiae notam praebent. candida pars extenta notam inpudentiae habet, qui identidem operire solent inconstantiae. oricularum magnitudo loquacitatis et stultitiae nota est. hactenus Trogus.
277 **53.** (115) Animae leonis virus grave, ursi pestilens. contacta halitu eius nulla fera attingit, ociusque putrescunt adflata reliquis. homini tantum infici natura voluit pluribus modis, et ciborum ac dentium vitiis, sed maxime senio. dolorem sentire non poterat, tactu sensuque omni carebat sine qua nihil sentitur. eadem commeabat recens assidue, exitura supremo et sola ex homine superfutura.
278 denique haec trahebatur e caelo. huius quoque tamen reperta poena est, ut neque id ipsum quo vivitur in vita iuvaret. Parthorum populis haec praecipue et a iuventa propter indiscretos cibos, namque et vino faetent ora

---

2 aspectus **R***v*. 3 e seuerissimis **T**. e reue- **D**^{1}. est seue- **D**^{2}. est e uerissim.. **M**. est uerissimus **R**. /// seuer- **a***dv*. 5 mobilem **Rd***v*. nob- **M***r*. 8 plexa **Da**. 14 inpudentiae **R***v*. inprud- **M***r*. *cfr. Arist. h. a. I 10 p. 492 A, 12 et Plin. XI 144*. 18 otiusque **d**. citiusque **a**^{2}*v*. ciciusque **R**^{2}. 19 adflatae **MDd**. afflate **a**. | hominis **Da**. -ne **R**^{2}. 21 sensuque **R***v*. esuque *r*. 22 qua **Dad***v*. quibus **R** *e corr. Sdl.* | commeaba **D**^{1}. commae ab ea **a**. 23 exitura **R***v*. -ra ut **D**^{2}. -tur ut **d**. -tu ut **D**^{1}. -tus in **a**. | homine **R**. omne **D**^{1}**d**. omni **D**^{2}**a**. omnibus *v*. 25 quo uiuitur **R** *edd. ante Hard.* qua uiuere **Da**^{1}**d**. quia uiueret **a**^{2}. 26 haec **Dad**. hoc **R***v*. 27 namque *ll.v. an* itemque? | faetenti **D**. fetenti **a**^{1}. -tia **a**^{2}.

nimio. sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cuius est suavitas praecipua, in esculenta addito.

Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum urit. 279
diximus hominum genera qui venena serpentium suctu[7,13 sq.] corporibus eximerent. quin et subus serpentes in pabulo sunt, et aliis venenum est. quae insecta appellavimus, 1 omnia olei adspersu necantur, vultures unguenti — qui fugat alios appetunt odorem —, scarabaei rosa. quasdam serpentes scorpio occidit. Scythae sagittas tingunt viperina sanie et humano sanguine. inremediabile id scelus: mortem ilico adfert levi tactu.

(116) Quae animalium pascerentur veneno diximus. 280
quaedam innocua alioqui venenatis pasta noxia fiunt et 10,69 ipsa. apros in Pamphylia et Ciliciae montuosis salamandra ab his devorata qui edere moriuntur. neque enim est intellectus ullus in odore vel sapore, et aqua vinumque interemit salamandra ibi inmortua, vel si omnino biberit unde potetur, item rana quam rubetam vocant. tantum insidiarum est vitae! vespae serpente avide vescuntur, 281 quo alimento mortiferos ictus faciunt. adeoque magna differentia est victus, ut in tractu pisce viventium Theophrastus prodat boves quoque pisce vesci, sed non nisi vivente.

(117) Homini cibus utilissimus simplex, acervatio sa- 282 porum pestifera et condimento perniciosior. difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, aspera, inconsueta, varia, nimia et avide hausta, et aestate quam hieme difficilius, et in senecta quam in iuventa. vomitiones homini ad haec in remedium excogitatae frigidiora corpora faciunt, inimicae oculis maxime ac dentibus.

---

2 est **R***v*. et *r*. 5 eximerent *Gel*. et im- **R**. exigerent *r edd. ante Gel*. 6 aliis **d***v*. alii **Da**. aluū. Alu **R**. 7. 8 *dist. ego nov. luc. p. 100*. 7 unguenti **R**. -to *rv*. 8 fugat **R**. -antur *rv*. | odorem **R**. -res *rv*. | rosa **R**. -sam *rv. de hoc loco cfr. Theophr. de c. pl. VI 5, 1. fragm. IV 2, 4. Aelianus de nat. an. III 7. IV 18*. 15 enim **R** *edd. ante Gel. om. r*. 16 uel **Dad***v*. et **R**. 18 petetur **D**[1]**a**. 19 serpentem **R**. 21 uiuentium — 22 pisce *om*. **R**. 25 condimento **MR**. -ta *r edd. ante Hard*. | perniciosiora **D**[2]**d** *edd. ante Hard*.

283 (118) Somno concoquere corpulentiae quam firmitati utilius. ideo athletas ambulatione malunt cibos perficere. pervigilio quidem praecipue vincuntur cibi. **54.** augescunt corpora dulcibus atque pinguibus et potu, minuuntur siccis et aridis frigidisque ac siti. quaedam animalia et pecudes quoque in Africa quarto die bibunt. homini non utique septimo letalis inedia, durasse et ultra undecimum plerosque certum est. morbus esuriendi semper inexplebili aviditate uni animalium homini.

284 (119) Quaedam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant conservantque vires, ut butyrum, *h*ippace, glycyrrhiza. perniciosissimum autem est in omni quidem vita quod nimium, praecipue tamen corpori, minuique quod gravet quolibet modo utilius.

Verum ad reliqua naturae transeamus.

---

7 letalis **M** *edd. ante Hard.* -les **R d**. -le est *Hard.* laetales **D a**. | inedia **M D d** *edd. ante Hard.* -dias **a** *Hard.* -di **R**.
8 morbus **R**. mori **M** *rv. cfr. Madvigius adv. crit. II p. 527.*
9 uni animalium homini **M R**. an- uni hom- *edd. ante Hard.* an- uni hominum D^2. an- uni qui (cui d^1. *del.* d^2) $D^1 d$. anunicuique **a** *Hard.* 10 qidam D^1. 11 hippace *Barb.* .ipp- **M**. ut ipp- **D d**. ip- **a**. typp- **R**. titip- *edd. ante Barb.* 12 est *Detl.* et *ll. edd. vett. om. ed. Bas.* 14 graue **D a d**.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XII.

(1) Animalium omnium quae nosci potuere naturae 1
generatim membratimque ita se habent. resta*t ut* neque
ipsa anima carentia — quandoquidem nihil sine ea vivit —,
terra edita *et* inde eruta, dicantur ac nullum sileatur rerum
naturae opus. diu fuere occulta eius beneficia, summum-
que munus homini datum arbores silvaeque intellegebantur.
hinc primum alimenta, harum fronde mollior specus, libro
vestis. etiam nunc gentes sic degunt. quo magis ac 2
magis admirari subit his a principiis caedi montes in
marmora, vestes ad Seras peti, unionem in Rubri maris
profund*o*, zmaragdum in ima tellure quaeri. ad hoc ex-
cogitata sunt aurium vulnera, nimirum quoniam parum
erat manibus, collo, crinibus gestari, nisi infoderentur
etiam corpori. quamobrem sequi par est ordinem vitae
et arbores ante alia dicere ac moribus *his* primordia in-
gerere.

1. (2) Haec fuere numinum templa, priscoque ritu 3
simplicia rura etiam nunc deo praecellentem arborem
dicant. nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra
quam lucos et in iis silentia ipsa adoramus. arborum
genera numinibus suis dicata perpetuo servantur, ut Iovi
aesculus, Apollini laurus, Minervae olea, Veneri myrtus,
Herculi populus. quin et Silvanos Faunosque et dearum

---

4 natura **R**. 5 habet **R**. | restat ut *cod. Dal. cfr. Madvigius adv. crit. II p. 527.* restant *ll. v.* 7 et *ego.* ut *ll. v.* aut *Madvigius l. l.* | erudita **Dad**. 11. 12 ac magis *om.* **R**. 14 profundo (*sc.* quaeri) *v. cfr. XXXIII 70.* -da *ll. Sill.* 15 auri **R**. *an recte?* 16 manibus *om.* **Da**. 18 his *ego. om. ll. v.* 18. 19 ingerere a^2v. -rerenis **R**. in genere Da^1d. 22 ne **Da**.

genera silvis ac sua numina tamquam e caelo attributa
4 credimus. arbores postea blandioribus fruge sucis hominem mitigavere. ex his recreans membra olei liquor viresque potus vini, tot denique sapores anni sponte venientes et mensae, depugnetur licet earum causa cum 5
feris et pasti naufragorum corporibus pisces expetantur,
5 etiam nunc tamen secundae. mille praeterea sunt usus earum sine quis vita degi non possit. arbore sulcamus maria terrasque admovemus, arbore exaedificamus tecta. arborea et simulacra numinum fuere nondum pretio ex- 10
cogitato beluarum cadaveri, atque ut a diis nato iure luxuriae eodem ebore numinum ora spectantur et mensarum pedes. produnt Alpibus coercitas et tum inexsuperabili munimento Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiae, quod Helico ex Helvetiis 15
civis earum fabrilem ob artem Romae commoratus ficum siccam et uvam oleique ac vini promissa remeans secum tulisset. quapropter haec vel bello quaesisse venia sit.

6 (3) Sed quis non iure miretur arborem umbrae gratia tantum ex alieno petitam orbe? platanus haec est, 20
mare Ionium Diomedis insula tenus eiusdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam transgressa atque inter primas donata Italiae et iam ad Morinos usque pervecta ac tributarium etiam detinens solum, ut gentes vectigal
7 et pro umbra pendant. Dionysius prior Siciliae tyrannus 25
Regium in urbem transtulit eas domus suae miraculum, ubi postea factum gymnasium; nec potuisse in amplitudinem augescere aut alias fuisse in Italia ac nominatim Hispania apud auctores invenitur.

---

6 expectantur **Ma²d**. 10 arborea **MR**. -re *rv*. 11 atque ut *ll. edd. vett. Brot.* antequam ut *ed. Bas. ego malim* at nunc. *ad* ut *semel corruptum postea aptatus est falsus ille coniunctivus* spectarentur. 12 spectantur **M**. -arentur *rv*. 16 civis *om.* **M**. 17 promissa **MR** *Barb. ed. Bas.* -so *cod. Chiff. cfr. XVII 262. XXXI 46. 48. II 89. X 82.* praem- *rv*. 20 est **M** *cod. Chiff. v.* et **R**. *om. r*. 28 augescere **M**. adoles **R**. -escere *rv*. | aut **R** *cod. Chiff.* haut **M**. ut *r*. haud *edd. vett.* et *codd. Barb.* 29 hispania *ll. v. ortum putatur e Theophr. h. pl. IV 5, 6 verbis male intellectis* σπανίαν δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πάσῃ.

(4) Hoc actum circa captae urbis aetatem, tantumque 8
postea honoris increvit ut mero infuso enutriantur. compertum id maxime prodesse radicibus, docuimusque etiam arbores vina potare.

(5) Celebratae sunt primum in ambulatione Academiae 9
Athenis cubitorum XXXIII radice ramos antecedente. nunc est clara in Lycia fontis gelidi socia amoenitate, itineri adposita, domicilii modo cava octoginta atque unius pedum specu, nemorosa vertice et se vastis protegens ram*is* arbor*um* instar, agros longis obtinens umbris ac, ne quid desit speluncae imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos complexa pumices, tam digna miraculo ut Licinius Mucianus ter consul et nuper provinciae eius legatus prodendum etiam posteris putaverit epulatum intra eam se cum duodevicensimo comite, large ipsa toros praebente frondis, ab omni adflatu securum, *ca*ptantem imbrium per folia crepitus, laetiorem qua*m* marmorum nitore, picturae varietate, laquearium auro cubuisse in eadem. aliud exemplum Gai principis in Veliterno rure 10
mirati unius tabulata laxeque ramorum trabibus scamna patula, et in ea epulati, cum ipse pars esset umbrae, quindecim convivarum ac ministerii capaci triclinio, quam cenam appellavit ille nidum. est Gortynae in insula Creta 11
iuxta fontem platanus una insignis utriusque linguae monimentis, numquam folia dimittens, statimque ei Graeciae fabulositas superfuit Iovem sub ea cum Europa concubuisse, ceu vero non alia eiusdem generis esset in Cypro. sed ex ea primum in ipsa Creta, ut est natura hominum

---

5 celebrata est *Sill.* 6 XXXIII **R**. XXX a d^1. XXXI a *r*. XXXVI unius *edd. ante Hard. cfr. Theophr. h. pl. I 7, 1. Varro de r. r. I 37, 5.* 7 est **R***v*. sit *r*. 10 ramis arborum *Barb.* ramorum arboribus *ll. edd. vett.* | obtinens **R** *edd. ante Hard.* -net *r Hard.* 12 miracula **Da**. 13 ut *om.* **Da**. 16 captantem *Pint. cfr. Liv. XXXVIII 7, 8.* optantem **Rad***v*. obt- D^1. obst- D^2. oblectante (crepitu) *Detl.* 17 quam *Barb.* quae **a**. que *rv*. 18 uarietate **R***v*. *om. r*. 19 iure **Dad**. 21 epulati **R** *Barb. ed. Bas.* -anti D^2**ad** *edd. vett.* epalanti D^1. 22 capaci **R**. -ce *Barb.* -cem *r edd. vett.* 24 insigne **Dd**. -nę **a**. 28 creta ut **Rd***v*. creauit **Da**.

novitatis avida, platani satae regeneravere vitium, quandoquidem commendatio arboris eus non alia maior est quam
12 soles aestate arcere, hieme admittere. inde in Italiam quoque ad suburbana sua Claudio principe Marcelli Aesernini libertus, sed qui se potentiae causa Caesaris libertis adoptasset, spado Thessalicus praedives, ut merito dici possit is quoque Dionysius, transtulit id genus. durantque et in Italia portenta terrarum praeter illa scilicet quae ipsa excogitavit Italia.

13 **2.** (6) Namque et chamaeplatani vocantur coactae brevitatis, quoniam arborum etiam abortus invenimus. hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. fit autem et serendi genere et recidendi. primus C. Matius ex equestri ordine, divi Augusti amicus, invenit nemora tonsilia intra hos LXXX annos.

14 **3.** (7) Peregrinae et cerasi Persicaeque et omnes quarum Graeca nomina aut aliena, sed quae ex his incolarum numero esse coepere, dicentur inter frugiferas. in praesentia externas persequemur a salutari maxime orsi.

15 Malus Assyria, quam alii Medicam vocant, venenis medetur. folium eius est unedonis intercurrentibus spinis. pomum ipsum alias non manditur, odore praecellit foliorum quoque, qui transit in vestes una conditus arcetque animalium noxia. arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascen-
16 tibus. temptavere gentes transferre ad sese propter remedii praestantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas radicibus spiramento, qualiter omnia transitura longius seri aptissime transferrique meminisse conveniet, ut semel quaeque dicantur. sed nisi apud Medos et in Perside nasci noluit. haec est cuius grana Parthorum proceres inco-

---

3 soles **R**. -et *r*. -em *v*. | arcere **R***v*. -ri *r*. 4 ad **R**. ac *rv*. 7 possit **R**. -set *rv*. | quoque crete **R**. 8 portenta — 9 Italia *om*. **R**. 15 XXX **Da**. 16 cerasi *v*. -se **D**. -sae **ad**. cetera si **R**. 18 numero **R***v*. nomine **Da**. -na **d**. 19 externa **Dad**. 20 uenenis **R***v*. ueneris **D**^{1}**a d**. -eri **D**^{2}. 21 eius *om*. **Da**. 23 conditas *Detl*. 29 aptissime **R**. art- **M***rv*. | ut **MR***v*. et **Dad**^{1}. *del*. **d**^{2}. 31 haec **d** *cod. Dal. v*. hoc **M***r*. | est autem **Rd** *ed. Bas*.

quere diximus esculentis commendandi halitus gratia. nec 11, 278
alia arbor laudatur in Medis.

4. (8) Lanigeras Serum in mentione gentis eius narra- 17
vimus, item Indiae arborum magnitudinem. unam e pecu- 6, 54
liaribus Indiae Vergilius celebravit hebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae intellegi maluit in tributi vicem regibus Persidis a materia eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Aethiopas cum auro et ebore prodendo. non omittendum 18
id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significavit, Aethiopas ea de causa pendere solitos. tanta ebori auctoritas erat urbis nostrae CCCX anno; tunc enim auctor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia, quo magis mirum est — quod eidem credimus — qui Padum amnem vidisset nemini ad id tempus Asiae Graeciaeque visum. cognita Aethiopiae forma *et*, ut diximus, 19
nuper allata Neroni principi raram arborem Meroen usque 6, 181
a Syene fine imperii per $\overline{\text{DCCCCLXXXXVI}}$ p. nullamque nisi palmarum generis esse docuit. ideo fortassis in tributi auctoritate tertia res fuerit hebenus.

(9) Romae eam Magnus Pompeius triumpho Mithri- 20
datico ostendit. accendi Fabianus negat, uritur tamen odore iucundo. duo genera eius: rarum id quod melius, arboreum *purae* et enodis materiae nigri splendoris ac vel sine arte protinus iucundi, alterum fruticosum cytisi modo et tota India dispersum.

5. (10) Est ibi et spina similis, sed deprehensa vel 21
lucernis igni protinus transiliente.

---

8 centenas *ll.v.* *an* bis (*falso* uis *scriptum et post* eius *omissum*) centenas? *cfr. Herod. III 97.* 15 amnem non **a**. | nemini **M** *edd. vett.* -ne **R**. -nem *r ed. Bas.* | addi **R**. * 15. 16 graeciaeque **R***v*. -aequae **M**. quae **D**[1]. que *r*. 16 uisum **M**. ut sibi **R***d*. aut sibi **D**(*?*)*v*. haud sibi **a**. | *dist. ego.* | cognita **M**. -tum *rv*. | et *ego. om. ll.v.* 17 allatam **M** *edd. ante Bas.* 18 per *om.* **M**. pera **d**. | $\overline{\text{DCCCCLXXXXVI}}$ **M**. DCCCCXCVI **R**. D (/// **D**. *om.* **d**) CCCXCVI *r Hard.* nongenta nonaginta sex M *edd. ante Hard.* 24 arboreum **M***v*. -orem *r*. | purae *Madvigius adv. crit. II p. 527.* iure **M***r*. trunco *v*. | et enodis **M**. et nodi *r*. enodi *v*. | materiae **a** *edd. vett. Madvigius l. l.* -eri **M**. -erie *r ed. Bas.* 25 vel *om.* **R**.

Nunc eas exponemus quas mirata est Alexandri Magni victoria orbe eo patefacto.

22 (11) Ficus ibi eximia pomo. sui ipsa semper heres vasfis diffunditur ramis, quorum imi in terram adeo curvantur ut annuo spatio infigantur novamque sibi progeniem faciant circa parentem in orbem quodam opere topiario. intra saepem eam aestivant pastores opacam pariter et munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti pro-
23 culve fornicato ambitu. superiores eiusdem rami in excelsum emicant silvosa multitudine, vasto matris corpore, ut sexaginta passus pleraeque orbe colligant, umbra vero bina stadia operiant. foliorum latitudo peltae effigiem Amazonicae habet. ea causa fructum integens crescere prohibet, rarusque *est* nec fabae magnitudinem excedens, sed per folia solibus coctus praedulcis sapore et dignus miraculo arboris. gignitur circa Acesinen maxime amnem.

24 **6.** (12) Maior alia pomo et suavitate praecellentior, quo sapientes Indorum vivunt. folium alas avium imitatur longitudine trium cubitorum, latitudine duum. fructum cortice mittit admirabilem suci dulcedine ut uno quaternos satiet. arbori nomen palae, pomo arienae. plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. edixerat Alexander ne quis agminis sui id pomum attingeret.

---

3 eximia **MRD**^{2} *cod. Chiff.* -ilia *rv.* | pimo **d.** poma **a**^{2}. poma habet *v.* | sui **M.** se *rv.* | heres *Madvigius l. l.* heret **M**^{2}. eret **M**^{1}. ferens **a.** serens *rv.* 4 imi *om.* **Dad.** 5 progeniem **M.** propaginem *rv* (*fictum ex* proginem). 6 orbem **R** *ed. Gel.* -be **M.** -bes **a** *edd. ante Gel.* -bis **Dd.** 10 euocant **R.** | vasto — 12 latitudo *om.* **R.** 11 pleraeque **M** *edd. ante Hard.* -rique *r.* | orbem **d** *edd. ante Bas.* 12 bino stadio **a.** Stadia **M.** 14 est *v. om.* **M***r.* 15 praedulci **Dav.** | sapore et *ego luc. p. 86.* -por et **M.** -poris **R.** -pore *rv.* 16 circa acesinen **Da.** -nem **dv.** circa acesin **M.** cir Accessinē **R.** 19 longitudinem **MR.** | latitudinem **RD.** 20 dulcedinem **RDa.** *post hanc vocem Ianus lacunam esse ratus inseruit* et tanta magnitudine. 21 satiet **MR***v.* -en **D**^{1}. -ent **D**^{2}**a.** sacient **d.** | arienae **ad***v.* -ne **D.** -ere **M.** aritate **R.** 23 valetudini *v.* -ne **RD**^{1}**d.** -nem **a.** ualitudine **D**^{2}. 23. 24 infesta. edixerat *Barb.* -stę dix- **d.** -sta dix- **D**^{2} *edd. ante Barb.* -ste dix- *r.*

(13) Genera arborum Macedones narravere maiore ex parte sine nominibus. est et terebintho similis cetera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, praecipuae suavitatis, in Bactris utique. hanc aliqui terebinthon esse proprii generis potius quam similem ei putaverunt. sed unde vestes lineas faciunt foliis moro similis, calyce pomi cynorrhodo. serunt eam in campis, nec est gratior ullarum prospectus.

7. (14) Oliva Indiae sterilis praeterquam oleastri fructus. passim vero quae piper gignunt iuniperis nostris similes, quamquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. semina a iunipero distant parvulis siliquis, quales in phasiolis videmus. hae priusquam dehiscant decerptae tostaeque sole faciunt quod vocatur piper longum, paulatim vero dehiscentes maturitate ostendunt candidum piper, quod deinde tostum solibus colore rugisque mutatur. verum et his sua iniuria est, atque caeli intemperie carbunculant fiuntque semina cassa et inania, quod vocant bregma sic Indorum lingua significante mortuum. hoc ex omni genere asperrimum est levissimumque et pallidum, gratius nigrum, lenius utroque candidum. non est huius arboris radix, ut aliqui existimavere, quod vocant zingiberi, alii vero zinpiberi, quamquam sapore simile. id enim in Arabia atque Trogodytica in villis nascitur parva herba, radice candida. celeriter ea cariem sentit, quamvis in tanta amaritudine. pretium

---

4 terebinthon **R**. -thum *rv*. 6 moro $\mathbf{D}^2v$. mollo $\mathbf{D}^1$**d**. molli **a**. odore **R**. 7 neque **Rad**. nec (**D**?)*v*. 7. 8 ullarum $\mathbf{D}^2$ *edd. ante Hard.* uillarum *r Hard.* vinearum *Pint. coll. Theophr. h. pl. IV 4, 8*. 13 phasiolis *Barb.* (**D**?). passiolis **Rd** *edd. vett.* pasin passiolis **a**. faseolis *ed. Bas.* 15 maturitatem $\mathbf{Da}^1$. per maturitatem $\mathbf{a}^2$ *edd. ante Gel.* 18 carbunculantur **d** *edd. ante Sill. cfr. luc. p. 99.* | cassa $\mathbf{D}^2$**d***v*. casca *r*. 19 bregma sic **R** (**M** *in ind. libri*). brecma sic $\mathbf{D}^2$ *Brot.* bricma sic $\mathbf{D}^1$**d** *cod. Chiff.* brioma sic **a**. brechmasin *edd. ante Hard.* 23 zingiberi **R**. sing- *r*. | zinpiberi **M** *in ind. libri*. zimp- $\mathbf{RD}^1\mathbf{a}^1$**d**. zimz- $\mathbf{D}^2$. zimpiperi $\mathbf{a}^2$. 25 in uillis *ll.v.* vilius *Salm. de hyle p. 212*^{b} *A coll. Diosc. II 189. ego malim* in silvis. | parua herba **R**. paruae herbae **Dad***v*.

eius in libras ℔ VI. piper longum facillime adulteratur Alexandrino sinapi. emitur in libras ℔ XV, album ℔ VII,
29 nigrum ℔ IIII. usum eius adeo placuisse mirum est — in aliis quippe suavitas cepit, in aliis species invitavit, huic nec pomi nec bacae commendatio est aliqua —, sola placere amaritudine, et hanc in Indos peti. quis ille primus experiri cibis voluit aut cui in appetendi aviditate esurire non fuit satis? utrumque silvestre gentibus suis est et tamen pondere emitur ut aurum vel argentum.

Piperis arborem iam et Italia habet maiorem myrto nec absimilem. amaritudo grano eadem quae piperi musteo credatur esse. *sed* deest tosta illa maturitas ideoque et rugarum colorisque similitudo. adulteratur iuniperi bacis mire vim trahentibus, in pondere quidem multis modis.

30 (15) Est etiamnum in India piperis granis simile quod vocatur caryophyllon, grandius fragiliusque. tradunt in Indica loto id gigni. advehitur odoris gratia. fert et spina piperis similitudinem praecipua amaritudine, foliis parvis densisque cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata lignosaque buxei coloris. hac in aqua cum semine excocta in aereo vase medicamentum
31 fit quod vocatur lycion. ea spina et in Pelio monte nascitur adulteratque medicamentum, item asphodeli radix aut fel bubulum aut apsinthium, vel rhus vel amurca. aptissimum medicinae quod est spumosum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. spinam ipsam in Graecia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

---

1 libras *v.* -ra *ll.* | ℔ VI *coni. Dal.* XVI **R.** VI D^2d*v.* III D^1. ut **a**. 2 libra **D**a**d**. | XXVI **R.** 6. 7 primus ille **R.** 7 appetendi *Url. vind. n. 214.* -da *ll.v.* 11 grano—13 similitudo *om.* **R.** 11 musteo a**d***Barb.* -stheo **D**. myrteo *edd. ante Barb.* murteo *Detl. sed cfr. nov. luc. p. 22.* 12 sed *ego. om. ll.v.* 15 granis *ll. edd. vett.* -ni *ed. Verc. cfr. nov. luc. p. 23.* 16 caryophyllon *Sill.* (**D***?*). carophillon R^1. gario- R^2**a** *edd. vett.* garyo- **d** *ed. Bas.* 17 Indica loto *Oudendorpius ad Apul. met. p. 380.* -ca toto d^2. -co loco **R**D^1. -cato *r.* -co luco *v.* 18 spina **R.** in spina **D**(*?*). in spinis *rv.* | magnitudine **R.** 21 excocta **R***Sill. cfr. Diosc. I 132.* excepta *rv.* 23 asphodyli **M**. apodeli **d**. espodileno **R.**

8. (16) Et macir ex India advehitur, cortex rubens 32
radicis magnae, nomine arboris suae. qualis sit ea incompertum habeo. corticis melle decocti usus in medicina ad dysintericos praecipuus habetur.

(17) Sacc*h*aron et Arabia fert, sed laudatius India. est autem mel in harundinibus collectum, cummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis abellanae magnitudine, ad medicinae tantum usum.

(18) Contermina Indis gens Ariana appellatur, cui 33
spina lacrima pretiosa murrae simili, difficili accessu propter aculeos adnexos. ibi et frutex pestilens *magnitudine* raphani, folio lauri, odore equos invitans, qui paene equitatu orbavit Alexandrum primo introitu. quod et in Gedrosis accidit, item laureo folio. et ibi spina tradita 34
est, cuius liquor adspersus oculis caecitatem inferret omnibus animalibus; nec non et herba praecipui odoris referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniae convallibus fico similes esse arbores quae vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

9. (19) Vicina est Bactriana, in qua bdellium lauda- 35
tissimum. arbor nigra, magnitudine oleae, folio roboris, fructu caprifici. ipsi natura quae cummi. alii brochon appellant, alii malacham, alii maldacon, nigrum vero et in offas convolutum hadrobolon. esse autem debet tralucidae simile cerae, odoratum et, cum frietur, pingue, gustu ama-

---

1 machir **MR** *edd. ante Bas.* 5 saccharon *Hard.* (**D***?*). *cfr. Diosc. II 104.* sacca- **M** *edd. ante Hard.* sacta- **a**. sacto- **d**. sactra- **R**. 9 ariane **M**. 10 lacrima **MR**. -arum *rv.* | simili **Dad**. *cfr. Theophr. h. pl. IV 4, 12.* -lia **R**. -lis *v. om.* **M**. | difficili **M**. *om. rv.* | accessus **R**. 11 adnexos *Felsius p. 56.* -nixos **M**. anxio *rv.* 11. 12 magnitudine *inserui cum Url. vind. n. 215 coll. § 35 et Theophr. l. l. om. ll.v. an* amplitudine*?* 12 inuitans **M**. -ante *rv.* | quae **M**. 14 *dist. ego coll. Theophr. l. l. § 13. an* ibi et spina*?* 15 inferret *cod. Chiff.* -feret $\mathbf{D}^1\mathbf{R}^1$. -fer **M**. -fert *rv.* 18 fico $\mathbf{MD}^2$. -cos $\mathbf{D}^1\mathbf{R}$d. -cis **a***v.* 21 vicina — in qua *om.* **R**. 21. 22 laudatissimum **M**. -ma **R**. nominat- *rv.* 22 nigra **M**. nigra est **R** *ed. Verc.* est nigra *r edd. vett.* 26 frietur **MR**. frictur $\mathbf{D}^1$d. fricatur *rv.*

rum citra acorem. in sacris vino perfusum odoratius. nascitur et in Arabia Indiaque et Media ac Babylone. ali-
36 qui peraticum vocant per Media*m* advectum. fragilius hoc et crustosius amariusque, at Indicum umidius et cumminosum. adulteratur amygdala nuce, cetera eius genera cortice et scordasti — ita vocatur arbor aemulo cummi —, sed deprehenduntur, semel quod dixisse et in ceteros odores satis est, odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactrio nitor siccus multique candidi ungues, praeterea suum pondus quo gravius esse aut levius non debeat. pretium sincero in libras ✠ III.

37 (20) Gentes supra dictas Persis attingit, Rubro mari,
6,108 quod ibi Persicum vocavimus, longe in terram aestus agente mira arborum natura. namque erosae sale invectis derelictisque similes sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexae steriles harenas spectantur. eaedem mari adveniente fluctibus pulsatae resistunt inmobiles. quin et pleno aestu operiuntur totae, adparetque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. magnitudo miranda est, species similis unedoni, pomum amygdalis extra, intus contortis nucleis.

38 **10.** (21) Tylos insula in eodem sinu est, repleta silvis qua spectat orientem quaque et ipsa aestu maris perfunditur. magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. eiusdem insulae excelsiore suggestu lanigerae arbores alio modo quam Serum. his folia infecunda quae, ni minora essent, vitium poterant videri. ferunt mali cotonei amplitudine cucurbitas, quae maturitate ruptae ostendunt lanuginis pilas, ex quibus
39 vestes pretioso linteo faciunt. **11.** arbore*m* vocant gossy-

---

3 per Mediam *Sill.* per (..r **M**) media **MR**. ex media *rv.* 7 semel quot **M**. quod semel *rv.* 8 est **M**. sit *rv.* 13 *an* vocamus*?* *Url. vind. n. 216 voluit* alibi. | terram **M**. -ra *rv.* 14 inuectis derelictisque *ll.v.* inuictisque **M**. 19 illas ali **MD²***v.* illa soli **D¹ad**. milla salus **R**. 23 quae **M**. | quaeque **M**. | aestuariis **M**. 31 arborem *ego coll. indice libri.* -res *ll.v.* 31. p. 289, 1 gossypinum **R** (**M** *in ind. libri*). -symp- **Da**. -simp- **d**. -sampinos *edd. ante Hard.* -symp- *Hard.*

pinum, fertiliore etiam Tylo minore, quae distat X̄ p. (22) Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteaque ea Indicis praestantiora, Arabiae autem arbore*m* ex qua vestes faciant cynas vocari, folio palmae simili. sic Indos suae arbores vestiunt. in Tylis autem et alia arbor floret albae violae specie, sed magnitudine quadriplici, sine odore, quod miremur in eo tractu.

(23) Est et alia similis, foliosior tamen roseique floris, quem noctu comprimens aperire incipit solis exortu, meridie expandit. incolae dormire eum dicunt. fert eadem insula et palmas oleasque ac vites et cum reliquo pomorum genere ficos. nulli arborum folia ibi decidunt, rigaturque gelidis fontibus et imbres accipit.

(24) Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem, quoniam fructus iis constant radice, frutice, cortice, suco, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

12. (25) Radix et folium Indis in maximo pretio. radix costi gustu fervens, odore eximia, frutice alias inutili. primo statim introitu amnis Indi in Patale insula duo eius genera: nigrum et, quod melius, candicans. pretium in libras X vs.

(26) De folio nardi plura dici par est ut principali in unguentis. frutex est gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra fragilique, quamvis pingui, situm redolente, ut cypiros, aspero sapore, folio parvo densoque. cacumina in aristas *se* spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. alterum eius genus apud Gangen nascens damnatur in totum ozaenitidos nomine, virus redolens. adulteratur et pseudonardo herba quae ubique nascitur

---

2 tradit **R***v. om. r.* 3 arborem *Detl. coll. indice libri.* -res *ll.v.* | qua *ll.* quibus *v.* 6 quadriplice **R**, *sed cfr. Felsius p. 44 n. 1.* -ruplici **D**(*?*)*v. om. r.* 14 uicinatis arabiae **R**. 15 constant **R**. - at *rv.* 18 eximia **R**. -iae **D**. -io *rv.* 19 eius **RD**^{2}**d**^{2} *in ras.* est **D**^{1}. sunt eius **a***v.* 21 XVS **R**. XVI **Dad***v.* 24. 25 ut cypiros *Ianus coll. § 43 et XXI 115. 117, Diosc. I 6* ὡς κυπειρίζων. ut cypiressum **a**^{2}. -peressum **a**^{1}. -pressum **d**. ut cupressum **R**. -si *edd. ante Barb.* aut cupraessum **D**. ut cyperi *Barb.* 26 aristas se spargunt *v.* -tas res parcunt **R**. -tae spargunt **D**^{2}. -ta ea sp- **d**. -te aspergunt **D**^{1}**a**.

crassiore atque latiore folio et colore languido in candidum vergente, item sua radice permixta ponderis causa et cummi spumaque argenti aut stibi ac cypiro cypirive cortice. sincerum quidem levitate deprehenditur et colore rufo odorisque suavitate et gustu maxime siccante eos, sapore iucundo. pretium spicae in libras ℔ C. folii divisere
44 annonam amplitudine. hadrosphaerum vocatur maioribus pilulis ℔ XXXX. quod minore folio est mesosphaerum appellatur, emitur ℔ LX. laudatissimum microsphaerum e minimis foliis, pretium eius ℔ LXXV. odoris gratia omnibus, maior recentibus. nardo colos, si inveteravit,
45 nigriori melior. in nostro orbe proxime laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrion vocant, alii phun, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosaque et imitante avium pedes. baccaris vocatur nardum rusticum,
21, 135 de quo dicemus inter flores. sunt autem omnia ea herbae praeter Indicum. ex iis Gallicum et cum radice vellitur abluiturque vino. siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen
46 levius. pretium ℔ III. in his probatio una ne sint fragilia et arida potius quam sicca folia. cum Gallico nardo semper nascitur herba quae hirculus vocatur a gravitate odoris et similitudine, qua maxime adulteratur. distat quod sine cauliculo est et quod minoribus foliis quodque radicis neque amarae neque odoratae.

47 **13.** (27) Nardi vim habet et asarum, quod et ipsum

---

3 aut **Dd***v.* ut **a**. aque aut **R**. *Diosc. I 6* δολίζουσι δὲ αὐτὴν ἐμφυσῶντες στίμμι μεθ' ὕδατος ἢ οἴνου φοινικίου. *an* atque aqua cum stibi*?* | stibio **Rd***v. sed cfr. XXXI 101.* | cypiro **a**^{1}. -pero **a**^{2}. -paero **D**. -paro **R**. -peri **d**. | cyperiue **a**. -priue **d**. 6 *an* iniucundo*? cfr. Diosc. I 6* πικρὰ τὴν γεῦσιν καὶ γλώσσης ἀναξηραντική. 8 pilulis *Salm.* pilus **R**. pipulis **Dd**. pop- **a**. siclis *edd. vett.* foliis *Barb.* | X. XXXX **D** CXXXX **R**. XX **d**. L **a**. 10 foliis **R**. -ium *rv.* | odoribus **Dad**. 13 loco **a**^{2}**d***v.* -ci **RDa**^{1}. | aliqui **RD**^{2} *ed. Gel.* alii qui **D**^{1}**a**. alii qᵃ **d**. alii quidem *edd. ante Gel.* 14 phun **R**. fun **D**^{2}**d**. fu **D**^{1}**a**. 15 in purpuram *coni. Ianus.* 21 lenius **Da** 24 qua **d***v.* quam *r.* 25 quod *om.* **R**.

aliqui silvestre nardum appellant. est autem hederae foliis, rotundioribus tantum mi*n*oribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi, semine acinosum, saporis calidi ac vinosi, in montibus umbrosis bis anno florens. optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. foditur, cum folia mittere incipit, et in sole siccatur, celeriter situm trahens ac senescens. inventa nuper et in Threcia herba est cuius folia nihil ab Indico nardo distant.

(28) Amomi uva in usu est *ex* Indica vite labrusca, 48
ut alii existimavere, *e* frutice montuoso, palmi altitudine, carpiturque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. laudatur quam maxime Punici mali foliis simile nec rugosis, colore rufo. secunda bonitas pallido, herbaceum peius, pessimumque candidum, quod et vetustate evenit. pretium uvae in libras ✠ LX, friato vero amomo 49
✠ XLIX. nascitur et in Armeniae parte quae vocatur Otene et in Media et in Ponto. adulteratur foliis Punicis et cummi liquido, ut cohaereat convolvatque se in uvae modum. est et quae vocatur amomis, minus venosa atque durior ac minus odorata, quo apparet aut aliud esse aut colligi inmaturum.

(29) Simile his et nomine et frutice cardamomum, 50
semine oblongo. metitur eodem modo in Arabia. quattuor eius genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis

2 minoribusque *ego coll. Diosc. I 9.* mollioribusque *ll.v. cfr. nov. luc. p. 18 sqq.* 3 galli **R.** | semine **R** *Sill.* simile *r edd. ante Barb.* semen *Barb.* 4 uinosi **R** *ed. Verc.* uenosi *r edd. vett.* | florens **R** (**D**?) -rem **a.** -rent **d.** -ret *v.* 8 Threcia *Ianus.* trecia **D**^{1}. trechia **d.** grecia **R.** tracia **D**^{2}**a.** Thracia *v.* 9 ex *coni. Dal. om ll.v.* Indica a *Ianus.* 10 aut ut *Ianus coll. § 76. sed v. VII 191. 197. 198. 200. 203. 204 al.* | e *ego. om. ll.v.* | montuoso **D**^{2}**dT** *Ianus et Detl. sed dicendum erat* montano, *et Diosc. I 14 Medicum in planis et aquosis locis nasci tradit.* mutu- **D**^{1} *cod. Chiff.* mmtu- **a.** myrtu- *codd. Gel.* m&u- **R.** uenoso *edd. ante Gel. mihi magis placet* flexuoso *vel* nexuoso *coll. Diosc. I 14* θαμνίσκος οἱονεὶ βότρυς ἐκ ξύλου ἀντεμπεπλεγμένος ἑαυτῷ, *et infra v. 18.* 11 leuiter **Da.** 15 euenit **R***v.* -niet *r.* 16 XXLIX **R.** XXLIIX **a** *cod. Chiff.* X. XLII.X **D.** XLIIX **d**^{2}**T.** XX XLIIX **d**^{1}. 24 eius **RD**^{2}**d***v.* est **D**^{1}. sunt **a.**

contumax frianti — hoc maxime laudatur —, proximum e rufo candicans, tertium brevius atque nigrius, peius tamen varium et facile tritu odorisque parvi, qui vero costo vicinus esse debet. hoc et apud Medos nascitur. pretium optimi in libras ℔ III.

51 (30) Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiae divitias indicari conveniret causasque quae cognomen illi felicis ac beatae dedere.

Principalia ergo in illa tus atque murra. haec et cum Trogodytis communis, **14.** tura praeter Arabiam
52 nullis, ac ne Arabiae quidem universae. in medio eius fere sunt Astramitae, pagus Sabaeorum, capite regni Sabota in monte excelso, a quo octo mansionibus distat regio eorum turifera Sariba appellata — hoc significare Graeci mysterium dicunt —. spectat ortus solis aestivi, undique rupibus invia, et a dextera mari scopulis inaccesso.
53 id solum e rubro lacteum traditur. silvarum longitudo est schoeni XX, latitudo dimidium eius. schoenus patet Eratosthenis ratione stadia XL, hoc est p. $\overline{V}$, aliqui XXXII stadia singulis schoenis dedere. attolluntur colles alti, decurruntque et in plana arbores sponte natae. terram
54 argillosam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. attingunt et Minaei, pagus alius, per quos evehitur uno tramite angusto. hi primi commercium turis fecere maximeque exercent, a quibus et Minaeum dictum est. nec praeterea Arabum alii turis arborem vident, ac ne horum quidem omnes, feruntque $\overline{III}$ non amplius esse familiarum quae ius per successiones id sibi vindicent, sacros vocari ob

---

1 frianti *Brot.* (**D**?) fricant **R**. -canti *r*. | hoc **RDaT** *Sill.* quod **d***v*. 3 uero **Rd** *Sill.* -ros **D**^{1}. -rus **D**^{2}**a** *ed. Gel.* (quod verius . . vicinius *edd. ante Gel.*) 5 XIII **R**. XII *r*. 9 murra **R** (**D**?). myrrha **d***v*. mirae **a**. 12 astramitae **RD**^{2}. stra- **D**^{1}. atra- **a***v*. tra- **d**. *cfr. § 69. VI 155. Solin. 33, 5.* 14 turiferus **R**. | sariba **D**^{2}**a**. -bu **D**^{1} *cod. Chiff.* saba **T***v*. arabia **Rd** *Solin. l. l.* 15 spectat ortus (urtuus **D**^{1}) **D** *ed. Gel.* specta portus **R**. -tat urtus **a**. -tatur thus **d**. 20 XXII **R** *edd. ante Gel.* 23 Minaei *Barb.* minei **D**^{2}**d**^{2}. minmei **D**^{1}. minunei **d**^{1}. minent **R**. minime **a**. miniei *edd. ante Barb.* 27 $\overline{III}$ *Sill.* III **R**. MMM **d** (?) *ed. Gel. om. r.* CCC *edd. ante Gel.* 28 ius **a***v*. eius **Dd**. plus **R**. *cfr. nov. luc. p. 99.* | id esse sibi **R**.

id nec ullo congressu feminarum funerumque, cum incidant eas arbores aut metant, pollui, atque ita religionem mercis augeri. quidam promiscuum tus iis populis esse tradunt in silvis, alii per vices annorum dividi.

(31) Nec arboris ipsius quae sit facies constat. res 55
in Arabia gessimus et Romana arma in magnam partem eius penetravere, Gaius etiam Caesar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab ullo, quod equidem sciam, Latino arborum earum tradita est facies. Graecorum 56
exempla variant: alii folio piri, minore dumtaxat et herbidi coloris, prodidere, alii lentisco similem subrutilo folio, quidam terebinthum esse, et hoc visum Antigono regi adlato frutice. Iuba rex iis voluminibus quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium ardentem fama Arabiae tradit
contorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici, sucum amygdalae modo emittere, talesque in Carmania apparere et in Aegypto satas studio Ptolemaeorum regnantium. cortice lauri esse constat, quidam et folium simile 57
dixere. talis certe fuit arbor Sardibus. nam et Asiae
reges serendi curam habuerunt. qui mea aetate legati ex Arabia venerunt omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam turis ad nos commeantibus, quibus credi potest matrem quoque teretem enodi fruticare trunco.

(32) Meti semel anno solebat minore occasione ven- 58
dendi. iam quaestus alteram vindemiam adfert. prior atque naturalis vindemia circa canis ortum flagrantissimo aestu, incidentibus qua maxime videatur esse praegnans tenuissimusque tendi cortex. laxatur hic plaga, non adimitur. inde prosilit spuma pinguis. haec concreta
densatur, ubi loci natura poscat tegete palmea excipiente, aliubi area circumpavita. purius illo modo, sed hoc pon-

---

2. 3 religionem mercis (-ces **D**) **RD** *coni. Dal.* -one merces *rv.* 3 tus **R.** ius *rv.* 9 earum **Dad** *cod. Chiff. v.* etiam **R.** 14 *post* ardentem '*deficiunt XVII capitula*' *in* **R**; *denuo incipit § 103* myrobalano pretium. 21 venerunt *v.* -rant *ll.* 23 teretem D^2 *ed. Gel.* -te *r.* -te et *cod. Dal. Hard.* -tem et *edd. ante Gel.* 25 iam D^2v. uiam *r.* | uindemiam **d** *ed. Verc.* uid- D^3. uiam *r edd. vett.* 31 circumpauimenta **a.**

derosius. quod in arbore haesit ferro depectitur, ideo corti-
59 cosum. silva divisa certis portionibus mutua innocentia
tuta est; nemo saucias arbores custodit, nemo furatur
alteri. at Hercules Alexandriae, ubi tura interpolantur,
nulla satis custodit diligentia officinas. subligaria signan-
tur opifici, persona additur capiti densusve reticulus, nudi
emittuntur. tanto minus fidei apud nos poena quam apud
60 illos silvae habent. autumno legitur ab aestivo partu. hoc
purissimum, candidum. secunda vindemia est vere, ad
eam hieme corticibus incisis. rufum hoc exit, nec com-
parandum priori. illud carfiathum, hoc dathiathum vo-
cant. creditur et novellae arboris candidius esse, sed
veteris odoratius. quidam et in insulis melius putant
61 gigni, Iuba in insulis negat nasci. quod ex eo rotundi-
tate guttae pependit masculum vocamus, cum alias non
fere mas vocetur ubi non sit femina. religioni tributum
ne sexus alter usurparetur. masculum aliqui putant a
specie testium dictum. praecipua autem gratia mammoso,
cum haerente lacrima priore consecuta alia miscuit se.
singula haec manum inplere solita invenio, cum minore
62 deripiendi aviditate lentius nasci liceret. Graeci stagonian
et atomum tali modo appellant, minorem autem orobian.
micas concussu elisas mannam vocamus. etiamnum tamen
inveniuntur guttae quae tertiam partem mnae, hoc est
XXVIII denariorum pondus, aequent. Alexandro Magno
in pueritia sine parsimonia tura ingerenti aris paedagogus
Leonides dixerat, ut illo modo, cum devicisset turiferas
gentes, supplicaret. at ille Arabiae potitus ture onustam
63 navem misit et exhortatus est ut large deos adoraret. tus

---

3 est nemo *cod. Dal.* est neque *ll.* est neque ullus *edd. ante Sill.* 6 opifici **D**^{2}*v.* opici *r.* 7 poena *ll.v.* poma *Detl.* 8 ab **d** *cod. Chiff.* et *r.* ex *edd. ante Hard.* 13 et in **Dd***v.* et **a**. 18 testium *v.* tert- *ll.* | gratia **M**. -tia est *rv.* 19 se *om.* **M**. 20 minore **M***v.* inope *r.* 21 deripiendi **MDd**. dir- **a***v.* | stragonian **M**. 22 orobian **MD**. -am **dT** *edd. vett. Gel.* arabiam **a** *Barb.* 24 tertiam **Dad***v.* certam **M**. | mnae **M**. minae *rv. cfr. XXI 185. XXXV 107.* 25 XXVIIII **D**. XXXIII *Pint. an recte?* 28 arabiae **Ma**. -ja *rv.* 29 et **M**. ei *rv.* | est **M**. *om. rv.* | adoraret **a***v.* odor- **Dd**. or- **M**.

collectum Sabotam camelis convehitur, porta ad id una patente. degredi via capital reges fecere. ibi decumas deo quem vocant Sabin mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. nec ante mercari licet. inde inpensae publicae tolerantur. nam et benigne certo dierum numero deus hospites pascit. evehi non potest nisi per Gebbanitas, itaque et horum regi penditur vectigal. caput eorum 64
Thomna abest a Gaza nostri litoris in Iudaea oppido ⌈XXIIII⌉ XXXVII D p., quod dividitur in mansiones camelorum LXV. sunt et quae sacerdotibus dantur portiones scribisque regum certae. sed praeter hos et custodes satellitesque et ostiarii et ministri populantur. iam qua- 65
cumque iter est aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo aut pro mansionibus variisque portoriis pendunt, ut sumptus in singulas camelos ℔ DCLXXXVIII ad nostrum litus colligat, iterumque imperii nostri publicanis penditur. itaque optimi turis libra ℔ VI petium habet, secundi ℔ V, tertii ℔ III. adulteratur apud nos resinae candidae gemma perquam simili, sed deprehenditur quibus dictum est modis. 36
probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat, item ne dentem recipiat potiusque in micas frietur.

15. (33) Murram in iisdem silvis permixta arbore 66
nasci tradidere aliqui, plures separatim, quippe multis locis Arabiae gignitur, ut apparebit in generibus. con- 69. q.
vehitur et ex *in*sulis laudata, petuntque eam etiam ad

---

1 sabotam **M***v.* -ta *r.* 2 reges **MD**^{2}. leges *rv.* 3 sabin **M** *cod. Chiff. v.* ibi in *r.* 5 dierum **M**. iterum **Da** *edd. vett.* itinerum **d** *ed. Verc. cfr. luc. p. 87.* 6 Gebbanitas *edd. vett.* cebb- **Dd**. geb- **a**^{2}. ceb- **a**^{1}. crebi- **M**. *cfr. § 68. 69.* 9 ⌈XXIIII⌉ XXXVII D *ego.* LXXIIII L XXXVII D **M**. XXXIIII. XXXVI. d **D**. XLIV. XXXVI. D **ad**. 10 LX **M**^{2}. LXII *edd. ante Hard.* 15 singulas **M**. -los *rv.* 16 publicanis **D**^{2}*v.* -cans is **D**^{1}**d**^{1}. -cans his **ad**^{2}. 17 habet **a**^{2}*v.* -ent *r.* | secundi **D**^{2}. -da *rv.* | tertii **D**^{2}. ueriti **ad**. uerti *cod. Chiff.* ueritia **D**^{1}. tertia *v.* 19 simili *v.* -lis *ll.* 21 potiusque **Dad** *cod. Dal.* potius quam **d***v. cfr. nov. luc. p. 40 n. 14.* 22 frietur *Gel.* frice- **D**^{2}**d**. frige- **D**^{1}**a**^{1}. fringitur **a**^{2}. frangatur *edd. ante Gel.* 23 permixta arbore (-em **D**) **dD** *ed. Gel.* -tam -rem **a** *edd. ante Gel. Sill.* 26 insulis *ed. Gel.* iluis **a**^{1}. siluis *r edd. ante Gel. Detl.*

Trogodytas Sabaei transitu maris. sativa quoque provenit multum silvestri praelata. gaudet rastris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

67 (34) Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, crassiore quam turis, et ab radice etiam quam reliqua sui parte. corticem levem simillemque unedoni scabrum alii spinosumque dixere, folium olivae, verum crispius et aculeatum, Iuba olusatri. aliqui similem iunipero, scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. nec non fuere qui e turis arbore utrumque nasci mentirentur.

68 (35) Inciduntur bis et ipsae *i*sdemque temporibus, sed a radice usque ad ramos qui valent. sudant autem sponte prius quam incidantur stacte dicta, cui nulla praefertur. ab hac sativa et in silvestri quoque melior aestiva. non dant ex murra portiones deo, quoniam et apud alios nascitur. regi tamen Gebbanitarum quartas partes eius pendunt. cetero passim a vulgo coemptam in folles conferciunt, nostrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

69 **16.** Genera complura: Trogodytica silvestrium prima, sequens Min*a*ea, in qua et Astramitica est et Gebbanitica et Ausaritis Gebbanitarum regno, tertia Dianitis, quarta collaticia, quinta Sambracena a civitate regni Sabaeorum mari proxima, sexta quam Dus*a*ritim vocant. est et candida uno tantum loco, quae in Mesalum oppidum confertur.

---

5 turis *ll.v.* cruris *coni. Dal. e Theophr. h. pl. IX 4, 3.* 10 rotundiore **d** *cod. Chiff. v.* -em *r.* 11 e thuris arbore **d***v.* et ruris arborem **Da**. 12 bis et ipsae iisdemque *v.* -pssasdemque **d**. -psas denique **Da**[1]. binis et ipsae denique **a**[2]. 13 ramos **d***v.* ramum **D**[2]. ram **D**[1]. aram **a**. 14 stacte **a**[1]**dT** *cod. Chiff.* -tae **D**. -tē **a**[2]*v.* | dictam **a**[2]*v.* 17 gebbanitarum **d**. gaebb- **D**. geb- **a**. 22 Minaea *Barb.* minea **D**[3]. in ea *r.* | et *om.* **a**. | atramitica **a***v.* | gebbanitica *edd. vett.* gaebb- **D**. geb**aT** *ed. Bas. Ianus.* gebbanita **d**. *om. ed. Gel.* 23 gaebbanitarum **D**. geb- **a**. 24 collaticia *ll.v.* Caucalitia *coni. Hard. e Diosc. I 77.* | sambracena **a**[2]*v. cfr. p. 297, 3. et VI 78.* sem- *r v.* 25 Dusaritim *ed. Bas. cfr. Steph. Byz. s. v.* Δουσαρή *et Hesych. s. v.* dusyr- **Dd** *cod. Chiff.* dusir- **a***Ianus.* duris- *edd. ante Bas.* 26 mesalum **Da**. mess- **d***v. cfr. VI 158.*

probatur Trogodytica pinguedine et quod aspectu aridior est sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris praedictis. Sambracena ante alias hilaris, sed viribus tenuis. in ple- 70
num autem probatio est minutis glaebis nec rotundis, in concretu albicantis suci et tabescentis, utque fracta candidos ungues habeat, gustu leniter amara. secunda bonitas intus variae, pessimaque intus nigra, peior, si etiam foris. pretia ex occasione ementium varia, stactae a X III ad X L, sativae summum X XI, Erythraeae XVI — hanc volunt Arabicam intellegi —, Trogodyticae nucleo XVI S, ei vero quam odorariam vocant, XII. adulteratur 71
lentisci glaebis et cummi, item cucumeris suco amaritudinis causa, sicut ponderis spuma argenti. reliqua vitia deprehenduntur sapore, cummis dente lentescens. fallacissime autem adulteratur Indica murra, quae ibi de quadam spina colligitur. hoc solum peius India adfert, facili distinctione, tanto deterior est.

17. (36) Ergo transit in mastichen quae et ex alia 72
spina fit in India itemque in Arabia, lainam vocant. sed mastiche quoque gemina est, quoniam et in Asia Graeciaque reperitur herba a radice folia emittens et carduum similem malo, seminis plenum ac lacrimae, quae erumpit incisa parte summa, vix ut dinosci possit a mastiche vera. nec non et tertia in Ponto est, bitumini similior, lauda-

---

1 trogodytica **d**. -cae **D**. -diticc **a**^{1}. -ice **a**^{2}. | pinguedine *edd. ante Gel.* -nis **ad**. -idinis **D**. -tudine *ed. Gel.* 2 est **a**^{2}*v. om. r.* 2. 3 praedictis. Sambracena *ego.* samb- (semb- **d**) praed- **D**^{1}**ad**. samb- praed- caret uitiis **D**^{3}*v.* Samb- praedicatur *Detl.* 5 et tabescentis **D**^{2}*v.* et taue- **a**^{1}. -te **a**^{2}. et auescentes **D**^{1}. ///a uescenti **d**. | utique **a**^{2}. busque **d**^{1}. *del.* **d**^{2}. 7 uariae **D** *ed. Gel.* -ie **d**. -ia **a**. | pessimaque **Dd**. -ma **a** *ed. Gel.* -ma quae *edd. ante Gel.* 9 X III ad X L *Sill.* XIII ad XL *ll. Hard.* VI ad L *edd. ante Hard.* 11 XVI S, ei *Sill.* XVI sei **ad**. XIV. Sei **D**. XIII eius *codd. Barb.* XIII Seae *edd. vett.* | XII **D**^{2} *in ras.* XIV **ad***v.* 14 lentescentis **a**^{2} *edd. ante Brot.* 18 mastichen *ed. Gel.* -icen *ll.* -icem *edd. ante Gel.* 19 fit **d***v.* sit **D**. siit **a**. 20 mastiche *ed. Gel.* (**D**^{2}?). -chen **M**. -ce *r.* 22 similem **D**^{2}**d***v.* -le **M***r.* | ac **M**. *om. rv.* | lacrimaeque **Da**^{1}. -maque **a**^{2}**d***Barb.* 23 dinosci **M** *edd. vett.* id n- **Da**. id din- **d**. | possit **M***v.* -set *r.* 24 bituminis **ad***v.*

tissima autem Chia candida, cuius pretium in libras Ⅹ x:, nigrae vero Ⅹ ii. Chia e lentisco traditur gigni cummium modo. adulteratur ut tura resina.

73 (37) Arabia etiam nunc et ladano gloriatur. forte casuque hoc et iniuria odorum fieri plures tradidere, caprasque, maleficum alias frondibus animal, odoratorum vero fruticum adpetentius, tamquam intellegat pretia, carpere germinum caules praedulci liquore turgentes destillantemque ab is casus mixtura sucum inprobo barbarum villo abstergere. hunc glomerari pulvere, incoqui sole, et ideo in ladano caprarum pilos esse. sed hoc non alibi fieri quam in Nabataeis, qui sunt ex Arabia contermini
74 Syriae. recentiores ex auctoribus storbon hoc vocant, traduntque silvas Arabum pastu caprarum infringi atque ita sucum villis inhaerescere, verum autem ladanum Cypri insulae esse, ut obiter quaeque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine. similiter hoc et ibi fieri tradunt et esse oesypum hircorum barbis genibusque villosis inhaerens, sed hederae flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. dein nebula sole discussa pulverem madentibus villis adhaerescere atque ita ladanum
75 depecti. sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat ledam appellent, etenim illi ledanum vocant. huius pinguia insidere, itaque et tractis funiculis herbam eam convolvi

---

1 Ⅹ X: (= *decem sextans)* **M**. XX *rv*. 2 XII **Dad***v*. Ⅹ. IN. **M** *(Moneus coni.* bini*)*. 3 ut tura **Dad***v*. ut a **M**. ture et *Barb. coll. Diosc. I 90*. 5 odorum fieri **M**. -res fi- *r*. fi- -res *edd. vett.* fi- -ris *ed. Bas.* 7 adpetentius **M***ed. Gel.* exp- *cod. Chiff. edd. ante Gel.* et petentibus *r*. | intellegat **M**. -ant *rv*. 8 torrentes **M**. 9 casus mixtura *Pint. Salm. Hard. Brot. pro glossemate habuerunt; certe* sucum *post* ab is *ponendum erit*. 10 pulvere *edd. Gel.* -rem **M***r*. in pulverem *edd. ante Gel.* 13 storbon **M**. strobon *rv*. 16 insulae **M** *edd. Gel.* -la **D**. -lam **ad**. in insula *edd. ante Gel.* 17 et ibi **MD**^{2}**d** *edd. Gel.* tibi **D**^{1}**a**^{1}. ibi **a**^{2} *edd. ante Gel.* 18 oesopum **M**. osyfum **a**. 20 discussam **D**. -sa in **a** *edd. ante Gel.* 23 ap pellent **M** *edd. ante Hard.* -lant *r*. | huius **M***rv*. huic *Pint. probavit Url. vind. n. 217. ego malim* huius foliis *coll. Diosc. I 128* τὰ φύλλα . . λιπαρίας τινὰς κατὰ τὸ ἔαρ ἐπισπώμενα. | pinguia **M**. -ui *r edd. ante Bas.* -ue *ed. Bas.* 23. 24 insidere etenim **M**. exsudare *Detl.* 24 attractis **a***v*.

atque ita offas fieri. ergo in utraque gente bina genera, terrenum et facticium. id quod terrenum est friabile, facticium lentum. nec non fruticem esse dicunt in Car- 76
mania et super Aegyptum per Ptolemaeos tralatis plantis aut, ut alii, degenerante in id turis arbore, colligique ut cummim inciso cortice et caprinis pellibus excipi. pretia sunt laudatissimo in libras asses XXXX. adulteratur myrti bacis et aliis animalium sordibus. sinceri odor esse debet ferus et quodammodo solitudinem redolens, ipsum visu aridum tactu statim mollescere, accensum fulgere odore iucunde gravi. tum myrta deprehenditur crepitatque igni. praeterea sincero calculi potius e rupibus inhaerent quam pulvis.

(38) In Arabia et olea dotatur lacrima, qua medi- 77
camentum conficitur Graecis enhaemon dictum singulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. in maritimis hae fluctibus aestuque operiuntur, nec bacae nocetur, cum constet in foliis salem relinqui.

Haec sunt peculiaria Arabiae, et pauca praeterea com- 78
munia alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. peregrinos ipsa mire odores et ad exteros petit. tanta mortalibus suarum rerum satias est alienarumque aviditas. (39) petunt igitur in Elymaeos arborem bratum cupresso fusae similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam et cum miraculo historiis Claudi Caesaris praedicatam. folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. odorem esse proximum cedro fumumque eius contra ligna alia remedio. nascitur ultra Pasitigrim in finibus oppidi Sostrae in monte

---

5 aut ut **M***v*. aut **D a**. ut **d**. | degenerante **M**. gen- **a d** *edd. Gel.* -ra ante **D**. -rari *edd. ante Gel.* | in id **M***r*. et id *v*. 11 iucunde **T** *codd. Pint. cfr. XXI 60. XXV 118.* -do **M***rv*. | graui tum myrta **M***r*. gravi myrtatum *Ianus.* gratuitum myrrhata (-rtata *Barb.*) *edd. ante Bas.* gratum myrtata *ed. Bas.* | deprehenditur crepitatque igni **M**. -duntur -tantque in igni (-ne a^2) *rv*. 21 mircs **M**. myrrhae *edd. ante Gel.* 22 aliarumque **M**. 23 fusae *rv*. russae **M**. 27 alio **M**. 28 pasitigrim a^1(**D***?*). -rim in a^2. -rin in **d** *codd. Barb.* phasin tigrim **M**. -rimque in *edd. vett.* | oppido **M**. opimis *edd. ante Barb.* | sostrae **M**. scytrae *r edd. vett.* scytiae *ed. Verc.* sittacae *codd. Barb. an* Sostratae*? cfr. VI 136.*

79 Scanchro. (40) petunt et in Carmanos arborem stobrum ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. huius odor redit a camaris ad solum, iucundus sed adgravans capita, 80 citra dolorem tamen. hoc somnum aegris quaerunt. his commerciis Carra oppidum aperuere, quod est ibi nundinarium. inde Gabbam omnes petere solebant dierum viginti itinere et Palaestinen Syriam. postea Characem peti coeptum ac regna Parthorum ex ea causa auctor est Iuba. mihi ad Persas etiam prius ista portasse quam in Syriam aut Aegyptum videntur Herodoto teste, qui tradit singula milia talentum annua turis pensitasse Arabas re- 81 gibus Persarum. ex Syria revehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. cetero non alia sunt ligni genera in usu quam odorata, cibosque Sabaei coquunt turis ligno, alii murrae, oppidorum vicorumque non alio quam ex aris fumo atque nidore. ad hunc ergo sanandum styracem in follibus petunt hircinis suffiuntque tecta. adeo nulla est voluptas quae non adsiduitate fastidium pariat. eundem et ad serpentes fugandas urunt in odoriferis silvis frequentissimas.

82 **18.** (41) Non sunt eorum cinnamomum aut casia, et tamen felix appellatur Arabia, falsi et ingrati cognominis, quae hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria 83 quae dis intellexerant genita inurentium defunctis. periti rerum adseverant non ferre tantum annuo fetu quantum Nero princeps novissimo Poppaeae suae die concremaverit. aestimentur postea toto orbe singulis annis tot funera

---

1 scanchro **M**d. schantro **D**a *cod. Chiff.* scanthro *edd. vett.* Zagro *Barb. coll. VI 131.* 3 redit **M***v.* reddit *r.* 5 ibi **M**. illi **D**d. illis **a***v.* 8 ac **M**d*v.* ad **D**a. 13 foris **M**. 17 styracem in follibus petunt **M**. urunt styracem in pellibus *rv.* 22 falsi et ingrati **M** *cod. Dal.* -sa et -ta *r ed. Gel.* -so et -ti *edd. ante Gel.* 24 debeat beatam **MD**^{2} *Barb.* -tum *edd. ante Barb.* debeat tam **D**^{1}. debeatam **a**d. 25 inurentium **MD**^{2}. ur- *r Sill.* adhibens urendis *v.* 26 adseuerant **D**d *Gel.* adsue- **M**. adstue- **D**^{1}. astruxe- **a**. -xerunt *edd. ante Gel.* 27 poppaeae **d** *Budaeus ed. Bas. in marg.* poppae **D**. puppae **a**. pompae **M** *edd. ante Gel.* 28 *an* praeterea*?*

acervatimque congesta honori cadaverum quae dis per singulas micas dantur. nec minus propitii erant mola salsa supplicantibus, immo vero, ut palam est, placatiores. verum Arabiae etiamnum felicius mare est. ex illo nam- 84
que margaritas mittit. minimaque computatione miliens centena milia sestertium annis omnibus India et Seres et paeninsula illa imperio nostro adimunt. tanti nobis deliciae et feminae constant. quota enim portio ex illis ad deos quaeso iam vel ad inferos pertinet?

19. (42) Cinnamomum et casias fabulose narravit anti- 85
quitas princepsque Herodotus avium nidis et privatim phoenicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti carnis quam ipsae inferrent pondere aut plumbatis sagittis, item casiam circa paludes propugnante unguibus diro vespertilionum genere aligerisque serpentibus, his commentis augentes rerum pretia. comitata vero fabula est ad meridiani solis reper- 86
cussus inenarrabilem quendam universitatis halitum e tota paeninsula exsistere tot generum aurae spirante concentu, Magnique Alexandri classibus Arabiam primum odoribus nuntiatam in altum. omnia falsa, siquidem cinnamomum idemque cinnamum nascitur in Aethiopia Trogodytis conubio permixta. hi mercantes id a conterminis vehunt per 87
maria vasta ratibus quas neque gubernacula regant neque remi trahant vel inpellant, non vela, non ratio ulla adiuvet, omnium instar ibi sunt homo tantum et audacia. praeterea hibernum mare exigunt circa brumam, euris tum maxime flantibus. hi recto cursu per sinus inpellunt at- 88
que a promunturii ambitu argeste deferunt in portum Gebbanitarum qui vocatur Ocilia. quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores

---

4 arabia **M**. 7 et paeneinsula **M**. paeni- **Dd**. -laa **a**. -laque *v*. | tanti **M**. -to *rv*. 9 uel at **M**. uti ad *rv*. 13 arborum **M**. | cauernis **M**. 13. 14 ipsae inferrent **M***v*. ipse inferret (-eret **Da**) *r Detl*. 14 aut **Dad***v*. et **M**. 19 concentu **M***v*. -ceptum *r*. 20 .....m odoribus **M**. odore primum *rv*. 24 regant $\mathbf{D}^2v$. sec- $\mathbf{D}^1$. rex- **a**. sex- **d**. 25 ulla $\mathbf{D}^2v$. illa *r*. 25. 26 adiuvet *v*. -uit *ll*. 26 instar ibi *v*. -abiri $\mathbf{Dd}^2$. -abili $\mathbf{ad}^1$. 28 incursu **d**. 29 portum *v*. -tu *ll*.

et multos interire. contra revehunt vitrea et aënea, vestes, fibulas cum armillis ac monilibus. ergo negotiatio illa feminarum maxime fide constat.

89 Ipse frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, quattuor digitorum crassitudinis, statim a terra VI digitis surculosus, arido similis, cum viret non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, caeduae naturae. gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus rubisque, difficilis collectu. metitur non nisi permiserit deus. Iovem hunc intellegunt aliqui, Assabinum illi vocant. XLIIII boum caprarumque et arietum extis impe*t*ratur venia caedendi, non tamen ut ante ortum solis aut post occasum liceat. sarmenta hasta dividit sa-
90 cerdos deoque partem ponit, reliquum mercator in massas condit. est et alia fama cum Sole dividi ternasque partes fieri, dein sorte gemina discerni, quodque Soli cesserit
91 relinqui ac sponte conflagrare. praecipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus ad longitudinem palmi, secunda proximis breviore mensura, atque ita ordine. vilissimum quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratia, eaque de causa praeferuntur cacumina, ubi plur*i*mus cort*e*x. ipsum vero lignum in fastidio propter origani acrimoniam, xylocinnamomum vocatur. pre-
92 tium e*i* in libras X X. quidam cinnami duo genera tradidere, candidius nigriusque, et quondam praeferebatur candidum, nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium praeferunt candido. certissima tamen aestimatio, ne sit scabrum atque ut inter sese tritum tarde frietur. damna-
93 tur in primis molle aut cui labet cortex. ius eius a Gebbanitarum rege solo proficiscitur. is edicto mercatu

---

1 aenea $\mathbf{a}^2$ *edd. ante Gel.* aena *r.* ahena *Gel.* 8 in planis $\mathbf{D}^2$*v (sed edd. ante Gel. post* quidem*). om. r.* 12 impetratur *v.* -eratur *ll.* | ut *ll.* aut *v.* 13 liceat $\mathbf{D}^2$. -cet *rv.* 15 est et *v.* est $\mathbf{D}^2$. et *r.* 21 gratia eaque $\mathbf{D}^2$. -iaeque $\mathbf{D}^1\mathbf{a}$. -iae qua **d***v.* 22 plurimus cortex *v.* -ibus torpet *ll.* 24 ei *Sill.* et *ll.* est *v.* | X X *Hard.* XX *ll.* 28 sese tritum **d***v.* sestertium *r.* 29 labet *ego nov. luc. p. 41.* -bit $\mathbf{D}^1\mathbf{a}^2$ *cod. Chiff.* babit $\mathbf{a}^1$. labitur **dT** *Brot.* liuet $\mathbf{D}^2$ *Detl.* labat *Hard.* albet *edd. ante Hard.* 30 rege **d***v.* -es *r.*

vendit. pretia quondam fuere in libras denarium milia. auctum id parte dimidia est incensis, ut ferunt, silvis ira barbarorum. id acciderit ob iniquitatem praepotentium an forte, non satis constat. austros ibi tam ardentes flare ut aestatibus silvas accendant invenimus apud auctores. coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas primus omnium 94
in templis Capitolii atque Pacis dicavit imperator Vespasianus Augustus. radicem eius magni ponderis vidimus in Palatii templo quod fecerat divo Augusto coniunx Augusta, aureae paterae inpositam, ex qua guttae editae annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum est.

(43) Frutex et casia est iuxtaque cinnami campos 95
nascitur, sed in montibus crassiori sarmento, tenui cute verius quam cortice, quem contra atque in cinnamo dixi- 92
mus labare et exinaniri pretium est. amplitudo frutici trium cubitorum, colos triplex: cum primum emicat, candidus pedali mensura, dein rufescit addito semipede, ultra nigricans. haec pars maxime laudatur ac deinde proxima, 96
damnatur vero candida. consecant surculos longitudine binum digitorum, mox praesuunt recentibus coriis quadripedum ob id interemptarum, ut putrescentibus vermiculi lignum erodant et excavent corticem tutum amaritudine. probatur recens maxime et quae sit odoris longis- 97
simi gustuque quam minime fervens potiusque lento tepore leniter mordens, colore purpurae, quaeque plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula atque non fragili. ladam vocant talem barbaro nomine. alia est

---

2 auctum a^2v. act- *r*. 6 ex a^2v. e d^2. et Da^1. *om.* d^1. 10 aurea D^1a. | patera a^2. | inpositam D^2v. -tae $D^1a^2d^2$. -ta a^1. *om.* d^1. | ex—editae D^2dv. *om. r*. 13 casia dv. -ae *r*. 15. 16 diximus labare *ego luc. p. 21.* la- dix- **M**. labare D^1d *cod. Chiff.* lauare D^2a. levari *edd. ante Sill.* livere *Detl.* 21 praeiciunt **M**, *sed cfr. Theophr. h. pl. IX 5, 3.* 22. 23 uermiculus **M**. 23 nigrum **M**. | totum **M**. tutom a^2. 24. 25 longissimi **M**. *cfr. nov. luc. p. 39.* molliss- *rv*. 25 gustuue a *edd. ante Hard.* | minime **M**. *cfr. luc. p. 89.* maxime *rv*. | potius quam *codd. Barb.* potius *edd. vett.* 27 atque **M** (D*?*). et *rv*. 28 ladam **M** *cod. Chiff. edd. ante Bas.* -an/// **d**. -ant **D**. laudant **a**. lactam *ed. Bas.*

balsamodes ab odore simili appellata, sed amara ideoque utilior medicis, sicut nigra unguentis. pretia nulli diversiora, optimae in libras ✕ L, ceteris ✕ V.

98 **20.** His adiecere mangones quam Daphnidis vocant, cognominatam isocinnamon, pretiumque ei faciunt ✕ CCC. adulteratur styrace et propter similitudinem corticum laurus tenuissimis surculis. quin et in nostro orbe seritur extremoque in margine imperii, qua Rhenus adluit, vidi in alvariis apium satam. color abest ille torridus sole et ob id simul idem odor.

(44) Ex confinio casiae cinnamique et cancamum ac tarum invehitur, sed per Nabataeos Trogodyticos qui consedere ex Nabataeis.

99 **21.** (45) Eo comportatur et serichatum et gabalium, quae intra se consumunt Arabes nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. pervenit tamen aliquando serichatum et in unguenta additur ab aliquis. permutatur in libras ✕ VI.

100 (46) Myrobalanum Trogodytis et Thebaidi et Arabiae quae Iudaeam ab Aegypto disterminat commune est, nascens unguento, ut ipso nomine apparet, quo item indicatur et 22, 57 glandem esse. arbor est heliotropio, quam dicemus inter 101 herbas, simili folio, fructus magnitudine abellanae nucis. ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur et est candida, contra in Thebaide nigra. praefertur illa bonitate olei quod exprimitur, sed copia Thebaica. inter haec Trogodytica vilissima est. sunt qui Aethiopicam his praeferant, glandem nigram nec pinguem, nucleoque gracili, sed liquore

---

3 optumae **M**. -imi *r edd. ante Bas.* 4 adiecere **M**. addidere *rv.* | mangones **Md***v.* -oriis *r.* | daphnidis **M** *cod. Chiff.* -hanidis **Dd**. -dos **a**. -hnoides *edd. ante Bas.* -den *ed. Bas.* 5 faciunt **Md***v.* -iant *r.* 8 uidi **M**. -dit *r.* vivit *v.* 9 satam *Detl.* -tum **M**. -ta *rv.* 12 Trogodyticos *ego.* -cas **M** -ytas *rv.* 12. 13 consedere **M** *edd. ante Bas.* -sidere **ad** *ed. Bas.* -ret **D**. 15 consumunt **d***v.* -mit *r.* 16 cum **d***v.* eum *r.* 18 aliquis **ad**. -ibus **D***v.* 20 *an* qua? | nascens *v.* -entibus *ll.* 21 nomini $\mathbf{D}^1$**a**. 22 arbor est *ego.* arbore **d**. -re $\mathbf{D}^2$. -rem *r.* -ris *Barb.* -ri *edd. ante Barb.* 28 pinguem **d***v.* -ue **D**. -uę **a**. glande nigra ac pingui *coni. Dal.*

qui exprimitur odoratiore, nascentem in campestribus. Aegyptiam pinguiorem esse et crassiore cortice rubentem 102
et, quamvis in palustribus nascatur, breviorem sicciorem-
que; e diverso Arabicam viridem ac tenuiorem et, quoniam
sit montuosa, spissiorem; longe autem optimam Petraeam
ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. 6, 144
unguentarii autem tantum cortices premunt, medici *et*
nucleos, tundentes adfusa paulatim calida aqua.

22. (47) Myrobalano in unguentis similem proxi- 103
mumque usum habet palma in Aegypto quae vocatur adi-
psos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. col-
ligitur autem paulo ante quam incipiat maturescere. quod
si relinquatur, phoenicobalanus vocatur et nigrescit vescen-
tesque inebriat. myrobalano pretium in libras X II. in-
stitores et faecem unguenti hoc nomine appellant.

(48) Calamus quoque odoratus in Arabia nascitur, 104
communis Indis atque Syriae est, in qua vincit omnes.
a nostro mari CL stadiis inter Libanum montem aliumque
ignobilem — non, ut quidam existimavere, Antilibanum —
in convalle modica iuxta lacum, cuius palustria aestate
siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus et iuncus odorati
gignuntur. sane enim dicamus et de iunco, quamvis alio
herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum 22
materia tractatur. nihil ergo a ceteris sui generis differunt 105
aspectu, sed calamus praestanti odore statim e longinquo
invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis et qui
assulose potius quam qui raphani modo frangitur. inest 106
fistulae araneum quod vocant; flore praestantiore cui nu-

---

1 odoratiore **D**^{2}. -ori *v.* -or.is **a**. -onis **D**^{1}**d**. 3 nascitur **D**^{1}**a**. 4. 5 *an* quoniam amet montuosa*? cfr. XVI 73.* 7 et *ego. om. ll. v. cfr. Diosc. IV 157 extr.* 12 autem *v.* aut enim **a**. ////enim **Dd**. 16 nascitur **M**. -cens *rv.* 17 communes **R**, *sed om.* Indis — omnes. 18 CL **M**. centum L **Rd**. CI **a**. C **D**^{2}. O **D**^{1}. 19 antelibanum **MD**^{2}. 25 praestanti **M**. *cfr. luc. p. 91.* -tior *rv.* | odori **M**. 26 mollior tactu *om.* **R**. | melioreque **M**. melliorquae **R**. | qui *om.* **M**. *an potius* molliorque tactu; melior qui..*?* | minus — 27 assulose *om.* **Da**. | quam qui **MR** *edd. ante Bas.* quam *r.* 28 flore (-rem **D**) praestantiore **MD**^{1}. florem -tiorem **RD**^{2}. florem. -tior est **adv**. *an* odore praestantiore*? cfr. v. 24* nihil differunt aspectu. | cui *om.* **M**.

merosius. reliqua probatio ut niger sit; damnantur albi. melior quo brevior crassiorque et lentus in frangendo. calamo pretium in libras singulas X I, iunco X V. traduntque iuncum odoratum et in Campania inveniri.

107 (49) Discessimus a terris oceanum spectantibus ad convexas in nostra maria. **23.** ergo Aethiopiae subiecta Africa hammoniaci lacrima stillat in harenis suis — inde nomine etiam Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur — arbore quam metopon appellant, resinae modo aut cummiūm. genera eius duo: thra*u*ston masculi turis similitudine, quod maxime probatur, alterum pingue et resinosum, quod phyrama appellant. adulteratur harenis velut nascendo adprehensis. igitur quam mīnimis glaebis probatur et quam purissimis. pretium optimo in libras asses XXXX.

108 (50) Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica provincia maxime probatur, alii bryon vocant. secundum locum optinet Cyprius, tertium Phoenicius. fertur et in Aegypto nasci, quin et in Gallia. nec dubitaverim. sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime videmus, sed odore praestantes. laus prima candidissimis atque latissimis, secunda rutilis, nulla nigris. et in insulis petrisque nati inprobantur, omnesque quibus palmarum atque non suus odor sit.

109 **24.** (51) Cypros in Aegypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, candido, odorato. coquitur hoc in oleo premiturque postea, quod cypros vocatur. pretium ei in libras X v. optimum e Canopica in ripis Nili nata, secundum Ascalone Iudaeae, tertium *in* Cypro insula. odoris

---

3 singulas **M**. *om. ll.v.* 7 africa e **M**. | lacrimam **d***v.* 7. 8 *dist. Felsius p. 44.* 9 arbore *Felsius l. l.* -orem **MR**. -or *rv.* | metopon **MD**[1]**d**. -na **R**. -pion *v e Diosc. III 87.* -tapoli **a**. criumetopon **D**[2]. melopos *Solin. 27, 47.* 10 thrauston *Barb. e Diosc. III 88.* .ranstron **M**. thasmum thon **R**. traston *r edd. vett.* 12 phyrama *Barb. e l. l.* -ram **M**. -ranma **R**. pyram *r*. -ma *edd. vett.* 13 probatum **M**. 14 optimo **MR**. -mum *r*. -mi *v*. 15 sphagnos (**D***?*) *index libri, Barb. e Diosc. I 20.* -cnos **a**. spachnos **M**. -gnos **R** *edd. vett.* -cnos **d**. 21 latissimis **MR**. alti- *rv.* | in *om.* **M**. 23 sit **MR** *Dal.* (**D***?*). ///erit **d**. est **a***v.* 28 in *ego. om. ll.v. cfr. § 133. XIII 4. 5. 10. 33.*

suavitas quaedam. hanc esse dicunt arborem quae in Italia ligustrum vocetur.

(52) In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida magnitudine arboris modicae, flore rosae. radix unguentis expetitur. tradunt in quocumque frutice curvetur arcus caelestis eandem quae sit aspalathi suavitatem odoris exsistere, sed si in aspalatho, inenarrabilem quandam. quidam eum erysisceptrum vocant, alii sceptrum. probatio eius in colore rufo vel igneo tactuque spisso et odore castorei. permutatur in libras X v. 110

(53) In Aegypto nascitur et maron peius quam Lydium, maioribus foliis ac variis. illa brevia ac minuta et odorata. 111

25. (54) Sed omnibus odoribus praefertur balsamum, uni terrarum Iudaeae concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero iugerum viginti non amplius, altero pauciorum. ostendere arborum hanc urbi imperatores Vespasiani, clarumque dictu, a Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus. servit nunc haec ac tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura quam nostri externique prodiderant. quippe viti similior est quam myrto. malleolis seri didicit nuper vincta ut vitis, et inplet colles vinearum modo. quae sine adminiculis se ipsa sustinet tondetur similiter fruticans ac rastris nitescit properatque nasci, intra tertium annum fructifera. folium proximum tuburi, perpetua coma. saeviere in eam Iudaei sicut in vitam quoque suam; contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est. seritque nunc eum fiscus, nec umquam fuit numerosior. proceritas intra bina cubita subsistit. 112 113

---

1 *dist. Ianus.* 7 si *om.* **M**. 8 quidam eum **R**(*?*)*v.* quidam em **Dad**. quam quidam **M**. *an* quem quidam*?* 9 tactu **R**. 17 paucorum **M**. | arborum *ego.* arbutum **MDad**. -tam **R**. arbusculam *v.* 22 didicit **M***Pint.* dicit **D**^{1}**ad**. dicitur **D**^{2}**R**(*?*)*v.* | uincta **MRD**^{2} *ed. Bas.* ducta **d**^{2}. dicta *r.* iuncta *edd. ante Bas.* 26 folium — coma *videntur in v. 29 post* numerosior *transponenda.* | proximum **MR***v.* -mae **Da**. -me **d**. | tuburi **MR**. -beri *r edd. vett.* rutae *Barb. cfr. nov. luc. p. 16.* 29 proceritas **MR**. *antea add.* procerior **Da**, aut procerior **d***v.*

114 Arbori tria genera: tenue et capillacea coma, quod vocatur eutheriston. alterum scabro aspectu, incurvum, fruticosum, odoratius; hoc trachy appellant. tertium eumeces, quia est reliquis procerius, levi cortice. huic secunda
115 bonitas, novissima eutheristo. semen eius vino proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui. peius in grano quod levius atque viridius. ramus crassior quam myrto. inciditur vitro, lapide osseisve cultellis; ferro laedi vitalia odit, emoritur protinus, eodem amputari supervacua patiens. incidentis manus libratur artifici temperamento, ne
*116 quid ultra corticem violet. sucus e plaga manat quem opobalsamum vocant, suavitatis eximiae, sed tenui gutta ploratu. lanis parva colligitur in cornua, ex iis novo fictili conditur, crassiori similis oleo et in musto candida.
117 rufescit deinde simulque durescit e tralucido. Alexandro Magno res ibi gerente toto die aestivo unam concham impleri iustum erat, omni vero fecunditate e maiore horto congios senos, e minore singulos. tum et duplo rependebatur argentum, nunc etiam singularum arborum largior vena. ter omnibus percutitur aestatibus, postea deputatur.
118 et sarmenta quoque in merce sunt. $\overline{\text{DCCC}}$ HS amputatio ipsa surculusque veniere intra quintum devictae annum. xylobalsamum vocatur et coquitur in unguentis. pro suco ipso substituere officinae. corticis etiam ad medicamenta pretium est. praecipua autem gratia lacrimae, secunda
119 semini, tertia cortici, minima ligno. ex hoc buxosum optimum, quod et odoratissimum, e semine autem maxi-

---

1 tenue **MR**. -ui *v.* tribui *r.* 2 eutheriston *Barb. e Diosc. I 18.* aentheristum $\mathbf{D}^2$. entheristeum $\mathbf{D}^1$. -trum **a**d. epentheristion **M**. henthesiscum **R**. 3 trachy **M** *Barb.* thracy **R**. tracy **D**. -ci **a**. stracū **d** *edd. vett.* 5 eutheristo **D**. ent- **M***r*. | eius **MR**$\mathbf{D}^2$**d** *e corr. ed. Gel.* est *r Hard.* eius est *edd. ante Gel.* | vino — 6 peius *om.* **R**. 9 moritur **M**a. 10 artificii **M**. -cem **a**. 13 *dist. ego nov. luc. p. 18.* 18 tum *coni. ego et vv. dist. nov. luc. p. 73 n. 30.* cum *ll. v.* 20 annis aestatibus **M**. 21 $\overline{\text{DCCC}}$ HS *Sill.* DCCC. HS. **MR**. DCCIII *r.* DCCC *edd. ante Hard.* 22 deuinctae **M**. -ictua et **R**. 24 ipsa $\mathbf{D}^1$. -sum **d***v.* | substituere (-inuere $\mathbf{D}^1$) officinae *om.* **MR**. 27 optimum **MR**. est opt- **D**a*v*. opt- est **d**. | odoratissime **M**. | e semine **R**($\mathbf{D}^2$). ex se- *codd. Barb.* et se- **a**. et semini **d**. femina **M**.

mum et ponderosissimum, mordens gustu fervensque in ore. adulteratur Petraeo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, sapore piperis. lacrimae probatio ut sit e pingui tenuis ac modice rufa 120 et in fricando odora. secundus candidi color*is*, peior viridis crassusque, pessimus niger, quippe ut oleum senescit. ex omni incisura maxime probatur quod ante semen fluxit. et alias adulteratur seminis suco, vixque maleficium deprehenditur gustu amariore. esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantum austerus. vitiatur et oleo rosae, 121 cypri, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quaeque res fuit, nequissime autem cummi. quoniam arescit, in manu inversa et in aqua sidit, quae probatio eius gemina est. debet *et* sincerum 122 arescere, sed hoc cummi addita fragili crusta evenit. et gustu deprehenditur, carbone vero quod cera resinaque adulteratum est, nigriore flamma. nam melle mutatum statim in manu contrahit muscas. praeterea sinceri den- 123 satur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasa, adulterata olei modo innatat et, si metopio vitiata est, circulo candido cingitur. summa est probatio ut lac coagulet, in veste

---

p. 308, 27 e semine — 1 ponderosissimum *om. edd. ante Barb.* 1 et ponderosissimum *om.* **M**. 2 quod coarguitur **MD²dv**. coarg- **R**. quod so arg- **D¹**. suo (suco **a²**) arg- **a**. 4 e pingui **MRd**(**D***?*). e *om.* **a**. pinguis *v.* | tenui **Dad**. 5 odora **M**. -rata *rv.* | secundus **MR²D¹adv**. -do **R¹**. -da **D²**. | candidi **M**. -do **D¹adv**. -dus **D²**. amcalido **R**. | coloris (*etiam ad* viridis *intellegendum*) *ego*. -lor **d**. -los **Mrv**. *subiectum in his et sqq. est* sucus. 8 maleficium — 9 lenis *om.* **Dad**. 9 enim **Rv**. *om.* **Mr**. 10 aut oleo roseo **M**. 13 *dist. ego nov. luc. p. 70.* | arescit **MRD²**. inare- **D¹** *cod. Chiff. edd. ante Bas.* marce- **a**. amare- **dT**. inhaere- *ed. Bas.* | *post* in manu *deficit* **M**. 14 et *ego l. l. p. 71. om. ll. v.* 15 arescere *ego l. l.* inare- *ll. edd. ante Bas.* inhaere- *ed. Bas.* | hoc cummi **R**. haec commi (gummi **D²**) **D**. haec om̄a (*i. e.* omnia **dT**) **adT**. hoc et gummi *edd. ante Hard.* hoc e gummi *Hard.* | addita **Rv**. -to **D²**. arescere addita **D¹d** *Hard. Brot.* add- ar- **a**. | fragili **Rv**. -le *r Detl.* 17 mutatum **D²adv**. -tur **RD¹**. *an* vitiatum*?* *cfr. nov. luc. p. 71.* 18 in manu **R**(*?*) *Hard.* manu *r codd. Pint. om. edd. ante Hard.* | sinceri **R** *ed. Bas.* -re *r edd. vett.* -ra *ed. Verc.* 20 uitia **Da**. 21 est probatio **RDa** *edd. vett. Sill.* prob- est *ed. Verc.*

maculas non faciat. nec manifestior alibi fraus, quippe milibus denarium sextarii, empti vendente fisco tricenis denariis, veneunt. in tantum expedit licere auctorem. xylobalsamo pretium in libras ℔ VI.

124 (55) Proxima Iudaeae Syria supra Phoenicen styracem gignit circa Gabala et Marathunta et Casium Seleuciae montem. arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrimae ex austero iucundi odoris, intus similitudo harundinis, suco praegnans. in hanc circa canis ortus advolant
125 pinnati vermiculi erodentes, ob id scobe sordescit. styrax laudatur post supra dicta ex Pisidia, [Side,] Cypro, Cilicia, Creta, minime ex Amano Syriae medicis, sed unguentariis magis. colos in quacumque natione praefertur rufus et pinguiter lentus, deterior furfurosus et cano situ obductus. adulteratur cedri resina vel cummi, alias melle aut amygdalis amaris. omnia ea deprehenduntur gustu. pretium optimo ℔ XVII. exit et in Pamphylia, sed aridior minusque succosus.

126 (56) Dat et galbanum Syria in eodem Amano monte e ferula, quae eiusdem nominis, resinae modo. stagonitim appellant. quod maxime laudant cartilaginosum, purum, ad similitudinem hammoniaci minimeque lignosum. sic quoque adulteratur faba aut sacopenio. sincerum, si uratur, fugat nidore serpentes. permutatur in libras ℔ V.

---

1 alibe **D**^{1}. in album **R**. 2 tricenis **R**(**D***?*). trec- **d** *ed. Gel.* -centis **a** *Hard.* CCC *edd. ante Gel.* 3 expedita **R**. | licere auctorem *Ianus.* licere auctorem liquorē **R**. augere liquorem *rv. an* licere auctum liquorem*?* 4 ℔ VI *ego.* XVI **R**. VI *edd. ante Hard.* XV **D a d** *cod. Chiff.* X. V *Hard.* 10 id **D**^{2}**d**. ids **D**^{1}. id in **a** *v. om.* **R**. 11 side **D** *cod. Chiff. Detl.* id **R**. sidone **a** *v.* s; et e **d**. *uncos posui cum Salm.* item e *coni. Sill.* 12 *dist. Salm.* 13 colos *ll. v.* Gabalis (*ad antecedentia pertinens*) *Url. vind. n. 219.* | praeferuntur **R**. 15 gummi alias **R D**^{2}**d** *v.* cum millias **D**^{1}. cum milia **a**. gummi alia *coni. Salm.* | melle **D d** *v.* uelle **R**. mille **a**. 17 ℔ XVII *Sill.* XXVII **R**. XVIII *r.* XIX *edd. ante Hard.* X. VIII *Hard.* | aridior **R** *cod. Gel.* arior **D**. acrior *r edd. ante Gel.* 20 e ferula **d** *Barb.* -lae **R**. et ferulae (-le **a**) *r.* -lam *edd. ante Barb.* | quae **D**^{2}. que **R D**^{1}**a**. quam **d**(*?*)*v.* | *dist. ego.* 23 sacopenio **D** *Brot. e codd. et ed. princ.* -pemo **M a**. -p//ino **R**. -ponie **d**. sagapeno *edd. ante Brot.* 24 ℔ V. **M**. XV *r.*

26. (57) Medicinae hoc tantum, panacen et unguentis 127
eadem gignit, nascentem et in Psophide Arcadiae circa-
que Erymanthi fontem et in Africa et in Macedonia. fe-
rula sui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis,
mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis,
in cacumine oleagineis, semine vero muscariis dependente
ut ferulae. excipitur sucus inciso caule messibus, radice
autumno, laudatur candor eius coacti. sequens pallido
statera. niger colos inprobatur. pretium optimo in libras
denaris II.

(58) Ab hac ferula differt quae vocatur spondylion 128
foliis tantum, quia sunt minora et platani divisura. non
nisi in opacis gignitur. semen eodem nomine silis speciem
habet, medicinae tantum utile.

(59) Dat et malobathrum Syria, arborem folio convo- 129
luto, colore aridi foli, ex quo premitur oleum ad unguenta,
fertiliore eiusdem Aegypto. laudatius tamen ex India venit.
in paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco,
nigricans scabrumque, quodam salis gustu. minus probatur
candidum. celerrime situm in vetustate sentit. sapor eius
nardo similis esse debet sub lingua. odor vero in vino
subfervefacti antecedit alios. in pretio quidem prodigio
simile est, a denaris singulis ad X CCC pervenire libras,
folium autem ipsum in libras X LX.

27. (60) Oleum et omphacium est. fit duobus generi- 130
bus et totidem modis, ex olea et vite, olea adhuc alba
expressa, deterius ex druppa. ita vocatur prius quam cibo
matura sit, iam tamen colorem mutans, differentia quod

---

1 *dist. ego.* 2 psophide **Md** *anonymi ap. Barb.* pro- **R.** ipso fine (fide D^1) **Da** *edd. vett.* 3 fontem **M.** -tes *rv.* 4 *dist. ego.* 6 oleagineis **M.** uero ole- *rv.* | uero **M.** in *rv. sed cfr. XV 115.* | dependentib. **M.** 7 ferula **M.** 8 candor eius coacti *ll.v.* candore fusco ac si **M.** | pallidus D^2. 9 statera **Dad***v.* sta **R.** *om.* **M.** *totus locus adhuc corruptus videtur.* 10 denaris II. **M.** XII **R.** X bini *r Hard.* bini asses *edd. ante Hard.* 22 antecedit **MD²d***v.* -det RD^1a. 23 a denaris singulis **M.** a X singulis **Da.** XX singulis **d.** | ad X CCC. **MDad***v.* addendrios CCCC **R.** 24 folium — libras *om.* **M.** 27 cibo RD^2v. -bu **M.** -bum D^1a. in cibum **d.**

hoc viride est, illud candidum. e vite psithia fit aut aminnea, cum sunt acini ciceris magnitudine, ante canis
131 ortum. in prima lanugine demetitur uva eiusque melligo. reliquum corpus sole coquitur, nocturni rores caventur. in fictili condita melligo colligitur, subinde et Cyprio aere servatur. optima quae rufa, acriorque et aridior. pretium omphacio in libras X VI. fit et alio modo, cum in mortariis uva inmatura teritur siccataque in sole postea digeritur in pastillos.

132 **28.** (61) Eodem et bryon pertinet, uva populi albae. optima circa Cnidum aut Cariam in sitientibus aut siccis asperisque, secunda in Lyciae cedro. eodem et oenanthe pertinet; est autem vitis labruscae uva, colligitur, cum floret, id est cum optime olet, siccatur in umbra sub-
133 strato linteo atque in cados conditur. praecipua ex Parapotamia, secunda ab Antiochia atque Laudicea Syriae, tertia ex montibus Medicis. haec utilior medicinae. quidam omnibus his praeferunt eam quae in Cypro insula nascitur. nam quae in Africa fit ad medicos tantum pertinet vocaturque massaris. omnis autem ex alba labrusca praestantior quam e nigra.

134 (62) Est praeterea arbor ad eadem unguenta pertinens quam alii elaten vocant — quod nos abietem —, alii palmam, alii spatham. laudatur Hammoniaca maxime, mox Aegyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis sitientibus odora, pingui lacrima, quae in unguenta additur ad domandum oleum.

135 (63) In Syria gignitur et cinnamum quod comacum

---

2 aminnea *Ianus.* -nnia **RD**^{1}. -inea **D**^{2}*edd. ante Bas.* uminnia **ad**. | sunt **R.** sint **D**^{2}**d***v.* sit **D**^{1}**a**. 5 condita **D***v.* -tae *r.* | collitur **D**. colitur **a.** | et **R.** *om. rv.* 12 Lycia *edd. ante Gel.* 14 flore **Da** *edd. ante Gel.* 15 atque **Rd***v.* atque ita **Da.** 16 Laudicea *ego.* -cae **D**^{1}**ad**. Laodicea *v.* -ce **R.** -cie **D**^{2}. | Syriae *v.* sasy- **R.** assy- *r.* 20 massaris *index libri, ed. Bas.* masa- **d**^{2} *edd. ante Bas.* masya- **RD**^{2}. -yris **a d**^{1}. | omnis **R** *edd. ante Hard.* -ibus *r Hard.* 23 quam **Dad***v.* quod **R.** 25 mox **RD**^{2} **d***v.* ex *r.* 28 comacum (*vel* -con) *edd. ante Barb. Brot. ex ind. libri. cfr. Theophr. h. pl. IX 7, 2, quem tamen Plinius male intellexit.* commacum **R.** camacum *r Hard.* caryopum *Barb.*

appellant, id est sucus nuci expressus, multum a suco illo veri cinnami differens, vicina tamen gratia. pretium in libras asses XXXX.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIII.

---

(1) Hactenus in odoribus habent pretia silvae, erantque per se mira singula, iuvitque luxuria omnia ea miscere et e cunctis unum odorem facere. ita reperta sunt unguenta. 1

1. Quis primus invenerit non traditur. Iliacis temporibus non erant nec ture supplicabatur. cedri tantum et citri suorum fruticum et in sacris fumo convolutum nidorem verius quam odorem noverant iam rosae suco reperto. nominatur enim hic quoque in olei laude. unguentum Persarum gentis esse debet. illi madent eo et arcessita commendatione inluvie natum virus exstingunt. primum, quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. postea voluptas eius a nostris quoque inter lautissima atque etiam honestissima vitae bona admissa est honosque et ad defunctos pertinere coepit. quapropter plura de eo dicemus. quae ex his non erunt fruticum, 2 3

---

1 id **R**. hic *rv*. | a **R***v*. *om*. *r*. 1. 2. suco illo *Pint*. susculo **R**. masc- *r*. surculo *v*. 2 ueri **R** *edd. ante Hard*. uero *r Hard*. 3 XXX **d**. 13 citri $\mathbf{D}^2\mathbf{d}v$. -riis **R**. in citri *r*. 14 uerius quam odorem **R**(**D***?*) *edd. ante Hard*. *om*. *r Hard*. 15 hic **R**. id **Dd** *edd. ante Brot*. *om*. **a** *Brot*. 16 gentis esse debet **R**(**D***?*). esse de- ge- *edd. ante Hard*. gentis (-tes $\mathbf{a}^1$) sedebat **ad**. genti se debet *Hard*. 17 arcessita *ego nov. luc. p. 53*. accersita *ll.v*. | inluuie **R**(**D***?*). inlumi $\mathbf{a}^2$. in lubi $\mathbf{a}^1\mathbf{d}$. ingluvie *v*. 21 lautissima **R**. laudat- *rv*.

ad praesens nominibus tantum indicabantur, natura vero eorum suis reddetur locis.

4 (2) Unguentis cognomina dedere aliis patriae, aliis suci, aliis arbores, aliis *aliae* causae, primumque id scire convenit, mutatam auctoritatem et saepius transisse gloriam. laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. nec mixtura et compositione tantum hoc accidit, sed iidem suci varie alibi atque alibi praevaluere aut de-
5 generavere. irinum Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici, simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Praeneste. crocinum Solis Ciliciae diu maxime laudatum est, mox Rhodi, oenanthinum in Cypro, [deinde in Aegypto praepositum,] post Adramytteo, amaracinum in Coo, postea eodem loco praelatum est melinum, cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Men-
6 desium et metopium subito gratius factum est. mox haec abstulit Phoenice et cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicum suum Athenae perseveranter optinuere. fuerat et pardalium in Tarso, cuius etiam compositio et mixtura oblitterata est. narcissinum quoque ex flore narcisso
7 desiit componi. ratio faciendi duplex, sucus et corpus. ille olei generibus fere constat, hoc odorum. haec stymmata vocant, illa hedysmata. tertius inter haec est colos multis neglectus. huius causa adduntur cinnabaris et anchusa. sal adspersus olei naturam coercet. quibus anchusa adiecta est, sal non additur. resina aut cummis adiciuntur ad continendum odorem in corpore. celerrime
8 is evanescit atque defluit, si non sunt haec addita. un-
12, guentorum expeditissimum fuit primumque, ut verisimile
108. 100 est, e bryo et balanino oleo, de quibus supra diximus.

---

4 aliis aliae *ego.* aliis *ll.v.* 5 mutatam auctoritatem **R** *Gel.* -ta -te *r edd. ante Gel.* | et saepius **R** (*bis*) **D d** *Gel.* et peius **a.** ad peius *edd. ante Gel.* 11 Solis *ego.* in solis *ll.v.* 13 deinde — praepositum *edd. ante Hard. Sill. Ianus. om. ll.* praepositum *cod. Chiff. cod. Dal.* | post adramytteo **R.** posita dra- *r.* postea Adra- *v.* 14 eadem **D a.** | praelata **D a.** 22. 23 stymmata **d** *codd. Barb.* stin mata **D.** stigmata **a.** statim mata **R.** stagmata *edd. ante Barb.*

increvit deinde Mendesium balanino, resina, murra, magisque etiamnum metopium. oleum hoc est amygdalis amaris expressum in Aegypto, cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamum, mel, vinum, murram, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. e vilissimis 9
quidem hodieque est — ob id creditum et id e vetustissimis esse — quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, mali granati cortice. sed divulgata maxime unguenta crediderim rosa, quae plurima ubique gignitur. itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit additis omphacio, flore rosae, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino. similis ratio et in 10
crocino additis cinnabari, anchusa, vino. similis et in sampsuchino admixtis omphacio, calamo. optimum hoc in Cypro, Mytilenis, ubi plurima sampsuchus. miscentur et viliora genera olei e myrto, lauru, quibus additur sampsuchum, lilium, fenum Graecum, murra, casia, nardum, iuncus, cinnamomum. e malis quoque cotoneis et strutheis 11
fit oleum, ut dicemus, melinum, quod in unguenta transit 23, 103
admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, habrotono. susinum tenuissimum omnium est; constat ex liliis, balanino, calamo, melle, cinnamo, croco, murra. et item cyprinum ex cypro et omphacio et car- 12
damomo, calamo, aspalatho, habrotono. aliqui et in cyprinum addunt et murram et panacem. hoc optimum Sidone, mox Aegypto. si non addatur sesaminum oleum, durat et quadriennio; excitatur cinnamomo. telinum fit ex oleo 13

---

2 metopium *coni. Dal. cfr. Diosc. I 71.* -pio *ll.v.* 6 id e **D d.** id **a.** in **R**(*?*) *Hard.* id in *edd. ante Hard.* 7 quod *om.* **R.** 12 similis—13 vino *om.* **D**^{1}**a d.** 16 e **D**^{2} *edd. Gel. om. r edd. ante Gel.* 16. 17 sampsuchum *coni. Dal.* -cum **R.** samsucum **D**^{2}. -cium **D**^{1}**a.** sampsuchinum **d**(*?*) *Gel.* sansucinum *edd. ante Gel.* 17 fenum graecum *om.* **R.** 20 admixtis *om.* **R.** | sesamino *Barb.* -io **D**^{2}. samio *r edd. vett.* 22 melle *Barb.* mello *edd. vett.* melius **D**^{2}. *om. r. cfr. nov. luc. p. 69.* | cinnamo **D**^{2}. -momo *v. om. r.* 23 et item *Pint.* et idem (isdem **R**) *ll.v.* 24 in *om.* **R.** 24. 25 cyprinum *v.* -perum **D.** -rium **d.** -prum **R**^{1}**a.** cuprum **R**^{2}. 25 murram **D**(*?*). myrram **a.** myrum **d.** maix **R.** myrrham *v.* 27 *dist. Detl.*

recenti, cypiro, calamo, meliloto, feno Graeco, melle, maro, amaraco. hoc multo erat celeberrimum Menandri poetae comici aetate. postea successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, [balsamo,] calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. huius proprietas ut ventiletur in coquendo, donec desinat olere. rursus refrigeratum odorem
14 suum capit. singuli quoque suci nobilia unguenta faciunt: in primis malobathrum, postea iris Illyrica et Cyzicena amaracus, herbarum utraque. vel pauca his et alia alii miscent, qui plurima alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacem. externa omnia et prodigiosa
15 cinnamomino pretia. adicitur cinnamo balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iunci, balsami semina, murra, mel odoratum. unguentorum hoc crassissimum. pretia ei a ℔ XXXV ad ℔ CCC. nardinum sive foliatum constat omphacio aut balanino, iunco, costo, nardo, amomo, murra,
16 balsamo. in hoc genere conveniet meminisse herbarum quae nardum Indicum imitarentur species VIIII a nobis $^{12,}_{43\ sqq.}$ esse dictas. tanta materia adulterandi est. omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quae maxime nares feriunt, crassiora murra suavioraque, medicinae autem utiliora croco, acerrima per se amomo. hoc et capitis dolores facit. quidam satis habent adspergere quae sunt pretiosissima ceteris decoctis, inpendio parcentes, sed non est
17 eadem vis nisi una decoctis. murra et per se unguentum facit sine oleo, stacte dumtaxat, alioqui nimiam amaritudinem adfert. cyprino viride fit, susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, murra pallidum. haec sunt antiquae inventionis genera et postea officinarum

---

1 cypiro **R**. -pero *Barb.* -pro *r edd. vett.* 2 multo **R**. *om. rv.* 3 postea *Sill.* postea multo *ll. v.* 4 balsamo **d**(*?*)*v.* *om. r. uncos ego posui.* 6 colere **D**^{1}**d**. colore **a**. 9 herbarum *ll. Hard.* -arii in *edd. ante Hard.* | uel **RD**. *om.* **adv.** | his et *ll. Hard.* iis et *edd. ante Barb.* sed *Barb.* | alii *Barb.* aliis **D a d** *edd. ante Barb.* a **R**. 11 *dist. Ianus.* 14 ei a **MD**^{1}**ad**. eis **R**. eius **D**^{2}. 16 aut **MRD**^{2}. ut **D**^{1}. *om.* **adv.** 24 inpendio (in pedio **R**) — 25 decoctis **MR** (**D***?*) *edd. ante Hard.* *om.* **ad** *Hard.* 26 stacteo **M**. 27 unguinosum **R***v.* ing- *r.* *om.* **M**. 27. 28 Mendesio *om.* **M**.

furta. nunc dicetur cumulus ipse deliciarum et summa auctoritas rei.

2. Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Par- 18
thorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamo comaco, cardamomo, nardi spica, maro, murra, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo iuncoque Syris, oenanthe, malobathro, serichato, cypro, aspalatho, panace, croco, cypiro, amaraco, loto, melle, vino. nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota praeter irim Illyricam et nardum Gallicum gignitur. nam vinum et rosa et myrti folia oleumque communia fere omnium terrarum intellegantur.

(3) Siccis odoribus constant quae diapasmata vocantur. 19
nam faecem unguenti magma appellant. inter omnes potentissimus odor quisquis novissime additur. unguenta optime servantur in alabastris, odores in oleo, quod diuturnitati eorum tanto utilius quanto pinguius, ut ex amygdalis. et ipsa unguenta vetustate meliora. sol inimicus iis, quamobrem in umbra co*nd*untur plumbeis vasis. experimentum eorum inversa manu capitur, ne carnosae partis calor vitiet.

3. (4) Haec est materia luxus e cunctis maxime super- 20
vacui. margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen transeunt, vestes prorogant tempus, unguenta ilico exspirant ac suis moriuntur horis. summa commendatio eorum ut transeuntem feminam odor invitet etiam aliud

---

4 constat *om.* **R**. 5 camaco **M**. momaco **R**. | nardi spica **d***v*. -dis spica **Da**. -dis **MR**. 6. 7 iuncoque syris **MR**. -rio *edd. ante Hard.* iunco *r Hard.* 7 cyprio **M**. 8 cypiro **RDa** *Hard.* cyapro **M**. cyprio **d** *edd. vett.* -pero *ed. Verc.* -pro *ed. Bas.* 9 eius rei causa *del. Pint. ut glossema ad* victrice omnium *additum et* externa omnia et prodigiosa *ex § 15 huc ante* nihilque *transponi voluit. ego malim* externa omnia *ante* nihilque *inserere et* eius rei causa *post* omnium *transponere.* 14 magma **DdR** (*in quo tamen est* magna appellant. Magma appellant). magmam **M**. -mata *edd. ante Gel.* magna **a** *Dal.* 17 utilius **M**. -ius est *rv.* 19 conduntur *coni. Chiffletius coll. Theophr. fr. 4, 9, 41.* coquntur **D**. coquuntur **M***rv*. 22 lusus **a**. 23 addere dem **R**. 26 transeuntem feminam **M** *edd. ante Gel.* -unte (-unt **R**) -na *r Gel.*

agentis, exceduntque quadringenos denarios librae. tanti emitur voluptas aliena, etenim odorem qui gerit ipse non
21 sentit. si tamen et haec aliqua differentia signanda sunt, in M. Ciceronis monimentis invenitur unguenta gratiora quae terram quam quae crocum sapiant, quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuvat quaedam ipsius vitii severitas. sed quosdam crassitudo maxime delectat spissum appellantes, linique iam, non solum perfundi,
22 gaudent. vidimus etiam vestigia pedum tingui, quod monstrasse M. Othonem Neroni principi ferebant, quaeso ut qualiter sentiretur iuvaretque ab ea parte corporis? nec non aliquem e privatis audimus iussisse spargi parietes balnearum unguento atque Gaium principem solia temperari ac, ne principale videatur hoc bonum, et postea quen-
23 dam e servis Neronis. maxime tamen mirum est hanc gratiam penetrasse et in castra. aquilae certe ac signa, pulverulenta illa et cuspidibus horrida, unguuntur festis diebus, utinamque dicere possemus quis primus instituisset! ita est nimirum, hac mercede corruptae orbem terrarum devicere aquilae. ista patrocinia quaerimus vitiis, ut per hoc ius sub casside unguenta sumantur.

24 (5) Quando id primum ad Romanos penetraverit non facile dixerim. certum est Antiocho rege Asiaque devictis, urbis anno DLXV, P. Licinium Crassum L. Iulium Caesarem censores edixisse ne quis venderet unguenta ex-
25 otica. sic enim appellavere. at Hercules iam quidam etiam in potus addunt, tantique est amaritudo ut odore prodigo

---

1 agentis **M**. -tes *r Gel.* -tem *edd. ante Gel.* | quadringenos **MR**(**D***?*) *ed. Gel. Sill.* quadrag- **ad** *edd. ante Gel. Hard.* 3 sentit **MD**^{2}**d***v*. sent **R**. setit **D**^{1}. fecit **a**. | si tamen **MRDa**. sed tamen *edd. ante Bas.* sed **d**(*?*) *ed. Bas.* | sint **R**. *dist. Ianus.* 5 quae **MRD**^{2}. esse quae *v*. ti **D**^{1}**a**. in **d**. 8 spissum **MRD**^{2} *codd. Gel.* is (si **D**^{1}) ipsum *r*. id ipsum *edd. ante Gel.* | linique *rv*. neque **M**. | perfundi **MR**. -di unguentis *rv*. 12 e **M**. et *r*. ex *v*. | audimus **MR**. -iuimus *rv*. 17 cuspidibus **MR**. custodibus *r Hard.* -diis *edd. ante Hard.* | iunguntur **d**. inung- *v*. 25 se dixisse **ad**. reticuisse **M**. vetuisse *Madvigius adv. crit. II p. 527.* 27 ut odore **M***rv*. *an potius* modo (= dummodo) odore*?*

fruatur ex utraque parte corpus. L. Plotium, L. Planci bis consulis censorisque fratrem, proscriptum a triumviris in Salurnitana latebra unguenti odore proditum constat, quo dedecore tota absoluta proscriptio est. quis enim non merito iudicet perisse tales?

(6) Cetero terrarum omnium Aegyptus accommo- 26
datissima unguentis, ab ea Campania est copia rosae. **4.** Iudaea vero incluta est vel magis palmis, quarum natura nunc dicetur. sunt quidem et in Europa vulgoque Italia, sed steriles. ferunt in maritimis Hispaniae fructum, verum inmitem, dulcem in Africa, sed statim evanescentem. contra in oriente ex iis vina gentiumque aliquis panis, 27
plurimis vero etiam quadrupedum cibus. quamobrem iure dicentur externae. nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum nisi in calida, frugifera vero nusquam nisi in fervida.

(7) Gignitur levi sabulosaque terra, maiore in parte 28
et nitrosa. gaudet riguis totoque anno bibere, cum amet sitientia. fimo quidam etiam laedi putant, Assyriorum pars aliqua, si non rivis misceat. genera earum plura, et prima fruticem non excedentia, sterilem hunc, aliubi et ipsum fertilem, brevisque rami. orbe foliorum tectori vicem hic parietibus plerisque in locis praestat contra aspergines. est et procerioribus silva, arbore ex ipsa 29
foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim. quas silvestres intellegi necesse est, incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. reliquae teretes atque procerae, densis gradatisque corticum pollicibus aut orbibus faciles

---

1 fruatur **M**. -antur *rv*. | corpus **M**. -poris *rv*. | policium **Dad**. 5 iudices $\mathbf{D}^1$**a**. | perisset (-ii- **a**) $\mathbf{D}^1$**ad**. 10 fuerunt **R**. ut **M**. 12 *dist. edd. ante Hard.* 14 sponte — 15 alia $\mathbf{MD}^2$*v*. sponte et ratio **R**. *om. r*. 18 *dist. ego*. 19 sitientia *ego cum cod. Dal.* -ti a **MR**. anno sitienti a *rv*. 20 misceatur **d***v*. 21 fruticem *v*. -ce **M***r*. 22 breuisque **M**. -uemque **R** *edd. ante Gel.* -uesque *r*. | ramorum **d** *Gel.* -mis *edd. ante Gel.* | *dist. Ianus*. | orbem **R**. obre **Da**. obiri umbra *edd. ante Gel.* | foliorum *Ianus edd. ante Gel.* f. oliorum **a**. foliosum **M***r Gel.* 24 est et **MR**. est *r*. sunt e *edd. ante Gel. om. edd. Gel.* | siluae **ad** *edd. ante Gel.* 28 ut orbibus *v*. auctoribus $\mathbf{Dad}^1$.

ad scandendum orientis se populis praebent vitilem sibi arborique indutis circulum mira pernicitate cum homine
30 subeuntem. coma omnis in cacumine et pomum est, non inter folia hoc, ut in ceteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura uvae atque pomi. folia cultrato mucrone lateribus in seşe bifida tabellas primum demonstravere geminas, nunc ad funes vitiliumque nexus
31 et capitum levia umbracula finduntur. arboribus, immo potius omnibus quae terra gignat herbisque etiam utrumque esse sexum diligentissimi naturae tradunt, quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco, nullis tamen arboribus manifestius. mas palmite floret, femina citra florem germinat tantum spicae modo. utrisque autem prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est semen eius. argumentum, quod parvae sine hoc reperiuntur in
32 eodem palmite. est autem oblongum, non ut olivis orbiculatum, praeterea caesum a dorso pulvinata fissura et in alvo media plerisque umbilicatum. inde primum spargitur radix. seritur autem pronum et bina iuxta composita semina superque totidem; quoniam infirma e singulis planta
33 est, quaternae coalescunt. multis candidisque lignum hoc a carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhaerentibus, laxeque distans tantum cacuminis filo adhaeret. caro maturescit anno. quibusdam tamen in locis, ut in Cypro, quamquam ad maturitatem non perveniat, grato sapore dulcis est. folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior nec ut devoretur corpus, verum ut exspuatur suco
34 modo expresso. et in Arabia languide dulces traduntur esse palmae, quamquam Iuba apud Scenitas Arabas prae-

---

1 populi praebenti **Dad.** | utilem **MRa.** 2 arborem quae (que **d**) **Dad.** | indutis **MDd** *Hard.* -uctis **a.** -ucitis **R.** -uuiis *edd. ante Hard.* 6 in sese bifida tabellas **M.** -datas bellas **D.** -datis bellas **a** *edd. ante Hard.* -la **d** *Hard.* ereb; fidata bellas **R.** 7 gemmas *edd. ante Hard.* 9 gignit **Dad** *edd. ante Gel.* 10 quod **MRd***v.* hoc *r.* 12 palmite **M.** in pa- *rv. cfr. Felsius p. 55.* 13 spinae **D**[1]**ad** *edd. ante Hard.* | utriusque **Da.** 18 unde **Dad***v.* 20 infirma e *ego.* -mae **MDa.** -me **R.** -ma **d***v.* 21 quae ternae qualescunt **M.** 23 filo **MD**[2]*v.* filio *r.* 26. 27 iucundior **M.** 29 scenitas **Dad***v.* aen- **M.** en- **R.**

fert omnibus saporibus quam vocant dablan. cetero sine maribus non gignere feminas sponte edito nemore confirmant, circaque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. illum erectis hispidum adflatu visu- 35
que ipso et pulvere etiam reliquas maritare, huius arbore excisa viduvio post sterilescere feminas. adeoque est veneris intellectus ut coitus etiam excogitatus sit ab homine e maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere insperso feminis.

(8) Seruntur autem palmae et trunco duum cubi- 36
torum longitudine, a cerebro ipso arboris fissuris diviso atque defosso. et ab radice avulsae vitalis est satus et ramorum tenerrimis. in Assyria ipsa quoque arbor strata in solo umido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. ergo plantaria instituunt anniculasque transferunt 37
et iterum bimas. gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa canis ortus. nec ferro attingunt ibi novellas, sed religant comas ut in altitudinem exeant. robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum truncos relinquentes, qui decisi alibi necant matrem. diximus salsum ab his solum diligi. ergo, ubi 38
non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius [28]
paulo. quaedam in Syria et Aegypto in binos se dividunt truncos, in Creta et in ternos, quaedamque et quinos. ferunt statim in trimatu in Cypro, ver*um* Syriae, Aegypto quadrimae, aliae quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno quamdiu sunt novellae, ob id spadonum accepto nomine.

(9) Genera earum multa. sterilibus ad materias ope- 39

---

3 nutare **MR***v.* naturae *r.* 6 viduvio *coni. Sill.* uidi uui o **R.** biduuio **D.** -duo **ad**^{2} (o *in ras.*) uid.. **M.** viduas *v.* 10 truncū erat **R.** 12 defosso **MR***v.* -fesso **D**^{1}**ad.** -fisso **D**^{2}. 14 umida **D.** hu- **a.** 16 binas **Da.** hubimas **R.** 16. 17 sedis verna alibi *v.* sedis (senis **R**) uerna alibi (-be **D**^{1}. sabile **a**) **RD**^{1}**a.** sed his uerna salibe **d.** sed hiberna niue **M.** uenerbili **D**^{2}. 19 robusta **Dad.** 23 in aegypto **Rd.** 24 et in quinos **a***v.* 25 ferunt **Dad***v. om.* **M.** q;dam ferunt **R.** | *dist. ego coll. Theophr. h. pl. II 6, 7.* | verum *ego. cfr. § 97.* uero **M***rv.* | syriae (*dativus sc.* sunt) **M.** -ia *rv.* | *dist. ego.* 29 genera—§ 42 ex huius (*p. 322, 23*) *om.* **R.**

rumque lautiora utitur Assyria et tota Persis. sunt et caeduae palmarum quoque silvae, rursus germinantes ab radice succisae. dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant, exemptaque vivunt, quod non aliae vocantur autem chamaeropes, folio latiore ac molli ad vitilia utilissimae, copiosae in Creta, sed magis in Sicilia.
40 e palmis prunae vivaces ignisque lentus. fructiferarum aliis brevius lignum in pomo, aliis longius, his mollius, illis durius, quibusdam osseum, limarum dente contra fascinantes religione politum. aliud pluribus vestitum paucioribusve tunicis, aliud crassioribus tenuioribusve. ita fiunt undequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara vinorumque ex iis differentias.
41 clarissimae omnium, quas regias appellavere ob honorem, quoniam regibus tantum Persidis servabantur, Babylone natae uno in horto Bagou. ita vocant spadones, qui apud eos etiam regnavere. hortus ille numquam nisi dominantis
42 in aula fuit. at in meridiano orbe praecipuam optinent nobilitatem syagri proximamque margarides. hae breves, candidae, rotundae, acinis quam balanis similiores, quare et nomen a margaritis accepere. una earum arbor in Chora esse traditur, una et syagrorum, mirumque de ea accipimus, cum phoenice ave, quae putatur ex huius palmae argumento nomen accepisse, intermori ac renasci ex
43 se ipsa, eratque, cum proderem, fertilis. pomum ipsum grande, durum, horridum et a ceteris generibus distans sapore quodam ferinae in apris evidentissimo, quae causa nominis. quarta auctoritas sandalidum a similitudine ap-

---

5 chamaerhopes **M**. -meropes *r Dal.* -maerepes *edd. ante Barb. Hard.* 6 utilissimae **M**. -mo *rv.* 9 limarum *Detl* lym- **M**. limatumque **Da** *edd. ante Barb.* lunatumque **d** *Barb.* 13 differentia **M**. 14 ob honorem **a**. ad ho- **M**. ab -re **D** *ed Gel.* ab -ribus *edd. ante Gel.* 15 seruabantur **M**. -arentur *r v* 20 rotundae *om.* **M**. 24 .nter mori **M**. inter mon **R** ite rmori $\mathbf{D}^1$. iterum mori *r edd. ante Gel. Hard.* emori *ed. Gel* 27 quodam **M**. quidam **R**. qm̄ **Dd**. quem **a**. ferino quem *v.* | ferinae $\mathbf{M}^2\mathbf{R}$. -ne **a**(**D***?*). fertinae $\mathbf{M}^1$. ferme **dT***v.* | in apris nouimus **T***v.* | euidentissimo quae **M**(**D***?*). seuent- **a**. euent- **d** uidentissimeque **R**. evid- *v.*

pellatarum. iam in Aethiopiae fine quinque harum qui plurimas arbores tradunt, non raritate magis quam suavitate mirabiles. ab his caryotae maxime celebrantur, et 44
cibo quidem, sed et suco uberrimae, ex quibus praecipua vina orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudaea, nec in tota, sed Hiericunte maxime, quamquam laudata et Archelaide et Phaselide atque Liviade, gentis eiusdem convallibus. dos iis praecipua suco pingui lactentibus quodamque vini sapore in melle praedulci. sicciores ex hoc 45
genere nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. minus speciosae, sed sapore caryotarum sorores et ob hoc adelphides dictae proximam suavitatem habent, non tamen eandem. tertium ex his genus patetae. nimio liquore abundant rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis. suum 46
genus e sicciore turba dactylis, praelonga gracilitate curvatis interim. [nam] quos ex his honori deorum damus chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis. in totum arentes Thebaidi atque Arabiae macro- 47
que corpore exiles, et adsiduo vapore torrente crustam verius quam cutem obducunt. in ipsa quidem Aethiopia friatur haec — tanta est siccitas — et farinae modo spissatur in panem. gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore quam mali amplitudine, coecas vocant. triennio maturescunt, semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus 48

---

1. 2 qui plurimas **MR**(**D**?). qui *om.* **a**d. nec plurimas *edd. ante Barb.* nec plures *Barb.* 3 cariotae **MR**. 7 laudatae d*v*. 11 quaternū **M**. 13 cariotarum **MR**. 15 *dist. ego nov. luc. p. 54.* | patetae nimio **M**d(**D**?) *Hard.* patet aenimi ob **a**. pari & eni mio **R**. patet et nimio *edd. vett.* pateton nimio *Barb.* | abundant **MR**. -at *rv.* 17 dactylis **MR** *ed. Gel.* iacens dactilis **D**^{2} *edd. ante Gel.* (*sed* -yl-). iaces **D**^{1}. iacens **a**(**d**?). iunceis *Hard.* 18 in terram *edd. ante Gel. Brot.* | *uncos ego posui: cfr. luc. p. 121.* | quas **R**d*Brot.* 20 in totum arentes thebaidi in totū marentes **R**. thebaidi in totum arentes **M**. in to- arthebaidę **a**d(**D**?). -des *edd. ante Hard.* -dis *Hard.* | Arabicae *edd. ante Hard.* 21 torrente **MR**. -tes **D**a d*v*.

extemplo in cados conditur cum sui ardoris anima. ni ita fiat, celeriter exspirat marcescitque non retostus furnis. e reliquo genere plebeiae videntur Syriae et quas tragemata appellant. nam in alia parte Phoenices Ciliciaeque populari etiam nomine a nobis appellantur balani. eorum
49 quoque plura genera. differunt figura rotunditatis aut proceritatis, differunt et colore, nigriores ac rubentes. nec pauciores fico traduntur colores, maxime tamen placent candidi. distant et magnitudine, prout multi cubitum effecere, quidam sunt non ampliores faba. servantur hi demum qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iudaea atque Cyrenaica Africa, non item in Aegypto, Cypro, Syria, Seleucia Assyriae, quamobrem sues et reliqua ani-
50 malia ex iis saginantur. vitiati aut vetusti eius pomi signum est decidisse candidam verrucam qua racemo adhaeserint. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. in Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia evenit. est enim tanta suavitas musteis ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

51 **5.** (10) Syria praeter hanc peculiares habet arbores: in nucum genere pistacia nota. prodesse adversus serpentium morsus traduntur et potu et cibo. in ficorum autem caricas et minores eiusdem generis quas cottana vocant, item prŭna in Damasco monte nata et myxas, utramque iam familiarem Italiae. e myxis in Aegypto et vina fiunt.

52 (11) Iunipiris similem habet Phoenice cedrum mino-

---

1 anima ni **MR** *ed. Gel.* -mam ni *edd. ante Gel.* animi D^1**a**d. -ma D^2. 2 fiet **D**ad. 3 syriae **M**. *om.* **R**. -ri *rv.* | et quas **R**(**D***?*). . . .uas **M**, et s **a**d. hoc et Iuba *edd. ante Gel.* et Iuba *ed. Gel.* 12 Africae *Felsius p. 46.* 13 syria **MR** *edd. ante Gel.* -riae *r*. Syria et *ed. Gel.* | seleucia assyriae **a**d *ed. Gel.* seleucias assiriae seleucias assyriae D^1. seleucia assyria **MR**D^2 *edd. ante Gel.* 15 decidisse **M** *edd. ante Hard.* ceci- *r Hard.* 17 copiae D^2**d**. 18 euenit **MR***v*. -nient **D**a. ///uenient **a**. | musteis ut **MR**D^2**d** (*in ras.*). monstrei sunt D^1. -ri sunt **a**. 21 bistacia **MR**. 23 eiusdem **MR**. eius **ad**(**D***?*)*v*. | quas **MD**^{2}. quos **R**. quat D^1**a**. quae **d***v*. 24 myxas **M**. -xa **R***v*. mixsas D^2. missa *r*. 25 utrumque **M**. uirramque **R**. 27 iunipiris **M**. -ri **R**. -peri *rv. cfr. nov. luc. p. 26.* | simile **M**.

rem. duo eius genera, Lycia et Phoenicia, differunt folio. nam quae durum, acutum, spinosum habet oxycedros vocatur, ramosa et nodis infesta altera odore praestans. fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. et 53
maioris cedri duo genera. quae floret fructum non fert, fructifera non floret, et in ea antecedentem fructum occupat novus. semen eius cupresso simile. quidam cedrelaten vocant. ex hac resina laudatissima. materiae vero ipsi aeternitas, itaque et simulacra deorum ex ea facti- taverunt. cedrinus est Romae in delubro Apollo Sosianus Seleucia advectus. cedro similis in Arcadia est arbor, in Phrygia frutex vocatur cedris.

6. (12) Syria et terebinthum habet. ex iis mascula 54
est sine fructu, feminarum duo genera. alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus cum vite maturescit, non grandior faba, odore iucundus, tactu resinosus. circa Iden Troadis et in Macedonia brevis arbor haec atque fruticosa, in Damasco Syriae magna. materies ei admodum lenta ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris, flos racemosus olivae modo, sed rubens, folia densa. fert et folliculos emittentes quaedam animalia ceu culices lentoremque resinosum qui et ex cortice erumpit.

(13) Et rhus Syriae mascula fert sterili femina, folio 55
ulmi paulo longiore et piloso, foliorum semper inter se contrariis pediculis, gracili brevique ramo. pelles candidae conficiuntur iis. semen lenti simile cum uva rubescit, quod vocatur *rhus*, medicamentis necessarium.

---

om. **R**. -litudine *edd. vett.* p. 324, 27 habet **MR**. -ent *rv.* | phoenice **MR**. -ces et *v*. -cum **a d**. poenicum **D**.
1 differunt—4 fructum *om.* **R**. 2 spinosum acutum **M**, *sed cfr. Theophr. h. pl. III 12, 3.* 5 flores **M**. 7 eius **MR***v*. est a^1. anno est D^1. -no eius D^2a^2. anno//// **d**. 9. 10 facti ita uerunt D^1. -ti durauerunt D^2. 12 cedris **M**. -rys **R***Sill. om. rv. cfr. nov. luc. p. 38.* 13. 14 mascula est **R***v*. -lae **D a d**. -lus **M**. 16 iucundus **MR**. -dior *rv.* 18 ei **MD***av.* rei **R**. eius **d**. 22 et ex MD^2 *edd. ante Gel.* ex **R d***Brot.* et *r edd. Gel.* 23 hrus **a**. rus **R**. | *an potius* mascula sterili fert? *cfr. supra v. 13 et Theophr. h. pl. III 18, 5.* 25 contrari **M**. | pedeculis **R**. peduculi **M**. | gracili *om.* **R**. 26 lentis **MR**. 27 rhus *v*(**D**?). ros **MR a**. os **d**.

56 7. (14) Et Aegypto multa genera quae non aliubi, ante omnia ficus ob id Aegyptia cognominata. arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu, pomum fert non ramis sed caudice ipso, idque ficus est praedulcis sine granis interioribus, perquam fecundo proventu, scalpendo tantum
57 ferreis unguibus, aliter non maturescit. sed cum hoc factum est, quarto die demetitur alio subnascente, septeno ita numerosa partu per singulas aestates, multo lacte abundante. subnascitur, etiamsi non scalpatur, fetus quater aestate prioremque expellit inmaturum. materies proprii generis inter utilissimas. caesa statim stagnis mergitur — hoc est eius siccari — et primo sidit, postea fluitare incipit, certoque eam sugit alienus umor qui aliam omnem rigat. cum innatare coeperit, tempestivae habet signum.
58 (15) Huic similis quadamtenus quae vocatur Cypria ficus in Creta. nam et ipsa caudice ipso fert pomum et ramis, cum in crassitudinem adolevere, sed haec germen emittit sine ullis foliis radici simile. caudex arboris similis populo, folium ulmo. fructus quaternos fundit, totiens et germinat. sed grossus eius non maturescit nisi incisura emisso lacte. suavitas et interiora fici, magnitudo sorbi.
59 8. (16) Similis et quam Iones cerauniam vocant, trunco et ipsa fertilis. sed pomum *in* siliqua. ob id quidam Aegyptiam ficum dixere errore manifesto. non enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniaque et circa Cnidum atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore candido cum vehementia odoris, plantigera imis partibus et ideo superficie flavescens, sucum auferente subole.

---

4 caudice fert **M**. | ipso idque **MR**. idque ipse (-so **D**^{2}) *r*. ipso idque ipsum *v*. 8 aestates **M***v* (**D***?*). aet- *r*. | ita multo **M**. 12 eius **M***rv*.. ei *coni. Dal.* 13 umor quali **M**. 14 coepit **Da**. 15 hoc **M**. 16 et ipsa **M**. et illa **R***v*. in illa *r*. *cfr. nov. luc. p. 37*. *an* ut illa*?* 18 radicis **M**. -ce **a**d^1. 18. 1° similes **M**. 22 sorui **M**. *cfr. XV 61*. 23 ceroniam *Pint. e Theophr. h. pl. IV 2, 4*. 24 sed *om.* **MR**. | in siliqua *Pint.* siliqua **MR** *Detl.* -ae *rv*. 27 gniduu **M**d*v*. cersannium **R**. 29 flauescent **M**. *an* flaccescens*? cfr. Theophr. l. l.* ἄνωθεν δ' ὑποξηραινόμενον. *cfr. XV 121*.

pomo antecedentis anni circa canis ortus detracto statim alterum parit, postea floret per arcturum, hieme fetus eius nutriente.

9. (17) Aegyptus et perseam arborem sui generis habet, similem piro, folia retinentem. fertilitas adsidua eius, subnascente crastino fructu, maturitas etesiarum adflatu. pomum longius piro, inclusum amygdalae putamine et corio, colore herbido, sed ubi nux illi, huic prunum differens brevitate ac mollitia et, quamvis blandiatur praedulcis suavitas, innocuum. materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens a loto. simulacra et ex ea factitavere. non eadem gratia, quamquam fideli materie, *est* arbor quam balanum appellavimus, magna ex parte contorta. navalis itaque tantum est.

(18) At e diverso cuci in magno honore, palmae similis, quando et eius foliis utuntur ad textilia. differt quod in bracchia ramorum spargitur. pomo magnitudo quae manum inpleat, colos fulvus, commendabili suco ex austero dulci. lignum intus grande firmaeque duritiae, ex quo velares detornant anulos. in eo nucleus dulcis, dum recens est; siccatus durescit ad infinitum ut mandi non possit nisi pluribus diebus maceratus. materies crispioris elegantiae et ob id Persis gratissima.

(19) Nec minus spina celebratur in eadem gente dumtaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima navium costis. candidae facile putrescunt. aculei spinarum et in foliis, semen in siliquis, quo coria perficiunt gallae vice. flos et coronis iucundus et medicamentis utilis. manat et cummis ex ea. sed praecipua

---

1 statim placuit **D**^{1}**a**. 2 floret **MR**. -re *r*. -rem *v*. | per acturum **M**. peract- **Dd**. 4 perseam *Pint. e Theophr. h. pl. IV 2, 5 et Diosc. I 187. cfr. p. 328, 2.* persitam **M**. -icam *rv*. 6 eius **MD**^{1}**a***dv*. et *et* eis **R** (*in quo iterata sunt* fertilitas —subnascente). ei **D**^{2}. | crasso **M**. 7 incisum **M**. 13 est arbor *Pint. cfr. Theophr. h. pl. IV 2, 6.* ex arbore **M***rv*. 14 contortae **MR**. *an* est arbori—contortae? 18 commendabili **R**. -lis **M***rv*. 22 nisi **R***v*. nisi si **M**. *om. r*. 24 syria spina **R** *edd. ante Barb.* 26 candidae *Sill.* -de **RT**. -da **M***rv*. | putrescit **d**(?)*v*. 29 utilis si manat **MR**. *an* utilissimus manat?

utilitas, quod caesa anno tertio resurgit. circa Thebas haec, ubi et quercus et persea et oliva, CCC a Nilo sta-
64 diis, silvestri tractu et suis fontibus riguo. **10.** ibi et prunus Aegyptia, non dissimilis spinae proxime dictae, pomo mespili, maturescens bruma nec folia dimittens. lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura et copia messium instar incolis. purgatum enim tundunt servant-
65 que eius offas. silvestris fuit et circa Memphin regio tam vastis arboribus ut terni non quirent circumplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter usumve aliquem, sed eventum. facies est spinae, folia habet ceu pinnas. quae tactis ab homine ramis cadunt protinus ac postea renascuntur.

66 **11.** (20) Cummim optimam esse ex Aegyptia spina convenit, vermiculatam, colore glauco, puram, sine cortice, dentibus adhaerentem. pretium eius in libras ℔ III. deterior ex amygdalis amaris et ceraso, pessima e prunis.
67 fit et in vitibus, infantium ulceribus aptissima, et aliquando in olea dentium dolori, ulmo etiam in Coryco monte Ciliciae ac iunipiro ad nihil utiles, ex ulmi vero cummi et culices ibi nascuntur. fit et e sarcocolla — ita vocatur arbor et cummis — utilissima pictoribus ac medicis, similis pollini turis, et ideo candida quam rufa melior. pretium eius quod supra.

68 (21) Nondum palustria attingimus nec frutices amnium. prius tamen quam digrediamur ab Aegypto, et papyri natura dicetur, cum chartae usu maxime humanitas vitae
69 constet, certe memoria. et hanc Alexandri Magni victoria repertam auctor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. antea non fuisse chartarum usum. in palmarum

---

2 persea **aT** *Pint.* -saea **D**. -sia **MR**. -sica **d***v*. 4 modis similis **D**^{2}. | proximae **Ma**. | dicta **MDa**. 5 demittens **DT**. 6 et copia **M**. copiaque *rv*. 7 mespilum **D**^{2}. | enim *om*. **M**. 8 fuit **MR** *edd. ante Hard. om. r Hard.* 10 usumue **R***v*. -um uel **M**. -um ut **D**^{1}**a**. -um **D**^{2}**d**. 11 spumae **M**. 17 ex *om*. **M**. 18 fit et **RD**^{2}. fit **M**. filis et **D**^{1}. folii et **a**. fuit et **d**. fluit et *v*. | in **M***r*. ex *v*. 21. 22 *dist. Felsius p. 48*. 25 attigimus **d**(*?*)*v*. 28 certe **M**. et certe **R**. *om. r*. et *v*. | alexandri magni *rv*. -drea nisi **M**.

foliis primo scriptitatum, dein quarundam arborum libris. postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici coepta aut ceris. pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora invenimus apud Homerum, illo vero prodente ne terram quidem ipsam, quae nunc Aegyptus ...., intellegitur, cum in Sebennytico et Saite eius nomo omnis charta nascatur, postea adaggeratam Nilo, siquidem a Pharo insula, quae nunc Alexandriae ponte iungitur, noctis dieique velifico navigi cursu terram afuisse prodidit. mox aemulatione circa bibliothecas regum Ptolemaei et Eumenis, supprimente chartas Ptolemaeo idem Varro membranas Pergami tradit repertas. postea promiscue repatuit usus rei qua constat inmortalitas hominum. 70

(22) Papyrum ergo nascitur in palustribus Aegypti aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatae stagnant duo cubita non excedente altitudine gurgitum, bracchiali radicis obliquae crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens, nullo semine aut usu eius alio quam floris ad deos coronandos. radicibus incolae pro ligno utuntur, nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia vasorum. ex ipso quidem papyro navigia texunt et e libro vela tegetesque, nec non et vestem, etiam stragula ac funes. mandunt quoque crudum decoctumque, sucum tantum devorantes. nascitur et in Syria circa quem odoratus ille calamus lacum, neque aliis usus est quam inde funibus rex Antigonus in navalibus rebus, nondum sparto communicato. nuper et in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem 71 72 73

---

3 cedis **D**^{1}**a**^{1}**d**^{1}. scedis **d**^{2}. schedis *codd. Barb.* 6 *lacunam ego indicavi.* appelletur intellegitur **R.** *an* qua nunc Aegyptus papyrum gignit, intellegitur*?* | Sebennytico *Barb.* -nnut- **M**^{2}. -nniut- **M**^{1}. -entnyt- **R**^{2}. -antnyt- **R**^{1}. -ninst- **Dd.** -ntiust- **a.** -nnist- *edd. ante Barb.* 7 et saite **R.** -tae **M.** ē altem **D**^{1}. -ter **D**^{2}. est altem **ad.** saltem *v.* | *an* at postea*?* 12 tradidit **Dad***v.* 13 repatuit **M.** pat- *rv.* 15 palustri **a M.** 17 radicis **Md***v.* -ces **a.** -ce *r.* 18 trianguli **R.** 19 longitudinem in **M.** 22 sed et alia **a.** sed ali **M.** 25 stragulam **R.**

usum habere chartae. et tamen adhuc malunt Parthi vestibus litteras intexere.

74 **12.** (23) Praeparatur ex eo charta diviso acu in praetenues, sed quam latissimas philyras. principatus medio, atque inde scissurae ordine. hieratica appellabatur antiquitus religiosis tantum voluminibus dicata, quae adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liviae a coniuge
75 eius. ita descendit hieratica in tertium nomen. proximum amphitheatricae datum fuerat a confecturae loco. excepit hanc Romae Fanni sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia et nomen ei dedit. quae non esset ita recurata, in suo mansit
76 amphitheatrica. post hanc Saitica ab oppido ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis, propiorque etiamnum cortici Taeneotica a vicino loco, pondere iam haec, non bonitate, venalis. nam emporitica inutilis scribendo involucris chartarum segestriumque mercibus usum praebet, ideo a mercatoribus cognominata. post hanc papyrum est extremumque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem nisi
77 in umore utile. texitur omnis madente tabula Nili aqua. turbidus liquor vim glutinis praebet. in rectum primo supina tabulae schida adlinitur longitudine papyri quae potuit esse, resegminibus utrimque amputatis, traversa postea crates peragit. premitur deinde praelis, et siccantur sole plagulae atque inter se iunguntur, proximarum

---

3 praeparatur **MDa**. -antur **R**(*?*)**d***v*. | chartae **d***v*. charet **a**. 5 *huc post* ordine *Url. chrest. p. 180 transposuit vv. § 77 extr.* proximarum — vicenae. *sed cfr. Felsius p. 48.* 6 adulatione **MR**(**D***?*). ab ad- *edd. ante Hard.* ab///utione **d**. ablutione **a** *Hard.* 9 amphitheatricae **ad**(**D***?*)*v*. -atriticae **MR**. *sed cfr. § 78.* 11 sed nomen **M**. 13 amphitheatritica **MR**. 15 taeneotica **M**. taeni- *Barb.* teneotice **R**. -ca *edd. ante Barb.* Laen- **D**. Len- *r Hard.* 17 ideo a **D**^{2} *ed. Gel.* ideo **MR**. idea **D**^{1}**d**. et ideo a **a** *edd. ante Gel.* 18 mercib; **R**. 20 texitur **MR**. -uitur **ad**(**D***?*). -untur *ed. Gel.* -unturque *edd. ante Gel.* | omnis **Md**(**D***?*). -nibus **R**. -nes **a***v*. 21 uim *edd. ante Hard.* uim in **D**^{2}. um **MR**. in *r. om. Hard.* | in rectum **MR**. inrecum **a**(**D***?*). uirecum **d**. cum *edd. ante Hard.* vicem *Hard.* 22 schida **M**. scid **R**. scheda **d** *cd. Bas.* sceda **a**(**D***?*) *edd. ante Bas.* 23 resigminibus **Mad**. 24 pergit **R**^{1}. | deinde *rv*. ergo **M**.

semper bonitatis deminutione ad deterrimas. numquam plures scapo quam vicenae.

(24) Magna in latitudine earum differentia: XIII digito- 78
rum optimis, duo detrahuntur hieraticae, Fanniana denos habet, et uno minus amphitheatrica, pauciores Saitica, nec malleo sufficit, nam emporiticae brevitas sex digitos non excedit. praeterea spectatur in chartis tenuitas, densitas, candor, levor. primatum mutavit Claudius Caesar. nimia 79
quippe Augustae tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis; ad hoc tramittens litteras liturae metum adferebat ex adversis, et alias indecoro visu pertralucida. igitur e secundo corio statumina facta sunt, e primo subtemina. auxit et latitudinem, pedali mensura. erat et cubitalis 80
macrocollis, sed ratio deprehendit vitium unius schidae revulsione plures infestante paginas. ob haec praelata omnibus Claudia, Augustae in epistulis auctoritas relicta. Liviana suam tenuit, cui nihil e prima erat, sed omnia e secunda.

(25) Scabritia levigatur dente conchave, sed caducae 81
litterae fiunt. minus sorbet politura charta, magis splendet. rebellat saepe umor incuriose datus primo, malleoque deprehenditur aut etiam odore, cum fuit indiligentior. deprehenditur et lentigo oculis, sed inserta mediis glutinamentis taenea fungo papyri bibula vix nisi littera fundente se. tantum inest fraudis. alius igitur iterum texendis labor.

(26) Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aspersu, nam fabrile cummisque 82

---

2 scabo **R**. scapos **M**. 4 hieratica et **M**^{2}. 5 ampiteatrica **M**. amphitheatritica **R**. 6 malleo *v*. mallio **MR**. malio **D**^{1}. in alio **D**^{2}**d**. alio **a**. | nam *ll.v. an* item*?* 7 spectatur **MR**. -antur *rv*. 8 liuor **M**. | mutuauit **Dad**. 10. 11 ex aduersis **MdT**. adv- *edd. ante Hard.* ex auersis *r Turn. Hard.* 11 e **M** *Hard.* et **D**^{2} *edd. ante Hard. om. r*. 12 et primo **a** *Sill.* | subtemina **MRd**(**D***?*) *Brot.* sopt- **a**. subtegmine *edd. ante Hard.* -na *Hard.* 13 amplitudinem **M**. 14 macrocollis **M***r*. -colis *edd. ante Hard. cfr. Guilandini papyrus p. 187.* 17 e prima **MR** *edd. ante Hard.* prima *r*. -mae *Hard.* 17. 18 e secunda **M** *edd. ante Hard.* secunda *r*. -dae *Hard.* 22 aut — 23 deprehenditur *om.* **MR**. 22 aut **d***v*. aui **Da**. | fuerit **d***v*.

fragilia sunt. diligentior cura mollia panis fermentati colata aqua fervente. minimum hoc modo intergerivi, atque etiam Nili lenitas superatur. omne autem glutinum nec vetustius esse debet uno die nec recentius. postea malleo tenuatur et glutino percurritur, iterumque constricta eru-
83 gatur atque extenditur malleo. ita sint longinqua monimenta. Tiberi Gaique Gracchorum manus apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post ducentos. iam vero Ciceronis ac divi Augusti Vergilique saepenumero videmus.

84 **13.** (27) Ingentia exempla contra M. Varronis sententiam de chartis reperiuntur. namque Cassius Hemina, vetustissimus auctor annalium, quarto eorum libro prodidit Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem effodisse arcam in qua Numa, qui Romae
85 regnavit, situs fuisset. in eadem libros eius repertos P. Cornelio L. filio Cethego, M. Baebio Q. filio Tamphilo cos., ad quos a regno Numae colliguntur anni DXXXV. hos fuisse e charta — maiore etiamnum miraculo, quod infossi duraverunt, quapropter in re tanta ipsius Heminae
86 verba ponam: Mirabantur alii, quomodo illi libri durare possent, ille ita rationem reddebat: lapidem fuisse quadratum circiter in media arca evinctum candelis quoquoversus. in eo lapide insuper libros *III* sitos fuisse, propterea arbitra-

---

2 intergeriui **M**. -ge//iui **R**. -gerii **d***Gel*. -ri **D a**. -rit *edd. ante Gel*. 3 nili **M** *edd. ante Hard*. l **R**. lini *r Hard*. | glutinum *om*. **M**. | nec *rv*. uel **M**. 5 constricta *v*. -scripta **M***r*. 7 *dist. Url. chrest. p. 182*. 9. 10 uergilique **MR**^{1}(**D***?*). uirg- *rv*. 11 M. **MR**(**D***?*). *om. rv*. 14 Gn. **M**. 15 offendisse **D a d** *v*. 16 eodem **D a d**. 17 L. filio **D** *edd. ante Bas*. filio **R**. L. F. **a d**. P. **M**. | Tamphilo *Sigonius ad Liv. 40, 18, 1*. pamphilio **R**. -lo **M***rv*. 18 Numae *om*. **M**. 19 e **MR***v*. *om. r*. | quod **MR**. quod quod *r*. quod tot *v*. 19. 20 in fossa **M**. 20 durauerunt **d**. -rint **MD**. -rint (-unt *v*) annis **R**(*?*)**a** *v*. *cfr. luc. p. 29*. 23 media arca **M** *edd. ante Barb. ed. Gel*. -ia -cae **R**. -ae cae *r*. -io arcte *codd. Barb*. 24 evinctum *Ianus*. euict- **M**. uinct- *rv*. | quoq.uersu **M**. 25 III (*an* VI*?*) sitos *ego*. III sepositos *Detl*. insitos **MR**. in se positos *r*. impositum *edd. vett*. -tos *ed. Verc*.

rier non computuisse. et libros citratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. in his libris scriptae erant philosophiae Pythagoricae — eosque combustos a Q. Petilio praetore, quia philosophiae scriptae essent. hoc idem tradit Piso cen- 87
sorius primo commentariorum, sed libros septem iuris pontificii, totidem Pythagoricos fuisse; Tuditanus tertio decimo Numae decretorum fuisse. ipse Varro humanarum antiquitatum VII, Antias secundo libros fuisse XII pontificales Latinos, totidem Graecos praecepta philosophiae continentes; idem tertio et SC. ponit quo comburi eos placuerit. inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tar- 88
quinium Superbum tres libros attulisse, ex quibus sint duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Sullanis temporibus. praeterea Mucianus ter cos. prodidit nuper se legisse, cum praesideret Lyciae, Sarpedonis ab Troia scriptam in quodam templo epistulae chartam, quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat. aut cur, si iam hic erat usus, in plumbeis linteisque voluminibus scriptitatum constet, curve Homerus in illa ipsa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistulas, tradiderit? sterilitatem sentit hoc quoque, factumque iam 89
Tiberio principe inopia chartae ut e senatu darentur arbitri dispensandae; alias in tumultu vita erat.

---

1 conputruisse **D**^{2}*v.* potuisse **a.** *om.* **d.** 3 scriptae *Madvigius adv. crit. II p. 527.* -ta **M***rv.* 5 scriptae *Madvigius l. l.* -ta e **M.** -ta *rv.* | piso **MD**^{2}**d** *in ras. v.* physo **R.** ipso **D**^{1}. ipse **a.** 7 totidem **MDd** *edd. ante Bas.* -demque **R**(?)**a** *ed. Bas.* 7. 8 tertio decimo (-cumo **Da**?) **MDad***v.* XIIII **R.** 8 fuisse **M***r Hard.* libro XII fuisse *edd. ante Gel.* fuisse. Libros XII fuisse *edd. Gel.* 9 VII **MR.** VI **D** *edd. ante Gel.* V *edd. Gel.* sexto **ad** *Hard.* | secundo (II **M**) libros (-ro **M**) fuisse XII **MR.** secundos (duos *ed. Verc.*) libros fuisse ex his *r edd. ante Gel.* secundo duos *edd. Gel.* 11 tertio **MR** *edd. Gel.* tertios *r edd. vett.* tres *ed. Verc.* | et SC. *Url. vind. n. 224.* & S. C. **R.** et se **M.** *om. rv.* 13 sint **MRD**^{2}. in **D**^{1}. in his **a.** igni **d***v.* 15 *inde a v.* nuper *deficit cod.* **R.** 19 in plumbeis — 20 Homerus *del. Gel.* 19. 20 litterisque **M.** 20 curue **M.** cur et *r edd. ante Gel.* 21 illa ipsa **M.** *cfr. Cic. pro Mil. § 27.* ipsa illa *rv.* 23 arbitris **M**^{2}. 24 dispensandis **M.**

90 **14.** (28) Aethiopia Aegypto contermina insignes arbo-
res non fere habet praeter liniferam, qualis Indorum at-
38 sq. 12 que Arabiae dicta est. propior tamen huic natura lanae
maiorque folliculus granati modo mali, similesque et inter
36 sqq. se arbores ipsae. praeter hanc palmae, quales retulimus.
insularum arbores ambitu Aethiopiae et nemora odorata
6. 198 sqq. in mentione earum dicta sunt.

91 **15.** (29) Atlans mons peculiari proditur silva, de qua
5. 14 diximus. confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri
et mensarum insania, quas feminae viris contra margaritas
92 regerunt. exstat hodie M. Ciceroni in illa paupertate et —
quod magis mirum est — illo aevo empta HS $\overline{\text{D}}$. me-
moratur et Galli Asini HS $\overline{|\text{X}|}$. venumdatae sunt et duae
ab Iuba rege pendentes, quarum alteri pretium fuit HS
$\overline{|\text{XII}|}$, alteri paulo minus. interiit nuper incendio a Cethegis
descendens HS $\overline{|\text{XIII}|}$ permutata, latifundii taxatione, si
93 quis praedia tanti mercari malit. magnitudo amplissimis
adhuc fuit: uni commissae ex orbibus dimidiatis duobus
a rege Mauretaniae Ptolemaeo quattuor pedes et semipedem
per medium ambitum, crassitudine quadrantali — maius-
que miraculum in ea est artis latente iunctura quam po-
tuisset esse naturae —, solidae autem a Nomio Caesaris
liberto cognomen trahenti tribus sicilicis infra quattuor
94 pedes totidemque infra pedem crassitudinis. qua in re
non omittendum videtur Tiberio principi mensam quattuor
pedes sextante et sicilico excedentem, tota vero crassitudine

---

2 liniferam qualis **M**. -ras quarum *r*. laniferas (lin- *edd. ante Bas.*) quarum natura in descriptione *v*. 3 arabia **D**. -ica **d**. | proprior **M**. 9 citri **M** *ed. Parm. Barb. Hard.* -ria **D**^{2}. -rei **a**. eitrei **D**^{1}**d**. cedri *edd. ante Hard.* 11 ciceroni **M**. -nis *rv*. 12 empta **M** *ed. Gel.* -tae *r*. | $\overline{\text{hS}}$ $\overline{\text{d}}$. **M**. his *r*. HS. X *ed. Gel.* libris XI (X *ed. Bas.*). Cum his (memorantur) *edd. ante Gel.* 13 galli asini **M**. -nii **d***v*. gallias in II **Da**. | $\overline{\text{hS}}$ $\overline{|\text{X}|}$ **M**. $\overline{\text{XI}}$ *r*. HS. XI *ed. Gel.* quae libris XI *edd. ante Gel.* 14 $\overline{\text{hS}}$ **MDa** *ed. Gel.* his **d**. libris *edd. ante Gel.* 15 $\overline{|\text{XII}|}$ **M**. $\overline{\text{XII}}$ *r Hard.* XV *edd. ante Hard.* 16 $\overline{\text{hS}}$ $\overline{|\text{XIII}|}$ **M**. his XIIII *r*. HS (libris *edd. ante Gel.*) XIIII *v*. | taxationes **Dad**. 19 pedum **a***v*. | semipedem **M**. -dum *r*. -dis *v*. 20—22 *dist. ego.* 23 trahenti *Ianus*. -te **M***r*. -tis *v*. 24 pedem **M**. sede **Da**. sedem **d**. semipedem *v*.

sescunciali, operimento lamnae vestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset. tuber hoc est radicis, 95 maximeque laudatum quod sub terra totum fuerit, et rarius quam quae superne gignuntur etiam in ramis, proprieque quod tanti emitur arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices aestimari possunt ex orbibus. sunt autem cupresso feminae atque etiamnum silvestri similes folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur citerioris Mauretaniae qui laudatissimum dedit citrum, iam exhaustus.

(30) Mensis praecipua dos in venam crispis vel in 96 vertices parvos. illud oblongo evenit discursu ideoque tigrinum appellatur, hoc intorto, et ideo tales pantherinae vocantur. sunt et undatim crispae, maiore gratia si pavonum caudae oculos imitentur. magna vero post has 97 gratia extra praedictas crispis densa veluti grani congerie, quas ob id a similitudine apiatas vocant. summa vero omnium in colore. hic maxime mulsi placet, vinis suis refulgens. post haec amplitudo est. iam toti caudices iuvant, pluresque in una. mensae vitia: lignum — ita 98 vocatur materiae surda et indigesta simplicitas aut platani foliorum modo digesta —, item ilignae venae similitudo vel coloris et, quibus maxime obnoxias fecere aestus ventique, rimae aut capillamenta rimas imitata; postea murena nigro transcurrens limite variisque corticum punctis ad-

---

2 opima *ed. Bas.* opti- **M***r.* | esset **D a d** *Hard. om.* **M.** esset, cuius materia erat *edd. ante Hard.* 4 superne **M.** superque **D a.** sup/// **d.** superne quaeque *v.* 7 *an* etiamnum magis? *cfr. Theophr. h. pl. V 3, 7.* 8 Ancorarius *Hard.* ancho- **M***r.* 9 laudatissimum **M.** *cfr. nov. luc. p. 53.* -mam *r v.* | citrum $\mathbf{D^2 a}$ *Hard.* -rium **M.** trum $\mathbf{D^1 d}$. cedrum *edd. ante Hard.* 9. 10 exaustis $\mathbf{D^2}$. 14. 15 paonum **D.** pron- **M.** 15 vero *v.* uerum **M***r. cfr. § 38.* 16 crispis **M** *ed. Bas.* -pi *r.* 17 a **M***v. om. r.* 18 uinis **M d.** *cfr. p. 336, 9.* uenis *r v.* 20 iuuant **M***v.* -at *r.* 20—22 *dist. edd. Gel.* 21 materiae **M.** -ia *r v.* 22 ilignae venae *ed. Gel.* -na uaene $\mathbf{D^2}$. ligna uae Nec $\mathbf{D^1}$. lignaue nec **a d.** ligna uero si **M.** 23 aestu **D a.** estu **d.** 25 corticum **M d** (**D***?*) *edd. ante Hard.* coruum **a.** cornicum *Hard.*

prehensus papaverum *m*odo et in totum atro propior colos maculaeve discolores.

99 Virides terra condunt barbari et inlinunt cera, artifices vero frumenti acervis inponunt septenis diebus totidem intermissis, mirumque ponderi quantum ita detrahatur. naufragia docuere nuper hanc quoque materiem siccatam mari duritie incorrupta cospissari non ullo modo vehementius. nutriuntur optime splendescuntque manus siccae fricatu a balineis maxime, nec vinis laeduntur ut *i*is genitae.

100 **16.** Inter pauca nitidioris vitae instrumenta haec arbor est, quapropter insistendum ei quoque paululum videtur. nota etiam Homero fuit. th*y*on Graece vocatur, ab aliis thya. hanc itaque inter odores uri tradidit in deliciis Circae, quam deam volebat intellegi, magno errore eorum qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum praesertim eodem versu cedrum laricemque una tradat uri, quo mani-

101 festum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus, qui proximus a Magni Alexandri aetate scripsit haec circa urbis Romae annum CCCCXXXX, magnam iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes quandamque inmortalitatem ma-

102 teriae in tectis contra vitia omnia incorruptae. radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. praecipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum, nasci

---

1 modo *edd. ante Hard. cfr. VIII 195.* nodo **M**r*Hard.* | proprior **M**. 2 maculae **M**. 4 *an* acervis bis (*vel* saepius septenis)*?* 6 materiem **M**. -iam *rv.* 7 cospissari **M**. spi- *rv.* | non ullo d*v.* non nullo **M***r.* 8 manu sicca a*Gel.* 9 fricatu **M**. -tur **ad**. -gatur **D**. -catae *Gel.* | uinis **M**. binis *r.* a vinis *Gel.* ab accolis (*vel* a baculis) *edd. ante Gel.* 12 paululum **M**. paulum **ad**(**D***?*)*v.* 13 thyon Graece *Dal. e Macrob. 14, 3.* thron graece **M**. trogeche **d**. -echae **D**. -ethe **a**. -ete *edd. ante Gel.* θεῖον graece *ed. Gel.* | NIS (= alis) **M**. 14 tradidit **M**. tradit *rv.* 17 tradat uri *Salm.* -datur **M**. -datur in *r.* -dat in *v.* 19 proximus **M** *coni. Sill.* primus **D**^{2}**ad***v.* -mis **D**^{1}. | scripsit haec **M**. scribitq; **D**. -bit quae *rv.* 20 annum CCCCXXXX (-XL **ad**) *ll.* quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum *v.* 21 memoratas **M***v.* -ta *r.* 25 oraculum **dT**.

et in interiore Cyrenaicae parte. de mensis tamen tacuit, et alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, quo noviciae apparent.

(31) Alia est arbor eodem nomine, malum ferens ex- 103
secratum aliquis odore et amaritudine, aliis expetitum, domus etiam decorans, nec dicenda verbosius.

17. (32) Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem 104
arborem loton gignit, quam vocat celthim, et ipsam Italiae familiarem, sed terra mutatam. praecipua est circa Syrtes atque Nasamonas. magnitudo quae piro, quamquam Nepos Cornelius brevem tradit. incisurae folio crebriores, alioqui ilicis viderentur. differentiae plures, eaeque maxime fructibus fiunt. magnitudo huic fabae, color croci, 105
sed ante maturitatem alius atque alius, sicut uvis. nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia cerasi, tam dulcis ibi cibo ut nomen etiam genti terraeque dederit nimis hospitali advenarum oblivione patriae. ferunt ventris non sentire morbos qui eum mandant. melior sine in- 106
teriore nucleo, qui de altero genere osseus videtur. vinum quoque exprimitur illi simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos bacasque concisas cum alica ad cibos doliis condi. quin et exercitus pastos eo accipimus ultro citroque commeantes per Africam. ligno colos niger. ad tibiarum cantus expetitur. e radice cultellis capulos brevesque alios usus excogitant.

Haec ibi natura arboris. est autem eodem nomine 107
et herba et in Aegypto caulis in palustrium genere. recedentibus enim aquis Nili riguis provenit similis fabae caule foliisque densa congerie stipatis, brevioribus tantum gra-

---

1 in **M***v. om. r.* | interiore **M**. infe- *rv.* 3 quo **M**. quae *r Hard.* ex quo *edd. ante Hard.* 8 celthim **M**. -tim *rv.* | et **M***v. om. r.* 9 praecipua **Dad***v.* sed multa **M**. *an* praecipua et multa? *cfr. Theophr. h. pl. IV 3, 1* πλεῖστος καὶ κάλλιστος. 12 alioqui **Dd**. -in *edd. ante Hard.* aliqui **M**. qui **a**. quae (videntur) *Hard. cum Pint.* | plurimis **M**. 15 cerasi *v.* -sus **D**^{2}. -sis **M***r.* 18 morbos **MD**^{2} *ed. Gel.* -bo **d**. -uo **D**^{1}. -bum **a** *edd. ante Gel. Hard.* 19 de **M**. in *rv. an* in deteriore? 22. 23 accepimus **a***v.* 27 et (herba) **Dad**^{2}*v. om.* **d**^{1}. hec **M**^{1}. haec **M**^{2}. 29. p. 338, 1 gracilioribusque **M**. -que cui **d***v.* -bus cui *r.*

cilioribusque. fructus in capite papaveri similis incisuris
108 omnique alio modo, intus grana ceu milium. incolae capita in acervis putrefaciunt, mox separant lavando et siccata tundunt eoque pane utuntur. mirum est quod praeter haec traditur, sole occidente papavera ea comprimi et integi foliis, ad ortum autem aperiri, donec maturescant flosque
109 qui est candidus decidat. **18.** hoc amplius in Euphrate tradunt et caput ipsum et florem vespera mergi usque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demissa quidem manu possit inveniri, reverti deinde paulatimque subrigi et ad exortus solis emergere extra aquam ac florem patefacere atque etiamnum insurgere, ut plane ab
110 aqua absit alte. radicem lotos habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis et castaneas tegit. interius candidum corpus, gratum cibis et crudum, gratius decoctum sive aqua sive pruna. neque aliunde magis quam purgamentis eius sues crassescunt.

111 **19.** (33) Cyrenaica regio loton suae postponit paliuro. fruticosior haec fructuque magis rubens, cuius nucleus non simul mandatur, iucundus per se ac suavior e vino, quin et vina suco suo commendans. interior Africa ad Garamantas usque et deserta palmarum magnitudine et suavitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Ham-
112 monis. (34) sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat. aliqui granatum appellant. divisit et in genera apyrenum vocando cui lignosus nucleus abesset. candidior ei natura et blandiores acini minusque amaris
113 distincti membranis. alias structura eorum quaedam ut

---

3 in **M** *d v.* non **D** *a.* 9 totumque **M** *d v.* -tum **D** *a.* | demissa *ed. Gel. Pint.* dim- **M** *r edd. ante Gel.* 10 inuenire **M**^{1}**D**^{1}. | reuerti **D**^{2} *Dal. in marg.* uerti **M** *r v. cfr. Theophr. h. pl. IV 8, 10* ἐπανιέναι. 13 habet **M** *d* **T** *cod. Salmant.* haec habet *r v.* 15 et (ed **D**^{1}) crudum **M**^{1}**D**^{1}**d T**. *cfr. nov. luc. p. 67.* sed crudum **a** *edd. ante Barb.* sed crudo *Barb.* crudum sed **D**^{2}. 16 neque **M**. nec *r v.* 23 praestat *coni. Dal.* | nobilis *edd. ante Gel.* 26 apyrenum **M** *d Hard. cum Pint.* -rinon *edd. ante Hard.* apsrenum **D**^{1}**a**. atpirin- **D**^{2}. | abesset **M D**^{2}. -se *r.* abest. Sed *v.* 27 acini **M**. ///cini **D**^{1}. acidi **D**^{2}. in ci **d**. est incini **a**. sunt acini *v.* 28 alias **M** (**D**$^?$). -ia *r v.* | structura **d**^{2} *v.* -ras **M**. strictura *r.* | eorum **M** *cod. Chiff.* **T** *v.* earum *r.*

in favis communes nucleos habentium. horum quinque species: dulcia, acria, mixta, acida, vinosa. Samia et Aegyptia distinguntur erythrocomis et leucocomis. corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. flos balaustium vocatur, et medicis idoneus et tinguendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

20. (35) In Asia et Graecia nascuntur frutices: epi- 114
cactis, quem alii embolinen vocant, parvis foliis quae pota contra venena prosunt sicut erices contra serpentes, **21.** et in quo nascitur granum Cnidium, quod aliqui linum vocant, fruticem vero thymelaean, alii chamelaean, alii pyros achnen, aliqui cnestorem, alii cneorum. est similis oleastro, foliis angustioribus, cumminosis, si mordeantur, myrti magnitudine. semen colore et specie farris, ad medicinae tantum usum.

(36) Tragion fruticem sola Creta insula gignit, tere- 115
bintho similem et semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. eadem et tragacanthum spinae albae radice, multum praelatam apud Medos aut in Achaia nascenti. pretium eius in libras ℔ III.

(37) Tragon et Asia fert sive scorpionem, veprem 116
sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinae usum. myricen et Italia, quam tamaricen vocat, Achaia autem bryan silvestrem. insigne in ea quod sativa tantum fert gallae similem fructum. in Syria et Aegypto copiosa haec est cuius infelicia ligna appellamus, quae tamen feliciora sunt

---

1 *dist. ego cum edd. vett. punctum post* favis *posuit Barb.* habenti **M**. *an* habentibus? *cfr. § 139 extr.* (invadentium) *et XIV 62* (studentium). | horum **M**. *om. rv.* 5 medicis **M***r*. cinis *v.* 7. 8 epicactis **M***r edd. vett.* epipactis *Barb. e Diosc. IV 107.* 8 embolinen **M***r edd. vett.* elleborinen *Barb. e Diosc. l. l.* 12 achnen *Barb. e Diosc. IV 170, cfr. index libri.* achen **M***r edd. vett.* | cnestorem **M d**. dne- **D a**. ne- *edd. vett.* cnestron *Barb. e Diosc. l. l.* 14 semine **a** *v.* 17 sagittariorum **M**. 18 tragacantham *Ianus coll. indice libri.* -thum **M**. -then *v.* -chantem **D d**. 19 praelatam **M** *edd. ante Hard.* -ta *r Hard.* | achaia **D**^{2} *Barb. e Theophr. h. pl. IX 1, 3.* -alam **M**. ai **D a**^{1}**d**. caucaso **a**^{2} *edd. ante Barb.* 22 racemis **d** *Barb. coll. XXVII 142 et Diosc. IV 51.* ramis **M***r edd. ante Barb.* | subntibus **D**. -euntibus **a**. 26 feliciora **M**. infel- *rv.*

117 Graecia. gignit enim arborem ostryn, quam et ostryan vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cor tice et ramis, folio piris, paulo tamen longioribus cras sioribusque ac rugosis incisuris quae per tota discurrunt semine hordeo simili et colore. materies est dura atqu firma, qua in domum inlata difficiles partus fieri produn mortesque miseras.

118 **22.** (38) Nec auspicatior in Lesbo insula arbor qua vocatur euonymos, non absimilis Punicae arbori, inter ean et laurum folii magnitudine, figura vero et mollitia Punicae floris candidi *odo*re statim pestem denuntians. fert sili quas sesames, intus granum quadriangula figura, spissum letale animalibus, nec non et folio eadem vis. succurri aliquando praeceps alvi exinanitio.

119 (39) Alexander Cornelius arborem leonem appel lavit ex qua facta esset Argo, similem robori viscum fe renti, quae neque aqua neque igni possit corrumpi, sicut nec viscum, nulli alii cognitam, quod equidem sciam.

120 (40) Andrachlen omnes fere Graeci porcillacae nomin interpretantur, cum sit herba et andrachne vocetur uniu litterae diversitate. cetero andrachle est silvestris arbo neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore et numquam decidente, cortice non scabro qu

---

1 graecia **M**. -iae *rv. cfr. luc. p. 96 et Ianus ann. phil. 1866 p. 692.* | ostryn *Barb. e Theophr. h. pl. III 10, 3.* -rym **M** -rim **d**. -rin *r edd. ante Barb.* | ostryam *Barb.* -ream **M** *edd. ante Barb.* -rean **D**. -riam **a**. -roam **d**. 3 piris **M**. -ri *Barb. e Theophr. l. l.* pilis *r edd. ante Barb.* 6 domo **M**. *an* domos 9 euonymos **M** *edd. Gel.* enonymos (-nim- **d**) *r edd. vet* ano- *vel* euo- *Barb.* 10 folia **M**. 11 floris **M**. -re *rv.* candidi odore *ego nov. luc. p. 39.* candidior est $\mathbf{D}^1\mathbf{a}$ *edd. an Gel.* -iore **M** *r edd. Gel.* 12 sesames **M**. *cfr. luc. p. 32.* -ma (-mi *edd. ante Hard.*) similis *cod. Chiff. Hard.* sem similis *r.* quadrangula $\mathbf{a}^2 v$. 13 eadem **M** *v.* in eodem *r.* 15 leone **MD**. eo- *rv.* 16 robori (-re **M**) uiscum **M** *v.* -ribuscum -ribuscon **a**. -rib; **d**. 16. 17 ferens **M**. 19 andrachlen *Si* (**D**?). *cfr. index libri.* -lem **M**. -aclen **d**. -aden **a**. -achnen | graeci **ad** *v.* -cis **M**. grece $\mathbf{D}^2$. crece $\mathbf{D}^1$. *an* e Graecis? porcillacae *Sill. coll. XX 210.* -cell- **M**. -cili- **Dd**. -ciliaee **a** -iae $\mathbf{a}^1$. portulacae *v.* 20 andrache **M**.

dem, sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis aspectus est.

(41) Similis et coccygia folio, magnitudine minor. 121
proprietatem habet fructum amittendi lanugine — pappum vocant —, quod nulli alii arbori evenit. similis et apharce, bifera aeque quam andrachle. priorem fructum incipiente pubescere uva peragunt, alterum initio hiemis, quales eos non traditur.

(42) Et ferulam inter externas dixisse conveniat arbo- 122
rumque generi adscripsisse, quoniam quarundam naturae, sicuti distinguemus, lignum omne corticis loco habent $^{16,}_{179}$
forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullam ut sabuci, quaedam vero inanitatem ut harundines. ferula 123
calidis nascitur locis atque trans maria, geniculatis nodata scapis. duo eius genera: nartheca Graeci vocant adsurgentem in altitudinem, nartheciam vero semper humilem. a genibus exeunt folia, maxima ut quaeque terrae proxima. cetera natura eadem quae anetho, et fructu simili. nulli fruticum levitas maior; ob id gestatu facilis baculorum usum senectuti praebet.

(43) Semen ferulae thapsiam quidam vocavere, de- 124
cepti quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis feniculi, inani caule nec excedente baculi longitudinem. semen quale ferulae, radix candida. incisa lacte manat et contusa suco, nec corticem abdicant. omnia ea venena. quippe etiam fodientibus nocet, si minima aspiret aura: intumescunt corpora, faciemque invadunt ignes sacri.

---

1. 2 aspectu **D**a d*v.* 3 coccygia d *Salm.* (**M** *in ind. libri*). *cfr. Theophr. h. pl. III 16, 6.* coggya **Ma**^{1}. coggygya **Da**^{2}. 5 arbori **Ma** *edd. ante Gel.* -rem **D**. -rum d *ed. Gel.* | apharce *Barb. e Theophr. h. pl. III 4, 4.* abphrace **M**. parche *r.* aparache *edd. ante Barb.* 11 sicuti **Md**(**D**^{2}). sicut a*v.* | distinguemus **M** *Barb.* -uimus *r edd. ante Barb. Hard.* | habent **M**. habent hoc est *rv.* 17 exeunt **M**. -ti **D**. -tia *rv.* 18 cetera **Ma**. -ro *rv.* | anetho d*v. cfr. Theophr. h. pl. VI 2, 7.* -to **M***r.* | simili **M**. -lis *rv.* 21. 22 decepti **Md** *cum ras.* -ti ei *r.* -ti eo *v.* 22 thapsia, sed sui *v.* sed *om.* **M**. tapsia sed suis **D**^{2}. tapsi /// siduis **D**^{1}. thapsi assidui d. tapsi assiduis a. 26 etiam *om.* **M**. 27 *dist. Ianus.*

125 ob id cerato prius inlinunt. quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici permixtam aliis, item alopeciis suggillatisque ac liventibus, ceu vero remedia desint, ut scelera *nova* tractent. sed ista praetexunt noxio instrumento, tantumque inpudentiae est ut venenum artis esse persuadeant. thapsia in Africa vehementissima. quidam caulem incidunt per messes et in ipsa excavant radice, quo
126 sucus confluat, arefactumque tollunt. alii folia, caulem, radicem tundunt in pila et sucum in sole coactum dividunt in pastillos. Nero Caesar claritatem ei dedit initio imperi, nocturnis grassationibus converberata facie inlinens id cum ture ceraque et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens. ignem ferulis optime servari certum est easque in Aegypto praecellere.

127 **23.** (44) Ubi et cappari, firmioris ligni frutex seminisque et cibis vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. cavenda eius genera peregrina, siquidem Arabium pestilens, Africum gingivis inimicum, Marmaricum vulvis et omnibus inflationibus. Apulum vomitus facit, stomachum et alvum solvit. quidam id cynosbaton vocant, alii ophiostaphylen.

128 (45) Frutectosi est generis et saripha circa Nilum nascens, duorum ferme cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similique manditur modo, radice ferrariis officinis praecipua carbonis usu propter duritiam.

129 **24.** (46) Non omittendum est et quod Babylone seri-

---

2 item **M**. item in *rv*. | alopeciis *v*. -cis **M**(**D***?*). aliopesces **d**. -pisces **a**. 3. 4 scelera **MD**^{2}*v*. scesset (cess- **ad**) lera *r*. 4 nova tractent *ego*. non tr- **M***r Hard*. contr- *edd. ante Hard*. | sed **Md***v. om. r*. 5. 6 persuadeant *rv*. transeant **M**. 10 in uitio **M**. 12 id **MD**^{2}. sic *r*. sibi *v*. 15 ubi et **MD**^{2}. ubi id **D**^{1}. *om*. **d**^{1}. ob id **d**^{2}. ibi id (et *v*) **a***v*. | cappari **M** *edd. vett. cfr. Felsius p. 12*. -ris **Da**^{1}**d** *ed. Verc*. cappuris **a**^{2}. 16 cibis **M**. -bi *rv*. 19 omnibus **M**. -ium *rv*. 20 soluit **M** *ed. Gel*. facit *r*. movet *edd. ante Gel. Hard*. 20. 21 ophiostaphylen *ed. Verc*. ophios st- **M**. opheost- *v*. opios st- **d**. opiis (ofios **D**^{2}) sthaphilen **D**. opus sta- **a**. 22 saripha **d**(**M** *in ind. libri*) *edd. vett*. -ifa **Da**. -sa.ri **M**. sari *Barb. e Theophr. h. pl. IV 8, 5*. 24 papiri **D**^{2}. papari **D**^{1}**a**^{1}. -aueri **a**^{2}.

tur in spinis, quoniam non aliubi vivit, sicut et viscum in arboribus, sed illud in spina tantum quae regia vocatur. mirum quod eodem die germinat quo iniectum est — inicitur autem ipso canis ortu — et celerrime arborem occupat. condiunt eo vina et ideo serunt. spina illa nascitur et Athenis in longis muris.

(47) Frutex est et cytisus, ab Amphiloch*o* Athe- 130
niensi miris laudibus praedicatus pabulo omnium, aridus vero etiam suum, spondetque iugero eius annua HS MM vel mediocri solo reditus. utilitas quae ervo, sed ocior satias, perquam modico pinguescente quadripede, ita ut iumenta hordeum spernant. non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecudum medic*am*ina valid*as* a morbis omnibus praestante. quin et nutricibus 131
in defectu lactis aridum atque in aqua decoctum potui cum vino dari iubet: firmiores excelsioresque infantes fore; viridem etiam gallinis, aut si inaruerit, madefactum. apes quoque numquam defore cytisi pabulo contingente promittunt Democritus at*que* Aristomachus. nec aliud 132
minoris impendi est. seritur, cum hordeum, aut vere semine ut porrum, vel caule autumno ante brumam. si semine, madidum aut, si desint imbres, satum spargitur. plantae cubitales transferuntur scrobe pedali. seritur per aequinoctia tenero frutice, perficitur triennio, demetitur

---

2 sed *rv.* et **M.** 3 insectum **M.** 4 iniicitur $\mathbf{M}^2$. initiatur **d.** 5 uinum **a** *Hard.* 7 Amphilocho *Ianus.* -oco **M.** anthiloco/// **d.** antiloco $\mathbf{D}^2$. -lomaco *r.* Antinomacho *edd. ante Barb.* Aristomacho *Barb.* 7. 8 atheniensi **d***v.* -se **M***r.* 8 omnium **M***r edd. ante Barb.* ovium *Barb.* omnium pecudum *coni. Ianus.* 9 $\overline{\text{hS}}$ MM **M** *ed. Gel.* s $\mathbf{D}^2$. ns *r.* (annuos) perpluris *edd. ante Gel.* HS. *Hard.* 10 eruo sed ocior **M** *codd. Gel.* ergo et doctior *r.* ergo et eo laetior *edd. ante Gel.* 13 medicamina *ego.* -icina **M***rv.* 14 validas *ego. cfr. XVIII 136.* -da **M.** *om. rv.* | a *om.* $\mathbf{a}^1$**d.** | omnibus **M.** omni usu *rv.* 16 iubet **M***dv.* iuuet $\mathbf{D}^1$**a.** iuuat $\mathbf{D}^2$. | excelsioresque **M.** cels- *rv.* 17 etiam *om.* **M.** 19 atque *Ianus.* adque **M.** *om. r.* et *v.* 20 hordeum **M.** *cfr. luc. p. 97.* -deo *rv.* 22 aut **M.** et *rv.* | desint **M***v.* -init *r.* 23 transferuntur **M.** perf- *r edd. vett.* praef- *cod. Chiff.Sill.* seruntur *ed. Bas.*

verno aequinoctio, cum florere desiit, vel pueri anusve
133 vilissima opera. canus aspectu, breviterque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifoli frutex. datur animalibus post biduum semper, hieme vero quod inaruit madidum. satiant equos denae librae et ad portionem minora animalia, obiterque inter ordines alium,
134 cepas seri fertile est. inventus est hic frutex in Cythno insula, inde tralatus in omnes Cycladas, mox in urbes Graecas, magno casei proventu. praeterea — quo maxime miror rarum esse in Italia — non aestuum, non frigorum, non grandinum aut nivis iniuriam expavescit. adicit Hyginus, ne *c*ossium quidem, propter nullam gratiam ligni.
135 **25.** (48) Nascuntur etiam in mari frutices arboresque — minores in nostro —, Rubrum enim et totus orientis oceanus refertus est silvis. non habet lingua *Lat*ia nomen quod Graeci vocant phycos, quoniam alga herbarum maris vocabulum intellegitur, hic autem est frutex. folio lato, colore viridi, gignit quod quidam *p*rason vocant, alii zostera.
136 alterum genus eiusdem capillacio folio, simile feniculo, in saxis nascitur, superius in vadis haud procul litore, utrumque verno, et interit autumno. circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo a parte aquilonis, ut spongeis. tertium est gramini simile, radice geniculata et caule qualiter calami.
137 (49) Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucae, rugosiore tantum, iam hoc interius nascens, in alto

---

1 desiit **MDd** *ed. Gel.* -init **a** *edd. ante Gel. Hard.* | anusue **M**. anus uel *r*. uel anus *v*. 5. 6 ad portionem **MdT** *cod. Chiff.* portionem *r*. -ne *v*. 7 cepas (caepes $\mathbf{D}^2$. et caepe **d** *Gel.*) seri **MD**^{2}**d** *Gel.* capessere *r*. | cythno **M***v*. citano *r*. 9 quo **D**. quod **M***r*. propter quod *v*. *cfr. Felsius p. 48. luc. p. 125.* 12 ne cossium *ego. cfr. XVII 220. primo depravatum in* nec ostium, *postremo in* ne hostium **M***rv*. 13 etiam **M**. et *rv*. 15 habet **M***v*. -ent *r*. | Latia *ego. cfr. VII 117. XI 123.* alia **M***rv*. Itala *coni. Ianus.* 16 alga **M***v*. halga $\mathbf{D}^2$. hala $\mathbf{D}^1$. haila **a**. hiala **d**. | maris **M**. magis *rv*. 18 *an* gignitur*?* | prason *Barb. e Theophr. h. pl. IV 6, 2.* grason **M***edd. ante Barb.* grasson *r*. 20 in uadis **M** *ed. Verc.* -dit *r edd. vett.* 23 ut **M** *Pint.* aut *r edd. ante Barb. Hard.* aut cum *Barb.* 26 in terra *Barb. e Theophr. l. l. § 6* | altum **M**. *an* in vado*?*

vero abies et quercus cubitali altitudine. ramis earum adhaerent conchae. quercu et tingui lanas tradunt, glandem etiam quasdam ferre. in alto etiam naufragis haec deprehensa urinantibusque *est* et aliae traduntur praegran- 138
des circa Sicyonem. vitis enim passim nascitur, sed ficus sine foliis, rubro cortice. fit et palma fruticum generis. extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex et alius lauri ac thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur.

(50) At in oriente mirum est statim a Copto per 139
solitudines nihil gigni praeter spinam quae sitiens vocatur, et hanc raram admodum, in mari vero Rubro silvas virere, lauru maxime et oliva ferentibus bacas et, cum pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. fruticum ipsorum magnitudo ternum cubitorum est. *maria* caniculis referta, vix ut prospicere e nave tutum sit remos plerumque ipsos invadentibus.

(51) Qui navigavere in Indos Alexandri milites, fron- 140
dem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem, iuncos quoque lapideos perquam similes veris per litora, et in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas et cacuminibus rubentes, cum tractarentur, vitri modo fragiles, in igni autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. eodem tractu insularum silvas operit aestus, 141

---

2 lanas **Md**^{2}*v.* linas *r.* 3 *dist. ego coll. Theophr. l. l. § 9.* | etiam **M.** *om. rv.* 4 urinantibusque est et *ego.* -busque ea et **M.** -busque et **D***v.* -bus quae et **a.** -bus quaedam et **d.** 5 sicyonem *rv. num recte? XXXVII 38 huc vix pertinet.* scionem **M.** | uitis **M** *codd. Barb.* uilis *r edd. ante Barb.* 8 lauri **MT** *edd. Gel.* -ro *r.* | pumicem **M***v.* -ce *r.* 11 solitudinem **M.** 12 uirere **M.** uiuere *rv.* 13 lauru *ego luc. p. 98.* -rum **M***rv.* | oliua **MD.** -uas **d.** -uam **a***v.* | ferentibus **MDd.** -tes **a.** -tem *v.* | cum pluat **Md***v.* conpl- **D**^{1}**a.** complures **D**^{2}. 15 maria *Pint. e Theoph. h. pl. IV 7, 2. om.* **M***rv.* 16 uix **MD**^{2}*v.* uis *r.* | prospicere **M***Gel.* rosp- **Da**^{1}. resp- **a**^{2}**d** *edd. ante Gel.* | tutum **MD**^{2}*v.* tortum *r.* 17 inuadentibus **d**(*?*)*Barb.* -tium **M***r edd. ante Barb.* 20 exemptam **M***v.* -ta **D**^{2}**d.** -mta *r.* | sale **M.** | arescentem **MD**^{2}*v.* -te *r.* 21 similes **MD**^{2}*v.* -li *r.* 22 ramosas **M***v.* -sa *r.*

quamquam altiores platanis populisque altissimis. folia iis laurea, flos violae et odore et colore, bacae ut oleis, et ipsae odoris iucundi, autumno nascentes, vere decidentes, foliis numquam deciduis. harum minores totas integit mare. maximarum cacumina exstant, ad quae naves religantur, et cum recessit aestus, ad radices. alias quoque arbores in alto ab iisdem accepimus eodem in mari visas, semper folia retinentes, fructu earum lupino simili.

142 (52) Iuba tradit circa Trogodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidis crinem, curalio similem sine foliis, praecisum mutato colore in nigrum durescere, cum cadat, frangi. item alium, qui vocatur chariton blepharon, efficacem in amatoriis. spatalia ex eo facere et monilia feminas. sentire eum se capi, durarique cornus modo et hebetare aciem ferri. quod si fefellerint insidiae, in lapidem transfigurari.

---

1 altior est **M**. 3 autumno **M***v*. -ni *r*. | uere decidentes **M**. *om. rv*. 12 uocatur **M** *ed. Gel.* -cetur *r edd. ante Gel.* 13 ex eo **M**. eo *rv*. 15 hebetare **Md***v*. -ri *r*.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIV.

(1) Externae arbores indocilesque nasci alibi quam 1
ubi coepere, et quae in alienas non commeant terras,
hactenus fere sunt, licetque iam de communibus loqui,
quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia.
noscentes tantum meminerint naturas earum a nobis in-
terim dici, non culturas, quamquam et colendi maxima in
natura portio est. illud satis mirari non queo, interisse 2
quarundam memoriam atque etiam nominum quae aucto-
res prodidere notitiam. quis enim non communicato orbe
terrarum maiestate Romani imperii profecisse vitam putet
commercio rerum ac societate festae pacis, omniaque etiam
quae ante occulta fuerant in promiscuo usu facta? at 3
Hercules non reperiuntur qui norint multa ab antiquis
prodita. tanto priscorum cura fertilior aut industria feli-
cior fuit, ante milia annorum inter principia litterarum
Hesiodo praecepta agricolis pandere orso subsecutisque
non paucis hanc curam eius, unde nobis crevit labor,
quippe cum requirenda sint non solum postea inventa,
verum etiam ea quae invenerant prisci desidia rerum
internecione memoriae indicta. cuius vitii causas quis 4
alias quam publicas mundi invenerit? nimirum alii subiere
ritus, circaque alia mentes hominum detinentur et avaritiae
tantum artes coluntur. antea inclusis gentium imperiis
intra ipsas, adeoque et ingeniis, quadam sterilitate fortunae

---

4 quam d^2v. quae *r. in* **M** *litterae evanuerunt.* 9 incolendi **M**. 11 etiam a **D.** | nominum quae **acd***v*. -numq. **M**. -numque D^1. -ne quam D^2. 16 norint **M***av*. -runt *r*. 21 ea sint **M**. 23 indicta **M***r edd. ante Barb.* inducta *Barb.* | uitii **MD**^{2}**dT** *edd. ante Barb. Verc.* summi *r*. somni *Barb.* 27 adeoque **M**. uideoque (-quae **D**) *r*. ideoque *v*.

necesse erat animi bona exercere, regesque innumeri honore artium colebantur et in ostentatione has praeferebant opes, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitran-
5 tes, quare abundabant et praemia et opera vitae. posteris laxitas mundi et rerum amplitudo damno fuit. postquam 5 senator censu legi coeptus, iudex fieri censu, magistratum ducemque nihil magis exornare quam census, postquam coepere orbitas in auctoritate summa et potentia esse, captatio in quaestu fertilissimo, ac sola gaudia in possi-
dendo, pessum iere vitae pretia, omnesque a maximo bono 10 liberales dictae artes in contrarium cecidere, ac servitute
6 sola profici coeptum. hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen, habendique ad spes, omnium tendente voto. passim vero etiam egregii aliena vitia quam bona sua colere malle. ergo Hercules voluptas vivere 15
7 coepit, vita ipsa desiit. sed nos oblitterata quoque scrutabimur, nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicuti nec in animalibus fecit, quamquam videmus Vergilium praecellentissimum vatem ea de causa hortorum dotes fugisse et in his quae rettulit flores modo rerum de- 20
cerpsisse, beatum felicemque gratiae quindecim omnino generibus uvarum nominatis, tribus oleae, totidem pirorum, malo vero tantum Assyrio, ceteris omnibus neglectis.
8 (2) Unde autem potius incipiamus quam a vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiae est ut vel 25 hoc uno omnia gentium vicisse etiam odorifera possit videri bona, quamquam ubicumque pubescentium odori
9 nulla suavitas praefertur. **1.** vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iovis

---

3 opes **MD**^{2}. opem *r edd. ante Gel.* opum *ed. Gel.* 4 abundant **Mc**. | opera **M** *ed. Verc.* -rae (-re **D**) *r edd. vett. ed. Gel.* 6 censu legi **Dc***v*. -gis **ad**. legi **M**. | ceptus **d**. acceptus **a**. 7 nihil magis **c** *Hard.* nil magis **Dad** *edd. ante Hard.* nihil **M** *Detl. cum Felsio p. 27.* 12 coeptum **M**. -tam **D**. -tae **a**. ceptam **cd**. 14 e grege **M**. 15 hercule **M** *edd. ante Hard.* 17 sicuti **M**(**D**?). -ut *rv*. 20 et in his **M**. et (e **ad**) tantis *r*. et e tantis *Hard.* e tantisque *edd. ante Hard.* 26 una omnium **c**. | etiam **M**. quam *r Hard.* quamquam *edd. ante Hard.* 27 quoniam *Felsius p. 46.* 29 nominabantur **M**.

simulacrum in urbe Populonio ex una conspicimus tot aevis incorruptum, item Massiliae pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. etiam nunc scalis tectum Ephesiae Dianae scanditur una *e* vite Cypria, ut ferunt, quoniam ibi ad praecipuam amplitudinem exeunt. nec est ligno ulli aeternior natura. verum ista ex silvestribus facta crediderim.

(3) Hae vites tonsura annua coercentur, et vis earum omnis evocatur in palmites aut deprimitur in propagines, sucique tantum gratia ex his est pluribus modis ad caeli mores solique ingenia. in Campano agro populis nubunt, maritasque complexae atque per ramos earum procacibus bracchiis geniculato cursu scandentes cacumina aequant, in tantum sublimes ut vindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat. nulla fin*is* crescendi, vidique *i*am por- 11 ti*c*us, villas et domos ambiri singularum palmitibus ac sequacibus loris. quodque memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimavit, una vitis Romae in Liviae porticibus subdiales inambulationes umbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fecunda. ulmos quidem ubique exsuperant, miratumque altitudinem 12 earum Ariciae ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam facete lusisse in austeriorem gustum vini, merito matrem eius pendere in tam alta cruce. rumpotinus vocatur et alio nomine opulus arbor Italiae Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent puroque perductae dracone in palmam eius inde *in* subrec*t*os ramorum digitos

---

2 pantheram **M**d. pathaeram **D**. 4 e *Salm. Hard. om. ll.* 10 ex his est pluribus (in pl- **D**^{2}) d**D**^{2}. est *del. edd. ante Hard.* exisse in turibus (in *om.* **a**) *r*. exire sinitur pluribus *Salm. Hard.* 14 uindemiator **D**(*?*) *edd. ante Hard.* -itor *r Hard.* 15 finis crescendi vidique *ego nov. luc. p. 92 n. 36.* fine crescent (-cunt *v*) diuidique (vidique *Detl.*) *ll.v.* | iam *ego l. l.* eam **d**. am **Dc**. an **a**. aut *v*. etiam *Detl.* 15. 16 porticus *Detl.* potius **Dcd**. potius uelli (avelli *v*) nequeunt **a***v*. 17 *dist. Ianus.* | quodque memoria **d**. quoque mem- *r ed. Gel.* memquoque *edd. ante Gel.* mem- *Hard.* 21 exsuperant d*v*. exub- *r*. 24 rumpotinus **d**(*Barb.*)*Brot.* rumbo- *Barb.* Rumto- **D**. ronto- *edd. ante Barb.* rumtinus *r*. 25 opulus (**D***?*) *coni. Dal.* pop- *rv*. 27 in subrectos *ed. Bas.* subr- *edd. vett.* subreptus *ll.*

13 flagella dispergunt. eaedem modici hominis altitudine adminiculatae sudibus horrent vineamque faciunt e talea improbo perticarum reptatu pampinorumque per *parietum* damna discursu atria media complentes. tot differentias vel sola tantum Italia recipit. stat provinciarum aliquarum per se vitis sine ullo pedamento, artus suos in se col-
14 ligens et brevitate crassitudinem pascens. vetant hoc aliubi venti, ut in Africa et Narbonensis provinciae partibus, ubi excrescere ultra suos pollices prohibitae semperque pastinatis similes herbarum modo vagantur per arva ac sucum terrae passim usis bibunt, quae ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore parte Africae exsuperant. vina non alibi tristiora, sed uva non alibi gratior callo,
15 unde possit invenisse nomen durus acinus. namque genera magnitudine, colore, saporibus acini innumera etiamnum multiplicantur vino. hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo nitentque viridi. candicans enim nigerque vulgares. tument vero mammarum modo bumasti, praelongis dactyli porriguntur acinis. est et illa naturae lascivia ut praegrandibus adhaereant parvi comites, sua-
16 vitate certantes. leptorragas has vocant. durant aliae per hiemes, pensili concamaratae nodo. aliae in sua tantum continentur anima ollis fictilibus et insuper doliis inclusae, stipatae vinaceis circumsudantibus. aliis gratiam qui et vinis fumus adfert, fabrilesque *uvas* gloria praecipua in fornacibus Africae Tiberi Caesaris auctoritas *ad*fecit. ante

---

2 e talea *coni. Sill.* et alia **Dac.** -iam **d.** -iae *v.* 3 perticarum $\mathbf{D}^2$. *om. rv.* | per parietum *Ianus.* parietum in *Detl.* peritiam *ll.* superfluitate peritia *edd. ante Brot.* 4 damna *ll.* domini *v.* 6 artus **a***v.* arcus *r Sill. cfr. nov. luc. p. 99.* 8 ubi $\mathbf{D}^2$. *om. rv.* 13 uina *ll.* uva *v.* | non alibi tristiora sed uua **D** *in marg. Sill. om. rv.* 14 unde **T.** inde *r.* ut inde *v.* | duratinus **c.** duracini durus acinus *edd. ante Gel.* duracina *ed. Gel.* 16 uina $\mathbf{D}^2$. 20 comites $\mathbf{D}^2$**dT.** mites *rv.* 21 leptorragas **c.** -rogas **D.** -orogas **a** *edd. vett.* lectorrogas **d.** 25 fabrilesque *Detl.* fabi- **Dc.** -brilisque *r edd. vett.* -lis *Barb.* -lis quae *Sill.* | uvas *ego.* in ea *ll. Sill.* iis *edd. vett.* iisque *Barb.* | gloriam praecipuam *edd. ante Sill.* 26 adfecit *ego.* fecit *ll. v.*

eum Raeticis prior mensa erat e villis Veroniensium *in* agro. quin et a patientia nomen acinis datur passis. conduntur et musto uvae ipsaeque vino suo inebriantur. 17 aliae decocto in musto dulcescunt, aliae vero subolem novam in ipsa matre exspectant tralucidae vitro, additque acinis eandem quam in doliis amphorisve duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. iam inventa 18 vitis per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans Taburno Sotanoque et Ellinco generibus. non pridem haec inlustrata atque Vergili vatis aetate incognita, a cuius obitu XC aguntur anni. quid quod inserta castris 19 summam rerum imperiumque continet centurionum in manu vitis, et opimo praemio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat? nec non vineae oppugnationum dedere rationem. nam in medicaminibus adeo magnum optinent locum ut per sese vino ipso remedia sint.

2. (4) Genera vitium numero comprehendi posse unus 20 existimavit Democritus, cuncta sibi Graeciae cognita professus. ceteri innumera atque infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. nec omnia dicentur, sed maxime insignia, quippe totidem paene sunt quot agri, quamobrem celeberrimas vitium aut quibus et aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit.

〈1〉 Principatus datur Amineis firmitatem propter 21 senioque proficientem vini eius utique vitam. quinque earum genera. ex his germana minor acino melius de-

---

1 e *Ianus.* ex *Detl.* et *ll.v.* | uillis **D**^{2}. ullis *r edd. vett.* uvis *Barb.* | in *ego. om. ll.v.* 2 et a **d***v.* et *r.* 4 decocto **Dc**. -tae *rv.* 5 additque **D**^{2}**d** *ed. Gel.* adsitque *r.* affertque *edd. ante Gel.* 9 aburno **D**^{1}**a**^{1}**cd**. Arverno *v.* | Secanoque *edd. ante Lugd.* Sequanoque *ed. Lugd.* | Helvico *v.* | *dist. Detl.* 10 haec *Detl.* hanc *ll. om. v.* | atque haec *v.* 12 continet **T**. -nent *rv.* 13 lentas *corruptum videtur.* 14 delictis *v.* deltis *ll.* 15 oppugnationem **cd**. | dedere **D**^{2}*v.* de *r.* | ratione **a**. 17 uinū ipsū **a**. 25 amineis **D**^{2} *edd. vett.* iam in nos **d**. aminnos *r.* 26 senioque **d** *codd. Barb.* -nio quoque *edd. ante Barb.* -nique **Dc**. sineque **a**. 27 germania **D**^{2}. -mina **a**. | minor *v.* -ra **Dac**. mora **d**.

florescit, imbres tempestatesque tolerat, non item maior,
22 sed in arbore quam in iugo minus obnoxia. gemellarum,
quibus hoc nomen uvae semper geminae dedere, asperri-
mus sapor, sed vires praecipuae. ex his minor austro
laeditur, ceteris ventis alitur, ut in Vesuvio monte Sur- 5
rentinisque collibus, in reliquis Italiae partibus non nisi
arbori accommodata. quintum genus lanatae. ne Seras
miremur aut Indos adeo, lanugo eam vestit. prima ex
Amineis maturescit ocissimeque putrescit.
23 ⟨2⟩ Proxima dignitas Nomentanis rubente materia, 10
quapropter quidam rubellas appellavere vineas. hae minus
fertiles, vinaceis et faece nimiae, contra pruinas fortissi-
mae, siccitate magis quam imbre, aestu quam algore
vexantur. quamobrem in frigidis umidisque principatum
obtinent. fertilior quae minor acino et folio scissa minus. 15
24 ⟨3⟩ Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum
avidae. ex iis duo genera lanugine et ipsa pubescunt.
distant quod altera celerius maturescit, quamquam et altera
properante. situs frigidos non respuunt, et tamen nullae
celerius imbre putrescunt. vina primo dulcia austerita- 20
25 tem annis accipiunt. Etruria nulla magis vite gaudet. et
hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque ver-
naculis Italiae. cēterae advenere. *e* Chio Thasove Grae-
cula non inferior Amineis bonitate, praetenera acino et
uva tam parva ut nisi pinguissimo solo colere non prosit. 25
eugeniam Tauromenitani colles cum generositatis cognomine
misere Albano tantum agro, quoniam tralata statim mutatur.
namque est aliquis tantus locorum amor ut omnem in his
26 gloriam suam relinquant nec usquam transeant totae. quod
18 et in Raetica Allobrogicaque quam supra picatam appella- 30

---

4 minus **c**. 12 *dist. Detl.* | nimiae **D** *edd. ante Hard.* -ie **dT**. -ia *r Hard.* 17 ipsa *ed. Lugd.* -sae *edd. ante Lugd.* -sc *r*. 19 frigidos $\mathbf{D^2d^2}v$. -dus *r Sill.* | respuunt **d***v*. -puntur **Dc**. -uitur **a** *Sill.* | nullae **D** *edd. ante Brot.* -le **cd**. -la **a** *Brot.* 20 celerius maturescit **a** *Sill.* 21 etruria **dT** *cod. Chiff. Hard.* et rubria **Dc**. -bra **a** *edd. ante Hard.* 23 *dist. Pint.* | e *Pint. om. ll. v.* | Thasove *v.* thasiove (ta- **D**) *ll.* 24 inferior $\mathbf{D^2}d^v$ interi $\mathbf{D^1}$. -rior *r*. | eminneis $\mathbf{D^1}$. | *an* at praetenera? *cfr. Colum. III 2, 24.* 28 omneminus **ac**. omēminis **d**.

vimus evenit, domi nobilibus nec agnoscendis alibi. fecundae tamen bonitatis vice copiam praestant, eugenia ferventibus locis, Raetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens et colore nigra. ex his quas adhuc diximus, 27
sed etiam e nigris, vina vetustate in album colorem transeunt. reliquae ignobiles, aliquando tamen caeli aut soli opera *vi*no fallunt vetustatem, sicuti Faecenia et cum ea florens Biturigiaca acino rarior, numquam floris obnoxii, quoniam antecedunt ventisque et imbribus resistunt, meliores tamen algentibus locis quam calidis, umidis quam sitientibus. visulla grandi magis quam denso uvarum par- 28
tu, inpatiens variantis caeli, sed contra tenorem unum algoris aestusve constans. quae minor est ex eo genere melior. in eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non provenit. mediam temperiem delicate quaerit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. uva eius indecora visu, sapore iucunda. nisi matura protinus rapitur, etiam non putrescens cadit. contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.

〈4〉 Insignes iam colore inter purpureas nigrasque 29
helvolae saepius variantes et ob id varianae a quibusdam appellatae. praefertur in iis nigrior, utraque alternis annis fertilis, sed melior vino, cum parcior. et praeciae duo genera magnitudine acini discernuntur, quibus materies plurima uvaque ollis utilissima, folium apio simile. baliscam Dyrrachini celebrant, Hispaniae coccolobin vocant. 30
rarior uva, aestus austrosque tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispaniae duo genera eius faciunt, unum oblongo acino, alterum rotundo. novissimas vindemiant. quo dul-

---

5 e uetustate **M**. 7 vino *Ianus coll. § 33. 35 et Colum. III 2, 19.* non **M***rv*. 8 bituriaca **ac**^{1}. -rica *v*. 9 quoniam non favonium *Ianus coll. II 122 et XV 12. 13.* 11 uix ulla **d** *edd. ante Hard.* | grandi **M**. *om. rv*. | tam denso *edd. ante Hard.* 17 pronus **M**. 20 nigrasque **M**. -asque medio *rv*. 21 uariantes **MD**^{2}. -ti *rv*. 23 praeciae **M**. -cuae **D**^{2}. -cua **D**^{1}. graeciae **d** *e corr.* preciae *rv*. 25 prima **M**. | collis **M**. | similis **Dac** *edd. ante Gel.* (folio). 26 balisca **M**. -cham **Da**. basilicam *Barb.* | coccolobin **D**^{2}. -lobotin **M**. cocolobin *rv*.

cior est coccolobis, hoc melior. sed et austera transit in dulcem vetustate, et quae dulcis fuit in austeritatem. tunc Albano vino aemulantur. tradunt vesicae vitiis utilissimum
31 ex iis potum. albuelis summis arboribus fertilior est, visulla imis. quamobrem circa easdem satae diversitate naturae locupletant. inerticulam e nigris appellavere, iustius sobriam dicturi, inveterato praecipue commendabilem vino, sed viribus innoxiam, siquidem temulentiam sola non facit.
32 〈5〉 Fertilitas commendat ceteras principemque helvennacam. duo eius genera: maior quam quidam longam, minor quam marcum appellant, non tam fecundam, sed gratiorem haustu. discernitur folio circinato, verum utraque gracilis. furcas subdere iis necessarium, alioqui ubertatem suam non tolerant. maritimo adflatu gaudent,
33 roscida odere. nulla vitium minus Italiam amat, rara, parva, putrescens in ea, vino quoque quod genuit aestatem non exsuperans, nec alia macro solo familiarior. Graecinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiae, sed culturam avide palmites evocantium. ob id fertilitate sua absumi, si non praepinguis soli ubertas lassescentem sustineat. carbunculare negatur, magna dote, si verum est aliqua in vite caelo non esse ius.
34 〈6〉 Aestus fert spionia, quam quidam spineam vocant, autumnisque imbribus pinguescit. quin immo nebulis una alitur, ob id Ravennati agro peculiaris. vennunculam inter optime deflorescentes et ollis aptissimam Campani malunt

---

1 cocolobis **a** *v.* 2 uetustatem **M** *coni. Dal. cfr. luc. p. 99.* 3 albanum uinum **a** *edd. ante Gel. Hard.* 5 uisulla **M**. -ula **Dc** *v.* uixula **d**. uisu **a**. | imis *om.* **a**. | sede d.uersitatem natura **M**. 9. 10 heluenacam **d** *edd. ante Brot.* -aicam *Brot.* -nnaicam **a**. aelu- **c**. 11 arcum **a**. -cam *edd. ante Hard.* emarcum *Hard. e Colum. III 2, 25.* 13 subderens **c**. subte- **a**. 15 roscidam **M**. -do **a** *edd. ante Brot.* | odore **dT** *edd. ante Brot.* 16 uinum $\mathbf{D}^2$**a** *e corr. edd. ante Gel.* 17 exuperant **M**. *an* -rante? exui erans (errans **a**) **ac**. 20 fertilitate sua **M** *coni. Dal.* -tem suam *rv.* 22 carbunculari **acv**. 24 aestus **M** $\mathbf{D}^2$. -tu $\mathbf{D}^1$**d**. -tum *rv.* | pionia **M** *Detl. sed cfr. Colum. III 2, 27.* 25 imbribusque **d**. et imbribus *v.* 26 uennunculam **M**. ueniculam *r*.

surculam vocare, alii scapulam, Tarracina Numisianam, nullas vires proprias habentem, sed totam perinde ac solum valeat, Surrentinis tamen efficacissimam testis Vesuvio tenus. ibi enim Murgentina e Sicilia potentissima, 35
quam Pompeianam aliqui vocant, laeto demum feracem, sicut horconia in Campania tantum. e diverso arceraca Vergilio argitis dicta ultro solum laetius facit, ipsa contra imbres et senectam fortissima, vino quidem vix annua ac vilitatis cibariae, sed ubertate praecipua. tolerat et
annos mettica, contra omne sidus firmissima, nigro acino, vinis in vetustate rufescentibus.

3. ⟨7⟩ Et hactenus publica sunt genera, cetera regio- 36
num locorumque aut ex iis inter se insitis mixta. siquidem Tuscis peculiaris est Tudernis — atque etiam nomen
iis —, Florentiae sopina, Arretio talpona et etesiaca et consemina. talpona nigra candidum facit mustum. etesiaca fallax; quo plus tulit, hoc laudabilius fundit, mirumque fecunditate pariter et bonitate cessat. consemina nigra vino minime durante, uva maxime, post XV dies quam ulla
alia metitur, fertilis, sed cibaria. huius folia sicuti labrus- 37
cae prius quam decidant sanguineo colore mutantur. evenit hoc et quibusdam aliis pessimi generis argumento. irtiola

---

1 surculam **MdT**. scirc- *r Brot.* sirc- *edd. ante Brot.* scirpulam *Barb. cfr. Colum. l. l. an* scripulam? *cfr. § 41. 81.* | scapulam **M**. staculam *rv.* sticulam *Barb.* 3 efficassimam **M**. -ma *rv.* 4 murgentina e D^2d*v.* -tina est **M**. -tin ac (hac **c**) D^1**c**. -tina **a**. | potissima **a***v.* 5 laeto **M**D^2. lacto D^1**ac**. laco **d**. Latio *v.* 6 e diverso — 8 annua **M**D^2. *om. rv.* 6 arceraca **M**. argeica D^2. arcelaca *Colum. l. l.* 9 ac **M**. *om. rv.* 13 insitis **M**. -to **D** *edd. ante Bas.* -tu *r ed. Bas.* 14 *dist. ego.* 14. 15 nomen iis **M**. -minis *r.* eius nominis *v.* 15 florentiae **M**. -tia est *rv.* | sopina **M**. opima *rv.* | arrentio **acd**. | talpona **Md**(D^2) *Sill.* -pana *rv.* | et etesiaca — 16 talpona *om.* **M**. 15 etesiaca *v.* -sia **T**. ctesia **d**. tesiaca *r.* 16 consemina **D** *Sill.* -nia *v.* cum semina **d**. simina **c**. seminia **a**. | ctesiaca **Md**. 18 cum semina **d**. 20 metitur D^2**d** *edd. Gel.* ment- **M**. mit- D^1. mitt- *r.* minus *edd. ante Gel.* | sicuti **Md** *edd. ante Gel.* sicut *r.* 22 irtiola **acd***v. cfr. Colum. III 2, 28.* irci- D^1. hirci- D^2. ytriciae **M**. itriola *Ianus cum Andr. Baccio V p. 528* (*ap. Hard.*) *coll. Athen. XIV p. 646 D.*

Umbriae Mevanatique et Piceno agro peculiaris est, Amiternino pumula. iisdem bananica fallax est, adamant tamen
38 eam. municipi suam Pompei nomine appellant, quamvis Clusinis copiosiorem. municipi et Tiburtes appellavere, quamvis oleagineam nuper invenerint a similitudine olivae. novissima haec uvarum ad hoc tempus reperta est. vinaciolam soli noverunt Sabini, calventinam Gaurani. scio e Falerno agro tralatas vocari Falernas, celerrime ubique degenerantes. nec non Surrentinum genus fecere aliqui
39 praedulci uva. capnios et buconiates et tharrupia in Thurinis collibus non ante demetuntur quam gelaverit. pariana gaudent Pisae, Mutina Perusinia nigro acino, intra quadriennium albescente vino. mirum ibi cum sole circumagi uvam quae ob id streptis vocatur, et in Italia Gallicam placere, trans Alpes vero Picenam. dixit Vergilius Thasias et Mareotidas et lageas compluresque externas, quae non reperiuntur in Italia.

40 ⟨8⟩ Sed sunt etiamnum insignes uva, non vino, ambrosia e duracinis — sine ullis vasis in vite servatur, tanta est contra frigora, aestus tempestatesque firmitas; nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens, non item dactylides digitali gracilitate —, columbinae e racemosis,

---

1. 2 amiterno **M**. 2 bananica **M**. banna- *rv.* | adamant **M**. am- *rv.* 3 municipi **M**. -pii **dT** *ed. Verc.* munitis *r*. Mutinam *edd. vett.* Murgentinam *ed. Bas.* | suam **MTd**. uuam *rv.* sui uvam *Detl.* 4 munici **M**. Mutinam *edd. vett. Bas.* 9 surrentinum **M**. tarent- *rv.* | fecere aliqui **M**. al- fec- *rv.* 10 buconiates $\mathbf{D}^2$. -tis $\mathbf{D}^1$. -nates **M**. bucuniates *edd. ante Gel.* bucconiatis *r ed. Gel.* | tharrupia *Detl.* tharpu- **M**. tarru- *rv.* 11 demetuntur **Mdv**. demitt- **Dc**. dimitt- **a**. 12 pariana **MdT**. paria *r Sill.* Pharia *v.* | gaudet pice **M**. | Perusinia *ed. Verc. Detl.* -niae $\mathbf{M}^2$. -nie $\mathbf{M}^1$. prusiniae *r edd. ante Lugd.* -nia *ed. Lugd.* 13 ibi **M** *coni. Dal. Sill.* ubi *r Hard.* ubique *edd. ante Hard.* 14 streptis **MT** *Ianus.* -pitis **Dcd**. -pitus **a**. -ptus *edd. vett.* -pita *ed. Verc.* -ptos *ed. Bas.* 15 gallica **ad** *Sill.* | picenam $\mathbf{MD}^2v$. -na *r Sill.* 18. 19 ambrosia e **M** *Sill.* -siae **cd**(**D***?*). -siacę **a**. -siaca *v.* 19 durrhacinis **M**. duratinis **c**. -cina *edd. ante Sill.* | *dist. ego nov. luc. p. 18 n. 5.* | seruatur **M**. -abiles $\mathbf{D}^2$. -lis *rv.* 22 e racemosis **M**. *cfr. nov. luc. l. l.* -osissimis *r Hard.* acinosissimae *edd. ante Hard.*

et magis purpureae, cognomine bimammiae, quando non racemos, sed uvas alias gerunt; item tripedanea, cui nomen 41
a mensura est, item scripula passo acino et Raetica in maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatae illi. nam- 26
que haec brevis, conferta acino, degener vino, sed cute omnium tenuissima, nucleo, quod chium vocant, uno ac minimo, acinum praegrandem unum alterumve habens. est et nigra Aminnea, cui Syriacae nomen inponunt, item Hispana ignobilium probatissima.

〈9〉 In pergulis vero seruntur escariae appellatae e 42
duracinis, albae, nigrae, et bumasti totidem coloribus, ac nondum dictae Aegia et Rhodia et uncialis, velut a pondere acini, item picina omnium nigerrima, et coronario naturae lusu stephanitis, acinos foliis intercursantibus, et quae forenses vocantur, celeres proventu, vendibiles aspectu, portatu faciles. contra damnantur etiam visu cinerea et rabuscula et asinusca, minus tamen caudas vulpium imitata alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram 43
brevis, ramis cubitalibus, acino nigro fabae magnitudine, nucleo molli et minimo, obliquis racemis praedulcibus, folio parvo et rotundo, sine divisuris. septem his annis in Narbonensis provinciae Alba *Helvia* inventa est vitis uno die deflorescens, ob id tutissima. carbunicam vocant, quam nunc tota provincia conserit.

4. (5) Catonum ille primus, triumpho et censura 44
super cetera insignis, magis tamen etiamnum claritate litterarum praeceptisque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima vero agrum colendi, ille aevi

---

1 purpurae **M**. 2 tripedanea **a**(**D**?)*Barb.* -nia **M**. trepidanea **cd**. crep- *edd. ante Barb.* 6 quod chium **M***Detl.* quod chii *r.* quem chium *v.* 8 et **Md***v. om. r.* | aminnea **M**. -inea *rv.* amminnea **d**. 10 escariae **M***v.* est ca- *r.* 11 nigrae **M**. -raeque *rv.* 17 rabucula **D**. rha- *edd. vett.* 18 Phalacram *Barb.* -raię **d**. palacraiae **D**. -raie **ac**. -raiam *edd. ante Barb.* 21 septem his annis septemo hinc anno **a**. septimo abhinc anno *edd. ante Gel.* ab *om. Hard.* 22 Alba Helvia *Hard.* (Elvia *edd. Gel.*) albo oliua (-iuia **a**^{2}. oluia **D**) *r.* arvo olina *edd. vett.* arvo *ed. Verc.* 23 carbunicam **acd***Detl.* -cant **D**. carbonicam *edd. ante Bas.* Narb- *ed. Bas.* 28 ille uero **a**. illius **D**^{2}*Rhen.* illius vero *edd. ante Rhen.*

confessione optimus ac sine aemulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex his iam etiam nominibus
45 abolitis. separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus quae fuerint celeberrima anno DC urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, 5
cum supremum is diem obiit, et quantum postea CCXXX
46 annis vita profecerit. ergo de vitibus uvisque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur esse et ostentus solibus, Amineum minusculum et geminum eugenium, helvium minusculum conserito. qui locus 1
crassior aut nebulosior, Amineum maius aut Murgentinum, Apicium Lucanum serito. ceterae vites miscellae maxime in quemvis agrum conveniunt. in olla vinaceis conduntur Amineum minusculum et maius et Apicium, eadem in sapa et musto in 1
lora recte conduntur. quas suspendas duracinas, Amineas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro
47 passis hae recte servantur. nec sunt vetustiora de illa re Latinae linguae praecepta. tam prope ab origine rerum sumus. Amineam proxime dictam Varro Scantianam 2
vocat.

In nostra aetate pauca exemplа consummatae huius artis fuere, verum eo minus omittenda, ut noscantur etiam
48 praemia, quae in omni re maxime spectantur. summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus e plebe liber- 2
tina LX iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano
49 agro atque $\overline{\text{CCCC}}$ nummum venundatis. magna fama et Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campania rure

---

2 ex his (iis *v*) iam **D**(*?*)*v*. exisiam **c**. iam ex his **d**. ex asia **a**. 5 atq; **d**. 6 CC. **a**. 7 profecerit **dv**. -ficerit **Dc**. -cere **a**. 8 dicitur **a** *edd. ante Gel.* 9 amineum $\mathbf{D}^2$**a**. -nium *r*. 10 heluium **Da** *cod. Chiff. Sill.* -inum *rv*. 11 amineum $\mathbf{D}^2$**a**. -nium *r*. 14 olla—15 musto in **M**. *om. rv. cfr. Cato 7. Varro de r. r. I 58.* 14 amminium **M**. 15 in sapa, in musto *Cato 7*. 16 recto **M**. 17 ammineas minores **M**. 18 passi se **d**. -si sunt **c**. 19 praecepta **dv**. rec- **M**. praecipiam $\mathbf{Dac}^1$. -puam $\mathbf{c}^2$. 20 ammineam **MD**. 27 ·$\overline{\text{CCCC}}$·· **M**. CCCC **d**(**D***?*) *ed. Gel.* ecce **c**. eque **a**. aeque CCCC *edd. ante Gel.* | et *om.* **M**. 28 campaniae **acv**.

Liternino, maiorque etiam favore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exsilium. sed maxima, eiusdem Stheneli opera, Remmio Palaemoni, alias grammatica arte celebri, in hisce viginti annis mercato rus $\overline{DC}$ nummum in eodem Nomentano decimi lapidis ab urbe deverticulo. est autem 50 usquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam et neglecta indiligentia praedia paraverat ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. haec adgressus excolere non virtute animi, sed vanitate primo, quae nota mire in illo fuit, pastinatis de integro vineis cura Stheneli, dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octavum annum $\overline{CCCC}$ nummum emptori addicta pendente vindemia. cucurritque non nemo 51 ad spectandas uvarum in iis vineis strues, litteris eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante, novissime Annaeo Seneca, principe tum eruditorum ac potentia, quae postremo nimia ruit super ipsum, minime utique miratore inanium, tanto praedii huius amore capto, ut non puderet inviso alias et ostentaturo tradere palmam [eam], emptis quadruplicato vineis illis intra decimum fere curae annum. digna opera quae in Caecubis Setinisque agris proficeret, 52 quando et postea saepenumero septenos culleos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas, musti dedere. ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitretur, idem Cato denos culleos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicumve merces petitas quam sedulum ruris larem.

---

3 opera **MDcd.** pa **a.** | remmio palaemoni **Dcd.** -mi -nis **M.** -miū (-mū **a**[1]) -nem **a** *edd. ante Rhen.* 4 mercaturus **M.** -toriis **d.** -torum **a.** -tum *edd. ante Rhen.* 6 notabilitas **M**[2]**D.** nut- **M**[1]. nobilitas **d** *edd. ante Rhen.* 7 maxime **M** *Detl.* 8 elegantior **M.** 10 pastinatis **Md** *edd. Gel.* fast- *r.* pastinatas *edd. ante Gel.* 13 non nemo **Mdv.** non neme *r.* nemo non *Gronovius.* 16 principe tum eruditorum (-tionis *edd. Gel.*) **M** *Detl.* principatum (-tu *edd.*) traditionis (-cio- **a**) *r edd. ante Gel.* | potentiae **Md** *Hard.* 17 ruit **M.** fuit *rv.* 19 *uncos ego posui.* ad **M.** eam *rv. cfr. Url. vind. n. 232.* 20 quadruplicando **M.** 24 arbitretur **M.** -raretur *rv.*

53 (6) Vino antiquissimo claritas Maroneo in Thraciae maritimae parte genito, ut auctor est Homerus. neque enim fabulosa aut de origine eius varie prodita consectamur, praeterquam Aristaeum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suavitate praecipua utriusque naturae sponte provenientis. Maroneum vicies tanto addito
54 aquae miscendum Homerus prodidit. durat etiamnum vis in eadem terra generi rigorque indomitus, quippe cum Mucianus ter consul ex iis qui nuperrime prodidere sextarios singulos octonis aquae misceri compererit praesens in eo tractu, esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. et Pramnio, quod idem Homerus celebravit, etiam nunc honos durat. nascitur Zmyrnae
55 regione iuxta delubrum Matris deum. in reliquis claritas generi non fuit alicui, anno fuit omnium generum bonitate L. Opimio cos., cum C. Gracchus tribunus plebem seditionibus agitans interemptus *est*. ea caeli temperies fulsit — cocturam vocant — solis opere natali urbis DCXXXIII, dur*a*ntque adhuc vin*a* ea ducentis fere annis, iam in speciem redacta mellis asperi — etenim haec natura vinis in vetustate est — nec potari per se queant p*e*rvinc*i*ve aqua, usque in amaritudinem carie indomita; sed ceteris vinis commendandis minima aliqua mixtura
56 medicamenta sunt. quod ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur, ex his

---

1 antiquissimmo **M**. -ima *rv*. 2 maritimae **M**. -ma *rv*. | ut **M** *dv*. ue *r*. 3 fabulosa aut *v*. aut fab- **M**. fab- ut *r*. 6 tantum **M**. 7 etiamnum **M**. etiam *rv*. 10 octonis **M** *Barb*. -ogenis *r edd. vett. Hard*. 14 regione *Barb*. religll. *edd. ante Barb*. 15 bonitate *Url. vind. n. 235*. -tati **D** *cd*. -tas **a** *v*. 16 tribunus plebem **d** *codd. Gel*. -bis *ed. Bas*. tripliciter *r*. tri. pl. *edd. ante Bas*. 17 est *coni. Ianus. om. ll. v* 18 *dist. Sill*. quam cocturam *v*. 19 DCXXXIII **d** *Hard*. DC (**E D**) XXXIIII *r edd. ante Hard*. | durantque *Sabellicus*. -atque *ll. edd. vett*. | adhuc — 20 redacta *om*. **c**. 19 vina ea *Detl*. uinea *ll. edd. ante Barb*. -na *Barb*. 19. 20 *dist. ego*. 21 *an* ut nec*?* ne *edd. ante Barb*. 21 queunt *Barb*. 22 pervincive *coni. Sill*. prouinciae **D**. -ntię **ac**. //unciae **d**. sine provinciae *edd. ante Barb*. si non pervincat *Barb*. 25. p. 361, 1 ex his tamen *ll. v*. decies tantum *Kellerus de foenore vinario*

tamen usura multiplicata semissibus, quae civilis ac modica est, in C. Caesaris Germanici fili principatu, annis CLX singulas uncias vini constitisse nobili exemplo docuimus referentes vitam Pomponii Secundi vatis cenamque quam principi illi dedit. tantum pecuniarum detinent vini apothecae. nec alia res maius incrementum sentit ad vicen- 57
simum annum maiusve ab eo dispendium, non proficiente pretio. raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis milia nummum. Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutare, sed inter sese 18
amore patrio, creduntur. idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

5. (7) Vino natura est hausto accendendi calore viscera 58
intus, foris infuso refrigerandi. nec alienum fuerit commemorare hoc in loco quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum poturus, rex, memento bibere te sanguinem terrae. cicuta hominis venenum est, cicutae vinum. quibus praeceptis ille si obtemperavisset, profecto amicos in temulentia non interemisset, prorsus ut iure dici possit neque viribus corporis utilius aliud neque voluptatibus perniciosius, si modus absit.

6. (8) ⟨1⟩ Genera autem vini alia aliis gratiora esse 59
quis dubitet, aut non ex eodem lacu aliud praestantius altero germanitatem praecedere sive testa sive fortuito

---

Berol. 1859 p. 1. an XC HS tamen, usura *sqq.?*
1 caulis **a**. 2 anno **a** *Hard.* nummis *Pint.* 3 singulis *Barb.* | uini **d***v*. uini ex **a**. uineae **Dc**. vini eo *Url. chrest. p. 186. an* vini eius? | constitutis se (e $\mathbf{D}^2$) **Dc**. 5 detinent **d***v*. dei in *r*. | vini *om*. **d**. 8 in nepotatu *codd. Gel.* (**D**?). -tus **cd**. uini potatus **a**. importatis *edd. ante Gel.* 9 uiennenses **d***v*. uienses *r*. 18 cicuta **MdT** *Politianus Barb. Hard.* sicut a $\mathbf{D}^1$**c**. sicuti $\mathbf{D}^2$**a** *edd. ante Bas.* sicut cicuta *ed. Bas.* | hominis **M**. -ni **DdT** *Barb. ed. Bas.* -num **c** *Hard. om.* **a** *edd. ante Bas.* | est homini **a** *edd. ante Bas.* 19 cicutae **MacdT** *Barb. Hard.* -te $\mathbf{D}^1$. ita et $\mathbf{D}^2$. cicuta, ita (sic *ed. Verc.*) et *edd. vett.* sic cicutae *ed. Bas.* | sic $\mathbf{D}^2$**a**. | obtemperauisset $\mathbf{Md}^2$*v*. -auit et $\mathbf{D}^1\mathbf{d}^1$. -auit ut (ut *e corr.*) **a**. -abit et **c**. -abit ut $\mathbf{D}^2$. 21 posset **M**. | aliud *om*. **M**. 22 neque aliud *edd. ante Sill.* 24 loco **d**. | aliud (-iut **M**) praestantius **M***v*. -ius -tior *r*.

eventu? quamobrem de principatu se quisque iudicem
60 statuet. Iulia Augusta LXXXII annos vitae Pucino vino
rettulit acceptos, non alio usa. gignitur in sinu Hadria-
tici maris non procul Timavo fonte, saxoso colle, maritimo
adflatu paucas coquente amphoras, nec aliud aptius me- 5
dicamentis iudicatur. hoc esse crediderim quod Graeci
celebrantes miris laudibus Praetetianum appellaverint ex
61 Hadriatico sinu. divus Augustus Setinum praetulit cunctis
et fere secuti principes, confessa propter experimenta, non
temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. nascitur supra 10
Forum Appi. antea Caecubo erat generositas celeberrima
in palustribus populetis sinu Amynclano, quod iam inter-
cidit incuria coloni locique angustia, magis tamen fossa
Neronis quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem
incohaverat. 15

62 ⟨2⟩ Secunda nobilitas Falerno agro erat et ex eo
maxime Faustiniano. cura culturaque id collegerat. exole-
scit haec quoque copiae potius quam bonitati studentium.
Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus Urbanam
coloniam Sullanam nuper Capuae contributam incipit, Fau- 20
stinianus circiter IIII milia pass*u*um a vico Caedicii, qui
vicus a Sinuessa VI M pass*u*um abest. nec ulli nunc
63 vino maior auctoritas. solo vinorum flamma accendi-
tur. tria eius genera: austerum, dulce, tenue. quidam
ita distingunt, summis collibus Caucinum gigni, mediis 25

---

2 LXXXVI *Nipperdeius ad Tac. ann. V 1 coll. Cassio Dione LVIII 2.* 3 nam **D**^{2}. | alio usa *Gel.* alic usa **Dcd**. aliquosa **a**. alii **M**. aquoso *edd. ante Gel.* | gignuntur **M**. 4 procul **M**. procul a *rv.* | saxoso **M**. -xeo *rv.* | colle **Mdv**. collo *r*. 7 Praetetianum *Sill. coll. Steph. Byz. s. v.* prausetianum **M**. praiti- **d**. praici- **D**. praeci- *r Hard.* pyctanum *edd. vett.* -non *Barb.* 13 incuria **M**. et inc- **Dcdv**. et c- **a**. 17 faustiniano **M**. -stino **Dcd**. -stini **a**. -stiano *v*. 17. 18 exsolescit **M**^{2}. -ecit **M**^{1}. excolescit **d**. exolevit *edd. ante Gel.* 18 haec **M**. hoc *rv.* | studentibus *Url. vind. n. 236.* 19 monte **M**. 20. 21 faustinianus **M**. -stianus autem *rv.* 21 ·$\overline{\text{IIII}}$· milia passum a uico **M**. IIII prope a uico **D**^{2}. IIII (quattuor miliaria *v*) a uico prope *rv.* | caedicii **M**. -cio *Ianus coll. XI 241.* caedias **D**. ceadis **d**. cedias *rv.* 22 ·$\overline{\text{U}}$· $\overline{\text{M}}$ passum **M**. VI **D**. VI milibus *r(?)v.* 23 solum *Barb.*

Faustinianum, imis Falernum. non omittendum autem nulli eorum quae celebrentur iucundum saporem uvae esse.

〈3〉 Ad tertiam palmam varie venere Albana urbi vi- 64
cina, praedulcia ac rara in austero, item Surrentina in vineis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat consensisse medicos ut nobilitatem Surrentino darent, alioqui esse generosum acetum, C. Caesar, qui successit illi, nobilem vappam. certant Massica atque a monte Gauro Puteolos Baiasque prospectantia. nam Falerno contermina 65
Statana ad principatum venere non dubie, palamque fecere sua quibusque terris tempora esse, suos rerum proventus occasusque. iuncta *iis* praeponi solebant Calena et quae in vineis arbustisque nascuntur Fundana et alia ex vicinia urbis, Veliterna, Privernatia. nam quod Signiae nascitur austeritate nimia continendae utile alvo inter medicamina numeratur.

〈4〉 Quartum curriculum publicis epulis optinuere a 66
divo Iulio — is enim primus auctoritatem his dedit, ut epistulis eius apparet — Mamertina circa Messanam in Sicilia genita. ex his Potulana ab auctore dicta. illo cognomine proxima Italiae laudantur praecipue. est in eadem Sicilia et Tauromenitanis honos lagoenis pro Mamertino plerumque subditis.

〈5〉 Ex reliquis autem a supero mari Praetutia atque 67
Ancone nascentia, et quae a palma una forte enata palmensia appellavere, in mediterraneo vero Caesenatia ac Maecenatiana, in Veroniensi item Raetica Falernis tantum postlata a Vergilio, mox ab intimo sinu maris Hadriana,

---

1 faustinianum **M**. -stianum *rv*. 3 urbi vicina *om*. **M**. 8 C. **M**. Caius **a**(*?*)*v*. *om*. *r*. 9 a **M**. e *r*. ex *v*. 11 statiana **M**. *cfr*. *XXIII 36*. 12 esses $\mathbf{D}^1$. esset $\mathbf{D}^2$. | suos **M**. quod *r*. secundum quod *edd*. *ante Gel*. sicut *edd*. *Gel*. 13 calentia **a**. 15 ueliterna **Dcd**. -ter **a**. -terrana **M**. -ternina *v*. 19 dedit **M**. tribuit *rv*. 21 Potitiana *Detl*. *coll*. *§ 69*. 21. 22 dicta illo cognomine **d***Ianus*. dic illo comine **Dc**. dicta in loco **a***v*. 22 proxime $\mathbf{c}^1\mathbf{d}^1$. -mo *ed*. *Bas*. 23 lagenis **acd***v*. 29 postlata **dT***Sill*. -tulata *r*. -thabita *v*. | ab intimo **d***edd*. *Gel*. abtimo **Dc**. optimo **a**. optima ab intimo *edd*. *ante Gel*.

ab infero autem Latiniensia, Graviscana, Statoniensia.
68 Etruriae Luna palmam habet, Liguriae Genua. inter Pyrenaeum Alpesque Massilia gemino sapore, quando et condiendis aliis pinguius gignit quod vocat sucosum. Baeterrarum intra Gallias consistit auctoritas. de reliquis in Narbonensi genitis adseverare non est, quoniam officinam eius rei fecere tinguentes fumo, utinamque non et herbis ac medicaminibus noxiis. quippe etiam aloe mercator saporem coloremque adulterat.

69 ⟨6⟩ Verum et longinquiora Italiae ab Ausonio mari non carent gloria, Tarentina et Servitia et Consentiae genita et Tempsae, Calabrica Lucanaque antecedentibus Thurinis. omnium vero eorum maxime inlustrata Messalae Potiti salute Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitavit novis nominibus auctoritatem sive cura sive casu ad quartum a Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, et in suo agro Trebulanis, alioqui semper
70 inter plebeia et Trifolinis gloriata. nam Pompeianis summum decem annorum incrementum est, nihil senecta conferente. dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est patriam terramque referre, non uvam, et supervacuam generum consectationem in numerum,
71 cum eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum

---

1 latinensia **a** *edd. ante Barb. cfr. III 69.* | Graviscana *Barb. coll. III 51.* -icana *ll. edd. vett.* | Statoniensia *Barb. coll. III 52. II 209.* stoniensia **a c d**. -sa **D**. stomensia *edd. ante Barb.* 4. 5 Baeterrarum *Hard.* bet- **D c** *edd. Gel.* ueternarum **a**. et''rorum **d**. ceterano *ed. Ven.* Ceretano *Beroaldus.* 5 inter **a c**. 8 aloen *Barb.* | mercator **D d**. -antur *r v.* 11 seruitia *ll.* -tiana *v.* 12 tempsae **d** *Barb.* -siae *r edd. ante Barb.* | Calabrica *ego.* ac babiae (babbiae **D d**) *ll. Barb.* ac balbiae *edd. ante Barb.* ac Bari ac *Detl.* | ante cadentibus **D**. (Lucana quae) antecedunt *Detl.* 13 potiti **a d** *Ianus.* ponti *r.* pontia et *edd. vett.* potu et *codd. Barb.* 14 lagarina **d** *ed. Verc.* -ri *r.* -ria *edd. vett.* | Grumento *v.* grom- *ll.* 21 deprehenduntur *v.* -dantur D^1. -datur D^2**a**. -ditur **d**. dat **c**. 24 polleat **d** *codd. Gel.* polluat **D c**^{2}. -uit **c**^{1}. pullulat **a**. -let *edd. ante Gel.* | Hispaniarum — p. 365, 2. 3 Italiae primis *aptius pertinere videntur ad finem § 68.*

Laeetana copia nobilitantur, elegantia vero Tarraconensia atque Lauronensia et Baliarica ex insulis conferuntur Italiae primis. nec ignoro multa praetermissa plerosque existimaturos, quando suum cuique placet, et quocumque eatur fabula eadem reperitur, divi Augusti iudiciorum ac palati peritissimum e libertis censuram vini in epulas eius facientem dixisse hospiti de indigena vino novum quidem sibi gustum esse eum atque non ex nobilibus, sed Caesarem non aliud poturum. nec negaverim et alia digna esse fama, sed de quibus consensus aevi iudicaverit haec sunt. 72

7. (9) Nunc simili modo transmarina dicemus. in summa gloria post Homerica illa, de quibus supra diximus, fuere Thasium Chiumque, ex Chio quod Ariusium vocant. his addidit Lesbium Erasistrati maximi medici auctoritas, circiter CCCCL annum urbis Romae. nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquam parcius mari condiunt. Lesbium sponte suae naturae mare sapit. nec Timoliti per se gratia ut vino, sed cuius dulci admixto reliquorum duritia suavitatem accipiat, simul et aetatem, quoniam vetustiora protinus videntur. ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. in Aegypto hoc nascitur tribus generibus uvarum ibi nobilissimis, Thasio, *aethalo*, peuce. post haec auctoritas hippodamantio, Mystico, cantharitae, protropo Cnidio, Cata- 73 53 sq. 74 75

1 Laeetana *ego cum Huebnero Hermae I p. 341. cfr. III 22.* Laletana *Sipontinus* (*ap. Barb.*) *e Mart. epigr. I 26, 9. VII 53, 6.* laset- **cd**. lasitania **D**^{1}. -ana *r*. Lusitana *edd. vett.* | elegantia *v*. -tare **c**. -tere **D**. -t̄ he **a**. -ture **d**. 4 cuique genti **dT**. 8 eque **a**. 10 iudicaverit *Url. vind. n. 237*. -rint *ll. ed. Gel.* -runt *edd. ante Gel.* 13 ariusium (-ss- **c**) **Dcd** *ed. Gel.* arus- **a** *ed. Ven.* arvis- *Beroaldus*. 14 lesutum **c**. Erasistrati — vinum murrinam (*§ 92 extr.*) *desunt in* **c**. 15 CCCCL **adT** *edd. ante Bas. Hard.* CCCC.I. **D**. DC *ed. Bas.* | anno **Da** *edd. ante Bas. Detl. cfr. § 97 extr.* 17 timoliti **T** *codd. Gel. Detl. cfr. V 110.* tym- **ad**. -lyti **D**. Tmoliti *ed. Gel.* Tmolio *edd. ante Gel.* 18 dulci (-cis **a**) admixtio **Da**. 21 sebennitico **d** *edd. ante Bas.* -entico **a**. 22. 23 nobilissimis **dT** *Sill.* -lis *r*. -lius *edd. ante Gel.* -le *edd. Gel.* 23 aethalo, peuce *edd. Gel.* & allo peuce (-cem **D**) *ll.* et alopece *edd. ante Gel.* 24 protropo *Barb.* -topo *ll. edd. ante Barb.*

cecaumenitae, Petritae, Myconio. nam Mesogiten capitis dolores facere compertum est, nec Ephesium salubre esse, quoniam mari et defruto condiatur. Apamenum mulso praecipue convenire dicitur, sicut Praetutium in Italia. est enim et haec proprietas generum. dulcia utique inter
76 se non congruunt. exolevit et protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholae. Apollodorus medicus in volumine quo suasit Ptolemaeo regi quae vina biberet Italicis etiam tum ignotis laudavit in Ponto Nasperceniten, mox Oreticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten et quod cunctis praetulit Peparethium, sed minoris famae esse dixit, quoniam ante sex annos non placeret.

77 **8.** (10) Hactenus bonitas vini nationibus debetur. apud Graecos cura clarissimum nomen accepit, quod appellaverunt bion, ad plurimos valitudinum usus excogitatum,
23, 53 ut docebimus in parte medicinae. fit autem hoc modo: uvae paulum ante maturitatem decerptae siccantur acri sole, ter die versatae per triduum, quarto exprimuntur,
78 dein *in* cadis sole inveterantur. Coi marinam aquam largiorem miscent a servi furto origine orta sic mensuram explentis, idque translatum in album mustum leucocoum appellatur. in aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant, thalassiten autem vasis musti
79 deiectis in mare, quo genere praecox fit vetust*as*. nec non apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstravit, super cetera in sole quadriennio maturandum praecipiens. Rhodium Coo simile

---

4 Praetutium *v*. -tuitium **d**. -totium **D**. -cocium **a**. 5 ut dulcia **a** *edd. ante Sill.* 6 congruuntur **a**^{1}. -uant *edd. ante Sill.* 7 proxima fecerat **a**. 10 Oreticum (*vel* Oreot-) *Hard.* oroet- **ad** *edd. ante Hard.* oroaet- **D**. 11 peparethium *cod. Chiff. Hard.* preparentium **ad**. praep- **D** *edd. ante Hard.* 14 cura *Hard.* curę **d** *codd. Barb.* cure **D**. iure **a** *v. cfr. § 62. 83 et XXIII 53.* 19 in *Hard. om. ll. edd. ante Hard.* 21 expellent **a**^{2}. -lant **a**^{1}. | idque translatum **a** *v.* quę translata *r.* | leucocoum **Da**(*?*) *cod. Chiff. Hard.* -cocum **d**. -cochrun *edd. vett. Lugd.* -rum *ed. Bas.* -cochin *ed. Verc.* 24 uetustas *edd. Gel.* -tus **Dd**. -tum **a**. et vetustius *edd. ante Gel.* 26. 27 quadriduo *coni. Dal. e Catone 112, 3.* biennio *Barb.* triduo *Pint.*

est, Phorineum salsius Coo. omnia transmarina septem annis ad vetustatem mediam pervenire existimantur.

9. (11) Vinum omne dulce minus odoratum, quo 80
tenuius eo odoratius. colores vinis quattuor: albus, fulvus, sanguineus, niger. psithium et melampsithium passi genera sunt suo sapore, non vini, Scybelites vero mulsi in Galatia nascens, et Haluntium in Sicilia. nam siraeum, quod alii hepsema, nostri sapam appellant, ingeni, non naturae, opus est musto usque ad tertiam mensurae decocto. quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum vocatur. omnia in adulterium mellis excogitata, sed priora uva terraque constant. passum a Graeco Cilicium probatur et Africum. 81
et in Italia finitimisque provinciis fieri certum est ex uva quam Graeci psithiam vocant, nos apianam, item scripulam, diutius *uvis* in vite sole adustis aut ferventi oleo. quidam ex quacumque dulci, dum praecocta, alba, faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tunsasque leniter exprimunt. dein quantum expressere ad- 82
iciunt vinaceis aquae puteanae, ut et secundarium passum faciant. diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt — et hoc genus ante cetera laudant — ac simili modo aqua addita secundarium faciunt. medium 83

---

1 phorineum **a**d*v*. phorme- **D**. -maeum **M**. | coo **D***v*. coon **a**d. *in* **M** *litterae evanuerunt*. | transmarina vina *Ianus*. | septem **M**. septem in (uel in **a***Hard*.) sex *r edd. ante Bas. Hard*. septem aut sex *ed. Bas*. 5 et **D**a**d***v*. uel **M**. 6 Scybelites *coni. Dal. e Galeno*. Scybil- *Hard*. .cib.....s **M**. ciscibilites **DdT**. cisib- *edd. ante Hard*. ciuilitas **a**. 7 Haluntium *ego. an* -tinum*?* halyntium **MD** *edd. Gel*. halint- **d**. alint- **a**. Aluntium *Hard*. balincium *edd. ante Gel*. | siraeum **D a d** *Barb*. psitaeum **M**[1]. psith- **M**[2]. syreum *edd. ante Barb*. 9 tertiam **M**. tertiam partem *rv*. 10 uocatur **M**. -amus *rv*. 11. 12 constat **M**. 12 graeco **M***r edd. ante Barb*. Cretico *Barb. e Diosc.*(*?*). 13 et in **M***rv*. id in *Detl*. 14 psithiam **M**. sticam **Dd** *edd. ante Hard*. sticham **a** *Hard*. | appianam **D** *ed. Ven*. apinam **M**. | scripulam **M**. scirp- *r edd. ante Barb. Sill*. -la *Barb*. 15 uvis *coni. Sill. om.* **M***rv*. | uuis adustis *vet. Dal. edd. ante Gel*. | aut ferti oleo **D**[1]. adferunt dolio **a**. 16 praecocta **D**a**d***v*. -cotu **M**. -cocua *Felsius p. 30. an* praecoci*?* 19 passum **M***v*. pastum *r*.

inter dulcia vinumque est quod Graeci aigleucos vocant, hoc est semper mustum. id evenit cura, quoniam fervere prohibetur — sic appellant musti in vina transitum —; ergo mergunt e lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat et consuetudo fiat algendi. est etiamnum aliud genus per se, quod vocat dulce Narbonensis provincia et in ea maxime Voconti. adservatur eius
84 gratia uva diutius in vite pediculo intorto. ab aliis ipse palmes inciditur ad medullam, ab aliis uva torretur in tegulis, omnia ex helvennaca vite. his adiciunt aliqui quod vocant diachyton uvis in sole siccatis loco cluso per dies septem in cratibus, totidem pedes a terra alte, noctibus ab umore defensis, octavo die calcatis. ita fieri optimi
85 odoris saporisque. e dulci genere est et melitites. distat a mulso, quod fit e musto cum quinque congiis austeri musti congio mellis et salis cyatho subfervefactis, austerum. sed inter haec genera poni debet et protropum. ita appellatur a quibusdam mustum sponte defluens ante quam calcentur uvae. hoc protinus diffusum in lagonis suis defervere passi, postea in sole XL diebus torrent aestatis secutae ipso canis ortu.

86 **10.** (12) Non possunt iure dici vina quae Graeci deuteria appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua vinaceis, sed tamen inter vina operaria numerantur. tria eorum genera: decima parte aquae addita quam musti expressa sit, et ita nocte ac die madefactis vinaceis rursusque prelo subiectis. alterum, quomodo Graeci factitavere, tertia parte eius quod expressum sit addita aquae ex-

---

1 aigleucos **T** *Hard. cum Pint.* -ces *edd. ante Hard.* agleucos **ad.** -ueos **D.** gleucos **M.** 2 cura *om.* **M.** 4 cados aqua (*om.* in) **M.** 6 genus **M.** genus eius *rv.* | per se **M***rv.* passi *Detl. cfr. luc. p. 122.* 7 uoconti **M.** -tii *ed. Gel.* -tia *r edd. ante Gel.* 9 ad **M.** in *rv.* 11 diachyton *v.* -chiton **d.** -cymton **M.** dyachiaton *r.* | solo **M.** 12 a terra **M***v.* ad terram *r.* 13 ab umore **M.** a rore *rv.* | ab octauo **M.** 14 e **M.** *om. rv.* | dulcique **a.** -ci e *v.* 17 poni debet **M.** potui debeo **Dd.** ponere debeo **a.** potuum ponere debeo *v.* 19 in lagonis **M.** lagenis (-oe- **D**) *rv.* 25 genera *om.* **M.** | quam **MD** *edd. ante Bas.* quae **ad** *ed. Bas. cfr. nov. luc. p. 53.*

pressoque decocto ad tertias partes. tertium est faecibus vini expressum, quod faecatum Cato appellat. nullum ex his plus quam annui usus.

11. (13) Verum inter haec subit mentem, cum sint 87 genera nobilia, quae proprie vini intellegi possint, LXXX fere in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiae esse, praeterea longe ante cunctas terras. et hinc deinde altius cura serpit non a primordio hanc gratiam fuisse, auctoritatem post DC urbis annum coepisse.

12. (14) Romulum lacte, non vino, libasse indicio 88 sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem. Numae regis Postumi*a* lex est: Vino rogum ne respargito. quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. eadem lege ex inputata vite libari vina diis nefas statuit, ratione excogitata ut putare cogerentur alias aratores et pigri circa pericula arbusti. M. Varro auctor est Mezentium Etruriae regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede quod tum in Latino agro fuisset.

13. Non licebat id feminis Romae bibere. invenimus 89 inter exempla Egnati Maetenni uxorem, quod vinum bibisset e dolio, interfectam fusti a marito, eumque caedis a Romulo absolutum. Fabius Pictor in annalibus suis scripsit matronam, quod loculos in quibus erant claves cellae vinariae resignavisset, a suis inedia mori coactam, Cato 90 ideo propinquos feminis osculum dare ut scirent an temetum olerent. hoc tum nomen vino erat, unde et temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiavit mulierem

---

2 faecatum d*v*. fac- **M**. paec- **D**. pecc- **a**. | nulli a d*v*. 3 anno a*v*. 5 proprie a d^2*v*. -iae **D**. -ia **M**. *om*. d^1. | ·$\overline{\text{LXXX}}$· **M**. 7 praeterea longe **M**. lo- praet- *edd. ante Hard*. lo- propt- *r Hard*. 8. 9 auctoritate uerum d. -tas est **a**. 11 *an* hodieque? 12 Postumia *Barb*. postumi a^2 *edd. ante Barb*. -me a^1. portumi **D d**. 16 M. *om*. **D**. 17 medentium d. 21 m*e*tenni **D d** *Detl*. m&entini **a** *edd. vett*. mecenii *ed. Bas. cfr. Val. Max.* (*et Iul. Par.*) *VI 3, 9*. 24. 25 uinariae cellae a*v*. 26 dari d. duris sed **D**. 27 nomen uino erat unde d*v*. -enu inuerat unde **D**^{1}. nomine in uerecundia **a**. roma monuerat unde **D**^{2}. 27. 28 temulentia d*v*. tum- **D**. temulenta **a**.

videri plus vini bibisse quam valitudinis causa viro insciente et dote multavit. diuque eius rei magna parsi-
91 monia fuit. L. Papirius imperator adversus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Iovi pocillum vini. denique inter dona sextarios *lactis* datos invenimus, nusquam vini. idem Cato cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit, non aliud vinum bibit quam rem*iges*, in tantum dissimilis istis qui etiam convivis alia quam sibimet ipsis ministrant aut procedente mensa subiciunt.
92 (15) Lautissima apud priscos vina erant murrae odore condita, ut apparet in Plauti fabula quae Persa inscribitur, quamquam in ea et calamum addi iubet. ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt. sed Fabius Dossennus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulchrum, murrinam,

et in Acharistione:

Panem et polentam, vinum murrinam.

93 Scaevolam quoque et L. Aelium et Ateium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

Quod si opus est, ut dulce promat *ind*idem,
ec*q*uid habet? — Roga*s*?

Murrinam, passum, defrutum, mella...,

quibus apparet non inter vina modo murrinam, sed inter dulcia quoque nominatum.
94 **14.** (16) Apothecas fuisse et diffundi solita vina anno

---

5 lactis *v. om. ll.* 7 uinum bibit *cod. Dal. Sill.* uinum inquit (-id **D**) bibit (uiuit **d**) *ll.* inquit, vinum bibi *v.* | remiges *v. cfr. Frontini strat. IV 3, 1.* remeans *ll.* 10 murrae *Sill cfr. § 107.* myrrhae **d***v.* myre **D.** miro **a***Barb. edd. Verc. Bas* 13. 14 dossennus $\mathbf{D}^2\mathbf{d}$ *Hard.* (**M** *in ind. libri*). dos- *edd. vett.* -emnus *ed. Verc.* dorsennus $\mathbf{D}^1$ *ed. Bas.* doscennius **a.** 15 murrinam **Dd** *edd. ante Bas. Sill.* -na **a.** murinam *ed. Bas.* murrhinam *ed Lugd.* 17 uinum **a***v.* uisum **Dd.** 18 L. Aelium *van Heusd de Aelio Stilone p. 77.* laelium **D** *edd. ante Brot.* leliũ **acd.** Aelium *Pint. Brot.* 20 opus siet **c***Hard.* | promant *ll. edd. ant Bas.* | indidem *ed. Bas.* idem **d** *edd. ante Bas.* id est *r.* 21 ecquid *v.* et quid **d** *ed. Verc.* et qui **Dc.** que **a.** | habet *ed. Bas* habeat **ad.** -eant *edd. ante Bas.* habitat *r.* | rogas *ed. Bas.* -ga *ll. edd. ante Bas.* 22 passitum **Dc.**

DCXXXIII urbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intellegente suum bonum Italia. nondum tamen ista genera in claritate erant. itaque omnia tunc genita unum habent consulis nomen. sic quoque postea diu trans- 95
marina in auctoritate fuerunt et ad avos usque nostros, quin et Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico versu:

Quinque Thasii vini depromam, *b*ina Falerni.

P. Licinius Crassus L. Iulius Caesar censores anno urbis conditae DCLXV edixerunt, ne quis vinum Graecum Amineumque octonis aeris singula quadrantalia venderet. haec enim verba sunt. tanta vero Graeco vino gratia erat ut singulae potiones in convictu darentur.

(17) Quibus vinis auctoritas fuerit sua *iuvent*a, M. 96
Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem numquam lautum convivium vidit, in quo plus semel Graecum vinum daretur. ipse cum rediit ex Asia, milia cadum congiarium divisit amplius centum. C. Sentius, quem praetorem vidimus, Chium vinum suam domum inlatum dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super $\overline{X}$ cadum heredi reliquit. hactenus Varro. **15.** quid? non et Caesar dictator 97
triumphi sui cena vini Falerni amphoras, Chii cados in

---

1 indubitato d*v.* -tatu **D**. & ind- **c**. in consulatu **a**. | Opimiani *v.* opti- *ll.* 2 intellegente *v.* -tes *ll.* | Italia *v.* -li **a**. -liae *r.* 6 comici **a** *Hard.* 7 versu Anaxipolis Thasii *vet. Dal. edd. ante Gel.* (*insertum ex ind. libri*). 8 *an* quina? | vini inde *edd. ante Hard.* | bina Falerni *Hard.* uina fal- $\mathbf{D}^2$. uini fal- *r.* Fal- bina *edd. ante Hard.* 9 L. Iulius *edd. Gel.* l. icilius **a**. licilius *r.* L. *edd. ante Gel.* 10 DCLXV **D** *cod. Chiff. edd. ante Bas. Hard.* DLXV *r*(?) *Brot. coll. XIII 24.* DCLXXV *ed. Bas.* 11 amineumque *v.* ammi- $\mathbf{D}^2$**d**. aminiumque **a**. ammi- *r.* 13 conuictu **d** *ed. Gel.* quo uectu **D**. -to **c**. uno uictu **a**. uno conv- *edd. ante Gel.* 14 sua iuventa *ego. cfr. XXXV 147. XVII 5.* sua in mensa *ll.v.* 18 cadum in congiarium **a** *Hard.* cadum congiariorum *ed. Gel.* cadorum congiorum *edd. ante Gel.* cong- *om. ed. Verc.* 19 centum *om.* **D d**. 22 $\overline{X}$ *Detl.* X **D** *edd. ante Bas.* decem **M** *ed. Bas.* decem milia *r*(?) *edd. Gel.* 24 triumphis uicenas **M d**. *an recte?*

convivia distribuit? idem Hispaniensi triumpho Chium et Falernum dedit, epulo vero in tertio consulatu suo Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum, quo tempore primum quattuor genera vini adposita constat. postea ergo reliqua omnia in nobilitatem venere et circiter DCC urbis annum
98 **16.** (18) Itaque non miror innumerabilia paene genera ficticii reperta multis ante saeculis, quae nunc dicemus, omnia ad medicinae usum pertinentia. omphacium
12, 130 quo modo fieret, propter unguenta diximus priore libro fit e labrusca, hoc est vite silvestri, quod vocatur oenanthinum, floris eius libris duabus in musti cado maceratis post dies XXX utuntur. praeter hoc radix labruscae, acin
99 coria perficiunt. hi paulo post quam defloruere singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. pars eorum aestu moritur prius quam reliqua, quae solstitiales dicuntur universi numquam maturescunt, et si prius quam tota inarescat uva incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uvas adpetendi.
100 (19) ⟨1⟩ Ficticiorum primum fit ex ipso vino quod vocant adynamon hoc modo: albi musti sextarii XX, aquae dimidium fervent, donec excoquatur aquae mensura. ali marinae sextariòs X, tantundem pluviae, in sole XL diebu torrent. dant aegris quibus vini noxiam timent.

---

4 reliqua **MD**^{2}**d**. liqua **D**^{1}**c**. alia **a***v*. 5 uenere et **M**: -re **Dc**. -runt et **d**. -runt *v. cfr. Felsius p. 37. luc. p. 110 n. 6*: 6 miror **M***Barb*. minor **Dcd**. -ora **a** *edd. ante Barb*. 1 floris **M**(**D***?*). -res *rv*. | maceratis **Dc**^{2}**ad**. -tos **c**^{1}. ceratis **M** cela- **M**^{2}. macerati *v*. 12 *dist. ego*. | utuntur **M**. utantur mutantur (*ortum ex* ututantur) *rv. cfr. de argumento Dios V 33, de dictione Plin. XV 60. Colum. XII 56, 4. 46, 5. 49, Pall. Rut. III 31, 1.* | et acini *v. sed cfr. Felsius p. 28*. defluere **ac**. 15 gelidissima per se eorū ut **M**. | pers **M**^{1}. 16 quae **M**. qua **acd**. qui (**D***?*)*v. cfr. luc. p. 84*. 18 inaresc **MT**. ma- **d**. marce- **ac***Hard*. maturescat **D** *edd. ante Hard*. 21 adynamon **M***Barb. e Diosc. V 13*. adsy- **Da**. assy- adsi- **c**. assi- *edd. vett.* | sextarii *v*. -iis **MDad***Sill*. -ios **c**. 22 feruent **M**. *cfr. nov. luc. p. 48*. -et *rv*. | excoquantur **M** 23 ex sole **M**. 24 noxiam **M**(**D***?*) *ed. Gel*. noxam **dT** *edd. a Gel*. innoxiąm **ac**.

〈2〉 Proximum fit e milii semine maturi cum ipsa 101
stipula libram quadrantem in congios duos musti macerato
et post septimum mensem transfuso. ex loto arbore, fru- 13, 106
tice, herba dictum est ubi quaeque fierent.

〈3〉 Fiunt et e pomis quae dicemus interpretationibus 102
non nisi necessariis additis, primumque e palmis, quo
Parthi, Indi utuntur et oriens totus, mitiorum, quas vocant
chydaeas, modio in aquae congiis tribus macerato ex-
pressoque. sic fit et sycites e fico, quem alii pharnuprium,
alii trochin vocant, aut si dulce esse non libeat, pro aqua
tantundem vinaceorum adicitur. e Cypria fico et acetum
fit praecellens atque Alexandrino quoque melius. vinum 103
fit et e siliqua Syriaca et e piris malorumque omnibus
generibus — sed e Punicis rhoiten vocant — et e cornis,
mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. hi musto
madidi exprimuntur, superiora per se mitia. myrtiten 104
Cato quemadmodum fieri docuerit mox paulo indicabimus, 15, 123
Graeci et alio modo. ramis teneris cum suis foliis in
salso musto coctis, tunsis, libram in tribus musti congiis
defervefaciunt, donec duo supersint. quod ita e silvestris
myrti bacis factum est myrtidanum vocatur. hoc manus
tinguit.

---

1 milii **M** *v.* -ius **d**. -io *r.* | maturi **MDd**. -ro *rv.* 2 macerato **M** *edd. Gel.* -tos D^2d. -tor D^1c. -tur **a**. -rant *edd. ante Gel.* 4 uti *edd. ante Detl.* 6 primumque **M** *Gel.* ei *add. edd. ante Barb.* -usque *r.* proximumque ei *Barb.* 7 totus **M** *v.* motus *r.* | mitiorum *Pint. Ianus.* -iarum **M**. -earum *r.* maritimarum *edd. ante Barb.* maturarum *Barb. e Diosc. V 40.* 8 thydeas **M**. cydeas **d**. cycleas *edd. ante Barb.* 9 pharnuprium **M**. parnuprinum **D**. -imum *r.* palmiprunum *edd. ante Barb.* palmiprimum *Barb.* 10 trochin **M**. trocin *r edd. ante Barb.* catorchiten *Barb. e Diosc. V 41.* 13 e *om.* **M**. | et e **Mdv**. e et **D**. e *r Sill.* 14 rhoiten **M** *ed. Bas. cfr. Diosc. V 34.* -ton **Dad** *edd. ante Bas.* rhioton **c**. 17 fieri docuerit **MDcd** *Gel.* fierit **a**. fecerit *edd. ante Gel.* 19 salso **M**. salmo **d**. psalmo D^1c^2. palmo *r.* albo *v.* | coctis **M**. decoctis *rv.* *an* in sole [*om.* musto] siccatis? *cfr. Colum. XII 38, 1. Diosc. V 36. 37. Cato 125. Pall. Rut. III 31, 1.* | tunsi **M**. tusi **Dd**. | libram *ed. Bas.* -ra **M** *r edd. ante Bas.* 20 deferuere faciunt **a** *edd. ante Hard.* | ita e **M**. item D^2d. ite D^1. ita *rv.* 21 manus **M** *rv.* capillos *Cornarus e Diosc. V 36.* *an* canos?

105 ⟨4⟩ Ex his quae in hortis gignuntur fit vinum e radice asparagi, cunila, origano, api semine, habrotono, mentastro, ruta, nepeta, serpyllo, marruvio. manipulos binos condunt in cadum musti et sapae sextarium et aquae
106 marinae heminam. e napis fit duum denariorum pondere in sextarios binos musti addito, item e scillae radice. inter flores ex rosae foliis tusis in linteolo in mustum collatis cum ponducculo, ut sidat, X L pondere in sextarios musti vicenos. *vetant* ante tres menses vas aperiri. item nardo Gallico et aliud e silvestri.

107 ⟨5⟩ Aromatiten quoque invenio factitatum tantum non
62 unguentorum compositione, primo ex murra, ut diximus, mox et nardo Celtico, calamo, bitumine, offis in mustum aut dulce vinum deiectis, alibi calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamo, croco, palma, asaro,
108 similiter in offa. apud alios nardi etiam et malobathri selibris in musti congios duos additis, qualia nunc quoque fiunt pipere et melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant. invenitur et nectarites ex herba quam alii *h*elenion, alii Medicam, alii symphyton, alii Idaeam,

---

2 asparagi **M**. -go *rv*. 4 condunt — 6 binos *om*. **M**. 4 musti **dv**. -tum ∩ 6 e scillae **M** *edd. Gel*. -la *ed. Bas*. e sciliae **Dcd**. esculi e **a**. e scylla *edd. ante Bas*. 7 ex **Md**(**D***?*) *ed. Gel*. & **ac** *edd. ante Gel*. | tusis **Mv**. usus *r*. | collatis **acd** *edd. vett. Hard*. colatis **D** *ed. Verc*. Galatis **M**. chalatis *Gronovius*. 8 X L. **M**. XL *rv*. | pondere **M***r*. po- denariorum (**d***?*)*v*. 9 vetant *ego nov. luc. p. 39*. nec **M***rv*. | uas aperiri **M**. uase aperto *rv*. 9. 10 nardo gallico **M**. e na- Ga- *Barb*. in agro caligo (-ido *ed. Parm*.) *r edd. ante Barb*. 11 tantum non **Dacd** *edd. Gel*. non tantum *edd. ante Gel*. non **M**. Romae *Detl*. 13 bitumine **MDacd** *edd. ante Barb*. aspalatho *Barb. e Diosc. V 64. cfr. nov. luc. p. 49*. | mustum **Mav**. fustum **Dc**. fusum **d**[1]. usum **d**[2]. 14 deiectis **M** *Pint. Hard*. defe- *r*. dese- *edd. ante Hard*. | alibi **M**. alii de **a** *edd. ante Gel. Hard*. alio de *r*. aliud e *edd. Gel*. 15 casia **Mv**. cassia *r*. | asaro *Barb. e Diosc. l. l*. aca- **MDc**. aga- **a** *edd. ante Barb*. ca- **d**. 16 in offa **dT**. in offas **M**. et offa *rv*. | nardo **M**. | etiam **M**. *om. rv*. 17 musti **Mdv**. -to *r*. 19 appellant — 20 helenion *om*. **M**. 20 helenion *Barb. e Diosc. V 66*. mel- **D**. menelion *r*. menal- *edd. ante Barb*. | alii idaeam **ac** *ed. Bas*. alii deam **Dd** *edd. ante Barb*. deam **M**. alii idem *Barb*.

alii Orestion, alii nectariam vocant, radice ponderis X L in
sextarios sex musti addita similiter in linteo. ex ceteris 109
herbis fit absinthites in XL sextariis musti absinthi Pontici libra decocta ad tertias partes vel scopis absinthi in
vinum additis. similiter hyssopites e Cilicio hyssopo unciis tribus in duos congios musti coiectis aut tusis in vinum. fiunt utraque et alio modo, circa radices vitium sato. sic 110
et elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. sic fit et scammonites, mira vitium natura saporem alienum in se trahendi, quare et salicem redolent Patavinorum in palustribus vindemiae. sic et elleborum seritur in Thaso aut cucumis silvester aut scammonia, quod vinum *ph*thorium vocatur, quoniam abortus facit.

〈6〉 Fit et ex herbis, quarum naturae suo loco di- 111
centur: e stoechade et radice gentianae et tragorigano et dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, thymo, mandragora, iunco. vocarunt et scyzinum et itaeomelin et lectisphagiten, quorum iam oblitterata ratio est.

〈7〉 E fruticum vero genere cedri utriusque, cupres- 112
sus, laurus, iunipiri, terebinthi, cal*a*mi, lentisci bacae aut

---

1 alii orestion **MDd***Sill.* alit orestium **c**. orestium **a**. -stin *edd. ante Barb.* et horestion *Barb.* | X L **M**. *an* IIL*? cfr. Diosc. V 49.* (*Plin. XII 49 p. 291, 16*). 5 e cilicio **M***Barb.* e licio **Dd**. e Lycio *edd. ante Barb.* salicio **a**. *om.* **c**. | hyssopo *om.* **c**. 6 unum **d**[1]*Hard.* 8 ueratro **M***v*. aerato **D**. er- *r*. 9 uera **M**. | alieni **M**. 10 quare **M**. qualem *rv*. | silicem **M**. salicum *edd. ante Ianum.* 12. 13 phthorium *codd. Barb. ed. Gel.* ptho- **Md**. itho- **Dc**. ito- **a**. ectromatium *edd. ante Gel.* 14 et *om.* **M**. 15 e stoechade et *Barb. e Diosc. V 52.* e stoch- et **M**. Est et ocha de (ochode **D**) *r edd. ante Barb.* | tragorigano *ed. Verc. cfr. XX 176. Diosc. V 55.* -iano *edd. vett.* -iganiodo **M**. traguritano *r*. 16 elelisphaco **M***Barb. e Diosc. V 71.* elebis phagora (fag- **c**) *r*. elebi *edd. ante Barb.* | panace acoro thymo **MDac***Ianus.* pan- ac- conyza thymo *Barb.* panacea corinthimo **d**. -cea spagora cor- *edd. ante Barb.* 17 ithyzinum **M**. sycinum *edd. ante Gel. an* scythicinum (*cfr. Theophr. h. pl. IX 13, 2.*) *vel* xyridinum (*cfr. Diosc. IV 22*)*?* | itaeomelin **M***r ed. Gel.* ithacom- *edd. ante Gel. an* Idaeomelin*? cfr. § 108. XXVII 93. Diosc. IV 44.* 18 letisphagiten **M**. 19 e **Md**. ex *edd. ante Gel.* et *r edd. Gel.* | uero **Md***r*. uero a **Dc**. uerum a **a**. 20 pinipiri **a**. iuniperi, pini, piri *edd. ante Gel.* | tere-

lignum recens in musto decocuntur, item chamelaeae et chamaepityis, chamaedryis lignum. eodem modo et ex flore, in congium musti decem X pondere addito.

113 **17.** (20) Fit vinum et ex aqua ac melle tantum. quinquennio ad hoc servari caelestem iubent. alii prudentiores statim ad tertias partes decocunt et tertiam veteris mellis adiciunt, deinde XL diebus canis ortu in sole habent. alii diffusa ita decimo die obturant. hoc vocatur hydromeli et vetustate saporem vini adsequitur, nusquam laudatius quam in Phrygia.

114 (21) Quin et acetum melle temperabatur. adeo nihil intemptatum vitae fuit. oxymeli hoc vocarunt, mellis decem libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquae pluviae sextariis quinque suffervefactis deciens, mox elutriatis atque ita inveteratis. omnia ab Themi-

115 sone summo auctore damnata. et Hercules coactus usus eorum videri potest, nisi si quis naturae opus esse credit aromatiten et ex unguentis vina composita, aut ut biberentur genuisse eam frutices. ita sunt cognitu iucunda sollertiae humanae nomine omnia exquirentis. nihil quidem ex his anno durare, praeterquam quae vetustate ipsa fieri

101 diximus, et plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

116 **18.** (22) Sunt et in vino prodigia. dicitur in Arcadia fieri quod fecunditatem feminis inportet, viris rabiem, at in Achaia maxime circa Ceryniam abigi partum vino,

---

binthi calami *Barb.* -benthi callen **M**. -binthini challin (callim **d**) *r.* -thi callini *edd. ante Barb.* -thi, in Gallia *Hard.*

2 chamaepityis *Ianus.* -phyis **M**. -pythiis **d**. -pitus **ac**(**D**?). -tyos *v.* | chamaedryis *Ianus.* -rys **M**. -rysis **d**. -risis *r.* et -ryos *v.* | *dist. ego luc. p. 37 n. 21.* | et *del.* $\mathbf{M}^2$. 5 alii **M**. aliqui *rv.* 12 uita **a**. in uita *edd. ante Gel.* 14 sextariis *Beroaldus.* -ius $\mathbf{D}^1$. -ios *r ed. Ven.* | sufferuere factis **a**. 15. 16 themisone **d***Beroaldus. cfr. index libri.* -ssone **D**. -sione **a** *ed. Ven.* -ssione **c**. 19 ita **d**. ista *rv.* 19. 20 solertia **a***v.* 20 humanae *ego.* -ne **cd**. -na **Da**. -ni *v. cfr. XVII 267.* | nomine **Dcd**. hom- **a**. animi *v.* | exquirenti **a**. -te *v.* 26 achaia **d***v.* athia *r.* | Ceryniam *ego coll. Theophr. h. pl. IX 18, 11. Paus. VII 25, 3.* Car- *Barb.* chariniam *ll. edd. ante Barb.*

atque etiam si uvam edant gravidae, cum differentia in gustatu non sit. Troezenium vinum qui bibant negantur 117
generare. Thasos duo genera vini diversa facere proditur, quo somnus concilietur, alterum vero quo fugetur. apud eosdem vitis theriaca vocatur, cuius et vinum et uva contra serpentium ictus medetur; libanodes turis odore, ex qua dis prolibant. e diverso aspendios damnata ab aris, ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uvam Aegyptus vocat apud se praedulcem quae solvit alvum. est contra Lycia quae solutam firmat. Aegyptus et ecbolada habet abortus facientem. vina in apothecis canis 118
ortu mutantur quaedam posteaque restituuntur sibi. sic et mari navigato, cuius iactatus his quae duraverint tantum vetustatis adicere sentitur, quantum habuerint.

19. (23) Et quoniam religione vita constat, prolibare 119
diis nefastum habetur vina — praeter inputatae — vitis 88
fulmine tactae quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata et quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut superne deciduo inmundiore lapsu aliquo polluta, item Graeca, quoniam aquam habeant. vitis ipsa quoque manditur decoctis caulibus summis, qui et condiuntur in aceto ac muria.

(24) Verum et de apparatu vini dixisse conveniat, cum 120
Graeci privatim ea praecepta condiderint artemque fecerint, sicut Euphronius et Aristomachus et Commiades et Hicesius.

Africa gypso mitigat asperitatem nec non aliquibus partibus sui calce. Graecia argilla aut marmore aut sale

---

3 Thasios *edd. ante Hard.* *propter* apud eosdem (*v.* 5). *an* apud quosdam? *cfr. Pall. Rut. III 28.* 4 unum quo *edd. ante Sill.* *cfr. VII 49. Noltenius p. 22.* 6 libanodes *ego.* -adeos **d** *edd. ante Barb.* -adeor *r.* -aneos *Barb.* -anios *ed. Gel.* -adios *Ianus.* 7 ab aris **d** *Sill.* auaris *r.* aris *Gel.* a feris *edd. ante Gel.* 10 lycia **d**(**D**?) *Sill.* licia **c.** lyciam **a.** in Lycia *v.* | solutam *v.* -ta *ll.* 11 abortus **d** *cod. Gel.* -tuus $\mathbf{D}^1$**c.** -tiuos $\mathbf{D}^2$**a** *edd. ante Gel.* | faciente **D.** -ta **c.** 13 mari nauigato *ll. Gel. Sill.* -ris -gio *edd. ante Gel.* -ri -gatio *Hard.* 19 profluxerit *v.* prol- *ll.* | deciduo *v.* ciduo *ll.* | immundo **d.** 25 euphonius **a.** 27 cypso **d.** cyppo **c.**

aut mari lenitatem excitat, Italiae pars aliqua crapulana pice, ac resina condire musta vulgare ei est provinciisque finitimis. nonnusquam prioris vini faece acetove condiunt.
121 nec non et ex ipso musto fiunt medicamina. decoquitur ut dulcescat portione virium, nec durare ultra annuum spatium tale proditur. quibusdam in locis decocunt ad sapas musta infusisque his ferociam frangunt. et in hoc tamen genere et in omni alio subministrant vasa ipsa con-
16,52 dimentis picis, cuius faciendae ratio proximo dicetur volumine.

122 **20.** (25) Arborum suco manantium picem resinamque aliae ortae in oriente, aliae in Europa ferunt. quae interest Asia utrimque quasdam habet. in oriente optimam tenuissimamque terebinthi fundunt, dein lentisci, quam et mastichen vocant, postea cupressi, acerrimam sapore, liquidam omnes et tantum resinam, crassiorem vero et ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti, Iudaea callosior et terebinthina quoque
123 odoratior, Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes, est autem melleo colore, carnosa. Colophonia praeter ceteras fulva, si teratur, alba fit, gravior odore. ob id non utuntur ea unguentarii. in Asia quae fit e picea, admodum candida, psag*da*s vocatur. resina omnis dissolvitur oleo — quidam et creta figulinarum hoc fieri arbitrantur —, pudetque confiteri maximum iam honorem eius esse in evellendis virorum corpori pilis.

124 Ratio autem condiendi musta in primo fervore, qui

---

1 crapulana **d** *Detl. cfr. § 124.* erap- **D.** rabu- *rv.* radu- *ed. Bas.* 3 non nusquae **c.** non usque **a.** 6 quibusdam **dT.** quibus **Dc.** aliquibus **a***v.* | in *om.* **c.** 7 his $\mathbf{D^2d}$ *ed. Bas.* iis $\mathbf{D^1c}$ *edd. ante Bas.* eius **a.** 12 ortae **a**(*?*)*v.* certae $\mathbf{c^2}$. -te $\mathbf{c^1}$. arta $\mathbf{D^1}$. asta $\mathbf{D^2dT}$. 13 asiae **Dcd.** 14 deinde **a***v.* 15 mastichen *Pint. ed. Lugd. cfr. XII 72.* -chem $\mathbf{d^2}$ *ed. Gel.* -cen **c.** -cem *r edd. ante Gel.* machem $\mathbf{d^1}$. | acerrima **a.** 15. 16 liquida **a.** 16 tantum **a***v.* -ta *r.* | resina **a.** 20 est **d***v. om. r.* 23 e pice **d.** a picea $\mathbf{a^1}$. | psagdas *Detl. coll. Athen. XV p. 690*^{e}. spagas *ll. edd. Gel.* -gos *edd. ante Barb.* spargos *codd. Barb. ed. Bas.* -gas *ed. Verc.* epargos *vel* psegas *coni. Barb.* 24 figulinarum *Ianus.* fuligin- **a.** figlin- *rv. cfr. XV 60 extr.* 27 *post* musta in *deficit* **c.**

novem diebus cum plurimum peragitur, adspersu picis, ut odor vino contingat et saporis quaedam acumina. vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinae excitarique lenitatem, e diverso crapula compesci feritatem nimiam frangique virus aut, ubi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriae maxime Circumpadanisque mustis [crapulae] uti- 125
litas discernitur hoc modo: pugnacibus mustis crapulae plus inditur, lenibus parcius. sunt qui et utroque condiri velint, nec non aliqua est musti piceae natura vitiumque musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calamitate deperit sapor vappaeque accipit nomen probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus. aceti enim nequitiae inest virtus magnos ad usus et sine quis mitior vita degi non possit. cetero vinorum medicaminis tanta 126
cura est ut cinere apud quosdam ceu gypso alibi et quibus 120 sq.
diximus modis instaurentur. sed cinerem e vitis sarmentis aut quercu praeferunt. quin et marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent servarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte solstitio et aquilone flante hauriri, vel, si circa vindemiam hauriatur, decoqui. pix in Italia 127
ad vasa vino condendo maxime probatur Bruttia. fit e piceae resina, in Hispania autem e pinastris minime laudata. est enim resina harum amara et arida et gravi odore. differentiam rationemque faciendi proximo volu- 16, 38 sqq.
mine demonstrabimus inter arbores feras. vitia praeter

---

2 acumine **a**. 4 crapulam **a**. 6 crapulae *om.* **D** *edd. ante Hard.* 8 qui *v.* que $\mathbf{D}^1$. quae $\mathbf{D}^2$**d**. *om.* **a**. | et *ego.* ex **Da**^{2}**d** *ed. Gel.* et ex *edd. ante Gel.* | nitro quoque *codd. Barb.* 9 aliqua est *Url. vind. n. 240.* alia quae est **Da** *edd. ante Barb. Hard.* alia quae **dT** *ed. Verc.* alia aeque *Barb. ed. Bas.* | musti picea *Url. l. l.* mulsi (mulci **D**) pice et **Da**. simul et pice et **dT**. musti pice et *Hard.* multiplici *Barb.* multa pice *edd. ante Barb.* 11 deperit *Gel.* defe- **D**. dese- **d**. deferuit **a**. cum deferbuit, deperit *edd. ante Gel.* | uappaeque **d***v*. -pae *r*. 12 aceti **a** *ed. Verc.* -tis *r edd. vett.* 13 magna **a**. | quis *om.* **a**. 20 certe circa **d**. 21 brutia **a** *edd. ante Sill.* 22 piceae *edd. Gel.* -ea *ll. edd. ante Gel.* | pinastris **T** *ed. Gel.* pima- **d**. picina- **D**. pici nostris **a**. piceastris *edd. ante Gel.* 23 resina harum **d***v*. -nearum **D**. -narum **a**. | arida *v.* auida *ll.* 25 feraces **a**.

supra dicta acor aut fumidum virus, picis autem adustio. experimentum vero, si fragmenta subluceant ac sub dente
128 lentescant acore iucundo. Asia picem Idaeam maxime probat, Graecia Piericam, Vergilius Naryciam. diligentiores admiscent nigram mastichen, quae in Ponto bitumini similis gignitur, et iris radicem oleumque. nam ceram accipientibus vasis compertum vina acescere. sed transferre in ea vasa in quibus acetum fuerit utilius quam in
129 ea in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina concinnari — hoc enim utitur verbo — cineris lixivi cum defruto cocti parte quadragesima *in* culleum, vel salis sesquilibra, interim et tuso marmore. facit et sulpuris
130 mentionem, resinae vero in novissimis. super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortivum appellat, nos intellegimus novissime expressum. et addi scimus tinguendi gratia colores, ut pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. tot veneficiis placere cogitur, et miramur noxium esse. in vitium inclinantis experimentum est lamnae plumbeae mutatus in eo colos.

131 (26) Proprium autem inter liquores vino mucescere aut in acetum verti, exstantque medicinae volumina. faex vini siccata recipit ignes ac sine alimento per sese flagrat. cinis eius nitri naturam habet easdemque vires, hoc amplius quod pinguior sentitur.

132 **21.** (27) Magna et collecto iam vino differentia in

---

3 *an* iniucundo? *cfr. XII 43 (p. 290, 6).* | idaeam **dT***Gel.* idacam **D**. indicam **a** *edd. ante Gel.* Idicam *Barb. ed. Verc.* 5 mastichen *ed. Lugd.* -em *ed. Gel.* -icen **Da**. -icem **d** *edd. ante Gel. cfr. § 135.* | bituminis **Dd** *edd. ante Ianum.* 6 iris *v.* iri **Da**. irim **d**. 7 compertum est *v.* 11 quadragesima *Barb. e Catone 23.* quadringentesima *ll. edd. ante Barb.* | in culleum *codd. Hard. cfr. Cato l. l.* culleum *ll.* pulegii *edd. ante Hard.* 14 tortiuum **d** *ed. Bas.* -inum *r edd. ante Bas.* 15. 16 addi scimus *ego nov. luc. p. 29.* addiscimus *ll.* adiicimus *codd.(?) Hard.* adiici mustis *edd. ante Hard.* 17 fieri tot **d***v.* -rit ut **D**^{1}. -ret ut *r.* | veneficiis *v.* ben- *ll.* | cogatur **a**. 18 noxium *ed. Gel.* -iam *ll.* -ia *edd. ante Gel.* 19 lamnae **M**. -na **Dd**. lamina **a**. -inae *v.* | plumbea **a**. 21 faex **M**. fex **d**. taex **D**. tam ex **a**. et faex (*vel* fex) *edd. ante Sill.* 22 sese **M**(**D**?). se *rv.* 24 quo *edd. ante Sill.*

caelo. circa Alpes ligneis vasis condunt tectis circulisque cingunt atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcent. rarum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetere glaciatae moles, prodigii modo, quoniam vini natura non gelascit. alias ad frigus stupet tantum. mitiores plagae 133 doliis condunt infodiuntque terrae tota aut ad portionem situs. ita caelum prohibent, alibi vero inpositis tectis arcent, traduntque et haec praecepta: latus cellae vinariae aut certe fenestras obverti in aquilonem oportere vel utique in exortum aequinoctialem. sterculinia et arborum radices procul abesse omniaque odoris evitandi facillimo in vina transitu, ficos utique et caprificos; doliis etiam 134 intervalla dari, ne inter sese vitia serpant contagione vini semper ocissima. quin et figuras referre; ventriosa ac patula minus utilia. picari oportere protinus a canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa, dein cinere e sarmentis aspergi vel argilla, abstersa murra suffiri ipsasque saepius cellas. inbecilla vina demissis in terram doliis servanda, valida expositis. numquam inplenda, et quod 135 supersit passo aut defruto perunguendum admixto croco, pistave iri cum sapa. sic opercula doliorum medicanda addita mastiche aut pice Bruttia. aperiri vetant nisi sereno die, austro flante, luna plena. flos vini candidus 136

---

1 cella *edd. ante Sill.* | ligneis **M** *d v.* licin- **D**^{1}. ilicin- **D**^{2}. liniceis **a.** | tectis circulisque *Felsius p. 30.* tectisque **M.** circulisque *rv.* 2 gignunt **M.** 2. 3 arcent rarum **M** *d* (**D** *?*). arcendarum **a.** arcent. Mirum *v.* 3 staterae **a.** 5 stupet **M.** -ens *rv.* 6 terrae **M D** *d v.* tepre **a**^{1}. tepore **a**^{2}. 7 sinus **M** *Detl.* | ita *ego luc. p. 126.* item **M** *r v.* | prohibent **M.** praebent *rv.* | a libero **M.** a Libero, alibi vero *M. Hertzius* (*cfr. luc. p. 128 n. 68*). 8 arcent **M** *d v.* argeni **D.** ardent **a.** | traduntque **M.** -nturque *rv.* 9. 10 utique **M** *ed. Gel.* usque *r edd. ante Gel.* 10 sterculina **M.** sterquilinia *d v.* 13 ne **M** *d v.* nec *r.* 14 uentriosa **M.** -ruosa *r Hard.* -rosa *edd. ante Hard.* 18 cellas *d v.* stellas **M.** *om. r.* | inue cella **M.** | demittis **M.** 19 ualida *om.* **M.** 21 pistave iri *Felsius p. 34 n. 1. cfr. nov. luc. p. 93.* peitaueri (*vel* putancri) **M.** pisaue iri **d.** pisa uerri **D.** pisa u&ri **a.** pice (pisa *Sill.*) veteri *v.* 22 mastiche **M** *ed. Gel.* -ce *r* (**D** *?*) *edd. ante Gel.* | bruttia **D a** *Sill.* brutia **M.** bruma *d v.* | aperiri **M** *v.* -ire *r.* 23 austro **M.** uetant austro *rv.* | luna **M.** lunaue *rv. cfr. luc. p. 34.*

probatur. rubens triste signum est, si non is vini colos sit, item vasa incalescentia operculave sudantia. quod celeriter florere coeperit odoremque trahere non fore diutinum. ipsa quoque defruta ac sapa, cum sit caelum sine luna, hoc est in sideris eius coitu, neque alio die coqui debent, praeterea plumbeis vasis, non aereis, nucibusque iuglandibus additis; eas enim fumum excipere. Campaniae nobilissima exposita sub diu in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.

137 **22.** (28) Ac si quis diligentius reputet, in nulla parte operosior vita est — ceu non saluberrimum ad potus aquae liquorem natura dederit, quo cetera omnia animalia utuntur; at nos vinum bibere et iumenta cogimus — tantoque opere, tanto labore et inpendio praestat quod hominis mentem mutet ac furorem gignat, milibus scelerum ob id editis, tanta dulcedine ut magna pars non aliud
138 vitae praemium intellegat. quin immo, ut plus capiamus, sacco frangimus vires, et alia inritamenta excogitantur ac bibendi causa etiam venena concipiuntur, aliis cicutam praesumentibus ut bibere mors cogat, aliis pumicis farinam
139 et quae referendo pudet docere. cautissimos ex iis in balineis coqui videmus exanimesque efferri, iam vero alios lectum exspectare non posse, immo vero nec tunicam, nudosque ibi protinus et anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac plena infundere, ut statim vomant rursusque hauriant, idque iterum tertiumque, tamquam ad perdenda vina geniti, et tamquam effundi
140 illa non possint nisi per corpus humanum. huc pertinent

---

8 diu **Md**(**D**?). diuo **a** *edd. ante Gel. Sill.* dio *ed. Gel.* 11 potum **a** *edd. ante Sill.* 12 animalia **M**. -antia *rv.* 14 praestat **M**. constat *rv.* 15. 16 scelerum **MD**^{1}**adv**. ob id scelera **D**^{2}. 16 ob id editis **M**. ubi deditis **d**. -iti **D**. -istis **a**. huic deditis *v.* 19 concipiuntur **MD**^{2} *Sill. cum Pint.* conscip- **d**. conspic- *r.* confic- *v.* 21 in **M**. immo *r. om. v.* 22 uidimus **M**. 24 nudosque **Md** *edd. ante Gel.* nodos **D**. nudus **a**. nudos *edd. Gel.* | et **M** *edd. ante Gel. om. r edd. Gel.* 25 plena **M**. plane **d**. plene *rv.* 27 tamquam — geniti et *om.* **M**. 28 huc *ed. Gel. cfr. X 131.* hoc **MD**. ad hoc **ad** *Hard.* ad haec *edd. ante Gel.*

peregrinae exercitationes et volutatio in caeno ac pectorosa cervicis repandae ostentatio. per omnia haec praedicatur sitis quaeri. iam vero quae in bibendo certamina, quae vasa adulteriis caelata, tamquam per se parum doceat libidines temulentia! ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam praemio invitatur ebrietas et, si dis placet, emitur. alius ut quantum biberit tantum edit, pretium vinolentiae lege accipit, alius quantum alea quaesierit tantum bibit. tunc avidi matronam oculi licentur, graves produnt marito, 141 tunc animi secreta proferuntur. alii testamenta sua nuncupant, alii mortifera elocuntur rediturasque per iugulum voces non continent — quam multis ita interemptis! — vulgoque veritas iam attributa vino est. interea, ut optime cedat, solem orientem non vident ac minus diu vivunt. hinc pallor et genae pendulae, oculorum ulcera, tremulae 142 manus effundentes plena vasa, quae sit poena praesens, furiales somni et inquies nocturna praemiumque summum ebrietatis libido portentosa ac iucundum nefas. postero die ex ore halitus cadi ac rerum omnium oblivio morsque memoriae. rapere se ita vitam praedicant, cum priorem diem cotidie perdant, illi vero et venientem. Tiberio 143 Claudio principe ante hos annos XL institutum ut ieiuni biberent potius, vinum antecederet cibos, externis et hoc artibus ac medicorum placitis novitate semper aliqua sese commendantium. gloriam hac virtute Parthi quaerunt, 144 famam apud Graecos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Novellius Torquatus Mediolanensis, ad proconsulatum

---

2 repandae **MD***v*. -di **a**. nefande **d**. 7 et edat **T**. edat et *edd. ante Hard.* edat *Hard.* 8 quantum — bibit *rv*. ut quantum biberit tantum **M**. 9 inlicentur **M**. licenter **d**. | maritum **MD²**. 11 mortifera elocuntur *coni. Sill.* -re loc- (loqu- **Dd**) **MDd**. -ra loqu- **av**. 14 uiuunt **M** *edd. ante Brot.* (uiuent *Dal.*) bibunt *r Brot.* 16 et quae *v*. 17 praeumquam **M**. 18 postera **adv**. (-tea *ed. Ven.*). 19 rerum **MD²dT**. ferrum **D¹**. fere rerum **av**. | morsque **Mv**. moxque *r*. 20 parere **M**. 23 potius uinum **M**. potusque uini *rv*. *dist. Ianus ann. phil. 1866 p. 697.* 24 semper **MD²**. *om. rv*. 27 torquatus **Mr** *edd. Gel.* Tricongius *edd. ante Gel.* | consulatum **M**. *cfr. Mommsenus de iure publ. Rom. II 1 p. 222 n. 2.*

usque praeturae honoribus gestis, tribus congiis — unde et cognomen illi fuit — epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Tiberio principe, in senecta iam severo atque etiam saevo alias. et ipsi iuventa ad merum pronior
145 fuerat, eaque commendatione credidere L. Pisonem urbis curae ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. nec alio magis Drusus Caesar regenerasse patrem Tiberium
146 ferebatur. Torquato rara gloria, quando et haec ars suis legibus constat, non labasse sermone, non levatum vomitione nec alia corporis parte, dum biberet, matutinas obisse *sine* iniuria vigilias, plurimum hausisse uno potu, plurimum praeterea aliis minoribus addidisse, optima fide non respirasse in hauriendo neque exspuisse nihilque ad elidendum in pavimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito
147 legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. F. binos congios simul haurire solitum ipsi obicit, Marcoque Agrippae a temulento scyphum inpactum. etenim haec sunt ebrietatis opera. sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio.
148 is enim ante eum avidissime adprehenderat hanc palmam edito etiam volumine de sua ebrietate, quo patrocinari sibi ausus adprobavit plane, ut equidem arbitror, quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. exiguo tempore ante proelium Actiacum id volumen evomuit, quo facile intellegatur ebrius iam sanguine civium et tanto magis eum sitiens. namque et haec necessitas vitium

---

1 praeturae **M**. -ra **d**. e pr- *rv*. 3 senecta **M**d^2*v*. -to d^1. senata D^1. -tu D^2. -tum **a**. 4 aequeue **a**. | saeuo alias **a** *ed. Gel.* -lia **M**D^1. saeuola D^2. scaeuola **d** *in ras.* alias saevo *edd. ante Gel.* | et ipsi **M**. sed ipsi **d**. sed ipsa *rv*. | *dist. ego*. 5 urbis **M**. urbis romae *rv*. 6 delectum **d***v*. dil- **M***r*. 9 referebatur **M**. 11 alia **M**. alta *r*. altera *v*. | uiueret **M**. 11. 12 sine iniuria *Detl. ann. phil. 1858 p. 664*. iniuria **M**. *om. rv*. in curia *Moneus*. 12 plurimum — potu *om.* **M**. 13 propterea **D**. *om.* **a**. 15 sonum **M** *Beroaldus*. somnum *r ed. Ven.* summum *Barb*. 16 ciceroni **a** *Hard*. 18 agrippa **M**. *om.* **a**. | a *om.* **M**. | ad enim **M**. 20 patria sua **a**. 21 inter eum **M**. | palmam *rv*. primam **M**.

comitatur ut bibendi consuetudo augeat aviditatem, scitumque est Scytharum legati, quanto plus biberint tanto magis sitire Parthos.

(29) Est et occidentis populis sua ebrietas fruge ma- 149
dida, pluribus modis per Gallias Hispaniasque, nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi potus similes excogitavit, nullaque in parte mundi cessat ebrietas, meros quippe hauriunt tales sucos nec diluendo ut vina mitigant. at Hercules illic tellus fruges parere videbatur. heu mira vitiorum sollertia! inventum est quemadmodum aquae quoque inebriarent.

Duo sunt liquores humanis corporibus gratissimi, intus 150
vini, foris olei, arborum e genere ambo praecipui, sed olei necessarius. nec segniter in eo vita elaboravit. quanto tamen in potu ingeniosior fuerit, apparebit ad bibendum generibus centum octoginta quinque, si species vero aestimentur, paene duplici numero excogitatis tantoque paucioribus olei, de quo sequenti volumine dicemus.

---

4 frugi D^2. 6 aliis sed *rv.* aliud **M**. 7 et fruge **d**. 9 diluenda **M**. 10 parare D^2 *Detl.* 12 aquae **M**. -ua *rv.* | inebriaret *v.* 16 fuerit **M**D^2. *om. rv.* 17 centum octoginta (nonag- **a***v*) quinque **Ma***v*. CLXXX **DdT**. 19 in sequenti **a***v*.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XV.

1 **1.** (1) Oleam Theophrastus e celeberrimis Graecorum auctoribus urbis Romae anno circiter CCCCXL negavit nisi intra XXXX passuum ab mari nasci, Fenestella vero omnino non fuisse in Italia Hispaniaque aut Africa Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXIII, quae nunc pervenit trans Alpes quoque et in Gallias Hi-
2 spaniasque medias. urbis quidem anno DV Appio Claudio Caeci nepote L. Iunio cos. olei librae duodenae *den*is assibus veniere, et mox anno DCLXXX M. Seius L. F. aedilis curulis olei denas libras singulis assibus praestitit
3 populo Romano per totum annum. minus ea miretur qui sciat post annos XXII Cn. Pompeio III cos. oleum provinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis culturam agrorum docendam arbitratus vitam negavit oleae satorem fructum ex ea percepisse quemquam. tam tarda tunc res erat. at nunc etiam in plantariis ferunt, translatarumque altero anno decerpuntur bacae. (2) Fabianus negat provenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis.

4 Genera earum tria dixit Vergilius, orchites et radios et posias, nec desiderare rastros aut falces ullamve curam. sine dubio et in his solum maxime caelumque refert.

---

7 hispaniaque aut **MdT** *Sill.* -nia aut **D**^{2}. -niaque **ac**. -nia quae **D**^{1}. -nia atque *v.* 8 CLXXIII **MdT** *Brot.* CLXXXIII *r edd. ante Brot.* 10 anno *om.* **M**. 11 duodenae denis *ego luc. p. 132. nov. luc. p. 64 n. 24.* duodenae **Mad***v*. due dene **D**^{1}. duae denae **c**. duae denis **D**^{2}. 15 pompeio **Md**. -ei *rv.* | III *Pighius ann. III 410. Hard.* ter **M**. IIII *r edd. ante Hard.* 16 culturam **M**. -tum *rv.* 18 ea *om.* **M**. 21 oleam — calidissimis *om.* **M**. 22 orcites **M**. orchades **D**^{2}. 23 posias **MD**^{1}**acd** *edd. vett. Sill.* pausias **D**^{2} *ed. Verc. cfr. § 13.*

verumtamen et tondentur, cum et vites, atque etiam interradi gaudent. consequens earum vindemia est, arsque vel maior olei musta temperandi. ex eadem quippe oliva differunt suci. primum omnium cruda atque nondum inchoatae maturitatis. hoc sapore praestantissimum. quin et ex eo prima unda preli lautissima ac deinde per deminutiones, sive in sportis prematur, sive, ut nuper inventum est, exilibus regulis pede incluso. quanto maturior baca, tanto pinguior sucus minusque gratus. optima autem aetas ad decerpendum inter copiam bonitatemque incipiente baca nigrescere, cum vocant druppas, Graeci vero drypetidas. cetero distat, maturitas illa in torcularibus fiat an ramis, rigua fuerit arbor an suo tantum baca suco nihilque aliud quam rores caeli biberit.

2. (3) Vetustas oleo taedium adfert, non item ut vino, plurimumque aetatis annuo est, provida, si libeat intellegere, natura, quippe temulentiae nascentibus vinis uti necesse non est, quin immo invitat ad servandum blanda inveterati caries, oleo noluit parci fecitque ea necessitate promiscuum et vulgo. principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia e toto orbe, maxime agro Venafrano eiusque parte quae Licinianum fundit oleum, unde et Liciniae gloria praecipua olivae. unguenta hanc palmam dedere accommodato ipsis odore, dedit et palatum delicatiore sententia. de cetero bacas Liciniae nulla avis adpetit. relicum certamen inter Histriae terram et Baeticae par est. cetero fere vicina bonitas provinciis excepto Africae frugi-

---

3 olei **MDcd** *Hard.* oleo **a**. oleo quam *edd. ante Bas.* oleum quam *ed. Bas.* 4 cruda **Mr** *edd. ante Lugd.* (*Detl.*). e cruda *ed. Lugd. cfr. luc. p. 38.* 5 hoc **Mr** *ed. Gel.* haec *edd. ante Gel.* habet *Detl.* 6 lautissima **M**. laudat- *rv. cfr. VIII 183. 195. XIII 3.* 11 cum **MacdT**. qum D^1. quam D^2 *Sill.* nostri *v.* 11. 12 drypetidas *cod. Chiff. Sill.* -editas **Dac**. dyspectitas d. petiadas **M**. drypetas *v.* 12 distat *ego nov. luc. p. 49 sqq.* distat u **M**. distat (-ant **Dac**) an *rv.* 13 an suo **Mdv**. hanc suo *r.* 16 anno **M**. 21 Italia e *Moneus.* -iae **Md**(**Dc***?*). -ia a*v.* | uenafrano **Mv**. ueaf- **Dcd**. af- **a**. 24 odorem **a**. | delicatiorem **a**. 26 par est **M**(**Dc***?*)*v*. pars est **d**. parem **a**. 27 ceterum **a**. | fere **M**. fert *r*. cetero fere *om. edd. ante Ianum.*

fero solo. Cereri totum natura concessit, oleum ac vinum non invidit tantum satisque gloriae in messibus fecit. reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitae numero-
10 siorem esse docebimus.

9 **3.** Oliva constat nucleo, oleo, carne, amurca. sanies haec est eius amara. fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. suus quidem olivae sucus oleum est, idque praecipue ex inmaturis intellegitur, sicut de omphacio do-
12, 130 cuimus. augetur oleum ab arcturi exortu in a. d. XVI kal. Oct., postea nuclei increscunt et caro. *t*um si etiam copiosi imbres accessere, vitiatur oleum in amurcam. huius color olivam cogit nigrescere, ideoque incipiente nigritia
10 minimum amurcae, ante eam nihil. et error hominum falsus existimantium maturitatis initium quod est vitii proximum, deinde quod oleum crescere olivae carne arbitran-*t*ur, cum sucus omnis in corpus abeat lignumque intus grandescat. ergo tum maxime rigantur. quod ubi cura multisve imbribus accidit, oleum absumitur nisi consecuta serenitate quae corpus extenuet. omnino enim, ut Theophrasto placet, et olei causa calor est, quare in torcu-
11 laribus etiam ac cellis multo igni quaeritur. tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter inpendium decerpendi exspectatur ut decidant olivae. qui medium temperamentum in hoc servant perticis decutiunt cum iniuria arborum

---

1 cereri **M** *edd. Gel.* -ris **a**. ceteri *r*. -ris *edd. ante Gel.* | totum **M**. totum id *rv*. 3 plena erroris **d** *Ianus*. erro **M**. | vitae *om*. **M**. 4 docuimus *Ianus coll. V 3 sqq.* edomus **M**. 5 oliua constat **M**. -uae (-ue **Dc**) -stant *rv*. 8 intellegitur **M**. -imus *rv*. | de **d***v*. *om*. **M***r*. 9 ab **M** *edd. ante Hard.* ad *r Hard*. | exortu *edd. ante Hard.* -tum **M***r Hard*. | in a. d. **M** *cod. Chiff.* (**Dc***?*) ///ad **d**. ad **a** *edd. ante Gel.* a. d. *Hard. om. ed. Gel.* 10 tum *ego luc. p. 128.* cum **M***rv*. | si etiam **M**. sitienti **d***v*. siti et **a**. siciet **Dc**. 11 copiosi imbres *ego l. l.* copiosiores **M**. imbres copiosi *rv. cfr. Theophr. c. pl. I 19, 3.* 15. 16 arbitrantur *v*. -amur *ll. Sill.* 18 multisue **cT** *Brot. cum Pint.* -ti (-tis **d**) siue **Dd**. multa siue **a***v*. 20 et *om*. **dT**. est *v*. | calor est **dT**. -ores **Dc**. -or **a***v*. | in **ac**. et in **Dd***v*. 21 ac $\mathbf{D}^2$. a $\mathbf{D}^1$**cd**. in **a** *Barb.* (in macellis *edd. ante Barb.*). *cfr. Cato 65. Colum. I 6, 18.* 23 decidant $\mathbf{D}^2$. -at *rv*. | oliuae **Dd**. -ue **c**. -ua **a***v*.

sequentisque anni damno. quippe olivantibus lex antiquissima fuit: oleam ne stringito neve verberato. 12
qui cautissime agunt harundine levi ictu nec adversos percutiunt ramos. sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus, nec minus si exspectetur ut cadant, haerendo enim ultra suum tempus absumunt venientibus alimentum et detinent locum. argumentum est quod nisi ante favonium collectae novas vires resumunt et difficilius cadunt.

(4) Primae ergo ab autumno colliguntur vitio operae, 13
non naturae, posia cui plurimum carnis, mox orchites cui olei, post radius. has enim ocissime occupatas, quia sunt tenerrimae, amurca cogit decidere. differuntur vero etiam in Martium mensem callosae, contra umorem pugnaces ob idque minimae, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante favonii adflatum nigrescentes, hoc est a. d. VI id. Feb. tunc arbitrantur eas matu- 14
rescere, et quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio pravitati videtur, feruntque frigore austeritatem fieri, sicut copiam maturitate, cum sit illa bonitas non temporis, sed generis tarde putrescentium in amurcam. similis error collectam servandi in tabulatis nec prius quam sudet premendi, cum omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. amurcae mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. omnino invictus error et publicus 15

---

2 siringito D^1c. instrin- D^2. 3 harundine a*v*. -nem *r*. 5 si// a*v*. sic *r*. | cadant *ego*. -at *ll.v*. 7 et D^2*v*. ut *r Sill*. 10 primae *ego nov. luc. p. 21*. -ma *ll. edd. Gel*. -mum *edd. ante Gel*. | colliguntur *ll*. -gitur *v*. | operae *edd. Gel*. -re *ll. edd. ante Gel*. 11 posia **d** (a *in ras.*) *edd. vett. Sill*. -ssia D^1c. -ssea **a**. pausia D^2 *ed. Verc. cfr. § 4*. 12 radius *edd. Gel*. -ios *edd. ante Gel*. -ias *et* regiae D^2. regias *r*. | occupatas **D c d** *Gel*. -pat estas **a**. -pat aestas *edd. ante Gel. Sill*. 13 differentur D^1c. 15 cuminia **D** c. 20 austeritatem **M**. *cfr. luc. p. 102*. sterilitatem *rv*. | maturitate **d** *v*. -tem **M** *r*. 23 hora **a** *edd. ante Gel*. 27 inuictus **M**. -ctu *r*. in vita *v*. | et **M D** c. est **a d** *v*.

tumore olivae crescere oleum existimandi, cum praesertim nec magnitudine copiam olei constare indicio sint quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, ab aliis babbiae, grandissimae alioqui, minimo suco. et in Aegypto carnosissimis olei exiguum, Decapoli vero Syriae perquam parvae, 5
16 nec cappari maiores, carne tamen commendantur. quam ob causam Italicis transmarinae praeferuntur in cibis, cum oleo vincantur, et in ipsa Italia ceteris Picenae et Sidicinae. sale illae privatim condiuntur et ut reliquae amurca sapave, nec non aliquae oleo suo et sine arcessita com- 10
mendatione purae innatant, colymbades. franguntur eaedem herbarumque viridium sapore condiuntur. fiunt et praecoques ferventi aqua perfusae quamlibeat inmaturae. mirumque dulcem sucum olivas bibere et alieno sapore in-
17 fici. purpureae sunt in his, ut uvis, in nigrum colorem 15
transeuntibus posiis. sunt et superbae praeter iam dicta genera. sunt et praedulces, per se tantum siccatae uvisque passis dulciores, admodum rarae in Africa et circa Emeri-
18 tam Lusitaniae. oleum ipsum sale vindicatur a pinguitudinis vitio. cortice oleae conciso odorem accipit. medicatio 20
alias ut vino, palati gratia nulla est, nec tam numerosa differentia. tribus ut plurimum bonitatibus distat. odor in tenui argutior, et is tamen etiam in optimo brevis.
19 **4.** (5) Oleo natura tepefacere corpus et contra algores

---

1 tumor **M**. | existimandi cum **M***r*. -antium *v*. 2 nec **M**. cum *rv*. | magnitudinem **M**. | non constare *v*. 3 maiorinae **M** *ed. Gel*. -na et *r*. -nae et *edd. ante Gel*. | babbiae **M**. bambiae *r edd. ante Barb*. phauliae *Barb. e Theophr. c. pl. VI 8, 5*. 4 *dist. ego luc. p. 37 n. 21*. 6 cappari **M***v*. capari **d**. app- **Dc**. ap- **a**. 9 condiuntur **MD**^{2}*v*. -dantur **d**^{1}. -diantur *r*. | reliquae **Ma***v*. -qua *r*. 10 et sine **MDac** *edd. ante Barb. Sill*. sine **d** *codd. Barb*. | arcessita **Md**(**Dc***?*) *Brot*. accersita *codd. Barb*. arte sita **a**. arte sua *edd. ante Barb*. 11 columbades **M**. 12. 13 praecoques **M**. *cfr. nov. luc. p. 54*. -oces *rv*. 13 quamlibeat **M**. -bet *rv*. 15 in is ut **M**. et in his ut **Dcd** *edd. Gel*. et his ut **a** *Barb*. et in iis et in *edd. ante Bas*. 16 posiis **D**^{1}**cdT** *Sill*. possis **M**. pausiis **D**^{2}. posiae **a** *edd. vett*. pausiae *ed. Verc. cfr. § 4*. 20 medicatio **Dacd** *edd. ante Barb. Sill*. -itatio **M**. -icati *Barb*. 21 alias *Barb*. -ia **M***r edd. ante Barb. Sill*. 23 optimo **Md** *edd. Gel*. -me **Dc**. -ma **a** *edd. ante Gel*.

munire, eidem fervores capitis refrigerare. usum eius ad luxuriam vertere Graeci vitiorum omnium genitores in gymnasiis publicando. notum est magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. oleae honorem Romana maiestas magnum perhibuit turmas equitum idibus Iuliis ex ea coronando, item minoribus triumphis ovantes. Athenae quoque victores olea coronant, Graecia oleastro Olympiae.

5. (6) Nunc dicentur Catonis placita de olivis. in concalido et pingui solo radium maiorem, Sallentinam, orchitem, posiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet adicitque singulari prudentia: quam earum in iis locis optimam esse dicent, in frigido autem et macro Liciniam. pingui enim aut ferventi vitiari eius oleum arboremque ipsa fertilitate consumi, musco praeterea et rubore infestari. spectare oliveta in favonium loco exposito solibus censet, nec alio ullo modo laudat. **6.** condi olivas optime orchites et posias, vel virides in muria vel fractas in lentisco. oleum quam acerbissima oliva optimum fieri. cetero quam primum e terra colligendam, si inquinata sit, lavandam, siccari triduo satis esse. si gelent frigora, quarto die premendam. hanc et sale aspergi. oleum in tabulato minui deteriusque fieri, item in amurca et fracibus — hae sunt carnes et inde faeces —; quare saepius die capulandum, praeterea in conchas et in plumbeas cortinas, aere vitiari. ferventibus omnia ea fieri

---

1. 2 adiunxerim uerteres **M**. 5 perhibuit **M** *cod. Chiff.* (**D**c?) *Sill.* exh- **d T**. praebuit **a** *v*. 7 graecia **M**. -ci *rv*. 10 concalido **M**. cal- *rv*. | sallentinam **M**. salen- *rv*. 11 sergianam **M** *v*. sergregi- **d**. segregi- *r*. | albiteram **M**. 12 *dist. ego*. | in iis **M** *Barb. e Catone 6, 1*. in his **D**^{2}. infimis **D**^{1} *edd. ante Barb*. in finis **c d**^{1}. in fines **a**. in singulis **d**^{2}**T** *ed. Verc. in marg. Sill*. in finitimis *ed. Gel*. 13 dicent *ego coll. Cat. l. l.* dicens **M**. dicunt **a**. dicant *rv*. 14 uitiari eius **M D**^{2}**d**^{2} *in ras. v*. -ari eris **c**. -ari ////is **D**^{1}. -aberis **a**. 15 ipsa **M**. *cfr. nov. luc. p. 52*. -sam *rv*. | musco **M D**^{2}*v*. -co eo **D**^{1}. museo *r*. 15. 16. et rubore **M**. et rob- *r edd. ante Barb*. rubro *Barb. e Catone 6, 2*. 19 factas **M**. frictas *Ianus*. 20 colligenda **M a**. 21 lauanda **a**. 22 salem **M**. 24 *dist. ego*. 25 in *codd. Gel. om.* **M** *r edd. ante Gel*. | concham **M**. | et in **M d**. et *rv*.

clausisque torcularibus et quam minime ventilatis, ideo nec ligna ibi caedi oportere. qua de causa e nucleis ipsarum ignis aptissimus. ex cortinis in labra fundendum, ut fraces et amurca linquantur. ob id crebrius vasa mutanda, fiscinas spongia tergendas, ut quam maxime pura
23 sinceritas constet. postea inventum ut lavarentur utique ferventi aqua, protinus prelo subicerentur solidae — ita enim amurca exprimitur —, mox trapetis fractae premerentur iterum. premi plus quam centenos modios non probant. factus vocatur, quod vero post molam primum expressum est flos. factus tres gemino foro a quaternis hominibus nocte et die premi iustum est.

24 7. (7) Non erat tum ficticium oleum, ideoque arbitror de eo nihil a Catone dictum. nunc eius genera plura, primumque persequemur ea quae ex arboribus fiunt, et inter illas ante omnes ex oleastro. tenue id multoque amarius quam oleae et tantum ad medicamenta utile. simillimum huic est ex chamelaea, frutice saxoso, non altiore
25 palmo, foliis oleastri bacisque. proximum fit e cici, arbore in Aegypto copiosa — alii crotonem, alii sibi, alii sesamon silvestre eam appellant —, ibique — non pridem et in Hispania — repente provenit altitudine oleae, caule ferulaceo, folio vitium, semine uvarum gracilium pallidarumque. nostri eam ricinum vocant a similitudine seminis. coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. at in Aegypto, ubi abundat, sine igni et aqua sale adspersum exprimitur,

---

4 fraces **M** *Barb. e Catone 66, 2.* feces *r.* faeces *edd. ante Barb.* | linquantur **M**. liq- **Dc**. liq- solide **a**. liquentur **d***v*. 10 factuus **M**. fractus **D**^{2}. fructus *edd. ante Barb.* 11 expressum **M**. excessum **d**^{2}**T**. *om. rv.* | fractus **D**^{2}. fruct- *edd. ante Barb.* | tres gemino foro (fero **ac**) **M***r Hard.* tres germini foros *edd. ante Barb.* tergeminos fere *Barb.* 13 ficticium **MdT** *Hard.* tict- **a**. tinctitium **Dc**. factitium *edd. ante Hard.* 18 chamelea **M** *edd. ante Bas.* am- **Dcd**. 19 e *ego.* et **d**. et e **M***rv*. | fici **a**. 20 sibi **MDc**. sybi **dT**. siue **a**. rhibin *edd. ante Bas.* trixin *ed. Bas. cfr. Diosc. IV 161.* sili *Salm. Sill.* cέcελι Κύπριον *Diosc. l. l.* 21 siluestrem **Md** *Detl.* silūrę **a**. *cfr. ind. libri.* | eam *om.* **ad***v*. | appellant *om.* **d**. | *dist. ego.* | et in **M***v*. ex in **a**. ex *r*. 22 repente **M***rv*. sponte *coni. Dal.* 24 vocant *om.* **a**. 26 sine *om.* **Md**^{1}.

cibis foedum, lucernis *ut*ile. amygdalinum, quod aliqui 26
neopum vocant, ex amaris nucibus arefactis et in offam
contusis, adsper*s*is aqua iterumque tusis exprimitur. fit
et lauru admixto drupparum oleo, quidamque e bacis ex-
primunt tantum, alii foliis modo, aliqui folio et cortice
bacarum, nec non styracem addunt aliosque odores. optima
laurus ad id latifolia silvestris nigris bacis. simile est et 27
e myrto nigra, et haec latifolia melior. tunduntur bacae
adspersae calida aqua, mox decoquuntur. alii foliorum
mollissima decoquunt in oleo et exprimunt, alii deiecta
ea in oleum prius sole maturant. eadem ratio et in sativa
myrto, sed praefertur silvestris minore semine, quam qui-
dam oxymyrsinen vocant, alii *ch*amaemyrsine*n*, aliqui acoron
a similitudine. est enim brevis, fruticosa. fit et e citro, 28
cupresso, nucibus iuglandi*bus* quod caryinum vocant, malis,
cedro quod pisselaeon, ex grano quoque Cnidio purgato
semine et tunso, item lentisco. nam cyprinum et e glande
Aegyptia ut fieret odorem causa dictum est. Indi e casta- $^{12}_{109}$ $^{100.}$
neis ac sesima atque oryza facere dicuntur, Ic*h*thyophagi
e piscibus. inopia cogit aliquando luminum causa et e 29
platani bacis fieri aqua et sale maceratis. et oenanthinum
fit; de ipsa oenanthe dictum est in unguentis. gleucino $^{12,}_{132}$
mustum incoquitur vapore lento, ab aliis sine igni circum-

---

1 utile *ed. Bas. cfr. Diosc. l. l. Herod. II 94.* exile **M***r edd. ante Bas. Ianus.* 2 neopum **MD**^{2}**a**d^2 *edd. ante Barb. Ianus.* nopum *r.* netopum *vel* metopium *Barb.* 3 adspersis *ed. Bas.* -su **D**^{2}. -sum (asp- **c**) **M***r edd. ante Bas.* 4 et e **a***v.* 5 corticae **Dc**. -ci **M***Ianus.* 7. 8 et e **M**. e **a***v. om. r.* 9 adspersae **M***v.* -sa *r.* | decoquuntur **M**. -quantur **d**. 13 oxymyrsine **Dcd**. | vocant alii chamaemyrsinen *om.* **MDc**. cham- *v.* camemirsine **d**. camale myrsine **a**. | aliqui **M**^{2} *Hard.* -qua **d**. alii qui *r.* alii *Barb.* quia *edd. ante Barb.* 13. 14 acoron a *Barb. coll. XXV 158.* a corona **Dc**. -nae **M**. corona **a**. -nae **d**. -nae habet *edd. ante Barb.* 14 similitudinem **a** *edd. ante Barb.* 15 iuglandibus *v.* iugulandis **M**. iugl- *r.* | caryinon *v.* -ynum **M**. carsinum *r.* 17 cyprinum **M**. et cyp- **Dac***v.* e cyprino **dT**. | e *om.* **M**. 17. 18 grandaegyptia **M**. 18 ex **a***v. om.* **M**. 19 ac **MDc**. et *rv.* | oryza **Md** *ed. Bas.* oriza **D**^{2} *edd. ante Bas.* cor- *r.* | Ichthyophagi *v.* icthy- **Dc**(*?*). icthyophact **M**. icthiofacie **a**. ictro facie **d**. 20 e *om.* **M**. 22 ut dictum **d***v. dist. Felsius p. 14.*

datis vinaceis diebus XXI bis singulis permixtum, consumiturque mustum oleo. aliqui non sampsuchum tantum admiscent, sed etiam pretiosiora odoramenta. nam in
30 gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis. fit et ex aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio, cinnamomi radice, omnium sucis in oleo maceratis expressisque. sic et rhodinum e rosis, iuncinum e iunco, quod est rosaceo simillimum, item hyoscyamo et lupinis, narcisso. plurimum autem in Aegypto e raphani semine aut gramine herbae quod chortinon vocant, item e sesima et urtica quod
31 cnidinum appellant. e lilio et alibi fit sub diu sole, luna, pruina maceratum. suis herbis componunt inter Cappadociam et Galatiam quod Selgiticum vocant, nervis admodum utile, sicut in Italia Iguvini. e pice fit quod pissinum appellant, cum coquitur, velleribus supra halitum eius expansis atque ita expressis. probatum maxime e Bruttia; est enim pinguissima et resinosissima. color oleo
32 fulvus. sponte nascitur in Syriae maritimis quod elaeomeli vocant. manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. veteri quoque oleo

---

1 XXI **M**. XXII *rv*. 2 aliqui **M***v*. alii qui **a**. alioqui *r*. | sampsuchum *ed. Lugd*. -cum **Dc**(*?*). samsucum **M** *edd. ante Lugd*. iams- **a**. sambu- **d**. 3 nam **DcadT** *Hard*. ni **M**. *an* ut*?* et *edd. ante Hard*. 4. 5 et ex *Ianus*. ex **M**. et *r*. et de *v*. 5 aspalatho *Barb*.(**Dc***?*). -to **d**. asphalato **M**. -alto *edd. ante Barb*. asfalto **a**. | meliloto **ad***v*. melioto **Dc**. metilito **M**. 6 sampucho **M**. samsuco **a** *edd. ante Lugd*. sambuco **d**. 10 herbae **MDac** *edd. ante Barb. Detl*. -ba **d** *Barb*. -bave *Ianus*. 11 chortinon **M** *Barb*. cor- *r edd. ante Barb*. | sesima (**a***?*) *Sill*. sesim **M**. sesamo **d**. sesasamo *r*. sisama *edd. vett*. -mo *ed. Verc*. sesama *ed. Bas*. 12 cnidinum *Barb. Sill. cfr. XXXII 146*. casecinum **M**. neci- **d**. oneti- **a**. enecci- *r*. agrosti- *edd. ante Barb*. cneci- *ed. Gel*. cnedi- *Hard*. 14 selgiticum $\mathbf{M}^2$**dT** *Gel. coll. XXIII 95*. segnit- $\mathbf{M}^1$. seletit- **a**. selt- *r*. seleut- *edd. ante Bas*. seleucinum *ed. Bas*. Selgicum *Sill*. 15 Iguvini *Hard*. iguini **M** *Detl*. eguuini *r*. e gummi *edd. ante Hard*. 16 pissinum **M**(**Dc***?*) *Gel. Hard*. pisi- **ad**T. pici- *edd. ante Hard*. 19 fuluo **M**. | elaeomeli *Barb*. eleo- **c** *edd. vett*. oleo- **M***r*. 21 tenuius **d***v*. taen- **M**. tenuis *r*. | medicis **M***rv*. *an* medicis utile *vel* medici usus (*cfr. XXII 163*)*?*

usus est ad quaedam genera morborum. existimaturque et ebori vindicando a carie utile esse. certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.

8. (8) Super omnia vero celebravit amurcam laudibus 33
Cato. dolia olearia cadosque illa imbui, ne bibant oleum, amurca subigi areas terendis messibus, ut formicae rimaeque absint, quin et lutum parietum ac tectoria et pavimenta horreorum frumenti, vestiaria etiam contra teredines ac noxia animalium amurca aspergi, semina frugum perfundi. morbis quadripedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad ulcera interiora humani quoque oris. lora etiam et coria omnia et calceamina axesque decocta 34
ungui, atque aeramenta contra aeruginem, coloris gratia elegantioris et totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia in quis ficum aridam libeat adservare, aut si folia bacasque in virgis myrti aliudve quod genus simile. postremo ligna macerata amurca nullo fumi taedio ardere. oleam si lambendo capra lingua contigerit depaveritque primo germinatu, sterilescere auctor est M. Varro. et hactenus de olea atque oleo.

9. (9) Reliqui arborum fructus vix specie figurave, 35
non modo saporibus sucisque totiens permixtis atque insitis, enumerari queunt.

10. Grandissimus pineis nucibus altissimeque suspensus. intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturae cura molliter semina conlocandi. harum genus alterum Tarentinae digitis fragili putamine aviumque furto in arbore. et tertium sap- 36
pini e picea sativa, nucleorum cute verius quam putamine

---

1 existimaturque *ego luc. p. 126.* -tur qui **M**. -tur *rv.* 4 amurca **M**. 6 amurcam **dT**. | subigi **Mv**. -ici **ad**. -iici **T**. -iri *r*. 8 uestiaria **M**. -ium $\mathbf{D^1acdv}$. best- $\mathbf{D^2}$. 9 animalium **M**. -ia *rv*. 11 efficace **M**. 13 coloris **M**. -risque *rv. dist. ego. cfr. Cato 98, 2.* 16 in uirgis **Mad** *ed. Gel.* ut ui- *r*. et uirgas *edd. ante Gel.* 17 nullo $\mathbf{D^2T}$. -li $\mathbf{MD^1ac}$. -lius **d**(*?*)*v*. 21 fructuosis **M**. -tuus *Detl.* 24 piceis **M**. 25 toris **Mdv**. oris *r*. 27 terentinae **a** *Hard.* 28. 29 sappini e $\mathbf{MD^2}$. appinie $\mathbf{D^1}$. -iae *r*. apinum *edd. ante Barb.* sapineum e *Barb.* -niae e *ed. Gel.* -neae e *ed. Lugd.* sappiniae *Hard.*

adeo molli ut simul mandatur. quartum pitydia vocant e pinastris, singularis remedii adversus tussim in melle decoctis nucleis. Taurini ravicelos vocant. pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

37 **11.** (10) His proxima amplitudine mala quae vocamus cotonea et Graeci cydonea e Creta insula advecta. incurvatos trahunt ramos prohibentque crescere parentem. plura eorum genera: chrysomela incisuris distincta colore ad aurum inclinato, qui candidior nostratia cognominat, odoris
38 praestantissimi. est et Neapolitanis suus honos. minora ex eodem genere struthea odoratius vibrant, serotino proventu, praecoci vero mustea. strutheis autem cotonea insita suum genus fecere Mulvianum, quae sola ex his vel cruda manduntur, omnia iam et virorum salutatoriis cubiculis inclusa ac simulacris noctium consciis inposita. sunt praeterea parva silvestria, *a* strutheis odoratissima et in saepibus nascentia.

39 (11) Mala appellamus, quamquam diversi generis, Persica et granata, quae in Punicis arboribus novem generum
13, 112 dicta sunt. his acinus sub cortice intus, illis lignum in corpore. nec non et quaedam e piris libralia appellata amplitudinem sibi ponderis nomine adserunt. **12.** sed Persicorum palma duracinis. nationum habent cognomen
40 Gallica et Asiatica. post autumnum maturescunt Asiatica, aestate praecocia, intra XXX annos reperta et primo denariis singula venumdata. supernatia e Sabinis veniunt,

---

1 pitydia **M** *cod. Chiff.* pythidia *r.* pityida *Barb.* -yia *edd. ante Barb.* 2 pinastris **M***v.* -reis *r.* 2. 3 decoctis nucleis **M.** -tos -leos *rv.* 3 rauicelos **M**^{2}. araui- **M**^{1}. aqui- *rv.* 4 Isthmum **d***v.* histaurum **M.** istrum **D**^{2}. sthum **D**^{1}**c.** istum **a.** 6 graece **Md.** | cydonia **a** *Hard.* 9 quae **d**(*?*)*v.* quis *Detl.* | candidiora *v.* | cognominat **M** *Ianus.* -ata *rv.* 11 struthea *ed. Bas.* strutia **Dac.** -tea *edd. ante Bas.* structa **M.** -cia **d.** 13 mului **M.** 14 omnia *om.* **M** *Ianus.* 14. 15 cubiculis **MD**^{2}. -bilis **D**^{1}**cd.** -bilibus **a***v.* 15 ac **M.** *om. rv.* 16 a *Gel.* e **M** *edd. ante Gel. om. r.* | et **M**(**Dc***?*). *om. rv.* 18 diuersa **d T.** -sim *edd. ante Bas.* | generis *om.* **D**^{1}**a d T** *edd. ante Bas.* 24 asiatica **D**^{2}. *om. rv.* 26 uenumdata **d** *Hard.* uenund- *r edd. ante Hard.* | supernatica **c** *Detl.* -ti **a.**

popularia undique. pomum innocuum expetitur aegris, pretiumque iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore, quod miremur, quia non aliud fugacius. longissima namque decerpto bidui mora est cogitque se venumdari.

13. (12) Ingens postea turba prunorum versicolor: 41
[nigra] candida hordearia appellata a comitatu frugis eius; alia eodem colore seriora maioraque, asinina cognominata *a* vilitate. sunt ... ac nigra ac laudatiora cerina atque purpurea, nec non ab externa gente Armeniaca, quae sola et odore commendantur. peculiaris inpudentia est nucibus insitorum quae faciem parentis sucumque adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. et haec autem 42
et Persica et cerina ac silvestria ut uvae cadis condita usque ad alia nascentia aetatem sibi prorogant, reliquorum velocitas cito mitescentium transvolat. nuper in Baetica malina appellari coeperunt malis insita et alia amygdalina amygdalis. his intus in ligno nucleus amygdalae est, nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. in peregrinis 43
arboribus dicta sunt Damascena a Syriae Damasco cogno- 13, 51
minata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quamquam ligno et exiliore carne nec umquam in rugas siccata, quoniam soles sui desunt. simul dici possunt populares eorum myxae, quae et ipsae nunc coeperunt Romae nasci insitae in sorbis.

(13) In totum quidem Persica peregrina etiam Asiae 44
Graeciaeque esse ex nomine ipso apparet, atque e Perside advecta. sed pruna silvestria ubique nasci certum est, quo magis miror huius pomi mentionem a Catone non

---

4 decerptio **D²a.** | uenumdari **d** *Hard.* uenund- **D²** *edd. ante Hard.* -dati *r.* 5 *dist. ego.* | uersicolori **d.** -oria *coni. Sill.* 6 *uncos ego posui.* | candida **a** *Hard.* -icans *r edd. ante Hard. an* candida in is? 8 a *v. om. ll.* | *lacunam ego indicavi.* | et nigra *v.* onychina *Sill. coll. infra § 55 et Colum. XII 10, 2. 3.* | ac *om.* **d.** 10 peculiari **a** *Sill.* | est nucibus **Dc** *ed. Gel.* nucest **d** *edd. ante Gel.* nuc- **a** *Sill.* 13 et *v.* ex *ll.* | 15 velocitas *v.* uoletias **a.** uolentias **Dc.** uiol- **d.** 18 germinatum **Dc.** 21 rugas *ed. Bas.* -ga *ll. edd. ante Bas.* 23 myxae **Dcd** *Beroaldus.* mixtae **a** *ed. Ven.* 24 insita **Dc.** | in *om.* **adv.** 26 e **M.** et **d.** ex *rv.*

habitam, praesertim cum condenda demonstraret quaedam
45 et silvestria. nam Persicae arbores sero et cum difficultate transiere, ut quae in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. falsum est venenata cum cruciatu in Persis gigni et poenarum causa ab regibus translata in Aegyptum terra mitigata. id enim de Persea diligentiores tradunt, quae in totum alia est myxis
46 rubentibus similis nec extra orientem nasci voluit. eam quoque eruditiores negaverunt ex Perside propter supplicia translatam, sed a Perseo Memphi satam, et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse in honorem atavi sui. semper autem folia habet et pomo subnascentibus aliis. sed pruna quoque omnia post Catonem coepisse manifestum erit.

47 **14.** (14) Malorum plura sunt genera. de citreis cum
13, 103 sua arbore diximus, Medica autem Graeci vocant patriae nomine. aeque peregrina sunt zizipha et tubures, quae et ipsa non pridem venere in Italiam, haec ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem vidimus, primus utraque attulit divi Augusti novissimis temporibus in castris sata, bacis similiora quam malis, sed aggeribus praecipue decora, quoniam et in tecta iam silvae scandunt. tuburum
48 duo genera: candidum et a colore syricum dictum. paene peregrina sunt in uno Italiae agro Veroniensi nascentia quae lanata appellantur. lanugo ea obducit, strutheis quidem Persicisque plurima, his tamen peculiare nomen dedit nulla alia commendatione insignibus.

---

1 condenda — 2 cum *om.* **M**. 3 transiere **M***v*. -ire *r*. | primum **D**^{2} *in ras.* **a** *d v*. -us **M**. frimum **c**. 4 earum **D** *c d v*. nili earum **M**. ///iearum **a**. *an* insularum? 5 cruciata **M**. -to **D** *c*. | in persis **D**^{2}*v*. uim persis **M**. in (im **d**) pressis *r*. 10 tralata **M**. | sada **M**^{1}. siada **M**^{2}. 14 est erit **a**^{1}. est *d v*. 15 de citreis **a** *d v*. dici- **D**^{2}. de ceteris **M**. dicitur eis **D**^{1} *c*. 17 zizipa **M** *d*. | tubures **M**. -beres *r v*. 20 itaque **M**. 21 ageribus **D**^{1} *c*. generibus **a**. | praecipue **M***v*. -ua *r Sill.* 22 et *om.* **M**. | tuburum **M a** (**D** *c*?). -berum **d** *v*. 23 syricum *coni. Dal. Hard. cfr. § 51. XXXV 30. 40.* sericum **M** *r edd. ante Hard.* cerinum *coni. Pint.* 25 struthis **M**. 26 persicis quae **M**. | plurima his **D**^{2} **d** *Gel.* -ma iis **M**. -ma is **D**^{1} *c*. -ma /// **a**. -mis *edd. ante Gel.* 27 insignis **a**.

(15) Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum con- 49
ditoribus suis aeternam propagaverint memoriam, tamquam
ob egregium aliquod in vita factum? nisi fallor, apparebit
ex eo ingenium inserendi, nihilque tam parvum esse quod
non gloriam parere possit. ergo habent originem a Matio
Cestioque et Mallio, item Scaudio; quibus cotoneo insito
ab Appio e Claudia gente Appiana sunt cognominata. odor 50
est his cotoneorum, magnitudo quae Scaudianis, color
rubens. ac ne quis id ambitu valuisse claritatis et familiae
putet, sunt et Sceptiana ab inventore libertino, insignia
rotunditate. Cato adicit Quiriana et quae tradit in doliis
condi Scantiana. omnium autem nuperrime adoptata sunt
parva gratissimi saporis quae Petisia nominantur. patrias
nobilitavere Amerina et Graecula. cetera e causis *aliis*
traxere nomen: germanitatis cohaerentia et gemella, num- 51
quam singula in fetu, coloris syrica, cognationis melapia,
mustea a celeritate mitescendi, quae nunc melimela dicuntur
a sapore melleo, orbiculata a figura orbis in rotunditatem
circumacti. haec in Epiro primum provenisse argumento
sunt Graeci qui Epirotica vocant, *a* mammarum effigie
orthomastia, a condicione castrati seminis quae spadonia
appellant Belgae. melofoliis folium unum, aliquando et 52
geminum erumpit e latere medio. celerrime in rugas
marcescunt pannucea. stolide tument pulmonea. est qui-
busdam sanguineus colos origine ex mori insitu tracta.
cunctis vero quae fuere a sole partes rubent. sunt et

---

2 tamquam *om.* **Dc**. 6 Cestioque *coni. Dal. Sill.* gest- *ll.v.* Sest- *Pint. e Colum. V 10, 19.* | Manlio *v.* | scaudio $\mathbf{a}^2\mathbf{d}$ *cod. Chiff. Ianus.* scandio $\mathbf{a}^1\mathbf{T}$ *Hard.* oppio **Dc**. Claudio *edd. ante Hard.* 8 scandianis **d** *Hard.* sed audianis **a**. sed Claudianis *edd. ante Gel.* 9 ambitu *v.* -tum *ll.* | et familiae **Dcd***v.* e familia **a** *Sill.* 14 amerina **d** *Hard.* demer- **a**. temeriana *r.* Camerina *edd. ante Hard.* | Graecula *v.* grac- *ll.* | aliis *ego. om. ll.v. cfr. XIII 4.* 16 coloris **d** *edd. Gel.* -re *r Detl.* a colore *edd. ante Gel.* | syrica $\mathbf{ad}^2\mathbf{T}$ *Hard.* -iaca $\mathbf{d}^1$. sirica *r.* ser- *edd. ante Hard.* | cognationis **d** *edd. Gel.* -nes *r.* -ne *edd. ante Gel. Detl.* 17 mustea *v.* -ta *ll.* 19 prouenisse **d***v.* peru- *r.* 20 a *ego. om. ll.v.* 21 orthomastia *cod. Chiff. Hard.* -sthia **d**. -stica *ed. Bas.* ortomastia $\mathbf{D}^2$. -stica *edd. ante Bas.* -sthia $\mathbf{D}^1$. -sihia **c**. ortonia sthia **a**. 25 insitu **d***v.* in sinu *r.*

parva grati saporis atque etiam acutiora odore. silvestrium peculiare inprobae acerbitatis convicium et vis tanta ut aciem gladii praestringat. dat et farina vilissimis nomen, quamquam primis adventu decerpique properantibus.

53 **15.** (16) Eadem causa in piris taxatur superbiae cognomine. parva haec, sed ocissima. cunctis autem Crustumia gratissima. proxima his Falerna a potu, quoniam tanta vis suci abundat — lacte hoc vocatur — in his quae alii colore nigro donant Syriae. reliquorum no-
54 mina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. sed confessis urbis vocabulis auctores suos nobilitavere Decimiana et ex eo tractum quod Pseudodecimianum vocant, Dolabelliana longissimi pediculi, Pomponiana cognomine mammosa, Liceriana, Seviana et quae ex his nata sunt Turraniana longitudine pediculi distantia, Favoniana rubra paulo superbis maiora, Lateriana, Aniciana postautumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur quae maxime Tiberio principi placuere. colorantur magis sole gran-
55 descuntque, alioquin eadem essent quae Liceriana. patriae nomina habent serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Graeca et in iis Tarentina, Signina, quae alii a colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea. ab odore myrapia, laurea, nardina, a tempore hordearia, a collo ampullacea. et Coriolana, Bruttia

---

1 grati *edd. ante Gel.* -tia *ll. edd. Gel.* | *dist. ego.* | siluestrium *ego.* -ia *ll.v.* 2 inprobae *ego.* -batis **DcT** *cod. Chiff. Sill.* -bitatis **a.** -bitatis et **d**(?)*v.* 3 prestringunt **D**^{2}. | dat et farina **d** *cod. Salmant. Hard.* datis far- *r.* Dacis ferme *edd. ante Hard.* 7 a **d***v. om. r.* 8 lacte hoc **a** *Hard.* -tem hoc **Dc.** -ten hic **d.** -tea haec *edd. ante Hard.* 9 his quae **a** *edd. ante Bas. Sill.* iisque *r ed. Bas.* | donant **a** *edd. ante Lugd. Sill.* -nai **Dc.** -nantur **d** *ed. Lugd.* 12. 13 Dolabelliana *Pint. ed. Lugd.* dolob- *cod. Chiff. edd. ante Lugd.* dob- *r.* 14 Liceriana *v. cfr. v. 19.* -rniana *ll.* | seuiana *ll. Hard.* Severiana *edd. ante Hard.* 20 picentinam **Dc.** 20. 21 numantina **d***v.* minuta *r.* 21 Numidiana *v.* -iniana *ll.* | et **d***v.* et esset **a.** et esse *r.* 21. 22 Tarentina Signina *v.* -iniana signa **a.** -ini signa *r.* 22 testacea **D**^{2}**d***v.* et stacea **D**^{1}. t statea **c.** stacea **a.** 23 a *v. om. ll.* 24 a **d***v. om. r.* | Bruttia *Sill. cum Pint.* (Brutia). bruta **a** *Hard.* -tae *r edd. ante Hard.*

gentilitatis. cucurbitina, acidula suci. incerta nominum 56
causa est barbaricis Veneriisque *quae* colorata dicunt, regiis quae minimo pediculo sessilia, patriciis, vocimis, viridibus oblongisque. praeterea dixit volema Vergilius a Catone sumpta, qui et sementiva et mustea nominat.

(17) Pars haec vitae iam pridem pervenit ad columen, 57
expertis cuncta hominibus, quippe cum Vergilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasis ulmum dicat. nec quicquam amplius excogitari potest. nullum certe pomum novum diu iam invenitur. neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgurata piari non queunt facile. quotque genera insita fuerint, tot fulgura uno ictu fieri pronuntiatur. turbinatior piris 58
figura. in iis serotina ad hiemes usque in matre pendent gelu maturescentia Graeca, ampullacea, laurea, sicut in malis Amerina, Scaudiana. conduntur vero pira ut uvae, ac totidem modis, neque aliud in cadis praeterquam pruna. e pomis proprietas piris quae vini, similiterque in aegris medentes cavent. et vino et aqua cocuntur atque pulmentari vicem inplent, quod non alia praeter cotonea ac struthea.

16. (18) ⟨1⟩ In universum autem de pomis servan- 59
dis praecipitur pomaria in loco frigido ac sicco contabulari, septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros

---

1 nominum *v.* num- *ll.* 2 quae *v. om. ll.* 3 uocimis *ll. Detl.* voconiis *v.* 11 fulgurata **M.** -gura **a** *d v.* -gora *r.* 12 piari **M.** expiari *r Barb.* -irari *edd. ante Barb. cfr. Felsius p. 75 et II 92.* | quotque *Barb.* quodque **M.** quoque *r edd. ante Barb.* | fuerint **M.** -runt *rv.* 13 fieri **M.** *om. rv.* 14 hiemes **M.** -em *rv.* | in matre **M.** ad matrem *rv.* 16 emerina **Dc.** | scaudiana **M***r.* scand- **T***Hard.* scant- *edd. ante Hard.* 17 neque **M***Gel.* quae *r.* non *edd. ante Gel.* | aliter quam in cadis praeterea *edd. ante Gel.* | pruna e *ego nov. luc. p. 30.* prunae *ll. Sill.* -na *Gel.* quae *edd. ante Gel.* 18 proprietas **M** *d v.* -tatis *r.* | piris quae *ego l. l.* -risque **M***r Gel.* -ris quoque *edd. ante Gel.* 19 cavent et *ego.* -nte **M.** -nt e *Ianus.* -nt ac *Gel.* cadent ac *r.* in escam dant ac *edd. ante Gel.* 20 ac **M***r.* et *v.* 21 struthea *ed. Bas.* -thia **Dc** *(?).* -tea *edd. ante Bas.* -tia **M** *d.* -cia **a.** 22 autem **M(Dc***?***)T***Sill.* uero **a** *d v.* 24 septentrionibus *Pint.* | austros **d** *(?) v.* -ro *r.* uitro **M.**

specularibus arcere, aquilonis quoque adflatu poma deturpante rugis. colligi mala post aequinoctium autumni, neque ante XVI lunam neque ultra duodetricesimam, nec pluvio die neque ante primam horam, cadiva separari, stramentis solidis paleisve substerni, rara componi, uti limites pervii spiritum aequalem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

60 **17.** ⟨2⟩ Cotoneis in concluso spiramentum omne adimendum aut incoqui melle ea mergive oportere. Punica aqua marina fervente indurari, mox triduo sole siccata ita ne nocturno rore contingantur suspendi, et cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro et in doliis harenae servari iubet, *et* etiam inmatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso ac surculo pice inlito. sic etiam crescere amplitudine maiore quam possint in arbore. cetera mala et foliis ficulnis, praeterquam cadivis, singula convolvi cistisque vitilibus condi vel creta figulinarum inlini.

61 ⟨3⟩ Pira in vasis fictilibus picatis inversis obrui scrobe. Tarentina serissima legi, Aniciana servari et in passo. sorba quoque et scrobibus gypsato operculo, duum pedum terra superiniecta, in loco aprico, inversis vasis et in doliis ut uvas interque uvas cum ramis suspendi.

62 ⟨4⟩ E proximis auctoribus quidam altius curam repetunt deputarique statim poma ac vites ad hunc usum praecipiunt decrescente luna, post horam diei tertiam,

---

1 specularibus **M***v.* peculiaribus *r.* *an* vitro speculari aditum ventorum flatibus arceri? *cfr. Varro de r. r. I 59, 1.* 3 ultra — 4 neque **M.** *om. rv.* 5 solidis **MD²***Detl.* soleis **a.** soteis **Dc.** storeis **d***v.* | uti **M.** ut *rv.* 13 et etiam inmatura *ego e Varrone de r. r. I 59, 4.* et iam matura **M.** et inmatura *rv.* 14 effracto **M***v.* e fra- **a.** et fa- **Dc.** et infra- **d.** 15 possunt **Ma**¹ *ed. Gel.* 19 inuersis **MD²d***v.* in uerbis **D**¹**c.** in herbis **a.** | scrobe **M***Ianus.* inter scrobe *r.* inter scrobes *edd. ante Bas. Hard.* inter scobes *ed. Bas.* in terra scrobe *Detl. coll. v. 21.* 20 serissima **M.** -me **Dad***v.* reris- **c.** | aniciana **M***v.* aciana *r.* | sorua **M***Detl. cfr. XIII 58 extr.* 22 superiniecta **M.** -intecta **Dcd.** -inducta **a***v.* 23 interque uuas **M** *Ianus. om. rv.* 24. 25 repetunt **M.** pet- *rv.* 26 diei **MD²***v.* cei **D**¹**c.** ceu **ad.**

caelo sereno aut siccis ventis. similiter deligi et ex locis siccis et ante perfectam maturitatem, addito ut luna infra terram sit, uvas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptoribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo et gypso. sic et sorba ac pira, inlitis omnium surculis pice. dolia procul ab aqua esse. quidam sic cum palmite ipso condunt, capitibus eius scillae infixis utrimque, alii etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea uvae, aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere et vino odorem adquiri putant. aliqui omnia haec in milio servari malunt, plerique vero in scrobe duum pedum altitudinis harena substrato et fictili operculo, dein terra operto. creta quidam figlina etiam uvas inlinunt siccataque sole suspendunt, in usu diluentes creta*m*. eandem pomis vino subigunt. mala vero generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera, quae, nisi maturaverint, incremento calycem rumpunt. semper autem in pediculos conlocant ea. alii decerpunt cum surculis eosque in medullam sabuci a*b*ditos obruunt, ut supra scriptum est. alii singulis malis pirisque singula vasa fictilia adsignant et operculo eorum picato dolio iterum includunt, nec non aliqui in floccis capsisque, quas luto paleato inlinunt; alii hoc idem in patinis fictilibus, aliqui et in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. sunt qui cotonea cera Pontica inlita melle demergant. Columella auctor est in puteos cisternasve *uvas* in fictilibus vasis pice diligenti cura inlitis mergi. Liguria maritima

63 64 63 65 66

---

1 uentis **MD**^{2} *ed. Bas.* ad uentis **D**^{1}**ac.** a uentis **d** *edd. ante Bas. Sill.* 4 corruptoribus **M.** -tioribus *rv. cfr. luc. p. 104.* | recentis **Dc.** 5 excluso **a** *Sill.* | auro **D**^{1}. austro **a** *Sill.* | sorua **M** *Detl.* 7 pabnite **c.** uel papnite **a.** | ipso **M.** in ipso **Dac.** in gypso **d***v.* 8 siciliae **M.** 9 ea uuae *rv.* faue **M.** 11 seruari **M.** -re *rv.* 14 siccataque **M.** -tasque *rv.* 15 cretam *v.* -ta **M***r.* 17 maturuerint **d** *ed. Bas.* | calycem **d** *ed. Bas. Hard.* calicem **Dc** *edd. ante Bas. Dal.* calcem **a** *Detl.* 19 abditos obruunt *v.* addito subruunt (obr- **d**) *ll.* 21 operculo . . picato *coni. Dal.* -la . . -ta *llv.* 24 subiecta *v.* -to **a.** subtecto *r.* 26 uvas *ego coll. Colum. XII 44, 6. om. ll. v.* 27 maritimis *Pint.*

Alpibus proxima uvas sole siccatas iunci fasceis involvit cadisque conditas gypso includit. hoc idem Graeci platani foliis aut vitis ipsius aut fici uno die in umbra siccatis atque in cado vinaceis interpositis. quo genere Coa uva et Berytia servantur, nullius suavitati postferendae.
67 quidam, ut has faciant, in cinere lixivo tingunt protinus quam detraxere vitibus, mox in sole siccant passasque in aqua calida mergunt et iterum sole siccant, tum foliis, ut
66 supra dictum est, involutas vinaceis stipant. sunt qui malunt uvas in scobe ramentisve abietis, populi, fraxini servare. sunt qui suspendi procul malis protinusque in granariis iubeant, quoniam optime si*t* o*p*erimento pulvis pensilibus. contra vespas remedio est oleo adspergi ex
13,39 ore. de palmis diximus.

68 **18.** (19) E reliquo genere pomorum ficus amplissima est, quaedamque et piris magnitudine aemulae. de Aegyptiae
13,56 sqq. Cypriaeque miraculis retulimus inter externas. Idaea rubet olivae magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali, ramosam, materie validam, lentam, sine lacte, cortice viridi, folio tiliae, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores fertilioresque, ut quae modios CCLXX
69 singulae ferant. ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidem et Lydiae, quae sunt purpureae, et mamillanae similitudinem earum habent, et callistruthiae partim sapore praestantiores, ficorum omnium frigidissimae. nam de Africanis, quas multi

---

5 seruantur **d***v.* -atur *r.* 7 passasque—8 sic(*c*)ant **D**^{3} *Sill. om. rv.* | tum **D**^{2}*v.* cum **ad.** eum *r.* 10 malunt *ll.v.* -lint *Detl. cum Felsio p. 18. sed cfr. nov. luc. p. 44 n. 16.* | in *om. Hard.* | scobe *v.* scrobe **D**^{2}**ad.** -oue **D**^{1}. soroue **c.** | sarmentisue **d.** | abiectis **d**^{1}. 11 qui *om.* **Dc.** 12 iubeant **d***v.* -bant **Dc.** -bent **a.** | sit operimento *v.* sic experimenti (-rienti **c**) *ll.* 16 aemule **d** *ed. Gel. Detl.* -le **Dc.** -la **a***v.* 19 hanc ibi *ll.v. an* aliqui? | ramosa **D**^{2}**a.** 20 materie **d**^{2} *ed. Gel.* -iae *r. om.* **d**^{1}. -ia *edd. ante Gel.* 22 ut quae **d** *ed. Gel.* utque **Dc** *edd. ante Gel.* atque **a.** 23. 24 chalcide chio **d** *codd. Gel.* chalcidecio *r.* Chalcidicae *edd. ante Gel.* 26 partim **D**^{2} *edd. ante Barb.* parum **d** *codd. Barb.* lartim **D**^{1}. fartim *r.* haud parum *coni. Dal. cfr. Url. vind. n. 245.* 27 quas **d***v.* quam *r.*

praeferunt cunctis, magna quaestio est, cum id genus in Africam nuperrime transierit. patriae nomen optinent etiam Alexandrinae ex nigris, candicante rima, cognomine delicatae. nigra et Rhodia est et Tiburtina de praecocibus. sunt et auctorum nomina iis, Liviae, Pompei. siccandis haec sole in annuos usus aptissima cum mariscis et quas harundinum folii macula variat. est et Herculanea et albicerata et aratia alba, pediculo minimo, latissima. primo autem provenit porphyritis, longissimo pediculo. comitatur eam e minimis, vilissimis popularis dicta. contra novissima sub hieme maturatur chelidonia. sunt praeterea eaedem serotinae et praecoces, biferae, alba ac nigra, cum messe vindemiaque maturescentes. serotinae et a corio appellatae duro, ex Chalcidicis quarundam trifero proventu. Tarenti tantum praedulces nascuntur quas vocant onas. Cato de ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito, in loco autem crassiore aut stercorato Africanas et Herculaneas, Saguntinas, hibernas, Telanas atras pediculo longo. postea tot subiere nomina atque genera ut vel hoc solum aestimantibus appareat mutatam esse vitam. sunt et hibernae quibusdam provinciis, uti Moesiae, sed artis, non naturae. parvarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, deprehensasque in his hieme grossos,. quae mitiore caelo refossae cum arbore atque in lucem remissae novos soles aliosque, quam quibus vixere, avide tamquam iterum natae

---

2 africa **Dc**. | *dist. ego.* 3 etiam *ego.* nam *ll. v.* | alexandrinae **Dac** *edd. ante Gel. Detl.* -iae **d**. -ina *codd. Gel.* | ex nigris *ego.* aenixegris **Dc**. enixeglis **a**. enixę gris est **d**. enixiores *edd. ante Gel.* e nigris est *codd. Gel.* est *del. Detl.* 5 Liviae *v.* -io *ll.* 6 anno **Dc**. 8 aritia **a**. 9 porphyritis **dv**. per**Da**. perphir- **c**. 10 et vilissimis *edd. ante Sill.* vilissimisque *Url. vind. n. 246.* -ma *Detl.* 11 eaedem **dv**. edem **Dc**. *om.* **a** *Sill.* 14 trifario **a**. 15 onas *ll. edd. ante Barb. Hard.* onias *ed. Verc.* omas (ὠμάς) *Barb.* 18 Saguntinas *ed. Bas.* sagon- *edd. ante Bas.* sacontias **d**. -inas *r.* 19 Telanas *Hard. cfr. Cato 8, 1.* telianas *ll. edd. ante Bas.* tella- *ed. Bas.* tellia- *ed. Gel.* 22 uti **M**. sicuti *rv.* | non *om.* **M**. 26 quibus—tamquam *om.* **M**.

accipiunt et cum venientium flore maturescunt, alieno praecoces anno, in tractu vel gelidissimo.

74 (20) Sed a Catone appellata iam tum Africana admonet Africae ad ingens documentum usi eo pomo. namque perniciali odio Carthaginis flagrans nepotumque securitatis anxius, cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam praecocem ex ea provincia ficum ostendensque patribus: Interrogo vos, inquit, quando hanc pomum demptam putetis ex
75 arbore. cum inter omnes recentem esse constaret: Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptam Carthagine. tam prope a moeris habemus hostem. statimque sumptum est Punicum tertium bellum quo Carthago deleta est, quamquam Catone anno sequente rapto. quid primum in eo miremur, curam ingeni an occasionem fortuitam, celeritatemque cursus an vehementiam viri?
76 super omnia est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem et de terrarum orbe per CXX annos aemulam unius pomi argumento eversam, quod non Trebia aut Trasimenus, non Cannae busto Romani nominis perficere potuere, non castra Punica ad tertium lapidem vallata portaeque Collinae adequitans ipse Hannibal. tanto propius Carthaginem pomo Cato admovit.

77 Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romae nata, sacra fulguribus ibi conditis magisque ob memoriam eius quae nutrix Romuli ac Remi conditoris imperii in Lupercali prima protexit, ruminalis appellata, quoniam sub

---

3 africana **M***v*. -cam *r*. 4 africae **M**. et afr- *rv. del. Detl.* | usi **M***r*. uso *v*. 5 perniciali **d***v*. perniti- **D**^{2}**a**. permiti- **D**^{1}**c**. permitti- **M**. 9 inquit **M***v*. inquid **D**^{2}. in uuis *r*. 12 moeris **MD**^{1}**cd**. moeniis **D**^{2}**a**. muris *v*. 15 in *rv*. sit **M**. 17 mirabili ut **Dc**. 17. 18 tantam **M***v*. tam *r*. 18 per *om*. **M**. 23 admouit **Md***Gel*. -onuit *r*. adiri monuit *edd. ante Gel*. 24 *post* Romae *deficit cod*. **M**. 25 sacra *edd. ante Hard. Sill*. -ro *ll. Hard*. | fulguribus **d***v*. -goribus *r*. 26 conditorum *Url. chrest. p. 194*. ac Remi *uncis inclusit Ianus. sed* conditoris imperii prima (= initia) *iungenda videntur*. | imperii — 27 protexit **D**^{2} *Sill. om. rv*. 27 ruminalis *Brot. ex ed. princ*. -ialis **D**^{2} *om. r edd. ante Brot*.

ea inventa est lupa infantibus praebens rumim — ita vocabant mammam —, miraculo ex aere iuxta dicato, tamquam in comitium sponte transisset Atto Navio augurante. nec sine praesagio aliquo arescit, rursusque cura sacerdotum seritur. fuit et ante Saturni aedem urbis anno ... sublata sacro a Vestalibus facto, cum Silvani simulacrum subverteret. eadem fortuito satu vivit in 78 medio foro, qua sidentia imperii fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est virtute ac pietate ac morte praeclara, expleverat. aeque fortuita eodem loco est vitis atque olea, umbrae gratia sedulitate plebeia satae. ara inde sublata gladiatorio munere divi Iuli quod novissime pugnavit in foro.

(21) Admirabilis est pomi huiusce festinatio unius in 79 cunctis ad maturitatem properantis arte naturae. **19.** caprificus vocatur e silvestri genere ficus numquam maturescens, sed quod ipsa non habet alii tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus aeque ut e putrescentibus generatur aliquid. ergo culices parit, hi fraudati alimento 80 in matre, putri eius tabe, ad cognatam evolant morsuque ficorum crebro, hoc est avidiore pastu, aperientes ora earum atque ita penetrantes intus solem primo secum inducunt cerialesque auras inmittunt foribus adapertis.

---

1 rumim ita **Dc***Sill.* -inita **a**. -inata **d**. rumen ita *v.* 3 atto nauio D^2**d***Sill.* atto nauigio *r.* adacto navigio *edd. ante Hard.* Atto Navio augure *Hard.* 3. 4 augurante — praesagio D^2*Sill. om. v.* 4 aliquo arescit D^2*Sill.* -qua rescit D^1**ac**. -qua crescit **dT**. ilico (illic *Hard.*) arescit *v.* 6 anno *ll.* anno CCLX *v. lacunam indicavit Detl.* | siluani D^2**d** *ed. Gel.* -anisi D^1**c**. -ani isi **a**. -ani et Isidis *edd. ante Gel.* 7 fortuitu **a**. | satu *ed. Verc.* saltu **d**. saut D^1**c**. ///aut **a**. aut D^2. sato *edd. ante Verc.* | uiuit **Dac** *ed. Gel.* iuit **d**. adiuvit *edd. ante Barb. Verc.* aduiuit *Barb.* 8 sidencia D^1. -dantia D^2**a**. 11 ira D^1**a**. 16 uocatur **d** *edd. Gel.* -tor **Dc**. *om.* **a** *edd. ante Gel.* 17 aliis **a***v.* 18 aeque *Detl.* atque *ll. v. cfr. Theophr. c. pl. II 9, 6.* | ut e **dT***Detl.* ute **Dc**. e **a***v.* 19 generatur **D***Detl.* gignatur **cd**. id gnatum **a**. identidem generatur *v.* 20 ad **Dc***v.* ac **d**. et **a**. | cognatam *v.* -tae **cd**. -ta D^2. -te *r.* | euolant D^2*Salm. Detl. cfr. Theophr. l. l. § 5* ἐκπέτονται. aduo- **d**. uo- *rv.* 22 atque *om.* **a***Sill.* 23 foribus **d***v.* flo- *r.* | et apertis **a**. ap- *edd. ante Hard.*

mox lacteum umorem, hoc est infantiam pomi, absumunt, quod fit et sponte, ideoque ficetis caprificus permittitur
81 ad rationem venti ut flatus evolantes in ficos ferat. inde repertum ut inlatae quoque aliunde et inter se colligatae inicerentur fico, quod in macro solo et aquilonio non desiderant, quoniam sponte arescunt loci situ rimisque eadem quae culicum opere causa perficit, nec ubi multus pulvis, quod evenit maxime frequenti via adposita. namque et pulveri vis siccandi sucumque lactis absorbendi. quae ratio pulvere et caprificatione hoc quoque praestat ne decidant, absumpto umore tenero et cum quadam fra-
82 gilitate ponderoso. ficis mollis omnibus tactus, maturis frumenta intus, sucus maturescentibus lactis, percoctis mellis. senescunt in arbore anusque destillant cummium lacrima. siccat honos laudatas, servat in capsis, *in* Ebuso insula praestantissimas amplissimasque, mox in Marrucinis. at ubi copia abundat, implentur orcae in Asia, cadi autem in Ruspina Africae urbe, panisque simul et opsonii vicem siccatae implent, utpote cum Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens minui iubeat per fici maturitatem. cum recenti fico salis vice caseo vesci nuper excogitatum
83 est. ex hoc genere sunt, ut diximus, cottana et caricae
13, 51 quaeque conscendenti navem adversus Parthos omen fecere M. Crasso venales praedicantis voce, cavneae. omnia haec in Albense rus e Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, cum legatus in ea provincia esset, novissimis Tiberii Caesaris temporibus.

84 **20.** (22) Malorum pirorumque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. mespilis tria genera, anthedon,

---

2 praemittitur *Hard.* permiscetur *coni. Dal.* 6 desideratur **a** *d v.* 7 opere *ll. Ianus.* -rae *Sill.* -ra *v.* 8 puluis **d** *v.* pulsus *r.* | frequentitatiua **a.** 14 destillant *Sill.* dist- *ll. v.* | *dist. Url. vind. n. 248.* 15 in *ego. om. ll. v. cfr. VIII 226. XIX 94. XII 109.* 17 at **d** *v.* aut *r.* | abundat **d** *v.* -ant *r.* | orzhae **a.** archę **d.** 18 in **d** *v. om. r.* 21 salis D^2**d** *edd. ante Barb.* saliis *r.* sale *Barb.* salitis *ed. Gel.* | uice caseo *ll. Sill.* vice casei *ed. Gel.* siccatis et casei loco *edd. ante Gel.* 22 cottana *ed. Lugd.* castaneae *ll. ed. Ven.* cottona *Beroaldus.* coctana *Barb.* 25 Albense *v.* absense *ll.* 27 tiberii **d** *v.* titi **a.** *om. r.*

setania, tertium degenerat, anthedoni tamen similius, quod Gallicum vocant. setaniae maius pomum candidiusque, acini molliore ligno, ceteris minus pomum, sed odore praestantius et quod diutius servetur. arbor ipsa de amplissimis. folia antequam decidant rubescunt, radices multae atque altae et ideo inexstirpabiles. non fuit haec arbor in Italia Catonis aevo.

21. (23) Sorbis quadruplex differentia. aliis enim 85
eorum rotunditas mali, aliis turbinatio piri, aliis ovata species ceu malorum aliquis. haec obnoxia acori. odore et suavitate rotunda praecellunt, ceteris vini sapor. generosissima quibus circa pediculos tenera folia. quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, adsiduum proventu minimumque pomo, arbore dissimile, foliis paene platani. non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato et sorba condi sapa tradit.

22. (24) Ab his locum amplitudine vindicaverint, quae 86
cessere auctoritate, nuces iuglandes, quamquam et ipsae nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores universitate eaedemque portione ampliores nucleo. nec non et honor iis naturae peculiaris gemino protectis operimento, pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis. quae causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fetu munito, quod est veri similius quam quia cadendo tripudium sonivium faciant. et has e Perside regibus trans- 87
latas indicio sunt Graeca nomina. optimum quippe genus earum Persicum atque basilicon vocant. et haec fuere prima nomina. caryon a capitis gravedine propter odoris gravitatem convenit dictum. tinguntur cortice earum lanae et rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. id compertum infectis tractatu manibus. pinguescunt vetustate.

---

2 pomum est **D**^{2}. 10 aliquis **d**. -ibus *rv.* | acri **ad** *edd. ante Gel.* 12 tenera *om.* **dT** *edd. ante Barb.* 17 uindicauerint **DcdT** *cod. Chiff.* -runt **av.** 20 uniuersitatem **Dcd.** | eaedemque *v.* ead- *ll.* 22 calicis **Dac** *edd. ante Bas. Detl. cfr. § 64. sic semper etiam infra.* 25 a perside **dT.** | regionibus **a.** a regibus *edd. ante Sill.* 30 et *v.* eorum et *ll.* | nucleis **D**^{2} *edd. ante Gel.* 31 tractatum **ac.**

88 sola differentia generum in putamine duro fragilive, et tenui aut crasso, loculoso aut simplici. solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. namque sunt bifidae putaminum carinae nucleorumque alia quadripertita distinctio, lignea intercursante membrana. ceteris quidquid est solidum est, ut in abellanis et ipso nucum genere quas antea Abellinas patriae nomine appellabant. in Asiam Graeciamque e Ponto vener*unt* ideoque Ponticae nuces
89 vocantur. has quoque mollis protegit barba. sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. hae et torrentur. umbilicus illis intus in ventre medio. tertia in his natura amygdalis tenuiore sed simili iuglandium summo operimento, item secundo putaminis. nucleus dissimilis lati-
90 tudine et acriore callo. haec arbor an fuerit in Italia Catonis aetate dubitatur, quoniam Graecas nominat, quas quidam et in iuglandium genere servant. adicit praeterea abellanas et galbas, Praenestinas, quas maxime laudat et conditas ollis in terra servari virides tradit. nunc Thasiae et Albenses celebrantur et Tarentinarum duo genera, fragili putamine ac duro, quae sunt et amplissimae ac minime
91 rotundae, praeterea molluscae putamen rumpentes. sunt qui honori nomen interpretentur et Iovis glandem esse dicant. nuper consularem virum audivi biferas et iuglandes nuces habere se profitentem. de pistaciis et ipso nucum
13, 51 genere in suo loco retulimus. et haec autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore, simulque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus qui cum eo militabat.

---

3 bifidae **d***v.* -de **Dc**. -da **a**. 4 carne **a**. | alia **DcdT** *Hard.* alii **a**. illis *edd. ante Hard. an* alias*?* 7 patrio **a***v.* 8 venerunt *Url. vind. n. 250.* -re et *ll.v.* et *del. Detl.* | ideoque **T**. ideo quod *r Sill.* ideo *v.* 9 molles **Dc**. 10 hae *Detl. cfr. XI 108.* haec **Dac**. eae **d***v.* 11 tertia in **d**. -tiam **Dc**. -tia **a**. -tia ab *v.* 13 secundi **d**. 17 calvas *Cato 8, 2. Turn. adv. 27, 17. Sill.* 19 albenses **d***v.* -eses *r Detl.* 20 et *om.* **dT** *edd. ante Gel. Sill.* | ac minimae **Dc** *Detl.* et -me *v.* 21 mollusculae **D**^{2}. 22 honoris *ed. Bas.* | interpretentur **Dc** *edd. ante Hard. Sill.* -tantur *r Hard.* 23 dicunt *edd. ante Gel. Hard.* 24 pistaciis (**Dc***?*)*v.* past- **d**. phastatus **a**. | ipso **Dcd** *Sill.* -si **a***v.* | nucum — 25 loco **D**^{2} *Sill. om. rv.*

23. (25) Nuces vocamus et castaneas, quamquam ad- 92
commodatiores glandium generi. armatum his echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus, mirumque vilissima esse quae tanta occultaverit cura naturae. trini quibusdam partus ex uno calyce, cortexque lentus, proxima vero corpori membrana et in his et in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. torrere has in cibis gratius. moluntur-que et praestant *in* ieiunio feminarum quandam imaginem panis. Sardibus hae provenere primum, ideo apud Graecos 93
Sardianos balanos appellant, nam Dios balanum postea inposuere excellentioribus satu factis. nunc plura earum genera. Tarentinae faciles, nec operosae cibo, planae figura. rotundior quae balanitis vocatur, purgabilis maxime et sponte prosiliens pura. plana est *et* Salariana, Taren- 94
tina minus tractabilis, laudatior Corelliana et ex ea facta 17, 129
quo dicemus in insitis modo Tere*i*ana, quam rubens cortex praefert triangulis et popularibus nigris, quae coctivae vocantur. patria laudatissimis Tarentum et in Campania Neapolis. ceterae suum pabulo gignuntur, scrupulosa coticis intra nucleos quoque ruminatione.

24. (26) Haud procul abesse videantur et praedulces 95
siliquae, nisi quod in his ipse manditur cortex. digitorum omnis longitudo illis, et interim falcata, pollicari latitudine. glandes inter poma numerari non possunt, quamobrem in sua natura dicentur. 16, 15

(27) Reliqua carnosi sunt generis, eaque bacis atque 96

---

2 claudium **Dc**. 6 membrana et **adv**. -ne **Dc**. 7 infestat **dv**. -ant *r*. 7. 8 molunturque et *Sill*. -tur quae $\mathbf{D}^2$. -tur etiam et *cod. Gel. Ianus*. modolatum et **a**. -tum ret $\mathbf{D}^1\mathbf{c}$. modulantum re **dT**. -tum laturas *edd. ante Bas*. molitura etiam *Barb. ed. Bas*. 8 praestant in *Sill*. -anti *ll. edd. ante Bas*. -ari *Barb*. -ant *ed. Bas*. 10 Dios *Turn. adv. 27, 17. codd.* (?) *Hard*. diuus *ll*. divus Tiberius (postea balanum nomen imposuit) *edd. ante Hard*. Διὸς (βαλάνου postea nomen imposuere) *coni. Dal*. 11 satu *v*. statu *ll*. 14 *dist. Salm. ex. Plin. p. 425*^{b} *A Detl*. | pura **a** *cod. Thuaneus v*. plura *r*. | est et *Salm. l. l. Sill*. est ei **Dac**. esse **d**. est ex eis et *v*. 16 quo **d** *ed. Gel*. quod *r edd. ante Gel*. (*del*. modo). | in **dv**. *om. r*. | Tereiana *Detl. ad XVII 122*. eterana *ll*. Etereiana *Hard*. meterana *edd. ante Hard*.
22. 23 omnis digitorum **d**. dig- hominis *edd. ante Hard*.

carnibus distant. alia acinis caro, alia moris, alia unedoni-
97 bus, et alia acinis inter cutem sucumque, alia myxis, alia bacis ut olivis. moris sucus in carne vinosus, trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. in novissimis florent, inter prima maturescunt. tingunt manus suco matura, eluunt acerba. minimum in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus nec insitis, nec alio modo quam pomi magnitudine differunt mora Ostiensia et Tusculana Romae. nascuntur et in rubis multum differente callo.

98 (28) Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni, quod solum pomum simile frutici terraeque gignitur. arbor ipsa fruticosa. fructus anno maturescit, pariterque floret subnascens et prior coquitur. mas sit an femina sterilis inter auctores non constat.
99 pomum inhonorum, ut cui nomen ex argumento sit unum tantum edendi. duobus tamen hoc nominibus appellant Graeci, comaron et memaecylon, quo apparet totidem esse genera. et apud nos alio nomine arbutus vocatur. Iuba auctor est quinquagenum cubitorum altitudine in Arabia esse eas.

100 (29) Acinorum quoque magna est differentia, primum inter uvas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno aliis parvo et aliis etiam gemino, qui minime feraces musti. plurimum vero differunt hederae sabucique acini, et figura etiam Punici, angulosi quippe soli. nec cutis ulla singulis praeter communem quae est candida. totisque sucus et caro est, his praecipue quibus parvolum
101 inest ligni. magna et bacis differentia. aliae namque

---

2 et *om.* **d**. 7 insitu *coni. Dal.* -itionibus *Url. vind. n. 251.* 8 pomi *codd. Barb.* pompei *ll. edd. ante Barb.* | *dist. Url. l. l.* | Ostiensia *v.* -sis **d**. -si *r.* 9 romane **Dc**. | callo $\mathbf{D^2}$**d***v.* cauo **a**. catio *r.* 10 est *ed. Bas.* et *ll.* est et *edd. ante Bas.* 11 frutici **dT***v.* -ce **Da**. -cae **c**. 15 et cui **d**. | fit **a***Brot.* 16 hic **ac**. 17 memaecylon **Dc** *Detl. cfr. Theophr. h. pl. III 16, 4.* memec- **a***v.* mumechilon **d**. 23 et *om.* **dT**. 24 musti **d***v.* multi *r.* | herede **d**. | sambucique **a** *edd. ante Ianum. cfr. XIII 122.* 25 et *ed. Gel.* ex *ll.* in *edd. ante Gel.* | figurae **Dc**. | cutis $\mathbf{D^2}$**d***v.* utis $\mathbf{D^1}$**c**. ut his **a**. 27 curae **a**. 28 aliae **d***v.* -ie **Dc**. -ia **a**.

sunt olivis, lauris et alio modo loto, cornis, alio myrtis, lentisco. aquifolio enim ac spinae sine suco, medioque etiamnum genere inter bacas acinosque cerasis. pomum his primo candidum et fere omnibus bacis. mox aliis virescit, ut olivae, laurui, rubet vero moris, cerasis, cornis. dein nigrescit moris, cerasis, olivis.

25. (30) Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia, ad urbis annum DCLXXX. is primum *in*vexit e Ponto, annisque CXX trans oceanum in Britanniam usque pervenere. eadem [ut diximus] in Aegypto nulla cura potuere gigni. cerasorum Aproniana maxime rubent, nigerrima sunt Lutatia, Caeciliana vero et rotunda. Iunianis gratus sapor, sed paene tantum sub arbore sua, adeo teneris ut gestatum non tolerent. principatus duracinis quae Pliniana Campania appellat, in Belgica vero Lusitanis, in ripis etiam Rheni. tertius his colos e nigro ac rubenti viridique, similis maturescentibus semper. minus quinquennium est quod prodiere quae vocant laurea, non ingratae amaritudinis, insitae in lauru. sunt et Macedonica parvae arboris raroque tria cubita excedentis, et minore etiamnum frutice, chamaecerasi. inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert. septentrione frigidisque gaudet, siccatur etiam sole conditurque ut oliva cadis.

26. (31) Quae cura et cornis atque etiam lentisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. miscentur sapores et alio alius placere cogitur. miscentur vero et terrae caelique tractus. in alio cibi genere India advocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene singulaeque

---

5 oliuae **Dc***Sill.* -ua **a**. -uis **d***v.* | laurui *Ianus.* -ri **Dac** *Sill.* -ris **d***v.* 9 invexit *ego. cfr. XXXVI 54.* uexit *ll.v.* 10 *an* eaedem? | *uncos posuit Ianus.* 12 Lutatia *Hard.* ut atia **d**. ut attia **Dc**. ut actia **a**^{2} *edd. ante Hard.* ut actiua **a**^{1}. 13 iunianis *cod. Dal. Hard.* uini- **D**^{2}. iunianus **a**. uini- *r.* Iulianis *edd. ante Hard.* | paene **d***Hard.* pene *r edd. ante Hard.* 14 adeo **D**^{2}**d***v.* deo *r.* 16 rheni **d***v.* rheniterni *r.* 18 quam quinquennium **dT**. 24 oliuae **Dcd**.

terrae. nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia devoret. planius hoc fiet in herbarum natura.

106 **27.** (32) Interim quae sunt communia et pomis omnibusque sucis, saporum genera XIII reperiuntur: dulcis, suavis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. praeter haec tria sunt genera mirabili maxime natura: unum in quo plures pariter sentiuntur
107 sapores, ut *in* vinis. namque in his et austerus et acutus et dulcis et suavis, omnes alieni. alterum est genus in quo sit et alienus quidem, sed et suus quidam ac peculiaris, ut in lacte. siquidem inest ei quod tamen iure dici dulce et pingue et suave non possit, optinente leni-
108 tate quae ipsa succedit in saporis vicem. nullus hic aquis nec sucus, ut tamen eo ipso fiat aliquis ac suum genus faciat. sentiri quidem aquae saporem ullum sucumve vitium est. magnum his omnibus in odore momentum et magna cognatio, qui et ipse nullus est aquis aut, si sentitur, omnino vitium est. mirum tria naturae praecipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine suco, aquas, aëra, ignes.

109 **28.** (33) Ergo sucorum vinosi piro, moro, myrto, minimeque, quod miremur, uvis. pingues olivae, lauro, nuci iuglandi, amygdalis, dulces uvis, ficis, palmis, aquosi prunis. magna differentia et in colore suci: sanguineus moris, cerasis, cornis, uvis nigris. idem albis candidus, lacteus in capite ficis, in corpore non item, spumeus malis, nullus Persicis, cum praesertim duracina suco abundent. sed quis eius ullum dixerit colorem? sua et in odore
110 miracula. malis acutus, Persicis dilutus, dulcibus nullus.

---

2 fiet *v. cfr. Url. vind. n. 251.* fit et *ll. Detl.* 7 sentiunt **Dc**. 8 in vinis *ego.* uinis *ll. v.* 12 dicitur **a**. dici non potest *edd. ante Gel.* | possit D^2*Sill.* -int **ad**. -ent *r.* -et *ed. Gel.* (non possit *del. edd. ante Gel.*). 14 nec *Detl.* ne *ll. v.* | sucus quidem *v.* 15 aquae *v.* atque **Dcd**. eque **a**. 19 aquas D^2 *edd. Gel. Detl.* aqua **a** *edd. ante Gel.* aque **dT**. atque *r.* aquam *Sill.* 20 aer ignis **a** *edd. ante Gel.* 22 minimeque D^2*Detl.* -me *rv.* | miremur D^2**d***v.* -etur *r.* 23 amygdalis **a***v.* am amy- **Dc**. amar' amy- **d**. | dulcis **ad** *edd. ante Hard.* | aquosus **ad** *edd. ante Sill.* 29 nullus D^2*v.* -um *r.*

nam et vinum tale sine odore, tenue odoratius, multoque celerius talia ad usum veniunt quam pinguia. quae odorata non eadem in gustu tenera, quia non sunt pariter odor et sapor. quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperrimus, quadamtenus et cotoneis, nullusque odor ficis.

(34) Et hactenus sint species ac genera pomorum, 111
naturas artius colligi par est. alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus semenque complexis amarum. cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. alia bacis, quarum intus lignum et extra caro, ut olivis, cerasis. aliquarum intus bacae, foris lignum, ut *iis* quae in Aegypto diximus $\frac{13}{60}$ gigni. quae bacis natura eadem et pomis. aliorum intus 112
corpus et foris lignum, ut nucum. aliis foris corpus, intus lignum, ut Persicis et prunis, vitiumque cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. putamine clauduntur nuces, corio castaneae. detrahitur hoc iis, at in mespilis manditur. crusta teguntur glandes, cute uvae, corio et membrana Punica. carne et suco mora constant, cute et suco cerasi. quaedam statim a ligno recedunt, ut 113
nuces et palmae. quaedam adhaerent, ut olivae laurusque. quorundam generi utraque est natura, ut in Persicis. etenim duracinis adhaeret corpus ac ligno avelli non quit, cum in ceteris facile separetur. quibusdam nec intus nec extra lignum, ut in palmarum genere. aliquorum lignum 114
ipsum in usu et pomi vice, ut gener*i* amyg*dalae*, quam in Aegypto diximus. quorundam extra geminantur vitia, $\frac{13}{60}$ ut in castaneis et amygdalis nucibusque iuglandibus. quo-

---

5 quadamtenus **d***v.* -dam nemus **D**^{1}**c**. quidam tenuis **D**^{2}**a**. 12 aliarum **d**. 21 ut in *ll. Sill.* ut *v.* 22 duracinis **D**^{2}**d***v.* dux a- **D**^{1}**c**. uix a- **a**. | ac ligno *Detl.* ac e ligna **D**^{2}. aeliquino **D**^{1}**c**. e ligno **dT***Sill.* -noque *v.* e licino **a**. | nequit **a***v. cfr. nov. luc. p. 82.* 24 quorundam **d**. 25 usu *Gel.* usum *ll. edd. ante Gel. Ianus.* | generi amygdalae *Gel. coll. XIII 60.* genera mydis *ll.* genera mixis (*vel* myxis) *edd. ante Bas.* grana myxis *ed. Bas.* generari myxis *Ianus.* cuci *Detl. coll. XIII 62. locus nondum sanatus est.* | quam *ll. v.* quas *edd. Verc. Bas.* quale *Ianus.* 26 geminantur **D**^{2}*Detl.* geminam (-na **d***v.*) geminantur *rv.* gemina generantur *coni. Ianus.* 27 et *om.* **d***v.* | amygdalis **d***v.* amigd- **D**^{2}. angustialis *r.*

rundam natura trigemina: corpus est, dein lignum rursusque semen in ligno, ut in Persicis. quaedam inter se densa, ut uvae, sorba, quae ramos circumdata ex omni parte uvarum modo degravant. alia rara, ut in Persicis.
115 quaedam alvo continentur, ut granata. dependent alia pediculis, ut pira, alia racemis, ut uvae, palmae, alia et pediculis et racemis, ut hederae, sabuci. alia ramo adhaerent, ut in lauru. quaedam utroque modo, ut olivae. nam et breves pediculi et longi. quaedam vasculis constant, ut Punica et mespila lotosque in Aegypto et Eu-
116 phrate. iam vero diversa gratia et commendatio. carne palmae placent, crusta Thebaicae, suco uvae et caryotae, callo pira ac mala, corpore mora, cartilagine nuclei, grano quaedam in Aegypto, cute caricae. detrahitur haec ficis virentibus, ut putamen, eisdemque in siccis maxime placet.
117 in papyris et ferulis spinaque alba caulis ipse pomum est. sunt et ficulni caules, in fruticoso genere cum caule capparis, in siliquis vero quod manditur quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. nam neque corpus nec lignum nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inveniat.

118 **29.** (35) Sucorum natura praecipuam admirationem in myrto habet, quando ex una omnium olei vinique bina
14, 104 genera fiunt, item myrtidanum, ut diximus. et alius usus bacae fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam optinens vicem, in quodam etiam genere opsonii nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. eademque origine aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis myrtis.

---

2 ut in d *Sill.* ut *rv.* 5 alvo *ed. Verc.* alio *ll. edd. ante Verc.* 7 sambuci a d *v.* 8 lauro a d *v.* 12 crusta D^2 d *v.* er- D^1 c. erusca a. 13 mora D^2 *Detl.* mala mora d. mala hora D^1 c. mala.. ora... a. melimala mora *v.* | *dist. Detl.* | carthilaginem D c. 14 caricae *ll. edd. ante Bas. Detl.* ut car- *ed. Bas.* 15 eisdem quae a *Sill.* eadem *edd. ante Sill.* 19 *an* proprietas est? 21 inueniat D a c *ed. Gel. Sill.* -iet d *Hard.* -it *edd. ante Gel.* 25 illam D c *odd. Barb. ed. Bas. Sill.* -la *r.* -lius *Gel.* libae *edd. ante Bas.* 26 in *om.* d *v.* | genere D^2 *Detl.* -rose d. -rosae D^1 c. -rosi a *v.*

(36) Arbor ipsa in Europae tetriciore caelo, quod a 119
Cerauniis montibus incipit, primum Circeis in Elpenoris tumulo visa traditur Graecumque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. fuit ubi nunc Roma est iam cum conderetur, quippe ita traditur, myrtea verbena Romanos Sabinosque, cum propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacinae habet. cluere enim antiqui purgare dicebant. et in ea quoque arbore suffimenti genus 120
habetur, ideo tum electa, quoniam coniunctioni et huic arbori Venus praeest, haud scio an prima etiam omnium in locis publicis Romae sata fatidico quidem et memorabili augurio. inter antiquissima namque delubra habetur Quirini, hoc est ipsius Romuli. in eo sacrae fuere myrti duae ante aedem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. patricia multis annis praevaluit 121
exuberans ac laeta. quamdiu senatus quoque floruit, illa ingens, plebeia retorrida ac squalida. quae postquam evaluit flavescente patricia, a Marsico bello languida auctoritas patrum facta est ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. quin et ara vetus fuit Veneri Myrteae, quam Murciam vocant.

(37) Cato tria genera myrti prodidit, nigram, can- 122
didam, coniugulam, fortassis a coniugiis, ex illo Cluacinae genere. nunc et alia distinctio sativae aut silvestris et

---

1 tetriciore **dT** *Pint. ego coll. XVIII 123.* -itiore **Dc.** tetriore *edd. vett. Verc.* citeriore **a** *ed. Ven. 1499.* 2 Circeis *Domitius ap. Barb. e Theophr. h. pl. V 8, 3.* celceis **Dcd.** -cei *edd. ante Barb.* celteis **a.** 7 purgatos D^2cd *ed. Gel.* pugnatos D^1a. *cfr. nov. luc. p. 66 n. 25.* pacificatos *edd. ante Gel.* 8. 9 pugnare D^2a *edd. ante Gel.* 11 prima etiam **Dcd** *edd. Gel. Detl.* prima *Hard.* primaeua **a** *Sill.* -aeua etiam *edd. ante Gel.* 16. 17 praeualuit flauescens et exuberans **a.** praev- flaccescente plebeia exub- *edd. ante Hard.* 17. 18 illa ingens D^2ad *ed. Verc. Hard.* illam gens D^1c. illa vigens *edd. ante Hard.* 19 flabescente **a.** flacce- *edd. ante Hard. cfr. § 127. XIII 59.* | a D^2 *Detl. om. rv.* 22 Murciam *Hard. cfr. Hübnerus ann. phil. 1858 p. 343.* myrciam **D** *cod. Chiff.* myrtiam *r ed. Ven.* Murtiam *Beroaldus. Barb. Ianus.* 24 ex **a** *edd. ante Hard. Sill.* et in D^2. et *r Hard.*

in utraque latifoliae. in silvestri propria oxymyrsine. sativarum genera topiarii faciunt Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, hexasticham densissimo, senis foliorum versibus. haec non est in usu, ramosa utique in Italia.
123 coniugalem existimo nunc nostratem dici. myrtus odoratissima Aegypto. Cato docuit vinum fieri e nigra siccata usque in ariditatem in umbra atque ita musto indita. si non siccentur bacae, oleum gigni. postea compertum et ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusae in vini tribus heminis maceratae expressaeque. folia et per se siccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano leniter mordaci pulvere ac refrigerandis
124 sudoribus. quin immo oleo quoque, mirum dictu, inest quidam vini sapor simulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina saccis ante perfusis. retinet quippe faecem, nec praeter purum liquorem transire patitur datque se comitem praecipua commendatione liquato. virgae quoque eius gestatae modo viatori prosunt in longo itinere pediti. quin et virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur.

125 (38) Bellicis quoque se rebus inseruit, triumphansque de Sabinis P. Postumius Tubertus in consulatu, qui primus omnium ovans ingressus urbem est, quoniam rem leniter sine cruore gesserat myrto Veneris victricis coronatus incessit optabilemque arborem etiam hostibus fecit. haec postea ovantium fuit corona excepto M. Crasso, qui
126 de fugitivis et Spartaco laurea coronatus incessit. Masurius auctor est curru quoque triumphantes myrtea

---

1 latifolia **a**. -lii **d**. 3 hexasticham *cod. Salmant. ap. Pint. Hard.* exasticam **Dac**. ex africa **dT**. exoticam *edd. ante Hard.* | senis $\mathbf{D^2d^2}v$. seminis *r*. 4 ramos $\mathbf{a^2}$. sammos $\mathbf{a^1}$. | utique in Italia *coni. Sill.* utque in halia (alia **d**) **Dcd**. utraque in alia.. **a**. utraque alia *v*. ut quae minus alta *Ianus coll. Theophr. c. pl. VI 18, 9. an* atque non (ñ) alta*?* 7 mulso $\mathbf{a^2}$ *edd. ante Hard.* 11 farinam **c** *ed. Bas.* -na *r edd. ante Bas.* 17 liquatum $\mathbf{D^2}$. -arum $\mathbf{D^1c}$. 18 modo *ll. edd. ante Bas. Sill.* manu *ed. Bas. cfr. Url. vind. n. 253. an* in ore*? cfr. XXV 82 extr.* 22 P. **D** *Detl. om. rv.* | positum ius **a**. 27. 28 masurius **d** *Hard. cfr. index libri.* mass- *r edd. ante Hard.*

corona usos. L. Piso tradit Papirium Masonem, qui primus in monte Albano triumphavit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. avus maternus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea et myrtea, qui et hoc voverat.

30. (39) Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Caesarum pontificumque. sola et domos exornat et ante limina excubat. duo eius genera tradidit Cato, Delphicam et Cypriam. Pompeius Lenaeus adiecit quam mustacem appellavit, quoniam mustaceis subiceretur. hanc esse folio maximo flaccidoque et albicante, Delphicam aequali colore viridiorem, maximis bacis atque e viridi rubentibus. *h*ac victores Delphis coronari ut triumphantes Romae. Cypriam esse folio brevi, nigro, per margines imbricato, crispam. postea accessere genera: tinus — hanc silvestrem laurum aliqui intellegunt, nonnulli sui generis arborem — differt colore, est enim caerula baca. accessit et regia, quae coepit Augusta appellari, amplissima et arbore et folio, bacis gustatu quoque non asperis. aliqui negant eandem esse et suum genus regiae faciunt longioribus foliis latioribusque. iidem in alio genere bacaliam appellant hanc quae vulgatissima est bacarumque fertilissima, sterilem vero earum, quod maxime miror, triumphalem, eaque dicunt triumphantes uti, nisi id a divo Augusto coepit, ut docebimus, ex ea lauru quae ei missa e caelo est minima altitudine, folio crispo, brevi, inventu rara. accedit in topiario opere Thasia, excrescente in medio folio parvola veluti lacinia folii, et sine ea spadonina mira opacitatis patientia, itaque quantalibeat sub umbra solum implet. est et chamaedaphne silvestris

---

5 hoc uouerat a^2v. hoc uouerat et ououerat a^1. ououerat *r*. 9 cato D^2v. colito D^1ac. coli d. coli Cato *coni. Sill.* 13 hac (ac D^2) uictores D^2v. acutiores *r*. 14 ut D^2. et *rv*. 15 *an* crispo? 16—17 *dist. ego.* hanc—arborem *aptius transponantur post* baca *v. 18*. 17 colore d *ed. Bas.* -or *r edd. ante Bas. Hard.* 20 aspero a *edd. ante Gel. Sill.* 27 inventu rara *Gel.* -nitur ara Dcd. -nitur rara a *edd. ante Gel.* | thasia D^2 *Detl.* thaxa D^1a^2c. taxa a^1dv. 28 paruulo d *edd. ante Detl.* 29 spadonia *edd. ante Ianum.*

frutex et Alexandrina, quam aliqui Idaeam, alii hypoglottion, alii danaen, alii carpophyllon, alii hypelaten vocant. ramos spargit a radice dodrantales, coronarii operis, folio acutiore quam myrti ac molliore et candidiore *et* maiore, semine inter folia rubro, plurima in Ida et circa Hera-
132 cleam Ponti, nec nisi in montuosis. id quoque quod daphnoides vocatur genus in nominum ambitu est. alii enim Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri vocant. et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore quam laurus folio, cuius gustatu accendatur os, bacis e nigro rufis. notatum antiquis, nullum genus laurus in Corsica fuisse, quod nunc satum et ibi provenit.

133 (40) Ipsa pacifera, ut quam praetendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris et militum
134 lanceis pilisque, fasces imperatorum decorat. ex his in gremio Iovis optimi maximique deponitur, quotiens laetitiam nova victoria attulit, idque non quia perpetuo viret nec quia pacifera est, praeferenda ei utroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso ideoque etiam grata Apollini visa, adsuetis eo dona mittere, oracula inde repetere iam et regibus Romanis teste L. Bruto, fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset

---

1 et *ll. edd. ante Barb. Detl.* est et *Barb.* | hypoglottion *Hard. e Diosc. IV 145.* hippo- *ll. ed. Bas.* -tthion *edd. ante Bas.* 2 hypelaten **d***v.* -ton **D**. hipelaton *r.* 3 coronarii **d** *Hard.* -ri *r Detl.* topiarii ac coronarii *edd. ante Hard. Sill.* 4 myrti ac *Detl.* -tię **d**. -tice **a**. miritiae **c**. -ticae **D**. myrti *v.* | et *Hard. e Diosc. l. l. om. ll. edd. ante Hard.* 7 daphnoides *Barb. e Diosc. IV 146.* damn- *ll.* danai- *edd. ante Barb.* 8 eupetalon $\mathbf{D}^2$*Barb. e Diosc. l. l.* eupta- $\mathbf{D}^1$**cd** *edd. ante Barb.* eutha- **a** *Sill.* | stephanon **Dc** *codd. Barb.* -alen **d**. cephalon *edd. ante Barb.* tepanon **a**. | alexandri **a***v.* -ro *r.* 10 accendatur os *ed. Verc. Detl.* -datur us **Dcd**. -dat turus **a**. -datur os thuris *edd. ante Barb.* -datur (-ditur *ed. Bas.*) os atque guttur *Barb. e Diosc. l. l.* 15 litteris *ll. v.* lituis *Barb. ed. Verc.* 18 non quia **ad***v.* non ex *r.* 19 ei *om.* **a** *edd. ante Gel. Sill.* | utique myrto et olcae est *edd. ante Gel.* 20 parnasso **a** *ed. Lugd.* 20. 21 apollini uisa $\mathbf{D}^2$ *in ras. Detl.* -inis **cd**. -ini **a***v.* 21 oracula inde repetere $\mathbf{D}^2$ *in marg. Sill. om. rv.*

lauriferam tellurem illam osculatus ex responso, et quia manu satarum receptarumque in domos fulmine sola non icitur. ob has causas equidem crediderim honorem ei 135 habitum in triumphis potius quam quia suffimentum sit caedis hostium et purgatio, ut tradit Masurius. adeoque in profanis usibus pollui laurum et oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria araeve debeant. laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu et quadam *de*testatione, interaneorum etiam vitia et nervorum ligno torquente. Tiberium principem tonante caelo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus.

Sunt et circa divum Augustum eventa eius digna me- 136 moratu. namque Liviae Drusillae, quae postea August*am* matrimonii nomen accepit, cum pacta esset illa Caesari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in grem¡um inlaesam, intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam tenentem rostro laureum ramum onustum suis bacis conservari alitem et subolem iussere haruspices ramumque eum seri ac rite custodiri. quod factum est 137 in villa Caesarum fluvio Tiberi inposita iuxta nonum lapidem Flaminiae viae, quae ob id vocatur Ad gallinas, mireque silva provenit. ex ea triumphans postea Caesar laurum in manu tenuit coronamque capite gessit, ac deinde imperatores Caesares cuncti. traditusque mos est ramos quos tenuerunt serendi, et durant silvae nominibus suis discretae, fortassis ideo mutatis triumphalibus. unius 138 arborum Latina lingua nomen inponitur viris, unius folia distinguntur appellatione, lauream enim vocamus. durat

---

2 manu satarum *v.* -nu sattarum **D**^{2}. -nus atgarum *r.* 3 icitur *v.* iacitur *ll.* | ei **a** *ed. Gel.* et *r.* eis *edd. ante Gel.* 5 masurius **d** *Hard.* mass- *r edd. ante Hard. cfr. § 126.* 9 detestatione *v.* testa- *ll.* 10 tiberium **ad**(*?*)*v.* ti. *r Detl.* 13 Augustam *Url. chrest. p. 199.* -sta *ll. v.* 14 pacta **a**^{2}**d***v.* facta **D c.** capta **a**^{1}. | illa **D**^{2} *Barb.* illi *edd. ante Barb.* | caesarea **D**^{2}. 17 tenentem *ll. edd. ante Barb. Sill.* teneret *Barb.* 18 *dist. Url. vind. n. 254.* 21 flaminiae uiae **D**^{2} *Detl.* fluminia//uae **D**^{1}. -nia aeuae **c.** flaminia uia **ad***v.* 22 siluea **c.** silua ea *Detl.* 23 tendet **D**^{1}**c.** 25 tenuerint **dT.** 27 latinae linguae **a**^{1}.

et in urbe inpositum loco, quando Loretum in Aventino vocatur ubi silva laurus fuit. eadem purificationibus adhibetur, testatumque sit obiter et ramo eam seri, quoniam dubitavere Democritus et Theophrastus.

Nunc dicemus silvestrium naturas.

---

1 lauretum D^2 *edd. ante Gel.* 2 laurus D^2cdT *Sill.* -riis D^1. -ris **a**. -ri *v*.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

In contextum plagulis iam castigatis casu sinistro, ut fere fit, menda aliquot illata sunt, quae legentibus fraudi non fore spero, velut legendum est p. 147, 30 in margine 143 *pro* 144, *p. 167, 30* animadverto *et 31* prohibitoriam *pro* animadvero *et* prohibitoriami, *p. 202, 22 in margine* 186 *pro* 618.

In adnotatione critica cur plura corrigenda essent, narravi praef. p. XXIII. sunt haec:

P. 5, 4 tradunt *edd. ante Hard.* ‖ 6, 24. 25 monosceli *edd. ante Hard.* ‖ 8, 2 Gymnetas *ed. Bas.* -nestas *edd. ante Bas.* | 12 Duris *edd. Gel.* uiros *edd. ante Gel.* iuris *cod. Rhen.* ‖ 9, 9 ducitur *cod. Rhen. edd. Gel.* addu- *edd. ante Gel.* dicitur *Hard.* | 22 Trallibus *ed. Bas.* -lis *edd. ante Bas.* ‖ 10, 2 P. *ed. Gel. om. edd. ante Gel.* | 5 Arescontem *ed. Bas.* Aristo- *edd. ante Bas.* ‖ 12, 4 aegri partus *Sill.* ‖ 14, 12 is *Rhen. om. edd. ante Gel.* ‖ 16, 16 citatiore *ed. Bas.* -tior *edd. ante Bas.* ‖ 21, 1 Fusius *ed. Ven. a. 1498.* Fufius *edd. ante Ven.* ‖ 22, 20 exegerat *ed. Gel.* -rit *edd. ante Gel. Ianus.* exigeret *Sill.* ‖ 23, 9 centena *Hard.* centum *edd. ante Bas.* C *ed. Bas.* ‖ 25, 8 maxima *vet. Dal.* ‖ 27, 1 item *Hard.* idem *edd. ante Hard.* ‖ 30, 25 medicina *Ianus.* -ina pollens qui *edd. ante Gel.* -ina qui *edd. Gel.* ‖ 31, 5 mederetur *Hard.* ‖ 32, 14 Lutorio *Lipsius.* C. Lut- *coni. Dal. Hard.* Sutorio *edd. ante Hard.* ‖ 33, 32 iudicem in *edd. ante Bas.* in iudicum *codd. Barb. ed. Bas.* iudicum in *Gel.* ‖ 36, 4 illo *edd. ante Gel.* illud *ed. Gel.* | 21 morbi *Sill.* -bo *edd. ante Bas.* -bus *ed. Bas.* ‖ 37, 16 Psophidium *Barb. ed. Bas.* Prophodium *edd. ante Bas.* | 26 deumque *Pellicerius, ed. Bas.* ad eumque *edd. ante Bas. Hard.* ‖ 39, 10 Rutilii *Beroaldus.* rutilia *ed. Ven.* ‖ 40, 11 schola *Hard. om. edd. ante Hard.* | 12 secta *edd. Gel.* secuta *Hard.* sententiam secuti *edd. ante Gel.* ‖ 41, 1 Brixelli *ed. Parm.* Brexilli *ed. Ven.* | 2 CXXXV *Hard.* CXXXII *edd. ante Hard. Sill.* | 3 M. Aponius *edd. Gel.* M. Apomum *edd. ante Gel.* | 6 CXL *ed. Gel.* CL *edd. ante Gel.* | 16 Caelius *ed. Bas.* Celius *edd. ante Bas.* — C. *edd. Gel.* Cornelius *edd. ante Gel.* ‖ 42, 1. 2 nimirum *edd. ante Hard. Detl.* nimium *Hard.* ‖ 43, 20 Messala Rufus *ed. Gel.* Messalla Ruffus *edd. vett.* Mes-

sala, Rufus *ed. Ven. a. 1498. Hard.* | 29 effigie quae *edd. ante Barb.* effigie *codd. Barb.* — quae sequitur *codd. Barb.* queritur *edd. ante Barb.* || 45, 18 Rebilus *ed. Gel.* C. Rebillus *Pint.* M. Orellius *edd. ante Gel.* || 47, 17 variae *Hard.* aliae atque aliae *edd. ante Hard.* || 48, 17 et alia *Hard.* italia *edd. ante Hard.* | attulisse *edd. ante Gel.* intu- *Gel.* || 49, 1 Menon *Sill.* -ona *edd. ante Sill.* || 52, 1 Iolco *Hard.* in Iolco *edd. ante Hard.* || 53, 18 reperta diximus *Beroaldus.* -tae di- *ed. Ven.* || 54, 10 ei *edd. ante Gel. vet. Dal.* eis *ed. Gel.* || 55, 9 Amilo *ed. Gel.* Anulo *edd. ante Gel.* || 60, 8 singuli *ed. Bas.* || 64, 24 Scandinavia *ed. Parm.* || 74, 8 hinnulei *Hard.* hinnuli *edd. ante Hard.* || 78, 15 sequentes *coni. Dal. Sill.* insequentes *edd. ante Sill.* || 80, 7. 8 perfricata carne *edd. Gel.* || 85, 14 India *edd. ante Gel.* -iae *ed. Gel.* || 91, 2. 3 cosingu **D**. eosingu **F**^{1}**a**^{1}**d**. *cfr. Aem. Chatelain* '*Revue critique*' *1875 p. 348 n. 1.* | 23 quoque *ed. Gel.* quotidie *edd. ante Gel.* || 95, 3 ut si **a**^{3}*v*. ut *r*. *itaque* si *delendum videtur*. — in — cucurrisse *om.* **a**^{1}**d**. || 96, 17 Gallaica *ed. Gel.* Galleca *edd. ante Gel.* || 103, 14 gausape **F**^{2}. | 16 causaprae **a**^{1}. | 21 M. Anci *edd. ante Gel.* || 105, 25 e *ed. Gel.* et *edd. ante Gel.* || 106, 31 litare *edd. Gel.* iacere *edd. ante Gel.* || 107, 8 quoque, sicuti *edd. Gel.* || 110, 7 domuum *Rhen.* -mus *edd. ante Gel.* || 111, 13 Pordoselene *edd. ante Gel. Detl.* Poros- *ed. Gel.* || 112, 6 Tirynthe *ed. Lugd.* Tyrinthe *ed. Gel.* | 12 in Latmo *edd. Gel.* || 115, 2 eum *ed. Gel. om. edd. ante Gel.* | 5 simul *edd. Gel.* || 117, 3 alias *coni. Dal.* || 122, 15 pilo integuntur *ed. Gel.* || 123, 14 esox *edd. Gel. quod recipiendum videtur, cfr. Tomatschek diurn. gymn. Austr. 1868 p. 440.* || 125, 6. 7 aestivant *ed. Bas.* || 126, 7. 8 chanis *ed. Gel.* | 19 chromes *ed. Gel.* || 127, 8 *lege p. 541 A, 19.* || 128, 29 Caio *ed. Gel.* || 134, 2 putamina erosa *edd. Gel.* || 138, 5 canaliculatim *ed. Gel.* || 144, 5 huic *ed. Gel.* || 155, 28 multifariam *edd. Gel.* || 157, 11 conatu rapiens *ed. Gel.* | 28. 29 duxerim *ed. Gel.* || 160, 21 eademque valeria *edd. Gel.* || 168, 24 cuneumve *edd. Gel.* | 24. 25 arbori *ed. Gel.* || 170, 25 extis *Rhen. edd. Gel.* || 171, 32 auxiliorum *Rhen. edd. Gel.* || 172, 8 anserini *edd. Gel.* || 178, 17 nec *Rhen. edd. Gel.* || 181, 20 cinnamologos *ed. Gel.* || 182, 22 eam *coni. Rhen.* eum *edd. ante Gel.* || 187, 22 sturnum item *ed. Lugd.* || 188, 31 corniculis *edd. Gel.* | 189, 32 himantopodi *edd. Gel.* || 190, 28 nomen ei *ed. Gel.* || 195, 12 potore *edd. Gel.* || 196, 13 aut *edd. Gel.* || 199, 13 hanc *edd. ante Lugd.* hoc *ed. Lugd.* || 200, 12 ea *ed. Lugd.* || 202, 6 *delenda sunt interrogationis signa.* | 26 itaque *edd. ante Gel.* || 204, 16 utpote *edd. Gel.* || 205, 10 architectio *ed. Gel.* ἀρχιτεκτονική *Frid. Schoellius nunt. litt. Gotting. 1875 p. 568.* | 24 et ossa *edd. Gel.* || 207, 21 nili *ed. Gel.*

SCHEELE MEMORIAL LIBRARY
3 6655 00006598 8
PA6611 .A2 1870
Pliny, the Elder./C. Plini Sec

DATE DUE

GAYLORD			PRINTED IN U.S.A.

PA
6611
.A2
1870
vol.1

11,696

PA
6611
.A2
1870
vol.1

Secundi, C. Plini
Naturalis Historiae
11,696

DATE	ISSUED TO
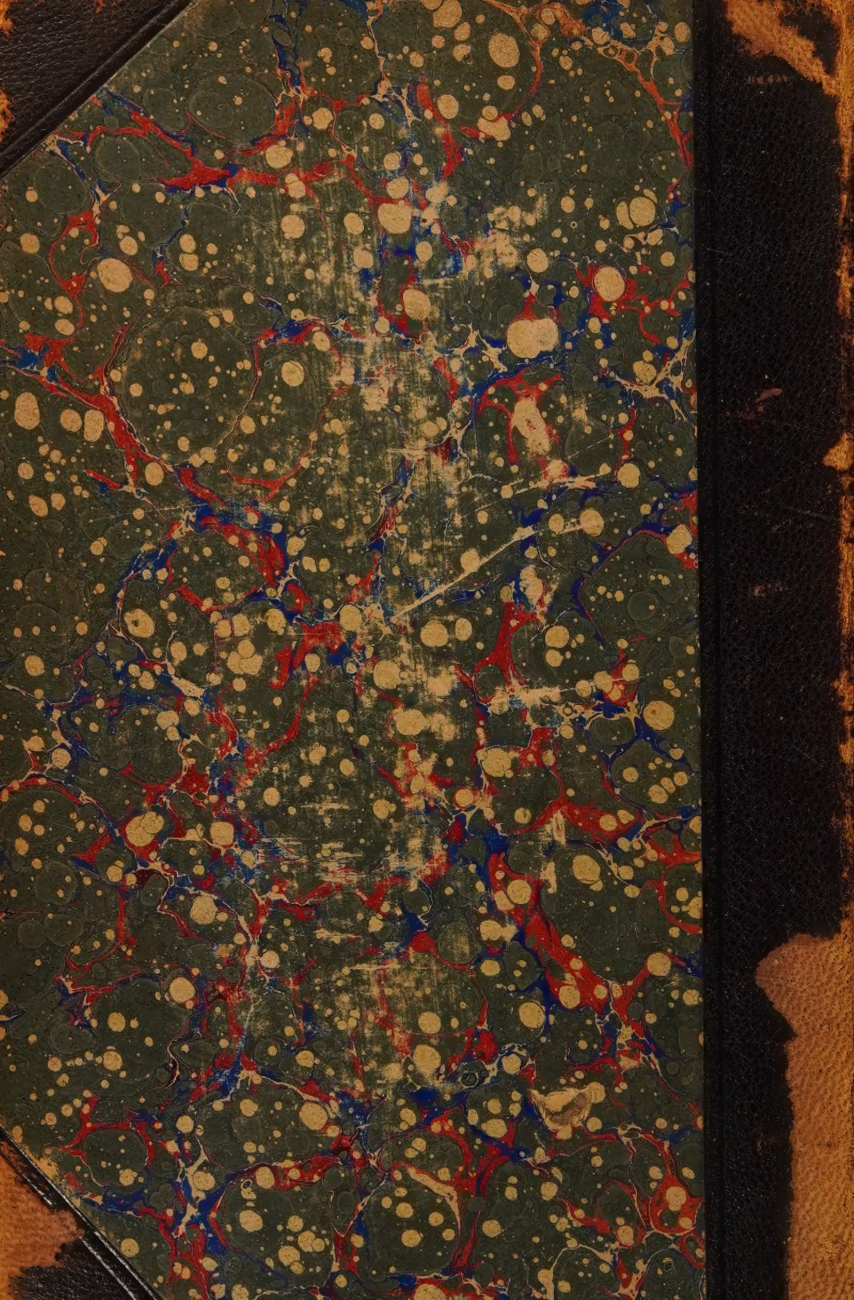
Concordia College Library
Bronxville, New York 10708